PETER NETTL

ROSA LUXEMBURG

TÜRKÇESİ: OSMAN AKINHAY

BİYOGRAFİ

EVEREST

PETER NETTL

ROSA LUXEMBURG

PETER NETTL

1968 yılı Ekim ayında trajik bir uçak kazasında hayatını kaybettiğinde, Pensilvanya Üniversitesi'nde siyasal bilimler ve sosyoloji profesörüydü. Diğer kitapları arasında *Political Mobilization: A Sociological Analysis of Methods and Concepts* ve *The Soviet Achievement* dikkate değer metinlerdir.

OSMAN AKINHAY

1960, Ödemiş doğumlu. Ankara SBF'yi bitiremeden hapishaneye girdi ve 11 yıl kaldı. İçeride çevirmenliğe başladı. Carr, Kagarlitsky, Miliband, Hobsbawm, Davison, Liebman, Chomsky, Swingewood, Giddens, Foucault, Camus, el-Saadavi, Ahmed Raşid ve Tarık Ali gibi yazarların kitaplarını Türkçe'ye kazandırdı. Toplam yetmişe yakın çevirisi bulunan Akınhay, bu arada *Piyasa Sosyalizmi Tartışması* (1988) başlığıyla bir derleme, daha sonra Özcan Özen'le birlikte *Çeçenistan: Yok Sayılan Ülke* (2002) adlı bir başka derleme hazırladı. '78 kuşağını ve 'Hayata Dönüş Operasyonu' gecesini anlattığı *Gün Ağarmasa* (2002) adlı bir romanı var.

PETER NETTL

Rosa Luxemburg

Türkçesi:
Osman Akınhay

§

Anılar/Biyografi 9

Peter Nettl
Rosa Luxemburg

Çevirinin yapıldığı metin
Rosa Luxemburg
Oxford, 1996

Kapak tasarım: Mithat Çınar
İngilizce'den çeviren: Osman Akınhay
Dizgi: Sibel Yurt

© 1966; Oxford University Press
© 2002; bu kitabın Türkçe yayın hakları
Everest Yayınları'na aittir.

Birinci Basım: Ataol Yayıncılık (1989)
İkinci Basım: Everest (2003)
ISBN: 975 - 289 - 053 - 9

Baskı ve Cilt: Melisa Matbaacılık

EVEREST YAYINLARI
Çatalçeşme Sokak No: 52/2 Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: 0 212 513 34 20-21 Fax: 0 212 512 33 76
Genel Dağıtım: Alfa, Tel: 0 212 511 53 03 Fax: 0 212 519 33 00
e-posta: everest@alfakitap.com
www.everestyayinlari.com

Everest, Alfa Yayınlarının tescilli markasıdır.

İÇİNDEKİLER

Önsöz vii

BİRİNCİ KİTAP

1) Rosa Luxemburg: Kim, Ne ve Niçin? 3
2) Polonya – İlk Yıllar: 1871 - 1890 37
3) İsviçre – Öğrenim ve Politika: 1890 - 1898 58
4) Yeni Arenada İlk Kavgalar: 1898 - 1899 101
5) Diyalektik Ustalığı: 1899 - 1904 149
6) Revizyonizm, Kitle Grevi ve Emperyalizm: Kurama Katkı 182
7) Ruslar, Yahudiler ve Polonyalılar: Mültecilerin Devrime Bakışı: 1898 - 1904 242
8) Devrimciler Devrime Yakalanıyorlar: 1905 - 1906 281
9) Kayıp Yıllar: 1906 - 1909 341

İKİNCİ KİTAP

10) Davud ile Goliath: 1910 - 1911 387
11) Muhalefette: 1911 - 1914 419
12) Polonyalılar ve Ruslar: 1907 - 1914 451
13) Savaş 500
14) Almanya'da Hapislik, Rusya'da Devrim 551
15) 1918 - Alman Devrimi Başlıyor 598
16) Karşı Konulmaz Güç ve Yerinden Kıpırdamayan Nesne 628

Ek: Ulusal Sorun 683

ÖNSÖZ

Rosa Luxemburg'un biyografisini yazarken (elinizdeki kısaltılmış bir versiyonudur) niyetim bir kişinin, bir hareketin ve bir çağın tarihini yeniden kurmaktı. Rosa Luxemburg'un yaşamını adadığı Marksist hareket 1917'den bu yana iktidara yükselmiş ve dünya çapında bir olgu haline gelmiştir; öte yandan, biçimi ve ideolojisi neredeyse tanınamayacak derecede değiştiği halde, hem gelişmiş hem de azgelişmiş dünyanın önemli bir diliminde egemenliğini sürdürmektedir. Gerçekten de, Marx ve dünyanın dört bir köşesinde onun adına hareket eden, yazan ya da yalnızca bağıran, kendi aralarında sert kavgalara girişen insanların arasındaki bağlantıyla -varsa tabii- ilgili çözümlemeler, belli başlı entelektüel sanayilerden biri haline gelmiştir. Doktora tezleri de buna dahil edilmelidir. Rosa Luxem-

burg'un bütün bunlarla ne kadar ilintili olduğu sorusu zorunlu olarak benim karşıma da çıktı. Ben bu soruya üç yıl önce pratik anlamda olumsuz, etik anlamda olumlu bir yanıt vermiştim. Şimdiyse sorunu küçümsemiş olabileceğimi sanıyorum.

Bugün bildiğimiz komünizmin pek çok biçimi vardır. Moskova'nın zorla dayattığı katı Stalinist tekbiçimlilikten, çok-merkezli bir harekete dönüşmüştür. Çok geçmeden her komünist ülke kendi komünizm versiyonuna sahip olacak, ya da o iddiayla ortaya çıkacaktır. Komünist partilerin iktidarda olmadığı ülkelerde de, politika konusunda verilecek kararlarda aynı özerklik hakkı, her toplumun özgül koşullarına uygun hareket etme hakkı iddia edilmektedir. Buna karşın, bu hareketlerin hepsinde belirli ortak özellikler vardır. Zaten Rosa Luxemburg'un devrimci anlayışına göre zamanla büyük değişiklikler geçiren de kesinlikle bu ortak öğelerdir.

Bir kere, günümüzün hemen hemen bütün komünist hareketleri (belki Kübalılar dışında) örgütlenme sorunları ve biçimlerine tutkulu bir ilgi göstermektedirler. Hiçbir komünist hareket oldukça ileri derecede gelişmiş bir sanayi ülkesinde kendi başına iktidara gelmediği için, Rosa Luxemburg'un sosyalist devrimin başlıca motoru diye gördüğü kitle demokrasisi, yerini, kitleler lehine ya da en azından onlar adına hareket eden, iyi örgütlenmiş bir devrimciler grubuna bırakmıştır. Bu küçük devrimciler grubu görece azgelişmiş ya da sanayileşmemiş ülkelerde iktidarı ele geçirmişlerdir. Önceki rejimin yıkılıp devrimin gerçekleştiği fiili süreçte kitle katılımının en yüksek düzeye ulaştığının söylenebileceği Çin'de bile bütün ağırlığın disipline ve silahlı savaşma gücüne verildiği ordu, yaşamsal bir rol oynamıştı. Örgütlü şehirli işçi sınıfında kökler salmış devrimci seçkinlerin oluşturduğu Sovyetler'in ilk dönemlerindeki anlayışın yerini, çok değişik toplumsal ve stratejik devrim biçimleri almıştır. Bu biçimler, Vietnam'da çok kuvvetli milliyetçi izler taşıyan, emperyalizme karşı askeri-siyasal bir direniş hareketinden başlayıp, Küba ve Latin Amerika'da silahlı gerilla gruplarına kadar uzanmaktadır. Bu biçimlerle Bolşevikler arasında büyük farklılıklar (bu farklılıkların birçoğu kuramsal açıdan işlenmiştir) görülmektedir; yine de, hepsi

birlikte, Rosa Luxemburg'un öngördüğü radikal kitlesel demokratik devrim anlayışından çok büyük farklılıklarla ayrılmakta ve bu noktada Bolşeviklerle birleşmektedirler. Devrimi yapmak ya da önderlik etmek; pürüz çıkan nokta burasıdır. Demokrasi sorunu karmaşık bir sorundur; ancak kesin bir şey varsa, bu modern hareketlerin hepsinin, ne denli demokratik olurlarsa olsunlar, Rosa Luxemburg'un öngördüğü devrim sürecindeki katılımcı demokrasi türünden ciddi ölçüde farklılaştıklarıdır.

Rosa'nın çağıyla bizimki arasında kesin bir tarihsel uzaklık vardır. Rosa Luxemburg'un fikirlerini komünist gelenek içinde daha bir hakkını vererek değerlendirebilmeyi (ideolojik boyutun ivediliğinin getirdiği sınırlılığı bir kenara koyarsak) bir anlamda olanaklı kılan etken, eylemlerin ileri derecede sanayileşmiş Batı'dan az gelişmiş Üçüncü Dünya'ya kayması olmuştur. Sovyet Ortodoksluğun merkezi çizgisinden ayrılığın, hatta ayrılma olasılığının söz konusu olduğu anlarda (ve sadece, ne olursa olsun, bir tek Ortodoksluk olduğu kabul gördüğü sürece), temel konularda Lenin'le aynı düşünceleri paylaşmayan biriyle tartışmak ister istemez tabu oluyordu. Aslında 'salt' tartışma diye bir şey de yoktu; her şey mücadeleydi, her şeyin günümüzle ilintisi vardı. Ancak Stalinist Ortodoksluğun çöküşünden sonra -çok fazla duraksamayla ve sık sık geri dönüşlerle birlikte de olsa- komünist tarihi tartışma olanakları doğdu ve ondan sonra daha da liberalleşti. Komünist tarihçiler, harekete katılanların yanılgılarını bir ve tek Bolşevik Ortodoksluğa bakıp değerlendirmeye, süreç içerisinde tarihsel yanılmazlık etiketini sadece Bolşeviklerle sınırlı tutmaya daha az ilgi gösterir oldular. Onun yerine, tarihi bütün zigzagları ve çıkmazlarıyla birlikte yazmaya başladılar. Dolayısıyla olup bitenlere duyulan bu yeni ilgiden Rosa Luxemburg da yararlanmış; en aktif biçimde yer aldığı toplumların -Almanya ve Polonya- tarihlerine özel bir dikkat ayrılması hayli işine yaramıştır. Rosa'nın ölümünden sonra hemen hemen bir on yıl boyunca düşürülmüş olduğu konum asıl hak ettiği yere geri getirilmiş; Stalinist iftiralar ve yalanlar geri tepmiştir. Ama yine de bu, zaman ve mekân açısından sınırlı kalmış, tamamen Avrupa'yla sınırlı bir restorasyon olmaktan

öteye gidememiştir. Rosa'nın faaliyetlerinin ayrıntılı tartışılması ve konumunun değerlendirilmesi hâlâ kısıtlı kalınakla birlikte, lekeli ve öneınsiz bir kişilik, erken ve büyük yanılgılara kapılmış bir devrimci olmak yerine, bir kez daha devrimci kahramanlar katına yükselmiştir. Asyalı ve Latin Amerikalı komünist tarihçi ve ideologların gözünde belki ilginç bir kişi olabilir, ama kendi deneyleriyle doğrudan ilintisi çok azdır; tıpkı 1914'ten önceki Avrupa tarihinin ancak marjinal bir önem taşıması gibi. Asya'da, bir tek Seylan'daki Troçkist Parti Rosa'nın çalışmalarına kalıcı ilgi göstermiştir.

Aşağıdaki sayfalarda görüleceği gibi, Rosa Luxemburg'un konumu bir bakımıyla eşsizdir. Rosa, Avrupa ve o ölçüde Sovyet komünizminin atalarından olduğu gibi; aynı zamanda Lenin'i keskin sözlerle ve durmaksızın eleştirmiş olması, Bolşevikler aleyhinde saldırı malzemesi toplayarak uzun vadeli bir geriye dönük değerlendirme içerisinde Marksizmi silahsız bırakmanın yollarını arayan sağ sosyalistlere de cephane sağlamıştır. Gerek komünistlerin, gerekse antikomünistlerin Rosa Luxemburg'un gerçek mirasçısı oldukları yolundaki bu türden birbiriyle çelişen ama önü ardı kesilmeyen iddialarıyla ancak Marx'ın kendisi karşılaşmıştır. Marx'ın durumunda uzlaşmazlığın yapısını oluşturan etken, Marx'ın çalışmalarının dönemleştirilmesine yapılan aşırı vurgudur. Marx'ın erken hümanist evresi, daha sonra ekonomi konularına ve sınıfa verdiği ağırlıkla ters düşer; bir yanda felsefe ve sosyoloji, öte yanda determinist ekonomi bilimi ve politika vardır. Rosa Luxemburg örneğine gelince, komünistler onun toplumsal devrime kişisel bağlılığının üstünde dururlarken, Sosyal-Demokratlar onun yazılarında demokrasiye ve özgürlüğe yapılan vurguyu öne çıkarırlar. Ancak, Batı'da Marksist hümanizmi yalnızca ve yalnızca akademik sosyologların ve felsefecilerin (onların birçoğu da Marksist 'aykırılar'dır) 'sahiplenişi'nin temeli son zamanlarda, hem felsefeye hem de hümanizme karşı yeni bir ilgiyle birlikte ağır ağır sarsılmaktadır. Marksist hümanizme çeşitli Halk Demokrasisi ülkelerinde (Yugoslavya, bir süreliğine Polonya ve son zamanlarda Çekoslovakya) somut bir siyasal ve öncelikle sosyalist anlam kazandırma kararlılığı da buna katkıda bulunmuştur.

Aynı şekilde, kitlesel katılıma ve demokrasiye, sosyalist yasallığa ve kişilere saygı göstermeye yapılan vurgular, Batı'daki muhazafakâr, iyi bütünleşmiş reformcu işçi partilerinin İkinci Enternasyonal'deki sol sosyalizmin yalnız bu yönlerindeki ısrarlılığını devralmıştır, işte bu da, Halk Demokrasileri'ndeki Luxemburgcu dirilişin *prima facie** nedenidir. *Prima facie* diyorum, çünkü, son zamanlarda Yugoslavya ve Çekoslovakya'da olup biten şeylerle Rosa Luxemburg'un çalışmaları arasındaki bağlantı, açıkça kabul edilmekten çok örtük bir bağdır. Çünkü ilk özgürlük pırıltısı, en azından sol sosyalist demokrasi kadar, küçük burjuva liberalizmini üretmiştir. Şu satırların yazıldığı sıralardaki durum, hem ideolojik hem de yapısal bakımdan çok değişken bir durumdu.

Erken Marx ile Rosa Luxemburg arasında doğrudan entelektüel bir bağlantı kurmaya çalışmak yararsız olur (Karl Marx'ın ilk metinlerinin çoğu ancak 1920'lerde ve çok daha sonraları yayımlanmıştı).

Bununla birlikte, Rosa Luxemburg'un savaşım ve sürtüşme koşullarında denendiği biçimiyle bireyselci, yaratıcı Marksizmiyle; Marx'ın ilk yazılarında yabancılaşmaya ve devrimin öznel gerekliliğine duyduğu ilgi arasında oldukça açık bir bağlantı vardır. İkisi de devrimin zorunlu olduğu bir çağda yaşadılar, ikisi de, yıkılması gereken toplumun hoş görülemez doğasını gözler önüne sermeye çalışıyorlardı. Bütün bunlar dikkate alındığında, Rosa Luxemburg, Stalinizm sonrası, günümüz Halk Demokrasileri'nin problemleriyle çok daha yakından ilintili bir konuma gelir; aynı zamanda, Rosa'nın kafasını en çok meşgul eden problemler yönünde önceliklerde bir kayma olduğunu da gösterir. Kapitalizmin emperyalist biçimini devirmeyi hedefleyen bir devrimci mücadeleyle, yerleşik bir komünist rejimi daha insancıl, daha yasa tanır ve daha demokratik hale getirme girişimi arasındaki uçurum halen kesinlikle çok büyüktür. Çekoslovakya ve Yugoslavya'daki liberalleştiriciler devlet makinesini denetim altında tutmaktadırlar. Sorun, daha geniş katılıma kurumsal bir ifade kazandırabilmek; Komünist Parti'yi katılımcı ve demokratik

*) İlk bakıştaki. (ç.n.)

eylemlerin lideri (denetleyicisi - ya da ikame edicisi - değil) haline getirmektir. Değişiklik baskıları bir ölçüde partinin orta ve alt kademelerinden geldiği halde, hızı belirleyen yerleşik komünistler, yani iktidardakiler olmuştur. Bu, toplumda fazla güce sahip olmadığı gibi devlette de (dışardakilerin çok zor hoşgörüyle bakabildikleri bir kurum) söz hakkı bulunmayan bir parti bürokrasisine karşı aşağıdan mücadeleyi öngören Rosa Luxemburg'un anlayışından çok farklı bir şeydir.

Kısaca, Rosa Luxemburg'un bugünkü sosyalist toplumlarla ilgisi, görüşlerinin tamı tamına uygulanabilir oluşundan değil, vurguladığı yönlerden kaynaklanır. Rosa'nın yapıtlarının incelenmesi, sosyalist bir doğrultudaki devrimci değişime ve sosyalist ya da komünist hükümetlerin kurulmasına karşın güncelliğini yitirmediğini kanıtlayan ve hâlâ kanıtlamakta olan problemlerin üstesinden gelme girişimine ışık tutar. Rosa, yerleşik sosyalist toplumlarda, önemli ve hâlâ parlak bir kişilik sayılmakla birlikte, asıl olarak tarihsel çerçevede değerlendirilmektedir. İronik bir durum olarak, Rosa Luxemburg'un programatik yazılarının birdenbire dramatik, hemen hemen gözalıcı bir önem kazanışına Batılı parlamenter demokrasilerde rastlanmıştır. Ben Rosa'nın düşünceleri ve yaşamı üzerine ilk çalışmaya başladığım zaman, Rosa'nın önermek durumunda kaldığı çerçevenin, içinde yaşadığı sanayi toplumunun öncelikle aşırı ve eşsiz bir eleştirisi olduğunun yeterince açıklığa kavuşmuş bulunduğunu itiraf etmeliyim. Burjuva toplumunun katı doğasına karşı bir başkaldırıya girişilecek olsaydı (bunun tek bir bireyin kişisel kararı mı, yoksa bir parti ya da sınıfın örgütlü ve toplu saptaması sonucu mu gerçekleşeceğinin hiç önemi olmazdı), o zaman Rosa Luxemburg'un düşünceleri gerçekten hak ettiği değeri bulurdu. Ne var ki, genellikle modern, hatta post-modern denen topluma karşı tutumlarda böylesine bir radikalleşmenin gerçekleşmesi olası görünmüyordu. Komünist devrimin sanayi Batı'sından bugün azgelişmiş adı verilen ülkelere kayması; bunun sonucunda Marksist sosyalizmin anlamının da bir dönüşüme uğrayıp, tam bir sanayi toplumunun devrim sonrasında rasyonalizasyonundan bizzat sanayileşmenin ekonomi politiğine

dönüşmesi, devrimin ilgi alanına giren bölgeleri sanayileşmiş demokrasilerden büsbütün uzaklaştırmıştır. Son yıllarda dünyanın geri kalanında devrimci altüst oluşlardan meydana gelen bir denizde bu olgular, parça parça reformlardan ve sosyo-ekonomik uyarlanmalardan oluşan bir ada halini almıştır. Her ne kadar kendi felsefesi ve yaşam tarzıyla sanayi Batı'sında sağlam köklere sahipse de, Rosa'nın kendisi de, devrimin batıdan doğuya, Rusya'ya doğru kayışının önceden görülüp kolaylaşmasında fiilen hatırı sayılır bir rol oynadı. Kabul gördüğü gibi, Rosa'nın görüşüyle, bu kayma Marksist devrimin temel anlamında bir değişikliği içermiyordu. Rosa, Marksizmi, sanayinin gelişmesine ilişkin bir felsefe olarak görmüyordu: Tam tersine, devrimci Rusya'nın 1905-1906 yıllarındaki durumuyla ilgili değerlendirmesi, Rusya'nın batılı anlamda bir devrime hazır (ya da, hiç değilse o ana dek sanılandan daha hazır) olduğuydu. Kendi çözümlememde altını kalın çizgilerle çizdiğim gibi, Rosa'nın pozitif Rus devrimci ruhuyla Alman dogmatizmi ve örgütsel tutuculuğu arasında ortaya koyduğu zıtlık, öz olarak, sosyo-ekonomik olmaktan çok kültürel bir olguydu. Söz konusu olan şey aynı tipte bir devrimdi, yalnız Ruslar daha iyi yürütüyorlardı. Pek çok açıdan Stalin bu anlayışa -özünde İkinci Enternasyonal'e özgü bir anlayış olduğu halde- her zaman bağlı kaldı. Bolşeviklere mutlak ve evrensel bir öncelik tanıyarak, devrimci deneyimin birincil önemini ters yüz etse bile, Stalin'e göre hâlâ tek bir tür evrensel geçerlilik vardı. Araçlar ne olursa olsun, Batı'yla eşitliği yakalama Stalin'in asla değişmez hedefiydi.

Yine de, Sovyet komünizminin ve Bolşevik geleneğin bugün en büyük ilgiyi bir felsefe olarak ve sanayileşmenin ekonomi politiği olarak toplaması, dahası, giderek, başka yerlerde yinelenemez, eşsiz diye kabul görüp incelenir olması tarihin ironisinin kendini göstermesidir. Halk Demokrasileri'nin pek çoğunda ve Batı'daki komünist partiler içinde ayrı ayrı sosyalizm arayışları şeklinde görülen kararlılık, üstü kapalı olarak, Sovyet deneyiminin benzersizliğinin tanınması anlamına da gelir. Pek çok komüniste göre bugünkü Sovyetler Birliği muhafazakârdır –Kruşçev reformlarıyla, liberalleşmenin öte-

sinde, partinin yerleşmiş ve kurumsallaşmış denetimini gevşetmeyi kabul etmedikleri için –Batılı gözüyle muhafazakâr; Çinlilerin ve Kübalıların gözlerindeyse, ulusal açıdan kendilerini fazla önemsedikleri, devrimci riskleri göze almaya istekli davranmadıkları, gelişmekte olan ülkelerde devrimci bir taarruz stratejisi savunup bunu yürütme yerine ulusal topraklarını savunmanın gelişmiş araçlarıyla ilgilenmeyi tercih etmeleri nedeniyle muhafazakâr. Sovyetler Birliği'nde Kruşçev'den sonraki ekonomik reformların eninde sonunda ve kendi mantığı içinde henüz katı olan siyasal yapıyı silkelemesi pekâlâ olasıdır, ancak bu durum şimdilik ilgimizin dışında kalmaktadır. Şu anda önemli olan, Sovyetler Birliği'nin Halk Demokrasileri'ne, ya da Batılı parlamenter demokrasilerde yer alan sol eğilimli partilere artık bir model oluşturmamasıdır.

Ancak benim üstü kapalı bir tahminim vardı, Batılı parlamenter demokrasilerde yer alan sol eğilimli partilerde çok az devrimci değişiklik beklenebileceği yönünde... Bu tahminin yanlışlığı fiilen kanıtlanmıştır. Henüz daha olgunlaşmamış, pek kurumsallaşmamış ve hâlâ ideolojik inançtan yoksun (saf yadsıma anlamı taşıması dışında) hoşnutsuzluk ve protesto dereleri, gürül gürül akan ve hemen hemen devrimci bir hoşnutsuzluk nehriyle birleşme belirtileri göstermektedir. Elbette bu hoşnutsuzluk çalışan sınıflara -Marx'ın giderek daha fazla proletaryanın rolü olarak iddia ettiği toplumsal dönüşümün motoruna- dayanmaz; ilk yazılarının mülksüzleştirilmiş ve yabancılaştırılmış devrimci aracına, daha sonra da, bırakın aktif kıymetleri, emek-gücü zincirlerinden başka hiçbir şeye 'sahip olmayan' kolektif-işçi biçiminde tanımlanmış ve o şekilde çözümlenmiş unsura dayanmaz. Ne olursa olsun, işçi sınıfı liberal düşünürlerin iyimser tahminlerinin çoğunu fiilen yerine getirdi; bir yandan çok büyük boyutlu sosyal yardımları elde ederken, öte yandan da ayrıcalıklara, tüketime, örgütlenmeye kavuşarak ve katılıma oy vererek büyük oranda 'toplumsallaştı'. İşçi sınıfı statükonun destekçisi haline geldi –belki bunu gürültülü patırtılı bir şekilde yapmadı ama, yine de örtük bir onay verdi ve çıkarlar sağladı. Bugünkü mayalanma, toplumun, siyasal ve toplumsal düşüncenin bugüne dek kendilerine hiç-

bir özgül rol yüklemediği; bugüne dek asla kendilerine özgü politik kurumlar geliştirmemiş kesimlerinden gelmekte. Çoğunlukla öğrencilerden olüşan gençlik, ırksal azınlıklar ve az sayıda muhalif entelektüel –yeni 'proletarya'yı bunlar oluşturuyor. Bu kesimlerin hoşnutsuzluklarının temeli de ister istemez ve her zaman nesnel bir yoksunluk düzeyi değil; daha çok, göreli yoksunluktan oluşan bir karışım -yeteneklerini ortaya koymalarını önleyen olanakların ve engellerin bilinci- ve her şeyden önce çevrelerindeki toplumdan duydukları açık hoşnutsuzluktur. Bu tür grupların kusursuz Marksist anlamda bir proletarya oluşturmamaları ya da öyle hareket etmemeleri için geçerli bir neden yoktur. Ekonomik nedensellik çökmektedir; ancak çürümekte olan burjuva toplumu biçimindeki çözümleme ve bu toplumu devirmenin gerekli olduğu saptaması gündemden çıkmamıştır.

Rosa Luxemburg, ekonomik sömürüyle proleter (işçi sınıfının) sınıf bilinci arasındaki kaçınılmaz ilişkiyi vurgulayan, son derece Ortodoks bir Marksistti. Çağdaşları gibi o da, sosyalist hareketin kenarında kıyısında gezinen güçleri -yer yer ilerici, yer yer devrimci, ama asla güvenilir müttefikler olmayan güçler- anlatan bir yamalı bohça kavramı olarak küçük-burjuva deyişini sık sık kullanırdı. Sovyetler Birliği'ndeki komünist ideologların ve Halk Demokrasileri'ndeki pek çok kişinin gözünde, Batı'daki muhalif güçler aynı küçük burjuva anarşist kategorisine giriyorlardı. Zaman zaman onlardan yararlanılacaktır, ama sosyalist olmadıkları gibi, potansiyel sosyalist bile değillerdir.

Bu yüzden, elli yıl öncenin ortamında, bugün protesto sesleri yükselten gruplar -var olmuş olsalardı- Rosa Luxemburg'un onayını alamazlardı.

Bugünün koşulları gerçekten de bambaşka. Komünistler -özellikle Sovyet komünistleri- bu konuda burjuva toplum çözümlemelerini güncelleştirmekte büyük ölçüde başarısız kaldılar. Sosyal-Demokrasi uyuşuk, genellikle köleci ruhla hareket eder ve hemen her yerde hükümet etme yöntemleriyle ilgilenirken; komünist partiler hâlâ Stalinist deli gömleklerinden kurtulmaya uğraşır ve açık bir ön-

derlik üstlenemezlerken; temelde yadsımaya ve devrimci protestoya yönelik neredeyse biricik hareket, işte o, bugüne dek fark edilmemiş katmanlardan gelmekte. Dolayısıyla, bugünkü durumu değerlendiren ve son elli yılda bütün olup bitenlerin ayrımında olan bugüne ait bir Rosa Luxemburg varsaysak bile, onun tutumunun ne olacağı sorununu basit ve kesin bir 'hayır' yanıtıyla çözemeyiz.

Her koşulda, Avrupa'da ideolojik bir dayanak arayışı Rosa Luxemburg'a epeyce önemli bir yer ayırmaktadır. Özellikle öğrenciler arasında Almanya'daki öğrenci liderleri Sovyet komünizmini reddetmişlerdir; başka yerlerde de model olarak anlamı yükselemeyecek derecededir. Henüz oluşmamış ama berraklaşma sürecinde olan ideolojileri, Lenin, Mao, Castro, Sartre, Marcusé ve Rosa Luxemburg gibi çok çeşitli otoritelerin oluşturduğu karmakarışık bir yığına benzemektedir. Marksizmin ciddi bir öğrencisi, bunların tümünü, tamamen çelişkili değilse bile, birbiriyle bağdaşmaz sayacaktır. Çin'deki kültür devriminin liderinden Amerika'daki yaşlı felsefe profesörüne; oldukça kişisel ve kişilik özelliklerine bağlı egemenliğiyle Latin Amerikalı asker devrimciden kitle demokrasisi arayan Polonyalı-Yahudi entelektüele kadar uzanan kurucu ustaları kapsayan tek bir grup nasıl olabilir? Bununla beraber, onların hepsinde ortak bir çok şey bulunmaktadır. Hepsi de, kendi yaşadıkları toplumların devrimden önce katlanılamaz ya da halen de öyle olduklarında anlaşmaktadırlar. En başta, hemen hepsi eyleme büyük bir ağırlık veriyorlardı; bir örgütlenme ve strateji üstyapısının çıkacağı deneyimin temeli olarak kişisel bağlılık ana bileşeni oluşturuyordu. Tek tek katılanlarda devrimci şevkin gelişmesi ve onun toplumun daha da geniş kesimlerine yayılması; düşüncenin damıtılması ya da doğru ideolojinin başkalarınca gösterilmesi değil, öncelikle mücadelenin kendisinin sonucu olarak görülmelidir.

Zaman zaman, eylemin doğru ideolojik formülasyon ve doğru bir örgütlenme karşısındaki mutlak önceliğini tanımak üzere Lenin'in öğretilerini; kitlesel türdeşlik olmasa bile, devrimci tekbiçimcilik politikasını devrimci coşkular denizinde boğmak üzere de Mao'nun öğretilerini çürütmek gerekli olmuştur. Ne var ki bugünün

muhalifleri metinlerin yorumlarına ya da entelektüel mantığa ilgi göstermezler. Gereksindiklerini alıp, özgürce adapte ederler. Maoist ve Fidelist öğretileri Alman üniversitelerine ya da Amerikan zenci gettolarına uygulamada karşılaşılan güçlükler, bir eylem sorunu olmaktan çok, skolastik bir sorundur. Kuşkusuz otoritelerden yapılan bu aktarmaların çoğu kısa ömürlüdür ve hemen kaybolur gider –daha doğrusu, geliştikçe ve geliştiği zaman kendi deneyimlerine giderek daha fazla dayanan uygun bir ideoloji biçiminde yeniden düzenlenir. Bu isimlerin şimdilik damga vurucu ve esin kaynağı işlevi görmelerinin nedeni yeterince açıktır.

Bu isimler arasında Rosa Luxemburg'un varlığı özel bir nedenle önemlidir. Rosa, kendimizinkine çok yakın bir toplumda aktif bir savaşımla ötekilerden daha fazla uğraşmaktaydı. Rosa, kurumsallaşmamış devrimin *par excellence** peygamberiydi. Eylemin önceliği ve devrimci bir durumla 'proletarya'nın çoğalan kitlelerinin katılımı arasındaki ilişki konularındaydı verdiği vaazlar. Devrim sonrası bir sosyalist devlete ve öyle bir devletin doğurduğu sürekli yabancılaşma problemleriyle ilgili hiçbir deneyimi bulunmayan Rosa'nın odaklandığı nokta, asıl olarak, bugünkü toplumun kötülükleri ve onu dönüştürmenin zorunlu oluşuydu. Kişisel bağlılıkla eylem arasındaki, eylemle sınıf bilinci arasındaki, sınıf bilinciyle devrim arasındaki ilişkinin ne kadar sıkı olması gerektiğini herkesten iyi biliyordu. İngiltere'de ve Amerika Birleşik Devletleri'nde polise karşı gösteri yapan, bu deneyimin derslerini gelecek taktikler ve strateji bağlamında değerlendiren her öğrenci, bu anlamıyla, diyelim 1950'lerin başlarında Paris'te, sıkı sıkıya örgütlü ve denetlenen, kendileriyle aynı ölçüde kontrollü ve örgütlü polis güçleriyle çatışan göstericilere göre, Rosa Luxemburg'a çok daha yakındır.

Ayrılık, bir yanda toplumsal devrimle öte yanda kuvvetin paramiliter sınanmaları arasındadır. İşte Rosa Luxemburg'un Lenin'le 1904 yılındaki tartışmaları ve Bolşevik devrimine yönelttiği eleştiri bu noktadadır. Günümüzü de ilgilendiren bu konuyu, elinizdeki ki-

*) Olağanüstü, (ç.n.)

tapta daha uzun uzadıya tartışacağım. Çünkü, parlamenter demokrasilerdeki devrimci değişiklikler hiçbir zaman paramiliter profesyonellerin eylemleriyle gerçekleşmeyecektir.

Son olarak, hem parlamenter demokrasilerdeki, hem de Halk Demokrasileri'ndeki gelişmeler, entelektüellerin şimdiki statüsü ve rolüyle ilgili ilginç problemleri çok değişik biçimlerde gündeme getirmiştir. Rosa Luxemburg bu konuda da, entelektüellerin toplumun dönüşümü sürecinde öne sürdükleri statüyle ilgili önemli bir örneği temsil eder. Kültürün koruyucuları, ideolojinin dile getiricileri, en başta da kazanılacak ve uğruna mücadele verilecek görüşün anlatıcıları olarak entelektüeler devrimin özsel bir parçasıdır ve önemleri Leninist, Maoist ve Fidelist geleneklerde de, Marksist gelenekte de aynıdır. Sovyetler Birliği'nde 1920'li yıllar ve Stalin dönemi artan oranda örgütçünün dönemi, komünist uvriyerizm dönemiyse; Yugoslavya, Polonya ve Çekoslovakya'da maddi ve zihinsel deli gömleklerinden kurtuluş da öncelikle entelektüellerin işiydi.

Öyle bir düşünme eğilimimiz var ki, sanki entelektüeller, aktivistlerin tam zıttı kutupta yer almaktadır. Oysa bu varsayım bütünüyle yanlıştır. Asıl ayrım, değişim isteyen entelektüellerle, istemeyen bürokratlar (bunların tek değişiklik bakışı nicel ölçüte bağlıdır, daha iyi yerine daha fazlayı tercih ederler) arasındadır. İster parlamenter-bürokratik bir konsensüse, isterse Sovyetler Birliği'ndeki gibi yönetip denetleyen ve her yerde varolan bir partiye dayansın, bürokrasinin egemenliğine karşı koyma, tanımı gereği hemen hemen entelektüel bir süreçtir. Aslında entelektüellerle aktivistlerin birbirlerinden ayrıldığı, birinin ya da ötekinin suskun kaldığı dönemler olmuştur, ama toplumda hiçbir dönüşüm ikisi birlikte yürümedikçe gerçekleştirilemez. Ne var ki, Doğu Avrupa'da son görülen değişiklikler asıl olarak entelektüel bir çevreden esin kaynağı bulmuş olsa bile, Batı'da muhalefetin gelişmesi henüz aktivistlerle entelektüeller arasında doğru bir ilişkinin kurulduğu düzeye ulaşamamıştır. Aktivistlerin tamamen radikallik içinde oluşları, muhaliflerin genelde eyleme verdikleri öncelik, şimdiye kadar entelektüelleri kenarda bırakmıştır. Bunun nedeni belki de, aktivistlerin böylesine uyumsuz

bir otoriteler panteonuna sıkı sıkıya sarılmalarıdır. Boşluğun kaynağı aslında günümüz entelektüellerinin başarısızlığı da olabilir. Bazı sosyologlar, entelektüellerin, sonunda herkesin okuryazar olduğu, *ad hoc** çokkültürlü kitle iletişim toplumuyla, görünürde her şeyi mubah gören refah toplumuyla bütünleştiklerini savunurlarken; bazıları da çeşitliliğin bu silinişinin klasik tipte iyiden yana entelektüelin sonuna işaret edip etmediğini merak ediyorlar. Şimdilik aktivistler entelektüellere göre bir hayli yol katetmiş durumdalar –tam tersinin söz konusu olduğu Rosa Luxemburg'un çağına hiç benzemeyen bir tablo.

Rosa Luxemburg'un bu noktadaki ilintisi, aktivistlerle entelektüeller arasında sıkı bir ilişki kurulması gereğinin vurgulanmasındadır. Marx'ın o denli kuvvetle varsaydığı kuramla praksisin birliğini Rosa Luxemburg kendisinde kişiselleştirmişti. Doğu Avrupa'daki entelektüeller, iktidarın temelini genişletme, kitlesel katılım, yukarıdan tekbiçimciliğin dayatılması yerine eleştirinin geliştirilmesi gerekliliklerine işaret etmişlerdir. Anlaşılabilir şekilde, bu taleplerine destek olsun diye Rosa Luxemburg'u aktarırlar. Batı'daki muhaliflerse bağlılık ve eylem gereğine değinirler; Rosa Luxemburg, onların panteonunda bu nitelikleri de temsil eder. Batı'da olsun Doğu'da olsun, felsefesinin iki farklı ama yaşamsal önem taşıyan unsuru şimdilerde gözden kaçırılmakta gibidir. Doğu'da, henüz eyleme dönüştürülmemiş olan, kitleler boyutudur; Batı'da ise program ve ideolojinin entelektüel özellikleri eksiktir. Bu noktada, günümüzün hoşnutsuzlarını evrenselleştirip bir yapıya oturtacak birisidir gerekli olan.

Çalışmanın bu kısaltılmış versiyonunun amacı, Rosa'nın yaşamı ve düşüncelerinin daha geniş bir okur kitlesine ulaşmasını sağlamaktır. Rosa'nın tarihsel bir kişilik olarak önemi kuşku götürmezdir; özgün ciltler de kendisine adanmıştı, ironik bir şekilde, Rosa'nın güncel ilintisinin daha geniş ve doğrudan boyutlarını içerdiğinin farkına varmamı sağlayan, Polonya'daki düşman bir eleştirmen oldu. Polonya'daki devlet sosyalizminin başarılarıyla karşılaştırıldığında,

*) Özellikle. (ç.n.)

kendisinin de 'anti-komünizmin zehirli bir biçimi' olarak betimlediği Batılı protestoları ortaya atan naif anarşistlere ideolojik anlamda destek sunduğu şeklinde değerlendirdiği kitabımı, anti-komünist diye aşağılayarak bir kenara iten o kişi; Ortodoks Marksist Rosa Luxemburg'un ilintisinin, en azından komünist olmayan protesto çevrelerinde de, yerleşik komünistlerin tarihsel irdelemeleri için olduğu kadar kuvvetli olduğunun ayrımına varmamı sağladı. Bu nedenle, elinizdeki baskıyı; bu zengin düşünceler bütününü, deneyim ve eylemle dolu bu zengin yaşamı, çekinmeksizin, kendi amaçları yolunda yararlanmak amacıyla ilgilenenlere adıyorum. Rosa Luxemburg'un okura ne kadar anlamlı görüneceğine en iyi karar verecek olan, yine okurun kendisidir.

Oxford, 1968

BİRİNCİ KİTAP

1
ROSA LUXEMBURG: KİM, NE VE NİÇİN?

Niçin şu sıralarda bir Rosa Luxemburg biyografisi? Çoğu kişi Rosa Luxemburg'un ismini gerçekten de bilir, ama bu ismin çağrıştırdığı şeyler belirsizdir –Alman, Yahudi ve devrimci; bu liste uzayabildiği kadar uzar. Sosyalizmin tarihiyle ilgilenenler açısından, Rosa, Alman Solu'nun sözcüsü ve kuramcısı Alman Komünist Partisi'nin kurucularından biri olarak, kendini daha belirgin bir odakta gösterir. Onun yaşamında iki yön öne çıkar gibidir. Birincisi, ölümü: Geriye dönüp bakıldığında, askerler tarafından vahşi biçimde öldürülen devrimci bir kadına duyulan özel, bir parça da duygusal bir ilgi yaratır bu ölüm; ikincisi de Lenin'le olan tartışmalarıdır; bu tartışmalarda ise Rus komünizmine karşı demokrasiyi temsil eden bir konumda görünmektedir. Rosa'nın yapıtlarının Amerika'daki çevirme-

ni ve editörü, sanırım kendisi de bu tartışmaların Rosa'nın konumunu net bir şekilde özetlediğini düşündüğü için, Lenin'le girdiği polemiklerinin bir basımını *Leninizm mi, Marksizm mi?* adı altında yayımlamayı uygun görmüştür.[1] Bu yüzden Rosa, Batı'daki pek çok sıradan okurun gözünde, Bolşeviklerin elinde yanlış biçimde kullanılışının gittikçe büyüyen gölgesine karşı, *Marksizmdeki demokratik geleneğin* en özlü savunusunu temsil edegelmiştir. Onlara göre, devrimci Marksizm *demokratik* olabildiği sürece, Rosa Luxemburg doruk noktasındadır. Rosa, komünizmin şiddet ile aşırı demokrasinin bileşiminden ortaya çıkabileceğini düşünen, eski ama hâlâ genç radikallerin entelektüel can simidi haline gelmiştir. Sık sık savrulduklarını nostaljik anlarında, böyle gençlerin ağızlarından çıkan isim hâlâ Rosa Luxemburg'dur.[2] Rosa'nın eylem içinde ölmesi onun Bolşeviklerle etkili bir savaş yürütme ihtimaline son verdiği gibi, şehitlik halesiyle görüşlerinin kutsallaşmasını da sağlamıştır. Oysa asıl can alıcı sorun şuradadır: Üstünlüğüne karşı olunsun ya da benimsensin, aynı Bolşevikler ve izleyicileri, Rosa'yı kendilerinden görürler. Sözde hatalar ve yanlış yorumlar yapmış olmasına karşın, Rosa'nın son noktada, Sosyal-Demokrasi'ye karşı mücadelede komünizme bağlı kaldığını teslim ederler; daha fazla yaşayabilmiş olsaydı, 1918'deki karışıklık ortamına göre çok daha kesin bir seçim yapardı diye düşünürler. Bir kez daha yinelersek, Rosa'nın ölüm tarihi çok can alıcıydı –ölüm biçimi de öyle. Komünist gelenek, savaşan

---

1) Ed: Bertram D. Wolfe, *Rosa Luxemburg. The Russian Revolution and Leninism or Marxism?* Ann Arbor (Michigan), 1961.

2) Kimi zaman en olmadık yerlerde. "Bir gece Los Angeles'ta (kolejden kimi futbolcularla birlikte tuhaf bir grup oluşturan birkaç kızla) oturduğumu ve onlara sabırla, büyüklük taslamadan ya da başka tavırlara girmeden, Üçüncü Enternasyonal'in eğer Rosa Luxemburg'u dinlemiş olsaydı asla raydan çıkmayabileceğini açıklamaya çalıştığımı hatırlıyorum. Sözgelimi, Rosa, aşırı-merkezileşme konusunda düşüncelerini belirttiği zaman, Radek'le Buharin'in neler hissettiğini bilmek isterdim... (Kızlardan biri) bu söylediklerim üzerine, USC futbolcularından birinin kendisine, ani bir tekmeyi mi yoksa arkadan takılan sinsi bir çelmeyi mi yeğleyeceklerini sorduğu zamanki gibi, en azından aynı ciddilikle kafa yorar görünüyordu..." (Clancy Segal, *Going Away*, 2. baskı, New York 1963, s. 46). Çok sayıda İngiliz ve Amerikalı şair ve ressam, Rosa'nın yaşamında dur durak bilmeyen bir sanatsal protesto kaynağı bulurlar.

inançlı bir kişi gibi, bir şehidi de görmezlikten gelemez. Bunun için de, ileride pekâlâ bir döneğe yakıştırılacak bütün aşağılamalarla birlikte gömülme ihtimalini taşıyan birisi, bugün hâlâ, erken ve acı ölümüyle hakkı olan yerde durmaktadır resmi panteonda.

Dolayısıyla, Rosa Luxemburg'un siyasal Marksizmin tarihinde taşıdığı önemin ilk nedeni, ölümünün eşsiz anıdır. Rosa Luxemburg ile Karl Liebknecht, devrimin kendisi kadar eski temel eleştirilerine karşın, Bolşevik devrimine bağlı olan belki de biricik Marksistlerdi. Rosa Luxemburg örneğini özellikle ilginçleştiren şey, onun Lenin'le belirli temel sorunlar üzerine girdiği ve geçmişi 1903'e dek uzanan tartışmalarıdır: Bu düşünceler Rosa'nın felsefesinde temel bir yer tutarlar. Rusya'daki diğer kişiler 1917'den çok önceleri Bolşevizmden kopmuş ya da onunla sert bir kavgaya tutuşmuşlardı (hiçbir zaman Lenin'in görüş alanına girmeyen ya da ona sempati duyar bir görüntü vermeyenleri baştan kenarda tutuyoruz). Bu kişilerin 1917'den sonra devrimci Marksizme yapacak hiçbir katkıları yoktu. Yalnız oldukça önemli bir grup, Stalinizme doğru evrim geçirdikçe, Leninizmden farklılaşmaya başladı; komünist politikanın bağışıklık kazanmış çevresi dışında kalmayı tercih ettiler. Troçki'yle izleyicileri, 1920'lerden sonra devrimci Marksizmin çevresinde bir yer edinen hassas vicdan levazımcılarının hepsi, aynı iki önemli yetersizliğin sıkıntısını çektiler: Bir, Sovyet iktidarının örgütlü desteğini dengeleyecek bir şekilde, arkalarında kendilerini izleyen disiplinli bir kitlenin bulunmayışı; iki, Ekim Devrimi'nden aldıkları mirası bırakmalarının ani ödülü olan ideolojik çöküntü. Dolayısıyla, önlerinde çok kötü bir seçenek vardı. Ya asıl olayın -devrimin- geçerliliğini yadsıyacaklardı; ya da, Rusya'da iktidarı elde tutan kişilerin, muhaliflerin belirlediği saf entelektüel normlardan saptıklarını iddia edeceklerdi. Rosa Luxemburg'a gelince, o ne 1917'den önce ilgisiz bir kişi olarak bir kenara itilebilir, ne de daha sonra bir hain olarak mahkûm edilebilirdi; öldüğü anda, eleştirel bir destekçiydi: "Devrimci eleştiri ruhuyla katlanan bir coşku –insanlar bizden başka ne bekleyebilir?[3]

3) Adolf Warski, *Rosa Luxemburgs Stellung zu den taktischen Problemen der Revolution*, Hamburg 1922, s. 6-7.

Öte yandan, Rosa Luxemburg'un düşüncelerinin bugünkü anlamının 1930'lardan sonraki herhangi bir döneme göre daha fazla olmasının da geçerli nedenleri vardır. Stalin'in ölümüyle birlikte, komünist kuram, diktatörün kendi Marksizm-Leninizm bakışının sadece zırhla kaplı birtakım eklentileri ve tortuları olmaktan çıkmıştır. Sargılar çözülmüş ve onlarla birlikte canlı -eşitsiz bile olsa- bir spekülasyon patlaması boy göstermiştir. Örneğin, Yugoslavya'da son on yılda Marksizmin yeni ve katılımcı -hatta bir ölçüde rekabetçi- bir versiyonu ortaya çıkmıştır, Çekoslovakya'da daha yakın zamanlarda ve çoğunlukla aynı sonuçları doğurarak bastırılmış bir savaş-devrime tanık olunmuştur. Polonya'da 1956 'Polonya Ekimi'nin daha geniş, daha köklü bir şekilde uygulanmasından yana talepler vardır. Sovyetler Birliği'nde bile Stalin'in ölümünden bu yana derin değişiklikler gözlenmiştir; itki yukarıdan geldi -yukarıdan geldi ama, daha aşağılardan da devralındı ve ileriye götürüldü.

Böylece doğrudan doğruya, dünyayı 1960'larda, Rus-Çin uzlaşmazlığına gürültülü biçimde eşlik eden büyük çaplı Marksist kazılara geliyoruz. Söz konusu kazının, Marksizmin büyük dönüm noktalarından biri olan revizyonizm tartışmasına varması (bu kitabın ortaya attığı tez, bir ölçüde o tartışmanın etkisini farklı bir zaman ve farklı bir tartışma boyutuna kaydırmak olsa bile) çok zaman almadı. Hiç kimse bu büyük sorunları Rosa Luxemburg'dan daha kapsamlı bir biçimde elden geçirmemiştir. Marx'ı gözden geçirme sorunu (Marksizmin tek yetkin yorumunu yakalama sorunundan öteye gitmiyordu yine de) Rosa Luxemburg'un büyük ilgisini çekiyordu. Rosa, en önemli siyasal çözümlemelerinden bir bölümünü, Marksizmle revizyonizm ayrılığına, bir yanda devrim gibi Marksizmin temel taşlarını terk etmeyle, öte yanda 'ilerici' ulus-devlet gibi varlığı zamanla sınırlı basit çözümleme kategorileri arasındaki ayrılığa ayırmıştır. Bugün Çinlileri olduğu kadar Rusları da baştan aşağı sarsan, devrimi bir önerme olarak ortaya atmak ile *devrimci olmak* arasındaki zıtlık, Rosa Luxemburg'un 1910'da Kautsky'ye karşı yürüttüğü ve çok fazla göz ardı edilmiş polemiklerinde ilk kez olarak vurgulama-

ya çalıştığı temel sorundu. Buna ek olarak, sosyalizm ve kapitalizmden oluşan iki farklı dünyanın (alternatif felsefelerin değil ama) kaçınılmaz hale gelen kapışması da yine Rosa Luxemburg'un tezinin merkezinde yer alıyordu; tıpkı Çinlilerin Sovyetler Birliği'ne saldırısının başlıca nedenini bu konunun oluşturması gibi. Uysal ve besili (vahşi bir hayvan gibi) bir kapitalizmin, aynı ölçüde uysal ve besili bir sosyalizme varacağı görüşü, Çin Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin olduğu kadar Rosa Luxemburg'un da en çok ürktüğü umacı olacaktı...

Ne var ki, komünist ülkelerde yeni çizginin güncel yorumu yukarıdan gelmekteyse bile, ona yönelik baskılar yaygın biçimde aşağıdan gelmekteydi. Rusya'da ve Halk Demokrasileri'nde düşüncelerin özgürce dile getirildiği alanlar ansızın çok büyük oranda genişledi. 'Sınırların aşılması' komünist disipline karşı hâlâ ciddi bir suç oluşturmakla birlikte, şimdi en azından manevra alanı daha fazladır. Sanatın, tamamen siyasal iradenin disiplinli bir aracı değil, sadece dile getirilmiş siyasal ihtiyaçlar ışığında bir sansürcünün denetimini gereksinen, kendiliğinden bir anlatım biçimi olduğu anlayışı; sanatın toplumsal denetime ihtiyaç duyduğu, ama denetlenmiş bir toplumsal esinlenmeden kaynaklanmasına gerek olmadığı düşüncesi, yavaş yavaş, Rus Komünist Partisi içinde de yukarıya doğru süzülmektedir. Yine bu noktada sanatın bütünüyle *uyum sağlayıcı* olarak, iyi ya da kötü içeriğiyle çözümlenen bir şey olarak anlaşılması, Stalin'in toplumun amacının disiplinli bir şekilde dile getirilmesi düşüncesinden çok daha fazla, Rosa Luxemburg'un kavrayışına yakın görünmektedir.

Rosa Luxemburg, düşüncelerini dile getirirken, zamanıyla uyumsuz olan tek kişi değildi. Söylediği kimi şeyler yalnızca ona aitti, özellikle vurgularıyla; ama benzer görüşler ve özlemlerden oluşan bir konsensüs de söz konusuydu o dönemde. Rosa Luxemburg'un komünizmi sunuşu ve vurgularında yakın zamanlarda görülen değişiklikler sonucu yeniden kazandığı anlam, başkaları için de aynı ölçüde geçerlidir. Yalnız diğer insanların içlerinden çok azı, bu zemini Rosa'nın tümden kapladığı kadar eksiksizliği ve canlılığıyla dol-

durabiliyordu. Rosa Luxemburg da, Marx'ın kendisinde görüp fazlasıyla övdüğü (üstelik Marx'ın ortaya attığı fiili argümanların zararına olarak) yaşamla doğrudan ilişkili olma gibi bir özelliğe fazlasıyla sahipti. Rosa, Marksizmi, çağdaşlarının çok azının başarabildiği bir şekilde reel ve önemli hale getirdi. Stalinistlerin, hatta Troçkistlerin varlığı anlamında Luxemburgiste pek rastlanmamakla birlikte, zamanında çok sayıda insanın devrimci Marksizme ilk adımlarını, başka yazarlardan daha ziyade, Rosa Luxemburg'un *Toplumsal Reform ya da Devrim* ve öteki yazılarıyla attıkları hemen hemen kesinlikle doğrudur. Üstelik böyle olması yerindedir, çünkü Luxemburgizinin geniş tasarımı onun kendi kişiliğine çok zıt düşerdi. Rosa'nın yazılarını o kadar çekici kılan şey, bu çekiciliğin sadece yeri geldikçe kullanılmasıydı; Rosa kimseyi *düşüncelerinden döndürmek* için değil, *ikna etmek* için yazıyordu. Yine söz konusu olan, sadece düşüncelerinin niteliği değil, onları dile getiriş tarzıydı: Yani ne söylediği kadar, *nasıl* söylediği de önemliydi.

Rosa Luxemburg'un mirası konusunda çıkan sert çekişmeler, önemli bir Marksistin, dahası devrimci Marksizmin daha ön plana çıkmış bir örneğinin miras bıraktığı meşruiyetle ilgili bir mücadeleydi. 1920'lerin Sosyal-Demokrasisi, özellikle Alman Sosyal-Demokrat Partisi (SDP), Rosa'yı, er geç ama mutlaka oligarşik ve keyfi Bolşevizmle uzlaşmazlığa düşecek, ateşli bir demokrasi savunucusu sayabileceğini düşünüyordu. Özellikle, sonraki otuz yıl içerisinde partiden ayrılmış çok sayıda komünist, böylesi bir yoruma çok büyük bir değer vermişlerdi. Onlar Rosa Luxemburg'da, onun tartışma götürmez devrimci Marksizmiyle 'kitleler', 'çoğunluk' ve 'demokrasi' gibi sözcükleri sık sık kullanışını birleştirdiklerinde (ya tek başlarına, ya da hiç değilse resmi Sosyal Demokrasinin önemsiz sol kesimiyle su yüzünde kalmalarını sağlayacak) hoş bir can simidi görüyorlardı. Resmi komünizmden -Alman, Fransız ya da Rus- kopan neredeyse her muhalif grup, hemen Rosa Luxemburg'un ruhuna özel ve apayrı bir şekilde sahip çıkmaktaydı. Rosa Luxemburg'la ilişkisi bir on yıl kadar kişisellikten uzak kalıp düşmanca süren Troçki'nin bile, daha kurulduğu günden itibaren, Rosa'nın Dördüncü Enternasyo-

nal'e manevi bir onay vereceğini iddia etmiş olması anlamlı bir noktadır.[4]

Komünistler Rosa'yı bırakmaya kesinlikle hazır değillerdi. Ama yine de, Sosyal Demokrasi'ye ve kendi muhaliflerine belirli yanıtları vermek için, Rosa'nın yapıtlarını, düşmanın kendi iddialarını dayandırdığı madde ve alıntıları, tam bir hatalı sistem içinde bütünleştirebilecek bir şekilde yorumlamak zorunda kaldılar. Çok sayıda ayrı ayrı hatayı gördüklerinde omuz silkip geçmek artık yeterli gelmiyordu. Komünist kuramcılar, zamanını uygun bulduklarında Rosa Luxemburg için ve onun namına Luxemburgizm denilen bir sistem kurdular –onun görüşleri tam da Sosyal Demokrasi'nin bel bağladığı hatalarla bir bütün haline getirildi. Kişi, öğretisinden giderek yalıtıldı; daha doğrusu, Hükümdar'ın hiç yanlış yapamayacağı şeklindeki İngiliz düşüncesine benzedi bu iş. Luxemburgizme karşı yürütülen komünist mücadele ne denli sertleşirse, hataları ayıklanmış Luxemburg'un devrimci kişiliğine bağlılığın dozu o ölçüde artıyordu. Gördüğümüz biçimiyle, bu hassas cerrahi müdahale Rosa Luxemburg'u komünizmin tarihinde eşsiz bir konuma getirmişti.

'Luxemburgizm' karikatürü ve onun 'kendiliğindenliği'nin altında, Rosa Luxemburg'un Almanya'daki çıplak komünizmi onlarla silahlandırmayı ümit ettiği tutarlı bir ilkeler bütünü görülebilir. Rosa hiçbir zaman kendine özgü kapsamlı, hatta mantıksal olarak birlik içinde bir sistem üretmek üzere yola koyulmamıştı. Onun düşünceleri, ifadesini, hemen hemen değişmez şekilde, hatalı düşünceler diye düşündüğü görüşlere karşı eleştiriler ya da polemikler biçiminde buluyordu. Dolayısıyla burada, Rosa'nın kendini düzeltmesinin (ve genellikle aşırı düzeltmesinin, Lenin'deki Ortodoksluğun 'çubuk bükmesi' gibi) bu olumsuz yönünün dışında, onun niyetlerinin yöneldiği olumlu içeriği de bir yapı olarak kurmak zorundayız. Bu yüzden, sahtesinin yerine 'gerçek' bir sistem kurmak yanlış olurken -üstelik böyle bir girişime kalkışılmayacaktır burada-, birtakım egemen düşünceler de varlığını sürdürecektir. Hem koruyucu, hem de

4) L. Trotsky, *Rosa Luxemburg et la quatrieme Internationale*, Paris, 1933.

ilerici bir toplumsal itki olarak eyleme güçlü bir vurgu yapılmasının günümüz komünizminde derin (Rusya'da sözde-resmi düzeyde soyutlanması nedeniyle, Çin'de özgül biçimde yeniden boy verecek kadar derin) kökleri vardı ve Rosa Luxemburg'un kendi zamanının Marksizmine en önemli katkısı buydu. 1917'deki en yakın destekçilerinin bürokratik ve ihtiyatlı duraksamalarına karşı kendini gösteren ve genellikle Lenin'in özgül eylem dehasına bağlanan olgu, aslında, Alman Solu'nun özgül ve uzun süreden beri savunageldiği tavsiyelerinden başka bir şey değildi. Bunun en yetkin açımlamaları Rosa Luxemburg'un yazılarında görülüyordu. Yaşamının çok büyük bölümünde devrim, Rosa'ya, Lenin'e olduğu kadar yakın ve gerçekti. Her şeyden önce, Lenin'in SDP içinde o tür farklılıkların var olabildiğinin ayrımına varmasından çok önce, Rosa kuramsal ve gerçek devrimci tutumlar arasındaki farklılığı hissetmiş ve ülkesinde işlemişti. Bu nedenle, kendisine olan borç henüz kabul edilmiyor olsa bile, modern devrimci Marksizm özellikle Rosa'nın katkısıdır.

Alman komünizminin Doğu Almanya'daki mirasçıları, gerçek Rosa Luxemburg imgesi ile sahtesi arasındaki farklılığı silmeyi, böylelikle, deyim yerindeyse Rosa Luxemburg'un fiili kişiliğini sosyalizm tarihinin sayfalarına geçirmeyi hiçbir zaman tam olarak başaramadılar. Doğu Almanya'daki Sosyalist Birlik Partisi'nin ideolojisi, baştan sona, komünistlerin 1918-1919 Alman devrimindeki rolünü içine sindirememenin ve kendi sistemi dışına çıkarmanın sancılarıyla doluydu. 1945'den 1965'e uzanan Doğu Alman ideolojisi, en uygun dille, kötü bir vicdana Marksizmin eklenmesi olarak tanımlanabilir. Stalinist Ortodoksluğun baskısı karşısında, eski başarısızlığın ölçüsü, Bolşevik örneğin izlenmemişliğinin derecesi, atılan bir adımın arkasından ilgisiz bir başka adımın atılmasıydı. Birinci Dünya Savaşı sırasındaki Alman komünizminin öncüsü olan *Spartakistler*'in Bolşeviklerden farklılaştığı yer, hep yanlış adımlar almasıydı; bu farklılıkların önemli olduğu yerdeyse (1918'den, hatta 1914'den çok daha erken bir tarihte Sosyal Demokrasi'nin ana gövdesinden ayrılması; örgütsel açıdan kendi kendine yeterlilik; savaşa karşı muhalefeti toplumsal devrime çevirmekte görülen zayıflık, vb.), devri-

min Almanya'da uğradığı başarısızlığın doğrudan nedeni onlardı. Rusya'daki parti tarihi 1953'den sonra nihayet, çok uzun bir süre pinekleyerek zaman yitirmesinin ardından kendisine bir parça olsun yaklaşmaktadır. Oysa Doğu Almanya'da bugün, 1918 devrimine karşı açılan savaş durumu hemen her yerde sürüyor. Batı Almanya'ya karşı alınan her tutumun 1918'de bir karşılığı bulunmakta, tarihsel bir anlam kazandırılmaktadır; tıpkı Federal Alman hükümetinin her hareketinin Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra karşı devrimin yaptıklarıyla kıyaslanabilmesi ve hemen hiç vakit geçirmeden kıyaslanması gibi. Böyle bir atmosferde Rosa Luxemburg'un kişiliği ister istemez çok canlı kalmıştı. Aslında, standart bir biyografisinin şimdiye kadar yazılıp yayınlanmasına izin vermeyecek kadar çok 'canlı'. Oysa bu ayrıcalık, Mehring ve Clara Zetkin gibi entelektüel açıdan değeri daha az kişiliklere uzun süre önce tanınmıştı. Rosa'yla ilgili çıkan şeyler, yalnızca belirli konular üzerindeki tartışmalar ve makaleler, özel anma günlerinde çıkan kısa gazete övgüleri olmuşken, yapıtlarının eksiksiz bir derlenmesi ve kapsamlı bir biyografisinin hazırlanmakta olduğunun söylendiği henüz yeni yeni (1968) işitilmektedir.

Yakın bir zamanda, Rosa Luxemburg'un devrimci Marksizmi, hak ettiği derecede özgül bir siyasal öğreti haline gelebilir: Entelektüel açıdan Batı'da bugünkü Troçkizm, gerçekte Luxemburgizmdir. Troçki, çok büyük boyutlardaki prestiji ve Rusya'da uğradığı siyasal yenilginin müthiş trajedisi nedeniyle, Stalin'e karşı çıkan bütün Marksist devrimcilerin bağlılığını kendisinde toplamıştı. Troçki'nin kişiliği ve polemikleri hemen hemen bütün anti-Stalinistleri bir süreliğine kendi yörüngesine çekmişti. Her karşı çıkanı Troçki'nin müttefiği olmakla özdeşleştirerek ve her gerçek ya da düşsel komplonun arkasında Troçki'yi bulmak amacıyla bütün Sovyet devletinin engin ve disiplinli iftira fabrikalarını kullanarak, devrimci Marksizm dünyasının iki kampa, yalnızca iki kampa (ortodoks komünistler ile Troçkistler; bunlardan Troçkistler, karşı-devrimin Marksizm içindeki müttefikleriymiş gibi gösteriliyordu) ayrılmasına Stalin de yardım etmişti. Yine de, Troçkizmin 1930'lardan sonraki tarihi, muhalif

güçlerin parlak imgelerle bir araya toplanmasını değil, bir dizi üzücü sekter tartışmaları gösterir. Troçki'nin Ekim Devrimi'nin başlıca mimarlarından biri olan tarihsel konumu, kendisini her yanıyla anti-Stalinist bir hareket örgütleyecek kadar geniş bir eleştiri yapmaktan alıkoyuyordu. Entelektüel açıdan, bütün Bolşevik acımasızlığıyla proleter devrime bağlıydı; yine de, kendisi terörize olmuş ve terörize etmekte olan Stalin'in dar ve korku saçan bürokrasisinden ayrı bir eğilimdi bu. Troçki, bunun yerine birbiri ardı sıra, geçerli bir sosyalizm örneği olarak Stalin'in Rusya'sının titiz ve dogmatik yorumlanışında, çok önemsiz ayrıntılar üzerinde Rus olmayan destekçilerinden oluşan gruplarla kavgaya düşmüştü. Her iki tarafın da devrimci Marksistler arasında diğer her şeyden baskın çıkan ve geri dönüşü olmayan bir bölünme yaratmasına yardımcı oldukları Stalin-Troçki karşıtlığı, fiilen önceki bütün tartışmaları kendi içinde eritiyor ve hepsini bir belirsizlik dünyasına sürüklüyordu. İşin basit yanı, ikisinden başkasına yer olmamasıydı. Ama Rosa Luxemburg, Bolşeviklerin hararetli destekçisi ve aynı anda ciddi ve doğrudan bir eleştiricisi olan bu kişilik, Stalin'e karşı dar değil, geniş çaplı bir muhalefet adına haklı bir ilgi odağı sağlardı. Onun yarattığı, kendisini ortaya koyan lekesiz bir görünüm, kendi başına bütünüyle devrimci bir odak olurdu. Belki bir gün, devrimci (reformistlere karşı) Marksistler, gerisin geriye, en başa dönecekler; devrimci deneyim takviminde ileri derecede gelişmiş kapitalist ülkelerin önceliğine, erken davranmış Ekim Devrimi'nin 'devrimci eleştirisiyle katlanmış coşku'ya kadar gideceklerdir. (Bu durum gerçi ihtimal dışıdır artık.) Stalinizmin bugünkü tam çözülüşüne karşın, yerleşik komünist devler olan Rusya ya da Çin düzleminde bu doğrultuda bir gevşemenin gerçekleşmesini beklemek ise hiç mümkün değildir.

Son olarak ve belki de hepsinden önemlisi, Rosa Luxemburg'un konumunun, Marksizmin bağlamı ve örgütlenmesinin dışında, özerk bir siyasal düşünür olmaya denk gelmesidir. Rosa'nın düşünceleri, siyasal düşünceler tarihiyle ilgili ciddi öğretimlerin verildiği her yere girer. Kendisi Marksizme tam anlamıyla bağlıysa da, düşüncelerinin geçerliliği Marksist çerçeveyi aşar. Çünkü Rosa'nın düşün-

celeri, toplumsal devrimde (ve sosyalist devrimci faaliyette) sadece diyalektik materyalizm yasalarının uygulanmasını değil, ayrıca insanlığın kurtuluşu ve ilerlemesini de gören, özünde ahlâki bir öğretiydi. Rosa Luxemburg her şeyden önce 'katılım'ı salık veriyordu ve bu katılım, güç elde etmiş bir seçkin grubun elinden alman yararların edilgen bir ödülü olmakla sınırlı değildi. Üstelik katılım, bugün bile, Marksist olsun burjuva olsun, çoğu siyasal analist ve aktivistin zihnini kurcalayan bir sorundur. Rosa Luxemburg'un denetleyici öğretisi; demokrasi, bireysel özgürlük ya da kendiliğindenlik değil, *katılımdı* (çatışma devrimci enerjiye, o da sonuçta sınıf bilincinin ve devrimin olgunlaşmasına yol açardı). Rosa'nın yazılarını tek tek (en kalın çizgileriyle ait olduğu) Marksizmin bağlamının dışına çıkarmaya çalışmak, istenmeyen ve anlamsız bir şey olmakla birlikte, Rosa'nın yaşamıyla ilgili yapıtlar ve düşüncelerin önemi sadece Marksistleri ilgilendirmez (tıpkı Marx'ın kendi başarılarının taşıdığı sınırsızlık gibi). Gerçekten çok az sayıda özgül siyasal düşünür vardır ki, onların değerleri, tek bir okul ya da grubun etiketi yapıştırılarak ölçülemez. Çünkü o takdirde onların en Ortodoks müritleri bile bir yük haline gelebilir; acıyla kazınıp koparılmak zorunda kalınan kabuklu deniz hayvanları gibi. 'Büyük insan'ı 'basit partizan'dan ayıran özellik, kesinlikle, bağlamları aşan bir evrensel geçerlilik iddiasıdır.

Yine de tüm bunlar, Rosa Luxemburg adına salt tarihsel gerekçelerle ortaya atılabilecek iddiaların tamamen dışında söylenen sözlerdir. Rosa, bugünle hiçbir ilintisi kalmasaydı bile, hem Polonya hem de Almanya'nın sosyalist hareketlerinde büyük tarihsel önem taşıyan bir kişilik sayılacaktır. Birinci dereceden önem taşımasa ve az bilinse dahi, Rus hareketinde oynadığı rolde, en azından, Bolşevik tarihin önemsiz ayrıntılarına çok ağırlıklı bir ilgi duyulması sayesinde tanınmış, aslında çok kenarda kıyıda kalan kimi çelıreler kadar anılıp araştırılmayı hak etmektedir. Elinizdeki kitabın yazılışını bütünüyle Rosa Luxemburg'un tüm görüşlerinin güncel anlamlarının süreklilik kazandığına dayandırarak haklı çıkarmayı denemek, olayları çarpıtmak olur. Haklı olduğu yerler zaten kendini gösterecektir. Onun yazdıkları ve yaptıklarının büyük bölümü tarihe mal olmuş-

tur. Ama hangi tarihe? Günümüz dünyasında düşünen insanların dörtte birinden daha fazlasının gözünde, ele aldığımız dönem, peygamberlerin yılları, komünist İncil'in Eski Ahit'inin yıllarıdır. Onlar olmadan devrimin nihai anlamda bir vücut bulmasının pek anlamı yoktur. Bu bağlamda, bakışı genellikle sisli ve yanlış çıkmış bile olsa, o döneme ait her peygamberin tarihi önemlidir.

Rosa Luxemburg nasıl bir kişiydi? Kısa boylu, son derece net –kendi kendini bilinçlendirmiş bir kadın. Sabahın en erken saatlerinde olsun, gecenin en geç vakitlerinde olsun, hiç kimse onu dağınık durumda görmemiştir. Dikkatle ama basitçe yukarı doğru taranmış saçları boyunu uzatıyor gibiydi. Güzel bir çocuk olmadığı gibi, asla güzel bir kadın da değildi: Hafifçe kıvrılmış ağzı ve burnuyla, güçlü, keskin çizgileri gerginliğini yansıtıyordu. Henüz ağzını bile açmadan, görünüşüyle her zaman saygı uyandırmaktaydı. Kavgada çakmak çakmak olan ya da kendi düşünceleriyle baş başa kaldığında içine çekilen gözleri o anki ruh halini dışa vuruyor, ya da öfke ve sıkıntıyla bulutlanıyordu.

Titizliği, elbiselerinden parlatılmış ayakkabılarına kadar uzanıyordu: Yaratmak istediği imajı net biçimde saptamasına bağlı olarak sade ama pahalı, asla sıkıntı vermeyen, yalnız kendi başlarına apayrı bir varlık hissi de vermeyen dikkatle seçilmiş elbiseler; eşlik eden ama öne çıkarmayan tercihler. Çocukluğunun ilk günlerinde başına gelen bir kalça kusurunu yürüyüşünün dışındaki bütün tavırlarında tamamıyla aşmıştı; üstelik Rosa Luxemburg, kesinlikle bu egzersizin güçlükleri nedeniyle, ciddi bir yürüyüşçüydü, insanları yürüme yetenekleri ve istekliliklerine göre -kabul gören bir humor duygusuyla da olsa- yargılardı; örneğin Karl Kautsky'nin fiziksel tembelliği, onun aleyhinde çiziktirdiği ilk siyah çarpılardan biriydi.

Rosa, kendi görünümünü, hafif alaylı bir horgörüyle değerlendiriyordu, ancak bir an olsun mazoşizme ya da kendinden nefret etme duygusuna yaklaşmamıştı. Humor ile sertlik arasındaki pek fark edilmeyen sınır çizgisini hiç geçmezdi. Sürekli atanmış bir büyükelçi gibi fiziksel varlığının önünde yürüyen uzun burnu, çok sayıda şapkacıyı canından bezdiren geniş kafası, kendisiyle ilgili çizdiği

edebi karikatürlerde kısa ve parlayıp sönen imgeler halinde muhakkak yansıyordu. Hans Diefenbach'a hediye edilen yağlıboya bir portresini *ein Klumpen van Lumpen* (yamru yumru çizgiler) diye nitelendirmişti. Ne var ki bu tür yorumları çok candan dostlarına saklıyordu. Açığa çıktığında görünümü yansızdı; herhangi bir etki yapmak için görünümünden yararlanmadığı gibi, çekingenlik nedir de bilmezdi. Uzun süreli hapisliği ve savaş sırasında sağlığının bozulması sonucu saçları beyazlayıp yüzü çizgilerle dolmuştu, ama bunları sadece, onu hapishanede ya da 1918 Kasım'ından sonra gören dostlarının tanıklıklarından biliyoruz. Bunalım anlarında vücudu, gözettiği amaçlara ulaşmak için tek parçalı bir araca dönüşmekteydi. Her zaman bilincinde tuttuğu tek yönü, kısa boylu oluşuydu. Onun için evinde uzun boylu ve iri kemikli hizmetçi kızlarla kâhya kadınları tercih ettiğini kabul ediyordu -"Kimsenin oyuncaktan bir eve girdiklerini sanmalarım istemem." Evinde çalıştırdığı kişilerden gerek kişisel görünümünde, gerekse çalışmalarında aynı titizliği istiyordu; bir şeylerin kırılması Rosa Luxemburg'u öfkelendirip deliye döndürürdü. Feodal ilişkileri de vardı. Evinde çalışan kişilerin ilginç olmayan yaşamlarına nasıl burnunu soktuğunu dostlarına yarı alaycı bir dille anlatıp yakınsa bile, bu görevinde herhangi bir parti görevi kadar cesurdu. Bu türden bir alay tanıdığı vardı. En çok bağlı olduklarından biri, ara ara başka işler için çekip giden, ama sonunda hep geri dönen Gertrud Zlottko'ydu. 1916'da ikinci kez tutuklanışından sonra bütün niyet ve çabalara karşın hanehalkı dağıtılmak zorunda kalındığında, onlarla birlikte Rosa'nın bir parçası da gitmişti.

Rosa'nın dairesi kişiliğine bağlı bir yeniden üretim merkezi gibiydi: Kutulara dikkatli biçimde yerleştirilmiş kitaplar, masaya düzenle yayılmış el yazmaları, süs eşyaları, tablolar ve hepsine kesin etiketler yapıştırılmış olup hemen bulunabilecek bitki koleksiyonları. 1903'ten sonra Rosa'nın kendine ait kabartmalı bir not defteri oldu; özel nedenlerle. Rosa Luxemburg başka bir eyaletten ya da hapishaneden bir kitabı istediğinde, sekreteri, evdeki kâhya kadın ya da bir dostu, kitabı anında yerinde bulabilirdi. En gözde dairesi Berlin'de Cranachstrasse'deki 58 numaralı eviydi; kırmızı ve yeşil oda-

ları olan, eski ama iyi korunmuş mobilyaları bulunan, halıları, her zaman çok büyük değer verdiği küçüklü büyüklü hediyelerle (bir keresinde hepsini bir beğeni eleştirisinden geçirmişti) dolu bir daire. Rosa, görünüşe bakılırsa, şehir, artan gürültü ve trafik kendisini boğduğu için 1911'de bu daireden ayrılmıştı. Daha olası bir neden ise, evin çağrıştırdığı hatıraların büyük acılar vermesiydi –toplu iyimserlik yıllarını hatırlatıyordu. Oradan Südende'de kentin eteklerinde bir yere taşındı ve 1916'ya kadar, kâğıt üzerinde yaşamının sonuna kadar orada kaldı. Evini, kişiselliğini hep kutsal saymıştı; İsviçre'deyken Zürih Üniversitesi'nin yakınında kaldığı odalar, bir dolu kişi için saatlerce sığınılıp kaçılacak bir yer olarak çok gerekli bir ihtiyacı karşılamıştı. Oysa çağdaşlarından birçoğu dumanla kaplı kafelerde tartışıp durarak zaman öldürüyorlardı. Bütün ziyaretçilerin arkasından kapıların kapanması, Rosa'nın o gün için en çok haz duyduğu anlardan biriydi. Pek çok insan, zaman zaman uzun dönemler için, onunla birlikte kalmışlarsa da ev her zaman *onun* eviydi: konukları hoş karşılanıyor, ama evde yapabilecekleri şeyler dikkatle sınırlanıyordu. Sık sık konuk ağırlıyor, ama titiz davranıyordu. Polonya ve Rusya'dan gelen pek çok mülteciye benzemeyen yanı, konukseverliğinin pek uysalca olmayışıydı, istismar edenlere hemencecik kapıyı gösterirdi. İngilizce'deki *"kendini evinde gibi hisset"* deyişini kabul etmiyordu. Her bakımdan herhangi bir orta-sınıf Alman gibi eviyle gurur duyuyordu; Rosa'nın aşağılayıcı bir belirti saydığı Almanların temizlik saplantısı yine de Rosa Luxemburg'un evinde kılı kırk yararcasına uygulanmaktaydı. Başlıca sohbet konularından biri haline getirmek yerine, başkalarını hiçbir sıkılma duymadan işlerinde çalıştırırdı. Bir pazar davetini tercih edecek parti okulundaki öğrencilerinin, kanepenin kenarında tereddüt içinde oturup, kırıntılar yere dökülmesin korkusuyla kendilerine sunulan pasta tabaklarını göğüs hizasında tuttuklarını görseniz şaşırmazdınız!

Böyle bir düzenin oturtulması para istiyordu. Rosa Luxemburg'un o konuda karşılaştığı sorunlarsa, orta sınıftan meslek sahibi herhangi bir kadının problemlerinin kesinlikle aynısıydı. Küçük kü-

çük lükslere duyduğu iştah, gerekli para miktarını çok aşıyordu. Rosa'nın kişisel banka hesabı -parti fonlarından kesinlikle ayrı tutulmaktaydı- krediyle borç arasında hassas bir dengeyi tutturabiliyordu; o zaman tasarlanmış gelirinin çoğu, fiilen harcanmamışsa bile, zaten rehine verilmiş olurdu. Derdi olan yakın dostlarına yardım olsun diye verdiği olağanüstü meblağlara varan paraların dışında, yıllık kriz gelip gelip yaz tatili ortasında çatıyordu; Rosa Luxemburg planlarını hep bir yıl öncesinden yapar, o yılki gezintisinden döndüğünün ertesi günü gelecek yılın olasılıkları üzerinde düşünmeye başlardı. Tatile çoğunlukla güneye gidiyordu. İlk zamanlarda dostlarını, özellikle Leo Jogiches'i görmek üzere İsviçre'ye; daha sonra, imkân bulabildiği zaman İtalya'ya. Değişik zamanlarda hep bir serap görürdü: Korsika'ya, Afrika'ya, Doğu'ya, çok uzak kırlara, uzun seyahatlere çıkmış olurdu. Fakat Korsika dışında, bunların hiçbirini gerçekleştiremedi.

Rosa, en yakın dostları içinde, müsrifliğiyle ün yapmıştı. Hans Diefenbach kendi iradesiyle Rosa'nın parasına el koyuyor, sıkı sıkı emanete alıyordu: "Kişisel ekonomisindeki yönetimi, ekonomi politik hakkındaki bilgisinden daha az güvenilir," diyordu. Rosa'nın nakit parayla ilgili *fata Morgana*'sı (serabı) Alman dostlarıyla arasındaki bir şakaya benziyordu, ama zararsız bir şakaydı. Çünkü Rosa, aldığını geri ödeme konusunda fazlasıyla titizdi; üstelik, ilişkinin çarpıtılması gibi en ufak bir tehlikeyi sezerse, o kişiden ödünç para almayı kesinlikle kabul etmezdi. Tatile çıktığı zaman, paraları yanındakilerde olurdu. Konstantin Zetkin'in sıkıntı içinde olduklarını tekrar tekrar yineleyip özür aramasına, kendisinde ikisine de yetecek kadar parası olduğunu söyleyip kulak aşmazdı. Gazetecilik çalışmalarına ağırlıkla para kazanma gereksinmesinin esin verdiği bazı dönemler olmuştu; her zaman için söyleyecek şeylerle dolup taştığı ileri sürülen yazılarında sezilen acelecilik duygusu, fiilen yazmak üzere masanın başına oturduğu zaman ne söyleyeceği konusunda en ufak bir görüşünün olmadığını kişisel olarak itiraf etmesiyle çelişki içindeydi. Her zamanki gibi ilişkilerine paranın egemen olacağı korkusuyla alıngan, dostlarına karşı bir kusur işlediğinde

fazlasıyla cömert, doğası gereği para biriktiremeyen ve bunu denemekle de hiç ilgilenmeyen Rosa, Tanrı vermese bile, en azından kendi yeteneklerinin her zaman için sağlayacağını bilerek kendini emin hisseden kişilerden biriydi. Cimriliğine gösterilebilecek tek kanıt, dükkân sahipleri ve matbaacılarla alışverişleriydi. Rosa'nın gözünde, tüm hesaplarının dikkatle kontrol edilmesi gereken özel bir dolandırıcılar sınıfı vardı. Kendisi o yola başka alanlarda asla başvurmasa bile, o kişilerle yapılan görüşmeler ve çoğu Doğulu tarzda yürütülen pazarlıklar zorunlu ve hassas birer işlemdi. Rosa, aldatılmaktansa, sonsuz bir gerilla savaşına girmeye hazırdı; yanında çalışanlara da -yer yer ağlatırcasına- aynısını yapmaları öğretilmişti. Sadece yasal hareketlerin nihai caydırıcı önlemleri karşısında boyun eğerdi. "Son çarede," diye yazıyordu, evde işlerini çekip çeviren kadına, "mutlaka kazanacak olsam bile, bir fırıncı faturası üzerine mahkemelik olmak bana göre değil."[5]

Tüm bu para sorunları, kazancıyla harcamaları arasında bir biçimde ilişki kurma gereği, insanın varlığının nesnel bir yönü olarak Rosa Luxemburg'un yaşamında görece arka sıralarda yer alan bir şeydi. Leo Jogiches'le İsviçre'de yaşadığı süre boyunca, Leo'nun ailesinden gelen hatırı sayılır miktardaki para havaleleri -Leo varlıklı bir aileden geliyordu- ikisine de yetmekteydi. Ancak paranın, aralarındaki ilişkide en başından itibaren tuhaf bir simgesel rolü vardı. Kendi düşünceleri ve hareketleri konusunda karar vermeyi son noktada Leo Jogiches'e bile bırakmayacak olan Rosa Luxemburg, neredeyse büyük bir şevk duyarak, paraya tam bir saygı simgesi olarak ilgi gösteriyordu. Leo'dan uzakta olduğu her an, her kuruşun uzun uzun ve ayrıntılarıyla hesabını çıkarır, genellikle imgesinde yarattığı savurganlığı için hoşgörüyle karşılaması için ona durmadan yalvarırdı –Leo da gürültülü azarlamalarıyla bu yapmacık komedide rolünü oynardı. Bu konuda Leo'nun sözü yasaydı; ödünç alıp almamak, Alman partisindeki yöneticilerden almak ya da destek için evden yardım istemek: Leo, oynadığı hesap denetçisi rolünün bir parçası ola-

5) Rosa Luxemburg'dan Gertrud Zlattko'ya, 1913, IISH, Amsterdam.

rak saçma bir katılık geliştirirdi. Ve Rosa, 1898'den sonra Almanya'da izlediği politikaya karşı Leo'nun eleştirilerini dolaylı yollarla ama kesin bir biçimde reddettikten sonra, kendi doktora tezini ve başka birçok şeyi düzeltirken çok ağır çalıştığı için Leo'yu bir güzel haşlayarak Berlin'e gittiği zaman, yine de Leo'nun parasal konulardaki serzenişleriyle çarpardı kalbi. Bu durum kişisel ilişkileri boyunca sürdü gitti.

Rosa Luxemburg asla kendisiyle kolay geçinilecek biri olmadı. Kendisinin de farkında olduğu ve çok gururlandığı tutkulu mizacı, çarçabuk bir bağlılık yeteneği üretmekle birlikte, saldırı yöneltmeye hazırlanan saf kişilere sınırları içinde hareket edeceklerini belirten ve önceden kestirilemeyen bir titizliği de içeriyordu. Katı davranış standartları, bir ölçüde, yaşam felsefesinin moral üstyapısıydı. Ama, katı da olsa, kalıcı olmuyordu; kendi standartlarını, başka bir kişinin yeteneği olduğunu düşündüğü şeylere bilerek uyarlayabiliyordu. Kendisi de güçlü bir mizaca sahip Parvus gibi bir adama, Alman partisinin en sıradan üyelerinden daha geniş bir serbestlik tanınmıştı. Bağlılığın ve hoşnut etme isteğinin kendi başına bir yararı yoktu. Gurursuz ya da kendi kendine acıyan herhangi biri, monoton giden herhangi bir iş, hepsinden önemlisi *mekanik* olan herhangi bir şey dezavantajlı bir durumda başlıyordu; kendi kendini tatmin etme ve kamusal bir erdemin sergilenmesi de aynı şekilde –bunların hepsi Almanlara özelliklerdi, ama İngilizler de bu özellikleri sergilemekten geri kalmıyordu; Rosa Luxemburg'un kişisel cehennemi Anglo-Alman'dı. Öteki Nordik uluslar da sıkıntı veriyorlardı; ama bunun nedeni, Rosa'nın az sayıda Hollandalı ya da İsveçli tanıdığı olduğu için, kişisel bir hoşlanmama duygusundan öte etnik bir genellemeden kaynaklanıyordu. Bir süreliğine yakın bir dost olmuş Henrietta Roland-Hoist bu gözlemin özellikle dışında tutulmuştu; Rosa'nın 'sarışın madonna'sı kuralı bozmayan bir istisnaydı. En iyileri Ruslardı. Ruslara karşı doğuştan gelen bir sempati duyuyordu hep –tabii bir Alman bağlamında; kendi yetişme koşullarına karşı, hemen ağır yargılara varıyorlardı onlar. Rosa'nın Rus ve Polonya hareketlerinde-

ki dostları, her zaman, kendi vatandaşlarıyla karşılaştırıldığında, Almanlar içinde çok daha çekici görünmekteydi. Rosa'nın enternasyonalizminin bir yönü de yabancıları yeğlemekti.

İşleri daha da güçleştiren bir olgu, Rosa'nın standartları yükseldikçe, insanların ona daha fazla yakınlaşmasıydı; özel yaşamdaki istekleri de daha çok titizliğe yönelikti. Dostlardan oluşan iç çevreye kabul edilenler, tamamen 'yasak bölge' olan alanlara geçme tehlikesiyle yüz yüzeydiler. Franz Mehring'le çıkan kronik güçlüklerin nedenlerinden birisi, Mehring'in benimsediği, bir yakınlaşan bir uzaklaşan tutumları, teklifsiz candan bir dostluktan hızla tam bir kopuşa geçişi ve tekrar eski duruma dönüşü, yakın dostluğun getirdiği bütün meyvaların sonraki fırtınalı dönem sırasında açık bir çatışmanın cephaneleri olarak kullanılması riskinin varlığıydı. Rosa, *Leipziger Volkszeitung*'un editörlüğünden ayrılışından sonra Mehring'le yaşadığı ilk deneyimin peşinden, yaşamının en değerli yönlerini tekrar Mehring'in eline rehin bırakmamaya karar verdi. Ve ilişkileri, savaşa dek, bir kez daha ilk baştaki hakiki sıcaklığına kavuşmadı. Yakın dostların bir ölçüde entelektüel düzeyleri de olmalıydı; aptal bir kişiyle yakınlık kurmazdı. Clara Zetkin'e yakından bağlı olmasına karşın, entelektüel yetenekleri arasındaki oransızlık dostluklarını gölgeliyordu. Rosa'nın Clara'nın kişisel dikbaşlılığı ve siyasal konulardaki duygusallığına katlanmasını sağlayan şey, Clara Zetkin'in Rosa'nın üstünlüğünü kabullenişi ve Rosa'nın önemli konularda ortaya koyduğu hemen her görüşü paylaşmasıydı.

Rosa'nın akla uygun herhangi bir nedeni olmadan hoşlanmadığı az sayıda insan da vardı. Bu ancak çok az bir ölçüde politikayla bağıntılıydı. Zeki, duyarlı ve iyi kalpli bir kişi olan Kurt Eisner'i aforoz etmişti örneğin. Eisner'e yazdığı birkaç mektup, göze hemen çarpan aşağılayıcı bir tonla kaleme alınmıştı. "Oh, ahlâk düşkünü arkadaşım," diye başlıyordu, 1905'te yazdığı bir mektuba, "çok sevdiğiniz *Sarf Aklın Eleştirisi*'nin ahlâki kesin doğruluklarında boğulabilirsiniz."[6] Aynı şekilde, entelektüel ve kişisel nitelikleri kendisininkine

6) İsrail'de çıkan özel bir mektuplar derlemesinden.

çok benzeyen Troçki'den de, güvenilir hiçbir şey bulamadığı bir düşman gibi söz etmekteydi. Kişisel olarak beğenmemeyle siyasal ittifakın kesiştiği noktada ise hoşnutsuzluğu baskın çıkıyordu: Rosa Luxemburg'un Alman partisindeki kişisel tutumlarının en tuhaf örneklerinden birisi, Karl Radek'ten nefret edercesine hoşlanmayışı ve Radek'in kendi davasına yaptığı katkıyı kabullenmeyi, hatta dikkate bile almayı reddedişiydi; üstelik bu, Rosa'nın şiddetle müttefike, özellikle de emperyalizm üzerine görüşlerini paylaşan zeki müttefiklere gerek duyduğu bir sırada oluyordu.

Rosa Luxemburg'un hiç hoşlanmadığı bir tip, 'büyük adam'dı. Görüşlerine saldırmadan önce bile Plehanov'un otoritesine içerliyordu; Jogiches'e yazdığı gibi, her vesileyle ona dil uzatacak fırsat arıyordu. Kautsky'ye kızgınlığı ise büyük oranda Kautsky'nin bütün kuramsal konularda karşı konulmaz üstünlüğünden geliyordu: Rosa'nın 1898'de bile otomatikman kabul etmediği bir konum. Otorite, geçmişte edinilmiş şan ve şöhretin sermayeye dönüştürülmesi değil, o anki performansla ilgili bir olaydı. Bunun için Plehanov, Kautsky ve Wilhelm Liebknecht'i yadsıyor, ama Bebel'i asla kıskanmıyordu; ikisi 1911'de açık açık birbirlerine düştükten sonra bile, Rosa Luxemburg, Bebel'in SDP'deki rolünü küçümsemeye hiç kalkışmayacaktı. Rosa kişisel yargılarında genelde acımasız bir kişiydi. Gerçekten çok çok yakın olduğu az sayıda insana yazdığı mektuplar (Leo Jogiches'le ve daha sonra Konstantin Zetkin'le yazışmaları), kendilerini yakın dost ya da müttefik sayanların bile, hatalarını açığa vuran ve onun yanı sıra erdemlerinin az da olsa hakkını veren alaycı yergilerden kurtulamadıklarını göstermektedir. 1898'deki gelişinden kısa süre sonra Almanya'dan Leo Jogiches'e yolladığı mektuplarda, SDP liderliği karikatürlerden oluşan bir kabareymiş gibi sunulur. Rosa kuşkusuz kendini bir yabancı gibi hissediyordu ve büyük ölçüde öyle kalmayı tercih etti; yaşama bakışını Almanlarınkinden farklılaştırırken özellikle gururlanıyordu. Yine de salt kızgınlıktan ötürü muhalefet yapanları küçük görür ve *kişisel* zayıflıklara yanılmaz bir gözle bakardı –tıpkı Lenin'in, ne denli iyi gizlen-

miş ve kamufle edilmiş olsa bile, siyasal zayıflıkları genellikle yakalayabilmesi gibi.

Ancak Rosa'nın kendine özgü kişiliğinin kanıtları sadece bu yargılar değildir. Yargıları, sadece psikolojik çerçevede kalmayan, ayrıca toplumsal nitelikli de olan ender bir özgüveni gösterir. Aynı zamanda, 1893'den sonra sağlam bir yer edinip ilk Rus devriminden sonraya dek içinde kaldığı kendinden emin bir siyasal grubun ürünüdür. Rosa Luxemburg hakkında yazanların hepsi onun sadece kişisel yönüne bakmışlar, toplumsal yönünü görmezlikten gelmişlerdir. Oysa toplumsal yönünü eklemeden, o on üç yılın portresi hiçbir şekilde tamamlanamaz; üstelik daha sonra, birbirine sıkı sıkıya sarılmış ilk baştaki grup dağılmaya başladığı zaman bile, o boyutunun etkisi bir anda kaybolmadı. 1893'te, kurulduğundan bir yıl sonra, ana Polonya Sosyalist Partisi'nden (PSP) kopan, entelektüel aktivistlerden oluşan küçük organ Polonya Sosyal Demokratları (SDKPİL) basit bir doktriner kasttan öte bir oluşumdu. Polonya ve Litvanya Sosyal Demokrasisi'ni oluşturan bu grup, siyasal bir partiye dönüşmeden çok önce, birbirine çok yakın bir entelektüeller grubuydu. Üyelerine bir ilk grup olmanın getirdiği bütün özellikleri sunuyor, öteki bütün mültecilerin yoksunluğunu hissettiği bir birlik sağlıyordu; bir aile, bir ideoloji, bir disiplin, kısaca sürekliliği olan ve güvenilir bir kuvvet kaynağı. Bu işlev hemen hemen hiç bilinmez. Oysa biz, SDKPİL'nin (kimi bakımlardan Lenin'in Bolşevikleri kadar gizli ve katı, başka açılardan ise açık ve dışa dönük bir grup) kuruluşu ve çalışmalarını tartışmaya geçtiğimiz zaman, işin bu yönünü biraz uzunca irdeleyeceğiz. Disiplin büyük oranda gönüllüydü ve açık eylemlerle sınırlıydı; diğer yönlerde, katılanlara geniş özgürlük ve tercih alanları, hatta derin entelektüel uzlaşmazlıklara açık bir alan bile bırakılıyordu. İşte bu yüzden, Bolşeviklerle yapılacak bir kıyaslama öğretici ve aynı zamanda anlamsız olur. Troçki, bütün dostları, hayranları ve izleyicileriyle birlikte bile, böyle bir arkadaşlar grubunun yararlarını tadamadı; Troçki'nin devrimden önce bir yandaşlar grubu kurmakta, 1923'ten sonraysa aldığı siyasal desteğin

çok kırılgan kalmasında yüz yüze geldiği güçlükler de hep buradan kaynaklanmaktadır.[7]

SDKPİL'nin başta gelen üyeleri ayrı ayrı entelektüel üstünlüğe ve yeteneğe sahiptirler; hepsi katkıda bulunmasa bile, hiç değilse entelektüel zenginliği paylaşan özellikte insanlardı. Dzierjinski, Marchlewski, Hanecki ve Unszlicht gibi simaların hepsi Bolşevik Rusya'da önemli konumlara yükselmişlerdi. Bunlar arasında Dzierjinski, devrimin panteonunda merkezi bir yerde durmaktadır. Marchlewski ve Hanecki ise devrim sonrası döneminin katı parti aygıtına uyum sağlayamayacak kadar bireysel kişiliklerdi; Lenin'in güvenilir adamlarından (*hommes de confiance)* oluşan ve partinin alışılmış işlerinin dışında özel görevler verilebilecek seçkin dar çevresi içinde rol alıyorlardı. Adolf Warszawski, 1937'de neredeyse bütün yöneticileriyle birlikte tasfiye edildiği ana değin liderlerinden biri olarak kaldığı Polonya Komünist Partisi'yle yakından ilişkiliydi; Stalin, Polonyalılarda gözlenen bağımsızlık ruhu ve geleneğini kendi rahatı açısından onaylanmayacak ölçüde fazla buluyordu. Jogiches ile Rosa Luxemburg da Polonya hareketinin dışında, özellikle Alman Komünist Partisi'nin kuruluşunda parlak roller oynamışlardı: Birisi, yorulmak nedir bilmeyen bir örgütçüyken; öteki, yetkin bir tartışmacı ve propagandacıydı. İkinci Enternasyonal içindeki buna benzer hiçbir dar grupta bu denli parlak bir yönetim yoktu; hatta hiçbirinin liderler kadrosu onlar gibi seçkin bireyleri bir araya getirmiyordu.

Rosa Luxemburg'un grubun geri kalan kişileriyle ilişkileri başlı başına büyüleyici bir inceleme konusudur. Apayrı bir örnek olarak Jogiches'i saymazsak, Rosa hiçbirine özel bir yakınlık duymuyordu. Her birine yer yer ağır eleştiriler yöneltmekteydi; hem görüşlerini, hem de kişiliklerini eleştiriyordu. Ancak bütün bunlara karşın Alman partisiyle kıyaslandığında bu gruba bağlılığı çok daha sağlam-

7) Bir arkadaş grubu, kabaca aynı yaşlarda ve görüşlerde olan, düşünceleri kendi açılarından özel önem taşıyan bir grup insan arasındaki, kendini pek dışa vurmayan bir ilişkiyi karşılamakta kullanılan sosyolojik bir terimdir. Bununla tasarlanan hem referans grubu kavramını ifade etmek, hem de üyelerine ideolojik ve moral kuvvet sağlayan bir kaynağı anlatmaktır.

dı. Aslında Rosa'nın eleştiri ve yorumları, SDKPİL'nin imkân tanıdığı, daha doğru bir deyişle kendi üyelerine zorunlu kıldığı entelektüel hareket alanının bir parçasıdır. Artık eskimiş bir sözcük olan 'yoldaş'ın çağdaş bir ortamda siyasal anlamı bulunduğu söylenebilirse, öncelikle bu grubun ilişkilerinde görülür: Bir müttefikten daha çok, ama bir dosttan daha dar; kişisel sempati beslemekten daha sağlam, ama aynı zamanda salt işlevsel siyasal bir ilişkiden daha renkli bir bağ.

Doğallıkla, Rosa Luxemburg'un SDKPİL'de oynadığı rol, Leo Jogiches'le özel ilişkisi bir kenara konularak anlaşılamaz. Bütün dünyanın gözünde yıllar boyunca SDKPİL *onlardı*. Birinin diğerine egemen olmadığı siyasal bir ilişkiyle karşılaştırılabilecek, ender rastlanan ölçüde yakın bir kişisel ilişki sürdürüyorlardı. Yine de kişisel nedenlerden hareketle herhangi bir siyasal ödüne yanaşmadıkları gibi, siyasal uyum hatırına birbirlerinin kişiliklerine göz yumduklarına da rastlanmamıştı; birinin ötekine yol göstermesi gibi bir sorun da yoktu. Rosa'nın mektuplarında ikisinin yaşamının değişik iplikleri o denli sıklıkla örülmüştü ki, kişisel ve siyasal öğeler arasında bir ayrım yapmak neredeyse bütün anlamını yitirmekteydi. Rosa bu türden bir kaynaşmayı sadece Leo Jogiches'le sağlayabildi. Kişiliği tek bir merkez tanıyan, kişiliğinde en son ve içine girilmez halkaları mutlak bir özel yaşamın yalnızlığının oluşturduğu bu kadın, her zaman için kendini verebileceği tek ve ancak bir tek kişiye ihtiyaç duyuyor, sadece ondan hiçbir şey saklamıyordu. Tanışma odasından dostluğun oturma odasına geçtikçe dostlar açısından daha fazla açılmak aynı ölçüde güçleştiği, Rosa Luxemburg içtenliğin ve yakınlığın son kapılarını açmakta çok fazla zorlandığı için, kesinlikle bu nedenlerle, sevdiği kişinin önünde tüm giysilerini çıkarmış, neredeyse alışkanlık derecesinde çırılçıplak dururdu. Sevginin anlamı buydu. Olağan yaygın parlaklığından, kendinden geçmenin ve umutsuzluğun gelgitli sarsıntılarından uzak sevgi, Rosa açısından duygulardan arınmış ve kesin bir şeydi; eksiksiz içtenlik. Karşılığında hiç bıkmadan ve amansızca dürüstlük istiyordu; sevgisi dürüstlüğün dozunun azalmasına en ufak bir imkân tanımazdı. Rosa Luxemburg'un ısrar-

lı içtenlik istekleri, Leo Jogiches gibi bir adam (doğası gereği kapalı bölmelere ayrılmış, ağzı sıkı ve çekingen, iletişim kurmakta isteksiz ve gönülsüz bir adam) karşısında sürekli bir meydan okumaya bürünüyordu. Leo kıskançtı; Rosa'nın hem başarılarını hem de kişiliğini kıskanıyordu. Dolayısıyla, Rosa'nın zorunlu kıldığı içtenlik Leo'nun kıskançlığını açığa vuruyordu. Bunun sonucunda, sık sık zor seçimler yapmak ve ağzından çıkarmak için sıkıştırdığı isteklerine karşı çıkmak durumunda kalmaktaydı Rosa. Özellikle Almanya'daki ilk aylarında, Rosa'nın yargılarıyla Leo'nun uzaktan kontrolü çatıştığı zaman sık ve sert kapışmalar geçiyordu aralarında. Oysa yorumlar ve direktifler Rosa'nın istediği içtenliğin tam ölçüsünü vermiyordu. Leo, Rosa'ya karşı yeterince açıktı; Rosa'nın iletişim kurarken, sıklıkla küçük bilgi kırıntıları üzerine ısrarlı davranmak zorunda kaldığı şeyler genellikle Leo'nun kendisiyle ilgiliydi. "Niçin yazmadın?" diye yakınır dururdu. Rosa, 1905'te yıllardır büyük acılara katlanarak ona açtığı kapılardan birkaçının kendisine karşı bir kez daha kapanmakta olduğundan kuşkulandı; hemen o yılın Eylül'ünde atlayıp sevdiği adamın 'gözlerine doğrudan bakmak' üzere Krakow'a gitti. Nitekim, Aralık 1905'te devrimin ortasında Varşova'ya taşınma nedenlerinden birisi de onu kaybetme korkusu olmuş olabilir.

Rosa'nın Jogiches'e bağlılığı on dört ay sonra, kendisine kapalı kapılardan birinin başka birine açıldığını işittiği zaman, kaba bir ayrılışla sona erdi. Rosa Luxemburg kişisel ilişkilerinde akla karadan başka şey görmezdi; kişisel yaşamında bitirmeye karar verdiği birisiyle sürekli siyasal ilişkiyi sürdürmek zorunda kalmanın gerginliği korkunçtu. Bununla birlikte, ilişkileri son bulmadı, bir süreliğine dondurularak tamamen siyasal zorunlulukların demir kıskacı çerçevesinde sürdü. Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği ruhsal çöllük ortamında, eski dostluklarından birçoğu nezaketsiz biçimlerde kopmuşken, Leo Jogiches'le eski yoldaşlıklarının canlanması ikisinin de hayatta kalmasına yardım etmiş olmalıydı. Ancak bu, gizli ve konuşulmayan bir canlanmaydı. Tarihçilere neredeyse hiçbir iz kalmamıştı. Dokunaklıdır, Rosa'nın giderek hassaslaşan ve sinirli midesine uy-

gun yiyecekleri bulmaya korkunç zaman harcardı Leo. Yaşamlarının son birkaç ayında sürekli onun yanındaydı; ona öğütler veriyor, yol gösteriyor ve yüreklendiriyordu. Gözünü gerek Polonya, gerekse Rus partilerinin lideri olmaya dikmiş ve karşıtlarının delilik derecesinde ihtiraslı olduğunu düşündükleri bu adam, en sonunda, her şey bir yana, karısı olmuş bu parlak kadın karşısında ikincil bir rolü kabullenmekten tamamıyla memnun duruma gelmişti. Zaten Rosa'nın ölümünden sonra da, yaşamının son aylarındaki bütün çabalarını, onun katillerini bulup cezalandırmaya, onun görüşlerinin hayatta kalmasını sağlamaya yoğunlaştırdı.

Leo'nun ihanetini 1907'de öğrendiğinde, özgürlüğünde ısrarlı davranan Rosa'ydı. Jogiches uzun süre Rosa'nın gitmesine izin vermeyecekti. 1906-1909 yıllarının çalkantılı siyasal eylemlerinin arkasında karanlık ve grotesk bir komedi oynanıyordu. Siyasal işbirliği sayesinde dikkatle korunan yönle, aralarına girmiş olan boşluk, ilişkilerini bilen kişilerden (bunlar zaten ayrıcalıklı bir azınlıktı) saklanmaktaydı. Rosa'nın eşsiz sırdaş yanı bir başka adama, annesi Rosa Luxemburg'un en yakın dostlarından biri olan duyarlı, yetenekli ve mutsuz bir gence yönelmişti. Rosa bu dokunaklı ara dönemi doğrudan Stendhal'in *Kırmızı ve Siyah*'ından alınmış sayfalarla betimliyordu. Tepki, yalnızlık ve hayal kırıklığı kuşkusuz önemli bir rol oynamışlardı. Ancak daha fazlası söz konusuydu. Rosa Luxemburg'un mizacı, kendi sözleriyle, çayırı ateşe verecek güçteydi; yaşam tutkusu iki kişiden daha fazlasına yeterdi. Öte yandan, genç adamın zayıf omuzlarının Rosa Luxemburg'un sevgisini verdiği kişilere akıttığı entelektüel ve duygusal selleri nasıl taşıyabildiği merak konusudur. En sonunda yük fazla geldi. Rosa iki kez kişiliğinin geniş duyargalarını ilk başta yaydığı hızla geri çektiren bir huzursuzluk duyumsadı. İki kez onu bıraktı, ama yine de her seferinde oğlanın ona duyduğu ihtiyacın, başkaldırısından daha güçlü olduğunu hissetti. Savaş yıllarına kadar kendisini öylesine bıraktığı geminin zayıflığını kesin olarak fark etmemişti. Ancak o genç adamın doldurmuş olduğu boşluk hâlâ her zamanki kadar kalıcı ve gerçekti. Bu yüzden, o ayrıcalıklı yerine, bu sefer bağlı kaldığı Hans Diefenbach'ı oturttu. Ona

yazdığı mektuplar, gösterişsiz bir kişiliğin trajik ama derinden derine kabarışının büyük bir kişilik resmine dönüşmesinin işaretidir. Ne var ki, kendi kendini kandırma sürecinde üzücü ironik parlamalarla bu bağ da sona erdi. Bu macerada da, Rosa Luxemburg'a ve onun alışılmadık mizacına tapan sönük, kurallı, titiz ve çekingen Hans Diefenbach'ın ne denli rahatlık duymuş olabileceği merak konusudur. Hans savaşta öldü, sonra hiç kimse kalmadı. Serüven arayan ve söndürülemez sıcaklık, Luise Kautsky ve Marta Rosenbaum gibi sadık ve değerli dostlarla paylaşılmak zorundaydı. Hapishaneden çıkışında Rosa'yı bekleyen bir sevgili, candan bir sırdaş yoktu. Üstelik dışarı çıktığında, aşka ve hoş yaşamaya zaman da kalmamıştı.

'Uygarlık' –Rosa Luxemburg'un yaşama bakışının özeti buydu. Fazlasıyla yaşının ve çağının ürünü; yüzyılların eskitemediği sanatsal başarılar kulesinin tepesinde ve onun değerini bilerek oturan, kültürlü ve iyimser bir uluslararası burjuvazinin evlâdıydı o. Rosa Luxemburg, geçerli bir proleter kültürünün varlığını yadsımakla kalmıyordu; öyle bir şeyi düşünmeyi bile aklı almıyordu. SDP'deyken işçi şarkıları ve şiirleri üretmeye, özenli bir 'halk' sanatı yaratmaya yönelik bilinçli çabalar gösterildiğini tamamen unutmuştu. Aynı zamanda, resimde ve müzikte boy göstermekte olan yeni devrimci anlatım biçimleri de etkilemiyordu onu. Gerçi birkaç sergiye gitti -Diefenbach onu sürükleyerek götürmeyi başardığında- ama gördüklerinden hiç hoşlanmadı. Yirminci yüzyılın ilk onyılında görülen öteki Rus devrimi, yani Kandinski ve Jawlenski gibi ressamların devrimi, *Blaue Reiter* ve *Brücke* hareketleri ona, Rusya'da 1905 altüst oluşunun gerçekliklerinin Alman burjuvazisine olduğu kadar uzaktı.

Beğenileri tutucu ve klasikti. Berlin'li (ya da, daha doğrusu, Viyana'lı) kültürlü bir yüzyıl sonu yurttaşıyla aynı müzikten hoşlanırdı. Onda ne bir aristokrat topluluğuna karşı çığır açıcı bir aşağılama vardı, ne de işçi sınıfı gerçekçiliğinin kendinden hoşnut ve oldukça kısır kesinlikleri; amaçlarda açıklık ve dürüstlükten, araçlarda uyumdan başka bir şey istemiyordu. Yargılarında sessiz sedasız bir ilerleme gözlenmiş, bir dizi temel 'kuşkular'dan, kendi ağır sınavla-

rına karşı dayanıklı, en yüksek değer puanı tutturan sanata doğru seçmeci bir onaylamaya yönelmişti. Bu yöneliş içgüdüsel değildi ama. Zekâya 'zekice' başvurma, duyguların romantik şekilde baskın çıkması, sanatta açık bir amaç (toplumsal bile olsa) bulunması kendiliğinden yetersizliği getiriyordu. Sanat kendine özgüydü *(sui generis)*. Öncelikle günün gerçekliklerini yansıtmak, en fazlası çok yakın geleceği önceden kestirmek, ama uzak dönemlere asla sıçramamak zorundaydı. Sanatı sonsuz kılan etken bakış değil, nitelikti. Kendisi, toplumsal değişimin aracı olarak doğrudan siyasal eylemi seçiyordu. Yine de genelde, 'sanat'tan söz ederken Rosa Luxemburg'a büyük haksızlık etmekteyiz. Sanat sözcüğünü pek kullanmaz, o konuda asla bir genellemeye gitmezdi. Politika ne kadar kamusalsa, sanat da o kadar özel ve kişisel bir alandı. O nedenle, genelde sistemli çözümlemelere açık değildi. Rosa, dostlarının onu edebi eleştirilere sokma girişimlerine karşı da inatla karşı koymuştu. Tek yazdığı, yaptığı Korolenko çevirisine, yayıncısının ısrarı sonucu büyük gönülsüzlükle kaleme aldığı girişti.

Büyük klasik isimleri biliyordu tabii –müzikte Mozart ve Beethoven, resimde Titian ve Rembrandt. Çağdaşlarından en çok tuttuğu besteci Hugo Wolf'tu. Yakın dostlarından oluşan çevresi arasında Wolf'un parçalarının tanınmış ve coşkulu icracılarından Faisst de vardı. Bu ilginin nedeni ve etkisine gelince, Hugo Wolf'un esinlendirdiği coşku gerçekten ilgi çekicidir. Wolf, müziğe doğal yeteneğinden ayrı olarak, metni ve müziği ağır aksak topallayan bir ikililik yerine bileşik bir bütün halinde dengelemeyi gerçekten başarmış belki de ilk besteciydi. Dahası Wolf, Rosa'nın Goethe ve Mörike'nin beğendiği gözde şiirlerinden birçoğunu müziğe aktarmıştı.

Rosa'nın edebi tercihleri daha genişti, çünkü yazmak onun doğal bir parçasıydı, önce Alman ustalar (Goethe, Mörike, Lessing), sonra büyük Fransız klasikleri geliyordu. Schiller'i sevmezdi. Bunun bir nedeni, baba evindeyken onun *Geist*'iyle büyümüş olması, başka bir nedeni SDP'deki kalemşörlerin Schiller'in çevresinde tapınılası bir destan örmüş olmalarıydı. Rosa Luxemburg ve Franz Mehring, Schiller'i potansiyel bir devrimci olarak siyasal açıdan kullanma gi-

rişimlerine karşı kampanya yürütmüşlerdi.[8] Ancak Rosa, Schiller'de yadsıdığı şeyi, önemi çok daha az olan romantik bir şairden alıyordu. Rosa Luxemburg, Alman Solu'nun büyük bölümüyle birlikte (hem sosyalist, hem de liberal sol) Konrad Ferdinand Meyer'den, özellikle onun en romantik haliyle devrimci anlayışın oldukça becerikli bir somutlanmasını içeren "Ulrich von Hutten" başlıklı şiirinden aktarmalar yapmaya tutkundu.

Ama bundaki niyet edebi değil, siyasal açılımdı. Siyasal amaçlarla yer yer Wagner bile hizmete koşuluyordu. 16. yüzyıl Almanyasının Don Kişot'u olan Hutten'ın Sol'un edebi atalığına yükseltilmesinin, herhalde Rosa Luxemburg'un kişisel değerlendirmeleriyle pek ilgisi yoktu. Rosa yarı-siyasal bir yükseltmeyle Polonyalı Adam Mickiewicz'i tercih ederdi hep; yalnız en azından "Pan Tadeusz" da "Ulrich von Hutten"dan daha akıcı bir dille aktarılabilirdi.

Rosa'nın edebiyata ilgisinin kuşkusuz en önemli yanı 19. yüzyıl Rus yazarlarına karşı beslediği yoğun duygulardı. Rosa, Lenin'in Çernişevski'nin *Ne Yapılmalı*?'sını ilk okuduğu zaman hissettiği gibi, birdenbire başkasının duygularını anlayıp onun girdabına kendini kaptıracak birisi değildi. Ahlâki çizgisinde tek bir edebi kişiliğin bile izi yoktu. Onun yerine, bütünlüğü içinde gelenek, bir disiplin kazanmıştı hayranlığını; ne söyledikleri değil, nasıl söyledikleriydi onu çeken. Arka arkaya yıllarca, zaman zaman uyum sağlayarak işiten, ancak çok daha sıklıkla tıkalı duran Alman Sosyalistlerinin kulaklarına, Rus romancılarının önemini sokmaya çalışıyordu; çabalarının karşısında ise kendisini tuhaf bir öfkeye boğan bir dargörüşlülük bulmuştu.

Savaş sırasında hapishanedeyken Korolenko'nun *Çağdaşımın Tarihi* adlı yapıtının eksiksiz bir çevirisini yapıp, ilk kez olarak genelde edebiyat, özelde Rus yazarları üzerine görüşlerini sistemli biçimde kâğıda döktüğü bir önsöz yazdı. Hemen hemen bilinçsizce, hayli açıklayıcı olduğu görülen genel bir değer sınıflandırması yaptı. Baş-

8) Rosa'nın makaleleri için bkz. *NZ*, 1904-1905, Cilt II, s. 163-165 ve konuyu daha siyasal bir bağlamda işlemesiyle ilgili olarak bkz. *SAZ*, 9 Mayıs, 16 Mayıs, 22 Mayıs 1905 tarihli sayılar.

ka şeylerin yanı sıra, Rosa Luxemburg'un yaşamında anlamlı bir yer tutan keskin Rus-Alman ikiliğinin altını çizdi. Rosa açısından çağdaş uygarlığın temel ekseni buydu: Doğu'da ortaya çıkan Sosyalist geleceğin ılımlılaştırdığı Batı burjuva kültürünün başarıları. Bu noktada, Rosa Luxemburg'un politikaya hiçbir sanatsal ödün vermemesi nedeniyle, onda sanat ve politikanın kişisel bilincin en üst düzeyinde ilişkili olmadığını sanmak bir yanılgı olur. Orada çatışma yoktu; çatışmayı yaratan biricik etken, sanatın kendi özerk, belki de üstün rolünü yerine getirmesine imkân tanıma yerine, siyasal amaçlarla sanatı keyfince kullanmaya yönelik bilinçli girişimlerdi. Sanat ne denli büyürse, nihai siyasal etkisi -uygarlık düzeyini yükseltme etkisi- de o denli önem kazanmaktadır.

Alman ve Rus etkilerinin yarattığı büyüleyici etkileşim işte bu bağlamda değerlendirilmelidir. Rosa, 1898'de Almanya'ya ilk gittiğinde onun düşünüş tarzına Alman Sosyalizmi'nin siyasal niteliği egemendi. Kişisel ve psikolojik kusurları yüzünden başından beri o yerden ve insanlarından hiç hoşlanmadı; Almanların siyasal uygarlığa katkısı hâlâ ağırlıktaydı ve Doğu'yla Batı arasındaki açıklığı kapatma görevi dağınık ve yeni yola çıkmış Ruslar karşısında Alman birliği ve özdisiplinini savunmaktan oluşuyordu. Gelgelelim, zamanla birlikte bütün bunlar değişti. Rus yazarlarla daha sıkı yakınlaşma (bilinçli olarak Batı *kultur*'üyle doldurulmuş evinde görece ihmal edilmişlerdi) Doğu'dan gelen uygarlığa kapıları açtırınıştı. Böylece Almanların katkısı giderek daha resmi ve gerçekdışı bir görünüm alıyordu. 1905 Rus Devrimi'ne katılım bu süreci hızlandırdı. Goethe gibi ustalara verdiği değer azalmamakla birlikte, zihnini dolduran şey, Dostoyevski gibi yazarların yakınlığıyla kıyaslandığında Almanlara karşı duyduğu kayıtsızlıktı. Almanların belirli erdemleri, iki toplumun bir dizi alanda karşılaştırılmasıyla giderek değerden düşüyordu. Hem kültürel, hem de siyasal kurtuluşun gerçek ümidi artık Doğu'da yatar gibiydi. Yüzeye çıkmasa da bilinçli bir Slav yanlısı iz görülüyordu. Resmi mükemmellik ölçütü sanatın toplumla ilişkisiydi. Rusya'da toplum sorunlarına duyulan kaçınılmaz ilgi, Alınanya'daki resmi *Kultur*'un ölü ağırlığına zıt biçimde çok kuvvetli görünmekteydi.

Son noktada, Alman erdemlerinin asıl doğası hakkındaki yaygın yanlış anlamayı da paylaşıyordu Rosa Luxemburg. Yanlış anlama bugün bile sürmektedir; hak verilebilir olsa da bu yanlış kavramaların son elli yılda yaşanan trajedilerde büyük payı vardır. Bir açıdan da bu noktada en çok suçlanması gerekenler Sosyalistler'dir. Çünkü Prusya-Alman İmparatorluğu'ndaki patriyarkal disipline, otoriter itaat geleneğine karşı en büyük feryadı koparanlar onlardı, üstelik bu unsurlara saldırınakla onları kendi evlerinde *(chez eux)* yeniden üretmekten başka bir şey yapmadılar. Ne var ki onların kamusal 'erdemler' diye sergiledikleri (ve kopya ettikleri) şey, aslında bunların yokluğundan kaynaklanan kötü taklitlerdi. Alman erdemleri özünde kişisel, yalnızlık erdemleriydi ve halen de öyledir; yalnızlık *(einsamkeit),* yoksunluk, yalnızlığı giderme arayışı geleneğidir. Takım oyunlarıyla, grup bağlılıklarıyla, kamusal ve kişisel düzlemde farklı çehreler geleneğiyle kamusal erdemin asıl yurdu İngiltere'dir. Körü körüne itaat *(kadavergehorsam)* ya da mezarlık disiplini *(friedhofsdisziplin)* ve Rosa Luxemburg'un alayla vurguladığı Alman geleneğinden kaynaklanan bütün özellikler, aslında kamusal erdemlerin sonuçları olmaktan çok, kamusal erdemlerin bulunmayışından ileri gelen kusurlardı. Koyun gibi itaatkâr Almanları yalnız ve dengesini kaybetmiş olarak düşünmek Rosa'yı hayretler içinde bırakırdı.

Rosa, Almanya'da geçirdiği yaşamı boyunca bilinçli bir Doğulu olarak kaldı. Onunki güç bir konumdu ve kendisi de asla kolaylaştırmaya çalışmadı. Almanya hiçbir anlamıyla sığınılmaktan hoşnut kalınacak bir yer değildi. Tam tersine, dışarıdan katılanları hoş karşılamak ilerici ve ileri bir sosyalist partinin üstüne düşerken, *dışarıdan gelenlerin* görevi de, geride kalmayıp, yeni girdikleri ortama alabildiğine eksiksiz biçimde katılmaktı. Rosa Luxemburg Almanya'ya değil, SDP'ye bağlıydı. Sık sık anavatandan söz etmesi, duygusal ve şovenist bir deyişin alaycı bir karikatürünün çizilmesinden öte, tanıdığı ya da istediği tek gerçek anavatanın (genelde proletarya, özelde Alman Sosyal Demokrasisi) olumlu bir benimsenişiydi. Bu konuda yalnız da değildi. Çok sayıda aydın mülteci, çoklukla da Yahudiler, bugün ya da gelecekte herhangi bir milliyetçiliğe sığınma dene-

mesine bilerek kalkışmayarak, bu bağlılığı paylaşıyorlardı. İkinci Enternasyonal içindeki, önde gelen sözcülüğünü Rosa Luxemburg'un yaptığı ateşli ve birbirine sıkıca bağlı bir grubun yürüttüğü Polonya ulusunun kendi kaderini belirlemesi konusundaki kavga, salt bir yadsıma temelinde anlaşılamaz: Bu kavga, milliyetçi duyguların siyasal ve sınıfsal ideolojinin üzerini örtmesini de kapsıyordu. Erişilebilir tek anavatan işçi sınıfıydı; daha doğrusu, proleter devrimi. Bu anlayış siyasal soyutlamayı, hatta esin kaynağı olan taktik bir yolu aşıyordu; yurtsever bağlılığın bütün gizil kuvvetine sahipti, öyleyse niçin yurtseverlik nosyonunun keyfi olarak belirlenmiş siyasal ya da etnik sınırlarla daraltılmasının, bir ulus-devlet yapısına dayanması gereksindi?

Köklü biçimde paylaşılan bu tutum, bizim arkadaş grubumuzu birbirine bağlayan ana bağlantılardan biri olduğu gibi, aksi durumda bireyci ve çok büyük sıklıkla ben-merkezci olacak kişiler açısından bütünleyici bir faktör işlevini görürdü. Birtakım tarihçiler ulusların kendilerini ifade etmelerinin herhangi bir biçimini reddetmelerinden şaşkına düşmüşler, ama o noktada Sosyalizm'in ikameci işlevini anlamamışlardır. Yine de bu noktayı dışarda bırakırsak, SDKPİL'nin bütün tarihi çok az anlam taşır. Pilsudski'nin açık milliyetçiliğinden kopmuş PSP-Sol ile SDKPİL arasında 1907-1914 yılları arasında çıkan siyasal farklılıklar tarihçiler açısından giderek ilgisizleşmektedir. Kişisel kinlerin açığa vurulmasını dikkate almazsak, girişilen polemiklere akıl sır erdirilemez. Bunun tek istisnası, var olan milliyetçi duyguları *etkisizleştirme* ile tamamıyla *değişik* bir anavatanı kabullenme arasındaki farklılıktır. Rosa Luxemburg'un SDP'deki bütün kariyeri, ona karşı SDP içinden ve dışından yöneltilen eleştirilerin güçlü anti-Semitik ve anti-Doğu öğelerle bezenmiş olmasından, çevresinden yalıtılmışlığından kaynaklanıyordu: Gerçekte, anti-Semitizın ve ulusal derbederlik suçlaması ona atfedilemezdi. Öyleyse, varlığınızın yarattığı muhalefeti temelden yadsımadıkça, niçin sözümona hoşlanmadığınız bir ülkede kalır ve onun siyasal gelişmelerine katılmakta ısrar edersiniz?

Rosa Luxemburg, Parvus ve Marchlewski gibi kişiler Alınan siyasal yaşamına o ana dek bilinmeyen bir nitelik getirdiler. Olay farklı bir siyasal çizgi izlenmesi ya da özgün görüşler ortaya atılması değil, Troçki'nin adlandırdığı şekliyle 'Rus yöntemi' olayıydı: Eylemin siyasal yaşamın başka ilkelerinden üstün geldiği, toplumsal romatizmanın tek ve biricik ilacı olduğu düşüncesi. Böyle düşünen kişiler açısından Alman yöntemlerini benimseme güçleri, dayanıklılıklarının ölçüsünü veriyordu; içlerinden en sabırsız ve ele avuca sığmazı olan Parvus, on beş yıl boyunca ara ara SDP'yi harekete geçirmeye yönelik girişimlerinden daha sonra vazgeçmiş ve savaş kendisine yeni eylem imkânları açana kadar servet biriktirmek üzere Türkiye'ye gitmişti. Rosa Luxemburg kendini disipline etmekte daha başarılıydı. Yoğun hayal kırıklıklarına uğramasına ve uzunca dönemler geri çekilmesine karşın Almanya'daki gelişmeleri etkileme çabasını sürdürmüştü. Ayrıca Rosa, Almanya'yla ötekilere (Parvus, Radek, Marchlewski, Jogiches) kıyasla daha yakından ilgiliydi. Bu yüzden, Almanya'ya bir devrimci olarak yaptığı katkının eşi benzeri yoktur.

Davranış bilimcileri tipler yaratma özlemi içindeyken, tarihçiler olayların eşsiz yanları üzerinde inceleme yapmayı ve rahata ermeyi severler: Aralarındaki en büyük farklılık budur. Bu yaklaşım farklılığının burada konuyla ilintili hale gelmesi, modern sosyolojiyi büyüleyici derecede kendine çekmiş genel bir sorun olan, politikaya atılan aydınlar sorunuyla birlikte Rosa Luxemburg'un tarihiyle karşılaştığımız anda söz konusu olur. Böyle bir genelleme imkânıyla, soruna yaklaşımımız açıklığa kavuşmuş olabilir, Bununla beraber, genel anlayışa başvurmanın tam oturması gibi yüzeysel bir görünüş aldatıcıdır. Aydın üzerinde çözümlemelere girişmiş kimi insanlar, aydının politikaya katılımını kendi doğal işlevlerinden başka yollara saptıran bir şey olarak görmüşlerdir. Bu yüzden 'pratik olaylardan doğrudan bir sorumluluk taşımama' aydına damgasını vuran özelliktir. Aydın bunun için modern kapitalist sanayileşmenin aykırı bir ürünü diye tanımlanır.[9] Oysa, asıl ilgisi kapitalizmin süreçlerinin çö-

9) Bkz. Josef Schumpeter, *Capitalism, Socialism and Democracy,* New York, 1950, s. 147.

zümlenmesi ve değişikliğe uğratılmasına yönelik olan Rosa Luxemburg gibi birisi, pratik-dışına düşenler kategorisine nasıl girerdi? Schumpeter'in tanımı açıkça aydının kültürel boyutla kafa yormasını vurgulamaktadır. Özellikle politikaya atılan aydınlarla ilgili daha yakın çözümlemelerin de fazla yardımı dokunmaz. Aydın ya binyıl sürecek mutluluk düşünün propagandacısıdır, ya da katı ve pratik konspiratörlerin özürcüsü; yüceltilmenin yollarını arayan Leninizmin ikinci sınıf hayranı.[10] Aydının belki en doğru nitelenmesi salt olumsuz bir tanımdır: "Yenilik getiren aydın duyulmamıştır; bunu yaptığı duyulan aydınlar da yenilik yapmaz." Yine de bu üzücü yargı, sınırlı ve özgül bir sorun olan modern bürokrasiyle ilgili araştırmaların ürünüdür.[11]

Göreceğimiz gibi, Rosa Luxemburg'un SDP'nin 'modern' bürokrasisine deneme niteliğinde bir kez katılması başarısızlık ve aşağılanmayla sonuçlandı; şimdiye dek benzetme yerindedir. Aynı biçimde SDKPiL (Rosa'nın 'ideal' partisi) bilerek doğru kuramsal formülasyonlara yönlendirilmiş ve pratik sorunlar, 1905'ten önce, önde gelen seçkinlerin entelektüel etkinliği tercih etmelerine bir sınır getirilmesine imkân tanımamıştır.

Ancak Rosa Luxemburg'un pratik işleri yürütmekteki gönülsüzlüğü bürokrasinin en açık görünümleriyle sınırlıydı; pratik olaylardan geri durmayan Rosa, yazılarını siyasal bakımdan ivedi konularla sıkı sıkıya ilintili tutmakla kalmıyor, aynı zamanda fırsatı çıktığında devrimin oldukça pratik gelişmelerine de katılıyordu. Bu yanıyla aydınlarla ilgili 'kendini uzakta tutan' tanım Rosa'dan daha çok Plehanov ve Kautsky gibi insanlar için geçerlidir; sosyolojik kategoriden çok psikolojik yapıdan ileri gelen bir farklılık. Rosa Luxemburg politikayı, üstünde uzun boylu düşünmeksizin kabul ediyordu. Politika çözümlenir, güzelleştirilmez; çamurun ve kanın özrü yoktur. Rosa devrimci politikanın karışıklık ve çok fazla kişisel

10) Bkz. yazılar derlemesi: G.B. de Huszar, *The Intellectuals: A Controversial Portrait* (Glencoe, Illinois; 1959).

11) Bkz. R.K. Merton, "The Intellectual and Modern Public Bureaucracy", *Social Theory and Social Structure* (Glencoe, Illinois, 1957).

hoşnutsuzluk getirdiğini biliyordu: Şiddet bir araç olarak zorunluydu ve o sırada henüz tapınma konusu değildi. Bu durum Sorel için geçerli olduğu gibi özgül diyalektik terör 'kuram'larıyla, başka bir deyişle, proletarya diktatörlüğü görüşleriyle Bolşevikler için de geçerliydi. Dolayısıyla, aydınları siyasal ve toplumsal eyleme katılmaları ya da bağlanmaları noktasında taşıdıkları görüşlere göre tanımlamaya çalışmaktansa, onları asıl olarak *etkiyle* ilişkilerine göre ayırt etmek daha iyi olur. Üstelik bu, alışılmış meşru ya da bürokratik *güç* kullanmaya çalışmaktan ayrı bir ölçüttür. Rosa Luxemburg'un eşsiz bir ilintiyle ortaya attığı etki ile güç arasındaki zıtlık, eylem adamları ile salt kuramcılar arasındaki zıtlığın tamamen aynısı değildir. Saf kuramcıların, savaş sırasında cephede kayıp düştükleri ender görülür.[12]

Etki yapma politikası İkinci Enternasyonal'de (bütün Enternasyonal'le birlikte) başarısızlığa uğradı; ister gerici, reformist, ister devrimci olsun, bütün politikanın göbeğindeki süsü hâlâ güç oluşturuyordu. Sorun, gücü kimin kullanması gerektiğiydi. Leninizmin en kalıcı dersi, gücün aydınlarca kullanılması gerektiği ve kullanılabildiğiydi (elbette burada söz konusu edilen ikinci sınıf ya da özür arayıcı aydınlar değil, Rosa Luxemburg gibi, tercihleri güce sahip insanları etkilemek ile onları yerinden etmek arasında yatan kişiler gibi siyasal aydınlardır). Gerek Mao, gerekse yeni Afro-Asya ülkelerinin liderleri, işte bu noktada meşruiyetlerinin kökenini Lenin'e dek götürüyorlardı. Yine bu noktada, Kruşçev'in etkileyici bürokrasisinin sunacak fazla şeyi yoktu. Yıkıcılık kolay bir şeydir, ama pozitif devrim ideolojiyle gücün kaynaşmasını gerekli kılar.

Rosa Luxemburg çağının (savaştan önceki iyimserlik yayan barış ve ilerleme dünyasının) ürünüydü. Siyasal düşünceleri kadar kişiliğiyle de aktif devrimin savunuculuğuna soyunmuştu. Şiddet içeren bütün çağrışımları ve sınıfların kapışmasının kaçınılmazlığıyla birlikte emperyalizm, kafasını Alman Sosyal-Demokrasisi'nin kendin-

12) Modern toplumda bu doğrultuda aydınlarla ilgili uzunca bir çözümleme için bkz. J.P. Nettl, "Ideas, Intellectuals and Structures of Dissent", ed. Philip Rieff.

den hoşnut tavırları ve hareketsizliğine takan Rosa'nın zihninde ikincil bir yer tutmaktaydı. Savaş nesnel anlamda kaçınılamaz, ama öznel anlamda hayal bile edilemez bir şeydi. Savaş bir gün patlak verip de beraberinde savaştan önceki Sosyal-Demokrasi'yi de sürüklediği zaman, bu tabloya belki Lenin dışında, Rosa'dan daha fazla şaşıran kimse yoktu. Rosa'nın gözünde barış ve ilerleme burjuvazinin olağan ekonomik kalkınma düşüncelerini ve liberalizmin gelişinesini barındırmıyorsa da, Sosyalizm uluslararası savaşın etkisine dayanıp savaşa karşı sınıf çatışmasının sürdürülmesinin temel zorunluluğunun kendini göstermesi açısından yeterince güçlüydü. Kuşkusuz tüm bunların bir yanılsama olduğu anlaşıldı; hem 1914'te, hem de 1939'da. Yanılsama apaçık ortaya çıkınca Rosa'nın dünyasının temeli de çöktü. Rosa Luxemburg, Kautsky'den farklı olarak, çöküşün kesin olduğunun ayrımına varacak kadar keskin bir gözlemci ve devrimci kişiliğe sahipti. Gerekli dersleri çıkardı, ancak kendisi de büyük ölçüde bu dünyanın parçasıydı. Sosyal-Demokrasi'nin siyasal çöküşüne karşın ayakta kaldıysa da, gelecek olasılıkların istediği devrimci gereklilikler, modern Sovyetler Birliği'ni kurmuş, bin yıllık Üçüncü Reich'ın yirmi yılını yaratmış, hatta toplumsal bakımdan ingiltere, Fransa ve Amerika'nın muhafazakârlığına yatkın bir kişilik türü ortaya çıkarmıştı; bunlar Rosa Luxemburg'a yabancı gelen ucubelerdi. Rosa'nın Alman devrimi sırasında gösterdiği parlak ve kendini adamışlıkla damgalanan çabalar, yeni bir dünyanın problemlerini eski dünyanın en iyi araçları ve yöntemleriyle halletme denemesi olmaktan öteye gitmiyordu. Son noktada, onun görüşlerinin bugünün dünyasıyla ilintisi, İkinci Enternasyonal'in temelde iyimser coşkularına bir geri dönüş anlamını taşıyor olsa gerektir.

Herhalde Lenin'in en kayda değer başarısı, 1914 yılındaki Sosyalist çöküşü göğüsleyebilmesiydi. Lenin 1914'ü üzücü bir son diye değil, yapıcı bir başlangıç olarak gördü. Bu konuda tek başınaydı. Bu yaklaşımıyla çok sevilebilir bir kişi olmadı, ama kavrayışı onu kesinlikle büyük adam yapan bir kavrayıştı. Üzüntüyle olsun öfkeyle olsun, hiçbir zaman geri dönüp bakmak zoruda kalmamıştı Lenin.

2
POLONYA – İLK YILLAR
1871 - 1890

Bu hikâye St. Petersburg'dan Berlin'e, Avrupa'nın doğuda kalan yarısı boyunca dolaşır durur. Ama biz hikâyeye Doğu'da, Çar II. Aleksander'ın öldürülmesiyle başlamalıyız. Çar'ı öldüren Ignacy Hryniewiecki, Polonyalıydı ve bir Rus terörist örgütü adına çalışıyordu. Eski Polonya krallığının kalbi olan bölge 18. yüzyılın sonundan beri Rus imparatorluğuyla birleştirilmişti. Felaketle biten çeşitli kopma denemelerinin sonuncusu olan 1863-1864 başkaldırısı, Polonya'nın entelektüel ve idari yaşamında yoğun bir Ruslaştırma kampanyasıyla karşılık buldu. Polonya'yla ilişkilerinde Rus hükümeti hiçbir zaman Prusya hükümeti kadar etkili ve kapsayıcı olmamasına karşın, tutumu daha vahşiydi ve ona bağlı olarak çok daha fazla nefret uyandırıyordu. Rus otokrasisi, Karl Marx da içinde ol-

mak üzere, liberal ve sol eğilimli Avrupalıların öfkesinin en göze çarpan hedefiydi.

Vahşetle etkisizliğin bileşimi etkili bir muhalefet yaratır. Çarlık Rusyası, bütün 19. yüzyıl boyunca, tebasının bir bölümünün ve neredeyse tüm Avrupa'nın gözünde, karanlık, katı ve hep etkisiz kalan bir gericiliğin simgesiydi. Ama Avrupa'da bir güç faktörü olarak varlığını korumasını bildi. Hatta, varlıklarının sıkı ve eski dış kabuklarının gözle görülür derecede çürüyüp dağıldığı Çin ve Türk imparatorluklarıyla kıyaslandığında, tebasının çoğunun açık sadakatini kazanmıştı. Rusya'da hiç değilse birtakım değişiklikler ve kendini yenileme denemeleri görüldü. 19. yüzyılın ikinci yarısında merkezi Avrupa'nın her yerinde Rusya'yla ilgili incelemelerde büyük bir canlanma gözlendi. Bu kıpırdanma Rusya'daki entelektüel mayalanmayla da bağıntılıydı. Çağın en büyük yazarlarından bir kısmı o sıralarda Rusya'da yaşıyor; yaşamın gerçeklerinden kaçınayı konu alan ve anlaşılması güç yapıtlar üretmekle kalmayıp, içinde yaşadıkları dünyayı betimleyen ve karşı çıkan toplumsal romanlar da yazıyorlardı. Sonunda, 1860'larda Batı fikirlerinin ve Kırım Savaşı'nda yenilen tokatın etkisi altındaki Rus hükümeti daha liberal bir politikayı uygulamaya koydu.

Rusya Polonyası bu dönemde dizginlerin gevşemesinden özellikle yararlanmıştı. Bir yandan 1863-1864 ayaklanmasından sonra bir daha böyle başkaldırılar olmasın diye yoğun bir Ruslaştırma kampanyası, ulusal elit kesimin tedbir olarak yok edilmesi uygulamaları sürüyordu. Bütün yetkiler genel valinin elinde toplanmıştı. Egemenliği az çok sürekli bir sıkıyönetim koşullarına eşdeğerdi. Rusça ülkenin resmi dili haline geldi ve bir dolu Rus memuru 'Vistulaland'a (Polonya'nın ismi bile kaldırılmıştı) taşındı. 1869'da Varşova'daki Polonya üniversitesi bir Rus üniversitesi haline getirildi. Bankalar, kulüpler ve yerel ekonomik ve kültürel yaşamın öteki kurumları ya feshedildi ya da Ruslaştırıldı. Polonya yönetici sınıfları, işlerini ve işleriyle birlikte varlık nedenlerini yitirdiler.

Bununla birlikte, Polonya, Rus imparatorluğunda görülen ekonomik patlamadan oran olarak daha fazla yararlandı. Polonya'nın sı-

nai gelişmesi Rusya'nınkinden daha büyük bir hızla ilerliyordu. Polonyalı sanayiciler ve işadamları ulusal özlemlerin yok edilmesinden sonra sığınılacak bir kapı olarak tüm dikkatlerini engin genişlikteki Rus pazarını sömürmeye, ona malzeme sağlama yeteneklerini arttırmaya yoğunlaştırmışlardı. İlk başlarda bilinçsiz olan, daha sonra Polonya sanayiinin paha biçilmez bir ayrıcalığı haline gelen bu gelişme, sonraki yıllarda Rosa Luxemburg tarafından *Polonya'nın Sınai Gelişmesi* adlı yapıtta çözümlenip açıklandı ve Polonya'nın bağımsızlığına karşı çıkmakta çıkarları olanların görüşleri için tutunabilecek bir dala dönüştü.

Polonya'nın iktisadi kalkınması, Rusya'yı sarsan periyodik ekonomik krizlerden ister istemez etkilenmekle birlikte, her zaman daha önde giderek 19. yüzyılın son çeyreği boyunca az çok süreklilikle devam etti. Elbette Rusya'nın koşullarıyla kıyaslamaya gitmek bir şey; Avrupa'daki koşullarla ve özellikle yerleşik bir Polonyalı nüfusu da barındıran ülkelerin (Almanya ve Avusturya) koşullarıyla kıyaslamak tamamen başka bir şeydir. 20. yüzyılın başına gelindiğinde, Rusya Polonyası'ndaki bir sanayi işçisinin ortalama ücreti Silezya'daki bir Polonyalı kömür madencisinin ücretinin hâlâ dörtte biri kadardı. Üstelik bu bile, Alman işçilerin epeyce gerisinde kalarak, Prusya'daki işçiler arasında en düşük ücret verilen kesimi oluşturuyordu.[13]

Sonuç olarak, Yukarı Silezya madenlerinde ya da Avusturya Galiçyası'nın petrol alanlarında çalışan Polonyalı işçiler, ekonomik açıdan Rusya'daki meslektaşlarından daha iyi durumdaydılar. Sınai gelişmeler her zaman görelidir, en azından söz konusu insanlar üstündeki etkisiyle. Doğu ve Batı Polonya'daki ekonomik durum arasında görülen farklılık, belki de Rusya Polonyası'nı Rusya'daki sınai gelişmenin motoru yapan özendiriciyi sağlıyordu. Polonya'daki sanayi devrimi pek çok bakımdan İngiltere'nin elli yıl önceki vahşi öncülüğünün bütün özelliklerini barındırmaktaydı; Lodz'a haklı olarak Do-

13) J. Grabiec, *W. Spolczesna Polska w cyfrachi faktach* (Reklamlar ve Olgularla Çağdaş Polonya), Krakow, 1911, s. 10.

ğu'nun Manchester'ı ismi verilmişti. Ve ekonomik kalkınma yeni tarzda bir toplumsal değişiklik baskısı getiriyordu: Salt siyasal ya da milliyetçi olmaktan daha çok, sosyalist nitelikli bir değişim.

1881'de Çar II. Aleksander öldürüldü. Hükümdarlığının son dönemlerindeki yönetimi, liberal deney yüzünden zaten büyük bir hayal kırıklığıydı ve ölümü tepkileri daha da kuvvetlendirdi. Yeni Çar III. Aleksander ve danışmanları eski çarın ölümünden en elverişli sonucu çıkardılar: Kuvvete kuvvetle karşılık verilmeliydi. Gericiliğin arkasındaki toplumsal güçler terörist ve devrimci hareketlere yönelik polis baskısına yardım etmek üzere harekete geçirildiler; dolayısıyla, imparatorlukta yaşayan azınlıklar karşısında Rus ulusunun üstünlüğüne ve Slav 'misyon'una yeni bir vurguyla katmerleşen bu hareketlenme azınlık ulusların hepsini etkiledi. Özellikle de en dağınık ve zayıf konumda olan Yahudileri. Bu süreç, Yahudi göçünü, Siyonizmi ve Yahudi sosyalizmini kapsayan büyük dönemin başlangıcıydı. Böylece, bağımsızlık ütopyası bir yana, ayrıncılığa verilen yanıtlardan birisi, azınlıkların tümden farklı karakterinin yeniden vurgulanması, ulusların kendilerini ifade etmeleri için daha geniş araçlar sağlanması talebi ve ülke içinde eşit -ayrı bile olsa- yaşama hakkı oldu. Yahudilerde bu eğilim özelikle güçlüydü, çünkü 'yüzme'nin (uzaklardaki Filistin'e kulaç atma) dışında ulusal bağımsızlık kazanmaları mümkün değildi. Daha iyi bir Rusya içinde kurtuluş bulma umudu onlarda özel bir yankı yapacaktı. Yahudiler arasında özgül sosyalist hareketlerin çıkışından da önce, bir yanda Siyonistlerle öte yanda, önce içeride iyileştirmeler için kavga vermek isteyen ve daha sonra *Bund*'un destekçileri olanlar arasında bir bölünme söz konusuydu. Oldukça keskin bir sorundu gündemdeki. Siyonizmin ana merkezleri Rusya'nın içindeyken, Yahudi sosyalizminin asıl merkezi Litvanya'nın başkenti Vilna'ydı. Vilna'da her ne kadar sayısal bakımdan çoğunluk Polonyalılardaysa da, Rusya'da, daha doğrusu Polonya'da olduğunun tersine, tek bir milliyetin egemen olmadığı karışık bir kentti. Vilna, kulak tırmalayıcı bir uyum içinde birlikte yaşayan milliyetler troykasının (üçlüsünün) özlem merkeziydi. Hem Siyonizm, hem de Sosyalizm, yurt dışında tamamlanıp cilalan-

mış ve Rusya'ya Batı'dan getirilmiş ideolojilerdi. Bu arada Rus Yahudileri içinde yeni yeni filizlenen bu ayrılık, daha eski bir sorun olan asimilasyon sorununun, *Khassidim* ile *Maskilim* arasındaki, aşırı dinci Ortodoksluk ile daha toplumsal ve kültürel bir canlanma arasındaki uzlaşmazlığın üstünü örtmekteydi.

1880'den sonra, var olan ortama muhalefet genelleşip radikalleşti. Baskı artık salt ulusal bir faktör olarak değil, aynı zamanda siyasal ve bir ölçüde toplumsal bir faktör olarak hissediliyordu; çözüm genel toplumsal değişimdeydi. Doğallıkla Marksizmin 'dinselleşmesi'ne en açık olan da bu hareketti.

Ekonomik ve siyasal etkiler kronolojik ya da coğrafi açılardan hep uygun adım ilerlemezler. Ekonomik kalkınmanın getirdiği doyum ve bunun sonucu olarak Rusya Polonyası'nda yaşam standardının düzelmesi bir şeydi; 19. yüzyılın son yirmi yılında nüfusun siyasal açıdan birbirine kenetlenmiş bütün kesimleri arasında hissedilen düş kırıklığı başka bir şey. Liberal çağın bitişinden sonra, halkın beğenmediği sistemi sadece Çarlığın devrilmesinin sona erdirebileceği, hükümet uzlaşmaya dayalı bir değişime yanaşmayacağı için reform ya da ikna yollarının çare olmadığı duygusu egemendi.

1880'lerde Rusya'daki başlıca devrimci parti Popülistlerle ondan çıkan terörist bir organ olan *Narodnaya Volya*'ydı (Halkın İradesi). Bu akımın gelecekle ilgili görüşleri (köylülük sayesinde ulusal yeniden doğuşun bir biçimde sağlanması) belirsiz ve Marksist çerçevede ütopyacı kalıyordu. Ne var ki, terörist örgütlenme, nefret edilen Çarlık rejiminin simgeleri gibi yönetim aygıtının önde gelen üyelerini ortadan kaldırmayı teknik bir yol olarak benimsemekle, siyasal ve ekonomik çözümleme zorunluluğunu azaltmıştı. "Halkın İradesi"nin ünü bir süreliğine çok büyüdü. Bir dizi baskın ve suikast, örgüte bir başarı halesi kazandırdı. Zamanın Polonyalı sosyal devrimci hareketleri de onunla alabildiğine yakın bir işbirliğine girmekten hoşnuttular. Polonyalıların baş köşeyi ve üstünlüğü Rus grubuna bıraktıkları bu birliğe karşın, gerek *Proletariat* gerekse *Lud Polski* ("Polonya Halkı") gibi Polonyalı gruplar, daha en başından beri sa-

dece ve sadece bireysel terörist başarılara bel bağlamak yerine, bir kitle tabanı yaratmak istiyorlardı. Rusların daha basit, daha romantik bir anlayışı vardı: insanoğlunun doğal gelişme potansiyelini bastıran otokrasinin sert kabuğunu kırınca, özgürlük ve daha iyi yaşama olanakları kendiliğinden belirecekti. Anarşizme hayli bulaşmış çoğu hareketler gibi "Halkın İradesi" de, 'özgür kalınca' insan doğasının temelinde iyilik yattığına inanıyordu. Böyle bir idealizm gerçekliğin sürekli ağır etkileri karşısında uzun süre dayanamazdı, ancak hüsrana uğrama ve çürüme süreci Marksizme yeni katılan ünlü bir kişiyi, Georgi Plehanov'u ortaya çıkarmıştı. Polonyalılar bu sefer baştan ümitliydiler.

Proletariat partisini kuran Ludwik Warynski, bütün Polonya'yı (hem Rusya, hem de Avusturya'daki parçalarını) dolaşmış, ayrıca o sıralarda Doğu Avrupalı devrimci hareketlerin akım sağladıkları entelektüel santral olan İsviçre'de bir süre vakit harcamış, çok çekici bir kişilikti. Warnyski 1881'de, II. Aleksander'ın öldürüldüğü yıl Cenevre'den Varşova'ya dönüp, 1882'de Polonya'daki ilk sosyalist parti denebilecek *Proletariat*'ı kurmuştu.[14]

Warnyski'yle dostları birleşip Polonya'ya dönerken, beraberlerinde getirdikleri şey, salt siyasal düşünüşten daha ziyade ekonomik düşünme tarzına öncelik vermeydi. Bu küçük grubun içinde Polonya'nın bağımsızlığı sorununa ayıracak ya da ilgi duyacak zaman bulunmuyordu. Ancak Warnyski başından beri, yeni doğmakta olsa bile güçlü Polonya yurtseverliğinin karşısında buluvermişti kendini. Programına destek sağlamak amacıyla, Polonya'daki sırf kârla ilgilenen varlıklı sınıfların devrimci olmadığını ileri sürüyordu; onlar olmayınca da geriye, Polonya'nın bağımsızlığından yana çıkacak gerçek devrimci faktörler kalmıyordu. Öte yandan, tek gerçek devrimci grup olan işçiler öncelikle kendi bağımlı konumlarıyla ilgileniyor, hiç değilse Rus otokrasisinden çok kendi kapitalistlerince sömürüldüklerini düşünüyorlardı.

14) Bkz. M. Mazowiecki, *Historya polskiego ruchu socjalistycznego w zobarze rosyjskim* (Rusya Polonyası'nda Sosyalist Hareketin Tarihi), Krakow, 1904, s. 54 dipnot.

Proletariat'la aynı zamanda örgütlenen diğer bir grup Boleslaw Limanowski'nin "Polonya Halkı"ydı. Limanowski, embriyon halindeki sosyalist eğilimleri barındıran ilk Polonyalı grubun kullandığı bu ismi, örgütüne bilerek seçmişti. Anılan o ilk grup 1835'te Portsmouth'ta kurulmuş, üyeleri ise (çoğunlukla asker ve aydın) 1830-1831 ayaklanmasının ardından İngiltere'ye göç etmişlerdi. Limanowski yaratıcı bir yazar ve hayranlık uyandırıcı bir kişilikken, Warnyski sessiz ve sıkı bir örgütçüydü. Warnyski kendi *Proletariat* partisinin amaçlarını belirlerken, geleneksel romantik unsurun payını çok azaltmıştı. Kitle desteğine dayanan bir devrimci hareketin amacına göre işçiler, bilinen, gündelik sorunları çevresinde bir araya gelmek zorundaydılar. Bu gereklilik ulusal duygulara seslenmeyi dışlıyordu. Bir işçi partisi açısından önemli olan, insan ruhunun kuramsal özgürlüğü ya da soyut bir 'ulus'un özgürlüğü değil, koşullarda ve haklarda hemen iyileşmeler yapılmasıydı. Limonowski ise ulusal soruna daha fazla öncelik tanıyordu. Bir ulus bir başkasını ezdikçe, Rusya Polonya'yı işgal edip sömürmeye devam ettikçe, sosyalist gelişmenin gerçekleşmeyeceğine inanıyordu. Limanowski, Rus popülizminin zayıflığına, özellikle Peter Lavrov'un yazılarına bakarak, Polonyalıların Rusların devrimci inisiyatifine fazla bel bağlayamayacağı sonucunu çıkarmaktaydı. Sosyalizm ve yurtseverlik nasılsa bağdaşmaz değildi. Yani hareket, sadece işçilerle köylüleri değil, aydınları da, özellikle genç kuşağı da kapsamalıydı. Bu görüşleri 1881'de Cenevre'de yayımlanmış bir kitapçıkta dile getiriyordu Limanowski.[15]

İki grubun da (*Proletariat* ve "Polonya Halkı") düşünceleri henüz embriyon halindeydi. Programlı partilerden çok, düşünceleriyle birleşen insanların oluşturduğu birliklerdi. Dahası, tek bir kişiliğin çevresinde kümelenmiş izleyicilerdi. Buna karşın, o günlerde Polonya sosyalist hareketlerinde iki değişik eğilimin başgösterdiği vurgulanmaya değer bir olgudur. Çünkü burada, Polonya'daki sosyalist düşünceyi Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraya kadar bölünmüş

15) *Patryotyzm socjalizm*, Cenevre, 1881.

durumda bırakacak iki okul arasındaki büyük farklılık oluşum halinde daha baştan ortaya konuyordu. Polonya'nın bağımsızlığı sorunu Polonyalı iki sosyalist parti arasında temel anlaşmazlık nedeni olma durumunu hep sürdürecekti; bu sorun başından beri vardı.

1884'te Polonya'da Waryneski'nin *Proletariat* partisiyle *Narodnaya Volya* grubu (Rus örgütü "Halkın İradesi") arasında fiili bir anlaşma imzalandı. Warynski 1883'de tutuklanınca, "Halkın İradesi"yle yapılan ittifak kumanda zincirindeki ikinci adam olan Kunicki tarafından sürdürüldü. Genel -belki de kaçınılmaz- eğilime uygun olarak kuram, strateji ve örgütlenme alanlarındaki bütün üst düzey kararlar yurt dışında, bu örnekte Paris'te alınıyordu.[16]

Ortak program çerçevesinde her partinin kendi bölgesindeki (Rusya ve Polonya) işleyişlerinde denetim özerkliği saklı tutulmuştu. *Proletariat* partisi Rusların formülü olan 'çeşitli biçimlerde siyasal teröre ek olarak ekonomik terör' ilkesini kabul etmişti, iki parti de kendilerini Rus grubunun taktik liderliği altında (hiç değilse, devrimden sonraya kadar) sayacaklardı. Polonya'yla Rusya arasında eylemlerde ve çalışmaların yürütülmesinde işbirliği serbestçe sağlanabildiği için, sorumluluğun bölüşülmesi ağırlıkla coğrafi bölgeye göreydi. "Halkın İradesi"nin başlıca girişimleri St. Petersburg'daydı.[17] Kadro aktarımındaki bu esneklik sonucunda birçok Polonyalı devrimci sürekli Rusya'da kaldılar ve sonraları daha ortodoks sosyalist örgütlere üye oldular.

---

16) Paris ve daha dar çerçevede Londra, milliyetçi göçmenlerin geleneksel merkezleriydi ve hep öyle kaldılar. Neredeyse yüz yıldır Polonyalı mülteciler ruhsal yurtları olarak oraları gördüler. Siyonizmin doğum sancılarının bir kısmının da, sözgelimi İbranice'den başka dilde tek sözcük kullanmayan Ben Yehuda'nın kararının, Paris'te verildiğini gözlemlemek ilginçtir.

Buna karşılık, yurt dışındaki Rus ve Polonyalı sosyalist faaliyetlerin ana halkaları 1870'lerde daha çok İsviçre'de, özellikle Cenevre ve Zürih'te odaklaşıyordu. Bu iki değişik türden devrimci faaliyet merkezi arasında (her grup içindeki kaçınılmaz tartışmalardan ayrı olarak) belirli bir antipati vardı doğallıkla. Sonraki Rus sosyalist göçü Fransa, Almanya, Avusturya ve Londra'ya yayıldı, ancak Paris, milliyetçi göçün geleneksel merkezi olma durumunu hep korudu.

17) Bu program için bkz. Feliks Kon, *Escape from the Gallows* (Londra, 1933), Bölüm 1; Res (Feliks Perl), *Dzieje ruchu socjalistycznego w zaborze rosyjskim* (Rusya Polonyası'nda Sosyalist Hareketin Tarihi), Varşova 1910, C. 1, s. 42.

Proletariat partisi Nisan 1883'te Varşova yakınlarında kitlesel bir grev dahil, bir dizi grev örgütlemeyi başarmıştı. Hükümet bu grevlere karşı asker kullandı. Sonraki iki yılda yetkililerin izledikleri yeni 'sert' politika büyük çaplı tutuklamalarla sonuçlandı. Polis ajanları ve jandarmalara yönelik çeşitli suikast girişimlerine rastlandı, özel bir gerekçe olarak bu suikast denemeleriyle birlikte *Proletariat*'ın çeşitli önde gelen üyeleri ya mahkeme kararlarıyla mahkûm edildiler, ya da idari emirlerle hapse atıldılar. Liderlerden dördü, Bardowski, Kunicki ("Halkın İradesi"yle anlaşmaya imza koyan kişi), Ossowski ve Pietrusinki 28 Ocak 1886'da kale, hapishane ve Rus egemenliğinin bir simgesi olan Varşova Hisarı'nda asıldılar. Warnyski aynı yıl St. Petersburg yakınlarındaki ünlü Schlüsselburg kalesinde 16 yıl ağır iş cezasına çarptırıldı ve üç yıl sonra 1889'da orada öldü.

Tutuklamalar ve yargılamalar, özellikle ölçülüp biçilerek verilmiş vahşi mahkûmiyetler *Proletariat* partisini fiilen dağıttı. Zaten, isteğine karşın bir kitle hareketi olmayı asla başaramamıştı *Proletariat*. Üyelerin kalanları içinden üç grup çıkıp çalışmayı sürdürdü: "İkinci *Proletariat*" adlı grup, Polonyalı İşçiler Birliği ve İşçiler Derneği. Sonuncusu, İkinci *Proletariat*'tan ayrılmış, "Halkın İradesi"nin terörist yöntemlerinden kopmaya kararlı bir grupçuktu. *Proletariat* partisinin eylemleri ve yok edilmesi 1863-1864 ulusal ayaklanmasından farklı olarak Polonya yaşamında ufacık bir iz bile bırakmamıştı; işin doğrusu, Varşova dışındaki Polonyalıların çoğu herhalde bu partinin varlığından bile habersizdiler. Devrimci düzlemde boşluk, Rusya'nın siyasal sessizliği, artık Polonya'yı da kaplamıştı; Çar bir süreliğine genişlemiş imparatorluğunu derin bir sessizlik içinde yönetti.

Warnyski 1886'da hükümi giydiğinde, Rosa Luxsemburg adında, henüz on beş yaşına gelmemiş ve daha o zamandan Varşova'daki muhalif öğrenci çevreleriyle bağlantı kurmuş bir öğrenci, herhalde heyecan ve öfkeden sinir küpüne dönmüştür. Bu kız 5 Mart 1871'de, üçü oğlan, ikisi kız, beş çocuktan en küçüğü olarak doğmuştu. Lublin'in bir ili olan Zamosc, Güneydoğu Polonya'nın düz tarımsal arazisi olarak, o zamanlar büyük bir kentti. Ancak Lublin'in kuzeyin

gölgesinde kalmasıyla birlikte önemi giderek azalmaktaydı. Kent nüfusunun üçte birinden fazlası Yahudiydi ve bu oran ülkenin en yüksek oranıydı.[18] Ancak Rosa'nın biyografıcilerinin anlattığı gibi, "nüfusun kültürel düzeyinin düşük olduğu, yoksulluğun at koşturduğu bir yer" de değildi.[19] Aslında Zamosc, öteden beri Zamoyskis denilen, büyük güç ve nüfuza sahip büyük toprak sahipleri olan yerel derebeyleriyle önemli bir kentti. Polonya'nın ilk paylaşımında 1809 yılına kadar Avusturya egemenliğinde kaldıktan sonra, 1815'de son olarak Rusya'ya geçti. Yani kültürel bir kavşak noktasında duruyordu. Orada Ruslaştırma politikasına kuzey ve doğu bölgelerine göre daha iyi karşı konuyordu. Üstelik Yahudilerin yaşamı "fanatik ölçüde dar, yoldan çıkmış, geri bir teslimiyet, açgözlülük, bilgi düşmanlığı, çorak ve yoksul, çürüyen bir bataklık dünyası" değildi.[20] Tam tersine, büyük önem taşıyan bir Yahudi topluluğuydu Zamosc. Şaşalı bir mimari ortamla süslenmiş (sıra sıra kemerlerin tamamladığı geç dönem bir Rönesans meydanıyla kuşatılmış görkemli bir belediye binası vardı), özgül türden bir Yahudi orta-sınıf atmosferine sahipti.[21] *Khassidim*'in aşırı ateşli fanatikliğine bir tepki olarak oluşmuş *Haskalah* hareketinin merkeziydi; hareketin en önemli yazarlarından birisi, Zamosc'da doğup ömrünün çoğunu orada geçirmiş olan Yitskhak Leyb Peretz'di. Bu kentteki Yahudi topluluğu aslında Polonya'nın en güçlü ve kültürlü topluluklarından biriydi.[22]

Ancak Luxsemburg ailesi bu yaşantıda ya çok az rol oynuyordu, ya da hiç. Rosa'nın büyükbabası zamanında asimile olmuşlardı. Batı edebiyatı ve öğrenimiyle kesin geleneksel bağlarından ötürü böyle bir asimilasyon, Zamosc'da başka yerlerdekine göre daha yaygın görünü-

18) 1876'da Varşova için sonraki en yüksek rakamları karşılaştırın; toplam 307,451 kişiden 86,698'i Yahudiydi. *The Jewish Encyclopaedia*, C. XII, s. 472.
19) Frölich, *Rosa Luxemburg*, s. 13. Öteki Alınan biyografıciler olan Henrietta Roland-Hols ile Fred Oelssner bu safsatayı yinelevierek Frölich'e uyarlar.
20) Frölich, *a.g.y.*
21) Y.L Peretz, *Bei nakht oyfn altn market* (Geceleyin Eski Çarşıda), *Collected Works* (Ale Verk fun Y.L. Peretz), C. VI, s. 181.
22) Zamosc'la ilgili geniş kapsamlı Yidişce ve İbranice literatür şu yapıtta özetlenmiştir: Y.A. Klausner, *Studies on the Life and Work of Y.L. Peretz*, yayımlanmış doktora tezi, Londra, 1958.

yordu. Bu da daha olağan ve sefil bir alternatif olarak çevresini kuşatan düşük kültürlü Polonyalı topluluklar gözönüne getirildiğinde bir ilerlemeydi. Daha 1860'larda Zamosc'daki Yahudi yazarlar, isimlerini ve geleneksel alışkanlıklarını değiştiren insanları protesto ediyorlardı; asimilasyon eğilimi gerçekte *Maskilim*'in aydınlanmacılığına karşı topluluktaki katı *Khassidist* kesimi cesaretlendirmekteydi.[23] Rosa'nın anne ve babası Polonya diliyle düşünüp konuşuyorlardı; babasının Polonya olaylarına özel bir ilgisi vardı. Bir biyografıciye göre, onlarınki, "içinde Batı kültürünün, özellikle Alman kültürünün estiği evler"den biriydi.[24] Durumları ılımlı ölçülerde iyi sayılırdı; orta sınıf terminolojisine göre 'rahat'tılar. Luxemburglar, gözalıcı biçimde kıvrılan merdivenleriyle muhteşem belediye binasının tam karşısındaki ana meydanda oturuyorlardı. Bir kemerin üstündeki sıra evlerden biri, çekici bir Rönesans eviydi (bugün de öyledir; ancak içten, taştan yapılmış ön yüz tahta merdivenlere ve çeşmeli küçük, soluk bir avluya çıkılmaktadır). Yine de aralıklarla da olsa konfor vardı. Rosa bir keresinde lâmbayı yakmak için aldıkları kâğıt parçasının aslında evdeki son banknot olduğunun anlaşıldığını hatırlıyordu.[25] Anne babasını tanıyan dostu Marchlewski'ye göre, zaman zaman örtü ve çarşaflarını rehine vermek zorunda kalıyorlardı. Ancak bunlar olsa olsa geçici ve çok ender rastlanan durumlardı. Rosa'nın babası Almanya'da eğitim görmüştü ve aileye ait bir kereste işini yürütüyordu. İş için, genellikle Almanya'ya kadar, sık sık Varşova'ya gitmekteydi.

Bilinçli bir Yahudi yaşamı sürdürmediklerinden, aile geçinmek için ağırlıkla kendi imkânlarına bakıyordu. Yakın Polonyalı dostları bulunduğuna ilişkin bir kanıt yoktur. Rosa'nın kendinden büyük erkek kardeşleri Berlin ve Bromberg'de (Bydgoszcz) lise eğitimi görmüşlerdi. Evde Almanca konuşulup okunuyor, o günlerde Viyana ve Berlin'deki Yahudilerde Polonya'ya göre daha yaygın rastlanan Alınan romantik edebiyatına ağırlık veriliyordu.

---

23) Klausner, *a.g.y.*, s. 37.
24) Frölich, s. 13. Frölich Alman etkisini abartır.
25) Frölich, s. 15. Oelssner, *Rosa Luxemburg*, s.10. Bu öyküyü Rosa'nın kendisi anlatmış olmalıdır.

Çocukların tümüne hem Almanlar, hem Polonyalılar açısından klasik isimler verilmişti. Maximilian, Josef, Anna, Rosa. Soyadları aslında bir zamanlar Luxsenburg biçiminde olmuş olabilir, çünkü Rosa ilk bilinen mektuplarında pek ayrım gözetmeden Luxenburg, ya da Luxsemburg'u kullanır. Erkek kardeşi 1920 yılında bile hâlâ Luxsenburg'u kullanıyordu.[26] Rosa'nın babası Elias, yani Eduard Luxsemburg, "Polonyalılar arasındaki ulusal-devrimci harekete sempatiyle bakmakla birlikte siyasal açıdan aktif değildi ve dikkatini kültürel sorunlara, özellikle Polonya'daki okul sistemine vermişti. Enerji dolu bir adamdı. Maddi refah ve eğitimi ona güven kazandırıyordu..."[27] Zamosc'daki Yahudi topluluğu, Luxemburglar gibi aileleri onaylamazdı; nitekim bu çocukların hiçbirinin Yahudi hareketleri ya da olaylarında en küçük biçimde yer almaması anlamlıdır.[28]

Rosa'nın, gençliği, evi ya da anne babası hakkında konuştuğu enderdi. Kimi mektuplarında az sayıda rastgele değinmeye rastlanır. Pek suya sabuna dokunmayan Yahudi şakaları yapmaya, yer yer Yahudi ifadeleri kullanmaya istek duyardı. Ancak bilinçli bir Yahudi atmosferi onu hemen sinirlendirirdi. Ailesine bağlılığı, önemli olmakla birlikte, çok özeldi; mektuplarındaki duygusal sözleri son derece sadeydi.[29]

---

26) "Unknown Letters to Robert and Mathilde Seidel" (bundan böyle "Seidel mektupları" diye anılacaktır), *Z. Pola Walki*, 1959, No: I (5), s. 67.

27) Polonya kaynakları onun ismini Eliasz olarak verirler (*Z. Pola Walki*, 1959, No: 1(5), s. 77, n. 33), Luise Kautsky, *Eduard der Gedenkbuch*, s. 20. 1906'da Rosa tutuklandığı sıradaki Okhrana kayıtlarında da aynı isim geçer (ZHP). Asıl ismi belki de Abraham'dı; Peretz, "A... L...'un tek kızı, kambur," diye değinir (Y.L. Peretz, *Collected Works*, C. XI, "Mayne Zikhroynes", s. 73): Rosa'nın yetişmesiyle ilgili anlatımlarda bir 'ayarlama' yapıldığı kuşkusu vardır en azından. İkisi de Ortodoks Marksist olan Frölich ve Olessner, herhangi birinin Ortodoks bir dinsel yetişme tarzını 'aşması'nı ilerici olarak değerlendirirler. Herhalde yazdıkları kadar 'rahat' da asimile olmuş değillerdi. Rosa'nın, konuşmayı geri çevirmekle birlikte, bir parça Yidişçe (Eskenazi dili) bildiği kesindi. Frölich, Rosa'nın yazdıklarından kalanlar üstünde çalışırken, Rosa'nın erkek kardeşlerinden en azından biriyle kişisel olarak karşılaşmış, böylelikle yetişme tarzı hakkında ilk elden bilgi edinme fırsatını yakalamıştı.

28) Bkz. J. Shatzky "Der Bilbul..." *(The Muddle), Yivo Bitter*, Yidiş Bilimsel Kurumu'nun dergisi, C, 36 (1952), s. 331.

29) Luise Kautsky, *Gedenkbuch*, s.20.

Löwenstein doğumlu Rosa'nın annesi Line hakkında bilinenler daha da azdır. Rosa'nın dayısı Bernhard'ın bir haham olduğu söylenirdi.[30] Frölich, annenin "çocukların gelişmesi üstünde büyük etki yaptığı"nı söyler. "Ciddi bir okurdu. Yalnız İncil'i değil, Alman ve Polonya klasik edebiyatını da okumuştu. Ev neredeyse ağzına kadar Schiller'le doluydu." Ancak Rosa'nın ilgilerini açıklamak için Luxemburg ailesinin edebi beğenilerini çok derinlemesine eşelemek pek gerekmez; Rosa, tarih ve bilim bilgisini kurgusal algılamalarla tamamlamak isteyen tipte kişilerdendi. İlk gençliğinden beri bağlı kaldığı tek yazar, 19. yüzyılın büyük Polonyalı romantik şairi Adam Mickiewicz'di. Mickiewicz'in Polonya'nın bağımsızlığını propaganda eden bir kişi olması Rosa'nın hayranlığını azaltmıyordu. Nitekim Polonya'yla ilgili yazılarının çoğunda Rosa'ya alıntılarla dolu zengin bir torba sağlayacaktı Mickiewicz; onun yazıları kesin bir olur imzası işlevindeydi. Ancak Rosa'nın, bir çocuk olarak dili ustaca kullanmasına karşın, Rusça'yla fazla ilgilendiği ya da okuduğuna ilişkin kanıt yoktur.

Rosa'nın ailesiyle bağları ömrü boyunca sürdü. Çok candan olmasa bile hepsiyle iyi ilişkileri vardı; pek çok Rus devrimcisinin yaptığı gibi ailesini bilerek terk edenlerden değildi. Babasının ölümüne değindiği bir mektupta, son yıllarda onu daha fazla görme şansını bulamadığı için oldukça derin bir üzüntü duyduğu dile getirilir; yaşam ve İkinci Enternasyonal içinde kendi yaşamı, korkunç bir hızla akıp gitmişti.[31] Ancak bir başka mektupta babasının ölümünden söz ederken, "daha yeni yeni toparlandığı uzunca bir dönem boyunca bir ruhla iletişim kuramamaktan tamamen yıkıldığı" belirtilir. Ama bu mektubu yazdığı kişi yaşlıca bir kadın, yakın bir dostunun annesiydi. Rosa onunla neredeyse kasıtlı olarak duygusal bir ilişki kuruyordu; burada duygularının yoğunluğunu abartmış olması mümkündür.[32] Yine de vicdanı kesinlikle huzursuzdu. 1897'de annesinin ölümünden sonra babası (herhalde fazla ömrü kalmadığını sezerek)

30) Örneğin bkz. *Letters to Karl and Luise Kautsky*, s. 80-81, tarih Eylül 1904; Ayrıca Frölich, s. 15. Rosa yalnız Jogiches'e açılırdı.
31) *Briefe an Freunde*, s. 129; Hans Diefenbach'a hapishaneden mektup, 27 Ağustos 1917.
32) Minna Kautsky'ye 30 Aralık 1900 tarihli mektup: Kautsky Archives, HSH.

onu görmek üzere Berlin'e gelmeyi çok arzuladığını bildirmişti. Zaman 1898 yazıydı. Bernstein tartışması kızışmıştı ve Rosa'nın kariyeri, bu tartışmada yapacağı katkıya bağlıydı. Ayrıca Rosa, hâlâ Zürih'e kapanmış olan Leo Jogiches'le buluşmak istiyordu, istemeyerek de olsa babasını atlatıp durdu ve bu ziyaret asla gerçekleşmedi; bununla beraber babasının ölümünden hemen önceki birkaç haftayı Almanya'da birlikte geçirdiler.[33]

Ancak Polonya'dan ayrılışından sonra üç erkek kardeşi ve kız kardeşiyle sürekli bir araya geldi ve 1906 devrimi sırasında Varşova'da kaçak durumdayken ağabeyinin evinden ve yardımından yararlanmakta duraksamadı. İngiltere'ye göç eden erkek kardeşinin kızı 1910'da onunla birlikte birkaç ay kaldı. Savaşa kadar ailesiyle -kimi zaman gizlice- yazıştığını da biliyoruz. Ne yazık ki bu mektupların hiçbiri elde değildir. Almanya'da geçirdiği ilk yıl olan 1899'un sonuna dek ara sıra para istiyor, onlar da ellerinden geldiği kadar, genellikle acınacak derecede az miktarda gönderiyorlardı. Yine de, 1899'da evden ayrılışıyla birlikte vazgeçirme denemelerini bıraksalar bile, onun siyasal görüşleriyle katıldığı eylemleri ne anlıyor, ne de destekliyorlardı. Aslında ilişkileri şaşırtıcı derecede sorunsuzdu. Seçtiği kariyerinde gösterdiği apaçık başarılara ve yeteneklerine saygı duyuyorlardı. Herhangi bir ailenin mesleki başarılara duyduğu türden bir saygıydı bu. Karşılık olarak Berlin'e her yolları düştüğünde güzel biçimde ağırlanıyorlardı. Aralarındaki, duyarlı bir orta sınıf ilişkisiydi. Tutkuyla bağlanma ya da candan bir yakınlıktan öte, düzenlilik ve nezaketle yürüyordu. Rosa'nın yakın ilgileri başka yerlere yönelmişti: Yakın siyasal dostlarıyla onların eşlerine, sevdiği çok az sayıda insana. Aslında Kriçevski ve dostu Adolf Warszawski gibi özel ve siyasal yaşamlarını karmakarışık edenleri hiç adam yerine koymamıştı.[34]

1873'te Rosa iki buçuk yaşındayken aile Varşova'ya taşındı. Başkente taşınmak babasının dileği olmuştu hep. Bunun bir nedeni kozmopolit bir yaşamın imkânları ve iş fırsatlarından yararlanmaksa,

33) Jogiches mektupları, *Z. Pola Walki*, 1962, No: 1 (17), s. 178 dipnot.
34) Bkz. bu kitapta, Bölüm III, "İsviçre-Öğrenim ve Politika, 1890-1898".

bir nedeni de çocuklarının daha iyi eğitim almasıydı. Ailenin serveti Zamosc bölgesinin periyodik gerilemeleri ve patlamalarına göre değişiyordu. En sonunda bir refah düzeyine ulaşınca taşınma kararını vermişlerdi. İlk başta Varşova zor gelmişti. Manzaranın birkaç yüksek pencereyle sınırlandığı ve bütün kiracıların gürültülerinin binanın içinde yankılandığı eski bir apartman dairesinde oturuyorlardı.[35]

Varşova'ya gelmelerinin üzerinden çok geçmeden, yanlışlıkla tüberküloz teşhisi konup yanlış tedavi görmesi üzerine bir kalça hastalığı geçirdi Rosa. Tam bir yıl boyunca genellikle yatağa çakılı kaldı ve bu dönemi, henüz beş yaşına yeni girmiş olduğu halde kendi kendine okuyup yazma öğrenerek değerlendirdi. Hastalık kalçasında kalıcı bir aksaklık bıraktı. Bu yüzden yaşamının geri kalan yıllarında yürüyüşü hafif aksaktı, ancak ciddi bir engel yaratmıyordu. Diğer kardeşlerinin yanında ailenin tek hastası olduğundan özel bir ilgi ve dikkatle karşılaşıyordu. Herhalde aynı fiziksel kusur nedeniyle ilgileri edebiyata yöneldi. Rosa'nın dokuz yaşındayken Almanca'dan Lehçe'ye şiir ve düzyazı çevirdiği söylenir. İlk edebi denemelerini Varşova'daki bir çocuk dergisine gönderdiğinde de başarı kazanmıştı. En azından bir başka denemesi de gelecek kuşaklar açısından ilginçtir. 1884'te, on üç yaşındayken, Alınan imparatoru I. Vilhelm'in ziyareti üzerine, yarı saygılı yarı alaycı bir şiir yazdı. Bu şiir, ilk anti-monarşik inançlarının kanıtından çok, babasının aşırı övgüsüne bir protesto diye değerlendirilebilir.[36]

1884'de on üç yaşındayken Varşova'daki ikinci sınıf bir kız lisesine girdi. Bu, Polonya'da kendi türündeki en iyi kurumlardan biriydi. Okula ağırlıkla Rus yöneticilerin çocukları kabul ediliyordu ve benzerlerinin çoğuna göre ilk aranan yerlerdendi (ilk lise aslında yalnızca onlara ayrılmıştı). Polonyalıların alınması zor, Yahudilerin kabul edilmesi ise daha da zordu. Yahudiler normalde özel olarak belirlenmiş okullarda sınırlı bir kotaya göre okula gidebiliyorlardı.

35) Örneğin *Letters to Karl and Luise Kautsky*, s. 81, Eylül 1904.
36) Orijinali Lehçe yazılmış şiir Alınanca olarak basılmıştır, *Gedenkbuch*, s. 26 ve Roland-Holist, *Rosa Luxsemburg*, s. 10.

Bütün ortaokulların uyguladığı kurallardan birisi, derslerin ve konuşmaların tamamen Rusça yapılması, çocukların kendi aralarında bile Lehçe konuşmalarına izin verilmemesiydi.

Proletariat partisi o sıralarda gücünün doruğundaydı; ağırlıkla büyük kentlere hapsolup kalmış bir aydın hareketiydi, ancak lise ve üniversitelerin ileri sınıflarındaki öğrenciler arasında büyük etkisi vardı. Öğrenciler, her zaman için alev almaya hazır en iyi entelektüel çıraydı. Rosa Luxemburg okuldaki birkaç yılında yasadışı devrimcilerden oluşan bir grupla kuşku götürmez bir ilişki kurmuştu. Darağaçlarında dört kişi can verdiğinde (1864'ten beri ilk kez) henüz on beş yaşındaydı. Son yılında siyasal bakımdan aktif ve disipline gelmez bir kız olarak biliniyordu. Sonuçta, öğrencilik yetenekleriyle kazanmış olduğu akademik başarısından dolayı altın madalyayla ödüllendirilmedi. Ne var ki final sınavlarını üstün başarıyla geçen kız, artık yalnızca okuldaki sınıfında bir bela olmakla kalmıyordu. O sıralarda, polis takibinden kurtulmuş ve İkinci *Proletariat*'ın nüvesini oluşturan "Devrimci Proletarya Partisi"nin arta kalan hücrelerinden birisinin yetkin üyelerindendi büyük olasılıkla. Rosa, ortadan kalkışından birkaç yıl sonra, Alman Sosyal-Demokrasisi'nin 'yetişkin' sosyalist dünyasına girmek üzereyken, *Proletariat*'ın bir özeleştirisini yaptı. Geriye dönüp baktığında onu fazlasıyla merkezi, teröre yaptığı vurgularında *Narodnaya Volya*'ya fazlasıyla benzer buluyordu. Bu da kendi bilincinin gelişmesinde belirli bir evreye işaret etmekteydi –Marksist özeleştirinin her zaman yaptığı gibi.[37]

İlk *Proletariat*'ın dağılışından sonra, yeni *Proletariat*'a kalan az sayıda kişilikten birisi de Marcin Kasprzak'tı. Ayrıca, ağırlıkla aydınların yer aldığı bu partide otorite konumuna yükselen çok az sayıdaki işçilerden olan Kasprzak, Prusya Polonyası'ndaki Poznan'lı birisiydi. O sıralarda Varşova'da çalışıyor, polisin toplayamadığı eski *Proletariat* grubunun üyelerini küçük, gizli gruplar halinde birleşti-

37) *Sozialistische Monatshafte*, 1897, C. X, No: 10, s. 547-556. Yeri gelmişken, daha sonra revizyonizmin asli aracı haline gelecek bu dergiye yazdığı tek makale buydu. 1898'den sonra o dergi için kitap değerlendirme yazısı yazmayı bile reddetti.

riyordu. Bu çalışmaları sırasında Rosa Luxsemburg'la karşılaştı ve aralarında, Kasprzak'ın on yedi yıl sonra 1905'te darağacında ölümüne kadar sürecek güçlü bir kişisel bağ kuruldu. Ancak polis de hareket halindeydi. Varşova'da öğrenciler içinde iki yıl ajitasyon çalışması yürüttükten sonra Rosa Luxemburg açıkça tutuklanma tehdidiyle karşılaştı. Gerçek devrimcilerin yeraltı hareketliliğini ve gizliliğini geliştiremeyecek kadar genç ve deneyimsizdi. O günlerde hâlâ evinde yaşıyor, aynı zamanda açıkta devrimci grubu adına faaliyetlerde bulunuyordu.

1888-1889 yıllarında sosyalist faaliyetlerin yeniden canlanması gibi bir durum doğdu. Buna hem Marcin Kasprzak yönetiminde hayatta kalmasını becermiş *Proletariat*, hem de Polonyalı İşçiler Birliği katkıda bulunmuştu. Polonyalı İşçiler Birliği'ni 1889 başlarında Julian Marchlewski, Adolf Warszawski ve Bronislaw Wesolowski kurmuşlardı.[38] Bu grup ilk başlarda işçilerin doğrudan gereksinmeleri ve salt ekonomik talepler konularında yoğunlaşmış, daha sonraysa, PSP'yi oluşturmak üzere öteki gruplarla birleşmeden hemen önce, ağırlık bir kez daha siyasal faaliyetlere kaymıştı. Rosa Luxemburg gerçi hem Marchlewski, hem de Warszawski'yle ömür boyu sürecek bir dostluk kuracaktı ama, o günlerde Polonya'da onları herhalde ancak yüzeysel olarak tanıyordu; o da tanıyorsa. *Proletariat* ile Polanyalı İşçiler Birliği ayrı örgütlerdi. Rosa Luxemburg'un *Proletariat* hareketine sağlam bir bağlılığı vardı.

Sonraki üç yılda yeni bir grevler dalgasına ve daha önemlisi 1 Mayıs'ta ilk kez yeniden gösteriler yapıldığına tanık olundu. Hükümet (iyi iş yapılan bir dönem olmasına karşın) işverenlerin ücret ödünle-

38) Marchlewski 'Karski', Warzawski 'Warski', Wesolowski ise 'Smutny' sahte ismiyle yazıyor, genelde öyle tanınıyorlardı. Sonraki yirmi yılda ilk ikisine ayrım gözetmeden asıl isimleriyle ya da sahte isimleriyle değiniliyordu. (Wesolowski 1894'te yakalanıp Sibirya'da on bir yıl geçirmişti.) Burada belirli zamanlarda kullanılan isimlere aldırmadan kendimi her örnekte sadece asıl isimleriyle sınırlarsam herhalde daha kolay olacak. Aynı sorun başka Polonyalı sosyalistlerde de çıkar ve yine hepsinde aynı ilke benimsenecektir. Yalnız ve yalnız sahte isimlerin benimsenegeldiği ender örneklerde -Radek ya da Parvus'ta olduğu gibi- sahte ismi kullanacağım.

ri vermesine siyasal nedenlerle engel olmaktaydı. Bunun üzerine askerlerle çeşitli çatışmalar çıktı. Ardından başka bir tutuklama dalgası geldi ve İkinci *Proletariat*'ı da neredeyse tamamen sildi süpürdü. Polonyalı İşçiler Birliği'nin liderleri yurt dışına, kimi İsviçre'ye, kimisi sınırdan Galiçya'ya gittiler. Galiçya, yabancı hükümetler içinde en liberali ve aynı zamanda en az etkin olanı, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Polonya'daki parçasıydı. Ne var ki o sıralarda Rosa Luxemburg Varşova'dan ayrılmış durumdaydı. 1889'da, yakında tutuklanacağı uyarısını aldığından, dostu ve akıl hocası Marcin Kasprzak'ın yardımıyla kaçak olarak yurt dışına çıktı. Rusya Polonyası'ndan Almanya ve Avusturya'nın Polonya'daki parçalarına düzenli giriş çıkış yolları vardı; aslına bakılırsa insanların, yazı çizinin ve paranın trafiği oldukça iyi örgütlenmekteydi. Sınır geçişlerinde yakalananların sayısı çok değildi. O günlerde tek gerekli olan, sınırın iki yanındaki insanların faal katılımıydı. Rosa geçerken sınır köyünde son dakikada güçlükler çıktı; herhalde ayarlanmış olan ulaşım aracı bozulmuştu. Kasprzak, yörenin Katolik papazını Yahudi bir genç kızın sevdiği gençle evlenmek için vaftiz edilmek istediğine, "ancak ailesinin sert karşı çıkışları nedeniyle bunu ancak yurt dışında yapabileceği"ne ikna etti.[39] Ulusun esenliği ve dinsel görevin karışık duyguları içinde papaz onlara yardım etti ve kızın bir köylünün arabasında samanların altına saklanmasını sağladı.

Rosa ayrılmakta kesinlikle çok istekliydi. Bilimsel sosyalizmin yazılarıyla, Marx ve Engels'in yapıtlarıyla ilk tanışması 1887'de liseden ayrıldıktan sonraki iki yıl içinde gerçekleşmişti. Yetkin bir sosyalist olmaya ilgi duyan kişiler açısından bir inceleme-öğrenme dönemi çok istenilir bir şeydi. Batı Avrupa üniversiteleri Polonya ya da Rusya'dakilerden çok daha çekiciydi. Sosyalizmi eksiksiz biçimde özümlemek için ilk başta var olan kapitalist toplumu incelemek zorunluydu. Rus imparatorluğunda ise modern ekonomik ve siyasal eğitim (sosyalist düşüncenin öğretilmesinin tamamen dışında bir ol-

39) Frölich, s. 22. Bu hikâyeyi neredeyse bütün kaynaklar doğrular ve herhalde asıl anlatan Rosa Luxemburg'un kendisidir.

gu olarak) hiç yoktu. Rosa, İsviçre'de sadece özgür ve daha sorgulayıcı bir toplumun öğrenim kurumlarını değil, aynı zamanda en seçkin Marksistlerin bir bölümünü de bulacağını mutlaka biliyordu. İsviçre ayrıca, geleneksel olarak erkeklerle kadınları eşit zeminde kabul eden üniversitelerin ek çekiciliğini sunuyordu. Rosa kadınların ayrıcalıklı olduğunu iddia etmeyi ya da yeteneksiz olduğu noktaları kabullenmeyi hiçbir zaman istemedi. Tutuklanma tehlikesinin varlığı, ayrılışı için hoş karşılanacak bir gerekçe oluşturmuş olabilir, çünkü endişeli bir aileyi yumuşatmakta işe yarar. Ailesi Rosa'yı mali açıdan en azından bir süreliğine elinden geldiğince desteklemeye çalıştı. Rosa uzaklaştıkça, sosyalizmin nihai aşamasına daha yakın bir toplumun özgürlüğünü bulmayı umuyordu.

O sıralarda Batı'ya geçiş çok yaygındı. Faal ya da potansiyel Polonyalı devrimcilerin Batı Avrupa'ya gitmek üzere ayrılmaları eski ve oldukça yerleşmiş bir gelenekti. Polonyalı ve Rus sosyalistler milliyetçi ve liberal öncellerinin ayak izlerini takip etmekten başka bir şey yapmıyorlardı. Ancak başka ve Polonya için daha tipik bir gelenek daha vardı: Mülteciler, özellikle Polonya'dan gelenler, bulundukları ülkenin devrimci hareketlerine hizmet etmekten hiç geri durmamışlardı. Fourier'nin, Saint-Simon'un yakın takipçileri arasında Polonyalılara rastlanmaktaydı. Polonyalı bir general Paris Kömünü'nün barikatlarında can vermişti. Yani, yabancı ülkelerin devrimci hareketleriyle bütünleşme, neredeyse ülke içinde yeni bir devrim için mülteci tasarıları yapmak kadar yerleşik bir eğilimdi. Rosa Luxsemburg iki geleneğe de bağlı kaldı. Çalışmalarını bilimsel sosyalizmin uluslararası karakterine dayandırıyordu, ama pratikte SDP içindeki çalışması, Marksizmden çok daha eski olan Polonya geleneğiyle aynı doğrultudaydı. Zaten Batı'daki Kurulu Düzen içinde yarattığı kızgınlık bundan kaynaklanıyordu.

Rosa Luxembug Zürih'te genç bir öğrenci olarak mülteci yaşamına adım atarken, sonraki bir-iki yıl içinde Polonya sosyalist hareketi hızla gelişip berraklaştı. Polis, Polonyalı İşçiler Birliği'nin yanı sıra İkinci *Proletariat*'ı da yok ettikten sonra, ayrı mülteci gruplarını bütün Polonya için tek bir sosyalist partide birleştirmeye yönelik bir

denemeye girişildi. 1890'da Almanya'da anti-sosyalist yasalar kaldırılır kaldırılmaz, Berlin'de Prusya Polonyası'ndaki (Silezya, Posen-Poznan ve Pomerania) işçileri örgütlemekle uğraşan bir Polonyalı sosyalistler derneği kuruldu. Bu grup 1891'de *Gazeta Robotnicza* (İşçiler Dergisi) adında haftalık bir gazete çıkarmaya başladı. Kuvvetli bir Alman Sosyal-Demokrat Partisi'nin hızla gelişmesiyle birlikte Almanya'nın Lehçe konuşulan bölgelerinde yeni yeni filizlenen hareket kısa sürede onun örgütsel kanadı altına girdi ve en az on yıl, SDP liderliğiyle her zaman uyumlu olmamasına karşın, Alman Sosyal-Demokrasisi'nin yörüngesinde kaldı. Buradaki Polonyalılar Alman partisinde sürekli ama hep küçük bir sorun oldular. Rosa Luxemburg da olaylarla yakından ilişkiliydi.

Bir yıl sonra 1892'de, Avusturya Galiçyası ve Prusya Silezyası'ndaki Polonyalı sosyalist grupların liderleri kendi bölgelerinde her bakımdan ayrı Polonya partileri oluşturdular. Bu adım, hemen iki egemen ülkenin (Almanya ve Avusturya) büyük sosyalist partileriyle ilişki gibi acil bir sorunu ortaya çıkardı. Yeni partiler içinde ve dışında, Rusya Polonyası'ndan gelen mülteciler arasında daha milliyetçi bir akım gelişti. Bu eğilim, İkinci *Proletariat*'ın temel başarısızlığı olduğuna inanılan şeye karşı bir tepki; onun milliyetçi arzuları aşırı ölçüde yok sayması ve buna bağlı olarak halkın gözünde tutulmamasına karşı bir tepkiydi. Polonya partilerinde sarkaç, karışık bir şekilde milliyetçilik ile anti-milliyetçilik arasında gidip geliyordu. Bu durum ara sıra inanç ve bilinçli tercih konusu oluyor, genellikle ise önceki başarısızlıklara tepki biçimine bürünüyordu. Ek olarak, Galiçya'da Ignacy Daszynski yönetimindeki Polonyalı sosyalistler Avusturya partisiyle her zaman için çok daha iyi ilişkiler kurdular. Bunu Alman Polonyalılarının SDP'yle ilişkilerinde gösterdikleri başarıdan kat kat daha iyi yapıyorlardı. Sonradan ortaya çıkmış ve birbirleriyle anlaşmazlıkları bulunan ulusları barındıran bir imparatorlukta, Avusturya Sosyal-Demokrat Partisi'nin ulusal sorunlar üzerine işlerlikli bir politikasının bulunması zorunluydu ve her zaman da bir parça federal karakter taşımıştı: Aslında sadece isim olarak federal değildi. Gerçekten de Almanya'daki SDP'nin sezgisi güçlü üyele-

ri, Avusturyalı meslektaşlarını inatçı Polonyalıları idare etme yeteıicklerinden ötürü kıskanır olmuşlardı. Son olarak, Daszynski ile Avusturyalı lider Victor Adler arasında önemli bir kişisel dostluk vardı. Bu dostluk Daşyznski'nin partisine Enternasyonal içinde güçlü bir destek sağlamakta ve Rosa Luxemburg'a da Avusturyalı liderin kişiliğinde önemli ve kalıcı bir düşman kazandırmaktaydı.

İlk *Proletariat*'dan gelen Mendelson, Limanowski ve onun "Polonya Halkı"ndan arta kalanların ortak girişimleriyle, 17 Kasım 1892'de sürgündeki bütün Polonyalı sosyalistleri kapsayan bir kongre toplandı. Belli başlı iki kurucu grup arasındaki eski vurgu farklılıkları büyük oranda kaybolmuştu. Kendi grubundan on üyeyle İlk *Proletariat*'tan sekiz üyenin katıldığı kongre öncesi toplantıya Limanowski başkanlık etmişti. Bu kongreden yeni birleşik Polonya Sosyalist Partisi (PSP) doğdu. PSP, Galiçya ve Silezya'daki örgütlenmeleri birbirine bağlıyor ve bütün Polonya'yı kapsaması umuluyordu. Ancak işgalci devletler aralarındaki gerçek sınırların görmezlikten gelinmesi nedeniyle, bütün Polonyalıları içine alan bir örgüt kurmak fiilen imkânsızdı. Bu nedenle, yeni PSP, bünyesinde sadece Polonya'nın Rusya'da kalan parçalarını barındırıyordu. Öteki iki parti, Prusya Polonyalıları Sosyalist Partisi ve Avusturya Galiçyası'ndaki Polonya Sosyal Demokrat Partisi'yle yakın ilişkiler içindeydi. Uluslararası kongrelerde ise Polonyalılar hep tek bir birimmiş gibi göründüler. En azından Rosa Luxemburg'un SDKP'si (Polonya Krallığı Sosyal Demokrasisi) kurulana kadar bu durum böyle sürdü. On yıl kadar da Londra'da üç bölgedeki PSP faaliyetlerini koordine etmeye yönelik bir organ varlığını korudu: Yurt Dışındaki Polonyalı Sosyalistler Birliği *(Zwiazek Zagraniczny Polskich Socjalistow)*.

Rus toprağındaki yeni parti, terörist faaliyetleri kısmen ve geçici bir süre için zorunlu bir eylem aracı olarak (yasadışılığın kaçınılmaz bir sonucu) kabulleniyordu, ancak işçi sınıfına dayanan bir sosyalist devlet düşüncesine de sıkı sıkıya bağlıydı. En önemlisi, yeni parti, işbirliği noktasında elini bütün Rus sosyalistlerine de uzatan, ama bunu sadece ayrı ve eşit ortakların eseri olarak gören bir deklarasyon yayınlamıştı.

3
İSVİÇRE – ÖĞRENİM VE POLİTİKA: 1890 - 1898

Rosa Luxemburg Zürih'e 1889 yılının sonlarına doğru vardı. Gösterişli bir üniversite ve teknik lise kompleksine bakan bir tepede, Universitatsstrasse 77 nolu odaya yerleşti. Şehrin kuzeyindeki göl ve ormanlık tepeler uzaktan görülebiliyordu. Odasından büyük gurur duyuyordu: İyi döşenmiş, konforlu ve her şeyden önce ucuzdu. Ertesi yıl Zürih Üniversitesi'nde felsefe fakültesine kaydoldu ve doğa bilimleriyle matematik bölümünün derslerini takip etti. Matematik özellikle büyülüyordu onu; ona karşı doğal bir yeteneği varmış gibi hissediyordu. Zaten ekonomi bilimine yaptığı katkının yüksek matematikteki becerisinin uzantısından başka bir şey olmadığını iddia ederdi hep. Doğa bilimlerinde asıl ilgisi botanik ve zoolojiydi. Yaşamını kaplayan bir çalışma olmasa da bu konulara karşı her

zaman kuvvetli, neredeyse mesleki bir çekicilik duymuştu. Daha sonra, özellikle hapishanede, bir koleksiyoncunun ayrıntılı katalog-çuluğuna periyodik olarak geri dönecek ve sadece doğayı seven dostlarını bitkilerin yaşamıyla ilgili teknik açıklama ve yorumlara boğacaktı. Bu bilgilerinden bitki ve hayvan yaşamının güzelliği ve anlamsızlığıyla ilgili hakiki duygular edinecekti. Biyograficilerinden birinin portresini çizdiği gibi, sadece kokuyu içine çekmekle yetinen romantik bir doğa âşığı değildi.[40] Bir parça da bilinçli olarak, politikada son derece hüsrana uğradığı anlarda, bütünüyle botaniğe sarılmış olsaydı daha iyi yapmış olacağından yakınarak tepki gösterirdi; hiç değilse bitkiler çevrelerine ve doğa yasalarına insanoğlundan daha doğrudan tepkiler verir, onları reddedip karşı koymaya kalkışmazlardı.

1892'de Hukuk Fakültesi'ne geçti. Rosa'nın üniversitede yaptıklarıyla ilgili az şey bilinir. O zaman da, şimdiki gibi (Kıta'daki akademik uygulamalarla ortak olarak) sosyal bilimleri de içeren Zürih Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Rosa Luxemburg'un özel ilgisini çekiyordu. Hocaların içinden Profesör Julius Wolf en seçkin ve verimli olanıydı.

Julius Wolf, sınıfında çeşitli gelişme çağındaki Polonyalı ve Rus Marksistlere sahip olmak gibi bir talihle -ya da talihsizlikle- yüz yüzeydi. Hepsi de zamanın moda liberal kuramlarına tahammül gösteremiyor, nesnel olmak gerektiği konusundaki aralıksız akademik vurgulara sinirleniyorlardı. Bu delikanlılardan bir bölümü Profesör'ün yaşamını iyice zorlaştırdılar; ona ağır ve karmaşık sorular yağdırıyorlardı. Kendi hazırcevaplığı ve tartışına aşkıyla, Profesör'ün 'eski kafalılığı'nı açığa vurmayı seçenlerden birisi de Rosa Luxemburg'du.

Rosa'nın yaşamı kuşkusuz Üniversite'yle sınırlı değildi. Gelecekteki PSP'yi oluşturan gruplardan biri olan *Proletariat* üyesi olarak çeşitli tanıdıklarla, mülteci sosyalizminin çalışmalarına katılma hakkı ve arzusuyla donanmıştı. İsviçre o günlerde Rus devrimci Marksizminin en önemli merkeziydi. Rosa Luxemburg da çok geçmeden bu

40) Özellikle *Gedenkbuch*'ta ve Henriette Roland-Holst.

kızgın ama uyarıcı ortama çekildi. Bu grupların politikasına ağırlıkla kişisel ilişki sorunları bulaşmıştı. Güçlü kişiliklerin enerjisiyle yüklü ve kişisel etkenlerin darlığının baskısını hisseden bu atmosfer, Rosa Luxemburg'un siyasal tavırlarıyla bakışını biçimlendirmekte can alıcı bir rol oynadı. İsviçre'de o ilk yıllarda edindiği dostluklardan bir bölümü sonuna dek sürdü, birkaçıysa gelişen olayların etkisiyle ağır ağır bozuldu. Ne var ki Rosa'nın düşmanlıkları, dostluklarına kıyasla her zaman daha kalıcı oluyordu. O dönemin kan davaları Rosa'ya önemli ve ömür boyu süren düşmanlar kazandırmıştı.

Rus Marksizminin hiyerarşisinin tepesinde, müthiş kişilik Georgi Plehanov durmaktaydı. Plehanov'un Emeğin Kurtuluşu Grubu *(Gruppa Osvobozhdenie Truda),* Pavel Akselrod ve Vera Zasuliç gibi seçkin devrimcileri bünyesinde barındırıyordu. Yıllar önce, 1883'te, Plehanov'un popülistlere bağladığı umutlar kesin olarak suya düşmüş; Marksizmi kavradığından beri ciddi analitik ve felsefi yeteneklerini bütünüyle yeni bir zemin oluşturmakta kullanmıştı. Yurt dışında olduğu kadar Rusya'daki genç Marksistler kuşağının gözünde de günün devi Plehanov'du. Marksizmi Rusya'ya sokma görevi onun omuzlarına yıkılmış; daha iyi bir anlatımla, en az Engels kadar otorite olan bu kişiliğe düşmüştü. Plehanov bütün geçmişin ve günün bilgeliğini Londra'dan Rusya'ya getiren yetkin bir yorumcuydu. Bunun yanında, çok sıradan konularda bile otoritesinin bütün kuvvetini karşıtlarına kullanmakta asla duraksamayan, aşırı derecede alıngan, önyargılı bir kişiydi. Uzaktan gelen genç, coşkulu hayranlarına göre, onunla ilk karşılaşmak heyecan verici, ama aynı zamanda hüsrana uğratıcı bir deneyim oluyordu. Lenin, Martov ve Jogiches bunu ayrı ayrı yaşamışlardı. Rosa Luxemburg fiilen ilk kez Jogiches nedeniyle kendini Cenevre bilgesiyle göğüs göğüse çarpışma içinde buldu; ikisini ömür boyu düşman haline getirecek bir deneyim oldu bu.

Rosa Luxemburg'un yaşamında başlıca yeri edinen kişi Jogiches'di. 1867'de Vilna'da doğan Leo Jogiches, varlıklı bir Yahudi aileden geliyordu. Onlar da Luxemburglar gibi büyük oranda yaşadıkları ortam içinde asimile olmuşlardı; yalnız, onun ailesinin durumu Rosa'nınkine göre çok daha iyiydi. Leo, Zürih'e 1890'da geldi ve bir-

kaç ay sonra Rosa'yla karşılaştı. O da tutuklanmamak için kaçmış, Rus sınırından geçişi Rosa'nınkinden daha zor gerçekleşmişti: Samanlar yerine balçık çamurun altında seyahat etmişti.[41] Ancak nâmı (Zürih'e) kendisinden önce gelmiş, belki de onu beraberinde getirmişti; Vilna'da Yahudi işçileri örgütlemeye kalkışan ilk insanlar arasındaydı. Ordudan subaylarla ilişki kurduğu bile sanılıyordu. Ayrılışının başka ve yakıcı bir nedeni de herhalde bir ceza taburunda askerlik yaparsa ajitasyon yeteneklerinin boşa gideceği tehdidinden hiç hoşlanmayışıydı. Askeri hizmetten kaçış Rusya'dan Yahudi göçünün geleneksel güçlü dürtülerinden sayılıyordu; Jogiches 1906 devrimi sırasında yakalandığında asker kaçaklığı, aleyhinde hazırlanan iddianamenin temel maddelerinden birini oluşturacaktı. Leo daha 1885'te, on sekiz yaşındayken, Vilna'da devrimci bir çevre kurmuştu. Geleceğin Yahudi *Bund* örgütünü[42] kuracak çeşitli Yahudi sosyalist liderler Leo'yu şehirdeki en erken ve aktif sosyalistlerden biri olarak tanıyorlardı. İki kez tutuklanıp mahkûm edilmiş, her seferinde İsviçre'ye kaçmanın yolunu bulmuştu.

Leo beraberinde hayli para getirmişti. Bunun bir kısmı kendi parası, bir kısmı Marksist literatürün basım ve dağıtımı için topladığı fonlardı. Klasikler (çoklukla Marx, Engels, Bebel ve Liebknecht'in Rusça çevirileriyle Plehanov'un yapıtları) sosyalizmin yayılmasının başlıca kaynağıydı. Bu yayınlar Leo'nun ve başka Yahudi gruplarının büyük zahmetlerle sağladıkları kanallardan kaçak olarak Polonya ve Litvanya'ya sokuluyordu. Jogiches doğruca Plehanov'a gidip işbirliği önerdi: Kendisinin parası ve tekniği, Plehenov'un prestiji ve basım hakları. Plehanov soğuk bir dille aklında nasıl bir temel bulunduğunu sorduğunda, genç adam da soğukça yarı yarıya bölüşmeyi önerdi ve kendisini hemen kapının önünde buldu. Aralarındaki do-

41) Leo Jogiches 1867'de doğdu. Rus ve Polonyalı çevrelerde en yaygın kullandığı isim Jan Tyszko ya da Tyshka'ydı; Bolşevik tarihçiler onu bu isimle bilirlerdi. İsviçre ve sonra Almanya'da çeşitli sahte isimlerle saklandı. Onun asıl ismini sadece Rosa'nın yakın dostlarından oluşan çevresi biliyordu ve bu bile onu alt üst etmeye yetmişti. Ben ona hep Leo Jogiches olarak değineceğim.

42) *Algemener Yiddisher Arbeter Bund.* 1897'de kurulmuş, Rus imparatorluğundaki ilk Sosyal-Demokrat kitle örgütüydü.

nuk farklılıklar mektupla doğrulanmıştı.[43] Jogiches hiç bozulmamıştı. Rusya'da çevirip dağıtmak için Marksist klasiklerin bir bölümünü korsan yollarla yayımlamaya karar verdi ve bu amaçla kendi yayım girişimini kurdu: *Sotsialdemokraticheskaya Biblioteka.*[44] O zaman Plehanov açık savaş ilan etti. Jogiches'e duyduğu hoşnutsuzluk gürültülü ve açık bir nefrete dönüştü. Troçki gibi Jogiches de Plehanov'un gözünde bağışlanmaz olan iki kusurun zararını çekiyorlardı: Gençliğin arttırdığı özgüven ile Yahudi olmak. Engels'e Jogiches'i anlatırken kullandığı aşağılayıcı sözler *'une miniature Ausgabe de Nechaieff'*di: yani, Bakunin'in en yabani ve en pervasız anarşist yandaşı Neçayev'in bir çeşit minyatürü![45] Rosa, karşılaşmalarından hemen sonra Leo Jogiches'e âşık oldu ve hızla kavganın yoğunluğu içine çekildi. Aralarındaki ilişki, Rosa'nın yansız kalma olasılığını büsbütün ortadan kaldıracak ölçüde sıkıydı. Rosa başta Jogiches üzerinde ılımlı bir etki uyandırmaya çalıştı; Rosa'ya göre Plehanov, öncelikle büyük adam, Jogiches ise dik kafalı ve belki mantıksız, karşıtının erdemlerini değerlendirmek istemeyen biriydi. Ama boşunaydı. Jogiches'in düşüncelerini ikna ederek değiştirebilecek kimse çıkmadı. 1894'e gelindiğinde, Rosa da fırsatı çıktığında 'yaşlı adam'ın bam teline basmaya hazırdı.[46]

Plehanov'la bu kavganın önemli sonuçları kendini hemen gösterdi. Jogiches, Rus sosyalist hareketinde öyle bir tecrit edildi ki, en

---

43) Bkz. *Gruppa 'osvobozhdenie truda' iz arkhivov G.V. Plekhanova, Zasulicha i Deicha,* Moskova/Leningrad 1928, C. II, s. 310 (Plehanov'dan Jogiches'e), s. 312 (Jogiches'den Plehanov'a). Bu ilk ilişkilerin düşmanca bir öyküsü ve Jogiches'in karakterinin aynı ölçüde düşmanca bir çizimi, Akselrod'un o dönemle ilgili anılarının el yazması taslağında bulunabilir: Akselrod belgeleri, USH, Amsterdam.

44) Bu girişim 1892'den 1895'e dek sürdü. Basılanlar arasında Karl Marx'ın *Louis Bonaparte'in On Sekizinci Brumaire*'i (Krichevski çevirisi), Marx'ın başka birkaç yapıtı, Kautsky'nin *Erfurt Programı*, İngiliz ve Belçika işçi sınıfı mücadeleleri üzerine iki popüler yapıt yer alıyordu. Bkz. *Pola Walki,* 1930, No: 9/10, s. 146, not 25.

45) Akt. Leonord Schapiro, *The Communist Party of the Soviet Union,* Londra 1960, s. 170. 16 Mayıs 1894 tarihli mektubun Rusça çevirisi, *Gruppa "osvobozhdenie truda"*, s. 318'dedir.

46) John Mill, *Pionirn un Boir* (Öncüler ve Kurucular), New York, 1946, C. I, s. 102. Ayrıca bkz. Seidel mektupları. *Z. Pola Walki,* 1959, No: 1 (5), s. 71.

azından onun gibi tuttuğunu koparan mizaca sahip birisi için olaylara fiilen katılmak imkânsız hale geldi. Jogiches dört yıl boyunca Rusça materyal yayımlayarak bağımsız bir zemine basmayı sürdürmeye çalıştı. Vilna'daki dağıtım kanallarının Plehanov ve Akselrod'un elindekilerden üstün olmasının da yararını görüyordu. 1892'de Plehanov'un burnunun dibinde Vilna ve Varşova'daki 1 Mayıs toplantılarında yapılan konuşmaların bir derlemesini ele geçirdi ve onları Rosa Luxemburg'un kaleminden çıkmış bir tanıtım yazısıyla birlikte (Rosa'nın bilinen ilk yayını) Lehçe olarak yayımladı.[47] Plehanov, Zürih'teki terbiyesiz çifte yasaklama koyarak misilleme yaptı. Sonuçta, elinin altında büyük fonlar bulunmasına karşın, Jogiches'in yayımcılık girişimi başarısızlıkla sonuçlandı.[48]

Daha 1892'de Plehanov'la ilk tartışmasının ardından, ilgisini ve fonlarını giderek Polonya olaylarına yöneltmişti Jogiches. Çoğu kişi bunun Rosa'nın bilinçli etkisinden kaynaklandığına inanıyordu. Gerçi genç kadını adama tercih eden Plehanov, hâlâ Rosa'nın Rus yollarında kendisini izlemeye çalıştığını sanıyordu ama, sözü edilen etkinin gerçek olması büyük olasılıktı.[49] Leo, 1893'ten sonra ayrılıp Polonya hareketi içinde, Rosa'nın yanında sahne gerisinde etkinliğini sürdürüp hareketin baş örgütçüsü ve oturum yöneticisi oldu. Yine de 1900'den önceki belgelerde onun ismine hemen hemen hiç rastlanmaz. Jogiches'i Rus hareketinin fiilen dışına itmekle, Polonya Sosyal Demokrasisi'ne istemeden büyük hizmette bulunmuştu Plehanov.

Jogiches uzlaşılmaz büyüklerle mücadele yürütürken, Rosa Luxemburg ve küçük bir dost çevresi, Polonya mülteci sosyalizminin önde gelen yıldızlarına karşı aynı ölçüde sert ama daha katı bir ideolojik kavga veriyorlardı. Birleşik Polonya Sosyalist Partisi (PSP) 1892 sonunda kurulduğunda, bütün mülteci grupları ona katıldı.

47) *Historishe Shriftn*, s. 376. Bkz. R. Kruzsynkka, *Swieto Pierwszage Maja* (1 Mayıs Kutlaması), Paris 1892.
48) *Historishe Shriftn*, s. 371-372 ve dipnot. Plehanov toplam 15 bin ruble koymuştu; hemen hemen 1,500 sterlin, *a.g.y.*, s. 319.
49) John Mill, "Vilna", *Historishe Shriftn*, s. 74 dipnot. Plehanov için bkz. bu bölümün sonraki sayfaları.

Birleşik bir partinin yaratılması ve çeşitli grupların hepsince kabul edilebilecek bir programın benimsenmesi ciddi bir başarıydı; katılanlar haklı bir gurur duyuyorlardı.[50] PSP'nin programı yurt dışındaki temsilcilerin iddialı taleplerini karşılamakla kalmıyor, görüşlerini mülteciler kadar güçlü biçimde ve açıkça duyuracak bir konumda olmasalar bile Polonya içindeki grupların özlemlerini de kapsıyordu. Zorunluluk gereği bir uzlaşma programıydı; ne katı Marksist, ne de özellikle milliyetçi. Çoğu Batılı sosyalist parti gibi o da daha yakın taktiklerin (asgari program denen çerçeve) yanı sıra azami programı olarak tam Marksist inancını ilan etmekteydi. Ancak Batı'daki daha büyük sosyalist partilerin çalışmalarının temel alanı olarak örgütlenmeyi seçtikleri ve parti programını kutsal bir simgeymişçesine bayrak günleri ve törenler için sakladıkları noktada, Polonya partisinin programı kutsal yanların en kutsalı, biricik birleştirici faktördü. Benimsenmesinden sonraki birkaç ay içerisinde de şiddetli bir tartışmaya konu oldu ve disiplin uygulayacak bir örgütsel yapı yoktu.

Temmuz 1893'te Paris'te *Sprawa Robotnicza*'nın (İşçi Davası) ilk sayısı çıktı. Gazete amacını ve çizgisini ortaya koyan bir başmakaleyle kendini tanıtıyordu: Sınıf düşmanlarına karşı yürüttükleri mücadelede, çalışan sınıfların davasına sıkı sıkıya bağlı kalacaktı. Vurgulanan noktalar kapitalizme karşı mücadele, Çarlık mutlakiyetçiliğine karşı kavga veren Rus çalışan sınıflarıyla dayanışma ve Polonya'daki dahil bütün işçi sınıfı hareketlerinin uluslararası niteliğiydi.[51]

Sprawa Robotnicza küçük bir genç ve ateşli Polonyalı grubun eseriydi, çoğu yurt dışındaki öğrencilerdi. Rosa Luxemburg başından beri bu grubun önde gelen simalarından biri oldu ve 1894'te resmi olarak editörlüğü üstendi; R. Kruszynska takma adını kullanıyordu.[52] Finansmanı Jogiches sağlıyordu. *Sprawa Robotnicza*, Jogic-

50) *A.g.y.*, Bölüm I, s. 61.
51) "Od redakcji", *Sprawa Robotnicza*, No: 1, Temmuz 1893, yeniden basım: *SDKPiL: Materialy i dokumenty*, Varşova 1957, C. I, Kısım 1 (1893-1897), s. 1-3.
52) *Sprawa Robotnicza*, No: 7, Ocak 1894, *SDKPiL: Materialy i dokumenty*, Cilt I, Kısım 1, s. 128.

hes'ın Plehanov'la işbirliği içinde yerine getirmeyi ummuş olduğu pek çok düşünce ve yönetimi, Polonya'ya özgü vurgularla sürdürüyordu. Ancak PSP liderlerinden gazeteye destek verilmiyordu. İlk sayıda, özellikle Rus çalışan sınıflarıyla işbirliği konusunda, gazetenin bağımsız ve alışılmamış çizgisi ilan edilmişti: PSP yönetiminin Rus velayetinden kurtulma çabalarına doğrudan aykırı düşen bir özellik. Hatta ilk sayıda Polonya'nın bağımsızlığı tek bir sözcükle olsun anılmamıştı. Tam tersine, Polonya'daki sosyalist ilerleme, Rusya'daki genel gelişmenin basit bir parçasıymış gibi sunulmaktaydı.

Sprawa Robotnicza'nın ilk sayısının çıkarılışının zamanlaması rastlantı değildi. Sosyalist Enternasyonal'in Üçüncü Kongresi Zürih'te 6-12 Ağustos 1893 günlerinde yapılacaktı. *Sprawa Robotnicza*'yla ilişkili grup, kongrede Polonya delegasyonunun bir parçası olarak temsil hakkı istemişti. Polonyalı sosyalistler Ruslardan farklı olarak birleşik bir parti oluşturmayı başarmalarına karşın, kongrede temsil olayı hâlâ ayrı ayrı grup ve gazetelere göreydi. Alman ya da Avusturya'daki türden partilerin kullandıkları herhangi bir disipline ve blok oylara rastlanmıyordu. Genelde kongrenin kararlaştırması gereken bu gevşek grupların vekaleti konusunda her zaman karışıklık çıkıyordu.[53] *Sprawa Robotnicza* grubu yaşayabilen bir gazete çıkardığını gösterebilirse, kongrede görünüşte var olan temsil hakkı sağlamlaşacaktı. Kesinliği iki katına çıkarmak için Rosa Luxemburg Rusya Polonyası'nda 1889-1893 yılları arasında (Paris'te yapılan son Enternasyonal kongresinden sonraki dönem) Sosyal Demokrasi'nin gelişmesinde *Sprawa Robotnicza* grubu adına, Polonyalı azınlıkların

53) 1896'dan sonra kurulan enternasyonal kongrelerinin delege komisyonlarının çalışmaları her zaman için partilerin birliğine ilişkin iyi bir örnek oluşturmaktaydı. İkinci Enternasyonal'in iyi örgütlenmiş partilerinin delegasyonları fazla sorun yaratmıyordu. Delege komisyonunun çalışmalarının büyük bölümü Polonyalılar ve Ruslar gibi gevşek gruplar, Amerikalılar ve Fransızlar gibi 'bölünmüş' hareketlerle ilgili tartışmaları çözüme bağlamakla uğraşıyordu. Avrupa sosyalizmi daha örgütlü hale geldikçe, vekâlet tartışmaları da sayı ve yoğunluk bakımından azaldı.

54) Almanca yazılan bu özgün raporun hiçbir kopyası kalmamıştır. Şu derlemede Lehçe bir çevirisi yer almaktadır: *Kwestia polska a ruch socjalistyczny*, Krakow 1905, s. 173-177.

bir raporunu kaleme aldı.[54] Enternasyonal'e sunulan bu tür ülke içi faaliyetlerle ilgili raporlar normalde Enternasyonal'e kabul edilmiş partilerce hazırlanıyordu. Ancak *Sprawa Robotnicza* grubunun belgesi resmi olmayan bir girişimdi; PSP yönetimi de kendi raporunu sununca, kongreden önce, ikisi de Rusya ya da (kimi zaman adlandırıldığı biçimiyle) Kongre Polonyası sosyalist hareketini temsil ettiğini iddia eden iki ayrı ve birbirinden çok farklı belge ortaya çıkmıştı. *Sprawa Robotnicza* raporu o uğursuz deyişi barındırıyordu: "Eski Polonya Krallığı'nın üç parçasının sosyo-ekonomik tarihi, parçaların Polonya'yı paylaşan üç devletle organik bütünleşmelerine yol açmış ve üç parçanın her birinde ayrı amaçlar ve siyasal çıkarlar yaratmıştır."[55] Tarihsel Polonya'nın yeniden kurulmasını savunan görüşlerin üstü örtülü bir yadsınmasıydı bu; modern gelişmeleri vurgulayıp onlara bel bağlayarak Polonya'nın bağımsızlığını gözeten bir politikanın, tarihin eskimiş samanlarında kuluçkaya yatmaktan başka yere varmayacağı anlatılmaktaydı. *Sprawa Robotnicza*'nın faaliyetleri apaçık ayrılıkçı ve asıl Polonya partisine potansiyel olarak muhalif bir görünüm sunuyordu.

Yurt Dışındaki Polonyalı Sosyalistler Birliği'nin resmi Polonya delegasyonu, Kongre Bürosu Başkanı Belçikalı sosyalist lider Vandervelde'ye Polonyalı vekillerden birine -Kruszynska'nın vekâletiitiraz ettiklerini bildiriyordu. Büro ilk başta barışı korumaya çalıştı; kongreye sunulan raporda vekâletin ve Kruszynska'nın (Rosa Luxemburg) Polonya delegasyonunun bir üyesi olarak katılmasının kabul edilmesi salık verilmekteydi. Dasznyski bunun üzerine konuyu kongreye getirdi. Vekâletin iptal edilmesini istedi. Gösterdiği gerekçe, "gazetenin yalnızca tek bir sayısının çıktığı, vekâletin altında imza bulunmadığı, hatta bu delegeyi gönderen editörü kimsenin tanımadığı"ydı.[56]

Açık bir meydan okumayı geri çevirecek son kişi varsa o da Rosa Luxemburg'du. Hemen ayağa fırladı. "Bu olguların kaynağı Rus-

55) *A.g.y.*, s. 176.
56) *Protokoll, Internationaler Sozialistischer Arbeiterkongress in Zürich* (Organizationskommitte Zürich, 1894), s. 14.

ya Polonyası'ndaki özgül durumdur. Gazete sosyal-demokrat bir yayın girişimidir ve Polonya sosyalist proletaryasının görüşünü dile getirmektedir".[57] İsteyerek ya da istemeyerek, çelişkili savları dinlemek zorundaydı kongre. Daszynski karşıtlarının önem taşımadıklarını vurgularken, Rosa Luxemburg kendi savını temel politik farklılıklarla savunuyordu.

Belçikalı sosyalist lider Emil Vandervelde manzarayı şöyle anlatıyordu:

> O sırada 23 yaşında olan Rosa'yı Almanya ve Polonya'da bir-iki sosyalist grubun dışında kimse tanımıyordu... ama karşıtlarının elleri ona karşı çıkarılacak malzemelerle doluydu... Rosa, arkadaki delegeler içinde ayağa kalktı ve kendini daha iyi duyurabileceği bir sandalyenin üstüne çıktı. Fiziksel kusurlarını gizlemeyi çok iyi beceren bir yazlık elbise içinde küçük ve çok zayıf görünen bu kadın davasını öyle bir çekicilik ve öylesine göz alıcı sözcüklerle savunuyordu ki, hemen Kongre'nin çoğunluğunu kazandı ve eller onun vekâletinin kabul edilmesi lehine havaya kaldırıldı.[58]

Belleği ve şövalye ruhu -İkinci Enternasyonal nezaketten uzak değildi- Vandervelde'yi aldatmış olabilir tabii. Marchlewski'yle Warszawski'nin de Rosa'yı desteklediği bir dolu gürültü patırtıdan sonra, kongre aslında vekâletin reddedilmesinden yana karar verdi. Plehanov, sözü ve oylarıyla PSP'yi desteklemişti; Polonyalı dostlarına zaten önceden destek sözü verdiği gibi, bu olayda, Zürih'te kendisini çılgına döndürmüş çifte meydan okumak için muazzam bir fırsat yakalamıştı.[59] Ancak büro, karışıklık ortasında gerçekleşmiş kongre oylamasını geçerli saymadı; Polonya delegasyonu ulusal delegasyonlardan bir oy istemişti. 7 oy genç kızın vekâleti lehine çıkarken, 9 oy aleyhine çıkmış, 3 oy da çekimser kalmıştı. Rosa kızarmış

57) *A.g.y.*, s. 15.
58) Akt Frölich, s. 51-52. Vandervelde'nin çeşitli yapıtlarında özgün bir anlatım bulamadım. Onun yazdığı *Souvenirs d'un Militant Socialists* (Paris 1939) de yoktu.
59) Plehanov'un kongredeki ve kongre öncesi manevraları için bkz. *Perepiska G.V. Plekhanova i P B. Akselroda*, Moskova 1925, C. I, s. 74ff., 143.

bir yüzle bu sonucu protesto ederek toplantıdan ayrıldı. Ancak dostu Marchlewski orada kaldı, çünkü kimse onun vekilliğine karşı çıkmamıştı.[60]

Rosa Luxemburg, Daszynski'yle öteki Polonyalı delegelerin güçlü muhalefetine karşı konumunu korumayı başaramasa bile, kişisel açıdan moral zafere yakın bir başarı elde etmişti. Ondan sonra da kişisel anlaşmazlıklarını açığa çıkarmaya gönülsüz olarak zorlanmış bir görüntü vermişti hep; tartışmanın ilkesel bir konu olduğunu, iki tarafın da farklı sosyalizm versiyonlarını temsil ettiğini ima ederek, politikasını onaylamadıkları ve güç durumda kalmış bir muhalefeti bastırmaya çalışan kesimin aslında Dasznyski ve PPS olduğu izlenimini yaratmıştı. İkinci Enternasyonal ilkelerin sihirli gücüne bağlıydı ve liderlerinin çoğu kişisel polemiklerin açığa vurulmasından nefret ederdi. Bir sonraki Enternasyonal kongresi Londra'da 1896'da toplanınca, Rosa Luxemburg grubunun Polonya sosyalizminin küçük de olsa gerçek bir kesiminin temsilcileri olarak kendilerini dinletme hakkı karşı konmaz derecede sağlamlaşmıştı. Bu kez kongre Rosa'nın vekilliğini onayladı ve bu durum 1900'e, PSP yönetimi ona karşı çıkmayı denemekten vazgeçene kadar sürdü.

Sprawa Robotnicza grubuyla PSP liderliği arasında açık savaş ilan edilince PSP örgütü içinde durarak muhalefet yürütmenin pek yararı kalmıyordu. İlk başta, kendi bakış açılarını benimseyen PSP üyelerininin sayısını arttırmak için etki yapıp ikna etmeyi umarak, parti içinde bir muhalefet grubunun oluşturulmasını düşünmüşler;[61] ancak Zürih kongresinde yönetimin takındığı tutum ve PSP basınında daha sonra ayrılıkçılara karşı sürdürülen saldırılar bu tür umutları boşa çıkarmıştı. *Socjaldemakracja Krolestwa Polskiego* (Polonya Krallığı Sosyal Demokrasisi -SDKP) adında bütünüyle yeni bir parti kurmaya karar verdiler, ismin seçimi Rosa Luxemburg'undu ve kendi başına yeni partinin tutumunu belirliyordu; Polonya Krallığı'nın coğrafi sınırlarını bilerek benimsemekle, *Polonia rediviva*'nın öneril-

60) *Protokoll, Internationaler... Kongress*, s. 15.
61) Bkz. *Sprawa Robotnicza*, No: 2, Eylül 1893'deki deklarasyon.

mesinden bile dikkatle sakınılmış oluyordu. Yeni partinin siyasal organı, tek gazetesi olan *Sprawa Robotnicza*'ydı. Yeni partinin programı da Temmuz 1893'de gazetenin ilk sayısında çıkmış yayın politikasıyla ilgili açıklamada temelleniyordu. Bu açıklama, grubun Zürih kongresine sunduğu raporla birlikte, resmi olarak partinin Mart 1894'teki birinci kongresinde program adıyla benimsenmişti.[62]

Yeni parti kurma konusunda açıkça görülen bütün coşkulara karşın, özlenen ama ulaşılamayan şeyin bir parça anlatılamaz ve iyi gizlenmiş hali söz konusuydu. PSP içinde kalmanın olanaksızlığını kabullendikten sonra, Rosa bu kez Ruslara katılmak için biraz yarı gönüllü bir denemeye kalkışmış, ancak Plehanov tarafından aşağılanarak geri çevrilmişti. Üstelik Plehanov bu sayede Engels'e Polonyalıların dağınıklığını neşeyle rapor ediyor ve Rosa'yı 'Jogiches'in kadın şekline bürünmüş sureti' diye niteliyordu.[63] Böylece SDKP coşkudan ziyade hayal kırıklığına uğramanın ürünü olarak ortaya çıktı. Rosa zaman zaman birleşik bir Polonya partisi özlemiyle kısa süreliğine iç çeker dururdu –kuşkusuz *(bien entendu)* izlediği politikaya ve tutumlarına dayalı bir özlem.[64]

SDKP kendini *Proletariat*'ın doğrudan devamı olarak görüyordu. PSP'nin o düşünce çevresinde kurulduğu uzlaşmaya dayalı birlik programından ciddi ölçülerde uzaklaşmıştı. Yakın amaç (her sosyalist partinin toplumsal devrimin azami nihai programıyla çelişkin olarak öngördüğü *asgari* program), Polonya için bölgesel özerklik de içinde olmak üzere bütün Rus imparatorluğunu içine alan bir liberal anayasaydı. Bu, Rosa Luxemburg'la arkadaşlarının Rus partisinde yıllarca sadakatle savunacakları, pek çok sert tartışmaya konu olacak tuhaf, yarı-feodal bir çözümdü. SDKP, Rus sosyalistleriyle sı-

62) Bkz. Rosa Luxemburg'un önde gelen makalesi, "Nowy eta" (Yeni Aşama), *Sprawa Robotnicza*, No: 9, Mart 1894.
63) *Gruppa "osobozhdenie truda"*, C. II, s. 320. Plehanov, Zürih Kongresi'ne sunulan *Sprawa Robotnicza* raporunu "yalancı, düzmece bir belge" diye nitelendiriyordu.
64) "Birleşik bir parti olsaydık eminim bu darbeler (yasadışı materyallerin iletim yollarının kaybedilmesi) çok daha az acı verirdi". Jogiches mektupları, *Z. Pola Walki*, 1930, No: 9/10, s. 149, 10 Nisan 1895.

kı işbirliği gereksinmesini vurgulamakla birlikte, *Narodnaya Volya-Proletariat* anlaşmasında olduğu gibi Rusların üstünlüğü ele almalarına hiçbir yerde değinmiyordu. Polonya'nın bağımsızlığı artık özellikle reddediliyordu; Rosa Luxemburg'un deyişiyle, bu "ütopyacı bir serap, işçileri sınıf mücadelesinden uzaklaştıracak bir kandırmaca"ydı.[65]

Bu konumun taktik sonucu, Polonyalı sosyalistlerin işgal edilen bölgelerin her birinde Polonya'yı paylaşan Alman, Avusturya ve Rus devletlerindeki sosyalist partilere katılma (ya da en azından onlarla federatif bir yapı kurma) zorunluluğuydu. Bu tür işbirliğini etkili hale getirecek birleşik bir Rus partisinin kısa sürede doğacağı umulmaktaydı. SDKP kuruluş anından itibaren gerekli birleşik partiyi kurmak üzere düşüncelerinden hiç vazgeçmeden Ruslara çağrı yapıp durdu. SDKP programının geri kalan yanları Alman Sosyalist Partisi'nin 1891 tarihli Erfurt Programı model alınarak oluşturulmuştu; yakın görevlerle kesin devrimci amacın dikkatli bir sentezi yapılıyordu. Ancak Polonya'daki koşulların Almanya'nın bir hayli gerisinde kaldığı kabul edilmekteydi. Rusya'da, Almanya'da olduğu gibi en küçük bir açık ajitasyon ve seçim propagandası olanağı bulunmadığından, Rusya'yı kapsayan liberal bir anayasa, imparatorlukta yaşayan bütün sosyalistlerin yakın amacı olmalıydı.[66]

Program baştan aşağı PSP'nin konumuna ve örgütlenmesine bir tepkiydi öncelikle. O sırada olumlu başarı kazanmasının olanakları çok azdı. Katılacakları bir Rus sosyalist partisi yoktu, Rusya'da gerçekleşecek bir anayasa reformuna önemli ölçüde katkıda bulunma olasılığı görünmüyordu; PSP üyelerinin önemli bir kısmını alıp götürme ya da ülke içindeki gelişmeleri etkileme şansı çok kısıtlıydı. İlk kongre Varşova'da yasadışı biçimde gerçekleştirilmekle birlikte (içinde yer alamasalar bile yeni liderliğin büyük gurur duyduğu bir olay) partinin görünüşü bir mülteci ayrılığının ürünü

65) O. B. Szmidt, *Dokumenty*, C. I, s. 55-60. Birinci Kongre Protokolü'nün tümü yeniden basıldı: *Sprawa Robotnicza*, No: 10, Nisan 1894 ve ayrıca *SDKPiL Dokumenty*, C. I. Kısım I, s. 174-91.

66) O.B. Szmidt, *a.g.y.* Ayrıca bkz. Dziewanowski, *Communist Party*, s. 24-25.

oluşuydu; ilke konularındaki doğulu inatçılığın tipik bir sonucuydu.[67] Dolayısıyla bütün yapılanlar uzlaşmacı PSP liderliğine karşı çıkan ve daha pratik bir genç devrimciler kuşağının bilinçli biçimde kendilerini gösterme çabaları diye görülmelidir. Bunun yanısıra bölünme salt kişisel temelde olmamıştı. Polonya'nın bağımsızlığı sorunu çevresinde giderek berraklaşan derin politika farklılıkları vardı. Sonraki bir iki yıl içinde SDKP yönetimi ve özellikle Rosa Luxemburg, Polonya'nın bağımsızlığının yadsınması başlı başına bir öğreti haline gelene dek, bu sorundaki tutumlarının kuramsal temellerini örmeye koyuldu. Aynı zamanda bu konuda PSP'yle yürütülen keskin polemikler periyodik biçimde PSP'yi de kendi konumunu yeniden gözden geçirmeye zorluyordu. Polonya'nın bağımsızlığını yeniden sağlamaya yönelik ilk baştaki belirsiz vaatler giderek çok daha özgül ve tartışma götürmez bir hal almaya başladı. Polonya sosyalist hareketi bu sorun üzerindeki keskin bölünmüşlüğünü korudu. Periyodik görüş değişikliklerine karşın, birbirine karşı çıkan bu iki görüş ayrı kaldılar ve Birinci Dünya Savaşı'na dek Polonya sosyalizminin başat konusunu oluşturdular. Böylece iki partiyi neredeyse tüm diğer konularda da tam bir kutuplaşmaya itiyordu bu ayrılık.

Ülke içinde küçük ama yaşamasını bilen bir örgütle birlikte bağımsız bir Polonya Sosyal-Demokrat hereketinin yaratılması, birleşik Polonya sosyalist hareketinin kısa süren varlığını ortadan kaldırsa bile, dikkate değer bir başarıydı. Çok sayıda Rus ve Polonyalı muhalifin gelecekte başına geleceği gibi, yeni hareketin izleyicisi ya da herhangi bir önemi bulunmayan küçük bir mülteci kastı olarak kalması pekâlâ söz konusu olabilirdi. Ne var ki bütün aksaklıklara karşın serpilip gelişmesi ve en sonunda Polonya Komünist Partisi'ni oluşturmak üzere PSP'nin büyük kısmını içinde eriten güçlü bir çekirdek haline dönüşmesi ağırlıkla liderler kadrosunun göze çarpıcı niteliğinden kaynaklanmaktadır. Daha da dikkat çekici olan yan, li-

67) Mültecilerin kopuşu ve Polonya'da ayrı bir örgütün kurulması birbirinden bağımsız olarak gerçekleşmişti. Varşova kongresine katılanların mülteci SDKP'siyle birleşmesi daha sonra oldu.

der kadroların zamanlarının çoğunda mülteci olarak yaşayan kişiler olmalarıydı. Polonya'da üyeler arasına polisin sızmasının önlenememesine ve en önemli parti işçilerinin sürekli ayrılmalarına karşın, mülteci liderlik her keresinde yerel örgütleri yeniden kurmayı becerdi ve ülke içindeki yeraltı hareketiyle ilişkilerini asla bütünüyle yitirmedi.[68] SDKP hakkında bilinenlerin çoğu onun siyasal siciline, yayınlarda ve belgelerde açıklananlara dayanır; sosyolojik konumuyla ilgili bir inceleme denemesine hiç girişilmemiştir. Yine de bu, Polonya sosyalizminin tarihinden çok daha geniş bir bağlam açısından önemlidir. Çünkü yurt dışındaki liderlerin bir çoğu öteki sosyalist partilerde önemli roller oynuyordu. Bir kısmı en sonunda Rusya'daki Ekim Devrimi sonrası Bolşevik parti içinde isim yaptılar.

Liderliğin çekirdeği 1890-1893 yılları arasında İsviçre'de oluştu. Rosa Luxemburg'la Leo Jogiches 1890'dan itibaren Zürih'e yerleşmişlerdi. 1892'de Julian Marchlewski geldi, Varşova'da bir yıl hapis kaldıktan sonra kovulmuştu.[69] O çevrede biraz soylu bir kişilikti Marchlewski. Ailesi Poznan-Varşova yolunun ortasında bulunan Wloclowek'te yaşıyordu. Yahudi değildi; babası Polonyalı, annesi Almandı. Evde siyasal bir muhalefet geleneği ya da ayrıcalıksız azınlık statüsü gibi bir durum yoktu; Marksizmi bütünüyle inanarak seçmişti. Felsefi sorunlarla ilgili ve düşüncelerini ağır, bir parça anlaşılmaz tarzda dile getiren bir aydın doğası taşıması, popülist gelenekle bilerek "halka gitmesi"ni ve dokumacı ya da boyacı olarak fabrikalarda iş arayıp işçi sınıfı ideolojisini özümsemeye çalışmasını engellememişti. Marchlewski'nin sosyalizminde özbilinç ve fedakârlık gibi şeyler hiç eksik olmadı. Kişisel ilişkiler kurmakta zorlanırdı ve

68) SDKP içinde önemli bir rol oynayan Bronislaw Wesolowski'yi saymazsak, birinci parti kongresinde bunların hiçbiri öne çıkmadı. Ya PSP'ye katıldılar ya polise yakalandılar ya da ikincil derecede roller oynadıkları sürgüne gittiler. Katılanların bir listesi için bkz. *SDPKiL Documenty*, C. I, Kısım I, s. 174.

69) Marchlewski daha sonra çoğu durumda Karski parti ismini kullanmıştı. 1919'dan sonra Sovyetler Birliği'ndeki resmi hizmetinde kendi ismine geri döndü, İtalya'da 1925'te kıdemli bir Sovyet görevlisi olarak öldü. Yakında çıkan bir biyografisi: Feliks Tych ve Horst Schumacheir, *Julian Marchlewski*, Varşova 1966 (Almanca bas. Berlin 1966).

tıpkı Mehring gibi, kişisel zaaflara karşı son derece duyarlıydı; en mutlu anları toplumsal koşullarla ilgili karmaşık çözümlemelerini yazmaya ayırdığı zamanlardı. Rosa Luxemburg'un bütün görüşleriyle hiçbir zaman tam bir anlaşmaya varmasa da, SDKP'ye bağlılığı ve onun programını tamamıyla kabul edişi kendini bir parça yadsıması anlamına geliyordu; yine de Rosa Luxemburg'la kişisel ilişkilerine genelde tedirginlik egemendi. Yürekten uyuşmadığı konularda partinin sözcülüğünü üstlendiği sıktı. Rosa Luxemburg gerçekte onu uzun yıllar sevemedi; arzulanır biri olmaktan çok, önemli biriydi. Ne kendisi ne de Jogiches ona tam bir güven besliyorlardı. Rosa 1898'de Almanya'ya taşındığında ondan bir süre uzak durdu. Bunda haksız olduğu daha sonra anlaşılacaktı.

SDKP'nin kurucularından bir başkası Adolf Warszawski'ydi.[70] O da Polonyalı İşçiler Birliği'nin önde gelen kişilerindendi. Warszawski bir Yahudi, mükemmel bir ajitatör ve konuşmacıydı. Marksizmin karmaşık yanlarını kitlelerin kolayca kavrayacakları sloganlara ve fikirlere dönüştürmekte ustaydı. Rosa Luxemburg'un ya da Julian Marchlewski'nin entelektüel donanımından yoksundu, ama bütün yaşamını küçük çaplı ikna çabalarının karmaşık ve ödülsüz tekdüze yanlarına ayıran türde, daha belirgin biçimde öne çıkan bir devrimci yanı vardı. Silik bir kişiydi, açıkça esin kaynağı olamıyordu, yalnız çok çalışkandı ve kendini işine tamamen verirdi; genelde Rus Sosyal-Demokrat İşçi Partisi'ndeki (RSDİP) Bolşevik grubun atmosferini öteki Polonyalı sosyalistlerin bir kısmına göre daha yakın bulurdu. Ancak Polonya hareketine özel bir bağlılığı vardı. SDKP liderleri içinde Polonya hareketinin dışında hiçbir yerde rol oynamayan tek kişi oydu. Yaşamının tümünü vereceği Polonya hareketine ölümüne dek sadık kaldı.

Bu dört insan (Rosa Luxemburg, Leo Jogiches, Julian Marchlewski ve Adolf Warszawski) ilk gününden itibaren SDKP'nin çe-

70) O da bir parti adı (Adolf Warski) almıştı ve yaşamının sonuna dek bu adı kullandı. Yaşamının 1918'den sonraki kısmı ya Moskova'da ya da yasa dışı olarak Polonya'da geçti. En sonunda Stalin'in 1937'de Polonya Komünist Partisi'ni neredeyse tamamen tasfiyesi sırasında kurban gitti.

kirdiğini oluşturdular. Az çok aynı yaşlardaydılar. Hepsi de kişilik ve yeteneklerinin uygulamaya konmasını hareket dışında bir yerde olanaksız görüyorlardı. Yine birbirlerinden çok farklı insanlardı ve asla her konuda benzer düşünmezlerdi, işbirlikleri uzun vadeli bir hedefin paylaşılmasına, ortak bir devrimci mizaca bağlıydı; hiçbiri İkinci Enternasyonal içinde güç ve statü bakımdan hemen tanınmanın peşinde koşmuyordu. Aslında sonsuza dek süren bir enternasyonalin kendine düşkünlüğü karşısında belirli bir kişisel tahammülsüzlükleri vardı. Hepsi de örgütlü konspiratör olmaktan çok kişisel inançlarıyla muhalif ve yabancı kişilerdi. Gerek sosyalist bir geleceğin gelişmesine, gerekse özgül çözümleme ve taktiklerinin doğruluğuna ilişkin sınırsız özgüvenleri vardı. En önemlisi, işbirlikleri, disiplinli bir örgütle, öğretiyle, hatta karizmayla hiç ilgisi bulunmayan, bir tür kendiliğinden ve esnek bir konsensüs doğuran anlatılması güç kişisel tutumlar ağında temelleniyordu. Konsensüs, yaratılmamış ya da yukarıdan emredilmemiş, kendiliğinden belirmişti. Gerçi parti tüzüğüne bakılırsa sıkı ve konspiratif bir merkeziyetçilik uygulanması gerekiyordu, ancak o ilk yıllarda lider kadrosu içindeki fiili işlerlik, sıkı ve resmi ilişkilerden ziyade gayri-resmi ve kişisel düzeydi (Lenin, zahmete katlanmış olsaydı eğer, onlarda demokratik merkeziyetçiliğin kusursuz bir modelini bulurdu). Politika konularında birbirlerine danışmaları salt kişisel nitelik taşıyordu ve genellikle kişiler arasında özel mektuplarla gerçekleşiyordu. Alman ve Avusturya partilerinin tipik özelliklerini oluşturan formalitelerden hiçbiri uygulanmıyordu. Yine de öyle bir işbirliği sağlamışlardı ki, altı yıl boyunca tek bir parti kongresi toplama zorunluluğu duymadılar, ikinci parti kongresi ancak 1900 yılında yapıldı ve onun nedeni de Litvanya grubunun katılmasıyla gündeme gelen önemli tüzük değişikliklerini kayda geçirmekti.[71] İşte, kesin olarak bu formaliteler eksikliği nedeniyle tarihçinin görevi zorlaşır. Çünkü gelişmeler ve insanlar üzerine yorumlar genelde bir tür zihinsel stenoyla yapılır

71) Bkz. bu bölümün ilerideki sayfaları... Bunun yanında, parti Polonya'da 1896-1900 arasında korkunç darboğazlardan geçti.

gibiydi, işin içinde olmayanların simgeleri çözmesi olanaksızdı.

Dört kişilikten oluşan bu çekirdeğin çevresinde, SDKP'nin amaç ve yöntemlerinin çekiciliğinde, zeki eylemcilerle dolu daha geniş bir küme şekillendi. Partinin tarihi boyunca Dzierjinski, Hanecki, Unszlicht ve Leder gibi isimler ilişki kurdular. Dzierjinski gibileri büyük Rus Devrimi onları kendi yörüngesine çekene kadar hareketle çok yakından bağlantılı kaldılar; ötekiler Birinci Dünya Savaşı'ndan önce öldü (Cezaryna Wojnarowska); Trusiewicz gibi birkaçı çok erkenden muhalefet ettiler; en sonunda önemli bir grup (Hanecki, Leder, Radek ve Unszlicht) mülteci liderlere başkaldırdı ve 1911'de muhalif bir hareket oluşturarak koptu. Ancak SDKP'nin çeşitli zamanlarda, müthiş enerjileriyle Polonya partisinden kopmadan Alman ve Rus Sosyal-Demokrat partilerine doluşan, böyle seçkin devrimci kişilikler topluluğunu barındırmış olması çarpıcı bir manzaradır. Bununla birlikte, hareketi 1893'te ilk kuruluşundan 1918'de Polonya Komünist Partisi'nin oluşumuna kadar fiilen götürenler sadece bizim dört kişimizdi. Havayı özellikle onlar belirliyor, politikanın sürekliliğini onlar sağlıyordu. Daha sonra SDKPİL'e dönüşecek SDKP'nin Rosa Luxemburg, Leo Jogiches, Julian Marchlewski ve Adolf Warszawski'nin özel eseri olduğunu söylemek, bu sayfalarda yer alacak başka pek çok ilginç kişiliğin hakkını yemek sayılmaz.

Siyasal düşüncelerin başlıca kaynağı Rosa Luxemburg'du. *Sprawa Robotnicza*'yı esinlendiren asıl olarak oydu; Enternasyonal kongresine muhalif bir rapor sunmuş, SDKP programının temelini oluşturacak makaleler yazmıştı. PSP liderliğine beslenen hoşnutsuzluk duyguları onun aracılığıyla dile getiriliyordu. Bölünmeyi açığa çıkarma kararı onundu. Bu yüzden, en başından beri SDKP'de başta gelen bir rol (yıllar geçip kendi kendini üreten ve daha geniş bir liderler kadrosu yetiştikçe görece azalacak bir rol) oynadı Rosa. *Sprawa Robotnicza* Paris'te yayımlanmaktaydı. 1893-1899 arasında gerek parti işleriyle ilgili olarak, gerekse Polonya kütüphanelerindeki çalışmalarını sürdürmek üzere sık sık oraya gidiyordu. Aslına bakılırsa 1894'te Paris'e yaptığı ikinci ziyaret, *Sprawa Robotnicza*'yı Adolf Warszawski'nin yaratıcı olmayan ellerinden kurtarma operasyonu

gibi bir şeydi; Rosa ayrıca çoğu yazıları kendi yazmakla (ya da yeniden yazmakla) kalmadı, öncelikler ve maliyetler konusunda basımcı Reiff'le tartışmalara da girdi.

Yine Universitatsstrasse 77 nolu ev SDKP'nin de entelektüel merkeziydi. Ancak Rosa Luxemburg ortaklığın hep kamuya dönük yarısını oluşturduğundan Leo Jogiches arka plânda kalıyordu, rolü çok silikleşmişti. Rosa düşünüp formüle ediyordu, ancak başat eğilimi veren Leo'ydu. Geliştirdiği kavrayışların pek çoğunun asıl sahibi Leo'ydu. Yazdığı her şeyi onunla kesinlikle tartışır, onun onayı olmadan daha ileri gidemezdi. Öteki Polonyalılar ve Ruslarla kişisel ilişkilerini düzenleyen oydu. Kıdemli meslektaşın bir aptal mı, düzenbaz mı, kolayca aldatılan masum biri mi, yoksa herkesi kandıran bir kurnaz mı olduğu sorusu ötede beride tartışılıyordu.[72] Plehanov bir keresinde Rosa'nın Jogiches'in sözcülüğünden başka bir özelliği olmadığını söylemişti; ancak bu, Plehanov'un kişileri aşırı basitleştirme eğiliminin bir yansımasıdır. Çağdaşlarının çoğu, tarihçilere kıyasla adamın (Jogiches -Ed. notu) önemli rolünün daha açık biçimde ayrımındaydılar; Rosa'nın geçirdiği değişikliklerde de zaferlerinde de ciddi payı vardı.

Rosa'nın uluslararası ünü büyüdükçe ziyaretçi sayısı çoğaldı ve ikinci kattaki daire uluslararası sosyalist çevrenin uğrak yerlerinden biri haline geldi. Vilna'lı Yahudi sosyalist lider ve uluslararası geveze John Mill, Rusya'dan Batı'ya yaptığı seyahatlerinde *Bund*'un kuruluşuna destek ararken Rosa'ya çeşitli kereler uğramıştı. Hem Rosa Luxemburg'u, hem de Leo Jogiches'i kendilerine Yahudi nuhataplar olarak hitap etmesi karşısında direngen bulmakla birlikte ve bu ikisi özgül bir Yahudi sosyalist hareketine karşı yükümlülük altına girmeyi reddediyor da olsalar, Mill'in onlara bakışı, pek iyi bir gözle görmese bile, o sıralarda siyasal ve kişisel açıdan tarafsız bir yaklaşımdı. O dönemde Rosa'yla Leo'nun yaşamı ve çalışmaları hakkında anlattıkları yakın dostların ya da inançlı düşmanların anlattıklarından daha fazladır. Rosa'yla ilk karşılaşmasını şu sözlerle betimliyordu:

72) Jogiches mektupları. Bkz. örneğin Z. *Pola Walki*, 1930, N: 9/10, s. 129 dipnot.

> Kocaman kafasıyla oransız küçük bir yapısı vardı; kalın bir burun ve tipik Yahudi yüzü... ağır, yer yer uyumsuz, sekerek yürürdü; ilk görüntüsü herkesin anlaşabileceği bir izlenim bırakmıyordu; yaşam ve enerjiyle doluluğunu, akıllılığını ve açıkgözlülüğünü görmek, ne kadar yüksek düzeyde bir entelektüel teşvik ve gelişme içinde yaşadığını anlamak için biraz onunla kalmanız gerekirdi.[73]

Siyasal işbirliği konusunu tartışmaya geçtiklerinde, John Mill entelektüel bir onaylamama haykırışı karşısında buluverdi kendini. Mill şöyle bir sınamak için silahlar konusunu açacak gibi olduğunda, Rosa'nın yanıtı, "sadece askerlerle oynamak isteyen çılgın siyasal oğlanlarla iş yapılmaz" şeklinde oldu. Bunun yanı sıra Yahudi liderler Rosa'nın kuvvetli kalemini ve Jogiches'in gizli çalışmaya uygun yeteneklerini takdir ediyorlardı; 1895-97 arasında bir miktar SDKP materyali *Bund* kanalıyla dağıtıldı. SDKP'yle yeni oluşan *Bund* liderliği arasında ne tür farklılarlar bulunursa bulunsun, *Bund* yönetimi PSP'den daha çok Jogiches ve Rosa'yla işbirliğine girmeyi tercih ediyordu. Jogiches'in koşulları katıydı: Kendi dağıtımını kendisi idare etmekte ısrarcıydı. En sonunda Vilna'daki komite az çok onun ajanları gibi hareket etmeyi gönülsüz bir biçimde onayladı. Bu durum 1897'ye, *Bund*'un resmen kuruluşuyla Leo Jogiches'e açılan kullanışlı dağıtım kanalı kapanana kadar devam etti.[74]

1893-1895 arası ilk yıllarda Rosa Luxemburg'la Leo Jogiches neredeyse tamamen tecrit durumundaydılar. PSP yönetimi onların çevresinde bir güvenlik kordonu *(cordon sanitaire)* oluşturmuş, sempati duyanları bile misilleme korkusuyla uzaklaştırmıştı. Rosa'nın coşkun kişiliği ve kendini basında ifade etmeyi tercih etmesi, projektörlerin hep dışında kalmayı yeğlemiş Jogiches'e göre çok daha öne çıkarıyordu onu. 1894'te Polonya sosyalizminin korktuğu şeytan olmuştu. "PSP tarafından o kadar çok karalanmıştı ki, kendini kirli *(tref)* görüyordu".[75] Zürih'te afaroz edilmiş bu kişiyle birlikte olduğu için, Rosa'nın yakın siyasal arkadaşlarından Julian March-

73) John Mill, *Pionirn un Boier*, C. I, s. 167.
74) *Historishe Shriftn*, s. 388-90.
75) *Historishe Shriftn*, s. 391 (Yiddişçe'den çeviri).

lewski'nin anne ve babası bile oğulları adına kaygılanmayı akıllarından çıkarmıyorlardı.

Bu sırada, Yurt Dışındaki Sosyal Demokratlar Birliği'ni oluşturmuş Kriçevski ve Akimov çevresindeki Rus grubuyla özellikle birlik kurmuştu Rosa. Bu grup, yeni yeni gelişen Rus hareketini denetim altına almak için Plehanov'la ve onun Emeğin Kurtuluşu Grubu'yla rekabet içindeydi. 1892'den sonra Kriçevski'yle düzenli olarak yazıştı Rosa. SDKP'nin Rusya'daki gelişmeleri değerlendirmesi Sosyal Demokratlar Birliği'ninkine çok yakındı. Zürih'teki yakın ilişkilerinin dışında, Enternasyonal kongrelerinde düzenli buluşuyor ve Rusya'daki olaylar üzerine görüş bildirirken herhalde işbirliği yapıyorlardı.[76] Yine de dostlukları zaman ve siyasal gelişmeler karşısında sınavları veremedi. Yüzyılın sonunda Lenin'le Martov liderliğindeki başka bir mülteciler grubu ilk başta Plehanov grubuna katıldılar; hep birlikte Kriçevski'yle Akimov'u Rus partisindeki etkili konumlarından uzaklaştırırken, onlara ilişkin "siyasal faaliyetleri sendikal mücadeleye bağımlı kılan 'ekonomist, hareket" saptamasını kullandılar –Lenin'le Plehanov bu teknikten ilk kez yararlanıyorlardı. Kriçevski o yıl yapılan ikinci RSDİP kongresine delege olamamışken, Akimov 1906 Stockholm kongresine kadar gözlemci niteliğiyle kenarda köşede durdu. Sürekli başarısızlık ve bunun sonucunda ortaya çıkan kişisel saygınlık yitimi Rosa Luxemburg'un örgütünde pazarlanabilir metalar değildi; 1910'da geriye baktığında şunları anımsıyordu:

> Paris'teki zavallı Kriçevski (1900'den sonra) -durmak bilmeden borçları, çocukları ve hastalıklarından yakınan bir enkaz... Zihinsel olarak bana ayak uyduramadı. Onu gördüğümde yine on yıl önce hareketli bir genç adamken tanıdığı taşradaki bir kuzenince ziyaret

76) IML (M) arşivlerine hapsedilmemişse Kriçevski'ye yazılan mektuplar artık bulunamaz. Bir mektuptan geniş aktarmalar yapan (s. 35) Frölich'in elinde mutlaka vardı. Kriçevski 1896 Enternasyonal kongresinde Londra'da Rus delegasyonuna başkanlık etmişti -daha sonra parti tarihince reddedilen, yanlış olarak Rus grubunun liderliğini Plehanov'a yükleyen bir rol. Plehanov, Jogiches'i Kriçevski grubunun "kötü dehası" sayıyordu.

ediliyor gibiydi sanki. Artık endişeli bir taşra köylüsünden ve aile reisinden *(pater familias)* başka bir gözle bakmıyordu.[77]

Genç sosyalistlerin Zürih'teki günlük işlerini açıklayan fazla materyal yoktur. Gerçi Rosa Luxemburg'la Leo Jogiches ailelerinden ara ara yardım alıyorlardı ama, hepsi de yoksuldu. Mülteci çevreleri kişisel didişmelerden başını kurtaramıyordu. Rosa Luxemburg bilinen toplanma yerlerinden uzak durmak için bilinçli bir çaba harcıyordu. Alkol yardımıyla kendine acıma duygusu onun gözünde küçümsenecek bir durumdu. Siyasal spekülasyonların bir bölümünün kabalaşması onu soğutuyordu.[78] Polemikçi, tamamen açıkta ve tartışmasız bir Yahudi olan Rosa, her zamanki gibi o günlerde de, Polonya ve Rus yaşamının gündeminden hiç çıkmayan ve birçok gerçek devrimcinin bilinçsizce düşmanlarıyla ortaklaşa kapıldıkları anti-semitik kabarışları üstüne çekiyordu. O günlerin neredeyse bütün sosyalist gruplarından daha yüksek oranda Yahudi'nin yer aldığı SDKP yönetimi, az çok açık biçimde anti-semitik önyargılarla bezenmiş saldırıları tutarlı biçimde savuşturmuştu. Hareketlerin çoğunun hedefi Rosa Luxemburg'du . "Eskiden radikal olan ve özgür düşüncelere sahip 'kara yüzler'in anti-semitik öfkelerinin vahşi biçimlerde ilk kez patlak vermesinin doğrudan nedeni olan kişi" Rosa'ydı.[79]

Ancak SDKP liderleri arasındaki gevşek, yoldaşça ama uyarıcı birliktelik kendi ideolojik savunmasını sağlıyordu. Rosa Luxemburg

77) Bir dosta mektup, *ZHP*, Varşova.

78) John Mill, *Pionirn un Boier*, C. I, s. 168.

79) John Mill, *Pionirn un Boier*, C. II, s. 182. 'Kara yüz' liderlerden birisi Andrzej Niemojewski, Rosa Luxemburg'u özellikle Polonyalı işçileri ayartmaya çalışan Yahudilerin suçlanacak çabalarıyla özdeşleştiriyordu: "İşçilerimiz arasında ajitasyon yürüten Yahudiler, onların sosyalizmi, insanın anavatanından nefret etmesine eşdeğer görmelerine neden olmaktadır... Rosa Luxemburg'la destekçilerinin işçilere verdikleri besin dikkatsizce hazırlanmış zehirden başka bir şey değildir... İşçi sınıfını savunma kılıfıyla Yahudi pisliklerinin yürüttüğü şeytanca yıkıcılık çalışmalarının Polonya'nın katledilmesinden başka bir şey olmadığı anlaşılmaktadır; bütün Yahudilerin Yahudi olmayanlardan nefret etmesi gibi, Luxemburg'un Sosyal-Demokratları da Polonya'ya karşı derin kin beslerler." (Andrzej Niemojewski, *Mysl Niepodlegla* (Bağımsız Düşünce), Kasım 1910, No: 153, s. 1599'da.)

bu tür saldırıları hep kışkırtıcı bulurdu. Aslında özellikle duyarlı bir noktada kendine dokunmadan karşıtlarının iç yüzünü ortaya dökmek için mükemmel bir fırsat yakalamış olurdu. Anti-milliyetçilik bir eksiklik değil, gurur kaynağıydı.

Bütün niyetlere ve amaçlarına karşın o yıllarda Polonya Sosyal Demokrasisi, Rosa Luxemburg'tu. Yorum ve tepki konusu olan biricik yazılar onunkilerdi. Diğerleri sadece yardım ediyor -ya da, Rosa'ya göre- gizleniyorlardı: Adolf ve Jadwiga Warszawski yaşamak için biraz para kazanma gereksinmesi içindeydiler, Marchlewski her zaman başka birinin harekete geçirmesini bekleyen duygusal bir yazış tarzına sahipti, Jogiches bile telaşlı ve sıkıcıydı. Sonra yer yer yardımı dokunan ya da yardım edilmesi gereken bir başka grup vardı: Ratynski, Olszewski, Heinrich. Rosa Luxemburg, her şeyi yaptığını hissettiği, ama Jogiches'e göre yeterli olmadığı zamanlarda, 1894-1895 yıllarında kendini sık sık bitmiş tükenmiş ve hayal kırıklığına uğramış buluyordu. Ancak ilişkilerine, gerek kişisel gerekse siyasal açıdan, bir an için olsun kuşku gölgesi düşmemişti. Bu ilişki Rosa'ya büyük güç veriyordu.

SDKP çok küçüktü. 1893'ten 1900'e dek yedi yıl pratik olarak vücutsuz bir baş gibiydi. *Sprawa Robotnicza* Polonya'da önemli sayıda okuru bulunduğunu söyleyerek göğsünü gere gere şişinse de, Polonya'ya giden ziyaretçiler SDKP örgütüne pek rastlanmadığını görüyorlardı.[80] John Mill'e, Zürih'e ilk ziyaretinin ardından, Rosa Luxemburg'dan Varşova'daki SDKP örgütçüsü, bir ayakkabıcının oğlu olan Ratynski adındaki kişiye önemli bir mektup götürüp götürmeyeceği sorulmuştu; bütün şehirde kendinin Sosyal-Demokrat olduğunu açık açık söyleyen tek kişinin o olduğu anlaşılmıştı. O bile kısa sürede aşırı baskıya uğradı; 1902'de tutuklandı ve Sibirya'da sürgündeyken PSP'ye katıldı.[81] *Sprawa Robotnicza* ve okurla-

80) "The Pioneer Epoch in the Jewish Labour Movement", *Historishe Shrifin*, s. 388.

81) A.g.y. Ayrıca bkz. *SDKPiL dokumenty*, C. I Kısım 2, s. 410-12'de Ratynski'nin "kısa yaşam öyküsü"nün yeniden basımı. Bu ilk kez *Czerwony Sztandar*'da yayımlanmıştır.

rına gelince, "onları mumla arasanız yine de bulamazdınız". Gazetede ara sıra basılan mektuplar genellikle düzmeceydi ve İsviçre'de editörlerin kendilerince yazıldığı ortaya çıkıyordu. Onlara yurttan en son haberleri getiren ziyaretçiler, anlattıkları öykülerin bir sonraki sayıda okur mektupları biçiminde göründüğüne rastlayınca hayretten şaşkına dönüyorlardı. Rosa Luxemburg'un Zürih'ten ayrılıp Paris'e gittiği 1895 ilkbaharından sonra *Sprawa Robotnicza* giderek istikrarsız bir hayat sürmeye başlayarak zor bela çıkar oldu. Sayılar arasındaki süreler uzadı ve Temmuz 1896'da yayımı bütünüyle kesildi.[82]

Elbette bu durum SDKP'nin iç zayıflığından ileri gelmediği gibi, yalnız ona özgü de değildi. Polonya'daki örgütlenmesine polis saldırılarından PSP de zarar görmüştü ve iki sosyalist hareket de 1896'da kâğıt üzerinde kalma derecesine düştüler. Kalıp hep döngüselди; ilginin canlanıp örgütlenmelerin gelişmesini, polisin devrimcilerin yuvalandıkları yerlerin çoğunu temizleyebildiği bir gericilik izliyor, ta ki yenileri ortaya çıkana kadar bu durum sürüyordu.

Eğilimler Rusya'nın her köşesinde geneldi ve bütün bölgeleri kapsıyordu. Yüzyılın son üç yılına dek yeni bir canlanma görülmedi; hem *Bund*'un hem de RSDİP'in oluşumuna tanık olunan dönemde Polonya sosyalist hareketi de birdenbire ve hızla kuvvet topladı. *Sprawa Robotnicza* kapanınca SDKP organsız kalmıştı. Ülke içindeki durgunluk karşısında, İkinci Enternasyonal'de oldukça gelişmiş bir parti imajı tasarlamak, hızla sayısı azalan Polonyalı okurların yararlanmasını amaçlayarak uluslararası sosyalizmin ülke diline aktarılmasından daha önemli gözüküyordu. 1895'de *Sprawa Robotnicza*'nın himayesinde Maciej Rozga takma ismiyle Rosa'nın ilk kitap-

82) Nedeni tamamen açık değildir. Çıkan son sayı, Enternasyonal kongresinden önceki Haziran 1896 tarihli 24. sayıydı. Bilindiği üzere Polonya'daki örgüt polis baskınları nedeniyle ortadan kalkmıştı, ancak yeni sayılar çıkaracak kadar materyal vardı basımcının elinde. Siyasal anlamda kongre SDKP açısından en azından kısmi bir başarıydı (PSP karar önerisini benimsetememişti). Ancak dolaylı kanıtlara bakarak Rosa'yla Leo'nun bu sorunda kavga etmiş olabileceklerinden, Leo'nun yeni fon sağlamayı geri çevirmiş olabileceğinden kuşkulanıyorum. Zaten 1896-1897 yıllarıyla ilgili belgeler çok eksiktir.

çığı basıldı.[83] Bu kitapçık Rosa'nın ulusal sorundaki ilk bütünlüklü açıklamasıydı. Kuramsal uzantılar varsayıma dayalıydı; tartışmanın asıl zemini ivedi ve politikti. Polonya milliyetçiliğinin vurgulanması çalışan sınıfları yoğun ve saf sosyalizm anlayışından mutlaka uzaklaştırırdı, ikisinin bağdaşmaz olduğuna ilişkin hem güçlü duyguları, hem de inandırıcı nedenleri vardı; PSP'nin iddia ettiği gibi ikisini birlikte götürmek yerine, birbirleriyle ister istemez üstünlük kavgası verirler; biri ötekinin ayağını mutlaka kaydırırdı. Rosa, milliyetçi faktörün geriye dönük olduğu kadar sosyalist faktörün ilerici olduğunu iddia etmesine karşın, belirli bir kirlenme korkusu hissetmiş olmalı. Çünkü oldukça geri kalmış bir işçi sınıfı içinde milliyetçi ve sosyalist eğilimlerin kapışması durumunda, kaybeden taraf herhalde sosyalizm olurdu. Rosa'nın bu sorun üzerinde Liebknecht'ten Lenin'e kadar önem taşıyan hemen hemen her sosyalist kişilikle değişik zamanlarda ayrı düşmedeki istekliliğini, bu konu üzerinde yoğunlaşmasını inanca eklenmiş korkudan başka hiçbir şey açıklayamaz. Rosa Luxemburg anti-milliyetçi programı siyasal temelde milliyetçiliğin orta sınıfların sığınağı olduğunu, ancak orta sınıfların Polonya'da devrimci niteliklerini yitirdiğini göstererek haklı çıkarıyordu. Sonuçta sosyalistlerin milliyetçi özlemlere kapıyı açması onları siyasal açıdan güçsüz bir *burjuvaziye* umutsuzca zincirlemekten öteye geçmezdi. Ne olursa olsun, milliyetçilik, orta sınıfların her zaman sosyalistlerden daha başarıyla propaganda edebilecekleri bir şeydi. En önemlisi; orta sınıflar kesin bir seçim yapmak zorunda kalır da bir yandan Polonya'nın bağımsızlığı kampanyasına ivme kazandırmak için sosyalistlerin desteğini elde etmek, öte yandan toplumsal devrim hayaleti karşısında otokrasiyle işbirliğine girmek üzere bu talepten vazgeçmek ikilemiyle yüz yüze gelirlerse, her zaman için ikinci seçeneğe ağırlık verirlerdi.

Kitabın savı yer yer ustaca, hatta naif görünmektedir. Rosa iki tarafın da avantajlarından yararlanmayı deneyerek savını abartılı bir

83) *Niepodlegla Polska i Sprawa Robotnicza* (Bağımsız Polonya ve İşçi Davası), Paris 1895. Yer yer "Niepodleglosc Polski a Sprawa Robotnicza" diye anılırsa da, asıl başlık herhalde odur (*SDKPiL dokumenty*, Kısım 2, s. 137, not 3).

biçimde ortaya koyuyordu. Bunun için, kuramsal bakımdan Çarlık hükümetini çökertecek, hatta toplum düzenini yıkacak kadar kuvvetli olan işçi sınıfının gerçekte ulusal bağımsızlığı *kazanamayacağını* ileri sürüyordu. "Tarih göstermektedir ki, işçiler kendi elleriyle ve burjuvazinin sınıf muhalefetine karşı ulusal bağımsızlığı asla kazanamamış, ancak... (sözgelimi) ilk başta *burjuvazinin* yardımıyla, sonra tek başlarına bir anayasa koparmayı başarmışlardır."[84] Demek ki *burjuvazi*, sosyalist güçleri yanlış yönlendirip etkisiz bırakmak amacıyla milliyetçiliği destekleyerek, ama işçilerin kendi kaderini belirleme programıyla sosyalizme ulaşma umudu varsa ona karşı çıkarak, Rosa'yı hoşnut etmek için ikili, hatta çelişkili bir rol oynamak durumundaydı. Kendi kaderini belirleme yoluyla sosyalizme ulaşma önermesi, Polonyalı kapitalistlerin Rus imparatorluğu içinde daha varlıklı durumda oldukları varsayımını ortaya atan daha sonraki ekonomik kuramı içine alıyor ve onu tanıyordu. Düz ulusal özlemler, keyfi bir yaklaşımla ancak küçük bir sınıfın, şaşkın *küçük burjuvazinin* isteği derecesine indirilmişti! Bu sınıf gelecekte de pek çok uygun olmayan ya da soyut saçmalıkları atacağı kullanışlı bir diyalektik çöp kutusu olarak hizmet edecekti Rosa'ya.

Kabul edilsin edilmesin, Polonya'yı diriltmeye karşı çıkan bir sav dikkatle incelenmeyi hak eder. Kendi düşüncelerini ortaya koymak için Rosa Luxemburg tartışmayı Polonya'yla, ya da tartışma alanını Polonyalı sosyalistlerle sınırlamıyordu. Uluslararası düzlemde PSP'yle kavga yürütme politikasının bir yönü PSP'nin yalnızca 'ulusal' bakışı gözeten yönelimini kendi partisinin erdemli uluslararası politikasının karşısına çıkarmaktı. 'Ulusal-uluslararası' karşıtlığı değişik etkileri olan bir silahtı; yalnız basit bir taktik hileyi aşıyordu. Aynı tartışma Birinci Dünya Savaşı sırasında Alman SDP liderliğine karşı da gündeme getirilecekti.

Bu sorun, alanda gizlediği bütün duygularla birlikte, uluslararası çapta ilerlemeyi gözden geçirip tartışma amacına yönelik olarak alışılmış biçimde Londra'da 17 Temmuz 1896'da toplanmak üzere

84) *A.g.y.*, s. 53.

olan bir sonraki Sosyalist Enternasyonal kongresinde bir bomba gibi patlayacaktı. PSP, Polonya'nın bağımsızlığına "Polonya'nın ve aslında bütün uluslararası proletaryanın zorunlu siyasal talebi" olarak onay damgasını vurmasını kongreden isteyerek, önceden iyi bir karar tasarısı hazırlamıştı.[85] Önerilen tasarı PSP basınında en geniş çevrelere yayıldı. Londra'daki Polonya komitesi Zürih grubunun yakışıksız faaliyetlerinin bütünüyle ezilmesini sağlamak üzere gerek açıkta, gerekse perde gerisinde elinden gelen bütün çabayı harcamaktaydı. Rosa Luxemburg'un *Bağımsız Polonya ve İşçi Davası* adlı kitapçığını yanıtsız bırakmak söz konusu edilemezdi; ama aynı zamanda PSP için mağdur taraf görünümünü vermek de önemliydi. Olay, bir şeyin yapılmasından çok, kötü biçimde yapılmasıydı. Polonya sosyalizminin sınırları içerisinde SDKP'ye yöneltilen gizli saldırıyla aynı anlarda, PSP liderleri masum ve saf savunma durumundaki bir çehre sunmak için İkinci Enternasyonal'deki bağlantılarını araya sokuyorlardı. Buradaki başarıları hayranlık uyandırıcıydı. "Korkum o ki, Polonya'nın (PSP) Londra için hazırladığı gereksiz ama kesinlikle zararsız karar tasarısı onun (RL) tarafından kesinlikle fırtına koparacak bir olaya çevrilecek".[86] Enternasyonal'daki "kurulu düzen"in *(establishment)* çoğu Victor Adler'in bu görüşüne katılıyordu, özellikle Plehanov'la grubu PSP'ye açık destek sözü vermişlerdi.[87]

Saldırı siyasal polemiklerle sınırlı kalmadı. Kişiliğine yönelik bir suçlama için de Warszawski seçilmişti –sözümona Rus polisinin gizli ajanıydı. Ünü ve dürüstlüğünden kuşku duyulacak bir birey olarak leke sürülmek üzere yakın zamanlarda Polonya'dan kaçmış Marcin Kasprzak'ın hedef olarak belirlenmesi de kolaydı. Rus ve Polon-

85) Yeniden basım; *NZ*. 1895-1896, C. II, s. 461. Krş. S. Hacker, "Der Sozialismus in Polen", *NZ*, s. 327.

86) Victor Adler'den Karl Kautsky'ye, 13 Mayıs 1896: Victor Adler, *Briefwechsel mit August Bebel und Karl Kautsky*, Viyana 1954, s. 3.

87) *Perepiska G.V. Plekhanova I.P. Akselroda*, Moskova 1925, C. I, s. 156. Ayrıca bkz. seçkin bir kişilik olan Antonio Labriola'yı ve onun aracılığıyla İspanyollarla diğerlerini de kavgaya sokma girişimi: "Correspondence B. A. Jedzejowski-A. Labriola 1 895-7" *Annali dells' Istutito G. Fellrinelli*, 1960, s. 226-263.

ya hareketlerinde kişilere yönelik bu tür suçlamalar utanmazca bir süreklilikle yinelenirdi; kişisel hakaretin bu kaşarlanmış şampiyonlarının elindeki geniş cephanelikten en iğrenci ve en yıkıcısı Okhrana adına çalışma suçlamasıydı.[88] PSP liderliği kongrede karşıtlarıyla kesin bir hesaplaşma için yaptığı hazırlıklara pekâlâ sevinebilirdi.

Ama Rosa Luxemburg çabuk ve kesin bir tepki gösterdi. Daha ileri ve uluslararası çaptaki okurlar düşünülerek biçimlendirilmiş Lehçe kitapçığındaki savlar, Alman ve İtalyan sosyalist partilerinin başlıca kuramsal organları olan *Neue Zeit* ve *Critica Sociale*'de bir dizi makale halinde yinelendiler.[89] Bir bütün olarak Enternasyonal ve özel olarak SDKP liderliği, aynı zamanda Warszawski'yle Kasprzak'a yöneltilen kişisel suçlamaları çürütme zorunluluğuyla karşı karşı-

88) Kasprzak'a yönetilen başka suçlamalar için bkz. bu kitaptaki Bölüm VI. Bu tip suçlamayla ilgili anlamsız dedikodular herkesi o sıradaki gerçekliğe karşı fiilen sağırlaştırdı. 1908'deki Azev olayı gibi teşhirler büyük şok yaratmıştı (bkz. Rosa Luxemburg'un 27 Ocak 1909 tarihli *Vorwärts*'de çıkan makalesi). Lenin doğrusu pek etkilenmemiş görünüyordu. 1912'de dostu Jitormirksi'ye yönelik suçlamaları ciddiye almamış, yine en güvendiği yardımcılarından Malinovski 1914'de Menşevik karşıtlarınca benzer suçlamalarla karşılaştığında hiç umursamamıştı. Oysa iki suçlamanın da tamamen gerçek olduğu anlaşılmıştı. Lenin normalde kuşkucu olmakla birlikte, anlaşılan, ona göre her keresinde ciddiye alınmayacak kadar çok yaygın bir iftiraydı bu. Alman ve Avusturya partileri artık PSP'nin sözde itiraz edilebilir milliyetçi eğilimlerinin uzaktaki Rusya'nın bağrında gelişen akıl sır ermez bir kavgayla sınırlı kalmadığının, iki büyük partide çok titiz biçimde dengelenmiş kuram ve örgütlenme birliğini etkileyip yok etmekte olduğunun ayrımına varmışlardı. Çünkü Polonya milliyetçiliği hiç de alternatif bir sosyalist politika değil, birinin yadsınmasıydı; Rosa'ya göre bukalemun gibi değişen PSP yalnızca Alman liderliğinin ahmak ve bilgisiz Polonyalı kitleler üzerindeki otoritesini kırmanın bir kılıfı olarak sosyalist renklere bürünmüştü.

89) "Neue Strömungen in der polnischen sozialistischen Bewegung in Deutschland und Österreich" (Almanya ve Avusturya'daki Polonya Sosyalist Hareketinde Görülen Yeni Eğilimler), *NZ*. 1895-6, C. II, s. 176ff, 206ff.; "der Sozialpatriodsmus in Polen" (Polonya'da Sosyal Yurtseverlik), *NZ*, 1895-1896, C. II, s. 459 dipnot. İtalyancası: "La questione polacca al congresso internazionale di Londra", *Lritza Sociale*, No: 14, 16 Temmuz 1896. Bütün yabancılar gibi İtalyanlar da Polonya olaylarını bilmediklerini itiraf etmişlerdi. *Critica Sociale*'nin editörü Turati, "Rosa Luxemburg'un ağırlıklı savlarıyla etkilenmişti"; ayrıca, "*NZ*'de, yani Alman Sosyal-Demokrasisi'nin resmi düşüncesini ortaya koyan ve bilimsel sosyalizmin sözcülüğünü yapan çalışmalarına bakarak Rosa Luxemburg'un mektuplarına ağırlık veriyoruz". Labriola'ya karşın, İtalyanlar Rosa'ya kazanılmıştı! *Annali*, s. 248, 244.

yaydı. Warszawski aleyhindeki suçlama bir soruşturma komisyonuna havale edilmişti; komisyonun başkanlığını kusursuz ve eski bir Rus devrimcisi olan Peter Lavrov yapıyordu ve birkaç oturumdan sonra Warszawski tamamen temize çıktı. Zaten komisyon için Rosa da ısrarla o yaşlı adamı istemişti.[90] Kasprzak'ın durumu daha güçtü; çünkü gerçekte onun hakkında çok az şey biliniyordu. Eski tipte bir devrimci konspiratör, tabancası ve matbaası olan bir pratik adamıydı; büyük entelektüel yetenekleri olmasa da bir liderdi. Varşova'daki ilk günlerinde Rosa'nın rehberliğini ve akıl hocalığını yapmıştı. Hiçbir zaman kişisel dost olmamalarına karşın, Rosa onu "çok candan bir parti çalışanı" diye anlatırdı. Daha sonra Almanya'da onunla yakın çalışmalara girdi. Mahkûm edilmekten ya da sürgünden kaçınmak için deli numarası yaptığında kapatılmış olduğu Varşova'daki bir tımarhaneden kaçmanın yolunu bulmuştu. Almanya'ya gelişinde o sıralarda Rus yetkililerle Kasprzak'ın iade edilmesi için görüşmeler yapan Alman polisince hemen tutuklanmıştı. SDKP liderliği onu kurtarmaları için önde gelen Alman sosyal-demokratlarına başvururken, PSP de Kasprzak'ın bir Okhrana casusu olduğu iddiasıyla böyle bir müdahaleye taş koymaya çalışıyordu. İsviçre'de aktif bir çalışma yürüten Rosa Luxemburg başka kişilerin yanı sıra çok sayıdaki Alman dostluk ve bağlantılarını kullanması için Seidel'e başvurdu.[91] Bu mektuplaşma sayesinde sonraki birkaç yıl içinde candan bir dostluk filizlenecektir.

12 Temmuz'dan beş gün sonraki kongre için yola çıkmış olan Rosa, Paris'e geldiğinde patlamaya hazır bir kasırga gibiydi. *Sprawa Robotnicza*'nın sonraki iki sayısını tamamlamak, Warszawski ve dostu Cezaryna Wojnarowska gibi yerel Polonyalıları harekete geçirmek ve her şeyden önemlisi PSP'ninkilere karşı kendi SDKP'sinin kongre karar taslaklarına destek toplayıp söz almaktı amacı. Karşı-

90) Frölich, s. 52. Rus mülteciler arasındaki güncel tartışmalardan gerçek bir haz duyan Lavrov'la Rosa'nın yaptığı kendi görülmesi için bkz. *Z Pola Walki*, 1930, No: 9-10, s. 145-146.

91) Bkz. Seidel mektupları, *Z. Pola Walki*, 1959, No: 1 (5), s. 66-7, tarih 21 Ekim 1895. Kasprzak'ın kişiliği ve serüvenleri Bolşeviklerin Robin Hood'u Kamo'nun (Ter-Petrosyan) başına gelenlere benzemekteydi. Görünüşleri bile benzerdi.

lanışına çok sevinmişti. Allemane'yle Vaillant az çok destek vaat ettiler. Daha önemlisi, Jaures'in desteğini almayı umuyordu. Bernstein sempati duyanlar arasında sayılıyordu. Plehanov bile Rus kongre delegesyonuyla uzlaşma ve işbirliği önerisi gönderirken yakın arkadaşı Gurvich'i (Dan) kullanmakta kuşkuya düşmüştü.[92] Bu öneri burun kıvırarak geri çevrildi. Parvus ve John Mill'le işbirliğinin boyutları da gelişmekteydi. Bu durumda Rosa, son Paris ziyaretine göre kendini çok daha özgüvenli hissediyordu. Hemen çok daha küstah davranışlara girmeye başladı: Wojnarowska 'deli'ydi, çünkü Rosa'nın delegelikleri doğru dağıttığından kuşkuluydu; Kriçevski ne döğüşüp ne de yazacak kadar hasta ve ilgisiz olduğundan sonu kötüye varacak *(shvartzem sof)* biçimsiz bir paçavraydı *(triapka)*; Jogiches bile bir keresinde yuvarlak sözlerle hakarete hedef olmuştu: "Doğrusu (delegasyonumuzun) raporu(nu) çok görkemli biçimde ele aldın! Önünde bütün bir hafta vardı ve materyal için daha yeni bir şeyler karalamaya başlıyorsun... Kendinden utanmalısın; hiç değilse bunu bensiz düzenleyebilirdin."[93]

Rosa Luxemburg'un faaliyetleri ve *Neue Zeit*'deki makaleleri bir fırtına kopardı. Plehanov, PSP adına kişisel olarak yanıt vermeyi üstlendi.[94] Yüksek düzeyine ve sağlam mantıklı savına bakarak makaleleri yayımlamaya onay vermiş olan *Neue Zeit* editörü Karl Kautsky, sonuçlarda uyuşmuyordu ve Rosa Luxemburg'a uzunca bir yanıt vermekle tartışmaya kendisinin yüksek prestijini katmış oldu.[95] Polonya'nın bağımsızlığı adına kavga yürütmenin devrimci ve Çarlık karşıtı bir potansiyel taşıdığını iddia edip, Marx ve Engels'in el altında tuttuğu görüşlerinin tüm saygınlığını da cömertçe ilave etmişti. Bu görüşe karşı çıkmanın, Polonyalıların o anki zalimleri olan Rus

92) Jogiches mektupları, *Z. Pola Walki*, 1930, No: 9-10, s. 153ff. Rosa'nın Dan'ın mektubuna esin kaynağı olan kişinin Plehanov olduğu konusunda beslediği kuşku geçersiz olabilir. Plehanov daha önceden Ruslara yakınlaşmak isteyenin Rosa olduğunu Engels'e bildirmişti. Ve kongreden hemen sonra onu tekrar basarak Rosa'ya saldırdı.
93) *Z. Pola Walki*, s. 160.
94) *Vorwärts*, 23 Temmuz 1896.
95) Finis Poloniae, *NZ*, 1895-1896, C. II, s. 484, 513ff.

otokrasisine aktif yardımda bulunmaktan başka yere varamayacağı yönünde ciddi bir uyarıda bulunmuştu.

Ama en şiddetli tepkiler PSP üyelerinden geldi. *Naprzod* (İleri) Rosa'nın ilk makalesini horgören bir serzenişle değerlendiriyordu: "Ciddi bir Alman gazetesi, blöf yaparak iyi İsviçrelileri Polonya'da birisini ya da bir şeyi temsil ettiğine inandırmayı bile becermiş... Miss Rosa tarafından aldatılmış olmalı".[96] Almanya'daki PSP örgütünün liderlerinden Berfus'a resmi Alman parti gazetesinde yanıt vermek üzere bir yer ayrılmıştı.[97] Tartışma Enternasyonal kongresinin arifesine dek böyle sürdü gitti; Rosa Luxemburg gerek *Vorwärts*'de gerekse *Neue Zeit*'de yanıt verme hakkını ısrarla kullanıyordu.[98]

Kongrede SDKP delegasyonunun başında bulunan Rosa, yeni ortaya çıkan 'kuvvetli adam' Jozef Pilsudski'nin liderliğinde güçlü bir PSP grubuyla karşılaştı. Delegelikler konusunda hoşa gitmeyen sürprizlerle karşılaşmamayı bir kat daha kesinleştirmek için, kimsenin meydan okuyamayacağı iki ek Alman delegeliğiyle pekiştirmişti yerini.[99] Bu delegelikler Alman liderliğinin burnu dibinden alınmıştı; Silezya'daki SDP il yönetimi yerel PSP örgütlerinin faaliyetlerinin ciddi ölçülerde bilincine varmaktaydı ve Rosa Luxemburg'un politikası sonucu Polonyalıların SDP örgütüne bağlı kalmasının değerinin ayrımındaydı. Ancak İkinci Enternasyonal liderlerinin çoğunun gözünde, daha akıllı ve daha iyi kişilerin karşısında kendisinin etkili düşüncelerini sınamakta ısrar eden kavgacı bir kadından başka bir şey değildi. Avusturya delegasyonunun başındaki Victor Adler onun faaliyetlerini ve varlığını üstü örtülmemiş bir düşmanlıkla değerlendiriyordu; bu çizgisinden bir milim sapmayacaktı. Rosa'nın makalelerini yanlış zamanda ortaya konmuş ve nezaketten yoksun yazılar diye görmekteydi:

> Bizim düşüncemizi bize yutturmaya çalışıyor (*Sie zerbricht sich unseren Kopf*)... Öncelikle bizim Daszynski'deki etkisinden ürküyo-

96) *Naprzod*, No: 20, 14 Mayıs 1896.
97) *Vorwärts*, 15, 17 Temmuz 1896.
98) *Vorwärts*, 25 Temmuz 1896, ek No:2
99) *Volkstvacht*, Breslau, 1 Haziran ve 21 Temmuz 1896; *Vorwärts*, 19 Temmuz 1896. Ayrıca bkz. *Z. Pola Walki*, 1930, No: 9-10, s. 159.

> rum. Daszynski çok duyarlı, ama onunla uğraşmak da -bizle uğraşmak gibi- delilere kalmıştır... Senden ricam, basıma geçmeden önce ne kadar çok şey elde edersen bana göndermen –yorum yapmam için değil, olayları yatıştırıp bu doktriner kazın bizde neden olduğu bütün zararı kapatabilmem için. Bu sığıntıların hepsinin canı cehenneme...[100]

Alman partisinin şeref başkanı Wilhelm Liebknecht güçlü bir dille kaleme alınmış bir özel mektupta olumsuz görüşlerini dile getirmiş ve kongreden kısa süre sonra *Vorwärts*'de Rosa'ya karşı yazdığı bir polemik makalesiyle açık tartışmaya katılmıştı.[101] Polonya'daki sosyalist faaliyetler konusundaki rapor Daszynski'yi öfkelendirmişti. SDKP bu raporla kongreye dil uzatmaya devam ediyordu. Daszynski'ye göre, Rosa, "Marksizmi mekanik biçimde yorumlayan, ukalâ ve kavgacı biriydi".[102]

Bu kadar çok kişinin muhalefetini üstüne çektikten sonra, Rosa için kongre sert geçeceğe benziyordu. Yakın parti arkadaşlarından bir kısmı bile tanınmış bütün otoritelerle göğüs göğüse bir çarpışmada onun peşinden gitmeye isteksizlerdi ve bir ölçüde Rosa'nın uzlaşmaz tutumlarından kendilerini ayırdılar –hiç değilse özel ilişkilerde. *Neue Zeit*'in kutsal sayfalarına kendini zorla kabul ettirmiş olan Marchlewski, Kautsky'ye kendi yazdıklarının Rosa Luxemburg'un polemik oklarıyla karıştırılmaması gerektiğini söylüyordu:

> Benim çalışmalarımın 'Polonya sorunu' üzerine çarpıcı tutumlarla ilgisi yok. Bu sorun Polonyalı işçilerimizce Varşova ve Lodz'da ve kendi adlarına çözülecektir. Mültecilerin ümitsizliği karşısında tek beklenebilecek olan bunun kısa sürede gerçekleşmesidir.... Polonyalı arkadaşlarımın hiç değilse bir tanesinin yazısına bakarsanız,

100) Victor Adler'den Karl Kautsk'ye, 13 Mayıs 1896; Victor Adler, *Briefwecshel mit August Rebel und Karl Kautsky*, Viyana 1954. s. 207.
101) Mektubu için bkz. Frölich, s. 53; polemik için bkz. *Vorwärts*, 11 Kasım 1896.
102) Frölich, s. 53. Rapor için bkz. *Bericht an den Internationalen Sozialistischen Arbeiterud Gewerkschaflskongress in London uber die Sozial demokratische Bewegung in Kussisch-Polen*, 1893-1896.

> gazetenizde Polonya sorununu ele alınayı kabul ettiğinizde neye bulaştığınızı tam olarak görmekle şaşıracağınızı aklıma getirebilirim.[103]

Yine de, şaşırtıcı biçimde, onur payesi dikkate değer ölçüde iki Polonya partisi arasında -daha doğrusu, Rosa Luxemburg'la PSP arasında- kaldı. Rosa beklenmedik biçimde PSP'ninkine karşı çıkan ve ulusal bağımsızlık amacının herhangi bir sosyalist program açısından geçerliliğinin özellikle yadsındığı bir önerge hazırladı. Rosa Luxemburg'a yönelik öfkeli bir kişisel saldırının da yardımıyla, PSP delegasyonu kongreyi önergeyi reddetmekte ikna etme başarısını sağladı. Çıkmazı aşmak üzere bu kontrol altına alınamayan tartışmayla görevli kongre komisyonu adına şu açıklamanın yapılmasını kongreden istedi George Lansbury:

> Kongre, bütün ulusların kendi kaderlerini tam olarak belirleme hakkını destekler ve şimdilik askeri, ulusal ya da başka tür despotizmin boyunduruğu altında inleyen bütün ülkelerin işçilerine sempatilerini bildirir. Uluslararası kapitalizmin devrilmesi ve uluslararası Sosyal-Demokrasi'nin amaçlarına ulaşılması için hep birlikte kavga vermek üzere o ülkelerin hepsindeki işçileri bütün dünyadaki sınıf bilinçli işçilerin saflarına katılmaya çağırır.

Kongre, bütün ulusların kendi kaderini belirleme hakkını dile getiren, ama ne bir örnek olarak, ne de onu hak eden özel bir durum olarak Polonya'ya özel olarak değinen bu uzlaşma formülünü memnunlukla benimsedi.[104] Doğallıkla Rosa Luxemburg'un bulunma hakkına ve Enternasyonal'in ayrı bir üyesi olarak SDKP'nin varlığı sorununa da yeterince karşı çıkışlar oldu, ancak kongre onları onayladı. Milliyetçilik konusunda Rosa haklı olsun haksız olsun, sosyalist düşüncelerin ana ırmağına katkıda bulunan dikkate değer bir kişi olarak kendini kabul ettirmişti. Partisi de ilk ününü burada elde

---

103) Julian Marchlewski'den Kart Kautsky'ye, 12 Aralık 1896, IISH Archives, D XVI, 390.

104) *Verhandlungen und Beschlüsse, Internationaler Sozialistischer... Kongress zu London*. 27 Temmuz-1 Ağustos 1896, s. 18.

etti. Ancak Enternasyonal açısından, daha çok tanınan ve kabul görenin Rosa Luxemburg'un çehresi olduğu, onu kongreye göndermiş olan aygıtın aynı benimsemeyi görmediği göz önünde bulundurulması gereken bir olasılıktır.

Doğal ki kongrenin kendi kaderini belirleme konusundaki kararı bir darbeydi. Rosa Luxemburg, Enternasyonal'in sadece özerk partileri birleştiren bir federal yapı olarak değil, aynı zamanda sosyalizmi ve geleceği temsil eden dünyanın bu gelişen kesimi adına kuralları belirleyen yüksek bir organ anlamında da önemine gerçekten eksiksiz bir inanç besliyordu.[105] Bu organ o anda kendi inandığı düşüncelere taban tabana aykırı bir 'yasa' çıkarmıştı. Çeşitli kereler ama fazla inanç duymadan kongre kararının amacını saptırıp yeniden yorumlatmayı denedi; Londra kongresinin, varolan kapitalizm koşullarında kendi kaderini belirlemeden yana ajitasyon yürütmekten öte bir anlam taşımadığını iddia ediyordu, ancak dünya çapındaki bir toplumsal devrimden sonra başarı kazanacağı umudu yerine gelmişti.[106] Bu da elbette Rosa Luxemburg'un bile zaman zaman kapıldığı sinik bir safsatadan öteye gitmiyordu; çünkü kendisi de sosyalizm koşullarında kendi kaderini belirleme sorununun gereksizleşeceğini sık sık dile getirmişti.

Tartışma kuşkusuz 1896 kongresiyle bitmedi; Stalin, gizli polisi düşünceler açısından olduğu kadar insanlar açısından da parti kongresinin muhafızlarına döndürene kadar, herhangi bir kongrenin sosyalizm hakkında herhangi bir tartışmaya son verdiğine hiç tanık olunmamıştı. Rosa Luxemburg da zaten kendi kaderini belirleme konusundaki savlarını salt Polonya'ya özgü bir bağlamdan çıkarıp,

---

105) Rosa'nın proleter anavatanının hükümeti olarak Enternasyonal, anti-milliyetçiliğinin zorunlu sonucuydu. Bu görüşün ayrıntılı bir gözden geçirilmesi için bkz. Bu kitabın ikinci bölümü. Ek: Ulusal Sorun.

106) Kongre kararını açıklayıcı değinmeler Rosa'mn Lehçe yazılarına yayılmıştır. Kararın "sorunu baştan aşağı geçiştirmenin özgül bir yöntemi" biçiminde en kapsamlı olarak yemden yorumlanması "Milliyet ve Özerklik Sorunu" yazısındadır: *Przeglad Socjaldemokratyczny*, No: 6, Ağustos 1908. Ayrıca bkz. bu kitabın ikinci bölümü. Ek: Ulusal Sorun. PSP de kararın baştan sona temsil niteliği bulunmayan bir komitede beklenmedik bir gündem değişikliği yapılmasının ürünü olduğunu iddia ediyordu: *Annali*, s. 255.

Alman ve Avusturya sosyal-demokrat partileri açısından bir örgütlenme sorununu kapsayacak biçimde değiştirmişti. Artık savını daha da genişletmişti. Rusya'nın artık gericiliğin umutsuz kalesi olmaktan çıktığını, her açıdan zayıfladığını göstermeye çalışmasının peşi sıra, saldırgan Rusya karşısındaki savunma kalelerinden birisinin (yaşayabilir bir Türk devleti) yanılsamadan öteye gitmediğini göstererek savını tamamlıyordu Rosa. Yapay bir iddia olarak kalmadan dağılma yönünde baskı yapılması gerekenin Rusya değil, o (Türk devleti -ed. notu) olduğunu söylüyordu. Türk egemenliğinin ölü ağırlığı altında kapitalizmin -ve böylece, nihai olarak sosyalizmin- *doğması* bile olanaksızdı; ne kadar çabuk yok olur ve imparatorluğu oluşturan ulusal parçalar şeklinde parçalanırsa o kadar iyiydi. İşte o zaman bu geri bölge tarihsel diyalektiğin olağan süreçlerini yakalayabilirdi.[107] Bu durumda Türkiye, kuralı kanıtlayan bir istisna oluyordu, ilerici bir çağdaş faktör durumunda olmayan milliyetçilik, tarihin geride bırakmış olduğu yalnız ve fosilleşmiş direniş odaklarının başvuracağı son çareden öte bir şey değildi.

İkinci Enternasyonal'deki hassas kamuoyu bir kez daha gücenmişti. Cesur yazar yağmur gibi polemik yazılarıyla karşılaştı. Yaşlı Liebknecht yine kalemine sarıldı. PSP de aynısını yaptı; PSP propagandacılarından oluşan bir ekip Rosa Luxemburg'un basında çıkan ve önceden kestirilmeyen şeylerinin her birinin üzerinde durmak için birbirleriyle değişerek çalışıyorlardı.[108] Rosa, Dresden sosyalistlerinin gazetesi *Sachsische arbeiterzeitung* editörlerinin sunduğu yanıt şansını eline geçirdiğinde oldukça hevesliydi. Sadece Kautsky'yle değil, Liebknecht'le de açık polemik halinde olduğunun ayrımındaydı artık.[109] Almanya'daki partili işçiler arasında farkında olduğundan daha geniş oranda tanınmaktaydı; 1898'de Almanya'ya gittiğinde gördü ki, Zürih'li Rosa Luxemburg, Liebknecht'le tartışmasını

107) "Die nationalen Kampfe in der Turkei und die Sozialdemokratie", *SAZ*, 8, 9, 10 Ekim 1896.
108) Liebknecht için bkz. *Vorwärst*, 11 Kasım 1896; PSP'nin yanıtı Fransızca *Internationalists!* başlıklı bir kitapçıkla Kazimierz Kelles-Krauz tarafından verilmişti: Bunun elyazması bir örneği ZHP, Varşova.
109) *SAZ*, 25 Kasım-1 Aralık 1896.

gizli gizli sempati duyarak izleyen ve ayrılıkçı PSP taktiklerini mahkûm edişini üzülerek onaylayan Saksonya'daki pek çok yetkilinin gözünde bildik bir isimdi.

Rosa bu polemiklerden hoşlanmakla birlikte, dostları bu sürekli solo çalışmanın yol açacağı kendini açığa çıkarma konusunda endişelenmekteydiler. Leo Jogiches kendisinin ve partili dostlarının kuşkularını dile getirmişti.[110] Göreceğimiz gibi, SDKP'nin giderek başka herkesçe dışlanmış olarak bel bağlamak durumunda kaldığı bu kendi kaderini belirlemeye karşı çıkma konusundaki direngenlik, hiç de bütün üyelerin beğenisini kazanmış bir çizgi değildi. Çizgiyi beğenmeyenlerden biri, Stanislaw Trusiewicz, sürgündeki liderliğin aşırı tutumlarından kopmaya başlayan Polonya'daki küçük bir grubun merkeziydi.[111] Daha sonra başka sesler de işitilecekti. Aynı zamanda Polonya mülteci hareketinin sunduğu sınırlı olanaklar Rosa'nın gözünde bıktırıcılığını yavaş yavaş göstermeye başladı. Asıl uluslararası alana, en azından SDKP'den daha kapsamlı bir harekete girme şansını arıyordu. *Neue Zeit*'teki makalelerle *Sachsische Arbeiterzeitung* ve başka yerlerde süregiden polemikler Rosa Luxemburg için bir hareket platformu oluşturuyordu. Kabul edilen düşüncelere katılmaması ikinci önem taşıyan bir olguydu; görüşleri, zamanın en seçkin sosyalistlerince ayrıntılı biçimde çürütülmeye değer bulunmuştu.

1897'den sonra sosyalistlerin şanslarında bütün Rusya çapında bir canlanma görüldü. Rus proletaryasının en gelişkin ve sınıf bilinçli kesimini oluşturan Yahudi örgütleri 1897'de *Bund*'da birleşmiş; bir yıl sonra bu olayın utancı ve kışkırtmasıyla Ruslar da kendilerine ait birleşik bir parti, RSDİP, kurmuşlardı.[112] Bu canlanmanın yararını Polonya'lı iki parti de gördü. Özellikle SDKP, Feliks Dzierjinski li-

110) Jogiches mektupları, *Z. Pola Walki*, 1930. No: 9-10, s. 136.
111) O. B Szmidt, *Dokumenty*, C. I, s. 177, 195, 230. Trusewicz'in daha sonraki karşı çıkışları için bkz. bölüm XII.
112) *Bund*'un oluşumunun RSDİP'in kurulması üzerine etkileri ve ilk baştaki ilişkileri için bkz. H. Schukman, *The relations between the Jewish Bund and the RSDRP, 1897-1903*, Oxford doktora tezi (1960).

derliğindeki Litvanya Sosyal-Demokratlarının katılımıyla önemli ölçüde kuvvetlendi. Bu katılım sonucu üye sayısı ciddi derecede artmakla kalmadı, en güçlü ve etkin kişiliklerinden birini de harekete kazandırdı. Adı geçen kişi (Dzierjinski) 1898'de Sibirya'da sürgünden kaçıp yurda, Litvanya'ya dönmüştü. Polonya aynasına baktığında gördüğü manzara, biri Koczan-Morawski liderliğinde Polonya milliyetçiliği eğilimleri taşıyan, diğeri de Trusiewicz'in anti-milliyetçi Sosyal-Demokrat Partisi olmak üzere iki ayrı partiydi, ikisi de SDKP'yle birleşmeyi arzuluyorlardı ve bu olay Aralık 1899'da gerçekleşti. Trusiewicz SDKP içinde zaten bir etki yapmaktaydı.[113] Yeni partinin ismi artık Polonya ve Litvanya Krallığı Sosyal Demokrasisi, tasaca SDKPİL'ydi.

Birleşmenin hemen ardından Dzierjinski, neredeyse feshedilmiş durumdaki SDKP örgütünü yeniden inşa etmeye başladığı Varşova'ya geçti. Kısa surede yine tutuklanmasına karşın, örgütsel çabaları meyvasını vermeyi sürdürüyordu. 1900 yılına gelindiğinde SDKPİL Polonya'nın belli başlı sanayi kentlerine ve Dabrowa kömür madenleri bölgesine kadar yayılmıştı; yalnız üyelerinde ağırlık, sanayi işçilerinden çok zanaatkârlardaydı.[114] En sonunda bir Rus partisi doğunca, SDKPİL onunla sıkı işbirliğine girme gereksinmesini vurgulayıp birleşme olasılığını tartışmaya başladı. Bu sorun da Polonya'nın bağımsızlığı tartışmalarında olduğu gibi o günlerde PSP'den ayrı düşmesine neden olan bir sorundu; PSP yeni yüzyıla girilirken ulusal bağlamda olduğu kadar sosyalist bağlamda da giderek Rus karşıtı tutumlara yönelmişti. SDKPİL'nin özlemlerinin Rus partisiyle birliğe yönelik somut çabaları haline nasıl getirildiğini ileride göreceğiz.[115]

SDKPİL'nin gösterdiği gelişme Rosa Luxemburg'un önemini büyütmüştü. Hâlâ küçük bir azınlık adına konuşmakla birlikte, saygı duyulacak bir kavgadan çıkmıştı ve artık iki yıl öncenin tecrit edil-

113) Genellikle bilindiği gibi Zalewski takma adını kullanırdı. O dönemde "Litvanya" etnik değil, coğrafi çağrışımlar uyandırıyordu.
114) Dziewanowski, *Communist Party*, s. 27. Bkz. bu kitapta, bölüm VII.
115) Bkz. Bu kitapta Bölüm V.
116) John Mill, *Pionirn un Boier*, C.II, s. 250.

miş ve uzakta kalmış kişisi değildi.[116] Kaleminden çıkan yazıları basmak isteyenlerin yalvaracak ölçüde esneyeceğinden emin olunabilirdi. *Bund* ondan makaleler istiyordu ve *Neue Zeit*'te çıkan makalesini 1899'da yeniden bastı.[117]

1897 ilkbaharında Zürih Üniversitesi'ne doktora (resmi unvanı Kamu Hukuku Doktoru, "Doctor Juris Publia et Rerum Cameralium" idi) tezini sundu. Tezinin başlığı "Polonya'nın Sınai Gelişmesi"ydi.[118] O zamana dek bilinmeyen kaynaklardan yararlanarak Polonya'nın 19. yüzyıldaki sınai gelişmesini çözümlemişti. Aslında bu çalışması, konuda yapılan ilk ciddi ekonomik çözümlemeydi.[119] Ekonomik açıdan bakıldığında, Rusya Polonyası'nın Rus İmparatorluğu'nun bütünsel bir parçası haline geldiğini, Polonya'nın ekonomik büyümesinin önemli Rus pazarı olmadan gerçekleşemeyeceğini ve Polonya ekonomisinin başka bir bağlamda önem taşımadığını gösteriyordu. Sav sadece içeriğiyle Marksistti. Amacı, daha önce siyasal ve diyalektik açıdan savunduğu şeyleri ekonomik göstergelerle kanıtlamaktı. Bir başka deyişle, Rusya Polonyası'nı Rus imparatorluğundan koparıp Polonya'nın işgal altındaki öteki bölgeleriyle birlikte bir Polonya ulusal ya da dil devleti oluşturma girişimi, son elli yıllık bütün gelişme ve ilerlemenin yadsınmasıydı. Bu tez, Rosa ve ötekiler açısından, Polonya milliyetçiliğinin siyasal talepleri karşısında önemli bir kanıt hazinesi işlevi görüyordu. O günlerde doğa bilimlerinden başka bir konuda hazırlanan tezin yayımlanması alışılmadık bir ayrıcalıktı. Araştırma yapan öğrenciler bugün bile değeri eskimeyen ya da bozulmayan bu özgün iktisat tarihi metninden yararlanabilirler. Tez, Rosa Luxemburg'un başlıca ekonomik çalışmalarından ilkiydi ve çarpıcı örnekler sunarak (kendine özgü toplumsal

117) "Der Socialism en Peulen", *Der Yiddishe Arbeter*, No: 8, Aralık 1899.
118) *Kes Die industrielle enlwicklung Polens* başlığıyla yayımlanmıştı (Leipzig 1898). Bilgi Zürih Kantonu devlet arşivlerinden alınmıştır, referans U 105 b.4.
119) Adolf Warszawski'ye göre, Fransa'da fizyokratların yazılarının 18. yüzyıl Polonyası'ndaki yansımalarını açığa çıkaran, Rosa'nın, (Paris'teki) Czartoryski Kütüphanesi ve Bibliotheque Nationale'de 1894-1895 yıllarında yürüttüğü araştırmalardı. Marchlewski, Rosa'nın varsayımını kendi doktorası için uygun bir konu olarak seçmiş ve tezini vermişti: *Physiokratismus im ailen Polen*, Zürih 1896.

imgelemle istatistiklerin bir bileşimiyle) doğru ekonomik tarihin canlandırılmasına karşı özel yeteneğini gösteriyordu. Bu çalışmadan Polonya'nın genel tarihinde temel olarak yararlanma umudundaydı. Yaşamı boyunca öyle bir girişim için ara ara çalışmıştı, ancak bunları asla tamamlayamadığı gibi onlardan hiçbir iz de kalmamıştır.

Hemen hemen o sıralarda, SDKPİL'nin mülteci liderlerinden daha kapsamlı bir harekete katılarak gelişmekte olan ününden yararlanma arzusu, en sonunda Almanya'ya taşınma kararını kesinleştirmişti. Etkili *Neue Zeit*'ın editörü Kautsky, Polonya'nın bağımsızlığından daha az hassas sorunlarda yazmasını yeğleyerek, onu Polonya olayları üzerinde düzenli yazışma yapılacak biri diye görüyordu.[120] Robert ve Mathilde Seidel'le olan dostluğu sayesinde daha geniş bir Alman çevresinde kişisel olarak tanındı. Robert Seidel isyana teşvik suçlamasından kurtulmak için Zürih'e göç etmiş, bir ölçüde aleyhindeki suçlamalar geri alınmadığı için, ayrıca İsviçre'deki sosyalist harekete daha fazla katılması nedeniyle anti-sosyalist yasaların kalkmasına kadar orada kalmıştı. Rosa'nın da Polonya sorunlarıyla ilgili yazılar verdiği Zürih'teki etkili sosyalist gazete *Arbeiterstimme*'nin editörü olmuştu; buna karşılık Rosa da edebi çalışmalarında (Seidel'in sanatsal iddiaları vardı) ona yardım ediyor, Seidel'in evine sık sık konuk gidiyor, tabii güzel ağırlanıyordu.[121] Almanya'ya gitme kararını vermesinde Seidel'in de etkisi bulunduğunda kuşku yoktu.

Almanca'sı da o zamana kadar hayli ilerlemişti. Heyecanlı ve sinirlenmeye eğilimli olmasından ötürü Zürih'deki ilk açık konuşmalarının bir kısmı fazla başarı sağlamamışsa da, konuşması akıcıydı.[122] Zamanla aşmıştı bunu. Ancak birkaç yıl için basılı yazılarında siya-

120) Bkz. Polonya'da orta sınıflar üzerine makalesi, *NZ*, 1897-1898, C. I, s. 164.
121) Seidel için bkz. *Z. Pola Walki*, 1959, No: 1 (5), s. 65-66 (Giriş). Seidel İsviçre partisinde önemli bir kişilikti; İtalya, Romanya, Hırvatistan, Macaristan'da geniş bağları vardı. Herhalde bu makalelerden ötürü Frölich, Rosa Luxemburg'un "İsviçre işçi sınıfı hareketinde aktif olduğu"nu iddia etmişti. Ancak buna kanıt yoktur (s. 54). İsviçre hükümeti ona izin vermezdi. Rosa'nın kendisi de daha sonraki yıllarda İsviçre'deki sosyalist gelişmeleri hiç bilmediğini durmaksızın yinelemişti.
122) John Mili, *Pionim un Boier*, C. I, s. 175.

sal toplantılarda olduğundan daha inandırıcıydı. Her zaman konuşmaktan çok Almanca yazmayı yeğliyordu. Genelde utangaç biri değilse de, Almanca'sının düzgünlüğü hakkındaki kuşkuları, dostları ve eleştirmenlerinin teminatlarına karşın yaşamının geri kalan süresince onu huzursuz etti hep.[123]

Bununla beraber, Almanya'ya taşınmak büyük bir adımdı. Bir kere, gidip gitmemesini salık vermek üzere Jogiches araya giremezdi artık. Alman olaylarına ister istemez çekilmişti, Polonya sosyalizmi en iyi beynini yitiriyordu. Ayrıca Leo'nun kıskançlığı içtendi. Kendi başına eğildiği hiçbir konuya kendini tamamen kaptırarak yazamıyordu, aslında hemen hemen hiç yazamıyordu. Rosa'nın yazılarını düzeltirken okumak bile onu saatlerce sinirlendirmeye yetiyordu; "dilsel boa yılanları" görür gibi oluyordu. Beceriksiz ve kesik kesik çalışan bir öğrenciydi, asla diploma alamadı. Ancak bütün teknik etkenler bir yana, Polonya hareketi adına olduğu kadar kendi hesabına da Rosa'yı kaybetmekten korkuyordu. Parvus, Bruhns (Breslau'daki parti sekreteri) ve Schönlank gibi kişilerin dikkatini çeken raporları ona acı veriyordu. Gerçekten gitmesini önlemeye çalışıp çalışmadığını bilmiyoruz, ama bunun hoşuna gitmediğini biliyoruz. Aslında kendisi yokmuş gibi davransa da ayrılmaması için gerçekten etkili olabilecek parti nedenleri vardı: Silezya ve Poznan'daki Polonyalıların PSP'nin pençesinden kurtarılması ve davaları için Almanların sempatisini kazanma gerekliliği. Ancak ikisi de geçerli bahanelere açık şeylerdi. Ayrıca Leo'ya korku salan hırs, Rosa'nın asıl yönlendiricisiydi. Almanya'da bir kariyer yapabileceğini biliyordu; bunu biliyordu ve Enternasyonal'in saçı ağarmış başkanlarına, PSP'ye ve Leo'ya kanıtlayacaktı. Kendine kanıtlamak içinse herhangi bir gereksinim duymuyordu.

Bu arada oturma izni almakta güçlükle karşılaşmıştı. Sosyalistler için can alıcı bir sorundu bu. Alman yetkililerinin çoğu, sosyalistleri suçlu kişilerden biraz daha iyi kişiler olarak görüyorlardı ve o

123) *Letters to Karl and Luise Kautsky*, Giriş., s. 18. Bu çekingenliğin biraz da sahte bir ılımlılık gösterisi olduğundan kuşkulanılmaktadır.

günlerde yerleşik yabancılara genellikle gösterilen nezaket aktif olan yabancılardan esirgeniyordu. Tek çözüm (yine Seidel'lerin tavsiyesiyle) Alman kökenli biriyle evlenmekti. Rosa bunun üzerine başka bir Alman göçmeni Karl Lübeck'in Polonyalı karısı olan bir dostuyla bir plan yapmıştı. Yaşlı Lübeck kötü günler geçirmişti, yazılarını Alman basınında çıkarmak için eski yoldaşlıklarını araya sokmak zorunda kalan sakat biriydi. Rosa ona bu işlerinde yardım ediyordu, belki yazılarının bir çoğunu o yazmıştı. Kocasının tam zıttı olan Olympia Lübeck'le özel bir dostluğu vardı. Olympia genç, özellikle parasal konularda tümüyle bohem yaşantı süren biriydi.[124] Ciddi Almanların Olympia Lübeck'in tuhaflıklarını onaylaması asla söz konusu olamazdı. Mülteciyken gerek Kautsky gerekse Bernstein çeşitli kereler açlık çeken bir aileye kendi kıt paralarından borç verirken, Olympia'nın hilekârca davranarak bu açlık yardımı paralarını sanatsal etkinliklere (örneğin, geniş bir dostlar grubuyla birlikte tiyatroya gitmek gibi) yatırdığını görmek olanaklıydı; iki kadın 1890'dan beri dosttu. Olympia uygun bir genç adam (kendi oğlu Gustav) bularak Rosa'nın problemini çözmekte yardımcı olmuştu. Gustav ciddi, ayırıcı özelliği bulunmayan bir kişiydi ve düşünceyi onaylamadı. Daha 1895'te Paris'teki Rosa'yla Doğu'daki Leo Jogiches arasındaki bağlantı kuryesi olarak görev almıştı, Leo'nun çektiği acılar onu incitmişti. İlişkileri hakkında her şeyi biliyordu ve kendisine önerilen düzmece koca rolünü sakin karşılanamayacak derecede onur kırıcı ve olasılık dışı sayıyordu. Ancak bütün aile Rosa'nın yaşlı Lübeck'e ayırdığı uzun saatler adına bir yükümlülük altındaymış gibi hissediyorlardı kendilerini; hem Gustav'ın annesi, Rosa'nın kocası olarak görünmenin Gustav'ın kendi başına ulaşması olası şeylerden daha iyi olacağına karar vermişti.[125] Olympia'nın ısrarına karşı hiçbir rüzgâr dayanamazdı. Bunun üzerine evlilik 1897 ilkbaharında Basle'de,

124) Lübeckler için bkz. Karl Kautsky, *Erinnerungen und Erörterungen, Materials for an Autobiography*, Amsterdam 1960, s. 447.
125) Karl Kautsky, *a.g.y.*, s. 445.
126) Evlilik belgesinin örneği ZHP, Varşova'dadır. Zıtlı bir kopya içinse bkz. Bölüm IV.

Rosa'nın tezini vermesinden kısa süre sonra gerçekleşti.[126] Genç çift daha nikâh diresinin eşiğinde ortaklığı hemen bozdular. Ancak boşanma belgesi koparmak Rosa'nın beş yılını daha aldı. En sonunda ondan kurtulmakla büyük ölçüde hafiflemesine karşın, kocasına karşı her zaman ılımlı bir küçümseme hissetmişti. 'Tipik Lübeck' deyişi dikkatsizliğin ve güvenilmezliğin eşanlamlısı halini almıştı. Boşanma işlemlerinin bitirilmesi için bile Lübeck'lerin oğullarının başında bulunup hareketlenmesi için yardımda bulunmaları gerekiyordu, çünkü Gustav kendi formaliteleriyle uğraşmaktan bile acizdi. Buna karşın Rosa'yı evlilik ismi eğlendirirdi hep. Otel kayıtlarını ve posta kartlarını neşe içinde gösterişli bir 'Bayan Gustav Lübeck' yazısıyla imzalardı.

Formaliteler bitince Rosa (herhalde Leo Jogiches'le) Mayıs 1897'de Paris'e son bir uzun ziyaret yaptı. Rus partisinin yakında yapılacak kongre hazırlıklarıyla telaş içinde uğraşan Rus dostlarıyla ilişkilerini tazeledi orada. Ama gelecek açısından daha önemlisi, seçkin Fransız sosyalistleriyle kurduğu ilişkiydi. Başta hoşlanmadığı, gürültü, duman ve yolların uzunluğundan oluşan (ayrıca çok fazla Polonyalının bulunduğu) Paris, ilk kez olarak alışılmış cazibesiyle görünüyordu.[127] Rosa Luxemburg artık Jaurès, Jules Guesde ve Eduard Vaillant'ı daha iyi tanıyordu. Jaurès'e hayrandı; Jules Guesde bir parça soğuk, saygı ve kişisellikten uzak bir onaylama çağrıştıran biriydi; özellikle samimi olduğu kişi Edouard Vaillant'dı.[128]

Rosa 20 Mayıs 1898'de Berlin'e (düz sokakları ve inatçı insanlarıyla tuhaf, dostsuz bir şehir) taşındı, ilk andan itibaren geldiği yeri beğenmedi; ansızın Zürih, tuhaf biçimde rahat ve çekici görünmeye başlamıştı. Ancak geçmişe yönelik bu duygusal göz atışlar, önünde açılan yeni ufuklarla (soğuk iklimde ciddi bir sosyalizm) karşılaştı-

127) Jogiches mektupları, *Z. Pola Walki*, 1930, No: 9-10, s. 111, 116. Paris üzerine ilk yorumlar Berlin üzerine yapılan daha sonraki yorumları andırır -İsviçreli bir genç kızın yorumları! Ancak insanlar konusundaki yargılar değişikti: Paris güzel kadınlarla, Berlin inatçı Prusyalılarla doluydu (bkz. Bölüm 4). Ancak onun Paris'te kaldığı süre hakkında çok az ayrıntı biliyoruz.

128) *Letters to Karl and Luise Kautsky*, s. 176, tarih 27 Aralık 1915, Vaillant'ın ölümünün hemen peşinden.

rıldığında önemini yitiriyordu. Zürih'ten ayrılışıyla beraber Rosa Luxemburg'un kariyerinde yeni bir bölüm açılmıştı. Sonraki yirmi yılda asıl uğraşı Alman Sosyalizmi olacaktı. Şans eseri, Almanya'ya geldiği an, Alman partisi içinde kopan ve (partinin) kabul edilmiş ideolojisini ta temellerinden sarsan büyük bir fırtınayla çakışmıştı.

4
YENİ ARENADA İLK KAVGALAR
1898 – 1899

Rosa Luxemburg'un 1898'de geldiği Almanya iki farklı görünüm sunuyordu: Oturacak kişi için yeni bir toplum ve bir sosyalist için eski bir savaş alanı. Her sosyalist kendi toplumuna böyle çift odaktan bakar ve yeteneklerinin yettiği kadarıyla çifte bakışı tek, tutarlı bir görüşe indirgemeye kalkışırdı. Bununla birlikte Rosa Luxemburg'un özel çabalarını gözden geçirmeden önce bu iki yöne nesnel olarak ve sırayla göz atmamız gerekmektedir.

Dünyanın geri kalanı ve özellikle kendi vatandaşlarının çoğunun gözünde Alman Reich'i yeni yüzyıla girilirken kıta Avrupa'sının ekonomik ve siyasal kalesiydi. Çağdaşlarına göre Bismarck, Almanca konuşan prensliklerden oluşan bir topluluktan kuvvetli, zengin ve büyüyen bir imparatorluk yaratmıştı. Bu prenslikler daha kırk yıl

önce iki yüzyıldan beri güçler dengesinin egemen olduğu bir Avrupa'nın siyasal satranç tahtasında piyonları oluşturmuşlardı. Büyük Frederick'in disiplinli ve ihtiraslı Prusya'sından sonra zayıf ve kararsız bir monarşi, Habsburg muhafazakârlığının basit bir eklentisi ortaya çıkmıştı. Bitmek bilmeyen aşağılamalar karşısında (hem Muhafazakârların hem de Sosyalistlerin unutmak istemedikleri ve unutmadıkları, esin kaynaklarını ondan aldıkları bir aşağılama) Prusya 1849'da, erken doğum yapmış devriminden (demokrasiyi yerleştirmek üzere gecikmiş bir deneme) Rus Çarı sayesinde kurtulmak durumunda kalmıştı. Devrimle yüklü Prusya'nın sırtı I. Nikola otokrasisinin paslı demiriyle sıvazlanmıştı; I. Nikola, Prusya kralını desteklemekle bütün Almanya'daki devrimi boğmayı başarmıştı. Başka şeylerle birlikte 1848-1849 olayları Karl Marx'ı harekete geçirmiş, Alman liberalizmine karşı beslediği siyasal soğukluk biçimindeki egemen tutumuna ulaşmıştı. Yine de on beş yıl içinde bütün bunları değiştirdi Bismarck. Avusturya-Alman birliğinden çıkartılmış, yeni ekonomik ve siyasal nüfuz alanı olarak güneye ve doğuda Balkanlara dönmek zorunda kalmıştı. Batı Almanya üzerindeki Fransız hegemonyası ile Fransız imparatorluğunun tahtında bir Napoleon'un canlanması iddiaları 1871'de kesin yenilgiye uğramıştı. Daha da önemlisi, ilk başta Liberallerden gelmiş, 1848'de ise ifadesini Almanya'daki çeşitli devletlerin hepsinin demokratik, eşit ve kendiliklerinden birleşmesi umudunda bulan Alınan birliğinin hızlandırılması eğilimi, Bismarck tarafından küçümsenerek etkisizleştirilmiş ve ortadan kaldırılmıştı. Bismarck neredeyse gönülsüz duran Prusya Kralı'nı Almanya İmparatoru'na döndürmüştü; Prusya Muhafazakârlarının aşırı ve çılgın kesiminden başka herkesin desteğini alarak ve Liberallerin de desteği olmadan, Alınan birliğini kendi tasarladığı zeminde (Prusya'nın yeni imparatorlukta sürekli hegemonya kurması) yaratmıştı. Liberaller ya durumu kabul edecek ve zafere ulaşmış Alman birliğinin katarına katılacaklardı, ya da Prusya ve Prusyalı düşüncelerin dargörüşlü egemenliğine karşı kalıcı ve etkisiz bir muhalefet yapacaklardı. Sonuçta ya Milliyetçi ya da Liberal olabilirlerdi (bu durumda Ulusal Liberaller biçimindeki

bir parti ismi bir efsanenin somutlaşmasına dönüşüyordu), ama ikisi de olamadılar. Onun yerine milliyetçilik ve Bismarck'tan yana tavır aldılar. Yıllarca ve belirli zaman aralıklarıyla Reich hükümetini geleneksel liberalizm doğrultusuna (serbest ticaretin oturtulması ve toprak sahiplerine, Junkerlere karşı gelişmekte olan sınai ve ticari topluluğun çıkarlarına daha fazla hükümet desteği verilmesi) sokmaya çalıştılar. Ancak bu tereddütlü ve umutsuz bir çabaydı. Açıkça olanaksız biçimde Reich hükümetinin Prusya hükümetine karşı kullanılması demekti. Bu konuda Sosyal Demokratların görüşleri netti; nelerle süslenirse süslensin, Reich hükümeti omurgasını ve en güçlü parçasını oluşturan Prusya'nın çıkarlarının aleyhine hareket edemezdi asla.

Muhafazakârlarla Ulusal Libarallerin dışında, Alman İmparatorluğundaki burjuva siyasal yelpaze geniş bir Katolik (Merkez) partiyi de kapsıyordu. Bu parti, kuzey ve doğunun Protestanları karşısında yeni Reich'ın batı ve güneyinin dengeleyici gücünü oluşturan bir tarihsel etkendi. Daha solda ise küçük ilerici partilerden oluşan bir grup vardı. Bu partiler de, Ulusal Liberallerin şifozrenisi sonucunda, hâlâ yarı feodal Prusya'nın yapısına kapanmış modern bir sanayi toplumundaki küçük adamın bütün muhalif eğilimlerinin boşa akıtılacağı kanallardı. Toplumsal bir zeminde konuşursak, ilericiler sadece *küçük-burjuva* olmakla kalmıyordu, aynı zamanda Fransız ve İngilizlerin kullandıkları anlamıyla da radikaldi: Toplumsal özlemlerden çok özünde siyasal ve ekonomik özlemlerin bir ifadesiydi.

Ne var ki bütün bu partilerin gücü, *Reichstag*'ta edindikleri sandalye sayısından ayrı olarak, sınırlıydı. Yasama meclisi hükümet işlerinin yürütülmesinde Elizabeth'in Avam Kamarası'na göre ancak bir parça daha fazla zorunluluk getiriyordu. Tek yasama denetimi bütçe aracılığıyla uygulanıyordu ve o zaman da söz konusu olan gelirin harcanması değil, toplanmasıydı. 1870'den başlayıp 1914'e kadar Muhafazakârların durmaksızın işaret ettikleri gibi, imparator istediği zaman bir subayla on adam gönderip kendilerini önemli sayan bu meclis üyeleri kalabalığını dağıtabilirdi. Zaten İmparator'un haklarıyla yetkilerini göstermesinin en iyi yolu bunu yapmaktı. *Reichs-*

tag hükümet işlerini kolaylaştırmak için vardı, eleştirmek ya da engellemek için değil.

Her durumda, Reich hükümeti parti farklılıklarını öylesine basit yollarla manipüle edebiliyordu ki, hükümetin o zaman sergilemekte olduğu politika ne olursa olsun (ya Merkez'e karşı Ulusal Liberallerle ilericileri Muhafazakârlarla birleştirerek, ya da diğerlerine karşı bir Muhafazakâr-Merkez bloğu kurarak), onu destekleyecek bir gruplaşma her zaman bulunabiliyordu. Her ne kadar *Reichstag* genel oyla seçiliyor ama Britanya Avam Kamarası genel oyla seçilmiyorsa da, Almanya'daki parlamenter yaşamı o günkü İngiliz parlamenter yaşamıyla eş tutmak çok yanlış olur. Alman parlamentosunun Üst Meclis'i, federal *Bundesrad*, her zaman tutucu bir faktör olmuştur. Federal yapısı, Amerikan Senato'su gibi, kalabalık şehir merkezleri karşısında en küçük ve en muhafazakâr bölgelere oransız bir temsil hakkı sağlıyordu. Dahası, egemenlik hakkının pek çok yönü eyalet hükümetlerinin ellerinde kalıyordu. Çoğu eyalet meclisinin seçim sistemi *Reichstag*'ınkine göre çok daha az demokratikti; bunun sonucunda eyalet meclisleri *Reichstag*'tan çok daha muhafazakâr nitelik taşıyorlardı. Reich *Bundesrad*'in üyeleri eyalet meclislerince değil, eyalet hükümetlerince atanıyordu. Dolayısıyla merkezde onların sözcülüğünü yapıyor, daha da muhafazakâr oluyorlardı. Olasıdır ki *Reichstag*'ın genel oyla seçilmesi sonucu, Almanya gerçekte olduğundan çok daha demokratik görünüyordu; ülkenin sonraki tarihi, sık sık olduğu gibi, iktidar realitelerinin anayasanın ve onunla yaratılan kurumların görünürdeki yapısının tersine işlediğini göstermiştir.

1900 yılında Alman imparatorluğunun yönü yeni bir kalıp olmaktaydı. Fransa-Prusya savaşının hemen ardından patlama dönemini bir kriz izlemişti. Zaten anti-sosyalist yasalar bunun sonucu olarak çıkarılmıştı. Ancak ekonomi kısa sürede toparlandı; Bismarck'ın ayrılışına ve Sosyal-Demokrasi'ye karşı özel yasaların kaldırılışına karşın, Almanya siyasal ve ekonomik bakımdan oldukça gelişmiş durumdaydı. Bütün dünyada ağır ağır ama süreklilikle işleyen bir patlama dönemi gözleniyordu. Genel atmosfer istikrar ve gü-

ven havasıydı. Almanya sömürge alanına geç girdiğinden asıl payı sayılanı elde edememişti. Bismarck ileriye dönük bir sömürge politikasına ilgi göstermişti; aslında, meslek yaşamının sonuna doğru, Almanya'nın sömürge çıkarlarının genişletilmesi ve Avrupa'daki asıl şirketlerine rakip olarak gördüğü Almanya'nın uluslararası taahhütlerinin arttırılmasını durdurmaya çalışmıştı. Ne var ki bu tür kısıtlı hareketler, kuvvetli ve her bileği büken bir imparatorluğu miras alan II. Wilhelm'e uygun değildi. Bismarck'ın gidişinden sonra, İmparator'un esinlendirmesiyle hareket eden Alman hükümeti uluslararası faaliyetlerin bütün alanlarında, sömürge mülklerinde, hem askeri hem de deniz gücünde hakkı olan payı; ayrıca, doğrudan çıkarlarını ilgilendirsin ilgilendirmesin, büyük bir Avrupa devletine yakışan tarzda uluslararası işlerin yürütülmesinde bir pay elde etme niyetini açık açık ilân etmişti.

İşte, tüm bu siyasal faaliyetlerin ve ekonomik ilerlemenin altında, ihmal edilmiş bir mahzenin rutubetinde durarak şişen kocaman bir yatak gibi, Sosyal-Demokrasi'nin örgütlülüğü gelişerek çoğalmıştı. Faaliyetlerinin tekrar yasallaştığı 1890'dan sonra Sosyal-Demokrat Parti, gerek doğrudan bir siyasal örgüt olarak ve gerekse sanayideki kolu özgür Sendikalar'ın gelişmesi sayesinde, büyük bir sıçrama yapmıştı.[129] Sendikalizmin yıllarca (1820-1840 arasındaki fazla gözardı edilmiş yanlış siyasal ajitasyon başlangıcını dikkate almazsak) siyasal sosyalizmden önce geldiği ve İşçi Partisi'nin bilinerek yüzyılın sonunda kurulduğu İngiltere'den farklı olarak, Alman sendikalizmi siyasal partinin ürünüydü ve hiçbir zaman bunu unutmasına olanak tanınmadı.

---

129) Alman Sosyal-Demokrat Partisi'ne bundan böyle SDP *(Sozialdemokratische Partei Deutschlands)* olarak değineceğiz. Sosyal-Demokrat sendikalar *Freier Gewerkichafisbund* diye biliniyordu, 'özgür' sözcüğüyle rekabet ettikleri diğer iki örgütlenmeden ayrılacaklardı. Birisi merkez partiyle yakın ilişkisi bulunan Hıristiyan Sendikalar, öteki 1850'lerde kurulan Liberal bir örgüt olan ve Hirsch-Duncker, yani 'sarı' sendikalar diye bilinen kuruluştu, ikincisine ön ayak olan orta sınıflardı (politika yakın bağları ve çıkarları olmadan ve genelde Sosyal-Demokratlar'ın derin bir nefret besledikleri bir tür 'kendine yardım ederek kuvvetlenme' örgütlenmesiydi).

SDP, Alman işçi sınıfı örgütlenmesindeki iki eğilimin birleşmesiydi. Eğilimlerden birisi, salt siyasal amaçları gözeten ve daha önce 1860'ların başında siyasal ortamda marjinal bir güç olarak yer almış Lassalle eğilimiydi. Orta sınıf devleti çerçevesi *içinde* siyasal faaliyet yürütme geleneği bu taraftan geliyordu; devlet iktidarının organları içinde temsil ve etki gereksinmesi vurgulanıyordu. Öteki eğilim Marksist çizgiydi ve Birinci Enternasyonal günlerinden itibaren, yine onun çöküşünü izleyen dönemde Marx ve Engels tarafından sürdürülmüştü. İki kanat arasındaki birleşme 1875'de Gotha'da yapılan kongrede sağlandı. Benimsenen program, her yanıyla Marx'ın hoşuna gitmese bile, ağırlıkla Marksistti. Yeni partinin kaydettiği ilerlemeler Londra'daki *büyük adam* tarafından yakından gözlenmekteydi. Onun ölümünden sonra ise Engels, kendisi de 1895'de ölene dek liderlerle düzenli ilişki içinde oldu. Marx, Alman liderlerin devrimci anlayış ve niyetlerinden hep güvensizlik duymuş; onlara özel konuşmalarında çok ağır eleştiriler yöneltmişti (savaşın bitimine kadar birkaç üst düzey SDP lideri arasında sıkı sıkıya kollanan bir devlet sırrı olarak saklanacak bir olgu).

Anti-sosyalist yasaların kaldırılışının peşinden yapılan ilk parti kongresi 1891'de Erfurt'taydı. Orada Birinci Dünya Savaşı'nın patlamasına kadar partinin gözeteceği ilkeler ve taktiklerden oluşan çağdaş bir program benimsendi; Alman ciddiyetiyle yıllık SDP kongrelerinin raporuna önsöz olarak eklenip yeniden basılıyordu. Programda kapitalist toplumun çöküşünün kaçınılmazlığına ilişkin Marksist görüşe destek sözü verilmekteydi. Uzak ama önceden görülebilir bir gelecek içinde kapitalizmin yerine sosyalist bir toplumun kurulması öngörülüyordu. Çöküşten söz ediliyor, ancak yasaları ve onları hevesle uygulayan ajanları düşünerek devrim sözcüğü geçmiyordu. Bununla birlikte parti, aynı zamanda, işçi sınıfının günlük çıkarlarını koruma gerekliliğini de kabul etmiş, partinin her zaman uğruna çaba harcaması gerektiği belirli asgari amaçlar saptanmıştı. Yani program kesin azami amaçlar ve daha yakın asgari amaçlar biçiminde bölünmüştü: Bir bütünün iki ayrı yönü. Erfurt progra-

mı mutlaka aynı olması gerekmeyen ve zaman zaman çelişebilecek, böylece bir seçim yapmayı zorunlu kılacak amaçların bir senteziydi.[130]

Erfurt programının kuramsal bölümünü hazırlayan Karl Kautsky'ydi. Kautsky o günlerin Almanya'daki en tanınmış Marksist kuramcısı, 'yaşlı adam'ın yakından tanıdığı biriydi. Bir yandan Marx'la kendi yakın arkadaşı Engels, öte yandan Wilhelm Liebknecht ve August Bebel'li SDP yönetimi arasındaki kuramsal bağlantıyı sağlıyordu. Ne var ki Engels, Kautsky'yi ve çalışmalarını onaylamışsa da, bunların niteliğini yanlış kavramıştı. Kendisiyle o çizgi, gerçek devrimci duygularla soyut düzeyde popülerleştirilmiş devrimci postülalar arasındaki uçurumu tam anlamamıştı. Marksist diyalektiğin yayılması Kautsky'nin bütün yaşamını kaplayan uğraşı oldu. Kişisel dostları Victor Adler ile Eduart Bernstein yıllarca gerek ikili konuşmalarında, hatta gerekse kamuoyu önünde bu diyalektiğin pratikte parti taktikleriyle uyuşamayacağını kendilerine göstermişse de, Kautsky, Erfurt programında kendisinin sağlamış olduğu nihai amaçla güncel taktiklerinin "boşu boşuna yanyana getirilmesini" hiçbir zaman kabullenmedi.[131] O sıralarda başkası da kabullenilemezdi; Erfurt'ta parti taktikleri konusunda çok ateşli tartışmalar görüldü. Ancak Kautsky'nin taslağındaki ilkelerin başta geldiği düşüncesinin (bütün taktikler o şelaleden aşağı yuvarlanmak durumundaydı) benimsenmesine karşı çıkan olmadı.[132]

---

130) Bkz. Carl E. Schorske, *German Social Democracy, 1905-17: The Development of the Great Schism* Cambridge (Mass.) 1955. Bu, savaştan hemen önceki dönemin en iyi modern tarihidir. SDP'nin kuruluşu üzerine son dönem çalışmalar için bkz. Roger Morgan, *The German Social Democrats and the First International, 1864-1872*, Cambridge 1965

131) Bkz. Erich Matthias, "Kautsky und der Kautskyanismus", *Marxismusstudien*, Ikinci Dizi, Tubingen 1957, s. 160. Kautsky ile düşüncelerinin en iyi özet çözümlemesi budur. Daha fazla ayrıntı ve daha komünist bir bakış için bkz. daha yakın bir inceleme: Ernesto Regioneri, "Regarding the Origins of Marxism in the Second International", *Critica Marxista*, No: 5/6, 1965, s. 1-127.

132) İkinci Enternasyonal'in büyük isimlerinden birkaçı, özellikle onun gibi salt kuramsal temelde devrim zorunluluğuna bağlı kalanlar (ne kavramı terk ederek, ne de kavramı pratiğe uygulamayı deneyerek), Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra

Buna karşın, siyasal Sosyal-Demokrasi açısından iki cephesi bulunan bir tutum takınmak zorunlu, hatta kaçınılmazdı. Çeşitli grup ya da sınıflardan oluşan bir toplumda bir grubun çıkarlarını temsil eden herhangi bir siyasal parti yakın çıkarları gözetmek durumundaydı. Siyasal partilerin hiçbir iktidar beklentisinin olamayacağı, imparatorluk hükümetinin kalıcı iktidar yapısını kendi doğrultularında yönlendirmeye çalışan çıkar-gruplarından öteye gidemeyecekleri Alman imparatorluğu gibi bir toplumda, bu durum özellikle geçerliydi. SDP aynı zamanda içinde faaliyet gösterdiği aynı toplumun uzun dönemde kaçınılmaz olarak mahvolacağını iddia eden bir partiydi; amacı da mahvolmasının gerçekleşmesine yardımcı olup iktidarı devralmaktı. Azami program buydu. Nasıl Marksizm siyasal bir felsefe olarak yeniyse, bu konuda da SDP oldukça yeni bir oluşumu gösteriyordu. Eskiden de bir rejimi devirmeyi hedefleyen, güncel kötülükler yerine geleceğin lütuflarını ortaya atan pek çok grup ve derneğe rastlanmıştı. Ancak bu tür partiler her zaman irili ufaklı bir grup insanın iradi hareketlerinden boy göstermişti; erdemin, iktidarın, hatta Tanrı sözcüğünün kendi hakları olduğunu iddia etmişlerdi. Yine de hiçbiri tarihsel kaçınılmazlık iddiasında bulunamamış; faaliyetlerini nesnel bakımdan zorunlu gösterdiği gibi öznel olarak da arzu edilir kılan tam kapsamlı bir felsefe geliştirememişlerdi.

Öte yandan, günlük faaliyetlerle bu faaliyetlerin içinde gerçekleştirildiği çerçevenin toptan yok edilmesi amacının birleştirilmesi pratikte (özellikle de demokrasi biçimlerini gözeten bir kitle partisi açısından) kolay, dosdoğru işleyen bir politika asla değildi. Liderliğin attığı her adım, herhangi bir sırada özgürce tartışılıp yılda en az bir kere oylanarak kamuya mal ediliyordu. Partinin yeniliği, eşsizliği, kabul görüyordu, aslında bu bir inanç ve gurur konusuydu; ancak beraberinde getirdiği ikincil önemdeki ve genellikle eksik sap-

---

Kautsky'yle birlikte uzun süren bir kayıtsızlığa kaymışlardı. Bu küçük grup açısından (ve sadece onlar açısından) ününü koruyordu Kautsky. Bunun için Daszynski 28 Ekim 1924'te ona şöyle yazmıştı: "Benim gözümde sen yeni proleter özgürlüğü çağının şövalyelerinden birisin..." (Kautsky Archives, IISH, D VII, 336). Yani Rosa Luxemburg'un büyük rakiplerinden ikisi siyasal ilgisizliğin alacakaranlığında tokalaşıyorlardı.

tanmış problemleri anlayanların sayısı çok daha azdı. SDP kendinden emin bir partiydi. Tarih onun yanındaydı ve tarihin karşı konulmaz gücünün yanısıra yalnızca yükseliş içindeki proletaryanın partisine nasip olmuş bir anlayış netliği vardı. Ne var ki bu berraklık aydınlatıcı olduğu kadar kör ediciydi de. *Burjuvazi* ile sosyalistler, örgütlü toplumla örgütlü Sosyal-Demokrasi, 'onlar'la 'biz' arasındaki uçurumu bütün açıklığıyla gösteriyordu; yani karışıklık olması olanak dışıydı; ancak yaşamla ilgili böylesi ak/kara imgesinin siyasal ve kişisel sonuçlarını da perdeliyordu. Kutsal Kâse kadar uzak ve erdemli olarak tecrit edilmiş oldukları parıldayan kulelerinden katı burjuva dünyasına bakan sosyalistler, kendilerini öteki insanlardan yaradılış olarak farklı, başkalarının siyasal başarısızlık ve sosyal hastalıklarından bağışık olduklarını sanmaya başlamışlardı. Politikacı Marx'ın (filozof Marx'a karşı) bilinçli olarak benimsediği incelikten uzak kalış, gerçekliği güç durumda bırakmanın amacına dönüşmüştü; sosyalist konuşmaların doğrudan, açık tonu, saf ve idealist düşünme süreçlerini tamamlıyor görüntüsündeydi. Sürekli yinelendiği için olayların geçerli ve doğru olduğu kabul ediliyordu. Bu yüzden güven duygusu ve tarihsel diyalektiği sahiplenişin, net siyasal düşünüşün bir engeli olduğu anlaşıldı sonradan. Sorunların kendini dışa vurmaya başlamasıyla SDP'nin onlarla baş edemeyecek kadar eksik donanımlı olduğu da görünüyordu.

Partinin tecrit olması aynı anda hem ilke olarak kendi kendine dayatılmış, hem de toplum onu bu yöne itmişti. 1890'a kadar süren SDP'yi yasal olarak siyasal haritanın dışında tutma girişimi daha sonra yinelenmemekle birlikte, böyle bir düşünce ve bu yönde kesin istekler zaman zaman imparatorluk hükümetiyle onun muhafazakâr destekçilerinin aklına gelmiyor değildi. Ne var ki sosyalist tehditle başa çıkmak konusunda kişisel yeteneğiyle övünen imparator, sosyalizmin politikadaki dışavurumu olan SDP'ye karşı belli bir hoşnutsuzluğu her zaman saklı tutmuştu. Alman İmparatorluğunda yaşayan, imparatorluğun Almanlara güneşte bir yer kapma vaadine sadık, rahat koşullardaki ve saygıdeğer vatandaşın gözünde anavatanın dışına atılmış bir parya partisiydi SDP. Liberallerle ilericiler ara-

sında birtakım insanlar, özellikle birkaç profesör, çalışan sınıflarca tanınmayı gerektiren toplumsal dürtüyü anlıyor; Marksist boşluğu doldurarak Lassalle'ci ve Napoleon'cu temellerde onlarla taht arasında sözümona doğrudan bir köprü inşa etmeye çalışıyorlardı. Ancak gerek II. Wilhelm'in tamamen muhafazakâr siyasal güçlere dayanması gerekse SDP'nin resmi düzlemden uzak durma yönündeki politikasında uzlaşmaya yer vermeyi hiç düşünmeden geri çevirmesi nedeniyle, bu girişimleri başarısızlığa mahkûmdu. Ülke içinde tecrit edilmişliğinden gurur duyuyordu (materyalist diyalektik felsefesinin sonucu); ülke dışına hitap ederken ise, bütün kendini uzak tutma ve devrim sözlerinin yerini, zaman zaman hükümetin Sosyal-Demokrasi'ye adil davranmadığı biçimindeki yakınmalar alıyordu.[133] SDP ne kadar kuvvetlenirse, liderlik, burjuva topluma, köküne ve dallarına kin besleyen eski ağır sözcükleri o kadar yineliyor; sonuçta böyle bir politikayı bir kitle partisiyle pratikte uygulamak o kadar güçleşiyordu.

O durumda bilerek ya da kaçınılmaz olarak tecrit edilmiş, politik yelpazenin bir ucunda değil, tamamen dışında kalan SDP, giderek kendi içine çekilmekteydi. Toplum üzerindeki etki önemsenemeyecek derecede azaldıkça iç işlerle ilgilenme artıyordu. Seçimler ne kadar destek verildiğini anlamaya yarayan basit sınavlardan; sürekli gelişen, kapitalizm onları doğurdukça giderek hoşnutsuz ve yoksullaşan proletaryayı örgütlü Sosyal-Demokrasi'nin yörüngesine çekme girişimlerinden öte bir anlam taşımıyordu. SDP oylarında artış olması halinde bu, öncelikle bütün olarak var olan sistemin yadsınması ve ona karşı protesto gözüyle görülüyordu. Liberal ve Muhafazakâr partiler arasındaki net ayrımları çözümlemenin; onlar arasında manevra yapmanın; Sosyal-Demokrasi işin içine girer girmez ürküntü içinde bırakılan, dolayısıyla geçici ve gerçeklikten uzak olan tartışmalarından çıkar sağlamanın bir yararı görülmüyordu. Kısaca, kendine göre bir dünya yaratmaktaydı SDP. Asıl uğraşı bu dünyayı olabildiğince genişletmekti. Bu durumda ihtiraslı sosyalist-

133) Sözgelimi Theodor Barth, "Raiser Wilhelm II und die Sozialdemakratie", *Cosmopolis*, C. I (1896), No: 3, s. 873.

ler siyasal ya da kişisel doyuma ulaşmak için burjuva toplumuna gözlerini dikmek zorunda kalmayacaklardı.[134]

SDP liderliği başından itibaren yönetim ve örgütsel gelişme sorunlarına gömülmüştü. Almanya'daki kendi özgül politikalarını savunan birliklere ya da toplumsal çıkar grupları olan öteki partilere göre bu sorunlara daha çok kaptırmışlardı kendilerini. Reich'taki siyasal iktidar hiçbir zaman onların eline geçmediği için, SDP'nin kendi içindeki parti yaşamı da hiçbir zaman yapısal biçimlere bürünmedi. Bununla birlikte SDP'nin tek yapmaya çalıştığı şey, hem yüksek bir örgütlenme düzeyine ulaşmak, hem de aynı zamanda ağırlıkla demokratik normları işletmekti. Parti kongreleri partinin örgütlülük durumu, bütçe, parti basınının gelişmesi ve dağıtılması, kayıtlı üyelerin sayısı üstüne, yürütme kurulunun, eyaletlerdeki kolların ve Reichstag delegasyonunun faaliyetleri üstüne bir rapor sunulmasıyla başlardı hep.[135] Bu uygulama, kısmen, 1875'den sonra SDP'nin politikasına ve ruhuna egemen olmuş August Bebel'in kişiliğinin yansımasıydı. Partinin örgütsel etkisi ağırlıkla ona bağlıydı. Pek iyi fark edilemeyen şey, Bebel'in aşırı kurnaz politikacılığı ve gözlerini kısa dönemli parti taktiklerine dikmesiydi (herhalde kendisinin bile ayrımında olmadığı bir parça burjuva bir erdemdi bu). Çağdaşlarının gözünde Bebel, 1891'e gelindiğinde, işçi sınıfının büyük yaşlı adamıydı. Uzlaşmaz açıklamaların birçoğu tam bir meydan okuma derecesindeydi: "Varolan toplumun ölümcül düşmanıyım ve hep öyle kalacağım," ya da "Bu sisteme ne tek bir adam, ne de tek bir kuruş veririz".[136]

---

134) Bkz. J.P. Nettl, "The German Social-Democratic Party 1890-1914 as a Political model", *Past and Present*, No: 30, Nisan 1965, tecrit sosyolojisinin daha geniş bir tartışılması konusunda.

135) Bu ayırıcı özellikler Max Weber ve Robert Michels gibi çağdaş sosyologların SDP'yi ilk 'modern' siyasal parti ve geleceğin olanaklı modeli olarak görme yönünde ciddi bir yargı oluşturmalarına yol açmıştır. Bu kişiler onun ideolojisiyle ilgilendiklerinden yapısına ilgi duyuyorlar, ideolojisiyle yapısının mantığı arasındaki zıtlığı gösteriyorlardı öncelikle.

136) İlk deyiş Dresden'deki parti kongresinde kullanılmıştı: bkz. *Protokoll des Parteitages der SPD*, 1903, s. 313. İkinci deyişin kaynağını bulamadım, kaldı ki Bebel'in bile olmayabilir. 1900'de artık bir parti sloganıydı ve 'eski ilkeler'i savunan herkesçe aktarılıyordu.

Rosa Luxemburg Alman partisine katıldığında, öteki başat kişilik Wilhelm Liebknecht'ti. Wilhelm Liebknecht, Marx'la Engels'in yıllarca yakın çalışma arkadaşlığını yapmış, Bebel'le SDP'yi Londra'daki iki sürgünle birleştirmenin sorumluluğunu üstlenmiş bir kişiydi. O ve Bebel birlikte Lassalle'in örgütü *Allgemeiner Deutscher Arbeiterverein*'le ortak birleşme komitesi kurmuşlardı. Bu girişim Gotha'da Mayıs 1875'te yapılan bir kuruluş kongresiyle meyvesini verdi (Bebel o sırada hapisteydi).[137] Liebknecht, Bebel'in öğretmeni ve esin kaynağıydı, Bebel'i Marksist düşüncelerin yörüngesine o çekmişti; herkesten fazla Alman işçi sınıfı hareketini uluslararası alana yönlendirmiş ve Enternasyonal içinde seçkin bir konum kazandırmıştı. Liebknecht, Bebel'den çok daha sıcak bir kişi, politikaya atılan bir hayalperestin bütün avantajları ve dezavantajlarını taşıyan bir romantik ve ahlakçıydı. Politikaya yakınlığı insanlar aracılığıyla gerçekleşiyordu daha çok, düşünceleri sayesinde değil. Siyasal bileşimler kurulması uğruna kişisel antipatisinin üstesinden gelebilmiş ya da en azından gizleyebilmiş Bebel'den farklı olarak, hoşlanmadığı kişilerle çalışmayı neredeyse olanaksız buluyordu. Rosa Luxemburg'un Almanya'ya geldiği sıralarda, SDP hiyerarşisinin etkili görevlileri yaşlı adamın önceden kestirilemeyen bölme harekâtlarını bir sınama, aşırı övgüye tutkunluğunu ise üzülünecek, ancak yararlı bir maskaralık olarak görmekteydiler. SDP parti sekreteri Auer biraz boş bulunarak Rosa'ya şunları anlatmıştı: "Liebknecht Londra'ya ya da Paris'e geldiğinde bir geçit töreni düzenlenir (üç kişiden ikisi polis ajanıdır), o da ülkenin ruh halini tanıdığını sanır. Eh, yaşlı bir adam ne de olsa. Onunla tartışmak yararsız -kendin öğrendiğin gibi. Ama ciddi bir engel değil... üstünden atlanabilir."[138]

Sosyalizme karşı çıkarılan özel yasalar *(Ausnahmegesetz)* kuşkusuz SDP'yi tamamiyle yok edemediği gibi, varlığını da bütünüyle yasadışına itememişti. Yalnız faaliyetleri, özellikle propaganda ve üye toplaması sınırlı kaldı; sadece doğrudan *Reichstag* seçimleriyle ilgili

137) Bu kongrede *Sozialistische Arbeiter Partei* olarak benimsenen partinin ismi, ancak 1890'daki Halle kongresinde *Sozialdemokratische Partei* adını aldı.
138) Jogiches mektupları, 25 Mayıs 1898, *Z. Pola Walki*, 1961, No: 3, s. 147.

çabalara izin veriliyordu. Bu durum seçim işlerine parti mitolojisinde sessiz sedasız özel bir yer kazandırdı ve parti tam yasallığa geçtiğinde bile ortadan kalkmayacaktı. Yine de 1891 Erfurt Programı partinin bir yandan seçim faaliyetlerine, öte yandan yakın zamanlarda sağlanmış yasallık çerçevesinde uzun erimli uzlaşmaz sosyalizm hedefine resmi bağlılığını bir kez daha onayladı. Bu yeni program temelinde kuvvet üstüne kuvvet topladı SDP; sekiz yıl boyunca kendisini rahatsız eden tek bir tartışmaya tanık olunmadı. Parti içinde 19. yüzyılın son on yılında, en azından 1898'e kadar sıkıntı yaratan sorunlar görülmedi; önem taşıyan tek tartışma tarım reformuyla ilgili olandı. Toprak sorunu başından beri (bugün bile) sosyalistler açısından güç bir sorundu. Kuramsal olarak kapsamlı tarımsal değişiklikler üretmek olanaklı olabilmektedir, ama köylülerle küçük çiftçiler arasında kendilerine fazla destek toplamak (daha doğrusu, sosyalizm düşüncelerini çiftçilik dünyasına sokmak) olanaksızdı. Parti programı ilk baştan beri küçük mülklerin kademeli olarak kaldırılmasını ve özel ellerdeki büyük toprak malikânelerinin yaratılmasını istiyordu. Zamanı gelince basit bir el koyma hareketiyle olgun erikler gibi sosyalist tarımın kucağına düşecekti. Tarihselci umutsuzluğun en açık örneklerinden birisi buydu: Onunla kavgaya girmektense kapitalizme yardım edilerek sosyalizme erişilmesi. Özel olarak da sanayi sosyalizminin tarım topraklarına katı bir biçimde aktarılması. Ancak SDP'nin kimi üyeleri tarım emekçilerini ve küçük toprak sahiplerini tarihsel materyalizmin önlenemez kaderine terk etmek istemiyorlardı. 1894'te güneyli bir Alman olan George von Vollmar sorunu pratik bir biçimde gündeme getirdi. O yıl Frankfurt'ta yapılan parti kongresindeki konuşmasında, tarım alanı için özel bir SDP programı hazırlanmasını istedi. Geniş mülklerin büyümesiyle köylünün tamamen 'proleterleşmesi' gerekliliğini kabul etmiyordu, insanoğlunun refahıyla ilgilenen bir partinin politikası tarihsel kaçınılmazlık olamazdı; onun yerine hemen gerçekleştirilecek köklü reformlar gerekiyordu.[139]

139) Bkz. *Protokoll... 1894*, s. 134.

Bu öneri üzerinde sorunu incelemek için bir komisyon kuruldu. 1895'deki, bir sonraki parti kongresinde uygulamaya yönelik bir karar tasarısı olarak kapsamlı bir reform programı konuldu ortaya. Ancat tasarı reddedildi. Nihai amaç olarak sosyalizmi vurgulayan parti programı, kapitalist toplumun durumunu güçlendirebilecek, hatta düzeltebilecek reformları aynı anda barındıramazdı. Kongre büyük bir çoğunlukla geçerli çareye karşı ilkeleri benimsedi.

Aslında tarım politikasındaki tartışmanın kendisi büyük önem taşımıyordu. Ancak partide ilk kez iki ayrı grup belirmişti. Üstelik tarım programının destekçileri, sanılabileceği gibi, koşulların çok geri olduğu Prusya'dan ve Junker bölgelerinden gelen delegeler değil, siyasal yaşamın olabildiğince daha gelişmiş ve hoşgörülü işlediği Almanya'nın güneyinden gelenlerdi. Eyalet parti meclisinde kuzeydeki ve doğudaki yerel yönetimlere kıyasla oransız olarak temsil edilen SDP'nin Güney Almanya kanadı o anda parti önünde ilk kez güneyde birtakım özel problemlerin bulunduğunun, bunun sonucunda özel politikalar gerekliliğinin tanınmasını istemişti. Gelgelelim bu tür çağrılara aldırış edilmedi. Savaştan sonraya kadar tarım sorunları temel bir konu olarak ele alınmayacaktı partide. Öte yandan toprak tartışmasıyla aynı zamanda, sonraki on yılda parti kongreleri ve literatürünü kronik bir karşılıklı yakınma kaynağı olarak kaplayacak güneye özgü paralel bir sorunla yüz yüze gelindi. Wurttemberg, daha 1891'de bile, eyalet meclislerindeki *Land* hükümet bütçelerinden yana oy vermişlerdi –üstelik bu, "Bu sisteme ne tek bir adam, ne tek bir kuruş verilecek" öğretisinin yıllık parti kongrelerinde büyük bir ciddiyetle yinelendiği bir zamanda oluyordu. SDP, sınıf devletinin tiranlığını sürdürme harcamaları için halkı vergilendirme çabalarına her karşı çıkışını törensel bir ciddiyetle yapardı; SDP milletvekilleri birbiri ardı sıra getirilen Reich hükümeti bütçelerine şaşmaz bir kesinlikle karşı oy verirlerdi. Hükümet fonları kısmen ister istemez SDP'yle kavga yürütmeye, polisin, mahkemelerin, en önemlisi sosyalistlere karşı son çare olan ordunun korunmasına harcanıyordu. Yani güney Almanların hareketi resmi parti tavırla-

rından ılımlı bir kopuş olmaktan öte, yaşamsal bir önem taşıyan kendini tecrit etme, tam muhalefet ilkesine indirilmiş bir darbeydi.

Daha 1894'te parti kongresine herhangi bir parlamentoda yer alan SDP delegelerinin herhangi bir bütçeden yana oy kullanmasını açık seçik biçimde yasaklayan bir karar tasarısı sunulmuştu. Güney Almanlar bu tasarıya karşı mücadele ettiler; sözcüleri, bütün pratik amaçlar bir yana, tasarı kongreden geçerse SDP'nin güneydeki siyasal bir faktör olma öneminin ortadan kaldırılacağını iddia ettiler. Bu sefer ortodoks tasarıydı kaybeden taraf. 1895'te Breslau'da da benzer bir tasarı yenilgiye uğradı. Güney Almanya'daki bütçe oylamaları konusunda çok hoşnutsuz olanlar arasında Bebel de vardı. Ancak özel koşullar kurgusu korundukça ve parti ilkeleri özel olarak çiğnenmedikçe, birçok seçkin Güney Alman yoldaşın ısrarlı rahatlıklarına ses çıkarmadan göz yumulabilirdi. Yaşlı Engels Londra'dan Vollmar'ın iyi bir Sosyal-Demokrat sayılamayacağı protestosunda bulunurken, olasılıkla büsbütün hain olduğunu söylerken, Liebknecht onu yatıştırmak üzere yarı özür diler şeyler yazmak durumunda kalıyordu.[140]

Son olarak, Rosa Luxemburg'un girmekte olduğu partinin yapısına ve örgütlenmesine göz atmalıyız. Temelde Almanya'nın yönetsel bölümleriyle uyum içinde bir bal peteği gibi örgütlenmişti SDP. Yerel örgüt kabaca kırsal bölgelerde ya da kentlerde bir il konseyi kapsamında olan *Kreis* bölgesine denk düşüyordu. Bunun hemen üstü eyalet örgütlenmesiydi ve en tepede yıllar geçtikçe sayı ve önem bakımından artacak komiteler ve komisyonların çoğalmasıyla merkezi parti örgütü bulunmaktaydı. Partinin *Vorstand*'ı (yürütmesi) 'Bebel'le Liebknecht'in ortak başkanlığında yürütme yetkilerinin kullanıldığı organdı, ancak faaliyetleriyle ve aslında kendisi de, yıllık kongrelerde partinin onay ya da eleştirilerine uyma yükümlülüğündeydi. Bu organ bir parlamento ya da sovyetten çok, partinin genel iradesinin (çok Rousseacu bir kavram) anlatımı olan yıllık kuru-

140) Rosa Luxemburg, *Collected Works*, C. III, s. 13 (Paul Frölich'in Girişi). Ayrıca bkz. Friedrich Engels'den Wilhelm Liebknecht'e, 27 Kasım 1894.

cu meclisleri andırıyordu. Parti tüzüğü aslında çok demokratikti. Bütün yönetsel, politika ve kadro konularında en yüksek otoritenin parti kongresi olduğunu herkes, en azından örtük olarak, kabul ediyordu. Yürütme organının çalışmaları, o yılki ana gelişmeler, parlamento delegasyonlarının yaptıkları ve tek tek üyelerin hareketleri uzun uzadıya, sık sık ince ayrıntılara kadar inerek gözden geçiriliyordu. Söyleyecek şeyi olan herkes zamanı istediği gibi kullanarak konuşabilirdi; o da yetersiz kalırsa konu üstünde konuşmak için yeniden başvurulabilir ve normal koşullarda buna olanak tanınırdı. Belirli bir konu, genelde bir platform konuşması biçiminde ve biraz uzunca, yürütme organının ya da partinin, kıdemli üyelerinden birince sunulur, ondan sonra tartışma tabana açılırdı. Özellikle önemli konularda anlaşmazlık çıkan sorunlarda iki platform konuşmacısı seçilirdi.[141] Parti kongresinin konumu, kesinlikle gücü her şeyin üstündeki son temyiz mahkemesi derecesindeydi. İngiliz İşçi Partisi konferansları da sürekli buna uğraşmış, ancak hiçbir zaman başarı sağlayamamışlardı. SDP, Birinci Dünya Savaşı'na kadar İşçi Partisi'nden farklı bir biçimde *Reichstag*'taki üyelerini denetlemekte etkili olmuştu hep.[142]

Destekleyiciler, özel olsun yürütme organı olsun, kongreye tasarılarını benimsetmeye büyük değer veriyorlardı. Alınan kararlar bir yıllığına, ya da parti değiştirmez, iptal etmezse daha uzun süre, parti 'yasası' haline geliyordu. SDP tarihinde parti kongresinde alınan kararların göz ardı edildiği, gözetilmediği konularında şikayet eden yığınla çağrı vardı; doğru/yanlış tartışmaları genellikle kongre karar-

141) İngiltere'de tam bir karşılığı bulunmayan Almanlara özgü bu *Referat* sistemi, Sovyetler Birliği'nde Bolşeviklerce en aşırı biçimiyle sürdürülmüştü. Bu yöntem orada Lenin'in, daha sonra Stalin ve Kruşçev'in sık sık yaptıktan 'havayı belirleyici' konuşmaların aracı durumundadır hâlâ. Amerika'da parti kurultaylarında resmi olarak açış konuşması biçimindedir. Bir tasarının takipçilerinin tartışma açma şansını kullanacakları İngiliz pratiği (Avam Kamarası'ndaki işleyiş) tamamen aynı şeyi anlatmaz. *Referat* bir konu üzerinde konuşurken, İngilizlerin alışılmış uygulaması bir karar tasarısının işlemesidir.

142) Bu denetleme eyalet parlementolarındaki delegelerinden çok daha fazladır, bunun için üniter bir cumhuriyeti savunan ve merkezi olarak yönetilen bir parti olmak üzere yola çıkılmışken tuhaf bir 'federal' etki yaratılır.

larının yorumlanmasındaki farklılıklar, ender olarak da kararlara bütünüyle karşı çıkmak biçimine bürünmekteydi: Parti kongresinin önceki yıl tasarladığı bir şeyin sonraki yıl oldukça yavan tartışmalara konu olması, tasarıların anlamını fiili sözcüklerden çıkarmaya çalışan profesyonel ve amatör avukatların ortalığı kaplaması hep bundan ötürüdür.

Parti kongresine katılma delegelikle belirleniyordu. Çoğu SDP'nin *Reichstag*'taki kurucu örgütlenmelerindendi. Ek olarak, SDP Reichstag milletvekillerinin yanı sıra, parti yürütme ve denetleme komisyonu üyeleri de görevleri gereği *(ex officio)* kongrede yer alıyorlardı. SDP büyüdükçe kongre de genişliyordu. Bununla birlikte aynı insanlardan oluşan çekirdek kadro her yıl orada bulunuyor ve, bütün becerikli parlamenterler gibi, yeni gelenler, genellikle rahatsızlık hissettiren kongre üyeliğinin getirdiği üstün özel ustalıklardan yararlanıyorlardı. Ancak savaştan birkaç yıl önceye kadar pratik olarak hiçbir 'saplantı' yoktu; partinin sorunlarını kamuoyuna açtığını ve burjuva basınında alaycı sözlerle yer kapladığını tartışmalar açıkça göstermektedir. Tartışmaların açıkta yapılmasının partinin imajını düzeltemeyeceği biçiminde yer yer görülen uyarılar moral bir yanıtla boğuluyordu: "Biz öteki partiler gibi değiliz." Rosa Luxemburg kamuoyu önünde samimi olmanın özellikle kuvvetli savunucularındandı; farklılıklar ne kadar fazlaysa, kamuoyuna açılma o kadar geniş olsun. Gizlilik karşısında gerçek bir dehşet duygusuyla doluydu: Asıl olarak sürekli bir aydınlatma süreci diye gördüğü işçi sınıfı politikası bağlamında özellikle, bunu hem ahlâk-dışı, hem de istenmeyen bir şey sayıyordu. Ona göre kitleler kongrenin hiç eksilmeyen seyircileriydi; önlerinde sergilenenlerin asıl yargıçları başkalarından çok onlardı ve Rosa'yla öteki radikaller açısından gösterinin açıkta olmasının ana, biricik nedeni buydu.

SDP parti kongresinin yukarısında ve ötesinde, belli belirsiz bir hayır kurumu gibi 2-4 yıllık aralarla toplanan Sosyalist Enternasyonal vardı. Dünyadaki sosyalist varlık bu organla vücut buluyordu; kesin politikalar çizmenin bir aracı değil, emperyalizm ve savaş çağında proleterlerin özgür işbirliğinin engin ufuklu moral otoritesi-

nin bir ifadesiydi. İkinci Enternasyonal, Marx'in Birinci Enternasyonal'inde dindarca bir umut olarak görülen şeyin gerçekleşmesi (kitle sosyalizmi) ve karşı konulmaz geleceğinin temeli olarak anlatımını bulan bir organ biçiminde 1889'da kurulmuştu. Enternasyonal kongreleri bireylerin bir araya gelip düşünce alışverişinde bulunmalarının yararlı bir yeriydi; her ulusal parti kendi durumu üzerine rapor verebiliyor ve kamuya açık tartışmalardan her yerdeki sosyalistlerin davranışları için yol gösterici ana ilkeler çıkıyordu. Bu toplantıların, asıl düşünce alışverişlerinin perde gerisinde gerçekleştiği bir Dünya İzci Eğlencesi'nin iyi niyetinin dindarca ve kamuya açık ifadelerine benzeyip benzemediği, kongre kararlarının uluslararası yargı alanının bağlayıcı yasaları olup olmadığı sorusu ne soruldu, ne de yanıtlandı. Bir kısım kesinlikle ikinci şıkkın doğruluğuna inanıyordu; Rosa Luxemburg da onlardan birisiydi.

Varlığının ilk yıllarında Enternasyonal'in başını ağrıtan sorun, Sosyal Demokrasi'nin, Zürih'te (1893) ve Londra'da (1896) konferans salonlarından resmen atılan, pencere ve balkonlardan kukla gösterileriyle araya giren anarşistlerden temizlenmesiydi. Delegasyonların büyüklüğü oldukça esnek kalmakla ve asıl olarak ulaşım maliyetiyle belirlenmekle birlikte, Enternasyonal'in sorunları doğallıkla en önemli ulusal partilerin, asıl olarak Almanların ve Fransızların sorunlarıydı. Uluslararası sosyalizm yoksuldu ve kaynaklarını muhafaza etmeye gerek duyuyordu –hem Büyük Gün, hem de sıkıntılı anlar için.

Alman partisi açısından Entenasyonal'in görüşüyle kendi görüşü arasında uyuşmazlık çıkması tehlikesi pek yoktu. Entenasyonal kongrelerindeki bütün baş dönmesi havasına ve zafer sloganlarına karşın, en azından 1904'te Fransız sosyalistlerinin bir kısmıyla SDP göğüs göğüse kapışana kadar, ulusal partilerin hassas oldukları konulara dokunmaya büyük özen gösteriliyordu. Rosa Luxemburg'un SDP'ye katıldığı anda Enternasyonal'daki konumu da gözle görülür derecede değişti, yine de toplantılarda her zaman bir Almandan çok Polonyalı gibi hareket ediyordu; 1893 ve 1896'nın yakışıksız hare-

ketleri, 1900'den sonra Alman partisinde önemli bir kişilik olarak görünmüş birisine karşı yinelenemezdi.

Enternasyonal'de birbirleriyle kavga eden Polonyalılar, hatta dağınık Fransızlar hakkında ne tür duygular beslenebilirse beslensin, SDP dünyanın her köşesindeki sosyalistlerin imrendiği ve hayranlık duyduğu örgüttü. Onun önündeki sorunlar otomatik olarak Enternasyonal'in gündemine giriyordu. Gerçekten de savaştan önceki bütün Enternasyonal kongrelerinin hâkimi az çok SDP'ydi ve bu olgunun kendisi de ayrımındaydı.

Demek ki, yeni yüzyıla girilirken, Alman partisi taktiklerle uzun erimli stratejiyi birbirinden ayırmayı açık bir başarıyla beceren, işçi sınıfının iradesinin örgütlü, ileriye dönük ve güçlü bir ifadesi; düşmanlarının karşı koyamadığı bir güç ve öteki sosyalist partilerin imrenip hayranlık duyduğu bir örgüttü. Aslında kafası düşüncelerle dolup taşan ve uluslararası sınıf mücadelesinin merkezine katılmak isteyen genç bir sosyalist açısından kusursuz bir arenaydı.

Rosa Luxemburg Berlin'e 12 Mayıs 1898'de geldi, ilk resmi hareketleri polise ("orada sorun çıkmadı, belgelerim uygun görüldü ve kimlik kartımı hemen verdiler") ve SDP parti merkezine kaydolmaktı.[143] Ruh hali her zamanki gibi birbiriyle şiddetli bir çatışma içinde olan umutsuzlukla kararlılığın bir bileşimiydi. Berlin hem müthiş, hem de tuhaf bir yerdi; tanıdığı şehirlerden daha büyük ve daha düzenli -aynı zamanda kişisellikten çok daha uzaktı. Almanlar Rosa üzerinde anında şöyle bir izlenim bırakmıştı: Katı, çekingen ve tekdüze görünümlü değişmez yaratıklar. "En itici yer Berlin; soğuk, çirkin, kalabalık -gerçek bir kışla ve her biri attıkları günlük sobayı yutacakmış gibi duran kibirli, büyüleyici Prusyalılar."[144] Aynı duygulara Rosa'nın Jogiches'e mektuplarında da rastlanır. Kötüleyici kısaltmalar kullanıyorlardı mektuplarında. Almanlar Suabialılar yapılmıştı ve zaman zaman kederli bir dünyanın bütün sıkıntıları iplerle tipik bir Almanın hikâyesine bağlanıyordu. Gelişinin ilk günlerinde şöyle yazmıştı Rosa:

143) Seidel mektupları, Z. *Pola Walki*, 1959, No: 1 (15), s. 68, 30 Mayıs 1989.
144) *A.g.y.*, s. 69-70.

> Ruhum yaralı ve kendimi nasıl hissettiğimi anlatabilmem çok güç. Tuhaf bir şehrin ortasında tuhaf bir dairenin yatağında geçirdiğim geçen gece yüreğimi tamamen kaybettim ve kendime en içten soruyu sordum: Gençliğimizin tadını çıkarıp birbirimizden hoşlanmak için seninle sessizce ve gizliden İsviçre'de bir yerlerde yaşama macerasına atılmaktan daha mutlu olmayacağım... Aslında lanet olası bir mutluluk özlemi duyuyorum ve mutluluktan payıma düşen günlük tayını koparmak için tam bir katır inadıyla çekişmeye hazırım.[145]

İlk zorluk bir daire bulmaktı ve bu neredeyse bir hafta süren zorlu bir arayışı gerektirdi. Buldukları ya çok pahalı, ya da yeterince iyi değildi. Dış semtlere taşınmak istemiyordu: "Oralarda hava daha iyi olabilir, ancak Berlin'in dışında kalıyor ve gerçekte oldukça proleter mahalleler."[146] En sonunda Cuxhavenerstrasse'de bir daire buldu. "Merkezin yakınında -anladığın gibi en aristokrat bölgede... Asla bir kadın doktor görmemişlerdi."[147] Ancak ev tasarladığından daha pahalı çıkmıştı ve Rosa anlaştıkları bütçeyi aştığı için bol bol özür diliyordu.

Bir keresinde koşulları o denli dramatik ölçülerde değişmişti ki, kendini, günlük olağan işlerini ayrıntılarına dek anlatma zorunluluğunda hissetmişti -vahşi bir ortamana girmiş izciler gibi:

> Sekizden önce uyanıyor, salona geçiyor, gazetelerle mektuplarımı alıyor, sonra da nevresimin altına girip en önemli şeyleri gözden geçiriyorum. Ardından soğuk suyla masaj yapıyorum (her gün düzenli olarak); giyiniyor, balkonda otururak ekmek ve tereyağıyla birlikte bir bardak sıcak süt içiyorum (her gün süt ve ekmeğimi getiriyorlar). Üstüme başıma özenle dikkat ederek giyiniyor, Tiergarten'de (Berlin'in Hyde Park'ı) her gün ve hava nasıl olursa olsun bir saatlik yürüyüşe çıkıyorum. Eve döndükten sonra üstümü değişiyor, notlarımı ya da mektuplarımı kaleme alıyorum, öğlen yemeğim odamda ve 12.30'da -nefis ve hafif bir öğlen yemeği, çok sağlıklı! Öğlen yemeğinden sonra her gün divanın üstünde uykuya dalıyo-

145) Jogiches mektupları, Z. *Pola Walki*, 1961, No: 3 (15), s. 138-139.
146) *A.g.y.*, s. 136.
147) *A.g.y.*, s. 140.

rum! Üç civarında tekrar kalkıyor, çayımı içiyor ve notlarımla mektuplarım (sabahları ne kadar iş yaptığıma göre değişerek) ya da kitaplarım üstünde çalışmak üzere yazmaya oturuyorum... Beş ya da altıda bir fincan kakao alıyor, çalışmamı sürdürüyor ya da genellikle mektuplarımı gönderip almak üzere postaneye gidiyorum (günümün en yoğun anı bu). Sekiz sularında akşam yemeğimi yiyorum. Sarsmayacak kadar üç rafadan yumurta, ekmek ve peynirli tereyağı, janbon ve biraz sıcak süt... On civarında bir bardak süt daha içiyorum (toplam günde bir litre ediyor). Geceleri çalışmayı çok seviyorum. Lambama kırmızı bir abajur yaptım, mesamda balkon açık durumda oturuyorum. Kitaplar pembe loşlukta canlı görünüyorlar ve bahçeden gelen bütün taze havayı, içime çekiyorum. On iki sıralarında alarm saatim çalıyor, ıslıkla bir şeyler çalıp soyunuyor ve nevresimin altına dalıyorum...[148]

SDP merkezinde ihtiyatlı ama dostlukla karşılandı Rosa. Tanınmışlığına hayret etmişti -Zürih'ten gelen, Kaustky'yle Wilhelm Liebknecht'in başında sürekli vızıldayıp durmuş cesur at sineği. Alman uyruğuna geçtiğini söyler söylemez ilgi pratikleşti ve hatırlatmaya gerek kalmadan en karışık işlerden birine (gelecek *Reichstag* seçimleri için Silezya Polonyalıları arasında ajitasyon yürütme) girişmeyi önerdiği zaman coşkuya dönüştü. SDP sekreteri Auer'in durum üzerine bir konferansını nazikçe dinledikten sonra şu yanıtı vermişti:

"Daha önce bilmediğim hiçbir şey anlatmadınız bana, aslında anlattıklarınızdan bile daha çok şey biliyorum."

Sonra 'samimice' konuşmaya başladık!

"Yürütme organlarında," diyordu SDP sekreteri, "Polonya'nın bağımsızlığını saçmalık olarak görüyoruz... *Gazete Robotnicza*'yı (Silezya'da çıkan bir Polonya gazetesi) finanse ederken milliyetçilik yapılmayacağı türünde katı bir koşul koyduk."

Her şey yolunda. Auer çok geçmeden daha da samimileşti.

"Polonyalı işçilere onları Almanlaştırmaktan daha büyük hizmet yapamayız, ama bu söylenmemeli... Polonya sosyalizmi dahil her Polonyalıya seni göstereceğim..."

148) Jogiches mektupları, *Z. Pola Walki*, 1962, No: 1 (17), s. 168-169.

> Sert bir karşılık verince özür dilemeye başladı... Marchlewski? İsmini bile bilmiyorlar, tek bildikleri adı M'yle başlayan birinin olduğu.[149]

Ve oradan Silezya'ya geçti. Parti faaliyetlerinin en yoğun bölgesindeydi artık. Yukarı Silezya'nın sınai bölgesinde. Breslau'da ve daha güneydeki il sekreterleri kendilerini uzakta, ihmal edilmiş ve kızgın hissediyorlardı -Sibirya'daki Rus öncülerine çok benzeyen bir yanları. Reich içinde herhalde en düşük ücret alan ve en az sınıf bilincine sahip Alman tekstil işçileri arasında başarılı çalışmalar yürütmek zaten zordu; bu durumda sosyalizme en az duyarlı olan kesim bunlardı. Madenlerde çalışanların büyük bölümünü oluşturan Polonyalılar arasında durum daha da umutsuzdu. Ortada aşılmaz bir dil engeli vardı. Nedenini tam olarak ortaya koymak güç de olsa, PSP'nin kendi amaçlarını gözeterek yoğun bir çalışma içinde olması SDP'nin amaçlarına uymuyordu. Bu durgunluk içinde iyi konuşan ve Lehçe bilen PSP'nin ayrılıkçı eğilimlerine temelden karşı çıkıp kendine özgü ayrı düşünceleri bulunan birinci sınıf bir ajitatörün gelişi büyük bir hoşnutlukla karşılanmıştı. Breslau'daki Bruhns, Rosa'yı bu şehirde tutmak istiyordu, ancak Rosa Polonya bölgesinin kalbi olan Yukarı Silezya'ya doğru hareket etti. Orada Königshütte'de (Krolewska Huta) Dr. August Winter adlı biri oturuyordu. Winter, Alman örgütündeki Polonyalıları birleşmeye yönlendirme düşüncesini taşıyan, bu yüzden parti yönetiminin başka kimsenin üstlenemeyeceği bir iş için paha biçilmez değer yüklediği biriydi. "Winter SDP'de el üstünde tutulan bir kişilikti (*persona grata*). Genel konuşursak, onlara göre Polonya hareketi Winter demektir."[150] Rosa Luxemburg ve Winter daha ilk andan itibaren ortak bir çalışmaya girdiler ve işbirliği yaptılar. Bu işbirliği, pek çok aksaklığı ve zorluğu aşarak, beş yıl sonra SDP'nin birleştirme politikalarının neredeyse tam bir zafer kazanmasına (ve SDKPiL'nin yerel PSP liderlerini sinir küpüne çevirerek Polonya olaylarında Alman partisinin Ortodoks danışmanı biçiminde görünmesine) kadar sürecekti.

149) *A.g.y.*, 1961, No: 3(15), s. 148-150, 25 Mayıs 1898 tarihli.
150) Jogiches mektupları, *Z. Pola Walki*, 1961, No: 3(15), s. 149.

Ne var ki Dr. Winter'la Rosa Luxemburg arasındaki işbirliği salt siyasal nitelikliydi. Rosa Luxemburg Parti Baş Sekreteri Auer'in Polonyalılarla ilgili küçük düşürücü sözlerini hep aklında tutmuştu. Almanların siyasal bütünleşmeyle tam asimilasyon arasında gerçek bir ayrım tanımadıklarını biliyordu. Elbette buna karşı koymakta kararlıydı Rosa.

Politikasının bilinçli yanlarından birisi SDP yönetimini kendisine karşı yükümlülük altına sokmaktı. Yukarı Silezya'ya yaptığı bu ve başka ziyaretlerini çöldeki göreviymiş gibi anlatıyordu hep -en azından Kaustky'ler gibi yakından tanıdıklarına.[151] Rosa, Luxemburg Polonyalılar arasında ajitasyon yürütme görevini SDP'de siyasal sahnenin merkezine daha yakın faaliyetlerine kıyasla daha az ilginç sayagelmiş olabilir, bu olasıdır; ama aynı zamanda, Almanya'ya varışından çok kısa süre sonra, hareketlerinin pek çoğunu ilk bakışta çelişkili gösteren Alman ve Polonya olayları hakkındaki o özgül ve tasarlanmış şizofrenisini geliştirmeye başlamıştı. Polonya hareketine hep sadık kalmakla birlikte, Polonya ve Almanya'yla ilgili faaliyetlerin uyumlu bir bütün haline getirilemeyeceği kendi gözünde kısa sürede netlik kazandı; tersine, alabildiğine ayrı tutulmaları gerekiyordu. Hiç kuşkusuz iki ömür yaşama doğrultusundaki kararı ona dayatan, koşullardı. Öte yandan bunun Alman dostlarının gözündeki anlamı, Rosa'nın Polonya'yla ilgili çalışmaları konusunda ya sessiz kalması, ya da kaçamaklı bir dille konuşması demekti. Nedenlerini aramak için fazla uzağa gitmeye gerek yok tabii.

Ancak Alman hareketine bütün kalbiyle bağlı kalarak Polonyalılar adına bir şeyler yapabilirdi: Almanya'daki Berfus gibi PSP liderliğinin açıkça ve bütünüyle salt Polonya'yı dikkate alan bir bakış açısına bağlanmaları, Alman liderlerin onların düşünceleri hakkında giderek daha güvensizleşmelerine neden oluyordu.

Rosa sadece tanıştığı insanlar üzerinde değil, özellikle partili görevlilerde de hayli etki yapmıştı. Seçim zamanı geldiğinde Polonya

151) Rosa Luxemburg'dan Luise Kautsky'ye, 30 Aralık 1899, "Einige Briefe", *Bulletin IISH*, 1952, No: 1, s. 32. Ayrıca bkz. Adolf Warszawski'den Karl Kautsky'ye, 20 Mayıs 1903, HSH Archives, D XXIII, 63.

bölgelerindeki kamuya açık toplantılar yasaklanmış, bu yüzden çalışma tek tek ajitasyon sınırlarına hapsedilmek zorunda kalmıştı.

> Benim görünüşümün onlar ve benim üzerimde nasıl olumlu bir etki yaptığı konusunda hiçbir fikrin yok... Artık eminim ki altı ay içinde partideki en iyi konuşmacılardan biri olacağım. Ses, ruh hali, dil, her şey sınavdan geçti. Ve, çok önemlisi, kürsüye sanki yirmi yıldır çıkıyormuş gibi çıkıyorum.[152]

Jogiches sırf Rosa kendisinin yokluğunda işe giriştiği için Yukarı Silezya'daki bütün ajitasyona karşı çıkmıştı. Ama Rosa *Reichstag* seçimleri kampanyasında yönetime yardım önerirken Jogiches'e katlanmak ya da sesini kesmek zorunda olduğunu çok iyi biliyordu; oradaki başarısının merkezde daha büyük olanakların önünü açacağı kesindi. Konumunu daha en baştan netleştirmişti. Cinsiyetinin bir ilintisi yoktu; Clara Zetkin gibi kadın hareketinde asıl doğal ortamını bulabileceği yönündeki resmi öneriyi kızgınlıkla geri çevirdi. Bir tren yolculuğunda *Leipziger Volkszeitung*'un etkili editörü Schönlank'la tanıştı. Schönlank gazetesini taşra sosyalist yayınlarının ortalama düzeyinden siyasal ve edebi gazeteciliğin en üst düzeyine çıkarmıştı. Aralarında hemen canlı bir mektuplaşma başladı. Schönlank Rosa'dan gazetesine katkıda bulunmasını istiyordu ve bir hafta felsefe ve edebiyat sorunları üstüne karşılıklı birkaç mektup yazdılar. Schönlank'ın ona kur yaptığı ve iletişimlerinin entelektüel özünün daha kişisel niyetleri örten bir perdeden öteye gitmediği açıktı. Rosa Luxemburg (olayı) hem biraz abartmış hem de eğlenceli bulmuştu. Durumu bütün sadakatiyle Jogiches'e yazdı -yanıt olarak, sakinleştirmekte büyük güçlük çekeceği kıskanç bir öfke patlamasıyla karşılaşacaktı. Üstelik Schönlank tek kişi değildi.[153] Bres-

152) Jogiches mektupları, *Z. Pola Walki*, 1962, No: (17), s. 153.

153) Schönlank'la yazışmanın çoğu Immanuel Kant'ın anlamı ve önemi konusunda geniş açıklamalardı –bu ciddi filozofun çalışmasının bir kur yapma aracı olduğu tarihte görülmüş belki de biricik örnek. Rosa Luxemburg'un Kant felsefesine ilgisi çok olumlu değildi –birkaç yıl sonra filozofa entelektüel bağlılığından dolayı ağır yenilgi tattırdığı talihsiz Kurt Eisner'e açık açık söylediği gibi; ak-

lau'daki Bruhns da apaçık yeteneklerini ciddi ölçülerde boğan bir eş ve ailenin sıkıcı günlük yaşantısı içine gömülmüş, kıymeti anlaşılmamış bir sürgünün daha Ortodoks çizgisini tutturmuştu. Güneydoğu Almanya'da Rosa Luxemburg'la siyasal, entelektüel ve kişisel güdülerle dolu geçirdiği günler kalbinde titreşimlere yol açmıştı. Rosa'nın önündeki zorluk hangi dostlukların geliştirilip güçlendirileceği, hangilerinin soğumaya bırakılacağıydı. Winter, SDKP'nin Polonya politikası açısından gerekli, Schönlank kendi ilerlemesi açısından temel önemdeydi; ancak uygunsuz kişisel ilişkileri işin içine sokmadan ikisinin de sürekli desteklerini alması için çok dikkatli davranması gerekiyordu.

Rosa Luxemburg tekrar Berlin'e dönünce gezisinin olumlu kazanımlarının bir dökümünü çıkardı. PSP'yle uğraşacak bir temel oluşturulmuştu. Ancak o an için, en azından Alman partisi özgül PSP ayrılıkçılığı sorununu resmi olarak dikkate alana kadar açık siyasal mücadeleyi keskinleştirmenin ciddi bir yararını göremiyordu.

> Ne yapacağım? Sözgelimi Poznan'a gitmeli, orada bir konuşma yapmalı, bir tür örgüt yaratmalı, kendimi bir delege ya da öyle bir şey olarak seçtirtmeli miyim, yoksa sadece toplantılara katılıp açık bir tartışma mı başlatmalıyım? Şeytan biliyor ki... Ne adına Morawski'lerle (Silezya'daki PSP lideri) kavga? Uzlaşma adına mı? Bunun gündem dışı ve aslında çok iğrenç bir şey olduğu ortaya çıkabilir. Açık bir kavga mı? Bunun somut yararı ne, sorun bu mu?.. En iyisi dolaylı olarak Schönlank (gibi Alman bağlantılar) aracılığıyla çalışmak.[154]

Almanya'daki kariyeri açısından sonuçlar bütünüyle olumluydu. Yaz bittikten sonra her yandan, sadece *Leipziger Volkszeitung*'dan değil, ayrıca (Parvus'un editörlüğünü yaptığı) *Sachsische Arbeiterze-*

---

tif bir Sosyal-Demokrat'a göre değil, emekli bir beyefendiye uygun bir ilgiydi. "Rusya hakkında konferans verecek kadar şey bildiğini aklından çıkarma. Ama bunu unutursan, kendini Aziz Emmanuel'le sınırlayıp her yanından Kant döktürmeye bakman daha iyi olur" (İsrail'deki özel bir koleksiyonda bulunan, Kurt Eisner'e 22 Nisan 1904 tarihli mektup).

154) Jogiches mektupları, *Z. Pola Walki*, 1962, No: 1 (17), s. 154.

itung'dan da makale istekleri yağdı. Rosa'yla Parvus'un da hararetli bir tartışması vardı: Parti işleri Parvus'un baskı altına alınamaz kişiliğinin tonlarını canlandırmıştı. *Sachsische Arbeiterzeitung* son zamanlarda Parvus'un Bernstein'a küfür dolu saldırıları nedeniyle beklenmedik biçimde öne fırlamıştı.[155] Rosa'nın *Sachsische Arbeiterzeitung*'la işbirliğine girmesini sağlayan ve kısa sürede editör olarak atanmasına yol açacak bağı kuran, Parvus'un onda kendisininkine benzer ruhu keşfetmesiydi.

Yazın gerçekleştirilen en önemli iş, Rosa'nın Bernstein'a *Leipziger Volkszeitung* için yazdığı bir dizi makaleyle kendisinin kaleme aldığı yanıtıydı. Polonya'nın ivedi sorunlarından esirgenen her boş an o makalelere ayrılmıştı. SDP politikasındaki güncel drama sahnesine dramatik girişi bu yazılardı; kendinden çok emindi Rosa. Revizyonizm tartışmasına katkıda bulunması yalnız yararlı olmakla kalmamıştı, zamanlaması da yerindeydi; yazıların çıkışının tartışmaya zemin oluşturmak üzere Eylül'de yapılan parti kongresinden kısa süre önceye rastlaması zorunluydu.

> Çabuk çalışmak gerekiyor: a) birisi önce davranırsa bütün çalışmalar boşa gideceği için ve b) zamanın çoğunu yazmakla değil, cilalamakla geçirmek zorunda kaldığımdan. Genel konuşursak henüz tam kıvamında değil (elbette daha pişmemiş durumda). Ancak ne yazılacağını bilseydim, hissediyorum, uygun biçim kendiliğinden kâğıda dökülürdü. Kendimi o kadar kaptırdım ki, o makale için yaşamımın yarısını vermeye hazırdım.[156]

Bu yazılar Rosa Luxemburg'un revizyonizm tartışmasına en önemli katkısı ve ününün dayandığı büyük Marksist çözümleme çalışmalarının ilki olan *Toplumsal Reform ya da Devrim* adlı kitapçığına dönüşecek yapıtın ilk yarısıydı.

Niyetiyle ilgili yaptığı bu açıklama sadece Almanya'ya geliş amacını değil, varışından sonraki niyet ve faaliyetlerini de aydınlığa çı-

155) Bkz. bu bölümün ilerideki sayfaları.
156) Jogiches mektupları, Z. *Pola Walki*, 1962, No: 1(17), s. 162. Revizyonizm tartışmasının yazıları ve tarihi için bkz. bu bölümün ilerideki sayfaları ve bölüm IV.

karır. Kendisine bir kariyer edinmek için yola koyulmuştu, söylediği ya da yaptığı neredeyse her şeyde bu amaç gözetiliyordu. Silezya'daki çabalarında görüldüğü gibi, SDP politikasının gerektirdikleri onun SDP liderliğinin dikkatini üstüne çekme girişimleriyle çakışıyordu. Silezya Polonyalıları arasında kazandığı başarıdan liderlerin olabildiğince çoğuyla kişisel olarak tanışmakta yararlanıyordu; o yaz çeşitli kereler Bebel ve Liebknecht'le görüşmeye çalışmış, zaten tanıdığı insanlarla kendisini onlara tanıtmıştı.

Aynı zamanda güce güç için ilgi gösterdiği de söylenemezdi. Alman partisinde yapılan kariyer, doğru ve önemli olduğuna inandığı düşünceleri yaymanın bir aracıydı. Hiyerarşik örgütlenmesi, daha net çizgilerle belirlenmiş kurumsal otoriteye eğilimli olmasıyla SDP'deki güç yapısı onu çekmiyordu. Etki yapmaya ilgi duyuyordu, güç elde etmeye değil. Özünde yalnız bir kişiydi, insanlardan, özellikle Almanlardan kuşkulanıyor, onların da kendisinden kuşkulanmasını bekliyordu.

> Varlığını gösteren tek iddia, ne kadar birinci sınıf olsa da, birkaç makaleyle sınırlı kalan bir kişiye niçin güvensinler? Yönetici kliğe (*Sippschaft*) ait olmayan, kimsenin desteğine güvenmeyen ama kendi dirseklerinden başka hiçbir şeye de dayanmayan, sadece Auer ve şürekası gibi açık düşmanlarca değil, müttefiklerce (Bebel, Kautsky, Singer) bile gelecekte yapacaklarından korku duyulan, boyu çok uzun çeşidi şeflere yetişebileceği için en iyisi kontrol altında tutulması gereken bir kişiye niçin güvensinler?... Bütün bunları büyük bir sükünetle karşılıyorum, başka türlü olamayacağını hep biliyordum... Bir iki yıl içinde hiçbir entrika, korku ya da engelleme onlara yardım edemez duruma gelecek ve ben partinin en başta gelen mevkilerinden birinde olacağım.[157]

Yani bilerek insanları belirli amaçlar doğrultusunda etkilemek amacıyla harekete geçiyor ve başkalarının da kendisine karşı aynısını yapmalarını bekliyordu. Kitlelerden ne kadar çok söz ederse et-

157) Jogiches mektupları, *Z. Pola Walki*, 1963, C. VI, No: 3 (23), s. 150, tarih 1 Mayıs 1899.

sin, ikna olayı asıl olarak özel, kişisel bir durumdu. SDP gibi bir partide örgütlü, yapısal bir arkadaşlık duygusu hissetmiyordu. Varolan, toplum tarafından reddedilme, yoksun bırakılma gibi yaygın ama olumsuz bir deneyimle el ele giden, birbirlerine sarılmış ama yüzeysel bir yoldaşlık ateşiydi. Alman arkadaşlığını biçimsel olarak kabul ediyordu ve bunu dostça olmaktan çok düşmanca bir güç olarak görüyordu. Briand'ın birkaç yıl sonra koyduğu gibi: *"Genossen, Genossen, J'en ai marre de ces genosseries".** Onun yerine bireyler, mantık ve etki sayesinde, içinde oldukları yakın bağlılık ağlarından sıyrılıp Rosa Luxemburg'un savunduğu politikalara yönelmek durumundaydılar. Bu tutum her ne kadar çok daha sonra politikaları ayrı ve muhalif bir berraklaşma aldıysa bile SDP'deki bütün çalışma yaşamı boyunca sürekliliğini korudu. "Kendimi eleştiriyle sınırlama niyetim yok. Tam tersine, bir at sineği gibi vızıldayıp durarak yeni yollar, yeni kavga yöntemleri göstermek için (tek sözcükle, bütün hareket adına kronik bir özendirici olsun diye, yani Parvus'un başladığı... ne yazık ki bitirmeden bıraktığı... iş) ... sadece bireyleri değil, bütün hareketi de 'itme' doğrultusunda her türlü niyeti ve ısrarı taşıyorum."[158] Rosa hiçbir zaman SDKPiL'nin 'içinde' olduğu ölçüde ve tarzda SDP'nin 'içinde' olmadı. SDKPiL'deki insanlar kendi halkından değildi. Polonya partisinde en tepedeki arkadaş grubundan dışarı doğru akan düşüncelerin yaratılmasında büyük etki yapıyordu. SDP'de ise başından beri oturmuş düzenden ayrı durmaya özen gösteriyordu. Düşüncelerin oluşturulmasında diğerleriyle çekişiyor, etkisi dışarıdan çok merkezde yansıyordu. 1901'den 1905'e, pek çok konuda parti yönetimi adına konuştuğunda bile, her zaman bir yabancıydı (hem tercih, hem de zorunluluk gereği). "Sıkıntıya düştük-

*) Yoldaş yoldaş, bıktım artık bu sözden. (ç.n.).

158) 'Itmek' sözcüğü Luxemburg'un Jogiches'in insanlara karşı yaklaşımında ikna etmek ya da açık açık tartışmak yerine yeğlediği perde gerisinden manevralar yapma eğilimi için kullandığı bir kısa formülcü (bkz. bölüm XI). Bu konuda sık sık kavga ediyorlardı; Leo onun Almanya'da izleyeceği kişisel taktikler konusunda yararsız öneriler getirdiğinde, Rosa 'uslanmaz diplomat' adıyla takılıyordu ona (s. 152).

lerinde -Yahudilere yardım konusunda- hep onlarla, iş bittiğinde, uzakta siz Yahudilerle birlikteyim."[159]

Bu duruma katlanarak yaşamayı öğrendi. Başlangıçta yer yer yalnızlık duyguları dayanılmaz derecede başına üşüşüyor ve böylesi anlarda Zürih'teki Jogiches'le mektuplaşması, yaşamının tek sahici gerçekliği olduğunu hissettiği biricik bağlantıyı oluşturuyordu.

> Kendimden fazla yazamıyorum. Ancak daha önce yazdıklarımı yineleyebilirim, ama sen yine anlamayıp kızacaksın. "Kendimi soğukkanlı ve sakin hissediyorum"; kendinle ilgili deyişi anlıyor, ancak süregitmekte olan koşullarımla ilgili yakınmalarımı kavramıyorsun. Sanki otomat hareket edip düşünüyor, her şeyi başka birisi yapıyormuş gibi öldürücü bir atalet var içimde. Ne yapabileceğimi açıkla bana. Neyin yanlış olduğunu soruyorsun. Yaşamının bir parçasından yoksunum; içimde bir şey ölmüş, ne korku ne de acı duyuyor, ne yansızlığımı algılıyor gibi hissediyorum kendimi, bir ceset gibiyim... Zürih'teki benden tamamen farklıymışım gibi görünüyor ve o günlerde oldukça değişik yaşadığımı düşünüyorum..[160]

Bu sözlerde süslemeye ya da akılcılaştırmaya kalkışmadan her şeyin anlatılabileceği bir kişi vardı. Ancak bu çıplak, tutarsız samimiyet cezayı da beraberinde taşıyordu. Jogiches kararlarının birçoğuna katılmadığını belirtip, giderek artan bağımsızlığının uzantılarına daha çok kızmaya başladı. Rosa Luxemburg her şeyi uzun uzun açıklayarak, para ve düzenlemeler gibi şeylerin hesabını bile ayrıntılarıyla vererek elinden geldiğince yatıştırıyordu onu. Ancak çalışmasının entelektüel yanlarında Leo'nun kararına uymayı olanaksız buluyordu, O konularda biliyordu ki haklıydı. Almanya'daki başarılar tek başına kendisinindi; Jogiches ne kadar çok onu ortaklıklarının çerçevesine (ki bu çerçevede ağır basan açıkça Leo'ydu) sokmaya çalışırsa, Rosa da o kadar çok hemen her çizgide bağımsızlığını ortaya koyma gereksinimi duyuyordu. Rosa'ya *Sächsische Arbeiterzdlung*'un

159) *A.g.y.*, 145, "Jack bieda to do zyda, po bredzie Precz Zydzie", Rosa Luxemburg, uzunca süre anti-semitizm geleneğine tanık olmuş bir ülkenin yaygın deyişlerinde bir parça daha sert bir Polonya tekerlemesi kullanmıştı.
160) Jogiches mektupları, *Z. Pola Walki*, 1962, No: 1 (17). s. 156.

editörlüğü önerilip o da durumu gururla Jogiches'e bildirdiğinde öneriyi "kayıtsız koşulsuz geri çevirmesi"ni söyleyen kısa ve öz bir telgraf alması, Rosa'nın ise hiç aldırınayıp burnunun doğrultusunda yürümeyi sürdürmesi ilişkilerinin bir göstergesidir. Jogiches sonunda teslim oldu. Sessizce Zürih'ten uzaklaştı ve zafer anında Dresden'de ona katıldı: Tabii her zamanki gibi arka planda kalarak; öyle ki kısa sürede kapışmaya başlayacağı editör arkadaşları onun varlığının bile ayrımında değillerdi.

İlişkilerini tam olarak sergilemek için, tartıştıkları anlar kadar kendilerinden geçtikleri mutluluk anlarını da belgelemeliyiz. Rosa Luxemburg yirmi sekizinci doğum gününü iyi bir ruh haliyle kutlamıştı: "Alman dostları ve hayranlarından hediyeler yağmıştı, ama en değerlisi Jogiches'inkiydi. Bir Alman ekonomisti, Rodbertus'un yapıtlarının bir basımı. Teşekkür mektubu o ana dek yazdığı en dokunaklı kişisel belgelerinden biridir:

> Henüz almadıysam bile hediyen ve en sevgili mektubun için seni binlerce kez öpüyorum... Seçtiğin hediyenin beni ne kadar sevindirdiğini bilemezsin. Nedeni, Rodhertus benim en tutkuğum ekonomist ve tamamen entelektüel bir hazla binlerce kere okuyabilirim onu..[161] Sevgilim, mektubunla beni ne kadar sevindirdin. Başından sonuna altı kez okudum. Orada bir yerlerde bana ait bir adam olduğunu içimden belki geçirdiğini yazıyorsun! Ama yaptığım her şeyde zihnimde seninle birlikte olduğumu bilmiyorsun; bir makale yazarken ilk düşüncelerim budur (ve bu sana haz verecektir) ve kendi gücümden kuşkulanıp çalışmadığım günlerde tek korkum bunun senin üzerinde nasıl bir etki yapacağı, seni ne kadar hüsrana uğratabileceği. Kautsky'den bir mektup gelmesi gibi başarının kanıtlarını aldığımda, basitçe sana olan borcumdan başka bir şey değil bu. Annemi sevdiğim kadar tek sana söylüyorum ki, Kautsky'nin ne yazdığı kişisel olarak beni hiç ilgilendirmiyor. Tek sevinme nedenim senin gözlerinle yazmak ve bunun seni ne kadar hoşnut edeceğini hissetmek.[162]

161) Rodbertus'la ilgili oldukça değişik bir görüş için bkz. Rosa Luxemburg, *The Accumulation of Capital*, Londra 1951, s. 2311.
162) Söz konusu mektuplar için bkz. bu kitapta, bölüm V.

...Keyfimi kaçıran tek şey var: Senin yaşamının ve ilişkimizin dış düzenlemeleri. Burada kısa sürede öyle yerleşik bir duruma (moral olarak) geleceğimi sanıyorum ki, birlikte oldukça sakin, karı koca olarak açık bir yaşam sürdürebileceğiz. Eminim bunu kendin de anlıyorsun. Vatandaşlık sorununun nihayet sona ermesinden ve doktora tezine enerjik olarak çalışacak olmandan mutluyum. Son mektuplarından senin de çalışacak kadar çok iyi bir ruh hali taşıdığını hissedebiliyorum...

Sanıyor musun ki senin değerini hissetmiyorum, her silah başı çağrısında yardımınla ve verdiğin çalışma cesaretiyle (bütün kavgaları ve benim bütün ihmalkârlığımı unutarak!) yanımda olmuyor musun?.. Her biri öylesine kuvvet ve mutluluk verdiği, yaşama cesareti aşıladığı için senden gelecek her mektubu ne kadar neşe ve arzuyla beklediğime ilişkin hiçbir fikrin yok.

En mutlu anım mektubunun hem genç, hem de kişisel yaşamımızı hâlâ düzene sokabilecek durumda olduğumuzu yazdığın yeriydi. Oh sevgili, sözünü yerine getirebilmeni ne kadar özlüyorum... Kendi küçük odamız, kendi mobilyalarımız, kendimize ait bir kütüphane, sakin ve düzenli çalışmalar, birlikte yürüyüşler, ara sıra opera, kimi günler akşam yemeğine çağrılabilecek küçük -çok küçük- candan dostlar çevresi, her yıl bir aylığına ülkeye bir yaz tatili ama kesinlikle çalışmak yok!... Belki de küçük, çok küçük bir bebek? Buna hiç izin vermeyecekler mi? Asla mı? Sevgili, dün parkta yürürken yanıma gelip lâf attıklarını -abartmasız- biliyor musun? Güzel elbiseli, sarı saçlı üç dört yaşlarında bir çocuk; bana bakıyordu ve ansızın bastırılmaz bir içgüdüyle çocuğu kapıp kaçırmayı ve eve götürmeyi istedim. Oh sevgili, kendi bebeğim hiç olmayacak mı?

Üstelik evde hiç tartışmayacağız, değil mi? Herkesin yaptığı gibi sessiz ve huzurlu olmalıyız. Beni neyin endişelendirdiğini yalnız sen bilirsin, kendimi zaten çok yaşlı hissediyor ve hiç çekici bulmuyorum. Parkta el ele yürüyeceğin çekici bir karın olmayacak -Almanlardan uzak duracaksın... Sevgili, ilkin vatandaşlık sorununu çözer, sonra doktoranı verir ve üçüncü olarak da açıkça kendi odamızda oturup benimle birlikte çalışırsan, başka ne isteyebilirim! Dünyadaki hiçbir çift seninle benim kadar mutlu olma olanağına sahip değildir ve sadece iyi niyetli olabilsek mutlu oluruz, olmalıyız.[163]

163) *Z. Pola Walki*, 1963, No: 1/2 (21-2), s. 336, 6 Mart 1899.

Tarihteki daha sonra büyük ayrılma kavşakları olduğu anlaşılacak bütün olaylar gibi, bir dönemi ötekinden ayırmaya yarayan elverişli tarihler gibi, revizyonizm tartışması da, aşırı basitleşmediyse bile, her koşulda bastırılmıştı. Bütün tarihyazımı bir daraltmadır, ancak bunun ölçüsü büyük oranda değişir, en çok bir dönemi bir sonrakine bağladığı sanılan dönemlerde yoğunlaşılır. Revizyonizm, tartışmaya asıl katılanlardan çok tarihçiler açısından, çok çeşitli tutum ve politikalara özlü bir isim sağlıyordu, özgün revizyonizm tartışmasının entelektüel içeriği büyük ölçüde keskinleşip basitleştirilmiş, komünist tarihin farklı dönemleri adına gerekli siyasal çarpıcılığı sağlamıştır. Sonuçta çağdaş tutumların çözümlenmesini daha sonraki suçlamaların ağır yükünden kurtarmak aşırı derecede güçleşmiştir bugün.

Genelde revizyonizm tartışmasının başladığı tarih olarak yaklaşık 1898 başları alınabilir. Sorunlar tamamıyla yeni değildi; 1891'den beri ısrarla yinelenmişlerdi, ancak hep, parti politikasının temeli olarak genel ilkelerin tartışılması derecesine yükseltilmeksizin ayrı ayrı taktik sorunlar olarak ele alınmıştı.[164] 1896'nın sonuna doğru tipik aylak ve uysal haliyle Eduard Bernstein adlı bir adam oturup sosyalist tarihin geçen on yılındaki gelişmeleri çözümlemişti. Bu genel araştırma gerçeklikte yanılsama, SDP'nin o andaki politikasıyla kendi gözüne nesnel olarak arzulanır görünen bir politika arasındaki bir diyalog biçimine bürünmüştü. Konu karmaşıktı; ister istemez konudan konuya atlatan, araştırması boyunca Bernstein'ın sosyalizmin hemen her önemli yönünün üstünde dikkatle durduğu bir çözümlemeydi.[165] Bernstein'ın kendisi Alman partisinde seçkin

164) Bkz. "The Roots of Revisionism", *Journal of Modern History*, 1939, s. 334ff; ayrıca J.P. Nettl, "The German Social-Democratic Party 1890-1914 as a political model", *Past and Present*, No: 30, Nisan 1965, s. 68ff.

165) Bernstein'ın ele aldığı sorunlarla ileri sürdüğü çözümlere uzun uzun girmek gerekmiyor. Bir kısmı zamanı gelince tartışılacak zaten. Bernstein'la düşüncelerinin genel bir tartışılması için bkz. Peter Gay, *The Dilemma of Democratic Socialism*, New York 1952. Bernstein'ın en son ve en iyi biyografisi: Pierre Angel, *Eduard Bernstein et l'evolution du Socialism Allemand*, Paris 1961. Bernstein'ın *Neue Zeit*'te çıkan makale dizisinin genel başlığı "Probleme da Sozializmus" idi (*NZ*, 1896-1898). Makaleler daha sonra kitap biçiminde *Zur Geschichte und Tneorie des Sozializmus* adıyla yayımlandı. Bernstein ayrıca doğru-

bir kişilikti. İyi huyluluğu, anlaşılabilir ve kendini sınırlayabilen ruh haliyle özellikle beğeni görüyordu. Bir süreliğine Engels'in sekreterliğini yapmış, ona özellikle yakın ilişkileri olan çok sayıda önemli Alman liderle birlikte İsviçre'de göçmen hayatı yaşamışlardı. Sonra İsviçre'den Londra'ya taşınıp, imparatorluk yetkililerinin Sosyal-Demokrasi'ye ağır darbeler indirmesine yarayan esrarengiz ve hiç kaldırılmayan suçlamalar nedeniyle orada kalmıştı. Alman toprağına adım atar atmaz bir duruşmaya götürülecekti, İngiltere'de kaldığı süre içerisinde İngilizlerin tutumlarına büyük sempati beslemişti. Bernstein aslında 1901'e kadar Almanya'ya fiilen geri dönmedi. Bu yüzden ağzından çıkan sözler asıl olarak tanınmış ve saygı duyulan bir zekânın ürünü olarak ele alınıyordu. Arkadaşları Bernstein'ın bütün bu konularda otoriter bir tarzda konuşma hakkını duraksamadan kabul ediyorlardı.

Büyük tartışmanın bürüneceği biçim ve özellikle Parvus'la Rosa Luxemburg'un rolleri Alman Sosyal-Demokrasisi'nin kurucularının Bernstein'ın makalelerine yaklaşımının net bir değerlendirmesi yapılmadan anlaşılamaz. Kautsky, yazıları 'son derece çekici' buluyordu; en önemlisi gazetesinde basmayı kabullenmişti. Dresden'den ilk eleştiriler geldiğinde, Bernstein makale dizisini Parvus'a yanıt vermek üzere kesti. Kautsky *Neue Zeit*'te çıkan bu yanıta katıldığını, "Bernstein'ın makaleleri üzerinde çelişik polemik yazıları" geldiğini, ancak "Bernstein'ın niyetlerinin hatalı bir kavranışına temellendikleri için yayımlanmalarının geri çevrilmek durumunda kalındığını" belirttiği bir editör notuyla ortaya koymuştu.[166] Sonraki günlerde Bernstein'ı en yakın dostlarından biri diye anlatırken "kalben ve ruhen bir" olduklarını söylemişti; başka insanların "bir tür kızıl Orestes'le Pylades"* arasındakine benzer saydıkları bir dostluktu

---

dan sonuçlarıyla önerilerini başka ve daha iyi tanınmış bir kitabında özetlemişti: *Die Voraussetzungen des Sozializmus und die Aufgaben der Sozialdemokratie*, Stuttgart 1899.

166) Karl Kautsky: ed. Felix Meiner, *Die Volkswirtschaftslehre der Gegenwart in Selbstdarstellungen*, Leipzig 1924, s. 135. Ayrıca *NZ*, 1897-1898, C. I, s. 740.

*) Agammemnon'un oğlu Orestes'le amcasının oğlu Pylades'in dostlukları, ayrılmaz iki arkadaşı anlatan bir özdeyiş haline gelmiştir. (ç.n.)

bu.[167] Kautsky kolay kolay yakın dostluklar kurabilen biri değildi. Daha sonra, Victor Adler onu Rosa Luxemburg'u siyasal mantık sınırlarını aşarak desteklemekle suçladığında, siyasal ittifaklarına hiçbir zaman kişisel dostlukların yön vermeyeceğini söyleyerek suçlamayı kızgınlıkla reddetmiş ve tutumunu destek olarak Bernstein'a da aktarmıştı.[168]

Gerçi Bernstein'ın düşünceleri kısmen 'yanlış anlamalara' yol açabiliyordu, ancak ilke olarak Marksist kuramın eleştirel bir değerlendirmesini *Vorwärts* de hoşnutlukla karşılamıştı.[169] Tartışmaya katılan *Leipziger Volkszeitung*'un bile ilk başta söyleyecek "yine de yanlış bir sonuçla biten ilginç gözlemler"den daha sivri bir sözü yoktu; "bu da öncelikle canlı ve eleştirel bakışlı insanların başına her zaman gelebilecek bir şeydi, ama daha fazla bir şey yoktu."[170]

1898 ilkbaharında tuhaf bir adam olarak kenara atılıyor durumda değildi Bernstein; gösterişli biçimde manyak gibi davranan asıl Parvus'tu. Parvus, *Sächsische Arbeiterzeitung*'un editörüydü. SDP parti basını mütevazı, saf ajitasyona yönelik ilk adımların ötesine geçmeye daha yeni başlamıştı. Kuramsal ilgiye değer sorunlar oybirliğiyle *Neue Zeit*'e bırakılmaktaydı; partinin resmi gazetesi *Vorwärts*, pratikte önemli resmi işleri tekelinde tutuyordu, çok fazla alıntı yapılan ama herhalde çok az okunan, çok ağır ve sıkıcı bir ciddiyetle ele alıyordu sorunları. Taşra gazetelerinin sıkıntısıysa yetenekli gazetecilerin kıt olması, ilginç materyallerin bulunamamasıydı. Parti gazeteciliğinin atılganlıktan uzak durumu Rosa'nın gözünde daha geldiği gün netlik kazanmıştı. "Parti işlerinin kâğıda geçiriliş biçimini sevmiyorum... her şey o kadar geleneksel, o kadar ruhsuz, o kadar bıktırıcı".[171] Sadece Leipzig'deki Schönlank, kültürü kuvvetli ölçüde vurgulayan daha geniş kapsamlı bir gazete yaratmaktaydı; Leipzig ve Dresden şehirleri arasındaki geleneksel rekabet sosyalist ga-

167) Ed: Meiner, *Die Volkswirlschaftslehre...*, s. 126.
168) Victor Adler, *Briefwecshsel*, s.435; Karl Kaustky'den Victor Adler'e, 18 Ekim 1904.
169) Paul Frölich, "Introduction", *Collected Works*, C. III, s. 17.
170) *A.g.y.*
171) Seidel Mektupları, *Z. Pola Walki*, 1959, No: 1(15), s. 69.

zetelerin kavgasına da yansımıştı. Sabırsız ve kıvılcımlar saçarak konuşmaya eğilimli bir adam olan Parvus, *Sachsische Arbeiterzeitung*'la devrim yapmaya kararlıydı. Düşündüğü her anlamıyla devrimdi: Yazdığı makaleler Alman parti gazetelerinde hiç görülmeyen bir polemik sivriliği barındırıyor, ek olarak gazetenin yönetimini sürekli değiş tokuş halinde tutuyordu. Bernstein'a karşı gürültülü bir topçu ateşi başlatma kararı bu yüzden Parvus'un kendi yazılı iştahlarının bir ifadesinden çok, yayın politikası biçiminde ortaya çıkmıştı. Hedef olarak Bernstein'da karar kılmakla, gazetesini siyasal haritaya yerleştirme konusunda aklına gelen en çılgınca ümitlerin bile ötesinde başarı sağlamıştı. O yıl parti kongresinin toplanma anı geldiğinde, insanlar "*Sachsische Arbeiterzeitung* çizgisine geçmek"ten söz etmeye başlamışlardı bile.[172]

Aslında Parvus, Dresden'de yazı kurulunu savaşa hazırlayıp Bernstein aleyhine 28 Ocak'ta başlayıp 6 Mart 1898'de biten uzunca bir polemik dizisi bastırmıştı. Gazetenin çalışmasını bütünüyle bozan ve personeli büyük ölçüde altüst eden, süreğen bir çalkantıydı bu. Dizisine "Bernstein'ın Sosyalizmi Yıkışı" başlıklı yazıyla başladı. Hemen her sayıda yeni bir şey döşeniyordu.[173] Saldırı o boyutlara varmıştı ki, Bernstein yanıt vermek üzere kendi dizisini yarıda bırakmak zorunda kaldı. Özellikle *Komünist Manifesto*'yu sanki bütün bilgeliklerin pınarıymış gibi dalgalandırmakta ısrar eden eleştiricilerinin düşüncelerine karşı çıkıyordu. "Elli yıl sonra, tamamıyla bam-

172) Bkz. *Protokoll... 1898*, ayrıca "Einige Briefe Rosa Luxemburg und andere Dokumente", *Bulletin of the International Institute for Social History*, C. VIII, 1952.

173) Bkz. *SAZ*, No: 22-54. Bu makaleler boyunca Bernstein'ın ele aldığı konulardan her birini işliyordu Parvus: Sanayi yoğunlaşması, destek olarak Bernstein'ın verdiği özgül istatistikler, devrim güçleri, köylülük, toplum yapısı, gümrük politikası, Alman Reich'ının sınıf sistemi, toplumsal devrimin önkoşulları, son olarak da daha geniş bir sosyalizm ve devrim sorunu. Diziye başlık seçimi bilinçli bir seçimdi, Engels'in yirmi yıl önce LV'de "Herr Eugen Dührings Umwalzung der Wissenchaft" başlığıyla çıkmış Dühring'e karşı polemiğiyle benzerlik kurulmuştu. Bkz. W. Scharlau, *Parvus-Helphand als Theoretiker in der deutschen Sozialdemokratie, 1867-1910* (Alman Sosyal-Demokrasisi'nde Kuramcı Olarak Parvus-Helphand'ın Rolü), yayımlanmamış doktora tezi, Münster (Almanya) 1960.

başka siyasal ve toplumsal koşullara dayanarak kaleme alınmış *Komünist Manifesto* alıntılarıyla, bugün önümüzdeki sorunları tartışmaya kalkmak tabii ki gülünçtür... Partiyi (Erfurt Programının formüle edilişinde) harekete geçiren temel etkenlerin ister istemez Parvus'un düşündükleriyle aynı olmasını varsaymanın elle tutulur bir nedeni yoktur".[174] Böylelikle tartışma tarihten politikaya, geçmişten bugüne taşınıyor, sonra tekrar geri çevriliyordu. Rosa Luxemburg sahneye çıktığında, güncel toplumsal koşulların Bernstein'ı mı yoksa Parvus'u mu haklı çıkardığı sorusu ortaya atılmıştı ve bu soru, Marksizmin gerçekte ne anlama geldiğini ele alan akademik keşif çalışmalarının yerini almaktaydı.

Parvus saldırıyı giderek kişisel zemine oturttu. Tartışmanın olgulara dayalı kapsamını fazla geniş tutmuyordu, ancak hararet derece derece yükseltildi. Dahası, Bernstein'la olgulara dayalı bir tartışma yürütmek olanaksız olduğu için sosyalizmin aşağılanacak bir kaçağından başka bir biçimde görülemeyeceğini ileri süren kişi artık Parvus'tu. Rosa Luxemburg işte bu aşamada söze katıldı.

Sonuç olarak, revizyonizm tartışmasının en başından beri Rosa Luxemburg'la Parvus'un kişisel tutumlarıyla, gündeme getirilmiş önemli sorunlara yaptıkları fiili katkılar arasında net bir farklılık vardır. Parvus uzlaşmaz tonu ve karşı çıkışının geniş kapsamlılığıyla tartışmayı partinin kamusal vicdanına doğru itmeye çalışmıştı. Gazetesi ve kendisinin adı kötüye çıkaktan sonra ilgiyi kısa sürede yitirdi; Bernstein'a gelince, onun çizgisi de gerçekte sistemli bir çözümleme değildi. Ancak Rosa Luxemburg burada, parti içinde uzunca bir süreç sonunda sağlanabilecek olan etkiyi kestirmeden edinebilmenin olanağını görüyordu. 1898'deki durum zamana karşı bir yarıştı: Sorunun baştan aşağı bütün ağır topların katıldığı ve eleştirel bir dinleyici topluluğunun önünde tartışılacağı parti kongresinden önce yarışı başlatmak zorunluluğunun yanı sıra, rakiplerinin önünde sözünü tutmak zorundaydı. Yıl sonuna gelindiğinde Kautsky'nin de daha fazla sessiz kalamayacağı açığa çıkmıştı; şimdi

174) E. Bernstein, "Kritiches Zwischenspiel", *NZ*, 1897-1898. C. I, s. 740-750.

Bernstein'ın yeni kitabının müsveddesini elde etmek için eğlendirici bir yarış başlamıştı. *Die Voraussetzungen des Sozializmus und die Aufgaben der Sozialdemokratie* (Sosyalizmin Koşulları ve Sosyal-Demokrasinin Görevleri) Bernstein'ın savını partinin önüne daha eksiksiz biçimde koyacaktı. Bu kitabı gözden geçirip, Schönlank'ın değerlendirmesine kesin bir öncelik vermesini sağlamaya çalışan ilk kişi Rosa Luxemburg oldu. Schönlank'ın onu kollamakta kişisel çıkarları vardı; *Neue Zeit*'ten önce yorumda bulunan ilk gazete olmasının büyük önemi vardı.[175]

Parti kongresi Ekim 1989'un ilk haftasında Stuttgart'ta toplandı. Schönlank, Rosa Luxemburg'u kendisinin de katılması gerektiğine (ilk başta Polonya konularının uzmanı olarak) ikna etmişti. Rosa'nın PSP'ye bağlı yerel düşmanları olan Prusya'daki Polonya Sosyalist Partisi, Polonya sorununu kongrede pekâlâ gündeme getirebilirdi. Rosa'nın delegeliğini Silezya'dan Bruhns sağladı. Kongrede Polonya sorunu gündeme getirilmedi, ancak Rosa, revizyonizm tartışması adıyla tanınmaya yüz tutan tartışmanın çok daha ilginç ön hazırlıkları açısından kongreye katılmaktan yarar elde edebilirdi.

Resmen delege olmayan Parvus da katılma daveti almıştı ve toplantıyı bütün konunun tam bir tartışmasına çevirmeye pek heveslıydi. Yuvarlak sözlerle Bernstein'ı ve görüşlerini mahkûm eden karar tasarısı Dresden 6. seçim bölgesini temsil eden dostları tarafından sunulmuştu, ancak parti yönetimi tasarıyı desteklemeyi kabul etmedi. Bebel 3 Eylül'de Kautsky'ye şöyle yazıyordu:

> Parvus'un tasarısı çok pervasız. Gemi azıya almış bir kişisel hırs adamı yiyip bitiriyor. Zaten tasarısı da koşullarımızı hiç anlamadığını gösteriyor. Parti kongresine toplumsal devrimden yana olduğunu ciddi ciddi ilan ettirmek -gerçekten hepimizin gereksindiği şey olur bu! Taktikler konusunda yeni bir kapışma zamanı kesinlikle gelecek, ama bunu Stuttgart'ta yapmak çok erken olur...[176]

175) Jogiches mektupları, Z. *Pola Walki*, 1962, No: 4(20), s. 181.
176) "Eingie Briefe", s. 10.

Liebknecht bile, Parvus'un sıraladığı olgular bütününü onaylamakla birlikte, sunuş tarzını eleştiriyordu: "Partili bir yoldaştan çok bir okul müdürüne yakışır bir ton... kesinlikle *de hant en bas* (tepeden tırnağa)."[177]

Kongrede konuşanlar kuramı pratikten ayırmadılar, ancak kişilikleri olabildiğince gündeme getirmemeye çalıştılar. Liderler ivedi sorunu, iki patavatsız yabancının (asıl olarak Parvus, ama ayrıca Rosa Luxemburg) tüylerini kabartmaları karşısında ortalığı yatıştırmak olarak görüyorlardı. Tartışmayı bütünüyle 'salt' kuram izleğine oturtmaya çalışmakla birtakım delegelere kesin olarak Bernstein'la düşüncelerini örtük biçimde desteklediklerini izlenimini veriyorlardı. Sosyalist kadınların gazetesi *Gleicheit*'in editörü ve Alman sosyalist kadın örgütlenmesinin başkanı olan Clara Zetkin'in dikkati Rosa Luxemburg'un yazısıyla çoktan çekilmişti bile. Kautsky'ye 29 Eylül'de şunları yazıyordu Zetkin:

> Bebel'in parti kongresinin görevlerinin ne olduğunu belirtmiş olması, önceden savunulan, "Kongre sadece 'işleri' çabuklaştırmak için vardır ve 'sorunlarla' ortalığı karıştırma hakkına sahip değildir," doğrultusundaki yaklaşımda bir ilerlemedir...ah, keşke Engels'imiz onu (Bebel'i) derin uykusundan (Domröschen*-Vorsicht) uyandıracak kadar yaşamış olsaydı. Aman tanrım, saflarımızda yer alan bütün bu oportünist süprüntüler karşısında kör araçlarla da olsa nasıl darbeler indirirdik.[178]

Kautsky'nin konumu da ikircimliydi. Bernstein'ın formülasyonlarının gerçekte de ilk başta sandığı kadar zararsız olup olmadığı konusunda kuşkuları uyanmaya başlıyordu. Kendisini Parvus'tan kalın çizgilerle ayırırken, her ne kadar kongrenin Bernstein'a en azından canlı bir tartışma fırsatı doğurduğu ve çok verimli değerlendirmeler yapılmasına olanak sağladığı için minnettar kalması (kongrede kar-

177) *Protokoll... 1898*, s. 133.

*) Domröschen, eline iğ batınca ormanda derin uykuya dalan, bir şehzadenin uyandırdığı kızın adıdır aynı zamanda. (ç.n).

178) "Eingine Briefe", s. 10.

deş bir partinin delegesi olarak bulunan Plehanov'u öfkeden çılgına döndüren bir bayağılık) gerekse de, kuramsal temelde Bernstein'ın görüşlerini paylaşmadığını da netliğe kavuşturmuştu.[179]

Rosa Luxemburg kongrede iki kez söz aldı. Eleştirileri İngiltere'de bulunmayan Bernstein'ı değil, Bernstein'ın Almanya'daki en önde gelen destekçilerinden Heine'yi hedef almıştı. Heine uygun bir günah keçisi işlevi görüyordu. *Reichstag* seçimleri boyunca Heine, partinin öncelikle oy kazanmada yoğunlaşması gerektiğini önermişti ve bu, o anda Rosa'yı alevlendiren, oysa oldukça yaygın ve zararsız bir öneriydi. Seçimlerde parti programının devrimci yönlerini etkisizleştirmektense özel olarak vurgulamak gerekiyordu Rosa'ya göre.

> Bizim görevimizin (seçmenlere) kavratılabilmesinin tek yolu, bir bütün olarak kapitalist toplumla o toplumu bir ağ gibi saran ve sonunda mutlaka bir patlamaya (iflas etmiş toplumu tasfiye etmesi gereken, bizim hem cellat hem de mirasçı konumunda bulunacağımız bir çöküş) yol açacak çözümsüz çelişkilerin en sıkı ilişkisini anlaşılır biçimde vurgulamaktır.[180]

Rosa amaç ve hareketin göreli önemi konusundaki Bernstein'ın formülasyonunu yakalama ve onu ters yüz etme fırsatını kaçırmadı. "Tam tersine genelde hareket nihai amaç dikkate alınmadan hiçbir şeydir, bizim için nihai amaç her şeydir."[181]

Kongrede Rosa Luxemburg'a ve Parvus'a karşı duyulan kızgınlık, pek çok insanın Bernstein hakkında beslediği geçici kuşkuları eritip yok edecekmiş gibi görünüyordu. Yönetim herkesi konudan uzaklaşıp daha sakin düşünmeye çağırdı. Ancak bir yıl içinde bütün fırtınanın dinmeyebileceğini kim söylerdi? SDP liderleri iyi politikacılardı; partideki herhangi bir tartışmaya karışma zorunluluğunu hissetmeden önce, o konunun doğal ölümle ortadan kalkması için her türlü olanağı yaratırlardı. Kautsky, Bernstein'a karşı açık polemiğe

179) *Protokoll.... 1898*, s. 126.
180) *Protokoll... 1898*, s. 99.
181) *A.g.y.*, s. 118.

girmekte hâlâ çok gönülsüzdü, yine de ona karşı kişisel olarak entelektüel savaş ilanı yapmaktan geri durmadı. "İşbirliğimiz bitti. Bugünden sonra senin peşinden gelemem..."[182] Bebel'in tepkisi de benzer yöndeydi. O da Kautsky'nin teleolojik kesinlikleriyle olmasa bile, oldukça alışılmadık bir keder ve utangaçlıkla Bernstein'a kişisel bir mektup yazmıştı. "Sana bu denli açıksözlü bir dille yazıyorum, çünkü seni hayal kırıklıklarından kurtarmak istiyorum, ancak mutlak bir samimiyet anlaşılabilir biçimde senin her şey bir yana çıkmaz bir yolda olup olmadığını bir kez daha ve çok büyük dikkatle düşünmeni sağlayabilir."[183] Kautsky gibi Bebel de kendisiyle Bernstein'ın ayrıldıkları noktaların basit ayrıntılar olmadığını kabul ediyordu. Ancak 'Marksistler'den farklı bir tutumla ayrılığı düşünce ayrılığı olarak görüyor ve Bernstein'ın "çelişkileri ve pek çok yanlış sonuçlarını" onun yerel renklere çok kolayca bürünebilme (bu örnekte İngiltere) yönündeki naif eğilimine yüklüyordu. İşleri önemli hale getiren şey, görüşlerin kendilerinden çok, Bernstein'ın eski bir arkadaş ve yoldaş olarak konumuydu. Bir dala tutunmayı seçmişti, ilk kez de değil: "Vollmar seninle olabilir, Schippel çok güç, Auer'se hiçbir koşulda yanına gelmez, yine de diplomat ve yatıştırıcıyı oynamak hoşuna gidebilir onun." Bebel, Bernstein adına üzülüyordu, ancak henüz varlığını kabul etmediği bir revizyonizm ya da reformizm konusunda kızgın değildi.

Bernstein'a karşı harekete geçme yönündeki asıl baskılar kongreden sonra, kişisel olduğu kadar kamuoyu önünde de gündeme geti-

182) Karl Kautsky'den Eduard Bernstein'a, 23 Ekim 1898, Victor Adler, *Briefwechsel*, s. 278. Kautsky'nin açık polemiklere karşı soğukluğu gerçekti, sadece korkuları kaynaklanmıyordu. Ancak hoşnutsuzluğunda ısrarcı olmadığından, hakiki bir gönülsüzlük yerine taktik duraksama izlenimini vermeyi her zaman başarmıştı: Değişmez bir tutumla tartışmalara çok geç, zarların zaten başkalarınca atılmış olduğu bir sırada katılıyordu. 1910'daki taktik tartışmasında Fabius Cunctator'un bilgeliğiyle tarihsel bir analoji yapmasının ancak kendisi için geçerli olduğu düşünülebilir (bkz. Erich Matthias, *Kautsky*, s. 182). Kautsky açık konumunu dostlarına yazdığı özel mektuplarla uzun uzun yorumlarla açıklama zorunluluğunda hissetmişti hep kendini -kesin bir ahlaki güvensizlik işareti. Victor Adler, *Briefwechsel*, s. 382, 21 Kasım 1901.

183) August Bebel'den Eduard Bernstein'a, 16 Ekim 1898, *Einheit*, 1960, No: 2, s. 226.

rildi. Ekim ayı boyunca Rosa Luxemburg, artık editörlüğünü yapmaya başladığı *Sächsische Arbeiterzcuung*'da revizyonistlere karşı polemikler yayımlamayı sürdürdü.[184] Bebel içinin sızladığını en azından kişisel mektuplarına yansıtmıştı: "Sonraki makale çıkar çıkmaz *Sachsische Arbeitcneitung*'a yanıt verecek, benim -yaşlılardan birininözellikle niçin orada tavır alıp hemen kavgaya girmediğimi (sorunla ilgili olarak) ele alacağım".[185] 31 Ekim'de Rosa Luxemburg çok net deyişlerle Bebel'e kişisel bir mektup yazdı:

> Siz ve Yoldaş Kautsky'nin parti kongresindeki olumlu havayı kararlı ve doğrudan bir tartışma adına kullanmanıza... hayret ettim. Onun yerine, ancak bütün tartışmayı uzatabilecek (başka bir) kitapçık yazmaya özendirdiniz Bernstein'ı. Bernstein bize karşı gerçekten kaybetmiş durumdaysa, o zaman ona da bundan böyle Schmoller ya da başka sosyal-reformculara olduğu gibi yaklaşmak zorunda kalacağımızı -ne kadar ıstırap verici olsa da- partiyi alıştırmamız gerekir.[186]

Yürütme organına başka kaynaklardan da benzer notlar yağdı. Ancak yönetimin hissettiği belki en ağır baskı Alman partisinin bütünüyle dışından geldi. En sonunda kendi birleşik partilerini kurmanın eşiğine gelmiş İsviçre'deki Rus Sosyal Demokratları polemikleri başından beri büyük ilgiyle izlemişlerdi Hem Parvus'u hem de Rosa Luxemburg'u iyi tanıyorlardı, özellikle Plehanov bu tartışmada yaşamsal ve mesleki bir ilgi duyduğu sorunların ele alındığını görüyordu.[187] Onun Almanya'daki doğal karşılığı Kautsky'ydi. Daha Mayıs 1898'de ona yazarak Bernstein'a karşı ortak ve dolaysız eyleme geçmeyi önermişti. Kautsky ise tarım sorunlarıyla ilgili kitabına yoğunlaştığını ve Bernstein'a kişisel bağlılığını gerekçe göstererek

184) Bkz. bu bölümün ilerideki sayfaları.
185) Bebel'den Kautsky'ye, 12 Ekim 1898, akt. "Einige Briefe", s. 12.
186) IML (B). Yeniden basım. *Selected Works*, C. II, s. 7-28. Schmoller bir ekonomi profesörü, toplumsal konularda önde gelen bir yazardı. Reform propagandası yapmakla Sosyal Demokratların bölgesine giriyor, bu da özellikle Rosa Luxemburg'un hoşuna gitmiyordu.
187) *Perepiska G.V. Plekhanova İ. P.B. Akselroda*, Moskova 1925, s. 205.

öneriyi geri çevirmişti.[188] Sututtgart kongresinde bu seçkin Rus Marksistin onur konuğu olarak bulunmuş, yönetimin kaçamaklı tutumlarına tanıklık etmişti. Bunun üzerine Bernstein'a kendisi saldırıya geçmeyi kararlaştırdı Plehanov. Ekim ayında gerek Bebel gerekse Liebknecht müdahalesi için yaltaklanırcasına teşekkür ettiler. "Ona iyi vurmaya ve sen vurmaya devam et", diye öğüt veriyorlardı. Liebknecht, Almanların Bernstein'a daha keskin karşı koyamamalarından dolayı Kautsky'yi sorumlu tutmayı sürdürdü. Her şeyden önce kuram Kautsky'nin alanıydı *(ressort)*. "Onun yerinde olsaydım Bernstein'ın üstüne zevkle atılırdım. Kautsky ilkesel etkenlerden dolayı tereddüt etmemiş olsaydı, bir Bernstein davası asla *görülmezdi*".[189]

Tartışma küçük bir entelektüel kasırga esmiş ya da kişisel sürtüşmenin ürünüymüş gibi toprağa gömülemezdi artık. Yönetim 1899 kongresinde sorunla bir kez daha karşılaşmadan önce en azından on iki ayın sorunsuz geçmesi ümidini taşıyordu. Bu arada parti yetkilileri merkezde, her zaman yıllık cümbüşlerde ortaya çıkan baskıyı hafifletmek için perde gerisinde ellerinden gelen her şeyi yaptılar. Parti sekreteri Auer gibileri ağırlıkla bireysel vicdan sorunu olan şeyin kamuoyuna mal olmasından hoşlanmamışlardı. Bernstein'a şöyle yazıyordu Auer: "Azizim Ede, önerdiğin şeyleri yapmak için resmen karar alınmaz, öyle şeyler *söylenmez*, sadece yapılır."[190] Ve özünde pratik bir adam olan Bernstein mesajı almıştı; gelecekte revizyonizmi özellikle mahkûm eden tasarılardan yana oy kullanabilecek durumda bile hissediyordu kendini. Bütün gereken "oyuna bir şerh" düşmekti.[191]

---

188) *Literaturnoe nasledie G.V. Plekhanova: Sbornik -v borbe s filasofskim revizionizmom*, 1938, s. 261, 264; Plehanov'dan Kautsky'ye, 20 Mayıs 1898; Kautsky'nin yanıtı, 22 Mayıs. Eylemde işleri ne kadar ağırdan alırsa alsın, Kautsky bir yazışmacı olarak her zaman çabuk ve fazlasıyla titizdi.

189) *Literaturnoe nasledie G.V. Plekhanova.*, s. 269 (Bebel'den mektup), s. 271 (Liebknecht'ten mektup).

190) E. Bernstein, "Ignaz Auer, der Führer, Freund und Berater", *Sozialistische Monatshefte*, 1907, C. I, s. 846.

191) Bernstein'den Auer'e, akt. Rosa Luxemburg, "Introduction", *Collected Works*, C. III, s. 20.

Bütün olup bitenler üç asır önceki büyük Galileo tartışmasının modern versiyonuna benziyordu. O zaman da sorun kişisel sonuçlar ne olursa olsun -*et ruat caelum*- dürüst sayılan şeye kamunun bağlılığının önlenemez sonucu biçiminde ortaya çıkmıştı. Tek farklılık, 16. yüzyıl Katolik Kilisesi'nin kamusal ilişkilerinde modern SDP'den çok daha ustalık göstermesiydi; Papa'nın danışmanları o konuda tartışmanın kontrol altına alınamayacağını çok erken fark etmişlerken, SDP liderleri uzun süre revizyonistlerin ağırlıklı ve üstün bir açık tartışma yoluyla susturulabileceğine inandılar. Ancak en sonunda tartışmayı giyotine götürme gereksinimini kabul ettiklerinde vakit çok geçti. O zaman eski tartışmada olduğu gibi yenisinde de suçlu kimdi? Sorumsuz sorgulayıcılar mı, bilimsel doğrulara aldırmadan düzeni ve birliği korumayı vaat etmiş örgüt mü? Erkeklerin ve kadınların dogmayı açık açık sorgulama ve yine de kendilerini İnanç'ın üyeleri sayma hakları var mı? Sorgulayıcının revizyonist, dogmanın devrimci olup olmadığı sorusu bir yana, huzuru asıl bozan kimdir, sorgulayıcı mı bastırıcı mı?

Bugün dönüp bakıldığında, 1899 sonbaharında kişisel öğenin fiilen geri çekilmiş, ancak pratik sorunların çok daha ivedileşmiş bulunduğu söylenebilir. Revizyonizm tartışması *Neue Zeit* sayfalarındaki soyut önermelerle sınırlanamazdı basitçe.[192] Çünkü, Galileo tartışmasından farklı olarak, buradaki sorun gerçekten de soyut doğrulardı, ama ayrıca büyük bir kitle partisinin canlılığı ve politikası söz konusuydu. İkilemi en iyi aydınlatan her halde Bebel'in kendi tutumudur. Partinin usta taktisyeni üyelerin gereksinmeleri ve duygularına karşı hep duyarlı kaldı. Dört yıl önceden şöyle yakınmıştı: "Parti basınında her türden eleştiri ve bağımsızlık yanlısı görüşlerin dile getirilmesi alışkanlığından uzaklaştık. Bütün bu yavanlık insanın tüylerini diken diken eder. Ne kadar çok bakarsam, partimizde gördüğüm kusur ve eksiklikler o kadar fazla."[193] Ancak 1900'e gelindiğinde tartışmaya doyınuştu artık. Kişisel polemikleri öne çıkaran ye-

192) Victor Adler, *Briefwechsel*, s, 435, 18 Ekim 1904.
193) August Bebel'den Karl Kautsky'ye, 3 Aralık 1984, "Einige Briefe", s. 27.

ni eğilimi partideki bozulmanın yeterince karşı çıkılamayan bir belirtisi sayıyordu.[194]

Eylül 1898 sonunda, parti kongresinin toplanmasından bile önce, Rosa Luxemburg hiç beklenmedik bir gelişmenin yararını gördü. *Sachsische Arbeiterzeitung*'un editörü Parvus'la editör yardımcısı ve Rosa'nın eski parti yoldaşı, kuşkulu dostu Julian Marchlewski kraliyet hükümeti tarafından Saksonya'dan çıkarılmışlardı. Darbe 25 Eylül 1898'de indiğinde tebliğ edilen kovulma emri ayrılmaları için sadece birkaç günlük süre tanıyordu. Yerel parti basın komisyonunun Rosa Luxemburg'a başvurmasında ısrar ettiler ve hemen gelsin diye Rosa'ya telgraf çektiler. İstasyonda Marchlewski karşıladı onu ve birkaç gün içinde atanma, basın komisyonunca onaylandı. Gerek Parvus gerekse Marchlewski'nin gazeteye gelecekte yazı vermelerini Rosa'nın atanması koşuluna bağlamalarıyla son kuşkular da giderilmiş oldu. O zamana dek gazete yerel partinin malıydı ve Parvus'un görüşleri arka plana itilemezdi.[195] Parvus'la Marchlewski Almanya'nın çeşitli yerlerinde oturma izni elde edememelerinin ardından nihayet Münih'e yerleşirken, Rosa Luxemburg da fazla bekletmeden işe koyuldu. Rosa Luxemburg parti kongresine, seçilmiş editör olarak zaten katılıyordu; konumunu Polonya sorunlarında olası bir danışman olmaktan çıkarıp günün temel sorunları üzerinde konuşma hakkına sahip tam üye olma derecesine çıkaran bu durumdu.

Dresden'de karmakarışık bir yönetsel miras devralmıştı. Parvus'un gelişigüzel editörlüğüne duyulan kızgınlığın çoğu ona da yansıdı. Otoriteyi kullanabilmesi, bir kadına karşı beslenen güçlü kızgınlığın giderilmesini gerektiriyordu. Rosa aynı zamanda, kullandığı tonu sivri uçlara taşımamakla birlikte, revizyonizme saldırmayı da sürdürdü. *Sächsische Arbeiterzeitung* sayesinde yönetimi koruyucu tarafsızlığından sıyırıyordu. Bu aydınlatma kampanyası boyunca

194) August Bebel'den Karl Kautsky'ye, 12 Aralık 1900. Ancak 1903'te bir kez daha canlanmıştı; revizyonist pratiğin disiplinsizliğini sona erdirme çabası içinde bütün kişisel hakaretleri ağzına almaktan kaçınmamış ve destekçilerini de aynısını yapmaya yüreklendirmişti.

195) "Eingie Briefe", s. 11ff; Jogiches mektupları, *Z. Pola Walki*, 1962, No: 2 (18) s. 89ff; ayrıca Frölich, s. 57.

özellikle partinin merkez organı *Vorwärts*'e yöneldi. Kapışma gazeteci rekabetiyle hakiki bir siyasal anlaşmazlık karışımı, ya da -Rosa'nın koyduğu gibi- merkez organın politikasızlığını beğenmeme sorunuydu. Genel argo düellosu kısa sürede *Sächsische Arbeiterzeitung*'un eski editörlerinden ve o anda hem *Vorwärts*'in yardımcı editörü hem de Dresden *Reichtag* milletvekili olan Dr. Georg Gradnauer'in kişiliğinde daha özgül bir odak buldu. Gradnauer önde gelen bir revizyonistti. *Reichstag* milletvekili olmanın bütün otoritesiyle *Vorwärts*'de Stutgart kongresini yorumlayan bir dizi makale yazmıştı. Tartışmayı 'yarattıkları' için yönetimle radikalleri suçluyordu. Buna kızan Rosa Luxemburg, *Sächsische Arbeiterzeitung*'da açık suçlamalar yöneltti. Gradnauer ilk önce bizzat *Sächsische Arbeiterzeitung*'da yanıt verdi, ama daha sonraki kendini savunma girişimi Rosa'nın yayıncılık yetkisinin olumsuz biçimde kullanışıyla karşılaştı. Bunun üzerine *Vorwärts*'a gitti -taşra türedilerinde bile görülmeyecek bir memnuniyet içindeydi. Graudner aynı zamanda sorunu Dresden parti örgütünün önüne bir ilke ve disiplin sorunu olarak getirmişti. Her şeyden önce Dresden adına meclis oturumlarına katılıyordu, yerel parti gazetesinin saygı borçlu olduğu önemli bir kişiydi; Rosa Luxemburg herhalde bunun için ilk planda onu seçmişti. Parvus döneminden bu yana yazı kurulunu kaplamış olan hoşnutsuzluk artık hazır bir eklemlenme kanalı bulmuştu; birlikte çalıştığı insanların üçü Rosa'ya karşı Gradnauer'le saf oluşturdular.[196]

Rosa Luxemburg 2 Kasım'da Saksonya il parti yönetiminin basın komisyonu taplantısında istifa etmeyi önerdi. Çalışma arkadaşları kendisini desteklemez, hatta kamuoyu önünde ona saldırırlarsa edi-

196) Bunlardan ikisi daha sonra yine (Rosa ile -Ed. notu) ittifaka girmiştir. Heinrich Wetzker, siyasal nedenlerden çok kişisel nedenlerle de olsa, 1910'da Kautsky'ye karşı yürüttüğü kavgada Almanya'da Rosa Luxemburg'a katılan az sayıda kişilikten birisiydi; bütün liderlerle kronik, gizli saklı bir kan davası yürüten 'radikal bir revizyonist'ti. 1899'dan 1905'e dek *Vorwärts*'ın bir editörü oldu ve o yılın Kasım ayındaki tasfiye sırasında istifa etmek zorunda kaldı. Emil Eichorn siyasal açıdan sola çok daha yakındı. Savaş sırasında yönetime muhalefetin üyesi oldu ve bağımsız sosyalistlerin (USDP) Sol kanadında yer aldı. Berlin'de 1919 başlarında polis şefi olarak Rosa Luxemburg'un ölümüne kadar giden olayların fitillenmesinde ciddi bir rol oynadı.

törlük hizmetini yürütemeyeceğini bildirmişti. 3 Kasım'da *Vorwärts*'de Rosa Luxemburg'un istifa etmiş olduğunu bildiren bir not çıktı (açıkça toplantıya katılan birinin 'sızdırdığı' kendi yorumunu anlatan bir düşünceye dayanarak). Yürütme bu noktada müdahale etmeye karar verdi. Berlin'den gelen direktifle basın komisyonu Rosa Luxemburg'un savunmasının yayımını yasakladı; saldırılara kişisel bir yanıt basmasına bile izin vermeyeceklerdi. *Leipziger Volkszeitung*'daki dostu Bruno Schönlank'a yaklaşmayı denediyse de, Bebel'in o yolu da kapattığını görecekti.

> Açıklamalarının ne olduğunu bilmiyorum, ama Rosa Luxemburg'un davranışları nedensiz ve yanlıştı. Meslektaşlarını hedef alan anlaşılmaz biçimde küstahça açıklaması haklı olarak yayımlanmamalı... Onunla karşılaşacak olsaydım, kendi düşüncemi çok daha kuvvetli sözlerle anlatırdım. Bu satırları Luxemburg Yoldaş'a da gösterebilirsin. Ben Rosa'nın kendisinin fazlasıyla bir kadın olduğunu, yeterli bir parti yoldaşlığı göstermediğini kanıtlamasına özellikle kızgınım. Hüsrana uğradım. Yazık.[197]

Bebel ve Schönlank anlaşma içinde değillerdi (özbilinçli *kultur* - kültür- ile aynı ölçüde özbilinçli 'nasırlı eller' arasındaki klasik rekabet), ancak konu doğal akışına bırakılmayacak kadar ciddiydi. Schönlank Bebel'e yanıt vermediyse de, mektubu Rosa Luxemburg'a gösterdi. Mektubu okuyan Rosa hemen oturdu ve parti başkanına uzunca bir mektup kaleme aldı:

> Schönlank Yoldaş aracılığıyla bir kopyasını gördüğüm mektubunuzu doğrudan yanıtlamayı yeğliyorum. Bu tür konulara 'ahlâki hakaretler, inanılmaz patavatsızlık, vb. diye girmek bana onur kırıcı geliyor...
>
> ...Parvus'un zamanından beri (*SAZ*) yazı kurulundaki durum o denli rahatsız edici ve savunulmaz derecede ki, er geç bir patırtı çıkacak. Meslektaşlarımın hepsi de Parvus'la yürütülen uzun bir mücadelenin ardından aşırı derecede alınganlaştıkları ve editörlükteki

197) August Bebel'den Bruno Schönlank'a, 3 Kasım 1898, "Einige Briefe", s. 16.

değişmeden gazetenin tam kontrolünü ele geçirmekte yararlanma kararında oldukları için bu olasılık daha da artıyor. Bu konuda gazetenin hoşa gitmeyen ve vulgar tonuna karşı bütün suçlamaları içerleyerek karşılayan basın komisyonunun desteğini de almışlar... Kendi adıma, kendimi -Parvus gibi- taktik ve polemik makaleler yazmakla sınırlamayı ve gazetedeki öteki bütün işleri boşvermeyi yanlış bulurum. Taktik konuların tartışılmasından sonra bu ihmal edilmiş gazetenin durumunu iyileştirmeyi ilk görevim saydım ve bunun üzerine meslektaşlarımla yeni sürtüşmelere neden olan pek çok konuyla ilgilenmeyi üstlendim... Siz bütün temel konularda komisyonun benden yana olduğu kanısındasınız. Oysa komisyon bütün öneri ve ricalarımı geri çevirdi, buna karşın yazı kurulundaki öteki arkadaşları destekledi ve editörlüğe dönmüş olsaydım (bugünkü koşullar ve basın komisyonunun ruh hali karşısında) bağımsızlığımdan vazgeçmek zorunda kalırdım. Resmi düzeyde bu durum salt yayın tavrının değişikliği meselesi gibi görünebilir ama kısa sürede kendi makalelerimi ve -daha önemlisi- Parvus'un makalelerini yayımlayamaz hale gelecektim. Kendi kendime sordum: Komisyonun bakış açısı buysa, o zaman burada yapacak bir şeyim kalmamış, her şeyi zaten kaybetmişiz demektir. Komisyon bana zorunlu karar özgürlüğünü tanımayı tasarlıyor olsa bile, bunu bana hâlâ (istifamdan sonra) söyleyebilir. Lütfen şuna dikkat edin, komisyon tartışmaları sırasında, istifama zorlanmakta olduğumu, başka çıkış yolu göremediğimi on kere yineledim; Parvus'un durmaksızın yaptığı türden, boş bir tehditle buna gülümsemekle yetindiler...

Umarım bu olguları sıralayarak size benim hareketlerim konusundaki yargınızın bir parça aceleci olduğunu göstermişimdir.[198]

Rosa'nın kazandığı pek çok düşman (Zürih'li saygısız genç tartışmacının iğneli sözlerle canlarını yaktığı İkinci Enternasyonalin bütün kıdemlileri), zekâsına ne denli hayran olurlarsa olsunlar, Almanya'da kazandığı beklenmedik başarıyı karışık duygularla izlemişlerdi. Rosa Dresden'de (ayrıca Fransızlara, Belçikalılara ve uğraştıkları işler Rosa'nın ilgi alanına giren öteki partilere de) uzlaşmaz

198) "Einige Briefe", s. 17. Mektup hiç yayınlanmadı, IISH'de Bebel'in belgeleri arasında bulundu.

bir tavırla yaklaşmıştı. Orta halli bir taşra parti gazetesinin editörü İkinci Enternasyonel'de değerli bir kişiydi. Bunun için gerek Jaurès ve Plehanov, gerekse Victor Adler ve onun yanı sıra birçok kişi, herhalde Rosa'nın kendini aşmış görülmesinden memnundular. Artık herhalde biraz bekleyerek hizmet vermesini öğrenirdi. Rosa'nın *Sächsische Arbeiterzeitung*'dan ayrılışına ilke konularının karıştığı duygusu kesinlikle ve bütünüyle Rosa'da kalmıştı.

Böylece Rosa Luxemburg'un SDP'nin örgütsel yapısına ilk katılma denemesi son buldu. Partide etkinlik kurmayı tasarlayarak editörlüğü üstlenmişti; ancak bir hiyerarşiye üye olmanın ister istemez kişisel özgürlüğe (özellikle kişinin kendini açıkça ifade etmesine) sınırlamalar getirdiği, gücün ve etkinin kimi zaman paralel, çoğunlukla da çelişkili gittiği biçimindeki herkesin bildiği bir doğruya kurban gitmişti. Parti yapısı içinde doğal dezavantajları (gençliği, yabancı kökeni, cinsiyeti, en önemlisi sabırsızlığı ve entelektüel üstünlüğü) tüm göz kamaştırıcılığıyla öne çıkıyordu. Toplu sorumluluk ve birlik, hiyerarşinin yabancılara karşı birbirlerini sürekli kollaması (Rosa'nın nefret edip sürekli saldırdığı bir şey), birdenbire avantaja çevrilemezdi. Rosa'nın Bebel'e ve basın komisyonuna bildirdiği, meslektaşlarının onu desteklemeyeceklerinden yakınması, kurumsal beraberlik baskılarının başkalarının gözünde olduğu kadar onun gözünde de aynı olduğunu gösteriyordu. Bruno Schönlank'ın ölümünün ardından *Leipziger Volkzeitung*'un ortak editörlüğüne geldiği zaman 'ait olmaya' dönük bir denemede daha bulundu. O da başarısızlıkla sonuçlandı. Rosa Luxemburg bundan böyle, mizacının uzantısı olan sonuçları kabullenecek ve etkili olmanın peşinde koşup gücü küçümseyen, hiyerarşinin üyelerini gizlemeye yönelik kaçınılmaz çabalarına saldıran, son olarak da saldırılarını varlığından ötürü doğrudan doğruya hiyerarşiye (ya da Rosa'nın niteleDiği biçimiyle 'yönetici kliğe') yönelten bir yabancı olarak kalacaktı.

5
DİYALEKTİK USTALIĞI
1899 – 1904

Dresden'deki fiyaskodan sonra Rosa Luxemburg tekrar Berlin'e döndü. Artık birkaç dostu (çok daha fazla sayıda kötüleyicisi) bulunmasına karşın, kaçınılmaz bir dibe çökmüşlük duygusu yaşıyordu. Altı ay önce başkente ilk geldiği zamanki kadar yalnızdı sanki.

Yeni yeri, Berlin'in batı kesiminde popüler bir gecekondu bölgesi olan Friedenau'daki 23 Wielandstrasse'deydi. Kautsky'lerden sadece iki sokak ötedeydi. Komşu oldukları için öteki partililere kıyasla onları daha fazla görmeye başlamıştı, ilgi alanları ve siyasal safları benzerdi; yakın ilişki kısa zamanda olgunlaşarak dostluğa dönüştü. 1899'da İsviçreli dostu Seidel'e bildirdiğine göre:

> Burada (yaşadığım yer olan Berlin yakınındaki Friedenau'da) karşılaştığım insanlar sadece Kautsky'ler, komşuların ve ara sıra Be-

> bel, Mehring, Stadthagen, vs. Yine de çoklukla evde sıcak odamda, masamda oturmayı... okumayı yeğliyorum, insansız yapabileceğim ve giderek içime çekilebileceğimden her zamankinden çok korkuyorum. Bunun normal olmadığını sanıyorum, ama bilmiyorum –her zaman üzerinde düşünülecek ve katlanılacak çok fazla malzeme varmış gibi görünüyor bana, bir boşluk duygusu hissetmiyorum.[199]

O yıl içinde Kautsky'lerle dostluğu çok daha sıklaştı. Buna yol açan asıl dürtü, Rosa'nın Bernstein'ın gazetesi *Sozialistiche Monatshefte* için çerçevesi belirlenmiş bir değerlendirme yapmayı reddetmekle ve onun yerine ilk geri çevirme düşüncesini Kautsky'ye önermekle ortaya koyduğu gösterişli jestiydi. Etkilenmiş ve gururu okşanmış Kautsky onu daha sık ziyaret etmek istiyordu. "Biz Marksistler ne yazık ki Almanya toprağında ince bir katmanız ve bugünkü revizyonizm tartışması birbirimize sıkı sıkıya sarılmamız için her türlü nedeni sağlıyor."[200] Çevresinde korkuyla karışık bir saygı yaratan bilge Franz Mehring de özgüvenli bu genç kadına kuvvetli bir ilgi duymuş ve bu hareketi Rosa'yı çok şaşırtmıştı: "Pek hak edilmedik bir dostluk... bana beklenmedik bir şeymiş (bir hediye) gibi görünür hep."[201]

Bütün karşılaştırmaların göreliliğini kabul etmekle birlikte, Berlin'i daha fazla sevemedi. "Zürih'te, o mutlu, aziz Zürih'te olan sen, Berlin'de kış boyunca nasıl karanlık bastığını hiç bilmiyorsun. Bir mektup yazmak için saat üç buçukta lâmbamı yakmak zorunda kalıyor... güneş ışığını ne kadar özlüyorum." Alman sınıf düşmanlarıyla hiç değilse bu tutkuyu paylaşmaktaydı. Çünkü ince, duyarlı orta sınıf Almanların büyük sayılar halinde Kuzey İtalya ve Akdeniz kı-

199) Seidel mektupları, *Z. Pola Walki*, 1959, No: 1 (5), s. 77-78.
200) *Letters to Karl and Luise Kautsky*, s.55; Kautsky'nın yanıtına ilişkin Rosa Luxemburg'un elyazması kopyası Jogiches mektuplarındadır, *Z. Pola Walki*, 1963, C. VI, No: 1/2(21-2), s. 333. Kautsky'nin baştan sona hafif makyavelist yönler taşıyan bu tuzağa düşürülmesi, isteksiz Rosa'ya Jogiches tarafından zorla dayatılmıştı. Jogiches Kautsky'yle kurduğu bağ karşısında sevinçten kendinden geçmişti, oysa siyasal dostlukları sevmeyen Rosa'yı oldukça sıkıyordu.
201) Minna Kautsky'ye (Karl'ın annesi) mektup, 30 Aralık 1900, IISH Arşivleri.

yılarını 'keşfetmekte' oldukları bir dönemde yaşıyorlardı; yumuşak, her konuda serbest, limon yetiştirilen 'Güney', *das Land wo die Zitronen blühen*, hakkındaki bu Anglo-Alman efsanesinin öncüleri Goethe'den daha az saygı duyulacak bir temel kurmamışlardı. Rosa için de sınıf savaşının sert kavgalarından sonra havayı ısıtabilecek tek şey vardı –güneş.

1900 yılı yazında Jogiches Zürih'ten birdenbire ayrılıp en sonunda Almanya'da Rosa'ya katıldı. İlk başta Cuxhaneverstrasse'de, Rosa'nın Şubat 1899'da taşındığı daha uygun bir apartman dairesinde birlikte yaşadılar. Ne var ki Jogiches Berlin'de çok uzun kalmadı. SDKPİL bir kez daha can çekişmeye yüz tutmuştu; Polonya'daki hareket iş kotaramamış, Ruslar gibi, yeni ortaya çıkan yerel liderlik sürgüne gitmeye zorlanmıştı. Askersiz bir mülteci komutanı olmanın yararsızlığından rahatsız olan Jogiches (Rosa'nın SDP'deki başarılı konumuyla zıtlık içinde daha da sertleşmiş bir rahatsızlık) 1901 sonunda kalkıp Cezayir'e gitti. Oradaki kardeşi bir verem senatoryumunda ölmek üzereydi. Leo Jogiches Cezayir'de birkaç ay kaldı; Rosa Luxemburg sık sık yazdığı mektuplarla az sayıdaki parti haberini kolaylıkla ulaştırabiliyordu ona. Jogiches, Mart 1902'ye, Rosa Luxemburg en sonunda yine Friedenau'da 58 Cranachstrasse'de ideal bir daire (neredeyse on yıl yaşayacağı çok sevdiği bir yer) bulana kadar geri dönmedi. Rosa, bu daireye çok bağlanmıştı; devrim sırasında 1906'da Varşova'da mahkûm edildiğinde bile kendi güvenliğinden çok kira sözleşmelerinin ödenip ödenmediğiyle ilgileniyordu. Kırmızı ve yeşil odalar, kitaplık, resimler (bir kısmını kendi çizmişti), kedisi Mimi; mektuplarında bunların hepsi sürekli olarak, başka türlü huzursuz bir yaşama dönüşecek az sayıdaki dayanak noktası gibi görünmektedir.

Jogiches'i kıskanç bir umutsuzluğa sürüklemekte olan kariyeri ne durumdaydı? 1899 yılında revizyonizm tartışması ilk ve en özgür aşamasının sonuna gelmekteydi. Aydınlar (bir yanda Kautsky, Parvus, Rosa Luxemburg; öte yanda Bernstein, Schippel ve Heine), kendi aralarındaki bütün çekişmelerde görüldüğü gibi, birbirleriyle sonu gelmeyen bir kavgaya tutuşmuşlardı. Ancak, kendi başlarına hiç-

bir şeyi çözmemekle birlikte, partideki asıl güçlerin, 'pratik adamları'nın, yani liderlerin, dikkatini çekecek kadar gürültü çıkarmışlardı. Bernstein'ı hedef alan entelektüel saldırı sırasında güney Alman SDP liderleri revizyonizmin en becerikli pratisyenleri olarak seçilmiş ve Bernstein'ı savunurken değil de, kendilerini koruma çabası içinde sürekli darbe yemişlerdi. Aslında, Kautsky'nin ve bütün liderlerin gönül rahatlığıyla katıldıkları kişisel övgülerle kendilerini sınırlayarak, Bernstein'ın fikirlerine değinmekten dikkatle kaçınmışlardı; entelektüel gösterilere bulaşma niyetleri yoktu. Sessiz kalmış ve bir süre gizlenmiş olsalar, parti basınının birkaç ihtiraslı editörünün elinde iflas etmiş başka bir gerçek-dışı ağız dalaşında olduğu gibi her şey pekâlâ yavaş yavaş sönmeye terk edilebilirdi. Oysa gürültücü, sorumsuz yabancılara (ek olarak, yabancı uyruklulara) karşı saldırıya geçmeye karar verdiler ve böylece gönülsüz bir lider kadroyu kendilerine karşı (ayrıca Bernstein'a karşı) ağır ağır gazaba gelmeye zorladılar. Çünkü revizyonizmin en pratik dışavurumu disiplinsizlik ve itaatsizlikti (merkezkaç burjuva eğilimlere açılan bir kapı). Entelektüel bir tartışmayı siyasal bir soruna çeviren ve partideki siyasal güçleri revizyonistlere karşı seferber eden bu 'politikleşme' sürecinde Rosa Luxemburg'un oynadığı rolün hakkını tam anlamıyla belirlemek güçtür; Revizyonizmin belirli yönleri üzerine çeşitli makalelerinin dışında Rosa'nın en anlamlı katkıları *Leipziger Volkzeitung*'da çıkan iki makale dizisi ve o gazetenin seçkin, etkili editörü Schönlank'ın desteğini alışıydı. "Kautsky, Mehring ve Bebel'in etrafında... Schönlank'ın tutumlarının ağırlıkla benim etkimden kaynaklandığı dedikoduları dolaşmaktadır. Garip çamur atmalar!"[202]

Rosa kendi yazdığı Bernstein kitapçığının revizyonizmin karşıtlarına entelektüel bir toplanma zeminini başka yapıtlardan daha fazla sağladığını iddia edebilirdi. "Makalelerim ve özellikle kitapçığım, onayla karşılanmış, ün sağlamayı sürdürmektedir. Onlar sayesinde tartışmaya katılma hakkım mühürle onaylanacak ve göreceksiniz ki Bebel bile Hanover'de (gelecek parti kongresinde) tıpkı Clara Zet-

202) Jogiches mektupları, *Z. Pola Walki*, 1963, C. VI, No: 3 (23), s. 142, 24 Nisan 1899.

kin'in (Berlin'de düzenlediği son toplantıda) yaptığı gibi benim kitapçığımda söylenenleri yinelemekten daha öteye gitmeyecektir."[203] Rosa'nın o sırada çok sayıda destek ve hayranlık mektubu aldığı kesindi.

Rosa Luxemburg'un revizyonizm tartışmasının bu aşamasında kendisiyle ilgili değerlendirmesi, Alman partisini etkileme olanaklarında özgüven ve inanç duygularıyla birleşmiş, insanlar hakkında derin kuşkular beslemenin tuhaf bir karışımıydı. İnsanları kullandıktan sonra atan (bunu özellikle yabancılara yapıyorlardı) Alman 'kurulu düzen'inin tutumundan ne kadar çok korksa ve beğenmese de, Alman Partisi ve liderliğinin büyüklük gücünü yitirmediğini hissediyordu. Eğilimi her zamanki gibi o anda da açık uğraşlara girmektense kişisel, perde gerisinde manipüle edici öğütler vermekten yana olan Jogiches'le bu konuyu tartışıyordu:

> Alman hareketinde bir idealist olarak bulunduğuma ilişkin suçlamana gelince, bu gülünç ve katılmıyorum. Birincisi, burada idealistler de var –her şeyden önce çalışan kitlelerden çıkan korkunç bir yalın ajitatörler kütlesi. İkincisi, liderler arasında da idealistler var, sözgelimi Bebel. Son noktada bunların benim gözümde hiçbir önemi yok. Benim Polonya ve Almanya'daki devrimci deneyimlerimden çıkardığım ilke şu: Çevrenize ve başka insanlara karşı her zaman ve tamamen ilgisiz kalmak. Hem Polonya hem de Alman hareketinde kesinlikle bir idealist olarak kalmak istiyorum. Doğallıkla bu demek değil ki masum rüyalar gören bir rolde oynamak istiyorum... Kesin olarak istediğim, harekette olabilecek en etkili konuma ulaşmak; ama bunun gerçekte ideallerle bir nebze olsun çelişmek zorunda kalmaması gibi, kendi 'yeteneklerim'in, sahip olduğumu bildiğim yeteneklerden başka bir yolun kullanılmasını da gerektirmiyor.[204]

---

203) Jogiches mektupları, *Z. Pola Walki,* 1963, C. VI, No: 3(23), 1 Mayıs 1899, Rosa Luxemburg'un bir başka iddiası, Kautsky'nin Bernstein sorunu üzerine güncel yazılarının kendisinin söylediklerinin yinelenmesinden öteye gitmediğiydi.

204) Jogiches mektupları, *Z. Pola Walki,* 1963, C. VI, No: 3(23), s. 51, 1 Mayıs 1899.

Belirtilmesi gereken bir yan varsa, Dresden'deki hayal kırıklığı hayırlı bir ders olmuş, klik niteliğindeki ve seçkin bilinci taşıyan bir harekete kişisel katılımın kendi doğal yeteneklerinin gelişmesinden daha az üretken olduğunu kanıtlamıştı. Rosa Luxemburg bu erken tarihlerde bile sosyalizme asıl katkısının hangi yönde olacağını belli belirsiz algılıyordu:

> Kendimi geç kalmış ama çok güçlü hissettiğimi biliyor musun? İçimde, bir şeyler kıpırdıyor ve yüzeye çıkmak istiyor –doğallıkla entelektüel bir şey, yazılacak bir şey. Endişelenme, yine şiir ya da roman değil. Hayır sevgilim, beynimde bir şeyler var. Gerçek kuvvetimin onda birinden, yüzde birinden bile yararlanmıyorum. Yazdıklarımdan gına geldi artık, kendimi onların üstüne çıkmış gibi görüyorum. Tek bir sözle, Heine'nin söyleyeceği gibi, 'büyük şeyler söyleyecek' gibi hissediyorum. Beni hoşnutsuz bırakan yazma biçimi; içimde öyle bir duygu var ki, alışılmış formülleri ve kalıpları geride bırakan, işlevsiz hale getiren, insanları ikna edecek (doğallıkla salt propagandayla değil, akıl ve vicdanın gücüyle) tamamen yeni ve özgün bir biçim olgunlaşmakta, öyle bir yazma gereksinimi var ki, insanlar üzerinde gök gürlemesi gibi etki etmek, onların kafalarını pençeme almak istiyorum (elbette güzel sözler söyleyerek değil, bakışımın genişliği, ikna gücüm ve bıraktığım kuvvetli izlenimlerle). Ama nasıl, neyle, nerede? Henüz bilmiyorum. Yalnız sana söylüyorum, bir şeyler olduğunu, bir şeyler doğacağını tam bir kesinlikle hissediyorum.[205]

Bebel, Mehring ve Clara Zetkin, hepsi Hanover'deki SDP kongresinde bir konuşma yaparak ününü ısrarla kendi çıkarına kullanmasını istiyorlardı ondan. Jogiches, Zürih'ten bir konuşma için Bebel'le resmi bir anlaşma yapmasını istiyordu. Rosa bunun olanaksızlığını biliyordu ama, başarısı yine kıskanç bir yerleşik düzenin içten içe gelişen muhalefetini canlandıracaktı. Bebel, Rosa'ya Hanover'e gerçekten gelmesi, önceden 'belirli bir kampanya planı' için kendisiyle

205) *A.g.y.*, s. 136. Şiirler hakkındaki sözler, *Sprawa Robotnicza*'da yayımlanmak üzere 1 Mayıs 1892'yi kutlama amacıyla kâğıda dökülmüş bir ilk elyazmasının ortaya çıkışına (ilki kısa, ikincisi uzun vezinli bir şiir) ilişkindir. Jogiches yıllarca Rosa'nın bu uğraşını yineleyebilme olasılığından korkmuştu.

tartışması için yazdığında, Rosa'nın yanıtı alaycı sözler oldu: "Her şey açıkça iyi gitmeye yüz tutar tutmaz, o ve Kautsky çok çabuk arayı soğutup beni gündemden çıkaracaklar. Bunu beş parmağımı bildiğim kadar biliyorum." Ancak yine de Hanover'e gitti ve orada konuştu. Kongre 9-14 Ekim arasında beş gün sürdü. Önceki yıl Stuttgart'ta yapılana kıyasla sakin bir kongreydi; yürütme organının tek ricası kişisel didişmelere girmemeleri, insanlardan çok sorunları tartışmalarıydı. Bebel'le Auer'in gözünde partinin siyasal birliğine zarar veremeyecek yararlı bir güvenlik subabıydı hâlâ kuram.

Rosa resmi çizgiyle uyum içinde, konuşmasını ağırlıkla kuramsal sorunlarla sınırladı. Buna karşın bir süre sonra mizacına daha uygun olan biçime yöneldi. Almanya'nın koşullarını İngiltere'ye benzetmenin geçerliliğine saldırarak 'çılgın düşünceli yoldaşlar'a değiniyordu. Sadece böyle bir patlamayı beklemekte olan karşıdan da derhal zafer kazanmış bir tavırla onu hizaya gelmeye çağırdılar. Fendrich, Peus ve bütün diğer sendikacılar için, Rosa'nın ustalaştığı, insanın boğazında düğümlenip kalan deyişlerden biri olan 'Sisyphus emeği'* deyişinin onur kırıcılığının öcünü almak için yakaladıkları bir fırsattı bu. Genelde savunmada kalan Rosa Luxemburg olurken (önceki yıl Stuttgart'ta resmi-olmayan delege niteliğiyle yer alan Parvus bu kez hiç gelmemişti), saldırıya geçenler öne çıkmış 'pratik adamlar'dı. Vollmar bile iğneleyici bir kompliman yapmıştı: "Luxemburg Yoldaş bu kez şaşırtıcı derecede ılımlı kaldı... böyle hafif bir yumurta çıkarmak için gerçekten o kadar çok viyaklamaya gerek var mıydı?"[206] Kongre başkanı Rosa'yı karşıtlarının alaycı sözlerinden çeşitli kereler korumak durumunda kaldı. Rosa ise sözcüklerin gerçek ağırlığının bulunmadığı bir tartışma kulübü olmadıklarını, savaşan bir parti olduklarını anımsattı onlara.

Yönetimin en azından revizyonizmin kuramsal kavrayışına karşı giderek sağlam bir tutum takınmasıyla cesaretlenen Rosa, *Sächsisc-*

*) Mitolojide Karinthos Kralı Sysphus, Zeus tarafından, büyük bir kayayı bir tepenin yukarısına çıkarmak üzere cezalandırılmıştı. Ancak Sysphus tam tepeye ulaşacağı anda büyük kaya parçası aşağı yuvarlanıyor ve bu böylece sonsuza dek sürüyordu. (ç.n.)

206) *Protokoll... 1899*, s. 215.

he Arbeiterzeitung'un editörlüğü konusundaki tartışmadan beri askıda kalmış bir sorun olan *Vorwärts*'e tekrar saldırmaya başladı. Eski düşmanı Gradnauer, Kurt Eisner ve kendini daha net biçimde tanımlayan başka revizyonistlerle birlikte *Vorwärts*'e iyice yerleşmişti. Eylül 1899'da Hanover kongresinden de önce, *Leipziger Volkszeitung*'da yuvarlak sözlerle parti merkez organını herhangi bir düşüncesi olmamakla suçladığı bir makale yayımladı Rosa. Böyle bir renksiz politika, Gradnauer'in iddia ettiği gibi, parti programına temellenemezdi. "Partinin ne şöhrete ne de yalan söylemeye ihtiyacı vardır; ancak ileriye doğru yürüyen bir merkez organ gereklidir ve umulmaktadır ki, Hanover kongresi partiyi ayakları üstüne dikip ileri itsin."[207] Gradnauer, apaçık bir sevinçle, *Vorwärts*'de 24 Eylül 1899'da şu karşılığı verdi: "Luxemburg Yoldaş, görevinin bize bir gazetenin nasıl çalıştırılacağı konusunda ders vermek olduğu yanılsamasıyla yaşayacak son kişi olmalı. Bir parti gazetesinin başında bulunma girişiminin kendisi için olası en kısa sürede ve olası en çabuk itilmeye bittiğini hemen unutmamalı; bir traji-komedi."

Bu sözler Rosa'yı alaycı kükremelere götürdü ve artık söyleyecek pek bir şey kalmamıştı. *Vorwärts*'ın bir düşünce belirtmesini beklemek yararsızdı; bir şeyi dile getirmek için her şeyden önce ona sahip olmalısınız. *Vorwärts*'ın hiçbir editörü Rosa'nın Dresden'de yaptığı gibi gönüllü olarak ayrılmazdı; ilke sorunları, bir şeyin omurgasını oluşturan sorunlar asla çıkmamıştı: "İki tip canlı organizma vardır. Biri omurgalı, dolayısıyla yürüyen, hatta zaman zaman koşanlar; öteki, ya sürünen, ya da tutunarak ilerleyen omurgasızlar."[208] Kendisini yalnız okunabilir değil, alıntı yapılabilir hale de getiren, siyasal etki yaratmanın o temel öngerekliliğini sağlayan siyasal nüktelerde, neredeyse Fransızlara özgü bir yetenek geliştirmişti.[209]

---

207) "Unser leitendes Zentralorgan", *LV*, 22 Eylül 1899.
208) *LV*, 26 Eylül 1899.
209) Wilhelm Keil gibi tanınmış revizyonistlerin katıldığı ve 1904'te Friedrich Stampfer'in başlattığı bir basın görevi için aynı ölçüde etkili bir deyiş bulunmuştu: "İşçi sınıfının kafasını karıştıran bir düşünce fabrikası." Friedrich Stampfer, *Erfahrungen und erkenntnisse, Aufzeichnungen aus meinem Leben*, Köln 1957, s. 941.

Rosa'nın Hanover Kongresi'nde Wilhelm Liebknecht'ten aldığı destek, kendisiyle yaşlı adam arasında ölümünün hemen öncesinde bir uzlaşma *(rapprochement)* sağlamıştı. Ayrıldıkları noktalar ağırlıkla Polonya sorunlarıyla ilgiliydi. Çünkü 'Berlin'deki bütün yabancı partilerin sekreteri' Liebknecht, Polonya'nın bağımsızlığı konusunda eski Marksist ideale duygusal bir bağlılıkla yetinmiyor, aynı zamanda yabancılara yapacakları işleri anlatma (daha doğrusu, zorlayarak öneri yapma) konusunda doymak bilmez bir iştah duyuyordu.[210] Buna karşılık ısrarcı ve düşüncelerinden vazgeçmeyen genç kadınla anlaşmazlık çıkması olasılığı çok daha azdı. Revizyonizm tartışmasında Rosa'nın, Marx'tan, daha aslına uygun (doğru yolu bulmuş biçimde) yararlandığı ve kaleminin kendisininkiyle aynı doğrultularda ilerlediği zaman görülmüştü bu. Liebknecht hep geçmişi unutmak istiyordu. Eylül 1899'da *Vorwärts*'ın yazı kurulunda bir yer boşaldığında, Rosa Luxemburg'u kendisi önerdi. Yönetim parti merkez organına canlılık kazandırmayı istiyorduysa da, uygun bir genç adam bulmakta güçlük içindeydi ve aday ararken Viyana'ya kadar uzanmıştı.[211] Yine de Liebknecht'ten daha kurnaz bir politikacı olan Bebel, Rosa'nın atanmasının sorun çıkarmaktan başka işe yaramayacağını görüyordu: "Luxemburg Yoldaş'a çekilmesini öğütleyeceğim. Sanırım çetin günler geçirecek ve kısa zamanda kendiliğinden ayrılacak. Editörler sözümona onu sevinçle karşıladılar, oysa bu katıksız bir ikiyüzlülük. Ben Ströbel'den yana oy kullanacağım."[212] Sözünü sakınmadan aynı şeyleri Rosa'ya da anlattı; parti liderliğinin kutsal merkezinde. Dresden skandalının yinelenmesi, kendisinin istediği en son şeydi.[213] Yeterince duyarlı davranan Rosa da basın komisyonu başkanına kısa ve resmi bir yazı yazarak adaylıktan çekildi.

Bu olayın ardından ve Liebknecht'in Ağustos 1900'de ölümüne kadarki sürede dostluklarının son demi donuk bir havada geçti. Li-

210) Victor Adler, Aufsätze, *Reden und Briefe*, C. 6, s. 297.
211) Adolf Hoffman'dan Victor Adler'e, 23 Ekim 1899.
212) August Bebel'den Karl Kautsky'ye, 24 Kasım 1899, ayrıca August Bebel'den Victor Adler'e, 27 Kasım 1899, *Einige Briefe*, s. 30.
213) Jogiches mektupları, Kasım 1899, sonu IML (M).

ebknecht'in ölümü Rosa'yı beklediğinden daha fazla altüst etmişti. O sıralarda şöyle yazmıştı:

> *Vorwärts* bürosunda bulunduğum yakın bir zamanda yaşlı adam beni bir kenara çekti ve tane tane fısıldadı: "Senin için elimden gelen her şeyi yapacağım. Senin editör olman önerim son derece ciddi bir anlam taşıyordu ve gerçekleşseydi memnun kalacaktım. Ne zaman söyleyecek kamçılayıcı şeyler bulursan *Vorwärts* için bana ver; her koşulda *Leipziger Volkszeitung*'da çıkmasından daha çok etki eder." Bu konuda kendisine söz verdim. Kendisiyle karısının beni görmekten her zaman memnun kalacaklarını söyleyerek onu ziyaret etmem için sıcak bir davette bulundu, önemsiz bir şey, ancak onunla barış içinde ayrıldığıma ben de sevindim.[214]

Aralık 1899 sonunda Rosa, Hanover kongresi için delege seçildiği Yukarı Silezya'nın Polonya bölgelerinde bir kez daha kampanya yürütmekteydi. SDP'nin, bu zamana dek tamamıyla ayrı ve bağımsız bir parti biçiminde olmasa bile en azından yerel hücresinden ulusal parti kongresine kadar bütün SDP işlevlerini yerine getiren ve kendisinin minyatür bir Polonyalı taklidi olarak 1893'de kurulmuş olan Prusya Polonyası Sosyalist Partisi'yle arası giderek bozulmaktaydı. Rosa'nın niyetlerine karşın her zamanki gibi Rus-Polonya PSP'siydi. Almanya'daki Polonyalılar, SDP'nin olanakları yetersiz Polonyalılar hakkındaki kötü düşüncelerini ve Polonya politikasının özgül, akıl sır ermez doğasını yok sayıyorlardı. Sorun öncelikle asil olarak örgütün tanımlanması sorunu olduğundan, partilerin birbirini rahatsız etmesi gerekmiyordu. Polonyalılar başından beri Avusturya sınırındaki Dasznyski'den moral destek ve öğüt aldılar. Dasznyski'nin ideali bağımsız ulusal örgütlerden oluşmuş federatif bir parti olarak Avusturyalı Sosyal-Demokratları birleştirmekti. Prusya'daki Polonyalılar da özellikle gazeteleri *Gazeta Robotnicza* adına SDP'nin yardımlarından yararlandılar. Ancak Rosa Luxemburg'un Almanya'da görünüşüyle birlikte, içten içe ilerleyen örgütsel sürtüşme, Rosa'nın iki Enternasyonal kongresinde gündeme getirmiş olduğu ve o süreç-

214) *Letters to Karl and Louise Kautsky*, s. 66, yaklaşık 9 Ağustos 1900.

te epeyce hırpalandığı ilke sorunuyla (Polonya'nın kendi kaderini belirlemesi) su yüzüne çıkmıştı. 1896'daki tartışmanın gösterdiği gibi, Rosa'nın kuramsal zeminini SDP'nin hiçbir önemli üyesi açık açık paylaşmamıştı. Aynı düşünceleri paylaşanlar varsa da, sessiz kalıyorlardı. Yine de gelişmeler çok geçmeden kozları Rosa'ya verdi. Rosa Luxemburg, Alman parti örgütünü taklit edip onun yerini alan Almanya'daki ayrı bir PSP örgütünün örtülü varlığına sürekli saldırarak, SDP'nin en duyarlı yarasına (entelektüel görüş birliği değil, örgütsel deneyim) dokunmuştu. Böyle demir kapılı bir örtü altında, kendi ilkesel düşüncelerini Polonya'daki gelişmeler konusunda cahilliklerini itiraf etmiş SDP liderlerinin kafasına sokmayı giderek daha çok beceriyordu. Bunu, hiçbir zaman elindeki olanakları aşan risklere girmeden, büyük taktiksel ustalık ve sabırla yapıyordu. Aslında Rosa'nın sonuçta bütünüyle zafer kazandığı, yaşamının tek taktiksel kampanyası buydu.

İlk yaptığı, savaşı Yukarı Silezya'dan 200 mil kuzeye, siyasal açıdan düşman Posen (Poznan) 'orman'ına taşımaktı. Orada eski bir silah arkadaşı vardı. Marcin Kasprzak 1896'da hapishaneden bırakıldıktan sonra Prusya'da kalmıştı.[215] Siyasal örtü diye katılmış olduğu Prusya PSP'si, Londra'daki PSP liderlerinden gelen hırsızlık ve ihanet suçlamalarına yönelik ısrarlı kampanya üzerine onu (Marcin Kasprzak) atmıştı. Rosa daha 1898'de Yukarı Silezya'da güncel ajitasyon yürüttüğü sorunlar konusunda Kasprzak'ın tutumunun ne olduğunu araştırmayı denemiş, ayırıcı ölçüde kısa ve keskin ama olumlu bir yanıt almıştı. Artık Rosa Luxemburg, Kasprzak ve Gogowski (Rosa'nın Polonyalı destekçilerinden) Poznan'da Rosa'nın SDP'de tam bütünleşme ilkelerine uygun bir sendika örgütlenmesi kurulmasına çalışıyorlardı.[216]

Poznan, Almanya'deki sanayi bakımından en az örgütlenmiş bölgelerden biriydi ve Polonyalı işçiler burjuva Polonya Ulusal Demok-

215) Bkz. bu kitapta, üçüncü bölüm.

216) Zbigniew Szumowski, "Ruch robotniczy w Poznaniu do 1918 roku" (1918'e Kadar Poznan'daki İşçi Hareketi), *Dziesiec wiekow Poznania* (Poznan'a Bin Yıllık Mutluluk), C. I, *Dzieje spoleczno-gospodarcze*, Poznan 1956, s. 182; ayrıca, *Protokoll des dritten Gewekschaftskongresses*, 1899, s. 23.

ratları'nı destekliyordu. Rosa'nın dostlarından biri dört yıl sonra 1903 Reichstag seçim kampanyası sırasında aynı duyguları paylaşan Kautsky'lere bu çalışmayı canlı bir dille anlatıyordu. "Bizim Rosa çöle gitti ve şimdi çok katı, sağlığa zararlı bir çalışmaya gömülmüş durumda... ve ne biçim bir çöl! Modern kültürün izi bile yok, sadece kilisenin çıkarları ve feodalizm, her şeye sıfırdan girişilmek zorunda. En kötüsü ona kendim (bir Alman vatandaşı olmadığımdan) yardım edemiyorum."[217]

PSP ilk başta barış önerilerini denedi. 1900 Paskalya'sındaki 5. Prusya PSP kongresine Rosa da katıldı. "Onun destekçileri Prusya PSP'sinin 'milliyetçi fantazileri'ne karşı sivri bir dille kaleme alınmış iki tasarı sundular; daha doğrusu, tasarının istediği Polonya partisinin tamamen dağıtılmasına ve SDP içinde erimesine eşti."[218] Rosa karar tasarılarını keskin bir polemik konuşmasıyla destekledi.[219] Parti kongresi doğallıkla kendisini dağıtmayı oylamak anlamına gelen bu girişime karşı çıktı ve Rosa (herhalde tasarılarının benimsenmesini asla ummamıştı) zeki bir buluşla tasarılan geri çekip bir uzlaşma önerdi: Propagandadan ve *Gazeta Robotnicza*'nın yayın politikasının denetlenmesinden sorumlu bir basın komisyonunun kurulması. PSP yönetimi görünüşte bu ani yön değişikliğinin, en sert muhaliflerinin potansiyel bir destekçi haline gelmesine yol açabileceğine inanmıştı. Hatta önerilen basın komisyonuna Rosa'nın seçilmesini desteklediler. Yine de Rosa'nın yaptığı, beklenebileceği gibi, PSP'nin düşünceleriyle içerden savaşmak ve PSP yönetimiyle gazetesi arasındaki sıkı ilişkiyi yok etmeye çalışmak üzere bu fırsattan yararlanmaktan başka bir şey değildi. Daha sonra, PSP bir 'uzlaşma çözümü' olarak bağımsız bir Polonya düşüncesine Rosa'nın onayını almayı denediğinde, Rosa Luxemburg 'milliyetçilerin yıkıcı çalışmaları' konusun-

217) Adolf Warszawski'den Karl Kautsky'ye, 20 Mayıs 1903, IISH Archives, D XXIII, 63. Ayrıca bkz. *Vorwärts*, 20 Ekim 1899.
218) *Vorwärts*, 3 Nisan 1900; *Gazeta Robotnicza*, 7 Nisan 1900.
219) Konuşmanın yeniden basımı, *Gazeta Robotnicza*, 28 Nisan, 5 Mayıs 1900, ve ayrıca *Vorwärts*, 18, 20 Nisan ve öteki gazeteler. Ortalığı oldukça hareketlendirmişti.

daki şikayetlerini anında açığa çıkardı. Üç ay içinde yapay ittifak çöküvermişti.[220]

Mainz'de 17-21 Eylül 1900'de yapılan sonraki Alman parti kongresinde, Rosa yine Yukarı Silezya ve Posen'deki Polonyalı seçmenleri temsil ediyordu ve asıl olarak Polonya sorunlarıyla ilgili konuşmuştu. Kongre daha önce Prusya hükümetinin okullarda Lehçenin kullanılmasını kaldırmaya yönelik önlemlerini ve Polonyalılara ikinci sınıf vatandaşmış gibi davranma eğilimini protesto eden bir tasarı sunmuştu. Artık saldırıya geçmiş olan Rosa, bu tasarıyı genişletmek, Polonya işçisinden "ulusal ütopyalardan vazgeçmesini, ulusal çıkarlarının gözetilmesinin Polonyalı olarak milliyetçi partilerin peşinde ayrı bir tutum takınmakla değil, en iyi biçimde Sosyal Demokrasi tarafından gerçekleştirileceğini kabul etmesini istemek" taraftarıydı. PSP'nin konuşmacılarından biri Rosa Luxemburg'a, özellikle kendisinin yazmış olduğu ve içinde 'sosyal milliyetçiler' ve 'sosyal yurtseverler' gibi sözcüklerin geçtiği bir makalesine değinerek saldırmıştı.[221] "Hâlâ hayatta olsaydı Wilhelm Liebknecht'in sözlerine bel bağlamaya cesaret edemezdi Rosa; oysa Liebknecht'in Rosa'ya 1897'deki Hamburg kongresinden kısa süre sonra yazdığı mektuba değinmek yeterdi."

O zamana dek PSP, resmi SDP adaylarına karşı Lehçe konuşan adaylar çıkarma, böylelikle Lehçe konuşulan bölgelerde işçi sınıfı oylarını bölme noktasına gelmişti. Kongrenin çoğunluğu açısından açıkça yeni ve ilginç bir şeydi bu; Rosa Luxemburg buna değindiğinde genel bir rahatsızlık duyulduğu gözden kaçmadı. Delegelerin çoğu, hatta lider kadrolar, rahatlıkla kabul ettikleri gibi, sorunu bilmiyorlardı. Rosa da, Winter'a rağmen, Yukarı Silezya'da PSP'ye karşı çıkarılmak üzere resmi bir Polonyalı adaya yetki verme konusunda Almanya'daki Polonya örgütlerini engellemiş son eyalet kongresinde kendi etkisi bulunduğuna işaret ediyordu. Ama, ayrı parlamento adaylarına ek olarak, Almanlar tarafından finanse edilip Polonyalıla-

220) *Vorwärts*, 18, 20 ve 29 Nisan, 24 ve 26 Ağustos 1900.
221) *Protokoll... 1900*, s. 125. Makale için *Vorwärts*, 26 Ağustos 1900.

rın denetiminde bulunan *Gazeta Robotnicza* artık apayrı Polonya sendikaları kurulması için çağrı bile yapmaktaydı.

1900 yılı kışında Rosa'nın ısrarı üzerine SDP'yle PSP yönetimleri arasında en sonunda bir zirve konferansı düzenlendi; Dr. Winter, Gogowski ve kendisi danışman 'uzmanlar' niteliğiyle katılıyorlardı. Milliyetçiliğinden ve masum bir yoldaş olan Kasprzak'a yöneltilmiş sorumsuz saldırılardan dolayı PSP'yi suçlayarak saldırıya geçen taraf artık Almanlardı. Ya Kasprzak'ın ya da Rosa'nın *Gazeta Robotnicza*'nın yazı kuruluna girmesi gerektiği konusunda ısrarcı davrandılar. Bu istek reddedilince Almanlar dal Nisan 1901'den itibaren yardımlarını kestiler. Onları bir kez daha kızdıran, Mart 1901'de Reichstag ara seçiminde Posen'de uğranılan başarısızlıktı. SDP yönetimi PSP'den resmi adayları olarak Kasprzak'ı desteklemelerini, en azından açık açık karşı çıkmamalarını istemişti; Polonyalılarsa bağıra çağıra ona karşı eski suçlamaları gündeme getiren bir ajitasyon yürütüp kendi muhalif adaylarını çıkardılar. Bunun sonucunda (ya da öyle inanıldığı için) Kasprzak toplam oyların yüzde 3'ünden daha azını aldı.[222]

Lübeck kongresinde (22-28 Eylül 1901) yönetim, çeşitli üyelerin protestolarına karşın, *Gazeta Robotnicza*'dan mali desteğin çekilmesi kararı konusunda partiden onay aldı. Yardımı kesmenin resmi gerekçeleri bir parça ikiyüzlüydü: Polonya sosyalistlerinin muhalif eğilimleri değil, gazetenin SDP yönetiminin bol bol akıttığı paralarla eşdeğer bir tiraj yakalamakta karşılaştığı başarısızlıktı gösterilen neden. PSP destekçileri bir kere daha eski PSP cephaneliğinden çıkarılan kişisel çamur atınalara yöneldiler. Biniskiewicz'in Lübeck kongresine anlattığına göre, Marcin Kasprzak "Alman partisine geçmiştir ve dürüst bir adammış gibi görünmektedir, oysa gerçekte bunun nedeni Polonya'da kalmasının olanaksızlaşmasıdır. Kasprzak gibi kişilerle birlikte çalışamayız... Almanya'da yaşayan sözde Polonyalıların

222) *Vorwärts*, 7 Şubat 1901, *Gazete Robotnicza*, 20 Mart 1901; ayrıca Florian Miedzynski, "Marcin Kasprzak 1860-1905", *Wybitni Wielkopolonie XIX Wieku*, Poznan 1959, s. 436.

bir kısmı kesinlikle Polonyalı değildir, yurt dışında doğmuştur ve tek sözcük Lehçe bilmezler."[223]

Bu ağır sözler yenilginin ürünüydü. Rosa'nın yönlendirdiği SDP yönetimi PSP'ye giderek artan bir düşmanlık beslemeye başladı. Bu tutumuyla da Rosa'ya göre partide hiç alışılmadık müttefiklerin (örgüt birliğinin kutsallığına, çoğunluğun akla uygun çıkarlarının azınlık karşısında, ne kadar dokunaklı olursa olsun, egemen olması gerektiğine inanan Auer gibi kurulu düzen kişilikleri) desteğini sağladı.[224] Büyük Alman partisinin, Polonyalı küçük parti tarafından, özellikle büyük biraderin finanse ettiği bir küçük kuruluş tarafından belirlenmiş çizgilerle hareket etmeyeceğini düşünen başkaları da vardı. Ayrı Polonya örgütleri kurma anlayışı baştan sona, SDP politikasının daha geniş çerçevesi içinde bile, Alman karşı saldırısı boyunca ciddi bir meydan okuyuşla yüz yüze gelmişti. Ve çok daha kaplayıcı bir örtü altında Rosa'yla dostları PSP'nin iyi korunan kalesine daha fazla sızmaya başladılar. Posen'de yeni bir Polonya örgütü boy vermişti. Bunun gerekçesi SDP Sosyal Demokrasisi'yle PSP arasındaki ilişkilerin tamamen kopmuş olmasıydı."[225]

Rosa Luxemburg artık, örgütsel kavgaların arkasına sığınmak yerine, temel ilkelerini savunan ve Polonya'nın kendi kaderini belirlemesine karşı çıkan düşüncelerini açık açık ortaya koyacak kadar güçlü hissediyordu kendini. Bu eğilimin bilinçli bir tasarlama mı olduğu, yoksa Lübeck'teki 1901 SDP kongresinde çıkan tartışmaların yoğunluğu içinde mi belirdiği kesin olmamakla birlikte, Rosa o ana dek kendiliğinden öfke dürtülerini bastıracak kadar kendini denetleyebilecek duruma gelmişti. Açıkça patlamasının planlı bir hareket olduğunu varsayarken pekâlâ emin olabiliriz.

---

223) *Protokoll... 1901*, s. 125. Yönetim aslında bu kongrede Kasprzak davasına ilişkin araştırmalarını rapor halinde sunmuştu. PSP yönetimi onu resmen ihanetle ve başka şeylerle suçluyordu. En sonunda Polonyalı yoldaşlarını ona emanet ettiği 60 markı çaldığı biçiminde somut bir suçlamaya kadar varmıştı. Suçlamalara bakmak için görevlendirilen bir SDP komisyonu hepsinin geçersiz olduğunu bildirdi.

224) Akt. Wehler, *Sozial Demokratie*, s. 141.

225) *LV*, 30 Mayıs 1901; *Vorwärts*, 29 ve 30 Mayıs 1901.

Bu arada PSP de Alman partisine açıkça kafa tutmayı denedi. 13 Temmuz 1902'de Avusturya Silezyası'nda Auschwitz'de (Oswiecim) yapılan bir toplantıda SDP'ye karşı sekiz Polonyalı muhalif aday çıkarılmıştı. 14 Eylül'de Münih'te yapılan SDP kongresinde bununla ilgili her zamankinden daha hararetli bir tartışma patlak verdi. Rosa'yla 22 Alman delegesi "PSP'nin bağımsız bir grup oluşturmasını ve alabildiğine keskin ölçülerde ayrı delegeler çıkarmasını mahkûm eden, ayrı örgütlerini dağıtmaya çağıran" bir tasarı sundular.[226] Bebel bile Rosa'nın görünüşteki uzlaşmazlığını ılımlı bir dille eleştirmiş (gerçi o günler dostluk ve işbirliklerinin en yüksek noktasıydı) ve Rosa'nın tasarısına karşı bir uzlaşma önermişti. "Luxemburg Yoldaş kısa süre önce bana özel *(privatim)*, kendi bakış açısına göre sonuna kadar gitmeye hazır değilsem, eninde sonunda kendini bir kereliğine sınırlayıp duyarlılık gösterisi yapmanın bir yararı olmadığını söyledi," deyince, Rosa dahil herkes kahkahayı patlattı. Yine de Almanya'daki Polonyalı insanların sorunu, Batı Alman kömür alanlarındaki 60 bin maden işçisinin durumu bir yana, ister Alman ister Polonya kökenli olsun, bas bas çözüm isterim diye bağırıyordu. Bebel'le Alman yönetimi olayların belki de uç noktalara sürüklenmemesi gerektiğini düşünmeye başladılar. Bebel iç çekerek, Rosa Luxemburg'a tek bir iltifat sözcüğü göndermeksizin, "Eğer başlarında Daszynski'nin zekâsına sahip bir adam olsaydı" Almanya'daki Polonyalılarla ilişkilerin çok daha iyi olacağını düşünüyordu.[227]

PSP ağır bir mali darboğazdaydı, ayrıca sonradan akla gelen düşünceler söz konusuydu. SDP kongresinden az sonra, Ekim 1902'de yeni bir birlik konferansı yapıldı. İki yönetimin de katıldığı bu konferans bir panel biçimindeydi. Uzmanlar arasında bu kez Galiçya'dan Daszynski, Rosa Luxemburg ve Posen ile Silezya temsilcileri vardı. Almanlar örgütsel isteklerini ortaya koyarlarken, Rosa da kendi özel tezleriyle katkıda bulundu: Prusya PSP'si programına kendi kaderini belirleme ilkesini kesinlikle almayarak "Almanya'daki Po-

226) *Protokoll...1902*, s. 148.
227) *Protokoll...1902*, s. 152.

lonya Sosyal Demokrasisi" halini alacaktı; Polonya parti yönetimi ve *Gazeta Robotnicza* yazı kurulu Rosa'nın kuvvetli olduğu Posen ile kuvvetli olmadığı Silezya'dan eşit sayıda temsilcilerden oluşacaktı.[228] Rosa, arkasına aldığı büyük SDP'nin bütün ağırlığıyla, eski düşmanı Daszynski'nin karşısında yer almaktan yoğun haz duymuş olmalı. Etkisi doruk noktasındaydı. PSP sert tartışmaların ardından 7. kongresinde alman örgütünün koşullarını kabul etmeye ve pratikte SDP'ye birleşmeye karar verdiğinde, Rosa ansızın yeniden ortaya çıkarak başka bir talebi daha (SDP Ekim toplantısında bu tez üzerinde ısrarcı olmamakla birlikte, kendi kaderini belirleme çizgisinden vazgeçildiğinin mutlaka belirtilmesi), üstelik basında dile getirmişti; aslında özel olarak o noktaya çekilmişti, çünkü bir aşamada anlaşmanın önündeki tek engel buydu.

Tam bir kabadayılık gösterisi yapılıyordu, ancak Rosa, Dr. Winter'la SDP yönetiminin desteğine hâlâ sahipti, zaten bunu bildiği için ısrarcıydı. SDP yönetimi eski arabulucu çizgisine geri döndü ve yeni görüşmeler yapılmasında diretti; ayrıca Rosa ve Martin Kasprzak PSP'ye katılmaya resmen davet edilmeliydiler. Bu şamar bile kabullenilmişti.[229] Sadece artık SDP'nin örgütsel korkuları her bakımdan başgöstermiş olduğundan yatıştırılamıyordu. Kendi ilke sorununda geri adım atmayan Rosa, ayrı Polonya örgütlerinin tamamen ortadan kaldırılmasını karşıtlarının boğazlarını sıkma derecesine kadar götürmeye kararlıydı; gelecekte kendi yönetimlerini bile seçmeyeceklerdi, "bağımsız bir Polonya'nın yeniden kurulmasını isteyen ayrı bir politika izlemeyecekleri" konusunda gizli bir protokole imza koyacaklardı.[230] Ve sadece Bebel'in müdahalesi sayesinde istenen taahhüt açık değil, gizli bir belge haline getirilecekti (Bebel'in sonra yine kötülemek amacıyla kullanacağı bir yol).[231]

---

228) *Vorwärts*, 10, 11 Ekim, 28 Kasım, 28 Aralık 1902. PSP, SDP'ye açık bir mektup kaleme almıştı. Bunun Rosa Luxemburg'un yazısından çıkan bir kopyası herhalde propaganda amaçlarıyla özgününe bakılarak not edilmişti, ZHP'de.
229) *Vorwärts*, 1 Ocak 1903; *Volkswacht*, Breslau, 12 Ocak 1903; genelde bkz. Wehler, *Sozial demokratie*, s. 149.
230) Rosa Luxemburg'un *Open Letter*'daki notu, s. 20.
231) *Protokoll... 1903*, s. 280. Bkz. II cilt; bölüm; X.

Ancak bu kez Rosa, karşıtlarını küçük düşürmeye yönelik kararlılık gösterisinde ölçüyü kaçırmıştı. Fiili koşullardan öte inancının kırılmasıyla deliye dönmüş PSP her konuda verdiği onayı geri çekti ve 14 Mart 1903'te görüşmelerden kesin olarak ayrıldı. Yine de en sonunda 1903 seçimlerini kapsayan geçici bir düzenleme sağlandı, ancak SDP-PSP birliğinin Silezya ve Posen'de aldığı sonuçlar hüsran vericiydi.

PSP'nin destekçileri, özellikle Ledebour ve Konrad Haenisch (Haenisch'in çalıştığı Dortmund bölgesinde çok sayıda Polonyalı emekçi vardı) yönetimin 1903 Dresden Kongresi'nde kullandığı yöntemlere saldırdılar. Ledebour bu vefâsızlıkların asıl başlatıcısını teşhire yöneldi: Rosa Luxemburg. Ledebour, Rosa'nın grubunun yayımlamakta olduğu, SDP'nin *Gazeta Robotnicza*'sı yerine artık ona para yardımında bulunduğu *Gazeta Ludowa*'nın, yönetime abone başına 70 marka mal olduğunu, çünkü 2.600 marklık para yardımının net olarak 37'sini karşılayabildiğini açığa çıkardı. Ne var ki yönetim olsun, parti kongresi olsun bu sorundan bıkmışlardı artık. Rosa mantıklı biçimde Ledebour'un suçlamalarını daha sonra ve kongrenin dışında yanıtlama yolunu seçtiyse de, kendisi ve Ledebour *Vorwärts*'ın yeni düşüncelere açık ama ilgi duyulmayan saflarında iki ay boyunca ara ara kapışmayı sürdürdüler.[232]

SDP'deki Polonya sorununun tarihi Rosa Luxemburg'un sonunda, hiç değilse görünürde, ne kadar yol alabildiğini gösterir. Önem taşıyan tüm konuları parti kongresinin yargısına sunma konusunda gösterdiği bağlılığa karşın, SDP'deki günlük kararların pek çoğu yürütme organınca alınmaktaydı. Onlar da, özellikle Alman sosyalizminde Polonyalıların alt yaşamı gibi üstesinden kolay gelemedikleri, pek yakın olamadıkları konularda, kırılması çok güç bir siyasal yetenek geliştirmişlerdi. Rosa Luxemburg'la dostları, 1899-1903 arasında, Alman partisindeki karşıtlarının bastığı zemini ayaklarının altından kaydırmayı başardılar. 1903'te Rosa Almanya'da Polonya konuları üstüne kabul gören otoriteydi. Kimi zaman fiziksel saldırı

232) *Vorwärts*, 17 Ekim, 5 Aralık, 20 Aralık 1903.

tehdidi altındaki tuhaf bir karışımla birlikte, dur durak bilmeyen konuşma teklifleri geliyordu. "Tartışma açmak için Polonya Halk Partisi'nin bir toplantısına Posen'e gitmem gerek; tabii kendimiz için bir toplantı salonumuz olamayacağını da görerek. Hoş bir beklenti; böyle bir sürü toplantıda bizim insanlarımız dayak yemiş ve epey güzel sopa çekmişler... Gelecek birkaç darbeyi durdurup durduramayacağımı bilmediğimden bana çok tuhaf geliyor."[233] Polonya'da SDP yönetiminden, özellikte Kautsky ya da Bebel'den bir şey isteyen herhangi birine ilkin Rosa'nın onayını alması salık veriliyordu.

Kuşkusuz Reich'taki Polonyalılar arasında ayrılıkçı hareket etkisizleştirilemeyecek kadar güçlüydü. PSP'nin ulusal restorasyon programı büyük bir çekim gücüne sahipti; PSP'nin Avusturya Polonyası'ndaki kuvvetli tabanındaki etkisini SDP yönetimi bile engelleyemezdi. Bu süreç içerisinde Alman ve Avusturya sosyalist partileri arasındaki ilişkiler çok gerginleşti; Victor Adler'le yardımcıları, her koşulda, SDP'nin bütünleşme konusundaki uzlaşmaya yanaşmayan politikalarından kimi sorumlu tutacaklarını tam olarak bildiklerini düşünüyorlardı. 1906'nın devrimci atmosferi nihayet bir Alman-Polonya anlaşması (SDP görüşleri temelinde) üretmekle birlikte, 1908 yılında Polonyalılar tekrar ayrılıkçı propaganda ve çalışmalarına döndüler. 1906'dan 1913'e dek iki parti arasındaki ilişkiler nazik bir soğuklukla çok donuk biçimler arasında dalgalandı durdu. Ancak Rosa'nın kendisi artık Rusya Polonyası'ndaki devrime ve Rus bağlamında SDKPİL politikasına kafa yormaktaydı; Varşova'dan dönüşüyle birlikte parti işlerinin küçük ayrıntılarına ilgisini yitirdi ve daha kapsamlı siyasal yönlerde yoğunlaştı. Son olarak, Kautsky ve Bebel'le arası bozulmuştu; 1911'de Almanlarla ilgili konularda SDP yönetimi üzerindeki etkisinden çok şeyler yitirmişti ve PSP'nin 1905'de eski Berfus dönemi yönetiminden devralmış olduğundan çok daha milliyetçi yeni PSP yönetimine karşı Almanların desteğini harekete geçirme doğrultusunda ısrarcı çabalara kalkışmıyordu. Po-

233) Rosa Luxemburg'dan Franz Mehring'e, 1903(?) IML(M) Fund 201, No: 844, fotokopi IML(B), NL2 III-A/18.

sen'de bir Polonya işçi hareketi örgütlemeye ve etkilemeye yönelik doğrudan girişimleri kendi fikirleriyle, dostları Kasprzak ve Gogowski'nin fikirlerine dayanıyordu, ancak uzun dönemde bu çabalar da başarısızlığa mahkûmdu. Bu tarım ve küçük sanayi bölgesinde kilisenin ve orta sınıf milliyetçiliğinin etkisi çok güçlüydü. 1903 yılında 37 abonesiyle *Gazeta Ludowa* bir yıl kadar dayanabilmişti; son sayı 1 Temmuz 1904'te, SDP, hem PSP'li karşıtından, hem de ondan mali desteğini çektikten sonra çıkmıştı.

1898'deki gibi, Rosa Luxemburg'un Alman Polonyalıları üstünde sağladığı başarı kendisine parti kurmaylarının saygısını, özellikle oldukça örgüt kafasına sahip Bebel'in saygısını kazandırmıştı. Örgütsel uğraşlar partide artık genelde ön plandaydı. Revizyonizm tartışması, merkezi otoriteye karşı bölgesel otorite, partiye karşı sendikalar, disipline karşı kendiliğindenlik olmak üzere açık bir güç çatışmasına dönüşmüştü. Bernstein ve çözümlemesine hiçbir yerde rastlanmıyordu. Tamamen sinizmle olmasa bile, Bernstein 'eski yararlı ilkeler'in kronik geçerliliğini kabul eden (1901'de çok daha keskin bir tasarı ortaya atıldığında bu yinelenecekti) 1898 ve 1899'daki belli belirsiz bir yönde mahkûm edici kongre kararlarını onaylamıştı. Görünüşe bakılırsa bu noktada tartışılacak pek bir şey kalmıyordu geriye. Ancak partinin birlik ve disiplini, bütün önemli yayın organlarının merkezi yürütme organının arkasında saf tutması hâlâ çok tartışmalı bir sorundu. Bu durumda 1901'de SDP yönetimi (ve özellikle Bebel) revizyonizmin pratisyenleriyle daha yorucu bir kuvvet denemesine girmeye hazırdı. Bir haçlı seferi çağrısı çıkardılar. Parvus, uzunca bir sessizlik döneminden sonra açık açık yeni bir polemik dizisiyle patlama yapmaya çağrıldı.[234] Bu ani komplimanın tamamen farkında olan Parvus haklı bir alaycılıkla, Kautsky'ye şunları yazdı: "Şimdi benim güçlü dilim konusunda bana karşı çıkarak ve böylelikle benle aranıza dikkatli bir mesafe koyarak, ortak bakış açımızı savunmaya daha da amansız biçimde yardım edebilirsiniz. Söz-

234) "Der Opportunismus in der -Praxis", *NZ*, 1900-1901, Cilt II, s. 609, 673, 740, 786.

de yaylım ateş altında ilerliyorsunuz –yaylım ateş olmasa o kadar cesurca döğüşüp döğüşmeyeceğinizden kuşku duyuyorum."[235] Rosa da yönetim tarafından Lübeck kongresinde resmi listede yer almıştı. "Rosa'ya en iyi dilekler ve ona Lübeck için en parıltılı zırhlarını kuşanmasını söyleyin." Bebel kendisi aktif biçimde müdahale edeceğine söz vermişti. "Oklarımı (Bernstein'a) yönelteceğim sonraki konuşma, şimdiye kadar hiç yemediği türden bir şamar olacak."[236] Muazzam bir taktisyen olan Bebel, Eduard Bernstein'ın uygun cüssesine bakıp, düşmanını tek harekette yere sermeyi düşünüyordu çünkü; bugünün komünist liderlerinin benimsedikleri, ama kendilerinin icat etmedikleri bir tekniğin başka bir örneği...

Genel sertlik tavsiyelerini kesin savaş emirleri izliyordu. "Rosa'ya gözünü Baden meclisinden (eyalet bütçelerine oy verme konusunda) ayırmamasını öğütlerim. Bu konuda bir karar çıkarılırsa daha da iyi olur –Rosa parti yönetiminin çağrısına gönderme yapabilir..."[237]

Kongrede Bebel, revizyonistleri uzunca ve güçlü bir konuşmayla suçladı. Rosa'nın katkısıysa sınırlı kaldı; bunun bir nedeni, "Milliyetin Savunulması" adlı Polonya konulu kitapçığı nedeniyle isyana teşvikle suçlandığı bir mahkemede bulunmak üzere, kongre bitmeden önce ayrılmak zorunda kalışıydı. Karşıtları ise yokluğunu fırsat bilerek yenilediği polemikler için Parvus'a olduğu kadar ona da saldırıyorlardı. Parvus'un doğru biçimde işaret ettiği gibi, yürütme organları adına günah keçileri gibi kullanılmaktaydılar. Parti üyeleri basında revizyonistlere karşı birdenbire canlanan saldırıların bir ölçüde resmi düzeyde esinlendiğini bilmiyorlardı. Bebel konumlarının kaçamaklı niteliğini kendisi de kabul ediyordu.

> ...makaleler (Parvus'un "Der Opportunismus in der Praxis"i) aslında Vollmar'la Bernstein'ın kişisel düzeyde aşağılanması değil, her yanıyla doğru eleştiriler olmasa bile birer itiraz. Ancak kişisel şeyle-

235) Parvus'dan Kautsky'ye, tarihsiz (1901), "Einige Briefe", s. 27.
236) August Bebel'den Karl Kautsky'ye, 24 Temmuz 1901, "Einige Briefe", s. 28.
237) *A.g.y.*, s. 28.

> re her zaman karşı çıkan ve Parvus'un bir kılçık gibi boğazlarına takıldığı duyarlı kardeşlerimiz *(Gefühlsmeier)* kongreye kesinlikle hazırlıklı gelip hepimizi zor durumda bırakacaklar. Partide Parvus'a ve La Rosa'ya karşı beslenen kini hayal bile edemezsin, öylesi önyargıların bizi yönlendirdiği kanısını paylaşmasam bile, onları bütünüyle görmezlikten de gelemem.[238]

Öteki seçkin parti üyelerinin polemiklerin tonuyla ilgili olarak özel konuşmalarda da, kamuoyu önünde söyleyecek şeyleri vardı. Ignaz Auer, Kautsky'ye şunlardan söz ediyordu: "Rosa, Mehring ve Parvus gibi... kendilerini son ve kesin doğrunun biricik sahipleri sayanların kopardığı bütün gürültüler... herkesin (sizin) vazettiği(niz) katı taktikleri gözeten partimizde ters tepiyor. Ruhu bile kalmıyor."[239]

Gerek Rosa gerekse Parvus bu durum karşısında gerçekte olduklarından çok daha fazla tecrit edilmiş görüntüsü sunuyorlardı; ikisine birden Lübeck'te yöneltilen kişisel saldırı Bebel'i polemiklerinin tonu hakkında bir kez daha kaçamaklı sözler söylemeye itti. Kabul ediyordu: "Seçkin partili yoldaşları sanki herkesin içine banyo giysileriyle çıkıyormuş gibi göstermek çok yakışıksız."[240] Richard Fischer *"literary Teddy boys"*dan söz ediyordu *(Raufbolde)**; Güney Alman delegelerinden biri "Doğu'dan kadın ve erkek göçünün parti basınında doğurduğu zevksiz ton"a değiniyordu. Kongre başkanı tarafından nihai sonucu (Parvus'un ve Rosa'nın makalelerinin Almanya'da yükselen anti-semitizm dalgasıyla doğrudan bir karşılıklı ilişkisinin kurulması sonucunu) çıkardığından ötürü resmen kınanmak durumunda kalan kişi de Heine'ydi.[241] Ancak partide revizyonistlere karşı ruh hali inceden inceye sertleşmişti; haykırışları bir artçı taarruzundan öteye gitmiyordu. Rosa'yı ve Parvus'u desteklediği için kimse bir daha Kaustky'ye saldırmadı. Viyana'daki Victor Ad-

238) *A.g.y.*, s. 28.
239) Ignaz Auer'den Karl Kautsky'ye, 11 Haziran ve 9 Aralık 1901, *a.g.y.*
240) *Protokoll...1901*, s. 165.
*) haşarı, hırçın, kavgacı. (ç.n).
241) *Protokoll.. 1901*, s. 191, 189, 195.

ler bile, Rosa'nın ödün vermez patavatsızlığına hâlâ ateş püskürmekle birlikte, şunu kabul ediyordu; "Bütün çeşitli dışavurumlarıyla revizyonizmin yayılmasını kendi açımdan rahatsız edici gördüğümde, başka koşullarda akıl sır erdiremeyeceğim bu tür aşırılıkları anlamaya başlayabilirim."[242] Rosa'ya ve Parvus'a bu konuda en sıcak destek Ruslardan, özellikle Martov'dan geldi.[243]

30 Ekim 1901'de Bruno Schönlank ölünce, Rosa Luxemburg, üç yıl önce Dresden'deki gazeteden kopuşundan beri çalışmalarının çoğunu yayımladığı *Leipziger Volkszeitung*'un ortak editörlüğünü üstlenmeye çağrıldı. Schönlank kendi yerini hamiliğini yaptığı kişinin almasını istediğini açıkça dile getirmişti. O zamana kadar Rosa ulusal bir kişilik haline gelmişti. Atanma haberi yayımlandığında, muhafazakâr *Kreuzzeitung* ülkesine iade edilmesi için polise başvurdu. *Vossische Zeitung* en azından partinin ondan kurtulması gerektiğini öne sürmekteydi. Franz Mehring kutluyordu: "İsminin sadece anılmasının bile (karşı tarafta) dehşet uyandırdığı genç dostumuz," diyordu Rosa için.[244]

Mehring'le Rosa Luxemburg arasında ortak part-time editörler olarak (SDP'nin bir araya getirebileceği en ayırt edici gazetecilik yeteneğine sahip kişiler) işbirliğine yönelik bir çaba gözlenecekti. Rosa bütünüyle Leipzig'e taşınma konusunda hâlâ isteksizdi. 16 Mart 1902'de Clara Zetkin'e şunları yazıyordu: "Eğitime ve bilgiye bastırılmaz bir susamışlığım var hâlâ; bilimsel, kuramsal çalışmalar beni öylesine çekiyor ki... Dürüst editörlükle kendi bilimsel eğitimimin birlikte yürümediğini de biliyorsun... Franz (Mehrig) ve ben özel olarak siyasal doğrultuya yöneldik ve gazetede istediğimizi yapma konusunda elimiz rahat. Bütün gerekli reformları gerçekleştirebilir, birlikte çalışacak insan alabilir ve işten çıkarabiliriz, vb."[245]

Mehring'in kutlamalarının ömrü kısa oldu. Pratikte Rosa'yla ortak çalışma uyumlu yürümedi. Ayrıntılar açığa çıkmamakla birlikte,

242) "Unmasgeblicehe Betrachtungen", *NZ*, 1900-1901, C. II, s. 779.
243) Bkz. Ignitus (Martov). "The Lübeck SDP Congress", *Zarya*, No: 2-3, Aralık 1901, s. 417-419.
244) *LV*, 31 Mayıs 1902.
245) Photocopy IML(B), NL2/20, s. 467.

1902 ilkbaharının sonunda tamamen bozuşmuşlardı. Mehring, Rosa'yı herkese şikayet ediyordu; Kautsky'ye kendi eğri büğrü nazik üslûbuyla şöyle yazmıştı: "Bayan Luxemburg'un yetki kompleksi, çirkin iktidar hırsı içindeki tutumu" –hem de resmen işbirliği yaptıkları bir sırada yazıyordu bunları![246] Neler olup bittiğini kestirmek güçtür. Rosa kendisinden önceki seçkin kişi Schönlank'ı geçmeye, gerek personele gerekse birlikte çalıştığı yetkililere kendi irade ve politikasını dayatmaya çalışıyordu; ama onlar, SDP'deki en seçkin gazeteci ve editörden gördükleri davranış biçimini genç ve oldukça saldırgan bir kadından gelmesi halinde aynı tarzda kabullenmekte isteksizdiler. Mehring yardım etmektense her seferinde gizlenip engel oluyordu; kendi konumunun ortaya konulduğunu hissetmişti. Bu kez işin içinde herhangi bir ilke konusu bulunmasa da, bir başka *Sächsische Arbeiterzeitung* hikâyesi yaşanmaktaydı.

Birkaç ay geçince Rosa bu görevi de bıraktı. Ayrılışı Dresden'den ayrılışına göre daha az duyulmuştu ve nedenler hiçbir zaman tam aydınlığa kavuşamadı. Görünüşe bakılırsa yazı kurulu yeni editörü daha sıkı denetlemeye çalışmış, Rosa da bunu kabul edilemez saymıştı. Rosa'nın biyograficilerinden birisi, kalıcı iktidardan yoksun olduğunu, özünde yöneticilik işlerinde dikiş tutturamadığını ileri sürmüşse de, kanıtlar Rosa'nın Leipzig'den ayrılma nedenlerinin daha olumlu çerçevede olduğunu akla getirmektedir.[247] Ayrılışı sırasında Mehring'le açık ve kesin bir kavgaya tutuşmuştu, özelikle de tek editörlüğü Mehring üstlendiği için. Ekim 1902'de gazeteyle her türlü ilişkiyi kesti. Makalelerinden çoğunun çöp sepetine atıldığını, selefinin onun çıkarlarını yeterince kuvvetli biçimde savunmayacağını iddia ediyordu. Frölich, Rosa'nın Mehring'e yazmış olduğu sanılan "bütün ilişkileri koparan buz gibi bir mektup"tan söz eder.[248] Kavganın asıl nedeni ne olursa olsun, ertesi yılki 1903 kongresinde, Mehring birdenbire otuz yıl önceki anti-sosyalist yazıları nedeniyle

246) 5 Ocak 1902 tarihli mektup, No: 162, IIHS Archives.
247) H. Roland-Holst, *Rosa Luxemburg*, s. 47. Rosa'nın kendi versiyonu, Jogiches mektupları, Z. *Pola Walki*, 1965, No: 1.
248) Frölich, s. 92.

oldukça kişisel ve sert saldırılara hedef olduğunda Rosa onu savunduktan sonra, yine daha iyi ilişkiler kurdular.

Leipzig editörlüğü olayı, Rosa'nın iyiliğini isteyen kişiler arasında bile, huysuz bir kadın ününü doğrulamaya kesinlikle yardım etti. Bunun doğal sonucu, düzenli yazı yazdığı yer olarak sadece *Neue Zeit* sayfalarının ona açık olmasıydı ve Rosa da bunun dayattığı sınırlılıkların tamamıyla farkındaydı.[249] Bebel, ona karşı nazik davrandığı bir anda, her yöne yumruk sallayarak Sol'la ve Sağ'la ayrım gözetmeden kavgaya girmemesi için uyarmıştı; Alman partisinde tamamen tecrit olmasından başka bir sonuç veremezdi bu tutum.[250] Uyarı iyi niyetliydi (bir politikacı öfkesini nasıl dindireceğini bilmelidir). Ama Rosa, gerek SDP içinden gerekse burjuva basınında yer alan tekdüze saldırılardan acı duyarak, konumunun ateşli bir savunmasını yapmak üzere canlanmıştı:

> ... Küsme eğilimim olsaydı, buna gerçekten çokça fırsat bulurdum: Alman partisinde görünmenin ilk anlarından itibaren, Stuttgart parti konferansından sonra. Benim ve öteki Alman olmayanların -aileden *(de la maison)* olmayan yoldaşlar- tahammül etmek zorunda kalmamıza karşın, herhangi bir sorun karşısında tehlikeleri göze alma fırsatını kaçırmadım. Küsme durumu bir yana, salt bilimsel inceleme yapmanın çok daha kabul edilebilir güvenlik alanına çekilmek bile gelmedi aklıma...
>
> ... Haziran'dan beri Lensch (editörlerden biri) aracılığıyla (*LV*'den) adım adım uzaklaştırıldım. Bir günah işlemişsem, o da neredeyse aşırı ölçülere varan inekçe sabrımdır. Çünkü o nedenle kişisel dostlukları gözönüne alarak tekme yedim ve kendi hesabıma hemen geri çekilmedim.[251]

'İnekçe sabır' belki aşırı bir deyişti, ancak Rosa'nın polemik yürütürken bir Rus bakışı vardı: İnsanların isimlerinin ve bir ölçüde kişiliklerinin bile polemik denklemlerde simgeler işlevini gördüğü,

249) Seidel mektupları, Z. *Pola Walki*, 1959, No: 1 (5), s. 86.
250) "Einige Briefe", s. 34.
251) Rosa Luxemburg'dan August Bebel'e, 11 Ekim 1902, *a.g.y.*

sosyalistlerin kendilerini ifade etmelerinin zorunlu bir biçimi. Siyasal bir amaçta kişisel hoşlanmayışın kendi başına yeri yoktu Rosa'nın gözünde; siyasal nedenler dışında insanlara kamuoyu önünde saldırılmamalıydı. Bu kapsamda tutumları, açıkta kişisel politika yürütmek yanlısı olmayan ama özel alanda kişiler arası soğukluklara da saygıyla bakan Alman meslektaşlarının tam zıttıydı. Rosa politikanın alanını SDP'nin özünde burjuva olan sınırlarının çok ötesine (tutum anlamında değil, kapsadığı yelpaze temelinde) taşıyordu. Gevşediği anlarda botanik ya da klasik edebiyat konusunda yazılar yazıyor, donup kalmış bir hamamböceğine acıyor, bu nedenle politikadan çekilmiş olmuyor, sadece bütünüyle siyasal bir yaşam sürme anlayışını hayata geçiriyordu. 'Siyasal olmayan' bütün mektuplarına hafiften kendinin bilincinde, hatta aşırı derecede şekilsiz, teatral bir söylem görüntüsünü veren budur; özel yaşam, belki; ancak her zaman epeyce siyasal bir temelde. Rosa'nın asıl özel yaşamı farklı ve çok gizli bir türdendi.

Ne olursa olsun, bu olaylarla konumu ciddi ölçülerde zayıflamadı. Yönetim ne Polonya sorununu, ne de revizyonistlerin defterini kapatabilmişti henüz. 1903 *Reichstag* seçimlerinde SDP topladığı oylarla önemli bir atılım yaparak, meclisteki temsilci sayısını 81'e çıkardı. Bu zafere, Lehçe konuşulan Saksonya için sürdürülecek kampanyanın merkezinin kurulduğu tekstil bölgesinin yüreği Posen ve Chemintz'deki çalışmalarıyla Rosa da katkıda bulunmuştu. Her gün açık havada, biracılarda -boş bulunan herhangi bir yerde- kalabalık toplantılar yapılıyordu. Onu dinlemeye binlerce kişi geliyordu. Desteklediği adaysa tanınmış revizyonist Max Schippel'den başkası değildi. "Schippel'e kalsa toplantı yapılmamasını, el ilanı dağıtılmamasını, tartışma çıkmamasını yeğ tutar... karşıtlarının Bebel'in kendisine (1902 parti kongresinde) alçak dediğini anımsatabileceklerinden korkuyordu. Bu da elbette benim yararıma bir dürtüydü..."[252] Ancak sıra sınıf düşmanıyla kavga etmeye geldiğinde, adayın *kosher* (kaşarlanmış) yani revizyonist olup olmaması fark etmiyordu. Kişisel kız-

252) *Letters to Karl and Luise Kautsky*, s. 70, 6 Haziran 1903.

gınlıktan ötürü herhangi bir yerdeki seçimlerde SDP adaylarını desteklemekten geri duracağı düşüncesine kuvvetle karşı koyuyordu. "Çok yanlış. Canları cehenmeme. En kötü revizyonistler için bile çalıştım; kişisel sürtüşmeler nedeniyle siyasal dostlarıma yardım eli uzatmaktan geri mi durmalıyım şimdi!"[253]

Seçimlerdeki başarı, yönetimi, umutlarını gerçekleştirip o yılki parti kongresinde revizyonistlerle kesin bir kapışmanın sağlanması konusunda cesaretlendirmişti. Burjuva politikasıyla kurulacak ilişkilerin izin verilebilir alanları en sonunda sıkı sıkı belirlenip sınırlanmıştı. Rosa'nın doğrudan katılımı gerekmiyordu artık, çünkü yönetim, 1901'de yanaşmış olduğu öncü kol konumuna geçmeye kendisi hazırdı. Rosa'nın konumu ve prestijinin doruğa çıktığı andı. Amsterdam'daki 1904 Enternasyonal kongresine ikili bir yetkiyle, hem Bydgoszcz'den (Bromberg) yetki alan bir Alman delegesi, hem de Poznan'da SDKPİL merkez komitesinden yetki almış bir Polonya delegesi olarak katıldı ve ilk kez delegeliğine karşı çıkan olmadı. Bir kongre komitesinde tröstler ve işsizlik üzerine rapor hazırlayan iki Alman üyeden biriydi; uluslararası sosyalist taktiklerle ilgili daha önemli bir komisyonda da Polonya temsilcisiydi. Bu komisyonda İtalyan Ferri'nin tasarısında bir değişiklik önererek, sosyalist taktiklerin ancak bütünsel sınıf mücadelesine dayanabileceğini yinelemişti (sağlam Marksist ilkelere dayanarak birliklerini sağlamış Fransızlar üstündeki genel baskının hafifletilmesi için yaptığı katkı). Belçikalı sosyalist Anseele'nin nüfuz sahibi Fransız partisinin çıkaracağı yaşamsal sonuçlar gibi önemli konulara sadece en gelişkin partilerin bakmasına izin verilmesi önerisine karşı, sosyalist taktikler konulu kongre kararlarının oylanmasında küçük delegasyonların (Rusya, Polonya, Bulgaristan, İspanya ve Japonya) hakkını savunmuştu. "Kongrenin delegeleri aktif ve pasif diye bölmesine, uluslararası sosyalizmin temel ilkelerini sadece kendilerinin kararlaştıracağı büyük

253) *Briefe an Freunde*, s. 28; Konrad Haenische'e mektup, 2 Aralık 1911. Söz konusu 'politik dost', Sol radikal ve Karl Radek'in dostu, Radek'in SDP yönetimi ve Rosa'ya karşı ısrarla desteklediği Bremen'li Henke'ydi. Bkz. İkinci kitap, bölüm II.

devletlerden oluşmuş bir Avrupa uyumu *(concert)* kurulmasına izin vermemeliyiz."[254]

Kongrede çekilen bir fotoğrafta, çok sayıda yaşlı, çoğu sakallı ve akıllı görünüşlü erkek arasında, özellikle kendi eski kahramanı Vaillant ile düşmanı Victor Adler arasında sıkışmış Rosa, tek kadın olarak göze çarpmaktadır. Kongrenin temel başarısı Jaures karşısında Alman ilkelerinin zafer kazanmasıydı. Rosa bunun için sayfalarca yazı yazarak kavga vermiş, kısa, keskin bir konuşmayla revizyonizme karşı bütün savını özetleyerek kongrede bir kez daha bu ilkelerin kabulünü istemişti. Jaures pek çok sert polemiğine karşın yeteneklerine ve dürüstlüğüne saygı göstererek onu sevmemeye bile kalkışmazken, Rosa gerçekte hiçbir zaman hoşlanmamazlık edemediği bu büyük rakibine yaptığı küçük, kişisel bir jestle (artık gözle görünen Fransız birliğiyle) genel coşkunluk duygusuna kendisi de katkıda bulunmuştu. Jaures, gerek Kautsky'nin bayat, ucuz kuramlarını - *"sur demande"* (istek üzerine)- gerekse Rosa Luxemburg'un yanlış yöndeki tutkularını alaya alarak partisinin konumuyla ilgili şık savunmasını bitirdiğinde, birdenbire konuşmasını çevirecek kimsenin çıkmadığı görüldü. Rosa ayağa fırladı ve Jaures'in etkili söylevini yineledi: Fransızca'dan Almanca'ya aynı ölçüde etkili biçimde, İkinci Enternasyonal'in sevdiği (Stalin'in Komintern'inde ise hayal edilmesi bile olanaksız) bir jestti bu. Genel alkışlar arasında Jaures, Rosa'ya uzun uzun teşekkür etti ve bunun bütün görünürde farklılıklara karşın daha güçlü bir dayanışmanın kanıtı olduğuna ilişkin kesin bir duygu doğdu içinde.[255]

Rosa oldukça hoşnuttu. Hem SDP hem de Enternasyonal, uzun gecikmelerden sonra, nihayet revizyonist düşünce ve taktiklerin tamamen yadsınması yönünde oy kullanmıştı. Ortodoks çizgi en yüksek sosyalist temyiz mahkemesinde zafer kazanmıştı. Rosa kişi ola-

---

254) *Protokoll, Internationaler Sozialistenkongress zu Amsterdam...1904,* Berlin 1904, s. 49.

255) *Sixieme congres Socialiste internationale a Amsterdam, Compte rendu analytique,* s. 174. Kongre protokolünün Almanca versiyonunda bu olaya hiç değinilmez –yine de bunun nedeni kötü niyet değildir, sadece kısa bir versiyondur.

rak Jaures'in Enternasyonal kararlarını pratiğe geçirme niyetlerine ilk başta büyük bir inanç beslemiyordu; Polonyalıların ve Rusların sergiledikleri merkezkaç deneyler kendini yadsımanın cesaretlendirici bir örneği değillerdi.[256] Ancak yanılıyordu. Alman revizyonistleriyle girişti̇ği kavramsal kavgaların izleri onu Jaures gibi bir bireycinin çapı, uluslararası sosyalizme bağlılığı konusunda kör etmişti. Rosa'nın enternasyonalizminin zorluklarla dolu yanı burasıydı. Çünkü bütün ulusal çözümleri yadsımayla, ulusal ayrımları bile silen tek renkli bir evrensellikle el ele yürüyordu. Revizyonizme karşı büyük savaş Almanya'da kazanılmıştı (en azından Rosa'nın zaferden anladığı tarzda, kâğıda dökülmüş sözlerle ve kararlar biçiminde kazanılmıştı). O an için bütün sosyalist dünya Almanya *idi*. Bu, Kautsky'nin anlayışıydı; ancak kamuoyu önünde Rosa'nın tam desteğine de sahipti, öyle bir görünüm vardı ki, altı yıllık mücadeleden sonra, bir hastalıktan kurtulmuştu sosyalizm. Karantinanın sarı bayrağı indirilebilir, kuşatma durumunun bütün özverileri azaltılabilirdi.

Yalnız Rosa'nın diyalektiği, görünüşteki zaferin getirdiği memnun edici duyguların altını oyarak, işlerliğe geçmişti bile. Kautsky'nin politikaları özünde bir statik durumlar zinciriyken, Rosa'nınkiler bir süreçti; Kautsky belirli bir amaca yönelir, sonra bir yenisini gözetirken, Rosa'nın amaçları çölde ilerleyen kervanı kamçılayıp duran, sofistike araçlardan, hayali postülalardan aşağı kalmıyordu. Tek renkli evrensellik zaferle birlikte değil, zaferden önce sağlanmıştı; yine araç olarak, amaç değil: Amsterdam zaferi aslında dinamik bir hayal kırıklığı üretmişti. Rosa daha az değil, daha çok eylem istiyordu. Enternasyonal'de başarı kazanmak demek barış yapmak yerine daha keskin bir mücadele yürütmekti. Tek sorun bunun nasıl, neyle ve en önemlisi kime karşı verileceğiydi.

Rosa, Amsterdam'daki Enternasyonal kongresinden Almanya'ya (doğruca hapishaneye) döndü. Temmuz 1904'te üç ay hapse mah-

256) "Fransa'nın birliği konusunda yaygara koparmanın bir yararı yok, sadece Jaures'in ikiyüzlülük maskesini indirmenin dışında. Birlik ilkesini doğrudan öldüren Jaures attık ondan kaçınmak için dönüp kıvırmak zorunda –Tanrı adına bir şaka!" (M. Roland-Hoist, *Rosa Luxemburg*, s. 213, 27 Ekim 1904 tarihli mektup).

küm edilmişti. Suçlama İmparator'a, Alman işçilerinin sorunlarını Sosyal Demokratlardan daha iyi anlama yeteneğine sahip olmasıyla gurur duyan aynı II. Wilhelm'e hakaretti. Yetkililer Rosa'nın 1903 *Reichstag* seçim kampanyası sırasında yaptığı bir konuşmadaki "Alman işçilerinin güvencede olduğundan ve iyi yaşadıklarından söz eden bir adamın asıl gerçekler hakkında bir fikri yoktur" biçimindeki sözlerinden alınmışlardı.[257] SDP tüm çabasını aynı anda Doğu Prusya'da Königsberg'de, Otto Braun'un da içinde yer aldığı seçkin Sosyal Demokratların Rusya'ya gizlice devrimci yayın sokulmasına yardım etmekle suçlandıkları büyük yargılamaya yönelttiği için, Rosa'nın olayı zamanında büyük yankılara yol açmadı. Rosa Luxemburg bu yargılamaya ve belli başlı sanıkların beraat etmesiyle biten mutlu sona kendisi de değinmişti.

> Her şeyden önce Königsberg'le ilgili kendimizi kutlamalıyız. Bu gerçek bir zafer, en azından ben öyle hissediyorum, senin de doğanın sıcaklığı ve güzelliğiyle (Kautsky'nin gözde tatil yeri olan Avusturya'daki St. Gilgen tatil kasabası) baş başa olmana karşın aynı duyguları hissetmeni umuyorum. İhtiyar Scott, Rusya ve Prusya ile ilgili böyle soylu bir hüküm büyüleyici dağlardan ve gülümseyen vadilerden hâlâ çok daha güzel.[258]

257) Frölich, s. 94; ayrıca bkz. Jogiches mektupları, *Z. Pola Walki*, 1965, No: I (29), s. 121-129. Bunlar hapishaneden yazılmıştı. Yargılamanın bir kaydını, Rosa'nın kişisel olarak mı gıyabında mı *(in absenti)* mahkûm edildiğini ben görmedim.

258) *Letters to Karl and Luise Kautsky*, s. 71-72, 1904 Temmuz sonu. Bir süredir devrimci yayınları Rusya'ya ulaştırması için RSDİP'e (Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi) resmen yardım ediyordu SDP. *Vorwärts* binasının bodrumuna bir matbaa kurulmuştu. Daha sonra polis korkusuyla SDP yönetimi matbaanın kaldırılmasını istemişti. Resmi açıdan belaya bulaşmamak için, yardım isteyen yoldaşlara özel kişilerin olanaklarıyla yardım ediliyordu. Bkz. Botho Brachmann, *Russische Sozialdemokraten in Berlin 1895-1914*, Berlin (Doğu) 1962, s. 40-52, özet ve kaynaklar için. Doğu Prusya SDP örgütü doğallıkla işle çok yakından ilintiliydi, çünkü ulaşım yolu kendi topraklarından geçiyordu. Karl Liebknecht bu yargılamada savunma vekilliği yapıyordu; kamuoyu önüne ilk ciddi çıkışıydı onun.

Rosa'nın hapisliği Ağustos 1904 sonunda Zwickau hapishanesinde başladı. "Benim için endişelenme, her şey yolunda –hava, güneş, kitaplar ve kader arkadaşlarıyla iyi dostluklar."[259] İlkin yazışmalarını yoluna koydu. Parti işlerini cezaevinden yakından takip ediyordu. Mehring'le yeniden ilişki kurmuştu; Mehring'in *Leipziger Volkszeitung* editörlüğü görevinden istifa edebileceği düşüncesi, her ne kadar bu Mehring'in durmaksızın yinelediği bir tehdit olsa da, Rosa'yı dehşete düşürmüştü. Bununla birlikte, zoraki aylaklık ona daha derin düşünme zamanı sağlıyordu. Böyle bir şey Rosa için işlerin gidişi karşısında sabırsızlığının değişmez biçimde son sınırına varması demekti. Hapishaneden Karl Kautsky'ye şunları yazıyordu:

> Artık girişilecek başka savaşlar da var. Bu sevgili insanların (*Vorwärts* yazı kurulu) Amsterdam'daki zaferi çok derinden hissettiklerini gösterdiği için, buna çok seviniyorum. Bu nedenle zaten benim hücremin huzuru ve sakinliğini kıskanmana kızıyorum. Senin (1904 Bremen parti kongresinde) yumruğunu tüm gücünle indireceğinden kuşkum yok. Ancak bunu, sanki sıkıcı bir perde arası gösterisi gibi değil, cesaretin ve neşenle yapmalısın; kamuoyu savaşçıların ruhunu her zaman hisseder, kavganın sevinci tartışmaya yansır ve moral üstünlük sağlar. Kesinlikle yalnız olacaksın; August (Bebel) son ana kadar Lord'un bağında duracak ve gerek sevgili Arthur (Stadthagen) gerekse sevgili Paul (Singer) koyduğun gibi 'hüzünlü' görünecekler. Böyle bir kongreden (Dresden'deki son kongre) sonra –hayatta kalındığına sevinilmesi gereken iki savaş arasındaki bu durumda 'hüzünlü' olmaya hâlâ devam edebilirlerse, gökgürültüsü ve çakan şimşekler onları yedi kulaç toprağa gömecek! Karl, bu ağız dalaşı, bu kayıtsız atmosferde döğüşülen basit ve zoraki bir hafif çarpışma değildir sadece... Kitlelerin ilgili sürekli hareket hâlinde; bunun hapishane duvarlarını bile delip geçtiğini hissediyorum. Üstelik Enternasyonal'in bize nefesini tutarcasına bakmakta olduğunu unutma... Bütün bunları seni isyan ettirmek için yazıyor değilim -o kadar pervasız dü-

259) *Letters to Karl and Luise Kautsky*, s. 77, 1 Eylül 1904.

> şünmüyorum- asıl istediğim seni kavgaya girecek kadar mutlu kılmak, hiç değilse *bendeki* neşeyi sana geçirmek. Çünkü burada, 7 nolu hücrede, o nesneden fazla yararlanamam...[260]

Üç ay hapis yatmayı beklerken altı hafta sonra, 15 Ekim 1904'te serbest bırakılmış, 'daha doğrusu dışarı atılmıştı' Rosa: Yeni monark Saksonyalı Kral Friedrich August'un taç giymesi onuruna ilan edilen olağan genel afla. Rosa krallığın bu tür lütûf ve armağanlarını kabul etmek istemiyordu, ancak seçeneği yoktu.[261] Hücresinden doğru Berlin'e çalışmaya gitti. Sabırsızlığı üstündeydi. Bunu en açık biçimde Hollandalı dostu Henriette Roland-Holst'a yazdığı bir mektupta dile getirmişti. Kökenleri ve mizaçlarıyla birbirlerine hiç benzemeyen iki kadın anlık bir dostluk oluşturup entelektüel ilişkiyi daha çapraşık ve insancıl bir ilişkiye çevirmek için çok uğraşmışlardı. Çaba -ve dostluk- birkaç yıldan fazla sürmedi ama o an için Rosa Karl Kautsky'le olduğundan çok daha candan bir hava yakalayabilmişti; ilişkileri çok daha az "yönetim ilişkisiydi"; onunla samimi konuşmalar yapabiliyordu.

> Seninle genel durumumuz hakkında konuşmak istiyordum. Ortodoks 'radikaller' adı verilen eğilimin şimdiye dek oynadıkları rolden hiç memnun değilim. Fırsat diye önümüze çıkan her tavşanın peşine düşmek ve gevezeliğe varan eleştirel öğütler vermek beni doyurmuyor; aslında bu tür etkinliklerden o kadar hasta ve bitkin düştüm ki, öylesi olaylarda artık gerçekten de oldukça suskun kalacağım. Radikal dostlarımızın bir kısmının sürüden ayrılmış kuzuyu -parti- eski ilkelerden *(prinzipienfestifkit)* tekrar güvenli evcil sürüye döndürmek için zorunlu saydıkları kesinliklere ve bu tamamen olumsuz tavırla bir adım ileri gitmediğimizi fark etmemelerine gıpta ederek bakıyorum. Ve devrimci bir hareket için ileri gitmemek geri gitmektir. Oportünizme karşı radikal mücadele yürütmenin tek

260) *A.g.y.*, s. 82-4.
261) H. Roland-Holst, *Rosa Luxemburg*, s. 210-211, 27 Ekim 1904 tarihli mektup.

> aracı kişinin ileri yürümesi, taktikleri(n kapsamını) genişletmesi, hareketin devrimci boyutunu arttırmasıdır. Oportünizm her koşulda ancak hafif tuzlu sularda yetişen bir bitkidir; kuvvetli bir akıntı kendi kendine öldürür onu. Burada, Almanya'da ileri bir adım önemli ve yakıcı bir gereksinimdir! Ve ne kadar az sayıda insan bunun ayrımında. Kimileri oportünistlerle tartışırken çabalarını boşuna harcıyorlar; başkaları üye sayısında (seçimlerde ve örgütlerimizde) mekanik biçimde otomatik bir büyümenin ileri bir adımı temsil ettiğine inanıyorlar. Niceliğin niteliğe çevrilmesi gerektiğini, 3 milyonluk bir partinin yarım milyonluk bir partiyle aynı esneklikteki taktikleri benimsemeyeceğini unutuyorlar... Bu konularda konuşmalıyız, yoksa bu mektup ciddi bir makaleye dönecek... Sorun sadece Almanları ilgilendirmiyor, uluslararası bir sorun. Amsterdam'daki kongrede bunun bilincine vardım. Ancak Alınan Sosyal Demokrasisi işareti çakıp doğrultuyu göstermesi gereken öznedir.[262]

Bir yandan daha bir yıl önce oportünüzmin mahkûm edilişinde kesin olarak Rosa'nın katı standartlarına göre önlemler almış bir yönetimle, ivedi olarak yeni ve daha sivri mücadele silahları özlemi duyan Rosa Luxemburg arasındaki anlaşmazlığı askıda bırakan bu iki örnekten daha açık hiçbir şey olamaz. Rosa yalnız bir noktada ısrarcıydı: Yeni taktik, revizyonizme karşı zaferin kazanıldığı Almanya'da bulunmak zorundaydı.

1900'den 1904'e kadar geçen bu yıllar Rosa Luxemburg'un kişiliğinin gelişmesinde belirli bir aşamaya işaret ediyordu. Gençlik hevesleri, bilinçli coşkuları (genç kalmasını sağlayan şeyler) geçmişti. Parti patronlarına karşı Don Kişot'vari bağlanmalar ya da zararsız pratik şakalar yoktu artık. Tersine, siyasal bir olgu olarak hareketsizlikle siyasal silahlarla döğüşülmesi gerekliliğini daha olgun bir tarzda kabulleniyor, insanların doğrudan suçlanabileceği kişisel engellere fazla ilgi göstermiyordu. Gerekli olan şey, bu engelleri silip süpürecek, hiç değilse beraberinde sürükleyecek, geniş kapsamlı bir devrimci kitle hareketiydi.

---

262) *A.g.y.*, s. 216, 17 Aralık 1904 tarihli mektup.

6
REVİZYONİZM, KİTLE GREVİ VE EMPERYALİZM: KURAMA KATKI

REVİZYONİZM

Revizyonizm, gerek destekçilerinin gerekse karşıtlarının gözünde değişik anlamlar taşıyordu.[263] Alman Sosyalist Partisi'nin 1898 Stuttgart Kongresine kardeş parti delegesi olarak katılan Plehanov'a göre, asıl olarak felsefi bir sorundu ve bu niteliğiyle özellikle önemli ve büyüleyiciydi. Almanların geri düzeydeki siyasal ilgilerini değersiz buluyor ve beğenmiyordu. "Okurlarınızın felsefeye ilgi duymadığını söylüyorsunuz", diye yazıyordu Kautsky'ye, "öyleyse onları ilgilenmeye zorlamalısınız; *c'est la science des sciences*".*[264] Ancak felsefe soyutlama ya da sınırlama demek değildi. "Bernstein'ın aleyhinde yazmamı istiyorsanız, bana tam konuşma özgürlüğü tanımak

263) Bu tartışmanın amacı yönünden, revizyonizm, reformizm ya da oportünüzm arasında anlama dayalı bir ayrıma gitme yolu seçilmemiştir. Kuramda ve 'sıkıntıların'ın çıkışında revizyonizm, Eduard Bernstein'ın Marksist diyalektiğin revize edilmesi olarak ortaya attığı bir dizi spekülasyonla özellikle özdeşleşiyordu; revizyonistler de onun çözümlemesini kabul edenlerdi. Reformizm, sosyalizme devrimsiz ve reform yoluyla varmanın daha pratik ve özgül bir yönüydü. Oportünizm, ilkeleri dikkate almadan taktik fırsatları değerlendirmenin en yaygın -ve kötüleyici bir anlamda- kullanılan versiyonuydu. Anlatılan olayların akışı içinde, bu sözcükler büyük oranda birbirinin yerini alabilir. Yine de oportünizm, revizyonistleri, reformistleri ve öteki bütün düşınanları eninde sonunda yerde revizyonizmi kullanıyor, oportünizme sadece geniş kapsamlı pislikler anlamında yer veriyor, reformizme ise hiç değinmiyorum.

*) Felsefe, bilimlerin bilimidir. (ç.n.)

264) Plehanov'dan Kautsky'ye, 16 Eylül 1898, D XVIII. 596, Kautsky Archives, IISH Amsterdam.

zorundasınız. Bernstein yok edilmeli *(anéanti)* ve bana izin verirseniz bu görevi seve seve üstlenirim."[265]

Bize Plehanov hakkında çok, Alman revizyonizmi hakkında ise az şey anlatan aşırı uç bir konumdu bu. Almanya'da kimse tarafından paylaşılmadı ve dolayısıyla burada revizyonizm tartışmasıyla ilgili çözümlememizle Rosa Luxemburg'un buna katkılarına doğrudan etki etmez pek. Paradoksal biçimde, Plehanov'un Bernstein'a karşı çetin bir felsefi kampanya yürütme arzusunun özgül siyasal sonuçları da vardı; Alman parti liderlerini revizyonistlere karşı başka koşullarda olsa yapacaklan şeye göre daha erken ve herhalde daha kuvvetli bir tutum takındığı için gücendirmekteydi. Nasıl olur da revizyonizme karşı saldırının (özünde Almanları ilgilendiren bir konuda) mızrakbaşı, o sıralarda henüz kendilerine özgü birleşik bir Sosyal-Demokrat Partileri bile olmayan Ruslara bırakılabilirdi?

Revizyonizm tartışmasıyla ilgili çözümlememizi iki kısma ayıracağız: Kuram sorunu ve pratik sorunu. Sorunun bu iki başlık altında çözümlenmesi ilk bakışta oldukça keyfi bir ayrım gibi gözüküyorsa da, bunlar aynı sorunun iki farklı boyutudur. Revizyonizm tartışması ilerledikçe (ve bir anlamda fiilen sona ermişti) vurgu giderek kuramdan taktiklere, temel ilkelerden siyasal ivedi sorunlara kaydı ve sonra yine tersine döndü. Ancak bu kronoloji en kaba genellemelerdir. Aslında vurguyu zamanla birbirinin yerini alan şeyler olarak değil, her katılanın ilgileri, alışkanlıkları ve inançlarından oluşan sistemlerin ikili bir durum yaratması olarak kuram ve taktikler biçiminde düşünmek daha yararlıdır.

REVİZYONİZMİN KURAMI

Bernstein'ın niyeti yeni bir siyasal sistem üretmek, ya da SDP'nin varolan felsefesinin yerine kendi düşüncelerini geçirmek değildi. Asıl olarak anladığını düşündüğü şeyleri açığa vuruyordu. Almanya'daki günlük mücadeleden biraz uzak kalan Bernstein (o sıralarda

265) A.g.y., 24 Aralık 1898, No: 588.

hâlâ Londra'da yaşıyordu), ampirik gözlemlerini bir dizi nedensellikle desteklemeye koyulmuştu. Buna karşın, tam bir felsefi sistem olmasa bile, en azından var olan felsefenin oldukça tutarlı bir eleştirisini ortaya koydu. Özetle, son birkaç yıldaki kanıtların Marx'ın kapitalizmin çöküşüyle ilgili öngörülerindeki ciddi zayıflığı gösterdiği sonucuna varmıştı. Kapitalizm, Marx'ın farkına varmış olduğundan çok daha kuvvetli bir yaşama potansiyeline sahipti: Bunun dayandığı kanıtlar, öngörülen birleşmeler ve yoğunlaşma sürecine karşın küçük kapitalistlerin hayatta kalması, aşırı gerileme ve hızlı büyüme çevrimlerini dengeleme aracı olarak kredi kullanımı ve en önemlisi son yirmi beş yılda olgulara dayalı bir krizin görülmemesiydi. Bernstein'ın terk ettiği, sosyalizmin *amaçları* değildi. Nasıl Lenin'in gözleri dışında bütün Menşevikler tasfiyeci değilse, Bernstein da karşıtlarının gözleri dışında en az onlar kadar tasfiyeci değildi. Bernstein sosyalizmin ahlâki içeriğini, gelirin ve fırsatların yeniden bölüştürülmesinin aracı olarak önemini vurguluyordu. Bu amaçlara, onun yıkılmasını düşünen güvenilmez bir ütopyacı umut beslemek yerine, varolan sisteme ve onun içinden yapılan baskılarla ulaşılacaktı. Baskı araçları üretici ve tüketici kooperatifleriyle sendikalardı. SDP'nin rolü, seçim kuvveti ve fırsatlarını reformlardan yana baskı yapmak üzere kullanan radikal ya da reformist parti rolü olacaktı; Bernstein direniş olasılığını kabul ediyor, bu nedenle yer yer önemli ölçüde baskı yapma gereksinmesini dile getiriyordu. Varolan politikanın kökten değiştirilmesini de istemiyordu. Onun fiilen salık verdiği, SDP'nin zaten yapmakta olduğu şeylerdi; partinin bütün yapması gereken "gerçekten olduğu şey gibi, demokratik bir sosyalist reform partisi gibi görünmeye cesaret etmek"ti.[266]

Belirtilmesi gereken bir nokta varsa, o da Bernstein'ın Marksizmin sistemli bir biçimde yıkılması doğrultusunda gerçekten de arzu-

266) Bu oldukça kısa bir özet, birçok yazısında dile getirildiği gibi, Bernstein'ın görüşlerini tam anlamını hakkıyla pek ortaya koyamaz. Ancak, kısa da olsa, yerinde bir özet olduğuna inanıyorum. Bernstein'ın önemini arttıran daha eksiksiz bir tartışma ve oldukça değişik bir yorum için bkz. P. Gay, *The Dilemma of Democratic Socialsm*, New York 1952.

ladığından çok daha aşırıya kaçmış olmasıydı.[267] Pratikle kuramı daha olumlu bir ilişki haline getirmeye uğraşıyordu. Devrim konumundaki keyfi varsayımları gündemden çıkararak, kuramı düzelttiğini ve gerçeklikle daha yakın bir çizgiye getirdiğini düşünüyordu. "Sosyal-Demokratik programın bütünüyle katıldığım pratik yönüne bir itirazım yok. Sadece kuramsal yanda istenmesi gereken bir şeyler kalıyor", diye yanıtlamıştı Kautsky'nin yıkıcılık suçlamasını.[268] Bebel de yıllar önce, "Doğru bir taktik doğru bir programdan daha önemlidir," demişti.[269] Sonuç olarak uzun uzun bir kuramsal tartışma çıkmasını ne bekliyor, ne de arzuluyordu. Parvus'la Rosa Luxemburg'un sert saldırılarını aklına bile getirmemişti; olsa olsa *Neue Zeit* sayfalarında dostça bir tartışma geçebilirdi.

Rosa Luxemburg'un *Leipziger Volkszeitung*'da yanıt olarak çıkan mektupları 1899'da *Toplumsal Reform ya da Devrim* başlığıyla bir arada yayımlanmıştı.[270] Bernstein'ın partide oldukça gelişmiş, hatta egemen eğilim adına konuşma isteğini reddetmişti. Aslında başka türlü de davranamazdı, çünkü savı baştan aşağı Bernstein'ı eski bir şeyin doğrulanmasından çok yeni bir şeyin belirtisi gibi göstermeye dayanıyordu. *Toplumsal Reform ya da Devrim* adlı yapıtı ve revizyonizmi konu alan öteki bütün yazılarında, her zaman gerekçesiz yeniliklere karşı yerleşik Ortodoks çizgiyi savunma gereğini vurguluyordu. "Proleter hareket birdenbire sosyal demokrat çizgiye gelmedi, gün gün daha fazla Sosyal-Demokrat *oldu ve olmaktadır*... Şaşırtıcı olan oportünist eğilimlerin belirmesi değil, zayıflıklarıdır."[271] Rosa Luxemburg yönetimin sloganı ('eski iyi taktik') gibi görünen deyişe yer vermese de, yazdığı her şeyle onu savunuyordu. Üstelik 1906'dan sonra deyişi (horgörünün bir işareti olarak ve küçümsemek üzere) kabul ettiği zaman da, bunu hangi ölçüde partinin egemen felsefesi haline getirmeye katkıda bulunduğunu asla tam olarak fark etmemişti.

---

267) Gay, *Democratic Socialism*, s. 232.
268) *Vorwärts*, 26 Mart 1899.
269) A(ugust) B(ebel), "Zum Erfurter Porteitag", *NZ*, 1891/1892, C. I, s. 33.
270) *Sozialreform oder Revolution*, Leipzig 1899, yeniden basım: *Collected Works*, C. III, s. 35-100, alıntılar buradan yapılmıştır.
271) *A.g.y.*, s. 99.

Yine de Rosa Luxemburg'un çözümlemesi konuşulmamış bile olsa geleneksel varsayımlara basitçe bel bağlamıyordu. Bernstein'a karşı, varolan Sosyal-Demokrasi'yi savunmak için amacını ve felsefesini oldukça ayrıntılı anlatmıştı. Vurgusu iki yönlüydü: 1) Kuramın *önemi,* 2) Geçerliliği.

> Yüzeyde görüneni (partideki bütün oportünist eğilimleri) ayırt eden nedir? 'Kuram'dan hoşlanmama. Bu doğaldır; çünkü bizim kuramımız, yani bilimsel sosyalizmin temelleri, erişilecek amaçlar konusunda olduğu kadar kullanılacak araçlar ve son olarak mücadele yöntemi konusunda da pratik çalışmalarımıza net görevler ve sınırlar koymaktadır. Doğallıkla sadece pratik başarılar peşinde koşturmak isteyenler çok geçmeden kendilerini özgür kılacak, yani pratiği 'kuram'dan ayıracak, kendilerini 'kuram'dan kurtaracak bir istek duymaya başlamaktadırlar.[272]

Sosyal-Demokrat faaliyetlerin kuramla nedensel ilişkisinden ayrı olarak anlam ya da geçerlilik taşıyabileceği görüşü, kuramla praksisin birliğine yaptığı vurguyla Marksizme yasaktı. Burjuva ve Marksist politikalar arasındaki ayrım kesinlikle, burjuva politikasının sistemli bir anlamı bulunmaması noktasında pratik kalırken, Marksist politikanın yalnızca kuramsal bir zorunluluğun parçası olarak pratik olmasıydı. Pratik faaliyetle pratiğin ivedi amaçları arasında ilinti kurma ve onu kuramsal zorunluluğun nedensel baskısından soyutlama girişimi, sosyalizmden burjuva politikasına doğru geri dönülemez bir adımdı. Aslında Bernstein'ın artık sosyalist olmadığının asıl temeli buydu. Bernstein'ın Sosyal-Demokrasi'nin fiilen olduğu şeyi (kendi tanımına göre 'pratik' bir parti) kabullenme çağrısına, partinin Bernstein'ı benzer bir hayal kırıklığıyla yüz yüze getirmesini ve radikal bir *küçük burjuva* demokratından başka bir şey olmadığını kabul etmesini isteyerek karşılık vermişti Rosa.[273]

Kurama duyulan gereksinmenin açıklanmasıyla geçerliliğinin kanıtlanması aynı anda ilerliyordu. Ancak bunu başarmak için

272) *A.g.y.*, s. 96.
273) *A.g.y.*, s. 100.

Bernstein'ın kapitalizmin doğası ve Sosyal-Demokrasi'nin rolü hakkındaki varsayımlarını birer birer çürütmek zorunluydu. Bernstein'ın bu ayrıntılı eleştirisi günümüze dek Marksizmin standart geleneğinin bir parçası olma durumunu korumuştur ve Marksizm konulu her temel metinde bulunabilir, burada sadece kısa bir özet vermek yeterlidir.

Düzenli bir küçük krizler dizisi yerine, banka finansınanlarının gelişmesiyle saklı tutulmuş ama hafiflemeıniş düzensiz daha büyük krizler dizisine tanık olunuyordu artık. Küçük ve orta kapitalist, kapitalizmin kesin çöküşü öncesinde azalıp kaybolması gereken, belirli büyüklüklerde tanımlanabilir bir grup değildi. Tersine, kapitalizmin en diyalektik yönünü temsil ediyordu. O tür kapitalistlerin sayısı gün gün azalmaktaydı, ama asla bütünüyle kaybolmayacaklardı. Periyodik biçimde 'çok olgun ekinler gibi kökünden biçilmiş' ve daha geniş yoğunlaşmalara çekilmişlerdi; aynı zamanda gerçek kurbanların yerini, her depresyonu izleyen periyodik kâr oranı artışlarına sığınmış yeni bir küçük kapitalistler grubunun döllenircesine çoğalması almıştı.

İşin siyasal yanında, Bernstein'ın toplumsal reforma heyecan verici ve nesnel olasılıklar kapısını ardına dek açan değişimin olumlu bir müjdecisi olarak selamlamış olduğu demokrasi doğrultusundaki eğilimler, en azından *burjuvazinin* siyasal manipülasyonları diye görülerek bir kenara itilmişti. Devrimi gereksizleştirmeden, onu temel hale getiren faktörleri sağlıyorlardı. Ezilen sınıfın durumu biçimsel bir hukuk olayı olarak kaldıkça, o tür yasalar belki değiştirilebilirdi (bütün burjuva devrimlerinin kısmi ölçülerde hukuksal karakteri bundan kaynaklanıyordu). Ama ücretli kölelik (çağdaş baskının asıl temeli) hiç de hukuk olayı değildi.

> Ücretlerin düzeyi yasalara dayanmak yerine... ekonomik faktörlerle belirlenir... Yani kapitalist sınıf egemenliğinin temel koşulları, (bugünkü) burjuva koşullara özgün biçimde dönüştürülmeleri gibi, hukuk reformlarıyla değiştirilemez. Çünkü kendileri ilk planda o tür yasalarla gerçekleşmemişlerdi.[274]

274) *Collected Works*, C. III, s. 87-88.

Burjuva egemenliğinin hukuk-ötesi doğası, niçin reformdan çok devrimin mantıksal bakımdan zorunlu olduğunun kesin nedeniydi? Başka bir yol olamazdı.

Bu özel yön bir parça uzun olarak aktarılmıştır, çünkü Rosa Luxemburg'un, burjuva liberalizminin burjuva sınıf egemenliğinin hukuksal ve yapısal yeniden üretimi olduğu biçimindeki alışılmış Marksist çözümlemeden ayrıldığı tek nokta burasıdır. Burjuva toplumunun başka toplumlardan daha çok kendi yasalarıyla ifade edildiği, bir hukuk değişikliğine karşı konulacağı için devrimin zorunlu olduğu gibi bir parça formel düşünmeye dayanmaktansa, baskının ana motorunun hukuk-ötesi oluşunun (ve dolayısıyla, siyasal bakımdan olanaklı bile olsa, hukuk yoluyla değiştirilemeyeceğinin) burjuva toplumunun *özgül* niteliği olduğu biçiminde yepyeni bir düşünce ortaya atıyordu. Ne yazık ki bu ilginç düşünce kendisi ya da başkaları tarafından geliştirilmedi. O da daha sonra alışılmış formülasyona çark etti. Bu düşüncenin kendi günümüzle ilintisi hemen açığa çıkar. ABD'de ırk eşitliğinin hukuksal açıdan tanınması mücadeleyi ve sözgelimi buna karşı uzun süre gösterilen direnişin peşinden son zamanlarda daha devrimci yoldan bir tanınma gündeme gelmişti. Bu bağlamda, başka bağlamlardaki kadar, hukuksal değişiklikler ister istemez iktidar ve egemenlik realitelerinde değişiklikler olmasını gerektirmez. Rosa'nın broşüründe bile bu düşüncenin gelişiminde tutarlılık yoktu. "Demokrasi temeldir ama, proletaryanın siyasal iktidarı ele geçirişini *gereksiz* kıldığı için değil, tam tersine iktidarın ele geçirilişini eşsiz derecede olanaklı hale getirdiği kadar temel konuma da getirdiği için."[275] Bir araç, sosyalist bir araç olarak demokrasi nosyonu çok daha yaygındı.

Bernstein'in kuramda yaptığı revizyonları yerle bir ettikten sonra, *doğru* kuramla pratik arasındaki temel ilişkiyi en kuvvetli biçimiyle vurgulamayı sürdürdü Rosa Luxemburg. Doğru kuram devrimi öngörüyordu –ve buna bağlı olarak Sosyal-Demokrasi'nin yaptığı ya da yapmadan bıraktığı her şeyin o amaca katkıda bulunması

275) *A.g.y.*, s. 89.

gerekliydi. Kuramla pratik arasında ilişki bulunduğunu ileri sürerken Rosa Luxemburg, ister istemez, pratik faaliyetleri kendilerine özgü bir anlam ya da geçerlilik taşımayan, ancak ikincil ve katkıda bulunucu bir faktöre indirgeyen bir tarzda nitelemekteydi. Rosa'nın ilişki ölçütü nicel değil, niteldi.

> Sendikal mücadele, kapitalist toplumun nesnel işleyişi nedeniyle Sysphus'un çalışmasına benzer. Eğer işçiye herhangi bir verili durumda ödenmesi gereken miktar ödenecekse, eğer ücretin kapitalist yasaları gerçeklik kazanacaksa ve ekonomik gelişmenin hiç durmayan baskıcı eğilimi felce uğratılacak ve zamanla zayıflatılacaksa, Sysyphus emeği elbette önemlidir. Öte yandan, sendikaların, kâr oranını ücretler lehine azaltabilir olması, ilkin orta tabakanın proleterleşmesi ile proletaryanın büyümesinin durmasını ve ikinci olarak üretimdeki artışın son bulmasını varsayar. Diğer deyişle, pre-kapitalist koşullara bir geri dönüşü öngörür.[276]

Sendikal çalışmanın böyle tanımlanması siyasal gürültüler koparacaktı. Doğrudan Marx'tan çıkarılmasına karşın, 'Sysyphus çalışması'na ilişkin çarpıcı deyiş oldukça inciticiydi ve sendikaların Rosa Luxemburg'a kronik düşmanlıklarının simgesi olacaktı. Ancak sendikaların rolüyle ilgili bu klasik, oldukça renkli bile olsa, çözümlemenin aynı kitapçıkta ortaya attığı gerçekten yeni ve ürkütücü formülasyonların pek çoğundan çok daha kuvvetli siyasal yankılarının olması tuhaf ve ironik bir durumdur.

Tüketiciler ve üreticiler, kooperatifler ve sendikalar –Rosa Luxemburg'un pratik çalışmayla ilgili verdiği örneklerin kapsamı bu kadardı. Tartışma, kuramın düzeyinin yükseltilmesi ve açımlanmasıyla ilgiliydi; pratik çalışma sadece bunun idare edici kolunu oluşturuyordu. Bunun işlenmesi için de tek gereken, kuramın ilintisini göstermek, pratikte nasıl uygulanacağı konusunda basit bir diyagram çizmekti. Rosa Luxemburg savını desteklesin diye parti taktiklerine dek genişlemeyi gerekli görmemişti. Kavramsal çerçeveyi ku-

276) *A.g.y.*, s. 78.

ramla pratik arasında kurmuştu, iki sosyalizm tarzından bir sentez, sıkı sıkıya örülmüş bir füg* yaratmıştı. Geriye zamanın farklı melodilerinde füg tekniğini kullanmaktan başka bir şey kalmıyordu. Ancak paradoksal bir biçimde, revizyonizmle ilgili yazılarının büyük çoğunluğu aslında pratik politika sorunları üzerineydi. Bir faaliyet biçimini ikincil önemde bir düzeye indirmek, sonra da yanlış uyguladılar diye insanları uzun uzun paylamak çelişkili olduğundan, kuramla pratik arasındaki nedensellik kalıbına olumlu bir içerik yüklemek zorundaydı. Bu, sınıf bilinci öğretisiydi. Kendi nedenselliklerinin ana dayanağı haline getirilmişti. Ancak sınıf bilincinin yoğun biçimde yükseltilmesiyle, yanlış pratik eylemlerin kuramı etkileyebileceğini, önüne set çekebileceğini, aslında yok bile edebileceğini göstermek olanaklıydı.

Sınıf bilinci nosyonunu icat eden elbette Rosa Luxemburg değildi. Nosyon Marx'ın kendi epistemoloji ve diyalektik çözümlemesinden kaynaklanmaktadır. 19. yüzyılın daha yarısında sınıf bilinci Marx'ın siyasal çalışmalarının ana gerekçesi haline gelmişti. Bu yüzden Rosa Luxemburg bu kavrama bel bağlayan ilk kişi değildi. Ona hiçbir zaman açıklama getirmedi, çünkü zaten devrimin koşullarını yaratma sürecinin (SDP'nin tamamıyla bağlı kaldığı bir süreç) temel bir parçası olarak bilinmekteydi. Revizyonizm tartışmasında sınıf bilincini öne çıkarmakla, onu 'revize etme' girişimine karşı sınıf mücadelesinin temel zorunluluklarını yinelemekten öteye gitmiyordu. Devrimin nihai amacını sorgulayan Bernstein da, sırası gelmişken, ayrı bir proleter sınıf bilinci gerekliliğini ortadan kaldırıyor ve bu bilinci dar ve kesimsel bir çıkar düzeyine indiriyordu. Sınıf bilinci bütünsellik öğretisinin ayrılmaz bir parçasıydı; revizyonizm (başka şeylerdeki gibi burada da) bütünselliği dağıtıp kendine yeterli, sınırlı ve dolayısıyla anlamsız (yani, genel sınıf kapışması anlamında anlamsız) amaçlara döndürmüştü.

---

*) Füg: bir ya da daha çok kısa tema ve konuların farklı ses ya da enstrümanlarla gerçekleştirilmesi ve sesler arasında uyum sağlanması kuralına göre gelişmesi ilkesine dayanan çok sesli müzik komposizyonu. (ç.n).

> İşçilerin ivedi durumunu düzeltmekten başka bir şeyle uğraşmamaktan (bu konuda duyulan gereklilik, revizyonistlerin amacına göre partinin geleneksel amaçlarına daha yakındır) bir kez kurtulunca, bütün farklılık şuna döner: Geleneksel anlayışa göre, sosyalist sendikal ve siyasal mücadelenin amacı proletaryayı toplumsal altüst oluşlara hazırlamaktır, yani öznel faktör vurgulanır. Bernstein'a göre, sendikal ve siyasal mücadelenin amacı kapitalist sömürünün sınırlanması, kapitalist toplumun kapitalist doğasından giderek çıkarılması ve ona sosyalist bir karakter görünümü kazandırılması, yani nesnel bir anlamda toplumsal altüst oluş sağlamaktır... Geleneksel anlayışla sendikal ve siyasal mücadele, proletaryanın böyle bir mücadeleyle durumunu değiştirmesinin olanaksızlığını anlamasını sağlar... ve siyasal iktidarı nihai olarak ele geçirmesinin kaçınılmazlığına inandırır. Bernstein'ın anlayışındaysa sendikal ve siyasal mücadelenin sonucunda sosyalist bir düzene ulaşmak amacıyla siyasal iktidarın ele geçirilmesinin önemi konusuyla işe başlanır.[277]

Rosa Luxemburg sosyalist taktiklerin temel amacı olarak sınıf bilincinin geliştirilmesiyle ilgili çözümlemesini şöyle sürdürüyordu: "Sendikal ve siyasal mücadelenin büyük sosyalist önemi; *bilginin, proletaryanın bilincinin toplumsallaşmasında*, onu bir sınıf olarak örgütlemesindedir."[278] Bu cümlede Marx'ın özsel sosyolojisi ve Almanya'da o ana özgü uzantıları içeriliydi; olumlu ya da nesnel sonuçlar elde edemeyen Sosyal-Demokrasi'nin pratik çalışmaları ancak yabancılaşmanın boşluğuna sosyalist bir realiteyi sokmaya hizmet edebilir. 'Bilgi' *(Erkenntnis)*, bilgiyle ilgili bütün modern sosyoloji kuramının dayandığı Marx-Weber terimidir; bu bağlamda kulanılışından amaç, açıkça, henüz sınıf çıkarlarının nesnel gerekliliklerini yeterince değerlendiremeyen, nesnel koşulların baskısı altındaki bir proletaryanın zihinsel boşluğuna müdahale etmek gibi pürüzlü bir sürece taşımaktı.

İşte bu noktadadır ki, çoğu yorumcunun gözden kaçırdıkları sınıf mücadelesinin doğasıyla ilgili temel bir açıklamaya varırız. Söz-

277) *Collected Works*, C. III, s. 61-62.
278) *A.g.y.*, s. 62.

gelimi, Rosa'yla Lenin'in çözümlemeleri arasındaki asıl ayrılık bu noktadaydı (oysa ayrılık genelde 1903'te örgütlenme hakkındaki polemiklerde aranmıştır). Çünkü bu polemikler, 'ilk ilkeler'in baştan aşağı uyumlu biçimde yere serilmesindense, aslında temel olgulardan çok türev olguları öne çıkarıyordu, iki taraf da parti *örgütü* hakkındaki çelişik görüşlerinin reklamını yapmışlar; iki taraf da partinin amacının proletaryanın sınıf bilincinin yaratılması ve temsil edilmesi olması gerektiğinde ısrarcı davranmışlardı. Ama Rosa *Toplumsal Reform ya da Devrim* adlı yapıtında daha ileri gitmişti. Sınıf bilincinin beslenmesinde yardımı dokunan etken partinin *varlığı* değil (üstelik en iyi örgüt bile onun varlığının bir dışavurumuydu yalnızca, yerini alacak bir şeyse hiç değil), sendikal ve siyasal çalışmada öne çıkarılan taktik faaliyetlerle ortaya çıkan, toplumla kurulan ilişkide görülen *sürtüşmelerdi*. Bununla beraber Lenin, böylesi bir uzlaşmalığın yaratıcı işlevini özellikle reddediyordu; örgütsel düşüncelerinin zorunluluğunu pekiştirmek için, sendikal ve siyasal faaliyetin işçi sınıfında burjuva bilincinin yalnızca içi boş bir yansımasını (bir başka deyişle sahte ve kokuşmuş bir sınıf bilincini) üretebileceğini iddia ediyordu Lenin.[279] Aralarında sorun biçiminde açığa çıkmamakla birlikte, yabancılaşmanın anlamı ve etkisi konusunda farklı düşünüyorlardı. Kavram genelde Lenin'e yakın ya da ilginç gelmiyordu. Lenin'in gözünde sorun basitti: Ya devrimci proleter sınıf bilinci, ya da 'boşluk' gibi bir ara aşama olmadan burjuva düşüncelerin proleter saflara sızması.[280] Rosa Luxemburg'daki bir boşlukla

279) Lenin, "What is to be done?", *Sochineniya*, C. V, s. 368-409, 44ff.

280) Lenin için bilgi *(cognition)* ve sınıf bilinci kuramının ikincil ya da sıradan önemi, Sovyet komünist kuramcılarının Lenin'in bu konuyla ilgili görüşleri sorununda karşılaştıkları duraksama ve boş bakışlarla tuhaf bir biçimde aydınlığa kavuşur. Bir kavram ve problem olarak yabancılaşma genç Marx'ta, 1847'den ve *Komünist Manifesto*'dan önce büyük yer kaplamaktadır. Sovyet komünist kuramı geç dönemin sınıf odaklı Marx'i üstünde yoğunlaşmıştır; Marx'ın ilk çalışmalarını kabul ettikleri durumlarda da onu, olgunlaşmamış diye niteliyorlardı. Erken dönem, 'Hegelci' Marx ile özellikle yabancılaşma problemini (hatta sosyalist toplumlara uygulayarak) asıl olarak Yugoslavlarla Fransızlar, daha yakın zamanlarda ise Polonya ve Çekoslovakya'daki tek tük gözüpek kişiler ele almışlardır.

ilgili düşünceler (sınıf bilinci taşımayan yabancılaşma) Marx'in yabancılaşma öğretisinin daha gelişkin bir yorumunu veriyordu. Sosyalist faaliyetlerde bozuk para işlevi gören, Almanya'da olup da Rusya'da pek var olmayacak mücadelenin yasal yönünün sonucunda ortaya çıkan kendi kendine öğrenmenin varlığına olanak tanıyordu. Yalnızca proleter ilkelerin baskıyla acımasızca enjekte edilmesinin burjuva bilincini kaldırıp atabileceği kapalı bir devre varsaymak yerine, Rosa Luxemburg'un varsayımı, sonucu bağlanmadan bırakılmış bir durumdu. Tekdüze çalışmalar ister istemez etkisini gösterecek, problemin kendisi *amaç* problemine dönecekti. Yani, taktiklerle nihai amaç arasındaki ilişki gündeme gelecekti: 'Nasıl' değil, 'niçin'. Yalnızca Bernstein'a özgü taktiklerin bilinçli bir yanlış yorumu sahte bir burjuva sınıf bilincinin yaratılmasına neden olabilirdi; kendi hallerine bırakılmış (partinin yerleşik ilkelerine göre işleyen) günlük faaliyetlerin doğru sınıfsal değerler yaratacağı muhakkaktı. Lenin yeniliyor ve yerine bir şeyler koyuyordu; Rosa Luxemburg ise, hâlâ ileri ve karmaşık düşüncelerle dolu olduğu halde mevcut ve geleneksel çözümlemelerin yardımına koşmaktaydı.

Rosa Luxemburg'un sınıf bilincini sürtüşmenin bir ürünü diye çözümlemesi, ancak on yıl sonra geliştirilecek bir eylem kuramının ilk işaretlerini veriyordu. Yukarıda aktarılan bir cümledeki imalı sözler birkaç sayfa sonra ayrıntılarıyla işlenmişti:

> Geleneksel Sosyal-Demokrat taktik açık ki kapitalist toplumdaki çelişkilerin son noktasına kadar gelişmesini, ardından çelişkilerin diyalektik çözümünün gelmesini oturup beklemek değil. Tam tersine, doğrultu saptanınca, kendimizi (kuramda) ona dayandırıp siyasal mücadeleden bu çelişkileri olabildiğince çok geliştirmekte yararlanmaktan başka bir şey yapamayız; her devrimci taktiğin doğasında bu yatar.[281]

Rosa'nın kendini sonraki birkaç yılda SDP çoğunluğunun yanında bulmasına yol açan, öznel sınıf bilincinin yaratıcı faktörü olarak

281) *Collected Works*, C. III, s. 64.

eylemin içerdiği sonuçların, karşı konulmaz biçimde hareketsizlik ve kendinden memnun olmanın kör çıkmazına giden taktik tartışmalar ve zafer dalgaları arasında büyük oranda kaybolup gitmesi tuhaf bir paradokstur. Rosa Luxemburg ve Parvus 1898'de revizyonizm tartışmasının başladığı sırada olduğu gibi aşırı yabancılar olarak kalmış olsalardı, yönetim özünde onlara karşı durup Bernstein'ı desteklemiş olsaydı, Rosa Luxemburg'un 1907'den sonra geliştirdiği radikal eylem öğretisi herhalde çok daha önce su yüzüne çıkardı, özünde SDP'deki muhtemel güçlere muhalefetin ürünü olacaktı, ama Rosa revizyonistlere karşı yönetimin yanında döğüşmeyi sürdürdükçe ortaya çıkması düşünülemezdi. Rosa Luxemburg, Kautsky ve yönetim arasındaki bu ittifakın doğasına ve sonuçlarına ileride göz atacağız.

Rosa Luxemburg bu boşluğun pratikte ağırlıkla yapay bir önerme olduğunu, bir gerçekliği yansıtmadığını biliyordu. Her ne kadar Marx'ın kendi örneğiyle göstermiş olduğu gibi anlayış kapsamında hatalardan kaçınınayı kolaylaştırabilse bile, yazma hiçbir zaman toplumsal eğitim yaratamaz. Rosa, aykırılıkların olanakları ve tehlikelerinin Lenin kadar bilincindeydi. Bernstein'a özgü yanlış taktikler proletaryada bir tür sınıf bilinci üretecek, ama yanlış bir bilinç üretecekti. Lenin'de olduğu gibi, seçenekler burjuva sınıf bilincine karşı proleter sınıf bilinciydi. Rosa Luxemburg Bernstein'ın görüşlerini bir parça uzunca ve burjuva değerlerin yerini proleter değerlerin aldığının bol bol kanıtlarını sunarak çözümlemişti. Aslında eleştirisinin temel amacı da buydu. *Toplumsal Reform ya da Devrim* adlı yapıtının sonuna doğru gündemdeki sorunu ana hatlarıyla koymuştu:

> Diyalektiğe karşı en sivri okları yollayarak, yükselen ve sınıf bilinçli proletaryanın özgül düşünce tarzına karşı çıkmaktan başka ne yapıyor Bernstein? O zamana kadar proletaryayı tarihsel geleceğinin sislerinden geçirmeye yardım etmiş silaha; ekonomik açıdan hâlâ zincirli olarak, geçişçi doğasını tanıyarak burjuvaziyi onunla yenilgiye uğrattığı ve kendi zaferinin kaçınılmazlığını kabul ederek kuramsal kavrayış alanında devrimini yine onunla gerçekleştirdiği zihinsel silaha saldırıyor. Diyalektiğe elveda diyerek ve 'bir yandan',

> 'öte yandan', 'eğer', 'ama', 'daha çok' ve 'daha az' gibi inişli çıkışlı hareketlere yönelerek, ister istemez, başarısızlığa mahkûm burjuvazinin tarihsel bakımdan sınırlı anlayışını (burjuvazinin toplumsal varoluşunu ve siyasal faaliyetlerini doğru yansıtan bir anlayış) kabul eder... Bugünün burjuvazisinin sonsuz nitelikleri ve seçenekleri tam da Bernstein'ın düşünüş niteliğine benzemektedir. Bernstein'ınki bir burjuva bilincinin en rafine ve doğru belirtisinden başka bir şey değildir.[282]

Bernstein'la öteki oportünizm satıcılarına saldırılar genelde 'yanlış' taktiklerinden çok (göreceğimiz gibi onlara da saldırılıyordu gerçi), sosyalist kampa burjuva virüsünün taşıyıcıları olduğu için giderek keskinleşti. Böyle ciddi bir Beşinci Kol eğilimine sahip (ve asıl ürkütücü kapsamı ancak sonraki birkaç yılda görünecek) bir düşmana karşı Sosyal-Demokrasi'yi savunma gerekliliğiyle yüz yüze gelmiş ve ilerleyen bir taktik savunmakta olan herkes, iç cephe güvenceye alınmadığı sürece, fırsatları muhakkak yitirirdi. Bunun içindir ki sınıf çatışmasını keskinleştirmenin bir aracı olarak ve dolayısıyla devrimi hızlandıracak bir 'eylem' öğretisi o sıralarda havada bırakılmıştı; pratik ivedilikler alanına ancak ima yollu belirtiler sokulabilir ve kurtarma operasyonu tamamlanınca geliştirilebilirdi.

Başından beri Bernstein'ın kuramlarının burjuva değerlerin sosyalist karnaval elbisesi biçiminde içeriye sokulması olduğunu dışa vuran Rosa Luxemburg, çok geçmeden gizli ulaşım yolunu (ve kaçakçılar için fazladan bereketli bir yuvayı) keşfetmişti. O günlerde, bir yandan Marksizmin geçerliliğini kuvvetli biçimde yadsırken, öte yandan toplumun işçi sınıfına önemli ödünler vermesi gerekliliğini de kabul eden, radikal ve ilerici burjuva kuramcıların (çoğunlukla akademik toplum bilimciler) oluşturduğu bir grup vardı. Bu toplumsal bütünleşme peygamberleri Bernstein'ın bağlantılarıydı. Toplumda köprünün bir ucunu onlar temsil ederken, Bernstein da sosyalist kampta öteki ucu temsil ediyordu. Bernstein gibi onlar da diyalektiği aşmamakta, sınıf çatışmasını yadsımakta hevesliydi; Bernstein'ın SDP öğ-

282) *Collected Works*, C. III, s. 95.

reticilerine ödünler verilmesini ısrarla istemesi gibi, neredeyse aynı biçimiyle, hükümetin ödünler vermesini istiyorlardı. Rosa Luxemburg iki eğilimin birbirlerini tamamlayıcı yönünü yakalamıştı:

> Birdenbire, karşılığında ücret aldıkları meslekleri, konferans kürsülerinden verdikleri derslerdeki kuramlarıyla Sosyal-Demokrasi'yle savaşmak olan bütün bu iyi insanlar, kendilerini de hayret ettirircesine, sosyalist kampın ortasında buluverdiler kendilerini. Bernstein'ın (ve destekçilerinin) kuramlarında, uzun ve yararsız konuşmalarla yaşamış, ölmüş ve çürümüş, kendilerini sözcüklerle gömmüş kürsü sosyalistleri, 'öznelciler' ansızın yeniden hayata dönmüşlerdi..[283]

İşbirliği ve toplumsal uyum çağrısı ne kadar gelişkin düzeyde ve vurgulu olursa, Rosa Luxemburg'un suçlamaları o kadar şiddetleniyordu. Bir bakıma, Schmoller, Sombart, Roscher, Konrad Schmidt ve Böhm-Bawerk gibi *Kathedersozialisten* (akademik sosyalistler) Bernstein'den bile daha tehlikeliydiler. Sosyalist hukuk alanının dışında kaldıklarından kovularak üzerlerinde disiplin de uygulanamıyordu. Bu noktada Rosa Luxemburg'un revizyonizm problemine kesin çözümünün, en azından 1899 sonuna kadar, kovulma olduğu anımsanmalıdır. Burjuva toplumunu ve Sosyal-Demokrasi'yi iki silahlı kamp diye düşünürsek, bu akademisyenlerden gelen siren sesleri toplum kampından geldiği için iki kat daha tehlikeliydi; Bernstein'ı umutsuz ütopyacı görerek umursamayan pek çok yoldan çıkmış Sosyal-Demokrat, karşı kamptan onun sempatik yankılarla onaylanıp desteklendiğini görselerdi, düşüncelerini değiştirebilirlerdi. SDP'de süregelen şaşmaz bir gelenek, sosyalizmle toplum arasındaki karşıtlığın, diyalektik bir zorunluluktan çok, toplumun sosyalizmi dışlaması ve toplum dışına itmesinden kaynaklandığını iddia etmekti.[284] Bunun için Rosa Luxemburg, revizyonistler aleyhinde

283) "Hohle Nüsse", *LV*, 22 Temmuz 1899; *Collected Works*, C. II, s. 215.
284) Bu görüşün yabancılar için irdelenmesi konusunda bkz. Theodor Barth, "Kaiser Wilhelm II und die Sozialdemokratie", *Cosmopolis* (Londra), C.I (1896), no: 3, s. 873.

yazdıklarını çok aşarak, bu toplumsal düşünceli profesörlere saldırırken sertliğini ve alaycılığını en üst boyutlara çıkarmıştı.

> 'Doğru', 'gerçekçi', 'tarihsel' yöntemimizin bütün sırrı burada. Sosyal-Demokrasi'ye karşı döğüşmek, programını çürütmek. Yararlılık yok, ne kadar modernlikten uzak, ne kadar gerçek dışı, ne kadar tarihsellik dışı! Oysa tersine, kesinlikle, sınıf savaşının ve hatta nihai devrimci amacın yanı sıra işçi sınıfı hareketini sendikaları ve Sosyal-Demokrasi'yi kabul etmek; her şeyi kabul etmek! Yalnızca - sendikalara Sosyal-Demokrasi'yle ister istemez çelişkiye düşecek kendi çıkarları uğruna bir temel sunmak, Sosyal-Demokrasi'yi ulusal sosyalist partiye döndürerek kendi çıkarına uygun bir biçimde uygarlaştırınak... Tek sözcükle, sınıf mücadelesinin çıkarına sınıf mücadelesinin boynunu kırmak –sır bu![285]

İşçi sınıfının kendi çıkarlarını en iyi gözeterek pekâlâ bir kenara itebileceği gereksiz bir lüks olarak sosyalist ajitatörlere saldırılmasını, buna uygun olarak en kişisel temelde (sanki bütün ajitatörlerin cisimleşmiş kişisi Rosa Luxemburg'muş gibi) yanıtlayacaktı.

> Girdikleri tartışmanın tonu 'ne kadar itici, ne kadar incitici, ne kadar kaba'. Bunun için mi Bay Profesör Yardımcısı işçi sınıfını 'karikatürlerinden' yani- 'siyasal ajitatörler'den kurtarmak istiyorsunuz? Yoksa kim, lütfen, bununla tam olarak neyi kastediyorsunuz? Aklınızda Sosyal-Demokrasi'nin sayısız kapı kapı dolaşıp oy toplayanları mı, anti-sosyalist yasalarla mahkümiyetleri bin yılı bulan uyuşuk şeytanları mı var? Siz, ekonomi yazarı olarak, bütün yaşamınızı akademik konferanslarin ve kabul salonlarının güvencesinde geçirmeye nasıl cesaret ediyorsunuz?
>
> Yoksa bir olasılıkla aklınızda bizim küçük taşra gazetelerimizin en ılımlı editörleri; toplantılarımızda konuşan, anlatılamaz çabalarla proleter kökenlerini kamçılayan, bilginin her kırıntısına sahip olmak için kavga veren ve kendi çabalarıyla büyük özgürlük öğretisi-

285) Rosa Luxemburg, "Die Deutsche Wissenchaft hinter den Arbeitern", *NZ*, 1899-1900, C. II, s. 740, 773; *Collected Works*, C. III, s. 237. Değerlendirilen ve saldırıya uğrayan kitapçık Werner Sombart'ındı: *Dennoch. Aus Theorie und Geschichte der gewerkschafllichen arbeiterbewegung*, Jena 1900.

> nin havariliğine soyunan insanlar mı var? Değindiğiniz kişiler bu 'zayıf düşünceli, sorumsuz tahrikçiler' midir? Asıl kendiniz sorumsuz bir tahrikçisiniz, çünkü bir gün, Tanrı'nın ve doğru düşünen insanların yardımıyla, basit bir asistan kalmaktansa gerçekten tam bir profesör olabilesiniz diye gençliğinizden beri Alman bilimi denen şeyin soğuk bayağılıkları ve totolojileriyle beslenmişsiniz!
>
> Yoksa, varlıklarını ve ailelerini her an riske atarak, kitleleri eğitip gayrete getirme konusunda karşılık beklemeyen çalışmalarını asla aksatmayan, sosyalist inançlarımızın eski ve her zaman yeni sözcüklerini yüz kere, bin kere onlara götüren bizim sayısız ve isimsiz kapı kapı dolaşan insanlarımız mı, sizin bu 'siyasal ajitatör karikatürleri'?... Siz, bir papağan gibi, burjuva ekonomi biliminin eski nakaratlarını, hatta Sosyal-Demokrat tehlike konusundaki daha eski atasözlerini kekeleyip durmadan öteye gitmeyen, Lassalle'ın sefil bir karikatürüsünüz! Öğretinizi yüksek çatılardan bağıra bağıra ilan etmeye bile cesaretiniz yok, yalnız peltek peltek konuşur, insanı karalar ve naifliklerine ve yumuşak huyluluklarına güvenerek kitlelere zehir akıtırsınız.[286]

Çünkü onlar *Kathedersozialisten*'in kendisinin hükümet politikasına karşı gerçek bir muhalefet olma iddiasında bulunmasının tersine, demir yumruğun üzerini yer yer ama sinik biçimde örten kadife eldivenden başka bir şey değillerdir.

> Alman toplum bilimcileri her zaman polisin uzantısı işlevi görmüşlerdir. Polis Sosyal-Demokrasi'ye karşı lastik coplarla harekete geçerken, toplum bilimcileri zekâ silahlarıyla iş görürler... İlkin göbekli profesörlerin bilgelik üretimiyle kamuoyunu uyuşturarak... sonra Marx'a ve öğrencilerine karşı polemik ve iftiralarla, son olarak da akademik bilgelik denen özel bir burjuva/sosyalist karışım yaratarak.[287]

Rosa'nın nefret tapınağında genelde toplum bilimcilere, özelde Alman toplum bilimcilerine her zaman özel bir yer ayrılmıştı. Geor-

286) *Collected Works*, C. III, s. 237.
287) *A.g.y.*

ges Sorel'in çok özlü bir deyişle dile getirdiği *("Autre chose est faire la science sociale et autre chose est former les cosciences")** tarafsız toplum bilimcilere olumlu bir kuramcı gözüyle bakmaya karşı yerleşik bir horgörü geleneği vardı ilkin. Sonra, gerçek yaşamdan kopuk kuru formülasyonlarıyla, Alınanların akademik katkılarının özellikle yoksunluğu dikkat çekiciydi. Bu ton, Marx'ın bir kısım genç Hegelci filozofa yönelik saldırılarındaki tonu çok anımsatır.

> Almanya, Ekonomi Politik'in 'tarihsel' okulunun doğum yeriyken, İtalya'nın merkantilizmin beşiği, Fransa'nın fizyokratlar okulu, İngiltere'nin ise uluslararası ticaret konusundaki klasik düşüncelerin üretildiği yer olması rastlantı değildir. Ulusal ekonominin öteki büyük sistemleri genel düşünceleriyle yükselen burjuvazinin pratik politikasına yol gösterdiği ve esin kaynağı olduğu halde, yükselen işçi sınıfı karşısında burjuva-feodal bloğa silah sağlamak kesinlikle Alman 'ulusal' ekonomistlerinin yazgısıydı.[288]

1906'dan sonra Rosa Luxemburg bu görüşü Rus literatürünün sağladığı toplumsal çözümlemeyle (daha sonraki yararına) karşı karşıya getirecekti.

Ancak en önemlisi, herhalde, Alman Sosyal-Demokrasisi'ni kaplayan ve psikolojik bakımdan coşkulu saldırgan bir tonun ortaya çıkmasına neden olan, felce uğratıcı entelektüel aşağılık duygusuydu. İkinci Enternasyonal kendi saflarında yerleşik bir akademik gelenek oluşturamamıştı. Sombart gibi Marksizme yakın tek tük kişiler vardı, ancak son anda baskılar sonucu kopuyorlardı. Bir Alman Labriola'sı yoktu. Bu yüzden akademik sözcü rolünü Rosa Luxemburg ve Franz Mehring gibi, akademiden yetişmeyen ama akademisyen niteliklerine sahip kişiler üstleniyorlardı. SDP, entelektüel savunusunu onların ellerine bırakmaktan oldukça hoşnuttu.

Bu yüzden, revizyonizm tartışması sırasında, SDP'yi düşman bir toplumun kuşatması altındaki bir kale diye düşünebiliriz. Ansızın

---

*) Toplumbilimiyle uğraşmak bir şeydir, bilinçleri şekillendirmek başka bir şey. (ç.n.)

288) "Im rate der Gelehrten", *NZ*, 1903-1904, C. I, s. 5; *Collected Works*, C. III, s. 249.

önemli bir Beşinci Kol, bir ölçüde bir virüsün masum taşıyıcıları, bir ölçüdeyse düşmanın düşüncelerinin bilinçli yayıcıları keşfedilivermişti. İlk başta, bu iki tip arasında bir ayrım yapma çabası görüldü. Ama çok geçmeden ve siyasal komünizmin tarihinde o zamandan beri her iki tip de bilinçli beşinci kolcularmışcasına davranışlarla karşılaştılar.

Kale içinde temizleme operasyonu yürütülmekteyken, dış düşmana karşı yarma herekâtlarına girişmek söz konusu değildi. Saldırı silahları buzhanelere kaldırılmıştı. İç düşmanı temizlemek için vatandaşları kollamak zorunluydu. Bu da Rosa Luxemburg'un sonraki birkaç yılda büyük bir şevkle yürüttüğü revizyonizm aleyhine açık bir cadı kazanına dönüştü. Dahası, proletaryanın uluslararası boyutta bir ilgi alanı olduğu için (Rosa Luxemburg'un kafasında her zaman yer etmiş bir uluslararası yön), ülke içi teşhisten çıkarılan dersler Fransa, Belçika ve başka yerlerdeki, hepsi de düşmanın oportünizm virüsüyle aynı hastalığa yakalanmış öteki kuşatılmış kalelere büyük bir süratle taşınmıştı. Polonya sosyalizmi açısından Alman deneyimi eski düşman PSP'yi aynı hastalık nedeniyle karantinaya almayı çok daha kolaylaştırıyordu; artık özel bir düşman olmaktan çıkmıştı, dünya çapındaki bir düşmanın yerel temsilcisiydi. Ne var ki Rosa Luxemburg asıl kavgalarını yine öncelikle Almanya'da verecekti; en azından 1903'e, parti kongresinde biraraya gelmiş vatandaş delegeleri nihayet toplum dışına itilmiş 'cüzamlılar'ın sonuncusunu görüp işittikleri zamana kadar. Ya da öyle görünüyordu. Bütün kuşatılmış kalelerde olduğu gibi, fiziksel olarak yaşamını sürdürme gereksinmesininin konuşma özgürlüğü gibi uygar konforlar karşısında önceliği alacağı kesindi.

> Her siyasal partide yaşam tarzımızı eleştirme özgürlüğünün belirli bir sınırı olmalıdır. Varlığımızın, 'özgür eleştiri' konusu yapılamayacak sınıf mücadelesinin temeli budur. Eleştirme özgürlüğü adına intihar edemeyiz. Oportünizm en azından, Bebel'in söylediği gibi, omurgamızı kırar.[289]

289) *LV*, 14 Eylül 1899, akt. *Collected Works*, C. III, s. 175.

REVİZYONİZMİN PRATİĞİ

Rosa Luxemburg'un revizyonist pratikle ilgili çözümlemesi iki kategoriye ayrılıyordu. Birincisi ve daha önemlisi, sınıf bilinciyle ilişkisiydi. Bunun dayandığı zemin değişken bir sınıf bilinci değil, *proleter* ya da *burjuva* sınıf bilinci yönündeki ikilik eğilimiydi. Aralarında mutlak bir berraklık vardı; üstelik derece anlamında değil, türsel anlamda. İkinci ve daha az önemli kategori herhangi bir eylemin değerinin pratik sonuçlarına bakarak biçilmesiydi; faaliyet ölçütü yani.

(a) *Taktikler ve sınıf bilinci.* Revizyonizm tartışmasının gündeme soktuğu taktiklerle ilgili hemen her tartışmanın ardından hemen sınıf bilincinin manyetik alanı bir kalıp biçiminde geliyordu. Almanya'da özel ilgiye değer iki örnekten söz edilebilir. İlki, SDP'nin rolünün devrimci parti mi reformist parti mi olduğunun sınanması ve kopma noktasını gösterecek *Reichstag* seçimleri problemi. Seçimlere katılım, özellikle Almanya'da varolan iki dereceli oy sistemi gözönüne alındığında, her seçim zamanında geçici ittifaklar ve koalisyonlar sorununu ortaya koyuyordu.[290] Bu nedenle taktik etkenler belirli zamanlarda ağırlıklı bir önem kazanıyor ve SDP'nin geleneksel yadsıyıcı küçümseme çizgisinden çok farklı ve kendi içinde bütünsellik taşıyan bir politika yapma 'tarzı'na kapı açılıyordu. Seçimler partinin caneviydi. Bunu anlayan Rosa Luxemburg, uzlaşmaz bir yaklaşımla, seçim sürecini (ve aslında *Reichstag*'daki bütün faaliyetleri) parça parça eğitici roller düzeyine indiriyordu. Bu, son revizyonist pratiklerle aşınmış eski (yani, doğru) yorumdu.

> Partinin eski geleneği bozuldu. O zamana dek ana amaç vekâlet değil, eğitimdi. Sosyal-Demokratlar'ın iki dereceli sistemde orta sınıf

290) Bu seçim sistemiyle her seçim bölgesinde bir ya da iki seçim gerçekleşiyordu. İlk oylamada hiçbir aday mutlak çoğunluğu almazsa, ikinci ya da sonraki turlar kısa aralıklarla gündeme geliyordu. Partiler bu sayede doğallıkla hiç şansı bulunmayan adayları daha az kötünün lehine çekerek anlaşmalar yapma şansını yakalıyorlardı. Yani, ilerici bir aday ikinci oylamada muhafazakârları saf dışı bırakmak için bir ulusal Liberal lehine çekilebilirdi.

> adaylara oy verdikleri noktada söz konusu olan muhalefetin kuvvetlendirilmesiydi. Bununla birlikte Bavyera'da, (pakt) mutlak çoğunluğu elde etmek için partilerin en gerici ve sahtekâr olanına yardım etti... oportünizmin bütün dışavurumları ortak olarak ne pahasına olursa olsun ivedi günlük başarı peşinde koşma gibi basit hedeflerdir..."[291]

Sosyalist üyelerin *Reichstag*'daki eylem özgürlüklerinin böyle kısıtlayıcı biçimde yorumlanmasına karşın pek çok açık ve örtük meydan okumalara, onların faaliyetlerinin 'konuşma dükkanı'nın duvarları içerisinde başka bir anlam taşıyamayacağım söyleyerek cepheden karşılık vermişti Rosa. Her konuşma, her jest, her oy dışardaki kitleleri hedeflemeliydi. *Reichstag*'da, ağızdan çıkan sosyalist sözcükler pencereden dışarı taşmalıydı (epey yerleşmiş olan *"durch das Fenster reden"** deyişinin kaynağı burasıdır). Sosyalist *Reichstag* milletvekillerinden oluşan ve sayıları çoğalan müfrezeyi kaplamış kurumsal sağduyunun gerçekliğe ne denli yabancı kaldığı en canlı biçimde arkadaşlarının bu direktifini harfi harfine uygulamaya çalışan Karl Liebknecht'e gösterdikleri tepkiye bakarak görülebilir. Onun çıldırdığını sanmışlardı.[292]

Sorun ulusal ölçekte keskinleşmeden önce bile (ve bu durum ancak 1912'den sonra, SDP *Reichstag*'da en geniş parti haline geldiğinde doğmuştu) Güney Almanya'da giderilemeyen yerel bir problem olarak başgöstermişti zaten. Orada Sosyal-Demokratların meclislerin çalışmalarına katılımı kuzeye oranla her zaman daha fazla olmuştur. SDP'nin komünal işlerde yerleşik bir işbirliği ve katılım geleneği vardı, yerel yönetimdeki yetkililerin seçmen kotasını parti sağlıyordu. Bundan ötürü, revizyonizm hakkında genellemelere gitmek yerine, güneydeki partinin kabul etmesi beklenen özel koşulların tanınması çağrısı yapılıyordu. Tartışmayı göğüsleyen yine Rosa Luxemburg oldu. Özel koşullar anlayışını aralıksız suçladı. Bu ko-

---

291) *LV*, 30 Ağustos 1899, Rosa Luxemburg'un 29 Ağustos'ta Leipzig'te yaptığı konuşmayı bildiriyor. Altını ben çizdim.
*) Pencere önündeki konuşma. (ç.n.)
292) Bkz. İkinci kitap, Bölüm 13.

nuda ilk başta neredeyse yalnızdı. Çünkü, haklı haksız, güneyde ünlü özel koşullar vardı. Yönetimin 1901'den sonra disiplin, birlik ve beraberlik konusunda kopardığı bütün yaygaralarda, çözümleme sorunu tamamen bir kenara itildi ve asla çözüme kavuşmadı. Yüzeyden bakıldığında 1910-1911'de, yakın *Reichstag* seçimlerinden sonra açılan 'heyecan verici yeni ufuklar'ın tamamlayıcı doğasını ve güneyin eski ama mahkûm edilmiş pratiğini belgeleyebildiği zaman, son gülen Rosa Luxemburg oldu. Ancak nesnel tamamlayıcılığın doğası en sonunda kendini savaşın patlamasıyla birlikte evrensel bilince dayattığı zaman, aynı gülüş yüzünü buruşturmaya döndü. Çünkü o zamana kadar nesnel koşullar kuzeyde ve güneyde aynı duruma gelmişti; ne var ki parti politikasının yeniden değerlendirilmesine yol açma yerine pratikteki durumun kabullenilmesine varıldı.

İkinci örnek, Fransa'daki Millerand örneğiyle öne çıkmış olan, sosyalistlerin burjuva hükümetlere katılımı üzerine uzun tartışmaydı. Rosa Luxemburg bunu da bütünüyle temel ilkeler sorunu gibi ele alıyordu.

> Ne olursa olsun Waldeck-Rousseau kabinesinin özel durumunu değerlendirmeye değil, genel kuralların yerleştirilmesine ilgi gösteririz. Bu bakış açısından bir sosyalistin burjuva hükümete girişi sınıf mücadelesine zarar vermekten başka işe yaramayacak bir deney olarak görülmelidir. Burjuva toplumunda Sosyal-Demokrasi tanımı gereği bir muhalefet partisi rolüne hapsolur; ancak burjuva toplumunun yıkıntıları üzerinde yönetici bir parti biçiminde görülebilir.[293]

Böylece Fransa'yla Almanya arasında karşılıklı göndermelere rastlanır oldu: Almanya'daki revizyonizm (güney dışında) sözler ve niyetlerle sınırlandığı ama Fransa'da pratikte etkileyici bir uygulama alanı bulduğu için, Rosa Luxemburg da Fransa'nın o ölçüde tarihsel gelişme çizgisinde Almanya'nın gerisinde kaldığı sonucunu çıkarmaya yönelmişti.

Nihai amaçlarla güncel hareket arasındaki dengeyi nihai amaçlar

293) "Eine taktische Frage". *LV*, 6 Temmuz 1899, akt, *Collected Works*.

pahasına bozmaya yönelik bir girişimi (bütünüyle farklı düşüncelerin ortaya konmasından sonra) Almanya'da henüz yenilgiye uğrattık. Fransa'da ise (sosyalizmdeki) radikal unsurların birliği sayesinde (nihai amaçlarla güncel hedefler arasında) denge daha yeni yeni ilk kez olarak kurulmuştu.[294]

Ancak bu uygulama karşılaştırmalı siyaset sosyolojisinde Rosa'yı soyut yanlış yorumlardan oluşan bir çöle sürüklemişti. Fransa'yı seven ve Fransa'daki devrimci başarıların değerini bilen Rosa, şimdi paradoksal olarak, bu başarıların bir ölçüde efsanevi boyutta kaldığı Fransa Cumhuriyeti'nin imparatorluk Almanya'sından daha az 'ileri' olduğu önermesini oldukça ayrıntılı biçimde kanıtlama yükümlülüğüyle karşılaşmıştı. Bu da Dreyfus olayında gericiliğe karşı kazanılan zaferi geçici ve anlamsız diye karalamaya varıyordu ki, revizyonizmin deli gömleği Rosa'nın sezgilerini kaplamaya başlamadan önce girişilen daha önceki 'olay'la ilgili çözümlemeyle doğrudan çelişiyordu.[295]

Rosa Luxemburg'un Fransa üzerine 1898'den 1901'e dek yazıları, onun bütün çalışmalarının en az güvenilir ve bilgilendirici olanları arasındadır. Rosa, Güney Almanya olayındaki gibi aynı zorunlu yadsımayı barındıran özel koşullar gerekçesinin önünü açmıştı: "Biz (Almanya'da) 'büyük deney' ülkesine anlamlı gelen bir şeyler aramayı boşuna sürdürüyoruz."[296] Fransa'nın devrimci deneyimi güncel amaçlar açısından değersizdi; Jaures'ın o kadar gururlandığı yeni yöntemler yeni değil, eski ve kesinlikle modası geçmişti.

> Jaures, Dreyfus olayının durgun günlerinin büyük sloganlarını monotonlukla yinelemekten başka bir şey yapmamaktadır... Jaures

287) "Die Sozialistische Krise in Frankreich", *NZ*, 1900-1901, C. II, s. 495, 516, 548, 619; akt. *Collected Works*, C. III, s. 282. Fransız 'radikal birlik' Vaillant'ın *Parti Socialiste revolutionnaire*'i ve Guesde'nin *Parti Ouvrier français*'nın Jaures'in *Parti Socialiste français*'yla Japy'da 1899 yazısındaki birleşme denemeleriydi. Birlik hiçbir zaman işlerliğe kavuşmadı; sol ve sağ neredeyse hemen ayrıldılar yine.
288) Krş. "Die Sozialistitche Krise in Frankeich". 1900'de, *SAZ*'da 1898'de çıkan diziyle birlikte kaleme alınmıştır: Özellikle 9 Ağustos, 18 Ağustos ve 13 Eylül'de çıkan makaleler.
289) "Der Absohluss der Sozialistische Krise in Fnnkreich", *NZ*, 1901-1902, C. II, s. 710, 751, akt. *Collected Works*, C. II, s. 336.

> melodileri Verdi'nin eski güzel aryalarını anımsatır, güneşli İtalya'da her kara gözlü ve mutlu miçonun dudaklarından dökülür... ama şimdi laternanın cansız mekanizması gibi kederli bir monotonlukla gıcırdamaktadır. *Tempi passati!** Ve organ öğütücünün kendisi bezgin ve kayıtsız görünür; kolu çeviren sadece pratik bir eldir; kalbini bulamazsınız onda.[297]

Bu mantıktaki çelişkileri görmek kolaydır. Jaures'in yöntemleri gerçekten eskiyse, o yöntemlerin bir belirtisini oluşturduğu revizyonizm de eski olmalıydı; bu durumda Sosyal-Demokrasi'nin oturmuş ve o ana dek meydan okunmamış ilkelerine geri dönüş çağrısı anlamsızdı. Aynı biçimde, Dreyfus olayının anlamı sosyalistlerin katılma gereği duymadıkları ve kapitalist kamp içinde kalan öldüresiye bir kavgadan ibaret kalsaydı, Jaures'i tutarsızlığı nedeniyle suçlamak olanaksız olurdu. Çünkü o da kendi politikasının sürdürülmesiyle uğraşıyor ve sadece Dreyfus olayının gündeme getirdiği ivedi sorunlar çözümlendi diye aşıldığını düşünmüyordu. Rosa'nın çözümlemesinde yer yer gerçeklik pırıltılarına rastlanıyordu: Sözgelimi, bir ideal olmaktan uzak Jules Guesde'nin önderliğindeki Fransa'daki çoğu 'Marksist' grupların katı tutumları, Jaures'in tutumlarıyla sağ kanat oportünizminin çarpık bir biçimde giderilme çabasıydı. Solcu katılığın ve aşırılığın oportünizme karşı bağışlanabilir bir tepki biçiminde çözümlenmesi yeniydi ve Rosa Luxemburg bundan genel bir hipotez çıkarıp daha sonra Bolşeviklerin inatçılığını Menşevik oportünizminin ürünü diye açıklamakta yararlanmıştı. Ancak bunlar çok seyrek yanıp sönen pırıltılardı. Genelde Dreyfus olayından başlayıp Millerand olayına ve 1904'te Enternasyonal'in Amsterdam kongresine kadar Fransa'daki gelişmelerin ayrıntılı olarak ele alınması, Alman Sosyal-Demokrasisi'nin reviyonizm tartışmasının sonucunda yığdıkları tepe tepe yükselen siperlerin neden olduğu tecrit olmanın ve gerçekdışılığın üzücü bir örneğiydi.

---

*) *Tempi passati:* geçmiş zamanlar.

297) *A.g.y.*, s. 375. 'Jaures'in melodileri' için bkz. Ekim 1900'de Lille'de yaptığı konuşma (ve Guesde'nin yanıtı), yeniden basım: "Les methodes", *Euvres*, C. VI, s. 189-217.

(b) *Taktiklerin pratik başarısı*. Rosa Luxemburg ne yardan, ne serden vazgeçecekti. Revizyonist taktikleri suçlaması genellikle ilkesel konulardaki kafa karışıklığını ivedi başarılarla örtememesinden kaynaklanıyordu. Parvus'la Güney Almanya üzerine girdiği tartışma bir ölçüde basit bir sorundu: Liberallerle ittifak çok daha gerici Katolik Merkez'i dışarda bırakma amacını sağlamış mıydı, yoksa Merkez'in daha büyük bir seçim zaferine ulaşmasına mı yardım etmişti? Fransa bağlamında, Jaures'in radikaller ve ilericilerle ittifakı gericiliği köşeye mi sıkıştırmıştı, ilerlemesine mi yardım etmişti? Yine de bu tartışmalar ampirik değil, gerçek olguları arayan şeylerdi. Sonucu kuşkulu 'anlaşma', gericilik adına tartışma götürmez bir yenilgiyle bitseydi, işte o zaman Rosa kesin bir el çabukluğuyla bir şeyler yazmaya tamamen hazırdı: Gericiliğin asıl tehdidi mutlaka yanıltıcı bir izlenim sunmasıydı! Rosa Luxemburg'un taktiklerinin pratik sonuçlarına ilgi göstermesinin belki en anlamlı örneği Belçika'ydı; Belçika Sosyal-Demokrasisi'nin genel oy hakkını elde etmek için liberallerle yaptığı ittifak. Rosa Luxemburg'un en eklektik olduğu yer burasıydı.

İlk önce, eylemin sonucu beklendiğinden yargı havada kalmıştı. "Belçika işçi hareketi çürüyen bir kapitalist devlette en devrimci güç olarak hak ettiği yerde durmaktadır artık. Yarının neler getireceğini Philippi'den sonra göreceğiz."[298] Burjuva partilerle ittifaklara karşı alışılmış, ucunda kuram bulunan oklarını fırlatmakta olan Rosa Luxemburg, bir kereliğine, konuyla ilgili önceden bir yargıda bulunmaksızın sonuçların kendini göstermesini istiyordu. Ne yazık ki Belçika'da genel oy hakkı reformuna yönelik grev çabaları istenen sonuçları getirmedi. Cassandra her zamankinden daha yüksek sesle yas tutuyordu artık. Bu noktada en sonunda, yanlış taktiklerin sınıf bilincini bozmakla kalmadığını, belirtilen amaçların elde edilmesini de hiçbir zaman getirmediğini ortaya atan ikili tezi aydınlığa kavuşturan kusursuz bir örnek bulunmuştu. Rosa Luxemburg Belçika sorunu üzerine kaleme aldığı bir seri makalede Almanların revizyonist nedensellik dizisini yeniden yarattı; kararsızlık pratik başarısızlığa,

298) "Der dritte Akt", *LV*, 15 Nisan 1902; *Collected Works*, C. IV, s. 330.

ihanet bozulmaya yol açar.[299] İhanet ve bozulmayla ilgili tam Bernstein'cı yaklaşıma *götüren* ara kararsızlık ve hata aşamasının nedenini bulmak zorunluydu, çünkü Rosa Luxemburg burada sadece reformist kanatla değil, önemli bir sosyalist partinin resmi liderliğiyle uğraşıyordu. Fransa'da Jaures önemli ve bağımsız bir sosyalistler grubunu temsil etmekteydi, Vandervelde Birleşik Belçika partisinin kabul gören lideriydi; ikisine de Alman Sosyal Demokrasisi'nin muhalif bir hizbiymiş gibi davranılamazdı. Bu yüzden gerek *Parti socialiste française*'in ve gerekse Alman revizyonistlerinin doğrudan eşdeğeri olan Belçika Sosyal-Demokrat Partisi'nin kapıldığı ideolojik çürümenin kanıtları basitçe kuramdan çıkarılamazdı, politika ve eylemlerine dayanarak ayrıntılı biçimde kanıtlanmak zorundaydı. Rosa Luxemburg'un taktik sorunlarla ilgisi bir ölçüde başkalarının işine burnunu sokan bir kişinin tavrı, ama her şey bir yana, uluslararası oportünizmin birbirini tamamlayıcılığının gerekli teoremini yaratmakta zorunlu bir adımdı.

Kuşatılmış kale benzetmesi revizyonizm tartışmasının sonuçları kavranacaksa özellikle işe yarar. Revizyonizm yok edilmemiş, gerçekliğe kök salmıştı; halkta bulduğu kökenlerine sığınarak sürekli mahkûm edilmeye karşı hayatta kalmasını bilmişti. Ancak 1903'ten sonra parti ilkeleri ya da politikası olarak SDP'de tartışmalı bir konu olmaktan çıktı. Bütün geriye kalan, revizyonizmin belirtilerine yöneltilen saldırılardı.

1901 ve 1903 parti kongreleriyle 1904 Enternasyonal kongresinin revizyonizmin kuramsal temelini mahkûm etme kararı Bernstein'ın 1898'deki önermesinin tartışılmasının otomatik bir sonucu değildi. Kuramla ilgili tartışma ilk başta sonuç alıcı bir yönde ilerlemedi. SDP yönetimi iki yıl asıl olarak ilgi duymadığı tartışmanın kuramsal boyutunu özendirerek herhangi bir bağlanmadan kaçınmıştı. Ancak sorun birkaç aydınla sınırlı değildi. Özellikle de aydınlar ilkelerle pratik arasında bağ kurdukları ve reformist uygulayıcılara

299) "Steuerlos", *LV*, 21 Nisan 1902; ayrıca "Das belgische Emperiment", *NZ*, 1902-1903, C. I, s. 105, akt. *Collected Works*, C. IV, s. 337; "Die Ursacher der Niederlage", *LV*, 22 Nisan 1902, akt. *Collected Works*, C. IV, s. 334.

karşı cadı kazanı kaynatmaya başladıkları zaman. Bunlar genellikle eylemlerini cesaretle savunup, yönetimi önünde sonunda taraf tutmaya zorlayan seçkin ve önemli yoldaşlardı. Gördüğümüz gibi, her kişisel dostluk ve bağlılık eğilimi yönetimi revizyonistlere doğru çekerken, Rosa Luxemburg ve Parvus gibi insanlar dostu olmayan yabancılardı. Öyleyse yönetim Bernstein'la izleyicilerinin üstüne niçin bu kadar yoğun biçimde düşüyordu?

Bu, kesinlikle, eski iyi ilkelere duygusal bir bağlılıkla sınırlı kalmayan, çok daha pratik ve kendi çıkarlarını düşünen bir etkenden dolayıydı. Bernstein haklı çıkarsa, Sosyal Demokrasi'nin bir yaşam tarzı ve örgütlenme olarak ayrıcalığı dayanıklılığını sürdüremezdi. Parti liderleri kariyerlerini topluma tam muhalefet sayesinde elde etmiş, destekçileri tarafından dışlanmalarına rağmen SDP'de ikame bir toplumu yeni baştan yaratmışlardı. Işıklar karanlıkta yakılmıştı. Ve 1890'dan sonra meyvaları topladılar. Yüzyılın sonuna gelindiğinde SDP artık devlet içinde devletti. Meşru yöneticilerinin bu *status quo*'nun korunmasında güçlü çıkarları vardı. Ayrılığın vurgulanması basit politika, hatta ideolojinin sınırlarını aşıyordu; sosyalistlerin kendilerini neredeyse farklı bir türmüş gibi görmelerini (toplumun geri kalanınca ve oldukça yerilerek paylaşılan bir görüş) sağlayan derin bir ahlâki farklılaşmayı getiriyordu. Bu bilinçli, neredeyse yaradılıştan gelen ayrım Almanya'da o denli geniş bir kabul görüyordu ki, sosyalistlerin pek çok yararlı 'normal' Alman özellikleri taşıdıklarının, onların genellikle söylediklerinden farklı şeyler yaptıklarının keşfedilmesi ciddi bir sosyolojik atılım diye görülüyordu. Buna işaret eden Max Weber'den başka birisi değildi. Sosyologlar bugün bile Weber'in 'keşfi'ni kullanmaktadırlar: Sınıflara ya da kastlara bölünmüş toplumların ayrıldıklarından daha çok ortak yönler sergilediklerinin kanıtları olan insanlardı Sosyal Demokratlar.[300] Toplumu doğrudan ve hemen etkileme hırsı, topluma girme, Almanya'daki herhangi bir parti gibi olma, er geç iktidarı alacağı iddiasına girme-

300) Max Weber'e gönderme için bkz. Reined Bendix, "Public Authority in a Developing Political Community: the Case of India", *European Journal of Sociology*, C. IV, No: 1 (1963), 51, not 15.

yen basit bir çıkar grubu olma demekti. Bütün hiyerarşinin otoritesi reformist amaçların başarısına oranla kaybolmalıdır, çünkü söz konusu olan sadece siyasal liderliğin otoritesi değil, aynı zamanda toplumun olağan yapısının yerine konulan şeyin otoritesiydi. Parti açısından reformizmin başarısı kendi kendini tasfiye etmek demekti. Sosyalist özlemler karşılandıkça, Sosyal-Demokrat örgütlenmenin yayılması, liderlerin özerk bir hükümet olma konumu da mutlaka zayıflayacaktı. Varlık nedenleri *(reason d'etre)* kesinlikle başarının olanaksızlığıydı. Varlıkları, toplumda siyasal katılımdan uzak durmanın yarattığı boşluğu dolduruyordu. Toplum içinde bir politika eklemlemek üzere değil, eskinin çöküşünden sonra gelecek yeni bir toplum yaratmak için seçilmişlerdi. Partinin biricik amacı büyümeydi ve büyüme, içinde muhalif kamptan ayrı durmayı barındırıyordu. Topluma katılım nihai çöküşün tarihini geciktirmekten başka işe yaramazdı. Marksist terimlerle parti, yabancılaşmanın tuğlalı ve harçlı yapısıydı. O zaman savunulması gereken kale buydu.[301]

Bütün bunların Marksizmi istemeden de olsa (dinamik ve asla durağan kalmayan bir toplumsal değişiklik kuramına) zorladığı açıktır. Bunun için Rosa Luxemburg, Plehanov, Kautsky ve Mehring gibi 'Marksistler', onur duydukları kadar, kendilerini her zaman yalnız ve tecrit durumunda hissetmişler, belirli aralıklarla çevrelerindeki cehaletten kaynaklanan duygusuzluğa söylenip durmuşlardı. İçlerinden en çok saygı duyulan Kautsky'nin fiilen, özünde Marksist-olmayan, bir anlamda durağan bir olaylar akışının kuramsal geçerliliğini ortaya koymaya kalkışması (ve bunu bütün Marksizm adına yapması) sosyalist tarihin büyük ironilerinden biridir. Göreceğimiz gibi bunun kendine özgü bir mantığı yok değildi; rastlantısal ya da haince bir yaklaşım değil, örtük ve kaçınılmaz, hatta bilinçsizce gündeme gelen bir çizgiydi. İşte bu yüzden Kaustky yıllarca, önemini yitirdikten (Sosyal-Demokrasi bölünüp de bunun farkına varama-

301) SDP'nin devlet içinde devlet olma durumu ve politikadan geri durma çizgisinin uzantılarının daha ayrıntılı bir tartışılması için bkz. J.P. Nettl, "The German Social-Democratic Party 1890-1914 as a Political Model", *Past and Present*, No: 30, Nisan 1965, s. 76-86.

ması nedeniyle kendini anında ve geri dönüşü olmayan bir biçimde müzeye koydurduğunda, onun dünyası sona ermişti) çok sonra bile komünistlerin umacısı olarak kalmıştı. Bu da her yerdeki komünistlerin kendilerini niçin Sosyal-Demokrat mirasçıları olarak görmekten çok Marx'la doğrudan ve yeniden bağ kuran kişiler olarak gördüklerini açıklar.

Revizyonistlerin önerdiği, düşmanla barış imzalamak, toplumda sınırlı bir yer karşılığında kale kapılarını ona açmaktı. Rosa'nın sosyalist davayı kuvvetle savunduğu noktada, yönetim Rosa'yla örtük bir görüş birliği içindeydi (zayıf olma konumundan hareketle). Kuşatma koşullarından başka durumlarda konumları ve otoritelerini koruyabileceklerinden kuşku duyuyorlardı.[302] Bu nedenle siyasal gereklilikler Rosa'yı, asıl hareket noktaları kendi katı teleolojisinden çok çok farklı bir yürütme organının sözcüsü ve müttefiği durumuna getirmişti. Yönetimin ilgilendiği devrim değil, *status quo*'ydu –bu durum devrimci önermeler gerektirse bile. Değişik güdüler arasındaki anlık karışıklık şu noktada açıkça görülebilir. Rosa Luxemburg ve Kautsky ortak bir görüş birliğine varmayı becermiş, yönetim de ikisini birden ayrımsız kendi savını propaganda etmekte kullanmıştı. Sonraki gelişmelerin göstereceği gibi, yönetimin asıl gereksindiği kuramla pratiğin kesin biçimde ayrılmasıydı. Kuram sadece pratik gereklilikleri gizleyip cilalamanın silahlarını verecekti, öncelikle Kautsky'nin göreviydi bu; o da bu görevi uzun süre, bilinçsizce ve iyi bir biçimde yerine getirdi. *Status quo*'daki çıkarı yönetimin çıkarlarıyla aynıydı; Büyük Katerina'nın Diderot'ya söylediği gibi, kuramcı kâğıt üzerine yazarken yönetici insanların derile-

302) Hem uluslar arasında, hem de ortaya çıkan toplumsal gruplar arasında birlik kurma sorunu çok benzer konulardır. SDP 'ilkeler'iyle günümüzün ortaya çıkan ya da gelişmekte olan ülkelerinin milliyetçiliği arasındaki ilişki artık açıkça görülür. Bunun nedeni sadece farklı grupları etkileyen aynı baskılar da değildir. Pek çok açıdan özellikle SDP (ve özellikle Rosa, genelde ise uluslararası sosyalizm) basitçe sınıf temelindeki bir siyasal partiden öte, bir ulus, bir anavatandı. Bunun için iki durum gerçekten birbiriyle kıyaslanabilir. Ayrıca bkz. Ek: Ulusal Sorun. Bu sorunun olarak tartışılması: J.P. Nettl, *Political Mobilization: A Sociological Analysis of Methods and Concept,* Londra 1967.

rine yazar: çok daha duyarlı ve korkunç bir kâğıt parçası! Çatışma ya da rekabete gerek duyulmuyordu. Ancak bunlar Rosa için yetersizdi.

Demek ki Ortodoksluğun sürdürülmesi yönetime de, Kautsky'ye de istediklerini sağlıyordu, öte yandan Rosa için çıkmaz bir sokaktı; 1907'den sonra yönetime karşı muhalefetinin uzlaşmaz ve dikbaşlı niteliğinin kesin kaynağı revizyonizm tartışmasındaki kendi çabalarıydı. 1907'den sonra 1899-1904 arasında geçmiş olduğu uzun yolu tekrar geri katetmişti. Daha sonra kitle greviyle, ardından çok daha geniş kapsamlı emperyalizm öğretisiyle ilgili anlayışları, kendiyle yetinen bir izole durumun düzelticisi; kendisinin büyük tantanalar ve ustalıkla olanaklı kılınmasına yardım ettiği *status quo*'nun ilahlaştırılması ve sonsuza değin *(ad infinitum)* süreceğine ilişkin tahmin yürütülmesiydi. Ancak ilkin bir yanlış anlama, sonra bir politika farklılığı (normlar) ve en nihayet *Weltanschavung* (değerler) çatışması diye gördüğü şey, aslında, partinin bütün niteliğini değiştirmişti ve asıl kavga bu yönelim üzerine patlak verecekti. Partide revizyonizm tartışmasından sonra kendine yeterli, Ortodoks bir çekingenliğin belirlenmesiyle birlikte, parti kurumlarının işlevi de sessiz sedasız değişti. İdeoloji, devrimin aynı eski dışa dönük ideolojisi, giderek yalnız ve yalnız bir iç birlik aracı işlevi görüyordu. 'Pratik' politikanın her düzeyde sürdürülmesiyle birlikte (seçimlere katılım, sendikal çalışmalar, *Reichstag*'da burjuva partilerle blok oluşturma girişimleri) kuramla pratik arasındaki uçurum kaçınılmaz olarak genişlemişti; bundan ötürü artan ideolojik iddialar pratik politikanın yararsızlığını (fazlasıyla olanak tanınan bir yararsızlık) arındırmak için daha da zorunlu hale gelmişti. Sonuçta, parti çalışmasının alt kademeleri, yaşamsal önem taşıyan bir taban mücadelesinin yerine, yükselmeye hizmet eden ıssız bir yere dönüşmüştü; parti kongreleri, hukuku ve politikayı belirleyen egemen meclis olmaktan çıkmış, ideolojinin taçlandırılıp kongreye katılanların tam bir ahlâki doygunlukla (yoldaşlarını o doğrultuda aydınlatmak üzere) dağıldıkları yıllık ayinlere dönüşmüştü. Yürütme organının ve bürokrasisinin

genişlemesi dışında yapı değişmeden kaldı, yalnız işlevleri ve yanı sıra iktidar odakları ciddi değişiklikler geçirdi.[303]

KİTLE GREVİ VE EMPERYALİZM

Rosa Luxemburg 1906 yazında görece sakin bir yer olan Finlandiya'ya gitmek üzere Varşova'dan ayrılır ayrılmaz, SDP adına Rus devrimini yorumlamaya heveslendi. SDP'nin Hamburg eyalet örgütünün ondan bir kitapçık yazma ricasında bulunması ideal bir fırsattı. Başlangıçta ele aldığı görevin ana hatlarını oldukça net çizgilerle belirledi. "Uluslararası sosyalist hareketle kitle grevi sorunu üzerine varolan bütün yazı ve görüşler pratik olarak bu silahı büyük kapsamda kullanan ilk tarihsel deney olan Rus devriminden önceki zamanlara dayanır. Çoğunlukla tarihsiz olmalarını açıklayan da bu durumdur."[304]

Yapılacak ilk şey kitle grevini -en azından karşıtlarının gözünde- az çok yalnızca anarşistlerin sahiplenmesinden çekip almaktı. Rosa Luxemburg bu konuya Alman partisinde konan güçlü ihtiyat kayıtlarının pekâlâ ayrımındaydı. Onun yardım teklifi iki ana önermeye dayanıyordu: 1) Çalışan sınıfların örgütlenmesinin kitle grevlerine girişecek kadar gelişmesi. Kitle grevi düşüncesi bu şekilde 'devrimci romantizm'in bir kâbusu, 'insanlığı kurtarmaya yönelik toz zerrecikleri, yalın iyiniyet ve cesaret'ten oluşan bir bileşim olmaktan çıkıp, *pratik* bir önermeye dönüşüyordu. 2) Sosyalist partilerde salt ekonomik faaliyet karşısında artan siyasal faaliyet araçları. Bu yaklaşım iki

303) Parti kongreleri ve özellikle 1905'ten sonra değişen rolleri için bkz. bu kitap, Bölüm VIII. İdeoloji ve siyasal faaliyetle pragmatik ve açıklayıcı ideolojiler kavramlar arasındaki kuramsal ilişkinin tartışılması için bkz. R.K. Merton, L. Broom ve L.S. Cottrell (ed.), *Sociology Today, Problems and Prospects*, New York, 1959, Bölüm 1; R.K. Merton, *Social Theory and Social Structure*, Glencoe (Illinois), 1957, Bölüm I, ve Ulf Himmelstrand, "A theoretical and empirical approach to depoliticization and political involvement", *Acta Sociologica*, 1962, C. 6, No: 1-2, s. 91-95.

304) "Massenstreik, Partei und Gewerkschaften", Hamburg 1906, Bkz. *Collected Works*, C. IV, s. 410. Bu çalışmaya göndermeler "Massenstreik" diye yapılacaktır ve hepsi *Collected Works*, C. IV'den alınmıştır.

eğilimin kavşak noktası, siyasal yönün kesinlikle daha üst bir mücadele biçimi olmasıydı; ücret grevleri artık "kitlelerin olanaklı tek doğrudan eylemi ve sendikal faaliyetlerden kaynaklanan tek olanaklı devrimci mücadele değildi".[305]

Buna karşın, sosyal demokrasinin cephaneliğinde kitle grevi sadece silahlardan biriydi (çok önemlilerinden olsa da) ve kesinlikle toplumun yıkılışını getirecek son hareket değildi. Rastlantısal ya da mucizevi siyasal sonuçlar doğuran salt ekonomik bir silah olmaktan öte siyasal bir silahtı. Son olarak, kendi başına amaç olmadığından, vahye dayalı bir altüst oluş gibi 'planlanması' olanaksızdı.

Kitle grevinin doğru kavranışı (Rosa'ya göre) özünde yakın bir tarihsel deneyimin, 1905-1907 arasında Rusya'daki gelişmelerin ürünüydü. Ekonominin ve ekonomiye dayalı toplumun istikrarını alt üst eden, büyük çaplı bir iş bırakılmasıyla başlıyordu. Ancak grevin amacı daha iyi koşullar için görüşmeler yürütmek değildi; aslında çalışma koşullarıyla hiç ilgisi yoktu. Tersine, daha çok eyleme geçmenin bir önkoşuluydu. Çalışmayı bırakmanın olumsuz hareketi, enerjileri daha doğrudan bir devrimci amaç uğruna kullanılabilecek geniş insan ordularının devrimci yedekler havuzuna çekilmesiydi. Rosa Luxemburg'un kafa yorduğu şey, bir kitle grevini örgütlemenin ya da başlatmanın teknik ayrıntıları değil, nasıl olacağı, ne zaman olacağı, kaç kişinin katılacağı ve ne kadar süreceğiydi. Bu sorunlar kendi kendine çözülecekti. Daha üst siyasal kitle grevleri biçimiyle bir sonraki devrimci dönemi doğuran bir şey olarak yüzyılın başından beri görülen Rusya'daki yükselen sanayi grevleri dalgasına işaret etmek yeterliydi. Gördüğümüz gibi, Rosa Luxemburg özellikle Sosyal-Demokrasi'nin enerjileri ve düşüncelerinin teknik sorunlarla harcanmamasına ilgi gösteriyordu. Bir kitle grevinin devrimci dönemin hem bir belirtisi, hem de tipik ürünü olduğunu durmaksızın vurguluyordu. Sonuç olarak kitle grevleri asla 'yapılamazdı'. Ne en kuvvetli yönetimlerin kararlılığı, ne de kitlelerin en geniş çaplı iyi niyet gösterimesi (objektif koşullar gerektirmedikçe) bir kitle grevi-

305) *A.g.y.*, s. 114.

ni 'gerçekleştirebilirdi'. Bu iddia karşısında anarşistlerin mucizevi iradi hareketleri bile çok geride kalıyordu. Bunun için kitle grevi düşüncesi, tam da (Rosa Luxemburg'un dostu Henriette Roland-Holst'a göre) sosyalist teknolojinin yeni silahlar karşısında ne yapacağını bilemez duruma geldiği bir anda Sosyal-Demokrasi'nin cephesine kazandırılmış şanslı bir 'bulgu'ydu. "Kitle grevi tek bir hareket değil, ayrıca bütün bir sınıf mücadelesi dönemine işaret ediyorsa, böyle bir dönem devrimci dönemle aynıysa, karar en güçlü Sosyal-Demokrat partinin en üst düzeylerinden çıksa bile bir kitle grevinin iradi bir hareket olarak kotarılmayacağı netliğe kavuşur."[306]

İlk problem kitle grevini daha geniş kapsamlı bir devrim süreciyle bütünleştirmekti. Kitle grevinin başlaması ve kullanılması, ondan önceki tek tek ve bağlantısız grevlerden daha üst bir eylem aşamasına işaret ediyordu. Kitle grevi özünde bütün bir faaliyetler dizisini kapsayan toplu (sadece terminolojik açıdan değil, terimin kapsadığı çeşitli süreçler ve eylemler hakikaten karışık nedenselliklerle bağıntılı olduğu için de toplu) bir isimdi. O zamana dek aynı mücadele biçimleri ilk kez olarak sık ve birleşik bir bütün halinde kaynaştırılmıştı.

> Rus devriminde gördüğümüz kadarıyla kitle grevi... siyasal ve ekonomik mücadelenin bütün aşamaları ile devrimin bütün aşama ve dönemlerini yansıtır. Kullanımı, etkileri, gerçekleşmesinin nedenleri sürekli akışkanlık içindedir... siyasal ve ekonomik grevler, birleşik ve kısmi grevler, savunma grevleri ve savaş grevleri, sanayideki ayrı ayrı kesimlerin genel grevleriyle bütün kentlerde konan genel grevler, barışçıl ücret grevleri ve sokak kavgaları, barikatlı ayaklanmalar –bütün bunlar birlikte, birbirlerinin yanısıra işler, birbirlerinin yolunu keser ve birbirleriyle örtüşür; yani, sürekli hareket halindeki ve değişen bir olgular denizi. Ve bu görünümler giderek netleşir, kitle grevinin kendisinden değil, devrimde işleyen siyasal ve toplumsal güç faktörlerinden kaynaklanırlar. Kitle grevi devrimci mücadelenin yalnızca bir biçimidir.[307]

306) "Massenstreik", s. 443.
307) *A.g.y.*, s. 437-438.

Rosa Luxemburg bu bileşiğin bileşenlerinin toplamından daha büyük olduğunu, çünkü birleşme noktasının olguların ayrı ayrı var oldukları bir durumdan daha yüksek bir tarih aşamasında gerçekleştiğini özellikle vurguluyordu. "Sınıf mücadelesinde yılları, hatta onyılları kapsayan toplu bir kavram" diye niteliyordu. Yalnız aynı zamanda da mücadele alanını ekonomik alandan siyasal alana taşımıyordu. Kitle grevi özünde siyasal ve ekonomik faaliyetler arasında bir etkileşim süreci, birinin diğerini beslemesiydi. "Her siyasal sınıf eylemi... hareketsiz kalması nedeniyle proletaryanın o ana dek el atılmamış kesimlerini koparır ve bu uyanış *doğal olarak* ifadesini *fırtınalı* ekonomik mücadelelerde bulur... çünkü buna en uygun olan onlardır.[308] Bununla birlikte vurgu *'fırtınalı'* sözcüğüne (yani, siyasal eylemin yeni yoğunluğuyla eşit ağırlıkta bir olguya) yapılmak zorundaydı. Biriyle öteki arasında basit bir çakışmayı aşan nedensel bir bağlantı bulunduğu muhakkaktı. Demek ki Rosa Luxemburg, bir yanda Plehanov ve Lenin'le öte yanda 'ekonomistler' denenler arasında çıkan tartışmaları net biçimde (ve herhalde bilinçsizce) önceden kestirmişti. Siyasal mücadeleyi vurgulayarak ekonomik faaliyetlerle uğraşmaya karşı çıkmak yerine ikisini birleştirmişti Rosa. Tek ölçüt nedensellik ve doruk noktasına yaklaşan yoğunluktu.[309]

Kitle grevlerine 'girdi'yi geçtik, öteki uçta, yani 'çıktı' konusunda, kitle grevlerinin proleter sınıf mücadelesinin tarihsel süreciyle bütünleştirilmesinin üstüne daha fazla vurgu yapılıyordu. Bir kitle grevi kendi başına hiçbir şey başaramazdı, daha doğrusu uzaktan hiçbir şey yapılamazdı. Rusya'dan topladığı kanıtları birer birer sıralayan Rosa Luxemburg, sonraki aşamanın embriyon halindeki varlığını açık açık göstermişti. Böylece Aralık 1905'de Rus İmparatorlu-

308) *A.g.y.*, s. 442.

309) Bu demek değildi ki Rosa partiyle sendikaları eşit sayıyordu. Sendikaların eşitliğine Rosa'dan daha sert karşı çıkan yoktu. Ancak Lenin'in sendikaları ekonomik mücadeleyle eşitlediği (bu konuda başka kim önderlik edecekti?) ve ikisini birden ilkel politika âlemine indirgediği yerde, Rosa Luxemburg'un asıl olarak muhafazakâr Alman sendikalarında yaşadığı deneyim ekonomik mücadeleyi sendikaların denetiminden ayırmasını getiriyordu. Bu önemli ayrım hiçbir zaman kesinlik noktasına çıkarılmamıştı.

ğu'nda üçüncü genel grev patlamıştı. "Bu sefer hareketin yönü önceki iki durumdan oldukça farklıydı. Siyasal eylem Ocak 1905'te olduğu gibi ekonomik bir eyleme zemin hazırlamıyordu artık, ama Ekim'deki gibi çabuk bir zafer de kazanamamıştı... Gelişmelerin mantıksal ve içsel gelişmesinin sonucunda, kitle grevi bu sefer açık bir ayaklanmaya, Moskova'da silahlı sokak çatışmalarına ve barikatlara yol açmıştı."[310] Rosa'nın bundan çıkardığı sonuç, kitle grevinin, en kapsayıcı ve çeşitli halinde bile, devrimci sürecin bir sonraki aşamasına bağlanmamışsa hiçbir şey başaramayacağıydı. Devrim gerçekten çok yakına gelmese bile en azından havasını yitirmeyecekti.

Bütün bunların belirli bir sosyalist devrim görüşüne dayandığı, bu görüşün o günlerde sadece Almanya'da değil, Ruslar dahil bütün İkinci Enternasyonal içinde de hemen hemen başka herkesçe ileri sürülen düşüncelerden ciddi ölçüde farklılık taşıdığı besbellidir. Daha yakından ilintili olan, bütün bunların Sosyal Demokrasi'ye yüklediği, proletaryanın öncü kuvveti rolüydü. Sonraki birkaç yılda SDP liderliğiyle girdiği kavgada Rosa sorunun bu yanını işleyecekti.

> Bir kitle grevinin liderliği oldukça farklı bir anlamda Sosyal-Demokrasi'ye ve onun sorumlu liderlerine düşer. Bir kitle grevinin teknik sorunlarına, mekanizmasına kafa patlatmak yerine Sosyal Demokrasi, devrimci bir dönemin ortasında bile *siyasal* liderliği üstlenmelidir. Sloganlar, kavganın doğrultusu, siyasal mücadelenin taktikleri öyle bir şekilde örgütlenmelidir ki, mücadelenin her aşaması ve her anı proletaryanın varolan ve zaten gerçekleştirilmiş başarılarıyla ilişkilendirilir, kampanyanın planı yapılırken her zaman dikkate alınır, öyle ki Sosyal-Demokrasi'nin taktikleri... asla hakikaten varolan olanakların *altına* düşmemeli, hep ilerisinde gitmelidir: Kitle grevleri dönemi boyunca 'liderlik'in en önemli görevi budur. Ve taktik problemleri de otomatik olarak çözecek olan böylesi bir liderliktir.[311]

310) "Massenstreik", s. 436. Rosa Luxemburg üç kitle grevi dalgasından üç değişik sonuç çıkarmıştı. Ocak 1905'te 22 Ocak katliamını izleyen grevler ayrı ayrı yerel ve ağırlıkla ekonomik grevler biçiminde hızını yitirmişti. Ekim'de yeniden patlak vermesi sonucunda siyasal açıdan Çar'ın bir manifesto yayımlaması sağlandı. Aralık'ta Moskova'da silahlı ayaklanmaya yol açmışlardı.
311) "Massenstreik", s. 445.

Bu açıklama, gerek Bolşevik devrimini eleştirirken gerekse görüşlerini Alman devrimi sırasında pratikte uygulamaya çalıştığında, Rosa Luxemburg'un sosyalist liderlerin işleviyle ilgili daha sonra geliştirdiklerinin hemen hemen tam bir ön sunuluşuydu. Ancak bu noktada da yine gözlerimizi çok fazla ileriye dikmemeliyiz. Rosa'nın Sosyal-Demokrasi'nin görevlerini tanımlayışı üstünkörüydü; sadece tecrit durumundaki ve giderek soğumuş bir yabancının görüşlerini değil, SDP'deki ortak bir konsensüsü dile getirebilmenin her türlü olasılığı hâlâ gündemdeydi.

Rosa Luxemburg'un liderliğin rolü üzerine düşüncelerini, Alman ve Rus karşıtlarına muhalefet ederken geliştirdikçe, daha yakından gözden geçireceğiz.

O sıralarda bu, 1906 sonundaki biçimiyle kitle grevi öğretisi, daha sonraki polemiklerin yüklediği özel vurgulamalarla henüz saflığı bozulmamış 'saf' bir öğretiydi; içine pek çok açıklamanın sıkıştırıldığı kitapçığın yarısında dönüm noktasını oluşturan an (bütün çalışmanın amacı) geliyordu.

> Rusya'daki kitle grevlerinden çıkarılabilecek bütün bu derslerin Almanya'ya ne kadar uygulanabileceği sorunu beliriyor. Toplumsal ve siyasal koşullar, Almanya ve Rusya'daki işçi sınıfı hareketinin tarihi ve niteliği bütünüyle farklıdır. İlk bakışta incelemekte olduğumuz Rus kitle grevlerinin iç yasaları genelde Alman proletaryasında hiçbir etkisi olamayacak özgül Rus koşullarının ürünü olarak gözükmekteydi.[312]

Çalışmanın diğer kısımları, sınıf savaşının doğası hakkında genel önermeler biçiminde, Rusya'nın derslerinin Almanya'ya uygulanmasıyla ilgiliydi. Özetle, bu dersler nelerdi?

1) Proleter sınıf mücadelesinin bölünmezliği. Bunun anlamı, doğal olarak, Rusya'nın derslerinin Almanya'ya, ya da başka yerlere uygulanabileceğiydi.

312) *A.g.y.*, s. 446.

> Açıkçası herhangi bir bakış açısından yaklaşıldığında Rus devrimini görülmeye değer güzel bir manzara olarak, Rusya'ya özgü bir şey olarak anlamak bütünüyle yanılgı olur. Alman işçilerinin Rus devrimini sadece Rus proletaryasıyla uluslararası sınıf dayanışması anlamında değil, ayrıca kendi toplumsal ve siyasal tarihlerinin bir bölümü olarak da *kendi işleri* gibi görmeleri yaşamsal önemdedir.[313]

2) Rus proletaryasının talepleri ve başarılarının Almanlar gibi daha iyi örgütlenmiş işçi sınıflarının talepleri ve başarılarını yakalamalarını, hatta geçmelerini sağlayan 'sıçramalı' etki. Bu sıçramalı etkiyi varsaymanın dışında, Rosa Luxemburg'un o aşamada Alman 'üstünlüğü'nün varsayımlarının bir kısmına özel soru işaretleri koyduğu not düşülmelidir.

> (Rusya ve Almanya arasındaki) karşıtlık. Alman çalışan sınıflarının fiili yaşam standardını daha yakından gözden geçirdiğimiz zaman, daha da azalmaktadır... Almanya'da sendikal çalışmaların ısıtıcı ışığının zorlukla girebildiği işçi sınıfının varlığında çok karanlık köşeler yok mu; ekonomik mücadelenin en basit biçimleriyle en belli başlı kölelikten kendilerini henüz kurtaramamış geniş kesimler yok mu?[314]

3) Örgütle eylem arasındaki kabul gören ilişkinin tersine çevrilmesi. Rosa Luxemburg, iyi örgütlenmenin eylemden önce gelmediği, onun bir ürünü olduğu biçiminde önemli bir düşünce ortaya atı-

313) *A.g.y.*, s. 460. Herhangi bir sürekli devrim öğretisinin zorunlu bir adımıydı bu. Rosa Luxemburg hiç değilse yolun bir kısmını Troçki'yle beraber yürüyordu. Ancak Troçki'nin içsel nedenselliği (bilimsel 'zorunluluğu') Rosa Luxemburg açısından güçlü dürtülerle yüklü bir 'olmalı' anlamına geliyordu. Rosa siyasal benzetmeden bilimsel (ve dolayısıyla yükümlülük dayatıcı) nedenselliğe asla sıçramazdı. Görüleceği gibi, o ve dostları sürekli devrim öğretisinin tam geçerliliğine kuvvetli ihtiyat paylarıyla yaklaştılar. Troçki'nin en yakın biyografıcisinin "Polonya Sosyal-Demokrat partisini temsil eden Rosa Luxemburg sürekli devrim kuramını onaylıyordu" (Isaac Deutscher, *The Prophet Armed*, Londra 1954, s. 178) şeklinde belirtilen ama asla çözümlenemeyen iddiasını ben kabul edemem. Ancak Troçki'nin kendisi de, uzun süreli fiili olayların ardından, aynı iddiayı yineliyordu (L. Trotsky, *My Life*, Londra 1930, s. 176).

314) "Massenstreik", s.448. Alman işçi sınıfının üstünlüğü iddialarının geçerliliğinin bu eleştirel gözle değerlendirilmesi ileride daha ayrıntılı biçimde yapılacaktır.

yordu; mücadele içinde örgütlenme barışçıl ilgisizlik dönemlerinde olduğundan çok daha doyurucu oranda gelişir.

> Katı bir mekanik bürokratik anlayış mücadeleyi yalnızca belirli bir örgütlenme düzeyinin ürünü sayar. Tam tersine, asıl yaşamdaki diyalektik gelişmeler mücadelenin ürünü olarak örgütü yaratır.[315]

Rosa'nın kendiliğindenlik unsuruna bile bile aşırı vurgu yapması herhalde SDP liderleriyle üyelerini kendi çözümlemesini ikna etme (yıl 1906'ydı) umuduna ve her şeyden önce durumla ilgili ciddi öngörülerine dayanıyordu. "(Kendiliğindenlik) gördüğümüz gibi hem ileriye götürücü, hem de kısıtlayıcı bir öğe olarak Rusya'da gerçekleşen istisnasız bütün kitle grevlerinde çok büyük bir rol oynar."[316] Bu vurgunun ikili bir amacı vardı: Sendika bürokrasisinin belini bükmek ve aynı zamanda dikkatle kurulmuş örgütlenmenin eylemlerin akışı içinde yok edilebileceği korkularını hafifletmek. Rosa'nın kendiliğindenlik unsuruna "hem ileriye götürücü, hem de kısıtlayıcı bir öğe..." olarak değinmesi bundan ötürüdür. Üstüne basa basa söylenirse bu aşamada parti, kitlelerle eş anlamlı görülüyordu; sendikaların durağan örgüt merakına gerekli hareket ruhunu sağlamak zorunda olan taraf partiydi. Rosa Luxemburg, "Alman Sosyal-Demokrasisi'nin en büyük kusuru" diye mahkûm ettiği partiyle sendikalar arasındaki tutum farklılığını vurgulamakta hayli yol almıştı. Sendikalar/parti karşıtlığını ortaya atmakla Rosa, SDP içinde liderlerle kitleler arasında ayrım yapmaya kalkışmamıştı. 'Yönetim' sözcüğü kitapçığın başka hiçbir yerinde görünmüyordu ve partiye bütün referanslar 'Sosyal-Demokrasi' kapsamında dile getiriliyordu. Demek ki kendiliğindenlik 1906'da Sosyal-Demokrasi'nin özlü bir anlatımıyken, hareketsizlikle kastedilen sendikalar oluyordu.

Daha sonraki gelişmelerin değerlendirilmesinde terminoloji önemlidir. 'Sosyal-Demokrasi'yle 'kitleler'in bu ayrım gözetilmeksizin kullanılışı (Sosyal-Demokrasi'nin kitlelerin 'en bilinçli öncü kolu'ndan öte bir anlam taşımadığı, temel olarak onun ayrılmaz bir

315) *A.g.y.*, s. 453. Bu elbette ona yöneltilen süreç-olarak-örgütlenme ve kendiliğindenliğin dönüm noktasıdır.
316) *A.g.y.*, s. 444.

parçasını oluşturduğu) gelecekteki yanlış anlamaların tohumlarını barındırıyordu. Ya Rosa Luxemburg'un görüşleri harfi harfine alınabilirdi (bu durumda mutlaka o bilinen ve Rosa'nın daha sonra, Lenin'in kendiliğindenliğe gerçekte karışıklık anlamını yükleyen oldukça 'bilinçli' Bolşeviklerinin mirasçılarınca suçlandığı karışık kendiliğindenlik öğretisine varmak zorundaydı), ya da belirli bir aşamada liderler, parti üyeleri ve kitleler arasında daha sıkı bir yakınlaşma ortaya çıkacak; farklılıkları kabul eden ya da ampirik bir temelde gözlemleyen, kuramsal açıklamalarla desteklenebilecek ayrımlar görülecekti. Rosa Luxemburg'un düşünüş tarzında kendiliğindenlik bakışının nasıl geliştiğini, parti kavramının ilkin liderler ve kitlelere, son olarak da kitleler karşısında liderlere nasıl teslim edildiğini, liderlere duyulan hoşnutsuzluğun kitleler üzerinde kendiliğindenliğin terminolojik çıkmaz sokağında (Rosa'nın daha sonraki komünist kötüleyicilerinin onu dört duvar arasına kapatmaya çok istekli oldukları bir çıkmaz sokak) Rosa Luxemburg'u kapana kıstıran bir güveni nasıl sağladığını göreceğiz. Ancak tuzak; anlamlarda değil sözcüklerdeydi.[317]

Rosa Luxemburg'un tarihsel argümanının bir yönü özellikle önemli ve kışkırtıcıydı. Tarihsel referansları Rus ağırlıklıydı. Öğrenilmesi gereken kitle grevi dersleri öncelikle Ruslardan alınan bir

317) Bu aşamada Sovyet liderliğince hâlâ saldırılan kendiliğindenlik denilen öğretiyle, Rosa Luxemburg'un formülasyonu arasındaki farklılığın netliğe kavuşturulması, sorunu kavramamıza yardımcı olabilir. Komünist kendiliğindenlik yaklaşımı, 'kendiliğindenlik'in kitlelerin dilekleri ve düşüncelerinde görünüşünün partinin akılcı politikasına karşı egemen olması ve partiyi yönlendirmesi gerekliliğini kapsar. Bu tutum, elbette, SSCB hükümetinin dayandığı partinin denetimi kavrayışına baştan sona aykırıdır ve onların ebediyen lanetledikleri bir tutumdur. Kruşçev'in 1958'de etkili biçimde bildirdiği gibi: "Kendiliğindenlik, yoldaşlar, hepimizin en ölümcül düşmanıdır" (SBKP Merkez Komitesi konuşması, 19 Aralık 1958; *Plenum Tsenlralnogo Kamilela KPSU 15-9 dekabrya 1958 goda, slenografilıeskii otchet,* Moskova 1958, s. 452).

Ne var ki Rosa Luxemburg böyle genel bir kendiliğindenlik öğretisini asla propaganda etmemişti. Birincisi, Rosa kitle eylemini Sosyal-Demokrat çalışmanın temel bir özelliği olarak ortaya atıyordu. Kimse bunda kusur bulamazdı. Sonradan, parti liderliğinin kitle eylemine cesaret vermeyeceği açığa çıktığında, kitlelerin harekete geçme istekliliğiyle karşı karşıya gelirse liderliğin *yetkilerinin sınırlarını* gözden geçirmeye yöneldi. Rosa'nın kitlelerin denetimini ve üstünlüğünü öne çıkaran savı yetersiz (özgül ve tamamen belgelenmiş açılardan yetersiz)

dersti. Bu rastlantı değildi elbette. Ancak Rusya'yı Almanya'ya devrimci bir örnek olarak sunma düşüncesi işlerin doğal düzeninin tamamen çözülmesi sonucunu verirdi. Ayrıca sosyalistlerin örgütlerinin o zamana dek hep akmış oldukları geniş kabul gören doğrultunun tersine çevrilmesi demekti.

SDP'nin, büyük bir haklılık payıyla, kendini İkinci Enternasyonal'de en ilerici parti saydığı daha önce zaten vurgulanmıştır. Alman partisinin liderleri uluslararası rollerinin tamamen bilincindeydiler ve her yöne öğüt dağıtıyorlardı. Rosa Luxemburg da bu dağıtım hizmetine coşkuyla katılıyordu. 1905'den önceki Rus sorunları üzerine mektup ve makalelerinin hepsi Almanların birlik örneğini bölünmüş ve geçimsiz Ruslara özellikle vazediyor, Almanya'da altı yıllık deneyimin yararlarını onlara aktarıyordu. Bütün bunlar ansızın değişmişti. Rusya devrimci fırtınanın odak noktasına dönüşmüş, Almanya ancak çevrede kalmıştı; neden-sonuç kasırgası ters yönden esmekteydi. Rosa Luxemburg artık Almanlara Rus deneyimine dayanarak öğüt veriyordu. İlk bakışta devrimci haritada bir değişiklikten, basınç merkezinin batıdan doğuya kaymasından öte bir şey değildi bu. Henüz partiler ya da politikalar üzerine tasarlanan herhan-

---

liderlerin varlığına dayanıyordu. Üçüncüsü ve en önemlisi, kitlelerin kendiliğinden gücü özel bir durumla, eylemle sınırlıydı. Argüman aslında eylemle ilgili, ancak sırası geldiğinde egemenlikle ilgilidir.

Bu durumda bütün yapılması gerekenin kitlelerin liderleri demokratik biçimde indirip yerine Sosyal-Demokrasi'nin siyasal görevleriyle daha çok uyuşan liderleri getirmesi olduğu ileri sürülebilir. Göreceğimiz gibi, Rosa Luxemburg'un öğretisinin *Alman partisinde* inceden inceye işlenmesi (bütün tartışma ancak bu bağlamda anlam kazanır) parti demokrasisinin askıya alındığı savaşın patlamasıyla zaman olarak çakışıyordu. Rosa'nın savaş sırasındaki çabaları özellikle üyelerin SDP yönetiminin denetiminden çıkarılmasını hedefliyordu.

Kısaca, Luxemburgçu kendiliğindenlik anlayışı yine kendisinin dile getirdiği belirli görüşlerin başkalarınca işlenmesi ve genişletilmesidir. Bu bir ölçüde yanlış bir sunuluştur. Göreceğimiz gibi, Rosa'nın bu konudaki düşünceleri ağır ağır gelişmişti; Rosa SDP liderliğinden soğudukça, yönetime karşı 'kitleler' kavramına ağırlık veriyordu. Ancak bu kavramın eylemle kopmaz bağları vardı. Rosa'nın görüşünce liderlik karşısında kitlelerin üstünlüğü ancak kitleler eylemden, liderlik hareketsizlikten yana olduğunda anlamlıydı.

Rosa Luxemburg'un savaş öncesinde, sırasında ve sonrasında geliştirdiği düşüncelerin gözden geçirilmesinde bu çözümlemenin akılda tutulması yararak olur.

gi bir yargı yoktu. Ancak tarihsel gelişmenin 'sıçramalı' kavranışı örtük olarak en azından kimi bakımlardan Rus kitlelerinin Alman sınıf kardeşlerinden ileride olduğu düşüncesini içeriyordu. Rosa Luxemburg bunun Rus Sosyal-Demokrasisi'nin faziletlerinden kaynaklandığını, Rusların herhangi bir biçimde SDP'den daha üstün olduklarını öne sürmüyor, ama aynı ölçüde Rus partisini de işçilerin devrimci başarılarından ayırmıyordu. Aslında o sıralarda Almanya'da yazdığı yazılarda, herhalde sıkıntı yaratmamak düşüncesiyle, Rus partisinin sorunlarına değinmekten bilerek kaçınıyordu. Buna karşın Rusların derslerinden bir şeyler öğrenme düşüncesi Alınanları çok kızdırmıştı. Kızanlar sadece parti yetkilileriyle sınırlı kalmıyor, Ledebour gibi radikallere kadar bile uzanıyordu. Üstelik olay, SDP'yi ve kazandığı bütün başarıları, dağınıklığı dillere düşmüş ve etkisiz Rus Sosyal-Demokrasisi'yle karşılaştırmak değildi basitçe. Marx ve Engels'den sayısız alıntılarla desteklenmiş tarihe göre, Rusya, Avrupa gericiliğinin asıl zembereği, Almanya ve gelişmekte olan sosyalist partisi ise tartışmasız gelecekteki devrimin merkeziydi.

Rosa Luxemburg kitle grevini konu alan broşüründe yeni yorumunu ortaya attığında, okurların tepkisi kuşkucu bir inançsızlıktan milliyetçi öfkelere dek değişiklik sergiliyordu.

Rosa Luxemburg'un siyasal hamlesini hangi ölçüde Rus devriminin sonucu olarak geri aldığı can alıcı önemdedir. Onun 1905'den önceki yazılarının çoğu sözümona -kendi görüşünce- yerleşik SDP'nin savunulmasıydı: Çeşitli değiştirme girişimlerine karşı doğru geleneksel taktiklere, tek tek kuramlar ve yerel tercihlere göre parçalanma karşısında öğretinin birlik ve bütünlüğü vurgulanıyordu. İkinci Enternasyonal'de kabul gören dogma, sosyalizmin ileriye dönük mızrak başını yalnızca birleşik, iyi örgütlenmiş bir kitle partisinin oluşturabileceğiydi. Rus partisi gibi küçük, bölünmüş ve tartışıp duran partilerin SDP'den örnek alması uygun olurdu. Artık bütün bu olgular tersine çevrilmişti. Örgüt potansiyel bir engele, bütünlük hareketsiz kalmanın bir faktörüne, geleneksel ölü ağırlığına dönüşmüştü. Üstelik bu ağır ağır yıkılan kalelerin ufkunun ötesinde Sosyal-Demokrasi'nin yeni yaşam kuvveti (hareket halindeki maddi

kitleler) yükseliyordu. Rosa Luxemburg'un düşünüş tarzındaki değişiklik henüz kutuplaşmadan çok vurgulama yönündeydi, ancak vurgu kaymaları karşı çıkışlar sonucu genellikle keskinleşmiş ve tartışmaları karşılıklı olarak birbirini dışlayan tercihlere döndürmüştü. Eskiden disiplin ve geleneğin hataları silmeye yaradığı yerde, artık yanlışları ortadan kaldırabilecek tek etken kitle eylemiydi. Bunun için örgütlenme ve kitle eylemi, disiplin ve coşku beklenmedik bir anda alternatif olmuşlardı. Dahası, kitlelerin eylemi, nesnel devrimci kazanımlar getirdiği gibi, parti içi farklılık ve tartışmalara öznel bir çare işlevi de görüyordu. Dolayısıyla, tıpkı devrimin Rus partisindeki bölünmelerin önünü kesmesi gibi, yeni eylem öğretisi de SDP'de taktik ve strateji konularındaki bütün eski tartışmaları küllendirmişti.

Tarihsel olarak, Rosa Luxemburg'u emperyalizmi çözümlemenin eşiğine kadar götüren süreç ilginç ve önemlidir. Dışa doğru ilerleyen, toplumun sosyalizme hakiki bir saldırısına karşı bir savunma yolu bulma amacını gütmekten çok parti taktiklerinin tartışılmasının genişletilmesini kapsayan bir süreçti bu. Emperyalizme kafa yorma ve Rosa Luxemburg'un o konuda gelişen düşünceleri doğrudan doğruya kitle grevi tartışmasından, partide ilerleme sağlamanın güçlüklerinden kaynaklanıyordu. Toplumun problemiyle uğraşmak için ilk başta, SDP'nin içinde ölü uykusuna yattığı gibi kendi kabuğuna çekilmenin zırhını delmek zorunluydu. Parti içeriden hareket geçirilmezse dıştan bir uyarıcı gerekiyordu. Bu nedenle ilkin bir kitle grevi öğretisine, sonra bunun uygulamaya geçirilmesi mücadelesine, ardından kişilerin gözünden sihirli perdelerin kaldırılması için parti politikasıyla ilgili hoşnutsuzluklar doğurulduğunda, son olarak da partinin inatçılığının hakkından gelmek için bir emperyalizm öğretisinin geliştirilmesine tanık olundu. Tıpkı bir zamanlar Canning'in 'Yeni Dünya'ya eski denge'yi yeniden getirmekten söz etmiş olduğu gibi, Rosa Luxemburg da partideki dengeyi yeniden kurmak için emperyalist toplumu sokuyordu araya.

Rosa Luxemburg bir emperyalizm öğretisi geliştiren tek sosyalist değildi, ancak onun yaklaşım tarzı ve hizmet etmeyi tasarladığı

amaç tamamen kendine özgüydü. Gerek Hobson, gerekse Hilferding, çözümlemekte oldukları fenomenin bir anlamda eşsiz olduğuna inanıyor, bu eşsizliğin belirti ve nedenlerini arıyorlar, ikisi de emperyalizmin onu öteki toplum biçimlerinden ayıran bir tanımını veriyorlardı. Hobson sömürge gelişmesinin özgüllüğünü vurgulayıp, 'emperyalist' devletlerde belirli siyasal kısıtlama ve değişikliklerin emperyalizmin kötülüklerini akla uygun ölçülerde törpüleyebildiğini açık açık söylüyorlardı. Bir Marksist olan Hilferding emperyalizme ilaç bulmak için hiçbir girişimde bulunmuyor, ama o da, emperyalist devleti olağan kapitalist devletten ayırt eden özgül etkileri araştırıyordu.[318] Çizginin öteki ucunda Lenin'in yapıtı vardı.[319] Lenin'in yapıtı ilkin 1916 ilkbaharında İsviçre'de, ötekilerden çok sonra ve bir ölçüde onlara yanıt olarak yazılmıştı. Problem üzerine (ne ve niçin) cepheden saldırıya geçmek yerine enseden -arkadan- yakalamıştı Lenin. Asıl olarak savaşın nedenlerinin, daha özel olarak da Sosyal-Demokrasi'nin buna karşı koyarken sergilediği yas tutulası başarısızlığına açıklama getirmenin üzerinde durmuştu. Her zamanki gibi, harekete geçirilen kavramsal araçlar amaç için yeterliydi -ne daha çok, ne daha az; emperyalizmin ekonomik çehresi ve yapısı konusunda ağırlıkla Hilferding'i izliyordu. Ancak, Rosa Luxemburg'unki gibi, Hilferding'in amacı da asıl olarak siyasaldı; Rosa'dan farklı olarak kuram hep bu amaçlara hizmet edecek ve asla daha öteye geçmeyecekti. Bu şekilde Sosyal-Demokrat liderliğin ihanetinin kendisi emperyalizmin bir faktörü haline gelmişti, tanını gereği kapitalizmden farklıydı. Çünkü Sosyal-Demokrasi'nin değil, *kendi* çıkarlarına hizmet edecek bir işçi aristokrasisini ayartmakta başarı kazanmıştı. Emperyalizmin sömürgeci yönü, yeni proletarya dışı devrimci güçleri (köylülük gibi, devrimci proletaryanın geçici müttefikleri) seferber etmeye yardım ediyordu. Tüm bunların vardığı yer ye-

318) Bkz. J.A. Hobson, *Imperialism*, Londra 1902; Rudolf Hilferding, *Das Finanzkapital*, 1. basım, Viyana 1910.

319) Lenin, "Imperialism as the Most Recent Stage of Capitalism", Petrograd, Nisan 1917 (1916 süresince yazılmış); daha sonra, "Imperialism as the Highest Stage of Capitalism", *Sochineniya*, C. XXII, s. 173-290. Bu kitapçık 1920'de Almanca, Fransızca ve İngilizce basımlar halinde yeniden yayınlanmıştı.

ni bir strateji, daha doğrusu zaten benimsenen bir stratejiye haklılık kazandırılmasıydı: Lenin'in tanımladığı biçimiyle emperyalizm aşamasında proletarya, müttefikleri kendi sınıfı dışından aramalıydı; içeride köylülük, dışarıda bağımlı sömürge halkları. Ancak daha önemlisi, oportünistlere karşı kalıcı mücadelede emperyalizmin bir silah olarak anlaşılmasıydı. "En tehlikeli olanlar, emperyalizme karşı kavganın oportünizme karşı kavgayla birleştirilmezse sığ bir yalandan başka şey olamayacağının farkına varamayacak insanlardır."[320]

Önemli ve anlamlı bir noktayı saymazsak, Rosa Luxemburg emperyalizm konusunu kuramlaştırmadı. Lenin'in 1916'da incelediği sorunlar savaştan önce yoktu ve varolamazdı. Bununla birlikte, emperyalizmin siyasal yönü Rosa'yı epeyce uğraştırmıştı; aslında 1911'den sonra üstüne en çok düştüğü konu oydu.

Rosa bir emperyalizm kuramına siyasal amaçlarla gerek duyuyordu, elde ne kadar hammadde bulunursa bulunsun kurmak zorundaydı. 1914'ten önce sosyalistlerde genel bir emperyalizm anlayışı hâlâ oluşum sürecindeydi; daha geniş kapsamlı bir öğreti çerçevesinde tamamlama ve kalın çizgilerle belirleme yönünde gerekli dürtüyü sağlayan etken ise savaşın patlaması oldu. Bu anlamıyla Rosa Luxemburg bir öncüydü.

Rosa Luxemburg'un emperyalizmle ilgili nitelemelerinin en erken izleri 1900 yılına, Almanya'nın Çin savaşına katılmasına partinin korkakça bir hoşgörü göstermesini eleştirdiği zamana dek uzanır. Rosa Luxemburg o sıralarda asıl olarak SDP'nin salt parlamenter bir parti olduğu izlenimini vermekten uzak durmaya bakıyordu, ancak yine de Sosyal-Demokrasi'nin genel ve kitlesel ölçüde karşılık vermesi için çağrı yapmakta seçilen ilk olay işte bu, Alman hükümetinin özel saldırı hareketi olmuştu.[321] Benzer yorumlar ara sıra, sözgelimi 1905'de birinci Fas krizi sırasında da yapılmıştı. Geriye baktığımızda, revizyonizm tartışması sırasında Rosa Luxemburg'un em-

320) *A.g.y.*, s. 288.
321) Rosa Luxemburg'un konuşması için bkz, *Protokoll.. 1900*, s. 116.

peryalist kapışma kuramının sıçrama tahtası olarak SDP'nin ikili doğasına (devrimci ve parlamenter) yapılan vurguyu anlamak güç değildir. Aynı biçimde, 1907 Enternasyonal kongresindeki tartışmalar, hâlâ kuramsal boyutta kalan savaş ve emperyalizm üzerine daha sivri kararlar alınması için verilen kavga, en azından, sonradan daha özgül bir içerikle donatılabilecek bir çerçeve sağlıyordu.

Özel emperyalizm kavrayışı 1911'deki ikinci Fas krizi sırasında güçlü biçimde kamçılanmaktaydı. Bir kez daha, ilk itkiyi veren partideki iç kriz olmuştu. Sonraki aylarda Rosa, Sosyal-Demokrasi'nin içine kapatıldığı toplumun giderek sistemli bir incelemesi ve açımlanmasına yönelmişti. Bu yüzden toplumsal konulu aktarmalarının büyük bölümü anlamlı biçimde iki ana dönem çevresinde gruplanmıştır: Kapitalizmin uysallaşmadığını kanıtlamanın zorunlu olduğu zamandaki revizyonizm tartışmasıyla, toplumun fiilen saldıran konumunda gösterileceği emperyalizm tartışması, iki dönem arasındaki temel farklılık Rosa Luxemburg'un çıkardığı sonuçlardaydı. 1911'den sonra topluma karşı aktarılan her kanıt parçası "milyonlarca proleterin omuzlarına yüklenmek ve savaş alanına taşınmak" zorundaydı.[322]

Emperyalizmin siyasal görünümleri ve onların Sosyal-Demokrasi üzerindeki kamçılayıcı etkileri özel bağlamları içerisinde ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bu çeşitli deneyimlerin bileşimi emperyalizmin bütünselliğini oluşturuyordu. Ancak deneyimin genelleştirilmesi, bütünlüğün yaratılması, kötülüğün boyutlarından bir şey eksiltmiyordu. Emperyalizm Sosyal-Demokrasi'nin asıl, kalıcı ve her şeyin üstündeki başlıca uğraşıydı -en azından Rosa Luxemburg'un tasarladığı buydu. "Militarizm ve emperyalizm sorunları bugünkü siyasal yaşamın merkezi eksenidir... emperyalizmin gerilemesine değil, korkunç bir hızla patlama yapmasına, dolayısıyla sınıf çelişkilerinin keskinleşmesine tanık olmaktayız."[323] Daha yaygın biçimde 'içinde yaşadığımız büyük zamanlar'dan söz ediyor ve neyi kastettiğini herkes biliyordu. Rosa Luxemburg emperyalizmi toplumdaki özgül bir

322) *Collected Works*, C. IV, s. 165.
323) *Collected Works*, C III, s. 527.

özellik ya da özelliklerin ürünü olarak (ya yeni, ya da eşsiz) görmüyordu. Emperyalizmi sadece ender durumlarda *tanımlıyor*, o zaman da genellikle sözcük olarak ağzına alınıyordu. "Militarizm, sömürgecilik, korumacılık ve bütün olarak güç politikasıyla yakından bağlantılıdır... dünya çapında bir silahlanma yarışı... dünyanın dört bir köşesinde sömürgelerin soyulması ve 'nüfuz alanları' politikası... iç ve dış olaylarda kapitalist bir ulusal saldırganlık politikasının asıl özü."[324] Daha genelde, kendi çözümlemesini özellikle emperyalizmle ilişkilendiren tek tek olaylar ya da deneyimler için evrensellik önermesi getirmekte hevesliydi; anlattıkları bu ve olgularla olayların yoğunluğuydu. Emperyalizmi oluşturan bu belirtilerin (kronik ve bilinen belirtiler) *etkisiydi*; sınıf çatışmalarının keskinleşmesi, iki dünyanın yakınlaşması, bir yanıt bulma gereksinmesi. Bunun için emperyalizm, önceki kapitalizmden, doğası gereği değil etkileriyle, ne olduğuyla değil ne yaptığıyla (emperyalizmin neredeyse yararcı bir kavranışı) farklıydı. Aslında emperyalizm, siyasal açıdan, ancak, toplumdaki verili belirtilerin varlığı ya da abartılmasıyla değil, Sosyal-Demokrasi üzerindeki özgün etkileriyle 'kanıtlanabilirdi'. 'İki yanlış bir yanıt' biçimindeki bu emperyalizm çözümlemesi Rosa Luxemburg'un anlayışında merkezi ve özgün bir yer tutar.

Demek ki Rosa Luxemburg'un emperyalizmi özünde genel bir durumdu (üstelik sadece birbiriyle bağlantısız belirtilerin genel bir ismi olmaktan öte bir keskin uzlaşmazlık durumu). Kavramsal kitle grevi yönteminin tekrar tekrar yinelendiği nokta burasıydı. Rosa'nın emperyalizm tanımında ayrıca gerek toplumun, gerekse Sosyal-Demokrasi'nin özsel işlevlere sahip olduğu bir denklem söz konusudur; emperyalizmin toplumsal zemini onların göğüs göğüse gelmelerinin ürünüydü ve o alana hapsedilmişti. Bu öğeler neredeyse emperyalizmin kurucu bir unsuru olarak görülüyordu; bunlar olmadan gerekli yoğun toplumsal uzlaşmazlık olanaksız hale gelirdi.

Tıpkı emperyalizmin kapitalizmin ileri bir aşaması olması gibi, emperyalist bir ülkedeki Sosyal-Demokrasi de Sosyal-Demokrasinin daha üst bir biçimiydi (en azından böyle olması gerektiği gibi, Rosa

324) *LV*, 6 Mayıs 1911.

Luxemburg'un bütün emperyalizm tezi bunun üzerine kurulmuştu). Rosa'nın emperyalizm nitelemesinin altında yatan zorlayıcı öğe entellektüel değil siyasal, bilimsel değil polemik türündendi. Lenin Rosa'nın 'kendini kırbaçlaması'ndan söz ettiğinde bu noktaya kuvvetle parmak basmıştı, ancak Lenin Rosa'nın başarısını ne anlıyor, ne de hakkını veriyordu.[325] Rosa'nın asıl amacı eylemdi. Emperyalizm üzerine yorumlarının her biriyle proleteryanın bir yanıt biçimindeki eylemi doğrultusundaki belirli bir yönerge arasında çok yakın bir bağlantı kuruluyordu.

Bu durum Rosa Luxsemburg'un emperyalizm için ortaya attığı özgül ikili doğadan açıkça görülür. 1910'da kitle grevi tartışmalarından önce kestirildiği gibi, emperyalizm aynı anda hem güçlü, hem zayıf diye niteleniyordu. Bu paradoks Rosa'nın kendi saldırı stratejisi karşısında partinin savunmaya dönük bir kitle grevine yarı gönüllü bağlanmasını kaynaştırmak için ayrıntılarıyla işlemiş olduğu eş zamanlı savunma ve saldırı -elbette sosyalist içerikli- taktiğinin temel ve mantıksal bir sonucuydu. Toplum Sosyal-Demokrasi'ye saldırıyor, aynı anda kendini savunuyordu. Emperyalizme ilişkin ekonomik özellikler yadsınmaz bir ekonomik kuvvet kaynağıydı; artan silahlanmanın daha büyük askeri vuruş gücü sağladığı açıktı. Ancak sosyalist politikaya her zamankinden daha güçlü bir emperyalizmin yol açtığı uyuşturucu felç durumundan (son yıllarında Bebel'i çok dikkat çekici ölçülerde etkilemişti) kurtarmak için Rosa bu kuvvet işaretlerinin aynı zamanda hangi ölçüde zayıflık kanıtı da olduğunu göstermek üzere kıvranıp duruyordu artık. Onun yaklaşımı emperyalizmin mükemmelleşmesinin ister istemez nihai çöküşünü de öngördüğü klasik diyalektik tekniğin bir örneği değildi yalnızca. Rosa Luxemburg *Sermaye Birikimi*'nde bu konunun üzerinde ayrıca durmuştu. O yapıt daha çok emperyalizmin gücü arttıkça daha korku salıcı, dolayısıyla daha zayıf hale geldiğinin bir kanıtlanmasıydı.

> Bismarck'a göre Tanrının dışında kimseden korkmayan bu gururlu Alman militarizmi, tepeden tırnağa silahlanarak, demir ve çe-

325) *Leninskii Sbornik*, C. XXII, s. 346.

> likten oluşan dev cüsseli kabarık görünümüyle bizi ürküteceği sanılan bu militarizm -*bu dev tam da bir manga askerin ayaklanacağı düşüncesi karşısında tir tir titrer. Alman imparatorluğunun tamamı Sosyal-Demokrat bir gösteri sonucunda yıkıntılar içinde çözülüyor gibi görülmektedir.*[126]

Rosa Luxemburg'un emperyalizmin kendiliğinden zayıf durumu ve kuvveti üzerine görünüşte çelişkili vurgusu aslında zamanının özgül bir ürünüydü. Biri iyimser, öteki kötümser, egemen ama birbirine zıt iki sosyalist ruh halinin bir senteziydi; iyimser görüş sahibi Kautsky'ydi. Emperyalizm onda siyasal değil, salt ekonomik bir çağrışım uyandırıyordu. Yıpranma stratejisi buna dayanıyordu (toplumun küçülen ve yabancılaşmış destekçilerini barışçıl yollarla çok azınlıkta bırakacak Sosyal-Demokrat güçlerin giderek büyüyen bir saflaşması düşüncesi). Buna karşın kötümser görüş örgütsel sorumluluğun getirdiği yüklerle el ele gidiyordu. Parti liderliğinin üstüne kasvetli bir hava gibi çökmüştü. Bebel ölümünden önceki özel konuşmalarında, emperyal Almanya'nın tam kudreti SDP'ye karşı harekete geçirilecek olsaydı partinin güçsüz kalacağını ve dolayısıyla asla açık bir kapışma riskini göze alamayacağını durmaksızın itiraf etmişti. Bu korkuların ne ölçüye vardığı savaşın patladığı an sınanacaktı; SDP yönetiminin yurtseverlik nedeniyle Alman hükümetiyle gerçekten işbirliği yapmayı istediğini göstermek kolayken, kararlarını umutsuzluğun utangaç peçeleriyle örtmüşlerdi. Demek ki kötümser görüş emperyalizmin hakkını tam olarak veriyor; bundan içerili görüş olarak, partinin geride oturup diyalektiğin (ve onun en başta gelen yorumcusu Kautsky'nin) öngördüğü toplumun çöküşünü beklemesini emrediyordu.

Rosa Luxemburg'un görüşü iki bakıştan da farklıydı. Emperyalizme toplumun özel bir durumu olarak ağırlık veriyor; onu bir şiddetlenme durumu olarak tanıyordu (emperyalizmin onda içerilebi-

---

326) 8 Mart 1914'te Freiburg'daki konuşma, *Rosa Luxemburg... Gegen Militarismus*, s. 102. Altı çizilen yerler yerel gazetede çıkan özgün stenoyla tutulmuş rapordakilerin aynısıdır.

lecek geçici bir varyantı olduğu olağan ve daha sevimli bir kapitalizm nosyonuna asla bağlı kalmadığı için zorunlu ve kaçınılmaz bir durumdu bu). Aynı zamanda güçsüzlüğün uzantılarını kabullenmeyi reddediyordu. Diyalektikten ayrı olarak ve o yüzden emperyalizm, kuvvetli olduğu kadar zayıftı da; kuvvetindeki her artış eş zamanlı olarak zayıflamasını getiriyordu. Bu paradokslardan memnun da sayılmazdı. Ne yapılabileceği gibi pratik bir soruna, emperyalist devletle bütün kapışmalar doğrultusunda sınıf bilincinin ilk başta kuvvetlenmesini vurgulayarak yanıt veriyordu. Sınıf çatışması yalnızca fabrika ya da siyasal arena gibi belli savaş alanlarında geçmiyordu, askerlerin ('üniformalı proleterlerin') subaylarıyla karşı karşıya geldiği orduda da görülüyordu örneğin. Askerler üniformanın sadece bir kılıf olduğunun, onları giyip askerlik ücreti almakla her yerde geçerli sınıf mücadelesinden kurtulunamayacağının bilincine varabildiği an, itaat (militarizmin bütün temeli) aşınmış demekti.

İşte, Rosa Luxemburg'un emperyalizmi nitelemesi böyleydi. Kendisi asla öyle bir başlık iddiasında bulunmasa da, bir öğreti denebilecek kadar tutarlı ve geneldi. Kitle greviyle birlikte öğreti parça parça gelişti; polemik ürünü olarak. Bu nedenle Rosa'nın emperyalizm tanımına katkısı o ana dek bilerek bir kuram diye tanımlanmamıştı. Bu nitelemeyi yapmak için en azından mantıksal bakımdan tutarlı bir açımlama yapılması ve onu oluşturan parçaların bunu doğrulayabilmesi gerekmekteydi. Rosa'daki bütünsellik yapısal olmaktan çok kapsamlılık yönündeydi (polislerin suçluları yakalamakta kullandıkları fişler gibi).

Rosa Luxemburg'un emperyalizm tanımından, bırakın kabul edilmeyi, tanınmaktan bile bucak bucak kaçılması hiç şaşırtıcı değildir. Ancak gerek eleştirmenleri, gerekse ona sempati duyan biyografıcileri bunu göz ardı etmişlerdir. Ancak bu sadece (küçük bir ölçüde) Rosa'nın görüşlerini, anlaşılması zor ilk maddelerden yoğurup, yeniden kurma isteksizliğinden ya da cehaletten kaynaklanır. Asıl engel *Sermaye Birikimi*, emperyalizm konusundaki öteki bütün çalışmalarını gölgede bırakan o tuhaf dahice yapıttır.

Rosa Luxemburg *Sermaye Birikimi*'nde emperyalizmin temelindeki nedenselliği tanımlamak için değil, gerekçelendirmek ve çözümlemek amacıyla işe koyulmuştu. Kitabın alt başlığı "Emperyalizmin Ekonomik Açımlanmasına Bir Katkı"ydı. Vurgu bütünüyle ekonomi üzerineydi ve Rosa Kasım 1911'de Konstantin Zetkin'e şöyle yazıyordu: "Emperyalizmin *nedenini* bulmak istiyorum. Bu kavramın ekonomik yönlerinin peşinden gidiyorum... emperyalizm ve onun çelişkileriyle ilgili tamı tamına bilimsel bir açıklama olacak." Rosa Luxemburg o günlerde ekonomi politik öğretiyordu, ilgisine heyecan katan belirli problem, Marx'ın ekonomisiyle ilgili teknik bir sorun; daha özelde ise, Marx'ın *Kapital*'in üçüncü cildinde irdelemeye başlamış bulunduğu kapitalizmin yeniden üretilmesi sorunuydu. Rosa'nın bu soruna bulduğu çözümün yine kendisinin emperyalizmin kuramsal nedeni olduğunu düşündüğü keşfe zemin hazırladığı hemen hemen kesindir. Bunun önemi ne kadar açık olursa olsun, keşif besbelli ki tesadüfen bulunmuştu. Bir taşla iki kuş vurabildi ve süreç içerisinde sadece kapitalist toplumlarda bileşik yeniden üretimin ne kadar olanaklı olduğunu değil, bunun mutlaka emperyalizme ve en son noktada çöküşe yol açacağını da keşfetti. Böylelikle *Sermaye Birikimi*'nde, siyasal yazılarında görünmeyen bir *kurama* rastlıyoruz; takipçileriyle eleştirmenlerinin, *Sermaye Birikimi*'ni öteki çeşitli ve ayrı ayrı küçük konuları ele alan siyasal yazılarının aleyhine yüceltmelerinin nedeni budur.

Sermaye Birikimi'nde evrimleşen kuram özünde basittir. Marksizm ekonomik çelişkilerinin ağırlığı altında kapitalizmin çöküşünü öngörür. Bu iddiayı matematik ve ampirik kanıtlarla destekleyerek Marx'ın kendisi bu yolun bir kısmını katetmişti. Rosa Luxemburg da bu kanıtların sonuç açısından yeterli bir gerekçe oluşturmadığına inanıyordu -kendi özel problemi buydu. Matematik denklemi çözemeyince çöküş nedeninin dışında bir alternatif arıyordu. Kapitalist sömürge gücünün ele geçirdiği ve ekonomik nüfuz alanına soktuğu pre-kapitalist toplumlar bulunduğu sürece, kapitalizmin varlığını ve gelişmesini sürdürme yeteneğinde (kapitalizm özünde durağan biçimde varolmayacak bir büyüme süreciydi) keşfettiği buydu. Yeryü-

zünün bütün yüzeyi kapitalist birikim sürecine çekildiği zaman, kapitalizm artık büyümez ve mutlaka çökerdi. Ancak bütün bunlarda, mantıksal (ekonomik) zorunluluğunu açıklamanın ötesinde, emperyalizmin kendisine özgü ne vardı?

Yanıt 'çok az' biçimindedir. Paradoksal olarak, Rosa'nın emperyalizm konusunda başlıca yapıtlarından birisi hemen hemen bütün siyasal uzantıları mutlak sayıyordu. Rosa'nın sorusu 'emperyalizm nedir' ve 'nasıl görünür' değil, 'niçin kaçınılmazdır' sorusuydu; öbür ekonomistlere karşı kaleme aldığı 400'ü aşkın sayfadaki dağınık ve genelde polemik dozu yüksek akıl yürütmesiyle net ve özenli bir *ekonomik* çözüm getirmeye çalışıyordu; *siyasal* söylemlerle ortaya konabilecek olandan çok daha net olmalıydı. Oysa ikisi arasında mantıksal bakımdan zorunlu bir bağ yoktur. Rosa Luxemburg politika adına özgül tasviyelerde bulunmuyordu; Sosyal-Demokrasi kitabın bütünü boyunca siyasal bir bağlamda (dahası, herhangi bir bağlamda) bir kez olsun anılmaz. Aslında Rosa Luxemburg'un kuramsal toplum bilimlerinde tek geniş çaplı denemesiydi.

Bu yapıtla emperyalizm üzerine öteki yazıları arasında ilinti kurarsak (ki böyle bir ilişkinin geçerliliği asla kesin değildir), en azından büyük bir adımı gözden kaçırırız. Bir yandan düşmanın varlığına ilişkin katı bir ekonomik nedensellik, öte yandan taktik kavgalarla ilgili bir dizi kitapçık var elimizde. Biri ötekine nasıl dönüşür, kuramsal ekonomik zorunluluk özgül sosyalist eylemleri gerektiren siyasal provakasyonlara nasıl dönüşmüştür? Rosa Luxemburg bunları anlatmaz bize. Yapıtının iki yönü ayrı bölümler halindeydi; siyasal okurlarına seslenirken asla *Sermaye Birikimi*'ne göndermede bulunmadığı gibi, ekonomik okurlarına seslenirken de gazete makalelerinde yer alan siyasal sonuçlara değinmiyordu. İşin doğrusu, *Sermaye Birikimi*'nin yalnızca ileri öğrenciler gözönünde tutularak işlendiğini kabul ediyordu ve kitabın yol açtığı yaygın yanlış anlamaları aydınlığa kavuşturmak amacıyla Birinci Dünya Savaşı'nda hapisteyken bunun üzerine basitleştirilmiş bir açıklamayı kâğıda geçirmişti.

Buna karşın *Sermaye Birikimi* Rosa Luxemburg'un bütün yönleriyle emperyalizme karşı tutumunu eleştirmekte temel bir malzeme

olarak kullanılmıştır. Bu eleştiri piramidinin temel taşını Lenin koymuştu. Lenin'in asıl eleştirisi temel konudaydı; Rosa'nın genişlemiş kapitalist yeniden üretimin kapalı bir ekonomi içinde olanaksız olduğu, bu yüzden işlev görebilmek için pre-kapitalist ekonomilerden yamyamcasına parçalar koparmaya gerek duyduğu tezini, 'temel bir hata' diye tanımlıyordu.[327] Çok daha ayrıntılı ve gelişmiş türden sonraki bütün komünist eleştirilere sıçrama tahtası görevi gören bu tanımlama olmuştur.[328] Bundan çıkarılan, Rosa Luxemburg'un kapitalizmin çöküşü konusunda sözümona 'nesnel' bir tutum takındığı, bunun da doğası gereği Sosyal-Demokrasi'nin ve onun liderliğinin rolünü (bütün öznel öğeyi) yok etmek anlamına geldiğidir. Kaldı ki, akılcı bilişin *(cognition)*, iradenin ve Sosyal Demokrasi'nin karar vermesinin sistemli yadsınmasını kapsayan bir kendiliğindenlik kuramına dayalı Luxemburgçulugun aykırılığı buradan ortaya çıktı. Rosa Luxemburg'un Almanya'daki en ateşli muhalifinin ve görüşleri Rosa'nın öncelinin mirasına karşı uzun bir kampanyayı temsil eden birinin sözleriyle: "Alman partisi kuramını ve pratiğini asıl olarak Rosa Luxemburg'un birikim kuramına dayandırıyordu. Bütün hataların, bütün kendiliğindenlik kuramlarının, örgütsel sorunlarla ilgili bütün yanlış anlayışların pınarı orasıdır."[329]

Olasılığı en yüksek açıklama tarzı, Rosa Luxemburg'un *Sermaye Birikimi*'yle ivedi siyasal amaçları gözeten tutumları arasında bir bağlantı kurmaya kalkışmadığı, emperyalizmin ekonomik nedenlerinin katı çerçeveli kuramsal çözümlenmesiyle onun siyasal dışavurumlarıyla ilgili nitelemeleri arasında çelişki görmediğidir.[330] Bunun-

---

327) *Leninskii Sbornik*, C. XXII, s. 337.

328) Bkz. N. Bukharin, "Der Imperialismus und die Akkumulation des Kapitals", *Unter dem Banner des Marxismus*, Viyana/Berlin, 1925-1926, C. II, s. 288. Ayrıca bkz. şu özet: F. Olessner, *Rosa Luxemburg*, Berlin (Doğu) 1956, 3. basım, s. 172-187.

329) Ruth Fischer, *Die Internationale*, C. VIII, No: 3 (1925), s. 107.

330) Krş. Rosa Luxemburg'un revizyonizm tartışması sırasında kapitalist toplumun portresini çizerken politikayla ekonomi arasında benzer bir metodolojik ve çözümlemeye dayalı kopuş ortaya koyuşu. Bu problemin sosyolojik bağlamıyla ilgilenen okurlara okunması kuvvetle salık verilecek metin şudur: Talcott Parsons'un dikkate değer ama az bilinen denemesi, "Democracy and Social

la birlikte, Rosa Luxemburg'un asıl inandığı düşüncenin, kendi ekonomik çözümlemesinin kapitalizmden emperyalizme geçiş konusunda tek ulaşılabilir açıklamayı verdiği olduğunu ileri sürmek (tutarlılık gibi bir avantajı olan bir görüş) olanaklıdır. Bunun anlamı, Sosyal-Demokrasi üzerindeki baskının yoğunlaşmasını dile getiren emperyalizmin militarist yönlerinin her ülkenin nüfuz alanı içindeki can alıcı önem taşıyan azgelişmiş ekonomileri koruma gereksinmesinin (bu olmadan ne ekonomi ne de toplum hayatta kalabilirdi) doğrudan sonucu olduğuydu. Böyle bir yorum ister istemez Rosa'nın emperyalizmi içerde döğüşülecek bir güç olarak tanımlayışında değiklikler yapmasını gerektirir. Aslında o zaman da bu noktada, ancak özel eylem tavsiyeleriyle yumuşatılmış, kendiliğindenlik ve nesnel otomotizm eğilimiyle karşılaşılaşırız. Yine de bu görüşü doğrulayan olumlu kanıt yoktur -varolan olumsuz kanıtlar (Rosa'nın siyasal ve ekonomik yazıları arasında bağlantı kuramaması) bu sonucun tersine veriler sunarlar. Bu bağlamda Rosa Luxemburg'un sömürge ülkeler için özel bir politika geliştirmemesi, sömürge halkların sömürülmelerine nasıl karşı koyabileceklerine ve dolayısıyla kapitalizmin çöküşünü daha bir hızlandırabileceklerine ilişkin tavsiyelerde bulunmaması anlamlı gelebilir. Rosa, SDP için de özel bir sömürge politikası önermiyordu.

Öyleyse niçin kayıp bir adımdan söz ediyoruz? Gözden mi kaçmıştı yoksa? Rosa Luxemburg'un siyasal düşüncelerinin 'emperyalist' özelliklerini vurgulamaması ya da tanımlamamasının, onları zaten varolan sınıf çatışmasının keskin bir versiyonu düzeyine indirgemesinin anlamı var mıdır? Neden belki de siyasalcı -bir taktik sorunu. Pratik politikaya uygulanması halinde *Sermeya Birikimi*'nde ana hatları çizilen 'yeni' emperyalizm kuramı gerçekten de 'yeni' bir siyasal eylemsizlik kuramına zemin hazırlayabilir. Emperyalizmin

---

Structure in Pre-Nazi Germany", *Journal of Legal and Political Sociology* (ABD), C. 1 (1942), s. 96-114. Burada ileri sürülen durağan toplumsal yapıyla hızlı sanayileşmenin dinamikleri arasındaki uyumsuzluktan ötürü, kapitalizmin çözümlemesinin Alman aydınlarına ve toplumsal düşünürlerine özel bir problem çıkardığıdır. Bu bölümde geliştirilen savın büyük kısmı bu daha geniş bağlamda (Max Weber'in çalışmasını anımazsak) yararcı bir biçimcle ele alınabilir.

sadece kapitalizmin daha abartılı ve vahşi bir biçimi olduğunu vurgulamakla Rosa Luxemburg'un eylemi seçmesi daha olasıydı (burada söz konusu olan, Kautsky'nin 'içinde yaşadığımız büyük zamanlar'a katkısı olarak zaten savunduğu türden oy pusulasına dayalı yeni bir uyuşturucu değil, Rus devriminin tanıttığı türden bir eylemliliktir). O örnekte Rosa'nın ekonomik çalışmayı siyasal çalışmadan ayırması bilinçliydi ve daha sonra suçlamalara hedef olacağı kendiliğindenlik kuramından sakınmayı amaçlıyordu.

Rosa Luxemburg'un emperyalizm öğretisi ister istemez, onun eylem kuramını bütünüyle anlamak istiyorsak şimdi kaba taslak bir özetini vermemiz gereken, demokrasi hakkındaki belirli varsayımlara dayanıyordu. Bu varsayımlar Rus ve Alman devrimlerine ilişkin olarak ileride daha ayrıntılı olarak gözden geçirilecektir. Kitle eylemi hiçbir zaman salt biçimsel bir kavram olmadı. Rosa Luxemburg'un sınıf bilincini ısrarla vurgulaması 'bilinçli' yani eğitimli kitlelere önemli bir rol yüklüyordu. İlk Rus devriminin sağladığı örnek bu role ilişkin hesabını daha da genişletti. Yani Rosa Luxemburg'un kafasında kitle eylemi kavramı 1910'dan sonra liderlerle kitleler arasında görülen kutuplaşmanın gelişmesinden çok önceden beri vardı. Rosa kitleleri hiçbir zaman pek çok Bolşeviğin yaptığı ölçüde bir soyutlama halinde biçimselleştirmedi; kitle eyleminin yerine parti liderliğinin geçirilmesine yönelik herhangi bir iz de yoktu onda. Kitlelerin rolü hiçbir zaman başkalarınca devralınamazdı.

Savaş sırasında, gizli örgütsel çalışma yürütmeyle zor koşullarda kitlesel propaganda yapma arasında bir tercih ikilemiyle yüz yüze gelindiğinde, *Spartakusbund* ikinci şıkkı seçti. Partide kalıp örgütsel kopuştan sakınmanın nedeni yine her zamanki gibi, yalnızca resmi SDP örgütü içinde yapılabileceğine inandıkları, kitlelere yaklaşma kanallarını açık tutma gerekliliğiydi. Rosa Luxemburg'un Rus devrimi üzerine yorumlarında yeri geldiğinde bu sorunun üzerinde epey durulmuştur. Bolşeviklere alkış tutmanın asıl nedenlerinden birisi, bir çoğunluk sağlama problemini çözümlemiş olmalarıydı. Ancak dinamik ve etkin politika yürüterek "küçük, polisin peşini bırakmadığı ve küçümsenen bir azınlık" olmaktan çıkıp "olabilen en kısa za-

manda devrimin liderliği"ni almışlardı. "Bu sayede, Alman Sosyal-Demokrasisi'nin başından beri baskısını hissettiği ünlü 'halk çoğunluğu' problemini çözmüşlerdi."[331]

Alman devrimi sırasında Rosa Luxemburg, halk çoğunluğunun açıkça dile getirilen bir desteği olmadan iktidarı ele geçirmenin söz konusu edilemeyeceğini özellikle vurgulamıştı. Bu yüzden bir yanda devrimci politika ile öte yanda çoğunluğun buna uygun onayı ve desteği arasında çelişki bulunmadığı gibi, çok kuvvetli bir diyalektik bağlantı vardı. Hatta gerçek olan, sadece varsayımla yetinilemeyecek bir çoğunluktu bu.

Bu kitleler kimlerdi? Oy verme kulübelerinde kâğıt parçalarına aceleyle bir şeyler karalamak için toparlanan sayılar değil. Aynı ölçüde, önceden açıklandığı gibi, doğaları gereği kendi isimlerinden söz eden partiyi desteklemekten başka seçenekleri bulunmayan proleterler de değil. Rosa Luxemburg 'kitleler' sözcüğünün olumlu içeriğini asla açıklamadı, ama sözcüğü dinamik fiziksel eylemle bağlantılı olarak çok sık biçimde kullandığı için, görüşünün Rousseau'nun aklına getirebileceği türden bir kitlenin gözle görülür dışavurumuna yaklaşması büyük olasılıktır;[332] devrimci bir durumda ya da dönemde en azından potansiyel olarak böyledir.

Rosa Luxemburg'un devrimleri değerlendirişi böyle bir anlayışla kusursuz bir uyum gösteriyordu. Devrimler iktidarın kısa değil, uzun dönemli ele geçirilişiydi. Mehring gibi o da tarihe dalmış gitmişti. Verdiği devrim örnekleri (17. yüzyıl İngiliz devrimiyle büyük Fransız devrimi) uzun dönemler boyunca rollerini hep yerine getirmişlerdi; Mehring'in devrimlerle ilgili deyişinin çok uzun ömürlü olması bundan ötürüdür. Bu öğretinin Alman devrimi sırasında pratikte uygulandığını göreceğiz; burada bizi özellikle ilgilendiren, bunun Rosa Luxemburg'un kitlelere ve çoğunluk sorununa kafa yormasının zo-

331) *The Russian Revolution*, s. 52-54.

332) Herhalde kanıtlanabilir bir topluluk temelinde bir bütün olarak halktan söz eden son siyasal analist Rousseau'ydu; üstelik onun bile tam tamına neyi kastettiği belli değildir. Sonraki yazarlar salt biçimsel anlamıyla ya 'kitleler' ya da 'halk' sözcüğünü kullanıyorlar, ya da onu ayırt edilebilir parçalara bölüyorlardı (sınıflar, gruplar, göstericiler, seçmenler).

runlu bir sonucu oluşudur.[333] Silahlı ayaklanma gereğini yer yer kabul etmekle birlikte, bunda, bırakın silahlı konspiratörlerin darbesini, kitle eyleminin daha geniş bir dışavurumundan başka bir özellik görmüyordu. Aralık 1905'teki Moskova ayaklanmasından bu sonucu çıkarmıştı. 1917 Bolşevik devrimini çözümlerken ise hiçbir zaman iktidarın teknik olarak ele geçirilişini irdelemedi; *ex post facto** çoğunluk desteği gerekli meşruiyet halesini kazandırmıştı devrime.

Demek ki çoğunluk gereksinimi Rosa Luxemburg'un emperyalizm ve devrim öğretisinin özsel bir parçasıdır. Birbirine tamamen zıt iki sosyalist kampın, iddialarını, Rosa'nın söylediklerine dayandırarak kuvvetli bir biçimde belgelemeyi sürdürdükleri neredeyse eşsiz bir durumun nedeni özellikle budur. Böylesi bir direngenlik salt kurguya dayanamaz. Komünistler Rosa'nın düşüncesinin devrimci yönünü vurgularken; sosyalistler onun bir çoğunluk arayışı (kısaca demokrasi) üzerinde kafa patlatmasına güvenirler. Aralarındaki derin bölünmeden dolayı iki taraf da ayrıncılığın yalnızca kendilerinde kaldığında ısrar etmektedirler. Komünistlerin gözünde Rosa'nın devrimci kararlılığı vulgar demokrasiyi dışlarken, sosyalistlere göre Rosa'daki derin demokrasi duygusu fiziksel devrime karşı sabırsızlığını önünde sonunda dengeleyecekti. Bu konuda ölüm tarihi önem kazanır, çünkü tercih (gerçekten bir tercihse) yapmak zorunda kalmamıştı ömrü boyunca. Yine de Rosa Luxemburg bu iki düşüncede kesinlikle bir apayrılık görmüyor, birbirlerine bağlı olduklarına inanıyordu. Komünist eleştirmenleri de zaten hiçbir zaman demokrasiye aşırı ölçüde kafa yorduğu için dil uzatmadılar ona. Kendiliğindenliği hedef alan kuramsal saldırı onun genelde demokrasi anlayışıyla ayrı düşmekten dikkatle sakınıp, *Sermaye Birikimi*'nin otomatik ve yalnızca nesnel özelliklerinde yoğunlaşır. Lenin ise 1922'de Rosa Luxemburg'un hatalarını sıraladığı özet yazısında ne açık, ne de örtük olarak kendiliğindenliği bir kez olsun anmıştı.[334]

---

333) 'Demokrasi' yerine 'çoğunluk' sözcüğünü kullanmayı yeğliyorum, çünkü 'demokrasi', Rosa Luxemburg'un karşı çıktığı belirli bir demokrasi tipinden çok daha güçlü çağrışımlar uyandırır.

*) Geçmişi de kapsayan. (ç.n).

334) Lenin, *Sochineniya*, C. XXXIII, s. 184.

Rosa Luxemburg'un demokrasi görüşü 1920'lerde kısa süreliğine can alıcı önem kazandı. Alman Komünist Partisi Rus denetimini kabullenmek üzere disiplin altına alınmaktaydı. Rosa, Üçüncü Enternasyonal'in kuruluşuna tam da bu nedenle karşı olduğu ve ölümünden birkaç hafta öncelik sürede AKP'yi SDP'nin oligarşik geleneklerinin sızmasına karşı uyardığı için, isminin getirdiği prestij Alman Komünist Partisi'nin Bolşevikleştirilmesine direnenler için önemli bir silahtı. O andan itibaren Rosa Luxemburg'un görüşleri her yönüyle sistemli eleştirilere uğradı. Ancak o durumda bile genelde çoğunluk desteği anlayışına açıktan karşı çıkılamazdı. Rosa'nın kitleleri nihai otorite odağı olarak görmesi disiplinsizliğe yol açıyor diye saldırılarla karşılaştı (SDP'nin kötü günlerinden kalan gereksiz bir miras). Bu tür disiplinsizlikleri SDP'nin başarısızlığı ve gerçek sosyalizm davasına ihanet etmeleriyle özdeşleştirmeye yönelik bir girişim yapıldı (bundan çıkan sonuç ise, SDP'nin 1914'deki başarısızlığına disiplini ve beraberliği korumaktan aciz oluşunun yol açması gibi saçma bir önermeydi). Ve Rosa Luxemburg'un disiplinsiz etkisini geçersizleştirmeyi hedefleyen bu pratik gereklilikten önünde sonunda daha önce tartışılmış olan daha geliştirilmiş kendiliğindenlik nosyonuna saldırı doğdu.

Bununla birlikte, Rosa Luxemburg'un öğretilerine karşı ne tür polemikler ortaya atılabilirse atılsın, asla gerici diye sınıflandırılamadılar. Stalin'in *Proletarskaya Revolyutsiya*'ya gönderdiği ünlü mektuba dek onun yazılarıyla oportünizm arasında özel bir özdeşlik kurma denemesine rastlanmadı. Stalin o yazısında kendi yardımcı analistler korosunu, Alman Solu'nun yarı bilinçsiz ve yarı bilinçli müttefiki olarak özdeşleşme noktasına dek getiriyordu. Aynı zamanda Rosa Luxemburg'un düşüncelerine yönelik eleştiriler Luxemburgculuk adıyla bilinen bütünlüklü bir öğreti halinde birleştirildi (ulusal sorun, kendiliğindenlik, kötü aritmetik örgütsel konularda oportünizmi kavrayamama): Ortodoks çizgiden tek tek sapmaları ayırmaktansa yıkıntılar üzerinde bütün bir sistem inşa etmek her zaman daha kolaydır.

Geriye kalan son sorun, Rosa Luxemburg'un 1906-1914 arasında geliştirdiği kuramların bütünlüklü bir sisteme hangi ölçüde ek-

lemlendiğidir. Rosa'nın bütünlüklü bir emperyalizm *kuramı* ve tutarlı bir Sosyal-Demokrat *politika* oluşturduğundan kuşkulanılamaz. Ama hepsi bu muydu? Sonraki komünist eleştirmenleri ona bütün bir sistem yüklediler ve buna Luxemburgculuk adını verdiler. Bu sistem hangi ölçüde yıkıcı amaçlara yönelik bir yapıydı ve içeriği bir kenara, ne kadarı gerçekten bir sistem diye nitelenebilirdi?

İkinci Enternasyonal'de hiç kimse, Lenin'le destekçileriyse kesinlikle, devrim sonrası devletin yönetilmesi için bir formül ortaya çıkarmayı denemediler. Tüm bu zaman dilimi içerisinde *Neue Zeit*'te yalnızca tek bir makale çıktı bu sorunu ortaya atan. O da geçmişin çeşitli ütopyalarını çözümleyerek modern siyasal bağlamlardan tamamen uzak durmuştu.[335] Bu konuda spekülasyon yürütmek romantiklik sesleri ortasında boğuluyordu. Salt biçimsel bir bağlamın dışında sosyalist geleceği getirecek devrimin biçimi ve doğası bile tartışılmıyor, o durumda da sıkı sıkıya güncel problemlerle ilinti kurulmuyordu. Bu yüzden son derece ampirik bir taktisyen olan Lenin, Bolşevik devriminin ardından, yerleşik bir öğretiyle etkisizleştirilme korkusu duymadan hareket edebildi. Ama Lenin o zaman İkinci Enternasyonal'deki hemen herkesten daha az geleneğe (Marksist *ortodoksluğa* karşı) bağlı hissediyordu kendini.

Rosa Luxemburg gelecekle ilgili açık düşünceler yürütmekten sakınırken yerleşik uygulamayı izliyordu. Kitle eyleminin yaratıcı gücüne inanarak, eylemin yaratıcı boyutunun sadece doğan ivedi problemleri çözmekle kalmayacağını, devrim ilerledikçe belirecek sorunları da çözeceğini giderek daha belirgin sözcüklerle belirtiyordu. Örgütlerin kitle eyleminden çıktığı, sınıf bilincinin örgüt sayesinde arttığı inancının mantıksal bir sonucuydu bu. Böylesi örgütler ve bilinç sağlıklı gelişirse, devrimci teknolojinin sorunlarıyla ve yanısıra zaferden sonra iktidar sorunuyla baş edecek kadar donanım sağlarlardı otomatik olarak. Rosa'nın Bolşevik devrimine eleştirisi bu kuramın güçlü öğelerini içeriyordu. Rus devriminin en önemli ve aynı anda talihsiz (talihsizdi, çünkü Rosa ve Almanya'da esin kayna-

335) Karl Kautsky, "Zukunftstaaten der Vergangenheit", *NZ*, 1892-1893, C. I, s. 653-663, 684-696.

ğı olarak Rosa'ya bakanlar devrimci teknoloji konusunda gerçekliklerden inatla kaçıyorlardı) eleştirilerinden biriydi bu. İktidar sorunlarını göğüslemeyi ısrarla reddetmenin, sorunların bizzat eylemle çözülene kadar ertelenmesinin, nesnel koşullar daha elverişli olsaydı bile, nihai olarak *Spartakus*'un başarısını olanaksızlaştırmaya nasıl yardımcı olduğunu göreceğiz.

Ancak Rosa'nın SDP içinde ya da dışındaki başkalarını eleştirisinde bile, diğerine karşı çıkarken bir sistem kurmak asla denenmiyordu. Doyurucu olmayan sistemlere verdiği yanıtlar alternatif durağan sistemler değil, hep ve hep hareket, yani anti-sistemdi. Kabul gören bir toplum sisteminin başlı başına bir kusur olduğunu söyleyecek kadar, sistemleri durağan, hareketi dinamik sayma noktasına gelmişti.

Mükemmel bir sistem kurucu olan Kautsky'ye yönelik eleştirilerinde, olanaklı en geniş sınırlar çerçevesinde her derde deva çözümlere karşı tam bir güvensizlik besliyordu.

Bu durum sadece toplumun karşılaşacağı bir sosyalist yönetim kuramı kurmayı reddetmesinde değil, SDP içindeki doyurucu olmayan sisteme bir alternatif çıkarmaktaki isteksizliği için de geçerliydi. Bunu yapan ilk kişilerden olsa bile, 1912'de yalnızca Alman Sosyal-Demokrasisi'nin sistemli doğasını tanıyor, bunu partinin kendisiyle aşırı derecede uğraşmasından çıkarıyordu. *Spartakusbund*'u kuranların neredeyse hepsinde SDP sistemine nefretten kaynaklanan kuvvetli dürtüler vardı. Rosa Luxemburg genelde parti disiplininin asla en ateşli muhalifi olmadı; 1915'te Karl Liebknecht'le yazışmalarının gösterdiği gibi, disiplini yadsımakta Liebknecht çok daha ileri gidiyordu.[336] Alman solcularının hiçbiri sosyalizmi durağan bir temelde tasarlayamıyor, durağan bir durumda kendilerini rahat hissedemiyorlardı. *Spartakus* liderleri arasında, hiç değilse savaştan sonraki on iki ayda görülen sürekli telaşı açıklamakta büyük payı vardır bunun.

Son noktada, derin ve keskin olmakla birlikte, siyasal bir kuramcı olmaktan çok bir eleştirmendi Rosa Luxemburg. Onun yazılarından toplum ve sosyalizm hakkında çok şey öğrenir, ama eleştirdiği

336) *Unter dem Banner des Marxismus*, Viyana/Berlin, 1925-1926, C. II, s. 416ff (bkz. özellikle s. 420).

şeylere karşı bütünlüklü bir alternatif sistem göremeyiz. Luxemburgçuluk (varsa eğer) olsa olsa bir eğilim, düşünce biçimi, var olan toplumlara karşı bir tutumdur. Saf siyasal spekülasyonların yapıldığı basıncı düşük havalarda, boşlukta varolamaz. Dişinde kıstıracağı sert bir ete gereksinir. Rosa düşüncelerinin yeşereceği humuslu toprak olarak sadece topluma ve Sosyal-Demokrasi'ye değil, emperyal Almanya'nın özgül toplumuna ve özellikle onun içinde gelişmiş Alman Sosyal-Demokrat Partisi'ne de gerek duyuyordu. İşte yine sosyalizmle toplum arasındaki ilişki sorununa döndük. O zaman sosyalizm hayatta kalarak serpilip gelişmek için içeride ve dışarıda düşman toplumlara ne ölçüde gerek duydu ve komünizm şimdi ne ölçüde gerek duymaktadır? Rosa Luxemburg'un sosyalizmi Sosyal-Demokrasi'ye sıkı sıkı baskı yapan bir emperyalist toplum bağlamı dışında düşünülemez.

Rosa'nın sosyalizmine taşıdığı güçlü insanlık halesini aşılayan, işte bu parti içi uğraşlara çekilmektense, en geniş bağlamda toplumla sürekli iç içe olma duygusudur. Lenin'den farklı olarak, Birinci Dünya Savaşı hakkında Tarih'in devrimin ebeliğine katkısı olarak soyut düzlemde bir kuram ortaya çıkaramadı. Mussolini ve öncelikle eylem tutkunu öteki sosyalistler gibi, savaşı vaaz vermekten kişisel bir kaçış yolu olarak, sevinçle de karşılayamadı.[337] Savaşın ilk yıllarının yoğun sancılarla dolu çelişkileri, Lenin'in bir zaaf belirtisi diye yakalayacağı yönelimsizlik hep bundan ötürüydü: Toplum aslında devrimle dönüştürülmelidir, ama karşılıklı kasapça kıyımlarda milyonlarca kişi ölerek kanını döktürürse, dönüştürmeye çok az yer kalır. Rosa Luxemburg için toplum her zaman öncelikle *insanlardan* oluşuyordu. Onlar, onların çoğu, kapitalizmin onlara biçtiği rolleri oynayabilirlerdi, ancak toplumsal devrimin bütün sorunu insanların rollerini kesinlikle yeniden belirlemekti. Rosa Luxemburg'un devrime ilişkin bütün düşünceleri ancak bu ışıkta anlaşılabilir: *insancıllığın* içine işlediği bir anlayış.

337) Mussolini'nin radikal sosyalizmden yola çıkıp neredeyse histerik bir eylem düşkünlüğünden faşizme ilerleyişinin iyi bir öyküsü: Renzo de Felice, *Mussolini il rivoluzionario, 1883-1920*, Torino 1965.

7
RUSLAR, YAHUDİLER VE POLONYALILAR: MÜLTECİLERİN DEVRİME BAKIŞI 1898 – 1904

On dokuzuncu yüzyılın son birkaç yılında, Rus İmparatorluğu'nda, belirli aralıklarla patlak veren devrimci faaliyetlerin esrarengiz canlanmalarından birine daha tanık olundu ve bu kabarış birkaç yıl sonra yine aynı ölçüde esrarengiz biçimde söndü gitti. Rus Sosyalistleri ve Sosyalist Devrimcileri, *Bund*, PSP ve SDKPİL; bu kabarıştan devrimci partilerin hepsi yararlanmıştı. Dzierjinski ve Zalewski liderliğindeki Litvanya Sosyal Demokratları 1899'da SDKP'ye katıldığında Polonya Sosyal Demokrasisi ek bir yarar sağlamıştı. Bu katılım hem yeni bir örgüt, hem de birçok seçkin lider kazandırdı partiye. Dzierjinski Varşova'da tutuklandığı yıl olan 1901'in sonuna dek yeni partisi yararına etkin çalışmalar yürüttü; çabaları sonucunda Varşova'da ve Polonya'nın öteki sanayi merkezlerinde Sosyal Demokrat çalışmalar kısa süreliğine filizlenip olgunlaştı.

Rus İmparatorluğu'nda boy veren sosyalist faaliyetlerin neden olduğu dalgalanma mülteci grupları birleşme yönünde çaba harcamaya itmişti. 1897'de merkezi Vilna'da bulunan Yahudi örgütleri resmi olarak Yahudi İşçileri Genel Birliği, *Bund*, adında bir örgüt kurdular. Tüm Rusya'nın birliği adına en etkin propagandayı yürüten; hem yurt içindeki en geniş örgütlenmeye, hem de yurt dışı komiteleriyle yurt içi örgütleri arasında en etkili ulaşım ağına sahip olanlar Yahudilerdi. Plehanov'la öteki Rusların gıpta ettikleri bir örnekti bu; ancak kıskançlığa ve kimi örneklerde hoşnutsuzluğa da kapı açıyordu. *Bund*'un kuruluşundan bir yıl geçmeden Rus Sosyal-Demokrat İşçi Partisi (RSDİP) kuruldu; aslında uzun tartışmalar ve pazarlıklardan sonra zorlukla kurulabilmişti.

Kuruluş kolay gerçekleşmedi. Plehanov'la onun *Gruppa osvobozhdenie truda*'sı (Emeğin Kurtuluşu Grubu) yeni partide üstün bir rolleri olmasını, Rusya'da kurulan bütün grupların içtenlikle benimseyebilecekleri felsefi bilgeliğin ana kaynağı ve yaşlı bilgesi rolünden çok daha fazlasını istiyordu.[338] Olay bir çözüme kavuşturulamamış, sadece rafa kaldırılmıştı. Rus partisi ilk günlerden itibaren yurt içindeki yerel örgütlerle yurt dışındaki seçkin ama biraz uzakta kalan liderler arasında şiddetli bir çekişme içinde oldu. Ek bir sorun da Rus partisinin habercisi olan iki örgütle, *Bund* ve SDKPİL ile nasıl bir ilişki kurulacağıydı. Sabırsızlıklarıyla kırık dökük Rus arabasını yola çıkarmaya yardım etmiş bu iki horuldayan atla kurulacak ilişki hepsini kucaklayan tek bir parti biçiminde mi olmalı, ayrı kalmalı ama eşit mi sayılmalı, yoksa, eşit olmayacaklarsa, kim ağır basmalıydı? Öteki katılanlardan ciddi ödünler koparınayı başardıktan sonra Plehanov, aynı iddiaları bu kez RSDİP'in *Bund* ve Polonyalılar karşısında üstünlük kurması adına öne sürdü. *Bund*'dan kuşkulanıyordu -karşı tarafın da aynı oranda beslediği bir kuşku- ve Rosa Luxemburg grubuyla ilişkisi de yedi yılı aşkın bir süre iyileşmedi.[339] Ayrıca

338) V. Akimov, "Pervii S'ezd RSDRP", *Minuvshie Gody*, No: 2, 1908, s. 129ff.
339) John Mill'in mektupları, *Bund* arşivleri, akt. H. Shukman, *The Relations between the Jewish Bund and the RSDRP 1897-1903*, Oxford, yayımlanmamış doktora tezi, 1960, s. 47.

Rosa Luxemburg'la Leo Jogiches'in en yakın Rus arkadaşları olan Kriçevski, Teplov ve Akimov da Plehanov'un özel düşmanlarındandı. Rusların birlik kuracağı ve doğal müttefikleriyle dostça işbirliğine gireceği yönündeki kehanetler tutmadı.

Bu görüşmelerde ne Rosa Luxemburg ne de Jogiches yer aldı; hiçbir etkileri olmadı. 1896 Londra kongresinden beri Rus işleriyle bağlarını koparmışlardı. "Yeni Rus partisi hakkındaki izlenimin ne? Kuşkusuz benimkiyle tamamen aynı. Ama namussuzlar işi becerdiler. Yalnız kendilerini umdukları kadar tanıtamadılar, kötü bir zaman seçtiler..."[340] İdeolojik bağlılığın hâlâ sürdüğü iddialarına karşın, Polonyalıların Rus partisine katılımdan duydukları ilk coşkular kesinlikle sönmüştü. Polonyalıların ileri gelenleri yeni Rus yönetimine fazla ilgi göstermiyorlardı; bundan başka Rosa'nın Almanya'daki işleri gitgide fazlalaşıyor, Rusların birliği hakkındaki düşünceleri bile belli belirsiz kalıyordu. Yine de Ruslarla ilişkiyi tamamen yitirmek istemiyordu Rosa. Bu olay Rosa'nın Jogiches'in ya hep ya hiç politikasına karşı ağır ve akılcı yüklenişlerinden birine zemin hazırlamıştı:

> Zürih'te sana defalarca anlattığım gibi Ruslara karşı tutumunu baştan aşağı uzlaşmaz ve abartılı buluyorum. Sürekli eleştirinin, her şeyi yıkıp da işleri düzeltmek için hiçbir şey yapınamanın anlamsız bir davranış biçimi olduğu bir gün kafana dank edecek. Sana yaklaşmaya çalışan her Rusu tersleme biçiminden asla hoşnut olmadım. Tuhaf bir bireyi, hatta bir grup insanı boykot edebilir ya da kendinden uzak tutabilirsin, ama bütün bir hareketi değil. Davranışın güçlü ve soylu bir adamınkine (kendin gibi) değil, Kriçevski gibi bir mızınıza göre... Ben kişi olarak Ruslara ilgimi azaltamazdım; sadece kurduğum bağlantıların senin de işine yarayabileceğini düşündüm. Olup bitenlerin beni iki şekilde etkilemesi çok güç; senin görüşlerine katılmasam bile, bu ayrılık bir çekişme doğuracak kadar büyük değil. Bizi davet etmemelerinden durmadan yakınman gülünç bir şey, yazdığın zaman bunun farkında olman gerekirdi. Sana yakınlaşan herkesin yüzüne tokadı yapıştırıyorsun... Bunları yazdığım için

340) Jogiches mektupları, *Z. Pola Walki*, 1962, No: 1 (17), s. 158.

> beni bağışla; bir kısmının seni kesinlikle inciteceğini, hatta kızdıracağını biliyorum, ancak bir kere de olsa sana doğruları anlatmalıyım. Kafa yorarsan benim haklı olduğumu kesinlikle kabul edersin.. (Senin tutumun) senin çapında bir adama uygun değil. Ben kendi payıma, her şeyi eleştirip kendim hiçbir iş görmemektense başka insanların yaptıklarını övmeyi tercih ederim...[341]

Rusya'da sosyalistlerin kuvvetlenmesinin yeni bir canlılık göstermesi kısa sürdü; dolayısıyla birlik baskıları da çok geçmeden kalktı. RSDİP'in fiilen kurulmuş olduğu Mart 1898'de Minsk'te yapılan ilk kongre bütün ilgili grupları temsil etmemişti. Toplantının yapılması, *Bund*'un elindeki teknik olanakları kongrenin hizmetine vermesi ve *Bund* liderlerinin çeşitli gruplarla bağ kurup temsilcilerini kongrede hazır bulundurmaya teşvik etmeleri sayesinde gerçekleşmişti. Stnolensk'de Nisan 1900 sonunda başka bir kongre ya da konferans toplama girişimi, delegelerin çoğu yolda tutuklandıkları için suya düştü.[342] O yıl içinde Lenin, Martov ve öteki önemli Rus sosyalistleri yurt dışına çıktılar; bu sayede yurt dışındaki liderlerliğin niteliği yükselmekle birlikte, Rusya'da gizli faaliyet yürütmenin bütün sıkıntıları ve anlaşmazlıkları da yabani otlar gibi güçlenip esnekleştikleri ülke dışına taşınmış oldu. RSDİP yönetiminde çok geçmeden iki ana hizip kutuplaştı: *Iskra* çevresindeki Plehanov, Lenin ve öteki genç mültecilere karşı, Teplov ve Kriçevski'nin başını çektiği eski Yurt Dışı Sosyal Demokratlar Birliği (yakın geleceğin kötülük saçan 'ekonomistleri'). Rusya'da sonra yapılan konferanslarda bu bilinçli ve belirgin saflaşma kendini sürekli gösterecektir.[343]

Böylelikle 1897-1902 arasındaki yıllar üretkenlikten uzak tecrit yılları oldu. Ruslar da Polonyalılar da kendi parti içi gelişmelerine

---

341) Jogiches mektupları, *Z. Pola Walki*, 1963, C. VI. No: V2(21-2), s. 314-315, 15 Ocak 1890.

342) *Nasha Zarya*, 1913, No: 6, s. 31.

343) Sözgelimi Mart 1902'de Bialystok'taki kongre ya da konferans ve daha sonra Kasım 1902'de yapılan Pskov konferansı. Bkz. *KPSS v rezolyulsiyakh i resheniyakh*, C. I, s. 28-35. Sosyal Demokratlar Birliği'nin kendi çalışmaları ve görüşmeleriyle ilgili yorumu için bkz. *Minuvshie Gody*, No: 7, s. 279-296.

gömülmüşlerdi; aralarındaki ilişkiler istikrarsız ve önemsiz derecedeydi, iç sıkıntılara ek olarak, polisin etkili karşı saldırısıyla da köşeye sıkışmışlardı. Açıkça içerden yapılan ihbarlar nedeniyle geniş çaplı tutuklamalar görüldü; tutuklanıp gözaltına alınmaktan kurtulanlar yurt dışına kaçmaya zorlanıldılar. Yeni yüzyılın başlangıcında mültecilerin önemi ve sayısı hatırı sayılır ölçüde artmış, ancak içerdeki örgütler bir kez daha sallantılı duruma gelmişlerdi. Polisin diken üstünde beklemesinin milliyetçi canlanma korkusuyla özellikle hassaslaştığı Polonya'da SDKPİL, çeşitli kentlerdeki gruplarıyla etkili bir işbirliği yapamaz haldeydi. PSP'ye karşı yürütülen kavga bile tavsamaktaydı. Rus liderliğine gelince, onların asıl ilgisi *Bund*'un vesayetinden kurtulmaktı. Plehanov'la yeni müttefikleri, Yurt Dışı Sosyal Demokratlar Birliği'nin gücünü kırma girişimiyle aynı anda, *Bund*'u hedefleyen bir saldırı hazırlığı içindeydiler. Plehanov, Lenin ve ötekilerin artık bütün enerjilerini ona yönelttikleri gelecek kongrede bu amaçların hepsinde başarı sağlayacaklardı. Bu büyük gelişmeyle bağlantılı olarak Polanyalılar da bir kez daha RSDİP'in yörüngesine çekileceklerdi.

Rosa Luxemburg adına, Zürih'ten Almanya'ya hareketiyle başlayıp 1905 Rus devrimi'nin patlak vermesiyle biten dönem ikiye ayrılabilir, ilk iki yıl, Leo Jogiches 1900 yılı başında Berlin'de ona katılana kadar, Rusya'daki ve Polonya'daki gelişmelerle neredeyse hiç ilgilenmiyordu. Bütün enerjisini SDP içinde yeni ve görkemli bir kariyer edinmeye hasretmişti. Yarı gönüllü bir biçimde Zürih'teki incelemelerini bitirmeye çalışan Leo Jogiches, bütün her şeye karşın, hâlâ patrondu. Yalnız, Rosa'nın SDKPİL'deki gelişmelere güncel ilgisini yitirmemesini sağlamaya çalışmaktan çok, Almanya'da nasıl yaşayıp hareket edeceği konusunda yararlı öğütler vermeye ilgi gösteriyordu. Rosa Luxemburg'un bu Polonyalının kendi yeni ve çok özel Alman topraklarına zorla girme çabaları karşısındaki tutumuysa hiç de nazikçe değildi.

> Sen küçük bir eşeksin. Onlarca yayının ve yüzlerce yetişkin insanın yer aldığı bir tartışmada, tek bir 'doğrultu' tutturmak olanak-

> sız. Aslında bizim Rus-Polonya ahırınızın (toplam 7,5 şanlı kişinin içinde çalıştığı) yöntemlerinin 1 milyonluk bir partiye aktarılmasının olanaklılığı konusunda senin düşüncelerini almayı çok istedim. Sana göre her şey '-ıneli'ye bağlı; bu kişi ikna edilmek, şu itilmek, üçüncüsü bir parça daha aktifleşmek, vb. zorunda. Kautsky ve Bebel'e yaptığım son ziyaretlere kadar ben de tıpatıp aynı görüşü savunuyordum. Artık anlıyorum ki hepsi saçmaymış. Yapay yollarla hiçbir şey başarılamaz, insan kendi çalışmasına yoğunlaşmak zorunda. Giz bu. Perde gerisinde kukla oynatarak hiçbir yere varılamaz.[344]

İlk bakışta Rosa'nın şanlı SDKP hakkındaki bütün beklentileri gerçekleşmişti, tek sorun kendisinin yeni ortama adapte olamayacak denli sabırsızlığıydı. Ancak gerçekte Rosa Luxemburg'da elle tutulur hiçbir değişiklik olmayacaktı. Özel görevi her zaman 'etkilemek' olmuştu; ilgilerini yönelttiği *ortam*, başından beri, SDKP üyeliğinden yararlanmak yerine uluslararası sosyalist hareketti. Gördüğünüz gibi, Almanya adına içinden yükselen coşku dalgasına katı, kuşkulu bir gem vurmuştu. Gelgelelim, 7,5 inatçı tartışmacının karşısında, etkilenmeyi bekleyen 1 milyon kişinin düello daveti reddedilmeyecek kadar heyecan vericiydi.

Polonya'nın dışlanması çok uzun sürmedi. 1900 yılına gelindiğinde, SDP'nin kanatları altında Prusya'da PSP'yle yeni bir kavgaya tutuşmuştu bile Rosa; böylece yakından tanıdığı Polonya sorunlarına ve yöntemlerine coşkuyla yeniden sarılıyordu. O günlerden 1911'e dek Almanya ve Polonya'yı ilgilendiren gelişmelere aynı anda eğildi hep. Gerekli farklı yöntemlere verdiği tek ödün, sürmekte olduğu iki yaşamı katı biçimde ayırmasıydı; yürüttüğü çalışmaların tam kapsamını bilen bir tek Jogiches'ti ve Almanya'da hiç kimse Rosa'nın Polonya'ya açılan kapısından içeri bir adım bile alamıyordu. Bu katı ayrılık işe yarıyordu, gizli çalışmaya uygundu (Jogiches gizlilikte ısrarcıydı) ve en önemlisi Rosa'da oldukça gelişmiş özel alan duygusuyla çakışıyordu. Ancak, göreceğimiz gibi, bu ayrılık salt iş-

344) Jogiches mektupları, Z. *Pola Walki*, C. VI, No: 3(23), s. 139, 21 Nisan 1899.

levsel nitelikli, hatta Rosa'nın savunduğu farklı yöntemleri uygulamaya geçirme olayı değildi; gündemdeki olay en azından iki farklı ideolojinin bulunmasıydı -ya da ideoloji ile pratik arasında bütünüyle farklı türden iki ilişki kurulması. O an için iki alandaki çalışmaları ayrı ayrı ve kendi içine kapanık dairelerinde tutmak yararlıydı. Rosa Luxemburg'un belgelerde ve açıklamalarda resmi SDKPİL liderlerinden biri olarak görünmemesinden kaynaklanıyordu bu. Yine de Rosa'nın Polonya'yla ilgili çalışmaları 1900'den sonra önem ve kapsam bakımından bir kez daha artmıştı. 1900-1904 yılları arasında Polonya Sosyal-Demokrasisi'nde oynadığı rol can alıcı önemdeydi.

SDKPİL ne tür bir partiydi? Litvanyalı Sosyal Demokratların ve liderlerin gelmesi, PSP'den 1893'te kopmuş ilk baştaki küçük aydınlar grubuna taze kan sağlamıştı. Rosa Luxemburg o zamana dek kapandığı odadan çıkıp uluslararası bir günah keçisi olarak boy göstermeye başlamışlı; Almanya'daki çalışmalarıyla Polonya sorunu üzerine yazıları, henüz ön saflardaki Adler, Liebknecht ve Plehanov'un yanına gelmese bile, İkinci Enternasyonal'in tanınmış isimleri arasında bir yer kazandırmıştı kendisine. Bütün deneyimi gizli ajitasyon ve örgütlenmeyle uğraşmak olan Dzierjinski gibi bir adam için yurt dışında böyle bir lider kadrosuna girme fırsatı çok gurur verici bir olaydı -en önemli anı ise Rosa Luxemburg'la karşılaşıp konuştuğu andı, bunun özlemini özellikle duymuştu.[345] Neredeyse aynı sıralarda Almanya'ya gelmiş Dzierjinski'nin dostu Jacob Firstenberg (Hanecki) bile aynı bahtiyarlık duygularını hissetmişti. Ancak onun gibi kurnaz ve çapraşık işlerin adamı bir gizli örgütçünün gözleri romantizmle kamaşmaya daha az yatkındı.

Böylelikle SDKPİL liderliği (Polonya ve Litvanya partilerinin birleşip daha sonra en önemli yerel liderlerinin göç edişinden bu yana) partinin ülke içindeki büyüklüğüyle kıyaslanmayacak derecede önem ve etki kazanmıştı. Bu bilgilerin doğruluğunu değerlendirebil-

345) Feliks Dzierjinski'den Cezaryna Wojnarowska'ya, 10 Ağustos 1902, yeniden basım: *SDKPİL dokumenty*, C. II, s. 100-101.

mek çok zordur. Tutuklamalar partiyi hayli yıpratmıştı; 1902 başlarında Polonya'da bile önem taşıyan herhangi birisi kalmamıştı. Hatta Rosa Luxemburg, "Mohikanlarımızın sonuncusu," diyordu bir keresinde.[346] O zamanlarda, yurt dışında Sosyal Demokratlarla PSP arasında geçen propaganda savaşı ne denli keskinleşirse keskinleşsin, ülke içindeki üyeler arasında belirgin bir ayrım görülmemişti. Sadece büyük kentlerde (en önemlileri Varşova, Lodz ve Bialystok'tu) ayrı SDKPİL grupları vardı; oralarda bile karşılıklı etki ve denetim alanları birbirine karışmıştı. Birçok Sosyal Demokrat PSP'yle yakın ilişki içindeydi. Eldeki kanıtlar o yıllarda SDKPİL'den PSP'ye doğru bir akın olduğunu göstermektedir. Özellikle tutuklanma yıllarında geçerliydi bu durum; PSP'nin Sibirya sürgünleri üzerindeki etkisi özellikle kuvvetli olsa gerekti.[347] Her ne kadar PSP'nin içinde muhalefet yok değilse de, onların bir kısmı, ulusal sorundaki aşırı katı tutumlarıyla Sosyal Demokratlar'a katılmaktansa ayrı bir hizip grup oluşturmayı tercih etmekteydiler. Ülke içindeki manzara, bilgiyi veren kişiye göre büyük değişiklikler göstermektedir: Dzierjinski her zaman iyimserdi, başarıyı eşikte görüyordu; Hanecki çok daha sinikti. Parti üyelerinin doğru sayısını belirlemekte karşılaşılan güçlük 1903'te Rus partisine katılma görüşmeleri yapılırken su yüzüne çıkacaktı. Hanecki'nin kafası, Rusların koşullarını kabullenip yerel komiteleri *Bund*'un yerel örgütleriyle birleştirme gerekliliğinin SDKPİL'nin gücüne ilişkin kurgusal iddiaları açığa çıkaracağı korkusunu taşıyan düşüncelerle doluydu. Çünkü SDKPİL'nin pek çok yerel komitesinin varlığı çoklukla kâğıt üzerindeydi.

Bu durum liderler kadrosunu pek caydırmadı, ilk kuşak göçmenler bir önceki onyılın ilk yıllarından beri aralıksız yurt dışındaydılar. Uluslararası ilişkileri vardı. Hemen hepsi Polonya partisinin dışındaki partilerde etkindiler: Marchlewski Almanya'da, Warszawski 1897'den beri Münih'te ve özellikle Ruslara yakın, Cezaryna Wojna-

346) Rosa Luxemburg'dan Cezaryna Wojnarowska'ya, 17 Ocak 1902, *SDKPİL dokumenty*, C. II, s. 10.
347) Bkz. *Czerwony Sztandar*, Ağustos 1903, No: 8, s. 4-5.

rowska ise Paris'te Fransız sosyalistleriyle sıkı ilişkiler içindeydi. En önemlisi Rosa Luxemburg Almanya'nın sosyalist çevrelerinde, çağdaşlarının gözünde Polonya konularındaki önemini çok gölgede bırakan bir ün kazanmıştı. Rosa 1904'te Lenin'le açık bir tartışmaya tutuştuğunda, bir Polonyalı olmaktan çok Alman Sosyal Demokrasisi'nin temsilcisi olarak hareket ediyordu ve bütün gözlemcilerin yargısı da bu doğrultudaydı. Bu durum 1905 Rus Devrimi'ne dek sürecekti.

Rosa Luxemburg'un uluslararası boyutta öne fırlaması SDKPİL liderliğinin siyasal kavramlarıyla kusursuz bir uyum gösteriyordu. Parti içi olaylar ve Polonya'yla ilgili örgütsel sorunlar, partinin uluslararası imajının yaratılması uğraşı karşısında genellikle ikincil düzeyde kalmıştı. O zaman, şimdiki gibi, resmi ilişkiler kurma çabaları içerdeki üyelerden çok İkinci Enternasyonal liderlerine (İkinci Enternasyonal'in oluşturduğu sosyalist dünyadaki 'kamuoyu') düşüyordu. Rosa Luxemburg bu görev için biçilmiş kaftandı. SDKPİL'nin davasını, İkinci Enternasyonal'in zeki ve görmüş geçirmiş kişilerinin önüne ve uzlaşmaz biçimde koyacak bağlantılara ve yeteneğe sahipti.

SDKPİL liderliği doğal olarak amaçlardaki bu önceliklerin gözetilmesini yansıtıyordu; güçten önce etki kurmak, genişlemeden önce entelektüel tutum takınmak. Siyasal bir partiden daha çok, uluslararası sosyalizmin baskı gruplarından biriydi; örgütlenmesi ve yöntemleriyle tam da bunu yansıtıyordu. 1894'teki ilk kongrede resmi bir hiyerarşi ve bağlı kalınacak bir parti tüzüğü ortaya çıkmışsa da, dışa dönük olarak bağlılığı gösteren bu kanıt (Ruslara özgü koşullara biraz ödün vererek, ağırlıkla Alman modelinden ve özelde Erfurt programından ödünç alınmıştı) pratikte kâğıt üzerinde sözler olarak kalmaktaydı.[348] Bu efsane doğallıkla kendine özgü gerilimler yaratıyordu.

348) Parti Tüzüğü için bkz. *SDKPİL dokumenty*, C. I, Kısım 1, s. 174-196, 225-230. Düşüncelerle ilkeler ağırlıkla Alman kökenli olurken, Merkez Komitesi'nin *(Zarzad Glovny)* bağlamı ve zaman zaman can simidi olarak bir Yurt Dışı Komitesi'nin *(Komitet Zagraniczyn SDKPİL)* kurulması eski katı Rus ve Polonya

İşletildiği zaman, Polonya'daki komiteler Yurt Dışı Komitesi'nin tek yanlı kararlarını yer yer protesto ediyorlardı, ancak bu protestolar daha çok biçimsel düzeydeydi. Kaçınılmaz, kronik ve bu denli seçkin liderlere sahip olmanın cezalarından biri olduğu anlaşılan bir durum söz konusuydu. SDKPİL'nin biçimsel kuralların sunduğu dış görünümün ardından fiilen işlettiği gayri-resmi tarza henüz alışkın olmayan Dzierjinski, 1902'de mültecilik kariyerine işlerin düzelmesi için konferanslar yapılması konusunda ajitasyon yürüterek başladı: "Örgütsel işleyişi katılaştırmak üzere... yabani otları temizleyen konferanslar" adını vermişti onlara.[349] Fiilen konferanslarından ancak birini gerçekleştirebilmekle birlikte, önemli bir değişim sağlayamadı; tek yapabildiği buharın çıkması için zararsız bir hava deliği açmak oldu.

Sistemin avantajlı yanları da vardı. Örgütlenme konusundaki düşünceleri seçkinlerin sağladığı görüş birliğinden farklılaşanlara, kendi özel bölgelerinde dilediklerini yapabilmelerine olanak tanıyacak kadar gevşek bir merkezi denetim vardı. Dzierjinski 1903 başlarında parti gazetesi *Czerwony Sztandar*'ı yönetip dağıtmak üzere Krakow'a döndüğünde, kendisinin gururla "çalışmak, Yurt Dışı Komitesi'nin direktiflerini yerine getirmek, kendini eğitmek, yayınları dağıtmak, vb. işlerden başka hakkı bulunmayan yeni tip bir örgütlen-

---

deneyimlerine bakılarak kararlaştırılmıştı. Sonraki Rus Merkez Komitesi'nin eşdeğeri olan Merkez Komitesi kongreler arasında partinin en yetkili organıydı; Yurt Dışı Komitesi ise sürgündeki liderliği temsil edip yabancı partileri etkileyen bütün sorunlarla ilgilenecek kalıcı bir organ. Uluslararası ilişkilere özel bir ağırlık veren SDKPİL'de Yurt Dışı Komitesi baştan beri Merkez Komitesi'ne karşı büyük bir egemenlik kurmuştu. Çoğu zaman aynı insanlardan oluşan çekirdek kadro iki tarafta da görev alıyordu. 1901'deki 3. SDKPİL Kongresi'nde kurulan Merkez Komitesi bütün niyet ve amaçlara karşın içerdeki tutuklamalar nedeniyle çok geçmeden can çekişmeye başladı; Aralık 1902'deki bir Yurt Dışı Komitesi toplantısında partiyi yönetmek üzere yeni gayri-resmi kurallar hazırlandı (Bkz. IML (M) Fund 163, No:47, Dalski'den bilinmeyen parti üyelerine bir mektuba ilişik).

349) Bunu, Rus partisinde görülen, yurt dışı örgütlerin ağırlığını kaldırmaya ve yönetimde yurt dışındaki ve Rusya'daki yerel örgütlerin oranlı bir temsilini birleştirmeye yönelik uzun süreli mücadeleyle karşılaştırın.

342) *SDKPİL dokumenty*, C. II, s. 100.

me" diye nitelediği şeyi yaratma fırsatını yakalamıştı. "Bu kesimin partide sözcüsü ya da temsil hakkı bulunmayacaktır; hedefi sadece Sosyal-Demokrat olmak, Yurt Dışı Komitesi'nin emirlerini uygulamaya hazır beklemektir."[350]

Başka türlü olabilmesi çok zordu. SDKPİL'nin Polonyalı liderleri coğrafik bakımdan her zaman dağılmış durumdaydılar. Rosa Luxemburg 1989'dan sonra ancak kısa aralıklarla Berlin'deydi. Asıl örgütleyici Jogiches, 1900 Ağustos'u sonuna dek Zürih'te kaldı; ardından bir verem sanatoryumunda yatmakta olan erkek kardeşini ziyaret etmek üzere birkaç aylığına Cezayir'e gitti. Kendisinin bulunmamasından kaynaklanan örgütsel sorunlar, aralarındaki yazışmalarla çözülüyordu. Jogiches dönünce Berlin'de Rosa Luxemburg'un yanına gitti. Dresden'den çıkarılışından sonra Marchlewski de en sonunda 1905'te Polonya'ya dönene dek kaldığı Münih'e yerleşmişti. Parvus'la birlikte geleceği belirsiz bir yayıncılık işine atıldı. Ancak Parvus'un eli kasadan hiç çıkmadığından sonunda iflas eltiler. Warszawski ancak 1897'ye kadar Paris'te kaldı, sonra o da Münih'e yerleşti. 1900'den sonra yeni Rus liderlerine yakınlaşmıştı. Wojnarowska tamamen Paris'e yerleşmişti. 1904'te Rosa Luxemburg tarafından devralınana dek Brüksel'deki Enternasyonal Bürosu'nda Polonya partisini temsil etme görevini ona kazandıran şey, ağırlıkla, tesadüfen bu şehirde oturmakta oluşuydu. Öteki üyelerse gezip duruyorlardı. Kesin direktifleri yerine getirmekten çok iknayı ve görüş belirtmeyi amaçlayan mektupları, gayri-resmi ilişkileri gündeme getiren etken işte bu yayılmış halleriydi. Seçkin kesimin her üyesi ağırlıkla kendi insiyatifiyle ve kendi tercihlerine, alışkanlıklarına göre hareket ediyordu. Emir verildiği gerçekten çok enderdi; 1903 yılında Ruslarla yapılan görüşmeler gibi istisnai örnekler dışında, iletişim kurmak hahamlara özgü türden farklı düşünceleri yayma olayıydı. Dzierjinski dehşetle karşıladığı bu gevşekliği bozulma kanıtı sayıyordu. "Politika yok, doğruluk yok, karşılıklı yardım yok... herkes

350) Feliks Dzierjinski'den Cezaryna Wojnarowska'ya, 13 Şubat 1903, IML (M), Fund 76, No: 25. Mektup ve bütün anlayış onun 'devrimcilerin kendini yadsıması' görüşünün son derece tipik bir örneğidir.

kendi başının çaresine bakmak durumunda."[351] Bu koşullarda başarı gösterme kişisel insiyatif ve yeteneğe bağlıydı ve bu konuda en üstün başarıyı sergileyen kişi kuşkusuz Rosa Luxemburg'du. "Sadece Rosa Luxemburg tamamıyla hayranlık duyulacak enerji ve parlak yeteneklere sahiptir -bizim için müthiş çalışıyor."[352] Dzierjinski'nin farkına varamadığı, bu durumun rastlantı olmadığı, Rosa Luxemburg'un özgün dehasının çiçek açabildiği *ortamı* sağlamış olmasıydı. Dzierjinski'nin aklındaki parti örgütlenmesi tipi Polonyalı liderlerin çoğu için kabul edilemezdi. Bolşevizm, o zaman ya da daha sonra, düşünülemezdi.

Üyelerden sonra en kıt bulunan şey paraydı. Bu konuda da Lenin'le bir karşılaştırma yapmak ilginç olur. Fonları arttırmak için çok az özel çaba harcanmıştı; alabildiğine iyi bir yaşam sürmenin yollarını bulmak her bireyin kendisine kalıyordu (genellikle kalemleriyle hayatlarını kazanıyorlardı). Bu durumda üyenin, bölgesindeki parti faaliyetlerini de kendi kazandıklarıyla finanse etmesi bekleniyordu. Partinin kasası her zaman tıkırdı. Sonuçta en başarılı gruplar para kazanma olanağı olan kişilerin gruplarıydı; bunda da yazılarıyla Rosa Luxemburg, özel fonlarından kalanlarla Jogiches öne çıkıyordu. Bununla sıkı sıkıya bağlantılı olarak doğallıkla yayınlan Polonya'ya iletme sorunu vardı. Lenin'in etkili araçlarına asla ulaşamayan örgütlü ulaşım kolaylıklarının ötesinde Jogiches'le Rosa Luxemburg, bu amaca yönelik olarak kişisel bağlantılarını kullanıyorlardı. "Kasprzak'ın sanırım kaçak alkol, vb. geçiren bir dostu var. (O dost) resmi olarak meyve işinde, işadamı olduğu ve sermayesini riske atmak istemediği için (kendisi bir miktar katkıda bulunsa da) önceden pud başına 45 ruble ister. Bir deneyip nasıl yaptığına bakalım."[353] Ne var ki Kasprzak'ın bu ek faaliyetleri, ne denli yararlı olursa olsun, yüce gönüllü Rosa Luxemburg'un onayını alamıyordu: "Bu kaçakçılar çok pay alıyor, bunu söylemeliyim!"[354]

---

351) Adı geçen mektuplar, yaklaşık 15 Haziran 1903, IML(M), Fund 76, No: 26.
352) *A.g.y.*
353) Jogiches mektupları, 19 Mayıs 1903, IML (M). Kasprzak gibi yakın bir parti dostuna bile zorla bir şey yaptırılmaz, direktif verilemezdi!
354) *A.g.y.*

Parti yönetiminde rastgele bırakılmış bir boşluk olmayan bu gayrı-resmi ilişkiler bilinçle ve kıskançça kollanıyordu. Bir keresinde Rosa Luxemburg'un örgütsel konularla bizzat uğraşmaması, resmi konferans ve kongrelere katılmaması doğrultusunda resmi bir parti kararı alınmıştı. Açıkta en azından, 1901'den sonra partide resmi bir görev almayı bırakmıştı Rosa Luxemburg![355] Oysa önemli konularda bir an için olsun sözlerini sakınmıyordu. Tam tersine, partinin stratejisini ve taktiklerinden pek çoğunu formüle etmeyi sürdürdü; partinin yürüttüğü kavganın canlı ve uzlaşmaz sunuluşu onun kaleminden çıkıyordu. SDKPİL'nin 1901 ile 1904 yılları arasındaki belli başlı uğraşlarının Rosa Luxemburg'un özel olarak kafasını kurcalayan sorunlarla (Almanya'da ve Enternasyonal içinde PSP'nin etkisinin yok edilmesi, Rus partisiyle ilişkiler gibi özgül bir potaya koyarak kendi yazgısını belirleme ilkesi hakkındaki genel tartışmalarla sınayıp, PSP'yi açık açık Rus-karşıtı tutumlar benimsemeye zorlama girişimi) belirlendiğini söylersek pek abartmış olmayız. SDKPİL'nin durumu eşsizdi; Rus partisinde olsun SDP'de olsun, hatta başka sosyalist partilerde olsun, o tür ilişkiler kurulması akla bile getirilemeyen şeylerdi. Partideki göze çarpan kişiliklerin resmi bir işlevi bulunmaması ancak bu bağlamda olanaklı olabiliyordu. Bir baskı grubu olarak SDKPİL'nin arka bahçesinde güç toplamaktansa öteki partiler üzerinde etki yapmaya yönelmesini daha açık biçimde gösteren başka bir şey de yoktur. Gerek Almanların gerekse Rusların otomatik biçimde onların 'partileri'ne değindikleri noktalarda, Polonyalı seçkin kişilerin üyeleri kendilerini bir 'topluluk' *(Stowarzyszenie)* olarak adlandırmayı (hiç değilse birbirleriyle özel konuşmalarında) tercih ediyorlardı.

355) Bu doğrultuda resmi bir kararı ben bulamadım. Yine de yazışmalarında, kendisinden bilgi istendiği ya da örgütlenme problemleriyle ilgili görüşlerinin sorulduğu her keresinde tekrar tekrar böyle bir karara değinir. "Konferans konusunda seninle başkaları bağ kuracak... Doğallıkla ben yer almadım, çünkü bildiğin gibi, bir ilke olarak tamamen yerleşmiş durumda (en azından bizim Rus/Polonya örgütümüzde) ki kongrelere ben katılmıyorum... Yine de kişisel toplantılarda kulak misafiri oluyorum." Rosa Luxemburg'dan Cezaryna Wojnarowska'ya, 18 Ağustos 1902, IML (M), Fund 209, No: 925.

Yine de bu insanlara basitçe bohem kalemşörlerden *(literati)* oluşan bir grup denmesi hiçbir anlamda olanaklı değildir. Onlann tutumu örgütlenmenin gerekliliklerine karşı bilinçli bir körlük olmaktan öte, önceden saptanmış gelişmelerin diyalektik takvimde zamanı gelince gerçekleşmesini bekleyen kâhinlerin sabırlı ve kendilerine güvenli halinin yansımasıydı. Bu gelişmelerin zamanı yaklaştıkça, kitlesel üyeliğin ve örgütlenmenin görece ufak problemleri doğal olarak çözülecekti. Hiçbiri kendini bu türden kurtarıcı bir çerçevede ortaya koymasa da, söz konusu olan şeyin bir yaşam felsefesi olduğu bellidir; bir kez keşfedilince bu felsefe o yolu seçen az sayıda kişiye kendi yükümlülüklerini kabul ettirecek, daha sonra zamanı olgunlaştığında aynı yolu seçen bu kez çok sayıda kişi de kervana katılacaktı. Sekter hücrelerde tekdüze işlere gömülüp bunun gibi yapay varlıkların gelecekte ortaya çıkacak toplumsal kargaşaların yerini alabileceği, ya da gerçekleşmelerine yardım edebileceği havasına girmektense, gelişmeleri net ve açık düşüncelerle hızlandırmak çok daha iyiydi (tümü de yazılı sözün gücüne korkunç bir inanç besliyordu). Polonyalılarla Lenin'in Bolşevikleri arasındaki büyük farklılığın, 1904'te Lenin'le Rosa Luxemburg arasındaki tartışmanın arka planının kaynaklandığı yer burasıdır. Rosa teknik açıdan Lenin'le Almanca karşı karşıya gelmişse de, Rosa'nın bütün çalışmalarında olduğu gibi, bilgi deneyinde güçlü bir Polonya vurgusu vardı.

Bir örgütlenme modeli olarak SDKPİL geriye doğrudan mirasçılar bırakmadı. Bir yanda Ekim devriminden önce dikkat çeken Bolşevik dayatmalar, öbür yandan Sosyal Demokrasi'nin burjuva parlamenter yaşamına katılmanın zorunlu bir koşulu olarak benimsediği biçimsel demokrasiyle oligarşik işleyişin birleşmesi, bu modeli çıkmaza sürüklemişti, özellikle Polonya'da bu fikirlerden tek bir kök kalmadı geride; o düşünceleri Polonyalılar geliştirmişti, ama Polonya toprağında değil. Ama Rosa Luxemburg'un yönlendiriciliğinde, geleceğin Alman Solu'nun gelişmesine büyük etki edecekti. Göreceğimiz gibi, 1914'ten sonra da atomize olup dağılmış muhalefet içinden böyle bir seçkinler grubu ya da arkadaş grubu doğacaktı. Evrimi içerisinde *Spartakusbund*'a kadar varan kişisel ilişkiler, tutumlar

ve yaşam ve çalışma hakkındaki düşünceler pek çok bakımdan ve tamamen doğrudan doğruya, bilinçsizce bile olsa, SDKPİL'ye göre şekillenmişti. Almanya'da Rus Bolşevikleriyle onların Ruth Fischer ve Thâlmann gibi Alman destekçilerinin silmek için büyük uğraş vermek zorunda kalacakları bir gelenek yaratacaklardı. Almanya'da da temel yönelim, daha geniş bir partinin ya da partilerin varlığını gerekli kılan bir baskı grubu yönünde olacaktı -örgütsel açıdan asalak, ama entelektüel açıdan üstün bir grup. SDKPİL'deki gibi *Spartakusbund*'da da gücü boş yere örgütlenmeye harcama konusunda büyük bir gönülsüzlük egemendi: Havarilerin 'fethedeceği' altyapıyı bırakın başkaları kursun. Benzerlik kişisel ilişkilere bile uzanır: Gayri-resmi bağlarla işbirliği yapan, yabancılar karşısında birleşen ama apayrı ve oldukça bireyselci aydınların bütün kişisel özgürlük ve tuhaflıklarını da muhafaza eden bir liderler grubu. Hem SDKPİL'de hem de *Spartakusbund*'da. Bu liderler grubunun altında, işleri para toplamak, yayın dağıtmak ve genellikle liderlerin hizmetinde çalışmak -göze çarpmadan- olan, daha az ayrıcalıklı bir eylemciler grubu yer alıyordu. Faaliyetlerinde asıl olarak kamuoyuna dönük oluşuyla özel yaşamı ve görüşlerinde kıskançça bir özerkliği tuhaf biçimde birleştiren tutumuyla, böylesi bir siyasal ortamın yaratılmasına Rosa Luxemburg'dan başka hiç kimse kesin katkılar yapmamıştı.[356]

Sürgündeki yeni Rus liderliği 1902'nin başlarından beri, o zamana dek bir türlü yapılamadığı için yası tutulan gerçek bir birliği nihayet yaratacak bir genel kongre çağrısı yapmak üzere yoğun çaba harcamaktaydı. 1900'de *Iskra*'nın kuruluşundan sonra editörler kendilerini gelecek kongre için bir örgüt nüvesi biçiminde oluşturdular

356) Rosa Luxemburg'la Leo Jogiches'in SDKPİL'deki rolleri pek çok açıdan modern toplamsal psikoloji kuramlarına uygun olarak ortaya çıkan küçük grupçuklardaki liderlik kalıbını yansıtır. Yani en iyi biçimiyle 'bir dayanışına ve grup ahlâkı lideriyle (farklı) bir görev lideri' görünür, iki liderin farklı rollerine çok iyi uyan bir genel tanımdır bu. Bkz. P.E. Slater, "Role differentiation in small groups", ed. A.P. Hare, E.F. Borgatta ve R.F. Bales, *Small Groups*, New York 1955, s. 498-515, ayrıca şu biyografiye bkz. Josephine Klein, *Working with Groups* (2. basım), Londra 1963, s. 116-118.

ve ister Rus partisinin içinde olsun, isterse de onunla gevşek ilişkiler kursun çeşitli hiziplerle görüşmeler yürütmek üzere bir Örgütlenme Komitesi kurdular. Bu yöneticiler, Polonyalıların tanımadığı yeni insanlardı; herhangi birinin Lenin'i o günlerden geleceğin adamı olarak saptayıp üzerinde durduğunun kanıtı yoktur. Polonyalıların gözünde yakında yapılacak kongrenin mimarı olarak görünen bir kişi vardıysa da, onun adı Yuri Martov'du. Ancak Polonyalıları özellikle cezbeden yan Rus partisindeki yeni bakışla birlikte, Plehanov'un görünüşe bakılırsa sadece *primus inter pares* (eşitler arasında birinci) konumuna indirilmiş olmasıydı. Polonyalıların Yurt Dışı Komitesi, Polonyalıların kongreye katılması ve SDKPİL'nin Rus partisiyle birleşmesi konularında Rus Örgütlenme Komitesi'yle görüşmeler yapmak üzere 1903 başlarından itibaren resmi olarak Münih'teki Warszawski'yi görevlendirmişti. Polonyalılar *Iskra*'cıların Rus partisi içindeki anlaşılması güç manevralarına ilgi duymadıkları gibi bunlara alışık da değillerdi. Birinin bile *Ne Yapılmalı?*'yı okuduğunun kanıtı yoktur. Polonyalılardan o yapıt üzerine kesinlikle herhangi bir yorum gelmemişti. SDKPİL açısından kongrenin asıl amacı *Bund*'un harekete zarar veren ağırlığını ortadan kaldırıp, olanaklı olursa, o örgütü asıl yeri olan özerk bir alt-grup düzeyine indirmekti. *Bund*'un SDKPİL'yle kurduğu ilişki, Yahudilerin Polonya toplumuna tamemen entegre olmalarını savunup ayrı bir örgütlenme gerekliliğini kesinlikle kabul etmeyen PSP'yle ilişkilerinden çok daha iyi olduğu halde, Polonya partisinin *Bund*'la ilişkisi çoğu Rusların tutumu gibi düşmanlık biçiminde kristalize olmuştu.[157] *Bund*'un 3. ve 4. kongrelerinde Polonya'nın bağımsızlığı politikası-

357) SDKPİL apaçık nedenlerle bunu bir argüman olarak kullanmayı düşünmese bile, PSP'nin *Bund*'a karşı tutumu, PSP'nin içten içe gelişen milliyetçiliğinin belki de en iyi 'kanıtı'dır –Rosa Luxemburg'un zoraki argümanlarının bir kısmından çok daha kesin bir kanıt. Çünkü milliyetçiliğin özelliklerinden biri aynı anda hem iddialı (ulusal kimliğine ilişkin olarak) hem de yadsıyıcı (alt-grupların kimliği hakkında) olmasıdır, ne denli iddiacı olursa o denli yadsır. Bunun örneği çoktur. Bavyera milliyetçiliğini kendi içinde bir Fransız kimliği de taşıdığını yadsımasıyla, günümüzde Seylan'ın Tamillere. Sudan'ın güneydeki Hıristiyan siyahlara karşı tutumuyla kıyaslayabilirsiniz. PSP aslında Rusların 'ithal ettiği'nin dışında Polonya'da ırk ayrımı bulunmadığını öne sürüyordu.

nın izlenmesi ve onunla birlikle o politikanın başlıca destekçisi PSP, kesin bir dille mahkûm edilmişti.[358] Buna karşın SDKPİL, *Bund*'un sınırlı yetkilerle özerk biçimde örgütlenme hakkını kabullenmekle beraber, Yahudi partisinin içten içe milliyetçiliği beslediğine zamanla inandırmaktaydı kendini. "Kuşku yok ki, *Bund*... Yahudiliğine hiç toz kondurmayarak ve bunu sürekli vurgulayarak, Sosyal Demokrasi'nin ilerlemesini kesinlikle savunmaktadır."[359]

Bu sezgiye kıskançlık bulaşmamış değildi: "*Bund*'un daha iyi bir örgütlenmesi, iyi propagandası ve oldukça devrimci coşkusu vardır... ama ne acı ki milliyetçi eğilim sergilediği, örgütlenme konularında inatçı biçimde ayrılıkçı düşünceler beslediği de görülmektedir."[360] Polonyalılar, *Iskra*'nın niyetinin *Bund*'u gelecek kongrede tecrit edip, (*Bund* hem kendisini feshetmeye varan hem de küçük düşürücü nitelikteki örgütsel bütünleşme koşullarını kabullenmedikçe) Rus partisine katılmasını olanaksızlaştırmak olduğunun tamamen ayrımındaydı. Rusların ondan sonraki kongreyi kurucu bir toplantı olarak değil de birbirinin peşi sıra gelen bir dizi içindeki ikinci kongre diye vurgulamaları bundan ötürüdür. Aslında 'yeni' bir partinin oluşması gerektiği herkesin gözünde belirgin olduğu halde, kongrenin düzenli bir dizi içinde ikinci olduğunda (partinin yaratılmayıp yeniden düzenlendiğinde) ısrar edilmesi böylelikle gerçekten yapısal bir önem kazanıyordu: "*Bund,* federal bir ilişki kurulmasına yardım ederek ayrı bir kurucu grup olarak görünemeyecektir."[361]

Bu taktiklerin sezilmesi Warszawski'nin özel algılama gücünden kaynaklanıyor değildi; Örgütlenme Komitesi tutumunu tamamen netleştirmişti, *Bund*'a vereceği ültimatomi için Polonyalıların desteği-

358) M. Rafes, *Ocherld po istorii 'Bunda'*, Moskova 1923, s. 45.
359) Feliks Dzierjinski'den Cezaryna Wojnarowska'ya, Haziran 1903, *SDKPiL dokumenty*, C. II, s. 324.
360) Adolf Warszawski'den Karl Kautsky'ye, 20 Mayıs 1903, IISH archives, D. XXIII, 63.
361) Adolf Warszawski'den SDKPiL Yurt Dışı Komitesine, Haziran ortası, 1903. *Z. Pola Walki*, 1929, No: 7-8, s. 171. Ruslar ülke içinde bir noktayı öyle bir işlemişlerdi ki, Warszawski kongre hakkında Berlin'e yazdığı her mektubunda *kolejne* (kurucu) sözcüğünü ister istemez eklemek zorunda kalıyordu.

ni almayı ümit ediyordu. "*Iskra, Bund* konusunda Polonyalıların özel bir ortak ilgi duyduklarını kabul etmektedir."[362] Rosa Luxemburg ve öteki liderler sessiz kalarak ve üstü kapalı biçimde kabul etmişlerdi bunu; görünüşe bakılırsa, *Bund*'a karşı kullanılan bütün argümanların pekâlâ Polonyalılar için de söz konusu olabileceğine ilişkin ilgisiz gibiydiler. Polonyalılar kendilerini haklı çıkarmaya çalışırlarken, kendilerinin Rusların federasyon kuralına istisna oluşturduklarının kabul gördüğünü (ya da genel ilkeler konusunda edilen tüm bu sözlerin aslında özellikle *Bund*'a uygulansın diye tasarlandığını) sanıyorlardı herhalde. İki yıl önce Rus Sosyal-Demokrat Partisi'nin federal bir yapıyla yeni baştan düzenlenmesine yönelik planlarını açıkladıklarında, *Iskra* Polonyalıların önerilerini eksiksiz -ve yorumsuz- yayımlamıştı![363] Belki de Rusların birçoğu Polonyalılara (daha 1893'te kurulmuş ve öncü olduklarını iddia eden bu seçkin gruba) özel bir ilgi isteme hakkını tanımaya yanaşmışlardı; gelgeldim, göreceğimiz gibi, Polonyalıların aklındaki 'özel ilgi' düşüncesi *Iskra*'nın tasarladığından temelinden farklıydı. Ancak o anlık her şey yolunda görünüyordu. Yarım önlemlere asla inanmayan Dzierjinski, önde gelen *Bund*'culardan birisi ve o sıralarda Dzierjinski'nin kayınbiraderi olan Liber'e Polonyalıların kendilerini resmen *Bund*'a karşı *Iskra*'yı desteklemeye bağladıklarını anlatmıştı.[364]

1903 ilkyazında Ruslarla Polonyalılar arasında yürütülen görüşmeler hassas ve uzun sürdü. Polonyalılar kongreye resmi ve koşulsuz bir davetten yana bastırırlarken, Örgütlenme Komitesi bunun için gerekli yetkisi bulunmadığını iddia ediyordu; davet konusuna ancak kongrenin bütünü karar verebilirdi. Yine de, Polonyalılar *Iskra*'nın koşullarını kabul ederlerse davet çağrısının gayri resmi olarak garanti edilebileceği açıkça ima edilmişti Warszawski'ye. Bunun için SDKPİL kendini RSDİP'in bir üyesi kabul etmeliydi: "Genel partiye

362) *A.g.y.*

363) Polonyalıların 1901 yazındaki 3. Kongresi'nde (Protocol in IML (M), Fund 164, No:2). Bkz. *Iskra*, Ağustos 1901, No: 7; *Przeglad Socjaldemokratyczny*, Mart 1902, No: 1, s. 7.

364) Bkz. Kirshniŝt'deki konuşma raporu, "Bund un RSDRP", *Visnshaĵllikher Iohrbikher*, C. I, s. 72.

bağlılığınızı bildiren mektubunuz buna karşın *yayımlanmayacak*, sadece Rus partisinin ilgili yetkililerine sunulacaktı."[365] Ne var ki Polonyalılar bu koşulları geri çevirip, Polonya'daki yoldaşlara danışmaları gerektiği gerekçesiyle zaman kazanmaya çalıştılar. Aslında Rosa Luxemburg'la Leo Jogiches düşünmek, öncelikle de konuyu daha ayrıntılı tartışmak üzere kendi Polonya kongrelerini toplamak için daha fazla zamana gereksinme duyuyorlardı. En sonunda Jogiches, *Iskra* yazı kuruluna, Polonyalıların kendilerini "ideolojik ve siyasal bakımdan Ruslarla tek bir partiye ait" saydıklarını, "ama geçici olarak tek bir örgütte henüz birleşemediklerini (öteki bütün Rus Sosyal-Demokrat gruplarınınkine benzer bir durum)" kabul eden bir mektup göndermişti; tipik derecede esnek ve yüzeysel bir Jogiches formülasyonuydu bu.[366] Anlamları gizlemek üzere sözler uzatıldıkça uzuyordu, ancak iki tarafta da hâlâ iyi niyet ön plandaydı.

Aceleyle toplanan Polonya kongresi Berlin'de 24 ve 29 Temmuz 1903 tarihleri arasında gerçekleşti.[367] Kongrede alınan karara göre, Polonyalıların yeni Rus partisine üye olması amacıyla görüşmeler yapılması arzu ediliyor, bu amaç için belirlenen iki delegeye "kongre kararı çerçevesi içinde açık kartla" görüşmeler yürütmesi hakkı tanınıyordu.[368] Görüşmecilere verilen direktiflerin ana hatları herhalde kesinlikle Rosa Luxemburg'un kaleminden çıkmış (Rosa kişi olarak kongreye katılmasa bile) ve toplantıda 'fazla tartışılmadan'

---

358) Warsawski'den SDKPİL Yurt Dışı Komitesi'ne, *SDKPİL Dokumenty*, C. II, s. 319.

359) SDKPİL'nin Örgütlenme Komitesi adına *Iskra* yazı kuruluna gönderdiği açıklama, 26 Haziran 1903; Z. *Pola Walki*, 1929, No: 7-8, s. 174. Yazarın Jogiches olduğu *SDKPİL dokumenty*, s. 321, 1. notta belirtilir.

360) Kongrenin resmi raporu *SDKPİL dokumenty*, C. II, s. 351-362'de basılıdır. Kogre üzerine sadece iki yorum yayımlanmıştı. Biri Rosa Luxemburg'undu, *Przeglod Socjaldemokratyczny*, Ağustos 1903, No: 8, s. 284-296; Rosa orada, Polonyalıların örgüt anlayışının üstünlüğüne ağırlık vererek Rus kongresindeki uzlaşmazlıklarını savunuyordu (s. 293). Öteki yorum Hanecki'nindi ve otuz yıl sonra, 1903'de Bolşevik olmamanın ciddi bir kusur sayıldığı bir sırada çıkmıştı. Bkz. J. Hanecki, "The SDKPİL Delegation at the Second RSDRP Congress", *Proletarskaya Revolyutsiya*, No: 2 (1933), s. 187-200.

361) *Sprawozdanie ze Zjazdu IV. SPKPİL*. 24-29 Temmuz 1903, 2. gün, s. 4, *a.g.y.*

kabul edilmişti.[369] Delegeler Hanecki'yle Warszawski olacaktı. Polonyalıların bakış açısından, katılımda karşılaşılan sıkıntı büyük ölçüde Rus Partisi Örgütlenme Komitesi'nin istediği örgütlenme biçiminden kaynaklanıyordu: Rusların federasyonu geri adım atmaz bir tavırla reddetmeleri ve onun yerine, bir tür sınırlı özerklik tanıyarak, RSDİP Merkez Komitesi'nin Polonya partisi için de nihai yönetici organ haline gelecek olması. SDKPİL liderlerinin çoğu ismen olmasa bile özüyle bir federasyon yanlısıydılar; Polonya liderliğinin bütünlük ve özerkliğinden vazgeçip, Polonya'daki yerel örgütleriyle uğraşmayı doğrudan Rus Merkez Komitesi'ne bırakmayı hiç istemiyorlardı. Bu isteksizlik, bir ölçüde, varolan örgütlenmenin dağılıp kendini en azından, daha fazla olmasa bile, Ruslar kadar seçkin kişiler sayan bir liderliğin küçülecek olmasından ileri geliyordu; ayrıca, Rusların çok geçmeden SDKPİL'nin aslında bir Güney Amerika ordusuna benzediğini (ortalık generalle doluyken sıradan askerlerin sayısının bir avuç kalması) keşfedecekleri yönünde gerçek bir korku duyuluyordu..[370] Bu sorunlar Örgütlenme Komitesi'yle SDKPİL'nin Yurt Dışı Komitesi arasındaki ilk yazışmalar sırasında arka planda konuşulmadan kalmıştı, katılma hakkı konusundaki sözler görünmelerini perdelemişti.

3 Ağustos Pazartesi günü kendi kongrelerinden ayaklarının tozuyla gelen iki Polonyalı delege Brüksel'deki Rus kongresine ulaştı. İki gün önce, 1 Ağustos Cumartesi günü, Ruslar, oy verme hakkını tanımayıp sadece konuşma hakkı verdikleri iki Polonya delegesini resmen Brüksel'e davet etmişlerdi. Bu bile büyük tartışma koparmış; oylama, Polonyalıların genel birleşme arzularıyla özel birleşme koşullarını bütünleştiren şanslarını yitirdiklerini öne süren Lenin, Martov ve öteki *Iskra*'cıların istediklerinin aleyhine sonuçlanmış-

369) Hanecki, *Proletarskaya Revolyutsiya,* s. 189.

370) Özellikle bkz. *Z. Pola Walki,* 1929, No: 7-8, s. 180-182, Hanecki'den Dzierjinski'ye mektup. Polonyalıların üstünlük iddiaları için bkz. Rosa Luxemburg, "The IV. SDKPİL Congress", *Przeglad Socjaldemokratyczny,* Ağustos 1903, s. 292ff. Makale kuşkusuz Polonyalılar Rus kongresinden çekildikten sonra ve onun bir gerekçesi olarak yazılmıştı.

371) *Protokoly, vtoroi ocherednoi s'zd RSDRP- izdanie tsentralnogo komiteta,* Cenevre 1903, s. 47-54, 375.

tı.[371] Warszawski, Polonyalıların genel birleşme arzularıyla özel birleşme koşullarını bütünleştiren hazır bir konuşmayla girdi söze. Konuşma Berlin'de, yine neredeyse kesin olarak Rosa'nın kendisiyle yakın işbirliği içinde kaleme alınmıştı.[372] Formalite gereği alkışlardan sonra, hemen Polonyalıların asgari koşulları üzerine görüşmelere geçildi: SDKPİL Rus partisinde Polonya Sosyal Demokrasisi'nin tek temsilcisi olacak, örgütsel ve denetim yapısına dokunulmayacaktı. Polonyalılar, buna ek olarak, geçici Rus tüzüğünün ulusal sorunla ilgili 7. paragrafının daha eksiksiz bir tanımlanması ve açımlanmasını, yine "PSP'nin Polonya sosyal-yurtseverliği"nin kesin bir dille mahkûm edilmesini istiyorlardı; yine de altta yatan asıl koşulların bir parçasını *oluşturmuyordu* bunlar. Rus kongresinin yöneticileri, özelde *Iskra*'cılar, Polonyalılarla onların oldukları yerde bozuşmamak yanlısıydılar; asıl cephaneleri *Bund*'a saklanmıştı. Buna göre Polonya konusundaki görüşmeler gözlerden ve kongredeki ana tartışma konularının hararetinden uzakta özel bir komisyona havale edildi. Orada, görece özel bir ortamda, Polonyalılara ilk kez özerklikte mi yoksa federasyonda mı ısrar ettikleri sorulup, sadece özerkliğin ele alınabileceği anlatıldı. Daha sonra da özerkliği tanımlamaları istendi. Tartışma birkaç gün sonuç alınmadan sürdü.[373]

Polonyalıların öne sürdükleri koşulların yerine getirilip getirilmeyeceği ve gerçekte federasyon anlamına gelen bir özerkliğin sağlanıp sağlanamayacağı ancak bir tahmin yürütme konusu olabi-

372) Hanecki, *Proletarskaya Revolyutsiya*, s. 191. Rosa'ya çok kesin bir sorumluluk yüklenmesine karşı, 1933 yılında kongreye katılanlardan hayatta kalan bütün Polonyalıların, suçları alabildiğine Rosa'ya yüklemeyi kolay bir çıkar yol olarak gördükleri de mutlaka belirtilmeli.

373) Polonyalıların çalışmalarla ilgili raporu basılı belgelerde uzun uzun yer alır: *Z. Pola Walki*, 1929, No: 7-8; özellikle Hanecki'nin yukarıda aktarılan Dzierjinski'ye mektubu. Ayrıca bkz. Rus kongresi protokolü, s. 135ff. Warszawski Polonyalıların savını daha sonra yayımladı: "Polish Delegation to the Second Congress of the RSDRP", *Przeglad Socjaldemokratyczny*, 1904, No: 1, s. 25-41. Polonyalılarla ilgili materyallerin bir bölümünün yeniden basımı: S. Krzhizhanovskii, "The Polish Social Democracy and the Second Russian Congress", *Proletarskaya Revolyutsiya*, No: 2 (1933). s. 111ff.

lir. Koşullar herhalde kabul edilemezdi; Polonyalıların istemleri, Lenin'le Martov'un katıldıkları ve kongrenin büyük çoğunluğunun *Bund*'a zorla dayatılmasında ısrar ettikleri (*Bund* kabul etmedi ve kovuldu) temel örgütlenme anlayışlarına bile aykırı düşüyordu. *Bund* gibi Polonyalılar da, Temmuz ayı sonunda bütün diğer sorunları gölgede bırakan yeni ve oldukça beklenmedik bir konu çıkmamış olsaydı bile, bu alanda fazla ödün vermede istekli değillerdi.

Iskra'nın Temmuz sayısında Lenin'in Rusların ulusal soruna yaklaşımı konusunu işleyen bir makalesi yer alıyordu. Lenin bu konuda bir kez daha Rus partisinin bağımlı halkların kendi yazgılarını belirlemeleri haklarını hem kuramsal açıdan haklı bulup, hem de taktik açıdan zorunlu görerek desteklemesi gereğini savunuyordu. Buna uygun olarak RSDİP programı, "sosyalizme ulaşılmadan önce öyle bir şeyin hayata geçirilmesi şansı ya çok az olsa, ya da hiç olmasa bile, Polonya proletaryasının ayrı ve bağımsız bir Polonya sloganını benimsemesini hiçbir şekilde önlemiyordu".[374] Makaleyle amaçlanan yeni güçlükler yaratmak ya da Polonyalıları kızdırmak değildi. Lenin'in ulusal sorun üzerine söyleyecek yeni ve şaşırtıcı bir şeyi yoktu. Kendi yazgısını belirleme konusu RSDİP programının ayrılmaz bir parçasıydı (herkesin görebileceği kadar). Lenin bunun hiçbir anlamda genelde milliyetçiliğe, özelde PSP'ye destek biçiminde yorumlanmaması gerektiğini açıklama gereğini de duymuştu. Ancak bu sözlerin Berlin'deki etkisi bir bomba atılmış gibi oldu. Polonyalılar *Iskra*'nın hazırladığı tüzük taslaklarından ulusların kendi yazgısını belirleme konusunun Rus programının bir parçası olduğunu bildikleri halde, bunun biçimsel bir sorgulamadan öteye gitmeyeceğini düşünmüşlerdi. Rusların tutumlarıyla ilgili yorumlarının dayanağı *Iskra*'da çıkan Martov'un eski bir makalesiydi. Martov kendi yazgısını belirleme sorununu çok daha az vurgulamış, yeri geldiğinde altına imza atabileceği bir konumun açıklanmasını yap-

374) Lenin, "The National Question in our Programme", *Iskra*, No: 44, yeniden basım: *Sochineniya*, C. V, s. 346.

mıştı.[375] Rusların resmi tutumu birdenbire oldukça farklılaşıverdi; üstelik tam da ustalık isteyen örgütsel sorunların görüşüldüğü bir sırada. Doğaları gereği ve yaşadıkları deneyimlerle kuşkuculaşan, belki de 'som balığı' gibi oynadıkları düşüncesinden ürkmüş Rosa Luxemburg'la Leo Jogiches sert tepki gösterdiler. *Iskra*'da çıkan makale karşısında delegelere özet olarak verilen direktif Ruslara hemen şunları anlatmalarıydı: "Görüşmeler şimdilik pamuk ipliğine bağlanmıştır *(na ostrzu noza)*... En çok salık verebileceğimiz şey, Ruslara, bu makalenin peşinden onlara katılmanın getirdiği moral değerin (PSP'ye karşı bir silah olarak) pratikte ortadan kaybolduğu ve bizi birinci planda ilgilendiren şeyin sadece moral yön olduğunu anlatmanız. *(Iskra* makalesinde vurgulandığı biçimiyle kendi yazgısını belirleme hakkını somutlaştıran tüzüğün) 7. paragrafını değiştirmek istemezlerse, (tasarlanan) katılma girişimimizden vazgeçeceğiz. Zasuliç'e, benim (Rosa) *Iskra* makalesinden sonra katılma konusuna bir parça olsun ilgi duymadığımı, başka ödün verilmemesini de öğütlediğimi söyle."[376]

Warszawski örgütlenme konusunda da direktif istemişti. Bu durumda, Rosa Luxemburg asıl olarak ulusal sorunla ilgilendiği halde, görüşülen tüm sorunlarla ilgili ayrıntılı emirler ve yorumları gönderdi. Rusların Polonya Merkez Komitesi'nde temsilcileri bulunması yönündeki talebe Rosa Luxemburg'un yanıtı olumsuzdu. Polonyalıların *Bund*'la ortak komiteler oluşturmaları yönündeki talebe ise olumlu bakıyor, yalnız o anlık hayır diyordu. Ve benzeri. Warszawski iki konuda da yanıt almıştı, ayrıca gelişmeler karşısında hazımlı bir diplomatik yeteneği vardı. Rosa Luxemburg liderliğin kararını iletmekle yetinmemiş, ayrıca onun savunulacağı ayrıntılı akıl yürüt-

375) Yu. Martov, "Za sorok let", *Iskra,* No: 33, s. 1. Warszawski Polonyalı liderlerle yazışmalarında Rusların tutumlarının bir göstergesi olarak tekrar tekrar bu makaleye değiniyordu. Rosa Luxemburg'un 1902-1903 yıllarında Alman Polonyalılarını SDP'ye katmaya yönelik PSP karşıtı çabalarını Ruslar da desteklemişti. Bkz. "Organization and Nationality", *Iskra,* 1 Nisan 1903, No: 37, s. 3ff.

376) Orijinal mektup, IML (M), Fund 209, No: 435, yeniden basım: *SDKPiL dokumenty*, C.H, s. 368-373. Ayrıca Krzhizhanovskii, *a.g.y.*, s. 121. Rosa Luxemburg'dan Adolf Warszawski'ye, herhalde 5 Ağustos 1903.

me düşüncesinin malzemelerini de sağlamıştı. En sonunda yeniden ulusal soruna dönüyordu.

> Bizim 3. maddemizi (genel Rus partisine başka bir Polonyalı örgüt alınamaz) koruma isteklilikleri karşısında *Iskra* makalelerinin bizim açımızdan aslında pratik bir önemi bulunmadığına, PSP'nin nasılsa kapı dışında bırakıldığına değinerek sizi ikna etmeyi denerlerse, bizim için milliyetçiliğe karşı kalıcı bir kanıt olarak, moral önem açısından katılma sorununun pek ilgi uyandırmadığını söyleyerek karşılık vermelisiniz.[377]

Warszawski bunların hepsini komiteye aktarmış, ancak kongrenin 7. paragrafta tek bir değişiklik yapmayacağını Berlin'e bildirmek zorunda kalmıştı; kongre o paragrafı onaylayıp Lenin'in son yorumunu kabul ettirmek niyetindeydi.[378] Rosa Luxemburg'la Leo Jogiches delegelerinin kozlarını güçlendirmek amacıyla son bir girişimde bulundular. Herhalde 6 Ağustos tarihli bir telgrafla, bakış açılarını yineleyerek vurguladılar ve kendi yazgısını belirleme hakkının Rus programından çıkarılmasını reddetmenin Polonya'da sınıf mücadelesinin bırakılmasından ve Polonya çalışan sınıflarının hareketten soğumasından başka bir anlama gelmeyeceğinde ısrar ettiler. Açıkça Rusların burunlarının dibinde trompet çalmak anlamına gelen türden bir fanfardı* bu. Warszawski'nin kendi yazgısını belirleme sorununu Polonyalılların asgari talepleri listesine eklemekten başka seçeneği kalmamıştı -oysa *Iskra* makalesi çıkmadan önce bu listeye almamışlardı. Ruslar doğallıkla Polonyalıların verdiği ültimatomdaki talepleri kabullenmeyi hemen geri çeviriler; aslında komisyonun bunu yapma yetkisi de yoktu. Lenin pek umut vermemişti Hanecki'ye. Polonyalı delegeler bunun üzerine aldıkları direktif uyarınca komiteye tutumlarını bildirip çekildiler. Ertesi gün, 7 Ağustos'ta her şey bitmişti. Kongre işgüzar Belçika polisinden kurtulmak için aceleyle Brüksel'den ayrılıp topluca Londra'ya hareket etti. Orada, plan-

377) *SDKPiL Dokumenty*, s. 372.
378) *Z. Pola Walki*, 1929, No: 7-8. s. 189.
*) Nefesli çalgıların hep birden çaldıkları coşkun parça. (ç.n.)

lanmış olduğu gibi, *Bund* da çekildi. Daha sonra da Lenin'le Manort parti tüzüğünün 1. paragrafıyla ilgili taslakları konusunda birbirlerine düştüler ve kongre ünlü Bolşevik ve Menşevik hizipler biçiminde kamplaştı. Yani her zamankinden daha bölünmüş bir durumda sona ermişti kongre. Ama Polonyalılar bu bölünme içinde yer almadılar; onların delegeleri, Ruslar telaşla kaçtıklarında terk edilmiş biçimde Brüksel'de kalmışlardı.[379]

Bununla beraber görüşmelerin bitişi ve bitiriliş tarzı Polonya partisinde ufak bir telaşa yol açmıştı. Görüşmelerin sonucu ve niçin başarısızlıkla bittiği konusunda Polonya partisinin üyelerini kimse resmi olarak bilgilendirme zahmetine katlanmamıştı; liderlerin birkaç tanesi bile, özellikle Julian Marchlewski'yle Cezaryna Wojnarowska, neler olup bittiğini öğrenmek için Ruslardan gelen bilgilere ya da Polonyalı gezginlerin dedikodularına bel bağlamak durumunda kalmışlardı. Örgütlenme problemleri konusundaki resmi SDKPİL düşüncesiyle (sözümona görüşmelerin asıl amacı ilk planda bu konuydu) Rosa Luxemburg'un temel birleşme amaçlarının PSP karşısında moral yardıma ve rahatlık sağlamaya yönelik olduğu doğrultusundaki kişisel değerlendirmesi arasında apaçık bir uyuşmazlık vardı. Örgütlenme konusu artık baştan aşağı saçmalık gibi görünüyordu. Rosa'yla Leo Jogiches anlaşılan konuyu kendileri ele almaya karar vermişler, mutlaka başkasının olmamasını düşünmüyorlarsa da fiilen kendilerinin olabilecek temel öncelikler saptamışlardı. Rosa'nın akıl yürütmesinden habersiz kimi üyeler örgütsel sorunları aşılmaz engel diye görmeyi sürdürüyorlardı. Başkalarıysa, Rosa'nın bizzat uzun yıllar boyunca vazedip durduğu Ruslarla birliğin başarısızlığa uğramasının gerekçesi olarak yetersiz buluyorlardı bu nedenleri. Gayriresmi bir liderliğin resmi yapıya ve SDKPİL'nin işleyiş tarzına hangi

379) Zamanlamanın cilvesi Polonyalıları asıl Bolşevik/Menşevik kamplaşmasında saf tutmaktan korumuştu. Bu sayede sonraki komünist tarihin kendilerini herhangi bir yerde sınıflandırmalarından da sonsuza değin kurtulmuş oldular –oylamacla bulunan ve katılanların hepsinin paylaştığı bir yazgı. Sonraki komünist tarihin zorunluluklarına uygun olarak SDKPİL'nin ilk başta Bolşevik mi Menşevik mi olduğu sorununu şimdiye dek 'çözen' kimse çıkmadı; ancak bu tür denemeler yapılmadı da değil.

derecede egemen olduğunu, liderliğin siyasal tutumunun büyük kısmının bizzat Rosa Luxemburg tarafından belirlendiğini, bu görüşmelerden ve görüşmelerin başarısızlığa uğramasından daha net biçimde gösteren başka hiçbir olay yoktur.

Şaşırtıcıdır, Berlin'e açık açık itirazlar yükselten kişi Cezaryna Wojnarowska oldu. Wojnarowska Ruslarla görüşmelerin kesilmesinden SDKPİL'nin politikasına karşı genelde eleştirel bakışını dile getirmenin bir gerekçesi olarak yararlanmıştı. 4. Parti Kongresi'nin delegelerine verdiği direktiflerle benimsenen fiili tutum arasında biçimsel bir ayrılık vardı. Ayrıca egemen politika Yurt Dışı Komitesi'nin çizgisiydi -sorumluluğu Jogiches'le Luxemburg'a yüklemenin yumuşak bir anlatımı oluyordu bu sözler. Son olarak ve en önemlisi, PSP'yle kesilmek nedir bilmeyen ve saplantı derecesine varmış bir uğraşma söz konusuydu. Bu saplantı Polonya Sosyal Demokrasisi'ni fiilen salt olumsuz bir PSP-karşıtı örgüte çevirmiş, kendine özgü olumlu katkılarda bulunmasının yetersiz kalışına neden olmuştu. Yurt Dışı Komitesi Wojnarowska'nın mektubunu üyelerine dağıtıp yanıt istedi. Sonuç genel bir birlik olarak çıktı; üyelerin hepsi eleştirinin geçersiz olduğu, Polonyalıların Rusların önünde 'teslim olması' için bir neden bulunmadığı görüşünü paylaşıyordu. Sorunla ilgili bir konferans çağrısı yapılmasını ('teknik ve mali nedenlerle, ayrıca parti işlerinin baskısının yoğunluğu nedeniyle') ve Rus partisiyle birleşme çabalarını sürdürmek üzere yeni temsilciler atanması önerisini reddettiler.[380] Aceleyle Yurt Dışı Komitesi için yeni bir örgüt tüzüğü hazırlanıp üyelere (yalnızca üyelere) sunuldu; hepsinden gelen yanıt onay vermek yönünde oldu. Kınandığı duygusuna kapılan Cezaryna Wojnarowska Enternasyonal'in Sosyalist Bürosu'ndaki SDKPİL temsilciliği görevinden istifa edip, 1911'deki ölümüne dek partide küçük roller oynadı. Bürodaki yerini en tartışmasız aday devralmıştı: Rosa Luxemburg.

380) Bkz. Yurt Dışı Komitesi'nin karar taslağı, 22 Ekim 1903, IML, (M), Fund 163, No: 65. Bu kararlar Dzierjinski tarafından 5 Kasım 1903'te Cezaryna Wojnarovska'ya sevinçli bir havayla iletildi.

Ne var ki yönetici grup kendi üyelerinden birinin saldırısına karşı bir araya gelmeyi becermesine ve Wojnarowska'nın itirazını partiye götürme tehdidini pratiğe geçirmesini önlemesine karşın, bütün olanlar örtbas edilemezdi. Partide görüşmelere başlanması, sonra da görüşmelerin kesilmesinin asıl nedenleri konusunda başgösteren hakiki karışıklığın giderilmesi yönünde tek bir adım atılmadı. Varşova'daki SDKPİL Komitesi ilkin, yurt dışında değil de Polonya'da konumlanan bir merkez komitesinin yeni baştan kurulmasını isteyen bir karar tasarısı ortaya atma fırsatını bir sonraki konferansta ele geçirip, Yurt Dışı Komitesi'ni 'yeterli yerel temsilciliği olmadan' 4. Kongre'yi toplamasından dolayı kınadı.[381] Warszawski'yle Rosa Luxemburg'un bu gelişmelerle ilgili kaleme aldıkları resmi bir yorumun yayınlanışı bile sorunu tamamen çözmedi; Warszawski'nin açık yüreklilikle kabul ettiği gibi, makaleyi yazmasını zorunlu hale getiren şey kongrenin resmi Rusça tutanaklarının yayınlanışıydı.[382]

Her şey bir yana Rosa, o an Rus Sosyal Demokrasisi'ni bütünüyle aklından çıkarmıştı. Ama Rusya'yı unutmuyordu; tam tersine Doğu'da yeni ve heyecan verici olanaklar ufukta görünmekteydi. Rus-Japon savaşı patlak vermiş, RSDİP gibi, Polonyalı Sosyal Demokratlar da savaşın olası devrimci sonuçları üzerine spekülasyon yürütüyorlardı. Ancak bu düşünceler, ilk başta, özel ve doğrudan olmaktan çok soyut ve genel düzeydeydi; devrimci patlamalar olacağı gibi bir öngörü kesinlikle yoktu. Rosa Luxemburg, Çarlığın iç zayıflığı hakkında eski yılların alışılmış çözümlemelerinden ciddi farklılıklar görülmeyen, genel sözlerle sınırlı tutuyordu kendini.[383] 1905 Devrimi patlak verdiğinde, Rus meslektaşlarından çok Polonyalıları hayrete düşürmüştü; işte o zaman tepki sosyalist birlik yönünde değil, tamamen zıt doğrultuda gerçekleşti -PSP'den daha da kesin bir farklılaşma. Rosa Luxemburg'un gözünde kavgacı Ruslar arasında birlik sağ-

381) Bkz. SDKPİL eylemcilerinin Varşova'da 27 Aralık 1903'te yaptıkları konferansın kararı: *SDKPİL Dokumenty*, C. II, s. 537.
382) A. Warszawski, "The Polish Delegation to the Second Congress of the RSDRP", *Przeglad Socjaldemokratyczny*, 1904, No: 1, s. 25.
383) "War", *Czerwony Sztandar*, Şubat 1904, No: 14.

lamak sıradan bir şeydi, kişisel uyuşmazlıklar dışında üzerinde kavga edilecek öze ilişkin şeyler yoktu. Oysa Polonya'daki ayrılıktı. Birliğin gerçekleşmesi ancak PSP'nin teslim bayrağını çekip kendini feshetmesi durumunda söz konusu edilebilirdi. Bu konuda SDKPİL'de hiç kimse Rosa'yla ciddi bir anlaşmazlık içinde değildi. Luxemburg geleneği sağlam kökler salmıştı.

İkinci Rus kongresindeki parçalanmayla Bolşeviklerle Menşevikler arasındaki korkunç polemikler Alman partisinde sempatiyle karşılanmayan yankılar buldu. SDP liderleri Rus sorunlarıyla ilgilenmemekle ya da aşina olmamakla birlikte, Wilhelm Liebknecht'in başka insanların problemlerinin çözümlenmesi yöntemlerinde oturttuğu gelenek, Almanların yargılarına başvurup arabuluculuk yapmalarını istemeyi neredeyse kaçınılmaz kılmıştı. Hem Menşevikler hem de Bolşevikler otorite sahibi Almanların düşüncelerini, tartışmada kendi yanlarına çekmek için ellerinden gelen hiçbir çabayı esirgemediler. Menşevikler daha iyi tanınıyorlardı ve daha iyi bağlantılara sahiptiler -özellikle Plehanov, Lenin'in karşıtlarının yanında saf tutunca. Buna uygun olarak bütün 1904 yılı boyunca Martov, Akselrod, Pertosov ve Dan, Alman tanıdıklarından neler düşündüklerini yazmalarını -öncelikle de artık denetimini ele geçirdikleri *Iskra*'ya yazı vermelerini- istediler. "Sorun, Lenin'e nasıl bir sopa çekileceği... En önemlisi, Kautsky, Rosa Luxemburg ve Parvus gibi otoriter kişileri ona karşı kışkırtmalıyız."[384] Yazılar hemen geldi. Lenin, Bolşeviklerin savlarını açıklamak üzere Lyadov'a bir mektup göndererek Menşeviklere verilen bu eleştirel desteği etkisizleştirmeyi denediğinde, Kautsky'nin samimi sözleriyle karşılaştı: "Bakın, sizin Lenin'inizi *tanımıyoruz*. Lenin bizim için bilinmeyen biri, ama Plehanov'la Akselrod'u çok iyi tanıyoruz. Ancak onlar sayesinde Rusya'daki durumu aydınlığa kavuşturabiliyoruz. Plehanov'la Akselrod'un ansızın oportünistleştikleri kanınızı gözü kapalı kabul edemeyiz."[385]

---

384) *Sotsial-demokraticheskoe dvizhenie v Rossie, Materialy* (yayına hazırlayan: Peirosov ve Nikolayevski), Moskova/Leningrad, 1928, s. 124.

385) *M. Lyadovlzhizni partii v 1903-7 godakh (Vospominaniya),* Moskova 1956, s.16; ayrıca O. Pyatnitskii, *Zapiski bolshevika,* Moskova 1956.

Bebel, Kauslky ve ötekiler doğal olarak Rusya'dan yeni gelen türediler karşısında çok uzun süredir tanıdıkları kimseleri desteklemeye yatkındılar. Asıl ilgileri gerçekten anlamadıkları bir ayrılığı gidermeye yönelikti; birkaç yıl önce Fransız sosyalistleri arasında geçen tartışmadaki gibi, Enternasyonal'in Sosyalist Bürosu'nun resmi işleyişine bağlı olarak harekete geçmeye çok isteksizdi Almanlar, özel olarak bu tür kavgalara yalnızca dudak büküyorlardı. "Yapılması gereken o kadar çok (ve gerçekten önemli) iş olduğu dikkate alındığında, (bu farklılıklar) pratikte işin içinde olanlara göre baştan sona boş laf."[386]

Almanya'da konuları bir parça bilen sadece iki kişi vardı -Parvus ve Rosa Luxemburg. Bir kere Rosa, Kautsky'nin Rus sorunlarına katkısının en fazlasından genel ve kuramsal düzeyde kaldığının, özel ayrıntılar konusunda hiçbir şey bilmediğinin pekâlâ ayrımındaydı. "Karl bu işlerin ayrıntısını bilmez. Onun tavırları ağırlıkla benimkilere bağlı, insanlar onunla konuşmaya başlarsa ayağının altındaki sağlam zemin kolaylıkla kayabilir ve... her şeyi karmakarışık edebilir."[387] Bunun için Menşevikler, ricalarını Parvus ve Rosa Luxemburg üzerinde yoğunlaştırmakla ne yaptıklarını çok iyi biliyorlardı. Rosa istemeden de olsa kendini Rusların işlerine çekilmiş buluverdi: Rus partisine üye olmaya aday bir Polonyalı olarak değil ama, tartışan hizipler arasındaki Alman bir uzman ve hakem olarak.

Parvus özel bir tavır almaya sürüklenmek istemiyordu. Parvus'un Alman partisindeki konumu sallantılıydı. Rusların kavgalarının gereksiz ve abartılı olduğunu düşünüyor, özel mektuplarında iki tarafı da eleştirip ılımlı öğütler veriyordu. Rosa Luxemburg ise belir-

386) August Bebel'den Victor Adler'e, 28 Aralık 1904, V. Adler, *Briefwechsel*, s. 446. Almanların Rus partisindeki ayrılık karşısındaki tutumlarına ilişkin bir tartışma için bkz. D. Geyer, "The Attitude of Germany Social Democracy to the Split in the Russian Party", *International Review of Social History*, C. III, s. 195-219, 418-444.

387) Jogiches mektupları, IML (M), Ekim ortası 1905. Kautsky aslında güncel tartışmaya katkıda bulunan bir yazı yazmıştı: 15 Mayıs 1904, *Iskra*, No: 66, "A sermon on the virtues of tolerance and the need to respect one's leaders", (J.L.H. Keep, *The Rise of Social Democracy in Russia*, Londra 1963, s. 145.)

li bir bağlılık göstermek için daha kolay harekete geçebilecek konumdaydı. Menşevik liderlerle yakın dostluğu yoktu, tam tersine; ancak Lenin'le de ulusal sorun konusunda görülecek bir hesabı vardı. Daha da önemlisi, Enternasyonal Bürosu'nda Cezaryna Wojnarowska'nın yerine geçmiş olmasıydı. Bu kuruluş, Rusları yeniden birleştirmek gibi güç bir problemi çözme yükümlülüğüyle resmen baş başa kalmıştı artık. Rosa, Alman Partisinde Polonya sorunlarında olduğu kadar Rus sorunlarında da baş uzmandı. Sonuçta, 1904 başlarında, Polonyalıların ikinci Rus kongresinden ayrılışlarının ardından gündeme gelmiş sorunlara eğilmek için bir parça gecikmiş bir fırsat yakalamış oluyordu. Bunun üzerine kaçınılmaz olarak Lenin'in *Ne Yapılmalı?*'sıyla karşılaştı. Bu arada Lenin'in örgütlenme konusundaki önerilerine karşı olumsuz tepkisi Potresov'un *Iskra* için bir makale istemesiyle aynı zamana denk düştü; Ruslara çevrilmesini önerdiği uzun bir makaleyi *Neue Zeit*'te çıkarttırarak bir taşla iki kuş birden vuruyordu.[388]

Rosa Luxemburg makalesinde Lenin'in ayrıntılı reçetelerinden daha çok görüşlerin temelinde yatan felsefeye karşı çıkıyordu. Lenin'in Sosyal Demokrasi'yi nasıl nitelediğine parmak basıyordu: "Sınıf çıkarının bilincine varmış bir proletaryayla birleşen Jakobenler." Jakobenler imgesi doğrudan doğruya Blanqui ve Neçayev (İkinci Enternasyonal'in eskilerinin ve onların kitle anlayışlarının karşısında ikisi de oldukça yabanilerdi) imgelerine çıkıyordu. "Sosyal Demokrasi, proletaryanın örgütlenmesine katılmaz. Kendisi proletar-

388) Rosa Luxemburg, "Organizational Questions in Russian Social Democracy", *HZ*, 1903-4, C. II, s. 484-492, 592-535; ayrıca "Organizatsionnye voprosy russkii sotsialdemokratii", *Iskra*, 10 Temmuz 1904, No: 69, s. 2-7. RSDİP'in resmi başlığında yer almak üzere *'rossiiskii'*'den (coğrafik anlamlı) çok *'russkii'* (etnik anlamlı) sözcüğünün kullanılışının Polonya-Rus anlaşmazlığına ilişkin küçümseyici bir dokundurma olduğu, böylelikle RSDİP'in iddia ettiği tüm Rusya'yı kapsama olgusunun tartışmalı hale geldiği öne sürülmüştür (E.H. Carr, *The Bolshevik Revolution: 1917-23*, Londra 1950, C. I, s. 36). Bununla beraber, bu anlam kaydırmasının, kasıtlı bile olsa, Rosa Luxemburg'un mu yoksa Potresov'un mu işi olduğu merak konusudur. Alıntılar için: Ed. Bertram D. Wolfe, *Leninism or Marxism?*, Ann Arbor (Michigan), 1961. Rosa Luxemburg'un Potresov'a ilişkin yorumları için bkz. *Sotsial-demokraticheskoe dvizhenie v. Rossii*, s. 129ff.

yadır... kendi partisi içinde çoğunluğun egemenliğidir." İradesi "Cenevre'den Liege'e, Tomsk'dan Irkutsk'a dek" uzanan, her şeyden güçlü bir merkez komitesi yerine, "yönetici rolü işçi sınıfının kollektif egosuna verilmelidir... İşçi sınıfı kendi hatalarıyla birlikte tarihin diyalektiğinde öğrenme hakkını istemektedir. Açık konuşalım. Tarihsel açıdan, gerçekten devrimci bir hareketin işlediği hatalar, en akıllı bir merkez komitesinin yanılmazlığına göre sonsuz derecede daha verimlidir."[389]

Lenin'in devrimci partiye yararlı bir okul olarak fabrika disipliniyle benzerlik kurması karşısında Rosa Luxemburg sadece bu özel (belki de talihsiz) benzetmeye değil, Lenin'in bütün olarak disiplin üzerine düşüncelerine de yöneltmişti saldırılarını. Disiplinli bir parti yaratıp yönetebilecek türden bir liderliğin işçi sınıfını ileri gitmekten çok geride tutması çok daha olasıydı:

> Eğilim yönetici organların... muhafazakâr bir rol oynaması yönündedir. Alman Sosyal Demokrasisi'nin bugünkü taktik politikası kesinlikle yararlıdır, çünkü hem esnek hem de sağlamdır. Bu, günlük faaliyetlerinin en küçük ayrıntısını dikkate alarak, partinin parlamenter bir rejimin koşullarına iyi uyum sağlamasının bir belirtisidir. Parti, ilkelerinde değişikliğe gitmeksizin o topraklardaki bütün kaynaklardan nasıl yararlanacağını bilir. Almanya'da bir atalet ve parlamenter taktiklere aşırı vurgu görülüyorsa, bunun kaynağı çok az değil, çok fazla yönetim olmasıydı. Lenin'in formülünün benimsenmesi bu türden muhafazakâr bir uyuşukluğu harekete geçirmekten çok, daha hareketsiz bırakacaktır. Çarlığa karşı vereceği kavgaların arifesinde henüz yeni yeni gelişmekte olan Rus Sosyal Demokrasisi'ne böylesi bir deli gömleği giydirilmesi ne kadar kötü.[390]

Oportünizm (ki Lenin'e göre merkezi bir örgütlenme oportünizme karşı kale işlevi görecekti) Batı burjuva demokrasisinin, Sosyal Demokrasi'de kariyer arayışı içindeki çapsız aydınların Rus partisine sızdırdıkları yabancı bir unsur değildi. (Rosa bunu kendi üzerin-

389) *Leninism or Marxism?*, s. 84, 89, 108.
390) *A.g.y.*, s. 93.

de bir yansıma olarak mı düşünmüştü?) Bunun nedeni "Rus toplumunun geri siyasal ortamı"nın (yalnızca zamanın, çalışmanın ve deneyimin düzeltebileceği doğal ve kaçınılmaz bir ortam) koşullandırdığı Rus bağlamıydı.

Ne var ki tartışma, genellikle olduğu gibi, birbiriyle temelde uyuşmazlık içindeki iki örgütlenme, hatta devrim anlayışının çatışması gözüyle görülmemelidir.[391] İlkin, Rosa Luxemburg'un Rusya'daki ortama ilişkin bilgisi görünenden çok daha sınırlıydı aslında; bilgisindeki yeterlilik ancak Almanya'daki diğer insanlarla kıyaslanırsa bir anlam taşıyabilirdi. Alman deneyiminden hareketle Rusya'ya ilişkin tartışmalara giriyordu. Alman erdemlerini, hakikaten inandığından (ya da Rusya'dan başka bir ülkenin bağlamında yapacağından) çok daha vurgulu bir şekilde övüyordu. Geçerliliği belki söz konusuydu ama, Rosa'nın kendisi Polonya'nın ve Almanya'nın koşulları arasında kesinlikle bu türden bir zıtlık ortaya atmamıştı. İkincisi, dikkat çektiğimiz gibi, Rosa'nın Polonya partisindeki kendi tutumları, daha fazla 'demokrasi' isteyen tavırları destekleyici türden değildi pek; yerel örgütleri denetim altında tutmaktansa onları bütünüyle görmezden geliyordu. Öbür yandan Jogiches, daha sonra, bir merkezileşme felsefesi ortaya koyma yolunu seçmese de, Lenin'inki kadar katı bir denetim sistemini kurumlaştırmayı denemişti. Tartışmalarda savunulan görüş açılarının kişisel polemikle daha da keskinleştiğini her zaman vurgulamamız gerekir; bu durum Lenin için de geçerliydi. Dahası bu özel örnekte Lenin, bunu açıkça kabul ederek alışılmadık bir adım atmıştı.

> Artık hepimiz biliyoruz ki, ekonomistler çubuğu bir yana bükerler, çubuğu düzeltmek için bu kez öbür yana bükülmesi gerekmektedir. Ben bunu yaptım. Rus Sosyal Demokrasisi'nin, hangi türden olursa olsun oportünizmle her bükülüşünde çubuğu her zaman ye-

391) Batı'daki liberal ve sosyalist gelenek Rosa Luxemburg'un bu makalesiyle daha sonra Ekim Devrimi üzerine yorumları arasında bir bağ kurmuştur. (Rosa'nın çalışmalarının) Amerikalı editörünün bu iki makaleyi ayrı bir kitapta toplayıp tutarlı ve temel öneme sahip bir Bolşevizm eleştirisinin göstergesi olarak yayımlaması anlamlıdır (bkz. bu kitapta Bölüm I, s. 1).

niden düzeltebileceğinden, dolayısıyla çubuğumuzun eylem için her zaman en düzgün ve bütünüyle hazır bir durumda olacağından eminim.[392]

Rosa Luxemburg da gerçek devrimciler söz konusu olduğunda (Guesde örneğindeki gibi) genellikle aşırı katılıkları göz önünde bulundurma eğilimindeydi, ancak Lenin'e o türden ödün vermeyecekti; aslında açıklamaları, her ne kadar akla uygun ölçülerde asgari düzeyde kalıyorsa da, makalesine olabildiğince polemik dışı bir görünüm kazandırmaya dikkat etmişti.

Şu sonuçtan kaçamazsınız: Ruslarla yapılan bütün görüşmeler ve Lenin'le tartışması sırasında, Almanya'da içinde bulunduğu ortamda burun kıvrılacak bir davranıştan bile daha aşağı diye damgalanacak bir dolambaçlılık, bir sofistlik sergilemişti Rosa Luxemburg. Özellikle PSP açısından Polonya-Rus yaşantısının çoğunda bunun izleri görülüyordu. Neredeyse sanki iki farklı insanla uğraşmaya başlıyoruz. Dikkatli, sır tutan ve bölmelere ayrılan bir kişilik yapısı, uğraşmak zorunda kaldığı türden insanlara göre işleyişte ve yöntemlerde bir farklılık anlamına gelen bir kolaylık sağlamıyordu yalnızca; aynı zamanda, birbirini dışlarcasına bağdaşmaz ve ayrı tutulması gereken tutumların sürekli çatışma içinde olmalarını da barındırıyordu içerisinde. Rosa bir dereceye kadar bunun her zaman ayrımında olmuştu; Jogiches'i bu konuda azarlayıp dururdu. Yalnız kendisinde şizofreni ölçüsüne vardığını fark etmeden. Rosa'nın içindeki iki ayrı dünyanın gerektirdikleriyle ilgili nesnel değerlendirmesi ve bu ayrılığın neden olduğu tepkiler anlaşılabilir bir durumdur, yalnız bu noktada ulusal farklılıkları aşan daha temel bir konu yatmaktadır. İdeolojiyle faydacı eylem arasındaki ilişkinin kolay kurulamayışı, ideolojileri *ne olursa olsun,* bütün siyasal partiler açısından kalıcı bir problem olarak yerleşmişti. İdeoloji ne denli yoğunlaşırsa, güçlük o denli artıyordu. İdeolojik savların pratik politikayla ilintisi nerede biter, birliği ya da meşruiyeti sağlamayı gözeten basitçe işlevsel bir simgeci-

392) *Vtoroi s'ezd RSDRP, Protokoly,* Moskova 1959, s. 136; ayrıca bkz. *Leninskii Sbornik,* C. VI, s. 220-249.

lik ya da âdetler nerede başlar? Bu soru Lenin'in siyasal eylemlerini ve programlarını değerlendirmede keskinleşirken, bugünkü Sovyetler Birliği'ni ya da Çin'i ele aldığımızda yanıtlanması en güç soru olma özelliğini hâlâ korumaktadır. Rosa Luxemburg örneğinde, Rus proletaryasıyla birlik sağlama sorununun, Lenin'e yönelik demokratik eleştirilerin ne kadarı gerçek ideolojik bağlılık, ne kadarı ise söylem düzeyinde kalan simgesel sözlerdi?[393] Hepsinden önemlisi, Rosa'nın kendi taktiklerini, yine kendisinin dile getirdiği ideolojiyle neredeyse püriten bir tarzda uzlaştıran etken, vaazlar ile pratik arasındaki uyumsuzluğun SDP'de egemen hareket tarzı olarak kabul görmesi miydi? Herhalde öyle olmalı ki, Rosa'nın (ve Lenin'in) kişisellik dozu oldukça yüklü polemikleri Doğu'nun ilkel, yine oldukça kişisellikle yüklü politikasına bilinçsizce verilmiş birer ödündü. Orada ideolojik birlik iddiasında bulunma gerekliliği öne çıkarkan, Almanya'da ise uygulanacak politika ve araç tercihlerinin zaten baskın durumda bulunduğu bir aşamaya erişilmişti

Ancak Rosa Luxemburg, asla içtenlikle inanmadığı bir görüşü dile getirmek ya da sunmak amacıyla polemiklere girecek bir kişi olmadı. Sosyal Demokrat faaliyetlere halkın genel katılımına yönelik çağrıları, bir ölçüde, idealize edilmiş Alman koşullarının Rus bağlamına aşırı ölçüde ve olduğu gibi aktarılmasından ileri geliyordu; tıpkı Lenin'in koşullarının genel geçerlilik taşımayacak kadar çok dar çerçevede Rusya'ya özgü olması gibi. Ama bunun altında daha temel bir sorun yatıyordu. Sorun örgütlenme değil, sınıf bilinci, onun doğası ve gelişmesiydi. Lenin, devrimci seçkinlerin etkin bir müdahalesi olmadığı takdirde işçi sınıfının bilincinin kısır bir yetersizlik döngüsünde dönüp durmaya mahkûm olduğuna, sendikal faaliyetin ekonomik düzeyinin üstüne asla çıkamayacağına inanıyordu. Lenin'in 'Ekonomistler'le kavgasının özünü bu oluşturuyordu; 'Ekonomistler' aslında Lenin'in önermelerinin pek çoğuna katılmaktaydılar, ancak genelde olduğu gibi Lenin'in çözümlemesini sivrilten et-

393) Sosyolojik temelde farklılık, ideolojilerin pragmatik ve açıklayıcı işlevleri arasındadır. Sovyetler Birliği'nin böyle bir temelde çözümlenmesi için bkz. Z. Brzezinski, *The Soviet Bloc -Unity and Conflict,* Cambridge (Mass.), 1960.

ken, karşıtlarına gerçeklikle ilintisi çok az olan aşırı bir görüş açısı yüklemesiydi. Oysa Lenin sınıf bilincinin gelişmesini asgari bir eleştirel çaba kapsamında anlıyordu ve bu haliyle modern ekonomistlerin büyümenin 'havalanması' konusundaki anlayışlarından uzak değildi; sisteme, normalde kendisinin üretebileceğinden daha fazla miktarda çaba enjekte ediliyordu.

Rosa Luxemburg ise sınıf bilincinin özünde Sosyal Demokrasi'yle toplum arasında bir sürtüşme sorunu olduğuna inanmaktaydı. Yani sınıf bilincinin ana işlevi sürtüşmeydi. Sosyal Demokrasi burjuva toplumuyla her cephede (hem ekonomik, hem de siyasal; hem sınai hem de toplumsal; hem zihinsel hem de fiziksel alanlarda) ne kadar yakından kavgaya tutuşursa, sınıf bilincinin gelişmesi de o kadar büyük ve hızlı olurdu. Teğet geçme değil, kesintisizlik vardı; seçkin bir kesimin özel ve özgül bir enerji enjeksiyonundan çok göz göze, yumruk yumruğa kapışma. Rosa'ya göre, kendi deneyimlerinden ve yaşam tarzından hareketle seçkinlerin gerekli olduğunun kanıtlandığı bir noktaydı; yalnız Marksist kuram ya da stratejide kendilerine özel bir işlev tanınması bambaşka bir konuydu. Güçle ilgili bir çözümlemeci ya da pratikçi değildi, etkiyle ilgileniyordu; bütün sosyalist çalışmaları yönlendiren bir dinamo yerine, seçkinler, varolan yapılar üzerinde güçlü bir etki alanı kuran bir mıknatıs olmalıydı. Üstelik, daha fazla sürtünme elektrik akımını arttırdıkça fiili yoğunluğu da çoğalan bir mıknatıs. Yine bütün devrimci enerjinin kaynağı sürtüşmeydi. Rosa bu çözümlemeyi *Toplumsal Reform ya da Devrim* adlı kitapçığında göstermiş ve görüleceği gibi, 1910'dan sonra çok karmaşık bir tarzda işlemeye girişmişti.

Bu sorunun Lenin'le polemiğinde hiçbir zaman doğrudan görünmemesi, kuşkusuz tartışmanın örgütsel konuları içermesinden (yalnızca Rosa'nın makalesinin başlığına bakmanız yeter), irdeleyici bir çabadan çok polemiğe yönelmesinden kaynaklanır. Lenin gibi Rosa da tartışmayı oportünizmle tutarlı ilkelerin uygulanması arasındaki bir kapışma olarak görüyordu; farklılaştıkları tek nokta hangisinin hangisi olduğuydu. Lenin'in oportünizm kavramını ele alırken Rosa hemen Alman gözlüklerini geçiriyor, Lenin'in anlayışının yarattığı

özgül Rus koşullarını hemencecik siliyordu. Rosa'nın bütün gördüğü, daha önce *Toplumsal Reform ya da Devrim* adlı yapıtında ele almış bulunduğu bilinen Bernsteinci yorumdu.

Demek ki üzerinde durmamız gereken üç ayrı faktör var. Birincisi, tartışmanın Polonya ve Rusya'yı kapsayan arka planıyla üslübu, iki yanda da Alman *tekniklerinden* çok Rus tekniklerin kullanılması; ikincisi, Lenin'in seçkinlerinin çaba göstermesiyle Rosa'nın seçkinlerinin etki yapması arasındaki gerçek felsefi farklılık (sınıf bilincinin ontolojik değerlendirilmesindeki bir farklılıktan ileri geliyordu bu da). Üçüncüsü, iki yanda da birbiriyle kıyaslanamayacak deneyimlere bilinçli bilinçsiz çağrışımlar yaptırma: Lenin'in bildiği merkezkaç Rus bireyciliği ve disiplinsizliği ile Rosa'nın reformist pragmatizm yanlısı Almanların Marksist kuramın geçerliliği ve anlamlılığına yönelik saldırılarına karşı savunusu. Tür olarak farklı olmakla birlikte, bu üç faktörün birbirlerinden ayırt edilmesi son derece güçtür. Yine de, bir kez saptadıktan sonra, eylem içerisinde dramatik biçimde ayrıldıklarını görmek olanaklıdır. Bunun için aşağıdaki pasaj sınıf bilinci felsefesinin baskısıyla, araç ve amaç ikiliğini barındıran Bernsteinci bağlamın kısmen kısıtlayıcı çerçevesi arasındaki gerginliği sergiler. Tartışmanın hangi eksende döndüğü tamamen açıktır. İlkin, sınıf bilinci:

> Uygarlık tarihinde ilk kez olarak insanlar, iradelerini bilinçle ve bütün yönetici sınıflara karşın dile getirmekteler. Ancak bunun doyurucu düzeye ulaşması (önünde sonunda) yalnızca varolan sistemin sınırlarının aşılmasıyla söz konusu edilebilir. Bugün kitleler bu iradeyi ancak varolan toplumsal düzene karşı günlük mücadeleleri içerisinde -yani, kapitalist toplumun sınırları içerisinde- edinip kuvvetlendirebilirler.

Ardından Rosa Luxemburg, bu tartışmayı özellikle Leninist sınıf bilinci anlayışına yönelmenin yerine, birdenbire 'Almanlar'a özgü araçlarla amaçlar arasındaki, gerçekte o günkü polemikler içinde yeri olmayan devrimle reform arasındaki ilişkiye dönüyordu.

> Bir yanda kitlelerimiz; öbür yanda varolan toplumun dışına düşen tarihsel amaç. Bir yanda günlük mücadelemiz var, öbür yanda toplumsal devrim... Sonuçta, bu hareket en iyi sürekli tehdidini hissettiği iki tehlike arasında bir yol tutturarak ilerleyebilir. Birisi, kitlesel karakterin yitirilmesi; öteki, amacın terk edilmesidir. Birisi, bir kast durumuna dönerek batına tehlikesi, öteki, burjuva toplumsal reformcu harekete dönüşme tehlikesidir.[394]

Lenin'in tezi zorlama yollarla Alman revizyonizm tartışmasına uydurulmuştu; Bernstein kötülüğünün tam zıttı haline gelmişti: ikisi de toplumsal devrimi günlük etkinliklerden ayırmaya varan, reformizm yerine sekterizm. En sonu tartışma döngüsel niteliklidir. İki uç da çıkmaza varır; başarıyı sadece merkezi ve doğru tutum getirir. Asıl sorun (Lenin, Rosa Luxemburg'a göre bir gram olsun daha eksik bir devrimci olmadığından, özellikle araçlar konusu) unutulmuştu.

İki düşünce çizgisini karşı karşıya koymak, özgül bir polemik içerisinde rastlantılara bağlı olarak bir ilinti kurulduğunda bile, asla kolay bir olay değildir. Aynı üstü örtülü uyumsuzluklar Lenin'le Luxemburg arasında ileride geçen (kuşkusuz yalnız Lenin'le de girilmeyen) ulusal sorun, Ekim Devrimi, emperyalizm konulu öteki tartışmalarda görülür. Bu noktayı işlemekle okuru zayıf ve aşırı basitleştirilmiş karşı karşıya getirmelere karşı uyarmış oluruz. Söz konusu olan otoriteryanizme karşı demokrasi sorunundan öte bir şeydir. Ayrıca bu polemikte su yüzüne çıkmasa bile içten içe yeşeren bir dizi *anlaşma noktası* vardır; bunların en önemlisi, 1905-1906 olaylarının göstereceği gibi, devrimci eyleme bağlanma konusundaki ortaklıktır. Önünde sonunda Luxemburg'la Lenin'i aynı saflara getiren konuşmaktansa iş yapmak arasındaki ayrım, 1904'te henüz görünmemişti. 'Kitle eylemi'nin önemini abartırsanız aynı oranda liderliğin işlevini arka plana itersiniz varsayımına dayalı kendiliğindencilik suçlaması da henüz gündemde yoktu. Fikir çatışmalarını çözümlerken tarihsel açıdan olaylara sonradan dönüp bakmak güzeldir

394) *Leninism or Marxism?*, s. 105. Altını ben çizdim; referans yeri doğrudan *Toplumsal Reform ya da Devrim* yapıtıdır.

(ancak tam sınırda durup düşünce belirtmek; içeriye girme hakkı olduğunu savunup, yalnızca tartışmaya asıl katılanların istemesinin yerinde olabileceği sınırların içerisine kaçak olarak süzülmeye kalkışmadan).

Menşeviklerin davasına katkıda bulunan bütün yabancılardan sadece Rosa Luxemburg gerçekten işin içine girmişti; Martov, Kautsky'nin ciddi müdahalesinin en etkili caydırıcı olacağını beklemiş olsa bile. Rosa'nın makalesine içerleyen Lenin, tuhaf ve tipik bir yanıtla karşılık verip *Neue Zeit*'e önerdi, ancak Kautsky onu yayımlamayı reddetti; aslında yorumda bulunmak için ilk öne fırlayan Rosa Luxemburg, yazıyı 'çocukça gevezelik' diye görerek küçümseyici bir tavırla aldırmadan geçmişti.[395] Lenin'in Rosa Luxemburg'a on yıldır Rus Sosyal Demokrasisi'nin yörüngesi içinde yer alan muhalif türünden bir Polonyalı gibi değil de SDP'nin bütün haşmetini üzerinde toplayan seçkin bir yabancı yorumcu gibi davranması anlamlıdır. "Dikkatlerini parti literatürümüze ayırdıkları ve bu yayınları Alman Sosyal Demokrat çevrelerde dağıtmaya giriştikleri için Alınan yoldaşlara teşekkür etmemiz gerekir." Lenin kavgaya tam cepheden de girmeyecekti. Rosa ne kadar ilkin ilkeleri tartışmak istese, Lenin o kadar soyut olguları tartışmaya çekiyordu. "Rosa Luxemburg mutlaklarla uğraşıp, göreli doğruları gözardı etmektedir. Sözgelimi, öyle bir denetimin ürkütücü yanlarıyla uğraşıp durduğundan, bizim merkezi denetim isteğimizin amacını yakalayamadı."[396] Kongredeki oyları dikkatle çözümlemişti. Doğrusu Marksizmin ilk bilimsel seçim sonuçları araştırmacısıydı; kongre onun düşüncelerine açık (Bolşevik) bir çoğunlukla onay vermemiş miydi? Yine de makale öncelikle savunmaya dönüktü. Dersini çıkarmıştı; gelecekte gevşek gruplar partisinin dışında tutulacak, en azından çevresinde kalacaktı. Yeniden açık bir kapışma riskini göze almıyordu. Polonyalıların

395) Bkz. *Letters to Karl and Luise Kautsky*, s. 91, Yaz, 1905 tarihli mektup. Lenin'in "Bir Adım İleri, İki Adım Geri (Rosa Luxemburg'a Yanıt)" adlı makalesi ilk kez şurada basılmışır: *Sochineniya*, C. VII, s. 439-450. Lenin makalenin taslağını Almanya'da bilinmeyen bir dostun yardımıyla hazırlamıştı.
396) *A.g.y.*, s. 439-441.

RSDİP içinde ciddi bir rol oynamaya başladıkları 1906'dan sonra bile aklında tuttuğu bir dersti bu. Bu kez onlarla Almanlar olarak değil, Rus muhalifler olarak karşı karşıyaydı. Bu arada tek bir Polonyalının yer almayacağı sonraki kongreye hazırlanmaktaydı. Ne olursa olsun RSDİP'in 3. Kongresi'ne Bolşevikler egemen olmuş, Almanların Rus partisindeki tartışmada hakemlik yapma önerilerini kibarca geri çevirmişlerdi.[397]

Bu yüzden Rosa Luxemburg'un Bolşevik-Menşevik tartışmasındaki fiili etkisi zayıf kaldı. Lenin yabancıların yorumlarından acı duyabilir, ama politikasını da bir milim değiştirmezdi.[398]

Kavganın üstüne geçici bir sünger çeken Rus devrimi oldu; ama devrim sona erince Bolşeviklerle Menşevikler kapışması bir kez daha, bu kez eski tartışmaları bile geride bırakan yeni bir devrim sonrası sertliğini de içinde barındırarak keskinleşmiş bir biçimde başgösterdi. Çok sonraları olmasa bile Rosa Luxemburg'un ölümünden sonra, Rosa'nın Rus Sosyal Demokrasisi'nin örgütlenme sorunlarıyla ilgili o sıralarda yalnız başına kaldığı yorumları tekrar canlanmıştı ve bundan Lenin'den yana ya da ona karşı tarihsel saflaşmalarda yeni bir siyasal meşruiyet inşa etme teknolojisinde kullanılan çimentolar olarak yararlanılmaktaydı.

---

397) *Treti s'ezd RSDRP, protokoly*, Moskova 1959, s. 339-340. Kongre Nisan-Mayıs 1905'de yapıldı.

398) 1905 yılı boyunca Lenin, o zamana kadar özel ama çürük bir Marksist örgütlenme kuramı halinde somutlaşmış görüşe (Rosa Luxemburg'un 'süreç içinde örgütlenme' tutumuna) çeşitli aşağılayıcı göndermeler yaparak, hep geriye götürmüştü okurlarını. Bu göndermelerin çoğu Rosa'nın görüşlerini 'biraz değişik ama ilkelerden yoksun bir savunma', 'ciddiye alınmayacak şeyler' diye betimliyordu (örneğin bkz. *Vpered*, 14 Ocak, 14 Şubat, 21 Şubat 1905). Doğal ki Rosa Luxemburg'u Akselrod ve öteki Menşeviklerle yan yana koyma fırsatı kaçırılmayacaktı. O sayıların en son özeti şu çalışmada bulunabilir: Luciano Amodio, "The Lenin-Luxemburg Confrontation on Party Organization", *Quaderni Piacentini*, C. VI, No: 21, Ocak-Şubat 1965, s. 3-20.

Bu tartışma kuşkusuz sonraki polemiklerde izini bıraktı. Rosa Luxemburg'un Lenin eleştirisi pek çok kez Lenin'in temeldeki bürokratik ve diktatoryal eğilimlerinin (hatasız bir devrimci Marksist kaynaktan gelen) kanıtı olarak kullanıldı. Daha sonra çıkan başlıca yapıtlarda uzun uzun göndermeler yapılmaktadır F. Dan, *Proishchozdeni Bolshevizma*, New Yok 1964; N. Valentinov, *Mes Rencontres avec Lenine*, Paris 1964; Bertram D. Wolfe, *Three who made a Revolution*; ayrıca bkz. Amiclio, a.g.y., s. 9-20.

8
DEVRİMCİLER DEVRİME YAKALANIYORLAR
1905 – 1906

ALMANYA

Çağdaşlarının gözünde Rus devrimi 22 Ocak 1905'te dramatik biçimde patlak verdi. St. Petersburg varoşlarından gelen özgül bir şiddet hareketini, kutsal devrim sözcüğünü haklı çıkarmaya yarayan yoğun ve yaygın yankılar izledi (önceden görülememiş olsa bile müthiş sonuçlar doğuran sürekli ve her şeyden önce birbiriyle bağıntılı bir süreç). Ancak daha sonra, perspektif arayışı içinde, ilk uyarı işaretleri saptanıp fark edilebildi; o sıralarda Rus devriminin başlıca özelliği mucizevi türden beklenmedik bir olay oluşuydu. Şaşkınlık herkesi kaplamıştı. Korkunç polis raporlarıyla dolu yılların yorgun bir haz duygusu verdiği Çarlık hükümetini; Doğu'dan o zamana dek kavgalardan, kaosdan ve terörizmden başka hiçbir şey işitmeyen uzaktaki Almanları; en çok da Martov, Lenin ve Rosa Luxemburg gi-

bi profesyonel devrimcileri; hepsini hayrete düşürmüştü. Rosa'nın daha sonraları önceki yüzyılın son yıllarında başlamış grevler dalgasıyla 1905 olayları arasında bir bağlantı kurması sadece ondaki tarih duygusunun kanıtıdır, çağını yakalayan özel sezgilerin değil.

Rosa Luxemburg hemen harekete geçti. Her iki rolündeki faaliyetlerini yoğunlaştırıyordu: Rus ve Polonyalı proleterlerin görevlerinin neler olduğunun ortaya konması ve bu devrimci olayların Alman sosyalistlerinin yararlanması için Almanya'ya aktarılması. Rus devriminin önemi an an ayrıntılı haberler geçilmesini gerektirecek kadar büyük olmasına karşın, Rosa Luxemburg Alman bağlamına her zaman bu olaylardan çıkardığı dersleri aktarıyordu. Vurgu ve seçim bilinçliydi. İki toplum arasındaki Rusya'da ve Almanya'daki iki sosyalist hareket arasındaki ayrılığın, vurgulanmayı gerektirecek kadar ciddi olduğunun ayrımındaydı; bir ayrıma gidilerek ortaya konmazsa gerekli dersler çıkarılamamış olurdu. Bu ikili görevi yerine getirebilecek tek kişi herhalde Rosa Luxemburg'du. O da 1905 yılındaki bütün çabalarını neredeyse buna (zamanın en yakıcı problemine) ayırdı. "Bugün bütün kapitalist devletler arasında siyasal ve toplumsal yaşamın bağları o denli yoğundur ki, Rus devrimi bütün sözümona uygar dünyada korkunç etkiler (tarihteki herhangi bir burjuva devriminin yapacağından daha büyük etkiler) bırakacaktır.[399]

Rusya'daki devrimci gelişmeler Almanya'da benzer bir patlamayla yankı bulmasa bile, yüzeyde birtakım mayalanma göstergeleri vardı. Almanya da çok yoğun bir gerginliğin kıskacı içindeydi; en sağlam bölgeleri ve ulusal sınırları bir veba salgını gibi kaplayan bir nöbet geçiriyordu. 1905'de Almanya'daki grevlerin sayısı ve kapsamı yeni bir doruk noktasına erişmişti; hem sendikalar hem de işverenler tutumların sertleştiğini bildiriyorlardı, sınıf çatışması söylemi gizliden gizliye en sıradan kapışmalara bile sokulmuştu. Rusya'daki gelişmeler bu ekonomik kapışmalara kendinin bilincinde bir siyasal karakter kazandırdı. Aynı zamanda, Prusya'da genel oy hakkının ta-

399) "Reflection of Revolutionary Flames", *SAZ*, 29 Nisan 1905 (1 Mayıs özel sayısı).

nınmasını isteyen ilk gerçek hareket yeni militanlığın yaslanacağı siyasal gerekçe olarak kristalize olmuştu; Sosyal Demokrasi'nin siyasal yönelimi bu konuda yoğunlaşmaktaydı. 1905'in ilk aylarında belli ki siyasal ve ekonomik hoşnutsuzluklar arasında bir etkileşim vardı (Rosa Luxemburg bu etkileşimi daha sonra devrimci bir döneme özgü özelliklerden biri katına yükseltecekti). Söz konusu hoşnutsuzlukların hiçbirine özel olarak Rus devrimi kaynaklık etmemiş, ancak Rusya'daki gelişmeler Alman basınında geniş olarak tartışıldığından bu etken hararet kesinlikle yükseltmişti. Alman Sosyal Demokrasisi Rusya proletaryasıyla apayrı bir dayanışma duygusu geliştirmekteydi; şurada burada sessiz sessiz taklit edelim çağrıları bile işitilebiliyordu.

1905-1906 yıllarının SDP'nin siyasal gelişmesine dolaysız bir katkı yapmakla kalmaması, aynı zamanda daha sonraki günlerde partide zengin bir karşılıklı yakınma ve yanlış anlama kaynağı da olması nedeniyle, Rus devrimi'nin Alman Sosyal Demokrasisi üzerindeki genel etkileri kısaca özetlenmelidir. Bir bütün olarak partinin sola kaydığı kuşkusuzdu. SDP yönetimi ve içindeki kimi unsurlar hem bir konsensüs yaratmış, hem de bu konsensüse yorum getirmişlerdi: Yalnız söz konusu sola kaymanın, Rosa Luxemburg ve Parvus gibi 'yabancı romantik devrimciler'in kollarına atılma anlamında değil, olumlu eylemleri tartışıp buna uygun taktikler hazırlamada istekli olma anlamına geldiği belirtilmelidir. Genel grev düşüncesi hayli rağbetteydi. Daha 1904'te *Neue Zeit* sayfalarını bu konuda yazı yazacaklara açmış, gerek taktiklerin tartışılmasını gerekse bu taktiklerin daha geniş kapsamlı uzantılarını dikkate almayı etkin biçimde yüreklendirmişti. Eskiden ortodoks Sosyal Demokrasi tarafından yeraltına sürüklenen anarşistlerle sendikalistler artık SDP'nin çeperinde bilen mantarlar gibi su yüzüne çıkmışlardı; 'onların' genel grevine benzer bir şey ortaya çıktığında bir kez daha meşruiyetlerine yaklaştıklarını hissediyorlardı. Yıllardan beri ilk defa, çağrılı olarak gelen anarşist konuşmacılar taşradaki sosyalist kürsülerde göründüler. *Vorwärts*'in başını çektiği Ortodoks parti basını çok daha ihtiyatlıydı yalnız. Ama o bile Rusya'daki gelişmelere en ağırlıklı bi-

çimde yer veriyordu; duygusuz ve tereddütlü parmaklarını Rus kaosuyla Alman düzeni arasındaki farklılık üzerinde gezdirmekten uzak tutuyordu, işte 'omurgasız sürüngenlerden' olan 'eski iyi uyutucu *Vorwärts*' de Rus işçilerinin karşısında selam duruyordu.[400] Daha pratik bir zeminde konuşursak, illegal çevreleri ve sahte isimleriyle donuk dünyalarında yaşayan Almanya'daki Rus temsilciler çevrelerinde ani bir ilgi ve sempati sağanağıyla karşılaştılar. Alman yoldaşlarda görülen ve iyiliksever kayıtsızlıktan ileri gelen endişeli, küçük burjuva tutumlar çok hızlı biçimde çözülüp kendiliğinden iyi niyet gösterilerine, pratik yardım önerilerine döndü; Rus ve Alman öğrenciler birdenbire birçok ortak yönü bulunduğunu keşfetmişlerdi.[401] Daha da önemlisi, dayanışma sağlamakla ortak zulmün olumsuz yönünü de paylaşıyorlardı; Alman yetkililer İmparator'un Rusya'daki bozgununu daha da ağırlaştırdığından kuşkulandıkları bütün sosyal demokratları her zamankinden daha acımasız bir kıskaca alıyorlardı artık.

Rus devrimcilerini desteklemek üzere Almanya'nın dört bir yanında toplantılar yapıldı, yürütme kurulu üyeleri kamçılayıcı söylevler verdiler ve ardından daha fazla pratik destek olması için para toplandı. Her zamanki gibi zengin ve iyi örgütlenmiş SDP'nin vereceği başlıca şey paraydı. 1905 yılı ajitasyonun yeni bir kapsamla yürütüldüğü yıl oldu; seçim yılı olmadığından, ajitasyonlarda oy dilenmenin getirdiği sınırlılıklardan kurtulmuşlardı. 1905 yılında Almanya'daki atmosfere yeni bir çeşni katıldı: Tepede daha radikal düşünme ve planlar kurma eğilimi, tabanda sosyalizmle toplum arasında-

400) Sağ olsun Sol olsun, Alman basınında devrime yer verilmesi konusunda bkz. çok geniş kapsamlı bir derleme, "*Die Russische Revolution von 1905-7 im Spiegel der Deutschen Press*, C2/IIIden 2/VII"ye dizi halinde, *Archivalische Forschungen tur Geschichte der Deutschen Arbeiterbewepung*, 2. dizi, Berlin (Doğu), 1955-1961.

401) Bkz. *M. Lyadov Iz zhizni partii v 1903-7 godakh (Vospomtnaniya)*, Moskova 1956, özellikle s. 16, ve O. Pyatniski, *Zapiski bolshevika*, Moskova 1956, s. 38. Ancak bu kitapların ikisi de 1905'teki Rus-Alman dayanışmasında görülen ani silkelenmenin hakkını vermez; ikisi de Alman sosyalizminin burjuvalaşmasına yönelik yılların komünist suçlamalarını göz önünde tutarak kaleme alınmışlardı.

ki tekdüze ekonomik ve siyasal çekişmeleri bastıran yeni türde bir militanlık. Bu yoğun beklentiler yılı tek başına tepede olsun tabanda olsun derin olumlu izler bırakmadıysa da, beş yıl sonraki başka bir ajitasyon dalgasının bunun üzerinde bilinçle kurulabileceği anılar bıraktı. Üstelik küçük bir solcu grubun zihinlerinde Rusya'daki ve Almanya'daki gelişmeler asla bütünüyle kökünden koparılamayan bir pratik devrim tohumu ekmişti. Süreç içinde Almanlardaki devrimci duygunun önemini abartsalar bile, 1905'i gerek Almanların gerekse Rusların ortaya koyduğu bir örnek olarak yadsınamayacak bir ağırlıkla vurgulayanlar onlardı. Rosa Luxemburg'un entelektüel liderliğini yaptığı ve kendi kişiliğinde örneklediği gruptu bu. Rosa neredeyse on yıl kadar bu deneyimin hayat bulmasının hemen hemen biricik somutlanması haline geldi. Kari Radek'in daha sonraki "Rosa Luxemburg'un Kitle grevi, Parti ve Sendikalarıyla birlikte Almanya'da komünist hareketle Sosyal Demokrasi'nin ayrışması başlar" biçimindeki açıklaması belki kısaltılmış bir konuşmaydı, ama uydurma da değildi.[402]

Rus devrimi patlak verdiğinde, SDP uzun süren revizyonizm didişmesinden daha yeni çıkmıştı. 1903 Kongresi'nden sonra yönetim kendini zafer kazanmış sayıyordu. Üstelik onun kuramla bilinçli müttefikleri dünyada en ileri gelen kişilerdi. Sıkı bir ortaklık içine girmiş Kautsky'yle Rosa Luxemburg, Almanların revizyonizm karşısındaki zaferinin bayrağını Enternasyonal'e taşımışlar, Amsterdam'dan da daha fazla yankılanan bir zaferle dönmüşlerdi. Revizyonizmin geveze savunucuları nihayet susmuştu. Pratikte revizyoniz-

---

402) *Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht, Leo Jogiches,* Hamburg 1921, s. 15. Rus devriminin resmi SDP düşüncesindeki etkilerinin özet bir çözümlemesi için bkz. H. Schurer, "The Russion Revolution of 1905 and the Origins of German Communism", *The Slavonic and East European Review,* C. 39 (1961), s. 459-471.

Devrimin bir bütün olarak Almanya, SDP, burjuva partiler, Reich ve eyalet hükümetleri üzerindeki etkisiyle ilgili Alman resmi arşivlerinde yapılan oldukça eksiksiz bir inceleme: "Die Auswirkungen der ersten Russischen Revolution von 1905-7 auf Deutchland", C. 2/I ve 2/II, dizi halinde, *Archivalische Forschungen zur Geschichte der Deutschen Arbeiterwegung,* Berlin (Doğu), 1955-1961.

me saldırılar güney kampına (sözde çok özel ve her şeye izin veren koşulların kalesine) yöneltilmişti. Alman partisinin liderleri böbürlenmek için her türlü nedene sahiplerdi ve Kautsky de en iyimser ruh halini taşıyordu o sıralarda. Anlaşılan revizyonizmi saf dışı bırakan Kautsky, artık bütün entelektüel enerjisini bir kez daha birleşik partiyi gözeten daha da saldırgan bir stratejinin formülasyonunu hazırlamaya adayabilirdi.

Ne var ki birlik gerçek değil, sadece görünüşte kalıyordu. Hepsi de pragmatist olan sendika liderleri revizyonizmle ilgili konuşma sağnağı sırasında görece sessiz beklemişlerdi; ancak doğrudan saldırıya uğradıklarında, aydınlar (özellikle yabancı aydınlar) örgütsel konularda açıkça sahip olmadıkları bir yeterlilikle konuşma yetkisinin kendilerinde olduğunu iddia ettiklerinde direniş göstermişlerdi. Öte yandan, *Neue Zeit*'in görece uzak yasak bürolarında 1904'te başlatılmış olan genel grev tartışması artık tabandaki işçilerin diline düşmüştü. Seçim partileri (İngiltere'deki gibi Almanya'da da partideki en radikal unsurlar) kitle grevi şeytanına kendilerini kaptırmış gibiydiler; yerel sendikal olaylara bile karışma hakları olduğunu iddia ediyorlardı. Tartışma tehlikeli biçimde ne zaman ve nasıl yapılacağını düşünme boyutlarına dek ilerleyince, sendika liderleri açık tavır koyma zorunluluğu hissettiler.

Sıradan ajitatörlerin o günlerde ütopyacı kitle grevi düşüncelerini ağızdan ağıza dolaştırıp azar azar insanların kafalarına sokmaları bir yana, grevi yalnızca bir caydırıcı eylem olarak gören Bernstein ve Dr. Friedeberg gibi revizyonistler bile tartışmaya aktif biçimde çekilmişlerdi. Sorun artık kitle grevinin uygulanıp uygulanmayacağı çerçevesinden çıkmış, partinin yürütme organının elini şalterde tutabileceği noktasına varmıştı. Sendika liderleri sanayideki grevlerin o günlerdeki atılganlığından zaten bir rahatsızlık duyuyorlardı. Daha Ocak 1905'te madencilerin liderleri Ruhr'da geniş çaplı bir iş bırakmayı önlemeye kalkışmışlardı. Merkez Konseyi'ndeki arkadaşları da grevin öteki sanayi alanlarına yayılmasını engellemek için ellerinden geleni yaptılar. Prusyalıların genel oy hakkı gibi salt siyasal amaçla-

rı gözeten biçimde grevlerin bilinerek yayılması gündeme geldiğinde, sendika liderleri dehşete düştüler. Köln'de Mayıs 1905'te yapılan üç yıllık sendika kongresinde sorunu dobra dobra ortaya koydular. Aslında saldırıya geçmişlerdi. Orada alaycı sözleri ve sözcük oyunlarıyla partinin akıllı ama ikinci sınıf kalemşörlerinden hiçbiri yoktu. Parti dayanışması vaazları verecek tek bir SDP yöneticisi de yoktu. Sendikalann özgül çıkarlarının dile getirilebileceği, dış etkenlerle önüne geçilemeyecek bir kürsüydü orası. Art arda yapılan konuşmalar sendika liderlerinin kafalarını nelerin kurcaladığını yansıtıyordu; sendikalar 'deneyler' yapacak güçte değildi -en azından deneyin başarıyla sonuçlanacağı kesinlik kazanana kadar! Peki, ya grevcilerin ailelerini besleyip giydirme gibi oldukça pratik sorunlar ne olacaktı? Sendika üyeleri kuvvetlerini ancak kenarından köşesinden ilgilendikleri siyasal savaşlarda tüketirken, lokavtlarla ve ücret azaltmalarıyla ortaya çıkacak dağınıklıktan işverenlerin kâr sağlamasını kim önleyecekti? Kuşkusuz yanıt, daha çok ve daha iyi örgütlenme, öncelikle de bunun sağlanabileceği bir huzur ve barış ortamıydı. "Kitle grevlerinden söz etmeyelim artık... Genel grevler genel saçmalıktır."[403]

Sendika liderleri ana düşmanlarını çok çabuk saptayabileceklerini sanıyorlardı (on yıllarını alan görkemli çalışmalarını Sysphus eğretilemesini andıran bir yararsızlık derecesine indirmiş Rosa Luxemburg da aynı huysuzluğa kapılmıştı). Bu yabancı, bu kadın, bu acemi, uygar, gelişmiş ve güvenlikli Almanya'da kaos çıkması için (ortalık geri Rusya'nın kaosuna ve sefaletine dönsün diye) dua ederek, devrim vaaz eden ülkeye kafa tutuyordu. Madencilerin lideri Otto Hué, sendikasının gazetesindeki Temmuz sayısında çıkan makalesini, geri dönmesini tavsiye ederek noktalamıştı.

> Neredeyse bir yıldır Rusya'yı bir özgürlük mücadelesi kasıp kavurmakta. 'Genel grev kuramı' uzmanlarımızın kapağı hızla Rus-

403) Köln Kongresi için bkz. K. Kautsky, *Der Politische Massenstreik Berlin*, 1914, s. 117ff. Bu açıklama parti lideri Auer'e atfedilmektedir (bkz. *Protokole SDP*, 1906, s. 246).

> ya'ya niçin atmadıklarını, pratik deneyim kazanıp kavgaya katılmadıklarını hep merak etmişizdir. Rusya'da işçiler bedeli canlarıyla ödüyorlar. Nasıl olmuşsa Polonya ve Rusya'dan gelmiş, şimdi 'devrimci' makaleler döktürerek Almanya, Fransa ve İsviçre'de oturan bütün bu kuramcılar niçin bizzat savaş alanına gitmiyorlar? Kitle grevi tartışmalarını yazlık tatil yerlerine taşınaktansa, bu denli aşırı devrimci coşku duyanların hepsinin Rusya'daki özgürlük kavgasında yerlerini pratik olarak almalarının tam zamanı. Denemek yatıp durmaktan daha iyidir, onun için siz de Rus cephesine gidin, sizi gidi sınıf savaşı kuramcıları.

Revizyonistler bu koroya katıldılar. Bu konuda parti yönetiminin gazabını bir kez daha üstlerine çekme olasılığı bulunmayan ilke sorunlarını gündeme getirmeden asıl düşmanlarından intikam alma fırsatını yakalamışlardı. *Sozialistische Monatshefte* alaycı bir dille Rosa'ya Jean D'Arc diye değiniyordu. Gerçek bir devrim hayaleti SDP'nin işlerini liberal basın açısından da yakından ilgilendirmeye başlatmıştı. Onlar zaten eskiden beri 'kanlı Rosa' deyip durmaktaydılar. Her zaman olduğu gibi sosyalist kamp içinde anlaşmazlık çıkmasına sevinmiş durumda, duyarlı madenciler liderlerinin çığlığını neşeyle yinelediler. "Mükemmel sözler", diye yazıyordu *Die Hilfe*'de Friedrich Naumann, "niçin birdenbire Varşova'ya gidemeyecek kadar 'enternasyonalist' olmadığını anlatsın bize."[404]

Rosa Luxemburg iltifatı iade etti. İlk kez olarak sendika liderlerini açık açık parti içinde revizyonizmin en tehlikeli güncel aracı diye niteliyordu. O yıl boyunca yaptığı bütün konuşmalarda Rus işçilerinin kahramanca işlerini, Alman sendikalarındaki tavuk kadar korkakça rıza gösterme politikasıyla kıyasladı. Rusya'da ve Polonya'da, işçi sınıfının geleneksel kutlama günü olan 1 Mayıs'ta bu devrim yılında oran olarak çok ciddi grev ve gösteri patlamalarına tanıklık edildi. Rosa Luxemburg'un Alman basınında Mayıs olaylarıyla ilgili geniş ayrıntılı çözümlemeleri çıkmış, en büyük yeri de *Vor-*

404) Akt. Rosa Luxemburg, 21 Eylül 1905'de Jena parti kongresindeki konuşması, *Protokoll... 1905*, s. 269.

wärts'e ayrılmıştı. 1 Mayıs ruhunun gerçekte hiç tutunamadığı Almanya'da da izlenecek bir örnek sergilendiği dokundurmasının üstü sadece ince bir tülle örtülmüştü.[405] Köln'deki sendika kongresinin ardından kongre kararlarını ve tartışmalarını ilkin Alınanya'da yeni bir devrimci ruhun terk edilmesi olarak değerlendirmiş, ikincisi sendikaların partinin üstün rolünden bağımsızlıklarını ilan etmelerini de aynı yorumla karşılamıştı. Köln kararının anlamı, kitle grevi olgusunun ilk planda yaratmış olduğu derin toplumsal gerekliliklerin tamamen yanlış anlaşılması demekti. En kötüsü de çok dar ufkuydu: Sendikalar, toplumsal devrimin amansız istemlerinden kurtulmak için, Güney Alman partikularizminin ulus çapında daha geniş bir versiyonu olmaktan öteye gitmeyen, kibirli bir Alman kendine yeterliliğiyle sınırlanışlardı kendilerini.

> Belçika incelenmeye değmez... bir Latin ülkesi, 'sorumsuz' bir ülke, Alman sendika uzmanlarının küçümsemekten geri kalmayacakları bir yer. Rusya, güzel Rusya, o 'vahşi ülke'... örgütsüz, sendikaların fonu bulunmayan, yetkilisiz... kitle grevi silahı Rusya'da bütün işçi sınıfı âlemi açısından beklenmedik, olağanüstü bir uygulanma alanı, öğretici ve örnek alınacak bir sınav olanağı bulsa da, ciddi, 'deneyimli' Almanların oradan öğrenecek bir şeylerinin olması beklenemez.[406]

O sırada parti liderlerinin gözünden kaçsa da, Rosa'nın dokundurması kâhince değerdeydi: Ertesi yıl, Rosa Luxemburg Varşova'dayken, parti ve sendika liderleri yetkileri ve karşılıklı ilişkileri konusunda yapısal bir krizle yüz yüze gelmekten kaçınamadılar. O sıralarda SDP yönetimi de devrimi yeterli sayıyordu. Şubat 1906'da sendika liderleriyle yaptıkları anlaşmada, sendikacılara bütün sendikal sorunlarda resmi olarak özerklik tanındı ve parti, pratikte sendikacıların tam onayını almadan sendikalara herhangi bir siyasal çizgiyi zorla kabul ettirme hakkından vazgeçti. Anlaşmanın gizli kalmış

405) Bkz. *Worwärts*, 3 Mayıs, 4 Mayıs, 6 Mayıs, 7 Mayıs 1905.
406) "Die Debatten in Köln", *SAZ*, 31 Mayıs 1905.

olması, o zamana dek kabul gören ve yerleşik uygulamalardan ayrılındığının bir kanıtıydı. Bu hareketle yönetimin zaten soluksuz kalmış ve başarısızlıkla bitmiş 1905'in devrimci atmosferine katılması da nihayet son bulmuştu.

Ancak Rosa Luxemburg'un tutumu resmi parti politikasının en gözüpek yorumcusu olmakla sınırlı değildi. Daha 1904 yılının sonunda, parti içindeki savunma önlemleriyle, bir bütün olarak topluma karşı daha olumlu bir taktik arasındaki farklılığı sezmişti. Enerjinin 'belirli oportünist ahmaklıkların kovalanışı'na harcanması azar azar marjinalliğe geri dönüşün göstergesiydi; bütün olarak parti, reformistleri tekrar Sosyal-Demokrat 'olağanlığa' dönmeye zorlamakla kendini sınırlamamak, tersine sola kaymak zorundaydı.[407]

Rosa Luxemburg'un partinin resmi tutumlarından nerede ayrıldığı konusunda kendi kafası açık olmakla birlikte, bu farklılıkların küçük küçük işaretleri kamuoyuna da yansıyordu. Liderliğe açık bir muhalefet söz konusu edilemezdi. Kuşkusuz asıl etkenler taktik sorunlarındaydı; 1905'in atmosferi, muhalefetin kaçınılmaz ve dolayısıyla istenir göründüğü, tabii risklerin de tek bir kadının yürüttüğü kampanyaya göre daha fazla cezaları göze almayı gerektirdiği 1910 yılının atmosferinden tamamen değişikti. Koşulların mantığının, Almanya'daki gelişmelerin baskısıyla Rus devriminin etkisinin* SDP'yi gerekli olan daha fazla eylemlilik doğrultusuna iteceği -ve o çizgide tutacağı- yönünde daha ayakları yere basan bir ümit besleniyordu. Bu arada daha radikal bir politika izlenmesini isteyenlerin görevi kendi taktik anlayışlarını liderliğin çizgisinin karşısına çıkarmamak, onun yerine Rusya'dan gelen haberleri kamuoyunda yayıp Almanya'daki güncel gelişmelerle kurulan benzerlikler sayesinde durmaksızın çalışmak; yönetimin ilan edilmiş niyetlerini fiilen uygulamaya dökmesini sağlamaktı.

O sırada Rosa Luxemburg'un politikası bu yöndeydi. Bebel, SDP yönetimi adına 9 Nisan 1905'te Polonya'da ya da Rusya'da oturan

407) Rosa Luxemburg'un Henrietta Roland-Holst'a mektubu, 17 Aralık 1904, Henriette Roland-Holst, *Rosa Luxemburg*, s. 215 ve bkz. bu kitapta bölüm: IV.

bütün Alman sosyalistlerini o ülkelerin örgütlü Sosyal-Demokrat partilerine katılmaya çağıran bir açık mektup yayımladığında, Rosa Luxemburg SDKPİL Merkez Komitesi'ni bu çağrıyı kendi desteğiyle yeniden basmaya ikna etti. Polonya ortamında PSP'ye karşı bir propaganda silahı olarak işe yarar, ama Almanya ve Rusya'daki Sosyal-Demokrasi'nin arasında kurulmuş yakın bağları temelinden sarsma işlevini de görürdü. Rosa Luxemburg aynı biçimde yönetimin kitle grevine ihtiyatla yaklaşmasını da resmi meşruiyetin kanıtı olarak anlıyordu. Bu silahın kullanılmasına kimin karar vereceği artık tartışma götürmezdi; geriye kalan tek sorun nasıl, ne zaman ve hangi kapsamda kullanılması gerektiğiydi. Rosa Luxemburg, konuşarak ve yazarak olsun, basında olsun tartışmayı olanaklı her alana taşıyordu. Yıl boyunca toplantılarda konuşup tartışma başlatmak üzere bütün ülkeyi gezdi. "Polonya devrimci hareketi adına yayın ve örgütsel çalışmalarla işi başından aşkın olmasına ve kötü sağlık durumuna karşın, Almanya'da bir selden boşanırcasına ajitasyon çalışmalarına atılmıştı Rosa."[408] Konuşma daveti alabilsin diye her ipten çekiştiriyordu. Rus devrimiyle doğrudan ilişkili bir parti lideri olma konumu ve Clara Zetkin gibi dostların yardımıyla, taşrada kuvvetli radikal kolları bulunan metal işçilerininki gibi birkaç sendika kürsüsünde görünmeyi bile başardı.[409] Bu faaliyetler yılın ikinci yarısında büyük bir tantanayla sürdü gitti. Ama hepsinde de vurgu resmi SDP politikasının işlenmesi ve yorumlanması doğrultusundaydı; Rosa Luxemburg konuşmalarının resmi onayla karşılandığı izlenimini vermeye dikkat gösteriyordu. Yeni olan politika değildi (Rosa herhangi bir özgünlük iddiasında da bulunmuyordu); değişen koşullardı ve yeni çizgi SDP'nin koşullara diyalektik biçimde uyarlanışından öte bir anlam taşımıyordu. Rosa'nın resmi politikaya getirdiği yoruma sendika liderleri dışında kimse tarafından karşı çıkılmayışı, yönetimin gizlemek için kesinlikle tek bir adım atmadığı, devrimci sözlerin edilip durduğu genel atmosferden ileri geliyordu. Tek tek partili konuşmacılara ve gazetecilere parti politikasını yorumlama yetkisinin

408) *Collected Works*, C. IV, s. 387 (Paul Frölich'in bölüm girişi.)
409) *A.g.y.*, s. 118.

verilmesi o günlerde hâlâ çok geniş kapsamdaydı; resmi çizgiye daha fazla dikkat gösterilmesi zorunluluğu ancak 1910'dan sonra gündeme gelecekti.

17 Eylül 1905'te Jena'da o yılın olaylarını değerlendirmek, tartışmak ve çeşitli kararlar almak üzere yıllık olağan SDP kongresi toplandı. Geleneksel olarak parti politikasıyla ilgili farklı yorumlamaların birbiriyle karşılaşabileceği ve olanaklı bir çözüme bağlanabileceği yer burasıydı. Bütün parti kongrelerindeki gibi, SDP gibi bir partide eğilimleri görülen ideolojiyle pragmatizm arasında içten içe büyüyen çatışma açığa çıkmıştı. Yönetim, politikanın pratik ve kendini sürekli kılmaya çalışan gereklilikleri karşısında ideolojinin üstün olduğunu çok keskin ve net bir dille ortaya koymaktan kaçınmaya çalışırdı hep. Parti kongrelerinde hiçbir zaman (kuramdakinin tersine) ideolojinin küçümsenmesine yönelik açık bir girişimle karşılaşılmadı; bunun yerine, kongre kararları sonraki pratik uygulama evresinde genellikle sulandırılırdı. Böylece bir yandan yönetim geleneksel orta yolundan çok keskin bir sapmayı önlemek için destekçilerini seferber eder ve genellikle partinin kararlarını ağır ağır ölüme terk edebilirken, öte yandan 'kongrenin duygusu'yla yerleşen tonu benimsiyor, çoğunluğun önceden kestirilebilir düşüncelerine karşı sesini çıkaramıyordu. Önündeki sıkıntılara karşı başvurduğu önlem buydu. 1905'in devrimci havasında ton özellikle keskindi ve yönetim bunu yumuşatmaya yönelik doğrudan çabalara pek girmedi.[410]

410) Kuşkusuz 1890-1905 arasındaki parti kongrelerinin işlevi zamanla değişmişti. İlk başta politika belirleyen bir organken, giderek resmi bir festivale, sürekli muhalefette kalmasının doğasından gelen dağınıklık ve hayal kırıklıklarını dengelemeye yardım eden bir ideolojik boy gösterme simgesine döndü. İdeolojik boy göstermenin bu yeni tarzda ön plana çıkması 1905 kongresinde özellikle dikkat çekiciydi. Parti kongresi "ideolojiyi açıklayıcı bir işlev" görür hale gelmişti, amacı "belirli bir ideolojiye ve partinin o ideolojide tutunmasına karşı... parti üyelerinin bağlılığını arttırmaktı" (Ulf Himmelstamd, "A Theoretical and Empiricial Approach to Depoliticization and Political Involvement", *Acta Sociolocogia*, 1962, C. 6, No: 1-2, s. 91. ayrıca bkz. R.K. Merton, *Social Theory and Social Structure*, Glencoe (Illinois) 1957, Bölüm I. Bu sorunun günümüzdeki Alman Sosyal Demokrasisi'nin özel ortamında tartışılması için bkz. Günter Roth, *The Social Democratic Movement in Imperial Germany. A Study of Class Relations in a Society Engaged in Industrialization*, Totowa (NY) 1963; ayrıca J.P. Nettl, *Past and Present*.

Rosa Luxemburg Rus deneyimiyle kurduğu benzerlikleri ve kitle grevi tartışmalarını başkalarından daha fazla (kabul edilebilecek en son sınırlara kadar) zorlayan bir kişiydi. Kongre her zamanki gibi sınır bölgelerinin belirlenmesine yardım edecek, ya Rosa'nın yeni topraklar fethetmesini onaylayacak ya da yetkilerini aştığını iddia ederek ortada bırakıverecekti. En ivedi sorun kitle greviydi; herkes Bebel'in bu olayda hangi yolu tutacağını ve ne kadar ilerleyeceğini görmek için sabırsızlıkla bekliyordu. Bebel'in üç saati aşan konuşması tonuyla ve genel ana hatlarıyla radikaldi, ancak geçmişte ve gelecekte hep örnekleyeceği gibi pratik tavsiyeleri gerçekten de 'pratik'ti: Sınıf düşmanımız bize karşı harekete geçerse nasıl yanıt verileceğini kesinlikle bildiğimizi bekleyip görün. İlk adım özellikle kendilerine düşüyordu. Olayların böyle tasarlanması çerçevesinde kitle grevi, belirlenmiş ve sınırlı bir kapsamda da olsa, bir yer buluyordu. "Devrimi bir savunma hareketi diye gördüğünden, kitle grevini ya genel oy hakkına ya da birlik kurma hakkına (ikisi de Erfurt taktiğinin izlenmesi açısından gerekli koşullardı) yönelik bir saldırıya karşı... Öncelikle bir savunma hareketi olarak tavsiye ediyordu."[411] Bebel'in önemi hiçbir zaman ne söylediğinde değildi, önemli olan söylediklerinin nasıl yorumlanmasına izin vereceğiydi; metinlerin açımlanıp yorumlanması Alman Sosyal Demokrasisi'nin meslek hastalığıydı.[412] Ateşli ton net düşüncelerin yerini büyük ölçüde tutuyor, aslında kaçamaklı bir dil kullanması eleştiricilerini açıkta destek vermekle özel eleştirilerini saklı tutmak arasındakine benzer bir ikiliğe sürüklüyordu. Aynı belirsizlik belli ki Rosa Luxemburg'un özel yorumlarına da yansır. Kongrenin hemen peşinden Jogiches'e şunları yazıyordu:

411) Carl E. Schorske, *German Social Democracy, 1905-1917*, s. 43.

412) Komünist ülkelerde hâlâ böyledir. Stalin hem metinleri kendi yazıyor (son derece belirsiz bir dille), hem de yorumu da kendi yaptırıyordu; Mao da. ("Yüz çiçek açsın" ve kabul edilebilir ölçüde sapınaların ciddi bir çözümlemesi. Örneğin: "On the Historical Experience of the Dictatorship of the Proletariat", *Jen-min Jih-poa*, 5 Nisan 1956). Sovyetler Birliği ve başka yerlerdeki Kruşçev devriminin kalıcı izlerinden birisi, eyleme ilişkin bütün tartışmalarda bu yorumlama boyutunun fiilen terk edilmesidir.

> Yine hareketimizin öncüsüydüm, olayları tamamen çarpıttıkları için *Vorwärts*'de (kongreyle ilgili) çıkan raporlara bakarak asla tahmin edemeyeceğin bir şey bu. Doğrusu bütün kongre yanında yer aldı. Bebel her an benle aynı görüşte oldu, Vollmar neredeyse felç geçirmiş gibi onun yanında oturuyordu. Genelde Jena, bizim için hemen her yönden büyük bir zaferdir.[413]

Birkaç gün içerisinde kongreye katılmanın verdiği sembolik atmosfer dağıldı ve daha eleştirel değerlendirmeler ağır basmaya başladı. Rosa Luxemburg'un Hollanda'daki dostu Henriette Roland-Holst'a kongreyi anlatırken yer verdiği betimlemelerdeki iyimserlik dozu çok daha azdı. Kendisi ve dostları 'aşırı sol bir muhalefet' gibi görünmüşlerdi. Yönetimle uzlaşma, gerçek nitelikli değil, ağırlıkla taktikseldi; revizyonistlere karşı zorunlu bir ittifaka gidilmişti. Devrimci bir konsensüs ortaya çıksa bile, Bebel'in buna rıza göstermesi isteyerek değil, gönülsüzce ve bilinçsizce olmuştu.

> Bebel'in karar tasarısının kitle grevi sorununu son derece tek yanlı ve heyecan duymadan *(flach)* ele aldığı düşüncene katılıyorum. Onu Jena'da gördüğümüzde, içimizden birkaçı, siyasal hakların savunulmasını mekanik bir çareymiş gibi görmekten uzaklaşsın ve devrimin temel dışavurumlarından biriymiş gibi kabullenmeye yanaşsın diye, tartışma sırasında saldırıya geçmeye karar vermişti. Bununla beraber Bebel'in konuşması olaylara değişik bir görünüm katmış, oportünistlerin (Heine, vb.) tutumu bunu arttırmıştı. Çeşitli kereler biz, 'aşırı sol', kendimizi ona karşı değil, onunla birlikte ve aramızda önemli ayrılıklar bulunduğu halde oportünistlere karşı döğüşmeye zorlanır buluverdik... Olay daha çok Bebel'le birleşme, sonra da onun tasarısına tartışmalar sırasında daha devrimci bir görünüm kazandırma olayıydı... Üstelik kitle grevi de, Bebel'in (belki farkında olmasa bile) kendisince, halkın devrimci mücadelenin bir dışavurumu olarak ele alınmıştı -devrim hayaleti bütün tartışmalara, aslında bütün kongreye egemen olmuştu.[414]

413) Jogiches mektupları, Eylül 1905 sonu, IML (M).

414) H. Roland-Holst, *Rosa Luxemburg*, s. 218, 2 Ekim 1905 tarihli mektup. Bu alıntının başındaki ve sonundaki ton arasında görülen bilinçsiz çelişki, sadece konuşmasını gereksiz sözlerle dolduran ama kaypak bir dil de kullanan Bebel'i

Rosa Luxemburg Kongredeki görevini ikili görüyordu: Sendikalara yönelik saldırının mızrak başı olmak ve Bebel'in tutucu ayrım çizgilerine karşı devrimci sınırları korumak için elinden geleni yapmak. Karşıtları ne kadar kişisel saldırılarla üstüne gelirse, yanıtının biçimi o kadar genelleşiyordu; kitle grevi kavramına ve Rus deneyiminin geçerliliğine ilişkin bütün ayrıntılı ve pratik eleştirilere, devrimci faaliyetin en geniş karışımıyla karşı koyuyordu:

> Siyasal kitle grevi sorunundaki tartışmada eski konuşmaları burada dinleyen birisi gerçekte kafasını kaldırıp sorma eğilimi duyar: "Hakikaten şanlı Rus devriminin gerçekleştiği yılda mı yaşıyoruz, yoksa on yıl geride miyiz?" *(Tamamen haklı.)* Her gün gazetelerde devrim haberlerini, gönderilen mektupları okuyoruz, ama öyle görünüyor ki kimilerimiz gözlerini kapatmış, kulaklarını tıkamış durumda. Kendilerine genel grevin nasıl yapılacağını anlatmamızı isteyen, tam olarak hangi araçların kullanılacağını, genel grevin hangi saatte ilan edileceğini öğrenmek isteyen, yiyecek ve öteki gerekli şeyleri stokladınız mı diye soran insanlar var. Kitleler açlıktan ölecek. Vicdanınız kan dökülmesini kaldırabilir mi? Evet, böyle sorularla gelen bütün insanların kitlelerle en küçük bir kontağı ya da duygu bağı olamaz. Aksi takdirde kitlelerin kanıyla o kadar kafa yormazlardı, çünkü öyle görülüyor ki bunun sorumluluğu en çok bu tür soruları soran yoldaşlara düşüyor.[415]

Yeni devrimci sınırlar tartışması, sınıf çatışmasına son derece yeni bir yaklaşımla gölgelenmişti. Eylem önce geliyordu, kuvvet ve örgütlenmenin yaratıcısı eylemdi (Almanya'da geleneksel olarak savunulduğu gibi tercihe bağlı değil, riski de beraberinde getiren bir paydı bu). Bu çözümleme Alman düşünüş tarzını fiilen tepetaklak etmişti; işin daha sıkıcı yanı bu yaklaşımın haklı gösterilme tarzı olacaktı. Rus deneyimine üstünlük tanıma, Almanların yıllardır kaydet-

---

yorumlamada karşılaşılan nesnel güçlüğün değil, aynı zamanda Rosa Luxemburg'un yazarken kendini görece sadece bir kendinden geçme (ya da kötümserlik) havasına kaptırma yeteneğinin de kanıtıdır; Rosa'nın ruh hali, mektuplarının sonunda başladığından çok daha belirgin biçimde yansıyordu.

415) *Protokoll... 1905*, s. 320.

tiği ilerlemeleri ve onunla birlikte SDP'nin İkinci Enternasyonal içinde devrimci önceliği kendisinde tuttuğu iddiasını savurup bir kenara atmakla tehdit ediyordu. 1905'te içten içe gelişen eylem kuramı sonraki dokuz yılda Rosa'nın SDP'nin ortodoksluğundan soğumasıyla orantılı olarak güçlenecek ve daha sistemli bir hal alacaktı. Ne var ki burada yazılanların hepsi bir tarihçinin sonradan bakış gözlüğüyle kaleme alınan şeylerdir. O sırada tartışmalara katılanların çoğunun gözünde, bir yanlış anlamadan, vurgu ve ton olayından, belki de aşırı bir devrimci heyecandan öteye gitmiyordu. Bebel, kongrenin Rosa Luxemburg'un heyecanını hoşgörülü bir şaşkınlıkla karşılamasını yarı alaycı bir dille özetliyordu:

> Tartışına biraz alışılmadık bir yöne kayınıştı...Hükümetin konuğu olduğum yıllar dışındaki her kongreye katıldım, ama bu kadar çok kandan ve devrimden konuşulan bir tartışma hiç dinlemedim. *(Kahkaha.)* Konuşulanları dinleyince, gerçekten kan gölünde olup olmadığımı anlamak için zaman zaman botlarıma bir göz atmaktan kendimi alamadım. *(Uzun kahkahalar.)*...Kendi zararsız üslûbumla benim niyetim kesinlikle bunu (kitle grevi tasarısını) tasarlamak değildi...Yine de Luxemburg Yoldaş'ın iyi ve düzgün bir devrimci konuşma yaptığını itiraf etmeliyim.[416]

Bebel kongreden bir ay sonra da özel bir toplantıda ılımlı protesto sözlerini yineliyordu:

> August beni (son derece dostça bir şekilde de olsa) aşırı radikalizmle suçlayıp bağırdı: "Herhalde Almanya'da da devrim olduğunda Rosa kuşkusuz Sol'da, ben de kuşkusuz Sağ'da olacağım." Şakayla sürdürdü: "Ama biz onu asacağız, çorbamıza tükürmesine izin vermeyeceğiz." Ben de sakince karşılık verdim: "Kimin asılacağını söylemek için daha çok erken." Tipik![417]

Rosa Luxemburg geriye dönüp kongreye bakarken ciddi bir doygunluk duygusu hissedebiliyordu. Sınırlar kendi istediğinden daha

416) *Protokoll... 1905*, s. 336, 339.
417) Jogiches mektupları, Ekim 1905'in son yarısı, IML (M).

dar çizgilerle çizilmiş de olsa, en azından kitle grevini kesin olarak kapsayacak denli ilerlenmişti. Sonraki yıllarda Rosa Luxemburg 1905 kongresindeki kitle grevi kararına dönecek, onu örnek olarak, kitle grevinin resmen Alman Sosyal-Demokrasisi'nin taktik zırhına katıldığının, yeniden yorumlamalar ya da açıklamalarla defedilemeyeceğinin çürütülemez bir kanıtı diye gösterecekti. İleride, yönetim Sağ'a kaydıkça, bu sorunda ayak diretti -daha çok muhalefete geçti; kitle grevinin asıl anlamına yorum getirme arzusuyla, (öncelikle) yönetimi kitle grevine bağlı tutma gerekliliği el ele gidiyordu. Bunun için Rosa Luxemburg'un Rusya'daki gelişmelerle ilgili devrimci yorumlarına biçimsel olarak tutucu, hemen hemen yasalcı ve örneği vurgulayan bir içerik ekleniyorclu hep.

Yönetim kongreyi öncelikle revizyonistlere karşı verilen dört yıllık kavganın meşru sayılması olarak değerlendirip, yeni devrimci atmosferden en başta parti içindeki revizyonistlerin yenilgisini tamamlamakta yararlandı. Revizyonizmin son kalelerinden biri, Rosa Luxemburg için uzun süre bir kâbus gibi görünen ve Gradnauer ve Eisner gibi kavga ortaklarının yer aldığı *Vorwärts*'tı. *Vorwärts*'ı her şeyden önce kendi gazeteleri diye gören partinin Berlin bölge örgütünün ısrarlı ricaları üzerine, Berlin Basın Komisyonu 1905 sonbaharında bir temizlik yapmayı kararlaştırdı. Yönetim ilk önce sessizce iki radikal editör yardımcısını 'yemeyi' denedi, ancak bunun öfkeyle karşılanması ve yazı kurulunun dayanışma içine girmesi daha kapsamlı bir hareketi kışkırttı. Altı revizyonist editör gitti, yönetimi yeni bir ekip devraldı. August Bebel'in özel ricasıyla *Vorwärts* yazı

418) Kovulan editörler Kurt Eisner (daha sonra 1919'da Bavyera Sovyet Cumhuriyeti'nin ilk aşamasında öne çıkan kişi), Wetzker, Gradnauer, Kaliski, Büttner, Schröder; yeni gelenlerse Rosa Luxemburg, Cunow, Stadthagen Ströbel, Düwell'cli. Böylece altı kişilik eski takımın yerini beş kişilik yeni ekip almıştı. Bu tasfiye *Vorwärts*'e savaşın ilk aylarına dek koruyacağı radikal bir görünüm kazandırdı. Editörlerin çoğu 'Ortacılar' ve Kautsky'nin destekçileri oldular; Cunow birden yurtseverliğe dönüvercli ve *Glocke*'de Parvus çevresinde oluşturulacak zümrede Lensch'le Haenisch'e katıldı. Stadthagen USDP'nin kurtuluşundan önce ılımlı bir muhalefet yürütürken öldü. Rosa Luxemburg Aralık sonunda *Vorwärts*'den istifa ettiğinde, yerine Kautsky'nin başka bir destekçisi Hans Block geçti. Block, 1913'te *Leipziger Valkszeilung*'un editörü olarak varlığı ve tutumuy-

kuruluna Rosa Luxemburg da katılmıştı.[418] *Tempis mutandis** –Bebel'in Rosa'ya 1899'da reddetmesini salık verdiği bir görev.

Daha yaz aylarında havada tasfiye kokusu vardı. Rosa Luxemburg da kendisinin atanma niyetini olmasa bile yakında bir değişiklik olacağını fark etmişti. Görüşlerini partinin merkez organında dile getirme fırsatını yakaladığına sevinmekle beraber, etkisinin ve yetkilerinin kapsamı konusunda hemen kuşkuya kapıldı. Ekim'in sonunda, katılmasının kesinleşmesinden bile önce, değişikliğin önemini küçük gösteriyordu: "Yazı kurulu, kalpleriyle doğru yerde bulunan, çok ortalama yazarlardan oluşacak; hepsi tertemiz çocuklar *(kosher)*. Dünya kurulalı beri ilk kez *Vorwärts* bütün yapısıyla sol eğilimli bir yönetime kavuştu... Artık ne yapabileceklerini göstermek zorundalar."[419] Buna karşın Ekim'in son haftasında, özellikle Rus sorunları üzerine *Vorwärts*'e düzenli katkıda bulunmaya başladı; o ayın 25'inden itibaren Rus masasının pratik denetimini eline almıştı. Kasım başında yerine resmen yerleşti ve Rus devrimi üzerine yorumları, imzasız da olsa, hemen her gün görünür oldu. 3 Kasım'da yetkilerinin kapsamına netlik getirildi ve bununla ilk hayal kırıklığını yaşadı:

> Sonuçların doğru. *Vorwärts* ne yazık *Sächsische Arbeiterzeitung*'dan daha iyi değil. Daha kötüsü, bu sorunu anlayan tek kişi benim; kısmen de Karl Kautsky: Editörler tembel öküzlerden farksız. İçlerinde bir tane gazeteci yok. Eisner ve Ort.'nın bütün revizyonistlerle birlikte basında bize karşı kararlı bir kampanya yürütmelerinin dışında, bizden yana yanıt vermelerini sağlayabileceğimiz kişiler August(!), Cunow ya da onlar gibi beyfendiler(!!). Lidere her fırsatta yazmama, o zamanlarda çok kötü yerine getirilen insiyatif kullanma adına iyi öğütler ve övgülerle sıkı sıkıya cezalandırılarak çevresinde dolanınama karşın Rus bölümüyle sınırlanıyorum ki, kollarımı havaya kaldırınaktan başka yapabileceğim bir şey yok... Ströbel'e, Calwer'e (bir revizyonist) verdiği yanıtın Eisner'in yazabileceğinden bile

---

la, Rosa Luxemburg ve Julian Marchlewski'nin editörlüğündeki muhalif *Sozialdemokratiche Korrespondents* kuruluşunu hızlandıracaktı.

*) Zaman gerekli değişiklikleri yapar. (ç.n.)

419) Jogiches mektupları, Ekim 1905 sonu, IML (M). Mektubun kimi parçaları *Collected Works*, C. IV, s. 386'da yayımlanmıştı.

daha kötü olduğunu, *Vorwärts*'e sadece kuyruğumuzu sallayıp izlerimizi örtmek için gelmediğimizi, keskin ve açık bir dille yazmak zorunda olduğumuzu söyledim. Ertesi gün şişinerek şu yanıtı verdi: "Şimdi daha iyisini yapacağım ve benden memnun kalacaksın." Bugün de yeni sayıda 'devrimci şimşek' konusunda korkunç meleme sesleri işitiyorum -karmakarışık anlamsız deyişler ve radikal boş gevezelik... Öyle bir aşağılanacağız ki, gerçekten korku içindeyim ve sadece insanımız olmadığından herhangi bir kaçış yolu bulamıyorum... Ben tek başıma... güncel uğraşlarımla eziyet çekip duruyorum.'[420]

Bununla birlikte Kasım ve Aralık'ta iki ay Rosa Luxemburg, Rusya'daki gelişmeler üzerine birbiri ardı sıra yorumlarını iyice sivriltti. Dönem Rusya'daki son kapsamlı altüst oluşla (Moskova ayaklanması hazırlıkları, St. Petersburg'da genel grev ve Polonya'da sempati duyulan gelişmeler) çakışınıştı. 17 Ekim'de (ya da Batı'ya göre 30 Ekim'de) Çar bir manifesto ve genel af çıkarmış, ama birkaç gün sonra sıkıyönetim ilan etmişti. Ülke kaos içindeydi. Rosa Luxemburg'un kalemi bütün olup bitenleri döktürüyordu. Asıl görevi dış haberler olmakla birlikte, her fırsatta Almanya'yla benzerlikler kuruyordu. Kaçınılmaz olarak hükümetin resmi dikkati giderek daha ısrarlı biçimde Rosa'nın faaliyetlerine yöneldi. *Reichsiag*'taki sağcı partiler bu yurtsuz ajitatöre ve nefret pazarlayıcısına karşı harekete geçilmesini istediler. Doğallıktan uzak *(denaturee)* ve vatansız *(depaysee)* (ikisi de özünde gelenekselci bir toplumun büyük suçlarındandı) Rosa Luxemburg etkin Prusya'nın gurur duyulası istikrarının altını oyuyordu. Onu durduracak bir şey yapılamaz mıydı?'[421] Partisinin genel komutanı ve (en azından sınıf düşmanı karşısında) kişisel dostu olarak Rosa'yı savunmak Bebel'e düşmüştü. *Reichstag*'ta yaptığı konuşmada kendisiyle çekilmez müttefiği arasında hiçbir fark bulunmadığını bildirdi (geleneğin gerektirdiği gibi).'[422]

420) Jogiches mektupları, 3 Kasım 1905, IML (M).
421) *Stenographic Berichte... Reichstag.* 11. Yasama Dönemi, II. Oturum 1905-1906, der. 359ff, 15 (burası metinde hiç görünmüyor), 1905.
422) *A.g.y.*, der. 26311, 5 Nisan 1906. Savaşın patlamasından sonra yıkılacak başka bir gelenek de buydu.

Rosa'nın, parti içinde ve dışındaki başkalarını kanlarını dökmeye kışkırtırken, güvenli yerlerinde devrimcilerle övünmekte olan düşmanları, birdenbire tükürdüklerini yalamaya başladılar. Rosa Luxemburg ansızın hemen Varşova'ya gitmeye karar verdi; *Vorwärts*'de yeni fethettiği kilit noktaları ve Alman kitle greviyle ilgili bütün tartışmaları bırakıp gidiyordu. Nedenleri 'Polonya'yla ilgili', geçerli ve ivediydi: 'Kendi' SDKPİL'sinin yaşamındaki en heyecan verici anın dışında kalma korkusundan başka bir neden yoktu. Rosa'nın öyküsünün Polonya kısmını tartışırken niçin gittiğinin üzerinde daha titiz olarak duracağız. Rosa 1905'in ikinci yarısı boyunca her an, Doğu'daki gerçek devrimi düşünerek, ara ara gelen nostaljik duygularla titreyip durmuştu; Çar'ın Ekim ayındaki manifestosunun peşinden Rusya'ya akın akın dönen sürgünler özlemini yoğunlaştırmaktan başka sonuç vermiyordu. Hepsi de dostlarıydı (ya da hiç değilse mülteci arkadaşları); onların dönüşüyle yalnızlığı daha da artmaktaydı. Jogiches'in sempatiyle karşılaması olasılığı bulunmadığı halde, yakınıp duruyordu: "(Martov'un ve Dan'ın St. Petersburg'a döndüğü haberleri) beni sarsıyor; kalbim bir yalnızlık duygusunun kıskacında. Sefil ve ıstırap verici *Vorwärts*'den uzaklaşıp bir yerlere, herhangi bir yere kaçmayı özlüyorum. Bilsen, onlara nasıl gıpta ediyorum."[423]

Alman dostlarının gözünde Rosa'nın kararı kaprisli, akıl almaz bir şeydi; yine de hemen harekete geçen cesaretinin tipik bir göstergesiydi. Rosa'nın Polonya'daki harekete ne denli derinden bağlı olduğunu, SDKPİL'nin işlerine hangi ölçüde bulaştığını asla bilemediler. Bunu Rosa'nın kendisi sağlamıştı. Vazgeçirmek için her yolu denediler. Bebel'le Mehring sağduyulu davranmasını istiyorlardı ısrarla -tıpkı Ekim ayında Parvus'u kişisel risklere atılırken uyardıkları gibi.[424] Rosa'yla ilgileri ise daha yoğundu. O bir kadındı, bunu ona söylemek inadını arttırmaya yarasa bile. Ayrıca Kasprzak'ın dehşet verici ve çok yakın idamı da bir örnekti. Kautsky'ler tam da başarı-

423) Jogiches mektupları, Kasım 1905 sonu IML (M).
424) Parvus, *Im Kampf um die Wahrheit*, Berlin 1918, s. 9.

nın eşiğine geldikleri anda SDP'yi radikalleştirmeyi amaçlayan ortak kampanyalarını terk etmek anlamına geleceğini söyleyerek yalvardılar. Aydının yeri masasıydı, oysa bu neden, Rosa'yı vazgeçirmektense daha fazla kamçılıyordu.

28 Aralık 1905 sabahı, Noel tatilinin hemen peşinden, küçük bir grup, Berlin'in Doğu'ya giden terminali olan Friedrichstrasse Istasyonu'nda toplanmıştı. Kautsky'ler ve bir iki kişi daha Rosa Luxemburg'un 'çalışmaya gidişi'ni izliyorlardı.[425] Kendini nasıl sıcak tutacağına ilişkin yararlı öğütlerin yanısıra hediye yağmuruna (Rus kışını düşünerek şal ve atkı gibi yararlı şeyler) tuttular onu. Maddi serüvenciliği dağlık bir ılıcada yıllık tatille sınırlı bir aile için, kışın ortasında, devrim sırasında Varşova'ya gitme düşüncesi mazoşizm değilse bile delilikti. Yine de Rosa Luxemburg'un olağanüstü cesaretine içten içe hayranlık beslediklerini kabullenmek zorundaydılar. Nihayet tren ıslığa benzeyen küstahça bir düdük sesiyle hareket etti. Tanınmış Alman yazar ve aydın Rosa Luxemburg, Anna Matschke; önemsiz bir gazeteci pozuna bürünen isimsiz bir Polonyalı konspiratör olmuştu artık.[426] Tren tozları yutarak doğuya doğru gittikçe, Rosa Luxemburg üçüncü sınıf kompartımanında gelecekteki deneyimlerine sevinçle hazırlanmaktaydı.

POLONYA

Rus-Japon savaşı ve Rusların alçaltıcı yenilgisi ilkin Çarlık otokrasisinin olası çöküşünü en iyimser devrimci bakışların görüş alanına soktu. SDKPİL, Rusya ve Polonya'daki öteki partilerle beraber, devrimci partilerin fırsatı çıkarsa zayıflamış bir hükümete baskıda bulunarak uygulatmaya çılışacakları bir asgari talepler programı hazırlamıştı. Doğal ki onu yazan da Rosa Luxemburg'du. Rosa'nın düşüncelerinin 1904-1906 arasındaki evrimi sadece genişleyen dev-

425) *Letters to Karl and Luise Kautsky*, s. 96.
426) Rosa Luxemburg'un ismini ve belgelerini aldığı Anna Matschke gerçek bir kişiydi. Kimlik değiştirme Rusya'ya yasa dışı yollardan sızmanın olağan yollarındandı.

rimci perspektiflerde değil, Sosyal Demokrat taleplerin ve değerlendirmelerin buna denk düşen keskinleşmesinde de yansıyordu.[427] Süreç içinde Sosyal-Demokrat program evrim geçirmiş, çok genel ilke açıklamalarından daha kesin taleplere yönelmişti. Başlangıç olarak, otokrasiyi yıkıp yerine bir halk cumhuriyeti yönetiminin geçirilmesi gerekliliğinin dışında fazla bir şey yoktu. Daha doğrudan ilgilendikleri şey hükümetin zayıflığının kanıtlanmasıydı. Rosa Luxemburg'un 1904'te Lehçe yazdıklarının çoğu bunun yayılmasına adanmıştı.

Henüz PSP'yle mücadelede hâkim olan ezgiye eşlik eden, ara ara ritmik vuruşların ötesinde bir şey yoktu ortada. Gördüğümüz gibi, Ruslarla yapılan görüşmelere bile önünde sonunda bu bitmek tükenmek bilmeyen savaşın gereklilikleri egemen olmuştu. Yenilginin üstüne bir de Rusya'nın 1904'teki askeri yenilgisi binince, Rusya'daki muhalif gruplar pratik bir işbirliği kotarmaya kalkıştılar. Ekim 1904'te çeşitli devrimci örgütlerin temsilcileri Paris'te bir konferans toplama çağrısı yaptılar. Çağrı orta sınıftan Çarlık muhalifleri dahil bütün potansiyel müttefiklere yapıldığı için çağrıyı kabul edip etmeme kararı sosyalist saflardaki tulumların eleştirel bir sınanmasına dönüştü; hükümetle kapışma devrimci kamp içindeki keskin ideolojik bölünmelerden sonra ikinci sıraya düşmüştü. Sosyalist Devrimciler'le PSP çağrıyı kabul ederken, *Bund,* SDKPİL ve RSDİP geri durdular. PSP konferansa katılmalarını Çarlığı zayıflatma çabasında kararlı herkesle işbirliğine girmedeki isteksizliklerinin kanıtı olarak sunuyordu. Bunun üzerine, hemen, böylesi "burjuva partiler önünde oportünistçe eğilme çabalarını, kitle grevi yerine yanlış biçimde terörün ve kan banyosunun vurgulanması"nı eleştiren Sosyal-Demokrat bildiriler seli yağmaya başladı.[428] PSP'de Pilsudski'yle eylemcile-

427) Bkz. "Czego chcemy" (Ne İstiyoruz?), ilk yayım: *Przeglad Robotniczy,* Zürih 1904, No: 5, s. 1-21 ve 1905, No: 6, s. 1440; en sonunda aynı başlığı taşıyan ve Varşova'da Ocak 1906'da yayımlanan bir broşür uzunluğunda genişlemişti. Bu programın daha eksiksiz bir tartışılması için bkz. bu bölümün ilerideki sayfaları.

428) O.B. Szmidt, *SDKPİL. dokumenty,* 1893-1904, C. 1, s. 568; ayrıca SDKPİL Merkez Komitesi'nin çağrısı, *a.g.y.,* s. 562.

rin etkisi doruk noktasına çıkmıştı. Pratikte Rus-Japon çatışmasında ikinci bir cephe halini alacak şeyin yaratılmasını fırsat bildiler ve yeni bir ulusal çaplı Polonya ayaklanmasına yardım elini uzatmaları için Japonlarla görüşmelere girdiler. Rusya'da ya da Polonya'da devrimci bir hareketlenme başlaması işaretleri daha ortaya çıkmadığından, SDKPİL'nin PSP'nin salt ulusal ayrılık politikasına karşı çıkması henüz olanaklı değildi. Polonya Sosyal Demokratları savunmadaydılar ve kendilerini genel sosyalist ilkeleri yineleyip durmakla sınırlamışlardı.

22 Ocak 1905 her şeyi dramatik biçimde değiştirdi. St. Petersburg'daki kan gölü ve Rus imparatorluğunun her yanında alevlenip söndürülemeyen tepkiler devrimin patladığının sinyaliydi.[429] Polonyalıların sahneye çıkışı beş gün sonra, 27 Ocak'ta Rusya'daki olaylara kendiliğinden bir tepkiyle ve tamamen aynı ölçüde kızgınlıkla gerçekleşti. Olağanüstü hal ilan edildi, çarpışmalar oldu ve kayıplar verildi, ancak baskı dağınık kahnca ivmenin yükselmesi birkaç ay sürdü. Son derece karışık bir dönemdi. Ekonomik ve siyasal talepler üst üste biniyordu; nedeni ne olursa olsun, hem Rusya'daki hem de Polonya'daki orta sınıfların açık hoşnutsuzlukları işçi sınıfının eyleme geçmesine önayak olan bir zemin sunuyordu. Sosyal Demokratlar tereddüte kapılmıştı. Olayların böyle gelişeceğini kestirememişlerdi, üstelik bunun sorumlusu onlar değildi. Ama aynı zamanda kitleler, Sosyal-Demokrat kuramın en iyimser teşhislerine uygun olarak kendiliğinden eyleme kalkışmışlardı.[430] Dahası, Polonya'yla Rusya arasındaki bağ herkesin görebileceği biçimde resmen kurulmuş oluyordu; Polonya'da ayrı ve Rus-karşıtı bir harekete dönüşme-

429) PSP geleneksel bir tavırla Polonya'da devrimin patlayışını Varşova'da 13 Kasım 1904'te Plac Grzybowski'deki bir kavgayla başlatır –böylece Rusya'dan iki ay önceye getirir. SDKPİL'lilerin gözünde o olay ufak ve salt milliyetçi bir kavgaydı. Bkz. "Jak nie nalezy urzadzac clemonstracji" *(Gösterileri Nasıl Düzenlememeli?), Czerwony Sztandar,* Aralık 1904; ed. J. Krasny, *Materialy do dziejow ruchu socjalis-tycznego w Polsce,* Moskova 1927 , C. II, s. 43-47.

430) Rosa Luxemburg, "Przyklad do teorii strajku powszechnego" (Kitle Grevi Kuramına Örnek), *Wybuch rewolucyjna w caracie,* Krakow 1905, s. 37-40. 3 Mart 1905 tarihli *SAZ*'daki makalenin yeni bir basımıydı bu.

yen iki ülkenin işçileri de sanki aralarında etnik bir sınır yokmuş gibi davranmışlardı.

Doruk noktasına Haziran'da ulaşan Rus devriminin ilk aşamasında, bütün sosyalist partiler gelişmelere uyum sağlamaya, tarihin dönen tekerleklerini bitiştirmeye ve politikalarını ellerinden geldiğince kitlelerin eylem çizgisine uydurmaya çalıştılar. "Siyasal partilerin Ocak ve Şubat olaylarının gelişmesi üzerindeki etkisi hissedilemeyecek kadardır. Ne SDKPİL, ne PSP, ne de *Bund* eyleme geçen bu kadar geniş bir kitleyi gerek siyasal, gerekse de örgütsel olarak yönlendirmeye hazırdı. O sıralarda hepsinin de yürüttüğü siyasal propaganda kitlelere ulaşıp kitle eylemlerinin karakterini etkilemeye daha yeni yeni başlayabilmişti."[431]

Bu ilk aşamada partilerin saflaşmasında tuhaf bir çelişki görünür. Tabanda, fabrikada ya da yerel hücrelerde, PSP'yle SDKPİL arasındaki genellikle sisli kalmış ayrım çizgisi eylem içinde bütün anlamını yitirir gözükürken; iki partinin denetimi de her koşulda gözardı edilebilecek denli sınırlıydı ve çarpıcı biçimde öne fırlayan sadece Pilsudski'nin disiplinli eylem grupları oldu. Pratikte beliren bu karışıklık (yılların entelektüel didişmelerine karşın) PSP açısından derin sonuçlar doğuracaktı. Parti çok geçmeden kitlelerle silahlı döğüşenler, Rus devrimine katılmakla kendini ondan uzak tutmak arasında bir seçim yapmaya zorlandı. Mart 1905'te Pilsudski ve dostlarının isteğine karşın ulusal bir konferans toplandı ve kendini 7. Parti Kongresi diye isimlendirdi. Yeni bir Merkez Komite seçildi, böylece Pilsudski partinin siyasal doğrultusu üzerindeki denetimini yitirmiş oluyordu. Bununla beraber, daha kuruluşunda bir araç olarak düşündüğü askeri örgütlenmedeki denetimini muhafaza etti (Pilsudski'yi partinin yeni liderlerinden daha fazla ayıran bir olgu).[432]

---

431) Stanislaw Kalabinski ve Feliks Tych, "The Revolution in the Kingdom of Poland in the Years 1905-7", *Annali dell Istituto Giangiacomo Feltrinelli,* Yıl 5, 1962, s. 198. Polonya'daki devrim üzerine bu araştırma özeti en modern ve kapsamlı anlatımdır. Henüz Rusya'da ya da Polonya'daki 1905 devrimiyle ilgili doyurucu bir tarih yazılmamıştır. Alıntı özellikle günümüz Polonya'sındaki parti tarihçilerinin resmi düşüncelerini göstermesi bakımından ilginçtir.

432) Bkz. *PSP-Lewica 1905-18, Materialy i dokumenty* ("Giriş", s. 1-11, Varşova 1961, C. I, 1906-1910).

Öte yandan tepede ve özellikle yurt dışında, PSP'yle SDKPiL arasındaki farklılaşma her zamankinden daha fazla keskinleşmişti. Üstelik Sosyal Demokratlar durumun böyle sürmesi için ellerinden gelen her çabayı harcadılar. Ekim 1904 konferansının yaratmış olduğu görece basit saflaşmalar, özellikle Rus partisini oluşturan parçalar arasındaki ayrım noktaları daha belirgin olarak görünmeye başladıkça, giderek çözülüp daha yeni ve daha hassas, çok değişken manzaralara bürünmeye dönüştü. Kısmen SDKPiL Yurt Dışı Komitesi'nin aracılığıyla, Zürih'te Ocak 1905'te Rus devrimcilerinin katılacağı bir konferans düzenlendi. Hem SDP hem de Avusturyalılar konferansa katılacaklardı. Tabii iki nedenle. Birincisi, otoriteleri sayesinde kavgacı Rusların birleşmelerine yardım edebilsinler diye; ikincisi, Rus devrimcilerine moral ve mali destek amacıyla. Konferans suya düştü; Rosa Luxemburg kişisel olarak böyle olması için elinden geleni yapmıştı. Akselrod'a şöyle yazıyordu:

> Bebel'in sorunlar hakkında bilgisi çok az ve o kadar hazırlıksız ki, düzgün tek bir şey yapamaz. Adler'le, bu oportünizmi destekleme uzmanıyla, daha önce geri çevirdiğimiz liberal milliyetçi blokla işbirliği, milliyetçilik, terör ve federalizm için her türlü yardım ve olanağı sağlayan bir adamla aynı konferansta yer almayı nasıl kabul edebilir, Polonyalı teröristleri davet etmeyi nasıl içinize sindirebilirsiniz -bunların hepsi şaşırtıcı ve akıl sır ermeyen şeyler.[433]

PSP çağrılmamış bile olsa, Adler'in bulunacak olması aynı kapıya çıkıyordu onun görüşünce. Rosa, Rus birliğini ne denli ısrarla vaaz edebilirse etsin, Polonyalılar arasında benzer bir birlik yaratma girişimlerine gücünün yettiğince karşı koydu hep. Yalnız bir gözlemcinin keskin mantığıyla bakan Almanlar aradaki o ince ayrımı hiç fark edememişlerdi.

Rosa Luxemburg devrimin pratik sorunlarıyla pek ilgilenmemekle birlikte, her zamanki gibi partinin entelektüel ve politika for-

---

433) Rosa Luxemburg'dan Pavel Akselrod'a, 9 Ocak 1905 (tarih Ruslara göredir), *Sotsital-demokraticheskoe dvizhenie v Rossii, Materialy*, Moskova/Leningrad 1928, s. 150.

mülasyonlarında en öndeydi. Rosa'nın gördüğü gibi, başlıca gereklilik entelektüel açıklıktı (gerçek devrimci eylemlerin gerçekleştiği bu dönemde her zamankinden daha fazla gerek duyuluyordu açıklığa).. "Mayıs'ın (genel grevlerle gösterilerin) sonucunda her zamankinden fazla artmış üstünlüğümüzden vazgeçmek istemiyorsak, kapağı kaldırıp asıl yayınlarımızı etrafa saçmamız gerekir." Bu doğrultuda "gözleri bitkinlikten kapanana kadar" yazacaktı.[434]

Kimin için yazıyordu? Yazışmalarında değinip durduğu delikanlılarla aydınlar kimlerdi?[435] Almanya'da on üç yıl sonra gerçekleşen gibi bu devrimde de, bakışta netlik ve entelektüel ufukların genişlemesi devrimin temel bileşenleriydi -sanki hem devrimci düşünce, hem de devrimci irade olayların baskısıyla sonsuza dek genişleyebilirmiş gibi. İki gelişme süreci birbirini tamamlıyordu ama birbirinden bağımsızdı da. Büyüyen bir entelektüel iştah olmadan devrimin moral ve kendini özgürleştirme amacı ağırlıkla yok olur giderdi. Sadece irade, nihilist karakter taşırdı.[436] Bu bakış Rosa Luxemburg'un

434) Jogiches mektupları, 20 Mayıs 1905, *Z. Pola Walki*, 1931, No: 11-12, s. 211.

435) Bolşeviklerin aynı dönemdeki propagandalarının vurgularıyla bir karşılaştırmaya gitmek ilginç olur. Rusça materyaller ciddi bir derlemede iyi belgelenmiştir: *Revoliutsiya 1905-7 gg. v Rossii: dokumenty i materialy* (ed. A.M. Pankratova, Moskova, 1955'den sonra). Rusya'daki propagandayla ilgili alıcılar, yani adresleri de kapsayan bölgesel ve toplumsal bölünmelere uygun olarak vurguların çıkan sayılara göre dağılımı temelinde bu materyallerin ilginç bir çözümlenmesine şu yapıtta girişilmiştir: D.S. Lane, *The 'Social Eidos' of the Bolsheviks in the 1905 Revolution: A Comparative Study*, Birmingham Üniversitesi, Rusya ve Doğu Avrupa İncelemeleri Merkezi, tartışma belgeleri. Dizi RC/C No: 2, Ekim 1964. Broşürlerle öteki materyallerin tam belgelerini içeren bir derleme yayımlanmadığından Polonya'yla ilgili benzer bir istatistik karşılaştırma olanaksız olmasına karşın, ZHP, Varşova'daki malzemelerin bir örneğinden çıkardığım izlenim, SDKPiL propagandasının aydınları hedef aldığını, bununla eşdeğer nitelikteki Bolşevik materyallere kıyasla Marksist devrimin ideolojik bütünselliğini vurgulamaya daha eğilimli olduğunu düşündürmektedir. Bunun istisnası, PSP'ye karşı mücadelede ulusal sorunun tekrar tekrar vurgulanmasıydı (Bolşeviklerde görülmeyen bir vurgu). Doğal ki bu durum özellikle Rosa Luxemburg'un çalışmaları için de geçerlidir; bununla beraber, SDKPiL materyallerinin genel entelektüel tonunu Bolşeviklerinkiyle karşılaştırmanız çarpıcı bir tablo ortaya çıkarır.

436) Klasik siyaset felsefesini yakından bilenler, felsefi spekülasyonlar dünyasının en eski sorunlarından birinin buradaki yansımasını hemen yakalarlar: Peki bunu Marksist materyalizmle nasıl uzlaştıracağız? Rosa Luxemburg'a göre

felsefesinin temel bir yönüydü. Rosa'nın programatik yazılarında hep bu ikili amaca rastlarız: Yüksek hedeflerin hem siyasal eyleme geçmenin pratik sloganları olarak, hem de yeni deneyimlerle daha geniş algılamaların içselleşmesi olarak ortaya atılması. Devrimci proletarya sadece ne yapılacağını değil, nasıl ve niçin yapılmak zorunda olduğunu da bilmelidir. 1905'deki SDKPİL binlerce yeni insan, en azından destekçi kazandı; bu insanlar partinin ne yaratmış ne de denetleyebilmiş olduğu olaylar tarafından sürüklenerek devrimci sürece yeni katılan kişilerdi. Yeni gelenlerin önüne, çok kısa bir zaman dilimine sıkıştırılmak zorunda kalındığı için daha da parlak ve şaşırtıcı entelektüel uyarıcılar sürülmeliydi: Uzun süreli, katı Alman deneyiminin yeni baştan sindirilmesi gerekiyordu. Rosa Luxemburg yeni gelenlere Marksizmin taze et ve içkilerini sunmakla kalmıyor; cahillik ve önyargılar nedeniyle hâlâ sislerle kaplı, yeni gelişen sınıf bilincine sorun çıkarması muhtemel problemlere de önceden yanıt vermeye çalışıyordu. Aynı zamanda tek başına olmadıkları güvencesi verilmek zorundaydı yenilere; Rosa Luxemburg dayanışmayı ulusal önyargılar üzerine oturtmak yerine, sadece Ruslarla değil Alman proleterleriyle de dayanışmanın daha geniş kapsamlı olarak yeni baştan sağlanmasını öneriyordu.[437]

Lenin'in ayakları yere daha sağlam basan bir temelde karakterize ettiği probleme Rosa Luxemburg'un verdiği yanıt o zaman buydu. "Gençlik kuvveti gerekli. Benim tavsiyem yeterince insan olmadığını söyleyenleri kurşuna dizmek. Rusya'da çok insan var, sadece da-

---

materyalizmin kesin ve tasfiye edici nitelikli kendini yüceltmesinin kendi kendine genişleme kapasitesinin, başarıya ulaşmasının sonucu değil, devrim *sürecinden* kaynaklandığı öne sürülebilir. Bu tezin ayrıntıyla işlenmesi için bkz. bu kitapta bölüm: IV.

437) Örneğin bkz. Rosa Luxemburg'un bu bağlamda özel bir önem taşıyan, din sorunu üzerine sahte isimle hazırladığı doktora tezi: Jozef Chmura, *Koscial a socjalizm*, Krakow 1905. Bu tez, Hıristiyanlığın ilk baştaki adil eşitlikçi ilkelerinin kilisenin sistemleştirici hiyerarşisinin ellerinde çarpıtıldığını sergilemek üzere düşünülmüş, tuhaf bir tarihsel sofistlik parçasıydı. Sofistlik zorunluydu, çünkü Rosa Luxemburg kiliseye karşı çıkmakla birlikte dine saldırmazdı. Bu broşür tuhaf bir yanlış bulmuştur: Ciddi ağırlığı bulunan Troçkist partinin neredeyse resmi bir metne dönüştürdüğü günümüz Seylan'ında mesela.

ha geniş çevrelere gidip atılgan olmak, daha atılgan olmak ve yayılmak. Gençliği çekmek istiyorsanız bir kat daha atılgan olmak zorundasınız. Şimdi savaş zamanı... Bütün eski durgunluk alışkanlıklarından kurtulun."

1905 yazına gelince Rosa Luxemburg giderek sabırsızlanmaya başladı. Yoldaşları Krakow'da Rusya Polonyası'ndaki olaylara daha yakın, o ölçüde acil gerekliliklerle daha ilgiliydiler. "Sanki büyülü bir çevredeymişim gibi bir his var içimde. Hiç eksilmeyen bu günlük ağırlık... beni daha ciddi çalışmalara girmekten alıkoyuyor ve kalkacakmış gibi de görünmüyor," diye yazıyordu Jogiches'e, 25 Mayıs'ta.[438] Berlin'de çok uzakta, parti işlerinin belli belirsiz bir köşesinde duran Rosa, canlı, günlük gazetecilik için donatımının yetersiz kaldığını hissediyordu:

> Bugün Polonya'yla ilgili çalışmamın anormalliği karşısında özellikle sarsıldım, özerklik konusunda (yani kurucu meclis konusunda) bir giriş makalesi yazma emri aldım -okey. Ama bunun için, toplumda olup bitenleri günlük olarak takip etmek, parti işleriyle düzenli ilişkide olmak üzere Lehçe ve Rusça yayınları okumak gerekiyor. Yoksa benden bütün alabileceğiniz bulanık formüller ya da şemalar olur. Her yerde tam on ikiden vuramam. Biraz ajitasyon yükleyip, partinin eski ve belirlenmiş çizgisini hikâye etmekle işin içinden çıkabileceğiniz zamanlar çoktan geçti. Bugün her ayrı sorun tam cepheden geliyor üzerinize. Bu savaşı salt eski tarzda yapılan türden PSP'yle döğüşmekle sınırlamak bir anakronizm olur. Özerklik hakkında yazacaksam, yalnız PSP'ye değil, Ulusal Demokratlara ve ilerici milliyetçilere, vb. de değinmek zorundayım. Her hareket ayrı ayrı dikkate alınmalı. Ne yasal, ne de yeraltında çıkarılan tek bir Lehçe yayın bulamıyorsam... zaman zaman birbiriyle ilintisiz bir demet kupürle yetmiyorsam, bunu yapmamı nasıl bekleyebilirler benden?[439]

Engel yalnızca coğrafik nedenlerden kaynaklanmıyordu. Rosa Luxemburg, kasıtlı olarak buzluğa kaldırıldığı, Berlin'deki güvenli

438) Jogiches mektupları, Z. *Pola Walki*, 1931, No: 1-12, s. 214.
439) Jogiches mektupları, Ekim 1905 sonu, IML (M).

ve emin durumunu korumaya yönelik kolaycı mantığın (postane, antetli mektup ve bağlantı kadını) Jogiches'in onun etkisini azaltmayı amaçlayan bilinçli planının bir parçası olduğu düşüncesine takmıştı kafasını. 1905 ilkbaharında bütün önemli SDKPİL liderleri Dzierjinski ve Hanecki'ye katılmak üzere Krakow'a geçtiler; bu ikisi Varşova'ya gizlice giderken, Jogiches, Marchlewski ve Warszawski eski ve şık katedral kentinde Merkez Komitesi'nin bayrağını açmışlardı. İşin gevşek ucundan tutmak, partiyi Enternasyonal Bürosu'nda temsil etmek ve Almanları kullanıp etkilemek Berlin'deki Rosa Luxemburg'a düşüyordu.

Rosa'nın hissettiği yalnızlık ve güçsüzlük duygularında bardağı taşıran son damla, Rusya'daki Ekim 1905 olayları oldu. Liberal anayasal muhalefetin bir kısmı katılmakta istekli olsalar da, Rusya'da ve Polonya'daki bütün sosyalist partiler hükümetin Bulygin Duma'sı denen, danışma niteliğinde bir meclis kurma ödünü vermesini maskaralık diye suçluyorlardı. Ekim başında Moskova'da matbaacılar grevi başladı ve bütün imparatorluğu tekrar bir genel grev dalgası kapladı. 25 Ekim'de hayati önem taşıyan demiryolu işçileri de greve katılınca, bütün ulaşım pratik olarak felce uğradı. Yetkililer sertliğe başvurma yolunu denediler; silah kullanılması dahil, olabilen en keskin önlemler alınması direktifleri verilmişti her yere. Ancak grevler daha da yoğunlaşınca, Çar beklenmedik biçimde teslim oldu. 30 Ekim'de (yeni takvimle), bir anayasa, yeni ve daha etkili bir Duma vadettiği bir manifesto yayımladı. Aynı zamanda siyasal tutuklu ve göçmenlere genel af çıkardı. Artık can alıcı kararların çok çabuk alınması gerekiyordu. Uzun süreli illegal mücadele ansızın açığa çıkabilirdi. Yeni taktik ne olmalıydı? SDKPİL Kasım ayı sonunda sadece Krakow'daki liderleri değil, hapishaneden yeni bırakılanları da (Varşova'da yazın tutuklanmış Dzierjinski, hatta Marchlewski'nin 1894'ten beri Sibirya'da sürgün olan eski dostu Bronislaw Wesolowski) kapsayan tam bir konferans topladı. Olmayan tek önemli kişi Rosa Luxemburg'du. Rus seli akın akın İsviçre'den, Fransa ve İngiltere'den gelip (üstelik birçoğu doğrudan Berlin'den geçerek) eski yurdu Rusya'ya giderlerken, o Berlin'de tedirginlik içinde oturuyor-

du. 1905'in ikinci yarısında devrim yeni bir başarı ve heyecan dalgasıyla kabarınca, Rosa Luxemburg'un sabırsızlığı ve hayal kırıklığı da kaçınılmaz olarak hızla artıyordu. Manifestodan on bir gün sonra Çar'ın vaatlerinden birçoğunun pratikte hükümsüz kılınması anlamına gelen bir kuşatma durumunun ilan edilmesine karşın, coşku dalgası önlenemiyecekti. En önemlisi, devrimcilerin çoğu en sonunda 'kendi' devrimlerine katılmayı başarmışlardı.[440]

Son olarak salt kişisel bir etken vardı: Jogiches'le bağ. Yakın bir bağdı ama asla kopmaz sayılamazdı. Rosa'nın yalnızlığının kişisel cezaları da oldu. Temmuz 1905 sonunda Leo'nun isteğine uymayarak dört haftalığına Krakow'a gelmişti. Leo'nun vazgeçirme çabalarına kabaca kısa bir telgrafla yanıt verdi: "Krakow'a geliyorum."[441] iş ciddileşmişti. Eskiden (iyi niyet ve hayal kurma sayesinde) aralarındaki zorunlu devrimci işbölümüyle ve durumun gerekliliklerivle açıklanabilecek bir tutum, artık Rosa'yı açık açık uzakta tutmaya yönelik bilinçli bir girişime dönmüştü. Adolf Warszawski'yle karısı gibi dostları henüz farkında değillerse de, en azından Rosa Luxemburg'un gözlerinde apaçıktı bu. Jogiches'in inatçı otoriter tonu, parti çalışmaları hakkında açıklamada bulunmayı, hatta bilgi vermeyi bile reddetmesi bütün ilişkilerini pamuk ipliğiyle bağlı bir hale getirmişti; o kadarki, Almanya'da kazandığı zaferin sömürülmesi çabalarına hiç aldırış etmeden, Jena Kongresi'nden hemen sonra Eylül ayında onu yeniden görmek için koşturmaktaydı. "Gözlerindeki bakışı sevmedim, onlara bir kez daha doğrudan bakmak istiyorum." Henüz hiçbir şeyi çözememişlerdi. Rosa, Almanya'ya dönüşüyle birlikte, bilgileri paylaşma ve danışma isteğini yineledi. "*Vorwärts*'teki

440) Oraya hiç gitmeyen tek ciddi Rus sosyalisti Plehanov'du. Akselrod hasta olduğundan 1906'nın başına kadar sınırı geçemedi. Çoğunluk genel aftan doğrudan yararlanmıştı –özellikle asıl Bolşevik ve Menşevik liderler. Her zamanki gibi sabırsız Parvus daha Ekim başlarında gitmişken, Troçki elbette Şubat'tan beri Rusya'daydı –ilk gelen oydu.

441) 10 Temmuz 1905 tarihli telgraf: "Ich komme nach Krakau", Jogiches mektupları, IML (M). Kaldığı süre için ayrıca bkz. *Letters to Karl and Luise Kautsky*, s. 93-94, 10 Ağustos 1905. Rosa, Kautsky'leri atlatırken tuhaf bir tatil düşüncesinden söz etmişti.

işime bakma, bizim çalışmamızla ilgimin *(au courant)* korunmasında ısrarlıyım. Çocukluk edip, bütün bilgi ve haberlerden yoksun bırakarak Polonya işinden beni zorla koparmayı deneme."[442] Hepsi boşa gitti; Jogiches'in Rosa'ya Krakow'da verdiği kişisel teminatlar bir yana, yalnızca kısa ve katı direktiflerle kesilen sessizlik, Leo'nun alışkanlığını terk etmediğini gösteriyordu. Jogiches'in Varşova'ya gidip güvenli posta yörüngesinin dışına çıkışından önceki son mektuplarından birinde Ekim ayı sonunda Rosa Luxemburg'un kaleminden sert sözler dökülmekteydi: "Her şeyi çiziktirecek kadar iyiyim, ama olup bitenleri bilme ayrıcalığım yok."

Almanya'daki işini bırakıp bizzat Varşova'ya gitmekten başka çaresi kalmamıştı. SDKPİL liderleri genel aftan bile önce blok halinde Krakow'dan Varşova'ya taşınmışlardı. Rosa Luxemburg'un çevresindeki kalın perde tamamen kapanmıştı. Rosa'nın gelme niyetini işittiklerinde, Dzierjinski de Warszawski de gelmemesi için sertçe uyarmışlardı onu. Alman dostları alıkoymak için daha da fazla çalışıyorlardı. Ancak Rosa Almanları görmezlikten geliyordu; Polonyalı meslektaşlarının kuşku verici protestoları ise yolculuğunu çabuklaştırmaktan başka işe yaramıyordu. Doğu'dan alınan bütün haberler, hükümetle devrimciler arasında yeni bir kapışmanın eli kulağında olduğunu göstermekteydi (bu son kapışma olacaktı, ama iki taraf da henüz farkında değildi). Manifestoda verilen sözler fiilen geri alınınca devrimciler yoğun yeni çabalara girdiler: 15 Kasım'da St. Petersburg'da yapılan başka bir genel grevi sovyet liderlerinin tutuklanması izledi; Moskova'da silahlı ayaklanma hazırlıkları başladı. Varşova'da da hükümete bu kez silahla desteklenen daha sert bir karşılık verilmesi planları yapılıyor, en son grevin daha etkili bir şeye döndürülmesi tasarlanıyordu. Nesnel ve öznel koşulları değerlendiren Rosa Luxemburg, hem devrimci olduğu için hem de kişisel nedenlerle, ya o an gitmesi ya da hiç gitmemesi gerektiğini biliyordu.

28 Aralık'taki hareketinde esen oldukça coşkulu hava neredeyse hemen, demiryolu şirketi sayesinde, nemli bir mermi gibi bütün

442) Jogiches mektupları, Eylül sonu ve Ekim başı 1905, IML (M).

özelliğini yitirdi. Varşova hattının trenleri grev nedeniyle işlemiyordu. Rosa Luxemburg Doğu Prusya'daki İllova'dan dolaşarak hayli oyalanmak zorunda kalmıştı. Rusya'daki ilk deneyini oradan bildirdi -demiryolu lokantasında iyi bir *Schnitzel** yemeği.[443] Ertesi gün bir asker treniyle kaçak olarak yurt dışına çıktı. Tek sivil ve herhalde tek kadın oydu; yoğun humor duygusuyla Truva atı eğretilemesini unutmamıştı. Nihayet 30 Aralık (yeni takvimle) Cumartesi günü gideceği yere vardı. Grevci demiryolcuların sabotaj yapabileceği korkusundan kaplumbağa hızıyla ilerlemek zorunda kalan, ısıtmasız ve ışıksız trende kapalı durmaktan donmuş, neredeyse kaskatı kesilmişti. "Şehirde hayat durmuş, genel grev var, gittiğiniz her yer asker dolu, ama işler iyi gidiyor ve bugün başlıyorum."[444]

Varşova'yı yoğun bir kasvet havası sarmıştı. St. Petesburg'daki genel grevin başarısızlıkla bittiği bilinmekteydi; Troçki'nin ve öteki liderlerin çoğunun tutuklanışıyla Parvus'un sovyetleri diriltmeye, nakliye işçilerini yeniden greve çıkarmaya yönelik delicesine uğraşları pek karşılık bulmadı. Moskova'dan da benzer haberler geliyordu; ancak oradaki son kapışma sızlanarak değil büyük bir heyecan ve gürültüyle geçmişti: Bolşeviklerin denetimindeki sovyet, şehirde silahlı ayaklanma düzenlemiş, doğrusu bizzat kendisi ayaklanmıştı. Ocak ortasına gelindiğinde Varşova'daki Polonyalı liderler Rusya'daki o anlık devrimci kabarışın hızını yavaş yavaş yitirdiğini görmekleydiler. Bu gevşemenin geçici mi kalıcı mı olacağını kimse bilmiyordu. Polonyalı liderler o anki geri çekilişi, daha fazla ve daha iyi, olabildiğince zaman yitirmeden ileri sıçramak için kullanılması gereken bir gerileme *(reculement)* sayıyorlardı. Rosa Luxemburg'un 2 Ocak 1906'da (yeni takvimle) Kautsky'lere yazdığına göre:

> Durumu iki sözle nitelemek istersek (yalnız bu sadece size söylenmek içindir), genel grev daha yeni başarısızlığa uğradı -özellikle demiryolcuların sonuna kadar götürmek için gerçek bir çaba harca-

*) Bir tür kızartma et. (ç.n.)

443) *Letters to Karl and Luise Kautsky*, s. 97.

444) *A.g.y.*, s. 98.

madığı St. Petersburg'da... İnsanlar her yerde tereddüt içinde ve bekliyor. Bunların nedeni, basitçe, salt bir genel grevin zamanlar oynadığı rolünü yitirmiş olmasıdır. Artık sokaklara dökülen genel bir ayaklanmadan başka hiçbir şey sonuç getiremez, yalnız onun da tam anı çok dikkatli seçilmelidir. Bu yüzden şimdiki bekleme dönemi, bir 'kaza' (Çar'ın yeni bir manifesto çıkarması) etkili bir dalgalanma doğurmadıkça, sadece bir süre daha devam edebilir.

Genelde çalışınalar ve ruh iyi; bugünkü genel grevin niçin elle tutulur 'sonuçlar' üretmeden bittiği kitlelere açıklanmalı, örgüt her yerde büyük sıçramalar kaydediyor, ama çok düzensiz biçimde, çünkü doğallıkla her şey sürekli hareket halinde. Petersburg'da kaos en kötü durumunda. Moskova çok daha sağlam çıktı, Moskova'daki kavga gerçekten de genel taktik adına yeni ufuklar getirdi. Petersburg'daki liderlik bir düşünce üretmiyor; oradaki insanlar çok yerel bir bakış açısıyla gülünç tavırlara giriyorlar (sırası gelmişken, yalnız Petersburg için yardım istediğinde Deutsch'un geliştirdiği mantık yürütme tarzından çok açıkça görülüyor bu). Onlara kalırsa bu hareket büyük bir tedbirsizlik olurdu. O zaman Deutsch'a kendim şunları söylemek zorunda kaldım: Devrim asla yalnız St.Petersburg'da gerçekleşemez; tek şans bütün ülkede gerçekleşmesi...

Sevgili dostum, burası çok güzel; şehirdeki askerler her gün iki üç kişiyi süngülüyorlar; günlük tutuklamalar da var, ama onun dışında oldukça keyifli. Sıkıyönetime karşın günlük gazetemiz *Sztandar*'ı çıkarıyoruz, sokaklarda satılıyor. Sıkıyönetim kalkar kalkmaz yasal *Trybuna* yeniden çıkacak. Şimdilik *Sztandar*'ın çıkarılması ve basımı zorla, elde revolver, burjuva matbaalarında gerçekleştirilmek zorunda. Sıkıyönetim biter bitmez toplantılar da yeniden başlayacak. O zaman dinle beni! Hava müthiş soğuk, kızaklarla yolculuk ediyoruz... *Vorwärts*'de işlerin nasıl gittiğini, August'ün (Bebel) öfkeli olup olmadığını hemen yaz.[445]

Belirsizlik duraksama demek değildi. O sıralarda Polonya'nın iki devrimci partisi de devrimci olanaklara (en azından entelektüel olarak) balıklama atlamışlardı. PSP tam ortadan daha gözle görülür biçimde bölünüyordu; Pilsudski kanadının askeri ve yalnızca Rus-kar-

445) *Letters to Karl and Luise Kautsky*, s. 98-100. Altı çizilen bir-iki yer Rosa Luxemburg'undur.

şıtı çabalarına karşı beslenen hoşnutsuzluğu, Krakow'daki Daszynski'nin bir açık mektubu daha da pekiştirinişti. Daszynski Polonyalıların mücadelesini Ruslarınkinden açıkça ayırması çağrısı yapıyordu; Ruslar işi becerememişti, Polonyalılar kendi başlarına başarmakta özgür olmalıydılar. Daszynski'nin özellikle karşı çıktığı şey, elle tutulur devrimci amaçlara götürülemeyen, sadece ülke ekonomisini harabeye çevirmeye yarayan sürekli grev dalgalarıydı.[446] O haliyle grev hareketlerinin yetersizliğini SDKPİL de değerlendirmeye başlamıştı, en azından devrimi ileri götürme amacı açısından.

> Şimdilik durum şöyle: Bir yanda kavganın sonraki aşamasının silahlı çalışmalar *(recontres)* -Moskova'daki son olayları örnek alarak- olması gerektiği biçimindeki genel his. Bundan çok şey öğrendim ve hepsi de hayal edebileceğinden daha cesaret verici... Şu anlık Moskova, yenilgiden çok zafer diye görülebilir. Bütün piyadeler hareketsiz kaldı, kazaklar bile! Devrimcilerin kayıpları çok az. Korkunç fedakârlıkların hepsi burjuvazinin (yani askerler rastgele ateş etmeye başlayıp özel mülkiyet tanımayana kadar olayda hiç yer alınayan kişilerin) sırtına kaldı. Sonuç: Bütün burjuvazi öfkeli ve ayakta! İşçilerin silahlanması için büyük miktarlarda para veriyorlar -önde gelen devrimciler arasında Moskova'da yaralı bile yok sayılır.[447]

Uzayıp giden grev hareketlerinin büyük sefalete neden olduğu yadsınamazdı, özellikle hükümetin bir karşı saldırı başlattığı göz önüne alındığında. Eskiden grevci işçileriyle anlaşmaya varmaya çok hevesli işverenler artık tutumlarını sertleştiriyor, kapılarını işçilerin yüzüne kilitliyorlardı.

> Hareketimizin hassas noktası... anlatılamaz boyutlara varan sefalete yol açan işsizliğin korkunç derecede yaygınlığı... *voila la plaie de la revolution* (işte devrimin açtığı yara) -üstelik bunu önlemenin yolu yok. Ancak bunun yanı sıra sessiz bir kahramanlık ve bir sınıf bilinci gelişti kitlelerde, sevgili Almanlarımıza göstermeyi çok iste-

446) Bkz. "Open Letter", *Naprzod*, 3-5 Ocak 1906. Rosa Luxemburg'un yanıtı.
447) *Letters to Karl and Luise Kautsky*, s. 102-103, 11 Ocak 1906 tarihli. Altını Rosa Luxemburg çizmiş.

> rim... Buradaki işçiler kendiliklerinden, sözgelimi bir işte çalışanların haftalığından bir günlük ücreti bir kenara koyup işsizlere vermeleri gibi düzenlemelere gidiyorlar. Bu ortam gelecek adına iz bırakmadan geçmez. Şimdilik devrimin başardığı iş korkunç boyutlarda - sınıflar arasındaki uçurum derinleşiyor, koşullar keskinleşiyor ve bütün kuşkular temizlenip ortadan kalkıyor. Ve yurt dışında tüm bunları hiçbir şekilde değerlendiremiyorlar! Mücadelenin bırakıldığı söyleniyor, ancak sadece toplumun derinliklerine çekildi. Aynı zamanda örgüt aralıksız ilerlemeler kaydediyor. Sıkıyönetime karşın Sosyal-Demokrasi büyük bir gayretle sendikaları ayağının üstüne dikiyor... polis bu kitle hareketi karşısında güçsüz...[448]

Kitle grevinden bir sonraki silahlı ayaklanma aşamasına geçişin kuramsal yanı, Rosa Luxemburg'un olağan tavrıyla üstüne tam cepheden atıldığı yaşamsal bir sorundu. 'Genç aydınlar' (Rosa'nın en önemli yazılarında seslendiği okurları anlatan bir deyiş) kitle grevleri sürecinin bir sonraki silahlı ayaklanma aşamasına doğru (ve tarihsel olarak) sıçramasının diyalektik bir çözümlemesini bekliyorlardı. Rosa Luxemburg ilkin Ocak, Ekim ve Aralık aylarındaki üç genel grevi (ayrı ayrı hepsi de bir gelişme ve şiddetlenme evresini temsil eden grevler) çözümlüyordu. O aşamaları aşağıdaki gibi sıralıyordu:

> Devrimin ilk aşamasında devrimci proletarya güçlerini toparlayıp, kavgacı potansiyelini bir araya getirdi, ikinci (ve üçüncü) aşamada bu ordu proletaryanın özgürlüğünü sağlayıp mutlak egemenliğin iktidarını yıktı. Şimdiki sorun Çarlık yönetiminin son kırıntılarını da ortadan kaldırmak; proletaryanın özgürlüğünün daha da gelişmesini engelleyen şiddetin egemenliğinden kurtulmak.[449]

Rosa'nın silahlı ayaklanma anlayışıyla PSP'ninkini birbirinden ayırmak çok önemliydi. PSP'ninki umutsuzca bir hareket; kitle grev-

448) A.g.y., s. 110-111, tarih: 5 Şubat 1906. *Czerwonny Stzandar*, 16 Ocak 1906 (No: 44) ve 27 Ocak (No: 48).

449) *Z doby rewolucyjnej: co dalej?* Varşova 1906, s. 12. Bu kitapçık aynı başlığı taşıyan 1905 çözümlemesinin genişletilmiş ve ayrıntılarına inilmiş biçimiydi. (Bkz. *Czertvony Sztandar*, Nisan 1905, No: 25; kitapçığın ilk versiyonu Krakow'da birkaç ay sonra yeniden basılmıştı.)

lerinin başarısızlıkla sonuçlandığını, birkaç silahlı adamın cesurca eyleminin bütün proletaryanın başarısız kalan çabalarının yerini tutabileceğini iddia eden baştan aşağı yanlış çözümlemenin sonucuydu.[450] Rosa'nın kafasındaki silahlı ayaklanma ise, tam tersine, kitle grevlerini gerçekleştiren aynı kişilerce (yanlız daha fazlasınca ve daha kararlılarınca) gerçekleştirilecekti. Eylem çağrısını kitlelerin kendileri yapacaktı; bulanık kitleler/liderler karşıtlığı ilk kez, doğal olarak sağduyulu liderlerin izlemekte duraksayabilecekleri bir yola girmenin gerekçesi durumunda görünüyordu.

> Tek sözcükle, son grevlerin aldığı yön, devrim davasının geri çekilmekte ya da zayıflamakta olduğunu değil, tam tersine, ileriye gittiğini ve daha yoğunlaştığını, sosyalist liderlerin kitleler üzerindeki etkiyi yitirmeye başladığını değil, kitlelerin her zamanki gibi savaşın herhangi bir dönüm noktasında liderleri kendiliğinden daha ileri hedeflere doğru ittiğini kanıtlamıştır.[451]

Lenin de Sosyal Demokrat liderlerin konumlarını ne ölçüde hak ettiklerini çözümlediği zaman, sorunu çok benzer bir kapsamda ortaya koyuyordu. "Proletarya, grevden ayaklanmaya geçişi gerektiren, mücadelenin nesnel koşullarındaki gelişmeyi liderlerinden daha erken anladı."[452]

Büyük umutlar (ve bunlara yakışır çabaların) beklendiği günlerdi. Rosa Luxemburg, korkunç yoğunlaşma kapasitesiyle kendisinin bile o zamana dek hiç ulaşamadığı bir hızla yazıyordu. Çözümleme, açımlama, yazma, basma, dağıtma-devrimci kavrayış *(cognition)* ve onun kurama ve Sosyal Demokrasi'nin taktiklerine döndürülmesi süreci. Elyazmalarını basımcıların kandırılabilecekleri ya da basmaya zorlanacakları yere götürmenin gerektirdiği fırtına gibi koşuşturma, basımın denetlenmesi, kontrol, dağıtım ve en sonunda yeniden siyasal sürecin bıraktığı yeni izlenimlerle düşünceleri sindirip kağı-

450) Bkz. "Blanquism and Social Democracy", *Czerwony Sztandar*, 27 Haziran 1906, No: 82.
451) *Z. doby rewolucyjnej: co dalej?*, s. 14.
452) "Lessons of the Moscow Uprising", *Sochineniya*, C. XI, s. 147.

da geçirmenin gerektirdiği zihinsel çalışma –bütün bunlar öncelikle Rosa Luxemburg'un göreviydi. Aynı alanlarda liderlerle yeniden ilişki kurma, gizli toplantılar ve tartışmalar, Merkez Komitesi'nin politikasını kendi tamamen köşeli düşüncelerine göre açıklama olanağı ve en önemlisi bu kriz anında sevip hayranlık duyduğu adama yakın olduğunu bilme. Bu birkaç haftanın gelecek yıllar adına yaşamının en parlak anları olduğunun farkında bile değildi. Arkadaşlarının onu ilkin nasıl karşıladıklarını biliyoruz. Jogiches'in Rosa'nın varlığına kızmış olabileceği, siyasal açıdan ne denli verimli olursa olsun işbirliklerinin kişisel gerginliğin keskin kenarınca törpülendiği söylenebilir. Sadece on iki ay sonra ilişkilerinin içten ölümüne neden olacak virüs o işbirlikleri sırasında kıpırdanmaya başlamış olabilir.[453] Ancak an, kişisel kızgınlıklar anı değildi. SDKPİL yaşamında ilk kez faaliyetteydi, üstelik tam da hep duasını ettiği koşularda: Uzun süredir birbirlerine alışmış, sadece devrimci işleri için esrarengiz biçimde gelip giderek, ele geçmeleri durumunda kayıp en aza insin diye birbirlerinin ancak bir yönlerini tanıyarak, dışa karşı yalnızca kısa ve özlü sahte isimleriyle tanınan insanlardan oluşan bir grup profesyonel devrimciyle kaynaşmış, entelektüel bir açıklık ve iyimserlik havası. Tüm bunların ortasında da, en azından Rosa için, olağan bir yaşamın tuhaf gedikleri. Devrimlerin çok ender olarak günde yirmi dört saat sürdüklerini genellikle unuturuz -insanlar uyur, konuşur ve yerler; akrabalarını ziyaret ederler. Rosa Luxemburg'un da son on altı yılda yurt dışına gidişte ancak kısa sürelerle gördüğü bir ailesi vardı Varşova'da. Ailesi Rosa'nın dönüşünden olabildiğince yararlanmaya kararlıydı. "Kişisel olarak olması gerektiği gibi hissetmiyorum kendimi. Şimdilerde düzelmeme karşın fiziksel olarak zayıfım. Erkek ve kız kardeşlerimi haftada bir gün görüyorum, çok şiddetle yakınıp

453) Bkz. bu kitapta bölüm: IX. Ayrılışlarının nedeni, Rosa Luxemburg'un Varşova'dan ayrılışı ve Jogiches'in 1907 başında hapishaneden kaçışından sonraki dönemle sıkı sıkıya bağıntılı olaylara dayanır. Ancak, Rosa Luxemburg'un 1905'in ikinci yarısındaki mektuplarında dile getirilen bir bölüm kuşku ve endişeye bakarak, ilişkilerinin kötüye gidişinin o sıralarda zaten tohumlarını içinde taşıdığı kuşkumu gideremedim.

duruyorlar, ama *non possumus.*"[454] Devrimci coşkuların oluşturduğu üstyapının altındaki yaşamın günlük gereklilik ve düzenlemeleri asla tamamen görmezlikten gelinmezdi. Ocak 1919'da bile Rosa Luxemburg silahlı asker çetelerince Berlin'in dört bir yanında aranırken, dostu Clara Zetkin'e sakin sakin, olaylar yatışana dek ziyaretini kısa bir süre ertelemenin daha mantıklı olacağını yazıyordu hâlâ.

Ocak 1905'te SDKPİL devrime fiilen olup bitenlerle çok az ilintili bir çuval düşünceyle katılmıştı. Üyeleri en fazla birkaç yüz gizli eylemciden ibaretti. Şubat 1906'da, on beş günlük kısa bir açık ajitasyon döneminin ardından faaliyetleri tekrar illegaliteye çekilmesine karşın, partinin üye sayısı 30 bine ulaşmıştı; hemen hepsi zanaatkâr ve proleterdi.[455] Aynca partinin etkisi, düşüncelerine doğrudan ya da dolaylı olarak açık, geniş sayıda işçiler üzerinde görülmekteydi -entelektüel *points d'appui* (dayanak noktası) arayan grevcilerin söndürülemeyen ateşi.

SDKPİL devrime hızla yetiştikten sonra, takipçilikten önderliğe geçmeye kalkıştı. Sonraki adımın silahlı ayaklanma olduğunda bir görüş birliği vardı. Julian Marchlewski 1906 başında silah satın almak üzere Belçika'ya gönderildi.[456] İnisiyatif koyma anının ne zaman geleceğini, ya da gelip gelmeyeceğini kimse bilmiyordu; yalnız parti tarafından dikte edilemeyeceği, devrimci araç yine kitlelerce ileriye götürülmedikçe gerçekleşemeyeceği kesindi. Rosa Luxemburg'un bu noktada bakışı net ve özgüldü; gerekli itkiyi sadece yeni bir eylem dalgası sağlayabilirdi. Öyleyse gerekli atmosfer nasıl yaratılacaktı? Rosa Luxemburg'un görevi buydu. Şimdi bu sorunu nasıl ele aldığını irdelemeliyiz.

Birincisi, net bir programın açıklanması. O anın eşsizliği ve sunduğu diyalektik olanaklar saptanıp, hâkim olunması gerekiyordu.

---

*) Boşuna. (ç.n.)

454) *Letters to Karl and Luise Kautsky*, s. 103, 11 Ocak 1906.

455) Kalabinski ve Tych, "The Revolution in Poland", *Annali... Fellrinelli*, s. 247. 1907'de Londra'daki 5. Rus Kongresi'ne verilen resmi sayı 25.654'tü. Bkz. M. Lyadov, *Itogi Londonskogo s'ezda*, St. Petersburg 1907, s. 84.

456) Feliks Tych ve Horst Schumacher, *Julian Marchlewski*, Varşova 1966, s. 145. Ayrıca bkz. *Letters to Karl and Luise Kautsky*, s. 111, 11 Ocak 1906.

Her zaman dinamik bir araç olan program bu olanaklardan sonuna dek yararlanmak, hatta onların ötesine, sonraki aşamaya geçmek zorundaydı. Ne ütopyacı ne de bulanık olmalıydı; tam bir gerilim gerekiyordu. Parti ana devrimci görev olarak hep Çarlık otokarasisinin yıkılmasından yana olmuştu. Rosa'nın devrim çözümlemesi Bolşeviklerinkine çok yakındı: Özünde burjuva olan devrimi proletaryanın bağımsız öncü eylemi gerçekleştirecek; bu devrimden çıkar sağlayan ve yeni proleter hayaletten korkan burjuvaların tekrar otokrasinin kucağına düşmemesini prolataryanın üstünlüğünün korunması sağlayacaktı. Bu başarıların motoru her ne kadar işçi sınıfı olması gerekiyorsa da işçi sınıfı buna uygun ayrıcalıklar talebinde bulunmazdı; çünkü harekete geçmesi bütün toplumun yararınaydı.[457] Çözümleme işte bu noktada Bolşeviklerinkinden kalın çizgilerle ayrılmaya başlıyordu. Sözlerle olsun ima yoluyla olsun diktatörlükten söz edilmiyordu. Onun yerine, bütün toplum adına kazandığı başarılar işçi sınıfının bilincinin gerekli olan gelişmesinin koşullarını hazırlayacak, sonraki aşamadaki kapışma bu ortamdan doğacaktı: Almanya'daki gibi, burjuvaziye karşı proletarya. "Bu mücadeleler işçilerin düzeyini yükseltmek için yaşamsal önemde... Siyasal mücadele asıl olarak proletaryanın çıkarlarını savunup, yasalar üstündeki, bütün olarak toplumun politikası üstündeki etkisini genişletmeye hizmet eder."[458] Rosa Luxemburg, aktör olarak işçi sınıfıyla, çıkar sağlayıcı olarak yeni gelişen burjuva toplum arasındaki rol dağıtımını kalın çizgilerle ayırıyordu:

> Sorun siyasal düzeni oturtmak olduğunda bu bütün toplumun görevidir, ama sorun devrimin amaçlarının kollanıp gericilik kalıntılarının enerjik ve cesur biçimlerde temizlenmesi olayıysa, görev, mücadelenin asıl ruhunu oluşturan, bütün halka siyasal olgunluk ve bilinç götüren sınıfa, yani egemen proletaryaya düşer.[459]

457) *Czego chcemy? Komentarz do programa SDKPiL*, Varşova 1906, s. 29.
458) *A.g.y.*, s. 14.
459) *Rzecz o konstyuancie i o rzadzie tymczasowym*, Varşova 1906, s. 13-14.

Açık siyasal talep, Rusya'nın tümünü kapsayan, serbestçe seçilmiş ve devletin cumhuriyetçi yapısına karar vermekte gerekli yetkilere sahip bir kurucu meclisti. Kurucu meclis, Sosyal-Demokrasi'nin (proletaryanın örgütlü ve en bilinçli kesiminin) mücadeleyi iki cephede yürüteceği yeni savaş alanı olacaktı: Artçı savaşı yürüterek gericilikle bütün işin bitirilmesi ve siyasal açıdan olgunlaşan *burjuvaziye* yönelecek saldırının hazırlanması. Rosa Luxemburg bu mücadeleyi üç adıma bölüyordu: Birincisi, kurucu meclisin açılması; ikincisi, burjuvazinin devrime sadık kalmaya zorlanması; üçüncüsü, kurucu meclisten çıkan demokratik anayasal biçimlerin yürürlüğe geçebilmesine kadar kaleyi işçilerin geçici hükümetinin tutması. İşçilerin geçici hükümeti o zaman büyük olasılıkla kaleyi bırakır, geçici olarak üstlendiği yetkileri burjuva-cumhuriyetçi ellere devrederdi. Bu çizgi elbette, sosyalizmden önce kapitalizmin geleceğini varsayan ve işçi sınıfının eylemlerinin yönünü henüz özgül proleter amaçlara doğru çevirtmeyen, adım adım diyalektiğe bağlılığın mantıksal sonucuydu. Troçki'yle Parvus, uzun süreli bir kapitalist 'mola' almadan doğrudan sosyalist çözüme giden zincirleme tepki yani sürekli devrim anlayışlarıyla bu doyurucu olmayan açmazdan kurtulmayı deniyorlardı.[460]

Kurucu meclis daha sonra, SDKPİL'nin asgari programı olarak istediği tüm-Rusya Cumhuriyetine somut biçim kazandıracaktı. Ek olarak, bütün milliyetler kurtulacak, kendi kültürel gelişmelerini sağlama, ulusal eğitim sistemlerini kurma özgürlüğü, ana dillerini kullanma özgürlüğü, her etnik bölgenin özerkliği tanınacaktı. Seçimler gizli yapılacak, genel, eşit ve dolaysız oy hakkına dayanacaktı. Kentler ve köyler kendi kendilerini yönetip kentteki ve kırdaki öz yönetime aynı seçim süreçleri uygulanacaktı. Rosa Luxemburg, önemlerinin farkında olmakla birlikte, sovyetlere yönetici bir rol yüklemiyordu (yükleyen de yoktu zaten); sovyetler kendiliğinden

460) Burada Bolşevik ve Menşevik görüşlerle ayrıntılı bir karşılaştırma denemesine girilmeyecektir. Menşevik görüşler için bkz. L. Schapiro, *The CPSU* (anti-Leninist bir bakış), ve J.L.H. Keep, *The Rise Social Democracy in Russia*, Bölüm VII.

mücadele araçlarıydı, yalnız sürekli kuramsal yapıya kavuşturulmayacaktı. Sovyetlerin amaçtan çok hâlâ araç olarak kavranışı on iki yıl sonranın Almanya'sındaki *Spartakusbund*'un ilk düşüncelerine de egemendi. *Spartakusbund* liderlerinin (modası geçmiş Rus örneğinin esinlendirdiği!) işçi ve asker konseylerine daha olumlu ve kalıcı bir rol yüklemeleri için SDP çoğunluğunun kurucu meclisten yana hoş karşılanmayan bir talepte de bulunmalarıyla karşı karşıya gelmeleri gerekmişti.[461]

Seçim ilkesi, her düzeydeki memurlar ve yargıçlara uygulanmasıyla SDKPİL programının içine işlemişti. Program geri kalan yanıyla Fransız Devrimi'nde belirtildiği biçimiyle insan haklarının kusursuz bir ortodokslukla uygulanmasından ibaretti: Herkesin yasa önünde eşitliği, bireyin haklarının çiğnenemeyeceği, konuşma, matbaa kurma ve toplantı özgürlüğü, inanç özgürlüğü ve kadınların tam kurtuluşu. Bunlara Almanya'daki son sosyalist tartışmaların meyvaları da eklenmişti: "Sürekli ordunun kaldırılıp bütün halkın ordusunun kurulması -ülkenin barış içinde gelişmesinin en iyi güvencesi ve kapitalizmin boyunduruğundan tam kurtuluşu kolaylaştırmanın en iyi yolu budur."[462] Aynı kaynaktan zorunlu ve serbest eğitim, gümrük tarifelerinin ve dolaylı vergilerin kaldırılıp yerlerine mülke ve mirasa konan kademeli olarak artan vergilerin getirilmesi, son olarak cazip iş yasalarının yaygınlaştırılması talepleri de çıkmıştı. Etiket açıktır: Otokrasinin kaldırılmasını isteyen, eski 'Rus' isteği, Fransa'daki klasik burjuva devrimi örneğinden alınmış burjuva yasallığı ve eşitliği, son olarak Almanların kafasını kurcalayan doğrudan (dolaylı değil) vergilendirme ve halk milisi. Tabii hepsi de içlerinde çelişkiler ve güçlükler barındırıyordu.

Rosa Luxemburg, Polonya'nın en nazik konusu ve PSP'ye karşı çıkmanın ana noktasını oluşturduğu için, özerklik sorununa özel dikkat ayırmıştı. Kurucu meclis bütün Rusya'yı kapsayacaktı; yeni devletin temel anayasal biçimleri bütün Rusya'yı kapsayan bir organ

461) Bkz. cilt II, Bölüm XV.
462) *Czego chcemy?*, s. 47.

tarafından merkezi olarak kararlaştırılmalıydı. "Ancak her ülke Rusya içinde ayrı bir varlıktır. Ayrı kültürel yaşamlara sahiptir ve toplumsal-ekonomik biçimleri ülkenin geri kalan bölgelerindekilerden farklıdır."[463] Buna uygun olarak Varşova'da da, haklı ve ayrı olarak Polonya'yı ilgilendiren sorunlarla uğraşacak bir *Sejm*, yani ulusal meclis kurulacaktı. *Sejm* okulları, mahkemeleri, yerel hükümet merkezlerini etkileyen bütün konularla, ulusal kültürlerle bütün olaylara bakacaktı. Yetkisini Rusya'daki merkezden alıp bu özgül alanlarla sınırlı kalacaktı; büyük önemdeki siyasal sorunlar Rusya'da çözülecekti. Tabii Polonyalılar da diğer azınlıklarla birlikte merkezi hükümette oranlarına göre temsil edileceklerdi. Kimi liberallerin propagandasını yürüttüğü tam federal çözüm (aşırı tam bağımsızlık taleplerinden ayrı bir şey) işçi sınıfının yeterli temsilini önlemeyi amaçlayan bir burjuva hilesiydi; Polonyalı işçiler bu çözümü desteklerlerse, devrimci enerjiyi daha emin kanallara akıtınanın aracı olarak milliyetçilik kartına oynayan sınıf düşmanlarına arka çıkmış olurlardı.[464]

Rosa Luxemburg'un 1905'de ısrar ettiği gibi, SDKPİL sadece en yakın sınıfsal rakibi PSP'yle değil, çarlığa karşı muhalefetin görünürdeki halkasına girmiş burjuva partilerle de çatışmak durumundaydı. Onların içinde en önemlisi Ulusal Demokratlardı. Federalizme saldırı fiilen Dernowski'nin ulusal sorunla ilgili uzlaşma çözümüne bir yanıt oluyordu. Bunun için Rosa Luxemburg, birbiriyle çelişen iki program arasından çok dikkatli adımlarla sıyrılıp geçmek zorundaydı. Bir yanda PSP ve onun devrimci bağımsızlık talebi (devrimle bağımsızlığın yan yana konmasını birbiriyle bağdaşmaz diye ayırarak yanıt vermesi gereken bir talep), öte yanda Ulusal Demokratların çarlıktan koparmayı umdukları bir ödün olarak devrimci-olmayan yani reformist bir federalizm (onun da Polonya ve Rus burjuvazisinin çıkarlarının özdeş olduğunun gösterilerek mahkûm edilmesi, dolayısıyla iki işçi sınıfının benzer ve ortak tepki göstermeleri çağrı-

463) *Czergo chcemy*, s. 23.
464) *Rzecz o konstytuancie...*, s. 16-18, 31-33.

sı yapılması gerekiyordu). Yol çok dolambaçlı olunca, akıl yürütme de ister istemez karmaşıklaşıyordu; çelişkili iki ateş arasında dümeni sağlam tutmak Rosa Luxemburg'un ustalığına kalmıştı. Ne var ki Rosa bir kez daha, 1895'de ortaya attığı savını abartma problemiyle karşılaşmıştı; Polonya'nın bağımsızlığı gerçekten çok *demode* kalmışsa, bu kâğıttan kaplanı çapraşık bir tehdide dönüştürecek olan neydi? Bağımsızlığı burjuvazi de kitleler de istemiyorsa kim istiyordu? Rosa Luxemburg o günkü Marksizmin genel günah keçisini, çok zor sınıf denklemlerinin gizli anahtarını ortaya sürdü: *Petit bourgeoisie* (küçük burjuvazi).[465] İkinci (ve Üçüncü) Enternasyonal aydınları yıllarca alt orta-sınıfları diyalektik ürünlerinde vazgeçilmez ama önemsiz yeri olan bir şekilde ele almayı sürdürdüler. Ta ki, bu unutulan sınıf ansızın dehşet verici bir kuvvet toplayana ve (Faşistler ve Nasyonal Sosyalistler kılığında) kötüleyicilerinden acımasızca intikam alana kadar.

Devrimciler pek farkında değillerse de, 1906'nın ilk üç ayındaki çabalarının yoğunlaşması olayların akışının gerisinde kalmıştı. Tam da Rosa Luxemburg'un yeni yeni gelişen devrimci hareket adına entelektüel ve siyasal bir çerçeve yaratmak üzere makele ve kitap yağdırmakta olduğu bir anda, hareketin dalgası hızla geri çekildi. Aralık ve Ocak ayı başlarındaki son büyük çabaların peşinden gelen çok sınırlı hafif dalgalanmalar, Polonya'da ya da Rusya'da işçilerin kitlesel desteğini alabilecek güçten yoksundu artık. 1906'da toplam 1.180.000 işçi greve çıkmışken, bu sayı önceki yılda 2.863.000'di. Sanayi alanındaki hareketlenmenin yanı sıra, köylülerden gelen iyi ifade edilmemiş de olsa sürekli baskı, tek tek yerel terörizm ve yıkıcılık hareketlerine dönmüştü. SDKPİL bir süre duraklamanın beklenenden daha uzun sürdüğü şeklindeki bir umuda sarıldı. Galiçya'daki Zakopane'de 18-23 Haziran tarihlerinde toplanan 5. kongrelerinde delegeler, hemen hemen tam ittifakla, devrimin kısa sürede yeniden başlamasının beklenebileceği görüşündeydiler. Buna göre

465) *Rzecz o konstytuancie...*, s. 37. Ayrıca bkz. *Program federacji, czyli PPS w bledny kole*, Varşova 1906, s. 10-13.

gelecek kitle eylemi üzerinde daha iyi örgütsel denetim sağlamak, eylemlerin sivri ucunu hükümetin savunduğu kalelerin tam yüreğine yöneltmek üzere yeni önlemler planlandı. Mücadele daha siyasal, daha iyi örgütlü, en önemlisi daha disiplinli ve etkili yürütülmek zorundaydı. SDKPİL artık resmen yeniden birlik kuran RSDİP'e katıldığı için, bütün Rusya'yı kapsayan birlik mücadelesine özel bir vurgu yapılıyordu. Doğallıkla Rosa Luxemburg da Leo Jogiches de kongrede bulunamamıştı, ama kongreyi Julian Marchlewski açtı ve devrimci başarıları konu alan yaşamsal önemdeki raporu, en önde gelen ajitasyon ve disiplin uygulayıcısı Feliks Dzierjinski sundu.

Gelgelelim en iyimserler bile çok geçmeden devrim dalgasının çekildiğini kabul etmek zorunda kaldılar. Çarlık yöneticileri Mart 1906'da -bir yılı aşkın bir süredir ilk kez- karşı saldırıya geçtiler. Tüm kentlerde bir tutuklama rüzgârı estirilirken yıldırım hızıyla idamlar gerçekleştiriliyordu. Polis, ajanlarıyla devrimci örgütlere sızma çabalarını iki katına çıkardı. Orduya sivil yetkililerle yakın işbirliğine girmesi için sık sık çağrı yapılıyordu. Aynı zamanda sendikaların gelişmesi, işçilerin devrimci potansiyelini arttırıp örgütlemek üzere tasarlanmış da olsalar, fiilen enerjilerini siyasal eylemden daha doğrudan ekonomik taleplere yöneltmelerini getirdi. Yani SDKPİL'nin yeni ortaya çıkan sendikaları 'politik' tutma çabaları büyük ölçüde başarısızlığa uğramıştı. O ölçüde ki hükümet daha sonra sendikaların yasallığına izin vermediği zaman bile Sosyal-Demokrat liderler sendikaların değerine karşı besledikleri kuşkuları sürdürdüler. Rosa Luxemburg, bir kere, Almanya'da 1900'den beri çekişmekte olduğu benmerkezci ve disiplinsiz sendikal kişiliklerin Polonya ortamında, üstelik yetkililerin icazetiyle yeniden yaratılmasında bir yarar görmüyordu. Ama, sanayi alanındaki örgütlenmede görülen yeni eğilimi en güçlü etkileyen kesim Sosyalistler ya da Sosyal-Demokratlar değil, Sosyalistlerle rekabet etmek amacıyla kendi sendikalarını kuran Ulusal Demokratlardı. Programına uzlaşma ve ödün vermeyi alınış bu parti, o sıralarda tükenmiş ve bir parça hayal kırıklığına uğramış işçiler üzerindeki etkisini giderek büyütmekteydi. Elde edilen kazançların sağlamlaştırılmasını, ödün verme ha-

vası sürdükçe (hatta daha da sonra) yetkililerle sınırlı işbirliğine gitmeyi savunuyorlardı. İşsizlik ve sıkıntı ('devrimin açtığı yara') büyük bir darbe vurmuştu; grevden çok lokavt yapılıyordu ve bu, 1906 sonunda Lodz'daki Poznanski tesislerindeki büyük mücadelede doruk noktasına çıkmıştı.

SDKPİL devrimin sona erdiğini resmen kabul etmemekle birlikte (doğrusu edemezlerdi), kitle eyleminin yumruk yumruğa kavgada dağılmasını büyük ilgiyle gözleıniyordu. Onlar da liderlerinin çoğunu polis tuzaklarına kaptırmışlardı. Rosa Luxemburg'la Leo Jogiches ünlü Pavilion X'e kapatıldı, Marchlewski tutuklandı, ama tanınmayınca kısa sürede serbest bırakıldı, Leder de tutuklanmış, yargılanma bekliyordu. Merkez Komitesi en deneyimli konspiratörleri Henecki'yle Dzierjinski'yi Varşova'da bırakarak ilkbaharda Krakow'a çekildi. Yönetime karşı savaş amacından sapıp Ulusal Demokratların militan yandaşlarıyla pahalıya patlayan çatışmalarda heba olmuştu. Liderlik anlamsız dalaşmalar diye betimlediği (hem iki sosyalist parti arasında, hem de Sosyalistlerin ve Liberallerin örgütlediği işçiler arasında geçen) bu kavgaların aleyhinde bir tutum takınılmasını öğütlemek zorunluluğunu hissetti.[466] Devrimin pratik dönemi bitmiş; sindirme (ve kuramsal çözümleme) zamanı gelmişti. Sahnenin ortasına çıkma sırası yine Rosa Luxemburg'daydı. Ama o sırada, tüm çıplaklığı ve dehşetiyle hayatta kalabilme sorunu vardı başında.

Ocak 1906 sonunda Rosa Luxemburg, Karl Kautsky'ye şunları yazmıştı: "Luise Berlin'e dönmemi istemekte bin kez haklı. Önce buradaki çeşitli işlerimi bitirip sonra 'aile kutlaması' (parti kongresi) için St. Petersburg'a gitmem gerekmeseydi, hemen oraya hareket ederdim."[467] Berlin'den gelen ve Hamburg'da kitle grevleri yapıldığını, Alman sendika liderlerinin karşı saldırıya geçtiğini bildiren haberler Rosa'yı huzursuz etmişti. Yine devrimin otları öteki vadide

466) *Czerwony Sztandar*, 11 Haziran 1906, No: 76 ve 19 Haziran 1906, No: 77. Çağrı başlıktan imalıydı: "Walke idaowa zamiast Walki na pie sci (Yumrukla Döğüşmek Yerine Düşüncelerle Döğüşün) ve "Walka rewolucyjna czy rewolucjne awantumictwo?" (Devrimci Mücadele mi, Devrimci Serserilik mi?
467) *Letters to Karl and Luise Kautsky*, s. 108.

daha yeşil görünmeye başladı gözlerinde. Mart ortasında Berlin'e dönmeyi planlıyordu. Arkadaşları Varşova'daki durumu her zamankinden daha tehlikeli görüyorlar, ama o, ivedi açımlama ve propaganda görevlerini yine de olağanüstü biçimde yerine getiriyordu. Bunun üzerine Rosa Luxemburg Alman gazeteci kimliğiyle geçiş vizesini alıp dönüş yolculuğu için kesin düzenlemeler yapmaya başladı.

Ama darbe çok erken geldi 4 Mart (yeni takvimle) Pazar günü, karın erimekle erimemek arasında kararsız kaldığı, sıkıntılı bir gündü. Kontes Walewska diye birinin evine polisin yaptığı baskın iki tanrı misafirini, polisin Polonyalı devrimciler olmalarından kuşkulandığı (her ne kadar belgelerinde Anna Matschke ve Otto Engelmann isimleri geçiyorsa da) Alman gazetecileri yataklarından zıplattı. Rosa Luxemburg'un kesinlikle Varşova'da bulunduğu bilgisinin Almanya'dan gelen basın raporlarından edinildiği izlenimi vardı; sağ eğilimli gazeteler o günlerde Almanya'daki Rus devrimciler hakkında suçlayıcı hikâyelere yer veriyordu.[468] Biri erkek öteki kadın iki kişi bağıra bağıra sahte isimlerini ve masum olduklarını söyleyerek Belediye binasına kapatıldılar. Kesin kuşkular taşıyan polis, Rosa'nın kız kardeşinin evine de baskın düzenleyip fotoğrafları ele geçirdi. Numara yapma olanağı kalmamıştı artık. Jogiches'in durumu daha iyiydi; onun sahte ismi ancak Haziran başında belli olmuş, isminin açığa çıkması herhalde yine Almanya'dan kaynaklanmıştı. Alman hükümeti Rus polisiyle işbirliğinin gerektirdiği her şeyi yapıyordu.

Rosa Luxemburg yazgısını ölümcül bir ironiyle kabul etmişti:

> Talih. Umarım kalbine ağır gelmez. Yaşasın Dev... ve her şey ona bağlı. Kimi açılardan burada oturmayı (Alman sendikacı muhalifim) Peus'le tartışmaya girmeye tercih ederim. Beni oldukça yakışıksız bir durumda yakaladılar, ama onu unutalım. Burada, 'politikler'in, sıradan suçların ve delilerin bir araya tıkıldığı Belediye binasında oturuyorum. Hücrem gerçek bir mücevher; o günkü süsleriyle (olağan zamanlardan sıradan bir tek kişilik hücre) on dört konuk barın-

468) Bağlantıyı kuran Frölich'tir, s. 136. Frölich, Rosa Luxemburg'un Anna Matschke kimliğinin açığa çıkmasına muhafazakâr *Post*'taki bir makaleye bağlar, Dr. Tych, polisin harekete geçmesine *Post*'ta çıkan makalenin neden olduğunun belgeli kanıtı bulunduğunu bildirdi bana.

dırıyor, ne şans ki hepsi de siyasi vaka... Koşulların aslında cennete yakın olduğunu anlattılar, bir keresinde bir hücrede altmış kişi kalıp sırayla yatmışlar... Hepimiz üst üste ve yan yana dizilmiş tahtalarda, ringa balıkları gibi istif olmuş krallar gibi uyuyoruz, ama neşeli olmasını da biliyoruz -bir tek müziğimiz eksik: örneğin dün yeni bir meslektaşımız geldi, feryatlarıyla bizi yirmi dört saat nefessiz bırakan... pek çok politiği de histerik hıçkırıklara boğan deli bir Yahudi. Bugün nihayet ondan kurtulduk, geriye üç tane sakin kaçık *(meshuggene)* kaldı... Moralim her zamanki gibi mükemmel. Şimdilik gizli kimliğim iş görüyor ama sanırım çok sürmez... Genelde iş ciddi, ama 'olup biten her şeyin dert edilmeye değer olduğu' zamanlarda yaşıyoruz. Bunun için, neşeli ol, endişelenme, ömrün boyunca herşey mükemmel gitti... Sağlığın oldukça yerinde. Sanırım durumum ciddileştiği için çok geçmeden yeni bir hapishaneye sevkedecekler.

1) Kiranı öde, hepsini hemen geri vereceğim, çok teşekkürler.

2) Hemen basımevindeki Bay Alexander Ripper'e 2.000 Avusturya kronu tutarında bir havale gönder; adres olarak Varşova, gönderen yerini Herr Adam Pendzichowski diye yaz. O çevreden gelen başka hiçbir isteğe aldırış etme...

4) Benim talimatım olmadan, Karski'den (Marchlewski) de bir istek gelmezse başka kimseye para verme... Sevgili Karl, şimdilik Polonya ve Litvanya Sosyal-Demokrasisi'nin Enternasyonal (Bürosu) temsilciliğini sen üstlenmelisin. Onlara bu doğrultuda resmi söz ver; önünde sonunda toplantılara gidiş fonları yeniden çıkacak... Tutuklanma haberim peçenin tamamen kalkışına (Rosa'nın sahte isminin patlamasına) kadar yayımlanmamalı. Ondan sonra -zamanını sen belirlersin- öyle bir gürültü koparın ki, buradakiler yerinden sıçrasın. Bitirmeliyim, yüzlerce öpücük ve selam. Adresime doğrudan yaz: Bayan Anna Matschke, Belediye Hapishanesi, Varşova. (Burada) *Neue Zeit*'in editör yardımcısı olarak bulunduğumu unutmayın. Ama elbette dikkatli yazın..'[469]

Onu nasıl bir yazgı beklerse beklesin, hem parti için hem de kendisi için uğraşılacak ayrıntılar vardı. Rosa ancak böylesi stresli anlarında mali sorunlarının üzerine sakin bir kararlılıkla giderdi!

469) *Letters to Karl and Luise Kautsky*, s. 13-15 , 13 Mart. Mektup gizli gönderilmiş olmalı.

Varşova hapishanelerindeki koşullar gerçekten karmakarışıktı. Her polis baskını zaten sıkış tıkış doldurulmuş hapishanelere daha fazla tutuklu getiriyor, kimlik saptama ve sorgulama işi ilk başta rastgele uygulanıyordu. Her şey klasik Rus geleneğindeki gibi işliyordu; etkisizlikle birleşmiş bir hayvanilik. Rosa birkaç gün sonra Belediye Binası'ndan Pawiak cezaevine, 11 Nisan'da da kentin dışında Vistula kıyılarındaki Varşova Kalesi'nin ünlü Pavilion X'ine aktarıldı. Tehlikeli siyasal suçluların konulduğu kaleydi burası -bir zamanlar 1863'ün milliyetçi devrimcileriyle *Proletariat*'ın ilk üyelerinin, belli başlı bütün devlet düşmanlarının hapsedildiği bir yer. Hükümet devrimci muhalifler arasında karmaşık ayrımlara gitmekte pek yarar görmüyordu. Rosa'nın ailesi çok geçmeden onu ziyaret iznini aldı. Kız kardeşlerini "iki kat tel örgüden oluşan gerçek bir kafese, daha doğrusu mahkûmun bu çifte kafesten ziyaretçilerini ancak görebileceği büyük bir kafesin içinde serbest duran küçük bir kafese" konmuş bulmuşlardı. Rosa Luxemburg o sahneyi yıllarca sonra (başka bir mahkûmun, Karl Liebknecht'in karısını neşelendirmeye çalışırken) hatırlamıştı:

> Hapishanedeki altı günlük bir açlık grevinin tam sonundaydım ve o kadar zayıftım ki kale komutanı ziyaret odasına kadar beni taşımak zorunda kalmıştı. İki elimle kafesin tellerine tutunmam gerekiyordu. Hayvanat bahçesindeki vahşi bir hayvanla benzerlik kurulabilmesini kesinlikle güçlendirmiş olmalı bu durumum. Kafes odanın oldukça karanlık bir köşesindeydi ve erkek kardeşim yüzünü tellere dayamıştı. "Neredesin?" diye sorup duruyor, gözlüklerini buğulandıran gözyaşları yanaklarından akıp gidiyordu.[470]

Ailesi hemen onu çıkarmak için harekete geçti. İlk önerileri Rusya başbakanı Kont Witte'ye af başvurusu oldu. Rosa bunu gözü kapalı geri çevirdi. Sonraki sorun Almanya yurttaşı olmasının saptanmasıydı. Bu iddia sözde kalınayıp kanıtlanmak zorundaydı; Berlin'e bıkkınlık getiren mektuplar yazıldı, tabii yanıtlar gelmek bilmiyor,

---

470) *Letters from Prison*, Berlin 1923, s. 17, 18 Şubat 1917.

gecikiyordu.[471] Ailesi bunu Alman Konsolosu'na onun adına müdahale etmesi için bir çağrıyla pekiştirmeyi tasarlıyordu, ama Rosa yine öneriyi geri çevirdi; ne var ki ona aldırış etmeden Alman yetkililere yanaştılar. Haziran ayı sonunda erkek kardeşi serbest bırakılış formalitelerinden en önemli kısmını tamamlamak (kefalet yani fidye parası toplamak) için kısa süreliğine Berlin'e gitti.

Rosa Luxemburg'un devlet aleyhindeki suçu en ciddi suçlardan biriydi, dostları bunun ayrımındaydılar. Henriette Roland-Hoist getirdiği haberlerle Kautsky'lerin canını sıkmıştı, Clara Zetkin'le Mehring'ler de üzüldüler. Bebel iyi dileklerinin iletilmesini, olanaklıysa yardım teminatı verilmesini istedi. Kautsky bu mesajların hepsini SDKPİL'deki tanıdıklarına iletmişti.[472] Karşılığında Warszawski'den son haberleri aktarmasını rica ediyordu ama, Warszawski haklı olarak Berlin'deki korkuları yatıştıracak durumda değildi. Rus bürokrasisiyle olan gerginliğin en işe yarar yatıştırıcısı hâlâ paraydı.

> Söz verdiğim gibi, Rosa'dan haberler vereyim... İşler çok kötü. Askeri mahkeme tehdidi gerçekti. Sorunu parayla halletmeye karar verdik. Yapılması ilk gereken iddianamedeki suçlamayı başka bir maddeye aktarmaktı. Bu başarıldı... yakında herhalde genel af çıkacak, ancak Rosa'nın dışta bırakılması olası, işleri düzeltmek için elimizden geleni o kadar çok yapıyoruz ki, Rosa'yı (genel affın) dışında tutmayacak paragraflar bile yazıldı. Belki yarın ya da öbür gün daha iyi haberler gönderebilirim.[473]

Warszawski'nin uyarıları gereken etkiyi yaptı Jozef Luxemburg, kendisi geldiğinde, kefalet olarak istenen 3 bin rubleyi toplayabildi. Rosa o günlerde belki bilmiyordu ama, paranın neredeyse tümü SDP

471) Bkz. Rosa Luxemburg'un erkek kardeşinden Arthur Stadthagen'e mektup, 26 Haziran 1906, *Briefe an Freunde*, s. 34. Bu yazışmadan görünüyor ki, Luxemburg ailesinin Varşova'daki işyerinin telgraf kodu 'Luxemburgeois'ydı –devrimci bir sosyalist için ironik bir adres.

472) *Correspondence in Kautsky Archives*, IISH.

473) Adolf Warszawski'den Karl Kautsky'ye, 15 Mayıs 1906, IISH Archives, D. XXIII, 64.

yönetiminden alınmıştı.[474] Rosa her zamanki gibi devrimci tutumunu sonuna dek sürdürmeye, Alınan yetkililerinden olsun partiden olsun yardım istememeye kararlıydı. SDKPİL yönetimi para yoluyla ikna çabalarını, resmi-olmayan bir yolla sertçe misilleme yapacaklarını tehdidiyle pekiştirdiler; Rosa'nın başına bir şey gelirse önde gelen yetkililere misillemeyle karşılık vereceklerdi.

Morali yüksekti ama sağlığı hızla bozuluyordu. Hapishane doktorları sağlık nedenleriyle kefaletle resmen serbest bırakılına isteğini kolayca onaylayabilirlerdi. Aylarca süren hararetli faaliyetlerin yansıması büyük izler bırakmıştı. Saçına kır düşmeye başladı. Haziran'da bir tıp komisyonunun bildirdiğine göre "kansızlık, histerik ve növrastenik belirtiler, mide iltihabı ve karaciğer büyümesi" görülmüştü. Belki abartılıyordu ama, Rosa'nın kendisi de dostu Emmanuel Wurm'a "sararmış" göründüğünü, "çok bitkin" düştüğünü bildiriyordu.[475] Sosyal-Demokrasi'nin disiplini devrimcilere güneşte hemen hemen aynı gölgeleri düşürttürür; ama bir kere hapishaneye ve karanlığa tıkılınca, özgün kişiliklerinin tüm gizlerini üstlerinden atarlar. St. Petersburg'da Peter-Paul kalesinde kalan Parvus yazgısına yas tutuyordu; sanki inme inmiş gibi tek bir sözcük yazamıyor, düşünemiyordu. Yanında bir hücrede yatan Troçki ise kendini gerçeklikten soyutlamış, inzivaya çekilme fırsatını sevinçle karşılayarak devrimci sindirme süreçlerini tamamlamak üzere değerlendiriyordu. Sanki bir Oxford okulunda köşeye çekilmiş gibiydi. Sürekli devrim kuramının tam mantıksal uzantıları hapishanede tasarlanmıştı.

---

474) Buna ilişkin delil ikinci derecedir ama ben kesin sayıyorum. Rosa 1910'dan sonra açık muhalefet eğilimleri gösterdiği zaman, yer yer vefasızlığına ilişkin belli imalarda bulunuldu. SDP liderliğine özel bir borcu olduğuna gönderme yapılıyordu açıkça. 1907'de Bebel tükettiği fonunu kapatmak için yönetim adına resmen bir miktar para vermeyi teklif ettiğinde, yönetim tarafından 'alıkonulmak' istemediği için 'daha fazla ödeme' düşüncesini geri çevirmişti (Luise Kautsky'nin Amsterdam'da Wemer Blumenberg'e yaptığı açıklama). Son olarak ve en önemlisi, Bebel Temmuz'da serbest bırakılışından sonra otoriter bir dille yazıp Berlin'e dönmesini emretmişti Rosa'ya. Böyle bir emir verebilecek konumdaydı besbelli. Bkz. *Letters to Karl and Luise Kautsky*, s. 122; ayrıca Frölich. s. 139.

475) *Briefe an Freunde*, s. 41, 8 Temmuz 1906 tarihli mektup.

Hücresini paylaşmak zorunda kalan Rosa, hapishaneden kaçak yollarla çıkarılan elyazması çiziktirmelerden daha fazla yazması için gerekli dingin düşünmelere veremiyordu kendisini. Ama diğer yönlerden, devrimden söz ediyor, vazediyor ve hapis arkadaşlarından oluşan yakın çevresine devrim fikrini yayıyordu. Mektuplarında ancak birkaç umutsuz anla kesilmiş saldırgan ve kararlı bir neşeli hal görülür. Rosa bu neşesini Birinci Dünya Savaşı sırasındaki daha uzun süren ve çok daha kasvetli hapisliği boyunca koruyacaktı.

Yetkililere bir alay tehditlerin ve çağrıların, tıbbi teşhisin ve en önemlisi paranın cazibesi sonucu nihayet 8 Temmuz 1906'da serbest bırakıldı. Özgürdü, ancak Varşova'yı terk etmesine izin yoktu. Yapacağı fazla iş de yoktu. Devrim geri çekilmiş, liderlerin asıl simaları tekrar Krakow'a dönmüştü. *Czerwony Sztandar*'daki bir iki makale, Demowski'yle polemikler ve işçilere öğütler –artçı eylemi yürüten bir partinin son düşen mermileri bunlardı.[476] O anki asıl ilgisi Varşova'dan büsbütün uzaklaşmaktı. Dosyasının devredildiği Varşova'daki kamu savcısı Alman yurttaşı olmasının sıkıntısını çekiyordu hâlâ. Etkisiz bir bürokrasinin dağınık bürolarına sık sık yapılan çağrılar en katı yönetimde bile varolan bir gayri-resmi ilişkinin kurulmasını sağlamıştı; geveze bir Rus memurun sevinçle anlattığına göre, Ruslar gitmesine izin verseler bile, Alman polisi onun sınırın belli bir noktasından dışarıya çıkarılmasını zaten istemiş durumdaydı. Almanya'da önceki yıl Jena kongresinde yaptığı yıkıcı konuşmalar nedeniyle bir kovuşturma bekliyordu Rosa'yı.[477] Ancak hapishaneden bırakılışıyla asıl engel aşılmış oluyordu. Polisin kıskacı dışına çıkınca, gerisi zaman ve formaliteye kalırdı. Sonunda 8 Ağustos'ta (yeni takvimle) kayıtlı olduğu Finlandiya polisine rapor verme direktifleriyle Varşova'dan ayrılmasına izin verildi. O zamana kadar programı netleşmişti: Oraya toplanmış Rus devriminin liderlerine yakın olarak Finlandiya'da bir ay kadar kaldı. Alman okurlar yararına, tanık olduğu olayların uzun uzun düşünülerek hazırlanmış bir çözümle-

476) Bkz. *Czerwony Sztandar*, 30 Ağustos 1906, No: 102, s. 1-2.
477) *Letters to Karl and Luise Kautsky*, s. 126, 11 Ağustos 1906 tarihli mektup.

mesine başladı. Çünkü artık açıktı ki, sonraki önemli adımı yeni parti kongresi için Almanya'ya zamanında dönmek olmalıydı. Almanya yine çalışmalarının merkezi olacaktı. Temkinli ama büyülenmiş dinleyicilerine aktarabileceği dersler sayesinde etkisi artmıştı.

Rosa Luxemburg 1906 Haziran'ında yapılan SDKPİL kongresini kaçırmıştı. Belki daha önemlisi Rus partisinin geniş birlik kongresinde SDKPİL en sonunda bağlılık sözünü vermişti. İlk başta Şubat ayında St. Petersburg için tasarlanan gruplar toplantısı asla yapılamadı; polis baskısı nedeniyle tarafsız Stockholm'ün daha emin olduğuna karar verilmişti. Yeni bir birlik ve işbirliği duygusu RSDİP'i kaplamış görünüyordu. Rosa Luxemburg'un Rus liderlerini etkileyebilmesi için en ideal an bu toplantıydı. Her şeyden önce, neredeyse tam başarıya ulaşan Moskova ayaklanmasını gerçekleştiren Bolşeviklerin neye benzediklerini görmek istiyordu.

Devrim patladığında SDKPİL liderleri ve özellikle Rosa Luxemburg Menşeviklere yönelmişlerdi. Plehanov'la kişisel ayrılık asla giderilememekle birlikte, Rosa Luxemburg bir süreliğine Akselrod, Dan ve bilhassa Potresov'la nazik bir dostça ilişki kurmayı becermişti. Ancak 1905 yılı içinde, Menşevik politika geliştikçe, Rosa da yeni Menşevik *Iskra*'yı giderek eleştirmeye başladı; kişisel yorumlarında daha kaba bir ton kullanır oldu. Ama Martov, Akselrod ve Potresov'u tuttukları yolun hatalı olduğuna ikna etme ümidi beslediği sürece, açık polemiklere girmemek daha iyiydi. "Ben çok keskin bir polemikle -sırf sözler uğruna- bize gelmelerini son derece güçleştirmekten yana değilim. Kararı sözle dile getirerek onaylarını almayı tercih ederim."[478]

Rosa'nın en kararlı olduğu nokta Rus partisindeki kavgaların girdabına çekilmemekti; Kautsky'yle öteki önde gelen Almanları da bulaştırmamaya çalıştı. Ne zaman istenirse istensin -istenmediği zaman bile- o sıralarda Berlin'in sempatisini, özellikle maddi yardımını aramaya başlayan her iki Rus kampının elçilerine karşı ihtiyatla ve çekingence yaklaşmayı salık veriyordu. Rus hiziplerinden her birinin

478) Jogiches mektupları, Ekim ortası, 1905, IML (M).

bütün partiyi yalnızca kendilerinin temsil ettiği doğrultusundaki övünme dolu iddialarına fazla güvenmemesi için SDP'yi uyardı; Bolşevikler Finlandiya'da Tammerfors'da bir konferans düzenleyip tam bir parti kongresinin yetkilerine sahip olduklarını iddia ittiklerinde, Almanları, konferans kararlarını altında neler yattığını düşünmeden Almanca olarak yayımlamamaları gerektiği konusunda yine uyarıyordu.[479]

Mutlaka bir şey söylenmesi gerekiyorsa, Rosa Luxemburg Menşevik yanlısı biri olmaktan çok Lenin'e karşı biriydi. Menşeviklere yönelttiği eleştiriler Bolşevikleri daha fazla çekici göstermiyordu kesinlikle. Bolszynstwo -Polonya partisinde bilindiği haliyle- hâlâ darlığın, inatçılığın ve mantıksızlığın eşanlamlısıydı; Polonyalıların tutumlarında herhangi bir izi görülürse onaylanmayarak, hemen silinecekti.[480]

Rosa Luxemburg Varşova'ya varıp arkadaşlarıyla St. Petersburg ve Moskova'daki Aralık olaylarını tartıştığında, oldukça farklı bir tutum buldu karşısında. 1905'de Menşeviklerle ufak ama keskin kapışmalara yol açmış Rus liberalizmini gereğinden fazla önemseme doğrultusundaki üzülünecek eğilimin eleştirisi, St. Petersburg'da Menşeviklerin korkakça davranmalarının mahkûm edilip, buna paralel olarak Moskova'daki Bolşevik Sovyet'e hayranlık duymaya dön-

479) *SAZ*, 20 Haziran 1905.

480) Bolşeviklerin onayını olma Ortodoksluğun denek taşı haline gelince, Rosa Luxemburg'la Polonyalı liderlerin Rus hizbine karşı takındıkları tutum ayrıntılı komünist inceleme ve yorumlara konu oluşturdu. Bkz. A. Krajewski'nin Jogiches'e mektuplara yazdığı "Giriş", *Z. Pola Walki*, 1931, No: 11-12, s. 178; ayrıca "The SDKPiL in the Revolution of 1905-7", *a.g.y.* Eski soruna modern bir bakış için bkz. Jan Sobczak, "The anti-Menshevik position of the SDKPiL in questions of the intra-party struggle in the RSDRP in the period between the fourth and fifth RSDRP congresses", *Iz istorii polskago robochego dvizheniya*, Moskova 1962, s. 58-102; ayrıca Roman Werfel'le Julian Hochfeld'in polemikleri, *Po Prostu*, Şubat-Mart 1957, yeniden basım: Adam Ciolksz, *Roza Luxemburg a rewolucja rosyjwaska*, Paris 1961, s. 233-256. Ancak bugünkü Polonyalılar sorunu tarihe ve tarihçilere bırakmışlardır. Bkz. SDKPiL'yle ilgili resmi ideolojik değerlendirmelerde bu konuya sadece geçerken yapılan bir değinme, örneğin Feliss Tych, "On the 70th anniversary of the foundation of the SDKPiL". *Nowe Drogi*, Temmuz 1963, No: 7 (170), s. 25-37.

meye başlamıştı. İşler Varşova'da Berlin'dekinden epeyce farklı görünüyordu. Bolşevikler hiç değilse silahlı ayaklanmayı denemeye kalkışmışlardı. Polonyalı Sosyal-Demokratlar da geleceğin bu temel aşamasına bağlamışlardı kendilerini. Rosa Luxemuburg Moskova'daki Aralık olaylarını Polonyalı okurlara sempati ve coşkuyla aktardı.[481] Daha anlamlısı, Polonyalılar gerek Moskova gerekse St. Petersburg'daki olaylarla ilgili Bolşevik yorumu (Berlin'e giderken Varşova'ya uğrayan Lenin'in elçisi tarafından elden getirilmişti) kabul ettiler.

Bu hızlı değişimin nedeni neydi? 1906 başında Bolşevikler de Menşevikler de kendi devrimci strateji yorumlarını ortaya koymuşlardı; Lenin proletarya ve köylülüğün demokratik diktatörlüğü sloganıyla, Menşeviklerse burjuva devrimine daha ortodoks bir destek vererek. Lenin özellikle yakın taktiklere çok kafa yormuş, en keskin makalelerinden birinde kendi reçetesiyle karşıtlarınınki arasındaki zıtlığı sergilemişti.[482] Polonyalılar ağırlıkla Bolşeviklerin düşüncelerini paylaşıyordu; yine de 1908'e dek kendilerine özgü bir sloganla ortaya çıkmadılar. Bolşeviklerle Menşevikler arasındaki temel farklılık, iki tarafın da anlaştığı biçimiyle burjuva-demokratik bir devrimin sınırlarına ancak erişebilecek o günkü devrimde, proletaryanın işlevinin ne olacağı konusundaydı büyük oranda. Plehanov proletaryaya, tarihin o anında hâlâ mutlakiyetçiliğin feodal kalıntılarına karşı saldırının sivri ucunu oluşturması gereken burjuvaziye göre ikincil, destekleyici bir rol yüklerken; Lenin'le Rosa Luxemburg'un gözünde proletarya, burjuva kapitalist bir toplumun, onun içinde anti-kapitalist mücadalesini geliştirmeye devam edebileceği liberal demokrasinin yaratılmasında ana kuvvet olacaktı -doğrusu da olması gerektiğiydi.

Ne var ki burada söz konusu olan, son noktada girift bir Marksist yorumlama sorunu değildi yalnızca. SDKPİL, Bolşeviklerin Rus devriminin eylemcileri olduklarını gösterdiklerine, dolayısıyla aynı

481) "Armed revolution in Moscow", *Czerwony Sztandar*, 3 Ocak 1906, s. 1-2.
482) "Two Tactics for Social democracy in the Democratic Revolution", *Sochineniya*, C. DC, s. 1-119.

ölçüde etkin Polonyalıların doğal müttefikleri haline geldiklerine karar vermişti. RSDİP'in Stockholm'de Nisan 1906'da yaptıkları 4., yani birlik kongresinde Bolşevikler, Polonyalıların önüne kırmızı halı serdiler. Polonyalılar da karşılığında çeşitli önemli konularda Bolşeviklerin kongre çoğunluğunu elde etmelerinde yardımcı oldular. Kongreye yalnız Polonyalılar kabul edildiğinden, SDKPİL temsilcileri Rus partisinin Merkez Komitesi'ne girmişti. Gayri-resmi olarak tuhaf bir paralellik baş gösteriyordu: Bir yanda SDKPİL'yle Bolşevikler, öte yandan Menşeviklerle PSP-Sol kanadı. Yalnız PSP-Sol kanat Rus hareketinin dışındaydı. İlk başta benzer tutum ve programların rastantısal ürünü olan bu saflaşma çok geçmeden daha özgül desteklerle pekiştirildi. Resmi birlik görüntüsünün arkasında iki Rus hizbi de ayrı varlıklarını ve örgütlerini korumaktaydılar, özellikle Bolşevikler; ikisi de ittifak arayışı içindeydi ve Polonyalılar da birbirlerine karşı giriştikleri bitmek bilmeyen polemiklerinde Rusların resmi desteğini almaya pek hevesliydiler. Ama bu durum daha ilerideki dönemlerde görülecekti. Rosa Luxemburg'la arkadaşlarına göre 1906 yılında devrimin en önemli başarılarından birisi Rus kongresinde parti birliğinin (gelecek yıllarda korunması için büyük uğraşlar verecekleri ve son kertede kendileri için Bolşeviklerle ittifak yapmaktan daha büyük önem taşıyan bir birlik) resmen somutlanmasıydı.

Rosa, Finlandiya'ya Ağustos'un ikinci haftasında geldi. Devrim liderleri, Finlandiya'nın görece güvenlikli olan ama St. Petersburg'un elini uzatabileceği bir alan içinde kalan Kuokkala'ya yerleştiler. Yaşamları tuhaf bir tek düzelikle sürüyordu –gün boyunca başkente gizlice girişler, akşamları sessiz Kuokkala'ya geri dönüş, sabahın erken saatlerine dek süren dumanaltı toplantılar. Rosa Luxemburg zamanının çoğunu Lenin'le ve Lenin'in yakın Bolşevik çevresiyle geçiriyordu. Rosa, Lenin'le kişisel olarak önceden sadece bir kere, 1901'de Münih'deyken karşılaşmış, o da *Iskra*'nın ilk dingin günlerinde Rusların gizlilik dikkatinin olanak verdiği biçimde Alman Sosyal-Demokratlarla kurdukları tek bağlantı olan Parvus'un aracılığıyla gerçekleşmişti. Nihayet en sonunda, polemikler ve uzaktan besle-

nen soğuklukların ardından, birbirlerini iyi tanıma fırsatını yakalamışlardı. Rosa akşamlarının tümünü Lenin'in kalmakta olduğu Leiteisen ailesinin evinin zemin katındaki dairesinde geçiriyor, Rus devrimi üzerine Lenin, Zinovyev, Kamanev ve Bogdanov'la uzun görüşmeler yapıyordu.[483] Onlarda ciddi bir etki bırakmıştı: "Rus Devrimini doğru olarak ve bütünlüğü içinde değerlendirebilen ilk Marksist."[484] Lenin'le Rosa Luxemburg arasındaki kişisel sempati (Lenin'in bütün dostlukları gibi karşılıklı entelektüel saygıya dayanan) o sırada doğup, parti farklılıklarından ileri gelen polemiklerin köpüklerinde boğulana kadar altı yıl sürecekti. O zaman bile bir kişisel sempati kıvılcımı yeni düşmanlıklardan her zaman baskın çıkıyordu.

Ne denli büyüleyici gelseler de, o tartışmalar Rosa Luxemburg'un Finlandiya'daki asıl amacı karşısında ikincil bir yer tutuyordu. SDP'nin Hamburg eyalet örgütü genelde Rus devrimi, özelde kitle grevi üzerine bir kitapçık yazmakla görevlendirmişti onu. Bu kitapçık Rosa Luxemburg'un gelecek SDP kongresi için Mannheim'da yapılacak Alman partisinin sahnesinde yeniden dramatik bir çıkış yapmasına yarayan bir metin işlevi görecekti. Ayrıca Rosa'nın geçen yılın büyük olaylarına ilişkin düşünülüp taşınılmış yargılarını gösterecekti. Finlandiya'daki zamanının çoğunu bu çalışmaya ayırıyordu. Bir kadın ressam ve partili yoldaşın kır evinde, *dacha*'da, Rusların sonu gelmek bilmeyen tartışmalarına, toplantı ve komitelerine yakın, ama göbeğinde bulunmayan bir yerde kalıyordu. İlgisini Almanya'ya dönüşüne yoğunlaştırdığından araştırmalarına yardımcı olmak ve Almanya'daki koşulların kokusunu hep canlı tutmak için Kautsky'lerden ısrarla en önemli Alman gazetelerinin kopyalarını istiyordu. Okuduklarına doğal olarak sevinemiyordu; yine de patlamaya hazır, bilinen coşkunluğuna dönmek üzereydi. Sağlığının hızla düzelmesiyle birlikte kafası da olağan durumunu alıyordu tekrar. Tekrar çalışmak için duyduğu sabırsızlık artmaktaydı. Aleyhinde açılan ve zamanı yaklaşan kovuşturmayla ilgili haberleri almak için

483) N. Krupskaya, *Memories of Lenin*, s. 112. Krupskaya'nın anılarında yanlış olarak tarih Haziran, yer St. Petersburg diye geçiyordu.
484) Bkz. G. Zinoviev, *Zwei grasse Verluste* (Petrograd Sovyeti'nin oturumunda konuşmalar, 19 Ocak 1919), Petrograd 1920, s. 18.

de sabırsızlanıyordu; "burnumun ucuna Prusya özgürlüğünün kokuları gelir gelmez (bilirsin, bende burun her zaman, her şeyden önde gider) kısıtlayıcı parmaklıkların arkasına konmak" istemiyordu.[485] Ama dostlarının ona gerekli bilgileri vermeleri de kolay değildi; durum hâlâ askıdaydı ve Rosa'nın bilgiye susamışlığına hiç aldırış etmeyen kamu savcısı, Rosa Luxemburg aleyhine olduğu kadar Bebel aleyhine de işlem yapmakla uğraşıyordu.[486]

Rusya'da geride bıraktığı umutlar siyasal rüzgârlara açık gözüküyordu. Varşova bile St. Petersburg'dan daha iyi durumdaydı; St. Petersburg, "sokaklarındaki hiç kimsenin bir daha devrim gibi bir şeyin olacağının farkında görünmediği bir yerdi".[487] Gelgelelim, kendisi ne kadar Varşova'ya dönmeye 'kaşındığını' iddia etse de, onu çeken şey siyasal değil, kişisel nedenlerdi. Ne olursa olsun böyle bir yolculuk gündemdışıydı, ailesi polisin her yerde at oynattığını bildirmişti; dostları ve ilişkileri "attıkları her adımda gerçek bir ölüm tehlikesi" hissediyorlardı. Rosa'nın tutuklu arkadaşlarının yazgısı ciddi bir uyarı niteliğindeydi. Bir kısmının davasına idari kararlarla bakılırken, Jogiches yargılanacaktı. Kimliğinin saptanması aylar sürmüştü, ama polis bir kez Leo'nun asıl ismini ortaya çıkarınca (Rosa'nın Almanlardan yeminli ifadeler sağlayarak onu koruma çabalarına karşın), suçlamalar "anayasada belirtilen monarşik yönetim biçimini silah zoruyla devirmeyi tasarlamak"la kalmayacak, "Polonya'nın bağımsızlığını sağlamaya çalışmak" gibi ironik bir ek yapılacaktı. Varşova bölgesinin askeri komutanı farklı türden devrimciler arasındaki ince ayrımlarla ilgilenmiyordu. Leo'nun yargılanması Ocak 1907'de yapıldı, iddianamecle Rosa Luxemburg'un adı da geçiyordu, ancak Rosa elbette duruşmaya gelmeyi kabul etmedi. Jogiches suçu-

485) *Letters to Karl and Luise Kautsky*, s. 119, tarih 7 Nisan 1906.

486) 1905 Kongresi'nin yapıldığı Jena, Thuringia'da olduğundan davanın sorumluluğu eyalet yetkililerindeydi. Reich'deki üstleri Bebel'i mahkûm etme umudunun olmadığını, ama Rosa Luxemburg için her türlü şansa sahip olduklarını söyleyerek kamu savcısına yardım ediyorlardı. Reich'a Adalet Bakanlığı Raporu *(Reichswuslizamt)*, 17 Ekim 1905, Archivalische Forschungen, C. 21, *Die Auswir-kungen... auf Deuslschland*, s. 140. Yetkililer gözle görülür biçimcle Rosa'yı yeniden 'ele geçirme'ye kararlıydı.

487) *Letters to Karl and Luise Kautsky*, s. 135, 26 Ağustos 1906.

nu kabul etmek şöyle dursun, konuşmayı bile reddetti; üç günlük yargılanma sırasında kibirli suskunluğunu sürdürdü, ihanetin yanı sıra asker kaçaklığından hüküm giydi; her siyasal eğilimden binlerce mülteci gibi o da 1891'de yurt dışına çıkarak askerlikten kaçmıştı. Ceza ağırdı -Sibirya'da sekiz yıl ağır çalışma, ömür boyu orada oturma zorunluluğu. Ama Parvus ve Troçki gibi o da sevk edilmeden hemen önce kaçtı; kaçışına bir polise rüşvet vererek Hanecki yardım etmişti.[488] O günlerde Rosa Luxemburg da birkaç aydan beri yeniden Almanya'da bulunuyordu.[489]

Rosa, Kuokkala'dan 14 Eylül 1906'da ayrıldı. Almanya'daki durumu hakkında (Prusya polisinin onu elinde bir tutuklama belgesiyle karşılayıp karşılamayacağı konusunda) bir netlik yoktu hâlâ. Ama Rosa artık umursamıyordu; imparatorluk mahkemelerinin onunla ilgili işlemleri sonsuza dek sürüncemede bırakmasının sonucunu beklemesini öğütleyen aşırı ihtiyatlı avukatların canı cehennemeydi. Hamburg'dakiler, Rosa'nın onlara iki hafta önce göndermiş olduğu el yazmalarına göz atmaları için birkaç hafta kalmasında ısrar ettiler. Rosa son haftaların Alman basınını okuyunca hoş bir savaş duygusuna kapılmıştı zaten; Alman basınının kaçamaklı dili (Türkleri bekleyen Çar'a benzeterek) 'Plevne'deki hasta' duygusu veriyordu Rosa'ya – Rosa Luxemburg'un tekrar kavgaya atılmaya hazır olduğunun kesin bir belirtisiydi bu.[490] Rosa için daha fazla dinlenme, deneyimlerin ağır ağır ve karmaşık bir biçimde kurama dökülmesi sorunu yoktu. Çalışmalarının bir sonraki ve önemli aşamasına göz kırpmaktaydı bile: Alman parti kongresi. Clara Zetkin'den "Mannheim'daki Rhen müzik festivali"ne gelmesi için çağrı almıştı. Rosa'nın yanıtı şarkı sözü gibiydi: "Orada olacağıma bahse gir."

Rus devrimi Rosa Luxemburg'un yaşamındaki en temel deneyimdi. Alman partisinin politikasında hissettiği belirsiz hoşnutsuz-

488) Bkz. J. Krasny, *Tyszka,* Moskova 1925, s. 18-19.

489) "Bana verilen on beş yıl ağır çalışma cezasına gelince. Askeri Mahkeme'den resmi bir bildirim gelmedi bana; sonucu bu raporu doğrulayacak ya da yalanlayacak bir durumda değilim." Rosa Luxemburg'un *Vorwärts*'e mektubu, 22 Ocak 1907, No: 18, Ek 1, s. 2.

490) *Letters to Karl and Luise Kautsky,* s. 132, 22 Ağustos 1906.

luklar (eskiden hissettiği ama tam çözümlenmemiş) Rus deneyiminden kaynaklanan belirli bir öğretiye dökülecekti. Rosa görüşlerini ilkin Alman yönetimine, sonra bütün partiye beğendirmeye çalıştı; en sonunda bütün SDP yapısına karşı bir muhalefet oluşturup, derslerini dar tabanından yıllarca kendisini dinleme zahmetine katlanan herkese yaymaya çalıştı. Anlamlıdır, asıl müttefiklerinden pek çoğu Rus deneyimini yaşamış kimseler, Marchlewski ve o sıralarda tanınmayan Radek gibi kişilerdi. Sadık bir izleyici ve dost olan Clara Zetkin de inancının yerine deneyimle ya da kavrayarak değerlendiremediği bir şeyi geçirebilmişti. Savaş başladığında dağıtılmaya hazır, çetin sınavlardan geçmiş bir muhalefet öğretisi vardı elinde. Yönetimin teslim oluşunu içine sindiremeyen herkesi o öğreti çevresinde toplayabilirdi.

Bütün yetenek ve çabalarına karşın, Rosa'nın devrime Polonya zemininde yaptığı katkının yazgısı, ciddi bir iz bırakmayacak şekilde oldu. Tasarladığı sonraki adım hiç atılamadı: Proletaryanın hem kapitalizmle kaçınılmaz kapışmanın *koşullarını,* hem de kapışmayı zorlayacağı bir demokrasiye varan geniş kapsamlı proleter eylemler. Sonraki adım ya proletaryasız yüzeysel bir liberalizm, ya da proleter-köylü bileşimiyle Lenin'di; ya bağımsız bir Polonya, ya da ulusal soruna Stalinist çözümdü, ikisi de Rosa'ya hoş gelmiyordu -özellikle paralel bir Alman alt üst oluşu gerçekleşmeden ve tecrit olmuş haliyle. Rosa'nın Polonya'yla ilgili 1905-1906'daki makale ve broşürlerini okuyan biri için ütopyacı iyimserlik duygusu, yapay ve genellikle gerçekçilikten uzak inançlar sistemine hapsedilmiş kitlesel çalkantılar anlayışı ezici ağırlıktadır. Kapsamı ve yoğunluğu sürekli gelişen kitle eylemlerinin tartışmaya açık olduğu önermesi abartılmıştı. Disiplinli ve kararlı bir liderler grubunun, seçkin bir kesimin, var olan toplumun silahlı direnişini kırmak üzere zorunlu bir ek itkinin koşulları yoktu. Devrimci bir kent proletaryasından gelen kitle desteği tabanı bilindiği üzere Polonya'da Rusya'dakinden daha geniş, köylülüğün toprak açlığı ve kuvveti daha zayıftı; bununla beraber 'aynıların daha fazlasıyla' (Rosa Luxemburg tüm yaklaşımını buna dayan-

dırıyordu) bir toplumsal devrim gerçekleştirilmesi açıkça gündem dışıydı. Üstelik Rosa'nın ulusal soruna getirdiği çözüm, mülteci yaşamının hizip çekişmelerinde doğan ve orada beslenen oldukça soyut düzeydeki tartışmaların sonucunda geliştirilmiş bir varsayımdan ibaretti; bütün bilgeliğine ve ikna gücüne karşın, onları gerçek bir devrimci durumda uygulamaya sokma girişiminin umutsuz olduğu anlaşılmıştı. Rosa üç ay kendini tamamen Polonya çalışmalarına vermek ve yaptığına dair bir inanç beslemekle birlikte, sonuçlarını Rusya Polonyası'ndan başka yerlere uyguladığında çalışmalarının belki de en doğru biçimde değerlendirilmesi fırsatını kendisi sunuyordu.

Asıl yeri Almanya'ydı ve orası kalacaktı. Rus devriminin deneyimlerinden yaşama şansı bulunan ve pratikte sınanabilecek bir öğretinin doğacağı yer orasıydı. Katılımcı bir kitlesel proletaryanın Rosa'nın toplumsal yönelimini uygulayabilir hale getiren bir sınıfın toplumsal bakımdan gerçekten nesnelleşebileceği yer Almanya'ydı. Kitlelerle liderlerin ayrı ve birbiriyle çatışan unsurlar olduğu anlayışı ancak Almanya bağlamında bir anlam kazanabilirdi. Bütün gereken, Almanya'da bir 'Rus' ortamı, 'Rus' gibi hareket etme isteğiydi; Rosa Luxemburg artık bunu yaratmaya koyuluyor, en azından insanlara ortaya çıktığında bunu tanımalarını öğretiyordu. Çünkü Rosa'nın Rusya'dan alıp getirdiği şey son kertede çözümleme ya da bilgi değil, bir ruhsal durum olarak devrimin içinde taşıdığı korkunç koruyucu güçtü. Politika ne olursa olsun, önemli olan bu ruhsal durum, planlamak yerine yapmayı öne çıkaran ahlâki özgürlük, öğretmekten çok bir şeye katılmaktı. Bütün kanıt ya da uygulanabilme özelliği gerekliliklerine karşın buna inanan Rosa Luxemburg'un 1906 yılındaki reçeteleri, pratik içeriklerine bakarak çok katı bir şekilde değerlendirilmemelidir. Başarılı bir Rus devrimi için değil, Almanya için, Rus tipi eylemin Alman koşullarına aktarılması için bir ön deneme işlevi görüyordu bu reçeteler. Rosa Luxemburg öğretisinin özünü basit bir anlatımla kısaltıyordu: "Devrim muhteşem bir şeydir, başka her şey zırvalıktır."[491]

491) *Briefe an Freunde*, s. 44, 18 Temmuz 1906.

9
KAYIP YILLAR
1906 – 1909

Rosa Luxemburg 1906 Eylül başlarında Finlandiya'dan dönerek kitle grevi kitapçığının yayımcısıyla Hamburg'ta birkaç gün geçirdi. Neyle karşılaşacağını zaten biliyordu.

> Hamburg'daki insanlar, yazdıklarına bakarsak... hiç de hoşnut değiller, *Vorwärts* kedinin sütün çevresinde döndüğü gibi (kitle grevi) sorununun çevresinde dönüyor. Elbette August Bebel'in direktifi bu; kendisi bir kasırga gibi esebilsin diye başkalarının geride durmasını ister Bebel her zaman. Yalnız o kasırganın hangi yönde esceği asla bilinmez.[492]

Rosa Luxemburg'a gelince, yeni kısıtlılık atmosferi tuhaf ve anlamlı bir olayla birlikte ortaya çıktı. Rosa, Mannheim kongresine za-

---

492) *Briefe an Freunde*, s. 37, Finlandiya'dan, Ağustos 1906 sonu (*Mass Strike, Party and Trade Unions* adlı bu kitapçığın ayrıntılı bir tartışılması için bkz. bu kitapta bölüm VI).

manında yetişebilsin diye Kuokkala'dan bir ay kadar önce el yazmaları göndermişti, artık sadece provaları okumayı bekliyordu. Ancak SDP yönetimi son ânda pürüz çıkardı; orijinalin geri çekilip basım kalıplarının yok edilmesi gerekiyordu (polis baskınlarına karşı olağan bir önlemdi bu); onun yerine sivri tonu törpülenmiş bir versiyon çıkarıldı. Amaç, sendika liderleriyle kurulan yeni ilişki dengesini bozmaktan kaçınmaktı. Ancak partinin kitapçığı yazınakla görevlendirdiği bölge örgütü (1905'in en güçlü grevlerine Hamburg'da rastlanmıştı) bu müdahaleye çok kızdı. Gecikme yüzünden Rosa birkaç endişeli gün geçirdi.[493] Daha önemlisi, kitapçığın delegelere dağıtılacak radikal bir özet olmaktan çıkması anlamına geliyordu bu durum.

23-29 Eylül'de Mannheim'daki kabarmanın (katılanların çoğunun tahmin ettikleri gibi) yalnızca bir yangın söndürücüsünün köpüğü olduğu anlaşıldı. Revizyonistlerin organında belli bir rahatlama sonucu yazıldığı gibi, "yeni devrimci ruhun Mayıs ayındaki kısa süren çiçeklenmesi ne mutlu ki sona erdi, parti yine bütün kuvvetiyle parlamentodaki gücünden olumlu biçimde yararlanıp o gücü genişletmeye verebilecek kendini".[494] Rosa'nın Rusya'dan getirdiği taze devrimci coşkunun böyle bir ortamda düştüğünün gözlenmesi acı vericiydi.

Rosa'yı olumsuz etkileyen ilk şey, sendika liderleriyle parti yönetimi arasındaki anlaşmaların çok kalın bir haleyle gizlenmesiydi. (Katılanlar dışında) anlaşmaların kesin içeriğini kongrede hiç kimse bilmiyordu; böyle bir anlaşmanın varlığına ilişkin bile güçlü kuşkular besleniyordu. Ancak yönetimin, 1905 başlarında yapılan Köln Sendikalar Kongresi'nde kabul edilen, siyasal kitle grevinin ağza bile alınamaz nitelikte olduğunu ilan edip o günlerde partinin eleştirilerini üstüne çeken kararın, aslında partinin aynı yıl içinde daha sonraki bir zamanda gerçekleştirilen Jena kongresindeki kitle grevi kararının bir doğrulanması olduğunu iddia etmesine yönelik ani ve

493) *Collected Works*, C. IV, s. 389 (Giriş). *Briefe an Freunde*, s. 38, Arthur Stadthagen'e, 20 Eylül 1906.
494) *SM*, 1906, C. X, No: 2, s. 914.

olağan dışı girişimi başka nasıl yorumlanabilirdi ki? O karar, zamanında Rosa'ya doğru görünüyordu, ama artık baştan aşağı yeniden yorumlanarak geçersizliğinin gösterilmesi gerekliydi. Ama kitle grevi bir yana, sendika ve parti liderleri arasında gizliden gizliye yürütülen bu çekişme neyin nesiydi?[495]

Kongre boyunca özgül ve en önemli sorun olan partiyle sendikalar arasındaki ilişki sorununa tekrar tekrar döndü Rosa.[496] Parti yönetimi olsun sendika liderleri olsun, anarko-sendikalizmin, Marksist Sosyal Demokrasinin bu eski ucubesinin tehlikelerine büyük vurgu yaptılar; anarşizme karşı çıkışın basit yankıları içinde kitle grevi düşüncesinin bütünüyle ve acı sızı vermeden ölüme terk edilmesinin kolay bir yolu bulunabilirdi. Ancak parti yönetimini, anarşist diye niteleme yolunu seçtikleri birine karşı sendikaları desteklemeye bağlamakla, siyasal üstünlüğünü ve bağımsız yargı gücünü fiilen geri çekmiş oluyordu parti.

> Sendikaların Sosyal-Demokrasi'yle ilişkisinin, köylülerin evliliğine benzemesinden korkarım. Köylü kadın erkeğine, "Anlaşırsak senin isteklerin ağır basacak, anlaşmazsak benim isteklerim yerine getirilecek," der... Yönetimin önerdiği gibi kıçlarına bir tekme vurarak anarko-sendikalistleri partiden kovarsak, bir yandan sağa kapıyı açık tutarken öbür yandan sola kesin sınırlar getirecek enerji ve kararları bulmak isteyenlere üzücü bir örnek oluşturmaktan başka bir şey elde etmeyiz... Bizim saflarımızdaki anarşizm, sağın aşırı taleplerine sol bir tepkiden öteye gitmez... Hiç değilse eski ilkemize bağlı kalın: Görüşlerinden dolayı kimse partiden atılmaz... Çok sağda yer alan birine hiçbir zaman tekme vurmadığımız için, çok soldakileri kovma hakkına da sahip değiliz.[497]

Rosa Luxemburg, bu değişimin arkasındaki yeni faktörün sendikalar olduğunu anlamıştı; sadece birkaç liderine değil, sendikaların kurumsal etkisine 1898'den beri ilk kez açık saldırı yöneltiyordu.

---

495) *Protokoll... 1906*, s. 261.
496) *A.g.y.*, s. 315.
497) *A.g.y.*, s. 316.

Doğallıkla grev sorununa kafa yormasından ileri geliyordu bu hırçınlık. Grev hareketlerine karar verip örgütleme, ilk planda sendikaların yetkisine giriyordu; Rosa sendikaların kararlarına bağlı kalmanın geçerliliği konusunda kuvvetli itirazlar yükseltmesine karşın, ejderhanın yaşadığı mağaraya yem taşımayı sürdürdü. Sonraki birkaç yılda özel hedefini sendikalar oluşturacaktı.

Revizyonizme karşı eski kavganın yeni bir belirtisinden başka bir şey değilmiş gibi görünebilir bu. Ancak Rosa Luxernburg'a öyle görünmüyordu. Sendikalar eşsizdi *(sui generis)*; tutumlarının kuramsal açımlanışıyla ilgilenmediklerinden, Bernstein'dan farklı olarak, kuram ve pratiğin iki uçlu tırmığıyla üstlerine gelemezdi. Sendikalar yenilmesi çok daha zor, ama ciddi bir düşmandı, siperleri sağlamdı ve örgütlüydüler. Onlarla başa çıkmanın tek yolu partinin üstünlüğünü yukarıdan dayatıp, daha sonra aşağıdan kitle eylemi biçimindeki daha devrimci görüşü savunmaktı. Kısa süreli bir kıskaç harekâtıydı bu, çünkü fiilen kanıtlanan şeyi yanıltıcı sayıyordu (partinin kendi anlayışlarını sendikalara zorla kabul ettirme isteği, hatta o partide daha devrimci anlayışların varlığı). Sonraki birkaç yılda vurgunun kaydığına tanık olundu. Kıskacın parti kanadı sönüp giderken, devrimci kitleler kanadı her bakımdan gelişmekteydi.

Yine de o sıra sendika liderlerini etkilemenin en iyi yolu hâlâ parti yönetimini her türlü otorite ve bilgeliğin yüce kaynağı olarak ileri sürmekti. 1906'da geçici bir gerilemeye karşın bu olasılık hâlâ söz konusuydu. Yalnız çok hassas olmayı gerektiyordu. Rusya'da edindiği deneyimleri Alman partisindeki yeni olumsuz tutumla karşı karşıya koymakla yetinmek, Almanya'daki örgütlü muhafazakârlığın karşısına Rus coşkusu örneğini çıkarmakla kalmakta bir yarar yoktu. Rosa Luxemburg ilk konuşmasıyla dört gün sonraki kapanış sözleri arasında yaklaşımında değişiklik yapacak kadar duyarlıydı oluşan atmosfere. O sıralarda sendikalardaki yanlış işleyen ve zararlı robotların saldırılarına karşı yönelimi gerçekten savunuyor gibi görünüyordu.[498]

498) 27 Eylül 1906, *Protokoll...1906*, s. 316.

Rusya'daki dev olaylara kişisel olarak katıldığından, Rosa'nın yerel açık toplantılarda bulunması yönünde doğallıkla büyük bir istek vardı. Mannheim'daki bir toplantıda kalabalık resmi gündemi haykırışlarla kesmişti: "Bize Rusya'yı anlat." Coşkulu dinleyiciler önünde partinin iç ilişkilerinden kaynaklanan daha hassas sorunlara aldırış etmenin bir gereği yoktu. Kalabalıklar vardı orada, partinin politikasını nihai olarak düzeltip bozacak kitleler. Ve onların dinlemek istedikleri şey, tam da Rosa'nın gerçekten anlatmak istediği şeydi - Rusya'nın dersleri.

> Rus devriminden bunu öğrendim. Devrim, öleceğine inanılır inanılmaz, tekrar canlanıp ayağa kalkıyor. Bugün kendimi iyi hissetmediğimden yatakta kalmayı tasarlamıştım, ama kuvvetimin yettiği kadarıyla ortaya çıkıp devrim hakkında birkaç söz etmeye karar verdim. Benden hemen önce konuşan kişi konuşmasının sonunda beni bir şehit *(martyr)* diye adlandırdı, Rus devriminin bir kurbanı. Bu yüzden buna yönelik bir protestoyla başlamalıyım. Rus Devrimini uzaktan incelemekle yetinmeyip aynı zamanda ona katılanlar, kendilerini asla kurban ya da şehit diye nitelemezler. Size hiç abartmasız ve tam bir dürüstlükle söyleyebilirim ki, Rusya'da geçirdiğim aylar yaşamımın en mutlu günleriydi. Doğrusu, Rusya'dan ayrılıp Almanya'ya dönmek zorunda kaldığıma çok üzüldüm... Dışardan bakıldığında Rus devrimiyle çizilen tablo korkunç bir kan banyosu, tek bir ışık huzmesine sahip olmayan insanların katlandıkları anlatılmaz sıkıntılar. Oysa çalışan sınıfların değil, dekadan orta sınıfların anlayışı böyle. Rus halkı yüzlerce yıldır sıkıntı çekmekte. Devrim sırasındaki zorluklar, Rus halkının devrimden önceki sakin koşullar denen dönemde dayanmak zorunda kaldığı sıkıntılara kıyasla hiç dönecek kadar az... Açlıktan, zafiyetten kaç bin kişi öldü, kaç bin proleter çalışırken öldürüldü, en ufak bir istatistik yapma zahmetine katlanıp bunları soran oldu mu?... Bunun karşısında bugünkü özveriler çok küçük kalıyor.
>
> Şimdi de madalyonun öbür yüzüne bakalım. Eskiden Rus halkı korkunç denebilecek sefaletinden kurtulmak için ufacık bir ümit besleyemeden yaşayıp giderken, artık niçin döğüşmekte, niçin sıkıntı çekmekte olduğunu biliyor... Bugün hakeketimizin başında artık orta sınıflar yok, öncülük rolünü proletarya devraldı. Sosyalizmin

> bir gecede uygulamaya dökülmesinin olanaksızlığını, anayasal burjuva devletinden başka bir şey yaratılamayacağını çok iyi biliyor... Ancak bu durumun çalışan insanların elleriyle yaratılacak olması, proletaryaya kendi rolünü ve bundan sağlaması gereken yararları çok iyi kavratacak... 1848'de çalışan sınıfların içine işlemiş yanılsamalarla değil, bir burjuva devlet içinde kendi hakları için verdiği, bu hakları gelecekte orta sınıflara karşı silah olarak kullanmayı amaçladığı bir kavga bu.

Sonuç olarak Rosa, Doğu'yla Batı arasındaki temel paralelliği ortaya koyuyordu:

> Rusya'daki olaylar, genel durumla uyum içinde, biz Almanya'dakilerin son sözü kitlelerin söyleyeceği kavgalara hazırlanmamız gerektiğini kanıtlamaktadır. Rus proletaryası bize örnek olmalı; tabii parlamenter eylemler için değil, siyasal amaçları tarihsel koşulların izin verdiği kadar yükseğe çıkarmadaki kararlılığı ve cesaretiyle. Rus devriminden bir şeyler alacaksak, bu kötümserlik değil, en üst düzeyde bir iyimserlik olmalı.[499]

Rosa Luxemburg'un Rus devrimi hakkında söyleyeceklerini SDP kongresi dinlemese bile, hiç değilse halk dinlerdi. Rosa Almanya'da ilk kez olarak parti liderlerinin ilgi göstermemesi karşısında ferahlamak için kitlelere sesleniyordu.

Bebel, Rosa'nın Polonya macerasına kızmış olsa bile siniri geçmişti artık. Sınırlı parasal kaynakları Polonya'daki faaliyetleri ve daha sonra hapishaneden çıkarılması için harcanan çabalar sırasında hemen hemen tükendiği için, Bebel tekrar ayakları üzerinde durmasını sağlamayı düşünerek ona bir miktar para vermeyi önerdi. Ancak Rosa her türlü mali yardımı reddetti. Daha şimdiden bağımsızlığı adına kabul edilemeyecek kadar almış olduğunun aynmındaydı. "Yönetim tarafından alıkonulmayacağım."[500] Bundan başka, yöneti-

499) *Redner der Revolution*, C. XI, *Rosa Luxemburg*, Berlin 1928, s. 26-30. Bu konuşma *Vorwärts*'de çıktı, 29 Eylül 1906.

500) Bu olayı Luise Kautsky, Wemer Blumenberg'e anlatmıştı, IISH Amsterdam. Rosa Luxemburg'la ilgili arka planda yer alan pek çok bilgiyi sağladığı ve birçok özgül olaya aydınlık getirdiği için merhum Bay Blumenberg'e teşekkür borçlu

min Mannheim'daki tutumunu izlemiş, umutsuzluğa kapılmıştı. Daha önemlisi, siyasal yükümlülükler altına girmekten uzak durmak isliyordu. Bebel önerisini geri çevirmesini asla affetmedi; ilişkileri giderek güvensizleşti. 1907 başlarındaki bir olayla daha da incindi. Rosa'yla Clara Zetkin cumartesi sabahı bir yürüyüşe çıktıktan sonra öğlen yemeği için uğradıklan Kautsky'nin evinde Bebel'le karşılacaklardı. Saati şaşırdıklanndan geç kalmışlardı; Bebel şakayla kaybolduklarından korktuğunu söylediğinde Rosa acı bir tebessümle ona döndü ve ağzından şu sözler döküldü: "Evet, mezar taşımıza yazabilirsin: 'Burada Alman Sosyal-Demorkasisi'nin son iki erkeği yatıyor'".[501] Bebel, Rosa Luxemburg'a içten içe bir hayranlık duymuştu hep, ama onun bu küstahça tutumlan kendisindeki zaten fazla olmayan iyilikseverlik kırıntılarını da yok etmiş, birkaç yıl sonra kopacak gürültüyü daha inanılır hale getirmişti. Bebel ondan sonra da Rosa'yı beğendiğini zaman zaman açığa vurdu, ama hep belirli siyasal amaçlara yönelik olarak. Rosa bunu çok iyi biliyordu.

Rosa'nın gelecek adına kesin planları olmasa da, Cranachstrasse'deki sevgili dairesi (kırmızılı yeşilli odaları, kitaplarıyla) ve yokluğu sırasında yiğitçe bağlantıyı sürdürmüş Kautsky'ler vardı. Hakkında pek çok bilgi aktarılan, ama kişisel olarak pek akıl sır erdirilmeyen korkunçluğuyla devrim Rusya'sından sağ salim döndüğünde Rosa ne kadar güzel karşılanmış olmalı! O anlar üç kenarlı dostluğun en yüksek noktasına ulaştığı günler olmalıydı; ama sadece birkaç ay, Rosa'nın genelde SDP'nin, özelde (tanıdığı kadarıyla) Karl Kautsky'nin davranışlarından büyük bir hayal kırıklığı duymaya başlamasının öncesine kadar sürdü. Ama o sıralarda Kautsky'lerin evine yine sık sık uğruyor, Luise Kautsky ya da Clara Zetkin'le öğlen yemeğinden önce çayırlarda çıktıkları yürüyüşün ardından dünyanın dört bir köşesinden gelmiş ziyaretçi sosyalistlerle girişilen

olduğumu minnettarlıkla belirtmek isterim –Blumenberg Amstredam'da İkinci Dünya Savaşı sırasında Luise Kautsky'le tekrar tekrar ve uzun konuşmalar yapmıştı. Bu kaynağa yapılacak diğer göndermeler "Blumenberg" adıyla anılacaktır. 501) Bu söz resmi bir işlev yüklenerek çeşitli kereler aktarılmıştır. Aslında bilgi kaynağı Blumenberg aracılığıyla Luise Kaustky'dir. Rosa'nın alaylı sözlerinin pek çoğu gibi bu da SDP'de aktarılan bir deyişe dönmüştü.

uzun tartışmaların yapıldığı Pazar buluşmalarına katılıyordu. Troçki'yle o günlerde tanıştı, ama karşılaşma dostluğa kadar gitmedi; Rosa onun hakkında ya da onun için asla iyi bir söz söylemedi. O günlerdeki konumlan bir parça benzerdi, karakter yapılan ve siyasal düşünüş tarzları entelektüel işbirliğine girmelerine hiç şans tanımayacak kadar bireyselciydi.[502] Daha önemlisi, Rosa'nın Lenin'i tercih etmesiydi. SDKPİL o sıralarda Lenin'in hizbiyle sıkı bir işbirliği yapıyordu.

Nihayet Kasım 1906'da, Luise Kautsky'yle birlikte sevgili güneyde uzun süredir beklediği tatil fırsatı çıkmıştı; önceki yıl Jena kongresinde yaptığı konuşmadan dolayı Aralık ayında Weimar'da yapılacak duruşmasına çok az bir zaman kalmıştı –bütün devrim dönemi boyunca uzaktaydı. Soruşturma açılması olasılığı Varşova'da ve Finlandiya'da kaldığı sürede Rosa'nın aklından hiç çıkmamıştı. Ayrıca 1907 *Reichstag* seçimleri de yaklaşmıştı; Aralık ayının sonunda ve yeni yılın ilk haftalarında yoğun bir kampanya dönemi vardı. Bir değişiklik ve güneşte kalmak çok iyi olacaktı; iki kadın, tek başlarına. Bütün bağlarını (Karl, çocuklar, Granny) geride bırakmışlardı. Yaşamında belki de son olarak bir çocuk gibi kendini koyverdi Rosa. "Tek bir satır okunamasa bile o çılgın Rosa'yı bağışla," diye yazıyordu Luise, en büyük oğluna gönderdiği bir kartta: Rosa satır aralarını sürrealist sözleriyle doldurarak neredeyse mahvetmişti yazıyı.[503]

Soluk pastırma yazını andıran hava ve bu ruh hali gerek kişisel gerekse siyasal açıdan pek uzun sürmedi. Aralık ortasında Rosa, sıkkın bir yürekle Thuringia'nın başkenti Weimar'daki duruşmasında hazır bulunmak üzere kuzeye Brenner'e doğru trenle gidiyordu. Jena konuşmasından iki ay ceza almıştı, ama ceza ertesi yaz uygulanacaktı. Bu arada yapılması gereken bir sürü iş vardı. Von Bulow hükümeti *Reichstag*'ı dağıtıp daha sonra (özellikle Sosyal Demokratlar arasında) 'Hottentot seçimleri' diye bilinegelen, sömürgeci ve milli-

502) Karakter benzerliği şu yapıtta vurgulanmakta, aslında aşırı vurgulanmaktadır: Isaac Deutscher, *The Prophet Armed*, s. 183.
503) Metin ve bir kısmının örneği için bkz. *Briefe an Freunde*, s. 198- 201, 5 Aralık 1906.

yetçi bir sorunla bağlı olarak seçime gitti. Bu seçim, son zamanlarda hükümetin sömürge politikasına karşı geneldeki tavrından daha eleştirel olmaya başlamış o anki arizî düşman Katolik Merkez'i bahane ederek, büyük Almanya'nın ezeli iç düşmanı olan SDP'ye yöneltilmiş doğrudan ve özel bir saldırıydı.[504] Sosyal-Demokratlar'dan ustaca kopya edilmiş kitle ajitasyonuyla milliyetçi duygulara seslenen kampanya beklenenin ötesinde bir başarı sağladı. Eskiden 81 sandalyeye sahip SDP, bu kez Reichstag'da ancak 43 sandalye kazanabildi; bütün partiler SDP'ye karşı birleşmişti.[505] Bu seçim yenilgisi SDP liderliğinin aklından, sonraki yedi yıl boyunca hiç çıkmayacak, seçmenler arasında nasıl bir imajla göründüklerinin ölçüsü olarak neredeyse saplantı düzeyinde zihinlerde yer edecekti. O zamana kadar her seçimde kazanılan başarılar sosyalizmin 'kaçınılmazlığı'nın göstergesi sayılmıştı. Şimdiyse devrim beklemek zorundaydı, en azından kaybedilmiş seçimin verdiği zarar onarılana kadar; özellikle devrimci terminolojide kullanılan 'sakin olun' deyişi resmi çizgi halini almıştı.

Rosa seçim kampanyasında da Berlin'de ve diğer eyaletlerde yaptığı konuşmalarla her zamanki gibi aktif çaba göstermişti. Toplumun içinde bulunduğu durumu halkın anlayabileceği net ve çarpıcı deyişlerle dile getirebilecek biçimde ele alma konusundaki rakipsizliğiyle, SDP'nin yıldız konuşmacılarından biriydi artık; dahası, Almanya'daki diğer insanlardan farklı bir özelliği olarak, devrim hakkında ilk elden konuşabilirdi. Böylesi bir seçimin amaçlarını göz önünde tutarak partideki hizipler arasında tam bir ateşkes ilan edilmişti; revizyonistlerle radikaller birbirlerine destek oldular. Kısa süreliğine, kapışma, Sosyal-Demokrasi'yle varolan bütün rejim ve onun diğer siyasal partileri arasında geçti. Özellikle hükümetin pratikte emperyal politikasına güvenoyu istediği bu seçim için geçerliydi bu durum. Onclan sonra emperyalizm sosyalist propaganda da ciddi yer tutmaya başladı ve Birinci Dünya Savaşı'na kadar hep böyle sürdü gitti.

---

504) Bernhard von Bülow, *Imperial Germany*, New York 1914, s. 208-247.
505) Schorske, *German Social Democracy*, s. 60-61.

Ancak parti içi ateşkes seçim yenilgisinden sonra bozuldu. Sonraki aylarda radikallerle revizyonistler başarısızlığı kendilerine göre çözümledikçe birbirlerine dil uzatıp durdular. Parti'nin yürütme organı, resmen tarafsız kalıp iç uyumsuzluktan büyük üzüntü duymakla birlikte, Mannheim kongresinin hemen öncesinde ustaca bir manevrayla radikal taktiğin karşısına geçmişti. 'Rus' dağınıklığı tehlikesinin başgöstermesi ve partiyle sendikaların titiz, iyi kurulmuş örgütlenmeleri adına duyulan korkular karşısında vanaları daha sıkı kapatıyorlardı. Tutumuyla Rosa Luxemburg'u Mannheim'da zaten şok etmiş Bebel (değişimin gerçekleştiği 1906'nın ilk aylarında kendisi bulunmadığından şokun etkisi daha fazla olmuştu) artık hemen hemen bütün kaçamaklı üslübunu konuşturuyordu. Rosa; Liebknecht ve -beklenmedik biçimde- Kurt Eisner gibi oklarını özellikle emperyalizme ve Alman militarizmine çevirenler arasında görülmüyorsa da, genelde radikal çizginin savunulmasında hâlâ önemli bir rol oynuyordu. Onun da ilgi alanına giren belirli bir konu vardı -sosyalist politikalara verilen halk desteğinin genişletilip Sosyal-Demokrasi'yi hareket halinde tutmanın bir aracı olarak kitle grevi. Genel başarısızlığın geniş ve ustalıklı bir çözümlemesini yapmak Kautsky'ye düşüyordu. O zamana değin seçimlerde radikal demokratik bir parti olarak SDP'ye destek vermiş *petit-bourgeois* (küçük burjuva) yüzer gezer oylar artık uzaklaşmıştı. Ancak Kautsky'nin değerlendirmesine göre, ekonomik eğilimlerin bir sonucu, büyümekte olan Sosyal-Demokrasi'ye duyulan korku ve (sınıfların nihai saflaşmasının belirginleşmesine) bir tepkiydi bu; herhangi bir toplumun diyalektik sürecini geçici olarak kesintiye uğratabilecek düpedüz milliyetçi duyguların şaha kalkması olarak görülemezdi. Böylesine basit bir açıklama, zihnini ince eleyip sık dokuyan Marksist donanımı karşısında çok kaba kalırdı.[506]

Rosa Luxemburg bu tür açıklamaları bütünüyle paylaşmıyor, ama kendi yorumlarını da yakın arkadaşlarına aktarıyordu. Bunun nedeni, parti taktiklerinden duyduğu açık kuşkuların uç noktalara

506) *NZ*, 1907-1908, C. I, s. 590-595.

varmasıydı. "Alman partisindeki yaşam kötü bir rüyadan başka bir şey değil, daha doğrusu rüyasız bir derin uyku gibi," diye yazıyordu 20 Mart 1907'de izlenimci bir üslûpla. Clara Zetkin'e yazarken taktik olarak daha uzun bir mektup kaleme almıştı.

> Rusya'dan döndüğümden beri kendimi çok yalnız kalmış hissediyorum... Parti rejimimizdeki önemsiz şeylerle uğraşma alışkanlığını ve tereddütün hâkim olmasını her zamankinden daha açık biçimde ve acıyla gözlüyorum. Yine de bu ortamdan senin kadar heyecanlanamam, çünkü işlerin de insanların da -her şey değişene kadar- değişemeyeceğini ızdırap verici bir netlikle görüyorum. Her şey değişse bile, kitlelerin başında yürümek istiyorsak, karşılaşacağımız kaçınılmaz direnişi hesaba katmak zorunda kalacağız. Düşüncelerimin olgunlaşmasından sonra vardım bu sonuca. Apaçık gerçek şu ki, August (Bebel) -diğerleri daha da fazla- tamamen parlamentoya ve parlamentarizme bağlanmış durumda. Parlamenter eylemin sınırlarını aşan olayları her gördüklerinde ümitsizleşiveriyorlar; hayır, ümitsiz demek de yetmez, çünkü o zaman hareketi tekrar parlamenter kanallara sokmak için ellerinden geleni yaparlar ve kendi sınırlarını aşma riskini göze almaya cesaret edenleri gözü dönmüşcesine 'halk düşmanı' diye lanetlerler. Kitlelerin partide örgütlenmiş kesiminin parlamentarizmden yorgun düştüğü, parti taktiklerinde yeni bir çizgiyi sevinçle karşılayacakları gibi bir his var içimde. Ancak parti liderleri, hele hele oportünist editörler, milletvekilleri ve sendika liderlerinden oluşan üst tabaka karabasan gibi çökmüşler yerlerine. Bu durgunluğu şiddetle protesto etmeliyiz, ne var ki bunu yaparken kendimizi hem oportünistlerin, hem de parti liderleriyle August'ün karşısında bulacağımız da çok açık. Bernstein'la arkadaşlarına karşı kendilerini savunma sorunu gündemdeyken August ve ortakları yardımımıza seviniyorlardı, çünkü ayaklarına bağ olmamış oluyorduk. Ancak gündeme oportünizme saldırı başlatma sorunu geldiğinde, August'le diğerleri bize karşı Ede (Bernstein), Vollmar ve David'in yarandadırlar. Olaylara bakışım böyle benim, ama asıl önemlisi senin moralini yüksek tutup fazla heyecanlanmaman, işimiz yıllarca sürecek.[507]

507) *Illustrierte Geschichte der Deutschen Revolution*, Berlin 1929, s. 62. Mektubun tarihi 1907 başları olmalı. Mektuptan kimi yerler, Frölich, s. 148-149'da aktarılmıştır.

Sonraki yedi yılın sol taktiği bu satırlarda nüve halinde görülebiliyordu. Sözünü sakınmaya asla eğilimli olmayan ve açıklıktan korku duymayan Rosa, 1910'daki gibi, bütün bunları niçin açıkça dile getirmedi? Herhalde 1905'in devrimci ruh haline tepkinin geçici olacağını sanıyordu. Kautsky'yle hâlâ dost ve müttefiktiler, belki Kautsky Rosa'ya ters öğütler veriyor, Rosa yine de Kautsky'ye uyuyordu. Ne olursa olsun, Almanya'daki gelişmelerden üç yıllığına tuhaf biçimde uzak kalacaktı Rosa. Söyleyecekleri, partinin güncel taktik anlayışlarına hiç uymuyordu; yönetim toplumla daha keskin çatışmalara girişmekten çok, seçimlerde zayıfladığına inandığı konumlarını düzeltmeye uğraşıyordu. Karl Liebknecht'in 1916'da ve Rosa'nın kendisinin de savaşın patlamasından hemen önceki üç yılda yaptığı gibi, karşı çıkmak için dostlardan olsun, hiç değilse 'dışardaki' isimsiz kitlelerden olası *bir* destek biçiminde olsun *bir* yankı gelmesi gerekirdi.

Bununla beraber, en azından Kautsky'yle *Neue Zeit*'teki ortaklıklarında hâlâ gelişme görülüyordu. İki editör 1907 Paskalya'sında partinin en son durumdaki politikasını biçimlendirmek ve Rosa'ya yeni bir dinlenip toparlanma şansı vermek düşüncesiyle, bir çalışma tatili niyetine birlikte Cenevre Gölü'ne gitmişlerdi.[508] Sonradan anlaşıldığı gibi, Kautsky'yle birlikte çıkılan bu gezi, Rosa'nın dostunun kişiliğinden hüsrana uğramasının ilk adımı olmuştu. İlk kez ikisi birlikte uzunca bir zaman yalnız kalmışlar, Rosa o sayede Kautsky'nin "ağır, donuk, hayal gücünden yoksun ve cansız" bir kişiliğe sahip olduğunu anlamıştı; düşünceleri de "soğuk, bilgiçce ve doktriner"di. En kötüsü yaşlanmış olmasıydı; büyük bir entelektüel günah: "(Kautsky'nin) çok fazla dinlenmesi gerektiği kanısını taşımıyor, onu çok daha genç sanıyordum." Rosa'nın kafasındaki ideal yöntem, son derece yoğun bir çalışmanın ardından hareketli bir yürüyüş yapmaktı, ancak Kautsky'yi kendine katılmaya ikna etmekte büyük güçlük çekiyordu ve çok geçmeden denemekten vazgeçti. Uğradığı hayal kırıklığı o sırada kaleme alınmış mektuplarında net-

508) *Letters to Karl and Luise Kautsky*, s. 137.

likle görülebildiği halde, bunun aslında ilişkilerindeki uzun bir gerilemenin başlangıcı olduğunu sonradan fark edecekti Rosa.

Özellikle Polonya işlerine eğilmişti ve daha dört yıl böyle devam edecekti; buna bağlı olarak Almanya'daki gelişmelere katılımı seyrekleşti. Ancak politikada suskunluk genellikle gerileme anlamına gelir. Varşova'ya hareketinden önce gelişmelerin merkezinde dururken, kendini ansızın kenarda buluvermişti. Parti liderliğinde görülen değişikliklerin tulumlardaki, insanlardaki ve hatta kurumlardaki değişikliklerin kapsamını pek ayırt edememesi bundan ötürüydü. Yeni muhalefet 'resmi', uslu ve nazikti. Yeni muhalefet 'politik' (diplomatik anlamında) davranmayı, perde gerisinden iş görmeyi tercih ediyordu -savaş merkezi henüz oluşum halindeydi. Bu yüzden gerçek bir muhalefetin yükselmesi için tamamıyla sıfırdan başlamak gerekliydi.

Revizyonizm tartışması dramasının hızı yavaşlayınca, tartışmanın tonu da baştan sona değişikliğe uğradı; SDP liderliğini katıksız ve basit taktisyenler devralmaktaydı. Ciddi sorun yoklu. Sendika liderlerinin yönetim üzerinde sessiz ama aynı ölçüde kesintisiz bir etkisi vardı. Saldırı tasarlanırken bu etkinin belli olması için çekilip çıkarılması, bir Bernstein'ın ya da Max Schippel'in açık deklarasyonlarına göre çok daha zordu. Sendikaların tartışma karşısındaki tutumları çoklukla omuz silkme biçimine bürünürken (*lasst schwätzen* - bırakın saçmalasınlar), çalışmalarına ara vermiyorlardı.[509] Noske'nin ilk kez ön plana çıkışı Essen'deki 1907 kongresinde partinin ulusal savunma ve ordu konularındaki sözcülüğü biçiminde gerçekleşmişti; yönetimin partiyi seçmenlerin sergilediği daha milliyetçi ruh haliyle uyum içinde tutmak istemesinin doğrudan bir sonucuydu bu.[510] Alışılageldiği gibi yönetimin tutumu elbette 'yeni' diye adlandırılmıyordu; SDP'nin bir yurtseverlik geleneğine sahip olduğunu gösterecek sağlam alıntılar vardı elde. Aslında, kazıp çıkarılmak istenirse,

509) *Protokol... 1903*, s. 295. Sendika Komisyonu başkan vekili Gustav Bauer'in konuşması. Bütün sendikalar aynı mıdır?

510) *Protokoll.. 1907*, s. 230ff. ayrıca Gustav Noske, *Erlebtes aus Aufstieg und Niedergang einer Demokratie*, Offenbach/Main 1947, s. 28.

hemen her tutumu haklı çıkaracak alıntı bulunabilirdi. Bu atmosferde Rusya'dan yeni dönmüş Rosa Luxemburg'un durumu sudan çıkmış balığa benziyordu. 1910'a kadar da yırtıcı dişlerini geçirebileceği özel bir tartışma konusu çıkmadı önüne.

Rosa Haziran ve Temmuz 1907'de iki aylık cezasını 'oturarak bitirdi". 1904'te gururla ve sabırsızlanarak yattığı günlerden farklı olarak, bu hapisliğinde yıkılmış ve iletişim kuramaz bir haldeydi. Tek bir tane olsun okuyanın tüylerini diken diken eden, gözlerinde kıvılcımlar saçtıran mektup yazmadı –sadece sessizlik. 1898'den beri ilk kez 1907 SDP kongresine delege olmayı da başaramadı (1904 kongresini hükümetin 'konuğu' olduğundan kaçırmıştı). Polonya ve Rus partilerinin işleri ve Enternasyonal ağır basıyordu artık. Hapishaneden çıktığında dosdoğru 18 Ağustos 1907'de Stuttgart'ta yapılan Enternasyonal kongresine gitti. Delege seçilebilmek için gerekli çalışma yürütecek zamanı kalmamıştı. Ayrıca, *Reichstag* seçimlerinin olumsuz sonuçlanmasından beri, Stuttgart'taki Clara Zetkin gibi yerel bir parti örgütünde sağlam bir taban edinememişlerse, bağlantısı bulunmayan radikallerin seçim desteği kazanması çetin bir uğraş yürütmeyi gerektiriyordu.

Gelgelelim, tek başına siyasal nedenler Rosa Luxemburg'un suskunluğunu ve geride durmasını açıklayamaz. Zorluklar onu asla yıkamamıştı; tam tersine, genellikle siyasal tartışma dürtüsü uyandırırdı.

1907 başlarında Rosa kişisel yaşamında ciddi bir altüst oluşla, belki de bütün yaşamının en önemli sarsıntısıyla yüz yüze geldi. Leo Jogiches'le ilişkisi ve bununla birlikte yaşama ve insanlara karşı bütün bakışı tam bir değişiklik geçiriyordu.

Rosa Luxemburg 1906 Temmuz'unda serbest bırakıldıktan sonra Finlandiya'ya gitmek üzere Varşova'dan ayrıldığında, Jogiches'le ilişkisi zedelenmemiş bir durumdaydı. Rosa'nın bildiği kadarıyla Leo hâlâ hapisteydi ve yargılanmayı bekliyordu; Rosa onun adına son derece endişeliydi. Polonyalı dostlarına yazdığı mektuplardan Jogiches için duyduğu kaygı bellidir. Jogiches ise Şubat 1907'de kaçıp kısa bir süre Varşova'da gizlenerek yaşamış, sonra da o yılın Ma-

yıs ayında yapılacak Rus parti kongresinde bulunmak üzere Londra'ya giderken Nisan ayı içinde Almanya'dan geçmeden önce Krakow'da kalmıştı. Bu sırada Polonya partisinden, büyük olasılıkla Izolska (Irena Szer-Siemkowska) adlı bir kadın yoldaş tarafından (kendisine) yardım edilmiş, yakın ilgi görmüş gibidir. Bu ilişkinin kesin niteliği bilinmemekle birlikte, görünüşe bakılırsa, kadından Jogiches'e yazılmış ve ilişkinin kısa sürse dahi yakın olduğunu gösteren birtakım mektuplar vardır Moskova'da.[511] Bütün olanları Rosa Luxemburg'un nasıl öğrendiği de belli değildir. Jogiches'in kaçışıyla Batı'da görünüşü arasındaki süre 1,5-2 aydan fazla değildi; oldukça *konspiratif* yeteneklere sahip birinin Izolska'yla ilişkisinin (Izolska gerçekten olsa bile) dillere düşmesi olanaksızdır. En büyük olasılık konuyla ilgili olarak Leo'nun Krakow'dan Rosa Luxemburg'a kendisinin yazmış olmasıdır. Ancak Rosa'nın aldığı mektupların hiçbiri bize ulaşmadığından, bunu doğrulamanın bir yolu bulunmuyor.

Rosa Luxemburg bütün kişisel ilişkilerini hemen kopardı. Leo Jogiches'le buluşup konuşmayı bile reddetti; parti lideri olarak değilse bile, insan olarak onun gözünde ölüydü artık. Rosa'nın gözünde çok net olan ayrım Leo Jogiches'e anlaşılmaz ve kabul edilemez geliyordu. Ayrı ayrı gittikleri Mayıs 1907 ortasındaki Rus parti kongresine kadar hiç karşılaşmadılar. Kongre Leo Jogiches'le Rosa Luxemburg arasındaki buluşmaların gizli tehditlerini tüm canlılığıyla ortaya döken yüksek perdeden tartışmaları ve *konspiratif* konuşmalarıyla, Dostoyevski'nin *Budala*'sındaki beklenmedik duygusal patlamalardan birine benzemişti. Üstüne üstlük Rosa Luxemburg'un İngiltere'de yaşayan erkek kardeşlerinden birisi kongre sırasında hoş bir akşam yemeği için ikisini de davet etmişti. Gülümsemeleri karşılamak için girişte saksılara konmuş bitkilerin ve küçük masalara yerleştirilmiş bütün yiyeceklerin yanında Rosa'yla birlikte içeri gi-

511) Edindiğim bilgiye göre bu mektuplar büyük olasılıkla IML (M)'dedir. Jogiches'in kaçışının ayrıntıları ve tarihleri için bkz. J. Krasny, *Tyszka*, Moskova 1925, s. 19 –çok kısa ama güvenilebilecek tek öykü. Krasny (sahte bir isim, asıl adı Jozef Rotstadt'tı) Jogiches'in bir arkadaşıydı. 1916'dan sonra kısa süreliğine SDKPİL Merkez Komitesi üyeliğinde bulunan Krasny, Polonya Komünist Partisi'nin ilk döneminde önde gelen bir kişilikti.

rerken Leo kulağına fısıldamıştı: "Akşam yemeği biter bitmez seni öldüreceğim" -"o müthiş an birdenbire, benim için değilse bile, dört bir yandaki kahkahalar ve el sıkışmalarla kesiliverdi."[512] İki güçlü iradenin bu çetin savaşı boyunca (ki baştan sona bir Rus parti kongresinin baş döndürücü atmosferinde *sotto voce** geçmişti, Rus devrimi hakkında üç parlak konuşma yapıp SDKPİL'nin çözümlemesini ortaya koymayı başarınıştı Rosa.

Leo Jogiches Sibirya yolundayken, kaçtıktan sonra neler yapmış olursa olsun, Rosa'yı bırakmamaya kararlıydı. Aşk yatıştırıcı bir sözcüktür, bunu, birbirlerine göre çok keskin karakter çizgileri gösteren iki kişinin ilişkilerini değerlendirirken çok özgül boyutları dikkate almamıza borçluyuz. Jogiches'de (burada ağırlıkla Rosa Luxemburg'un onun güdüleriyle ilgili yorumlarına güvenmek durumunda kalıyoruz) kıskançlık ve sahiplenme duygusu büyük rol oynuyordu. Rosa 'onundu'; kendisinden asla 'kurtulamayacağı'nı durmaksızın yinelerdi. Sonradan Rosa'nın kişisel yaşamı giderek kendi ufkundan kurtuldukça parti disiplininin kıskacını daha da sıkıştırmakla birlikte, gerçekten de Rosa asla özgür olamadı. Cezalandırılmakta olduğunu çok iyi bildiği için her şeyi olduğu gibi kabulleniyordu. Jogiches'in ileride SDKPİL'nin önemli bir kesimini ayrılmaya götürürken sergilediği inatçılık ve keyfi davranışların bir ölçüde oldukça kişisel nitelikli bu kavgasından kaynaklandığını söylemek fazla uydurma olmaz.

Rosa'da ise asıl faktör belli ki gururdu. Rosa bütün yaşamı boyunca tehlikeye düştüğünü ya da fazlasıyla güven beslendiğini hissettiği her ilişkiyi anında koparırdı. Sonraki birkaç yılda çeşitli kereler benzer davranışlara girecekti. Bu konuda ahlâki standartları kesindi. Siyasal ilişkilerinde de kişisel ilişkilerinde de açıklığa tutkundu. "Seni görebileceğim kadar açıkça görmek isterim," diye yazıyordu; ama açıklığın köreltici olduğunu, bütün insan ilişkilerinin en yıkıcı unsuru olabileceğini de bilerek.

Böylece bütün niyetler ve amaçlar bir kenara, evliliğinin bitişi çok kısa sürmüştü. Normalde bir romancının dağarcığında buluna-

512) Konstantin Zetkin'e mektup, Mayıs 1907.
*) Kısık sesle. (ç.n.)

bilecek rastlantılardan birine benzercesine, Jogiches'den çirkin haberleri işittiği sırada Cranachstrasse'deki dairesinde genç bir dostu oturuyordu. Ansızın ona sırılsıklam âşık oluverdi. Dostu, yakın arkadaşı ve meslektaşı Clara Zetkin'in 22 yaşındaki oğlundan başkası değildi bu. Oğlan Rosa'ya büyük bir hayranlık duyuyordu ve sonuna dek bağlı kaldı ona; genellikle olduğu gibi, etkilenmeyi tutkuya dönüştüren Rosa'nın kendi mutsuzluğuydu. Nisan ayının sonuna gelindiğinde iki sevgiliydiler artık (Rosa'nın oldukça yerinde bir anlatımla Stendhal'ın *Kırmızı ve Siyah*'ının sayfalarından alınmış gibi diye betimlediği, âşık, akıl hocası ve arkadaş olarak korkunç doyum aldığı bir ilişki). Belki tamamen rastlantı da değildi. Rosa Luxemburg, siyasal olsun kişisel olsun bütün dostlarıyla arada köprü kurulmaz bir mesafe bırakabilen kişilerdendi. Çünkü her zaman için en azından bir, ama yalnızca bir tane can dostu olurdu; ölçülü bir mizaca sahip insanların yaşamlarında genellikle fark edilenden daha yaygın bir simetri. Tutku tuhaf ölçüde dışlayıcı iken ve buna karşı konulmaz bir gereklilik duyarken; rastgele ilişki kurmak tutkuya gerek duymaz, sıradan bir koleksiyoncu saplantısı vardır onda. Rosa on yaşından beri böyledir mizaca sahip olmasaydı, herhalde çoğu insanın bir ayrım gözetmeksizin başına gelmiş genel ve kısmi güvene kendini kaptırır, dolayısıyla güvenine ihanet edenlerin tezgâhlarında ızdırap çeker dururdu.

Jogiches kıskançlık edecek kadar kuvvetli bir nedene sahip olduğunun farkındaydı. Bir zamanlar Rosa'yla paylaştığı dairenin anahtarı hâlâ ondaydı ve görünüşte siyasal çalışmalarına yaradığı gerekçesiyle vermemekte direniyordu. Gece gündüz her an gelebilir, hiçbir şey olmamış gibi davranabilirdi. Rosa'nın Konstantin Zetkin'e yazılmış -hitapsız- mektuplarından birini ele geçirince, öldürme tehdidi artık ikisini birden öldürme tehdidine dönmüştü. İki yıl boyunca, Rosa'nın sandığı gibi, onu âşığıyla yakalayabilmek için dışarıya ve Almanya'ya yaptığı yolculuklarda peşinden koşturup duracaktı. Luise Kautsky'nin değindiği Rosa'nın bir revolver alması olayı sadece kendini koruma güdüsünden kaynaklanıyordu. Bıçak sırtındaki durumları, on sekiz ay boyunca az çok değişmeden sürdü gitti.

Rosa bu koşullarda Leo Jogiches'le neredeyse en temel parti bağını koparıp kendini onun aralıksız isteklerinden kurtarmak için çok çetin bir uğraş veriyordu. "Leo'dan kurtulduktan beri ben yalnızca benim artık..." Bu özgürlüğü elde etmek için daire hakkında tatmin edici bir anlaşmaya varıp, ziyaretlerinin yalnızca haber verdiği zaman gerçekleşmesini sağlamak gerekiyordu. "Bu bir türlü geçmeyen omuz kaşıntısına dayanamıyorum," diyordu ona, Eylül 1908'de. Mektuplarında 1907'den sonra kişisel bir hava görülmedi - olabildiğince hitapsız ya da selâmsız pasif cümle yapıları kullanıyor, üçüncü şahıs zamiriyle hitap ediyordu. Sonunda tatmin edici bir geçici anlaşmaya (*modus vivendi*) varıldı. Leo'dan kişi olarak ne kadar soğursa soğusun, yeteneklerine saygıyı hiç yitirmediği gibi yargılarına da bağlı kaldı. Temmuz 1909'da, onun kendisini kâğıt üzerinde ifade etmesi konusunda umutsuzluğa kapılan birine, yüreklendirmek için şunları yazıyordu:

> Örneğin Leo, olağanüstü yeteneklerine ve entelektüel zekâsına karşın, yazmaktan tamamen âcizdir; düşüncelerini yazmaya kalkışır kalkışmaz her tarafına inme iner. Bir türlü üzerinden atamadığı başbelâsı buydu... özellikle (1890'da Vilna'dan ayrılışıyla) Rusya'daki pratik çalışmayı ve örgütlenmeyi bırakmak zorunda kalışından beri. Kupkuru bir bitki gibi büyüyen, yararsız diye okuma yeteneğini bile yitirmiş, tamamen köksüz hissediyordu kendini... Sonra devrim oldu ve birdenbire sadece Polonya hareketinin liderliğine geçmekle kalmadı, Rusya'da bile liderler arasına katıldı; ayrıca partinin baş editörlüğü rolü de onun kucağına düşmüştü. Eskisi gibi tek bir satır yazamaz, ancak parti yayınlarımızın asıl ruhu yine de odur.

Polonya ve Alman partilerindeki yoldaşların büyük çoğunluğu iki ismi birlikte anmayı kesinlikle sürdürüyorlardı (üstelik aralarında ilk planda kişisel bir ilişki bulunduğunu yalnızca bu iki partinin liderlerinin bildiği akıldan çıkarılmamalıdır).

Jogiches'den ayrılışı Rosa'nın bütün ilişkilerini etkiledi. Gerçekten de insanlara karşı yaklaşımının dönüm noktası olmuştu. Zaten hep oldukça eleştireldi, ama artık, ihtiyat payı koymadan dostluk edinmesi daha da güçleşmişti:,"Yaşamıma daha fazla katılık, açıklık

ve bir sınır getirmeye kararlıyım," diye yazıyordu 1908'de. Bunun dolayımsız etkisi kimsenin hiçbir şeyine inanmamak *("niemandem nichts")* şeklindeydi. Kuşkuculuk kişisel olduğu kadar politikti. Ama çok tuhaftır, başının üzerindeki yeni dönmüş devrimci hâlesiyle, çok fazla kişisel istek alıyordu. Parvus Rusya'dan kaçtıktan sonra Rosa'yı neredeyse kuşatma altına almıştı: "Her an değişebilir mizacımın olanak verdiği kadar sık geliyor Parvus" -belki daha da sık geliyordu, çünkü 'Parvus ortadan kaybolursam telaşa düşüyordu'. Ama Rosa'nın Parvus'a zaafı vardı, zekâsına saygısı giderek artıyordu. 1906 sonunda, Menşevik bir kalıntı olarak, "çenesi düşük gevezenin" biriydi. 1910'daysa Parvus'un son çıkan kitabını övüyordu, üstelik "adamın çıldırdığını düşünmeye başladığı halde". Rosa ölçülüydü ve komplimanlarını asla esirgemiyordu.

Parvus'un dışında, birbirlerine çiçek veren, operaya bilet alan, yeni icat motosikletle gezen düzenli ve bağlı bir grup vardı. Gerlach, Kurt Rosenfeld (kendini âşık olmaktan alıkoyan hassas bir yaklaşıma sahip bir dost, Parvus gibi) ve elbette Hans Dieſenbach. O sıralarda özel yaşamının duygusal çalkantılarıyla debelenen Rosa'ya, Dieſenbach'ın sessizliği, hatta durgunluğu sinirlendirici geliyordu: "Öteden beri açıkça görmekteyim ki, Hans'ın (Dieſenbach) zekâsının apaçık sınırları var ve solgun yüzü, sürekli kötümserliği, ülkedeki en güneşli günleri bile karartabilir." Dieſenbach dayandı (karışık sezgilerinden habersiz olsun olmasın, belki de bu ilgisizliğe karşın) ve savaş sırasında ödülünü aldı.[513] Sonra Rosa Luxemburg'u en çok tuttuğu bestecilerle ilk tanıştıran Faisst vardı; 'usta', piyanist ve Hugo Wolf un özel yorumcusu. Onlar hakkında söyleninesi gereken şey, hepsinin de şöyle ya da böyle ilginç kişiler olmalarıydı. Rosa'yı güldürüyor ya da ağlatıyorlardı; sıktıklarında ise hemen ortadan kaybolurdu. Böylece, özel yaşamının derinliklerindeki sarsıntılardan, siyasal tecrit edilmişliğinden ve çalışmasını parti okulunda yo-

513) Luise Kautsky ve Blumenberg'e göre, yakın arkadaş çevresi Rosa'nın savaştan sonra Dieſenbach'la evleneceğine inanıyordu. Ben bunu destekleyecek uſacık bir kanıt bile bulamadım; dostlarının hüsnü kuruntusundan ibaret olabilir –dostlarının yaşamlarını basit geometriyle hasaplamaya bayılan çok insan vardır.

günlaştırmasından oluşan asıl yalnızlığında tek bir şey değişmemiş olurdu. Her seferinde hiçbirinin gözüne görünmemesini isterdi, ta ki kapılarını bir iki hafta sonra tekrar açana dek.

Ailesine de ara sıra uğruyordu. Erkek kardeşlerinden birisiyle 1907'de Londra'da karşılaşmış, İtalya'daki bir başkasıyla (en çok tuttuğu) ise iki yıl sonra görüşmüştü. Ağır derecede artrit hastalığına yakalanmış ablası Baltık'ta Kolberg'de Rosa'yla birkaç hafta geçirdi. Ani bir pişmanlık duygusuna yakalanan Rosa kız kardeşiyle kaldığı süreyi oldukça zevkli bir hale getirmeye kararlıydı. Neredeyse hiç hareket edemediğinden her yerde ona eşlik etti. Devrimden önceki uzun kopukluğun bedelini ödüyordu. Genelde ailesi, özelde bu kız kardeşi Rosa'nın siyasal inançlarını ya da partideki çalışmasının neyle ilgili olduğunu asla tam olarak anlayamamışlardı, yalnızca ona saygı duyuyorlardı.

> (Kız kardeşim) bilimsel sosyalizm hakkında çok az şey bilir ama iyi huyluluğuyla korkak ve devrime bütün inançlarını yitirmiş erkek kardeşlerimi mahkûm eder. En azından benim kadar sağlam bir inancı var. Aynı zamanda, masamda duran *Przeglad Socjaldemokratyczny*'nin bugünkü sayısını cebinde Varşova'ya götürmeyi isteyecek, reddettiğim zaman tutumumu beğenmediği için kaşlarını çatacak kadar aptal...

"O delikte", Kolberg'de kız kardeşinin sağlığından yakınıp durduğu, Baltık'ın ılık sularının ayağını okşadığı günlerde, Polonya dergisi için, ulusal sorunla ilgili (ve bu konudaki düşüncelerinin özünü oluşturan) karmaşık polemik yazıları kaleme alıyordu Rosa. Kartpostallara yaraşır öylesi eğlenceli bir yerde son derece karmaşık ve kuramsal makaleleri Rosa Luxemburg'dan başka kimse ortaya çıkaramazdı.[514]

514) Rosa'nın İngiltere'deki yeğeni Jenny (birkaç yıl önce İngiltere'ye göçmüş erkek kardeşinin kızı) Berlin'de geçirdiği süre boyunca Rosa'nın evine sık sık ziyarete geliyordu. Rosa bu yeğenin 1912'de 'hoş bir genç'le nişanlandığını bildirir, ama isim vermez. Bu yüzden Luxemburg ailesinin son torunlarının İngiltere'de bir yerlerde yaşıyor olması olasılığı vardır.

Almanya'ya dönüşünde karşılaştığı elverişsiz siyasal koşullar, Alman olan her şeye karşı bir öfke dalgasıyla (Rosa'nın bilincinde 1898'den beri yer etmiş şeylerden biri) el ele yürüyor, bir ölçüde de esin kaynağı oluyordu. Öyle görünüyor ki, geri döndüğünde çukurun en dibine düştüğü duygusunu hissetmese yurt dışına çıkmazdı. Ne kadar uzakta kalırsa, duygulan o denli kuvvetleniyordu. Dostlarını Rusça öğrenmeye itiyordu, "çok geçmeden geleceğin dili olacak". Konstantin Zetkin'e tekrar tekrar Almanya'daki durumu çok ciddiye almamasını yazıyordu; kendisi -Alman olmadığından (baba tarafı Rustu) *Reich*'in siyasal duyarsızlığına kapılması söz konusu olmazdı. 1910 sonunda sosyalist entelektüel ve eleştirmen Karl Korn'la Tolstoy hakkında tartışma fırsatını elde etti; Korn'un Tolstoy'un 'sanat' olmadığında bilgiççe ısrar etmesine müthiş öfkelenmişti; "orada kocaman bir umumi hela *(pissro tunde)* gibi sokakta duruyor... Adını anma zahmetine katlanacağınız herhangi bir Sibirya köyünde bütün Alman Sosyal-Demokrasisi'nden daha fazla insanlık var." Başka bir yerde yaşama özlemine kapılmıştı yine. Kuşkusuz Alman partisindeki durumun umut verici olmamasına karşın -ya da o yüzden- olanaksızdı bu. En azından 'bütün hesaplar görülene' kadar; kıyamet günü kadar uzak bir tasarım. Depresyonuyla baş etmenin tek yolu "kendimi kavganın göbeğine atıp, acı çeken kalbimi gerçek bir siyasal vuruşmayla uyuşturmaktı". Bu sözler 1910 yazında yazılmıştı; kitle grevi ajitasyonu, Alman Sosyal-Demokrasisi'ndeki etkilerinden tamamen ayrı olarak, Rosa'nın üzerinde de kışkırtıcı ve koruyucu bir etki yapıyordu. Rosa bir daha asla siyasal tartışmaların dışında kalmamaya kararlıydı. .

Pratik ajitasyon çalışmasından ve herkesin önünde konuşmaktan gerçekten hoşlanıyor muydu? Açık bir toplantının başarı kazanıp kazanmadığını genellikle 'kitleler'e bakışı gibi biçimsel bir düzeyde değerlendirirdi. Dinleyenlerin coşkusu, konuşmasının ses getirdiği duygusu onu sevindirir ve kışkırtırdı; bu tepkileri, izlediği politikayı haklı çıkarmak için somut siyasal kanıtlara çevirdiği çok sık görülürdü. Aynı zamanda bu toplantılar sinir sistemini de harap ediyordu; bir yerden bir yere koşuştururken, bütün gününü yolculuk-

la, akşamları toplantılara katılmakla, kimi zaman da istasyona kadar eşlik eden yerel parti liderleriyle birlikte değerlendirme yaptıktan sonra sabaha karşı ikide eve trenle dönmekle geçirirdi. "Beynini zonklatan baş ağrılarından", "yorgunluktan, başının çatladığından" ve özellikle yazın hiç yiyemediğinden yakınırdı. An gelir her şeyden nefret ederdi: "Her zamanki gibi bu kanı donmuş tuhaf insanlar yığınıyla uğraşmaktan hasta düşmüş hissediyorum kendimi." İster istemez o zamanki sağlığım ve ruhsal durumunu yansıtan aceleye getirilmiş kendi açıklamalarına göre, olguların kendisi daha fazla şey anlatır. 1910'dan sonra düzenli ajitasyon yapmaya dönme kararlılığı, pratikle hapishane günleri dışında yaşamının sonuna kadar sürmüştü. Kuşkusuz bunda da bir görev yapma unsuru söz konusuydu, ancak harcadığı çabaların büyüklüğü parti yükümlülüğünün istediği asgari sınırları çok aşıyordu; özellikle de parti yetkililerine muhalefet etmesi ve o yüzden kendisinden, kendi vicdanından başka kimseye bir görev borcu olmaması nedeniyle.

1907 yazında her şeyi bırakmaktan söz edip duruyordu Rosa Luxemburg: "Hayatımı nasıl kazanacağım konusunda en ufak bir fikrim olsaydı hemen güneye gidip Almanya'dan uzaklaşırdım," diye yazıyordu bir dostuna. Ama mektubu alan gibi biz de bu yakınmasını pek ciddiye alamayız; sabırsızlıktan, hüsrana uğramaktan ve hep yüzeyde bir yerlerde kalmış Almanya'ya ve Almanların tutumlarına karşı beslediği ölçülü nefretten ileri gelen, yineleyip durduğu bir temaydı bu. Alman tipi örgütlenmeden soğuma, gerçek olmakla birlikte, aynı zamanda kültürel açıdan modaydı; her şeyden önce 'yanlışlık eseri Rönesans'tan uzaklaşmış', çok anlamsız bir yüzyıla düştüğüne gerçekten inanan biri için, farklı bir şey olarak herhangi bir özelliği bulunmamanın cazibesiyle onu Latin (hatta İsviçre'nin) güneyine çeken buydu!

1 Ekim 1907'de birdenbire, her yıl en az altı aylık zamanını alacak heyecanlı yeni bir işle birlikte, bu tür konuşmaların hepsine son verdi. Parti 1906'daki *Arbeiterbildungsschule*'nin çalışmalarını kuvvetlendirmeyi düşünerek Berlin'de bir Merkez Parti Okulu açmayı kararlaştırmıştı. O yıkık dökük kurum sosyalist işçiler için genci bir

yetiştirme kursu biçiminde işliyor, sınırlı çabaları 1891'den beri sürekli eyaletleri gezip dönüşümlü dersler veren parti konferansçılarıyla tamamlanıyordu. Yeni kurulan, daha çok seçkinlere özgü bir okula benzeyecek, seçim örgütlerinden ve sendikalardan gelip daha sonra öğretmen ya da eylemci olmaya aday kimseleri yetiştirecekti. SDP bir kez daha, sosyalistlerin elde edilen kazançlardan yeterince pay alamayacakları bir ulusal görevin -yüksek eğitim- aynadaki görüntüsünü veriyordu; aslında er geç olacağı gibi, devlet içinde devlet çalışmalarını bu alana da yaymış oluyordu.

Düşüncenin ilk kez tartışıldığı yıl 1906'ydı. SDP'nin eğitim uzmanı Heinrich Schulz'a göre: "Rus devrimi... enerji ve hareketlilik selinin... temel sorunları tartışma arzusunun önündeki vanaları açmış, buna uygun olarak parti kogrelerinde kuramsal eğitimin planlanmasına yönelik önlemlerle ilgili kararlar artmıştı."[515]

Parti yönetimi, okulda pratikte kimsenin savunmadığı kadar uzun süredir kuramsal devrimin propaganda edilmesinden son derece mutluydu. Yapamasanız bile, öğretin; başkalarından çok devrimciler için geçerliydi bu ilke ve radikal enerjinin fazla köpüklerini doyurucu ölçüde özümseyecekti. 1906 sonbaharında Franz Mehrig'le Clara Zetkin dahil yedi üyeden oluşan bir parti eğitim komisyonu kuruldu; yeni okul kapılarını resmi olarak 15 Kasım 1906'da açtı. İlk altı aylık ders döneminden sonra, plan, 1907'de Essen'de yapılan parti kongresinde baştan sonra yeniden tartışıldı.

Bu konuda Rosa'ya ilk yazan kişi Luise Kautsky'ydi. Rosa o sırada hâlâ Finlandiya'daydı, bu haber dostunun SDP'deki güncel manzaralarla ilgili aktarıp durduğu dedikoduların bir parçası olarak ulaşmıştı. Rosa kuşkuyla havayı koklamıştı: "Nedir? Arkasında kim var?"[516] Birincisi, Bebel 1906 yılının sonunda elinde onun için hazırlanmış olanaklı faaliyetler listesiyle birlikte geldiğinde kendi adaylığını geri çeviremeyecek kadar çok gururlanmasına karşın, uğradığı hayal kırıklıklarına bakarak kendine şans tanımıyordu.[517]

---

515) *NZ*, 1907-1908, C. II, s. 883.
516) *Letters to Karl and Luise Kautsky*, s. 133.
517) Werner Blumenberg'den.

Yine de okulun faaliyetlerine başından beri ilgi duyuyordu, ilk sezon sürerken, denetleme organının bir üyesi olan dostu Clara Zetkin'i, meslektaşlarına özgün programa alınmamış *sosyalizm tarihi* dersinin de alınması gerektiğini önermeye ikna etmişti. Bu öneriye balıklama daldılar. Sosyalizm tarihi derslerini, Schulz'la birlikte, yeni okulun asıl fikir babası Franz Mehring veriyordu.

Bu arada Prusya polisi istemeden Rosa'nın işine yarayan bir hizmette bulundu. Parti okulunda ders verenlerden ikisi olan Hilferding'le Pannekoek yabancıydılar: Hilferding Avusturyalı, bilindiği gibi astronom olan Pannekok Hollandalıydı. Polis, parti okulunun ikinci döneminin başlaması gereken 1 Ekim 1907'den hemen önce iki yabancı sosyaliste ültimatom çekti –devam ederlerse zaman geçirmeden sınır dışına çıkarılacaklardı. Bunun üzerine ikisi de çekildiler ve Karl Kautsky'nin tavsiyesi üzerine Rosa Luxemburg göreve alındı. Kautsky zamanı yetmediğinden kendisi ders veremiyordu. "Rosa Luxemburg'la Almanya'nın en iyi beyinlerinden birine kavaşacaksınız", diyordu Schulz'a.[518]

Rosa sadece boşalan bir yeri doldurmak üzere çağrıldığı için gönülsüzdü, ya da öyle görünüyordu. "Okul beni çok az ilgilendiriyor, okul hocası olarak çalışacak tipte birisi değilim." Ayrıca okulun, yönetimin denetiminde, sıkıcı ve resmi bir iş çıkması olasılığı da vardı. Yine de görevi kabul etti; Rosa'ya kalırsa gelirin 'manyetik bir çekim gücü' vardı. Dolayısıyla kısa zamanda öğretmenin şevkine kaptırmıştı kendini. Ekonomi politik ve ekonomi tarihi derslerine girip ayda elli saat ders veriyordu.

Personeldeki tek kadın olmakla birlikte, çok geçmeden ünlendi ve işinden büyük bir zevk aldığını anladı. Genelde dersler 1 Ekim'de başlayıp Mart sonuna ya da Nisan'a kadar sürüyordu; sadece 1910'da Rosa Mart başlarında genel oy hakkı konusunda yürütülen ajitasyonu kızıştırmak üzere uzaklaştığında ve 1911 Noel'inden sonraki iki ay *Reichstag* seçimlerinin yapılıp hem öğrencilerin hem de personelin yardıma koşan hücum taburları gibi seçim bölgelerine

518) Kautsky Archives, IISH.

dağıldıkları zaman ara verildi. Her döneme 30 üye katılıyor, okulda geçirdikleri sürede yoğun bir program uygulanıyordu. Lindenstrasse'deki parti okulundan toplam 7 dönem boyunca 203 öğrenci geçti. Hepsinin görüş birliğinde oldukları tek şey, Rosa Luxemburg'un derslerinden sağladıkları yarardı. Rosa, Marksizmin en çetrefil felsefi sorunlarını bile canlı örnekler ve illüstrasyonlarla açıklayan, konuyu yalnız önemli hale getirmekle yetinmeyip dokunulur kılan, doğal ve coşkulu bir öğretmendi. Öğrencilerle tek tek uğraşıyor, gereklilik duyarsa ders saatlerinden sonra verdiği özel eğitimlere hazırlanıyordu. Bunların birkaçı Rosa'nın dairesinin düzenli ziyaretçileri, güvenilir destekçiler oldular. Başarısına tanıklık edenler sadece sol eğilimli kişilerle de sınırlı değildi. Ölümüne kadar Doğu Almanya'da kıdemli bir kamu görevlisi olarak çalışan Wilhelm Koenen, Dieter Fricke'ya yazdığı bir mektupta okuldaki öğrencilik deneyimlerini anlatmaktaydı.[519] SDP'nin daha sonraki sağcı üyelerinden birinden de (Tarnow) benzer övgüler gelmişti.[520]

Başka şeylerin dışında, okuldaki işi Rosa'ya ders başına 3.600 mark gibi düzenli ve sağlam bir gelir sağlıyordu; o miktar sosyalistlerin standartlarına göre çok paraydı. Mehring 1911'de sağlık nedenleriyle aktif öğretmenlikten çekilince, onun sosyalizm tarihiyle ilgili derslerinin bir bölümünü de Rosa devraldı. Okul sayesinde savaşa kadar fiziksel ve entelektüel açıdan çalışmayı sürdürmüştü; o dönemdeki mektuplarına yansıyan pek çok sözden kendini işine ne kadar verdiği ve ilgilendiği anlaşılır. Okul açıkken Rosa günde iki saat ders veriyordu; öğretmenlerin konferanstan ya da öğrencilerle ek çalışma nedenleriyle çok sıklıkla öğleden sonraya da sarkıyordu. Bu işler olmasa Rosa daha öğlen yemeği zamanında eve gelecek, bir par-

519) Fricke, *a.g.y.*, s. 241.

520) *Vorwärts*, 2 Aralık 1909. Rosa bu genç adamdan Clara Zetkin'e kendisi de söz etmişti: "Tarnow en yetenekli öğrenci ve olumsuz izlerini taşıdığı revizyonist etkilerden sıyrıldı. Tarnow'u, orada bizim için tehlike olabileceği sınıflara bırakmak istemiyorum..." IML (B) NL 2-20, s. 85 (1908 sonu). Daha sonra Rosa Luxemburg'un biyografisinin karısı Rosi Frölich adını alacak Rosi Wolffstein da 1912-1913 sezonunda okulda öğrenciydi ve hâlâ hayattadır. Parti okulu ve Rosa Luxemburg'un dersleriyle ilgili canlı anılarını aktardı bana.

ça tükenmiş durumda kendi çalışmalarına eğilebilecek ya da biraz dinlenip canlı bir yürüyüşün ardından konuk ağırlayabilecekti. Okuldaki işinin yoğunluğunu en iyi gösteren olay, kendisiyle Mehring ya da Schulz'un haftalarca sadece koridorlarda ya da resmi toplantılarda karşılaşması, baş başa iki çift lâf etme olanağı bulamamalarıydı.

Okuldaki çalışmalarından eninde sonunda Marksist çözümlemenin iki büyük yapıtı çıktı ortaya. Birisi *Ekonomi Politiğe Giriş*'ti, derslerinin özeti bir kitabın ilk taslağına dönmüştü, kitabı ancak hapishanede, Birinci Dünya Savaşı sırasında bitirebilecekti.[521] Neredeyse dört yıl boyunca her fırsatta bu çalışmasıyla uğraştı ve başka işlerden kaçınmak için hiçbir çabayı esirgemedi. "'Ekonomi Politiğe Giriş'ini basımcılara hazırlayana kadar tek bir ders bile vermemeye peygamberin sakalı üzerine yemin ettim," diye yazıyordu 1908'de Pieck'e. Son öğrencilerinden Pieck'in parti sekreteri olduğu Bremen'de ders vermek üzere bir isteği de geri çevirmişti.[522] 1911 sonbaharında, genişçe üzerinde durduğu konunun çarpıcı bir yönüne dikkat ayırmaya başladı ansızın. Bu konu, emperyalizmin incelenmesi, Rosa için Marksist ekonomi biliminin yapısındaki belirli teknik çelişkileri aydınlığa kavuşturma denemesi olarak başlamıştı. Sonunda Rosa Luxemburg'un en önemli kitabı ve en yaygın bilinen çalışması *Sermaye Birikimi* çıktı ortaya. Kuşkusuz öğrencilerinin önünde düşüncelerini durmadan ince ayrıntılarına dek geliştirmesi, siyasal inancının temel önermeleri konusunda kendi kafasının da aydınlanmasına büyük yardımda bulunmuştu; "yalnızca öğretirken konuyu daha da işleyerek düşüncelerimi geliştirebildim".

Parti okulunun düşmanı yok değildi; okul başarı sağladıkça düşmanları da kopardıkları yaygarayı arttırıyorlardı. Aslında derslere katıldı diye öğrencilerin hiçbirine belli tutumların zorla kabul ettirilmesi söz konusu olmuyordu. Öğrencilerin bir bölümü daha sonra

521) *Einführung in die Nationalökonomie*. İlkin Paul Levi tarafından 1925'te Rosa Luxemburg'dan kalan yazıların bir parçası olarak yayımlanmıştır.
522) Rosa Luxemburg'dan Wilhelm Pieck'e, 1 Ağustos 1908, *Henke Papers*, SPD Archives, Bonn.

komünist olurken (Pieck -Rosa'nın belki en önemli öğrencisi-, Wilhelm Koenen ve Jacob Walcher), Winnig ve Tarnow gibi kimileri de önde gelen sağcılar arasında yer aldılar. Bununla birlikte, partideki revizyonistler, özellikle Güney Almanya'dan gelenler, okula baktıklarında radikal öğretilerin partide yayılmasının kurumsal bir aracı kokusu alıyorlardı. 1908'de bütün okul anlayışına bir saldırı sahneye konuldu. "Kaymak tabaka Berlin'deki okula götürülmemeli, okul kitlelere gitmelidir," diye yazıyordu Kurt Eisner *Vorwärts*'de.[523] Ayrıca sendikalar da okul programına ilgi göstermiyor, kendilerine ayrılan on kişilik yeri hiç doldurmuyorlardı.

Nümberg'de 13-19 Eylül 1908'de yapılan parti kongresinde konu açık tartışmaya açıldı, iki görüş sunulmuştu. Bir görüş okulun işçiler arasındaki genel eğitim düzeyini yükseltmeye yardım edeceğini savunurken, ötekine göre öğretmenleri ve ajitatörleri yetiştiren ileri düzeyde bir üniversite gibi olmalıydı. Yönetim, okulu Rosa'nın savunmasını istemişti ve bu amaçla yetki verdi. Katılacağından emin olmak için Bebel iki kez yazdı Rosa'ya.

Rosa Luxemburg çerçevesini dar tuttuğu ve ağır başlı bir konuşmada, başlangıçta "kısmen doğal muhafazakârlıktan (kahkaha), kısmen de Sosyal-Demokrat bir partinin her zaman ajitasyon yürütürken en geniş kitlesel etkiyi hedeflemesi gerektiği için" projeden kendisinin de kuşku duyduğunu kabul ediyordu.[524] Bununla birlikte kuşkuları büyük oranda dağılmıştı, öğrencilerin seçimi, hangi tipte ders verileceği, vb. konularında düzeltme yapmak için bol bol olanak bulunduğunu belirtti. Bir de yerel örgütlerine döndüklerinden sonra öğrencilerin ne yaptığı soruñu vardı.

> Olanlar şunlar; parti örgütleri, öğrencileri okula çöle salınan günah keçileri gibi gönderdiler, onlarla bir daha ilgilenmediler ve geri gittiklerinde dişe dokunur görevler vermediler, öbür yandan bir görev verildiği zaman öğrencilerden çok fazla şey istenmesi tehlikesi var. Yoldaşlar onlara, "Parti okuluna gittiniz, ne yapabileceğinizi he-

523) *Vorwärts*, 22 Ağustos 1908.
524) *Protokoll... 1908*, s. 230.

> men gösterin bakalım," diyorlar. Parti okulu öğrencileri öylesi beklentileri karşılayamaz. Biz de ısmarlama bilim bulamayacaklarını, öğrenmeyi sürdürmeleri gerektiğini, bütün ömürleri boyunca öğrenmeye devam edeceklerini, geldikleri ilk andan gittikleri son dakikaya dek kafalarına sokmaya çalıştık... Bu yüzden parti okulunu eleştirmek için de geniş bir alan var, ancak Eisner'inki türünden eleştirilerin küçücük bir geçerliliği yok.[525]

Rosa parti okulu eleştiricilerinin bilime gösterdikleri aşırı saygıyı taktik manevra olarak açıklıyordu -parti üyelerinin yüzeysel bilgiler öğrenmesi uğruna karmaşık konular popülarize edilmeli miydi? Nefret edilen burjuva akademisyenliğine saçma bir boyun eğişti bu. Pratik eğitim taleplerini gerçekten karşılamaya kalkmak, parti okulunu basit bir 'hayır kurumu' düzeyine indirmek olurdu. Kuramsal ve pratik öğrenim arasındaki zıtlık Rosa'nın gözünde stratejiyle taktikler arasındaki zıtlık kadar sahte bir nitelik taşırdı. Okul, olağan pratik yaşam okulunun sağlayamadığı bir şeyleri öğreterek bir boşluğu doldurmak için vardı. Parti okulunun pratik işleri öğretmesi gerektiğinde ısrar edenler, işçilerin kendi günlük faaliyetlerinden öğrenme yeteneğini görmezlikten geliyorlardı; bir başka deyişle, sınıf bilincinin Marksizmin varsaydığı biçimde gelişmesinin bütün temelini yadsıyorlardı.

> Çalışan sınıfların 'kendi hamurları'nı günlük yaşamlarından öğrendiklerini, üstelik Eisner'den daha iyi öğrendiklerini bir nebze olsun anlamıyorlar. Kitlelerin gereksindiği genel eğitimdir; deneylerden çıkardıkları ayrıntılarla bir sistem oluşturma şansını veren ve düşmanlarımızın üstüne ölümcül bir silah doğrultmalarına yardım eden kuramdır. Beni bir parti okuluna sahip olma zorunluluğuna, saflarımızda sosyalist kuramın yayılması gerekliliğine şimdiye kadar başka hiçbir şey ikna etmediyse bile, Eisner'in eleştirisi becerdi bu işi.

Rosa, irade sahibi öğrencilerin partide revizyonizme karşı bir kale oluşturacaklarını ümit ediyordu kuşkusuz. Ancak bu konuda hüs-

525) *A.g.y.*

rana uğradı. 1910-1911 yıllarında Rosa'yla Franz Mehring'in öncülüğünde öğrencilerin parti politikası konusundaki düşüncelerini keşfetmek için büyük bir tartışma düzenlendi. O kurs döneminde büyük oranda sağ eğilimli öğrenci bulunuyordu ve öğrencilerden bütün revizyonist tutumun kuvvetli bir savunusuyla karşılaşınca Franz Mehring de Rosa da şok oldular. Öğrencilerin hepsi sosyal demokrasinin tecrit olmuşluğundan ve etkisizliğinden yakınıyordu. Eğitimin ve ajitasyonun asıl değeri somut ayrıcalıklar kazanmak ve bunları olabildiğince çabuk kazanmak mıydı? Rosa Luxemburg daha sonra Franz Mehring'e şunları söylüyordu: "Bu durumda parti okulunun herhangi bir yararı bulunup bulunmadığını merak ediyorum."[526] Yine de parti okulunda çalışmak hoşuna gidiyordu ve kestirilebilir bir gelecek dönem adına bu görevini sürdürme niyetindeydi. Parti okulunun savaş sırasında kapatılışıyla yaşamında önemli bir boşluk doğmuştu.[527]

Rosa'nın takvimine göre o yılların başlıca siyasal olayı 18-24 Ağustos 1907'de Stuttgart'daki Enternasyonal kongresiydi. Amsterdam'dan sonra, ona yakışır bir aşama, büyük bir olaydı. Muhteşem SDP ilk kez olarak Alman toprağında ev sahipliği yapıyordu. Rosa, dostu Clara Zetkin'le birlikte kalmaktaydı; zamanlarının çoğunu kongrede birlikte geçirdiler. Rosa dostunu Lenin'le tanıştırdı. Lenin, Martov'la birlikte, önceki yıl Stockholm kongresinde yeni -ve geçici olarak- birleşen RSDlP heyetine başkanlık etmek üzere Finlandiya'dan gelmişti. Rus Devrimi ve Kuokkala'daki uzun konuşmaları Lenin'le Rosa Luxemburg'u birbirlerine yakınlaştırmıştı.

Polonya sosyal demokratlarını Rosa Luxemburg ve Julian Marchlewski temsil ediyordu. Dolayısıyla Rosa kongrede, Alman partisi adına değil, gevşek bir birlik oluşturmuş Rus grubunun bir üyesi olarak yer alıyordu. Bunun için resmi Alman tasarılarına karşı bir tutum takınması, bir Alman uyruğu olarak değil de yabancı bir eşit olarak Bebel'in aleyhinde konuşması daha kolaydı. Alman delegasyonu sendikalistlerle doldurulmuştu; bu delegasyonun üyesi olmak

526) Fricke, "Parteischule". s. 246.
527) *Briefe an Freunde*, s.73, Hans Diefenbach'a, 1 Kasım 1914.

ve Almanların alışılmış disipliniyle blok oy kullanmak Rosa'ya katlanılması çok zor bir sıkıntı verirdi.

Komitede ve plenumda en ciddi tartışmalar herhalde militarizm ve savaş konusunda çıkmıştı. Belli başlı üç tür tutum gözleniyordu. Bebel'in önderliğindeki Alman delegasyonu gerçekte sorunu tartışmak bile istemiyor, yeni kararlar alınmasına kesinlikle gerek görmüyordu. SDP Mart 1906'da bile Enternasyonal Bürosu'nu anti-mililarizmi kongre gündeminden çıkarmaya ikna edememişti. Sorun, hassas bir konu olan kitle gerevi sorunuyla (savaş patlak verirse, proletaryanın elindeki etkili olacağı sanılan tek silah) sıkı sıkıya bağlıydı ve gerek o zaman, gerekse ölümüne kadar Bebel'in düşüncesine egemen olmuş laktiğin sorumsuzca propaganda edilmesine aykırıydı. Fransızların çoğunluğu şamatacı sendikalist kanadın baskısı karşısında, kitle grevinin her derde deva olduğuna inanıyordu. Dolayısıyla, hantal anti-militarizm arabasını hızlı kitle grevi atlarına koşmayı gözeten bir tasarıdan yanaydılar. Liderlerin bir bölümü söz gelimi Jaures'le Vaillant, bu görüşe biraz ödün vermek gerektiğinin farkındaydılar; kaldı ki önceki yıl Limoges'da yapılan Fransız sosyalistlerinin (SFIO) kongresinde de parti politikası o kesin Fransız deyişlerinden biriyle bağlanmıştı: *"Plutôt e'insurrection que la guerre".** Bu ikinci görüş Jaures'in yaklaşımının koyu renklerini barındırıyordu: Önceden çok ayrıntılı reçeteler hazırlamaya gerek kalmadan, sosyalistler savaşı nasıl olsa önleyebilir, ya da savaş çıksa bile kısa sürede durdururlardı. Bebel'in olumsuz kötümserliği diye gördüğü yaklaşımı kabullenemezdi Jaures. "Ulusların birbiriyle kapışmalarını ve birbirini katletmelerini önleyecek özel bir yol bulamadığımızdan, Bebel'in söylediklerinden daha fazla sözümüz yoksa gerçekten yazıktır. Alman işçi sınıfının, uluslararası proletaryanın durmaksızın artan gücünün bundan daha ileri gidememesi gerçekten yazık."[528] Taktik konulardaki düşünce ayrılıklarının altında eski Fransız-Alman rekabeti yatıyordu; disipline karşı coşku, kavramlara karşı eylem, resmi tezlere karşı deyişler –ölçülü bir uzlaşmazlık biçiminde açıktan keskinleşen bir çatışma.

*) Savaşmaktansa başkaldırı. (ç.n.)

528) *Protokoll... Internationalen Sozialisten kongress...* Stuttgart 1907, s. 89.

Rosa Luxemburg 21 Ağustos Çarşamba günü Rus ve Polonya delegasyonları adına konuştu. Rosa'yla Stuttgart'ta bir hayli zaman birlikte olan Lenin, kendi konumunun Rosa'nınkine çok benzediğini, Rosa'nın daha büyük bir deneyim ve başarı şansıyla temsil edebileceğini hemencecik fark etmişti. Bu yüzden, sessiz kalmak kendisini fazlasıyla hoşnut etti, hatta Rosa'ya oy komisyonunda bir Rus delegeliği önerdi.[329]

> Vollmar'ın konuşmasını işittiğimde, kendi kendime şöyle dedim: "Ölmüş Rus devrimcilerinin gölgeleri burada olabilseydi, hepsi de övgülerinizi kendinize saklayın ama, hiç olmazsa bizden bir şeyler öğrenin derlerdi." (Kitle grevleri konusunda) bugün yaptıklarından daha fazlasını yapabilecek bir konumda olmadıklarını söylediklerinde, Vollmar'a ve ne yazık ki Bebel'e de hiç katılamıyoruın... Ben Marksizmin inançlı bir yandaşıyım ve kesinlikle bu nedenle bunu Marksizme katı ve yazgıcı bir biçim kazandırmaya yönelik büyük bir tehlike sayıyorum. Kollarımızı kavuşturup tarihsel diyalektiğin olgun meyvalarının kucağımıza düşürmesini bekleyemeyiz. Jena (1905'deki SDP kongresi), kitle grevlerini belli koşullarda kullanmayı gözeten bir karar tasarısı benimseınekle SDP'nin devrimci bir parti olduğunu gösterdi... Gerçi bu, savaşa karşı bir silah olarak değil, genel oy hakkını elde etmeye yönelik olarak tasarlanmıştı ama... (Dolayısıyla) Vollmar'ın ve Bebel'in konuşmalarından sonra Bebel'in tasarısını keskinleştirmenin gerekli olduğuna karar verdik... Bir ölçüde Jaures'le Vaillant'ın değişiklik önergesinden de fiilen ileri gidiyoruz; savaşın çıkması halinde bizim ajitasyonumuz yalnız savaşın sona ermesine değil, savaştan sınıf egemenliğinin genel çöküşünü hızlandırmakta yararlanmayı da hedeflemeli.[330]

Son satırlarda Lenin'in etkisi açıkça görülüyordu.

Rosa'nın önerdiği değişiklik benimsendi. Bu yüzden alınan nihai karar, Almanlarla Fransızların ılımlı kesimlerinin sundukları tasarıların ve Luxemburg-Lenin eklemesiyle iki tasarının da bilinerek keskinleştirilmesinin bileşiminden oluşan bir nitelikteydi. Değişiklik

529) *A.g.y.*, s. 101.
530) *A.g.y.*, s. 97.

önergesi Bebel'in muhalefetine karşın kabul edildi. Bir uzlaşma tasarısından çok bileşik bir tasarıydı. Kararın açık biçimi şöyledir:

> Kongre, önceki Enternasyonal kongrelerinde alınmış militarizm ve emperyalizm aleyhindeki tasarıları onaylar, militarizme karşı kavganın bütün olarak sosyalist sınıf savaşından ayrılamayacağını yeniden bildirir.
>
> Kapitalist devletler arasındaki savaşlar genelde dünya pazarındaki rekabetlerinin ürünüdür, çünkü her devlet sadece kendi pazarını sağlama almakla değil, aynı zamanda yabancı toprakların ve halkların boyunduruk altına alınmasının önemli rol oynadığı bir süreç olan yeni pazarların fethedilmesiyle de ilgilenir. Ayrıca bu savaşlar, burjuva sınıf egemenliğinin (çalışan sınıfların ekonomik ve siyasal köleleştirilmesinin) başlıca araçlarından birinden, hiç bitmeyen militarist silahlanma yarışından kaynaklanır.
>
> Proletarya kitlesini hem kendi sınıfının görevlerinden, hem de uluslararası sınıf dayanışması görevinden uzaklaştırsın diye savaşlar bir ulusun ötekine karşı önyargılarıyla cesaretlendirilir ve yönetici sınıfların çıkarlarına uygun olarak uygar uluslar arasında sistemli biçimde körüklenir.
>
> Bu yüzden savaşlar kapitalizmin doğasına içkindir; sadece kapitalist ekonominin ilga edildiği, ya da savaş tekniklerinin gelişmesinin zorunlu kıldığı insan ve para fedasının yol açtığı büyük kayıp ve halkın silahlanmaya karşı nefretinin bu sistemin ilgasıyla sonuçlandığı bir çağda ortadan kalkabilirler.
>
> Bunun için, öncelikli asker kaynağı olan ve en büyük maddi fedakârlıkları yapan işçi sınıfları, amaçları olan ulusların dayanışmasına gerçeklik kazandıracak sosyalist temellere dayalı bir ekonomik sistemin yaratılmasına aykırı düşen savaşın doğal düşmanlarıdır.
>
> Dolayısıyla Kongre, bütün kuvvetleriyle denizdeki ve karadaki silahlanmaya karşı mücadele yürütmenin, silahlanma araçlarını sağlamayı reddetmenin, ayrıca ulusların kardeşliği ve sosyalizm ruhuyla işçi sınıfı gençliğini eğitip sınıf bilinciyle donatmayı gözetmenin, burjuva toplumunun sınıfsal karakterini bilen ve uluslar arasındaki karşıtlığın korunmasından yana güdülerin farkında olan işçi sınıflarının ve özellikle de onların parlamentolardaki temsilcilerinin görevi olduğuna inanmaktadır.

Kongre, ordunun demokratik biçimde örgütlenmesinde ve sürekli ordu yerine halk milisinin kurulmasında, saldırgan savaşları önleyip uluslar arasındaki farklılıkları kaldırmayı kolaylaştırmanın temel bir güvencesini görür. Doğallıkla farklı ülkelerde farklı farklı gerçekleştiği için, Enternasyonal, işçi sınıfının militarizme karşı (doğru yer ve zamanda) eyleme geçmesinin kesin biçimini belirleyemez. Ancak görevi de işçi sınıflarının savaşa karşı uğraşlarını alabildiğine kuvvetlendirmek ve koordine etmektir.

Aslında proletarya, Brüksel'deki Enternasyonal kongresinden beri, askeri silahlanma araçları üretmeyi reddederek militarizme karşı amansız bir kavga yürütmesiyle ve askeri örgütlenmeyi demokratikleştirme yönündeki çabalarıyla, savaşların çıkmasını önlemek ya da çıktıklarında son vermek için, ayrıca savaşın sonucunda toplumda görülen altüst oluştan işçi sınıflarının özgürleşmesi amacını gözeterek yararlanmak için, giderek artan bir enerji ve başarıyla çok çeşitli eylem biçimlerini hayata geçirmiştir: Sözgelimi, Fashoda olayından sonra barışı sağlamak ve İngiltere'yle Fransa arasında yeniden dostça ilişkiler kurmak amacıyla İngiliz ve Fransız sendikaları arasındaki anlaşma; Fas krizi sırasında Sosyal-Demokrat partilerin Alman ve Fransız parlamentolarındaki müdahalesi; Fransız ve Alman sosyalistlerinin aynı amaçla hazırladıkları bildiriler; Trieste'de buluşan Avusturyalı ve İtalyan sosyalistlerin iki devlet arasında çatışma çıkmasını önlemek üzere ortak eyleme geçmesi; İsveç'teki sosyalist sendikaların Norveç'e saldırıyı önlemek için ağırlıklı bir müdahalede bulunması; son olarak, savaşı durdurup ülkenin içinde bulunduğu krizden işçi sınıflarının özgürlüğü adına yararlanma düşüncesiyle, Çarlığın önayak olduğu savaşa karşı Rusya ve Polonya'daki sosyalist işçilerle köylülerin kahramanca, kendilerini feda edercesine yürüttükleri kavga.

Bu uğraşların hepsi proletaryanın kuvvetlenmesine ve kesin müdahale ederek barışı sağlama gücüne tanıklık eder; kafaları uygun eylemlere ne kadar hazır olur, Enternasyonal tarafından ne kadar cesaretlendirilir ve birleştirilirse, çalışan sınıfların eylemi o kadar başarılı olur. Kongre, proletaryanın baskısının, hükümetlerin acınacak dalavereleri yerine hakem niteliğindeki mahkemelerden ciddi ölçüde yararlanarak, uluslararası silahsızlanmanın nimetlerinin tadına varılabileceğine inanmaktadır. Bu sayede askeri silahlanmanın ve sa-

vaşın emdiği korkunç miktarlardaki para ve insan gücünün kültürel amaçlarla kullanılması olanağı doğar.

Savaşın çıkması tehdidi karşısında, gözlerine en etkilisi hangisi gelirse, sınıf savaşının ve genelde siyasal ortamın kızışmasıyla doğallıkla farklılaşan araçlarla savaşın çıkmasını engellemek için ellerinden gelen her şeyi yapmak, Enternasyonal Bürosu'nun birleştirici çalışmalarının da desteğiyle, işçi sınıflarının ve o ülkelerde yer alan parlamenter temsilcilerinin görevidir.

Bütün bunlara karşın yine de savaş çıkarsa, hızla bitirilmesi için araya girmek; bütün güçlerini kullanarak, savaşın yol açtığı şiddetli ekonomik ve siyasal krizden halkı ayağa kaldırmak için yararlanmaya uğraşmak; buna bağlı olarak kapitalist sınıf egemenliğinin kaldırılmasını hızlandırmak da onların görevidir.[531]

Değişikliği zorlamakla ve özellikle aynı bakış açısını temsil ediyormuşcasına Vollmar'la Bebel'i aynı kefeye koymakla Rosa Luxemburg, Alman liderlere üstü örtülü bir savaş ilanında bulunmuştu. Rosa'ya göre sorun, bu kez Enternasyonal kongresinin otoritesiyle, yeniden 1905'teki tutumların alınmasını sağlamaktan öte bir şey değildi. SDP'nin 1906 kongresinden beri güncellik kazanmış 1905 tasarısındaki geriletici, engelleyici yorumlar, yüksek otorite eliyle zıttına döndürülüyordu. Rosa'nın benimsediği ve yeni olmayan tutum, özünde muhafazakârdı; önceden ortaya konmuş, bilinen ilkelere dönüştü. Rosa, Lenin'den farklı olarak, 'eski iyi taktiğin' bir efsene olduğunu, ona dönüşün istenmeyen bir şey olduğunu kısa sürede fark etmekle birlikte, anlamlı bir niyet ifadesi olarak bu tasarıya bağlı kalıp, ondan kaynaklanan gerçeklikleri Lenin gibi hiçe sayacaktı. Çünkü Rosa, Enternasyonal'e neredeyse efsanevi bir egemenlik hakkı yüklemekle yetinmiyor, kararlılığını uygulatma kapasitesiyle pratik bir egemenlik hakkı da yüklüyordu. Ama bir kere bakışına gölge

531) James Toll, *The Second International*, s. 196-198'deki Ek'ten aktarılmıştır. Bu ek, kongre protokolünde basılı resmi Almanca metne dayanır; önemsiz değişikliklerin olduğu Fransızca metnin basıldığı bir yer için bkz. Carl Grünberg, "Die Internationale und der Weltkrieg", *Archio für die Geschichte des Sozializmus und der Arbeiterbewegung*, C. I (1916), s. 12-13. Luxemburg-Lenin eki son iki paragraftan ibaretti.

düşmüştü, 'o' yoktu artık. Enternasyonal olsa olsa, onu oluşturan parçaların bir toplamı olmaktan öteye gidemezdi, zayıflığını fark etmişti Rosa. Bunun için savaş patladığında Enternasyonal'in ihaneti onun gözlerinde, Avrupa'daki en önemli sosyalist partilerin işledikleri temel ve ciddi bir suç oluyordu.

Stuttgart'taki savaş karşıtı deklarasyonları kendi kendini çürüten bir söylem olarak zarar hanesine kaydetmek kolaydır. Gerçekten de çok çeşitli damak tatları olup birbirlerininkini bozan bir sürü aşçının pişirdiği bir güvece benziyordu. Bebel'in artan kötümserliği ve korkuları, herhangi bir krizin kendi çözümünü de üreteceği şeklindeki Fransız iyimserliği, ikisi de kongreyi en basit iyi niyet açıklamalarının yapıldığı bir düzeye indirmeye varıyordu. İkinci Enternasyonal sosyalistlerinde tuhaf bir yasalcılık vardı -karar alınmazdı, bağlayıcılık yoktu. Lenin'in Rosa'nın zaten bildiği şeylere hayretle ve şok olmuşcasına dikkat çekişine göre: "O güne değin devrimci Marksist anlayışın değişmez temsilcisi olan Alman Sosyal-Demokrasisi bu kez tereddütte kaldı, hatta oportünistçe bir tutum takındı... Almanların sunduğu Bebel'in tasarısı... proletaryanın aktif *görevlerine* vurgu yapılmaması gibi bir eksiklik taşıyordu. Bebel'in son derece Ortodoks formülasyonlarına oportünist gözlüklerle bakma olanağı veriyordu bu. Vollmar bu olasılığı hemen gerçeğe çevirdi. Bu nedenle Rosa Luxemburg'la Rus Sosyal-Demokratları Bebel'in tasarısını değiştirinişlerdi..."[532] Lenin, Bebel'in niyetleriyle Vollmar'ın onları kötüye kullanışı arasında böyle keskin bir ayrıma gitmekle yanılmıştı. Lenin SDP'deki değişim sürecini tam anlamıyordu, doğrusu SDP'yi hiç anlamamıştı.[533] Onun bütün gördüğü, Engels'in, Fransızların istediği düzeyde olmasa da filistenleşme konusundaki bitmez

532) *Proletarii*, No: 17, 20 Ekim 1907, *Sochineniya*, C. XIII, s. 64.
533) "Calendar for all for the year 1908", *Sochineniya*, C. XIII, s. 67-68. Lenin, kongre çalışmalarını değerlendirirken, Rosa'nın da üzerinde durmasını söylediği, Clara Zetkin'in kadınlarla ilgili gazetesi *Gleichheit*'de çıkan makalelerine güveniyordu ağırlıkla. Ama olayların derin bir çözümlemesini yapamadı. Kautsky, SDP'nin Enternasyonal'deki üstünlüğünü bıraktığını söylediğinde, olup bitenleri daha iyi anladığını gösterdi. Ortada karar tasarıları olduğu sürece, zayıflığın ya da uzlaşmanın dışavurumlarına karşı duyarlıydı Kautsky.

tükenmez Alman kapasitesiyle ilgili son derece küçümseyici yorumuyla çeşnilendirilmiş bir yanılgıydı; yaptığı sadece bunu kendi Rus okurlarına aktarmaktı.

Enternasyonal'in (daha doğrusu çeşitli ulusal partilerin) savaşa karşı tutumu, 1907'de dünya savaşının sosyalistlerin gözünde bir kavramdan ibaret kaldığı ve gerçek bir görünüm vermediğinin ayrımına varılmadıkça anlaşılmaz olarak kalır. Balkanlar'da 1912'den sonra savaşlar, Afrikalılar aleyhinde kampanyalar, sömürgeci devletler arasında küçük çarpışmalar görülüyordu. 1905'den sonraki yıllarda tarihçilerin şimdilerde Birinci Dünya Savaşı'nın mutlaka gerekli mezeleri (*hors-d'oeuvre*) olarak masaya sürdükleri değişik belli başlı olaylar vardı. Bunlar daha 1907'de başlamıştı. Enternasyonal Kongresi'yle aynı yılda, Lahey'de gelecek savaşı uluslararası anlaşmalarla uygarlaştırmaya yönelik bir konferans toplandı; teknik ayrıntıların arkasında savaşı yok sayınayı öne çıkaran gerçek bir konsensüs görülüyordu. Konferansa kendi adına ve kendi parasıyla katılan milyoner iyiliksever Andrew Carnegie, Kayzer'inki dahil sempati besleyen kulaklara barışın üstün önemini içeren vaazlar verdiğinden emin hissediyordu kendini. Yönetici sınıflar arasında iyimserlik vardı. Sosyalistler bu teminatı açıkça alaya alıp Lahey konferansını 'haydutlar ziyafeti' olarak niteleseler bile gerçek savaşın iç karartıcı biçimde teşhis edilmesinden çok, bütün burjuva hükümetlerinin aşağılanmasının bir anlatımıydı bu.[534] Aslında savaş İkinci Enternasyonal üyelerinin gözünde toplumsal devrime çok benziyordu; protesto ettirmek için durmadan ifade edilmesi gereken, ayrıca maddi bir olay olarak süresiz ertelenebilecek, kapitalist toplumun kaçınılmaz yarı ürünlerindendi.[535]

---

534) Bu sözü Stuttgart kongresinde bir İngiliz, Quelch, söylemişti. Ceza olarak Wurttemberg eyalet hükümetince hemen sınır dışına çıkarılmıştı. *Protokoll internationaler Sozialistenkongress... 1907*, s. 32.

535) Çok sayıda modern tarihçi, savaşın Stuttgart kongresinde en azından bir 'olasılık' sayıldığını (Schorske, *German Social Democracy*, s. 84) ve ünlü tasarının 'hareketsizlik uzlaşması' olduğunu (Joll, *Second International*, s. 138) düşünmektedir. Ben iki bakış açısının da yanlışlığına inandığımdan bu soruna biraz uzunca eğildim.

1907-1910 dönemi sadece Rosa Luxemburg için değil, bütün Alman Sosyal-Demokrasisi için de gerileme ve hayal kırıklığı dönemi oldu. İmparatorluk hükümeti, sadece Katoliklerle sosyalistlerin dışlandığı muazzam bir *Reichstag* koalisyonundan oluşuyordu: Bülow bloku. (Dışlanmış) yol arkadaşları arasında ortak bir muhalefet zemini yoktu. Toplumun düşmanca bir çehreye bürünmesi karşısında hassas noktalar arayışından eli boş çıkmış SDP, iç örgütlenmesine yoğunlaştırmıştı çabalarını. Fransızların Enternasyonal kongrelerinde disiplinli ve birleşik (hiç değilse oy kullanırken birleşik) Alman müfrezesiyle her karşı karşıya gelişlerinde eleştiri yağınuruna tuttukları bilgiçlik taslayan bir bürokrasinin karikatürü hızla gerçekliğe dönüşüyordu. Merkezden aşağıya, en uzak köklere kadar sağlamca inen, gözalıcı bir örgütlenme vardı. 1905 Jena kongresinden sonra merkez parti örgütlerinin kuvvetlendirilmesi, özellikle ek sekreterlikler açılması, Parkinson Yasası'nın işlenmesine zemin hazırlıyordu: Yeni yöneticilerle birlikte telefona bakan ya da daktilo yazan ücretli alt-memurlar ve araç gereç de çoğalıyordu.[536] Parti kongresinde bu aygıt için gerekli yetki verilmesi konusu oylandığında Sol'un çoğunluğu coşku içindeydi; onlar açısından SDP o zamanlarda hâlâ 1905 kitle grevi kararının alındığı partiydi, sadece gelecek devrim dönemini bekliyordu. Örgütlenme daha etkili ilerlemenin eş anlamlısıydı. Ama uyarılar da görülmüyor değildi. Usta Max Weber bir konferansında şunları söylüyordu:

> Bundan (bürokrasi eğiliminden) hangisinin daha fazla korktuğu sorusu mutlaka sorulmalı, burjuva toplum mu Sosyal Demokrasi mi? Kişisel olarak ben Sosyal-Demokrasi'nin korkması gerektiğine inanıyorum; yani içinde devrimci ideolojinin taşıyıcılarını barındıran unsurların... Üstelik bir yanda geçici politikacıların maddi çıkarlarıyla öbür yanda devrimci ideoloji arasındaki çelişkiler rahat rahat gelişebilirse, Sosyal-Demokratlar emekli asker clernekleri olmaktan kurtulamazsa, işi bitmiş olanları o günlerde atılmakta oldukları parti yönetimine tekrar alırlarsa, o zaman partide ilkin ciddi iç sorunlar

536) Bu örgütsel gelişme için bkz. Schorske, Bölüm V.

> başgösterir. O zaman... Sosyal-Demokrasi'nin şehirleri ve devleti fethetmekte olduğu değil, tam tersine, devletin Sosyal-Demokrasi'yi fethetmekte olduğu görülür.[537]

Ne var ki Marksistler, olaylara sosyolojik açıdan bakanlardan daha politiktiler (bugün de öyledir); politikanın doğru olması koşuluyla (yıllık kongreler arasında bu konuda denetleyici görev, yürütme organına aitti) bir uyuşmazlık göremiyorlardı. Kendine özgü ve *kendi yararına* bir irade geliştiren bürokrasi nosyonu, düşünülemez bir şeydi. Bürokrasi nosyonu Sovyetler Birliği'nde kişi tapınması konusunda koparılan feryatlar arasında boğulmuş, sonraki tasfiyelerde kaybolup gitmişti. Halk Demokrasileri'nin bu sorunun bilincine varmaları ise on yıl sonra olmuştu -ama büyük bir patlamayla gerçekleşmişti bu. Batı'ya gelince, Sovyet çözümlemecileri oradaki 'yönetsel devrim'i ve bürokrasi hakkında bütün yazılanları görmezlikten geliyorlardı. Bu nedenle, SDP'yi bizim modern içgörülerimize sahip olmamakla suçlayamayız. Daha sonraki şoka uğramış ve öfkeli radikaller, oldukça dar bir yaklaşımla genel eğilimi değil de belirli insanları sorumlu tuttuklarında, tamamen yanılmıyorlardı. Partiyi 1907'den sonra yöneten Molkenbuhr, Ebert, Scheidemann ve Braun gibileri etkin ve aklı başında kişilerdi, ama bir nebze devrimcilik yoktu tavırlarında. Onlara göre devrimin, gerek kişisel olarak gerekse işlevi gereği, kendi kendini mahvetmekten başka bir anlamı yoktu -bunu biliyorlardı...[538]

Bununla ima edilen, bürokrasinin yükselişine oranla demokrasinin kalktığı düşüncesi değildi. Ebert, Alman Stalin'i diye adlandırılmıştır. Zalim bir adam değilse bile, hiç değilse kafa yapısı ve bakışıyla gerçekten de öyleydi. Ama demokratik biçimlerin bilinçle korunmasına maskaralık da denemez. Süreç çok daha giriftti. Yerel yönetimi ve denetimi etkileyen türlü türlü önemsiz olaylarla ilgili olarak

537) *Verband für Sozialpolitik*'teki (Sosyal Politika Derneği) Söylev, 1908, akt. Schorske, s. 117-118.

538) Parti yapısının ve bunun SDP'nin rolüne etkisinin çözümlenmesi için bkz. J.P. Nettl, "The German Social-Democratic Party", *Past and Present*, No: 30, Nisan 1965, s. 74-86.

alınan ufak ama önünde sonunda ciddi kararların pek çoğu, parti yaşamının kongrede değinilmeyen satır aralarında geçiyordu. Tepede kongre kararlarının bağlayıcılığı sürüyordu; 1914'ten önce hiç kimse bunların basit formaliteler olduğunu öne sürmeye kalkışmazdı. Yönetim genellikle 1911'deki gibi, çoğunluğu elde etmek için bütün ustalığını kullanmak zorunda kalırdı. Ancak çok inandırıcı düşünsel ya da ilkesel nedenler olmadıkça yönetimin desteklenmesini gözeten sağlam gelenek genellikle ağır basıyordu; ayrıca gönüllü disipline, vicdana dayalı bir gelenek vardı. SDP'de üç satırlık genelgeler görülmediği gibi, pek zorlama da hissedilmezdi. Kısaca, Max Weber'in tekdüzeleşmiş karizma nosyonunun klasik bir örneği.

Doğrusu, Sosyal-Demokrat Parti'nin yönetilmesiyle görevleri arasında görünür bir çatışma yoktu. Ancak savaş sırasında bütün atmosfer ve onunla birlikte partinin rolü değiştiği zamandır ki, SDP'nin temelinin -Rosa Luxemburg'un öne sürdüğü gibi- kitlelere değil, somut bir bürokrasi ve liderlik yapısına dayandığı anlaşıldı. 1914 Ağustosundaki durum mucize sonucu 1900'da gerçekleşmiş olsaydı, bir karışıklık çıkar ve sonuçta düşünceler gerçekte yeni baştan kamplaşırdı. Ama 1914'te, liderliğin öneri getirmesi ve bütün partinin de onun peşinden gitmesi doğal sayılıyordu. Elbette üyelerin isteklerini önceden kestirip bilinçli manevralara giden komünist taktiğin benimsenmesiyle aynı şey değildi bu; SDP'nin savaş sırasındaki tutumu ancak üyelerin büyük bölümü liderleri desteklediği için olanaklı oldu. Varolan denetim yapısının meşruluğunun kabul edilmesi başlı başına olumlu bir niyet açıklamasıdır, tıpkı benimsenen politikanın bir referandumun sonucunda ortaya çıkmasına benzer. Körü körüne, Nazi tipinde bir itaat söz konusu değildi.

Rosa Luxemburg o yılların tartışmalarında etraflıca yer almadı. Örgütlenme sorunlarına ilgisizdi. O yılların bayatlamış hamurunu yoğurmak *İktidar Yolu*'yla Karl Kautsky'ye düşmüştü.[539] O kitap her-

539) *Der Weg lur Marcht*, Berlin 1909.

halde Kautsky'nin diyalektik başarılarının en yoğun anını oluşturur, çünkü pratik devrimin tamamen yadsınmasıyla devrimci tutumların sıkı sıkıya vurgulanması birleştiriliyordu. Kautsky güncel ruh halini titizlikle yansıtıyordu; aslında, sadece SDP içindeki değil, bütün Almanya'yı da kaplayan genel hoşnutsuzluk duygularını yakalamıştı. İmparator'un çevresinde, en büyük partilerin siyasal yaşamında durmadan skandallardan söz ediliyordu.[540] Kautsky toplumdaki ahlâki çürümeyi almış, devrimci bir faktör katına yükseltmişti. Toplum çürüdüğü için, Sosyal-Demokratlar'ın kuvvetlerini arttırmaları ve uzlaşmaz bir düşmanlıkla devrimci ilkelerine sarılmaları, tam varolan yapının çöktüğü anda toplumun başına geçmeleri yeterdi. Tek koşul SDP'nin ilkelerine sadık kalması, çevresindeki kokuşmuşluğa aldırmayıp temizliğini yitirmemesiydi. Pratikte *İktidar Yolu*'nda sergilenen öğreti Kautsky'nin revizyonizm aleyhindeki argümanlarından daha fazla bir şey içermiyordu, sadece yeni bir dış görünüş kazandırılmış, daha devrimci bir süs verilmişti. Doktriner saflık ve bunun sonucunda partinin savaşa hazırlığı, yalnızca parti içi bir olay olmaktan çok, dışarda süregiden şeylerle daha ilintili görülüyordu.[541]

Kautsky'ye göre devrim kendi kendini üreten bir şeydi; Rosa Luxemburg'un kitle grevi öğretisinde tasarladığı tipte maddi eylemlere gerek duymuyordu. Devrimin zorunlu koşulları; varolan rejime güvenin yıkılması, halkın çoğunluğunun kesinlikle rejime karşı olması, bu hoşnutsuzluğun meyvasını toplayıp sözcülüğünü yapmak, egemen rejimin yerine nüfusun etrafında toplanabileceği gözle görülür bir odak oluşturmak üzere muhalefette iyi örgütlenmiş bir partinin bulunmasıydı.[542]

---

540) Söylentilerinden biri, Kayzer'in yıllarca deli ve soruınsuz danışmanlar *(camarilla)* elinde oyuncak olduğuydu. Bkz. Johannes Ziekurcsh, *Politischa Gechichte des neun cleutschen Kaiserreiches*, Frankfurt 1930, C. III, s. 190-192. Benzer söylentiler kuşkusuz Rusya'da Çar hakkında da yıllarca anlatılıp durmuştu; özellikle Saray'ın keyfi yetki kullandığı ve nüfuzunun olduğu bütün hükümdarlık yönetimlerinde görülen doğal olaylardandı söylenti çıkması. Son zamanlarda bile Hollanda'da kraliyet ailesiyle ilgili söyentilere rastlanmış, bundan İngilizler de hiç kurtulamamıştır.

541) Karl Kautsky, *Der Weg zur Marcht*, s. 107-118.

542) *A.g.y.*, s. 64.

Çağdaşlarının gözüne devrimci bir belge gibi görünüyordu *İktidar Yolu* (bu kitapta 'devrim' sözcüğü eski yazılarına göre çok sık geçer) ve SDP yönetimi kesinlikle kuvvetli kuşkularla yaklaşmaktaydı. Bir bilim adamı şöyle diyordu: "Kautsky'nin yaptıkları Bebel'inkilerden ayrılmaz... Partinin tartışmasız siyasal lideri Bebel'le önde gelen ideologu Kautsky, yer yer düşünce farklılıkları taşıdıkları halde, bakışlarının temel yöneliminde hep anlaşıyorlardı."[543] Bu açıklamayı, kitabı henüz basım halindeyken Kautsky'yle yönetim arasında gidip gelen sinirli ve birbirlerinde kusur arayıp duran mektuplarla bağdaştırmak güçtür. Kautsky dostu Haase'ye şunları yazıyordu: "...İşler giderek çığırından çıkıyor... Yönetim ya değiştirmem gerektiği konusunda ısrarcı davrandığı parçaları bana kesin olarak bildirmeli, ya da kendim uygun görürsem yayınlamam konusunda beni serbest bırakmalı."[544] Sonunda belirli saldırgan parçaların kaldırılmasında ısrar etmeyi sürdürdü yönetim. Aynı yazgı Rosa Luxemburg'un çok farklı *Kitle Grevi* kitapçığının başına da gelmişti.

Rosa Luxemburg'un *İktidar Yolu*'na herhangi bir tepki gösterip göstermediğine ilişkin kanıtımız yok. Rosa'nın kitabı o günlerde hiç okumamış olması, en azından kitabın yazarıyla ertesi yılki tartışmasına kadar okumamış olması büyük olasılıktır. Rosa Luxemburg'la Karl Kautsky'nin Cenevre Gölü kıyısında oturup *Neue Zeit*'in gelecek sayılarını tasarladıkları 1907 Paskalyasından beri, Rosa 'nın Kautsky'yle işbirliğinin bütün temeli paramparça olmuş, geriye sadece eski ilişkinin dış görüntüleri ve birbirleriyle senli benli konuşmanın verdiği sahte yakınlık kalmıştı. Rosa Luxemburg'un Alman olan herşeyde gördüğü eleştirel hoşnutsuzluğun bir parçasıydı bu da. 1908'e gelindiğinde pazar günleri Kautsky'nin evinde yapılan öğle toplantılarını ve yer yer de akşam sohbetlerini sıkıcı bulmaya başlamıştı Rosa: "Masada gazete dedikoculuğu, Bendel'in (Kautsky'nun oğlu Benedikt) Yahudi şakaları ve herkesteki gözü doymaz oburluk." 27 Haziran 1908'de de bir dostuna şunları yazıyordu: "Çok geçmeden

543) Matthias, *Kautsky*, s. 172.
544) Karl Kautsky'den Hugo Haase'ye, tarihsiz (1909), C. 432, IISH Archives.

Karl Kautsky'nin yazdığı hiçbir şeyi okuyamaz hale geleceğim... Tiksinti verici örümcek ağlarına benziyor... ancak Marx'ı okumanın zihinsel banyosunun sularıyla temizlenebilir... Macarlar, Çekler, Slavlar, vb. konusundaki görüşlerinde inatçılığının hiçbir önemi yok." Bu, Marx'ın kendisiyle bir karşılaştırma, çok az sayıda Marx yorumcusunun dayanabildiği, yakın devrim deneyleriyle yüklü Rosa Luxemburg gibi keskin bir eleştirmenin gözünde Kautsky'nin yazılarının niteliğinin nasıl görülmeye başladığının bir yüzleştirilmesi miydi? Rosa ders materyali ararken Marx'tan ve Engels'den kalan yazıları, özellikle *Neue Rheinische Zeitung*'daki makaleleri yeniden okumuştu; yorumuysa şöyleydi: "Bir sürü saçmalık ve güncelliğini yitirmiş şeyler, ama bağımsız yargılarda bulunmakta ne kadar cesur... Karl Kautsky'de görülen tarihin soyut düzeyde sıkıcı, renksiz yapılarıyla kıyıslandığında ne kadar somut gerçekler..." 1909 yazında, Kautsky ona katılmak üzere İtalya'ya geldiğinde, Rosa dostuna yakıştırdığı benzerlikleri hayvanlar âlemine kadar genişletmişti: Karl artık bir yük hayvanı, bir eşekti.

Kautsky'lerdeki siyasal tartışmaların ve parti dedikodularının arkasında bir sürü aile içi gerginlik vardı. Rosa'nın konumu en azından basit bir gözlemci düzeyinde değildi. 1910'dan önce bile bir kavganın önkoşulları görülmekteydi. Parti tartışmasının iki tarafta da hınçla yürütülmesinin temelinde bu kişisel olaylar yatıyordu. Patlama niyahet 1910'da gerçekleştiğinde, on iki yıllık sıkı işbirliğinin görünüşteki sağlam çatısı çöküverdi. Kişisel ilişkilerin sahne gerisinde olup biten değişikliğin ya da Rosa'nın Kautsky'nin yazarlığı ve düşünürlüğünden hayal kırıklığına uğramasının farkında olmayan SDP'deki dost ve arkadaşlar açısından, 1910 yılının polemikleri ancak Rosa'nın zehir saçan kişilik yapısıyla açıklanabilirdi; üstelik bu tür varsayımları Kautsky de yalanlamaya kalkmayacaktı.

1909 yazında Rosa Luxemburg güneye doğru alışılmadık uzunlukta bir geziye çıktı, İsviçre kütüphanesine gidip yıllardır el atmadığı Polonya tarihi projesiyle ilgili çalışmalarıyla zaman geçirdi.[345]

545) *Letters to Karl and Luise Kautsky*, s. 154f, 1 Mayıs 1909.

Oradan İtalya'ya geçerken, Alpleri "güneşli ve muhteşem İtalyan ovaları" diyerek aşıyordu.

> Burada şehirdeki adıyla *Geneva superba*'sındayım. Oysa Tuscany'lilerin düşünceleri farklı. Burayı gören herkes *mare senza pesce montagne senza alberi, uomini senza fede e donne senza vergogna* (balıksız denizler, ağaçsız dağlar, sadakatsiz erkekler ve utanmaz kadınlar) diyor. Tunscany'lilere katılıyorum, yalnız bir farkla: Ben *uomini senza vergogna* (utanmaz erkekler) görüyorum ek olarak, hiç değilse her seferinde kötü mallar sokuşturdukları ve para üstü diye birkaç sahte parayı avucuma tutuşturmayı becerdikleri dikkânlarda.[546]

Rosa güneyi umduğundan çok daha güzel bulmuş, kuşaklar boyu Almanların yaptıkları gibi eleştirel olmayan bir neşeyle keşfetmişti; Goethe'nin güney efsanesi İtalya'ya romantik bakışlarının derinlerine işlemişti; Almanya'da çok çirkin ve kabul edilemez sayılan şeyler (apaçık sahtekârlık, etkisizlik, sorumsuzluk, hatta Rosa'nın paha biçemediği posta kayıpları) İtalyanlarda da dikkat çekiyor, ama bağışlanıyordu; çünkü o kadar günışığı ve şarkı karşısında çok küçük bir cezaydı. Rosa kuzeyin bütün iyimserliğini Alplerin ötesine taşımıştı, İtalya'da neredeyse üç ay kaldı ve ertesi yıl Korsika'yı ziyaret etmeye karar verdi.[547] Mektupları uzun, eğlenceli ve tuhaf biçimde eleştirellikten uzaktı. Büyük bir sosyalist ve devrimcinin bütün eski moda Viktoryenliği, gittiği tatilde ön plâna çıkmıştı.

> İlk başta kurbağalar. Güneş doğar doğmaz, hiçbir yerde duymadığım biçimde, her yanda kurbağa konserleri başlıyor... Kurbağalar -benim açımdan yeni değil, ama böyle kurbağalar... İkincisi çanlar. Kilise çanlarını severim, ama onları çeyrek saatte bir dinlemek... İnsanı çıldırtabilir... Üçüncüsü de -üçüncüsü Karl, İtalya'ya gelirken,

546) *A.g.y.*, s. 142-143.

547) Dostu Konstantin Zetkin'le birlikte Korsika'yı ziyaret planı her yıl, bir sonraki yıl mutlaka yapılacağı kararıyla ertelenıyordu; sonunda (herhalde 1912'de) oraya yalnız gitti Rosa. Savaş sırasında hapisteyken bile Sonya Liebknecht'le birlikte bir kez daha gitmeyi planlıyordu.

yanına bir kutu böcek tozu almayı unutma. Onun dışında harika burası.[548]

İtalya'dan yazılmış bu mektuplar Rosa'nın moral dayanıklılığının tuhaf bir kanıtıdır, çünkü satırlara yansıyan neşe gerçek olmaktan çok yapaydı. Kautsky'lere güneşli İtalya'nın keyiflerinden söz ederken, onu boğduğundan kuşkulandığı dostu Konstantin Zetkin'le ilişkisini büyük bir kederle koparıp atıyordu. Dostlukları, birbirinden kesin duvarlarla ayrılan kompartmanlara sokan, bir ilişkinin gölgesinin başka ilişkilerine düşmesine asla izin vermeyen (ister kişiyle kişi arasında, isterse kişiyle politika arasında olsun) bu katı özdisiplin, Rosa Luxemburg'un biyograficilerinin işini çok zorlaştırmaktadır.

548) *Letters to Karl and Luise Kautsky*, s. 153.

İKİNCİ KİTAP

10
DAVUD İLE GOLIATH
1910 – 1911

1909'un sonuna gelindiğinde Alman politikasındaki anti-sosyalist cephe çözülmekteydi. Bülow bloku, silahlanmanın giderek kabaran faturasının doğrudan vergilendirmenin yürürlüğe konmasıyla karşılanıp karşılanamayacağı sorununa bağlı olarak parçalanmaya başlamıştı. 1907 seçimlerinde Sosyal-Demokrasi'yi ezip geçmiş şovenist tutumların büyük çoğunluğu iki yıl sonra sönüp gitmişti. Ayrıca, 1905'den beri ilk kez olarak Prusyalıların genel oy hakkı sorunu yeniden gündeme gelmiş; *Landtag*'da Prusya'daki üç dereceli seçim sistemine parlamenter temelde bir saldırı sahneye konmaktaydı. İki sorun bağlantılıydı. *Reichstag*'daki muhafazakâr lider, kendi partisinin mali reformlara ve doğrudan vergilendirmeye oy vermeyeceğini, çünkü "mülkiyeti böylesine geniş kapsamlı bir şekilde vergi-

lendirme yetkisini... eşit ve genel oyla seçilmiş bir parlamenter kurumun ellerine bırakmak" istemediklerini belirtiyordu.[1]

1907 yenilgisini siyasal güçsüzlüklerine bir uyarı olarak değerlendiren SDP'nin revizyonist kesimi, Bülow blokunun dağılışını, *Reichstag*'da sosyalistlerin yeniden etki kazanmasının bir fırsatı diye görmüşlerdi. Mart 1910'da orta sınıfa ait çeşitli ilerici grupların yeni kurulan *Fortschrittliche Volkspartei*'de (İlerici Halk Partisi) birleşmesinin artık iyi günlere ulaşıldığının bir belirtisi olduğuna, Fransa'da varolan ama ne yazık ki Alman siyasal yaşamında o zamana dek görülmeyen türden bir burjuva radikal parti odağı sağladığına inanılıyordu. Bu oluşum SDP için, ya da hiç değilse SDP'nin ittifaklara inanan üyeleri için tutarlı bir müttefikti.

SDP'nin önünde karmaşık bir sorun duruyordu: Bir yanda doğrudan vergilendirme ve genel oy reformu adına ortak ajitasyon yürütmek üzere hükümete karşı yeni ortaya çıkan orta sınıf muhalefetiyle ittifak yapma; öte yanda imparatorluk hükümetinin önerdiği herhangi bir resmi önlemi desteklemeyi, böylece nefret uyandırıcı dolaylı tüketim vergisi sisteminin sürdürülmesinden yana oy kullanmayı sürekli reddetme tavrı. Ya aşırı-muhafazakâr Junker çıkarlarından yana oy kullanmak; ya da aynı ölçüde nefret edilen hükümetten yana oy kullanmak; iki yol da partiyi kapana kıstırıyordu. Açmazı önceden görüp kabullenen radikaller, "yeni vergi konulmasın, silahlanma azaltılsın" sloganını (her cephede muhalefet olsun diye muhalefet yapmayı gözeten eski tutum) ortaya attılar.[2] Partinin hükümetin aldığı önlemleri desteklemeyi reddetmesiyle eski vergilendirme sisteminin sorumluluğuna ortak olmayı kabullenmediğinin, büyülü çözücü propagandayla kitlelerin gözünde netleşmesi gerektiğini hissediyorlardı; silahlanmanın azaltılması talebiyle emperyalizme en duyarlı olduğu noktadan vuracaklardı. Bu konuda kendi yönetiminin aleyhine söz alan partinin ortak başkanlarından Paul Singer, SDP'nin böylelikle, tıpkı Kautsky'nin *İktidar Yolu*'nda belirt-

1) *Reichstag debates*, 1909, CCXXXVII, 9323.
2) *NZ*, 1908-1909, C. II, s. 838ff.

tiği gibi, ilkelerini zedelemeksizin işe bulaşmaktan kurtulacağını hissediyordu.[3] *Neue Zeit,* Liebknecht'le radikallerin yanını tutmuştu; Parvus'un radikal ama pas tutmuş kalemi bile bir kez daha -ve son olarak- kavga mürekkebine daldırılmıştı. Ne var ki yönetim, vergi sisteminin değişmesini desteklemezse, SDP'nin sonraki seçimlerde popülaritesini yitirmesinden korkuyordu. Bunun üzerine, Bebel'in Zürih'ten yazılı onayının da gelmesiyle birlikte, alışılageldiği gibi yönetimin görüşü ağır bastı.[4]

Demek ki Bülow koalisyonunun 1909 yılında çökmesi sosyalist politikanın temel sorunlarından birisini (bunun bir parçası da mali sorundu) yeniden gündeme getirmişti; söz konusu olan potansiyel burjuva partileriyle işbirliği yapma (daha doğrusu 'politika'ya karışma) sorunuydu. İşbirliği yapma olanağının varlığı göz önünde tutulursa, Prusya'da genel oy reformu gibi öteki eski sosyalist amaçlar da böyle bir ittifak sonucu elde edilebilir miydi? Durum tıpkı, Belçika sosyalistlerinin altı yıl önce liberallerle işbirliği yapmanın yollarını aradığı ve Rosa Luxemburg'un acımasızca suçladığı koşullara benziyordu. Aslında, Kautsky'nin on yıl önce, hâlâ sarsılmaz görünen bir toplumda çürümenin ağır ağır gerçekleştiği doğrultusundaki öğretisini formüle ettiğine bakarsak, eski revizyonizm konusunun yeni ve daha kışkırtıcı bir biçimde gündeme gelişinden söz edilebilir.

Vergi krizi, bir çözüm bulunamasa da, Şansölye'yi ve hükümeti devirmişti. Bülow'un yerini Bethmann-Hollweg aldı. Yeni hükümet Muhafazakârlarla Merkez'in koalisyonuna dayanırken; hem liberaller hem de ilericiler, hep kenarda kıyıda kalmış Sosyal-Demokratlar'la birlikte muhalefetteydiler. Prusya'da genel oy reformu yapılması yönünde yeni Şansölye'nin kendisinin öneri getireceğine güçlü ümitler besleniyordu. Hessen'de genel oyu içeren yeni bir yasa tasarısı uygulamaya kondu, ama bununla birlikte, ansızın işçi sınıfının temsil oranının yükselmek yerine daha da azalacağı anlaşıldı. SDP'de buna karşı çıkan ilk protesto sesleri, üç dereceli oylama sis-

3) *Protokoll... 1909, s. 364.*

4) Yaşlanmış Bebel, bir ölçüde sağlık nedenleriyle, eski SDP göçmenlerinin merkezi olan ve evli kızının yaşadığı Zürih'te daha fazla zaman geçirmeye başlamıştı.

teminin bulunduğu Brunswick'te sempati eylemleri doğurdu. Onu Bremen ve Mecklenburg izledi. Prusya SDP'si Ocak 1910 başlarında bir eyalet kongresi yapılması çağrısı yaptığı sırada, Prusya çevresinde bir ajitasyon halkası oluşmuştu.[5]

1909'daki parti kongresine egemen olmuş, Liberallerle işbirliği anlayışını sürdüren Bernstein'la dostları, Prusya kongresinin taktiğini de aynı doğrultuya sokmak üzere dikkatli bir kampanya hazırlamışlardı.[6] Ne var ki Prusya'daki ruh beklenmedik biçimde daha militan çıktı. Parlamento seçimlerinde genel oy hakkı isteyen bir kampanya uğruna Liberallerle işbirliğine girme düşüncesi ele bile alınmadan gündemden çıkarıldı. Kongrede tam tersine parlamenter bir kampanya değil, 'genel oy taarruzu' çağrısı yapılmıştı.

Radikaller şöyle soruyordu: Parlamento'da sosyalistlerin temsili aleyhine ezici ve hiç eşit olmayan bir ağırlık varsa, başarılı bir kampanya yürütülebilir miydi? Ulusal Liberaller ellerini zaten açmışlardı; salt erkeklere özgü bir genel oy kampanyasını bile desteklememekle, mecliste önerildiği zaman dahi böyle bir tasarıdan yana oy kullanmaya hazır olmadıklarını gösterdiler. Bülow koalisyonunun dağılışının peşinden gelen 'halk cephesi' umutları çok çabuk sönmüştü, belki zaten bir yanılsamaydı bu; potansiyel ortaklar bile yanılsamayı fark etmeden önce, her zamanki kutuplaşma tekrar ortaya çıkıvermişti. Orta sınıflar sağa, SDP sola doğru keskin bir dönüş yaptılar. Bu sefer yönetim kendini neredeyse yapayalnız bulmuştu. Eski revizyonizm tartışmasındaki gibi orta yolcu bir tutum benimsemek yerine, yönetimin çoğunluğu (her ne kadar ortak başkan Paul Singer radikallerin yanında yer alsa da) revizyonistlerin yedeğine takılmak zorunda kalmıştı. Üstelik bunun için geçerli nedenler vardı. Eski tartışmalar kuramsal anlayışlar üzerinde çıkmışken, bu kez canlı bir sorunla ve tamamen elle tutulur bir eylem tehdidiyle karşı karşıyaydılar. 1905 yılı bitmişti, fırtınanın merkezi artık Almanya'ydı. Yönetim sadece kurama değil, savunmaya da dönmek zorundaydı.

5) Schorske, *German Social Democracy*, s. 172.
6) *SM*, C. XIII, No: 3, s. 1655-1671.

Tarihler önemlidir. 4 Şubat 1910'da hükümet, Prusya genel oy reformu için Bethmann-Hollweg taslağını yayımladı, ama bununla hiç kimseyi tatmin edemedi. Sistemi onarıyor, değiştiremiyordu; ana koşul, birkaç grubun (özellikle akademisyenlerin) aşağıdan orta kesim seçmenlere doğru hafif bir yükselme göstermeleriydi. Sosyal-Demokratlar'la bir avuç ilerici bunu şiddetle protesto etti. *Vorwärts* karşılık bulmak için devrimci deyişler cephaneliğine daldı ve vahşi, aşağılayıcı bir savaş ilanı tasarısı istedi.

Berlin'de ve Prusya eyaletinde anında gösteriler patlak verdi. 10 Şubat'ta Şansölye ve Prusya Başbakanı (bu görevler bir ve aynı kişiye verilmişti) Prusya *Landtag*'ında önerileri destekleyen bir konuşma yapınca, Sol'daki sıralardan *"pfui"* (-yuh!- Almanca hakaretlerin en etkileyicisi) sesleriyle karşılandı. Ancak bu yarı-hazır önlem bile olduğu gibi yasalaşamadı. Siyasal pazarlıkların ardından tasarı 16 Mart'ta *Landtag*'tan geçtiyse de, üst mecliste *(Herrenhaus)* değiştirildi. İki meclis anlaşamıyordu. Bunun üzerine hükümet tasarıyı tamamen geri çekti ve her şey eski haline döndü.

Bu arada sosyalist gösteriler çoğalmıştı. Her pazar sokaklardaki insan sayısı bir önceki haftaya göre gözle görülür derecede artıyordu. 13 Şubat'ta Berlin polis şefi Von Jagow, eski deyişle, sokakların sadece trafiğe ayrıldığını söylediği sert bir bildiriyle şiddete başvurulacağı tehdidini savurdu. Çatışmalar çıktı. 17 Şubat'ta Frankfurt'ta ilk kayıplar verildi. SDP 6 Mart'ta, polis talimatlarına alaylı biçimde uyarak, 'genel oy gezintisi' ilan edip kansız bir prestij zaferi kazandı. Hukuku ve düzeni sağlayacak güçler Berlin varoşlarındaki bir parka çekilmişken, tam kent merkezinde kitlesel bir toplantı yapıldı, polis soluk soluğa ancak toplantının bitimine yetişebilmişti.[7] Muhafazakârlar olayı ciddiye aldılar ve sert önlemlere başvurulmasını istediler.

---

7) Paul Frölich bu olayı uzun uzun anlatır, Rosa Luxemburg, *Collected Works*, C. IV, s. 496-498, ve *Vorwärts*, 6-8 Mart 1910. Bu olay sonradan SDP'nin devrimci geçmişiyle ilgili takviminin bir dönüm noktası, Rusya'daki 22 Ocak 1905'in acıklı ama komik bir Alman yıldönümü karşılığı haline getirildi. SDP gerçekten kahramanca bir kronolojiye yoğun bir gereksinme hissediyordu.

Gösterilerle çakışan, madencilik ve inşaat sanayilerindeki sendikaların örgütlendiği bir dizi grev ve kuvvet gösterisi yapılmıştı. Kimin grev yaptığı, kimin lokavt ilan ettiği asla tamamen netleşmedi; ama, 1910 yılında yaklaşık 370 bin işçinin işi bıraktığı bilinmektedir.[8] Mart'ta iki hareket kesişirken, yarın günlük grevciler genel oy kampanyasına açık destek vererek gösterileri çok daha kalabalıklaştırdılar. Berlin'de ve eyaletlerde yine sık sık çatışmalar çıktı. Rosa Luxemburg'un tipik devrimci durum dediği bir ortam vardı: Ekonomik ve siyasal hareketlerin etkileşimi; kömür madenlerinde geniş çaplı askeri operasyonları gerektiren, işçilerdeki saldırgan ruh; şurada burada eldeki bütün kartların açılması istemleri. Belli ki 1905-1906'nın dersleri boşa gitmemişti; 1905 Jena Kongresi'nde Sosyal-Demokrat programa alınan kitle grevinden yararlanılması çağrıları işitiliyordu.[9]

Rosa Luxemburg için bunaltıcı günler bir anda sona ermişti. Kendi öngörülerine bu kadar kesin biçimde uyan bir hareketi desteklemek üzere kalemine sarılmaya her zamankinden daha hazırdı. Üstelik salt kalemiyle de değil; sonraki üç ayda genel oy hakkını destekleyen bitmek bilmeyen konuşmalara verdi kendini, Almanya'nın dört bir yanında. Öylesine istekliydi ki, bir an geldi, parti okulundaki derslerine bile ara vermek zorunda kaldı.

> ... 'Savaş cephesi'nden... Önceki gün, 15 Mart Salı, 48 gece toplantısı düzenlendi (bütün Berlin'de), açıkçası 18 sabahı bir eylem yapma amacı vardı. Konuşmacılar dördüncü, beşinci sınıftı, çoğu sendikacıydı! Dahası, *Vorwärts* toplantı sonrası bütün sokak gösterilerine önceden yasak koydu. 12'sinde parti okulundayken tesadüfen 4. seçim bölgesinde konuşmacı eksikliği çekildiğini duydum, hemen kabul ettim ve aynı gece konuştum. Toplantı coşkulu bir patlama gibiydi (yaklaşık 1,500 insan); ruh hali mükemmeldi. Elbette ben de kendimi gecenin havasına kaptırdım, konuşmam hararetli bir onaylamayla karşılandı. Hannes (Diefenbach), Gertrud (Zlotko), Costia (Clara Zetkin'in oğlu) ve Eckstein, hepsi oradaydı; Eckstein dünden beri benim görüşüme döndüğünü anlattı bana.

8) Schorske, s. 180, not. 32.
9) Bkz. Heinrich Ströbel'in makalesi, *Vorwärts*, 5 Ocak 1910.

> Bugün kitle grevi toplantılarında hitap etmek üzere Bremen'den bir telefon daveti, Essen'den yazılı bir davet aldım. Okulu asıp ülkeyi dolaşmaya çıksam, her yerde görülen yangınları körükleyebilir miydim, ciddi ciddi merak ediyorum.[10]

Sonra güney turuna çıktı Rosa. 10 Nisan'da "Prusya genel oy kampanyası ve dersleri" konulu çok geniş bir toplantıda konuşmak üzere tekrar Frankfurt'taydı.[11] Oradan Ruhr'a geçti ve Nisan ortasında Konrad Haenisch'in (Sosyal-Demokrasi'nin uzak karakollarından birinde hırsla içi içini kemiren, hayal kırıklığına uğramış radikal editör) himayesinde Essen ve Dortmund'da konuşmalar yaptı. Savaş içinde yapılan bu toplantı dostluğa ve daha yakın işbirliğine yol açtı.[12] Her yerde hep aynı tema işleniyordu: Genel oy mücadelesi ve onun uğruna en iyi nasıl savaşılacağı. Yapılanların öğretici olmaktan ziyade heyecan verici görünmesinde şaşılacak bir yan yoktu. Rosa'nın bütün mektupları kitlesel kalabalıklara, coşkuya ve genel bir harekete geçme arzusuna tanıklık eder. Ama aynı zamanda yönetimin köstekleyici elinin de belli belirsiz bilincindeydi Rosa. Sonraki polemiklerin canalıcı konusunu bu oluşturacaktı. Rosa'nın elinde ne tür kanıtlara sahip olduğunu tam olarak bilmiyoruz; yalnız, yönetimin daha Şubat sonu gibi erken bir zamanda bile eylem isteklerini gizliden sabote ettiğine inanıyordu.[13] Nisan sonunda yine Berlin'e dönmüştü.

Şubat'ta, hareketinden önce, "Ya, Sonra?" ("Was Weiter?") adını verdiği, meydan okuyan bir makale yazmıştı. O makalede o anki hareketin radikalizminin ana kaynaklarını çözümlüyor, liderliğin hangi yeni adımları atması gerektiği konusunda öneriler getiriyordu.

---

10) Rosa Luxemburg'dan Luise Kautsky'ye, 17 Mart 1910, "Einige Briefe", IISH *Bulletin*, 1952, C. VII, s. 41-42.

11) *Der Preussische Wahlrechtskampf und seine Lehren*. Bu konuşma, aynı başlıkla bir kitapçık olarak yeniden çıkarıldı (Frankfurt 1910).

12) *Briefe an Freunde*, s. 24.

13) "Rhineland gezim sırasında tartışmanın hasır altı edilmesiyle ilgili harika bir belge ele geçirdim...", diye bildiriyordu Leo Jogiches'e Rosa Luxemburg. Aynı anda, "Parti yönetimi tartışmayı bütünüyle kapatmak için elinden geleni yapıyor," diye yinelemekteydi.

Önerileri, yeni olgunlaşmakta olan kitle hareketinin alabildiğine büyümesinin cesaretlendirilmesi, siyasal açıdan ise cumhuriyet ajitasyonunun sürdürülmesiydi; bu sayede kitleler daha radikalleşip sosyalizmle toplum arasında yakında patlak verecek çatışmayı kesinleştireceklerdi. Sonraki tartışmalar ışığında, bunun asla başarı getirebilecek pratik bir sistem olarak düşünülmediğini, yoğunlaşan ajitasyonun düzenliliğini sağlamaya yönelik olarak tasarlandığını akılda tutmak önemlidir. Rosa, ivedi pratik olanakları aşan bir ajitasyon yürütmenin sosyalist liderlerin görevi olduğuna inanınıştı hep. Liderlerin Sosyal-Demokrasi'deki rolleri, başka örgütsel işlevlerden daha çok buydu. Rosa yaşamının son üç ayında Alman devrimi sırasında da aynı ilkeyi hayata geçirmeye çalışacaktı.

Vorwärts şu yorumu ekleyerek 2 Mart'ta makalesini geri gönderdi: "Makalenizi üzülerek geri çevirmek zorundayız, çünkü, parti yönetimi, (SDP) Prusya eyalet örgütü yürütme komisyonu ve editör arasında yapılan anlaşmaya göre, *Vorwärts'de* kitle grevi sorunu şimdilik işlenmeyecektir."[14]

O anın ana teması kitle grevi olduğundan, Rosa, makalenin SDP'nin resmi gazetesinde çıkmasını istiyordu. Makaleyi daha sonra, görüşlerini açıklama hakkının olduğunu bildiği *Neue Zeit*'e gönderdi. Makaleyi Kautsky aldı, "çok cazip ve çok önemli" diye tanımladı, ama sonuçlarına katılmama hakkını da saklı tutup zamanı gelince bunu açıkça söyleyeceğini, henüz zamanı olmadığını bildirdi. Bunun yanısıra, cumhuriyet ajitasyonuyla ilgili bölümü yayınlamayı kesinlikle reddetti. Başlangıç olarak "tamamen hatalı bir öncülden *(Ausgangspunkt)* yola çıkıyordu." "Bizim (parti) programımızda cumhuriyetin sözü bile edilmez." Özgül cumhuriyet ajitasyonuna

14) "Die totgeschwiegene Wahrechtsdebatte", *LV*, 17 Ağustos 1910. Bu gelişmeleri konu alan yazışmalar, gerek Kautsky gerekse Rosa Luxemburg'un özel mektuplarından seçme parçalar yayınlamaya başladıkça, polemikleri sırasında zamanla gün ışığına çıkmıştı. Geçmişte sık sık görüldüğü gibi, *Vorwärts*, sonradan gelen eleştiriler karşısında net bir tutum takınamadı. 9 Haziran sayısının ekinde, editörler "kitle grevi ve cumhuriyet kavramı tartışmasının yasaklanması üzerine edilen bütün sözlerin yanlış bilgilerden kaynaklanan dedikodular(dan öteye gitmediği)" şeklinde yakınıyorlardı.

yönelik iyi bilinen Marksist iddiaları ortaya atmakta bir yarar olmadığını durmadan yinelese bile, konu üzerine sayfalarca yazma zahmetine katlanmış; hem Marx'ın hem de Engels'in, sınırlı ve siyasal bir hedefe aşırı vurgu yapılarak diyalektik bütünselliğin çarpıtılmasına karşı uyarılarını aktarıp durmuştu.[15]

Gelgelelim, Kautsky makaleyi hiç basmayınca, kendisiyle Rosa Luxemburg arasında ardı ardına gelen karşılıklı suçlama yağmurunu başlatmış oldu. Böylece, uzun ve dostça işbirlikleri, istismarların ve yanlış anlamaların altından kalkılması güç ağırlığı dibinde gömülüp kalacaktı. Kautsky'nin makaleyi basmamasının nedeni tam olarak asla ortaya çıkmadı –hiç değilse herkesin paylaşacağı bir yorum yapılamadı. Kautsky makaleyi biraz bekletip yayımlayacağını, ama o arada yeniden ele alması için Rosa'ya geri vermeyi kararlaştırdığını iddia ediyordu. "Bir an duraksadım.. ama Luxemburg Yoldaş benim makaleyi hata olarak değerlendirdiğim izlenimini yaratmakta hiç zaman yitirmedi.. Yayımlama (makaleyi ve yanıt polemiğini) düşüncesi kabarık sayıdaki ortak düşmanlarımızı sevinçten delirteceğinden beni soğuttu... Makalesinin görünümünü feda etmesini istedim ondan."[16] Kautsky'nin kendi başına mı parti yönetiminin baskısıyla mı böyle davrandığı da açık değildir. Rosa işin gerisinde partinin "üst düzeydeki güçleri"nin olduğuna inanıyordu, Kautsky "kendi yetki alanı olan *Neue Zeit*'le" emirleri uygulamıştı sadece. Kautsky'nin makaleyi geri gönderirken eklediği Rosa Luxemburg'a mektubu ise hiç yayımlanmadı -gerçekten var idiyse![17]

Peşi sıra gelen polemikler, Kautsky'nin, Rosa'nın makalesinin geri gönderilişine tepkisinin beklenmedik sertliğiyle şaşkına döndüğünü açıkça gösterir. Rosa daha önce bir sosyaliste ve eski dostuna hiç bu kadar öfkeyle yazmamıştı: "Başkalarına ancak arkadan saldırma cesareti bulabilen korkak (Karl Kautsky), ama onunla uğraşacağım." Birkaç ay bu ruh haliyle yaşadı. Kişisel sorunun hızı ancak ertesi yıl kesildi. Karl Kautsky, Rosa'nın karşıtlarının yerleştirildiği siyasal

15) "Die Theorie und die Praxis", *NZ*, 1909-1910, C. II, s. 566-567.
16) *A.g.y.*, s. 335-336.
17) Rosa Luxemburg, *Collected Works*, C. IV, s. 502; *NZ*, 1909-1910, II, 336.

mezarlığa aşağılanmanın yanısıra bir o kadar da acınarak taşınıyordu artık. "Ona kızmaya gerek yok, üzülmek yeter, ne de olsa son derece karmaşık bir durumda kendini savunmaya çalışıyor." Yine de olayın yankıları epey uzunca bir süreye yayılacaktır; başka birkaç isim gibi Kautsky ismi de yer yer ağzından ağır hakaretler dökülmesine neden olabiliyordu.

Ne olursa olsun, konuşurken de yazarken de, sessiz kalmamaya kararlıydı Rosa Luxemburg:

> Her şey harika gidiyor. Şimdiden sekiz toplantı yaptım, altı tane de sırada. Her yerde yoldaşlarımın sakınmasız ve coşkulu onaylarıyla karşılaşıyorum. Karl'ın makalesine oniuz silkiyorlar; bunu özellikle Kiel'de, Bremen'de, Solingen'de, Dittmann'da fark ettim... Binbir türlü oyun arasında sadakate ve dostluğa ne kadar değer verileceğini iyi bildiğimi, ama gözünü kırpmadan beni sırtımdan hançerlemekle yanlış adım attığını söyle ona.[18]

Kişisel kırgınlıkla uyarılsa bile, Rosa'nın tutumunda belli bir siyasal amaç vardı. "Tartışmanın ve Magdeburg'da (Eylül 1910'daki parti kongresi) tartışmaya devam edilmesinin dostlarımızı uyarıp, 'olası güçlere' *(Instanzen)* karşı tetikte durmak üzere tırmalayacağını umalım."[19]

Makalesini *Neue* Zeit'ten geri aldığında, hemen başka bir yere gönderdi. Büyük kısmını kendi gazetesinde, 14 ve 15 Mart'ta asıl başlığı olan "Ya, Sonra?" adıyla yayımlayan Konrad Haenisch'e gitti. Gördüğü kadarıyla mevcut durumun özetini ekleyen bir elyazısı eklemişti Rosa.

> Parti yönetimi ve Genel Komisyon (sendikalar) kitle grevi sorununa zaten bulaşmış ve (parti) uzun görüşmelerin ardından sendika liderlerinin konumunu kabullenmek zorunda kalmıştır. Bu durumda parti yönetimi doğallıkla, yelkenleri toplamak zorunda olduğuna inanmaktadır. Yolunu bulsaydı, kitle grevinin *tartışılmasını* bile ya-

18) *Letters to Karl and Luise Kautsky*, s. 156-157, 13 Nisan 1910.
19) *Briefe an Freunde*, s. 27.

> saklardı! Bu nedenle konuyu partinin daha geniş kitlelerine götürmeyi ivedi olarak gerekli görüyorum. Kitleler karar vermeli. Bizim görevimiz, bir yandan da lehte ve aleyhte çözümleri, tartışmanın temelini sunmaktadır onlara. Sizin desteğinize ve makaleyi derhal yayımlayacağınıza güveniyorum.[20]

Makale, Alman Sosyal-Demokrasisi adına bütünüyle yeni (en azından yönetimin gözünde yeni) bir politikanın ilk adımlarından başka bir şey değildi.

> Partimiz, başgösteren kitle hareketlerinin nasıl gelişeceği konusunda, net ve belirgin bir şema ortaya koymalıdır... Sokak gösterileri, askeri tatbikatlar gibi, savaşın daha başıdır... Siyasal bir mücadelede kitlelerin bütününün düşünceleri ön planda tutulmalı, keskinleştirilmeli, yeni ve daha etkili biçimlere bürünmelidir... Öncü parti kararlılıktan yoksunsa, kitlelere doğru sloganı gösteremiyorsa, hemen hayal kırıklığı doğacak, dürtü kaybolacak ve hareket bütünüyle çökecektir.[21]

Rosa Luxemburg parti liderlerine ilk kez açıkça yeni bir rol (yönetici olarak, parti yönetimi olarak değil, hakikaten *liderler* olarak, Lenin'in kullandığı anlamda proletaryanın 'öncü müfrezesi' olarak ama Jakoben denetim unsurunu da katmadan) savunuyordu. Rosa Luxemburg bir kez daha, net olarak, Alman devriminden sonra öncü konumdayken yüz yüze geldiği bir politikayı izleyecekti.

Rosa'nın kitle eylemini yoğunlaştırmak için önerdiği araç elbette kitle greviydi. Anarşist anlamda bir her derde deva araç (böyle bir şey hem parti, hem de sendika liderlerinin öcü gibi korktukları bir şeydi) propaganda etme görüntüsünden kurtulma kaygısıyla hareket eden Rosa Luxemburg, kendiliğinden unsuru aşırı vurguluyor, böylelikle bir ölçüde liderlere harekete yol göstericilik rolü yüklediği eski ısrarlarına dönüyordu. "Poletaryanın sınıf partisi içinde bile,

20) *Briefe an Freunde*, s. 26, Konrad Haenisch'e. Mektup açıkça özgün makaledeki öneriye değinmektedir, dolayısıyla editör 'Yaz 1910' dediğinde yanlış bir tarih atmaktadır; yaklaşık olarak 10 Mart 1910 olması gerekir.
21) "Was Weiter?", *Dortmunder Arbeiterzeitung*, 14 Mart 1910.

her büyük ve belirleyici hareket, kaynağını bir avuç liderin insiyatifinden değil, parti üyeleri kitlesinin kararlılığı ve inançlılığından almalıdır. Bugünkü Prusya'da genel oy kampanyasını zafere götürme karan... 'her araçla' -kitle grevi dahil- ancak partinin en geniş kesimlerince alınabilir."[22]

Demek ki Rosa Luxemburg'un tutumunu belirleyen iki faktör vardı. Bir yandan, aşağıdan baskı (üstelik gelişmelerin nesnel olarak haklı çıkardığı bir baskı) uygulayarak parti yetkililerini ileri *itme* gerekliliği vardı. Makalesinde ve son birkaç ay boyunca, durmaksızın, parti hiyerarşisinin dibinden, kitleler arasından radikal bir baskı geldiğine dikkat çekiyordu (1905-1906 Rusya derslerinin *Kitle Grevi, Parti ve Sendikalar*'da açımlandığı biçimiyle doğrudan uygulanması).

Yine liderler karşısında üyelerin vurgulanmasını getiren öteki faktör de, Rosa'daki kitle grevi anlayışıyla, eski anarşist düşünceyi (*illuminati*'nin -aydınlar- planladığı bir uygulama olarak, kesin çözümün 'git' sözcüğünde saklı olduğu bir düşünce) ayırma gerekliliğiydi. Rosa bu ayrımı kendi çağdaşlarının gözünde asla geçerli kılamadı, daha sonraki yorumcular bile Rosa Luxemburg'un kitle grevi düşüncesini anarko-sendikalizmle özdeşleştirirken fazlasıyla rahat davrandılar.[23]

Aynı temayı işleyen bu ve başka temaların ardından, iki aylık bir ara süre geldi. Rosa konuşmalar yapıp 'yangını tutuşturarak' Batı Almanya'nın bir orasına, bir burasına koşuşturuyordu. Kendisi yokken, Kautsky tercihini onunla uzlaşmazlıktan yana kullanmıştı.[24] Genel durumu Rosa Luxemburg'dan bambaşka bir doğrultuda çözümlüyordu. "Kitlelerin heyecanı böylesine aşırı bir yönü izlemeye yeterli değil... ama Luxemburg Yoldaş'ın sağladığı etki, yalnız başına girişimlerde bulunmaya, mutlaka başarısızlıkla sonuçlanacak kitle grevlerine atılmaya kesinlikle yeterli."[25]

---

22) *A.g.y.*, 15 Mart 1910. 'Kendiliğindenlik' ve öneminin çözümlenmesi için, bkz. 6.bölüm

23) Örneğin: "Rosa'nın politikasına canlılık kazandıran, bir tür sendikalist romantizmdi...", George Lichtheim, *Marxism. An Historical and Critical Study*, Londra 1961, s. 319.

24) "Was nun?" (Ya, Şimdi?), *NZ*, 1909-1910, C. II, s. 33-40, 68-80.

25) *A.g.y.*, s. 336.

Olguları örterek kuramın yararına işlemeyen bir taktik öneriyi eleştirmekte gönülsüz davranan Kautsky (tarzı böyleydi), duruma uygun bir öğreti yaratma çabasını sürdürdü. Model olarak Anibal'i yenilgiye uğratmış Romalı general Fabius Cuctator'u seçmişti; bu örneğe bakarak modern bir yıpratma stratejisi *(Ermattungstragie)* versiyonuna varmıştı. Sokak gösterilerini bırakın her araçla sürdürsünler, yalnız bugünkü düzeyde; o an için, hareketi yapay olarak ileri götürüp toplumla göğüs göğüse çarpışma noktasına vardırmanın bir gerekçesi yoktu. Onun yerine, bırakın parti, zihnini gelecek *Reichstag* seçimlerine çevirsindi; bugünkü radikal duyguların meyvaları mecliste daha iyi toplanabilirdi -oylarda büyük artış olması koşuluyla tabii. O zaman, Kautsky'nin devrim dediği şeyin koşullarından birisi olduğunu varsaydığı mutlak çoğunluğa daha çabuk ulaşırdı SDP. "Böyle bir zafer, bütün egemen sistemin felç edilmesinden daha az bir şeyle sonuçlanmamalı."[26]

Rosa, dönüşünden sonra olabildiğince çabuk, kendisiyle Kautsky'nin kuramsal portrelerini çizdiği önemli bir yazıyla karşılık verdi.[27] 'Radikalizm kuramcısı'na, daha çok yakın bir zamanda, "Alman Reich'ının varlığından bu yana toplumsal, siyasal ve uluslararası çelişkiler asla bu kadar keskinleşmemişti ve .... sendikaların desteğindeki bir kitle grevinin varolan rejimi yıkabileceği koşulların yaratılması büyük olasılıktır" diye yazmış olan adama ne olmuştu? Bunun nedeni, "kimsenin ciddiye almadığı Domeia Nieuwenhuis'in boşa vuran trompet sesleri" gibi, kitle greviyle ilgili önemsiz anarşist yanılsamalar konusunda boş bir zafer kazanma arzusu muydu? Oysa kitle eylemi çağrılarını yaratan etken, Rosa'nın ya da başka birinin ajitasyonları değil, ortamın kendisiydi. Öyleyse proleter kitle eylemlerinin göbeğinde niçin Roma tarihiyle ilgili spekülasyonlara giriyordu Kautsky? İhtiyatlı olmak resmi liderlerin işiydi ama, aynı zamanda (kişiyi) yerden yere vurdurabilecek bir günahtı da; seçkin ve saygı duyulan bir Marksist düşünürün göreviyse hiç değildi. "Kautsky

26) *A.g.y.*, s. 77.
27) "Ermattung oder Kampf?" (Yıpratma mı, Çarpışma mı?), *NZ*, 1909-1910, C. II, s. 257, 291 (27 Mayıs, 3 Haziran 1910).

Yoldaş, *sana* fren olarak ihtiyacımız yok." Polemik, *Neue Zeit* sayfalarında haftalarca sürüp giderken, zamanla daha da kişiselleşmişti.[28]

Sonra, yazın, tartışmaya yeni bir öğe eklendi. Güneydeki SDP liderleri, özellikle Baden'li Wilhelm Keil, o zamana kadar sağlam duran radikal cephedeki dağınıklıktan yararlanmaktaydı. Parti'nin yıllarca günah keçiliğini yaptıktan sonra, en sonunda saldırıya geçiyorlardı artık. Alay ederek çiziktiriyorlardı, ya reform ya devrim diye; "ama titremeyin, sadece birini seçin."[29] Kendileri doğallıkla ve sefilce bir haz duyarak, reformu tercih etmişlerdi. Her yıl eyalet hükümetinin bütçesine oy verdiği için partide kötü bir üne sahip Baden'deki SDP yönetimi, bu politikanın ne olursa olsun sürdürüleceği doğrultusunda açık bir deklarasyon yayınladı. Kautsky'nin değirmenine su taşımaktan başka bir anlamı yoktu bunun. Kautsky, Rosa Luxemburg'la tartışmaya girip hassas ve zor bir sorun olan devrimci eylem konusunda kapışmaktansa, eskiden kendini aşırı derecede kaptırabildiği iç olaylara dönebilir, çok önemli olduğuna inandığı katıksız kavramsal saflığı koruyabilirdi. Gücü toplumdan tamamen dışlanmanın ve toplum dışına çekilmenin azami orana çıkarılmasına bağlı olan Sosyal-Demokrat bir 'hükümet'te, Kautsky mükemmel bir İçişleri Bakanlığı Halkla İlişkiler Müdürü görevi görürdü. Temmuz'da Rosa Luxemburg'a tartışmalarını erteleyebilecekleri düşüncesini iletmişti (unutulduğunu ümit ediyordu). Amacı, "Marksist kampta kavga olarak görünebilecek şeylerden kaçınmaktı.. (Baden deklarasyonu karşısında) safları sıkıştırıp oportünizme karşı ortak cephe açmak üzere farklılıklarımızı bir kenara koymak, partimizdeki bütün devrimci ve gerçekten cumhuriyetçi düşünceli unsurların görevidir."[30]

---

28) Kautsky'nin polemiklerinin özeti, *NZ*, 1909-1910, C. II: "Was nun?", s. 33-40, 68-80; "Eine neue Strategie", 332-341, 364-374, 412-421; "Zwischen Baden und Luxemburg", 652-667; "Schlusswort", 760-765. Rosa Luxemburg'un Kautsky'ye karşı polemikleri, *NZ*, C. II: "Ermattung oder Kampf", s. 257-291; "Die Theorie und die Praxis", s. 564, 626; "Zur Richtigstellung", s. 756. Mehring'in polemiği, *NZ*, C. II: "Der Kampf gegen die Monarchie", s. 609, 29 Temmuz 1910 (Rosa isim olarak anılmıyorsa da) ve Rosa'nın yanıtı, "Der Kampf gegen Reliquien", *LV*, 9 Ağustos 1910.

29) Wilhelm Keil, *SM*, C. XIV, No: 3, s. 1186.

30) *NZ*, 1909-1910, C. II, s. 564.

Rosa Luxemburg bu çağrıyı reddetti. Gündemde çok daha önemli sorunlar varken, yıpranmış ve tozlu güney halılarını çırpmanın sıkıcı tatlarıyla ilgilenmiyordu artık. Güneyle ilgili koparılan cadı kazanına katılmayı kabul etmemesi yeni bir olumsuz yorumlar seli doğurmuştu. Kautsky uğradığı hayal kırıklığını işlediği makaleye esprili bir başlık koymuştu: "Baden ile Luxemburg Arasında." Bu makalede Rosa Luxemburg'u, yapılması gereken yaşamsal önemde iç işler varken, kendi ikinci derecedeki saplantılarıyla ilgili polemiklerde ısrar etmekle suçluyordu.[31] Kautsky'nin döneme ilişkin polemik formülasyonlarından en önemlisi buydu, çünkü kendisiyle Rosa arasındaki gerçek farklılığı gün yüzüne çıkarıyor, birbirlerini savaş boyunca sürecek bir sertliğe ve aşağılamalara itiyordu. "Haritadaki Baden ve Luxemburg dukalıklarına baktığımızda, aralarında Karl Marx'ın şehri Trier'in uzandığını görürüz. Oradan sınırı geçip sola giderseniz Luxemburg'a varırsınız. Sağa keskin bir dönüş yapıp Rhine'den geçerseniz Baden'e ulaşırsınız. Haritadaki durum Alman Sosyal-Demokrasisi'nin bugünkü durumunun bir simgesidir."[32] Bunda içerili düşünce, Kautsky'nin kendi ortadaki konumunu Marx'ın konumuyla özdeşleştirmesiydi. Kendi görüşlerinin Marksizmin biricik Ortodoks anlatımı olduğuna inancını bir an olsun yitirmiyordu. Marksizmi oldukça sola taşımış Bolşeviklere karşı eninde sonunda kalıcı ve canlı bir nefret beslemesine yol açan şey, her şeyden çok Marx'ın bu merkezdeki yeriydi.

Ne var ki meydanı rakiplerine boş bırakacak biri değildi Rosa. Güney Almanya'daki durumu tartışma kapsamına almaya çok hevesliydi. Yalnız, Kautsky'den ayrılan bir yaklaşımla, Prusya ve Baden'i, tek pürüzün hangisine öncelik verilmesi gerektiğinden ibaret kaldığı, iki ayrı sorun olarak düşünmüyordu. Rosa Luxemburg'a göre Baden sorunu eski revizyonist hastalığın ilaçlara karşı dirençli, kronik bir belirtisi değildi sadece, aynı zamanda daha ilginç bir sorunla, durağan mı yoksa gelişen bir parti taktiği mi izleneceği soru-

31) *NZ*, 1909-1910. C. II, s. 652-667.
32) *A.g.y.*, s. 667.

nuyla doğrudan bağlantılıydı. Ortada çok daha büyük bir şey olduğunda, SDP disiplininin çiğnenmesini mahkûm etmenin ya da sızlanmanın bir yararı yoktu. Aslında tekil bir kötü durum örneği olmayan güney sorunu, bütün olarak partideki durumla bağlı bir sorundu.

> Parti, güneyde neler olup bittiğine ne zaman eğilecek? Bütçe olayında dünyayı saran bir skandalla karşılaşıyoruz, ama partimiz, parti yönetiminin, eyalet parlamentosunun toplantıları ve güneydeki basının gündelik faaliyetleriyle ilgili olarak kılını bile kıpırdatmıyor... Parti on iki yıldır bütün revizyonist eğilimlere karşı hep savunmada kaldı ve ancak sokakta bir karışıklık olduğunda görünüp alarm düdüğü çalan bir gece bekçisi rolü oynamakta. Eldeki sonuçlar bu yollarla kötülüğün kaldırılamayacağını gösteriyor... Resmi yasaklamalar ya da disiplinle değil, yalnızca ortamın elverişli olduğu zaman ve yerde kitle eyleminin son noktasına dek geliştirilmesiyle, proletaryanın en geniş kesimlerini sahneye sokan kitle eylemiyle.., yalnızca bu yolla parlamenter kretinizmin, orta sınıflarla ittifakların ve küçük-burjuva yerelciliğinin dağılmayan sislerinden kurtulabiliriz.[33]

Rosa'yla Kautsky'nin ilişkileri öyle kötüleşmişti ki, Rosa *Neue Zeit*'e doğrudan yazmıyor, aracı olarak genç dostu Hans Diefenbach'ı kullanıyordu; talihsiz ama sadık delikanlı, Rosa'nın yeni yanıtlarının basılıp basılmayacağını araştırmak üzere Kautsky'e bir dizi sıkıntılı ve acemice not yazmıştı.[34] Rosa Luxemburg'a gelince, SDP ideolojisinin ana direklerinin cazip bir görünümle birbirine yapıştırılmış safsatalar yığınından başka bir şey olmadığı anlaşılmış, genel oy kampanyasının baskısı sonucunda hepsi bir yana dağılmıştı. Bütün devrim anlayışının, Kautsky'nin sözcüğü kullanış tarzının tamamen anlamsız kaldığı kanıtlandı; gerçek bir anlam yüklenmeden çok cesur izlenim yaratan bu kavramı oluşturan hecelerin buhar olup uç-

33) "Die Badische Budgetabstimmung", *Bremer Bürgerzeitung*, Ağustos 1910.
34) Hans Diefenbach'dan Karl Kautsky'ye, tarihsiz (herhalde Sonbahar 1910), IISH Archives, D VII, 425.

ması için gerçek bir devrimci durumla karşılaşılması yetmişti. Rosa ise bu uyarıcı olaydan asla tam yararlanamadı. Çünkü tekil başarısızlığın ardında daha genel bir başarısızlık pusuya yatmış bekliyordu: Liderler bu konuda ciddi olmasalardı, meydan okuma programının ne kadarının sözden ibaret kaldığı nasıl anlaşılabilirdi? Dolayısıyla, genel oy kampanyası deneyimi ve bunun sonuçları, liderlerle (apaçık insani başarısızlıklar yaşayan bireyler) ne mutlu ki isimsiz ve katı bir kütle olan kitleler arasındaki zıtlığı keskinleştirmişti. Rosa'nın 'kurulu düzen' diye tanımlanabilecek yapıdan hayal kırıklığı ne kadar büyük olmuşsa, kavramsal düzlemde kitlelerin koruyucu rolünü o kadar çok vurguluyordu; üstelik kitleler de Rosa'yı 1914'e kadar hüsrana uğratmadılar. Rosa, Lenin'in çok değişik 'proletarya' kavramı kadar keyfi olan, kendince bir 'kitleler' kavramına yapışıp kalmıştı.

Kautsky'den kopuşun bir başka anlamı, Rosa'nın partideki baş destekçisinin düşmana dönmesiydi. Bebel, bitkin kadını yatıştırmak üzere Kautsky'nin yardımına güvenebilirdi artık. "Sevgili Rosa'nın Magdeburg planlarımızı suya düşürmesine izin verilmemeli... Tartışmanın... çapraşık bir hale sokulması benim gözetimimde olacak."[35] Victor Adler çok sevinmişti. "Karl, dostundan zarar görmeden belli bir haz duyabilecek kadar aşağılık güdülere sahipti." "Oysa bu gerçekte çok kötü bir şeydir -zehirli bir fahişe çok zarar verir, üstelik zekâsı bir maymun kadardır, öte yandan sorumluluk duygusundan eser yoktur ve neredeyse sapkınca bir kendini haklı çıkarma arzusu duymaktadır. Bir düşünün," diye yazıyordu Bebel'e Adler, "Clara mazbatasını almış *Reichstag*'da Rosa'yla yan yana oturuyor! Bu sizi kahkahalarla güldürür, bir de Baden'de olup bitenlerin hoş bir gezintiye benzemesiyle kıyaslarsanız."[36] Kautsky'yi Mehring de

35) August Bebel'den Karl Kautsky'ye, 6 Ağustos 1910, IISH Archives, DIII, 140.
36) Victor Adler'den August Bebel'e, 5 Ağustos 1910, Victor Adler, *Briefwechsel*, s. 520. Ancak Bebel, Viyana'dan, "Sana böyle söyledik," demeden önce tükürdüğünü yalamayacaktı. "Güney Almanların gem vurulmamış oportünizmine (kıyasla) 'Rosary'ninkiler hiç de korkunç değil... Bu sefil kadının akıttığı bütün zehirlere karşın, onsuz bir partim olsun istemem," diye karşılık vermişti, ters bir dille. Bebel'den Adler'e, 16 Ağustos 1910, *a.g.y.*, s. 512.

destekledi. Rosa'nın önerilerinde karmakarışık taktiklerden başka bir şey görmüyordu; Marksist metinler üzerine bilgisine dayanarak, cumhuriyet sorununu gündeme getirmekle devrimin sosyalist amaçlarının unutulacağı görüşünde Kautsky'ye katılıyordu.[37] Rosa, Mehring'le de polemiğe girmekte tereddüt etmedi; böylece yaşlı adamla bir kez daha kavgaya tutuşuyordu. Bu anlaşmazlık Mehring'in on sekiz ay sonraki ağır hastalığına kadar giderilemedi.[38]

Rosa'nın aldığı destek, tuhaf ve hepsi ayn telden çalan, üstelik Rosa'nın önerilerini de her zaman tam olarak benimseyen bir gruptan geldi. Clara Zetkin her zamanki gibi sonuna kadar sadıktı; Konrad Haenisch bu olayda Ruhr'da ölesiye nefret ettiği yerel bürokrasiye yüklenmenin mükemmel bir fırsatını görmüştü. Bremen'de Pannekoek ve Menke, yerel örgütü bu sayede radikal bir ajitasyon yağmuruna tutmaktan hoşnuttular. Polonya'dan dönüşünde Alman partisinde tekrar çalışmaya başlamış dostu Marchlewski, Rosa'yı bütün kalbiyle destekliyordu. Karşı tarafta ise 1909 yılının bütün radikalleri, Rosa'nın dostu Emmanuel Wurm (ondan sonra Würmchen denerek aşağılanacaktı) dahil olmak üzere *Neue Zeit* yazı kurulunun tamamı, parti okulundaki meslektaşları ve kuşkusuz parti yürütmesi ile parti bürokrasisinin büyük kesimi diziliyordu. Kendini fazlasıyla önemseyen bir siyasal partide Rosa Luxernburg'a düşen rol tam yalnızlıktı –bir birey rolü! İfade özgürlüğünün hâlâ aziz tutulan bir hak olması yalnızlığını daha da belirginleştirmekteydi.

Ülke dışındaki sosyalistlerin çoğunluğu da Kautsky'yi destekledi; Avusturyalılar, PSP ve Belçikalılar, onu yüreklendiren mektuplar gönderdiler Kautsky'ye. Enternasyonal'in belli başlı partileri içinde Rosa'yı desteklemesi en olası grup olan Bolşevikler bile tarafsız kalarak herkesi şaşırttılar. Lenin'in gözünde Karl Kautsky hâlâ Marksist Ortodoks çizginin ana kaynağıydı. Rus hizipleri arasında kendine komisyoncu rolü biçmiş ve her grupta kendi bilgi kaynakları bulunan Leo Troçki de Kautsky'ye Ağustos 1910 sonunda şunları yazmıştı:

37) *NZ*, 1909-1910, C. II, s. 610.
38) "Der Kampf gegen Reliquien", *NZ*'nin geri çevirdiği bu yazı *LV*'de basıldı, 9 Ağustos 1910.

> Rosa Luxemburg'la polemiğinize ilişkin birkaç söz: Her şeyde olduğu gibi bu konuda da Rusların görüşleri farklı. Menşevikler sizinle tamamen uyuştuklarını bildiriyor, ama sizin bakış açınızı, Menşevizme... önceki uzlaşmaz taktiğinizle bir 'değişme' gibi yorumlamaya çalışıyorlar! Paris'ten beni görmeye gelmiş dostum Kamenev'e göre, Bolşeviklerin, daha doğrusu Lenin'in (onlar adına başka kimse konuşmaz) kanısı, bugünkü siyasal ortamda yargınızın oldukça haklı olduğu, ancak Lux'ün *(sic)* yürüttüğü ajitasyonun da Almanya için hem çok yararlı, hem çok önemli olabileceği şeklinde. Bakış açınıza sınırsız bir onay vermek için, Lenin, bir sonraki parti kongresinde (gelecekteki) devrim mücadelesinin kaçınılmaz doğasıyla ilgili keskin bir ajitasyon yürütülmesini isteyen ve buna işaret eden bir tasarı sunmamızı öneriyor. Yine de açıkça Luxemburg'u tutan *(der sich mit Luxemburg solidarisch erklart)* tek bir yoldaşa -Bolşevikler içinde bile- rastlamadım. Kendi naçizane görüşüme gelince, sanırım, Luxemburg'da belirleyici olan taktik faktör, onun saygı duyulması gereken sabırsızlığı. Çok güzel bir özellik bu, ama onu (Alman) parti(si)nin yönlendirici ilkesi katına çıkarmak da saçma olur. Tipik Rus yöntemi....[39]

Troçki sonuna kadar haklıydı. 1906'dan beri açıkça ve yalnızca Rus yöntemi savunuluyordu...

Kautsky ekmeğine yağ süren öteki insanların formülasyonlarını kabul etmekle yetinmedi. 1912'de, o zamandan Marksist 'Merkez' diye bilinen çizgiyi çözümlemeye başladığında, cazip antitezlerden bir yenisini daha geliştirirken bunlardan yararlanmış olabilir. Ortacı konum Alman partisinin tutabileceği biricik doğru konumdu. Kautsky iki kanatta da apayrı türde sabırsızlıklar görüyordu, ikisi de felaket getirebilirdi. Solda isyankâr bir sabırsızlık vardı (Troçki'nin ortaya attığı gibi, Kautsky bu deyişi ödünç aldığını asla kabul etmese bile). Bunun anlamı, her yerde olabilecek devrimin doğal gelişim seyrinden önce davranmak, bu yolla *İktidar Yolu*'nda öngörmüş olduğu felakete yapay ve zamansız araçlarla yol açmaktı. İlginçtir, Rosa'nın tutumunun 'Rus' kökenini ilk saptayan kişi de Troçki'ydi. Üs-

39) Leo Troçki'den Karl Kautsky'ye, 21 Temmuz 1910, IISH, D XXII, 68.

telik o tarihten epey geriye gitmektedir –1898'e; Rosa'nın bütün akıl yürütme tarzı, eylem tutkusu, her zaman Alman tarzından daha çok Rus ya da Polonyalı ruh halini yansıtıyordu. Kautsky'yle dostlarının savaşın başladığı sırada Rosa'yı Rusya yanlısı olmakla suçladıkları zaman yakaladıkları ipucu bu muydu yoksa?

Partinin tamamen zıt olan sağ kanadında ise, yine eylem isteyen, ancak değişik türde bir eylem isteyen (topluma karşı değil, toplum *içinde* eylem) revizyonistlerde görülen 'devlet adamı sabırsızlığı' yer alıyordu. Kautsky, iki tür sabırsızlığın kaynağının da amaçları farklılaşsa bile aynı olduğunun farkındaydı. İkisi de durağan ve tecrit edilmiş bir sosyalist dünyada tatmin olamamaktan kaynaklanıyordu. Kautsky'nin tutumunda bilinçsizce de olsa kuvvetli bir özsavunma öğesi saklıydı. Ancak SDP örgütü sayesinde, gerçek hale gelmiş bir sosyalist dünyanın entelektüel kralıydı. Örgütlü bir yalnızlık olmasa, Kautsky'nin kuramcı önemi söner giderdi; formülasyonlarını uygulatacak kimseyi bulamazdı artık. Gerçekte de olaylar böyle gelişti. Savaştan sonra, SDP yönetiminin toplum içine çekilmesiyle, Kautsky, asıl nedenini asla bilemediği bir düşkün rolünde buluverdi kendini. İronik bir şekilde, Kautsky'nin canlılığını koruyan şey, Lenin'in ve Bolşeviklerin eski kahramanları Kautsky'ye besledikleri ve Alman Komünist Partisi'ne yansıyan nefretti sadece.

"Çok iyi, tek başına." Rosa Luxemburg, Bernstein'ın, parti onun görüşlerini mahkûm ettiğinde bile iktidar merkezinin çevresinde kalmasını sağlayan siyasal dostluk bağlarından yoksundu. Alman sosyalistlerinin büyük çoğunluğunun gözüne, onunla anlaşmazlığa düşmeye cesaret ederlerse eski dostlarına beklemeden saldırmakta duraksamayan, aşırı kavgacı bir kadın gibi görünüyordu. Gecikmez, hemen ayağa dikilirdi. 1907'den beri çok daha kendine yeterli bir duruma gelmişti. Gerekirse siyasal dostlarından bütünüyle kopardı. Ondan sonra uzlaşmaz, standardını çok daha yükseğe çıkarabilirdi; ancak o düzeye erişenler yakın dostlar çevresine kabul edilebilirdi.

Aynı zamanda, neredeyse üç yıldır uzağında durduğu politika girdabına çekilmişti tekrar. 1910'un ilk aylarında çıktığı taşra gezisi

nedeniyle toplantılarda konuşması için davet yağmuruyla karşılaşmış, zamanına ve o andaki ruh haline göre kabul etmiş ya da reddetmişti. Elbette geri dönmüş olduğu okuldaki derslerinin de fazla kesintiye uğramasını istemiyordu. Ara sıra sağlığı da sorun çıkarmaktaydı üstelik. Ama önemli bir konu olduğunda toplantılarda konuşmak için hafta sonlarını feda etmeye her zaman hazırdı. Sosyal-Demokrasi'nin kendine yakışmayan sözcüler tarafından temsil edilme olasılığını aklına getirince aceleyle koşuşturmaktan geri kalmazdı.[40]

SDP'de kamuya dönük konuşmaların standardı oturaklı ama sıkıcı bir tarzdaydı. Yerel parti yetkilileri Berlin'den ilgi çekecek ziyaretçi bulmakta zorlanıyordu; yürütme kurulu üyeleri genellikle dolu oldukları gibi, konuşma üslûpları ağır ve sıkıcıydı. Rosa Luxemburg ise, geniş kalabalıkları toplama ve her zaman, parti toplantılarında çok ender rastlanan bir heyecan ve kendinden geçme atmosferi yaratmakta ün yapmıştı. Sonuç olarak Rosa oldukça tuhaf bir siyasal simetriden yararlanmaktaydı: Yürütmede ve parti liderlerindeki etkisini yitirirken, parti yaşamının çeperinde her zamankinden daha fazla aranıyordu. Bu dönemsel kolaylık onun 'demokratik' görüşlerinin gelişmesine katkıda bulundu mu? Oysa yerel yetkililerin ve üyelerin coşkusu aldatıcıydı; Rosa dinleyicilerinin tepkisini, sık sık ve yanlış olarak gerçek bir radikal ateşlilik biçiminde anlıyordu. Seıdikacı eleştiricileri onu örgüt sorunlarını ve özgül problemleri hiç bilmemekle suçladıklarında haklıydılar; gerçekten de Solingen'de Dittmann, Bremen'de Henke ya da Dortmund'da Haenisch gibi insanların yaşamlarının sıkıcılığını ve tekdüzeliğini; yerel şubelerin ilginç ya da seçkin konuşmacılara, özellikle ilk elde devrimden söz edebilen bir kadına uzattıkları sıcak karşılama elini doğru kavrayamıyordu.

Neredeyse bütün toplantılarını 'görkemli' bulup sarsılmıştı; böyle bir ruh varsa, pineklemekle geçirdiği yılları telafi etmenin zamanı

40) Bunun için, 1911 Fas krizi sırasında Fransız sosyalistlerini temsil eden Guesde ve Vaillant'la Leipzig'de kardeşçe bir toplantı daveti aldığında, başka koşullarda çok elverişsiz sayacağı bu daveti kabul etmekte hiç tereddüt göstermemişti. Berlin'de buna benzer bir dizi toplantıya ilişkin olarak kızgınlıkla şunları döktürüyordu: "Skandal. Fransa'dan gelenler gerçek Sosyal-Demokratlar'ın değil, anarşistlerin temsilcileri."

gelmiş demekti. "Gelecekte son yedi yıldan çok daha fazla ajitasyona girişeceğime ilişkin kendime söz verdim," diye yazıyordu 1910 yazında. Tipik Luxemburg üslûbuyla savaşı tam düşman kampına kadar taşımaya kararlıydı. Ağustos 1910'da Üffenburg'daki parti kongresine kişi olarak katıldı -orada o yılki devlet bütçesinin desteklenmesi tutumuna karşı saldırıya geçilmesi kararı alınmıştı. Adolf Geck (revizyonizm çölünde kaybolmuş başka bir radikal) Rosa'ya bir dizi açık toplantı önerisi getirdiğinde, coşkuyla kabul etti. Dört toplantıda konuştu ve gezisini ancak Kopenhag'daki Enternasyonal Kongresi'ne katılmak üzere ve büyük bir gönülsüzlükle yarıda kesti. Kongre biter bitmez, "aşırı sayıdaki tuhaf ellerden ve yüzlerden" kurtulmak için Berlin'e kaçmak zorunda kalana kadar, altı toplantıya daha katıldı.[41]

Rosa'yı özel düşmanları sayan Baden parti yönetimini anmazsak, SDP yönetimi de bu çalışmaları sağduyuyu yitirmiş gözlerle izliyordu. Bebel, kişisel görüşleri ne olursa olsun, kişisel etkenlerden etkilenmeyecek kadar usta bir politikacıydı. 1910'da Rosa'dan bir şey istediğinde hâlâ *'zuckersüss'* (şeker kadar tatlı) olabiliyordu; en azından kişisel konuşmalarında, revizyonistlerle uğraşmaktansa, Rosa'ya tahammül etmeyi yeğleyeceğini itiraf ediyordu. Ne var ki bir yıl sonra, her şey bir yana, Bebel'le Rosa Luxemburg arasındaki kişisel bağı sonsuza değin koparan bir olay oldu. Rosa'nın tıp diliyle kullandığı özdeyişine göre, "Bebel Yoldaş o andan itibaren ancak sağ kulağıyla işitebiliyordu."[42]

1911 yazında o günlerin en ciddi boyutlardaki başka bir uluslararası krizi patlak veriverdi birdenbire. İmparatorun kişisel yönetimindeki Alman Dışişleri Bakanlığı, Fransa'ya gözdağı vermek düşüncesiyle kaslarını şişirmeye pek hevesliydi. Palmerston'un on do-

41) Baden parti sekreteri ve genç bir taraftarı olan Merker'e toplantı düzenletmeye yönelik ilk girişimi, delikanlının ciddi başarısızlık belirtileri göstermesi üzerine suya düşmüştü. Geck'ten aldığı davet beklenmedikti. Merker'i, tekrar saldırıya geçtiği ve oğlana partideki kariyerini bitiren çeşitli toplantılar örgütlettiği 1913 yılına kadar huzur içinde bırakmıştı.

42) Akt. Friedrich Stampfer, "August Bebel", *Die Grossen Deutschhen*, C. III, Berlin 1956, s. 559.

kuzuncu yüzyılın ortasında İngiltere adına karşılığını görmeden yapabildiğini, Alman hükümeti kopya ediyordu -Almanya'nın eşitlik hakkı yok muydu? 1 Temmuz 1913'de *Panther* kruvazörü yöredeki Alman çıkarlarını 'kollamak' amacıyla Fas'ta Agadir'e gönderildi. Sosyalist Enternasyonal Bürosu Sekreteri Camille Huysmans bunun üzerine bütün üye partilerden, patlaması yakın krize karşı nasıl karşılık verilmesi gerektiğini sorduğu bir yazışma dizisi başlattı; genel bir ortalığı sakinleştirme arzusu dışında, yanıtların hepsi de birbirinden büyük farklılıklar gösteriyordu. Kimisi Enternasyonal Bürosu genel delegeler konferansı yapılmasından, kimisi ilgili ülkelerin temsilcilerinin katıldığı bir toplantıdan yanayken, geri kalanı herhangi bir şey öneremiyordu.[43]

Almanya'da yazışmayı kıdemli bir parti yetkilisi olan Herman Molkenbuhr üstlenmişti. Bebel artık ikinci evi olan Zürih'teydi yine. Molkenbuhr, Huysmans'a yanıtında, barıştan yana eğilimleri vurgulayıp, karşılıklı sınıf çıkarlarının kapitalist devletler arasındaki savaşı olanaksızlaştırdığını vurguladı. Bu savlar SDP'nin asıl ilgisinin başka bir yere yoğunlaşmasını (yakında yapılacak *Reichstag* seçimlerine) gizlemeye hizmet ediyordu. Yürütme, inatla 1907 yenilgisini telafi etmekle uğraşıyordu; böylece Kautsky'nin oyların kitle grevlerinden daha etkili olduğu teoremi kanıtlanacaktı. Bu koşullarda Molkenbuhr'un yanıtı bilgelikten yoksun ama akla uygundu.

> Kendimizi zamanı gelmeden bu gelişmeye bağlar ve Fas sorununun iç politika konularından daha öncelikli bir sıraya gelmesine olanak tanırsak, etkili seçim silahlarımız bize karşı kullanılabilir ve önceden kestirilemez sonuçlarla karşılaşırız... İç gelişmelerin (mali politika, tarımsal ayrıcalıklar, vb.) arka plana atılmasına izin vermemeliyiz. Her köyde Fas sorunu üzerine vaazlar verirsek, olacak olan da kesinlikle budur ama. Karşı-eğilimi kuvvetlendirmekten başka bir şey yapamayız o zaman.[44]

43) Çeşitli ulusal partilerle yazışmalar SDP kongre protokolüne ek olarak basılmıştı: *Protokoll... 1911*, s. 464ff.
44) *A.g.y.*, s. 466-467.

İngiltere Temmuz sonuna doğru krize resmen el atmış ve Almanya'da Molkenbuhr'u korkutan bir şovenist tepki yaratmıştı. Bebel, gerekirse işler gerçekten aşırı uçlara kadar varırsa, büro toplantısı yapılması istenebileceğini yazmıştı Huysmans'a. Ama yürütme daha sonra, bu sorun üzerine özel bir Enternasyonal Bürosu toplantısı yapmaktan alabildiğine kaçınılmasını yeğlediğini kabul etmişti.

Partinin içinde de krize karşı belli bir kendiliğinden tepki görülüyordu. Özellikle Berlin'de toplantılar düzenleniyor, üstelik geniş katılım sağlanıyordu.[45] Kriz Temmuz'un son haftasında zirveye çıktığında, parti karargâhının kararlı bir politika belirlediğinin göstergesine rastlanmıyordu.

Ansızın hiç beklenmeyen bir yerden parlak bir ışık göründü -Rosa Luxemburg. Enternasyonal Bürosu'ndaki SDKPİL temsilcisi olarak, Huysmans'ın mektubunu da Molkenbuhr'un yanıtını da almıştı. 24 Temmuz'da, krizin doruğunda, Molkenbuhr'un yanıtını yayımladı ve Molkenbuhr'un savlarına ilişkin çok iğneleyici bir saldırı yazısı ekledi. SDP yönetiminin iç görüşlerini ve tutumlarını herkes biliyordu artık -Rosa Luxemburg'un arzuladığı da tam buydu zaten. Çünkü Rosa'nın asıl ilgisi hiç de uluslararası kriz değildi.

> Fas olayı sonucunda Sosyalist Enternasyonal Bürosu'nun bir konferansının toplanmasının zorunlu olup olmadığı konusunda farklı bakış açılarını korumak olanaklıdır... ama Alman partisinin öteki ülkelerdeki sosyalistlerin desteklediği çabalara karşı tutumu cesaret verici olmaktan tamamen uzaktır. Bu yüzden, partimizi bu çizgiye getiren nedenleri irdelemek daha da ilginç olur. Ne denli olanaksız görünürse görünsün, nedenler yine yakında yapılacak Reichstag seçimleriyle bağlantılıdır.

Hükümet çevrelerinin ve sağcı partilerin Fas olayını milliyetçi duyguları kamçılamakta kullanabileceklerini kabulleniyordu. Zaten, "kitlelere işin içindeki sefil arka planı ve kapitalistlerin kirli çıkarlarını açıklamaya" yönelik yaygın ajitasyonla etkisizleştirmeyi daha da

45) *Vorwärts*, 4 Temmuz 1911.

zorunlu saymasının nedeni de tamı tamına buydu. Başarı ya da seçim sonuçları ikincil önemdeydi. "*Reichstag* seçimlerinin asıl amacı *sosyalist eğitimi* yaygınlaştırmamıza olanak vermesidir, oysa, eleştirimizin sınırlarını büyük uluslararası sorunları dışlayarak dar tutarsak bunu başaramayız, (tam tersine yapmamız gereken) kapitalizmin mahkûm edilmesi düşüncesini dünyanın bütün köşelerine kadar götürmektir..." SDP'nin *Reichstag* seçimleri sırasındaki elverişli durumu siyasal bir rastlantı değil, "Almanya'nın içinde ve dışındaki bütün tarihsel gelişmenin meyvası" idi. "Yalnız, partinin bütün yaşamına ve sınıf mücadelesinin bütün görevlerine yalnızca oy sandığından bakmayı sürdürürsek bu *avantajı* kaybedebiliriz."[46]

Daha önceki yıl iyice silikleşmiş birinin ağzından çıkan, aşırı özgüvenli, neredeyse yüzsüzce edilmiş sözler izlenimi veriyordu bunlar. Yine de makalenin *Leipziger Volkszeitung*'a gidişinin ertesi günü, bir dostuna makaleyi göndermekle "doğru bir iş yapıp yapmadığını bilmediğini" yazıyordu. Görüşlerinin doğruluğundan kuşkulanmazken, üslûbundaki özgüven daha çok görünüşteydi. En önemlisi o sırada öğüt isteyebileceği kimse yoktu.

Bu patlamayı, bir ay sonra, SDP'nin nihayet çıkardığı, ciddi bir kitlesel protesto doğurmaktansa eleştirileri susturmayı yeğlediği, Fas krizini konu alan bir ajitasyon kitapçığının özgül bir eleştirisi izledi.[47] Rosa bu kez duraksamadı, çünkü resmi çağrıyı bizzat Karl Kautsky'nin yazdığını öğrenmişti. Rosa'nın *Leipziger Volkszeitung*'un mızraklı sancağını ele alması ve Kautsky'nin *Vorwärts*'de partinin resmi sözcülüğünü üstlenmesiyle (1905'ten beri ilk kez), parti bir kez daha Kautsky-Luxemburg polemiğine çekilmişti.[48]

---

46) Hepsi *LV*'de, 24 Temmuz 1911.

47) "Unser Marokko-Flugblatt", *LV*, *26* Ağustos 1911. Yürütme organının manifestosu için, *Vorwärts*, 9 Ağustos 1911.

48) Rosa Luxemburg, "Um Marokko", *LV*, 24 Temmuz 1911; "Friedensdemonstrationen", *LV*, 31 Temmuz 1911; "Die Marokkokrisis und der Parteivorstand", *LV*, 5 Ağustos 1911; "Unser Marokko-Flugblatt", *LV*, *26* Ağustos 1911; "Wieder Masse und Führer", *LV*, 29 Ağustos 1911; "Zur Erwiderung", *LV*, 30 Ağustos 1911. Karl Kautsky, *Vorwärts*, 4 Ağustos, 5 Ağustos, 29 Ağustos, 30 Ağustos 1911.

Ağustos başında Bebel Zürih'ten öfkeyle geri döndü. Yönetim, tartışmanın bu kez gelecekteki politikayla ilgili genellemelerle yatıştırılıp başka yönlere çekilemeyeceğini biliyordu. Keskin bir kişisel çatışma çıkması kaçınılmazdı. Yönetim Rosa Luxemburg'a karşı kongreden hemen önce kişisel bir kampanyaya atılarak savunmadan saldırıya geçmeyi kararlaştırdı. Öyle bir saldırı ki, insanların akıllarına ilk bu yön gelmeliydi. Yürütme kurulunun Fas konusundaki savlarının yinelendiği, bir yığın ciddi belgelerin de eklendiği bir genelge bütün delegelere dağıtıldı. Rosa Luxemburg sağduyu gösteremekle, sadakatsizlikle ve parti disiplinini çiğnemekle suçlanmaktaydı. Bebel çatışmanın olasılıklarını soğukkanlı bir şekilde değerlendiriyordu. "Jena'da Lux.'la bir tartışmaya gireceğim herhalde, buna kuşkusuz sevinirsin," demişti Victor Adler'e.[49] Nitekim kongrede basit, içten güven besleyen bir tonla, nefis bir performans gösterdi; günlük hoşnutsuzluklardan çok daha derinlere inen, Rosa'nın ve onun gibilerin ustaca bir çalımla dışında tutuldukları, eski yoldaşça bağlılıkların kokusunun yayıldığı bir atmosfer yaratmıştı.

> Evet yoldaşlar, gerçekten, bir kısmınız yönetimden hoşnut değilsiniz ve yapılması gerekenin yapılmadığını, ileri itmek istiyorsanız ateşi körüklemeniz gerekeceğini görüyorsunuz... Partiyi hareket geçiren ve hoşnutsuzlukları açığa çıkaran bir canlılık belirtisinden başka bir şey değil bu... Ama genelde bizden hoşnutsunuz; değil mi ki, bizi yeniden seçip duruyorsunuz...[50]

Enternasyonal'e gelince, "her fırsatta ve hep öncelik vererek Enternasyonal için elinden geleni yapmış bir ulus varsa (bunu diğerlerini incitmek amacıyla söylemiyorum) o da Alman partisidir.

> ... Luxemburg Yoldaş'ın, Molkenbuhr Yoldaş'ın mektubunu *Leipziger Volkszeitung*'da yayımlamakla ciddi bir kusur işlediği açıktır... Görüşmelerde başarılı bir sonuca ulaşılacaksa, sağduyulu davranma herkes açısından bir onur konusudur. Ayrıca, Luxemburg

49) Victor Adler, *Briefwechsel*, s. 539.
50) *Protokoll... 1911*, s. 173.

> Yoldaş, Molkenbuhr Yoldaş'ın ilk cümlesini çıkararak basmakla ve mektubun parti yönetiminin düşüncesini dile getirdiğini iddia etmekle başka yoldaşları ciddi derecede yanlış yönlendirmiştir.[51]

İngilizlerin en iyi geleneği olan kabine dayanışması baskı karşısında feda ediliyor, kusurun hiç değilse bir kısmının kişi olarak Molkenbuhr'un omuzlarına yıkılmasının önü açılıyor, Bebel yükün bir gramını bile üstüne alınıyordu.[52]

Yeni taktik, Rosa Luxemburg'un siyasal kişiliğini yok etmekti.

> Luxemburg Yoldaş'ın kavga yöntemlerinin nasıl anlaşılacağını biliyorsun şimdi. Geçen yıl Kautsky'ye de aynısını yaptı. Açık bir tartışmaya sürüklendiğinde kendisini uyarmıştım: "Kalemini bir süre kullanmasan daha iyi edersin." Luxemburg Yoldaş Kautsky'nin tamamen özel mektuplarını yayınlamakta bir an duraksamadı. O andan itibaren, Luxemburg Yoldaş'a yazmayı kesmeye değil ama -olanaksız bir şey o- daha sonra yararlanabileceği hiçbir şey yazmamaya yemin etmiştim...

Rosa'yı dolaylı yoldan köşeye sıkıştırıyordu, çünkü SDP kongrelerindeki tartışına kuralları sözcülerin Kürsü'de hitap etmesini gerektirmeyecek kadar çok katıydı. "Sizin davranışınızın sonucu bu. Sizinle ilgili olarak Sosyalist Enternasyonal Bürosu'yla aynı kanıya varmamızı sağladınız. Dediğim gibi, asıl niyetleri ne olursa olsun, onlara öğüt veren (sizinle artık yazışmamaları konusunda) bendim."[53]

Rosa Luxemburg kendi konumunu hararetle savunduğu gibi, ilkesel sorunda güçlü bir karşı saldırıya geçti. Yanlış temsil suçlama-

---

51) *A.g.y.*, s. 216.

52) Adler Bebel'e, anımsayabildiği kadarıyla, Molkenbuhr'un mektubunun yayınlanması açıkça düşünülmese bile çok duyarlı olduğunu yazdığında, Bebel şöyle yanıtlamıştı: "Molkenbuhr külüstür bir kalem olmasaydı, ipin ucu bu kadar kaçmazdı... Olayları ona çok net anlattım, ama o kadar uzaksa, işittiklerini çok geç anlıyorsa, yanıtları ve önerileri gelişmelerin kesinlikle gerisinde kalıyorsa, ne yararı var." Adler'den Bebel'e, 7 Ağustos 1911; Bebel'den Adler'e, 9 Ağustos 1911, Victor Adler, *Briefwechsel*, s. 538-539.

53) *Protokoll... 1911*, s. 216-218.

larını yanıtlamak fazla güç değildi. Kendi sözlerini aktararak, Bebel'in büro toplantısından yana olduğu yorumunun kanıtlanamayacağını gösterdi. "Gözlerim beni yanıltmıyorsa (bu alıntılar) olumsuz bir niyetin işareti, ama parti yönetiminin iddia ettiği şeylere inanmamaya asla cesaretim yok; inançlı bir partili olarak eski deyişi kabul ediyorum: *Credo quia absurdum* -kesinlikle inanıyorum, çünkü saçma."[54]

Önemi daha az bile olsa, sağduyulu davranamama sorununa da uzunca eğilmek gerekiyordu:

> Ben, bir parti üyesinin, partinin yürütme kurulunun bütün partinin çıkarları adına yürüttüğü çalışmalara kamuoyu önünde itiraz edilmesinin bir basiretsizlik olmasını tartışmıyorum sadece, ayrıca daha ileri gidip şunu da ilan ediyorum: Parti yönetimi görevi savsaklamaktan, olayı bütünüyle önümüze getirmemekten suçludur. Yazışmaları yayımlayıp partinin eleştirilerine açmak onun göreviydi. Dürüst olalım, formalitenin görev ihmali suçunu işleyip işlemediği, emperyalizmi protesto eylemlerinin yapılıp yapılmaması... Molkenbuhr'un anlayışı (ne yapılacağına ilişkin) parti yönetiminin anlayışı değilse -ki parti yönetiminin açıklaması karşısında bunu kabul ederim- o zaman, bir şeyler yapılmasının gerekli olduğu bir zamanda hiçbir şey yapmamaya neyin teşvik ettiğini sorarım size... Bitirirken söylemek isterim ki, Fas olayında, parti yönetimi savcı değil, sanık durumundadır, görmezlikten gelmesinin günahlarının hesabını vermesi gereken biridir. *(Çok doğru.)* Bu talihsiz durum Müller Yoldaş'ın konuşmasında gösterilenden daha iyi netleştirilemezdi. Hayatını boyunca böylesine dokunaklı bir karışıklık tablosu görmedim. *(Kahkaha -Bebel: "Rahat olun".)* Bunun için suçlamalarınızı kötü olarak değerlendirmeclim, sizi bağışlıyorum ve babaca öğütler vermek istiyorum... *(Bebel: "Annece öğütler" -büyük bir neşe havası)*, gelecekte daha iyi olursunuz![55]

Kişisel yanı hallettikten sonra, ertesi gün daha kapsamlı uluslararası sorun üstüne konuşmaya çalıştı Rosa. Yürütme Kurulu, hükü-

54) Protokoll... 1911, s. 204.
55) A.g.y.

metin resmi çizgisini izleyerek, krizin ciddiliğini büyük oranda Lloyd George'un sadece Fransızlarla Almanları ilgilendiren bir çıkar çatışmasına müdahale etmesine başlamıştı. "Ama bu tamamen ilintisiz bir şey. Tersine, ben iddia ediyorum -ve sanırım belki Molkenbuhr dışında herkes benimle aynı görüştedir- ki, şu an için Fas tehlikesine karşı protesto eylemimizi üstüne kurmamız gereken olay, bir İngiliz bakanın şu ya da bu konuşması değil, Almanların Agadir'e bir kruvazör göndermesi, yani Alman imparatorluğunun Fas olayına fiilen karışmasıydı."[56] Ana düşmanın içerde olduğu düşüncesinin, savaş sırasında geliştirilip Liebknecht'in ünlü sloganıyla ölümsüzleşecek bir düşüncenin tohumu ilk kez burada görülebilirdi."[57]

Ancak kişisel yönün ilk günde halledilmesini beklemek çok fazla olurdu. Kongre ilerledikçe, Rosa Luxemburg ve Bebel birbirlerini iyice sıkıştırmaya başladılar. Gelecekteki yazışmalarına değinen Rosa şöyle yanıt veriyordu: "Bu temkinlilik oldukça gereksiz. Siz, Bebel Yoldaş, birbirimize yazdığımız mektupların normalde açıkça basılmaya uygun düşmediğini benim kadar bilirsiniz. *(Çok hoş.)*" Rosa Luxemburg en sonunda önceki yıl ele geçirdiği silahı ortaya sürdü.

> En az bir noktada memnunum. Konuşmamız sırasında, Bebel Yoldaş, coşkulu alkışları nereden aldığınızı belki de fark ettiniz. *(Kahkaha.)* Alkışlayan ellerin hepsi Bavyera'lı ve Baden'liydi. *(Kıpırdanmalar. Bağırtılar. "O kadar kötü mü bu?" "Arsızlık, inanılmaz şey". "Parti birliği dediğimiz bu işte".)*... Sizi bu defne dallarınız yüzünden kıskanıyorum, onlarla zenginleştiniz siz. *(Alkışlar ve ıslıklar.)*

Ve ıslıklara kardeş SDP'de çok ender rastlanırdı!

Rosa Luxemburg bu kez tek başına değildi ama. Militarizm ve savaş söz konusu olduğunda moral duygular derinlere işliyordu. Önceki yıl kazandığı çeşitli dostların dışında, *Neue Zeit*'in gelecekteki

56) *Protokoll... 1911*, s. 247.
57) Bkz. 13. bölüm.

merkezcileri ve dostları, hatta Eisner ve Frank gibi sağ eğilimli kişiler Rosa'yı savunmak üzere öne atıldılar. Rosa'nın kişiliğini ve politikalarını zerre kadar sevmeyen şaşı Don Kişot Ledebour bile bir kereliğine Rosa'yı kuvvetle savunmaktaydı.

> Burada yönetimden başka kimse yanıt vermek zorunda değil. Önceden tahmin ettiğim gibi, mektubunun yayınlanmasıyla Rosa Luxemburg için bir kapan kurulmuş. Üstelik tüm bunlarla yapılmak istenen, olayın asıl özünü saklamak. Luxemburg Yoldaş ve ben sık sık anlaşmazlığa düştük; tanıdığım kadarıyla Luxemburg Yoldaş -ve kendimi tanıdığım kadarıyla- ben, uzun ve verimli parti yaşamında daha birçok kez çatışacağız. Umarım... Savaşa ve savaşı çıkaranlara karşı yapılan gösteriler Müller'in ve yürütme kurulunun başarısı değil... bunun asıl payı, eleştirileri nedeniyle Rosa Luxemburg'a ve yalnız ona düşer.[58]

Alman partisindeki kargaşa dinmecli. SDP yönetiminin baskısıyla Sosyalist Enternasyonal Bürosu Rosa Luxemburg'un hareketinin sonuçlarını ele aldı. Huysmans 30 Temmuz'da Berlin'deyken, yeniden Bebel'ın, savaşın olasılık dışılığı (Bebel'e göre "Fas konusunda tek savaş içerde patlak verecekti"[59]) ve Luxemburg Yoldaş'ın kötü davranışları üzerine görüşlerini almıştı. Alman partisinin statüsünün masaya yatırıldığına ikna edilen Camille Huysmans, oldukça mantıksız bir bakışla, Rosa Luxemburg'un özel yazışmalardan dışlanabileceğini, özellikle Polonya partisiyle doğrudan ilişkisinin kesilebileceğini öne sürmüştü. Kişisel sesli düşüncelerinin kamuoyuna da mal olacağının farkında değildi, Bebel böylesi yararlı cephaneleri kullanmakta duraksamaclı. Oldukça kaypak bir dille, yasağın uygulamaya konmamasını kendisinin sağlaclığına işaret ediyordu (böylelikle güveni kendisi kırmıştı).

Enternasyonal Bürosu'nda Rosa Luxemburg'a yaptırım uygulanması önerisi aslında önemsiz bir küçük ayrıntıydı. Büro'nun böyle bir yetkisi yoktu ve Rosa Luxemburg bunu çok iyi bilirdi. "Huys-

58) *Protokoll... 1911*, s. 212-213.
59) Victor Adler, *Briefwechsel*, s. 539.

mans, bizim işimizi yürüten ve şimdiye kadar mükemmel biçimde yürüten Enternasyonal Bürosu'nda görevli bir sekreterdir. Enternasyonal Bürosu'nun enformasyon kopyalarını kimin alacağı onun yetkisine girmez, tersine benim de üyesi olduğum büronun kendi işidir ve beni bilgilerinden yoksun bırakacak bir büroyu görmek isterim doğrusu."[60] Huysmans'ın yaptığı, Rosa Luxemburg'un basiretsizliği ve üstelik buna ilk kez düşmediği açıklamasına gelince, 23 Eylül 1911 kongresinden kısa süre sonra Zürih'teki Sosyalist Enternasyonal Bürosu'nun toplantısında ele alınmıştı bu. Rosa Luxemburg, bütün bunları Bebel'e söyleyip söylemediğine ilişkin çok sivri sorular yöneltti. Huysmans eli ayağına dolaşarak kabullendi, ama kendisinin de katıldığı Jena kongresinin çalışmaları sonucunda Almanca'ya iyi hâkim olamaması nedeniyle düşüncelerini iyi dile getiremediğine ikna olduğunu söyledi. Bebel'e bütün söylemek istediği, düşüncesizliklerin gerçekten yapıldığı, ama bunların ister istemez hepsinin Rosa'dan kaynaklanmadığıydı.[61] SDP'nin fiili kapışmalarındaki bu beklenmedik gelişme sancılı ve eğlendiriciydi. Rosa'nın makalelerine yer vermiş *Leipziger Volkszeitung* da savunmaya geçecek bir konum bulmuş, Huysmans'ın kendini beceriksizce işin içinden sıyırma girişimine karşı rencide edici bir yanıt basmıştı.[62]

Olayda son resmi sözü, Sosyalist Enternasyonal Bürosu'nun bir tebliği söyledi. "Gündem ele alındıktan sonra, özel nitelikteki birkaç soruna geçildi. Özel olarak, Sekreterya'nın kendi yayınladıklarının dışında, Sekreterlik'le Büro üyeleri arasındaki bütün yazışmaların gizli tutulması kararlaştırıldı."[63] Böylece kimse zarar görmedi. Sosyalist Enternasyonal Bürosu'nda Rosa Luxemburg'a sansür konması tasarısı resmen geri çekilmişken, Rosa da biçim olarak kusur işlemiş olduğunu çoğunluk önünde kabul edip, gelecekte SEB'nun işleriyle ilgili özel yazışmaları yayınlamayacağını söyledi. Disiplinin korunmasından yana olanlar arasında Lenin ve Plehanov da vardı.

60) *Protokoll...1911*, s. 205
61) *Vorwärts*, 27 Eylül 1911.
62) *LV*, 28 Eylül 1911.
63) *Bulletin Périodique du BSI*, Brüksel 1912, No: 8, s. 129 ff.

Jena Kongresi, parti dışındaki bir gelişmenin gruplarla bireyleri sarsıp, alışılmış saflaşmaları değiştirdiği ender örneklerden biriydi. Sorunlar derin ve duygusal nitelikteydi: Üyelere karşı bürokrasi, demokrasiye karşı yönetim –ve hepsi birden savaş ve barış sorunuyla örtüşüyordu. Rosa'yı destekleyenlerin çoğu, onun önceki yıldaki faaliyetlerini onaylamadıkları gibi, gelecek yıllardaki muhalefet taktiklerini de onaylamadılar. Bebel, sorunu kendisi gündeme getirerek belki de yararlı bir hizmette bulunmuştu; büyük umutlar beslenen ama yakın perspektiflere pek rastlanmayan bir partide birikmiş kızgınlıkların birçoğu giderilebilir, herkes daha iyi hislerle dağılabilirdi. Rastlantıyla da olsa yararlı bir çıkış yapılmıştı; SDP, deli gömleğini giymeye hazır değildi henüz.

11
MUHALEFETTE
1911 – 1914

Jena Kongresi'nde Sosyal-Demokrasi'nin yakındaki zaferi hakkında işitilen deyişler arasında, yürütmenin Reichstag seçimleri için önerdiği taktikler de fark edilmeden geçmişti. Bunlar, öteki partilerle seçimde işbirliği yapma düşüncesini içerdiklerinden, sessizce ve biraz tereddütle ortaya atılmışlardı. Partinin taktikleri kabul edip etmeyeceğinden Bebel bile kuşkuluydu, özellikle yerel halkın her zaman tuttuğu sınıfsal ajitasyon boyutu geçici olarak törpüleneceği için.[64] Ama kongre, parti yönetiminin Fas konusunda başına dert almasından o kadar telaşa düşmüştü ki, seçim önerilerine neredeyse hiç kimse karşı gelmedi. Bebel'in kaygıları yersiz çıktı; yönetime tesadüfen bir prim daha verilmiş oluyordu böylece.

64) Philipp Scheidemann, *Memoiren eines Sozialdemokraten,* Dresden 1928, C. I, s. 109.

Kampanya süresince partideki iç tartışmalar hep kenara atılırdı. Hem radikaller hem de revizyonistler ajitasyon yürütmek üzere ortalığı dolaşır, neredeyse kapı kapı gezerlerdi. Rosa'nın dostları korkuyordu; son tartışmaların yıpratıcılığı Rosa'nın konuşma isteğini etkilemiş olabilirdi; oysa o, bu korkuları küçümseyerek boşa çıkardı.[65] Fiili toplantılar yine 'muhteşem' bir atmosfere bürünmekle birlikte, bu kez seçim işleri onu soğutmuştu. Partinin kazandığı ciddi zaferden bile sevinç duyamıyordu. Sosyalistlerin oyu 1907'ye kıyasla 3.250.000'den 4.250.000'e çıktı, milletvekili sayısı da 43'ten 110'a. SDP büyük bir farkla Almanya'nın en büyük siyasal partisi haline gelmişti. 91 sandalye kazanan en yakın rakibi Katolik Merkez'in oylarının iki katını bile aşmıştı. Revizyonistler, yönetim, Kautsky ve dostları, herkes zafer sarhoşluğu içindeydi. *İktidar Yolu*'nun kehanetleri, barışçıl yıpratma politikası muzaffer bir sonuçla haklılığını kanıtlamıştı. Ya da Ocak 1912 sonunda öyle görünmekteydi.

Ne var ki seçimlerden tuhaf bir sonuç çıktı, önceki yılki kongre kararına uygun olarak, SDP aslında seçimlerin ikinci turu için ilerici Parti'yle seçim ittifakı kurmuştu.[66] Bu seçim sisteminde alışılageldiği gibi ilk oylama küçük partileri cezalandırmıştı. Ulusal Liberaller yalnızca 4 sandalye alırken, toplam 1.500.000 oyu bulan ilericiler hiç sandalye alamamıştı. Yürütme Kurulu, anti-gerici koalisyonunu daha da kuvvetlendirmenin mükemmel bir fırsatını yakalamıştı. İkinci ve son oylamada SDP/İlericiler ittifakı, ister Liberal, ister ilerici, isterse sosyalist olsun, kazanma şansı en fazla adayın seçilmesini sağlayarak, güçlü bir anti-mavi-siyah (Muhafazakâr-Katolik) ittifakı oluşturacaktı.[67]

Ancak iş oy vermeye gelince ilerici seçmenler liderlerinin sözlerine uymadılar. Sosyal-Demokratlar ve onların disiplinli örgütü an-

65) *Briefe an Freunde*, s. 28, Konrad Haanisch'e, Aralık 1911 tarihli.
66) Alman seçim sistemine göre, ilk oylamada bir partinin adayının açık çoğunluğu sağlayamadığı *Reichstag* seçim bölgelerinde ikinci bir oylama daha yapılıyordu. İmparatorluk Almanyası'nda tek adaylı seçim bölgeleri vardı ve bu sistem partilerin liste çıkardığı sistemden çok İngilizlerin sistemine yakındı.
67) *Protokoll... 1912*, s. 27-28; ayrıca bkz. Paul Hirsch ve Bruno Borchardt, *Die Sozialdemokratie und die Wahlen zum deutschen Reichstag*, Berlin 1912, s. 24-25.

laştıkları bütün seçim bölgelerini ilericilere verirken, müttefiklerinden çok az yardım aldılar. "İlericiler siyasal bir parti olarak varlıklarını sürdürmelerini Sosyal-Demokrasi'nin seçim politikasına ve seçmenlerinin disiplinine borçluydular aslında."[68] Doğallıkla SDP'de hemen sızlanmalar başladı; en erken ve en açıksözlü eleştiricilerden biri de Rosa'ydı.

Rosa daha önceki yıl iki orta sınıf partisinin Sağ'a karşı hakiki müttefikler olacağı yanılsamasına dikkat çekmişti. "İki parti de Sol'a vurur, Sağ'a yatar ve liberal inançlarını bir parça koruyan bir avuç parti lideri de... liberalizm arabasını gericilik batağından çekip çıkarmak için umutsuzca çabalara girişir."[69] Şubat 1912'nin sonuna gelindiğinde de politikayı ve sonuçlarını ayrıntılarıyla irdeliyordu. İlke sorununa atlamadan önce, beklentileri fiili başarılarla karşılaştırıyordu. Ortaya çok açık bir başarısızlık manzarası çıkınca, 'pratik' politikayı her zaman küçümsemiş Rosa sivri bir dille şunları yazabiliyordu: "Pratik bir düzenlemenin ilk planda pratik sonuçlarına bakarak değerlendirilmesi gerekir."[70] Sosyalistlerin vaatlerini tuttukları halde karşılığında beklediklerinin dörtte birini bile almadıklarını göstermek için karmaşık seçim analizlerine girmeye gerek yoktu. "İlericiler'in tutumu karşısında utançtan ve öfkeden mosmor olmadan bu düzenlemenin ayrıntılarına geçmek güçtür..."

> Ortada çok yalın bir sonuç var. *Gerçek sınıf çıkarları* 'düzenlemeler'den *daha kuvvetlidir*, doğrultusundaki Marksist tarihsel materyalizmin eski dersi.[71]

Rosa, ilericilere, olanaklıysa Liberallere bakarak hareket etmenin, sonra onlarla birlikte hareket etmenin, onları yumuşatmaktansa kavgaya girmenin, gözle görünmeyen yararlar uğruna onlarla uzlaşmak yerine yalnızca ve yalnızca kendi sınıf çıkarlarını savunmanın daha iyi olduğunu bildiriyordu. "Parlamenter dekor değişiklik-

68) Schorske, *German Social Democracy*, s. 231.
69) *LV*, 16 Haziran 1911.
70) "Unsere Stichwahltaktik." *LV*, 29 Şubat 1912.
71) *LV*, 1 Mart 1912; 2 Mart 1912.

lerine biraz daha az dikkat, politikanın sola ya da sağa sürüklenir göründüğü her keresinde 'yeni bir çağ' açıldığına daha az çocukça inanç besleme; onun yerine, daha kendine hâkim bir sabırlılık, politikamızda daha uzak görüşlülük, sınıf mücadelesinin büyük ve belirleyici faktörlerinin daha kesin uzaklıklarla belirlenmesi –içinde yaşadığımız büyük anlarda gereksindiğimiz şey budur."[72]

Üstelik zamanı geldiğinde, SDP yönetiminin büyük umutlar bağladığı Reichstag'daki siyasal ittifakların, seçim ittifakları kadar geçici oldukları anlaşılmıştı. Scheidemann'ı Reichstag Başkan Yardımcısı yaparak SDP'nin meclisteki üstünlüğüne kuramsal bir anlam kazandırma girişimi ulusal liberallerin ittifaktan çekilmesi sonucu birkaç hafta sonra suya düşmüştü. Parti yönetimi potansiyel ortaklarını yatıştırmak için kesinlikle elinden geleni yaptı. Ulusal liberallerin çok büyük önem verdikleri askeri konularda, okullarda askerlik öncesi eğitimin ilerletilmesi ve ordu malzemeleriyle ilgili tekliflerde SDP kooperatiflerine rekabet etme şansı verilmesi düşünülerek tasarlanmış öneriler getirmişti SDP.[73]

Rosa Luxemburg, yeni Reichstag'ın bileşimine karşı aralıksız bir savaş yürütürken, ilk başta seçim ittifakını onaylamış ama sonra kuvvetle karşı çıkmaya başlamış Franz Mehring'den beklenmedik bir destek buldu.[74] Göreceğimiz gibi, Rosa Luxemburg'la Franz Mehring arasındaki beklenmedik ittifak, ilkin *Sozialdemokratische Korrespondenz*'in kuruluşuna varıp, daha sonra *Spartakus*'un etrafında toparlanacağı bir temel sağlayarak, yeni Sol'un çekirdeğini oluşturacaktı.

Partinin 1911-1914 yıllarındaki tarihi karışıktır ve çelişkilerle doludur; son zamanlardaki tarihçilerin göstermeye çabaladıkları gibi şematik de değildir. Bir kere, parti içindeki farklı grupların üyeleri tahmin edilebilecek olandan çok daha değişken ve istikrarsızdı. 1914 depreminden sonraki yeni saflaşmanın kökleri kuşkusuz savaştan önceki gelişmelere uzanıyordu, ama savaş o kadar büyük bir şok yaratmıştı ki, çoğu insanın tutumlarını baştan aşağı değiştire-

72) *LV*, 4 Mart 1912.
73) *Protokoll... 1912*, s. 141-142.
74) *NZ*, 1912-1913, C. I, s. 628.

cekti. Savaşın su yüzüne çıkardığı ve aynı zamanda bir süre gölgelemeye yardım ettiği derin ayrılık, revizyonistler, merkez ve sol arasında üç yanlı bir bölünme değil, kuramcı ve pratik devrimciler arasındaki daha derin bir karşıtlıktı.[75]

Burada iki olayın vurgulanması gerekir. 1911 ilkbaharında partinin ortak başkanı, sol kanadın oldukça tutarlı bir dostu ve destekçisi Paul Singer ansızın ölmüştü. Boşalan yere yapılacak seçim, yönetimin bileşimi ve politikası hakkında uzun uzun tartışmalara neden oldu. Ertesi yıl, Fas olayının da ek etkisiyle birlikte, yönetimde yeni düzenlemelere gitme yönünde bir deneme yapıldı. 1911'de değişikliğe karşı çıkanlar şimdi bu organı daha radikalleştirmeyi, kendi politikalarına daha sempati besler hale getirmeyi umuyorlardı. Ancak Sol'daki birliğin geçici olduğu görülünce, bu kez saldıranlar sessiz sessiz safdışı bırakıldılar. Önerdikleri gibi bir genişletme yapılmadı yürütme kurulunda; aylıklı görevlilerin sayısı aynı kaldı. Full-time çalışan bürokratların sayısının artması o günlerde hâlâ radikal bir önlem diye görülürken, öte yandan, sempati duyan bir çoğunluğa sahip (esin kaynağı kişilerinden biri Clara Zetkin'di) Parti Kontrol Komisyonu'nun görevleri Fas sorununda yönetimi desteklememenin cezası olarak azaltılmıştı. Tek parlak sonuç, yeni ortak-başkanın yine sol kanattan biri, Hugo Haase, olmasıydı, ancak Haase hukuk mesleğini sürdürdüğü için, yürütmedeki işine Ebert ve Scheidemann gibi full-time görevlilerle aynı miktar zaman ayıramıyordu. Bununla beraber, Haase'nin seçilmesi herkesi memnun etmişti. Bindiği iyimserlik balonuyla yükseklerden uçan Kautsky'ye göre, yönetimle tamamen yürekten işbirliğine girmenin önündeki son engellerden biri kalkmış oluyordu böylece.

> Yönetim son yıllarda bütün dünyanın eğlence kaynağı haline gelmişti. Ama yine de, yönetimin gücünün tükenmesine Rosa gibi

75) O yıllardaki parti içi olaylarla ilgili dikkatle belgelenmiş bir tartışma için bkz. Schorske, s. 197-285. Bu incelemenin de çok şematik kaldığını, parti içinde özel mektuplar ve belgelerle çelişen (yazarın aşırı derecede güvendiği kamuya dönük yazılar ve konuşmaların tersine) gruplaşmalar bulunduğunu düşündürdüğünü vurgulamalıyım.

> açıktan açığa sevinmek gibi bir eğilim yok herkeste. Sizin seçiminizin cesaret vermeyeceği insan sayısı çok az.. Tek doğru çare, yönetimi de bir şey yapamaz duruma sürüklemek değil, güçsüz bir organ durumundan kurtarıp yeterli bir organ haline getirebilecek insanları bulmak.'[76]

Kautsky böylelikle 1912'den sonra yönetimle uzlaşma noktasına gelirken, Rosa Luxemburg seçimlerle birlikte tam bir hayal kırıklığına uğramıştı. Özel mektuplarında yürütülen çalışmaları ve tutumları 'skandal', 'umutsuz', 'inanılmaz' diye betimliyor; bütün olup bitenlerden bir sonuç alınamayacağını yazıyordu. Reichstag kampanyası sırasında bile, seçim toplantılarında yönetim aleyhine puan toplama fırsatlarına karşı koyamamıştı. Yönetim de öcünü aldı doğal olarak. 1912'den sonra radikaller parti yaşamındaki etkili yerlerden giderek uzaklaştırıldılar ve protestolarla yetinmek zorunda bırakıldılar; aygıtı ve gücü elinde tutan yönetimdi. SDP, rakiplerini nötralize etme yöntemiyle toplumdaki politikayı ve ruh halini yansıtıyordu; savaştan önceki iki yılda örgütlü Sosyal-Demokrasi neredeyse imparatorluk Almanyası'nın görüntüsünü sunuyordu bile denebilir.[77] Ülkedeki ruh hali partiyi de boydan boya kaplamıştı. O zamanki Şansölye'nin sonraki yıllarda anımsadığı *Reichsverdrossenheit* (imparatorluktan hayal kırıklığına uğrama) dalgasına *Parteiverdrossenheit* (partiden hayal kırıklığı) eşlik etmekteydi.[78] Partide vurgulanması gereken öteki gelişme, SDP'nin parlamentodaki grubunun öneminin artması ve kendini daha fazla ön planda hissetmesiydi. Çok sayıda tarihçinin bütünüyle kaçırdıkları bir gelişmeydi bu. Yine de parlamentodaki milletvekilleri grubunun partide bir faktör olarak kristalleşmesi doğaldı. SDP Reichstag'da 1912'de iki kattan fazla temsil ediliyordu. Yeni milletvekilleri, toplumun yabancı bir kalesinde Sosyal Demokrasi'nin küçük ve yalnız bir ileri karakolunu temsil etmek yerine, meclisin en geniş grubu haline gelmişlerdi artık. Kurumsal

76) Karl Kautsky'den Hugo Haase'ye, IISH, tarihsiz, C. 436.
77) Benzerliğin karşılaştırmalı bir çözümlemesi için bkz. Gerhard Ritter, *Die Arbeiterbewegung in Wilhelminischen Reich*, Berlin 1959, s. 52ff.
78) Theobald von Bethmann-Hollweg, *Betrachtungen zum Weltkrieg*, Berlin 1919, C. I, s. 95.

bağlılık, o tür bütün organları -özellikle 'kulüp'e girişin seçim çabaları ve riskleriyle birlikte başarılabildiği zamanlarda- beslendiği atmosfer ve gelenek, farkına varmadan kemiriyordu onları. Yönetimdeki bütün önemli üyelerin Reichstag üyesi olması gelenekselleşmişti, yine de parti tüzüğünde bu doğrultuda bir madde yoktu. Yürütme kurulu üyeleri otomatik olarak Reichstag'ın dışında bırakılsa, ya da, RSDİP'deki gibi partinin yasadışı doğası nedeniyle liderler yurt dışında barınmaya zorlansa, neler olabileceği hakkında fikir yürütmek ilginç olur. Parlamentodaki delegelerini yurt dışındaki parti liderlerine bağımlı kılan savaş sonrası Batılı komünist partiler bu şekilde tehlikeleri ortadan kaldıramamışlardı.

Ne olursa olsun, partinin siyasal çabalarının seçimlerde yoğunlaşması başarılı adayların konumunu kaçınılmaz olarak iyileştirmişti. Milletvekili olmak önem kazanmıştı –başka insanların gözlerinde ve kendi gözünde. Rosa Luxemburg bunun kanıtlarını yakın çevresinde gözlüyordu. "(Reichstag üyesi olmanın) birdenbire bu iyi insanların kafasında yer etmesi gülünecek bir durum."[79] Sol kanadın kendi kendine yeterli parlamenter çalışmalara soğuk bakması tutumu ancak 1912'den sonra geliştirilebildi. Gücün yürütme organından parlamento grubuna kaydığının (daha iyi bir anlatımla, yönetimin gücünü normal parti kanallarıyla değil de, parlamentodaki koluyla hissettirebildiğinin) kimse farkında değildi; ancak 1914'den sonra, parlamento delegasyonu açıkça partiyi devraldıktan sonra göze çarpacaktı bu. Ancak partinin temsil oranının büyük ölçüde artmasının verdiği genel gurur duygusu, radikallerin parlamentonun bütün üstünlüklerine karşı giderek daha aşağılayıcı bakışlarıyla el ele yürüyordu.

Rosa Luxemburg bunun üzerine seçimlere ve parlamentoya karşı somut bir alternatif tasarlamaya yöneldi. Tek başına resmi hataların eleştirisi yeterli gelmiyordu. 1906'dan beri doğru sayılan 'eski iyi

79) Birtakım ilginç noktaları belirten, Eberhard Pikart, "Die Rolle der Parteien im Deutschen Konstutionellen System vor 1914", *Zeitschrift für Politik*, C. IX (1962), No: 1 (Mart), s. 12-32. Pikart, başka şeylerin yanısıra, imparatorluk Almanya'sının anayasal yaşamında partilerin rolünün genellikle sanılandan daha önemli olduğunu, milletvekillerinin iktidar merkezine daha yakın durduklarını hissettiklerini gösterir. Açık ki bu durum SDP üyelerini özellikle güçlü biçimde etkilemiş olsa gerektir.

günler' taktiğine dönüşe bel bağlama, bayatlamış ve yapay bir koku verir olmuştu. Kitle grevi öğretisinin özünü oluşturan kitlelere dayalı ileri görüşlü bir taktiğin vurgulanması bile yetersiz görünüyordu artık; kitle grevi hâlâ kenarda köşede duruyordu, anlam kazanması için devrimci bir dönem gerekliydi. 1912'ye gelindiğinde Rosa Luxemburg, Almanya'daki sosyalist düşünce tarzında çok daha radikal bir değişildik yapılması gerektiğinin farkına varmıştı. 'Sadece' eski ve denenmiş taktiklerimizle ilgili deyişlere bel bağlayan oportünizme karşı sonsuza değin tavır atmanın modası geçmiştir... Tam tersine; güçlü bir çıkış yapmak zorundayız... Bütün bu sorun ve tamamen yeni bir taktiğin formüle edilmesi üzerine bir hayli kafa yormaktayım."

Bütün resmi kulakların sıkıca kapatılması sonucu, yeni taktiklerin geliştirilmesi ister istemez kişisel tartışmalar ve basında çıkan yazılarla sınırlı kalmaktaydı –yine de ancak dikkatle bakıldığında iç muhalefet örgütlenme sorunu yoktu gündemde. Ledebour bu doğrultuda ciddi bir denemeyi 1911'de yönetime karşı olanların bir kısmıyla birlikte yaptı; parti çoğunluğu bu denemeyi aşağılayarak Sonderbund adını taktı ve 'ayrılıkçılar'a karşı yoğun bir kampanya açıldı.[80] Ancak benzer düşünceli bireylerle yerel örgütler arasında daha ustaca ve gayri-resmi işbirliği yapıldığının kanıtları da görülmekteydi. Özsavunma açısından gerekli önlemlerdi bunlar. Öteki aşırı radikaller gibi Rosa Luxemburg'un da parti kongresinde delege olması eskisinden daha güçleşmişti. Savaştan önceki beş kongreden sadece üçüne katılmıştı; 1909'da ve 1912'de delege olamamış, 1910'da Magdeburg'da delegeliğine açıktan karşı çıkılınıştı. Kendisini destekleyen bölgelere, özellikle yerel liderlere özen gösterıneyi daha da zorunlu kılıyordu bu durum. Temmuz 1911'de Dittmann'a şöyle yazıyordu: "Hagen'den delege olsam bile, Remscheid delegeliğinden vazgeçmeye gönlüm yok. O bölgeyle ilişkimi koparınayı istemiyor,

80) *Sonderbund*, 1847'de Federal Birliğe karşı çıkan bir grup İsviçre kantonunun kullandığı isimdi. SDP'de, özellikle terminoloji ve etiketler konusunda, tarihe tuhaf bir bağlılık vardı.

ayrıca her parti kongresinde farklı bir bölgenin delegesi olma düşüncesinden de hoşlanmıyorum."[81]

Kişisel alanda özellikle kendine ciddi yardım toplaması gerekiyordu. Rosa Luxemburg, uygun dostları ve parti okulunun eski öğrencilerini yükseltmek için Clara Zetkin ve Luise Kautsky'yle dostluğundan yararlandı. Partinin kültür komitesinde yönetici yardımcılığı bulunan Bremen'deki parti sekreterliği görevinden ayrılmak isteyen Wilhelm Peck'i kazanmak için kendini ortaya koydu.[82] Thalheimer'i ilkin Dortmund'da Haenisch'e, sonra Leipzig'de Lensch'e tavsiye etti.[83] Konstantin Zetkin'e Berlin parti okulunda bir görev, ya da partinin onun radikal düşünceliliği ve yeteneğinden (duygulu gözlerle görülen yetenekler) yararlanabileceği bir iş bulmak için çok büyük çabalar harcadı; Konstantin, annesinin Cleichheit'indeki kâhyalığından daha yararlı olsun istiyordu. Radek'in önce Berlin'den Bremen'e, sonra Württernberg'de Göpkingen'e geçici olarak ve çok kötü sonuçlar da doğuracak taşınmasının nedeni, aynı radikal kendine yardım örgütüydü. Radek Göppingen'de, sürekli editör tatildeyken, yerel *Freie Volkszeitung*'un yaşamasına yardım edecekti.

Ancak bu çabaların önemi abartılınamalıdır. Savaştan önce sol eğilimli bir örgütün boy verdiğine dair izler aramakla büyük zaman yitirmiş sonraki dönemlerin komünist tarihçileri bile, örgütlü bir radikal grubun varlığından yana kanıt bulamadılar. Rosa Luxemburg gerek zorunluluktan, gerekse de mizacı gereği, bir birey olarak ve kendi başına hareket ediyordu. Siyasal dostluklarının hep hüsranla sonuçlanması ittifak yapmakta çok tedbirli hale getirmişti onu. 1911'de, *Leipziger Volkszeitung* editörü, ona büyük hayranlık besleyen ve Berlin'e her gelişinde particleki işleri tartışmak üzere mutlaka ziyarette bulunan Lensch'le işlerlikli bir ortaklık oluşturdu. Lensch düzenli makaleler yazmak üzere sözleşme yaptığında, Rosa bu ko-

---

81) Rosa Luxemburg'dan Wilhelm Dittmann'a, 28 Temmuz 1911, Dittmann belgeleri, SPD Archives, Bonn. Remscheid, Ruhr'daki Dittmann'ın bölgesinin başkentiydi. Rosa, Hagen delegeliğini de herhalde orada, 1910 sonbaharında, kitle grevi konusundaki konuşmaları üzerine alabilmişti.

82) *Letters to Karl and Luise Kautsky*, s. 166, 9 Ocak 1913.

83) *Briefe an Freunde*, s. 25, Konrad Haenisch'e, 24 Mart 1910.

misyonu biraz duraksadıktan sonra ve ağırlıkla kazanç uğruna kabul etmişti, Gelgelelim Lensch'le bu işbirliği bile yer yer fırtınalı geçiyordu. Üstelik Lensch 1912'de tatile gittiğinde, yardımcısı olan ve Rosa Luxemburg'un "o hayvan" *(das Vieh)* diye andığı Hans Block, işbirliğine daha az eğilimliydi.[84] Rosa *Leipziger Volkszeitung*'daki işini tamamen bırakmakla tehdit etti, ama Lensch dönüp bol bol özür dilediğinde istifasını geri aldı. Yine de makalelerindeki polemik ağırlıklı pasajları makaslamaya çalışmayı sürdürüyordu Lensch. *Leipziger Volkszeitung*'la işbirliği en sonunda 1913'te Lensch'in yerini bütünüyle Block devralana kadar sürdü. Çok geçmeden yazı kuruluyla Rosa Luxemburg arasında uzlaşma olanağının bulunmadığı bir çatışma patlak verdi.

Siyasal destekçilerinin birçoğuna bakılırsa, Rosa'nın iletişim kurmadaki ağzı sıkılığı ve özellik tutkusu büyük ölçüde anlaşılmaz bir şeydi. Eylül 1911'de Konrad Haenisch, "Rosa'yla ilgili kimsenin bir şey söylemediğinden" yakınıyordu; "tamamen koptuğu Mehring'e çok sempatik bir mektup gönderse bile.. ama doğrulanmaktadır ki... Rosa son noktada her şeye karşın hiç de kötü bir insan değildir."[85] Oysa birkaç gün geçmeden o da pes etmişti: "Rosa tamamen sorumsuzlaşmış," diye yazıyordu, üzüntüyle bir mektubunda.[86]

Konrad Haenisch insanları ya da koşulları belki çok iyi değerlendiremiyordu. Rosa Luxemburg'un tipik davranışlarının yansıdığı bir olay onu fazlasıyla sarsmış ve yıkmıştı. Haenisch, Rosa'mn Jena Kongresi'ndeki bir savunmasını yayımlamayı denemiş, Rosa'mn partiye sadakatle ve bağlılıkla yaptığı bütün hizmetler karşılığında o anki kötülüklerinin bağışlanması gerektiğini ileri sürmüştü.[87] Daha da ileri gitmiş, ölümcül bir hatayla, Rosa'nın kadın olduğunun dikkate alınmasını ima etmişti. Rosa hemen bütün öfkesini kusuverdi. İlkin Bremen gazetesinin editörü Henke'ye bir telgraf çekti: "Haenisch'in

84) Rosa Aralık 1905'te Varşova'ya gittiğinde *Vorwärts*'deki yerini Block almıştı; o günlerde Block'un yepyeni ve devrimci bakışı'ndan söz ediyordu üstelik.
85) "Aus den Briefen Konrad Haenisches", Carl Grünberg, *Archiv für die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung*, C. XIV (1929), s. 470.
86) *A.g.y.*, 18 Eylül 1911.
87) *Bremer Bürgerzeitung*, 7 Eylül 1911.

aptalca Lümmelhaft makalesini çıkarın." Kırmızı başlıklı şövalye bozuntusu, duraksayarak neden böyle patladığını öğrenmek için yazdığında aşağıdaki karşılığı aldı:

> Sana tabii ki çok öfkelendim, çünkü beni savunmayı aklına koymuşsun ama, saçma stratejinle bütün başardığın bana arkadan saldırmak oldu. Benim *ahlaklılığımı* savunmak istemiş olsan bile, siyasal konumumu sarstın. Daha yanlış hareket edilemezdi. Ahlaklı olup olmadığını savunmaya gerek yok. 1898'den beri zaten biliyorsundur... Özellikle güneyde sürekli olarak ve kabaca kötü davrandılar bana, yine de asla tek bir satırla, tek bir sözcükle yanıt vermedim. Böyle şeylere benim karşılığım susarak hor görmektir. *Niçin?* Çünkü -kişisel gurur bir yana- kişisel çamur atmaların siyasal sorunlardan kaçınmanın bir manevrası olduğu şeklindeki basit siyasal inanç nedeniyle. Darmadağınık durumdaki parti yönetiminin tartışmayı kişisel ahlak düzeyine taşımaktan başka seçeneğinin kalmadığı daha Jena Kongresi'nden önce belliydi. Konuya önem verenlerin kişisel alana sürüklenmelerine izin vermemekle manevrayı boşa çıkarmaları gerektiği de aynı derecede belliydi. Ama sen bunu yaptın, kişiliğim üzerinde yoğunlaştın ve öz olarak konumumu kötüleştirdin... makalenin bıraktığı izlenimin farkında bile değilsin belki: ölüme mahkûm biri için hafifletici nedenler arayan soylu ve korkulu bir çağrı –insanın Jena'da benim olduğum kadar önemli ve elverişli bir taktik konumu varsa, bu yapılan, öfkeden çıldırtmaya yeter de artar bile... Elde sorun yapacak o kadar şey var ki. 'Öfkem' epeydir unutuldu ve gerçekten de kafamı bir çöplüğe sokmaktan başka kaygılarım var. Onun için burada bitirelim her şeyi![88]

Rosa'nın alınganlığı Henke'nin de hoşuna gitmişti. 1912 sonunda, yine iki yıl sessizlikten sonra ve Radek'in yanını tuttuğu için kendisiyle bütün ipleri koparıp kopamadığını öğrenmek için yalnızca, *Ere-*

88) *Briefe an Freunde*, Aralık 1911. Bu açıklamalara karşın, Konrad Haenisch Rosa'nın bakış açısını kavrayamıyordu. Kıçına tekme vurulmuş bir âşık gibiydi yorumları: "Burada Rosa'nın adına bütün radikallerle (özellikle de *Vorwärts*'dekilerle) aram açıldı, Mehring'le çok sert tartışmalara girdim, Kautsky ve Eckstein'la ilişkim bozuldu ve bütün bunlar hep onun yanını tuttuğum için –gel gör ki kıçıma bir tekme de o atıyor şimdi" (Grünberg, *a.g.y.*, s. 481).

mer Bürgerzeitung için yazmaya başlamasını istemişti Rosa'dan.[89] Rosa ise bir daha asla kimseyle uzlaşmama kararlılığı içinde öç almaktaydı. Tabii bu uzlaşmazlığın ödülü de vardı. 1912 seçimlerinin ikinci turunda parti politikasına saldırması, kendisine hiç beklenmedik bir müttefik kazandırmıştı –Franz Mehring. İlişkileri beş yıldan beri kıskançlık ve kayıtsızlıkla sürmekteydi; Mehring'in 1910'da Kautsky'yi desteklemesi yüzünden iyileşmemişti de. Sonra 1911 sonunda bu kez Mehring'in başı yönetimle derde girdi. Partinin seçim politikasına seçimlerden bile önce saldırmış, zaferden sonraysa resmi düzeyde aşağılamayla karşılaşmıştı –partide bilinen bir sır.[90] Nisan'da, çeşitli manevraların ardından, *Neue Zeit* başyazarlığını kıl payı farkla ondan almayı başarınıştı Kautsky. Ondan sonra, tanınmış dörtköşe oklu baş makaleler bir daha görünmeyecekti; Mehring, kendini *Neue Zeit* ekinde çıkan değerlendirme yazılarıyla, siyasal açıdan duyarlılığı daha az çalışmalarla sınırlamak zorunda kalmıştı.[91]

Rosa, Mehring'in *Neue Zeit*'le her türlü işbirliğine son vermeyi kararlaştırdığını işitir işitmez, hemen yanaştı.

> Partide, yönetimin kölesi olmayan her dürüst insan sizinle olacaktır. Ancak bütün yapılanlara bakıp böylesine aşırı önemi bulunan bir konumu nasıl bırakabilirsiniz? Lütfen, partinin genel durumunu aklınızda tutun. Partideki kitlelerin enerjik, amansızca kavga veren ve eli açık liderlere gereksinim duyacakları, yetkili kurullarımızın (yürütme organı, merkez organ, *Reichstag* grubu ve *sizsiz* 'bilimsel gazete') sürekli daha sefil, kafası çalışmayan ve korkak kişilerle dolacağı zamanlara giderek yaklaşmakta olduğumuzu siz de hissedeceksiniz. Açık ki böylesi cazip bir gelecekle yüz yüzeyiz, eleştiri hakkını kullanarak resmi 'liderliği' kalırından çatlatmamıza olanak sağlayan bütün konumları elde etmemiz gerekir. Bunlar ne kadar az ve

89) Rosa Luxemburg'dan Alfred Henke'ye, 15 Kasım 1912, Henke Papers, SPD Archives.

90) Rosa yazıyordu: "*Neue Zeit*'te parlamenter budalalarımızı eleştiren makalesi üzerine yönetimden bir şamar yedi Mehring *(einen Rüffel erhalten.)* Yeni 'radikal' yönetimimizin görünüşü böyle işte! Bunun daha yaygın bilinmemesi ne yazık. Ülkedeki insanların sahne gerisinde neler döndüğünü bilmesi gerekir" (9 Aralık 1911). Dittmann belgeleri, SPD Archives. Ayrıca bkz. Schleifstein, *Mehring*, s. 57.

91) Bkz. Schleifstein, *Mehring*, s. 57-60.

> üstelik durumun farkındaki insanların sayısının da yine ne kadar az olduğunu siz benden daha iyi bilirsiniz. Berlin'deki son genel toplantı, daha doğrusu ülkedeki hemen hemen bütün partili çevrelerin tutumu kitlelerin yine de arkamızda olduğunu ve farklı liderler istediklerini gösterdi. Bunun için, bizim görevimiz yerimizden kımıldamak ve meydanı resmi parti patronlarına bırakmamak; özellikle en kutsal şey sayılan parlamenter kretinizme sizinkiler gibi güçlü saldırılar yöneltildiğinde, aralıksız mücadelelerden ve sürtüşmelerden kaçamayız. Ama her şeye karşın –doğru slogan bir milim yeri bile terk etmemek olarak görünüyor. *Neue Zeit*, bütünüyle bunaklara ve memurlara bırakılmamalı. Etkileyici hareketlere gülün geçin ve yazmayı sürdürün ki yazılarınız hepimize neşe kaynağı olsun.[92]

Mehring bu öğüde aldırış etmedi. Rosa dostlarına dert yanıyordu: "Dileyelim ki olayları hep böyle kişisel yanlarıyla almasın..." Çok farklı insanlardı. İkisi de duyarlı, ama biri kişisel yönden, diğeri siyasal açıdan. Rosa bu konuda korkunç katılaşmıştı. On iki yıl önce, Dresden ve Leipzig'de, çok benzer bir konu nedeniyle istifa etmişti –Lensch'le o günkü anlaşmazlıklarından bir kısmına bakarak istifa tehdidi yine çekici gelebilirdi. Oysa bu kez, geri çekilmeden ve kişisel maliyeti, getirdiği aşağılanmışlık hangi boyutta olursa olsun, hızla, sürekli savaş tezini geliştirmekteydi. Oradan doğrudan doğruya savaş zamanındaki ilkeye varacaktı: "Ne pahasına olursa olsan kitlelere yapışmak." O sırada örgütsel kopuşun neden tamamen düşünülemez bir şey olduğunu bir kez daha açıklar bu.[93]

Mehring'le uzlaşmanın sonucunda, hem Bremen'deki Henke'yle (Radek olayı henüz ufukta yeni yeni görünüyordu), hem de Leipzig'deki Lensch'le, ikisi de Mehring'in kendi gazeteleriyle işbirliği yapmasını sağlamaya çalışan bu kişilerle arası açılacaktı Rosa Luxem-

---

92) Rosa Luxemburg'dan Franz Mehring'e, 19 Mart 1912, IML (M).

93) Komünist tarihçilerin bu tutumun uzantılarını açıklayamadığına dikkat ekmek ilginçtir. Schleifstein, Mehring'in kişisel tutumunun ve geri çekilişinin eleştirisine kendisi de bir şeyler ekler. Aynı zamanda Doğu Almanya'daki resmi tarih yazımında, savaş öncesinde ve sırasında Alman Solu'nun SDP dışında örgütlenmekteki isteksizliğine yas tutulup durulmaktadır. Leninist ayrı örgütlenme yaklaşımı başlangıç olarak ana partiden çekilmeye dayanıyordu ve gerçekten de ona dayanmalıdır.

burg'un. Lensch'e önerisi, Mehring'in düzenli yazmasını, gerekirse kendisiyle değişerek yazmasını istemekti. Haziran 1912'de *Neue Zeit*'ten Mehring'in varlığının son izleri de silindi. Ancak Leipzig işbirliği de bir yıl ya sürdü, ya sürmedi. 1913 yazında Lensch *Leipziger Volkszeitung*'dan ayrıldı ve yerine Block geçti. Değişiklik gerçekleşir gerçekleşmez Mehring de Rosa da o zamana dek serbestçe yayımlattıkları yazıları bastırmakta güçlük çekmeye başladılar. Birçok makale bütünüyle reddedilirken, kimilerinin de en keskin yanları çıkartıldı (Rosa'yı her zaman öfkeden deliye döndüren bir uygulama).[94]

İlk bağımsız sol gazete *Sozialdemokratie Korrespondenz*'in kurulmasının son ve kesin dürtüsü, tarihinde sık sık görüldüğü gibi SDP'nin radikalliğini ön plana çıkardığı siyasal olmaktan çok kişisel bir tepkiden kaynaklandı. Yeni *Leipziger Volkszeitung* editörü Hans Block tatile çıkmıştı. Almanya'da yasadışılık sınırında yaşayan Marchlewski, bu yüzden açık tartışmalara girme riskini de göze alamadığından, Eylül 1913 başında geçici olarak gazetenin başına getirildi. Tuhaf bir atamaydı bu, çünkü Marchlewski, SDP liderlerinin güvenini korumayı becermekle birlikte, sol görüşlerinde kararsızlık göstermeyen bir radikaldi; ama bir ölçüde Rosa'nın yerine Polonya olaylarındaki danışmanlığa getirilmiş oluyordu. Kautsky'nin elinde, sakallı, akademisyen görünüşlü bu adam için çok hassas bir kozu vardı. Nedeni bütünüyle açık olmasa bile, onu 'hizipler üstü' sayıyordu.[95]

Eskiden kalmış olsalar ve Marchlewski'nin kendisi de kabul etmiş olsa bile, *Leipziger Volkszeitung*'daki meslektaşlarının Rosa Lu-

94) Rosa Luxemburg'un Jena'daki 1913 parti kongresinde olabileceklerle ilgili makaleleri ancak 11-18 Eylül'de çıkmıştı ("Die Massenstreikdebatte", "Die Massenstreikresolution des Parteivorstandes", *LV*, 11, 18 Eylül 1913). Kongre üzerine hemen sonra yazılmış yorum ise hiç görünmedi ve ancak 1927'de yayımlandı (*Die Internationale*, 1 Mart 1927, C. X, No: 5, s. 147-153).

95) Kautsky'yle Marchelwski 1912'ye değin dostça yazışmışlardı. İlk kez Kautsky, Marchlewski'nin (Jagiello) Varşova'daki delegeliği seçimine ilişkin (o sırada Polonyalıları olduğu kadar Rusları da sarsan bir sorun) makalesini geri çevirdiğinde bozuştular. Kautsky'nin yayımlamadaki isteksizliği, Rus ve Polonya olaylarından bıkmasından ileri geliyordu. Aynı sorunda aynı nedenle Warszawski'yi de reddetmişti. Aslında, Rosa Luxemburg'la ayrılığının yararlı yanlarından biri, *Neue Zeit* sayfalarının bunun gibi bitmek bilmeyen tartışmalardan kurtulmasıydı. Yazışmalar için, Kautsky Archives, IISH.

xemburg'dan başka makale basınayı birdenbire geri çevirmeye başlamaları Marchlewski'yi hayrete düşürmüştü. *Leipziger Volkszeitung*'un basın komisyonu anlaşmazlığı uzlaşma yoluyla çözmeyi denediyse de, önerisini kimseye kabul ettiremedi. Mehring yine onurlu ve acı bir çekilmeden yanaydı.

Rosa Luxemburg ise ilişkilerin koparılmasının salık verilip verilemeyeceği konusunda farklı düşünüyordu. Mehring'le Marchlewski arasında Rosa'nın dairesinde bir dizi toplantı yapıldı. Sonunda, mizaçları birbirine çok benzeyen iki adam da, Rosa'yı yazı kurulunun ön sansürünün görüşlerin etkili bir dille ortaya konması olanağını fiilen yok edeceğine inandırdılar. Bir süre tanıştıktan sonra, Marchlewski, Block'a resmi bir yazıyla kendisi ve iki meslektaşı adına şunları bildirdi:

> Burada söz konusu olan şu: Biz üçümüz ve özellikle ben (bunu vurgulamak isterim) partinin, revizyonizmin ilk göründüğü sırada ortaya çıkmasından çok daha ciddi bir iç kriz yaşadığı kanısındayız. Bu sözler ağır görünebilir, ama inancım o ki, işler böyle sürdürülürse parti tamamen durma noktasına gelme (*marasmus*) tehdidiyle karşı karşıya. Böyle bir durumda devrimci bir partiye tek bir slogan kalır: Özeleştirinin en güçlüsü ve en acımasızı.

Bu mektuptan on bir gün sonra, 27 Aralık 1913'te, *Sozialdemokratische Korrespondenz*'in ilk sayısı çıktı. Para yokluğu nedeniyle, gazete Marchlewski'nin dairesinde hazırlanıyordu. Haftalık sayılarda genellikle Rosa Luxemburg'la Franz Mehring'in birer başyazısı yer alıyor, Marchlewski'nin de ekonomik bir incelemesi çıkıyordu. Amaç geniş çaplı bir dağıtımdan çok, kısa ve özlü denemelerin öteki gazetelere yollanmasıydı. Ne ki bu konuda fazla başarı sağlanamadı; dört yerel gazete dışında makaleleri basan olmadı ve hemen hiçbir sayı herhangi bir yankı getirmedi. Gazete savaşın başlamasından sonraya dek yaşamayı başardıysa da, 1914 Kasım'ından sonraki sayılarda başyazılardan vazgeçildi ve yalnız ekonomik incelemeler yer aldı.[96]

96) Ernst Meyer, "Zur loslösung der Luksradikalen rom Zentrum in der Vorkrigszeit", *Die Internationale* 1927, C. X, No: 5, s. 153-158. Julian Karski'den (Marchlewski) Hans Block'a, 16 Aralık 1913.

1913 yılı genel bir hayal kırıklığı yılıydı: Destekçileri için imparatorluktan, SDP içinde de Sosyal-Demokrasi'nin başarılarından. SDP politikada 'oynayamadığı' için, çok sayıda koltuğa sahip de olsa yapılacak belli bir şey yoktu. Meclisteki yerlerini ne radikallerin istediği kadar yıkıcı biçimde kullanabiliyor, ne de revizyonistlerin umduğu kadar yapıcı olabiliyorlardı –hepsi yararsız kalıyordu.

O yıl Bebel öldü ve onunla birlikte bir çağ kapandı; bu soğuk ve kurnaz adam, SDP'nin yazgısının büyük oranda kendi kişiliğiyle el ele gittiği bir başarı halesi yaratmıştı çünkü. Onun hatırasına inatla kazınmış bu hale bugüne kadar gelebilmiştir. Komünist tarihçiler eski SDP'yi parçalara ayırmışlar, revizyonistleri didik didik etmişler, ama Bebel'in taşıdığı rolün önemine pek dokunmamışlardır; üstelik değeri bugün yine bir yükseliş içindedir. Bebel öldüğü yer olan İsviçre'ye gömüldü; uzun kortejde hakiki gözyaşları döküldü. Rosa da konuştu; o da ölen insanın yadsınmaz faziletlerinden etkilenmiş görünüyordu; o andan sonra, Bebel'den bir daha olumsuz sözlerle bahsetmedi.[97] Bebel'in yerini alan Ebert çok daha yaşlı biriydi, ama Bebel'in düşünde bile göremeyeceği bir rol oynayacaktı: Almanya Şansölyesi ve imparatorluk iktidarının büyük bölümünün varisi.

Bu arada parti tekrar yıllardır süregelen sorunlarına gömülmüştü. 1913 Kongresi'nde kitle grevi bir kez daha tartışmaya açıldı, yalnız bu kez eskisi gibi korku salan değil, neşeli bir silah olarak; "zafer duygusuyla değil, baştan sona sıkıntıdan kaynaklanarak". Kırgınlık duygusuyla savaşmak için bir şey gerekiyordü. Rosa Luxemburg, "partimiz üyelerinin saflarında artık hatırı sayılır derecede ve derin bir hoşnutsuzluk bulunduğundan kuşku duyulamaz," dediğinde[98] sessiz ama yaygın bir onayla karşılanmıştı. Onun da katacak yeni bir şeyi yoktu. "Parti yaşamımıza taze bir hava" gerekliliğinden dem vuruyordu; "parlamentarizmin her derde deva görülmesi" hoş karşılanmıyordu. Rosa'nın SDP kongrelerine katılışından beri belki de ilk kez, sorumluluğu doğrudan doğruya genelde yönetime, özelde

97) Bkz. 13. bölüm.
98) Konuşmasıyla ilgili tek rapor Dittmann'ın uzun bir alıntısıdır, *Die Freiiheit*, 22 Şubat 1920.

(kongrede yürütme adına) Scheidemann'a yüklemişti. Ne var ki, yanlış taktik sonucu ve gemi azıya almış emperyalizmin çok yönlü belirtileri (ekonomik kriz, yüksek savunma bütçeleri, genel oy reformuna karşı çıkış) karşısında, ancak "kitlelerin cesaretini pekiştirecek net, keskin ve devrimci taktikleri"ni ortaya koyabilmişti Rosa.[99] Delegelerin gözünde acılı sözler dışında bir şey içermiyordu bunlar. Tartışmanın seyri 'yeni bir şey yok' diye özetlenebilirdi. Yeni şeyler yaratabilecek doğru sözlerin ve doğru atmosferin ciddi bir eksikliği hissedilmekteydi Almanya'da, Reich'da ve SDP'de. Kautsky bile içtenlikle kabullenmek zorunda kalmıştı: "Burada genel bir rahatsızlık, belli belirsiz yeni yollar arayışı var, bir şeyler olmalı... (ama) 'ne' sorusunu Rosa'nın destekçileri bile yanıtlayamıyor..."[100]

Bebel'in gitmesiyle birlikte, yönetimin taktiklerindeki tüm parlaklık sönmüş, geriye yalnızca çıplak güç kalmıştı. Radek olayı, yönetimin yeni katılığının ve Sol'daki siyasal karışıklığın tipik bir örneğiydi. SDP'de başlamayan, yönetime SDKPiL liderlerince devredilen, karmaşık ve anlaşılması güç bir olaydı bu.[101] Yine de Alman partisinin yönetimi Radek'e karşı suçlamalara tarafsız yaklaşmıyor, sempati ise hiç beslemiyordu. Yönetim başına bela almıştı bile denebilir; sıradan insanların yer aldığı taban, taşra örgütleri ve merkez arasında doğal bir sürtüşmeden yararlanarak, büyük kızgınlık doğurmuş biri vardı karşılarında. Stalin gibi Ebert ve Scheidemann da Bebel'in salt sözde kalan yok etme davranışlarını fersah fersah geride bıraktılar; az konuşup, çok iş yapıyorlardı.

Radek, Württemberg'de, Göppingen'de çıkan küçük ve mücadeleci gazete *Ereie Volkszeitung'un* editörlüğünü geçici olarak üstlenmişti. Para darlığı çeken ve Keil'in sağ eğilimli eyalet siyasal aygıtının çıban başı olan gazetenin editörleri, mali sıkıntılarından kurtulmak için SDP merkez yönetimine başvurmuşlardı. Varlıklarını sürdürmek için eyalet örgütünün kendilerinden istediği bedelden (edi-

99) *NZ*, 1912-1913, C. II, s. 559.
100) *Protokoll...1913*, s. 289.
101) *A.g.y.*, s. 290

tör ve ton değişikliği) bu şekilde sakınmayı umuyorlardı. Karl Radek, Bremen'den geçici görev yerine bu koşullarda hareket etti ve gider gitmez eyalet ve merkezdeki liderler arasında varolduğunu iddia ettiği gizli ittifaka karşı solun haklılığını ortaya koymak üzere yaygara koparmaya başladı. Ulusal boyutlara varan bir skandal yaratmak Radek'in fazla zamanını almadı; sürekli gözler önüne serilmesi gereken yeni yeni gizemli imalarla dolu sivri kalemi, karakteristik bir özellik taşıyan gizlilik ve açıklığı harmanlayışıyla bunu kolayca başarıyordu. Bütün radikal gazeteler durumu yanlış anladılar ve *Volkszeitung*'a karşı mesafeli bir tavır aldılar. Bu konuda haksız yere revizyonist taşra örgütüyle danışıklı dövüş suçlamasını getiren yönetim, sorun çıkaran Radek işini çözmeye karar verdi. Yerleşik bürokratik uygulamalara göre, ilkin tanınmayan bu insanı daha yakından incelemek üzere dosyasını istediler ve çok geçmeden Alman partisindeki statüsünün kuşku verici olduğunu keşfettiler. Ek olarak Polonyalılar'dan gelen ciddi yakınmalar vardı hakkında.

1912 yılındaki kongrede Radek'in Alman partisindeki konumu ele alınmış, ancak sonuca bağlanmamıştı; aidat veren bir üye sınıfına mı girdiği, görünüşe bakılırsa aidatlarını vermemesinin üyeliğini düşürüp düşürmediği konusu kapanmamıştı. Radikal dava uğruna yeterli çalışması sayesinde Bremen'li radikaller Knief ve Pannekoek'in kişisel desteğini sağlamıştı; yerel parti patronu Henke bile onu destekleme eğilimindeydi. Nitekim o bölgedeki üyelerin toplantısında kesinlikle Radek'ten yana taraf tutulunca bütün kalbiyle destekledi de. Bu arada, 1912 sonunda ve 1913'ün ilk aylarında, SDKPiL Merkez Komitesi Almanları bu konuyu karara bağlamaları için sıkıştırmaktaydı; arabulucuları Rosa Luxemburg'du. Alman yönetimi Radek'in Alman partisindeki statüsü sorununu bütünüyle geçiştirebileceği kararını almıştı. 1913'deki Jena Kongresi'nde Radek'in Polonya'daki durumuna ilişkin bir rapor sundu. Yönetim kongreden iki tasarının geçirilmesini istiyordu:[102] Başka bir partiden geçerli neden-

102) Karl Kautsky'den Victor Adler'e, 8 Ekim 1913, Victor Adler, *Briefwechsel*, s. 582.

lerle resmen atılan bir sosyalistin SDP üyesi olamayacağı;[103] bu genel kuralın özel olarak ve geriye yürütülerek Karl Radek'e de uygulanması.

Daha sonra bütün partiyi bir vicdan azabı dalgası kapladıysa da, kongre iki tasarıyı da kabul etti. Ne kongrede kullanılan oylar, ne de daha sonraki tepkiler 'olağan' bölünmelere uygundu; 1911 Fas Krizinde olduğu gibi (ahlaki bir sorunla karşılaşılınca) alışılmış siyasal saflaşmalar unutulmuştu (neredeyse tümüyle). Son zamanlarda sağ eğilimli birinin daha partiden kovulması sorunu gündeme gelmiş, üyelerini böylesine göstermelik yollarla safdışı bırakabilen bir partinin moral durumu konusunda, gerek sağdan gerek soldan aynı ölçüde ciddi kuşkular dile getirilmişti.[104] SDP'nin varlık nedeninin siyasal olmaktan çok ahlaki nitelik taşıdığını düşünen üyelerin oluşturduğu, sözlü bir organ vardı hâlâ; moralle ilgili konularda Liebknecht, Eisner Mehring ve Heine, özgül çare önerileri ne kadar farklı olursa olsun, yönetime karşı birlikte oy verme eğilimindeydiler. Ahlak, politikaların kışkırtıcısı olarak ortaya çıktığında, ona karşı bir tepki olarak göründüğü duruma kıyasla her zaman daha az birleştiricidir.

Rosa Luxemburg güç bir konumdaydı. Radek'i mahkûm edip SDKPİL'den kovmuş Polonya partisi yönetiminin bir üyesi olarak, Alman partisindeki nüfuzunu, Polonya partisi adına resmen istediği kovulma yönünde kullanmaktan başka türlü hareket edemezdi. Aynı zamanda, bir parti kararının, derinden hissettiği kişisel inançlarına baskın çıkmasına izin verebilecek bir kişi de değildi, Radek'ten hiç hoşlanmazdı oysa. Nisan 1912'de, daha Polonya parti mahkemesi toplanmadan önce, Alman dostlarına ondan uzak durmalarını sa-

---

103) Radek olayının Polonya'yla ilgili yönlerinin ve Almanların tutumlarına etkilerinin daha eksiksiz bir açıklaması için bkz. 12. bölüm

104) Bkz. Ernst Heilmann, "Parteijustiz", *SM*, XIX, No: 3, s. 1267-1272. Konu üzerine o günlerde parti basınında çıkan çeşidi makalelerden sadece biriydi bu. Sağ eğilimli bir kişi olan Gerhard Hildebrand'ın tesadüfen radikal bir eyalet örgütünce kovulmasını Mehring ve Laufenberg gibi sol eğilimliler eleştirmişti; aynı biçimde sağcı görüşleriyle tanınan Heilmann ve Heine de Radek'in atılmasını eleştiriyorlardı.

lık vermisti "Radek orospu kategorisine girer. Onun çevresinde her şeye rastlanabileceği için, emin bir uzaklıkta tutmak çok daha iyidir," diye uyarıyordu Zetkin'leri. Radek'le Rosa'nın dostu Thalheimer (tatildeyken Radek'in onun yerine geçtiği Goppingen gazetesinin resmi editörü) Haziran ayında en azından tanınmış radikallerin moral desteğini rica etmek üzere Berlin'e umutsuz bir ziyaret yaptıklarında, Rosa Luxemburg onlara soğuk davranmıştı. Toplantıdan sonra delegasyondan aşağılayıcı sözlerle bahsediyor, "acınası insanlar topluluğu" *(traurige Gesellschaft)* diyordu. Rosa'nın iddiasına göre, Radek el attığı her şeyi mahvetmişti; Radek olmasaydı, radikaller 1912 ve 1913 parti kongrelerinde daha iyi şeyler yaparlardı.

Rosa Luxemburg'un önde gelen bir SDKPİL üyesi olarak takındığı tutumu 'Alman' bakış tarzından ayırt edebilmemiz güçtür. Açıktır ki Radek'e adil davranmıyordu. Radek'in *Neue* Zeit'te ve Bremen gazetesinde emperyalizm üstüne çıkan görüşlerinin Almanya'daki öteki kişilerden daha çok Rosa'nın görüşlerine yakın olması hiç bir etki yapmamıştı. Radikal dava uğruna yeni kazanılan enerjik birini hoş karşılamaktan uzak kalan Rosa, olayda sadece skandal ve kötü bir ün görüyordu. Radek'in çalışmasını okuduğunun bile kanıtı yoktur. Yönetimi tuzağa düşürme fırsatını da bütünüyle gözardı etmişti. Rosa'nın yer yer tamamen kör noktaları vardı ve herhalde en önemlileri de Radek'ti. Yine de, ironik biçimde, kendini ilgilendirmeyen işlere burnunu soktu diye Radek'i suçlaması, Kautsky'yi, Adler'i, Bebel'i ve SDP'deki birçok kişiyi gücendirmişti.

1913 Jena Kongresi'nde Radek olayı hakkında yalnızca genel ilkeler düzeyinde söz aldı Rosa. Liebnecht'le başkalarının önerdiği çözümlerden biri, Alman partisinin, hiç değilse körü körüne ve geriye yürütülen bir kovulma kararından kaçınmak için, Polonyalıların suçlamalarının dayandığı kanıtları değerlendirmesiydi. SDKPİL ilk başta SDP'nin kendi dosyalarını yeniden açmasına izin vermeyi kabul etmemekle birlikte Rosa, Polonyalı arkadaşlarını önlerinde zaten parti içi bir isyan varken, bu uzlaşmaz tutumun SDP'yle iyi ilişkilere her zamankinden daha fazla gerek duyan Polonyalılara zarar vermekten başka işe yaramayacağına ikna etti. Görüşmelerin tam sonu-

na gelindiğinde, Polonya yönetimi adına, dilerlerse olayı değerlendirebilmeleri için bütün belgeleri (Almanlara) devretmeyi önerdi.[105]

Ancak kongrenin Rosa'nın önerisini geri çevirmesinin onu gerçekten fazla üzüp üzmediği de ayrı bir merak konusudur. Doyurucu olmayan bir siyasal havanın egemen olduğu uzunca bir dönemde, bir kez daha entelektüel ilgilerinde yoğunlaşmıştı Rosa. Ekonomi politik incelemesi üzerinde çalışırken, 1911'e doğru özel bir sorunla büyülenmişti ansızın –kapitalist birikimin doğası. Her şey, Marx'ın bileşik birikime ilgili tamamlanmamış matematik çözümlemesini kendi gözlemleriyle uyuşturmakta çektiği sıkıntılarla başladı. Bu problemi çözmeyi denerken, kendi mütevazı iddiasıyla "emperyalizmin ve çelişkilerinin bütünüyle yeni ve tam anlamıyla bilimsel çözümlenmesi" dediği yola sürüklendi. Öylesine büyülenmişti ki, ertesi yıl İspanya için tasarladığı tatilinden vazgeçti ve en acil siyasal görevler (1912 seçimleriyle, *Leipziger Volkszeitung* için anlaşması önceden yapılmış makaleler) dışında her şeyi yüzüstü bıraktı. 1912 yılının ortasına gelindiğinde çalışması bitmiş, yayıncılara teslim edilmişti. Daha sonraki iddiasıyla, "dört aylık sürekli oturumda" tamamlanmamasına karşın, dikkate değer bir başarı, Rosa Luxemburg'un müthiş yoğunlaşma gücünün bir anıtı olarak duran entelektüel bir patlamaydı.[106] Uzun dönemde *Sermaye Birikimi* etkisini kuramsal temeldeki birikim ve emperyalizm modeline borçluydu, ancak o günlerde değerlendirenlerin çoğu, kuramından çok Ortodoks olmayan siyasal tutumlarıyla ilgileniyorlardı. Rosa yazdıklarının çoğunun anlaşılmadığını hissedince, savaş sırasında hapishanedeki boş zamanlarını, yine daha basit terimlerle ve daha kolay açıklamalarla aynı zemine geçip, eleştirmenlerini yanıtlayarak doldurmuştu.[107]

---

105) *Protokoll...1913*, s. 543-544.

106) "Biliyor musunuz, otuz galelik yazıyı dört ayda bir sefercle yazdım -inanılmaz bir performans- ve yayıncıya bir daha göz atamadan gönderdim..." (*Briefe an Freunde*, s. 105, Hans Diefenbach'a, 12 Mayıs 1917.)

107) Eckstein'ın çok eleştirel bir değerlendirmesi için bkz. *Vorwärts*, 16 Şubat 1913 (edebiyat eki); ayrıca Marchlewski, *Münchener Post*, No: 24-25, Ocak 1913, ve Marchlewski ve Mehring, *LV*, 21 Şubat 1913.

Siyasal açıdan kitap, Rosa'nın parlak bir müthiş çocuk *(enfant terrible)* ününü arttırmaya yaradı yalnızca. SDP içindeyse Rosa'yla yakın arkadaşlık siyasal ölüm öpücüğü demek oldu. 1913 yazında güneyi ziyaret edeceği tehdidi yerel örgütlerin birçoğunu çıldırtmaya yetmişti. Başka bir anlamda ise Rosa'nın SDP'deki yalnızlığı kendi planlarının keyfi bir parçasıydı. Savaştan önceki son birkaç yılda, sadece politikayla işleyen bir motora sahip bir siyasal araç olmaktan çıkmıştı SDP; bir dünya, bir ruh hali, topluma karşı ideolojik bir protestoydu ve Rosa bu çerçevenin bir an bile dışında kalmadı. İmparatorluk mahkemelerinin yavaş çalışan değirmenine yakalandığında, parti kahramanı olarak selamlanmaktaydı; sosyalist basına bakıp da Rosa Luxemburg'un partinin sevgilisinden başka bir şey olduğunu iddia edebilecek kimse yoktu. Ve bu durum, uzun zamandır Rosa'nın eleştirilerinin odağını oluşturmuş yönetim için de geçerliydi. Güncel politikada SDP liderleriyle ilişkileri ne kadar sıkıntılı olursa olsun, Polonya olaylarında onlara kolayca ulaşabiliyordu ve bütün bu süre içerisinde gerek resmi, gerek gayri-resmi olarak SDKPİL adına yönetimle iletişim kurmayı asla bırakmamıştı. Almanya'da kimsenin Polonyalılar hakkında fazla bilgisi yoktu; Ledebour gibi korkusuz kâşifler bile parmaklarını yakmışlardı. Kautsky'nin Marchlewski'yi destekleme çabaları hiç başarıya ulaşmadı. Rosa'ya dostlukla yaklaşmayan Ryazanov, Kautsky'ye, "Polonya tarihiyle ilgili anlamlı bir şey isterseniz, ya Rosa'ya gideceksiniz, ya da bir burjuva tarihçisine," diye yazıyordu.[108] Rosa da bu durumu istismar etmeyecek kadar dikkatliydi ve Polonyalı dostlarını Alman yönetimine güvenini istismar etmemeleri konusunda çeşitli kereler uyardı.

Rosa 1910'dan beri Cranachstrasse'deki dairesinden taşınmaya uğraşıyordu. O daire, hâlâ kendi anahtarlarıyla eve girip çıkan, asla teslim olmayan Jogiches'le ilgili çok şey hatırlatıyordu. Rosa genç değildi artık; ev gürültülüydü, çocuk sayısı çoğalmıştı ve ziyaretçilerle fazla ilgilenemiyordu. Bir yandan da okul işi ve ekonomik yazıları üzerinde yoğunlaşma gereksinmesi eklenince, dairesinin ara-

108) Kautsky Archives, IISH.

lıksız gayri-resmi toplantılar merkezi olmasını istemiyordu. İstediğini kolayca bulmak olanaksızdı ve neredeyse bir yıl Berlin'in yeni kurulan dış semtlerini taradı; nihayet 1911'in ikinci yarısında Süden'de, 2. Lindenstrasse'ye taşındı. Yeşil tarlaların uzandığı, ancak onu görmek için onca yolu tepecek kadar kararlı ziyaretçilerin geldiği bir yerdi. Ama inzivaya çekilme umudu boşa çıktı; dostlarının çoğu yine uğruyor, Paris'te Lenin'e karşı savaşı kaybetmiş Polonyalı mülteciler dolduruyordu evi. Bütün Warszawski ailesi uzun dönemler boyunca onda konaklamıştı. En son da SDP'deki muhalif aydınlardan oluşan küçük grup geliyordu; SDK'yı kurma kararı Rosa'nın dairesinde alınmıştı.

O dönemle ilgili, bütün siyasal dertlerle tamamen çelişen, bir anlık parıltı gibi yanıp sönen bir insanlık komedisi oynanıyordu; Rosa'nın coşkulu bakıcısının eşliğinde sinemaya ilk gidişi; Avrupa'da tek başına tura çıkacak kadar parayı bir araya getirmiş Danver'li bir sosyalist işçi olan Colorado'nun ziyareti.

> Bayan Twining ziyaret etti... İngiltere ve Amerika'dan gelen bu yaşlı kızlar *(Schachtein)* sanki hayvanat bahçesinden çıkmışlar. Bu kadın, Almanya'yı *çok küçük bir ülke* olarak düşünüp düşünmediğini, Almanya daha geniş olsaydı hareket açısından daha iyi olup olmayacağını sordu bana! Ondan başka, Bebel'in *büyük adam,* yine Lafargue'ın da *büyük adam* olup olmadığını sordu.[109]

Orta yaşa varışı, tutkusunu değilse bile coşkusunu törpülemişti. Yaşını içgüdüsel olarak hissediyordu. Karl Liebknecht gibi, nedenleri uyup uymadığına bakmadan pinpon topuna benzeterek sektirip duran genç kişiliklere bir yararı yoktu. Özelliğe ve içe kapanmaya daha fazla değer veriyordu. Ama monotonluğu, renksizliği ve kişisel olmayan şeyleri de hâlâ küçümsüyordu. Rosa Luxemburg güçlü mizacından gurur duyuyordu (doyurucu bir siyasal kişiliğin temel bileşenlerinden biri) ama yavaş yavaş gözden kaybolan

109) İtalikler Rosa tarafından İngilizce yazılmıştı. Lafargue, Marx'ın damadıydı; deniz aşırı ülkelerden gelen sosyalist turistlerin gözünde cazip bir kişiydi.

yönlerini daha disiplinli ve sürekli tutumlara kanalize etmişti. Bir zamanlar Alman partisindeki bütün simalara tuttuğu empresyonist (izlenimci) aynanın yerini daha mantıklı yargılar almıştı; Alman partisinin yaşamında kendi özel ideolojileriyle kurumların varlığını ve kalıcılığını da kaçınılmaz olarak kabul ediyordu. Kautsky gibi birkaç ciddi istisnayla, şu ya da bu kişinin özel yanlarıyla pek ilgilenmezdi, ama 'yönetim', 'kongre', hatta 'bütün olarak parti' söz konusuysa epey kafa yorardı. Almanya'yı sevmeyişi bile kavramsallaşmıştı; aşağılayarak 'Alman anlayışı' diye tanımladığı şeyle ilintisini giderek kaybettiğini hissediyordu. Kişiliklerle kurumların yer değiştirmesi, tikel olandan çok genel olana bakarak yargıya varma, eleştirmenin ne ölçüde bir yabancıya dönüştüğünün kanıtı değil midir?

Sonra, birdenbire, ağzından çıkanlar çorak bir arazide haykıran bir ses özelliğini yitirir oldular. 1914'ün ilk altı ayında Almanya'da - ve ayrıca Rusya'da- hem sanayi alanında, hem de siyasal açıdan huzursuzluğun belirgin biçimde canlanmasına tanıklık edildi. Hayal kırıklığı örümcek ağı gibi her yanı sarmıştı. Rosa Luxemburg heyesle tartışmayı alabildiğine genişletmeye, kitle grevini -1913 kongresindeki gibi- yalnız başına değil de, emperyalizmle genel kapışmanın bir parçası olarak düşünmeye çalıştı. Ekonomik mücadeleler de genel hareket kapsamına sokulmalıydı. "Grevler başarıya ulaşacak mı? Yararsız bir soru. Mücadelenin kendisi işçilerin davası adına bir zaferdir."[110]

1914'te, havanın değiştiği kokusunu alan Rosa, bu konuda elinden geldiği ölçüde sıkça yazdı ve konuştu. Kitle grevi yeniden pratik bir öneriye dönüşmüştü. *Vorwärts* bile dövüşken bir görüntü sunuyordu: "Genel oy kampanyasının ikinci evresi başlıyor," diye ilan etmekteydi.[111] Rosa resmi tutuma hâlâ kuşkuyla bakıyordu; 1910'da kendisini ısıran aynı köpekti çünkü. "Kitlelerde savaş sloganımızın ardında ciddi bir hareket niyeti bulunmadığı kuşkusunu

110) "Märzenssturme", *Gleichheit*, 18 Mart 1912.
111) *Vorwärts*, 24 Mayıs 1914.

uyandırırsak... kendimizi dosta düşmana güldürürüz..." Merkez kararlılık gösteremiyorsa, o zaman insiyatif, "bizimki gibi gerçekten demokratik bir partide aşağıdan, partinin çeperinden gelmelidir."[112]

Karar tasarılarıyla liderleri ikna etme, hatta zorlama sorunu yoktu artık. Belli başlı makalelerde yönetimin niyetlerine duyulan kuşkuları dile getirmek bir şeydi, ama sıra kitlelere seslenmeye geldiğinde ihtiyatlılığın yararı kalmıyordu. Her şeye karşın Rosa Luxemburg liderleri görmezlikten gelmeye başlamıştı. Sonuç elde etmenin, 1910 bozgununun yinelenmemesinin tek yolu, kitleleri harekete geçirip, kitlelerin liderleri de gerçekten beraberinde sürükleyeceklerini ümit etmekti. İki gün sonra Rosa'nın oturaklı sözlerle kaleme alınmış bir tasarısı Berlin'deki bir toplantıda alkışlarla kabul edildi; tasarıda, kitlelerin liderlere baskı yapması gerekliliğini yeniden vurguluyordu.

> Sendika liderleri istesin istemesin, sendikalar (ekonomik birlik kurma hakkını savunmak için) er geç savaşa girmek *zorundadır*. Çünkü tehdit, parti örgütlerinden çok daha fazla sendikaları hedef almakladır... ama sütunlarımızı Prusya genel oy kampanyasıyla doldursak bile, kuşku yok ki her sendika üyesinin coşkulu desteğine güvenebiliriz. Çünkü onlar da işin içine girmişlerdir. *'Tua res agitur'* -tehlikede olan sizin davanızdır."[113]

Salt siyasal liderlere baskıyla yetinmeme, aynı zamanda birbiriyle ilintili bütün çabaları tek bir çabada kesiştirme –emperyalizme karşı mücadele buydu.

Sadece kürsüde ortaya atılmış bir kuram değildi bu. Rosa Luxemburg emperyalizm sorununa doğrudan ve kişisel olarak eğilmişti. 16 Eylül 1913'te "Beckenheim'de (Frankfurt yakınında) Dr. Luxemburg Yoldaş'ın konuştuğu geniş katılımlı ve görkemli bir toplantı düzenlendi" ve neredeyse iki saate yakın sürdü.[114] Üstelik toplantının bu denli uzun sürmesi istisnai bir örnek değildi; üyeler, on ye-

112) *SDK*, 6 Haziran 1914.
113) *SDK*, 16 Haziran 1914.
114) *Volksstimme*, Frankfurt (Main), No: 227, 27 Eylül 1913.

dinci yüzyıl Presbiteryen kilisesi üyelerinin kabullenmeye hazır disiplininden esinlenmeye başlamışlardı sanki (bu karşılaştırma hayal ürünü de değildir). "Kapitalist sınıf devletinin biçimini adım adım irdeleyip bütün barbarlığıyla ve çalışan insanlara umut vermeyen perspektifleriyle birlikte anlatıyordu... Güçlü alkışlar arasında konuşmasını sürdürerek, askerlere kötü muamele edilmesini sistemli biçimde ve eleştirel bir tarzda vurguladığı için Bebel Yoldaş'a borcunu ödeyip, kitle grevi konusunda konuşmaya geçti."[115] Rosa Luxemburg tartışmanın seyri içinde "savaşa umutsuz biçimde sürüklenmeye izin verip vermememiz" sorununa el atmıştı. Salondan yükselen "asla" haykırışlarından sonra, şunları söylediği ileri sürülür: "Cinayet silahlarını Fransız ve öteki kardeşlerimize yönelteceğimizi sansalar da, biz 'yapmayacağız!' diye haykıracağız."[116] Kamu Savcısının Rosa Luxemburg'u Ceza Kanunu'nun 110 ve 111. maddelerine göre suçlamasının temelini bu sözleri oluşturuyordu. Çünkü halkın yasalara açıkça uymamasını istemişti.

Duruşma 20 Şubat 1914'te Frankfurt'ta yapıldı. Mahkûmiyet kesindi, ama duruşmanın sonunda Rosa yaşamının en görkemli konuşmalarından birini yaptı. Ne kendini savundu, ne mahkûmiyetin hafifletilmesini istedi; sosyalistlerin mahkeme tavırlarıyla uyum içinde, sanığın kendi adına konuşma olanağı savcıya, hukuka ve bütün topluma siyasal bir saldırı için kullanılmaktaydı.[117]

Rosa bir yıl hapse mahkûm edildi. Her zamanki gibi temyiz işlemleri aylarca sürüyordu. Yüksek Reich mahkemesi Rosa'nın temyizini beklendiği gibi 20 Ekim 1914'te, savaşın çıkışından sonra reddetmişti.[118] Hapis cezasının savaş koşullarında çektirilmesi için zaman beklemeye ve uyarıya gerek yoktu. İnfaza başlanacağını bildirmek yetkililerin elindeydi. Göreceğimiz gibi, Rosa Luxemburg bir ölçüde sağlık nedenleriyle infazı erteletmeye çalıştı, ama sonunda yakalandı ve 1915 başında uyarısız hapishaneye gönderildi.

115) *A.g.y.*
116) *LV*, 21 Şubat 1914.
117) *Vorwärts*, 22 Şubat 1914.
118) *LV*, 23 Ekim 1914.

Suçlamanın niteliği ve savunmasının coşkululuğu geniş çevrelere yayılmış, sempati ve destek duyguları uyandırmıştı.[119] Dava yıllarca hatırlandı. Rosa Luxemburg'un konuşması, partiye bağlılığını çoktandır ve tartışmaya yer bırakmayacak şekilde reddettiği bir sırada bile, SDP tarihinin klasik önemdeki olaylarından biri olmuştu (tıpkı Tarsus'un gezici havarilere ilgi duymayan ve dinlerini değiştirmeyen vatandaşlarının Saul'u uzun süre unutmamaları gibi).

1914'ün ilk yarısında askeri sorunlar daha çok öne çıktı. SDP başka nedenler gibi yoğunluğu esrarengiz devirlerle bir yükselip bir alçalan sorunlardan olan Prusya ordusundaki katı disiplin geleneğiyle her zaman savaşmıştı. 1914, zirve yılıydı. Rosa Luxemburg'un tartışmaya bulaşması tesadüfen ve yetkililerin izniyle olmuştu; yoksa *özel* bir sorun olarak bu soruna kafa yoran Karl Liebknecht'le daha sıkı bir ilişkiye giriyordu. Resmi parti çizgisini (acemi askerler için daha iyi koşullar, bir milis düşüncesi) hiç beğenmiyordu, çünkü Bebel'le Noske'nin 1907 kongresinde ortaya attıkları öneri, acemilere daha iyi davranılmasının imparatorluk ordusunun niteliğini iyileştireceği düşüncesi devrimi hızlandırmak üzere tasarlanmış gibi gelmiyordu. Bugünkü göğüs göğüse çarpışmada nüansların önemi kaybolmuştu –Rosa Luxemburg'un devrimin dumura uğramamasının biricik ilacı olarak salık verdiği şey, genel bir kapışmaydı. Frankfurt'un yansımalarının tamamen ayrımındaydı; her ileri atılış zıtlığı keskinleştirirdi sadece.

Şubat 1914'teki duruşmanın hemen ardından Rosa, 1910'daki gibi, Batı Almanya'nın küçük bir kasabasına geziye çıkmayı istemişti. Bu da yerleşik bir uygulamaydı; mahkûm olan parti üyelerine, gösteriye çıkan kahramanlar gibi, kitlesel dayanışma gösterileri düzenlenirdi. Frankfurt'ta cezanın verildiği gün kitlesel bir protesto düzenlendi hemen. Ertesi pazar Berlin'de de benzer protesto toplantıları yapıldı. Raporları okuduktan sonra, gerek *Leipziger Volkszeitung*'un gerekse *Vorwärts*'in Rosa Luxemburg'un yazmasını engelle-

119) Bkz. *LV*, 21 ve 28 Şubat 1914; ayrıca Clara Zetkin, *Die Gleichheit*, 4 Mart 1914. 'Resmi' yorum, *Vorwärts*, 23 Şubat 1914.

diklerini ve partinin huzur bozucu unsurlarından biri olarak çeşitli kereler suçladıklarını anımsamak güçtür. Rosa Luxemburg'a ceza verilmesini kabul etmeyen *Vorwärts*, mahkeme konuşmalarını ve dışardaki protesto toplantısındaki konuşmasını uzun uzun yayımladı. Lenin'de olduğu gibi, polemikler, barışılması olanaklı olmayan bir düşmanlık kanıtı sayılmamalıdır.

Rosa tam formundaydı, ilk sözlerinden itibaren dinleyenleri neşeye boğmuştu:

> Önünüzde ağır bir suçlu, devletin mahkûm ettiği biri, düşünceleri köksüzlükle suçlanan bir kadın duruyor. Yoldaşlar, bu topluluğa baktığımda, aynı düşünceyi tanıyan çok sayıda erkek ve kadınla karşı karşıya olmaktan duyduğum sevinci gölgeleyen tek şey birkaç erkeği (Frankfurt'taki mahkemenin savcısı ve yargıçları) göremekten duyduğum üzüntüdür... Açık ki Prusya savcılarından daha iyi ve daha sağlam köklere sahibim.[120]

Yanında dostları ve savunma avukatı Paul Levi'yle Kurt Rosenfeld olduğu halde, güney-batı Almanya'da bir zafer yürüyüşüne çıkmıştı Rosa Luxemburg. Berlin'e dönüşünde katılımın iyi olduğu çeşitli toplantılarda konuştu, tabii yine militarizm konusunda. Devrimciler için bir konu rağbetteyse, devam etmek yararlıydı. Rosa Luxemburg'un sözleri burada da tam bir onayla karşılandı. Sadece sosyalist değil, liberal ve muhafazakâr basında da, halkın bu konuşmaya uzun raporlardan ve sonraki toplantılardan daha fazla ilgi gösterdiğini belirten bir şey çıkmamıştı.[121] Rosa Luxemburg'un konuştuğu bölgelerde, Ulusal Liberallerin ve sağ partilerin yaptığı toplantılarda 'Rosa Luxemburg'un skandal boyutundaki davranışları' karşısında yetkililerin 'hareketsizliği' ağır bir dille suçlanmaktaydı. "Alman halkı sosyalistlerin peşini bırakmadıkça, bu kadının küstahça davranışlarının niçin son bulmayacağını anlayamaz."[122]

120) Freiburg'daki konuşma, 7 Mart 1914, akt. *Volkswacht*, Freiburg, 9 Mart 1914.

121) Örneğin bkz.. *Frankfurter Zeitung*, 21 Şubat 1914. Sağ basının özeti için bkz. *Vorwärts*, 22 Şubat 1914.

122) *Vorwärts*, 2 Nisan 1914, Württemberg'deki bir Ulusal Liberal toplantısında alınan bir karar bildiriliyor.

Yetkililer böylesi tepkileri algılamıyor değillerdi. Frankfurt duruşmasından sonra, Prusya içişleri Bakanı yerel yetkililere, özellikle de 'ajitatör Luxemburg' konuşuyorsa, sosyalist toplantıların resmi tutanaklarının tutulmasına daha büyük özen gösterilmesi talimatını verdi.[123] Kamu savcılığı Rosa'nın sonraki konuşmalarının hepsini dikkatle inceledi ve nihayet aradığını buldu. Bu kez, 'Alman ordusunun bütün subayları ve astsubayları adına' iddianame hazırlanmasını isteyen Savaş Bakanı'ydı.[124] Rosa Luxemburg'un Alman ordusunda askerlere kötü muamale edilmesinin sıradan bir davranış haline geldiği iddiası gururlarını incitmişti. Soruşturmaya bağlı kalınıp kalınamayacağı kuşkuluydu, ancak İçişleri Bakanı, Savaş Bakanı'nın ricalarına tam destek verdi. İçişleri Bakanı durumu değerlendirirken yine de açıkça grev ve gösteri çağrısı yapma hakkının hukuksal olarak bir kez daha ilan edilmesinin zorunluluğunu belirtmişti.[125] Deneme olarak, soruşturma, suçlanan konuşmanın yapıldığı Freiburg'da değil, Berlin'de yürütülecekti.

Rosa Luxemburg sevinçliydi; böyle bir suçlama sayesinde çok geniş bir alanda sesi duyulabilirdi, aynı şeyi ajitasyonla yapmaya kalkmak aylar alırdı. "Ne kadar sevindiğimi anlatamam... konuşmacının yargılanma nedeni sözcünün bir parça budalalığı ya da beceriksizliği, bir *lapsus linguae* (dil sürçmesi) değil, temel gerçekler, siyasal aydınlanmamızın özsel bileşenleridir."[126]

SDP'nin bütün örgütsel kaynakları savunma avukatının emrine verilmişti. Gelip tanıklık etmeleri için savunma tanıklarına bir çağrı yayınlandı; acemi erlere kötü muamele edildiğinin kanıtlarını gösterebilecek herkes çağrılıydı. Sosyalist basının gün ışığına çıkaracağı

123) *Rosa Luxemburg im Kampf gegen den deutschen Militarismus*, Berlin (Doğu) 1960, s. 60-61, Deutsches Zentralarchiv, Merseburg'dan bir pasaj.

124) *Vorwärts*, 14 Mayıs 1914. Freiburg'daki konuşmanın suçlamaya konu olan cümlesi şöyleydi: "Açık olan bir şey var, bir acemi erin son intihar girişimi Alman kışlalarında gece gündüz yaşanan sayısız trajediden sadece birisidir ve ıstırap çekenlerin inlemeleri bizim kulaklarımıza çok ender ulaşmaktadır" (bkz. *Volkswacht*, Freiburg, 9 Mart 1914).

125) *Rosa Luxemburg... gegen...Militarismus*, s. 135-136.

126) Rosa Luxemburg'dan Franz Mehring'e, 22 Mayıs 1914, IML (M), Fund 201; fotokopi IML (B), NL2 III-A/18, s. 74.

pek çok örnekle mahkemenin tanık yağmuruna tutulabileceği ümit edilmekteydi.[127]

Yargılama Berlin'de 29 Haziran'dan 3 Temmuz 1914'e dek sürdü.[128] Savunma tanık istekleriyle mahkemeyi abluka altına aldı, hatta soruşturmanın kapsamının Prusya ordusundan bütün olarak Alman silahlı kuvvetlerine genişletilmesini önerdi. Yargılama boyunca, tanıklıkların etkisini fark etmiş sosyalist basın, soruşturmanın gidişini kutlamaktaydı. 3 Temmuz'da savcı davanın ertelenmesi isteğinde bulundu, askeri mankemeye devredilme umudu vardı. Savunma avukatı buna inatla karşı koydu, aynı şekilde Rosa Luxemburg da; hatta hüküm verildikten sonra yapacağı konuşmanın sivri ucunu biraz daha parlattı. Ama konuşma hiç yapılamadı. Yargıç savunmanın isteğine karşın davayı ertelemeyi kabul etti; ancak askeri mahkemeye devredilmesi kararı da çıkmadı. Sosyalist basın, en ateşlisi *Vorwärts*'le birlikte, tam bir zafer kazandıklarını ilan edebiliyorken, sağ basın hükümetin yeteneksizliğiyle alay etmekteydi.[129] Bir daha bu iddianameden söz edildiği duyulmadı.

Temmuz 1914'te Rosa Luxemburg haklı olarak, dört yıllık muhalefeti boyunca büyük acılarla geliştirilmiş politikasının en sonunda hak ettiği yeri fazlasıyla almaya başladığını hissedebiliyordu. Kitle grevi tartışması bir kez daha gündemdeydi. Sempati beslemeyen parti liderleriyle konuşmalarla zaman yitirmektense, görüşlerinin etkisini doğrudan kitlelere hissettiriyordu. Başkentteki toplantıları alkış yağmuruna tutuluyor, daha önemlisi oylamalarda hep onun tasarıları kazanıyordu. Berlin'de 14 Haziran 1914'te yönetimin uyarılarına karşın oldukça keskin bir tasarı benimsemişti. Berlin'de 1913 ve 1914'te yürütülen ajitasyon çalışmaları olgun meyvalarını savaş sırasında vermekteydi; Niederbarnim, *Spartakus*'un faaliyetlerinin temeli olacaktı, bu bölgenin liderlerinin çıkardığı enformasyon bülteni ünlü *Spartakus* mektuplarının zeminine dönmüştü. Rosa Lu-

127) Bkz. *Vorwärts*, 25 Haziran 1914'teki çağrı.
128) Konuşmaların ve tanıklıkların ayrıntıları, *Rosa Luxemburg im Kampf gegen den deutschen Militarismus*, s. 142-206.
129) *Vorwärts*, 5 Temmuz 1914.

xemburg'la dostlarının Berlin 4. Bölge'deki çabaları orayı *Spartakusbund*'un Berlin'deki karargâhı haline getirirken, savaştan sonra AKP için bile emin bir çekirdek sağlamıştı. Aynı zamanda Rosa'nın militarizme eğilmesi ve iki duruşma, ülkenin dört bir yanındaki yığınla yoldaşı çevresine toplamıştı. 1914 yazında Rosa'nın ismi eskisinden daha yaygın bilinir oldu. Frankfurt'taki duruşmasının ardından şunu fark etmişti: "Tarihsel gelişmenin bizi zafere götürecek sonraki adımını hızlandırmak istiyorsak, önümüzdeki haftalardan alabildiğine yararlanmayı görevimiz olarak kabul etmeliyiz."[130] O sırada bu niyet her yönüyle yerine getirilebilir görünüyordu.

'Yumruk yumruğa, göz göze.' Nihayet parti içi olayların sıkıcı uğraşları geride kalmıştı; çatışmanın genelde şiddetlenmesi kaçınılmaz gibiydi. Rosa kendini fiziksel olarak da daha iyi hissediyordu. Olayların baskısı sonucu benzer düşüncelere sahip bir grup radikal kristalize biçimde öne çıkmışlardı: Liebknecht, Mehring, Marchlewski, Pannekock -ve Stadthagen, Levi ve Rosenfeld gibi dostlar. Bu, hiçbir anlamda yeni bir parti değil, yalnızca yoldaşlık bağıydı (Rosa Luxemburg'un Polonya Sosyal-Demokrasisi'nin ilk günlerinden beri beraberinde taşıdığı ve çok yakın bulduğu, kişisel ve siyasal ilişkilerin iç içe geçmesi).

Berlin duruşmasının zaferle bitişinden birkaç gün sonra Rosa, trenle Brüksel'e hareket etti. Orada Sosyalist Enternasyonal Bürosu'nun çoktandır planlanmış Rus sorunu konulu toplantısı yapılacaktı. Berlin'den yüksek bir moralle ayrıldı; yönetime kuvvetli bir saldırı yapılmasını destekleyebilecek ve geniş kapsamlı eylemlere onay mührünü vurabilecek bir SDP kongresi yapılması olasılığı sonunda ufukta görünmüştü. Enternasyonal, Viyana'da sonbaharda toplanacaktı; sadece sosyalistlerin son zamanlarda militarizme karşı kazandıkları zaferleri kayda geçirmek için değil, aynı zamanda Rosa Luxemburg'un çok önde gelen bir rol oynadığı Rus partisini birleştirme çabalarını taçlandırmak için de. Brüksel sıcak geçecek, konuşmalarla dolacaktı, Rosa umutla bekliyordu; Almanya'da kazandığı

130) *Volkswacht*, Freiburg, 9 Mart 1914.

taze başarılardan sonra, Lenin'in ve Bolşeviklerinin inatçılıklarına karşı bile, politikasının egemen olacağı yönünde kesin bir his vardı içinde.[131]

Ne var ki başka milyonlarca insanınkiyle birlikte bu umutlar ve planlar da suya düştü. Rosa Brüksel'deyken, Sarajevo cinayetinin yarattığı uluslararası kriz ciddi ölçüde derinleşmişti. Savaş tehdidi karşısında Sosyalist Enternasyonal'in zayıflığı gün yüzüne çıkmıştı; henüz genelde dünya sağında değilse bile, en azından Temmuz'un son haftasında aceleyle yapılan toplantıya katılanların gözünde açıktı bu. O sırada Rosa Luxemburg Berlin'e dönmüş, savaş hemen hemen kesinleşmişti; emperyalizmle kapışmanın bütün umutlu işaretleri sanki hiç görülmemişler gibi ortadan kaybolmuştu. Ağustos 1914'te perdesi inen dünya, özünde Bebel'in, Victor Adler'in ve İmparator'un dünyası olduğu kadar Rosa'nın dünyasıydı da. Her zaman bu dünyanın temel süreçlerini anlama üzerine temellenmiş protestolar, hatta bu dünyayı yadsıma, artık geçmişin *bir* parçası -üstelik aşırı bir parçası- idi. Leninler, Hitlerler, katı ideolojik gözlükleriyle bu dünyada yaşıyorlardı, ama bu dünyanın malı değildiler –onlar, körü körüne ilerlenen bilinmezliğiyle, kapitalist orta sınıflarıyla birlikte, geleceğin mirasçılarıydılar. Kısa bir an için İkinci Enternasyonal'den devrimci potansiyel alevi parlayıvermişti savaştan sonraki Berlin'de. Ama, burjuva gericiliği ve komünistlerin sonuçsuz çabaları bu alevi sonsuza değin söndürecekti.

131) Bkz. 12 Bölüm.

12
POLONYALILAR VE RUSLAR
1907 – 1914

Hazırlıksız devrimcilerin morarmış yüzünde beklenmedik biçimde patlayan Rus devrimi dalgası neredeyse aynı hızla geri çekilmekteydi. 1906 ilkbaharından sonra, birkaç büyük fabrikada iş bırakılması ve birtakım köylü patlamalarının dışında, belirtiler kendiliğinden kitle karakterini yitirmişti. Aktif olarak küçük konspiratif gruplar kalmıştı yalnız -Pilsudski'nin Polonya'daki silahlı müfrezeleri ve Bolşeviklerin Kafkaslardaki baskın grupları. Devrim geri çekilirken gericilik hızla ilerledi ve ortalığı polisin karşı-terör dalgası kapladı. Mültecilerin her birinin haklarında kaygı duyulacak aileleri ya da dostları vardı. Rosa Luxemburg Ocak 1907'de en sonunda mahkemeye çıkarılana dek Jogiches'in yazgısını hiç öğrenememişti; Leo'nun yanısıra Rosa da suçlanıyordu ama o doğal olarak ortaya

çıkmadı. Leo'ya asker kaçağı ve devrim önderi olarak zorunlu çalışma cezası verildiğini ve daha sonra kaçtığını parti kanalları sayesinde haber almıştı kuşkusuz; ancak gıyabında kendisinin de mahkûm edildiğine ilişkin herhangi bir resmi bildirim almışa benzemez.[132] Peşisıra gelen yılların kalıcı özelliklerinden biri kişisel endişeler olacaktı. 1908'e dek kendisi onlar adına korku duymuş olsa bile Rosa'nın ailesi rahatsız edilmedi; ama bu arada pek çok SDKPİL üyesi ele geçirilmişti. Bunlar Okhrana'yı karakterize eden özgül zalimlik ve ihmalkârlık karışımından paylarına düşeni aldılar. Bir olay Rosa'yı umutsuz bir telaş içine sokmuştu; olayda konu olan kişi, hayatta kalmasını Rosa'nın 'kendi yaşamının vazgeçilmez bir parçası' diye tanımladığı, hasta ve hapishane yaşamına katlanması imkânsız biriydi. İki yıl önce kendi başına geldiği gibi, tıbbi gerekçelere dayanarak ve para sayesinde Rus devletinin güvenlik örgütü atlatılabilirdi. Rosa, kendi parasını yatırdıktan sonra, oğlanın ailesinden gelen kaynakları tamamlamak üzere, Alman dostlarından yığınla borç para istemişti. Başardı ve 'kendi oğlu' bir iki ay sonra sağ salim Berlin'e geldi.[133]

Kişisel trajediler, kaçınılmaz başarısızlık Rusya'da hayal kırıklığının, ülke dışında da kayıtsızlığın ağır bastığı bir atmosferde gerçekleşiyordu. Alınan sosyalist liderler, ilk coşkularının geçmesiyle birlikte, 1906 yazında ilgilerini yitirmişlerdi; Rusya'daki devrim ülke dışındaki güzel bir girişimdi, ama ülke içinde eğilim gösterilirse kesinlikle üzülünecek bir şey olurdu; ayrıca imparatorluk yetkilileri de gerekli uyarılarda bulunmuşlardı. Kuzen Romanov'u silahla desteklemekten bile söz ediliyordu, ancak bunun temelsiz olduğu anlaşıl-

132) Bkz. 1. cilt, 8. bölüm. Not 2 Kendi davasına ilişkin mahkeme belgelerinden bir kısmı özel bir Rosa Luxemburg dosyasındadır, *Zaklad Historii Partii*, Varşova.

133) Bu olay, yayımlanmamış çeşitli mektuplarda -Zetkin ailesine ve Faisst'e- dağınık durumdaki referanslardan derlenmiştir. Genç adamın kimliği asla gün ışığına çıkmadı; anlaşılan Rosa'nın dostları hikâyeyi ve Rosa'nın himayesindeki kişinin ismini biliyorlardı. Belki Leder'di, çünkü Rosa ona hep büyük saygı duymuştu ve onun bilinen durumu (hastalığı, mahkûmiyeti, kefaletle serbest bırakılışı) anlatılanlara uymaktaydı. Ama oysa eğer, Rosa'ya olan borcunu 1912'de şiddetli bir saldırıyla ödeyecekti.

mıştı daha sonra. Giderek kısıtlanan bir oy hakkıyla Duma'lar birbirini izledikçe Rusya'da da yasal ajitasyonlar umudu sönmeye yüz tutmuştu. Haziran 1907'de Sosyal-Demokrat milletvekilleri blok halinde tutuklandılar *-pour décourager les autres* (ötekilerin cesaretini kırmak için). Çok az istisnayla 1907'de bütün SDKPİL liderleri dışarı kaçmışlardı. Dzierjinski ve Hanecki, Jogiches'in kaçmasına yardım ettiler; kendileri de 1907-1909 arasında çeşitli kereler yakalanıp Sibirya'ya sürüldülerse de her fırsatta kaçmanın bir yolunu buldular. Kısa tutukluluğu sırasında yabancı uyruktan olduğu açığa çıkmamış Marchlewski 1907 Enternasyonal kongresinden sonra Polonya'ya dönmek istediğinde Jogiches tarafından güçlükle vazgeçirilmişti; sonunda yeniden Almanya'ya yerleşti. Yıl sonunda Finlandiya bile güvenlikli değildi; Bolşevik liderler küçük gruplar halinde daha batıya, Paris'e kaçtılar. 1908'de savaştan önceki kalıp yeniden kuruldu: Liderler sürgünde, katı militanlar çekirdeği yeraltındaydı ve üyelerin sayısı hızla düşmekteydi. Polisin çabaları sınırda kesilmiyordu. Devrimci kılığındaki kendi ajanlarıyla mülteci örgütlerine sızıyor, kuryelerle delegeleri sınırı geçerken yakalamaya çalışıyorlardı. Duma'da yasal bir sosyalist delegasyonunun varlığı polisin kimlik saptama görevini çok daha kolaylaştırıyordu; Rus olsun Polonyalı olsun bütün sosyalist partilerin, yasal örgütü su yüzünde tutup gizli gruplardan olabildiğince ayırmakta elden geleni yapmaları bunu önleyemiyordu. Polisin hemen her düzeye başarıyla sızışının farkında olmanın getirdiği sinirlilik yurt dışındaki liderleri kuşkucu ve uzlaşmaz yapmıştı; partideki muhalifler çok kolayca polis ajanı diye, en azından bilmeden alet oluyorlar diye damgalanabiliyordu. 1907'den sonra RSDİP'de ve SDKPİL'de yurt dışındaki parti atmosferi aşırı sinirli ve öfkeli bir havaya büründü, içerdeki gelişmeleri etkileyemeyen liderler bütün enerjilerini bir kez daha parti içi olaylara yoğunlaştırdılar. Her tartışma en sert noktaya dek götürülüyordu. Sonraki yedi yılda, ortaklaşa ve ayrı ayrı, iki partinin tarihi de ancak bu kuşkuculuk ve hayal kırıklığı atmosferi içinde kavranabilir. Ama iki partinin etkileniş biçimi farklıydı. SDKPİL bölünürken, RSDİP paramparça oldu.

Devrime aktif katılımın yerini ayrıntılı otopsiler almıştı. Geri dönen devrimciler şevkle bu önemli Marksist göreve atıldılar. Her zamanki gibi savaş iki cephede yürütülüyordu; çünkü bütün Marksist çözümleme özünde bir savaştır, çözümlenmesi beklenen mücadelenin kendisine yaratıcı bir katkıdır, çünkü çözümleme mücadeledir, eleştiriyse daha fazla mücadeledir. Bir yanda proletaryayla toplum arasındaki ilişki, genelde sınıflar kapışması; öte yanda parti içindeki muhaliflere karşı doğru taktik uğruna mücadele yer alıyordu. Bolşeviklerle Menşeviklerin, SDKPİL'yle PSP'nin bölünmesinin keskin ve kalıcı biçimde gerçekleştiği Rus ve Polonya sosyalizminde ikinci yön özellikle önemliydi. Pratikte mücadelenin iki unsuru sıkı sıkıya bağlantılıydı. Rosa Luxemburg sürekli birbirinin yerini alan bu çözümlemede yoğunlaşmakta özellikle çok iyi performans gösteriyordu. Sonraki birkaç yılda yazdıklarıyla, gerek parti içi taktikler konusunda, gerekse sosyalistlerin yeniden dirilen Çarlığa karşı kavgalarında, SDKPİL görüşünü çok parlak biçimlerde formüle ediyordu. İki yöne ek olarak, özgül Polonya bağlamını Rus bağlamından ayırmamız da gerekmektedir. RSDİP'in 1906'da Stockholm'deki dördüncü (yani birlik) kongresinde, SDKPİL nihayet yeniden birleşen RSDİP'in özerk üyesi olan bir parti konumunu yakalamıştı; 5. kongreden itibaren Rusya Merkez Komitesi'nde iki, parti merkez organı *Sotsial-Demokrat*'ta bir Polonyalı temsilci bulundu. Ardından geçen üç yıl boyunca, Rosa Luxemburg Rusya ve Polonya'daki gelişmelerle ilgili olarak serbestçe ve sık sık yazılar yazdı.

Devrim sonrasındaki ilk ciddi otopsi, Londra'da 13 Mayıs 1907'de başlayan 5. Rus Kongresi'nde sahnelendi. Önceki yıl Stockholm'de yapılana göre daha dengeli, pratik bir kongre oldu. Eski saflaşmalar iyice pekişirken, kongre bütün grupları temsil ettiği halde, perde gerisinde hizipler kendi aralarında sürekli toplantı yapıp durdular. Nisan 1906'da Stockholm'de büyük bir gizlilikle oluşturulmuş, resmen birleşmiş RSDİP içindeki Bolşevik 'Merkez', bağımsız delegelerin (*Bund*, Polonyalılar ve Letonyalılar) desteğini sağlamak üzere aktif ajitasyon yürütüyordu –bunların hepsi Rus partisine Stockholm'de ayrı gruplar halinde katılmışlardı. Rosa Luxemburg,

Jogiches ve Marchlewski kongreye Polonya delegesi olarak katılırlarken; SDKPİL'yi Rus Merkez Komitesi'nde temsil eden Warszawski ve Dzierjinski katılmadılar. Bolşevikler, hem bireysel olarak bu gözde kişiliklerle hem de bir bütün olarak Polonyalılarla görüşmeler yapıyorlardı. Rosa Luxemburg kongreden önceki gün ve açılış günü Doğu Yakası'nda bir genelev olduğu anlaşılan bir adreste iki kez suikast tehlikesiyle yüz yüze geldi. Dışarda yağmur yağıyordu, bakımsız odaları is kaplamıştı; Rosa'nın birinden diğerine geçen depresyon ve heyecanlı ruh haliyle çakışan bir perde gerisiydi bu.[134]

Kongrenin toplantıya çağrılması için asıl uğraşanlar, çoğunluğu sağlayarak, yeniden birleşmiş partinin denetimini ele geçirmeyi ümit eden Bolşevikler olmuştu. Delegelerin önüne ciddi bir sorun getirilmedi; dolayısıyla pek çoğu, zaman ve para israfı karşısında homurdandılar.[135] Kongrenin gelişimi Bolşevik/Menşevik ayrılığının keskin kenarlarını bir kez daha gözler önüne sererken; Menşevikler açık tartışma ve mantıklı olmanın koruyucu özelliklerine inanıyor (SDP gibi), Bolşeviklerse gizli ipleri sayesinde oylamalarda esrarengiz armağanlar kazanıyorlardı. Önemli bir istisnayla, toplantılarda küçük ama sürekli çoğunluklar kazanmayı başardılar. Parti merkez organı *Sotsial Demokrat,* Bolşevik çoğunluğun eline geçmişti; Warszawski yeni yazı kurulunda SDKPİL temsilcisi olarak oy kullanıyordu. Ayrıca yeni seçilen Rus Merkez Komitesi'nde Polonyalılara ayrılan iki yeri Dzierjinski'yle beraber paylaşırken, Jogiches, Marclewski, Malecki ve Hanecki de aday üye olmuşlardı.[136] Lenin hepsini kişisel olarak tanıyordu; Hanecki, Warszawski ve Dzierjinski'nin özellikleri gelecek için not edilmişti bile. Kongrede Polonyalılar oldukça tutarlı biçimde Bolşevikleri destekliediler, çünkü PSP'ye karşı aldıkları destek karşılığında giderek Lenin'in politikasıyla özdeşleşmeye başlamışlar, Ocak 1906'da devrimin son parıltısının da sönme-

134) Kongreden yazılmış yayımlanmamış mektuplardan, *Zaklad, Historii Partii,* Varşova. Orada kiminle buluştuğunu bilmiyoruz.
135) L. Schapiro, *The Communist Party of the Saviet Union,* s. 95.
136) *Protokoly, Londonskii s'ezd RSDRP, İzdanie Tsentralnogo Komiteta,* Paris 1909, s. 786.

sinden sonra Menşeviklere muhalefete geçmişlerdi.[137] Ancak bu destek tam ya da otomatik değildi. Ciddi bir istisnası vardı: Silahlı baskınları ve zorla para toplanmasını mahkûm eden Menşevik tasarının ezici bir çoğunlukla benimsenmesi –genelde bundan sadece Bolşevikler etkileniyordu. Hem Jogiches hem de Rosa Luxemburg, sadece 35 oy toplayabilen Lenin'in aleyhine kullanılmışlardı oylarını; Zinovyev gibi önde gelen Bolşevikler de dahil 52 çekimser, 170 aleyhte oy çıkmıştı.[138] Lenin'in gözünde hizipler neredeyse dengede durduğu için Polonyalıların desteği paha biçilmez önemdeydi; ama, denetleyemediği ve iyi niyetlerine güvenmek için her seferinde görüşme yapmak zorunda kaldığı bir gruba bağımlı kalmaya da içerliyordu.

RSDİP'in iç sorunlarıyla ilgili Polonyalıların resmi konumunu Rosa Luxemburg iki uzun konuşmayla açıklamıştı. Rus kongreleri, yıllık SDP kongrelerinde görülen (delegeler olağan görevlerine çabuk dönebilsinler diye) yüklü bir gündemi hızla bitirme sıkıntısıyla karşı karşıya değildi. Rusların 'olağan görevleri' yoktu, diğerleri gibi Rosa da uzun nutuklar atıyordu. PSP delegasyonu da yoktu; SDKPİL 1906'da katıldığında ileri sürdüğü tek koşul Polonya proletaryasının biricik temsilcisi sayılmasıydı. Rosa böylece Rus imparatorluğunun en ileri, gelişkin ve devrimci bölgesi adına konuşuyordu. Ayrıca kendi adına konuşuyordu; yazıları delegelerin çoğunca bilinen, başlıbaşına seçkin bir kişilikti artık. Salonun arkalarında sessiz sedasız oturan Lenin'in taraftarı ve tanınmamış bir Kafkasyalı Bolşevik, Luxemburg Yoldaş'ın konuşmasını 'özellikle etkileyici' bulmuş; Luxemburg'un, kardeş SDP delegesi ve SDKPİL lideri olarak, 'devrimin en önemli taktik sorunlarında Bolşevikleri tamamen desteklediği'ni sevinçle not etmişti. Rosa'nın formülasyonları genç Stalin'in gözüne

137) 1906'daki 4. kongreyle Mayıs 1907'deki 5. kongre arasında SDKPİL'nin Bolşeviklere verdiği desteğin bir özeti için bkz. Jan Sobczak, *"Antimenshevistskaya pozitsiya SDKPİL po voprosy vnutripartiinoi borby ve RSDRP v period mezhdu IV i V s'ezdama RSDRP"* (4. ve 5. RSDİP kongreleri arasındaki dönemde RSDİP'in parti içi sorunlarında SDKPİL'nin anti-Menşevik tavrı). *Iz istorii polskogo rabochego dvizheniya*, Moskova 1962, s. 58-102.

138) *KPSS v resolyutsiyakh s' 'ezdov konferentsii i plenumov Ts. K*, Moskova 1954, C. I, s. 109; *Protokoly*, s. 609-610.

bir kısmını *harfi harfine* aktaracak kadar çarpıcı geliyordu.[139] Yalnız, Rosa Luxemburg hep kendi adına konuşsa bile, çözümlemeleri aynı zamanda Polonya partisinin de çözümlemesiydi; ilişkileri asap bozucu bir dönemeçte olduğu halde, kongreden önce Jogiches'le tartışılarak hazırlanmıştı.

Polonyalıların verdiği desteğin nedeni, Bolşeviklerin, özellikle proletaryanın devrimdeki öncelikli yerini ve kendi yönelimini katma işlevini vurgulamalarıydı. Rosa Luxemburg'un çözümlemesinde sınıflara düşen roller Bolşeviklerin çözümlemesindekilerle tamamen çakışıyordu; anayasal demokrasinin sağlanması, ama bunun proletaryanın özbilinçli eylemi ve kesinkes ön planda olması *aracılığıyla* sağlanması. Proletarya, otokrasiden demokratik ödünler koparmayı amaçlayan çabalar göstermesi için liberallere baskı yapmak (daha kötüsü, yalvarmak) yerine, ödünleri kendi başına, doğrudan doğruya ve asıl olarak onlar yararlanacak bile olsa gönülsüz liberalleri kendi peşine takarak elde etmek zorundaydı. Rosa Luxemburg'a göre, sadece Doğu'da değil, Batı'da da, Almanya, Fransa ve İngiltere'de de liberalizm ölmüştü. Batı'da proletaryanın devrim perspektifine o ana dek sanılandan çok daha parlak bir gelecek sunuyordu bu durum; liberaller, güçlü ve dolayısıyla diyalektik değişimin önünde etkili bir engel oldukları için değil, tersine zayıf oldukları ve bu sayede sosyalizm diyalektiğin bir evresini tamamen atlayabileceği için.[140]

Artık dünya bağlamına taşınmış bu çözümleme, çok genel ve yüzeysel kalıyordu. Fransa ve İngiltere'de *bourgeoisie*'nin asıl kuvvetini, Almanya'da ise devlet otoritesi ve gücü geleneğini miras alarak siyasal iktidara yükselecek sınıfın (alt orta sınıf) varlığını göz ardı ediyordu. İmparatorluğun gücüyle donanmış bir Almanya'da bunun için zamanın erken olduğu iddia edilmekteydi. Gelgelelim, böylesine büyük bir gücün çöktüğünü gördüklerini iddia edenlerin aynı zamanda bu çöküşün gerçekliklerini de görmeleri gerektiğini söylemek çok mu fazla olurdu? 1907 *Reichstag* seçimi açık bir uyarı değil miydi? Troçki'nin yirmi beş yıl sonra görebildiğini Rosa Luxemburg 1907'de söy-

139) Stalin, *Sochineniya*, C. II, s. 63-64.
140) Alınan bağlamında incelenmiş bu görüş için bkz. 11. bölüm

lemişti; Rusya'daki gibi Alman klasik *bourgeoisie*'sinin de ne geçmişi vardı, ne geleceği –ama Almanya'da alt orta sınıfın geçmişi de geleceği de vardı. Alt orta sınıf, başarısız atalarının devlet iktidarını kısıtlamayı amaçlayan liberal denemesine sırtını çevirecek ve bu iktidarı, Nazi Almanya'sının ve Faşist İtalya'nın süper devletlerine ulaşana kadar kendi amaçları uğruna kullanacak, hatta gücünü artıracaktı. İngiltere ve Fransa'da *bourgeoisie*'nin hayatta kalma yeteneği vardı, ama liberalizmden vazgeçmek pahasına; artık liberal değil, muhafazakâr bir güçtüler. Demek ki Bolşeviklerle Polonyalıların görüşü kabaydı ama yanlış değildi; işlenmemişliği nedeniyle, Stalinist-Troçkist görüşlerin ileride faşizmi anlayamamaları başarısızlığından kurtulmuşlardı. Ne var ki bu açıklamayı dinleyen ve gözlerini bilerek kendi toplumuna dikmekte ısrar eden bir İngiliz'e ya da Fransız'a, takatini yitirmiş bir güç olarak tanınmaz hale gelmiş demokratik yöneticiler tablosu, gerçekten de tuhaf ve yabancı bir şeymiş gibi görünmüş olsa gerektir.

Rosa Luxemburg'un ve Polonya partisinin çözümlemesinin Bolşeviklerinkinden ayrıldığı nokta, silahlı ayaklanmaya biçilen değerdi. Konuşmanın bu yönü doğallıkla Plehanov ve Akselrod'un candan alkışlarını almıştı. Aslında Polonyalılar bu noktada tereddüt içindeydiler. Lenin'in örgütlenme anlayışının geçerliliğini kabul etmedeki gönülsüzlüklerinin dışında -devrimci bir durumun hissedilir biçimde silahlı ayaklanmalara varabileceği biricik yol- bir yandan Bolşevikleri desteklerken, öbür yandan Pilsudski'nin Devrimci Fraksiyonu'nun silahlı baskınlarına inatla ve şiddetle karşı çıkmanın tutarlı bir açıklamasını yapmak güçtü. Birini seçmeleri gerekiyordu. SDKPİL bunun üzerine, asıl görevinin, silahlı ayaklanmaya karşı kitle eyleminin vurgulanması, başka koşullar olsa da, Rus partisinin anlaşılabilecek kanadıyla uzlaşmazlığa düşmek anlamına gelse bile Poloniyalı rakiplerine karşı bir tutum takınmak olduğu kararına vardı.[141]

141) "Polonyalı yoldaşlar ve ben (...silahlı ayaklanma denen konuda) Bolşevik yoldaşların bakış açısına katılmıyoruz" (*Protokoly*, s. 288). Rosa Luxemburg bu konuda Bolşeviklerin aleyhine konuşmakla birlikte, yumuşatılmış bir tasarı gelince onlarla oy kullandı. Tutumunun karışıklığı buradan kaynaklanmaktadır (krş. L. Schapiro, *The CPSU*, s. 106-107).

Rosa Luxemburg, Londra Kongresi'ne hem Polonyalı, hem de Alman olarak katılmıştı. Kardeş Alman partisinin delegesiydi ve açış konuşmasını bütünüyle Almanya'daki ve Rusya'daki koşulların benzerliğine ayırdı. İlk kez bir Rus dinleyici topluluğunun önünde Rus devriminin Almanya'daki gelişmeler karşısında öncelik taşıdığı açık seçik kabulleniliyordu; kitle greviyle ilgili broşürde ortaya konulmuş, 1905'den beri gelen deneyler ve öğütler seli ışığında gerçekleşen yön değişikliğinin bir parçasıydı bu tutum.[142] Rosa, Almanya'daki koşulların daha 'ileri' olduğunu kabul etmeyi kesin bir dille reddetti. Tersine, liberallerin Almanya'da olduğu gibi Rusya'da da aynı ölçüde zayıf ve güvenilmez olduklarını göstermek amacıyla, ciddi tarihsel açıklamalar yapmaya girişti. Son *Reichstag* seçimleri bunu aydınlığa kavuşturmuştu *–en azından* Rosa'nın kafasında; milliyetçi duyguların kabarmasının sınıf savaşını geçici olarak safdışı bırakabileceğini, yeterince güçlü olursa hiçbir sınıfın (o günlere değin SDP'yi desteklemiş radikal alt orta sınıfların da, savaşın eşiğine gelinmişse işçilerin de) karşı koyamayacağı bir çekim gücüne sahip bulunduğunu, ne Rosa, ne Kautsky ne de başka biri kabul ederdi. Liberallerin koşarcasına Sol'dan Sağ'a geçtiklerini görmek daha basit ve daha elverişli bir yoldu. Rosa'nın Rus kongresini açış konuşmasının bir bölümü Alman basınında çıktı; ama SDP yönetiminin kardeş parti delegesinin yorumundan ve Rosa'nın Rusların karşısında Alman sosyalizminin konumunu değerlendirişinden hoşlanıp hoşlanmadığı tartışmalıdır.[143]

Rosa'nın kendine güvenli tonu, düşüncelerini rahatça ve genelde tutarlı biçimde art arda dizişi, kongrede geçirdiği on iki gün içinde (kongre, batı takvimiyle, 13 Mayıs'tan 1 Haziran'a kadar sürmüştü) özel yaşamında karşılaştığı aşırı çalkantılı koşulları ustalıkla gizlemişti. Varşova Kalesi'ne götürüldüğünden beri Jogiches'i görmemişti. Rosa'nın yaşamının çevresinde kurulduğu (sıkı sıkıya korunan bir gizlilikle üstelik) ilişki artık bitmişti. Sevmiş olduğu erkeğin fi-

142) *Protokoly*, s.290
143) *Vorwärts*, 16 Haziran 1907, 1. Ek.

ziksel varlığı artık büyük bir ürkünü verse ve belki tiksindirse bile (özellikle de iddiasını inatla sürdürme tutumuyla), Leo Jogiches herkesin kabul ettiği parti lideriydi, bu rolü Rosa da tartışmasız kabulleniyordu. Mektupları, görüşme gerekliliğinin, kamuoyu önünde birlikte gülümseyerek görünme zorunluluğunun ona acı verdiğini göstermektedir. Bu yüzden kongrede sergilediği performans, Rosa'nın zekâsının gücüne ve disiplinine tanıklık eder. Ancak alkışlar boşunaydı; ayrılışını iki kere ertelemek zorunda kalsa da, uzakta olmayı özlüyordu. Londra'yı bu kadar sevmediği hiç olmamıştı. Jogiches'le paradokslarla dolu ilişkisi, kişisel anlaşmazlıkları ve parti önünde boyun eğmeleri, hem Rosa'nın, hem de Jogiches'in sonraki yıllarda SDKPİL'deki rollerinde büyük ağırlık taşıyacaktı. Jogiches'in gücü ve dikbaşlılığı Polonya partisinin tarihinde sağlam izler bırakacaktı. Rosa Luxemburg kişi olarak Rus örgütünün dışındaydı. Örgütün politikalarında ya da kanlı bıçaklı kavgalarında doğrudan bir söz hakkı yoktu ama, Bolşeviklerle ve özellikle Lenin'le ilişkisi de açık destek konuşmalarıyla sınırlı kalmıyordu. 1906 yazında Kuokkala'da Lenin, Zinovyev ve Bogdanov'la uzun geceler sonrası varılmış konsensüs, Londra'daki toplantılarda ve ertesi Ağustos Stuttgart'ta yapılan Enternasyonal kongresinde bir kez daha onaylanmıştı. Stuttgart'taki işbirliğinin doruk noktası, kongrenin savaş üzerine karar tasarısıyla ilgili olarak verilen Luxemburg-Lenin değişiklik önergesiydi. Lenin taslağı bütünüyle Rosa'ya bırakacak kadar güvenli davranmış (ender bir durum) ve onu militarizm komisyonunda Rus delegesi yaparak elini güçlendirmişti. Rosa, karşılık olarak, Clara Zetkin gibi yakın dostlara Lenin'i gururla gösterecekti. Lenin'in dostluklarını ne kadar taktik amaçlarına göre kurduğunu bilen ve anılarında isimler ve tarihlerden oluşan kupkuru satırları ısıtacak kişisel özelliklere çok ender yer veren Lenin'in karısı Krupskaya, buna karşın, "Stuttgart'tan beri Rosa Luxemburg'la Vladimir İlyiç'in çok yakınlaştıklarını" kabul ediyordu.[144] Lenin Ocak 1908'de Finli bir aşçı olarak kayıtlara geçerek Paris'e gittiğinde, gizlice Berlin'e uğ-

144) Nadezhda Krupskaya, *Memories of Lenin 1893-1917*, Londra 1942, s. 120-121.

ramış ve az sayıdaki gecelerinden birini Rosa'yla geçirmişti.[145] Yine de bütün Polonya yumurtalarını tek bir sepete koymayacak kadar dikkatliydi. Ayrıca, ikisinin de paha biçilmez değerde oldukları 1917'de görülecek olan Dzierjinski ve Hanecki'yle de iyi bir dostluk kurdu. Yine dikkatini çeken kişilerden Warszawski de 1911'e dek Bolşeviklere çalışmıştı.

Lenin o anda Rosa'nın kişiliğinde Bolşevik davaya sürekli bir insan kazanmayı umuyordu. Yeni Bolşevik gazete *Proletarii*'ye bir makale yazmasını istedi ondan. Rosa makalesinde partideki o günlerin 'Sol' sapmalarını (*otzovizm* ve *ultimatism*) suçladı.[146] Lenin makalesi için yazdığı teşekkür notunda yarı-alaycı bir dille RSDİP'e ve yayınlarına daha fazla zaman ayırmadığını Rosa'nın yüzüne vuruyordu; SDP'nin eğlence yerlerine çok kolayca kapılma eğilimi anlaşılabilir ama aynı zamanda üzülünecek bir durumdu. "Makaleleriniz hepimizi çok memnun etti... Ruslar için bu kadar az yazmanız, zengin Alman Sosyal-Demokrasisi'ni Rusların yoksul Sosyal-Demokrasisi'ne tercih etmeniz ne yazık. Yine de en iyi dileklerle. Tyshka'ya (Jogiches) selamlar. Elinizden sıktım."[147] Elbette şakaydı, ama, Lenin'in çok az yaptığı bütün şakaları gibi ciddiye alınması gerekiyordu. O yıllarda kesinlikle yakın işbirliği içindeydiler ve karşılıklı saygılarını yeniden siyasal düşman haline geldiklerinde bile ağırlıkla koruyacaklardı.

Bütün bunların ne kadarı Rosa Luxemburg'a kişisel bir kompliman, ne kadarı Polonyalıların (hatta Lenin'in) politikasına övgüydü? RSDİP içinde daha elverişli bir yer kapmak birliğin dayanıksız gemilerinin karaya vurması demekti zaten, yine de, iş parayı bölüştürmeye geldiğinde, 1909'daki yoğun yakınmalar devrim öncesi düzeye ulaşmış, onu aşınıştı bile. SDKPİL'nin politikası Bolşevikleri Rus partisi *içinde* destekleınekti; yani, göz göre göre örgütün çözülmesine giden konular (çok korkulan ayrılık) dışındaki bütün konularda.[148] Po-

145) *A.g.y.*
146) *Proletarii*, No. 44, 8 Nisan 1909 (Rus tarihiyle). Nasıl Polonyalılar kendi gazeteleri için Rusların makale vermelerini istiyorsa, Ruslar da Polonyalılara dönmüşlerdi; *Sotsial-Demokrat* ve öteki gazetelere Rosa Luxemburg dışında Marchlewski, Warszawski ve Lecler de yazdılar.
147) *Sochineniya*, C. XXXIV, s. 347, 18 Mayıs 1909.

lonyalıların RSDİP içinde yeniden beliren hiziplere karşı yaklaşımları 'kendiliğindenliğe' bırakılmamıştı; açıklık sağlanması için Jogiches devreye girdi. Rosa disiplini kabul ediyordu; Gorki ve Bogdanov ondan Capri'deki (Bolşeviklerin güçlük çıkarmasına karşın açılmış) yeni parti okulunda ders vermesini istediklerinde hemen Jogiches'e danışmıştı. "Bunun, Capri'deki koloniyle... Lenin arasındaki tartışma ışığında parti politikasını etkileyeceğini sanıyor musun?"[149]

Rosa'nın Polonya hareketindeki konumu elbette çok daha önemliydi. Devrim SDKPİL'nin hem mutlak, hem de göreli gücünü PSP karşısında büyük oranda artırmıştı. PSP o sırada düşman kamplara bölünmüştü; bir yanda Pilsudski'nin granitten kişiliğinin egemen olduğu ve utanmazlık boyutlarını bile aşmış milliyetçi 'Devrimci Fraksiyon'u, öbür yanda PSP-Sol'un daha sosyalist eğilimli çoğunluğu, PSP-Sol grubu, savaş müfrezelerini ilk kez harekete geçirdiği 1906 yılından beri ciddi bir dönüşüm yaşamıştı. Polonya'nın bağımsızlığını vurgulamayı bir kenara koyduğu gibi, kesinlikle reddettikten de sonra, artık ortada bir konumdaydı PSP. Ancak Polonya sosyalizminde kutuplaşmaya gitme yönünde görülen karşı konulmaz baskı karşısında ister istemez SDKPİL'ye daha fazla yaklaşmıştı. Rus sosyalizminde olduğu gibi Polonya sosyalizminde de tutarlı bir ortacı konum sürdürmenin örgütsel ya da entelektüel zemini pek yoktu; rekabet halindeki karşı uçlar bütün tarafsız bölgeleri çoktandır ele geçirmişlerdi. Bolşeviklerin RSDİP'de yaptığına benzer biçimde, SDKPİL'nin tutumu ve politikasında, yaşama şansı bulunan bir ortacı konumun altının oyulması perspektifi içeriliydi. Birleşik partinin kuruluşuyla aynı yılda ayrı örgütlenmiş ve hoşgörüsüz bir Sol yaratılması, ana partinin yönetimine karşı her türlü potansiyel muhalefeti içine çekmiş, kendinde toplamış ve eklemlemişti. Başka ülkelerde (Almanya, Fransa, İtalya) ayrı ve tutarlı bir Sol eğilim parti içindeki

148) SDKPİL'nin RSDİP içindeki politikasının tartışılması için bkz. Jan Sobczak, "Z dziejow udzialu SDKPİL w zyciu wewnetrznym SDPRR w latach 1909-1910" (1909-1910 döneminde SDKPİL'nin RSDİP'nin iç yaşamına katılma öyküsü), *Z. Pola Walki*, 1963, No. 4 (24), s. 40-57.

149) Jogiches mektupları, 10 Temmuz 1909, IML (M). Okul için bkz. Schapiro, *The CPSU*, s. 111.

çeşitli muhalif gruplardan zamanla ve sancılı biçimde doğarken (Fransa'da özellikle gözlenebilirdi bu durum) ve Ekim devriminden sonra ancak özerk statüde bir ayrı yaşam sürdürebilirken, Polonyalılar ve Rusların önlerinde hazır kendi sol grupları vardı. PSP-Sol, ortacı bir konuma yerleşmekte baştan başarısızlığa mahkûm bir girişim olarak, ileriki dönemlerin Almanya'sındaki USPD'yi andırıyordu kimi yönleriyle (ancak bu benzetme uç noktalara götürülmemelidir). PSP-Sol'un ömrü (1906-1918) USPD'ninkinden (1917-1922) daha uzun ve daha sağlıklıydı. Bunun bir nedeni ayrılıkların Almanya'da lanetlenmiş bir şey, oysa Rusya'da sıradan bir olay olmasıyken, bir ölçüde de SDKPİL içinde 1911'de görülen bölünmeye bağlanabilirdi. Bundan başka, Pilsudski'nin milliyetçi davanın zorla ırzına geçmesi Alman revizyonistlerinin flörtlerinden ve mütevazı kurlarından çok daha vahşi ve açık seçikti; PSP-Sol'u yaratan 1906 Polonyası'nın koşulları Almanya'da ancak 1914'ten sonra ortaya çıkmıştı.

Bu şekilde Rosa Luxemburg 1907-1911 yılları arasında iki cephede tuhaf bir savaş yürütmekteydi: Pilsudski'ye (Devrimci Fraksiyon olarak bilinen *Frak)* karşı ve PSP-Sol'a karşı. Pilsudski'ye karşı savaş SDKPİL'nin baş propagandisti ve kuramcısı için apaçık bir görevdi; onun gözünde *Frak,* hepsi Çarlığın az çok bilinçli ajanları olan Dmowski ve Ulusal Demokratlar'ıyla birlikte -*Endecja-* sosyalizme karşı burjuva ittifakının parçası haline gelmişti.[150] Daha önemli ve çapraşık olanı, PSP-Sol'a karşı alınacak tutumdu. Kişisel anlaşmazlık liderler arasında derinlere işlemiş, diğerlerinin güdülerini alabildiğine olumsuz yorumlamaya kapıyı açmaktaydı. Siyasal temelde artık anlamlarını yitirmiş bile olsalar, Birinci Dünya Savaşı'na kadar böyle bir kindar soğukluk hakimdi ilişkilere.[151] Rosa da, PSP'nin devrimden beri değişen koşullara göre doğru bir yöneliş ve

150) Örneğin bkz. "Czarna Karta rewolucji" (Devrimin Kara Listesi), *Przeglad Socjaldemokratyczny,* Temmuz 1918, No: 5, s. 369.

151) Bkz. H. Stein'dan (Kamienski) J. Hanecki'ye mektup, 3 Ekim 1915, IML (M), Fund 486, No: 79; Polonya gruplarının savaş sırasındaki ilişkileri üstüne bilgi için bkz. F. Tych, "La participation des partis ouvriers polonais au mouvement de Zimmerwald", *Annali dell'Istituto Giangiacomo Feltrinelli,* 1961, C. IV, s. 90-125.

program belirlemede çektiği sıkıntıdan gözle görülür bir zevk alıyordu. PSP'nin önceden tamamen körce bir domuzluk diye küçümsediği tutarlılığın hakkını teslim edebilen biri için, eski rakiplerinin parti çizgisine ilişkin düzenli, sancılı değerlendirmelerden sonra, kendi yorumlarına doğru emekleye emekleye yanaştığını gözlemlemek tatmin edici bir durumdu.[152] İşbirliği olasılığı ne kadar bulunursa bulunsun, Rosa Luxemburg PSP'yi kesinlikle yüreklendirmeyecekti. Üstelik bu kendi kişisel dargınlığının ürünü değil, SDKPiL'nin bu konuda benimsediği parti çizgisiydi.

Czerwony Sztandar'da halka dönük propaganda yürütmek için *Schadenfreude* uygun olabilirdi, ne var ki SDKPiL'yle PSP-Sol arasındaki farklılıklar daha derinlere iniyordu. Rosa'nın özel görevi bunları eklemlemekti. Parti liderliği katında Şubat 1908'de yazdığı uzun bir makaleyle (partinin önemli kuramsal dergisinde çıkan bir yazı) yaptı bunu.[153]

> Her devrim siyasal olarak ortadan kaldırma... sağlıklı ve yiğitçe kazanılan başarı odaklarını çoğaltma, sosyal yurtseverlik gibi... geçmişin bütün kalıntılarını ve bütün ideolojik kurguları bir kenara koyma çağıdır. Üç devrim yılında kabarık sayıda işçi, aydın ve yazarlardan oluşan bir parti, maddi kaynakları zengin, enerjisi ve azmi sınırsız bir parti olmuş gitmiştir.[154]

Bu harabede iki piç doğdu; biri eski uzlaşmaz Pilsudski 'fraksiyonu', diğeri, Bernstein ya da Jaures'in izleyicilerine benzeyen (ama Rosa'nın paralellik kurmadığı) ve ilkesiz politikalarını görülen her siyasal canlanma ya da gerileme dönemine uydurmayı deneyen bir oportünist parti. Çünkü Polonya'nın bağımsızlığı düşüncesini savunmaktan ayrılmak, bir ilkeden diğerine geçmek değil, oportünist

152) "Czwarty program-'na razie'" (Dördüncü Program -Şimdilik!), *Czerwony Sztandar*, 25 Şubat 1908. Rosa Luxemburg'a atfedilen imzasız bir makale, *Z Pola Walki*, 1961, No: 1 (13), s. 72.
153) "Likwidacja" (Tasfiye), *Przeglad Socjaldemokratczny*, 1908, C. III, No: 1, s. 46-62; C. IV, No: 2, s. 112-131.
154) *A.g.y.*, akt. *Wybor pism*, C. II, s. 7.

bir boşluğa sürüklenmekti. Süreç içinde "yeniden yapılanmış PSP ne şu ne bu, ne balık ne kuş olabilmişti". Dahası, Rosa Luxemburg neredeyse hep Pilsudski'yi tercih etti; ne de olsa bir programı vardı, taktik yığınından ibaret değildi.[155]

En kötüsü milliyetçiliğin terk edilişinin sahte oluşuydu. Polonya'nın bağımsızlığı asgari programa alınmamakla birlikte PSP'nin nihai çözümünü oluşturuyordu hâlâ.[156] Dolayısıyla, Rosa Luxemburg'la arkadaşlarının gelecekte yineleyecekleri bu makalenin temelinde yatan varsayım, PSP'de hiçbir temel değişiklik görülmediğiydi; *Frak*'ın kovulması, PSP-Sol'un atmakta istekli davranmadığı hakiki SDKPİL sosyalizmi kampına yönelik büyük adıma kıyasla, küçük bir adımdan başka bir şey değildi; PSP yönetimi Daszynski'nin ve Enternasyonal Londra kongresinin kötü geleneklerine bağlılığını sürdürüyordu. Daha ciddisi, Rosa Luxemburg'un eski bağlılıkların ardından yeni, daha genç ve daha radikal bir liderler kadrosunun çıktığını SDKPİL'ninkilere gerçekten yakın özlemleri temsil eden bir liderliğin göründüğünü anlayamamasıydı. Zamanı gelince, Merkez'le Sol'un birleşme operasyonunun başka ülkelerdekinden daha kolay olduğu görüldü ve çok daha erken gerçekleştirildi; Polonya Komünist Partisi, savaşın bittiği yıldan önce, Almanya'da ve Fransa'da benzer operasyonların yürürlüğe konabildiği zamandan tam iki yıl önce, o günlere dek birbirine düşman kesilmiş parçaların hızla kaynaşması sonucu oluşmuştu. Ancak o zaman dahi, eski liderleri Berlin'le Moskova arasında dağılmış durumdaki SDKPİL'yi temsil eden Warszawski, bu çabaya sırtını dönebilmişti; tavrı o denli olumsuzdu ki, PSP-Sol liderleriyle bir masaya oturmayacak kadar aşırıya kaçmakla suçlanıyordu.[157] Nedenlerin dışsal olması bunların geçerliliğini ortadan kaldırmaz. SDKPİL'yle PSP-Sol arasındaki mevcut işbirliği olanaklarını hemen hemen yok eden, temel ama özgül bir faktör

155) *Wybor pism*, s. 59, 63, 37. Almanya koşullarında 'dürüst olmayan' Sosyal-Demokrat Merkez'e karşı 'dürüst' muhafazakâr Sağ'ın (Graf Westarp) benzer biçimde tercih edilişi için, bkz. 14. bölüm

156) Örneğin bkz. *Mysl Socjalistyczna*, C. I, No: 1; ayrıca H. Walecki, *Przyczynek do programu PPS* (PSP Programı'nın Yorumu), 1908.

157) Bkz. *Nasza Trybuna*, 13 Aralık 1918'deki makalesi.

vardı. PSP-Sol her ne kadar Polonya yurtseverliğini bırakmakta uzun bir yol katettiyse de, SDKPİL'nin tümüyle farklı yurtseverliğini, uluslararası proletarya yurtseverliğini kabul etmiyordu.[158] Polonya'nın Pilsudski için olduğu kadar, sosyalist anavatan da Rosa Luxemburg için elle tutulur bir gerçekti; kavram yadsınmıyor, kavramın gönderme yaptığı şeyler değişiyordu. Rosa Luxemburg, Marchlewski, Dzierjinski ve Hanecki gibi çok çeşitli kişilikleri bir araya getiren SDKPİL arkadaş grubunun çimentosuydu bu. Öyleyse, böyle bir grup, yurtseverlik anlayışı taktik bir etken olmaktan öteye gitmeyen, anın gereklilikleriyle uyum içinde programla oportünistçe oynamaktan ibaret kalan PSP-Sol'la birlikte nasıl çalışabilirdi? Rosa var olduğu sürece, uçurum kapanamazdı. Sadece Zalewski ya da Warszawski bunu aşabilirdi ve bu iş, 1918'de, artık sosyalist bütünlüğe katılan PSP-Sol yönetiminin yardımıyla, yalnızca Warszawski'ye düşecekti:

Londra Kongresi'nde devrim üzerine gerçekleştirilen genel Rus otopsisine katıldıktan sonra (herkes hâlâ hastayı boşuna diriltmeye uğrasa da) SDKPİL, dev gelişmelerle ilgili kendi çözümlemesini cilalamaya ve gelecek adına dersler çıkarmaya koyuldu. Rosa Polonyalıların değerlendirmesini düşünerek belli başlı siyasal yorumlarından birini daha kaleme almıştı; liberal bir monarşi kurmayı amaçlayan hem Rus hem de Polonyalı liberallerle kavgaya tutuşma doğrultusundaki parti politikasını haklı çıkarmayı amaçlayan genel bir açıklama yazısıydı bu.[159]

Daha önemlisi (ve yayımlanmadığı için kesinlikle daha canlısı), geriye dönüp bakıldığında partideki ayrılığın peşinden büyük önem kazanacak olan, SDKPİL'nin 6. parti kongresinin çalışmalarıydı. Bu kongre Prag'da Aralık 1908'de yarı gizli yapıldı. Rosa Luxemburg anlaşılan kendi isteğiyle katılmadı –korkunç sinirliydi ve Jogiches'le

158) PSP programı için bkz. Ed. F. Tych, *PPS Lewica 1906-1918, Materialy i dokumenty*, C. I (1906-1910), Varşova 1961, s. 279-286 (1907) ve s. 389-395 (1908).

159) "Nauki trzech Dum" (Üç Duma'nın Dersleri), *Przeglad Socjaldemokratyczny*, C. V (1908), No: 3, s. 177-194.

kapalı yerde uzun süre bir arada bulunma düşüncesine katlanamıyordu. Yine de kongredeki etkisi güçlüydü. Makalesi, Merkez Komitesi'nin kongre raporunun özetiydi. Jogiches'in toplantıyı açış konuşması da Rosa'yla uzun uzun tartıştıktan sonra hazırlanıp, tam onay almıştı; 22 Temmuz 1908'de bir dostuna apaçık bir doyum duygusuyla, "*Slaventag* (Polonya Kongresi) görüşlerimin büyük yankılar getiren bir zaferi olacak," diye yazmıştı Rosa.[160]

Jogiches'in her iki Rus bakışından da farklı, apayrı bir Polonyalı yaklaşımının bilerek vurgulandığı konuşması, Bolşevik ve Menşevik düşüncelerin tuhaf bir karışımıydı. Köylü sorununda Polonyalılar Menşeviklerle aynı neo-klasik Marksist taktik kavrayışsızlığını sergiliyordu. "Hükümet," diye ciddi bir tonla konuşmaktaydı Jogiches, "modası geçmiş tarımsal biçimlerden kurtulup topraklı bir proletarya yaratarak *devrimin işini görmektedir* ve toprak mülkiyetinin köy burjuvazisinin ellerinde birikmesine neden olarak da sınıf çelişkilerini büyütüp (genel) devrimci potansiyeli artıracaktır."[161]

Bu teşhisle, aynı hükümetin Stolipin'in toprak reformunda ifadesini bulan politikası konusuyla ilgili Lenin'in teşhisini karşılaştırmak gerekmektedir: "Bu durum uzun sürerse... her türlü tarım programından vazgeçmek zorunda kalabiliriz... tarım kapitalistleşecek ve tarım sorununun (devrimci) çözümü -radikal ya da başka yollarla- kapitalizmde olanaksızlaşacaktır."[162] Kongrede, köylü sorunu hakkında gerçekten bir şeyler bilen, özellikle de Polonya tarımındaki ilişkilerin toprakta çok daha düşük bir devrimci potansiyel doğurmasıyla Rusya'daki ilişkilerden ne ölçüde ayrıldığını bilen bir adamın da olduğunu düşünürsek, durum daha da şaşırtıcı gelir. Ne var ki Julian Marchlewski tarım sorunu üzerine raporunu alışılmış çapraşık ve bilgiç üslûbuyla sununca fazla etki yapamamıştı.[163] SDKPİL köylülerle asla özel olarak ilgilenmediği gibi o konuda pra-

160) Yayınlanmamış mektuplar, ZHP, Varşova.
161) *Sprawozdanie z obrad zjazdu VI zjazd*, ZHP, s. 101. Altını ben çizdim.
162) Akt. Bertram D. Wolfe, *Three who made a Revolution*, s. 361. Krş. Lenin, *Sochineniya*, C. XV, s. 30.
163) Köylü sorunu üstüne yazıları için bkz. Julian Marchlewski, *Pisma Wybrane* (Seçme Yazılar), Varşova 1956, C. I, s. 559ff., 567ff.

tik de değildi, bu sorunu neredeyse aşağılayarak görmezlikten geliyordu; Ruslar bu konuda Rosa Luxemburg'a Londra'da bile çıkışmışlardı.[164] Jogiches'in formütasyonları Rosa'nın üç yıl önceki konuşmalarıyla ton ve içerik olarak şaşırtıcı derecede benzerlik taşımaktaydı.

Yine de, Bolşeviklerin iddialı sloganı ("proletarya ve köylülüğün devrimci demokratik diktatörlüğü") ilk elden gözardı edilemezdi. En azından bir grup olarak Bolşeviklerde hayranlık uyandıracak ve desteklenmeye değer çok şey olduğu için. Bunun üzerine Polonyalılar da kendi sloganlarını yarattılar. Rosa Luxemburg'dan çok Jogiches'in eseriydi bu: "Köylülüğün desteğinde proletaryanın diktatörlüğü."

> Proletarya devrimin kazanımlarından yararlanmaya başladığında, müttefikleri -köylülük- kesinlikle ona karşı dönecektir... Köylülüğün siyasal bileşimi aktif ya da bağımsız bir rol oynamasını engellediği gibi, kendi sınıfını temsil etme başarısını göstermekten bile alıkoyar... Doğası gereği burjuva karakterdedir ve gerici özünü belirli alanlarda açık biçimde sergiler... Bu nedenle kongreye getirilen öneri köylülüğün *desteğinde* tek başına proletaryanın diktatörlüğünden söz etmektedir... İsteklerinin yerine getirilmesinde köylülüğe proletarya değil, köylülük proletaryaya yardımcı olmalıdır.[165]

Açış konuşmasında, köylülüğe nasıl bir rol yüklenirse yüklensin, bu rol tartışmanın ağırlığı altında silinip gitmişti. "Bolşevik anlayışta, köylülük, yazarın yatak odası komedilerinde işin içinden çıkamadığı (ve doğal bir çözüm bulamadığı) zaman uydurduğu üçüncü adam rolünü oynar... Köylülük, proletaryanın yanı başında, Bolşeviklerin ona yüklediği özerk rolü oynayamaz." Bir konuşmacı Polonya'da köylü bir özellik taşıdığını belli belirsiz fark ediyordu –ancak yine de köylüyü devrim sahnesinden bütünüyle atmak üzere.[166]

---

164) *Protokoly Londonskii S'ezd*, s. 321.
165) *Sprawozdanie...VI zjazd*, s. 105.
166) *A.g.y.*, s. 117.

Tüm bu sözlerden çıkarılan anlam, sadece köylünün aleyhine değil, aynı zamanda orta sınıfların da aleyhine, proletaryanın rolünün vurgulanması, hatta aşırı vurgulanmasıydı. Bu çizgide SDKPİL Bolşevikleri yakından izliyor; Jogiches yine geniş ölçüde Rosa Luxemburg'dan aldığı düşüncelerle belirliyordu tutumunu. Silahlı ayaklanma konusunda daha önce konan ihtiyat payları ağırlıkla kaldırılmıştı. Bir konuşmacının koyduğu gibi: "Proletarya... ayaklanarak ve barikatlarda döğüşerek, bir sınıf diktatörlüğüne ulaşarak, kendisinin nihai antagonisti burjuvazinin iktidara gelip gücünü yaygınlaştırmasını sağlamak için iktidarın doruklarını ele geçirerek... kendi çözümünü dayatmak zorunda."[167] Bolşevik çizgi tam olarak buydu -Lenin yalnız bir yerde, 1905'de bir tek kez ve ünlü sözleriyle sürekli devrime bağlılığını ifade etmişti. "Biz... doğrudan doğruya... sosyalist devrime geçeceğiz... yarı yolda durmayacağız"; Troçki'nin Parvus'un 'desteğiyle' ortaya koyduğu bir hareket kayışındaki cesur sürekli devrim projeksiyonundan bambaşka bir yaklaşımdı ama.[168] İş örgütlenme sorununa geldiğinde, Jogiches, Rosa Luxemburg'un 1904'te açıkladığı ilkelere sadıktı.

> Bir kitle partisiyiz biz, proletaryanın rolünün bilincine varmasını geliştirmeye çalışıyoruz, ona önderlik edebiliriz ama sınıf mücadelesinde onun yerini alamayız ve kesinlikle almamamız gerekir, hiçbir anlamda... Öte yandan ve aynı ölçüde -RSDİP'in oportünist kanadının öne sürdüğü gibi- parti örgütüyle siyasal açıdan şekilsiz kitleler arasındaki ayrımın silinmesine de izin vermemeliyiz.[169]

Bu sözler, şekilsizliğin tehlikelerine karşı biçimsel bir uyarıyla hafifçe yumuşatılmış olarak, özel bir gönderme de yapmadan, açıkça Bolşeviklere yandan vurulmuş bir darbeydi. Ayrıca vahşi bir ironinin paylaşıldığı bir politikanın açıklanmasıydı. Çünkü SDKPİL li-

---

167) *A.g.y.*, s. 114.
168) L. Trotsky, "W czym sie rozniny (Losy rewolucji rosyjskiej" (Hangi Konuda Farklıyız? -Rus Devriminin Yazgısı), *Przeglad Socjaldemokratyczny*, 1908, No: 5, s. 405-418.
169) *Sprawozdanie...VI zjazd*, s. 105-106.

derlerinin pratikte tutturdukları yoldan başka bir yere varmıyordu. Jogiches, partinin devrim sırasında toplamış olduğu -ve elde tutmayı umutsuzca arzuladığı- kitle desteğine, sınıf mücadelesinde herkesi eklemleme gerekliliğine değiniyordu elbette. Ama, içlerinden bir kısmının Jogiches'in kişisel keyfi davranışlarına ve yurt dışındaki oligarşik eğilimli liderlere isyan etmenin eşiğine gelmiş olduğu dinleyicilere bu sözler aşırı derecede sinik görünmüş olsa gerektir. Kongrede bulunmayan Rosa Luxemburg yakında patlak verecek sorunun işaretlerini alamıyordu, ancak kongreyi niçin kendi görüşleri ve ana ilkelerinin zaferi olarak düşündüğünü anlamak da kolaydır.

Yalnız bir konuda, SDKPİL'de neredeyse tam bir konsensüs vardı –ulusal sorunda. Eskiden beri geliştirilmiş görüşlerin daha fazla işlenmesine gerek duyulmuyordu. Ancak, bir değerlendirme yazısında Rosa, bu konuda da SDKPİL'nin konumunun güncel ve eksiksiz bir açıklanması biçiminde, izlenen çizgiye parlak bir kuramsal cila çekmişti. "Özerklik ve Ulusal Sorun" başlıklı makalesi, kendi bakış açısının o zamana dek ve daha sonraları kaleminden çıkmış en eksiksiz ve gelişkin açıklaması, Lenin'in konuyu sonradan Rosa'ya karşı silah olarak kullandığında yararlandığı bir yazıydı. O makalenin ulusal sorun üstüne klasik metinlerden biri sayılması ve daha sonraki polemikler içinde tartışmanın en karmaşık ve ayrıntılarıyla işlenmiş biçimi olması nedeniyle sorunu ayrı olarak irdelemeyi yeğleyebiliriz (bkz. Ek).[170]

SDKPİL'nin, siyasal konular ve bilinçli tutumlar dışında, daha incelikli ama derin başka değişiklikler de geçirdiği açıktır. SDKPİL kuruluşundan beri ilk kez kitle desteği kazanma arzusuna (gerçekten de resmi varlık nedeni buydu) erişmişti. Rusya'da devrimci olanakların azalması SDKPİL'ye desteğin artması yönünde bir eğilim doğurmuştu; elde hiç sayı bulunmasa bile, parti bir daha asla izleyi-

170) "Kwestia narodowosciowa i autonomia", *Przeglad Socjaldemokratyczny*, 1908, C. VII-XII, No: 6, s. 482-515; No:7, s. 597-631; No: 8-9, s. 687-710; No: 10, s. 795-818; 1909, C. VI-IX, No: 12, s. 136-163; No: 14-15, s. 351-376. *In toto* (olduğu gibi - ç.n.) yeniden basım, Rosa Luxemburg, *Wybor pism* (Seçme Yapıtlar), C. II, s. 114-167. Lenin'in polemikleri, *Prosveshchenie*, 1913-1914, yeniden basım, *Sochineniya*, C. XX, s. 365-424.

cisiz liderlik konumuna düşme sıkıntısını yaşamadı. Bunun ötesinde, politika belirlemede ağırlık, bütün siyasal çekim merkezi, yine yurt dışına, bir ölçüde Krakow'a (Rusya işgalindeki Polonya bölgesiyle en yakın ilişki noktası), bir ölçüde de Jogiches, Rosa Luxemburg, Marchlewski ve öteki liderlerin yaşadığı Almanya'ya kaymıştı. SDKPİL'nin Rus partisi içindeki rolü, 1908 yılından Lenin'in Bolşevik komitesini Krakow'a taşıyıp RSDİP'i böldüğü 1912 yılına değin Rusların karargâhlarını kurdukları Paris'te, üçüncü bir Polonya çekim merkezi yaratmıştı.

Ancak bu durum SDKPİL'in örgütsel yapısında bir gevşemeyle sonuçlanmadı. Devrimci kabarışın ürünü olarak daha demokratik denetimlere yönelmeyen liderlik, aslında politika ve örgüt üzerindeki egemenliğini iyice katılaştırmıştı. Gizliden gizliye bile olsa (bir ölçüde) olağan bir süreçti bu; partilerin büyümesiyle el ele giden bir şeydi çünkü. Nitekim SDP içindeki gelişmeler de bu eğilimle çakışıyordu. Öte yandan, liderlerle üyelerin ilişkisinin dışında, liderlerin birbiriyle ilişkisini etkileyen bir eğilim de vardı. Bolşeviklerden farklı yanları olan SDKPİL, devrim öncesi, belirli amaçlar için işbirliğine giren, diğer konularda her biri kendi bildiğini yapan, parlak bireylerin oluşturduğu gevşek bir birlik, daha önce tanımladığımız gibi bir arkadaş grubuydu. Ama Jogiches Varşova'dan dönüşünden itibaren partideki egemenliğini Lenin'inkine yakın derecede sıkılaştırmıştı. SDKPİL'nin 1907-1914 arasındaki tarihi, lideri Leo Jogiches'i anlamadan anlaşılmaz.

Konuşmalarındaki dümdüz tatsız ton ve biçimsel bir akıl yürütme tarzı kullanması, görünüşle gerçekliği karıştıracak kadar aldatmamalı bizi. Jogiches ancak sınırlı bir muhalefete katlanabilen, aşırı derecede sert ve hoşgörüsüz bir liderdi; rakipleriyle uğraşma yöntemleri, Lenin'inkinden daha az polemik unsurlar taşısa bile, en az onunkiler kadar etkiliydi. Onunla anlaşmazlığa düşenler için geri çekilmek daha kolay bir yoldu; nitekim 1908 ve 1911 arasında SDKPİL Merkez Komitesi'nin (Polonya'yla ilgili yürütme organı) kimi seçkin üyeleri sessiz sedasız yerlerinden ayrılmışlardı. Kalanlar giderek katı bir disipline sokuldular ve kibirli davranışlara katlan-

mak zorunda kaldılar –ya dayanıp seslerini kesecek, ya da gideceklerdi. 1912 sonunda Rosa Luxemburg ona çıkışıyordu: "Julek'in (Marchlewski) yanlışları olduğu halde ona doğru davranmayı biliyorsun, ama Adolf'a (Warszawski) bir hizmetçi gibi davranmakta ısrar ediyorsun. Bunun sıkıntısını çekiyor ve hak etmiyor."[171] Ayrılan örgüte karşı mücadelede sadakat ve inançla Jogiches'i destekleyen Marchlewski ve Rosa Luxemburg'un her ikisi de, daha sonraları, özellikle muhaliflerle karşı karşıya gelindiğinde siyasal formülasyonları ısrarla benimsediler. 4 Ekim 1913'te Rosa Luxemburg iğneli sözlerle şunları yazıyordu: "Daha fazla çalışamayacağım için, Julek'le (ve benimle) parti işleri hakkında *â trois* (üç kişilik) bir haftalık konferansta ısrarlıyım." Marchlewski de ciddiye alınmasını sağlamak için düzenli toplantılar isteğine katıldığını belirten bir dipnot düşmüştü.[172] Aradan sızan bu iki pırıltı, SDKPİL'nin sunduğu ve 1911'deki ayrılıkla tüm gözlemcilere son derece anlaşılmaz görünen dışsal yekparelik görüntüsünden bambaşka bir durumu göstermektedir.

Rosa Luxemburg'un o yıllarda Polonya hareketindeki konumu, entelektüel açıdan saygı duyduğu ama kişisel olarak hoşlanmadığı ve tiksindiği bir disipline olağan olmayan bir biçimde (kendisi açısından eşsiz bir durum olarak) boyun eğdiğini kanıtlamaktadır. Jogiches'in fiziksel varlığı acı veriyor, ama zorunlu karşılaşmalardan sakınmayı ya da parti görevlerini reddetmeyi asla denemiyordu. Luise Kautsky'ye çeşitli kereler 'Polonyalılarıma karşı' diye nitelediği görevlerini mutlaka yerine getirmesi gerektiği konusunda yarı alaylı sözlerle yakınmıştı, ancak Polonya hareketinde yaşamsal bir rol oynadığını da biliyordu. 1911'e kadar SDKPİL'nin kuramsal konulardaki asıl sözcüsü oydu. Polonya partisinin kuramsal dergisi *Przeglad Socjaldemokratyczny*'nin en önemli yazarı, Jogiches'in yayın politikasındaki baş danışmanıydı. Her makale elinden geçiyordu, o dönemde Jogiches'e yazdığı mektupların büyük kısmı yayın politikasına ilişkin yorumlar üzerineydi. SDKPİL'nin Rus partisinde

171) Jogiches mektupları, IML (M).
172) Jogiches mektupları, 4 Ekim 1913, IML (M).

ve daha başka yerlerdeki ünü ağırlıkla bu derginin niteliğinden geliyordu; bir kere, İkinci Enternasyonal'deki bütün sosyalist yayınların en ilginci ve uyarıcısı herhalde oydu. Konular *Neue* Zeit'teki gibi çok geniş kapsamlı olarak işleniyor, ama *Neue Zeit*'in sıkıcı, genellikle aşırı akademik atmosferine düşülmüyordu. Devrimin niteliği konusundaki Lenin-Troçki tartışması 1908 yılında kısmen *Przeglad Socjaldemokratyczny* sayfalarında yürütülmüştü.[173] Aslında her ciddi güncel sorun yer almıştı dergide (tabii her zaman, kısa sürede Rosa Luxemburg'tan ayrılığa müdahale etmelerini isteyen dıştan katkıcılar tarafından değilse de). Jogiches'le Rosa Luxemburg, kuramsal 'ağır top'un yanısıra, Polonya'da gizlice dağıtılacak daha popüler bir parti gazetesinin yayımını sürdürmek için de hiçbir çabayı esirgememişlerdi; *Czerwony Sztandar* -aralıklarla da olsa- savaşa kadar çıktı. 1910'daki yeni bir gazetenin (*Mlot*- Çekiç) peşinden, 1911'de yeni bir girişime *Wolny Glos* (Özgür Ses) ve 1914'ten önce de çeşitli kereler dört denemeye daha tanıklık edildi. Polonyalı yeteneklerin en iyileri bu daha popüler gazetelere yazıyorlardı. SDKPlL'nin gazetelerle yaptığı hizmet, gerek nitelik olarak gerekse yurt içindeki başarılı dağıtım açısından, öteki Rus ya da Polonya örgütlerine kıyasla daha iyiydi.

Rosa Luxemburg ayrıca Polonya partisinin SDP'deki özel temsilcisiydi de. Alman hareketindeki konumunun mantıksal bir sonucuydu bu; Rosa ve Marchlewski, Alman liderlerinin kişisel olarak tanıdıktan ve istenen kişiler *(persona grata)* olan biricik Polonyalılardı. Ancak bu konumdan farkında olmadan çıkar sağlama gibi bir durum da vardı; o derece ki, Polonya partisindeki bölünmenin ardından Jogiches'e şunları söylemek zorunda kalmıştı Rosa: "İrili ufaklı her parti skandalında konumumuzu baştan aşağı tehlikeye sokmadan Almanlara koşamam."[174] Yine de genelde bu emirleri bile titiz-

173) Lenin, "Przycynek do oceny rewolucji rosyskiej" (Rus devriminin değerlendirilmesi üzerine yorum), *Przeglad Socjaldemokratyczny*, 1908, No: 2, s. 102-111; *Sochineniya*, C.XV, s. 35-47; Lenin'in çevirisini Rosa Luxemburg üstlenmiş olabilir (Waclaw Konderski daha sonra bunu kendisinin yaptığını iddia etmişti).
174) Jogiches mektupları, IML (M).

likle yerine getiriyordu. Başarısının ölçüsünü veren bir gösterge, Alman yönetimine katılış hakkının görünüşe bakılırsa, Alman partisinin işlerinde giderek muhalif bir tutum takınmasına karşın daralmamasıdır.

Her şeye karşın bu çalışmalar bir derecede marjinal kalmaktaydı. Yazarak ya da Almanlarla görüşerek ayrıntıyla irdelemenin dışında, SDKPİL politikasının formüle edilmesindeki rolü devrim öncesine göre açıkça azalmıştı ve giderek azalmaktaydı. Jogiches'e mektuplarında serpiştirilmiş önerileri dikkate alınmıyordu artık –üstelik Rosa Luxemburg böyle bir durumu sonsuza değin kabullenecek biri değildi.[175] Bu yüzden, sonunda, Polonya hareketine ilgisi azaldı. Sadece ve o da görev duygusuyla, ilgisini parti muhalefetiyle tartışmalarla sınırladı; Polonya ve Alman basınındaki açık savaşta ve Enternasyonal'de Merkez Komitesi'nin tezinin savunulmasında onun keskin ve tartışmaya yer bırakmayacak kadar açıksözlü kalemi yine temel önemdeydi. Gelgelelim Polonya işleri üzerine yazdıkları 1911'den sonra ciddi oranda azaldı; 1913'te Lehçe yalnızca bir makale yayımlamıştı, ondan sonraysa hiç.

Buraya kadar geçen bölümlerde SDKPİL'deki bölünmeye sık sık gönderme yapıldı. Rosa Luxemburg doğrudan karışmamış bile olsa, Polonya sosyalizminin tarihindeki en çapraşık ve güç olaylardan birine girmeliyiz.[176] Bütünüyle dar çerçeveli bir kavga değildi bu. SDKPİL'nin gürültülü polemiklere girişen iki ayrı gruba bölünmesinin Rus hareketinde daha geniş yansımaları görüldüğü gibi, isten-

175) Kanıtlar dolaylı ama kesindir. Jogiches mektuplarının (ve Marchlewski'den Jogiches'e, Rosa Luxemburg'dan Marchlewski'ye mektupların) açığa vurduğu çeşitli konulardaki görüşlerini açıklıyordu –bazen istenmeden, bazen rica üzerine. Aynı biçimde Merkez Komitesi'nin hepsi değilse bile çoğu kararından haberli oluyordu. Ama büyük bölümü bugünlere kadar kalan Merkez Komitesi çalışmalarında Rosa'nın görüşlerine değinildiğini ya da üzerinde durulduğunu gösteren bir belirti yoktur. (*Sprawozdanie 26*, ZHP'de).

176) Her tarafın diğerini suçladığı. geçmiş olaylarla ilgili her zaman doğru yorumlar da getirmedikleri bu bölünmenin peşinden korkunç miktarda polemik malzemesiyle karşılaşılmıştır. Gelişmelerle ilgili en özgün kaynaklar, SDKPİL Archives, Varşova'da ZHP'de, yine Bonn'daki SDP Archives'de ve Amsterdam'da IISH'dedir.

meden Almanların gündemine de girdi; asıl olarak Radek olayıyla. Oysa neler olup bittiğini asla anlamamışlardı. Bölünme, Rosa Luxemburg'un önemli kişiliklerinden olduğu Polonya sosyalizminin istikrarı ve gelişmesinde büyük etkiler yaptı; yanısıra Rosa'nın SDKPİL'den hayal kırıklığına uğramasını hızlandırdı ve dolaylı bir biçimde dikkatini daha köklü olarak Enternasyonal'in ve Alman partisinin işlerine yönlendirmesine yol açtı. Ancak Jogiches'in danışmanı olduğundan (üstelik Leo onun öğütlerini dikkate almadığı için daha çok kendi kendini atamış bir durumda) olayların getirdiği polemiklere özel olarak ya da açıkça katılmaktan kendini alamazdı. Merkez Komitesi'nin üyesi olmamakla birlikte (savaştan önce alınmış istifa kararı yürürlükteydi) karargâhın muhalefete yönelik yaylım ateşlerinde adı geçmektedir.

Bölünmeye katkıda bulunan iki ayrı faktör vardı. Biri, Jogiches'in SDKPİL liderliğiydi. Aralık 1908'deki 6. kongrede belli oranda bir hoşnutsuzluk liderlere doğrudan hissettirilmişti. Üstelik açık eleştiri biçimine bürünmüş olarak. Almanya'da görüldüğü gibi parti içindeki kişisel ve toplumsal uzlaşmazlıklar ifadesini eylemler, hatta rollerden çok politika tartışmalarında bulmaya daha yatkındı. 1908 ve 1911 arasında üç önemli Polonyalı lider sırayla yürütme organından istifa ettiler: Malecki, Hanecki ve Leder.

Anlaşmazlığın çıktığı asıl siyasal sorunlar ilk başta sendikalar sorununda yoğunlaşıyordu. Devrim sendikal faaliyetleri büyük oranda kendiliğinden genişletmiş ve 1907'den sonraki hızlı üye düşüşüne karşın örgütsel bütünlük korunmuştu. Siyasal hareketlere bulaşmamaları koşuluyla, hükümetin çıkardığı yasalar sayesinde yasal sendikalar olanağı doğmuştu. SDKPİL'deki tartışma, en azından bir ölçüde bağımsız olarak ve yasal biçimde örgütlenmiş sendikaları desteklemekle, yasadışı ama sıkı sıkıya denetlenen ve ister istemez çok daha dar örgütlere bel bağlamak gibi alternatiflerde odaklanmaktaydı. Radek, Leder ve diğerleri yasal sendikalar fikrini destekliyordu (tıpkı Rus partisinde onlarınkine yandaş bir düşünce çizgisinin bulunduğu gibi). Yönetim ise bu öneriye kesinlikle karşıydı; Jogiches denetleyemediği kitle örgütlerinden pek yarar ummazken, Rosa da

Almanya'da parti denetiminden kurtulmuş sendikacıların faaliyetlerine yeterince tanık olmuş, bu yüzden Polonya'da sendikal örgütlenmenin en başından beri siyasal Sosyal-Demokrat harekete sıkı sıkıya bağımlı olması gerektiğinde ısrar etmekteydi. Jogiches'e, bağımsız sendikalara kuvvetle karşı olduğunu, böyle bir önerinin Polonya partisinde kendisine zemin bulmasına izin vermekte bir yarar görmediğini, tartışılmasını bile istemediğini yazmıştı.[177]

Başka bir uzlaşmazlık noktası PSP'yle ilişki sorunuydu. Birçok parti üyesi arasında PSP-Sol'dan yana sessiz ama giderek büyüyen bir eğilim gözlenmekteydi; devrimci fraksiyonun kovulmasından sonra iki partinin savaş konumunda kalmasının anlamını büyük ölçüde yitirdiğine inanılıyordu. PSP'ye sürekli saldırma yerine, daha sağlam biçimde Sosyal-Demokrat yörüngeye çekmeye yönelik çabalar gösterilmeliydi. Leo Jogiches ve Rosa Luxemburg bu konuda da benzer düşünüyor, kesinlikle olumsuz görüş belirtmiyorlardı. Onların gözünde farklılıkların içeriği yeni gelenlerin, yani Polonya'daki kapışmanın günlük sorunlarıyla daha yakından ilgili olanların görebildiğinden çok daha derindi.

Muhalefetin Krakow'daki coğrafi bir nüve çevresinde şekillendiği, ülke içindeki örgütlerle çok sıkı ilişkiler kurduğu gözlenebiliyordu. Gerek yasal sendikaların desteklenmesi, gerekse PSP'yle uzlaşma arzusu, bir anlamda pratik işçilerin isteğiydi. Onlar, PSP'yle günlük çatışma koşullarında yüz yüze yaşadıkları gibi, ayrım gözetmeyen polis baskınlarının etkilerini de doğrudan hissediyorlardı. Oysa parti liderliğinin uzlaşmazlığının tarihi bir yanıyla eski ve yabancı deneyimlere (İsviçre ve Almanya) uzanıyor, sağlamca yerleşilmiş kuramsal konumdan bir milim kıpırdamaya bile yanaşmıyorlardı. Ayrıca, işin içinde, Krakow-Berlin rekabetinden, pratik eylemcilerle entelektüel mültecilerin kapışmasından daha öte şeyler vardı. Mülteciler arasında muhalif görüşleri yansıtan Radek ve Leder gibi kişiler düşüncelerini ister istemez gayri resmi yollarla propaganda ediyorlardı; bu yüzden, parti basınında 1911'den once çok dikkatle ka-

177) Jogiches mektupları, 1909 (?), IML (M).

leme alınmış bir iki makale çıkması gerçek bir muhalefetin varlığının kanıt sayılamaz. 1910 yazında Jogiches, "oportünist bir ruh taşıdığı" ve basılmasının zarar vermekden başka bir işe yaramayacağı gerekçesiyle, *Czerwony Sztandar*'a gönderdiği ve kabul edilen makalesini geri çekmesi için Radek'i ikna edebilmekteydi hâlâ.

Politika konularının genel kapsamıyla tartışılması yönünde durmaksızın artan baskıları Jogiches'in otoriter tavırlarla geri çevirmesi işleri çığırından çıkardı. 1910 yılında bütün Almanya'yı ve Avusturya'yı dolaşan Hanecki, tanınmış çeşitli parti üyeleriyle daha açıksözlü bir muhalefet olasılığı üzerinde tartışmaktaydı.[178] 1903'ten beri Merkez Komitesi üyeliği yapan, Polonya ve Rusya içindeki örgütlerle en iyi bağlara sahip bu önemli parti liderinin yaptığı seyahatin kesin bir etkisi olduğu anlaşıldı. Belli belirsiz, içinden çıkılınası güç ve büyük ölçüde kişisel kızgınlıklardan ileri gelen duyguların yerini, Merkez Komitesi politikasına muhalefet etmeye yönelik örgütlü bir girişim aldı ve çok geçmeden bu organın fiili otoritesine kafa tutulmaya başlandı. Partinin birliği son zamanlarda Truziewicz'le bir tartışma sonucu sarsılmıştı; Truziewicz, Merkez Komitesi'nin PSP'ye karşı uzlaşmaz tutumunu etkisizleştirmek üzere, SDKPiL içinde bir muhalif grup ("Solidarnosc") yaratmıştı. Bu olay daha ciddi gelişmelerin habercisiydi.[179]

Polonyalıların sorunlarının en başında, SDKPiL'nin büyük oranda bulaşmış olduğu Rus partisindeki hizip manevralarının uzantıları yer alıyordu. SDKPiL gördüğümüz gibi genelde Bolşevikleri destekliyordu. Rosa Luxemburg Jogiches'e yazdığı bir mektupta Polonya partisinin Bolşevikleri tercih edişini hem taktik, hem ilkesel bir konu olarak nitelemişti (Lenin'le Bolşeviklerin, ilişkileri ara sıra bozması muhakkak olan Tatar-Moğol vahşetinin unsurlarını sergile-

178) Karl Radek, *Meine Abrechnung*, Bremen 1913, s. 57.

179) Trusiewicz (Zalewski) Polonya Sosyal-Demokrasisi'nde çoktandır çıban başıydı. Herkesten çok PSP-Sol'la uzlaşma yanlısıydı. 1909'da onun davasını ele alan parti mahkemesi o günlerin tipik bir göstergesiydi –tabii Radek olayı için de emsal. Ona karşı ortaya atılan belgelerin bir bölümü korunmuştur (*Sad partyjny nad K. Zalewskim*, ZHP). Trusiewicz 1918'de Bolşeviklere katıldıktan bir yıl sonra öldü.

meleri bunu önlemiyordu).[180] Birleşik bir partide üstünlüğün Bolşeviklere verilmesi ve Lenin'in politikasının başarı kazanması söz konusu iken, Bolşevikler Polonyalıların desteğine güvenebilirdi. Ne var ki müttefikleriyle durmadan görüşmeyi ve RSDİP içinde manevralara başvurmayı gerekli kılan bu üstünlük, 1910 yılında, Lenin'i tatmin etmemeye başlamıştı. Lenin, ya Menşevikleri ve Tasfiyeciler denenleri RSDİP'in örgütsel çerçevesini tamamen dışına atmaya, ya da Bolşevikler için bütünüyle ayrı bir örgüt kurmaya kararlıydı. Ama Lenin olarak tek başına bir hizip hareketi kalmaya niyetleniyor da denemezdi; sadece ayrılıp, rakiplerinin çamaşırlarını ortaya dökecekti. Bolşevikler RSDİP'i, diğerleri ayrılmış hizip grubunu oluşturacaklardı. Niyet o günlerde açıkça söylenmiyordu tabii, Lenin elinden geldiğince gizliyordu. Dahası, 1910 ve 1911 yıllarındaki manevralarla görüşmeler oldukça karmaşık görünmekle kalmıyor, aynı zamanda, salt geçici ve taktiksel nitelikli komiteler ve örgütler bolluğu içinde gerçekleşiyordu. Her grup böylesi örgütleri çoğaltıp parti içinde meşruiyetin kendilerinde olduğunu iddia ediyordu.

RSDİP merkez organı *Sotsial-Demokrat*'ın denetimini kapma savaşında Polonyalılar özellikle önemli rol oynadılar. Jogiches yazı komisyonunda etkindi ve görevini 1907'den sonra sürekli Paris'te yaşayıp Rus olaylarına neredeyse tamamen bulaşmış olan Warszawski'ye devretmişti. Lenin büyülemişti Warszawski'yi; SDKPİL Merkez Komitesi'ndeki tartışmalarda, Rus partisinin kurullarında onu temsil ettiğinden çok daha fazla Bolşevik yaklaşımın yanında yer almaya başlamıştı.[181] Genelde, Bolşeviklerle Polonyalıların anlaşmazlığa düştükleri havasının her yayılışında, "Berlin Troykası'nın eksikliklerini" hisseder oldu.[182] Berlin Troykası, Jogiches, Leder ve Marchlewski'ydi. Lenin'in taktikleri daha açık merkezkaç niteliğine bürünmeye yüz tuttukça, Merkez Komitesi'nin tutumu ve Warszawski'nin

180) Jogiches mektuplarından, 10 Ağustos 1909. *Protokoly soveshchaniya rasshirennoi redaktsii 'Proletaria' iiul 1909*, Moskova 1934, s. 260-263.
181) Bkz. şu derlemede o dönemki Merkez Komitesi'ne mektupları, *Pisma A. Warzskiz Paryza do* ZG *w Berlinie*, ZHP, Varşova, ayrıca bkz. Jan Sobczak, "Z dziejow udzialu..."
182) Sobczak, *a.g.y.*

mektupları 'yön değişikliği'ni protesto anlamında sertleşti. Sonunda Merkez Komitesi Eylül 1910'da Warszawski'yi geri çağırdı ve yerine 'daha sert' Leder geçti. Leder de kısa sürede aynı büyüye kapılmışa benzer. 1910 yılı içinde "yazı komisyonunda kendi inançlarına ters düşen anti-Bolşevik görüşleri dile getirmişti sık sık."[183]

Ancak iki partinin ilişkileri bununla sınırlanamaz. Rus partisi içindeki manevralar ağırlıkla oylara ve fonlara dayalı bir güç kapışmasıydı. Bolşevik politikalara verdiği destek karşılığında, Bolşevikler de SDKPİL'ye Rusya'daki silahlı baskınlarda biriktirdiklerinden ve başka kaynaklardan para yardımı yapıyorlardı.[184] 1910'un sonuna doğru, yakın destekçilerinin ve Kamenev, Zinovyev ve Rikov'la birlikte Lenin'in de çağrılısı olarak, Paris'te çeşitli toplantılarda görüyoruz Jogiches'i.[185] Menşevikler ve *Bund* delegeleri manevrayla Rus partisinin Merkez Komitesi'nden ayrıldılar; geride kalan Bolşevik destekçileri içinde Jogiches yine ön plandaydı. Ama o sırada, Lenin'in kendi Bolşevik destekçileri arasında, son ve resmi ayrılığa kalkışmaya istekli olmayan bir düşünce çizgisi belirmişti. Bunlar Bolşevik 'uzlaşmacılar' diye tanınmıştı (Lenin'in rakiplerine ya da kayıtsız destekçilerine küçümsemeyle taktığı isimlerden biri). Birliğin en azından görünüşünü korumayı amaçlayan yerleşik SDKPİL politikasıyla uyum içinde davranan Jogiches, bu grubun önde gelen kişilerinden biriydi. Ya bir ya iki Rus partisi alternatifiyle yüz yüze gelen uzlaşmacılar ve Lenin'e sadık Bolşevikler, açık bir anlaşmazlık içindeydiler. 1911 yazının sonunda, Rosa Luxemburg'un koyduğu biçimiyle, 'Rus manevraları' Lenin'le Jogiches arasında göğüs göğüse bir çarpışmaya dönüştü.

Jogiches kuvvetini iki ana kaynaktan alıyordu. İlki, gelişen uzlaşmacı grubun dile getirdiği Polonya bakış açısına destekti. Uzlaşma-

183) ZHP, Fund 179, No: 623.

184) Bkz. *Protokoly soveshchaniya...1909*, s. 126. Bunlar *Proletarii* yazı kurulunun evraklarıdır. Lenin'in grubu resmi organ *Sotsial-Demokrat*'ın denetimini ele geçirene kadar bir süreliğine Bolşeviklerin gazetesi olarak çıkmıştı. *Proletarii* yazı kurulu az çok grubun örgütsel merkezi işlevini görüyordu. Polonyalılara ve öteki müttefiklere yardım konusu bu toplantılarda düzenli olarak tartışılırdı.

185) L. Schapiro, *The CPSU*, s. 120.

cı grup, Menşeviklerin ağır bastığı Merkez Komitesi'nin gücünü kırmak düşüncesiyle Lenin'in kurulmasına yardımcı olduğu örgütleri denetliyorlardı. Oysa bu kurullar (Örgütlenme Komisyonu ve Teknik Komisyon) uzlaşmacıların gücünün daha ağır bastığı organlara dönüşmüşlerdi. Jogiches'in Lenin'e karşı harekete geçirdiği öteki dayanağı Almanlarla olan bağıydı. O günlerde Rus partisi açısından çok büyük önemi vardı bunun. Genç bir Sosyal-Demokrat sempatizanın RSDİP'e bıraktığı büyük bir para tutarı ('Schmidt mirası' diye bilinir) üç kişinin emanetine devredilmişti: Kautsky, Mehring, Clara Zetkin. Bu arada Bolşeviklerle Menşevikler anlaşmaya çalışıyordu. Emanetçilerle kolayca ilişki kurabilme ve onları ikna etme yeteneği Rusların güç mücadelesinde yaşamsal bir silah haline gelmişti. 1911'de Jogiches, kendisine karşı hâlâ kayıtsız dursa ve doğal ki Kautsky'le tartışmayı kafasına takmış da olsa, Clara Zetkin'le çok yakın kişisel dostluğu bulunan, Mehring'i de tanıyan Rosa Luxemburg'a güvenebilirdi. Bununla beraber, üç emanetçi (bela getirecek paranın gönülsüz bekçileri), bütün Rus çevrelerinin kendi çıkarlarını düşünürek yaydıkları dedikodulardan kurtulınalarını sağlayacak birinin öğüdünü almaktan çok hoşnut kalırlardı. Jogiches güçlü bir durumdaydı. Çıkması an meselesi olan kavgayı iki taraf da sabırsızlıkla bekliyordu.[186]

Kötü şansla yetersiz generallik birleşince, kavgayı kaybeden Jogiches oldu. Rus hareketindeki en önemli destekçileri, bütün partiyi kapsayacak bir konferans hazırlıkları için Rusya'ya gider gitmez

186) Jogiches'in konumunun en iyi görülebileceği yer Kautsky'ye mektuplardan alınmış şu pasajdır: "Lenin'in, Dan'a ve onların eğilimlerine yönelttiği suçlamalar ne kadar doğru olabilirse olsun... öteki gruplar, *Vpered* ve *Pravda*'yla (Troçki) ilgili yargıları hiç de objektif değil. Anarşistler ve 'tasfiyeciler' dediği bu gruplar yasal partinin temel olduğunu tamamen kabul ediyorlar... Bu unsurlarla işbirliği... sadece olanaklı değil, temel önemde de...(Lenin) partideki kaostan parayı kendi hizbine aktarmak ve herhangi bir plenum toplantısından önce bütün olarak partiye ölümcül bir darbe indirmek üzere yararlanmak istiyor" (30 Haziran 1911). "Lenin'in para konusunda kesin karar verilmesi isteğine hemen ve olumsuz bir yanıt vermek bence temel önem taşıyor, çünkü Lenin, temsilcilerini komisyondan çıkarıp dağıtmak niyetindeydi" (10 Temmuz 1911). Fund G4 *(Russenfond)*, IISH. RSDİP'de o sıralarda parayla güç arasındaki ilişki son cümleden netlikle çıkarılabilir.

tutuklandılar –Nogin ve Lindov Nisan 1911'de, Rikov aynı yılın Ağustos'unda.[187] Rus polisi o günlerde dağılmadan yana olan Bolşevikleri desteklemekten çıkar ummaktaydı. Birleşik ve dolayısıyla daha tehlikeli bir Sosyal-Demokrasi'nin ortaya çıkmasını önlemek amacıyla Okhrana yetkilileri uzlaşmacıları tutuklama talimatları verdiler.[188]

Destekçilerinin sayısı bu şekilde azalınca, Jogiches'in elinde tuttuğu örgütlerin hayatta kalma şansı olamazdı. Ekim 1911'de Jogiches kartlarını açtı. Teknik Komisyon *Sotsial-Demokrat*'ın çıkarılması için daha fazla fon ayırmayı reddedince Bolşevikler ödünç para almak durumunda kaldılar. Lenin hem Örgütlenme hem de Teknik Komisyonun ortadan kaldırılmasında kararlıydı. Kasım'da kendi üyelerini geri çağırdı ve beraberlerinde nakit kıymetleri de alarak iki örgütten de çıkardı. Jogiches'in bütün yapabileceği Lenin'i açık açık suçlamak olabilirdi, o da bunu yaptı. Ancak, Lenin'in karşı çıkılabilir ama başarılı bölücü taktiklerinin öcünü alma yollarından sadece birisiydi literatüre başvurmak.

Rosa Luxemburg'un bu olaydaki konumunu doğru düzgün belirleyebilmek güçtür. Rosa'nın Luise Kautsky'ye yazdığı bir mektupta itiraf ettiği gibi, "Leo'nun günlük telgraf ve mektuplarla boğazına dek gömüldüğü Paris'teki Rus savaş alanında meydana gelen gelişmeler hakkında fazla şey bilmiyorduk."[189] Kavgacı Ruslarla nasıl uğraşılacağına ilişkin önerileri kendini yansıtıyordu: Her koşulda kişilikleri bulaştırmadan, sadece yurt dışındaki ıslah olmaz "dövüş horozlarının değil, Rusya'daki parti üyelerinin de katılacağı, bir konferans" toplanması. Ancak bir ayrıntının gözardı edilmesi herhalde bir parça sahteydi. Para konusunda Clara Zetkin ve Kautsky'ye Jogiches adına başvurdu, ama ısrarlı olduğu, çok açık biçimde yanlı davrandığı da söylenemezdi. Yalnız, Martov Bolşeviklerin mali sahtekârlığını açığa çıkaran bir kitapçık yayımladığında, Alman dinleyicileri

187) Rikov, Bolşevik hizbi üyesi kılığına girmiş bir polis ajanınca suçlanmıştı.
188) Bkz. M.A. Tsyavolvskii (ed.), *Bolsheviki Dokumenty po istorii bolshevizma... byvsh moskavskago okhrannogo otdeleniya...*, Moskova 1918, s. 48ff.
189) *Letters to Karl and Luise Kautsky*, s. 160.

etkilemek üzere öfkeli protesto korosuna o da katıldı; Kautsky de onu taklit etti.[190] Menşeviklere göre, Rosa Luxemburg basitçe Lenin'in Almanya'daki en aktif yandaşıydı ve her şeye karşın saf Clara Zetkin'i de kuyruğuna takmıştı. Akselrod'la Troçki gelip, para konusunda lehte bir karar çıkartmak üzere Kautsky'ye yaltaklanmak amacıyla Jena'da Eylül 1911'de toplanan SDP kongresinin sahne gerisine kaydılar. Haase'den de ricada bulunuldu; asıl sıkıntı, "Zetkin ve Luxemburg'a yakın delege bulamamaları"ydı.[191] Lenin'le Jogiches arasındaki ilişkilerin zaten kopmuş durumda olduğu Şubat 1912'de bile, Rosa Luxemburg Lenin'in elçisi Polotayev'den Kautsky'ye verilmek üzere bir tavsiye alıyordu.[192] En önemlisi, Rosa Jogiches'den parayı en azından iki kere şantaj niyetine kullanmamasını istemişti; ilki emanetçilere ilişkin olarak, ikincisi Jogiches'in başkanlığındaki Teknik Komisyon Lenin'e *Sotsial-Demokrat*'ı yayımlaması için fon ayırmadığında. Ancak uyarılarını soğuk ve cansız cümlelerle ifade ediyor, kulak verileceğini umuyordu.[193] Göreceğimiz gibi, Paris'teki kapışmadan sonra, Lenin 1912'de ona açıkça ve özellikle saldırdığında bile, Jogiches'in Lenin'i sınır tanımaz biçimde suçlamasına onay vermeye hazır değildi.

Bu olaylar, 1910'dan beri zaten bölünmenin eşiğinde duran Polonya partisinde etkisini gösterdi. Jogiches asıl olarak SDKPİL'nin yerleşik politikası çerçevesinde hareket etse bile, Polonyalı liderlerin çoğu Jogiches'in müdahalesinin özel amaçlar ve ihtirasların peşinde daha çok kişisel bir yön taşıdığını hissediyorlardı. SDKPİL'nin Rus partisinin komisyondan çıkarılması Jogiches'den zaten rahatsızlık duyan liderlere işe yarayacak malzemeyi sağlamaktı. SDKPİL'nin Berlin seksiyonu Merkez Komitesi'ne yazdığı etkili bir protesto mek-

190) I. Martov, *Spasiteli ili uprazodniteli* (Kurtarıcılar ya da Kurbanlar), Paris 1911. *Letters to Karl and Luise Kautsky*, s. 161. Ayrıca bkz. Kautsky'nin emanet görevine ilişkin özel belgeler derlemesi *(Russenfond)*, IISH, Amsterdam –şu anda yayımına ara verilmiştir (belki gelecek on yıl içinde basılır!)

191) *Pisma P.B. Akselroda i I.O. Martova*, Berlin 1924, s. 217.

192) *Russenfond*, IISH. Ayrıca bkz. N. Poletaev, *Vospominaniya o VJ. Lenine*, Moskova 1956, C. I, s. 272; O. Pyatniskii, *Zapiski bolshevika*, s. 153.

193) Jogiches mektupları. Ekim 1911 başı, IML (M).

tubunda, Merkez Komitesi'nin partiyi bu gelişmelerden bilgilendirmemesini "tamamen görmezlikten geldiği"nden söz ediyordu.[194] Yine de bu belgeyi eksiksiz bir ihmalkârlık kanıtı saymamalıyız; çünkü asıl olarak saldırı silahı diye düşünülmüştü.

Partideki muhalefet Lenin tarzında bir ayrılığı zorlama niyetinde değildi. Hanecki ve arkadaşları, özellikle Varşova ve Lodz'daki yerel örgütlerle sıkı ilişkileri olduğundan, destekçilerini yetkili konumlara getirebiliyorlardı. Ancak iki muhalif temsilci Merkez Komitesi'yle görüşmek üzere Berlin'e geldiğinde, hemen parti mahkemesi önüne çıkarıldılar.[195] Bunun üzerine 1911 sonbaharında iki yerel örgüt, bilhassa Varşova örgütü, Berlin'deki liderliğe açıkça meydan okudu, Aralık ayında başkentte yapılacak bir muhalif konferans düzenledi. Kamuoyuna açık hararetli yazışmaların ardından Merkez Komitesi iki yerel örgütün de dağıtıldığını açıkladı. Söz konusu örgütler ise dağıtılış kararını tanımadıkları gibi, Merkez Komitesi'nden bağımsız olarak varlıklarını sürdürme niyetlerini ilan ettiler. Merkez Komitesi, karşılık olarak, Enternasyonal Bürosu'na ve Alman partisiyle öteki partilere, partide tabanı bulunmayan bir muhalif örgütün varlığı doğrultusunda bir bildiri dağıttı. Ayrılık artık resmi ve açıktı. İki büyük kentteki örgütler bölünmüş, başka yerdeyse ikiye ayrılmıştı: Biri Berlin'deki Merkez Komitesi'ne bağlılığını sürdüren *(zarzadowcy)*, diğeri 'ayrılıkçılara' *(roslamowcy)* destekleyen, ya da SDKPİL Muhalefet *(opozycja)* diye tanınan grup. 1914 başlarında Muhalefet Krakow'da kendine Ulusal Komite *(Zarzad Krajowy)* diye bilinen bir yürütme komitesi seçerken, Berlin'deki yürütme organının adı hâlâ eskisi gibiydi *(Zarzad Glowny)*.

Merkez Komitesi'ne sadık kalanlar, asıl SDKP'yi kuran (ve 1900'den önce kendi elleriyle büyüten) çekirdeğin etrafında toplanmışlardı. Dört eski tüfek yine birlikteydi --Jogiches, Rosa Luxem-

194) *List sekcji berlinskiej SDKPİL do ZG*, 22 Temmuz 1910, ZHP, Varşova.
195) Bkz. Leder'in Henke'ye mektubu, 17 Ocak 1913. Daha sonra Lehçe olarak SDKPİL Merkez Komitesi'ne açık mektup diye yayımlandı bu. Kopyalar için SDP Arşivlerinde Henke belgeleri, Bonn (Almanca) ve basılı kitapçık olarak ZHP, Varşova (Lehçe).

burg, Marchlewski ve Warszawski. Eski bağlılığı anmazsak bunun nedenini söylemek çok güçtür; Marchlewski ve Jogiches birbirlerine hep mesafeli yaklaşıyorlarsa da kişisel olarak geçinemiyorlardı. Warszawski Paris'te Bolşeviklerin yörüngesine girmiş, o nedenle geri çağrılmıştı; Jogiches saygısız davranıyordu ona. Üstelik aslına bakılırsa Warszawski'nin de muhalefet hakkında Jogiches kadar güçlü duygular beslediği söylenemezdi. Ancak, diğerleri gibi, kurulmasına yardım ettiği partiyi gerçekten seviyordu. Nitekim savaş sırasında yeniden birlik sağlanırken ilk kendisi önayak olacaktı. Warszawski, sadece bölünmüş Sosyal-Demokrasi'de değil, PSP-Sol'da da işçi sınıfının birliğinin pratik olarak gerçekleştirilmesi düşüncesini ötekilerden daha fazla savunuyordu.

Merkez Komitesi'ne destek sözü verenlerin biri Feliks Dzierjinski'ydi. Ancak bu fanatik kişiliğin ve sadık örgütçünün tutuklanmasından sonradır ki, Ulusal Komite rahat nefes alabildi. Dzierjinski'nin bağlılığı ayrıca şaşırtıcıydı, çünkü potansiyel devrimcilerle destekçilerini çok keskin gözlerle seçen Lenin 1906'dan beri tanıdığı Dzierjinski'ye fazlasıyla yumuşak davranıp, yanına çekmeye çalışmaktaydı (gerçekten de 1917'de tam bir destek alacaktı). Kesin ayrılıktan sonra birkaç ay ortalarda dolaşan Dzierjinski, Polonya sorununda Merkez Komitesi'ni desteklerken, Krakow'da da Rusya'daki bölücü taktiklerinde Lenin'e aynı sağlamlıkla arka çıkıyor, böylece tuhaf bir şizofrenik rol oynuyordu.[196]

196) Bolşevik tarihinin birçok Batılı tarihçisi Lenin'in manevralarından öylesine büyülenmişlerdir ki, 1914 öncesi RSDİP yörüngesi içindeki her hizip ayrılığında onun parmağını görürler (örn. Leonard Schapiro, *The Communist Party of the Soviet Union*, s. 106, 123-124 ve özellikle s. 129: "(Lenin) kısa süre sonra Polonya Sosyal-Demokrat partisinde bir ayrılığın başını çekti. Bununla tasarladığı, iki lider Tyszka ve Rosa Luxemburg'u kendi partilerinde yalnız bırakmaktı.") Dzierjinski'nin o dönemdeki tutum ve rolünün yakından incelenmesi, Polonya'daki ayrılıktan ilerisi için ne tür yararlar umarsa umsun, Lenin'in kesinlikle bu işte parmağının olmadığını gösterir. Dzierjinski Rus işlerinde Polonyalılar arasında Lenin'in en yakın destekçisiydi. "MO'nın (*Sotsial-Demokrat*, partinin merkez organı) politikasına gelince, olayları bildiğim kadarıyla aynı görüşteyim -yalnız bir adım daha ileri gidip Lenin'in politikalarıyla tam dayanışmamı ifade etmek istiyorum" (Dzierjinski'den Jogiches'e, 13-14 Şubat 1911, ZHP, 25/4, No: 593,

Hanecki, Unszlicht, Malecki ve Ettinger, ayrıca Stein kardeşler gibi bir alay yeni genç ve elbette Radek, eski liderlere cephe almışlardı. Muhalefeletin tartışmasız lideri Hanecki'ydi. Bu kamplaşmaya ilişkin ne geçmiş tarihleri, ne de gelecekteki kariyerleri doyurucu bir genel açıklama sağlayabiliyor. Hanecki, salt Bolşevik olmakla kalmamış, Lenin'in *gizli* ajanlığını da yapmıştı; 1917'ye gelindiğinde, Polonya hareketiyle pratik bağlarını koparmış, Stockholm'de Lenin'in Almanya'yı son derece gizli görüşmelerine para ve destek sağlıyordu. Lenin'in yakın arkadaşlarından bir kısmı Hanecki'nin rolüne kuşkuyla bakarken, gösterişli ve hiç çıkarmadığı yakalarıyla güleryüzlü görüntüsüne aldırmıyorlar, ama Lenin cesurca hep onu savunuyordu. Unszcliht de devrimden sonra Bolşeviklere katılıp, bir süre Dzierjinski'nin Çeka'da (Sovyet güvenlik polisi) yardımcılığını yaptıktan sonra Bolşevik bir diplomat ve görevli olarak hizmet verdi. Dzierjinski ve Marchlewski de 1917'de ve 1918'de Bolşeviklere katıldıkları halde, Polonya muhalefetiyle Bolşevikler arasında fazla bir bağ kurmak yine de yanlış olur. Birkaç lider, Troçki'nin Rus partisinde 1914'ten önce takındığına benzer tarafsız ya da arabulucu konumlar

---

K1). Aynı biçimde 1911 ilkbaharı ve yazında Lenin'in *golosowcy'ye* (Menşevik gazete *Golos sotsial-demokrata*'nın yandaşları) karşı manevralarının hemen hepsini onaylamıştı. Dzierjinski her *zaman* ya tam sevebildiğini ya da tamamen nefret edebildiğini, parçalı davranamadığını içtenlikle kabul ediyordu. Kalbi "tamamen Bolşevik"ti (ZHP 25/5, No: 685, K1). Ayrıca bkz. Z. Dzerzhinskaya, *V gody velikikh boev,* Moskova 1964, s. 160-168 (Dzierjinski'nin dul karısının anıları). Rus olaylarındaki politikasını arkadaşlarına açıklamadığı için Jogiches'e sert bir dille çıkışıyordu; Lenin çok önceleri "(RSDİP'te) birlik (yaratma) çabaları konusunda atışmış ve engelle karşılaşmaclan politikasını uygulamış olsa gerekti" (ZHP, 25/6, No: 754, K. 1-2). Ama Dzierjinski, Lenin'e yakın bağlılığına ve kalben (istememesine) karşın öteki Polonyalılar gibi son ayrılıkta çizgiyi çekti. Bolşeviklerin kendilerine resmi Rus partisi dedikleri Ocak 1912'deki Prag konferansının toplanma çağrısında, Bolşevik 'Rus örgütlenme komisyonu'nun hareketini onaylamadı. "Bu yolla parti yedi parçaya bölünür ve fiili birlik sona erer. Durum son derece karmaşık ve biz (Dzierjinski ve Jogiches) burada oturup bir çıkış yolu bulmak zorundayız" (ZHP, 25/5, M679, K1 ve 25/6, M789). Konferanstan sonra Dzierjinski ilke olarak Bolşevikleri desteklerken, Polonya konularında da Merkez Komitesi'nin tavrını destekledi. Geri kalan özgürlük aylarında *Roslamowcy*'yi uzlaşmaz bir dille mahkûm etti. O sırada Lenin resmi Polonya listelerine girmişti, Dzierjinski yakalandı ve böylece, Polonya ve Rus olaylarının artık ayrılamayacağı bir zamanda Lenin'e açık muhalefet yürütmekten kurtuldu.

üstlendiler. En önemlileri, o dönemde Viyana'da çalışan Leder'di. Hoşgörüsüzlüğü ve özellikle Radek davasına yaklaşımı nedeniyle Merkez Komitesi'ne ağır suçlamalar yönelten Leder, yine de ayrılığa sıcak bakmıyor, iki tarafı da desteklemiyordu. SDKPİL'deki ayrılığın sosyalist dünyanın diğer çevrelerinde kavranamaması şaşırtıcı değildi. Polemikler ve suçlamalar (Okhrana casuslarını barındırmak ve kol kanat germek de dahildi bunlara) sonraki yıllarda her dile yayıldı, ama konuları daha da karıştırmaktan başka işe yaramadı.[197]

Polonya içindeki gelişmeler ilginç ve az biliniyor olsalar da burada bizi ilgilendirmiyor. Rosa Luxemburg'un hiç ilgisi yoktu, onun Polonya hareketindeki çalışmaları mülteci boyutuyla sınırlıydı. Jogiches'in taktiklerini o da beğenmiyordu, ama, Warszawski gibi, ilk siyasal yuvası olan SDKPİL'ye derin sadakat duygularıyla bağlıydı. Bu yüzden 1911'den itibaren pek sempati duymadığı bir politikayı uygulamaya koymak gibi -kendisi açısından- alışılmadık bir konumda hareket etti. Ayrılık konusunda Merkez Komitesi'nin açıklamalarının pek çoğunun, sosyalist Enternasyonal Bürosu'na ve Alman partisine gönderilen bildirilerin taslağını kendisi yazdı.[198] Alman yönetimiyle bağlantı kurmak her zaman kolay bir iş değildi. Jogiches kendi bildiğini okumuş olsaydı, Alman yöneliminde daha ikinci gün yeni bir skandal patlak verirdi (bu da, Rosa'nın iyi bildiği gibi, Almanların nefretini toplardı hemen.)[199] Basılı polemikler para gerektiriyordu ve Bolşeviklerin desteği kısıldığı için özellikle kıtlaşan para aidatların büyük bölümünü emiyordu artık. Dolayısıyla Almanya'yla ilgili konularda sözle muhalefet ettiği SDP yönetiminden para sızdırmak gibi hiç de hoş olmayan bir görev düşmekteydi Rosa'ya. Yine de umduğundan daha az koparsa bile bunu başardı. Jogiches

197) Merkez Komitesi, ismini anmasa da, ajan provakatör rolünü Unszlicht'e biçmişti. Anlayabildiğim kadarıyla, bu suçlamada gerçeklikten iz yoktur. *Roslaniowcy* örgütünün ikinci dereceden üyeleri arasında kimi casuslar vardı, ama bu durum zamanın bütün gizli gruplarında yaygındı.

198) Örn. bkz. "Do ogolu partii", *Pismo ulotne ZG SDKPiL*, Haziran 1912, ZHP; ayrıca *Czerwony Sztandar*, Temmuz 1912, No: 188, s. 4-6. Ne yazık ki Jogiches'e mektuplarında ayrılığa pek değinmez; ama kuşkusuz görüş alışverişinde bulunmuşlardı. Yine de Rosa'nın genel çizgisi oldukça nettir.

199) Bkz. Jogiches mektupları, 1912 sonu (?), IML (M).

bir miktar hibeyi hakaret dolu sözler iliştirerek Almanlara geri göndermek istediğinde, ancak Rosa'nın böyle bir jestin yararsızlığını kanıtlamasıyla vazgeçmişti.[200] Rosa, Radek olayına da ister istemez boğazına kadar batmıştı. Ama vicdanı rahatsız değildi, çünkü Radek'ten zaten hoşlanmazdı (buna karşın Jogiches'in acımasız hareketlerine tam onay vermedi). Jogiches Almanya'da atış menzili içinde kalmış ve SDP'deki konumu sallantılı talihsiz Radek'i ibret olsun diye cezalandırmayı kararlaştırmıştı. Radek'in keskin ve canlı bir kalemi vardı, onun silinmesi Merkez Komitesi'nin en etkileyici eleştirmenlerinden birinin susturulmasıydı. Anılarda kalmış eski bir skandal (daha doğrusu skandallar dizisi) tekrar gündeme getirildi ve Aralık 1911'de hırsızlık suçlamalarına bakan bir komisyonun önüne ilk kanıtlar getirildi; Jogiches, Rosa Luxemburg ve Marchlewski, ilk kez Rosa'nın Almanya'daki PSP'li eski bir muhalifi Hacker'le düşman bir gazetede (SDKPİL liderliğine anti-semitik saldırıların bir parçasını oluşturan *Mysl Niepodlegla)* yazan Niemojewski tarafından ortaya atılan suçlamalara karşı, Eylül 1910'da kızgınlıkla savunmuşlardı Radek'i.[201] Komisyon ağır davrandı ve Jogiches'in acele ettirme çabalarıyla karşılaştı –sonunda 30 Temmuz 1912'de Jogiches'in protestolarına karşın dağıldı. Sonraki adım, yoğun çalışan parti mahkemesiydi. Parti mahkemesi 12 Ağustos tarihli toplantısında fazla merasime gerek duymadan Radek'in kovulması hükmünü verdi. Karar, Rosa Luxemburg'un değil de, mahkemeyi toplayanlardan biri olan Marchlewski'nin imzasını taşıyan bir belgeyle 24 Ağustos'ta Alınan yönetimine de resmen bildirildi.[202] Böylece Polonya Merkez Komitesi Radek'in asıl ismini kullanmış ve sahte ismini ele vermiş oluyor-

200) *A.g.y.*

201) Karl Radek, *Meine Abrechnung*, s. 57. Rosa Luxemburg'un makaleleri için bkz. *Blot*, 1, 8,15,29 Ekim 1910.

202) "Tanrı yardımcısı olsun, ne yaptığını bilmiyor," diye yazıyordu Radek. Çeşitli hırsızlıklarla suçlanmaktaydı: 1) Bir parti gazetesinin kütüphanesine ait kitaplar (Hanecki'nin saldırı konusu), 2) Bir yoldaşa ait bir ceket (ve kimi giysiler). Alman parti mitolojisinin geleneksel bir parçası oldu bu (bkz. Ruth Fischer, *Stalin and German Communism*, s. 201-202), 3) Para. Israrla reddettiği en ciddi suçlama; oysa kitapları ve elbiseleri daha sonra kabul etmişti. Özellikle Radek'in ileride Rus partisindeki önder konumunu ve Alman sol kanadının yaptıklarındaki etkisini düşünürsek, daha fazla incelenmeyi hak eden bir olay.

du; Radek'e bakılırsa 1912'de ayrılıp Bremen'e gidişinin nedeni başkentteki polis tehlikesiydi.

Rosa resmi işlemlere baştan sona karşı çıkmıştı. "Radek'in potansiyel bir muhalefet merkezi sayılmasını çok abartılı buluyorum ve sizin (parti mahkemesinin) planınıza karşıyım."[203] Jogiches umursamadı bile. Beklendiği gibi, yönetime kuvvetle karşı çıkan Leder'in ve ayrılıkçıların tümünün açık desteğine sahipti Radek. Polonyalıların Radek'e desteği arttıkça, Jogiches de Alman partisinden Radek'e karşı benzer hareketlere girişilmesi için her zamankinden daha kuvvetle bastırmaktaydı. SDP yönetimine Radek'in kovulması için baskı yapması gereken kişi de Rosa'ydı. Almanya'daki koşullar Rosa'nın lehineydi, orada, SDP yönetimine muhalif olan Bremen radikal parti örgütünün desteğini almasına yardımcı olmuştu. Onların destek vermesi üzerine Rosa Luxemburg'un kuzeydeki eski dostları Henke ve Knief'le, ayrıca Pannekoek'le arası açıldı. Bir kertede neredeyse şizofrenik bir konumu vardı (Polonyalıların baskısı nedeniyle, giderek, Almanların aslında onaylayamayacağı tutumuna yaklaşıyordu). 1913'de Jena'da yapılan ve Radek'in partiden resmen kovulduğu Alman kongresinde, hemen kovulma önleminin aleyhine oy kullanmıştı, çünkü Alman partisindeki bütün uyumsuzlar açısından tehlikeli bir emsal oluşturacaktı. Aynı zamanda Polonyalıların kararı yürürlükte kalacak, saygı gösterilecekti. Rosa ve Marchlewski, isterlerse eğer, parti mahkemesinde Radek'e karşı Polonyalılara sundukları kanıtları hiç değilse yeniden değerlendirmeleri için Alman partisine öneride bulunmayı kabul ettirebilmek için çetin bir kavgaya tutuştular Jogiches'le. Ama bu asla gerçekleşmedi.[204]

Rosa Luxemburg'un Almanya'da Radek'in aleyhine yürüttüğü kampanyanın bir bölümü, Radek'in önemsiz desteğe sahip bir yabancı olduğunu göstermekti. "Onu, Ruslar içinde Plehanov ve Akselrod gibi önemsiz ve geçmişte kalmış kişilikler destekliyor yalnızca, sadece eski Rus partisinin kalıntıları," diye yazıyordu *Vorwärts*'e,

203) Jogiches mektupları, 1912 (?), IML (M).
204) Jogiches mektupları, Kasım 1913, IML (M).

bir mektubunda, ki 'SDKPİL'nin en tanınmış temsilcisi'nin açıklaması olarak ikinci girişimde ve gönülsüzcü basıldı.[205]

Ne var ki o sırada beklenmedik bir çevreden güçlü bir destekle karşılaştı Radek. Rosa Luxemburg'u yanıtlayan kişi, aşağılanarak harabe diye nitelenenlerden biri olmaması bir yana, Lenin'in ta kendisiydi. Lenin *Vorwärts*'e azarlayıcı bir mektup yazdı; başlığı "Martov'un ayak izindeki Rosa Luxemburg ve Polonya 'Merkez Komitesi'" idi.

Mektubu basılmadı ve *Vorwärts* arşivlerinde toplanmaya bırakıldı.[206] Lenin, Radek'in faziletlerine ilişkin çok açık bir coşku göstermese de, Merkez Komitesi'nin hareketini Martov'un açık 'teşhirleri'ndeki sinsi öç alma tarzına benzetiyordu. SDKPİL'nin Menşeviklerden daha iyi olmadığı düşüncesi yönünde durmaksızın iddialarda bulunulmuştu; ikisi de içi boş güllelerdi, devrimci özleri yoktu, hatta izleyicileri bile yoktu. Bu dramatik satırlar elbette SDP liderlerini hedef almaktaydı. O andan itibaren Lenin, Radek'in Polonya sosyalizminin dışındaki en güçlü destekçisi ve Merkez Komitesi'nin en azılı düşmanı oldu.

Lenin'in Polonyalıların bölünmesinden ne ölçüde sorumlu olduğu, eldeki kaynaklarla ancak kısmen çözülebilecek, merak konusu olan bir sorundur. Polonya partisindeki bölünme hiç değilse kısmen Rus partisinin dağılışıyla bağlantılıydı. Jogiches'i ve onun uzlaşmacı destekçilerini manevrayla saf dışı bıraktıktan sonra Lenin, düşman topraklarında taarruza geçmişti –Jogiches'in polemiklerini yanıtsız bırakacak biri değildi. 1912 yazında karargâhını Krakow'a taşıdı. Karısının alaylı bir dille anlattığı gibi, "Vladimir İlyiç orada Polonya Sosyal Demokratlarıyla daha sıkı kontak kurma ve onların ulusal sorundaki bakış açılarını inceleme fırsatına sahipti."[207] Krakow'a taşınmayı uzun süre önce Dzierjinski önermişti, ama bu düşünceyi se-

205) *Vorwärts*, 14 Eylül 1912.
206) Çeviri ve koşulların eksiksiz bir tartışılması için bkz. J.P. Nettl, "An unpublished Lenin article from September 1912", *International Review of Social History*, C. I (1964), Kısım 3, s. 470-482.
207) Nadezhda Krupskaya, *Memories of Lenin*, s. 175.

vinçle karşılayanlar artık *ayrılıkçılardı.*[208] "Varşova Komitesi (muhalefetin) Polonya partisinin RSDİP'in parti içi işlerinde daha belirli bir tutum takınmasını istediği için, Vladimir İlyiç Varşova komitesinin yanını tutuyordu... Partideki oldukça şiddetlenmiş olan genel mücadelenin önemli bir kesitine... seyirci kalamazdı."[209]

Lenin'in RSDİP dışında isyancılara verebileceği en açık yardım uluslararası düzlemdeydi. Rosa gibi Lenin de Sosyalist Enternasyonal Bürosu'nun bir üyesiydi. RSDİP temsilcilerinden biri olarak (öbürü Plehanov'du) Merkez Komitesi'nin açıklamasına yanıt vermişti. Rosa Luxemburg'da 8 Temmuz 1912'de şunları yazıyordu:

> Varşova'da bir hizip grubu kuruldu... örgütlenmiş dar bir grup partinin (Polonya) tüzüğünü, disiplinini ve birliğini ağır ölçüde çiğneyen hareketlere girdiler ve biz ikisine karşı parti hukukunun kurallarına bağlı kalmayacağız. Siyasal düşünce farklılıklarının değil, birkaç bireyin ve... ajan provokatörün disiplinsizlik ve örgütsüzlüğünün meyvası. Gerek Polonya Sosyal-Demokrasisi'nden, gerekse eskiden özerk üyesi olduğu RSDİP'den resmen atılmış bulunuyorlar.[210]

Lenin'in yanıtı 31 Ağustos tarihliydi. SDKPİL Merkez Komitesi'nin ayrılmayla ilgili yorumunu tümden reddediyordu.

> 1) Merkez Komitesi'nin kimin RSDİP'e ait olup, kimin olmadığına karar verme, bildirimde bulunma hakkı yok. (Polonya) Merkez Komitesi'nin bizim partimizle bağı bulunmadığı gibi, Merkez Komitesi'ni benim temsil ettiğim partimizden de değildir.
>
> 2) Ayrılık, Hanecki 1910'da Polonya Merkez Komitesi'nden dışlandığından beri zaten vardı.[211]

---

208) *A.g.y.*, s. 176.
209) *A.g.y.*, s. 179. Burada, başka insanların bulanık sularında böylesine balık avlayacak kadar kötü bir vicdanın izlerini saptamaya cesaret edebilir miyiz?
210) Merkez Komitesi'nden Enternasyonal Bürosu'na, 8 Temmuz 1912, Henke belgeleri, SPD Archives, Bonn.
211) Lenin *Sochineniya*, C. XIII, s. 252-253. Altını ben çizdim. Hanecki aslında istifa etmişti.

Muhaliflerin organı bu açıklamayı neşeli yorumlar ekleyerek bastı.[212] Lenin bütün ağırlığıyla 'partisiz komite' diye tanımladığı Merkez Komitesi'ne yüklenmekteydi.[213] Uzun süre Bolşevikleri sadakatle destekleyen Jogiches ve Rosa Luxemburg ansızın uzlaşmacıdan tasfiyeci katına çıkarılıverdiler –savaştan hemen önceki dönemin en aşağılayıcı suçlaması.[214] Jogiches doğallıkla nazik bir yanıt verdi; Lenin'in Rus partisindeki bölücü taktiklerini suçlayan, Polonyalılardaki kötü etkisine dikkat çeken bir yığın broşür yazdı. Kautsky'yi 1911 yazında Teknik Komisyon'dan yana içerikte mektup bombardımanına tuttuktan sonra (Rosa'nın yaptıkları yeterince belirleyici değildi) Jogiches, Lenin'le para konusunda güvenli davranamadığı için azarlıyordu onu. Tartışma 1912 ve 1913'te iyice ayyuka çıktı, kulakları Rusya'ya ya da Lehçeye alışık olanları bile sağırlaştırdı; Almancaya bile durmaksızın çevriliyordu. Merkez Komitesi'nin özel düşmanıydı artık Lenin.

Gelgelelim, 1912'de Rosa Luxemburg'la Lenin arasında kişisel ilişkilerin hâlâ sürdüğünü öğrenmek şaşırtıcı gelmemeli. O yılın Şubat ayı sonunda Lenin, Poletayev'in başarısız kaldığı Berlin'e kendi geldi ve emanete alınan paralardan daha fazla vermesi için Kautsky'ye yüklendi. İki gün içinde Rosa Luxemburg'la çeşitli kereler karşılaşma fırsatı yakalamıştı. "Lenin dün buradaydı, bugün de dört kez uğradı. Onunla konuşmayı seviyorum, zeki ve eğitimli. Çirkin suratını görmek hoşuma gidiyor... Mimi'yi (Rosa'nın kedisi, onu seven ziyaretçiler ev sahibesinin sempatisini daha baştan kazanmış oluyordu) çok etkileyici buldu, *barskii kot* (lord gibi azametli bir kedi)." 1913 sonunda Enternasyonal Bürosu'nda kopan patırtıya kadar, aralarındaki kişisel zıtlık fiilen gelişmiş değildi. Yalnız, Lenin'in polemikleri asla kişisel tutumlarının anahtarı diye görülmemelidir. Rus alışkanlıkları Alman alışkanlıklarının tam zıttıydı. *Cétait la musique qui faisait le ton* –olaya duygu ve anlam katan ezgiydi bu.

---

212) *Gazeta Robotnicza*, No: 19, Kasım 1912.
213) Lenin, *Sochineniya*, C. XVIII, s. 383.
214) Terimin ve haklı gösterilmesinin tarihi için bkz. Schapiro, *The CPSU*, Bölüm 6 ve 7.

Kopuş, Polonyalılara karşı saldırı fırsatı, Lenin'in parti örgütlerinin değil de 4. Duma'da Sosyal-Demokratlar'ı temsil edenlerin ayrılmasında ısrar ederek Rus partisinde nihai bölünmeyi gündeme getirdiğinde gerçekleşti. Menşeviklerle Bolşevikler biçiminde ayrılan RSDİP'in Duma'daki temsilcileri grup liderlerinin gevşek denetimi altındaydı ve 1912 yılı boyunca kendi birlikleri yönünde kurumsal bir çekim gücü sağladılar. Yasal ya da yasadışı yerel eylemciler ve yurt dışındaki liderler arasındaki eski ikilik başgösterdi. 1913 yılında 'kendi' parlamento delegelerini tamamen koparınayı tasarlıyordu Lenin. Olay sadece elverişli zamanın beklenmesiydi. O da sorumluluğu omuzlarından almaya uygun manevra şansıyla birlikte Ekim 1913'te geldi.[215] Rus Sosyal-Demokratları'nın parlamento grubu resmen ikiye bölünmüştü –altı Bolşevik, yedi Menşevik.[216] Rosa Luxemburg'un bile 'başını döndürdüğünü' itiraf ettiği iç kavganın gizleri ne olursa olsun, herkesin gözle görebileceği kadar apaçık bir dağılıştı bu. Ortalığı derhal genel bir yılgınlık kapladı.

1913'ün sonuna doğru Enternasyonal Bürosu Rus sorununu gönülsüzce bir kez daha gündemine aldı. Londra'da Aralık ortasında yapılan toplantıda (Rosa Luxemburg'un Londra'yı son ziyareti) yeniden birleşme planları tartışılacaktı. Rusların ayrılığının da yer aldığı resmi tasarı Rosa Luxemburg'undu. Duma delegasyonundaki bölünmeyi şu sözlerle aktarıyordu: "Lenin'in grubu adına... iki yıl içinde Rusya'daki gelişen işçi hareketini tehlikeye sokan son hareket." Lenin'e özellikle üstü kapalı olarak darbe indiren tasarı, "Enternasyonal Bürosu'nda, iki temsilciden birisinin sadece kendisinin kurduğu bir hizip grubunu temsil ettiği(ni), Rusların temsil düzenindeki karışıklığı" vurguluyordu. Rosa Luxemburg adım atılmasını

215) A. Badaev, *Bolsheviki v gosudarstvennol dume. Vospominaniya,* Moskova 1954.

216) Varşova'da 1913'teki Jagiello seçiminin yaşamsal önemi buradan gelir. Rosa'nın acı bir şaşkınlık duyınasına yol açarak, Warszawski de Marchlewski de makaleleri *Neue Zeit*'te Kautsky'ye yayımlatınaya çalışmışlardı. Ancak editör Polonyalılarla Rusları yeterince tanıyordu, nazikçe geri çevirdi istekleri: "Oportünizmle ve karaktersizlikle aşağılayıcı sözler etme pahasına" (Karl Kautsky'den Adolf Warszawski'ye, 22 Ocak 1913, C. 756, IISH).

istiyordu: "Fransızların yeniden birleşmesinin 1904 Amsterdam Kongresi'nde halledildiği gibi, Viyana'daki (1914'te) Enternasyonal Kongresi'ne... getirilecek sorunu... birliği halledecek... adımlar."[217]

Lenin, *roslamowcy* destekçilerinden bir kısmının Büro'ya yazıp Polonyalıların ayrılığı sorununa öncelik verilmesini istemesini sağlayarak karşılık verdi, ancak Rosa bunun gündeme alınmasını önleyebildi.[218]

Büro toplantısında, son iki yıldır ansızın ama yine kuşkular uyandırarak Lenin'in müttefikliğini yapmış Plehanov bile Lenin'i terk etti, delegeliğini (ikinci RSDİP delegeliği) Büro'ya devretti ve yeri ortodoks bir Menşeviğe verildi. Ne yazık ki, emanetçilikteki deneyiminden sonra Rus işlerinde kalpten yaralanan Kautksy, yine de Rosa'nın formülüne karşı çıkmayı görev edinmişti. Rosa'nın ancak Büro'da temsil edilen ve RSDİP üyesi olan partilerin, yeniden birleşmeyi amaçlayan genel konferansın hazırlıklarına çağrılması gerektiğini önerdiği noktada, Kautsky daha geniş katılımdan yanaydı. "Kendilerini Sosyal-Demokrat sayan bütün ilgili partiler... geçmiş hakkındaki yargılardan kaçınmalı, sadece gelecekte yoğunlaşmalıyız."[219]

Yani, RSDİP'in 1903'teki ünlü ikinci kongresinde üyelik konusunda Lenin ve Martov'un katı ve gevşek yorumlarının bir tekrarına tanıklık edilmekteydi. Oysa Rosa'nın daha katı tanımını inatla savunması başka bir amaca yönelikti. Formülüyle Enternasyonal Bürosu'nda temsil edilmeyen *roslamowcy*'nin dışlanmasını hedeflerken, Kautsky'nin planı onları da dahil etmekti. Kautsky'nin hareket noktaları asıl olarak içtenlikli bir birlik arzusu olduğu, çatışan gruplara önyargılı yaklaşmadığı halde, onunla Rosa Luxemburg arasında geçen sert yazışmalar, aralarındaki kişisel çekişmenin hâlâ için için

217) *Vorwärts*, 21 Kasım 1913, 1. Ek ("Aus der Partei").
218) *Supplement to Bulletin ISB*, No: 11. SEB toplantısı, Londra, 13-14 Aralık 1913. Mektubun metni aktarılmaz, yazarı açıklanmaz. Lenin'in SEB sekreteryasıyla bu organın Rusların işlerine karışmasını savuşturmaya yönelik yazışmaları için bkz. *Correspondance entre Lenine et Camille Huysmans 1905-14*, Paris/Lahey 1963, s. 100ff, 119ff.
219) *A.g.y.*, s. 4. Ayrıca bkz. *Vorwärts*, 18 Aralık 1913.

yandığını gösteriyordu. Kautsky bunun üzerine Victor Adler'e neşe içinde, "Rosa'nın kötü emellerine set çektiğini," bildirmişti. Aslında bir uzlaşmaya varılmıştı. Büro, herkesi memnun edemese de, "daha genel bir konferans çağrısı yapılmadan önce Enternasyonal'e katılan partilerde" sondaj yapacaktı. Rosa Luxemburg'un basında sık sık başvurduğu 'düzeltmeler'den birinde üstüne basa basa vurguladığı gibi, ilke yeni parti kurmak değil, varolanı yeniden birleştirmekti.[220] Asıl sorun, Enternasyonal'in RSDİP'in işlerine karışması, çözümlenmişti.

Ne var ki, Rusların birlik sorunu bir daha ve son kez Temmuz 1914'te tartışma masasına geldiğinde, Enternasyonal Bürosu'ndaki düşüncelerin kamplaşmasına neden olan etken Rosa'nın etkili eylemleri değil, koşullar olmuştu. O yılın başında Büro Başkanı Vandervelde, Büro adına Rusya'yı ziyaret edip birlik sorununu bütün hiziplerle tartışmıştı.[221] Raporunda birliğin asıl engelinin Bolşeviklerin uzlaşmazlığı olduğuna dikkat çekilmekteydi. Temmuz'daki toplantı çağrısı bunu ele almak üzere yapılmıştı, sonraki adımlar belirlenecekti. Büro'nun Aralık 1913'te aldığı karar uyarınca ilgili bütün grupların katıldığı genişletilmiş bir konferans biçimine bürünmüştü. İki Rus grubu (yine Plehanov dahil) dışında, *Bund,* Letonyalılar, Polonya Sosyal-Demokrasi'nin iki seksiyonu ve elbette PSP-Sol da temsil edilmekteydi. Bolşeviklerin, Polonyalı müttefikleri davet edilmezse kendilerinin de katılmayacağı doğrultusundaki ültimatomları üzerine, SDKPİL muhalefeti de (toplantıda) hazırdı. *Roslamowcy*'nin katılması anlamına gelse bile Brüksel'deki konferansı bütünüyle suçlamaya hazırlanan Jogiches'i Rosa vazgeçirdi: "Sıkıntı yaratsa bile konferanstan yanayım, onların *(roslamowcy)* açıkça belirlenmiş koşullarda kabul edilmesinden yana çıkacağım." Ne yazık ki tartışmaların ve konuşmaların resmi kayıtları elimizde yoktur. Kalanlar sadece Bolşevik ve Menşevik kisvesiyle toplantıya katılan Rus polis muhbirlerinin raporları ve Büro Sekreteri'nin az miktardaki el

220) *Vorwärts,* 23 Aralık 1913 ("Aus der Partei").
221) E. Vandervelde, *Three Aspects of the Russian Revolution,* Londra 1918, s. 19.

yazmalarıdır.[222] Lenin, Büro üyesi olduğu halde, işlerine karışılmasına burnundan soluyarak toplantıya katılmadı; yapılacak daha iyi şeyler olduğunu iddia etmişti. Güvenilir destekçisi ve yakın kişisel dostu Inessa Armand'ı gönderip, eline de kocaman ve ayrıntılı notlar tutuşturmuştu; her türlü birlik çabasına karşı durması ve bütün ikna çabalarına *'niet'*le (hayır -ç.n.) karşılık vermesini emrediyordu.[223]

Inessa Arınand neredeyse tamamen yalnız buldu kendini. Ilımlılıktan uzaklaşmış olan Plehanov, son zamanlarda onları desteklerken gösterdiği kadar tereddüt göstermeden tekrar Bolşeviklerin aleyhine dönmüştü; sivri dilini o denli uzatmıştı ki, başkan uyarmak zorunda kaldı. Rosa Luxemburg da konuştu. Polonya Merkez Komitesi'nin görüşünü temsil etmekle kalmıyor, aynı zamanda, bu güç sorunda uzmanlığının kabul gördüğünü bilmenin verdiği eminlikle, Rusların birliğine uzun suredir önayak olmuş biri olarak bütün otoritesini ortaya koyuyordu. Konferansın, Viyana'da Ağustos 1914'te toplanması gereken Sosyalist Enternasyonal Kongresi'ne rapor sunmasını kabul ettiren etken Rosa'nın ısrarıydı. Bolşevikler, konferansın önerdiği birlik koşullarını durmaksızın reddedince, Enternasyonal'in açıktan meydan okumasıyla karşılaşacaklardı.[224]

---

222) M.A. Tsyavlovskii, *Bolsheviki. Dokumenty...okhrannogo...*, s. 146-148.

223) Lenin, *Sochineniya*, C. XX, s. 463-494 (Merkez Komitesi'nin resmi rapor ve direktifleri), s. 495-502 (Lenin'in özel direktifleri ve ana taktik ilkeleri). Son belgeyi, Rosa Luxemburg'un 1903'deki İkinci Rus Kongresi'nde Warszawski'ye verdiği direktiflerle kıyaslamak ilginçtir. Lenin'in üslûbu daha sert ve aceleci olmakla birlikte, ikisi de birbirine çok benzeyen ve bir parça benzer bir diplomatik sorunla karşılaşmışlardı –sadece politikada değil, politikanın uygulanışının kesin tarzında da ayak diremeye ikisi de kararlıydı. Bolşevik politikanın o olayda nasıl formüle edilip uygulamaya konduğuna ilişkin son zamanlarda yayımlanmış birtakım belgeler için bkz. *Istoricheskii Arkhiv*, No: 4 (1959), s. 9-38 (özellikle M. Litvinov'un mektubu; Litvinov o vesileyle Rosa Luxemburg'un Ruslara o toplantıyı kabul ettiren başlıca itici güç olduğunu belirtiyordu).

224) Rosa Luxemburg'un söylediklerini, o sıradaki yazışmalarında, özellikle Jogiches'e mektuplarında bulunan dağınık referanslarından, ayrıca M. Huysmans'ın özel belgeleri arasında hâlâ korunan tartışmaya ilişkin elle tutulmuş notlardan çıkarmak gerekmektedir. Birliğin beş koşulu vardı: parti programının kabulü, çoğunluk kararlarının tanınması, parti örgütünde gizlilik gereğinin kabulü (Menşeviklerin isteğine karşı), burjuva kongresine her türlü parlamento it-

Konferansın başarıları Rosa'yı tatmin etmiş olabilir.[225] Polonyalıların öteden beri hissettikleri birlik arzusu Enternasyonal'in resmi onayını almış; *roslamowcy* temsilcileri bile Bolşevikler aleyhine, karar aleyhine oy kullanmışlardı. Önemlerini azaltmaması koşuluyla, Rusların birliği Merkez Komitesi'nin olduğu kadar onların da politikasıydı. Rosa'nın Rusların yeniden birliğine yönelik çalışmaları Enternasyonal'in gözünde SDKPİL Merkez Komitesi'nin prestijini muhakkak yükseltirdi. Kaldı ki, Lenin'in dikkatlerini onun üzerinde yoğunlaştırılmasını isteyen ısrarlı çabalarına karşın, Polonyalılardaki ayrılık sorunu resmi gündemin yine dışına çıkarılmıştı (dışardan bakan çoğu kişinin gözünde, toplantının amacı "Rusya'da *ve Polonya'da* Sosyal-Demokrasi'nin bugünkü durumu"nu tartışmaktı.) Nihayet birliğin tek engeli olarak ortada Lenin kalıvermişti.[226]

Savaş patladığında, Almanya'daki Polonyalı liderler Rusya Polonyası'ndaki örgütlerle ilişkiyi doğallıkla yitirdiler. Jogiches ısrarlı çabalarla ilk yıllarda İskandinavya yolunu kullanarak sınırlı sayıda ilişkiyi korumayı becerdi; bu yol, Rus mültecilerin anayurtla bağ kurmalarını sağlayan klasik gizli yoldu.[227] 1914'te hem Rusya'daki hem de Polonya'daki işçi hareketi tam bir darboğaza girmişti, 1914 yazında ansızın boy veren kitlesel grevler dalgası ancak sınırlı ölçüde sürdürülebiliyordu. Savaş ilanı bu canlanmanın üstüne balyoz gi-

---

tifakının yasaklanması ve genel birlik kongresine katılmayı kabul etme (O.H. Gankin ve H.H. Fisher, *The Bolsheviks and the World War*, s. 131-132). Toplantının resmi kararının yayımlandığı yer, *Le Peuple* (Brüksel), 20 Temmuz 1914, No: 201, s. 1.

225) Dört yıldır ilk -ve son- kez kendini Rosa Luxemburg'la tam bir görüş birliği içinde bulmak, Kautsky'yi beklemediği bir anda çok sevindirmişti. Bolşevik uzlaşmazlığına karşı yeniden birleşme politikası yanlısıydı. Kautsky sevinç verici gerçeği çok hoş buluyordu ("Karl Liebknecht und Rosa Luxemburg zum Gedachtnis", *Der Sozialist*, 24 Ocak 1919, C.V, No: 4, s. 56) –Bolşevikler ileride bu biricik (görüş birliği) örneğini Rosa'ya karşı ağır bir silah olarak kullandılar.

226) Savaştan sonra müttefiklerin Rusya'ya müdahalesine kadar Lenin'in Sosyal-Demokrat birliğin herhangi bir biçimine bağlı olduğu şeklindeki değişik (ama sanırım safça) bir yorum için bkz. Rudolf Schlesinger, "Lenin as a Member of the International Socialist Bureau", *Soviet Studies*, C. XVI, No: 4 (Nisan 1965), s. 448-458. özellikle s. 451.

227) Bu yolların grafikle analiz edilişi için bkz. Michael Putreli, *Northern Underground*, Londra 1962.

bi iniverdi. Kısa bir süre bütün Polonyalı ve *Bund* sosyalist grupları işbirliği yapmayı kararlaştırdılarsa da, bu girişimin ömrü uzun olmadı; çok geçmeden, örgütlü sosyalizm bir kez daha düşman parçalara ayrılmıştı. Pilsudski her şeyiyle Mihver Devletleri'ni destekliyordu. Almanların Polonya'nın büyük parçasına kadar yayıldıkları 1915 taarruzuna değin, SDKPİL ve PSP-Sol'un mülteci liderlerinin yerel örgütlerle kontak kurması olanaklı olmadı. Bu alanda, çoğu İsviçre'de bulunan *roslamowcy,* savaş sırasında her türlü sosyalist çalışmaya ağır kısıtlamaların getirildiği Berlin'deki Merkez Komitesi'nden daha iyi durumdaydı. Rosa Luxemburg SDP içinde etkili bir Sol muhalefet yaratmanın doğum sancılarıyla kıvranırken, Jogiches *Spartakusbund*'un boştaki örgütçülük rolünü giderek kendisi devralmıştı.

Gelgelelim, savaşın kasvetli sorunları, iki Polonya grubu arasındaki ağırlıkla kişisel kaynaklı farklılıkları, anımsanması istenmeyen derecede saçmalaştırmıştı. Yeniden birleşme girişimini, kendini kalben yakın hissettiği bu görevi üstlenmek İsviçre'deki Warszawski'ye düşüyordu. Warszawski 1916 yazında Varşova'ya gitti ve o yılın Kasım ayında SDKPİL yerel örgütleri tekrar birleştiler.[228] Warszawski'ye göre bu birleşme SDKPİL'yle PSP-Sol'u bir araya getirme gibi daha güç bir görevin ön adımıydı sadece. Oysa bu, ancak savaşın sonunda Komünist Parti'nin kurulmasıyla başarılabilmişti. Warszawski'nin kuvvetle birlik yanlısı olduğu bilinmekteydi; PSP-Sol'la yapılan görüşmelerde çok yumuşak davranması nedeniyle yeni Polonya partisinin ilk merkez komitesine seçilemediğinde, komünistlerin coşkuya karşılık olarak geleneksel'leşmiş cezasını ödemek zorunda kalmıştı. Yalnız Rosa'nın onayına sahipti.[229] Yeni Polonya Komünist Partisi'nin programı büyük bir hızla ve güç koşullarda Berlin'e gön-

228) Bkz. belgeler, O.B. Szmidt, *Dokumenty,* C. III, s. 169-171; ayrıca *Czerwony Sztandar,* Haziran 1917, No: 191.

229) Warszawski için bkz. şu makalesi, *Nasza Trybuna,* No: 5, 13 Aralık 1918, orada teslim olma yerine birleşmeden söz ediyordu. Genel olarak bkz. Josef Kowalski, *Zarys Historii polskiego ruchu robotniczego 1918-38,* C. I (1918-1928), Varşova 1962, s. 110. Resmi bir parti tarihidir bu.

derilip iki büyük liderin onayı alınmıştı. Çok uygun biçimde, Jogiches ve Rosa Luxemburg'un Polonya sosyalizmi adına yaptıkları son hareket birlik ve onay biçiminde gerçekleşmişti. Rosa Luxemburg'un Kasım 1918'de üzerine kafa yoracak başka işleri vardı, ama bu büyük başarının, özellikle PSP-Sol'un SDKPİL'nin savunduğu her şeyi kabul etmesinin, Rosa'yı büyük ölçüde tatmin ettiğini varsayabiliriz.

O sırada savaşın bitimiyle birlikte perde açılmış, aktörlerin çoğu yeni ve değişik rollerle sahneye çıkmışlardı. Rus devriminin mıknatısı çoğu kişiyi çekmekteydi. Marchlewski, Brest-Litovsk barışından sonra Bolşeviklerce kefaletle tahliye ettirilmiş ve Rus partisine katılmıştı; bir yandan da Polonya olaylarında otorite sahibi olarak konuşmayı sürdürüyordu. Mart (Şubat -ed. notu) 1917 devrimiyle Dzierjinski de hapishaneden bırakılmış, ondan sonra coşkulu yeteneklerini ve bağlılığını bütünüyle Rus Bolşevik Partisi'ne adamıştı. Hanecki, Lenin'in Stockholm'deki gizli ajanıydı. Ancak, sahneye yeniden çıkanların arasında en dramatik görünüş, Bolşevik parti temsilcisi olarak Aralık 1918'de yasadışı yollardan Almanya'ya giren, Lenin'in çevresinden olmanın ağırlığını hissettirdiği korkunç bir prestij mantosuna sarınmış olan Radek'e aitti. Jogiches ve Rosa Luxemburg adına karışık duyguların yaşandığı bir andı. Eski siyasal ortaklığın bir an için yeniden dirilmesi, çok sayıda dost ve yoldaşın devrimden sonraki parlak kariyerlerinin tartışıldığı bir parça nostaljik atmosfer, Rosa Luxemburg'un öyküsünün sonuna ironik bir katkıda bulunmaktadır.

Demek ki, Rosa'nın Polonya sosyalizmine bıraktığı miras, Alman sosyalizmine bıraktığından, daha az olmasa bile, çok farklıydı. Ölümüne dek Almanya'daki sol kanatla doğrudan ilişkili kaldı. Göreceğimiz gibi, Alman Komünist Partisi'nin yaratılması büyük ölçüde onun eseriydi, politikaları yıllarca onun düşünceleriyle şekillenmişti. Polonya'da ise kopuş oldu. Polonya Komünist Partisi'nin kurulmasının Rosa'yla hiç ilgisi yoktu; savaştan sonra partide çalışanların çoğu onu kişisel olarak tanımıyorlardı bile. Rosa, SDKPİL'nin yaratılışında ve olgun bir politika ortaya koymasındaki etkisinin büyük-

lüğünün kabulü yanında, tarihsel bir kişilikti artık. Bunun için, Aralık 1938'de yeni Polonya Komünist Partisi'nin örgütlenme komitesi toplantı raporunda ne Jogiches'in, ne Rosa Luxemburg'un adı geçer.[230] Yalnız ve o da Warszawski'nin teşvikiyle, Ciszewski adlı biri (PSP-Sol üyesi) kongreden önce Berlin'e gidip, Rosa ve Jogiches'e birkaç değişiklikle onayladıkları birlik önerilerini göstermişlerdi. Bu yüzden, basit bir formaliteden ibaret kalsa bile, yeni Polonya Komünist Partisi Rosa Luxemburg'dan resmi icazet almış oluyordu; Rosa da, karşılığında, Alman Partisi'nden bile önce yaratılan şeyden (AKP gibi ayrılığın değil, PSP-Sol'la kaynaşmanın bir ürünü) heyecan duymanın bahtiyarlığını hissetmişti.[231]

Polonya sosyalizminin savaş öncesi ve sonrası dönemleri kalın çizgilerle ayrılıyordu; ikisi arasında bağ kurmak, çağdaş politikacıların değil, tarihçilerin ve siyaset felsefecilerinin görevidir. 1918'de temiz bir başlangıç yapıldığı duygusu, Polonya'da Alman komünizmine kıyasla çok daha güçlüydü. Bu yüzden II. Dünya Savaşı'ndan önce Sol'a yöneltilen Stalinist saldırı Polonya'nın geçmişini (ya da Rosa Luxemburg'u) Almanya'daki kadar doğrudan etkilemedi. Polonyalılar, Stalin'in ölümüyle birlikte, Rosa'nın ününü bir süreliğine saklanmış olduğu mücevher kutusundan neredeyse el değmemiş durumda çıkardılar. Bütün gerekli olan, ilgiyle cilalamak ve araştırmayla parlatmaktı. Bunun için önümüzde fazlasıyla zaman var.

Yine de Rosa, Almanya'da, sadece tarihsel açıdan değil, günlük politikalar zemininde tartışmalı bir kişilikti ve halen de öyledir. Etkisinin sürekliliği, modern Alman komünizmiyle tartışma götürmez bağları bulunması, Rosa Luxemburg tartışmalarını hem çekişmeli, hem de tehlikeli yapar. Polonya'da Rosa'yla ilgili yayınların bolluğu ve Doğu Almanya'da sınırlı ve oldukça seçmeci yaklaşılması hep bundan kaynaklanmaktadır.

---

230) *Sprawozdanie ze zjazdu organizacyjnego KPRP (Zjednoczonych SDKPiL i Lewicy PPS)*, Varşova 1919. Kuruluş kongresinin tutanakları bugüne kalmadı, herhalde iki büyük lidere övgü dolu konuşmuşlardı.

231) Bkz. J. Ciszewski, "Wspomnienia z roku", *Z Pola Walki*, Moskova 1928, No: 7-8, ayrıca *Z Pola Walki*, 1958, No: 4, s. 39-63.

13
SAVAŞ

Marksist takvimde, 4 Ağustos 1914 tarihi bir kavşak noktasıdır. On yıl boyunca Alman sosyalist çevrelerinde değinilen tek şey Ağustos'un 4'üydü ve anlamını herkes biliyordu: Savaş ilanından çok, SDP'nin savaşa resmen destek vermesi. Bu durumun ani bir şokun sonucu olmayıp, doğal bir tepki (ya da düşman gözlerle uzun bir çürüme sürecinin en dip noktası) olduğunu daha sonra herkes kabul ederken, bizim bugünden bakarak gözümüz kamaşmamalı. O sırada SDP *Reichstag* delegasyonunun savaş kredilerinden yana oy kullanması ciddi bir karardı ve oradakilerden başka herkes şok geçirdi. En derin yeniliklerle birlikte, psikolojik bir savunma konumuna çekilmek kaçınılmazdı. "Başka türlü yapamazdık," sözü, devrim yapan bütün muhafazakârların klasik çığlığıdır.

Avrupalı sosyalist liderlerin, güçsüzlükleriyle ilk gerçek yüzleşmeleri Sosyalist Enternasyonal Bürosu'nun Brüksel'de 29 Temmuz 1914'teki bir toplantısında oldu. Rosa Luxemburg her zamanki gibi SDKPİL adına katılmıştı; Temmuz ortasından beri merkezkaç eğilimlerin hâkim olduğu Rus partisini birleştirmeye yönelik kalıcı ama bulunması çok güç bir çare arayışı içinde Brüksel'deydi; Berlin'de olup bitenleri ikinci elden biliyordu. Ama gazeteler açıkça bahsediyordu zaten. Üyeler 28 Temmuz'da geldiklerinde Alman delegasyonu eksik resmi tamamlayabildi. Öteki ulusal delegasyonlar da Viyana ve Paris'ten kendi öykülerini anlattılar. Benimsenen kararın tonu biliniyordu. "Sosyalist Enternasyonal Bürosu ilgili bütün ulusların proleterlerine sadece çalışmalarını sürdürme değil, savaş karşıtı gösterilerini yoğunlaştırma görevini de vermektedir..."[232] Yalnız, özel oturumda yapılan konuşmalar çok değişik biçimlerde yansıyordu. Victor Adler partisindeki tam umutsuzluğu dile getirdi. Tek seçeneğin örgütlü sosyalizmin yok olmasıyla, Viyanalı kalabalıkların taşkınlığıyla birlikte sürüklenme arasında yattığını ima ediyordu; otoritesinin alışılmış izlerini barındırsa da çekingenliğinin ölümcül bir gerçeklik payı taşıması onu dinleyen herkesi sarsmıştı. Ancak delegelerin çoğu Adler'in sözlerinin asıl uzantılarını kabul etmeyecekti; aralarında Rosa Luxemburg'un da yer aldığı militanlar kuvvetle karşı koydular. Katılanlardan birinin sözleriyle, böylesi bir yenilgicilik duygusu Rosa'yı "müthiş öfkelendirmişti"; "toplantı bu atmosferde devam edemez." Jaurés de iyimserdi; Almanlar bölünmüştü.[233] Toplantı, Viyana'da Ağustos ayında yapılması gereken gelecek Enternasyonal Kongresi'nin yerinin değiştirilmesi sorununu ele aldı; halkın milliyetçi duygularının kabardığı bu kent belli ki uygun değildi. Ro-

232) Fransızca'dan çev: A. Zévaes, *Jaurès*, Paris 1951, s. 245. Kararların basılı tam metni, Carl Grünberg, "Die Internationale und der Weltrieg", *Archiv für die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung*, C. I (1916), s. 405.

233) Bu toplantıdaki konuşmaların kısa bir özeti, *Compte Rendu de la Réunion du BSI tenue a Bruxelles le 2930 Juillet 1914*, M. Huysmans'ın özel belgeleri. Belgelerle beslenmiş yakınlardaki bir açıklama için bkz. Georges Haupt, *Le Congres manqué*, Paris 1965, Rosa Luxemburg'un toplantıdaki tutumu üzerine İspanyol sosyalisti Fabra-Ribas'ı aktarır.

sa Luxemburg ve Jean Jaurés Paris için bastırdılar; orada kongreyle birlikte savaş karşıtı dev gösteriler de düzenlenebilirdi.[234] Delegelerin bütün umutları bu kongredeydi. Ama iki gün sonra Jaurés Paris'te suikasta kurban gidecekti.

Katılanları temsil eden bir grubun muhteşem bir kalabalığa hitap ettikleri o akşam, Kraliyet Sirki "Jaurés'in muazzam konuşmasının bitiminde tam anlamıyla sarsılmıştı."[235] Brüksel toplantısı İkinci Enternasyonal toplantıları içinde en iyi ve en umutsuz olanın örneğiydi; idealizmin, kamuoyunun, halkın iyi niyetinin liderlerin isteğiyle harekete geçirilebileceği inancı, tarihin girdabı içinde kaybolacak ya da en azından tarihin yönünü değiştirecekti. Ruslarla yaptığı görüşmeler, Enternasyonal Bürosu'nun toplantısında iyice gün yüzüne çıkan güçsüzlük Rosa'yı tüketmişti.[236] Delegelerin iler tutar yanı olmayan küçük konuşmalarına katılmamış, sessizce oturup beklemişti.

Brüksel toplantısının hem katılanlar, hem de gelmeyenler açısından apayrı bir yeri vardı. Anlamlı biçimde 'gerçekçiler'in bir bölümü uzak durmuştu; PSP sağ kanadı Rusya'ya Merkezi Devletler'in savaşında Polonya adına bir yarar göremezken, birlik ve savaş hakkındaki cılız çığlıklara Bolşevikler de ilgi duymuyordu. Rusya'da son zamanlarda devrimci güçler gelişmekte, yeni yeni maya tutmaktaydı; durum, savaş olasılığı beklenemeyecek kadar çok iyiydi. "Franz Josef ve Nikolaşa bize en ufak bir yardımda bulunamazlar," diye yorumluyordu Lenin, gözlerinde iyimser pırıltılarla; Enternasyonal Bürosu'nun birlik toplantısını küçümsediğine dikkat çekmek için Slovakya Tatra'sına tırmanmıştı.[237]

Haase, Rosa Luxemburg ve öteki Alman delegeler Berlin'e 31 Temmuz'da döndüler. Orada da gelişmelerin hızı gerçekçi sezgileri silmiş ezip geçmişti. SDP yönetimi 25 Temmuz tarihli bir bildiride

234) Carl Grünberg, *a.g.y.*
235) Angelica Balabanoff, *a.g.y.*, s. 134. Ona kalırsa Rosa da konuşmuştu; Grünberg ise Rosa'dan söz etmez.
236) Camille Huysmans'dan Beneclikt Kautsky'ye, 11 Mart 1949, *Briefe an Freunde*, s. 116.
237) Maksim Gorki'ye bir mektupta, akt. Bertram D. Wolfe, *Three who made a Revolution*, s. 608.

Enternasyonal'in çağrısını neredeyse önceden haber veriyordu; 1911'deki bütün zayıflık ve tereddütler giderilmiş görünüyordu. "Sınıf bilinçli Alman proletaryası... savaş çığırtkanlıklarının canice düzenbazlıklarına karşı alev alev yanan bir protesto ateşini yükseltmekte... Avusturya yönetici kliğinin iktidar açlığına, emperyalist soygunculara Alman askerlerinin kanının tek bir damlası bile feda edilmemelidir.[238] Benzer suçlamalar gün gün yineleniyordu, ancak bir hafta geçmeden yönetimin kıdemli üyeleri son barış tatillerinden geri dönüp, ortaklaşa ve çeşitli kereler, SDP'nin savaşa karşı yapabileceği kesinlikle hiçbir şey olmadığına karar vermişlerdi. Haase'nin etkisiyle (bu işi başından aşkın avukat için tatil yoktu) daha alt kademedekilerin pompaladığı doğal meydan okuma ifadelerinin hiç yararı olmamıştı, çünkü yurt dışında savaşın çıkması, ülke içinde askeri hükümetin gelmesi kesin ve eli kulağında görünmekteydi; gerçekten de yalnızca SDP'ye zarar verebilirlerdi. Yönetimin çıkardığı bildiri özür arayıcı ve en sakin tonda kaleme alınmıştı; ivedi mesaj şuydu: Risk yok![239] Aynı zamanda, bugünden tarihe yararsız bir göz attığımızda, üyelerinden birinin Fransızlarla görüşmek üzere Paris'e gönderildiğine rastlarız; "denenmemiş olmasın" diye. *Reichstag*'ta kaçınılmaz savaş kredilerine lehte oy verme sorunu zaten tartışılmaktaydı ve bir sonuca bağlanmamıştı.[240] Parti basınının kimi kesimleri, sosyalistlerin kendi kendilerine yettikleri yıllarda, en başta *Vorwärts* olmak üzere, büyük zorluklarla biçimlendirdikleri anti-militarist duyguları inançla yansıtıyorlardı hâlâ.[241] Bir süre basın alışılmış

238) Yeniden basım: Carl Grünberg, *a.g.y.*, s. 423. Cümle yapısı doğrudan doğruya Bismarck'ın Balkanlar hakkındaki, tek bir Pomeranyalı neferin kemiklerine bile değmez şeklindeki ünlü sözlerini hatırlatır; daha önce 15 Ekim 1912 tarihli bir parti yürütmesi kararında harfi harfine aktarılmıştı. SDP herhangi bir kaynaktan gelen sloganlara hep açıktı ve onları saygıyla yineler dururdu; hatta savaştan önceki son on yılda bir 'slogan' partisi haline gelmişti.

239) Grünberg, *a.g.y.*, s. 435-436, 31 Temmuz.

240) Karl Liebknecht, *Klassenkampf gegen den Krieg*, Berlin 1919, s. 11.

241) *Vorwärts*, 30 Temmuz 1914. "Sosyalist proletarya, delilik noktasında gözü dönmüş bir yönetici sınıfın yarattığı gelişmelerden hiçbir sorumluluk duymaz..." Rosa Luxemburg'un birkaç haftalığına editörlüğünü yaptığı, Kasım 1905'ten sonra yaratılmış ılımlı ölçüde radikal *Vorwärts*'di bu.

rayında giderken (her şeyden önce başka bir dil bilmiyorlardı), liderler tereddüt içindeydi. Her şey, Alman hükümetinin Viyana'daki delilere destek vermemesi umuduna bağlıydı.

Ama oldu. Almanya işin içine girince bütün manzara değişti. Bir yanda korku vardı: kitlelerden tecrit olma korkusu, Bebel'in bütün gücü elinde tutan bir askeri diktatörlükten duyduğu eskiye dayanan korku. Parti 1910'da askeri komutanların Sosyal-Demokrasi'ye nasıl bir davranış içine girilmesi özlemlerini yansıttıklarını bir an için algılamıştı,[242] ayrıca savaş karşısında güçsüzlüklerinin farkındaydılar ve Bebel bunu da kişi olarak dört yıl önceden görmüştü.[243] Öte yanda, revizyonistlere karşı kazanılan zaferden sonra iyice yerleşmiş, yıllarca tecrit durumunda kalma gibi pratik bir miras vardı. O günün koşullarında toplum elini uzatmış, Sosyal-Demokrasi de tutmuştu. Kimilerine göre bir boşalındı bu, karanlık ve yararsız bir kefaret döneminin sonu; Fransa'daki gibi küçük bir grup sol radikal, savaşın en şamatacı destekçileri oluvermişlerdi.[244] Çoğu kişinin gözünde talihsiz bir ortamın hoş bir yan ürünüydü bu. Yönetici sınıfların kana susamış canavarlar olmadıkları anlaşılmıştı, yalnızca farklı yetişme tarzına ve görüşlere sahip insanlardılar, onlarla birlikte çalışabilirlerdi. "Scheidemann'ın hiçbir okuru devletin bakanlarıyla eşit zeminde olayları tartışmaya davet edilmesinden aldığı hakiki haz duygusunu görmemezlik edemez."[245] Noske daha da pervasızdı. Biraz daha iyi gizlenmiş olmakla birlikte aynı duygular Württemberg lide-

242) Protokol...1910, s. 430. General von Bissing'in "bizim güvenilir işçi sınıfımız" diyerek dile getirdiği güvenine ("herhangi bir şekilde sarsılmaması gereken bir güven") değinen bir çağrısı 17 Ağustos 1914 tarihli Vorwärts'de, "Son açıklamasıyla Herr von Bissing kendini bütün eleştirilerin dışına çıkarmıştır," diyen bir yorumuyla birlikte basıldı.

243) Bebel'in bu yanına ışık tutan bir İngiliz bakış açısı için bkz. Sir Henry Angst'ın William Braithwaite'e mektubu, 22 Ekim 1910, W.J. Braithwaite, Lloyd George's Ambulance Wagon, Londra 1957, s. 65-66.

244) Konrad Haenisch'in tutum değiştirmemesi konusunda bkz. kişisel açıklaması, Eugen Prager, *Geschichte der USPD*, Berlin 1922, s. 34; ayrıca daha 'siyasal' bir mantık yürütme için, *Hamburger Echo*, 1 Aralık 1914, No: 280.

245) Schorske, *German Social Democracy*, s. 292. Aşırı dikkatli Kayzer'in yanlış biçimde Scheidemann olduğuna inandığı bir konuğu karşılamak üzere ayağa kalktığı bir imparatorluk resepsiyonunda da bir olay olmuştu.

ri Keil ve Ebert'in anılarında da görünmektedir.[246] Ama bu insanları basitçe *faute de wieux* (kötünün iyisi) Sosyal-Demokratlar diye görmek de haksızlık olur. Yaşamlarında can alıcı önemde iki yeni faktör vardı: Karşı çıktıkları ama önleyemedikleri bir savaş; daha önemlisi, ilerici Avrupa'nın eski umacısı Çarlık Rusyası'na karşı bir savunma savaşı. Çok garip bir kibirlilik ve tarihsel tutuculuk karışımıyla birdenbire çarlığı yok etmeyi amaçlayan, görece ilerici bir Almanya'ya yardım eder durumda buluvermişlerdi kendilerini. Ancak şimdi biliyoruz ki, o sırada görünenden daha fazla önceden kestirilebilecek bir tepkiydi; yakın zamanların belgesel kanıtları, Alınan şansölyesinin tam kapsamlı bir seferberlik emri vermekte gösterdiği duraksamanın ilkin Rusları seferberlik ilanına zorlamak, böylelikle SDPnin yurtseverlerce desteğini almak üzere tasarlanmış bir manevra olduğunu akla getirmektedir.[247]

Yasadışı konuma düşmeyi önlemek amacıyla parti kasasıyla birlikte Ebert ve Otto Braun'un Zürih'e gönderildikleri 30 Temmuz'daki direnme havası 3 Ağustos'a gelindiğinde dağılınıştı bile. *Reichstag'ta* savaş kredileri üzerine tartışmanın çıkması an meselesiydi; SDP'nin 110 üyesi nasıl oy kullanacaktı? Daha sonra kanıtlandığı gibi söz konusu olan yirminci yüzyıl sosyalizminin bütün geleceğiydi; tartışma durgun ve kısa sürdü. Çoğunluğun perspektifi daralmıştı. Onlara göre, "biricik sorun, düşmanın ülkeye zaten girdiği ve her koşulda (düşmanın) Rusya olduğu bir zamanda, Alman halkının üçte birini temsil eden bir partinin, kendilerinin ve ailelerinin korunmasını isteyenlere savunma ve koruma araçlarını sağlayıp sağlamayacağı... Olanaksız." Buna karşılık, "altıda birle yedide bir arasında" küçük bir azınlık kuşku duyuyordu -kesinlikle karşı çıkma değil ama, sadece kuşku. "Olaylarla ilgili bilgiler tek yanlı ve üstelik Sosyal-Demokrasi'ye düşman saflardan geldiğinde, savaş kredilerine oy

246) Gustav Noske, *Erlebtes aus Aufstieg und Niedergang einer Demokratie*, Offenbach 1947, s. 39, 43, 55. Friedrich Ebert, *Kämpfe und Ziele*, Dresden, tarihsiz /1924?/. Wilhelm Keil, *Erlebnisse eines Sozialdemokraten*, Stuttgart 1947, C. I, s. 306.

247) Bkz. Ed. Imanuel Geiss, *Julikrise und Kriegsausbruch* 1914, belgeler derlemesi, C. II, Hanover 1965.

verme düşünülebilir mi...? Bu, kendi içinde çelişki taşır, öteki ülkelerin işçilerinde çok kötü izlenim bırakır ve Sosyalist Enternasyonal'i kanştırır.[248] Yani, çoğunluk görevinden eminken, azınlık (emin) değildi. Savaş kredilerini en fazla destekleyen yirmi kişi daha sonra gerekirse partiye karşın bile olumlu oy kullanacaklarım ilan etmişken, karşı çıkan ondördü uzun süreden beri yerleşmiş disiplin geleneğini kıramamışlardı; özellikle de, parti *Reichstag'ın* ertesi günkü oturumunda, şu ya da bu şekilde söz alınıp ittifakla oy verilmesini karara bağladığı için.[249] Muhalefetin kendi toplantısında bir kısım insanlar çekimser kalınmasını önerirken (Bebel ve Wilhelm Liebknecht'in 1870'de örneğini sergiledikleri gibi), ulu insanın oğlu Karl dahil kimileri de bağıra bağıra olumsuz oy kullanılmasını istediler. En sonunda karar hükümeti desteklemekten yana çıktı. İronik biçimde, partinin birinci başkanı rolüyle, *Reichstag'ta* SDP açıklamasını yapma görevi, olumlu oy kullanılmasına karşı çıkan Haase'ye verilmişti. Kendi adına değil, geniş çoğunluğun anlayışına uyarak yaptı bunu. Ve burjuva milletvekillerinden gür alkışlar topladı.

Buna bugün şaşırmıyoruz, çünkü karar yirmi yıllık parti tarihinin önlenemez sonucuydu. Kaçınılmazlığın çizgileri iki şekilde çekilmiştir: Öykünün nasıl bittiğini maddi bilgileriyle değerlendirebilen (dolayısıyla neyin "doğru" olduğunu vurgulayıp neyin "yanlış" olduğunu gösterebilen) objektif tarihçiler ve büyük ihanetin kanıtlarını daha gerilerde arayan komünistler. Farklı amaçlar ve tekniklerle iki kesim de benzer sonuçlara varmıştı: Savaş kredilerinden yana oy kullanma uzun bir sürecin başlangıcı değil, sonuydu; korkunç bir sapma değil, geçmiş hareketlerin mantıksal sonucuydu. Ama çağdaşları olayları böyle anlamadılar. En çok etkilenenler, çok kısa sürede düzeltilecek, gerçekten de düzeltilmesi gereken, geçici bir kararsızlık

248) Eduard Bernstein, *Archiv für Sozialvissenschaft und Sozialpolitik*, II, Kriegsheft 1915, s. 19-20. Kautsky'nin özürleri dahil başka öyküler de vardır, *Neue Zeit* (1915-1916, C. I, s. 322); Mehring bunun doğruluğundan kuşkuluydu (*Die Internationale*, Nisan 1915, editörün yorumu, s. 10). Pasifist olan ama radikal Bernstein en aklı başında ve en az benmerkezci açıklamayı verir.

249) *Die Internationale*, Nisan 1915, s. 49; Karl Liebknecht, *Klassenkampf gegen den Krieg*, Berlin, s. 55.

anı diye değerlendirdiler. Avusturya Krakow'uncla gözaltında tutulduktan birkaç hafta sonra geldiği İsviçre'de Lenin, inanamıyordu. Çünkü Alman partisi Enternasyonal'in en değerli mücevheriydi; bölünmeler ve kararsızlıklarla dolu tarihleriyle öteki partiler ne denli güvenilmez olursa olsun, SDP, emperyal devlete ve askeri politikasına duyduğu köklü nefretini, savaşın çıkmasını önleme ya da başarısızlıkla sonuçlandırma kararlılığını çok sıklıkla ilan edip durmuştu. Yönetim, *Reichstag* grubu, her an eylem çağrısı yapabilirdi. Ama hayır, beklediği gibi çıkmadı, içinde yer aldıkları yirmi yıllık tarih bir yalandan ibaret olamayacağı için, her yerdeki devrimci sosyalistlerin azınlık grupları Alman Sosyalist liderlerinin davaya ihanet ettiği duygusuna kapıldılar. Açıklayabilecekleri başka bir yol yoktu. Artık kendi sözlerinin ipiyle boğazlarının sıkılması gerekiyordu.

SDP yönetimi, kendi lehte davranışı ve parti üyelerinin davranışı adına, hükümete karşı uysal davrandığını içgüdüsel olarak biliyordu. Partideki anlaşma ateşkes *(Burgfrieden)* pratikte, dostça görüşmelerle verilebilecek küçük ödünler dışında, anmaya değer her türlü karşı çıkışın bir süreliğine askıya alınması demekti. Ödünlerden asıl yararlanan parti değil, sendikalar oldu. Ama hiç değilse parti örgütleri rahat nefes alma olanağı buluyorlardı; hükümeti etkileme şansı ne kadar küçük de olsa, üyeleri *Reichstag'ta* konuşabiliyordu. Bunun karşılığında SDP de varlığıyla işçileri savaş çabasına katacaktı. Yürütme organının bir zamanlar sosyalistlerin yapayalnız kalmalarından yana kullandığı disiplin artık savaş kabinesi yararına kullanılıyordu ve ikili bir rolü vardı: Muhalefeti kendi kendine ve *Burgfrieden'e,* (bütün sosyalistlerin gözlerinde eş anlamlı hale gelmişti) ezdirmek ve küçük, dikkatsizlikten kaynaklanan suçluların davasını orduya havale etmek; partiye ve devlete ikili bir sorumluluk.[250] SDP 4 Ağustos 1914'te, imparatorluk Almanyası'ndaki öteki partiler gibi, özel çıkarları dile getiren (savaş zamanında kısık sesle

250) 27 Eylül 1914'te SDP yönetimi toplanıp partide birlikte hareket etmeyi yürürlüğe koyacak önlemleri kararlaştırdı (*Protokoll*... 1917, s. 29). 5 Ağustos'ta henüz bir hafta önce saptanmış Wurzburg'da yapılacak parti kongresi *sine die* (tarih saptanmadan) ertelenmişti (*Vorwärts*, 6 Ağustos 1914).

olsa da) ama devlet iktidarını alma ya da kullanma umudu olmayan bir baskı grubuna dönmüştü.

Her şey ayrışmadı ve hemen netliğe kavuşmadı. Yerel gazetelerin bir kısmı ne derse desin (iki yönde de aşırı eğilim sergiliyorlardı), SDP'nin asıl liderleri ne şen şakrak revizyonistlerdi, ne de şovenist. Yapabildiklerini yaptıklarına ama başaramadıklarına içtenlikle inanıyorlardı, kendi eserleri olmayan bir ortamda yaşamlarını sürdürmek zorundaydılar. Bu ortamdan iyi şeyler çıkması tesadüf olurdu.[251] Her şey bir yana, savaş ve işgal tehdidi birer gerçeklikti; cephedeki gençlerin çoğu aynı zamanda çalışan insanlardı. Sorumluluğuysa liderler omuzluyordu. Herkesin kısa sürede kendi bakışları çevresinde toplanacağına inanıyorlardı. Yer yer kaymalar dışında, hemen bütün gazeteler çok geçmeden aynı yolu izlediler. Sansür, Eylül ayı içinde *Vorwärts*'ın yayımını iki kez durdurdu. *Sozialdemokratische Korespondenz* sansürün gözde müşterilerinden biriydi. Scheidemann, "Her gün bir ya da iki gazete için ricada bulunmak zorundaydık," diye bildiriyordu.[252]

İlk haftalarda Merkez ve Sol'daki asıl duygu, utanç ve huzursuzluktu; işlerin olması gerektiği gibi gitmediğini biliyor, yine de başka ne yapılabileceğini düşünemiyorlardı. Kautsky yine kalemine sarıldı, kendi konumu adına tarihsel apolojiler yazdı ve SDP adına da gerçekten sosyalist, aynı zamanda konformist olacak özel bir savaş zamanı felsefesi ortaya koydu.[253] Bu arada gerek Rosa Luxemburg gerekse Clara Zetkin sinirden bitkin düşmüşler, bir an intihar edecek hale gelmişlerdi.[254] 2 ve 3 Ağustos'ta hâlâ birlikte savaşa karşı ajitas-

251) Bkz. Schorske, s. 294, n. 26.

252) Philipp Scheidemann, *Memoiren eines Sozialdemokraten*, Dresden 1928, C. I, s. 271.

253) Karl Kautsky, *Der Politische Massenstreik*, Berlin 1914; "Die Sozial-demokratic im Weltkrieg", *NZ*, 1915-1916, C. I, s. 322; "Der Krieg", NZ, 1913-1914, C. II, s. 843.

254) Clara Zetkin, Helen Ankersmit'e mektup, 3 Aralık 1914, *Ausgewählte Reden und Schriften*, C. I, s. 639. Bu mektup dramatik bir öyküdür, belki aşırı derecede, o zamana kadar güvenli bir sosyalist dünyanın çöküşünün kişisel trajedisidir. Luise Kautsky'nin açıklamalarıyla Rosa Luxemburg'un duyguları için bkz. Maurice Berger, *La nouvelle Allemagne*, Paris 1919, s. 262: *"Le 4 août, j'ai voulu m'enlever la vie, mes amis m'en ont empechés"* ("4 Ağustos'ta yaşamıma son vermek istedim, dostlarım engelledi̇ler").

yon planlamaya çalışıyorlardı; *Reichstag*'taki radikal görüşlü yirmi SDP üyesiyle ilişki kurmuş, ama sadece Liebknecht ve Mehring'in desteğini alabilmişlerdi.[255] Rosa doğallıkla umutsuzluğa kapılmayı Clara Zetkin kadar kolayca kabullenmiyordu, ama o da, "savaşla sersemlemiş" partiyi etkilemenin zorluklarını ve yalnız kalışını vurgulayabiliyordu ancak. "Kitlelerin parti yaşamı tamamen boğulmuştur."[256] O anki görev, "ülke dışındaki kitleler"in ve yabancı yoldaşların gözünde *Reichstag*'a oy verenlerden kendilerini ayırmaktı. Rosa 4 Ağustos gecesi, oylamanın haberleri yayılır yayılmaz, hemen kendi dairesinde yakın dostlarından oluşan bir konferans çağrısı yaptı. Katılanlar Mehring, Julian Marchlewski (halen sıkı polis gözetimi altında), Ernst Meyer, Hermann Duncke ve karısı Kathe ile Wilhelm Pieck'ti. Rosa muhalif olduğunu sandığı yerel görevlilere 300 telgraf çekip, oylamaya karşı tutumlarını bildirmelerini istedi ve ivedi bir konferans için Berlin'e davet etti. Sonuç acıklıydı. "Hemen ve kayıtsız koşulsuz destek telgrafı çeken tek kişi Clara Zetkin oldu. Diğerleri -yanıt verme zahmetine bile katlanmayanlar- aptalca ya da uyduruk özürler buldular."[257] Resmi *SDP* politikasının ilk açık reddedi-

255) Clara Zetkin, *Reden und Schriften,* C. II, s. 129. Clara Zetkin bu hikâyeyi ilk kez 14 Nisan 1919'da AKP'yi temsil ederken Württemberg'deki eyalet kurucu meclisindeki bir konuşmada anlattı. Rakipleri gülmüşlerdi. "Fransızların (orduların) karşısına Rosa Luxemburg'la birlikte çıksaydın, ikinizi görünce kesinlikle tabanları yağlarlardı." Parlamentodaki nezaket savaşla birlikte yitip giden kibarlıklardan biriydi.

256) Bkz. Isviçre'deki Karl Moor'a mektup, 12 Ekim 1914, ilk basım *Niedersachsische Arbeiterzeitung,* 7 Ağustos 1926; yeniden basım, *Germanskoe rabochee dvizhenie v novoe vremya* (Son Zamanlardaki Alman İşçi Hareketi), Moskova 1962, s. 402-404. Çeşitli Luxemburg mektuplarından alınma bu pasajların yeniden basımı ilginçtir, çünkü Karl Moor'a mektup "Isviçre'de bilinmeyen bir adrese" diye geçer. Rosa'nın Temmuz 1914'te Büro'da Isviçre Partisi'ni temsil ettiği Brüksel'deyken tanıştığı Isviçreli sosyalist Moor, Lenin'le Bolşeviklerin ateşli bir savunucusu olup, devrimden sonra Rusya'ya gitti. Sonradan Lenin'in kuşkuları haklı çıkmıştı: Alman Dışişleri Bakanlığı belgeleri onun hem Alman, hem de çok -çok gizli- Avusturya ajanı olduğunu ortaya çıkarmıştı. Şimdi 'isimsiz' biridir - bu yüzden adresi bilinmez. Mektubun orjinali, IML (M).

257) Hugo Eberlein, *Die Revolution,* 1924, No: 2. Toplantının ve sonraki hareketlerin en iyi anlatımı budur. *Die Revolution*'un bu sayısı *Spartakusbund*'un onuncu yılını kutlama sayısıydı. Makale isimsiz olsa da herhalde Eberlein'indir denebilir. Eberlein görece tanınmayan biri olduğu ve bu yüzden SDP içinde gö-

lişi Eylül 1914'te, Almanya'da bir muhalefet *bulunduğu* (ne daha fazla, ne daha az) doğrultusundaki bir ilan biçiminde çıktı.

> Dr. Südekum ve Richard Fischer Yoldaşlar yurt dışı parti basınında (İsveç, İtalya ve İsviçre'de) Alman Sosyal-Demokrasisi'nin bugünkü savaştaki tutumunu kendi anlayışları ışığında sunmaya kalktılar. Bu yüzden dışardaki yoldaşlara şunu temin etmeyi zorunlu sayıyoruz ki, biz ve kesinlikle birçok Alman Sosyal-Demokratı savaşı, kökenlerini, karakterini ve ayrıca güncel durumda Sosyal-Demokrasi'nin rolünü tümüyle değişik bir açıdan, Südekum ve Fischer Yoldaşlarınkiyle çakışmayan bir açıdan değerlendiriyoruz. Sıkıyönetim nedeniyle bakış açımızı daha açık bir dille genişletemiyoruz. İmza –Karl Liebknecht, Dr. Franz Mehring, Dr. Rosa Luxemburg, Clara Zetkin.[258]

Mektup gönderme ve ılımlı bir ton kullanma düşüncesi (başka imza toplamayı amaçlayan boşa çıkmış bir umutla) özellikle Rosa Luxemburg'undu; Eylül'de Stuttgart'a kısa ziyaretinde Clara Zetkin'i imzalamaya ikna eden, Mehring ve Liebknecht'den imzalarını kullanma iznini alan Rosa'ydı. "İmzanızı eklemem için bana yetki verir misiniz?" diye yazıyordu Mehring'e. "Yurt dışında çok tanınıyor olmanız büyük moral değer taşıyor ve parti yönetiminin rezilce taahhütlerine indirilmiş haklı bir şamar *(Ohrfeige)* olacak. Yakın gelecekte Karl Liebknecht buraya geliyor, umarım o da imzalar. Lütfen bu satırları aldığınızda hemen telgrafla yanıtlayın."[259]

Rosa kişisel konuşmalarında karmakarışık muhalif grupları uyumlu ve etkili eyleme sokma konusunda uğradığı bozgunları bü-

---

ze çarpmadığı için radikal liderliğin gizli ajanıydı (bkz. *Briefe an Freunde*, s. 137, Marta Rosenbaum'a, 5 Ocak 1915). Ayrıca bkz. Ernst Meyer, *Spartakus im Kriege*, Berlin 1928, s. 6.

258) *Dokumente und Materialen zur Geschichte der Deutschen Arbeiterbewegung*, Berlin 1958, Dizi 2, C. I, s. 31. Mektup iki İsviçre gazetesinde çıktı; İtalya'da ya da İsveç'te yeniden basıldı mı, bilmiyorum. İsviçre'de çıktığı zaman Lenin not düşmüştü (*Sochineniya*, C. XXI, s. 16-17). Ayrı Komünist Partisi'nin kuruluşunda bu açıklama ilk somut adım olarak saptanmıştı (*Berichtüber den Gründungsparteitag der KPD Spartakusbund*, Ernst Meyer'in Karşılama Konuşması, Berlin 1919, s. 1).

259) Rosa Luxemburg'dan Franz Mehring'e, 13 Eylül 1914, Stuttgart'tan, IML (M), Fund 201, No: 857.

tünüyle dışa vuruyordu. Olumsuz bir beraberlikti, partinin tutumunu beğenmeyen, ama ne yapılacağı konusunda doyurucu bir görüş birliği de olmayan bir kümelenmeydi. Dörtlünün resmi rüzgâra karşı kopardıkları ve dümende duran Rosa'yı alabora eden bir fırtınaydı.

> (Reichstag) delegelerinin hareketlerine karşı mümkün olan en sert eylemlere başvurmak isterim. Ne yazık ki benim tutarsız kişiliklerimle fazla işbirliği yapamıyorum.. Karl'a (Liebknecht) asla dayanılamaz, çünkü gökyüzünde bir bulut gibi dolaşıp duruyor; Franz (Mehring) edebi kampanyalardan başka şeylere pek sempati beslemiyor, (Clara Zetkin'in) tepkisi histerikçe ve kopkoyu bir umutsuzlukla dolu. Ama her şeye karşın neler başarabileceğini görmeye çalışma niyetim var.[260]

Muhalefetin odağının hangi derecede Rosa olduğunu rakiplerinin hepsi kabul etmekteydi. Ebert "Savaşın... 'Rosa grubu' üzerine etkisi"nden söz etmişti, savaş Rosa'yı her türden "yeni planlar yapmaya" esinlendirecekti.[261] Kasım 1914'te dostu Victor Adler'e yazan Kautsky durumu şöyle anlatmaktaydı:

> ...(Karl Liebknecht'in Reichstag'ta bütçenin aleyhinde oy kullanma niyeti) kesinlikle (partide) tam da şimdi bir bölünme anlamına gelmez. Sadece talihsiz çocuk Karl, dehşet değil, ama kahkaha fırtınasıyla karşılanabilir. Yine de bir bölünme başlangıcı olabilir.
>
> Aşırı sol kampla herhangi bir bağlantım yok. Ancak çeşitli göstergelerin düşündürdüğüne göre, Rosa hararetle partiyi bölmeye uğraşıyor. Roma'da ikinci olmaktansa köyde birinci olmayı yeğliyor. Büyük partiyi yönetemiyorsa, kendisine biat eden küçük bir partisi olsun istiyor. Çok geçmeden cezasını çekmek zorunda kalacak ve görünüşe bakılırsa bölünmeyi daha önceden gerçekleştirmek dileğinde. Parmaklıkların arkasına geçince herhalde korkar, savaşın bugünkü kritik aşaması bölünmesiz geçecek ve dışarı çıktığında yine,

260) Konstantin Zetkin'e mektup, 1914 sonu.
261) Friedrich Ebert, *Schriften Aufaeichnungen Reden,* Dresden 1926, C. I, s. 309.

kendisine yer bulamayacağı, sağlam ve birleşik barış zamanlarının sınıf partisiyle yüz yüze gelecek.

Bölücü taktiklerin ne kadar başarıya ulaşacağını söylemek güç. Bugüne değin Rosa'yı izleyenler çok sınırlı... David, Südekum ve Heine'nin grubu, sendikalar ona çalışıyor, gerçi istemeden de olsa... 'Marksist merkez' bu grupla ittifak yaparsa, o zaman birkaç işçi daha Luxemburg grubuna geçer. Oysa, biz sağ kanada açıkça karşı çıksak bile, onlar da bizi kitlelere 'Rosaurier' diye (Ledebour'un koyduğu gibi) suçlayacaklar; Rosa'dan sadece hazımsızlığıyla ayrılan insanlar olarak.[262]

Bu aşamada resmi parti görüşüyle, Sol'a bakışlarıyla Merkez'in görüşü arasında fazla seçim yapma şansı yoktu, en azından harekete geçiren güdüler kapsamında. Savaşın kopardığı eklem yerlerinden biri, sosyalistlerin birbirlerinin hareket noktalarına ilişkin hissettikleri kuşkulardı. Ne olursa olsun, Alman Hükümeti de SDP de, radikal muhalefetin arkasındaki entelektüel çekim merkezinin Rosa Luxemburg olduğundan kuşku duymuyorlardı. Rosa'nın o günlerdeki rolünün başat yerini sorgulamak ayrıcalığı Stalinist tarihçilere düşmüştür![263]

Öteki ülkelerdeki savaş karşıtı gruplarla kişisel ilişki kurma kararı da alınmıştı; İngiliz Bağımsız İşçi Partisi'nin önerisiyle Franz Mehring, Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg Aralık 1914'te Londra'daki *Lebour Leader* gazetesinde ayrı ayrı ve bir ölçüde sert ve resmi dayanışma mektupları yazdılar.[264]

Almanya'daki felaket kokan ortama ek olarak, savaşın Enternasyonal içinde neden olduğu yıkım da dikkate alınmak zorundaydı. Tek tek tavır koyan iki Sırp ve Rus Duması'ndaki Bolşevik grubu dışında, her parti savaşan hükümetlerinden yana oy kullanmışlardı.

262) Victor Adler, *Briefwechsel*, s. 606-607, 28 Kasım 1914.

263) SBP Merkez Komitesi'nin önsözü (imzasız), Clara Zetkin'e, *Ausgewählte Reden und Schriften*, C. I. 1951'de yazılmıştı. Daha sonraki tarihsel yazılarda Rosa'nın rolü daha olumlu biçimde değerlendirilir.

264) *Dokumente und Materialen*, C. I, s. 78-79; ayrıca Drahn ve Leonhard, *Unterirdische Literatur...*, s. 15. Mektuplar yurt dışına Hollanda yoluyla çıkarılmıştı.

Bir de, İngiltere'de Bağımsız İşçi Partisi bir süreliğine bile olsa savaşa karşı görünmekteydi; ayrıca İsviçre ve İtalya'daki tarafsızlar kuvvetle eski Enternasyonal'in savaş karşıtlığını savunuyorlardı. Almanya'da da birinin aynı bayrağı açması yaşamsal önemdeydi.

Ilımlı ölçülerde kalsa ve dikkatle yapılsa da bu protestolar, ilk olarak, Almanya'daki sol muhalefetin o andan itibaren ayırt edilmesini sağlayacak bir duyguyu berraklaştırdı: SDP'nin simgesi olduğu, zamanla ilk başta kapitalizme ve kapitalist devlete karşı çıktığı kadar öldürücü bir zehir taşır hale gelen, örgütlü Alman Sosyal-Demokrasisi'nden giderek artan bir nefret besleme. Bir ölçüde, SDKPİL'yi en çok PSP'den nefret ettirmiş ve SPD'yi seçimdeki bütün oklarını liberallere yönlendirmiş iki şeyin yan yana gelmesinin şiddetiydi bu. Ama bunda güçlü bir kişisel öğe de vardı: Rosa Luxemburg gibi mültecilerin cansız ve 'resmi' Almanlara karşı ezelden beri hissettikleri ve içlerinde bastırıp durdukları sabırsızlık ve hayal kırıklığı duygusu. Üstelik salt mülteciler de değil: Değişik şekillerde güçlü ve içtenlikli nefret duyguları besleyen insanlardılar –Rosa, Karl Liebknecht ve Mehring. Komünizme sadakat ve sevgiyle bağlanan tek kişi Clara Zetkin'di. Ne var ki, SPD'de devrimci ideallerin çürüdüğü doğrultusunda son birkaç yılda kopardıkları fırtınalardan sonra, niçin bu kadar hayret etsinlerdi? Kitleler (efsanevi, duyarlı, niteliği bozulmaz çalışan sınıflar) zamanı gelince ne yapılacağını bilecekken, yoldan çıkmış ya da yanlış düşünceli birkaç liderle uğraştıklarını zaten düşünmemişler miydi? Kimi zaman efsaneleri çürütmek, gerçeklikleri ya da gerçekliklerin onda yansıdığı ideolojiyi çürütmekten daha zordur; bu nedenle, başka her şey sarsılıp yıkıldığı halde, efsaneler kalır. SDP'deki gerçeklikleri hiçbir zaman öğrenmedikleri ve hayranlık ve itaatle geçen yılların etkisini kısa sürede üzerlerinden atmak zorunda kaldıkları için, Rus Bolşeviklerinin sert tepkisini anlamak daha kolaydır. Alman Solu açısından bastırılmış öfke selinin önünü açmıştı savaş. Kendi hainlerinden en çok nefret etmek onur sorunu haline gelmişti; her ülkede uluslararası sosyalizmin eski ilkelerine bağlı kalanların görevi içerdeki düşmanla dövüşmekti; dışardaki düşmanla savaşarak kurtuluş ışığı görmeye hevesli kişilere

diyalektik bir yanıttı sanki bu. *Spartakusbund*'un 1916 yazında dağıttığı ve "Köpekçe Politika" *(Hundepolitik)* başlığını taşıyan yasadışı bir el ilanında, Liebknecht'in tutumunu havlayan ama ısırmayan bir köpek tavrı şeklinde yorumlayan Dr. David'in (eski bir revizyonist) sözlerini ele alıyordu Rosa Luxemburg.

> Köpek, kendisini yıllarca tekmeleyen efendisinin botlarını yalayan insandır.
>
> Köpek, sıkıyönetim namlusuna keyifle kuyruğunu sallayan, sadakatle efendilerinin, askeri diktatörlerin gözlerinin içine bakan, merhamet dilenerek sessiz sessiz inildeyen insandır.
>
> Köpek, birine (özelikle yokluğunda) havlayan, ama sonra hemen gidip efendisini getiren insandır. Köpek, hükümetin emirleriyle, bir partinin bütün kutsal tarihinin üstünü balçıkla sıvayıp karanlıkta tekmeleyen insandır.
>
> Köpekler; Davidler, Landsbergerler ve yoldaşlarıdır ve hep onlardı. Onlar, hesap günü geldiğinde, Alman çalışan sınıflarından sıkı bir tekme yiyeceklerdir.[265]

Benzer yorumlar Karl Liebknecht'in kaleminden de dökülüyordu. Sol, uluslararası düzeyde sevinmeye, içerde nefret etmeye uğraşmaktaydı. Bunun doruk noktası Liebknecht'in formülasyonunda görüldü: "Ana düşman içerdedir."

Bu yüzden, tıpkı Bolşeviklerin Çarlık Rusyası'nın yenilgisine bel bağlamaları gibi, Alman radikallerinin de Almanya'nın yenilgisini umma ları temelsiz değildi.[266] Enternasyonal'in çöküşüyle birlikte her parti (ya da içlerindeki her muhalif grup) içerdeki düşmanla boy ölçüşmenin özel sorumluluğunu taşıyordu. Buradan devrimci yenilgiciliğe giden küçük bir adım kalıyordu artık; İsviçre'de oturan Lenin o adımı kolayca atabilirdi. Almanlarsa kesin adımı aşla atamadılar. Rosa Luxemburg'u Almanya'nın felakete uğraması umutlarını açıkça

265) *Selected Works*, C. II, s. 561.

266) Rosa'nın kişisel düşmanlarından ve o da radikal olan George Ledebour, Rosa'yı Rus yurtseverliğiyle, Çarlığın Almanya'ya karşı zafer kazanmasını istemekle bile suçlamıştı. Karl Kautsky'den Victor Adler'e, 28 Kasım 1914, *Briefwechsel*, s. 606-607.

kutlamaktan alıkoyan şey, insan kaybından duyduğu korkunç ve sık sık yinelenen kaygısıydı. Çelişkili iki arzu taşıyordu yüreğinde: Her şeyin en kötü dışavurumu olan Alman emperyalizminin yenilgisi ve, aynı ölçüde, daha fazla kan dökülmesini önlemek, en önemlisi geçici olarak gri savaş elbisesi giymiş proleterlerden başka bir şey olmayan askerlerin boğazlanmasının önüne geçmek amacıyla savaşın olabildiğince çabuk bitirilmesi.[267] Alman radikallerini Bolşeviklerin devrimci yenilgiciliğini neşeyle benimsemekten alıkoyan şey, oldukça gelişmiş bir kapitalist ülkedeki bir kitle partisinin sahip olduğu iyimserlik mirasıydı. İyimserliğin zıttı umutsuzluktur, ama kötümserlik değildir, toplumun savaşla yıkıma uğraması ilerleme değil, barbarlıktır.

Bu yüzden asıl çabalar içeriye dönüktü. İlk duraksamadan (ne yapılacağı değil, nasıl yapılacağı konusunda) ve etkisiz, umutsuz bir silah arayışından sonra, Karl Liebknecht hem Prusya diyeti, hem de *Reichstag* üyesi olma konumundan yararlanmaya karar vermişti. Muhalefeti Rosa'nın göreli yalnızlığından çok kendi kişiliğinde yoğunlaştırmanın daha iyi bir aracını sağlayacaktı böylece. Liebknecht tartışmasız bir tercih değil, yazgının belirlediği bir liderdi (Lenin, hatta Hitler gibi); kaçınılmaz olarak yalnız kalacaktı. Rosa'nın izleyicisi değildi, arkadaşı bile değildi; son yedi yılda neredeyse anlaştıkları sıklıkta çatışmışlardı. Üstelik Rosa'nın onunla ilgili kanısı, hoşgörülü bile olsa, asla yaltaklanmak biçiminde değildi. Ocak

267) *Die Krise der Sozialdemokratie*'de (Zürih 1916), zaman zaman, "Dış düşmana teslim olan bir ulusun onuru yoktur," (s. 68), "Sosyal-Demokratlar ciddi bir tarihsel krizde ülkelerini savunmakla yükümlüdür," (s. 80) diyordu. Bu açıklamalar, Rosa Luxemburg'un ulusal savunma savaşına koşullu destek verdiğini düşündürmek amacıyla, bağlamından bütünüyle koparılmıştır. Kitapçık baştan sona Birinci Dünya Savaşı'nın Almanya açısından böyle bir savaş olmadığıyla ilgili olduğu için, bu sözleri böyle bir görüşün kanıtıymış gibi sanmak anlamsızdır.

Rosa Luxemburg'un savaşa karşı düşünceleri, asıl olarak proleterlerin canına mal olduğu yaklaşımı, daha sonra Stalin dönemindeki komünist parti tarihçilerince Lenin'in devrimci yenilgiciliğiyle karşı karşıya konmuştu (oysa Lenin, Rosa'nın yanlışlarını sıralarken bu meseleyi dahil etmemişti). Tuhaf biçimde, Kruşçev 1963'de Çin komünistlerine karşı aynı savı kullanmıştı: "...savaş zamanında çalışan sınıfların çoğu ölür. (Savaş gerekliliğinin) Marksizm-Leninizmle hiçbir ilgisi yoktur," (Moskova'daki konuşma, 23 Mayıs 1963, bildiren: (Manchester) *Guardian*, 24 Mayıs, s. 13).

1915'te *Reichstag*'ta tek başına yaptığı protestodan bir ay sonra şunları yazıyordu Rosa: "Karl mükemmel bir adam, ama..."[268] İyi kalpli ve tiyatroya tutkun bu dikkafalı avukat, partilileri yıllarca izlenmesi gereken çizgiyle ilgili altı kalın çizgilerle çizilmiş öğüt bombardımanına tutmuştu.[269] Parti liderleri 1904-1907 arası gençlik politikasının radikal önerileri üzerinde onunla çatışmış ve hiç ciddiye almamışlardı; onu, ulu babasının dengesiz ve ona yakışmayan devamı diye görüyorlardı.

Grubunu halkın önünde temsil etmek, işte görünüşte niteliksiz olan bu adama düşmüştü ve o da meydan okumayı bütün kalbiyle kabullendi. Anlaşılan Rosa Luxemburg'un dairesindeki ilk toplantıda bulunmamış, 3 Ağustos'taki *Reichstag* grubunun tartışmasında öne çıkmamıştı.[270] Ama Ekim'de *Reichstag* üyesi olarak Batı Cephesi'ne yaptığı bir gezide birkaç ihtiyatlı protesto mektubuyla yetinmenin artık işe yaramayacağına kesin olarak karar vermişti denebilir.[271]

Kasım'da SDP, *Reichstag* delegelerini sonraki bütçe tartışmalarında olumsuz oy kullanmaları için bombardımana tuttu. Ardından, tartışmadan önceki haftada kişisel bir kampanya yürüttü.[272] Ama sonunda parti disiplinini çiğneyen tek kişi olarak kaldı –tıpkı istediği gibi, tam kopuş. Krediler aleyhine bir tek o oy kullandı. İsmi hemen, yanlısı olduğu insanların ve olayların simgesi haline geliverdi; düşmanlarının ve yurt dışındaki gözlemcilerin gözünde yoğun Alman sisini delip geçen bir simgeydi. *Reichstag* Sözcüsü'ne gönderdiği ve kayıtlara geçirilmesi reddedilen yazılı açıklaması yasadışı yollardan dağıtılıp, *Spartakus* mektuplarının öncüsü oldu. Bu mektuplar ilk başta, radikallerin kontrolündeki Berlin'de bir seçim bölgesi olan Niederbamim'deki yerel parti örgütünün yardımlarıyla, sempati duyan parti görevlilerine dağıtılan bilgi bültenlerinin bir parçasıydı. Rosa Luxemburg geçmişte o bölgede sık sık konuşmalar yapmıştı;

268) Konstantin Zetkin'e mektup, Ocak 1905.
269) Örneğin. Karl Kautsky'ye mektuplar, 1907'den sonra, IISH, D XV.
270) Frölich, s. 232. *Spartakusbriefe*, Giriş, s. x.
271) Camille Huysmans'dan Benedikt Kautsky'ye, 11 Mart 1949, *Briefe an Freunde*, s. 6970.
272) Dralın und Leonhard, *Unterirdische Literatur*, s. 13.

yine orada bir protesto nüvesi yaratmak üzere bütün ikna gücünü kullanıyordu. Etkisi ilk başta başkentle sınırlı kaldıysa da, zamanla ve materyallerin daha iyi dağıtılması, daha fazla kontak kurulması sonucu öteki kentlere de yayıldı. Almanya'da, Bremen, Stuttgart, Brunswick, Leipzig'de başka radikal merkezler de vardı.

Rosa Luxemburg kendi alanında da hararetle çalışıyordu. Aralık 1914'te kısa süreliğine hastaneye yattı; uzun süreli yalnızlığa ve savaş felaketine dayanamamıştı. Ruh hali ait üst olmuştu; Kasım başında Hans Diefenbach'a şöyle yazıyordu: "İlk baştaki umutsuz halim oldukça değişti. İşler daha pembe değil, tam tersi. Ama birincisinden sonra üst üste gelen darbelere insan alışıyor... felaketin boyutlarının büyümesi, nesnel yargılar gerektiriyor."[273] Frankfurt'ta yılın başında aldığı hapis cezasının infazı Aralık'taydı, ama hastalığı nedeniyle 31 Mart 1915'e ertelenmişti.[274] Rosa zamanın azlığının farkındaydı. *Sozialdemokratische Korrespondenz* amacını tamamlamıştı; hepsi sansüre uğradığından, materyal vermek istese bile başka gazetelerden destek alamazdı artık. Gerekli olan, daha geniş, daha kuramsal bir gazete, sansüre uğrayabilecek ama yine de alabildiğine geniş kesimlere hitap edebilecek bir merkez organdı; parti, savaşın yeni dayatmalarını ve hainse olmasa bile yanlış düşünen liderlerin eylemlerini buna dayanarak karşılamalıydı. Rosa'nın kişisel yol göstericiliğiyle *Die Internationale* hazırlandı, Franz Mehring'le Julian Marchlewski de yardım ediyordu. Her şeye sıfırdan başlanacak, para toplanıp bir matbaa kurulacaktı –ama bu çok güçtü ve o nedenle katkıda bulunanlar, yayımcı ve basımcı, hepsi, suçlandılar.[275] Rosa,

273) *Briefe an Freunde*, s. 71, 1 Kasım 1914.

274) Hükmün temyiz edilmesi talebini Temyiz Mahkemesi *(Reichsgericht)* 20 Ekim'de reddetmişti.

275) 20 Temmuz 1915'de dergi yazarları ve yayımcıları aleyhine bir iddianame hazırlanmıştı (yazar olarak Rosa Luxemburg, Franz Mehring ve Clara Zetkin'e, yayımcı olarak Berten ve Pfeiffer'e). İddianame "yazar Rosa Luxemburg ve yoldaşları" diye başlıyor ve Olağanüstü Düzenlemeler'in 9. paragrafındaki büyük ihanet suçuna dayanıyordu. Yine de, Reich savcıları büyük ihanet suçlamasına bağlı kalmamayacağı tavsiyesinde bulunmuşlardı. 22 Mart 1916 için planlanmış oturum süresiz olarak *(sine die)* ertelendi ve işlemler durduruldu. Savcılığın olayla ilgili dosyaları, IML (M), Fund 209, No: 1356.

tutuklandığında bile, sekreteri Mathilde Jacob'un ziyaretleri aracılığıyla, *Die Internationale*'in çıkışıyla ilgili son dakika haberlerini alabiliyordu. Satırlar arasına dikkatle kodlanmış bir iletişim sağlanmıştı. Mathilde Jacob aracılığıyla Rosa ve Leo Jogiches arasında; yazarlar, yayımcılar ve basımcılar arasında mekik dokuyan, dağıtımı düzenleyen ve Rosa'ya işlerin gidişi hakkında bilgi ileten, sahne gerisindeki pratik el her zamanki gibi Jogiches'indi.[276] Rosa'nın Barnimstrasse Hapishanesi'nde, *Spartakus* liderleri tarafından, malıkûma eğilim duyduğu bilinen Schrick adlı bir personelden yardım almış olması bile olasıdır.[277] Mehring, Nisan 1915 tarihinde tek bir kez çıkan sayıdaki sunuş yazısında, anlayışın ve biçimin özünde Rosa'nın eseri olduğunu teslim ediyordu; sansür kurulu bulabildiği kopyalara hemen el koydu ve başka sayı çıkarılmasını yasakladı.[278] O sırada Rosa zaten iki aydan beri hapishanedeydi.

Mart'ın başında Hollanda'daki uluslararası kadın konferansında Clara Zetkin'e eşlik etmeyi planlamıştı –artık kadın konferanslarını bile küçümsemiyordu. Ama 18 Şubat'ta ansızın tutuklanıp Bamimstrasse'deki kadınlar hapishanesine gönderildi. Tutuklanmayı hiç beklemiyordu; tutuklayan organ savcılık değil, polis şubesiydi. İyi resmi bağlantılara sahip *Deutsche Tageszeitung*, tutuklanma nedeninin, Rosa Luxemburg'un ("Kızıl Prima Donna") Niederbarnim'de çeşitli toplantılar düzenlemesinden kaynaklandığını bildiriyordu.[279] Karl Liebknecht Prusya *Landtag*'ında "yakın parti arkadaşı"nı destekler bir konuşma yapmıştı. "Bu, bizim *Burgfrieden*'imizin niteliğini, iç cephede barışı göstermektedir. (Ama) barış zamanında bize verilen son derece siyasal hükmün -siyasal bir parti anlamında- birdenbire *Burgfrieden*'e rağmen yerine getirilmesi gerekeceğinden, sızlanmaya bile takatimiz yok... Dostum Luxemburg'un, tıpkı benim gibi, bu hükmün uygulanmasından ancak onur duyacağını hissede-

276) Leo Jogiches'den Mathilde Jacob'a, 2 Nisan 1915, *International Review of Social History*, C. VIII, 1963, Kısım 1, s. 100.
277) Bu kadının Mathilde Jacob'a mektupları hâlâ mevcuttur: Hoover Institution, Stanford Üniversitesi, Kaliforniya.
278) *Die Internationale*, 15 Nisan 1915, s. 10.
279) Bkz. *Vorwärts*, 20 Şubat 1915.

bildiğini biliyorum..."[280] Liebknecht'in tek başına sahnelediği büyük propaganda kampanyası başlamıştı. Rosa Luxemburg demir parmaklıklar arkasına geçince, Karl'ın asıl entelektüel uyarıcısı gidivermişti. Artık her zamankinden daha fazla yalnızdı.

Rosa kişisel dostlarına yazıp düşünmek için zamana gereksinmesi olduğunu ne kadar anlatmış olursa olsun, siyasal açıdan hapishanede dört duvar arasına tıkılınanın büyük talihsizlik sayılması gereken bir andı. "Altı ay önce bunu özlüyordum, şimdiyse bu işin onuru bana, Demir Haç ise sana düşüyor."[281]

O anda siyasal sahneden çekilişi, her zamanki sakinliğiyle destek sağlayamayacağı kadar çok büyük bir darbeydi muhalefete. *Die Internationale* hazırdı; hapishanedeyken, "doğallıkla" yazmak istediği "savaşın incelenmesine" ve belki en sonunda okuldaki ders notlarından derlenmiş bir ekonomi kitabının ana hatlarını çıkarmaya sıra gelecekti."[282] Savaş incelemesi *Sosyal-Demokrasi'nin Krizi* adıyla çıktı; ama daha çok, Junius sahte isminden dolayı, *Junius Broşürü* diye bilinmektedir. Ayrıca *Sermaye Birikimi* eleştirilerine bir yanıt hazırlamıştı –savaş ortasında beklenmedik bir huzur ve sükûnet ortamında yapılmak zorunda kalınan bir iş.

Siyasal kişiliği normalde ancak yaşamın baskısı karşısında bir katılık kazanırınışçasına, hapishanedeyken hep gevşerdi Rosa. Sanki hemen her özelliği serpilip gelişiveriyordu. Politikanın boşluğunu doldurmak için kişiliğinin parçaları ayrışıyor, dünya işlerinden çekilmiş, düşünür, botanikçi ve edebiyat eleştirmeni Rosa beliriveriyor, kadın Rosa'nın uzantılarıyla birlikte su yüzünde dolanıp duruyordu. Dostlarını, hepsi de alıcının kişiliğine göre titizlikle kaleme alınmış, ani bir mektup yağmuruna tutardı. Evinin bakıcısı Gertrud Zlottko'ya kaba bir dille, duygusallıktan uzak köylü tonuyla yazıyordu: "Boyun eğiniş tonunu sevmiyorum... Yuh sana Gertrud, hiç yakışmıyor! Benim insanlarırn neşeli olmalı. Çalışmak zamanı; sen üs-

280) *Benchte über die Verhandlungen des Preussischen Haus der Abgeordneten*, XXII. Yasama Dönemi, II. Oturum, 1914-1915, Berlin 1916, C. VII, sütun 8754.
281) *Briefe an Freunde*, s. 74, Hans Diefenbach'a mektup, 1 Kasım 1914.

tüne düşeni yap, kalanını dert etme... Keyfin yerinde olsun hep."[283] Luise Kautsky'ye de şöyle yazıyordu: "İnsanların kendisinden hep zekice şeyler bekledikleri, ciddiliğini bozmayan biri -kötü talih... Dünya tarihinin girdabına tesadüfen çekildiğimi söylediğimde bana inanan *biri* olmalı, aslında bir tavuk çiftliği aramak üzere yaratılmışım *ben*. Buna inanmalısın, beni dinliyor musun?"[284]

Öte yandan faaliyetlerinin hep başka bir boyutu daha olmuştu: Dışardaki mücadeleyle bağları. Önceki aylardaki çabaların üstüne, 1915'in ilk dokuz ayı suların en sığ yerlere çekildiği zamanlardı. Almanya savaşı kazanacak gibiydi; birçok SDP üyesi, Almanya'nın, süngülerle yerine getirilen bir araçla, Fransız devrimi tarzında uygarlık götürücü misyonun heyecanını hissetmeye başlamışlardı. Aynı zamanda SDP yönetimi de parti muhalefetine (eskiden kalanlara ve yeni yeni kendini gösterenlere) karşı kaçınılmaz bir karşı saldırı sahneledi. Württemberg'de *Land* örgütü daha Kasım 1914'te muhalif *Schwäbische Tagwacht*'ı devralmıştı; darbe başarıyla sonuçlanınca Reich yönetimi de sevinçle destek verdi.[285] Başka yerlerde de bağımsızlığın yerel gazetelerdeki son közleri bastırılarak alabildiğine söndürüldü. *Vorwärts*'ın hakkından gelmek daha güçtü ama. Partinin hakem organı Kontrol Komisyonu merkezin epeyce solundaydı; en kıdemli üyesi Clara Zetkin'di ve şeytandan kendi büyükannesine başvurmasını istemenin bir yararı yoktu..."[286] Ne var ki yönetim, gazetenin boyun eğmeyen son inatçılarına karşı bir darbe tezgâhlamak için uygun zamanı beklemesini bildi; yayımına kısıntı konması yeterli gelmiyordu artık, hükümet resmi politikanın gerçekten ve coş-

282) *A.g.y.* Rosa ikinci işi asla yapamadı; sadece ana hatları çıkardı; tek yayımlanan, birkaç yorumla Paul Levi'nin 1925'deki ekleri oldu (*Einführung die Nationalökonomie*).

283) *Briefe an Freunde*, s. 185, 25 Mayıs 1915. Rosa keyifsizleşmemesine yardımcı olmak için mektuplarının üstüne eğlenceli resimler çiziktiriyor, öteki kadınları da aynısını yapmaya özendiriyordu.

284) *Letters to Karl and Luise Kautsky*, s. 172, 18 Eylül 1915.

285) W. Keil, *Erlebnisse*. C. I, s. 306-307; ayrıca Ossip K. Flechtheim, *Die Kommunistische Partei Deutschlands in der Weimarer Republik*, Offenbach 1948, s. 13.

286) Scheidemann, *Memoiren*, C. I, s. 268.

kuyla desteklenmesini istiyordu. Fransa'da ve İngiltere'de savaş hükümetlerinde sosyalistlerin ortaklık yapması örnekleri (SDP yönetimi imrenerek aktarıp duruyordu bunu) ne yazık ki yanıltıcıydı. Yerel düzeyde olsun merkezi düzeyde olsun Alman hükümeti iktidarı paylaşmayı asla önermiyordu; laf kalabalığından ve tuzaklardan öte bir şey yoktu. Hükümete kendiliğinden bir coşkulu onay verilmeyince, işçilerin desteğinin disiplinle sağlanması gerekliliği daha fazla ön plana çıkmaktaydı.

Bir yanda Luxemburg ve Liebknecht'le, öbür yanda yönetimin çoğunluğu arasında 'Merkez' yer alıyordu. Bu insanlar çoğunluğun görüş birliği içindeki kesinliklerine hoşnutsuzlukla bakıyor, ancak, savaşın gerçekliklerini göz ardı ettiklerini düşündükleri Sol'un sert doktriner uzlaşmazlığından da uzak duruyorlardı. Onlar da kesinlikle türdeş bir grup değildi.[287] Bernstein ve Eisner gibi bir kısmı, yönetime, sadece onlar inançlı, İngiliz tipinde pasifisttirler diye karşı çıkarken; başkaları daha devrimciydi, yalnız koşulların inandıkları şeylere bir parça daha yaklaşmasını beklemek gerektiğini hissediyorlardı. Hepsi de parti birliğine derinden bağlıydı. Mart 1915'te Ortodoksluğa karşı sadakat konusunda Ağustos ya da Aralık 1914'tekinden daha da ağır bir sınavla yüz yüze gelindi; *Reichstag*'ta ilk kez özel savaş kredileri için değil, olağan yıllık bütçe için oylama gündemdeydi; SDP'nin her zaman direndiği bir konu. Savaş olsun olmasın, geleneksel çizgiyi savunanların düşüncelerini söylemesi için bir fırsat çıkmıştı. Olumsuz oy kullanmada Liebknecht'e Otto Rühle de katıldı, çekimser oy sayısı 30'du ancak. Yönetim, Liebknecht'e daha fazla kayma olmasın diye, 3 Şubat 1915'te eski oybirliği kuralında gönülsüzce geçici bir değişiklik yapmıştı. Ortacıların çoğu, Liebknecht'i hâlâ, Rosa Luxemburg'un 1910'da Kautsky'yle kavgasındaki aynı donuk tonu taşıyan huysuz biri diye görüyorlardı. Muhalefet olabilirdi, kabul; ama öyle değil. Sadece etkili bir karşılığın üstesinden gelebileceği bilinçli bir provokasyon biçiminde değil. Ağustos

287) Bir çağdaşın anlatımı için bkz. Eugen Prager, *Die Geschichte der USPD*, Berlin 1922.

1915'te aynı oylamada yine aynı gruplaşma ortaya çıktı; sadece Rühle, Liebknecht'le oy vermekten vazgeçip çekimser kalmaya dönmüştü; Liebknecht yine yalnızdı.

Nisan'da *Die Internationale* çıktı; eyleme biçim katan bir felsefeyle. Çok güçlü bir ton taşıyan Rosa Luxemburg'un "Der Wiederaufbau der Internationalen"i (Enternasyonalin Yeniden İnşası) alternatifleri sıralıyordu:

> Tarihsel materyalizmin (SDP liderliğinin değiştirdiği biçimiyle) yeni yorumu, ya/ya da ikilemini getirmektedir. Ya, sınıf mücadelesi proletaryanın savaş sırasında bile her şeyden üstün tuttuğu bir varlık nedenidir *(raison d'etre)* ve parti yetkililerinin sınıfsal uyum ilanları çalışan sınıfların en yaşamsal çıkarlarına karşı çok ağır bir hakarettir. Ya da, sınıf mücadelesi barış zamanında bile 'ulusal çıkarlar'a ve 'anayurdun güvenliği'ne yönelik bir hakarettir... Ya, Sosyal-Demokrasi anayurt burjuvazisinden önce ayağa kalkıp, "Baba, günah işledim," diyerek, barış zamanındaki bütün taktik ve ilkelerini de değiştirecek... ya da, ulusal işçi sınıfı hareketinin önüne çıkıp ona, "Baba, günah işledim," deyip, savaş sırasında şimdi aldığı tutumu olağan barış koşullarına da uyarlayacaktır... Ya Bethmann Hollweg (Alman Şansölyesi) ya da Liebknecht; ya emperyalizm, ya da Marx'ın anladığı biçimiyle sosyalizm... Savaştan sonra aynı eski hikâyeyi *(die alte Leierr)* okuyarak Enternasyonal'i diriltemeyiz.. Ancak yarı gönüllülüğümüzü ve zayıflığımızı zalimce ve baştan aşağı alaya alarak, 4 Ağustos'tan beri süren ahlaki çöküşümüzü alaya alarak Enternasyonal'in yeniden yaratılması işine girişebilir ve bu doğrultudaki ilk adımı yalnızca savaşı hızla sona erdirerek atabiliriz.[288]

4 Ağustos unutulamaz ya da bağışlanamazdı artık; sorumlularıyla birlikte çöpe atılmalıydı. Sosyal-Demokrasi'nin işlerlikli bir organizması olarak İkinci Enternasyonal ölmüştü; liderleri ihanet etmişti. Yine de ilkelerine dokundurmayan birkaç insan kaldığı sürece, aynı düşünce canlılığını koruyordu.

---

288) *Die Internationale*, Nisan 1915, s. 6-7.

Rosa'nın Lenin'den ayrıldığı nokta burasıydı. Lenin'in gözünde çöküş, sadece birkaç hain lider olayı değildi (gerçi o da vardı),[289] aynı zamanda, mahvolmasına Enternasyonal'in bütünüyle gevşek federal yapısının da neden olmasıydı. Genişlik tutkusu, ne pahasına olursa olsun birlik hırsı, disipline dayalı gerçek birliği ve devrimci ilkelere tam bağlılığı yok etmişti. Yeni liderlerle de olsa eski Enternasyonal'in yeniden yapılanması söz konusu edilemezdi; ancak yeni idealleri ve katı örgütlenmeyi kabul edenlerin katılacağı, *değişik* bir Enternasyonal gerekliydi.[290]

Lenin'in görüşü, Rosa Luxemburg'un karmaşık felaketçi bakışından daha basit, daha az giriftti. Kendi kafasında, ilkesel konulardaki oportünizmle örgütsel sorunlardaki oportünizmi öteden beri eşitlemişti; SDP'nin ve Enternasyonal'in başarısızlığının kaynağı eski, çok eski oportünizm hastalığının özellikle öldürücü bir yanıydı. 4 Ağustos olaylarıyla ilk başta ciddi bir sarsıntı geçirdikten sonra kendini çabuk toparlamıştı. Körü körüne, eşi benzeri görülmedik bir ahlaki ve siyasal felakete o güne dek bilinmeyen yeni ve daha derin nedenler arayıp duran Rosa Luxemburg'dan (aslında daha büyük olan yeteneklerini boş yere tüketen bir anlayışı vardı Rosa'nın) farklı olarak Lenin, sorunun *büyüklüğüne* kafa yormakla yetiniyordu; sorunun niteliği zaten biliniyordu çünkü. Teşhisini koymuş, tedaviye geçmişti: Ayrılık ve yeni örgüt. Örgütsel bütünsellikle ilgili eski ilkelerinin doğruluğu kesin bir biçimde kanıtlanmıştı. Üstelik böylesine eksiksiz biçimde doğrulanması tatmin ediciydi de. Bu yüzden, Rosa Luxemburg acılar içinde kıvranırken, Lenin neşeli ve rahattı. Kimin yazdığını o sıralarda bilmediği *Junius Broşürü*'nü anladığını ortaya koyan yorumlarda bulunmaktaydı:

---

289) "...proleter kitlelerin sosyalizmden uzaklaştıkları iddiası yalandır; kitlelere *asla sorulmadı,* kitleler yanlış yönlendirildi, ürkütüldü, bölündü, olağanüstü halle baskı altına alındı. Yalnızca liderler özgürce oy kullanabildiler. Burjuvazinin *yana* proletaryanın *aleyhine* oy kullananlar onlardı" (Lenin, *Sochineniya,* C. XXI, s. 405)

290) Bkz. Lenin'in Zimmenvald Konferansı'ndaki raporu, 5-8 Eylül 1915, *Sochineniya,* C. XXI, s. 350-355; ayrıca *Sozialdemokrat,* Cenevre, No: 45-46, 11 Ekim 1915.

> Son noktaya dek devrimci çözümler temelinde düşünmeye ve kitleleri o ruhla eğitmeye alışkın bir yasadışı örgütte yapayalnız bir kurtmuş gibi, kendisine bağlı tek bir yoldaşı olmayan bir yabancı havası var. Ne var ki bu eksiklikler -tümüyle bağışlamak yanlış olursa da- Junius'un kişisel başarısızlıkları değil; Kautsky'nin rezilce ikiyüzlülük ve bilgiçlik havasının, oportünistlerin bütün 'iyi niyet'inin ağıyla her taraftan sarsılmış, *bütün* Alman Solu'ndaki zayıflığın ürünüdür.[291]

Lenin, sakin biçimde, Junius'un resmi SDP politikasını şiddetle reddetmesinin, kaçınılmaz olarak kendisinin devrimci iç savaş anlayışına çıkacağını sanmaktaydı.

> Junius, sorunun doğru yanıtını ve doğru çözümü yakalamış gibidir –burjuvaziye *karşı* ve sosyalizmden *yana* iç savaş. Ama aynı zamanda, asıl gerçeği her şeyiyle söylemekten korkuyormuş gibi, 1914, 1915 ve 1916 yıllarında bir 'ulusal' savaş fantezisine *bir kere daha* sırtını dönmektedir... Yanlış bir devrimci programla (olsa bile) *devrimi* 'ilan etmek.'
>
> Junius aynı yerde tam bir doğrulukla bir devrim 'yapamayacağınızı' belirtmektedir. Oysa devrim, 1914-1916 yıllarında (tarihin) program(ın)daydı. Devrim savaşın döl yatağındadır, savaştan *çıkmıştır*. Devrimci sınıflar adına *ilan edilmesi* gereken şudur: *onların* programı korkmadan geliştirilmelidir...[292]

Lenin'in bir konuda Rosa Luxemburg'un üstün ve erken sezgilerini kabulleneceği muhakkaktı. Ekim 1914'te Şlyapnikov'a yazdığı mektupta bunu kabul ediyordu: "Rosa Luxemburg haklıydı. Kautsky'nin zamana uyan, parti çoğunluğuna bakan ve kısaca oportünizme hizmet eden bir kuramcı olduğunu çok önce anladı."[293] Kautsky'nin uzun yıllar Lenin'in en hassas noktası olduğunu gözden uzak tutmazsak, tuhaf bir kabullenmedir bu. Gerek Lenin gerekse Troçki, Kautsky'ye hayrandılar. Rosa'nın kavgasını o zamanlar ikisi

---

291) Lenin, *Sochineniya*, C. XXII, s. 305.
292) *A.g.y.*, s. 302-303.
293) *Sochineniya*, C. XXXV, s. 120; ayrıca Frölich, s. 236.

de haksız bulmuşlardı.[294] Oysa, Rosa'nın çoktandır bildiği şeyi, Kautsky'nin emperyalist savaşın dış görünüşünü yumuşatmak üzere Marksizmi bir plastik gibi yoğurduğunu onlar da keşfetmişlerdi. Lenin ona şiddetle ve oldukça kişisel temelde karşı çıkıp önemini daha da abartmıştı.[295] Clara Zetkin 1920'de Moskova'dayken Lenin'in apartmanındaki asansörde bozuşmuşlar, ansızın parlamıştı ona: "Tıpkı Kautsky gibi, kuramda kusursuz, ama iş pratiğe geldiğinde hüsrana uğruyorsunuz."[296]

Öte yandan Rosa, eski dostunun yalnız kalışını ve öneminin azalışını kısa sürede algılamıştı. Gelecekteki makalelerinde ve Luise Kautsky'yle özel mektuplaşmalarında yer alan birkaç dağınık gönderme dışında onunla bir daha sorun çıkarmadı. Siyasal alevleri başka yerlere yönelmişti. Merkezci muhalefetin asıl liderleri Kautsky, Eisner ve Bernstein değil, Haase, Dittman ve Ledebour'du; Lenin 1917 sonuna kadar bunu anlayamamıştı.

Lenin'in o günlerdeki makalelerinde ve Zimmenwald Solu'nun siyasal açıklamalarında dile getirilmiş görüşlerine burada uzun uzadıya değinirsek, olup bitenlere sonraki gözlüklerle bakmış oluruz. Alman Solu'nun I. Dünya Savaşı'nın başlamasından sonraki tarihi Bolşevik partinin tarihiyle o denli iç içe geçmişti (ve halen de öyledir) ki, Lenin-Luxemburg kapışması temel önem kazanmaktadır. Yine de, Bolşeviklerin savaşla ilgili düşüncelerinin Rosa Luxemburg'la dostlarını 1917'ye kadar pratik olarak hiç etkilemediğinin belirtilmesi gerekmektedir; salt maddi nedenlerle bile olsa, İsviçre'de neler söylendiğini bilmeleri olanaksızdı. Tek kişisel bağlantıları Radek'in Bremen'deki dostu Knief'ti; ilk yerel ifadeyi *Bremer Bürgerzeitung*

294) Bkz. s. 10. bölüm

295) Lenin'in Kautsky'ye karşı çok sayıda ve sert polemikleri vardır –doğası gereği eski övgülerine aykırı düşen polemikler. Lenin'in USPD'de nefret ettiği her şey Kautsky'nin kişisel suçlamasına dönmüştü. Kautsky'nin Marksizmiyle ilgili ve Lenin'in kuşkusuz katılmayacağı en iyi anlatım Parvus'undu: "Marx'ın düşünceleri, Kautsky'nin üslûbu ve her şeyin... popüler bir anlatım düzeyine indirilişi, her şey ondan çıkarılmıştı. Kautsky, Marx'ın kaba hamurundan hamursuz *matzes* yapmıştı" (*Die Glocke*, C. I (1915), s. 20).

296) Clara Zetkin, *Reminiscenses of Lenin*, Londra 1929, s. 13.

sayfalarında, 1916 Haziran'ından sonra da haftalık *Arbeiterpolitik*'te bulmuştu. Sonra, biri Eylül 1915'te Bern yakınındaki Zimmerwald'de, diğeri 1916 Eastern'ında Kietnthal'de iki toplantı yapıldı. İlk konferansa 10 Alman delege katılmıştı; 6'sı Ledebour ve Hoffman yönetimindeki merkezden, 3'ü artık çıkmayan *Enternasyonal* gazetesinin ismini almış olan Rosa'nın ve Liebknecht'in grubundan ve öteki de *Lichtstrahlen* isimli gazetesiyle küçük bir hizip grubunu temsil eden Julian Borchardt'tı. Lenin yeni bir Enternasyonal kurulmasını, "emperyalist savaşın iç savaşa çevrilmesi" tezini önerdi. Tezinin lehine 30'a karşı 7 oy aldı, Almanlardan sadece Borchardt desteklemişti onu. Dostlarının baskısıyla karşılaşınca bir uzlaşma çözümüne varıldı: İlhakçı bir barışa karşı genel kapsamlı bir sınıf savaşı çağrısı yapılmasıyla savaşı destekleyen Sosyal-Demokratlar'ın mahkûm edilmesi. Ama Lenin perde gerisinden iş çevirmeyi sürdürüyordu; Zimmerwald Solu potansiyel bir hizip gruptu. Almanya'da bu görüşe verilen önemin en iyi değerlendirilmesi, konferansı bildiren, Lenin'e ve Bolşeviklere kesinlikle bir cümle ayıran Kasım 1915 tarihli *Spartakus* mektubuydu.[297]

Lenin, ertesi yıl Kienthal'de, Alman merkezci delegeler konferans kararlarının ülke içindeki eylemlerinde bağlayıcı olamayacağı konusunda yine ısrar ederlerse, konferansı dağıtmaya hazırdı. Hoffmann, Brüksel'den Lahey'e taşınmış Sosyalist Enternasyonal Bürosu'nun toplantıya çağrılmasını önerdiyse de, bu öneri reddedildi; iki *Spartakus* delegesi de -Thalheimer ve Erns Meyer- aleyhte oy kullanmıştı.[298] Sonunda bir uzlaşmaya varıldı. Anlaşmaya göre, 'sosyalist

297) *Spartakusbriefe,* s. 81. Ayrıca bkz. Arthur Rosenberg, *Geschichte des Bolschewismus von Man bis zur Gegenvoart,* Berlin 1932, s. 81. Zimmerwald'le ilgili literatür çok geniştir; yakınlarda çıkan bir özet için bkz. F. Tych, "La participation des partis ouvriers polonais au mouvement de Zimmerwald", *Annali dell'Istudio Giangiaeomo Feltrinelli,* yıl 4, 1961, s. 90. Ayrıca bkz. (ed:) O.H. Gankin ve H.H. Fischer, *The Bolsheviks and the World War. The Origins of the Third International,* Stanford/Londra 1940, özellikle kaynakça bölümü.

298) Bkz. Ernst Meyer, *Spartakusbriefe*'e, Giriş (birinci basım), Berlin 1926, C. 1, s. 7. Bertha Thalheimer, Rosa'nın eski himayesi August Thalheimer'in kız kardeşiydi (bkz. Konrad Haenisch'e mektup, 24 Nisan 1910, *Briefe an Freunde,* s. 25).

parti temsilcileri'nin savaşan bütün hükümetlere desteklerini hemen çekmeleri ve özellikle savaş kredileri aleyhinde oy kullanmaları istenecekti. Tartışma sırasında Bremenli Alman delege Paul Frölich, SDP'yle açık bir örgütsel kopuşu durmaksızın reddetmeleri nedeniyle, *Reichstag*'taki merkezci grubu da, "Enternasyonal" muhalefetini de eleştirmişti.

Radikallerin Nisan 1916'da ciddi ölçüde Bolşeviklere yaklaştıkları şeklinde daha sonraki komünistlerin ortaya attıkları iddia ancak kısmen doğrudur.[299] Çünkü radikaller Zimmerwald Solu'na asla katılmadıkları gibi, yeni bir Enternasyonal (ne kadar saf da olsa) düşüncesine soğuk bakıyorlardı. Kasım 1914'te Rosa Luxemburg hâlâ şunları yazabiliyordu Camille Huysmans'a: "Yürütme Komitesi adına bulduğun çözüm için (Hollanda'ya taşınmak) seni kutlarım. Yetkilerini elinden almak ya da bırakınana ikna etmeye yönelik bütün çabalara karşın görevinde kalmanı rica ediyorum senden."[300] 1915'e gelindiğinde eski Enternasyonal'in çöktüğünü kabul etmişti. Kautsky'yle *Junius Broşürü*'ndeki polemiklerinde, affedip unutulma ümitleriyle özellikle alay ediyordu. *Junius Broşürü*'nde, eski unsurların tasfiye edildiği, temiz ve yeniden yapılanmış bir Enternasyonal çağrısı yapıyordu. Lekeli ama yine de temel önemini koruyan bir örgütten istenmeyen unsurların kovulmasıyla, tamamiyle yenisinin kurulması arasında farklılık vardı. Savaşın sonuna gelindiğinde bile muzaffer Bolşeviklerin kanadı altında yeni bir Enternasyonal kurulmasını benimseyemiyordu hâlâ. Sorun, ancak gerçek ve maddi bir devrimin çözebileceği, çözeceği çok geniş problemler alanına girmekteydi. Ara süredeki örgütsel çekişmeler sorumsuzca kendi kendini aldatmaktan başka bir şey değildi.

Rosa, Liebknecht'le işbirliği içinde, Zimmerwald'deki ilk konferansa sunulacak birtakım ana ilkeler çıkarmıştı. Ancak resmi kanal-

299) Bkz. Ernst Meyer, *a.g.y.* Daha sonraki Almanca ve Rusça yapıtlarda bu iddia giderek daha çok vurgulanıyordu; ta ki, Stalin 1930'da iddianın tersine çevrilmesini emredip, Avrupa'da Bolşevik olmayan Sol'un rolüne sistemli biçimde kara çalınmasına kadar.

300) *Briefe an Freunde*, s. 67, 10 Kasım 1914 (Fransızca). Yine de Büro toplantısı girişimlerine karşı çıkmıştı: Karl Moor'a mektup.

lardan da özel bağlantılarla da fiilen konferansa ulaşamadı bu ilkeler; toplantıda son dakikada yapılan düzenlemeler, gizlilik gereği ve en önemlisi hapishaneden iletişim kurmanın zorluğu, taslağın zamanında bitirilmesini önlemiş, bu da Rosa'yı hayli kızdırmıştı. Bu ilkeler daha sonra yasadışı bir el ilanı biçiminde basıldılar ve ilk kez 1916'da *Junius Broşürü*'nde bir ek olarak göründüler. Tahmin edilebileceği gibi, taslak bir program, hatta özel politikalara uygun bir tavsiye metni bile değil, sadece ilkelerin açıklanmasıydı –uluslararası kapsamlı Sosyalist Haklar Bildirgesi. Genelde *Spartakus* mektuplarının antetli başlığı işlevini gördüler ve -bir kürsü değilse bile- en azından Sol muhalefetin etrafından toplanabileceği inançların olumlu bir ifadesini sağladılar.

Bunlar özgül sloganlar ya da taleplerden çok belirsiz bırakılmış ilke açıklamaları biçiminde görünse ve destekçilerin etrafında toplanacağı bir Bolşevik platforma benzemesinden özellikle kaçınılsa bile, bütün taslağı kendisi hazırlamış olan Rosa Luxemburg, yine de özgül maddeler için kavga vermek zorunda kalmıştı. Liebknecht, Rosa'nın taslağının "bütününde disipline çok fazla, kendiliğindenliğe yetersiz yer verdiğini" yazmıştı; "çok mekanik ve merkezciydi." Rosa kimi küçük önerilerini yeni baştan kaleme almayı kabul ettiyse de, uluslararası disiplin sorununda (kendi yorumu çağdaş standartların ötesine geçmiyordu) bir adım geri atmıyordu.[301]

Hapishanedeki Rosa'yla cephedeki Karl arasındaki mektuplaşma, ikisi arasındaki ve bütün *Spartakus* liderlerinin ilişkilerini aydınlatmaktadır; SDP'den çok daha fazla eski SDKPİL'nin ilişkilerine benziyordu. Rosa burada da, lider olarak değilse bile, en azından Sol muhalefetin ve düşüncelerinin asıl esin kaynağı olarak görünmektedir. Entelektüel özdisiplin ve denetimden çok bağlılık özellikleri tartışma götürmez biçimde Rosa'nın damgasını taşır. Liebknecht'i kendi başına hareket etmemeye, düşündükleri sonra formüle etmeye kandıran; Mehring'e tatlı dil döken ve Clara Zetkin'i yatıştıran hep Rosa'ydı. Liebknecht'le Mehring'in onay vermesiyle basılı tezler Jo-

301) Ernst Meyer, "Zur Entstehungsgeschichte der Juniusthesen", *Unter dem Banner des Manismus*, Yıl 1, 1925-1926, No: 2, s. 423.

giches'e aktarıldı ve 1 Ocak 1916'da *Spartakus* üyelerinin toplantısında benimsendi.

Rosa Luxemburg *Junius Broşürü*'nü hapishanede Nisan 1905 sonunda tamamlayıp gizli yollardan dışarı çıkarmayı başarmıştı; ancak basımcı bulunamaması nedeniyle ertesi yıl başına dek yayımlanamadı. "1916 başında tahliye edildiğinde el yazması masasında dokunulmamış duruyordu hâlâ."[302] Yayımlatması üç ayını aldı. İlk başta kendi adını kullanmakta ısrar ettiyse de vazgeçirdiler; seçilen takma isimde on sekizinci yıl İngilizleriyle tarihsel bir paralellik göz önünde tutulmuştu. Broşürde yansıyan 1915 başının atmosferi içinde devrimci sosyalistler umutsuz, kendi kendilerini alçaltan bir ruh halindeydiler, alternatif bir politika uygulayamıyorlardı henüz. Başlığı içeriğini haber veriyordu, bir felaketin tarihiydi.[303] Rus devrimi üzerine çıkan daha sonraki denemesi gibi, siyasal bir broşürden daha çok özel bir reçeteydi. Ve ikisinin de hapishanede yazıldığını unutmamalıyız.

Bu broşür, Rosa'nın proleter ahlakıyla ilgili en net ve en yürekten açıklamalarından birini içermektedir. Marx gibi Rosa da asla bugün bir konuyu, yarın bir başkasını tartışmaya koyulmazdı. Luxemburgçuluğun (böyle bir şey varsa) bütün özü Bolşevizmin ya da başka bir neo-Marksist öğretinin bir varyasyonu olması değil, yaklaşımının bütün zamanlara yayılan bütünselliğiydi.[304] Ahlak bu bütünselliğin çok büyük bir parçasını oluşturuyordu; yalnız söz konusu olan nasıl davranılacağına ilişkin ders vermek değil, bilinçaltı bir ahlaktı. *Junius Broşürü* emperyalist ahlaka yönelik öfkeli suçlamalarla doludur: Vahşi, iki yüzlü, insan hayatının, özellikle proleterlerin hayatının en ucuz ve en kolay gözden çıkarılabilecek metayı oluşturduğu bir ahlak.

302) Frölich, s. 245.

303) Junius, *Die Krise der Sozialdemokratie*, Zürih 1916, Clara Zetkin'in tanıtım yazısıyla 1920'de yeniden basıldı. Alıntılar özgün basımındandır. Ayrıca şurada basılımıştır: Rosa Luxemburg, *Selected Works*, C 1, s. 258-399. *De Krise der Sozialdemokratie* 1916'da çıktığında, hepsi de 1916 yılbaşında "Gruppe Internationale"in programı olarak benimsenmiş 11 öneri ve 6 siyasal başlık da eklenmişti.

304) George Lukacs bunu sezmiş ve belirtmiştir: *Geschichte und Klassenbewusstsein*, Berlin 1923.

> Yedeklerle dolu trenler genç bayanların haykırışlarıyla uğurlanmıyor artık, askerler arabalarının pencerelerinden halka gülümsemiyorlar; tersine, paketleri ellerinde sokaklarda boynu bükük sessiz sessiz dolaşırken, insanlar asık suratla günlük işlerine bakıyorlar. Sabahın ciddi atmosferinin yerine sahneye başka bir koro giriyor; her savaş ajanında görünen açgözlülerin ve sırtlanların boğuk çığlıkları: garantili on bin çadır! Yüz ton pastırma, kakao, kahve yerine geçen maddeler, anında teslim ama yalnızca nakit parayla, el bombaları, aletler, fişeklikler, dul kadınları pazarlayan evlilik simsarları, hükümet mallarının acentaları -ve yalnızca ciddi öneriler dikkate alınıyor! (Yurtseverlik duygularıyla şişirilen ve Ağustos, Eylül 1914'te) ölmeye giden askerler şimdi Belçika'da, Vosges'de, Masurian bataklıklarında çürüyor, kâr elde edilebilecek verimli ölüm ovalarını besliyorlar. Acele edin, çünkü ambarlar zengin hasatla doldurulmalı –bin tane aç gözlü el okyanusa yardım eli uzatıyor.[305]

Junius Broşürü geneli özele bağlamaktadır. Okur, Rosa Luxemburg'un ikna edici tarihsel üslûbuyla, tarihsel olgularda küçük gezintiler yapmakta, bir ve aynı zamanda çok daha geniş varsayımlarla tanışmaktadır. Savunma savaşı yalanının ipliğini pazara çıkardıktan sonra genel bir önermeyle sürdürüyordu Rosa Luxemburg: "Emperyalizm çağında bir daha (haklı) ulusal savaş olamaz," çünkü, "savaşta olsun barışta olsan proleter Enternasyonal'in sınıfsal çıkarlarıyla yurtseverce çıkarlar arasında tam bir uyum vardır; ikisi de sınıf mücadelesinde en enerjik gelişmeleri ve Sosyal-Demokrat programın tutarlılıkla izlenmesini gerektirir."[306] Son noktada çevresinde dünyaya kişisel bir bağlanmaydı olay Rosa için. Bağlanma olmadan trajedi olmaz; onsuz yadsıma bile olmaz. Sevginin -ve nefretin- karşıtı kayıtsızlık, soyutlamadır. Bağlanma hissi duymayan Lenin İsviçre'de oturmuş, Rosa'nın genel önermelerini daraltarak özgül bağlamları ve ilintileriyle sınırlıyordu –sonra da saldırıyı o bağlamda sahneye koyuyordu. Üstelik ilk kez de değil: Lenin iki yıl önceki polemiklerinde Rosa'nın ulusal sorundaki görüşlerini öneriler olarak değil, kendi partisinin yapısı ve taktikleri bağlamında ele almıştı.

305) *Die Krise der Sozialdemokratie*, s. 3.
306) *A.g.y.*, s. 82, 97.

Rosa'nın ulusal savunma savaşlarını yadsımasının Afrika'da ve Hindistan'da yeni yeni ortaya çıkan sömürge ülkeleri kapsayıp kapsamadığını araştırmanın bir yararı yoktur. Çünkü broşürü yazdığında aklında bunlar yoktu. O aşamada bütün ulusal savaşların reddedilmesiyle tasarladığı şey, Almanya'nın bir savunma savaşına girdiğini kanıtlamaya yönelik girişimlerin önünü kesmekti; tartışmayı sürekli reddiyelerle değil, üstünde yükseldiği temelleri yok ederek bitirmeyi amaçlıyordu. Tıpkı Polonya'nın kendi yazgısını belirleme hakkının yanlış olması gibi (çünkü bütün kendi yazgısını belirleme örnekleri yanlıştı), savaş da, o tür şeylere artık rastlanmadığından, yurt savunmasına yönelik bir Alman savaşı olamazdı. Aşırı bir iddia mı? Belki, ama Rosa Luxemburg hep en uç noktalara iterdi. Lenin taktikleri bir felsefe boyutuna genişletmişken, Rosa felsefeyi taktiği haklı çıkarmakta kullanıyordu.

Junius broşürü, Rosa'nın birkaç ayda hapishaneden gizlice çıkarabildiği son şeydi. Herhalde bilinmeyen bir personelin yardımını görmüştü ve aynı kişi daha sonra Wronke kalesinde de yardım elini uzatacaktı. "Yanında kendisini gözlemeye gelen küstah bir dedektif de olduğu için, o karşılaşma üzerine, davranışları daha sertleşmişti. Aslında neler olup bittiği tam belli değildir, yine de Rosa Luxemburg dedektifin başına bir kitap fırlatarak görüşmeyi sona erdirmiş, o yüzden ayrıca cezalandırılmıştı."[307]

Siyasal gelişmeler de Rosa'yı kişi olarak yalnızlaştırmaktaydı. Eski siyasal dostlarının çoğunu yitirmişti; Parvus, Kautsky, Lensch, Haenisch, Dittmann, Stadthagen, Wurm –hepsi rakibi olmuşlardı. Yabancı dostlarıyla da bağı kopmuştu. Jogiches'le Marchlewski Berlin'de kalmıştı. Marchlewski Ocak 1916'da, Rosa tahliye olmadan önce tutuklandı.[308] Clara Zetkin Haziran 1915'de gözaltına alınmış,

307) Frölich, s. 242. Frölich'in bu olayları Rosa Luxemburg'un kendisinden dinlediğini varsayarken emin olabiliriz. Yine de neredeyse tıpkı aynı bir olay 22 Eylül 1916'da geçtiği ve Frölich ona değinmediği için, ikisinin karışması olasılığı vardır.

308) Marchlewski 1918'in başlarında Brest-Litovsk anlaşmasının karşılıklı değiş tokuş düzenlemeleri sonucunda serbest bırakılmış, oradan Bolşeviklere katıldığı Rusya'ya gitmişti.

ancak 1916 başlarında ve ağır hastalığı nedeniyle serbest bırakılmıştı. Clara Zetkin 1916'nın ilk aylarında bir süre Berlin'de Rosa'yla birlikte oldu, iki dost birbirlerini son kez görüyorlardı. Yeni Sol'un ikinci kademesi daha genç bir kuşaktan oluşuyordu ve Rosa onlara kişisel olarak hiç yakın olamamıştı. O sırada yetmiş yaşına gelmiş Mehring, hâlâ hassas bile olsa, eski bir dosttu. Rosa'nın Liebknecht'le ilişkileri siyasal anlamda yakındı ve yazgıları sonucu daha da sıklaşacaktı, ancak kişisel dost değildiler. Rosa, Liebknecht'in yürekliliğine hayranlık duyuyor, baştan savma tavırlarını ise hiç beğenmiyordu. Herhangi bir siyasal aldatmacaya gerek duymadan yazabildiği Hans Diefenbach'a, savaş sırasındaki Liebknecht'i şu sözlerle anlatıyordu:

> Onun davranış tarzını yıllardır biliyorsun herhalde: her şeyiyle parlamentoya, toplantılara, komisyonlara ve tartışmalara gömülmüş; aceleci, telaşlı, hiç yerinde duramadan bir metrodan tramvaya, sonra tramvaydan otomobile sıçrayan biri. Her cebine not defterleri tıkıştırılmış, kolları asla okuyacak zaman bulamadığı en son gazetelerle dolu, vücudu ve ruhu sokağın tozlarıyla kaplı, ama yine de, her zaman, yüzünde neşeli ve şefkatli bir gülümseme var.[309]

Ama cesaretinde (cesurluğundan kuşku duyulamazdı) Rosa'yı ve dostlarından pek çoğunu endişeye kaptıran pervasız bir yan vardı. Ekim 1915'in sonunda kendisiyle Liebknecht arasında kuryelik yapan bir yoldaştan bu konuda birkaç nazik söz söylemesini istemişti Rosa. 'Esrarengiz bir yanlış anlama' sonucunda, Liebknecht'in Rus cephesinden kaleme alınmış siyasal durum üzerine yorumlarından biri Rosa'nın postasında çıktı. "O kadar uzaktan böylesi yazın faali-

309) *Briefe an Fruende*, s. 93-94, Hans Diefenbach'a mektup, 30 Mart 1917. Rosa yaklaşık aynı sıralarda Luise Kautsky'ye yazdığında da aynı karakteri çizmişti (*Letters to Karl and Luise Kautsky*, s. 199-200). Luise Kautsky'ye yaptığı anlatım şöyle devam eder: "...kalbinin en derinliklerinde çok az insana nasip olmuş şiirsel bir yaradılışı vardır, neredeyse en küçük çiçekler bile çocuk gibi sevindirebilir onu." Rosa Luxemburg'un mektuplarının dikkatli okurlarını sarsan bir olgunun en açık örneğidir bu: Bütün satırlarda belirli deyişlere sık sık yer verilmesi ve betimlemelerle olayların yerli yerinde serpiştirilmesi. Kendiliğindenlik?

yetleri geliştirmesini Karl adına çok tehlikeli görüyorum, ona öğüt vermenin uygun bir yolunu bulabilirsen bundan döndürmeye çalış."[310]

Dostlar vardı, ama özel dostlardı ve çoklukla kadındı; ayrıca, Hugo Eberlein, Duncker'ler, Thalheimer'ler, Pieck (parti okulundaki eski öğrencisi) ve Paul Levi (onu mahkemede savunmuş, bir gün gelip hem parti lideri, hem de en ağır eleştiricisi olarak Rosa'nın çifte konumunu üstlenecek biri) gibi siyasal hayranları ve izleyicileri vardı.[311]

Savaş yıllarının getirdiği gerek kişisel, gerekse siyasal boşluğu hakkıyla değerlendiremeden, hapishanedeki Rosa'yı anlamak kolay olmadığı gibi, 1918'de serbest bırakılışından sonraki son telaşlı anlarının Rosa'sını anlamak da tamamen olanaksızdır. Yine de, *Spartakusbund* daha iyi örgütlenip çekim gücünün kapsamını ve niteliğini genişlettikçe, işler yoluna girmekteydi. Rosa'nın dostları, ikinci uzun süreli hapisliğinin zihinsel ve fiziksel yükünü hafifletmek için etrafında sıkı sıkıya kenetlenmişlerdi.

29 Aralık 1915'te 20 SDP milletvekili son olarak yeni savaş kredileri aleyhinde oy kullanırken, 22'si de çekimser kaldı. Yönetime karşı birleşik bir muhalefet gelişmekteydi. Savaştan önceki ilkelere bağlılık savaş zamanındaki disiplini aşmıştı. Niçin? Savaş çok çabuk kazanılan bir yarış değildi ve başarısızlık kadar başarısız bir şey yoktur. Alman hükümeti kesin zafer düşüncesine kendini sap-

---

310) Rosa Luxemburg'dan Fanny Jezierska'ya, herhalde Ekim 1915 sonu, IISH Archives, Amsterdam. Radek de 1915'de İsviçre'den gereksiz risklere atılmamasını öğütlüyordu Liebknecht'e. Karl Radek, *Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht, Leo Jogiches*, Hamburg 1921, s. 33. Karl Liebknecht 18 Ekim 1915'de Fanny Jezierska'ya yazıyordu: "Ne yapılacağını bilmiyorum, sana güveniyorum... İşinin başından aşkın olduğunu biliyorum, ama başka kime gideceğimi bilmiyorum; sabah beşte, yarım saatlik uyku... Ben ölüyüm. Bütün yazınsal görevlerime karşın (asıl) işimi bırakamam, bunun için hiç huzurum yok."

311) Rosa, 5 Ocak 1915 tarihli Marta Rosenbaum'a bir mektupta, Eberlein'dan "bize tamamen sadık" diye söz ediyordu, *Briefe an Freunde*, s. 137. Rosa savaştan önce Pieck'e bir iş tavsiye etmiş, siyasal kariyeri ve ayakta kalması açısından özellikle ilginç olacağını söylemişti. "Enerjik, inisiyatifli, idealist, coşkulu ve çalışkan bir okur" (*Letters to Karl and Luise Kautsky*, s. 166, 9 Ocak 1913).

lantı derecesinde kaptırdıkça, sonsuza değin sürdürülebilirdi. Bütün bunlar kendilerini yeniden ortaya koyma şanslarına ciddi kuşkular düşürüyordu. SDP liderlerinin savaşa bağlılığı, artık bir zorunluluk değil, tercih gibi görünüyordu. Muhalefet tabanda hoşnutsuz duygular uyanabileceğini düşünüyordu (oysa muhalefeti o ana dek sessiz sedasız bekleten de aynı tabanın tekvücut olarak yurtsever duyguları benimsemesiydi). Merkezcilerin ve daha sonra USPD'nin ana özelliği demokratik bir temellerinin oluşuydu; o sırada olsun daha ilerilerde olsun, kahramanca bir yalnızlığa atılarak, kitleler gerçeğiyle bağı kaybetme isteğini hiçbir zaman taşımamışlardı. Sol'un devrimci jestlerle kitle desteği yaratma düşüncesini itici buluyorlardı. Onlar da devrimci bir partiydi, ancak kitleler devrimi istediklerini yüksek sesle haykırırlarsa. Solda *Gruppe International* de etkili olmaya başlamıştı. Etkileri büyüdükçe, Merkez'in desteğiyle büyük puan toplamaları tehlikesi başgöstermişti. En sezgili üyelerinden biri, Rosa'nın eski bir dostu, Nisan 1915'te şunları yazmıştı:

> *Neue Zeit* editörleri, özellikle siz (Kautsky), *(Enternasyonal)* grubunun saldırılarını yanıtlamak gibi bir göreviniz var; sessizlik mevziinin terk edilmesi sayılır... *(Enternasyonal)* şimdi Almanya'nın dört bir yanında dağıtılmaktadır; Rosa'nın dostlarının yoğun çalışmaları sayesinde geçen Salı günü Büyük Berlin'deki bütün yerel toplantılarda *(Zahlabende)* elden dağıtıldı. Kitleler savaştan, özellikle artmakta olan can kaybından husursuz, ama öfkelerini kusacakları biri yok, hükümete de yüklenemedikleri için günah keçiliğini parti üstleniyor. Rosa da bunun için 'eylem' çığlığı atıp duruyor ya...[312]

Kimi merkezciler isteyerek muhalefete geçerken, diğerlerinin içinde ciddi uhdeler kalmıştı. Dürtüleri aynı değildi. Mart 1915'te kredi oylamasında ilk kez oy vermekten çekinmeyi, liderlerden biri, savaş çabalarına karşı koymak olarak değil de, hükümete doğrudan

312) Emmanuel Wurm'dan Karl Kautsky'ye, 21 Nisan 1915. IISH Archives, D XXIII, 259.

güvenoyu vermekten kaçınmanın bir aracı olarak haklı göstermiştik.[313]

Demek ki, Merkez'le çoğunluk arasındaki kopuşun sonucunda, karşı çıkanlar ilkin 24 Mart 1916 tarihli parti toplantısında kovulmuşlar, nihayet Ocak 1917'de yeni ve muhalif bir sosyalist parti -USPD- kurulmuştu.[314] Örgütsel kopuş uzun ve zor bir süreçti. Mart 1915'ten itibaren krediler aleyhinde oy kullananlar, vicdanlarının karşı konulmaz isteklerine göre hareket ettiklerine inanıyorlardı; yoksa SDP'den ayrılma gibi bir dilekleri yoktu. Onları ağır ağır dışarı iten çoğunluk grubuydu; daha 1915 yazındaki gayri-resmi danışma toplantılarından dışlanmışlar, sonrasında, ertesi yılın Mart ayında *Reichstag* delegasyonunun resmi üyeliğinden çıkarılmışlardı. Parti kongresi toplanmış olsaydı, partiden bütünüyle koyulabilirlerdi de. Önce *Reichstag*'ta bir muhalefet bloğu, sonra yeni bir parti yaratılması, muhaliflerin istediği değil, çoğunluğun hoşgörüsüzlüğünün sonucuydu –Sol buna neşeyle dikkat çekmekteydi. Ayrıca, yeri gelmişken, SDP'de birleşik bir muhalefet ortaya çıkmasının tepeden aşağıya gerçekleşmesi; Merkez'e karşı yerel muhalefetin, otoriteye karşı kitlelerin bir ifadesi olmaması; partiye özgü bir olgu bile olmaması anlamlıdır. Her şey, SDP'de resmen hiçbir yapısal önemi bulunmayan *Reichstag* grubunun bağrından çıkmıştı.

Ne var ki, Sol'la (Meyer'in nitelemesiyle 'kararlı' *(entschieden)* muhalefet) Merkez *(Reichstag*'taki kovulanların oluşturduğu gevşek birliğe takılan adın yayılmaya başlamasıyla *Arbeitsgemeinschaft* diye bilindiler) arasındaki uçurum kapanmadı.[315] Daha da genişledi. Sol'un Merkez'den, Merkez'in Sol'dan duyduğu korkular aynıydı: Birbirlerinin kitle desteğini kapına, ya da, savaş deyişini kullanırsak, kitlelerin karıştırılması. Liebknecht, Rus Dekabristleri'nin tarihsel yansımalarını çağrıştırarak, '1915 Aralıkçıları'na keskin saldırılar

313) Hugo Haase'den Freidrich Ebert'e, 5 Mart 1915, Ernst Haase, *Hugo Haase sein Leben und Wirken,* Berlin, tarihsiz 1929?, s. 105.
314) Merkez'in bütçe aleyhinde oy kullanacağına ilişkin açıklaması ve denetçilerin çekilmesi için bkz. Prager, *USPD,* s. 94-96.
315) En doğru çeviri 'özel çalışma grubu' şeklinde olur. Meyer için bkz. *Spartakus im Kriege,* Berlin 1928.

yöneltmekteydi. Tarihsel benzetmeler kurma konusunda Alman Solu'ndan daha yoğun çabalara hiçbir yerde rastlanmamıştır; kesin bir entelektüel kuşku ve vurgu belirtisidir bu.[316]

O ana dek Merkez'in yaptıkları ve söyledikleri fazla yorum getirilmeden sadece mektuplarda aktarılmıştı. Yalnız, Liebknecht 12 Ocak 1916'da gruptan kovulalı beri, Sol daha güven kazanmış, örgütlenmesini iyileştirmişti. Azalmalara karşın (Mehring, Marchlewski, Clara Zetkin 1916 başında tutuklanmıştı; Meyer, Eberlein, Westmeyer ve Pieck tutuklanıp askere alınmışlardı) kendi muhabir ağlarını kurmuşlar, Mart 1915'te gizli bir konferans toplamışlar, *Die Internationale*'nin dağıtımını büyük oranda düzenlemişlerdi.[317] 1 Ocak 1916'da Liebknecht'in avukatlık bürosunda önemli bir toplantı yapıldı. Delegeler ikişer üçer, büyük bir gizlilikle geldiler.[318] Sol adına gerçek karar anı o zamandı işte. Orada, parti yönetimine (muhalefetin çekirdeğini korumakta) ve yeni yaratılan *Arbeitsgemeinschaft*'a, parti içinde alabildiğine uzun süre çalışmakta anlaştılar. Konferans program olarak, Rosa Luxemburg'un Zimmerwald için geliştirmiş olduğu ve Aralık 1915'te hapishaneden gizlice çıkardığı 12 deklarasyonla, 6 öneriyi benimsedi. Bunlar şöyledir:

> 1) Dünya Savaşı, Avrupa sosyalizminin kırk yıllık çalışmalarını yerle bir etmiştir... Siyasal iktidar aracı olarak devrimci işçi sınıfını yok etmiştir... Proleter enternasyonali ortadan kaldırmış, geniş kitlelerin umutlarını ve dileklerini emperyalizmin savaş arabasına zincirlemiştir.
>
> 2) Savaş kredilerinden yana oy kullanarak ve *Burgfrieden* ilan ederek Almanya, Fransa ve İngiltere'deki (Bağımsız İşçi Partisi dışında) sosyalist partilerin resmi liderleri emperyalizmi kuvvetlendirmiş, savaşın ve sonuçlarının sorumluluğuna ortak olmuşlardır.
>
> 3) Bu taktik, uluslararası sosyalizmin en temel derslerine ihanettir.. Sonuç olarak, sosyalist politika, parti liderlerinin görevlerine sa-

316) "Die DezembermSnner von 1915", *Spartakusbriefe*, s. 86.
317) Giriş, *Spartakusbriefe*, s. xiii.
318) *Dokumente und Materialen*, C. I, s. 283. Katılanlardan biri olan Rudolf Lindau'nun anılarından, *Neues Detschland*, No: 1, 1 Ocak 1956.

dık kaldığı ülkelerde bile güçsüzlüğe mahkûm edilmiştir; Rusya'da, Sırbistan'da, İtalya'da ve -bir tek istisnayla- Bulgaristan'da.

4) Resmi Sosyal-Demokrasi savaş sırasında sınıf mücadelesini terk ederek her ülkenin yönetici sınıflarına, ekonomik, siyasal ve askeri alanlardaki konumlarını proletaryanın zararına korkunç derecede kuvvetlendirme şansı vermiştir.

5) Dünya Savaşı ne ulusal savunmaya, ne de herhangi bir yerdeki kitlelerin ekonomik-siyasal çıkarlarına hizmet etmektedir; farklı ülkelerin kapitalist sınıfları arasında dünyada egemenlik kurma ve sermayenin henüz gelişmediği ülkeleri sömürme tekelini ele geçirme konusundaki emperyalist rekabetin su yüzüne çıkışından başka bir şey değildir.[319] Bugünkü fütursuz emperyalizm çağında ulusal savaşlar artık olanaksızdır. Ulusal çıkarlar aldatmacadır artık, çalışan sınıfları, ölümcül düşmanları olan emperyalizmin aleti yapmaya hizmet eder.

6) Emperyalist devletlerin politikasından ve bu emperyalist savaştan hareketle herhangi bir bağımlı ulusun bağımsızlık ve özgürlük kazanması olasılığı yoktur.

7) Bugünkü Dünya Savaşı, ister zaferle ister yenilgiyle bitsin, ancak sosyalizmin ve demokrasinin yenilgisi anlamına gelebilir. Amacı ne olursa olsun (uluslararası proletaryanın devrimci müdahalesini saymazsak), sadece militarizmin kuvvetlenmesine, uluslararası çelişkilerin keskinleşmesine ve dünyada ekonomik rekabetin yoğunlaşmasına yol açabilir. Bugünkü Dünya Savaşı demek ki yeni savaşların önkoşullarıyla eşanlı olarak gelişmektedir.[320]

8) Kapitalist diplomatların uluslararası hakemliği, 'silahsızlanma' ve 'denizlerin serbestliği' gibi diplomatik düzenlemelerle, görünüşte ütopyacı ama temelde gerici planlarla dünya barışı güvenceye alınamaz... 'Avrupa toplulukları' *(Staatenbünde)*, 'Merkezi Avrupa Gümrük Birliği' 'ulusal tampon devletler' gibi şeyler çözüm değildir. Dünya barışının sağlanmasının... tek yolu, uluslararası proletarya-

319) Bu cümleyle Rosa Luxemburg'un aslında *Sermaye Birikimi*'ndeki özgül tezi adına bütün Alman Solu'nun onayını aldığına dikkat çekmek tuhaf gelebilir, çünkü o sıralarda Rosa'nın kapitalizm ve kapitalizmin çöküşüyle ilgili çözümlemesinin altına imza atmaya istekli tek bir seçkin Marksist yoktu.

320) Bu, Alman Solu'nun o zamanki yayınlarında bulunabileceği gibi, Lenin'in Birinci Dünya Savaşı'nın devrimci potansiyeli üzerine tezinin tam bir çelişkisidir.

nın devrimci iradesinin ve siyasal eylem yeteneğinin bütün ağırlığının terazinin kefelerinde hissedilmesidir.

9) Kapitalizmin dünya çapındaki siyasal gücünün son aşaması olarak emperyalizm bütün ülkelerin çalışan sınıflarının ortak düşmanıdır, ancak kendi gelişmesi aynı oranda *(pro rata)* düşmanın kuvvetinin de artmasını getirdiğine göre, kapitalizmin önceki aşamalarıyla aynı yazgıyı paylaşacaktır... İşçilerin emperyalizme karşı sınıf mücadelesi, savaştaki gibi barışta da yoğunlaştırılmalıdır. Bu mücadele... hem proletaryanın siyasal iktidar mücadelesi, hem de sosyalizmle kapitalizmin nihai kapışmasıdır.

10) Bu bağlamda sosyalizmin bugünkü temel görevi bütün ülkelerin proletaryasını yaşayan bir devrimci güç olarak bir araya toplamaktır...

11) Savaş İkinci Enternasyonal'i yok etmiştir. Savaş sırasında ayrılıkçı milliyetçiliğe karşı fiili bir engel olarak durmaktaki güçsüzlüğü ve bütün ülkelerin çalışan sınıflarıyla ortaklaşa genel bir taktik ve eylem birliği sağlayamaması İkinci Enternasyonal'in acizliğini tamamen ortaya koymuştur.

12) Resmi temsilcilerinin çalışan sınıfların amaçları ve çıkarlarına ihanet edişi karşısında... bütün dünyayı kaplayan emperyalizme karşı devrimci sınıfların savaşının yönlendiriciliği ve koordinasyonunu devralacak, yeni bir işçi Enternasyonal'inin yaratılması sosyalizm adına yaşamsal bir zorunluluk olmuştur.

Öneriler:

1) Burjuva devletler içinde yönetici sınıflara karşı verilen sınıf savaşıyla bütün ülkelerin proleterlerinin enternasyonal dayanışması, işçi sınıflarının özgürlük mücadelelerinde bölünmez ve yaşamsal öneme sahip iki öğedir. Proletaryanın enternasyonal dayanışmasının dışında sosyalizm yoktur ve sınıf savaşı olmadan sosyalizm olmaz. Savaş zamanında da barış zamanında da sosyalist proletarya intihar etmeksizin sınıf savaşından ya da uluslararası dayanışmadan vazgeçemez.

2) Bütün ülkelerin proletaryasının sınıfsal eylemi ana hedef olarak emperyalizme karşı mücadelesi ve savaşların önlenmesini belirlemelidir. Parlamenter eylem, sendikal eylem, aslında işçi sınıfı ha-

reketinin her türlü eylemi, her ülkede, kendi ulusal burjuvazileriyle yürüttükleri en şiddetli kapışmaya bağımlı kılınmalıdır.

3) Sınıf örgütlenmesinin ağırlık merkezi Enternasyonal'dir. Enternasyonal barış zamanında militarizm, sömürge politikası, ekonomik politika, I Mayıs kutlamaları sorunlarında ulusal seksiyonların izleyeceği taktikleri (aynı zamanda savaş zamanında izlenecek taktikleri) kararlaştırır.

4) Enternasyonal kararlarının uygulanması görevi bütün diğer örgütsel görevlerin üstündedir. Kararlara karşı çıkan ulusal seksiyonlar otomatikman kendilerini Enternasyonal'in dışında bulurlar.

5) Emperyalizme ve savaşa karşı kavgada, belirleyici çaba ancak yoğun proleter kitlelerden gelebilir. Bu yüzden, ulusal seksiyonların taktiklerinin ana görevi, geniş kitleleri, siyasal eylemlerde kararlı bir insiyatif kullanmaya eğitmek yönünde olmalıdır. Ayrıca, kitlesel eylemin birliğini sağlamalı, bütün seksiyonların hızla işbirliğine gireceği biçimde iradesi bütün ülkelerdeki çalışan kitlelerin eylemine kanalize edilmelidir.

6) Sosyalizmin bir sonraki görevi, proletaryanın, etkisini milliyetçi ideolojisiyle hissettiren burjuvazinin vesayetinden ruhsal kurtuluşunu sağlamaktır. Ulusal seksiyonlar parlamentoda ve basında burjuva egemenliğinin bir aracından başka bir şey olmayan milliyetçiliğin modası geçmiş deyişlerinin mahkûm edilmesi doğrultusundaki ajitasyonlarını geliştirmelidirler. Bugün hakiki ulusal özgürlük adına tek gerçek savunma, emperyalizme karşı devrimci sınıf mücadelesidir. Bütün proleterlerin anayurdu Sosyalist Enternasyonal'dir ve bütün öncelik onun savunulmasına verilmelidir.[321]

Bütün vurgu, ulusal duygular karşısında, enternasyonalizmeydi. Rosa, ulusal partilerin yanlış olabilecek gariplikleri karşısında bütün inancını buna bağlamıştı; yeni bir taktikten öte, vurguyu kaydırıyordu. Belki de *Spatakus* grubu içindeki enternasyonal idealin en doruk noktasıydı. Ulusal partilerin Enternasyonal'e gerçekten köle gibi boyun eğecekleri bir örgütsel yapıyı herhalde Rosa Luxemburg'dan başka kimse tasarlayamazdı. Bu bağlamda 'ulusal' partiler deyişi kü-

321) *Dokumente und Materialien*, C. I, s. 279-282. Ondan sonra *Spartakusbriefe*'nin her sayısına bu önerilerden alınmış parçalarla başlık konmuştu.

çük düşürücü bir terim olarak kullanılıyordu, ayrıca gevşek düşüncelere sahip olduğu ima ediliyordu –tabii bunda Alman deneyiminin başat etkisini görmemek olanaksızdır. Sözgelimi RSDİP, Rosa'nın iyi bildiği gibi, kendini 'ulusal' parti saymıyordu, Avusturya Sosyal-Demokrat Partisi de. Ne olursa olsun entelektüel ve aşırı uluslararası vurgu kalıcı olmadı; o andan itibaren Liebknecht'in "ana düşman içerdedir" taktiği daha ağır bastı ve olumlu bir devrimci renk kattı.[322] Rosa Luxemburg'la Liebknecht arasındaki farklılığın siyasal boyuttan çok vurguda odaklandığı iddia edilmekteyse de, ikisi de aynı ölçüde göze gelebilmektedir. Rosa'nın anlayışının benimsenmesi, savaşın ilk iki yılında *Spartakus*'un düşünce tarzındaki etkisinin ne denli güçlü olduğunu bir kez daha gözler önüne serer.

Yalnız, *Spartakus*'le *Arbeitsgemeinschaft* arasındaki sorunların keskinleştiği noktasında, tam bir görüş birliği içindeydiler. 1 Ocak 1916 konferansı, kitle desteklerini kapmak amacıyla, merkezci liderlere saldırmayı gözeten bir 'aydınlatma süreci'ni acımasızca ileri boyutlara taşımayı kararlaştırmıştı. Rosa, 'Aralıkçılar'la ilgili yorumlarında, Liebknecht'e göre daha kişisel, ama aynı zamanda daha derindi; bu insanlarla bir zamanlar işbirliği yapmış, dost olmuştu. "Senin işlerini bilirim, ne soğuk, ne sıcaksın: Umarım ya soğuk, ya sıcak olursun. Kayıtsız kaldığın için ne soğuk, ne sıcaksın, seni midem kaldırmaz."[323]

O sırada kamu savcısı *Die Internationale*'nin başmakalesinden dolayı soruşturma açıp açınamayı düşündüğü halde, 22 Ocak 1916'da tahliye edildi Rosa. Serbest bırakıldığı gün iyi dileklerini sunan yüzlerce eli sıkmak zorunda kalmıştı. "Korkunç bir çalışma iş-

322) "Der Hauptfeind steht im eigenen Land", Mayıs 1915 tarihli yasadışı el ilanı, basım: *Drahn und Leonhard*, s. 24-27.

323) Revelotion, s. 15-16. "Entweder-Oder" (Ya/Ya da), *Selected Works*, II, s. 533. Bu pasaj daktiloyla yazılmış yasadışı bir el ilanı olarak dağıtılmaktaydı. Almanya'nın yenilgisinin nedenlerini değerlendirmek üzere 1925-1929'da toplanan *Reichstag* komisyonuna yapılan tanıklıklarda aktarılmıştır. *Untersuchungskommission des Reichstages, Vietre Reihe; Die Ursachen des deutschen Zusammenbruches im Jahre 1918, Der innere Zusammenbruch* (İç Çöküş), C. IV, s. 102-103.

tahıyla 'özgürlüğe' döndüm."[324] Karl Liebknecht *Reichstag* oturumuna katılmak üzere alayından izin almıştı; Yüksek Kumandanlık ve polis yetkilileri ne kadar kilit altında tutmak istiyorlarsa da, ona dokunamıyorlardı –henüz.[325] Parlamenterlerin soru fırsatından yararlanmaktaydı, tek tek üyelerin ortalığı karıştırmaları için tek şansları buydu; sorulan her soru hükümeti iğnelemek, emperyalist ve saldırgan savaş tezini yinelemek üzere tasarlanıyordu. Sağcı ve liberal milletvekilleri üzerine yürümeye bile kalktılar, aklını yitirmiş olacağını sanıyorlardı.[326] *Reichstag*'ta ve basında hainee hareketlerine ve dostlarının sahtekârlıklarına artık bir son verilmesini isteyen ısrarlı talepler işitiliyordu. Zamanın polis raporları, devrimci bir patlamanın çok yakın olduğunu öngören *Spartakus*'le ilgili öfkeli yazılarla doludur, ancak, gerçek bilgilere dayansalar da, ajanların kaleme aldığı sonuçların üstlerinin işitmek istedikleri şeyler olduğu da ortadadır. *Spartakus*, yetkililere göre, gerçekte olduğundan çok daha fazla tehlikeliydi ve işleri öyle göstermek yararlı bir politikaydı.[327]

---

324) Rosa Luxemburg'dan Regina Ruben'e, 25 Şubat 1916, IML (B). Ayrıca bkz. *Letters to Karl and Luise Kautsky*, s. 196: "Daha ilk gün (dairemde) 80 (tam tamına 80) kişi karşılamak Barnimstrasse'de geçen bir yıldan sonra hepsine ayrı ayrı bir iki kelime söylemek nasıl bir eziyet, hiç fikrin var mı?" (Tarihsiz - herhalde 1917 başı.)

325) *Dokumente und Materialien*, C. I, s. 336. (Berlin polis şefinin Prusya İçişleri Bakanı'na gizli raporu, 31 Mart 1916). Ayrıca bkz. s. 355 (Şansölye'nin İmparator'un Danışma Meclisi'ne telgrafı, 9 Nisan 1916).

326) Bkz. Karl Liebknecht'in sözlerinin durmadan "saçma!", "delilik!", "akıl hastanesine!" bağırtılarıyla kesildiği Reichstag tartışmasıyla ilgili rapor *(Reichstagsverhandlungen*, 13. yasama dönemi, 2. oturum, Berlin 1916, C. CCCVII, Sütun 952-953). Tarih yinelenmeye alışıktır, en azından küçük ayrıntılarda. Karl Liebknecht'in tek başına aldığı tavır, konuşmasının tonu ve karşısındakilerin tutumu, Janiko Kasakoff'un 8 Ekim 1912'de *Sobranje*'de Bulgar Sosyal-Demokratları adına yaptığı savaş karşıtı konuşmasında olanların neredeyse eksiksiz bir tekrarıdır (bkz. *Bulletin Périodique*, Sosyalist Enternasyonal Bürosu, Brüksel 1913, 2, Ek, C. 3, No: 9, s. 7).

327) Bkz. gizli polis raporları ve direktiflerinden pasajlar, *Dokumente und Materialien*, C. I. 1917 sonrası için bkz. Leo Stern, *Der Einfluss der grossen sozialistischen Oktoberrevolution auf Deutschland und die deutsche Arbetierbewegung*, Berlin (Doğu) 1958. Bu konunun ayrıntılı bir tartışılması buraya alınamaz. Doğu Alman tarihçiler bu materyali gerek savaşa, gerekse resmi parti örgütlerine 'kitlesel' muhalefetin ciddi boyutlara vardığını kanıtlama açısından yararlı bulmuşlardır (ancak bu kanıtın babası kanıtlama isteğidir).

Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht yoğun faaliyetlere atılmışlardı. Toplantılardan ve yazı işlerinden ayırabildikleri zamanlarda, eylemlerin hazzının verdiği yürek hafifliğiyle, Berlin eteklerine bahar yürüyüşüne çıkıyorlardı. Karl'ın duyguları sık sık değişirdi; parendeler atar ve beklenmedik anlarda gür sesli bir şarkı tuttururken Rosa onu hoşgörüyle izler, ama kendi katılamazdı.[328] Rosa'yla Karl'ın genç Rus karısı Sonya arasındaki dostluk birbirlerini kollayan sıkı bir ilişkiye dönüşmüştü. İleride, Karl hapishanede, Rosa'ysa bir kaleye kapatılmışken, genç kadının ayrılık acısını söndürmeyi amaçlayan mektuplar yazıyordu Sonya'ya. Çabaları hep umduğu kadar başarıyla yürümese de, dostunun sadece moral koruyuculuğunu değil, eğitimini de üstlenmişti; bu yazışmaların Rosa'nın kendi üzerindeki etkisi genellikle 'kırık bir cam' etkisiydi.[329] Sonya, doğu cephesinde doktor olarak hizmet veren Hans Diefenbach dahil, bütün dostlarını görüyordu onun. O altı ay, Rosa'nın olağan bir yaşam gibi yaşayabileceği ömründeki son dönemdi.

Ama zaten siyasal yaşama öylesine gönülmeseydi olağan olmazdı. Hükümetle *Spartakus* arasında, zorunluluğun hızını kesen ve hararetle sınıf savaşı isteyen iki tampon duruyordu; kaldırılması gereken ilk engeller bunlardı. İlki, SDP'nin çoğunluk kesimi ve

328) *Briefe an Freunde,* s. 94, Hans Diefenbach'a mektup, 30 Mart 1917. Ayrıca bkz. *Letters from Prison,* Berlin 1923. Rosa Luxemburg'un Sonya Liebknecht'e toplu mektuplarının bir çevirisinin yayımı: *Briefe aus dem Gefangnis,* Berlin 1920. Özgün Almanca'dan sık sık yeniden çevirsem bile, alıntılara göndermeler İngilizce basımdandır.

329) *Letters to Karl and Luise Kautsky,* s. 188. "Sonya okumam için bana yayınla dolu bir paket gönderdi -hepsi ıvır zıvır şeyler" (*Briefe an Freunde,* s. 128, Hans Diefenbach'a mektup, 13 Ağustos 1917). Sonya Liebknecht hâlâ Doğu Berlin'de yaşıyor; Batı Alman hükümetinin kocasının katillerinin isimlerini örtbas etmeye yönelik hukuki işlemlerine karşı tehdit savurmak üzere, uzun süreli suskunluğunu yeni kırdı daha. Sonya Liebknecht daha saf görünmüş olabilir. Üniversite mezunuydu; yakın zamanların bir yazarı onu "çekici, anlaşılan açık yürekli, ama hapishanedeki kocasına önemli mesajları da eksiksiz ulaştırıp siyasal eylemlerine her şeyiyle katılabilir" diye tanımlamıştır. Bkz. Stanford Üniversitesi Hoover Kurumu'nda 1879-1917 arası Rus Gizli Polisi dosyalarında Okhrana arşivleri, akt. Ralph H. Lutz, "Rosa Luxemburg's Unpublished Prison Letters 1916-18", *Journal of Central European Affairs,* Ekim 1963, C. XXIII, No: 3, s. 305.

yönetimiydi. Yönetim saldırıya geçmişti; muhalefet açığa çıkmaya hazır olmadığından Ebert'in ve Scheidemann'ın kafasına göre yarım önlemlerle yetinmenin bir nedeni kalmamıştı artık. Onun dışında, hükümetin ve ordunun çoğunluk sosyalistlere baskısının sürekli artışı (basına sansür, açık platformlarda 'tartışılabilir' konuların daraltılması, kimi örneklerde SDP toplantılarının bütünüyle yasaklanması) nedeniyle, yönetim dert çıkardığı için muhalefete daha fazla yüklenmeye başlamıştı.[330] Kuşku duyulan bölge örgütlerinin başına merkezden atamalar yapıldı; *Vorwärts*'ın, politikasını düzenlemeye yönelik çeşitli girişimlerin ardından, Ekim 1916'da maddi olarak tamamen ele geçirilmesiyle muhalif parti gazetelerinin susturulması doruk noktasına ulaştı. *Vorwärts*'ı geleneksel olarak kendisinin sayan Berlin parti örgütünün asla bağışlamadığı, bir hırsızlıktı bu.

Ancak asıl kapışma, yakın dövüş, partideki çoğunluğa karşı muhalefete geçmiş merkezcilerle oldu. *Spartakusbriefe*'de 'asıl' muhalefet adına hatalar yapıp duran merkezci muhalefete karşı uyarı üstüne uyarı çıkıyor, taktik manevralarla mücadelenin karıştırılması eleştiriliyordu. "İlerleyen süreçte 24 Mart'ın (merkezcilerin ikinci kez bütçeye karşı oy vermeleri) getirdiği şey, radikallerin bütün yarı önlemlere yönelttikleri acımasız eleştirilerden kaynaklanmaktadır" -yarılık, tamlık: Liebknecht'in gözde sözleriydi bunlar. "*Muhalefet ruhunun genelde kuvvetlendirilmesi* için bu eleştirinin verimliliği doğrulanmaktadır."[331] Ve şu sonucu çıkarıyordu: "Savaşa giren ordular içinde yolunu kim kaybederse, şu ya da bu tarafa sığınamamışsa, mutlaka çapraz ateş altında kalır. O zaman da gittiği yere kahraman olarak değil, sığıntı olarak varır."[332]

Yine de çözüm Lenin'in çözümü değildi: Ayrılık değil, demokrasi; daha katı değil, daha gevşek disiplin gerekiyordu.

---

330) *Reichstagsverhandlungen*, 1916, C. CCCVI, Sütun 716; CCCVII, Sütun 943, 1244.
331) *Spartakusbriefe*, s. 130. Altını ben çizdim. İmzasız ama belli ki Liebknecht'indir.
332) *A.g.y.*

> Aşağıdan yukarıya. Parti ve sendikadaki en geniş yoldaş kitlelerine parti için kavga verirken parti içinde ulaşılmalıdır... Bürokrasinin kelepçeleri kırılıp açılmalıdır... mali destek yok, katkı yok, yönetime bir kuruş yok... ayrılık ya da birlik değil, yeni parti ya da eski parti değil, partinin aşağıdan yukarıya kitlelerin başkaldırmasıyla yeniden fethedilmesi... sözlerle değil, isyan gerçeğiyle...[333]

Rosa Luxemburg, denetim uğruna merkezcilerle fiili bir savaşın yürütülmekte olduğu partinin sayısız komite toplantılarına da katılmakla birlikte, bunu inandığından değil, sadakat duygusuyla yapıyordu. Bu kavgayı istemiyordu o; geniş değil dar bir kavgaydı çünkü; resmi bürokratik yapıyı bütünüyle gözardı edip savaşı dışa doğru ve aşağı, kitlelere doğru genişletmek daha iyi olurdu. Hapiste geçirdiği bir yıl sabrını zaten tüketmişti. "Resmi organlar içindeki bu pigme savaşına *(Froschmausekrieg)* önem veremem... bizim 'proleterlerimiz' bu bürokratik köpek dövüşüne burunlarını çevirip bakmıyorlar bile," diye yakınıyordu Clara Zetkin'e.[334]

Radikal muhalefetin çalışmalarının en güçlü olduğu yer Berlin'di. Yalnızca orada, liderlerin eleştirel gözleri altında, işçi sınıfındaki karışıklığı önleyeceği sanılan, *Spartakus*'un *Arbeitsgemeinschaft*'tan kesin kuramsal ayrılığını gerçekleştirme olanağı vardı. Ama liderlerin bildirilerine dayalı bir tarih yanıltıcıdır, çünkü bölgesel, hatta yerel düzeyde *Spartakus* ve *Arbeitsgemeinschaft* büyük oranda birbirinden ayırt edilemezdi; çoğu yerel görevliye göre Rosa Luxemburg'un ortaya koyduğu 'ya/ya da' ikilemi anlamsızdı ve savaştan sonra bile anlamsız kalacaktı daha bir süre.[335]

---

333) *A.g.y.*, s. 132-133. Mali ambargo uygulanmasına yönelik ilk önerilerden biriydi bu.

334) Rosa Luxemburg'dan Clara Zetkin'e, 30 Nisan 1916, IML M), Fund 209, fotokopi IML (B), NL2-20, s. 130.

335) Doğu Alman tarihi tersini vurgulamakta, Merkez'le Sol arasında her düzeyde açık bir ayrım bulunduğunu iddia etmektedir. Bu nokta mutlaka belirtilmelidir, yoksa *Spartakus*, yanlış biçimde, aynı oranda kesinlikle belirlenmiş ve birleşik liderlerin arkasında uyumlu ve belirli bir grup olarak görülür. Bu da saçma bir görüştür.

Durum çok karışıktı. *Reichstag* dışındaki resmi ve muhalif SDP üyeleri arasında ayrım yapmak zaten zordu. Berlin örgütünde bile karışıklık hüküm sürüyordu. 31 Mart'ta büyük Berlin örgütünün düzenlediği genel bir toplantıda *Reichstag*'taki 24 Mart gününün gelişmeleri, bütçeye karşı verilen en son oylar sorunu değerlendirildi. *Arbeitsgemeinschaft*'ın lehine çıkan karar ertesi günkü *Vorwärts*'de çıktı, ancak sansür kimi yerlerini çizmişti. Toplantıda hazır bulunan Rosa Luxemburg kararda değişiklik yaptırmaya bile onay alamadı. *Vorwärts*'ın karara yönelik eleştirilerini basması için yaptığı başvuru geri çevrildi –muhalefetin hepsinin katıldığı bir görüşü mü temsil ediyordu ki? Yaklaşık aynı sıralarda yönetim *Vorwärts*'ın politikasını düzenlemeye yönelik ilk denemesini yaptı. Rosa Luxemburg bu kez yerel Basın Komisyonu'nda merkezci muhalefetin sunduğundan daha sivri bir tasarı getirebilmişti.Tasarısı az farkla kaybetti ve sadece Rosa tarafından getirildiği için. Ama sekiz gün sonra, Berlin eyalet örgütünün yönetimi Rosa'nın reddedilen aynı tasarısını *harfi harfine,* Basın Komisyonu'nun başlığını atarak kabul etti.[336] Muhalif saflardaki karışıklıktan iki taraf da yanlış sonuç çıkarıyordu –çünkü karışıklık genel bir olaydı. 22 Nisan 1916'da Rosa Luxemburg saldırıya geçti. Yükselen nağmeler sözler değil, gerçeklerdi. Gerçek, gözle görülür ve elle tutulur bir jest yapmaya karar verilmişti: Berlin merkezinde 1 Mayıs gösterisi çağrısı yapmak. En ılımlı 1 Mayıs gösterileri bile geçici olarak ertelenmişti. Hatırlanmaya değer bir şov yapmak için her zamankinden daha fazla neden vardı. "Ledebour grubu'yla görüşmeler yapılmıştı –tercihe göre Ledebour grubu, Haase grubu, Kautsky grubuydu; kişisel özellikler her zaman alçaltıcı kullanılıyordu. Sonunda ortak eylem kararında anlaşılamadı. Merkezciler 'delilik' diyordu; kitleler arasında devrimci duygular bulunduğunun yeterli kanıtı yoktu, açık bir intihar arzusuysa hiç yoktu; başarısızlık muhalefeti ancak gülünç duruma düşürürdü.[337] Böylece,

336) *Spartakusbriefe,* s. 149-152. Ayrıca bkz. *Vorwärts*'in ilgili sayıları, 1 Nisan, 7 Nisan, 15 Nisan 1916.
337) *Spartakusbriefe,* s. 166.

Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht, birkaç destekçisiyle birlikte, ellerinden geldiğince ajitasyon yürütüp niyetlerini açıkça ilan ettikten sonra, tek başlarına yürümeyi kararlaştırmışlardı.[338] Doğallıkla polis de harekete geçti. "Saat sekizde... Potsdamerplatz'ın ortasında, Karl Liebknecht'in yankılanan sesi ortalığı çınlatıyordu: 'Kahrolsun hükümet, kahrolsun savaş'". Anında tutuklandı, yalnız görünüşe bakılırsa öteki liderlere dokunulmadı. Tutuklamanın ardından saatler süren daha geniş -daha sakin olsa bile- bir gösteri yapıldı; ama bu tür olaylarda katılanlarla izleyicileri ayırabilmek hiçbir zaman kolay olmaz; üstelik geniş sayıda polisin takviye gücünün bulunması tuhaf seyircilerin sayısını iyice çoğaltıyordu.

Liebknecht ilk başta 28 Haziran'da iki buçuk yıl ağır iş cezasına çarptırıldı; beklenmedik biçimde –ilgili herkes açısından beklenmedik savaşın ilk geniş kapsamlı siyasal grevine yol açtı bu. Yüksek askeri mahkeme *(Oberkriegsgericht)* cezayı 4 yıl 1 aya çıkardı.[339] Reich Yüksek Mahkemesi'ne yapılan başvuru rededilince 6 Aralık 1916'da Saksonya'daki Luckau'da mahkûmiyetini çekmeye başladı. *Reichstag* aceleyle, tutuklanışından birkaç gün sonra, Liebknecht'in dokunul-

338) Rosa sayı vermeden "etkileyici bir gösteri", "yoğun bir kalabalık" diyordu *(a.g.y.)*. Düşman olsun dost olsun çağdaş görgü tanıklarına göre, ilk gösteriye katılanların sayısı birkaç yüz kadarken, bir-iki gün sonra Liebknecht'in tutuklanması haberleri üzerine oldukça geniş katılımlı gösteriler yapıldı. Bkz. *Dokumente und Materialien*, C. I., s. 379; ayrıca, değinilen ama orada basılmayan rapor, *Archiv der Reichskanzlei*, No: 8/7, "Social Democrats", C. XI, Sforma 189, IML (B). Gösteri çağrısı yapan yasadışı bildirinin bir suretinin basımı, *Dokumente und Materialien*, C. I, s. 373.

339) Almanya'da ağır iş ya da hapislik cezası kamu haklarını kaybettiriyordu, Karl Liebknecht örneğinde altı yıllığına. Bu, hukuk mesleğinden -avukattı- çıkarılması ve oy hakkının elinden alınması demekti, elbette Reich'a ya da eyalet meclislerine aday da olamıyordu. Savaş sırasında Almanya'deki askeri mahkûmiyetler üç kategoriye ayrılıyordu: İhanet eylemlerine hapislik ya da ağır iş, daha küçük suçlar için hapsedilme ve genellikle bir kalede idari gözaltı –Sosyal-Demokratlarla yargılanma masrafına ve sorun çıkmasına gerek kalmadan baş etmenin en kolay ve en elverişli yolu buydu. Kaledeki kurallar, hapishaneye göre daha 'siyasal' ve daha az katıydı. Savaş zamanındaki yıkıcı davranışlara karşı bugün kullanılan yöntemlerle karşılaştırıldığında, *Spartakus* liderlerine verilen mahkûmiyetler ve hapishanedeki davranışlar da çok ılımlıydı. *Spartakus* grubunun liderlerinin tutuklanıp mahkûm edilmesine karşı tantanalı protestoları bizi tersine inandırmamalıdır.

mazlığını kaldırdı ve bu önlemin alınışında sosyalistlerin çoğunluğu 'sınıf düşmanı'yla birlikte oy kullandılar. İçlerinden çoğu Liebknecht'in hareketine en ufak bir sempati beslemedikleri gibi, onun tavrını anlamıyorlardı bile.[340]

Liebknecht, gösterisiyle değil de hiç olmazsa tutuklanması sayesinde, *Arbeitsgemenischaft* lideri ve eski parti başkanı Hugo Haase'nin kişisel destek ve sempatisini sağlamıştı. *Spartakus*'le yeni bir işbirliği denemesine girildi. Temmuz'da Haase karısına "Rosa grubuyla tam bir anlaşma içinde olduğu"nu bildiriyordu. Liebknecht'in tutuklanışı "bütün kişilik problemlerini arka plana itmişti."[341]

Yine de, bu destek, sersemlik olarak gördüğü başka hareketlerini de yüreklendirmesi ya da göz yumması anlamına gelmiyordu.

> (Berlin seçim örgütlerinin) genel toplantısında Rosa çok ustaca bir konuşma yaptı... etkisi güçlüydü, sonunda üyelik aidatlarına ambargo konmasında ısrar etmediği için daha da etkili oldu, ama kişisel önerisi tehlikeliydi; ayrılıkçı örgütsel önlemler kokusu yayıyordu. Parti yönetimi bu öneri karşısında hemen ayağa dikilecekti, bu yüzden öyle bir başarıyla kavga verdim ki, sonunda Rosa'nın yanında ancak bir avuç (insan) kaldı. Pratikte ne kadar haklı olduğum hemen netleşti. Yönetim benimsenen kararın üzerine gidemedi... Seninle aynı görüşteyim, ülkedeki muhalefetin birliği kuvvetlendirilmelidir.[342]

---

340) "Beyler... Liebknecht'te, kitlelere çağrı yaparak, bütün dünyanın önünde barışı içtenlikle arzuladığını durmaksızın yineleyen bir hükümeti barışa zorlamayı isteyen bir adamla uğraşmaktayız... Bu savaş kendi yurdumuz uğruna verilen bir savaştır... bu girişim ne kadar tuhaftı... Liebknecht'in dünyanın yazgısını etkileyebileceği, insanların eline el ilanı tutuşturarak, Potsdamerplatz'da bir gösteri düzenleyerek yüksek politikada oynayabileceği (*Hohe Politik machen*) nasıl hayal edilebilir... Bu patolojik istikrarsızlığı, bizim (parti yetkililerimizin) iyi düşünceli ve duyarlı sükünetimizle kıyaslayın..." (*Reichstagverhandlungen*, Sütun 1027-1028, Landsberg'in konuşması. 'Yüksek politika'yla ilgili sözler, SDP'nin hükümete karşı resmi 'itaatkâr' tutumunun ilginç bir örneğidir.

341) Ernst Haase, *Haase*, s. 120, 125.

342) *A.g.y.* Sol muhalefetle *Arbeitsgemeinschaft*'ın göğüs göğüse geldiği 25 Haziran 1916 toplantısında Rosa'nın konuşması ve Haase'nin yanıtının tam raporu, *Vorwärts*, 27 Haziran 1916.

Ancak Rosa Luxemburg'la dostları, 'duyarlı' davranış koşuluyla uzatılan eli tutmaya hazır değillerdi. Tersine, 1 Mayıs'ta işbirliği yapma önerisini ilk başta geri çevirmeleri, o anki birlik ve barışma tekliflerini de Rosa açısından 'tüyler ürpertici bir utanmazlık' boyutuna çıkarmıştı. "Kıçına iyi bir tekmeyi hak etmişti" ve *Spartakus* kendisiyle *Arbeitsgemeinschaft* arasındaki ayrım çizgilerini çok kalın biçimde çekmeye devam etti. Rosa, kendine kalan iki özgür ayda, özellikle Berlin'in muhalif semtlerinde parti yetkilileriyle savaşını sürdürdü. Yapılabilen her toplantıya katılıyor, merkezcilerin sağduyusunu daha olumlu şeylere yöneltmeyi amaçlayan canlı kararlar aldırıyordu. Siyasal anlamda neredeyse yalnızdı Rosa. Özgür olan sadece birkaç Sol lider vardı, bu da bütün işin onun omuzlarına yıkılması demekti.

Jogiches etkiliydi ve sıkıntı vermiyordu artık; *Spartakus* yayınlarının çıkarılması, dağıtımı ve denetiminin bütün teknik işleri onun elindeydi. Ernst Meyer'in Ağustos 1916'da tutuklanışından sonra, W. Kraft sahte ismiyle *Spartakus*'un resmi liderliğini de üstlendi. Ağustos 1916'dan sonra grubu adına matbaa çalıştırabilmişti, dolayısıyla mektuplar teksir halinde çıkmıyordu artık. Genelgelerinin birkaç tanesi eldedir –Luxemburg ya da Liebknecht'in karizmasını taşımayan, kısa, olaylara dayanan, duygusuz şeyler Almanca'da bile Lehçe'de olduğundan daha sığdı.[343] Etkili oluyordu ama. Geçmişte, SDKPİL'nin alanına girmediği sürece, Almanların işleriyle hiç ilgilenmemişti; Rosa'nın dostu ve perde arkasındaki kişi olma özelliği dışında SDP'de kesinlikle tanınmıyordu. Buna karşın her türlü gizli örgütlenme çalışmalarını yürüten, 1916'da Sol muhalefetin fiili yöneticisi olarak ortaya çıkan hep oydu (henüz belgelenmemiş dikkate değer bir başarıdır bu olay). Jogiches olmasa *Spartakusbund* olmazdı; Sol'un entelektüel liderleriyle ilişkili olup da yıldızı bir yanıp bir sönen kişilikler içerisinde, politikalarının yürütüleceği aracı oluşturacak, sevimsiz konspiratif çalışmaları başarıyla sürdürme yeteneğine sahip başka birisi yoktu.

343) *Spartakusbriefe*, s. 206.

Rosa 10 Temmuz'da ansızın yeniden tutuklandı.[344] İlk haftaları daha önce yattığı Barnimstrasse'deki kadınlar hapishanesinde geçirdi, ama sonra Alexanderplaz'daki (Üçüncü Reich döneminde Berlin'le ilgili üzüntülü ve zalimce anıların ünlü 'Alex'i) polis merkezinin sorgulama hücrelerine aktarıldı.

Polis o sırada Rosa'yı mahkemeye çıkarmak mı, gözaltında tutmakla yetinmek mi gerektiği konusunda kararsızdı; sonbahar başına kadar bir süre gözaltında kaldı. Alexanderplatz'daki altı haftası Rosa'nın yaşamının en kötü hapishane dönemiydi. Gece gündüz ışıksız, tamı tamına 11 metre küp olan Alexanderplatz'daki hücresi, su musluğu (ama sıcak su akmıyordu) ve demirden bir döşeme arasında sıkıştırıp eziyordu insanı.[345] Bir süre kimseyle görüştürülmeden tutuldu orada.[346]

Ekim'de nihayet Posen'deki (Poznan) eski Wronke (Wronki) kalesine aktarıldı; tembellik edilebilen, rahat, etrafı otların sardığı bir yer. Kendine ait özel alanı vardı, nöbetçilerle aynı burçlarda bir aşağı bir yukarı yürüyebiliyordu. En önemlisi, en azından bir personelle anlaşmış olmalıydı ki, denetimden geçen ve gizli mektup yağınuruna tutabiliyordu tanıdıklarını. Uzun süre serbest kalınayacağını biliyordu; yeni bir yaşam tarzı edinmek gereklilikti. Yasadışı mater-

---

344) Kimi kaynaklar 10 Haziran derse de bu yanlıştır. (Meyer, Giriş, *Spartakusbriefe*, C. I, s. viii.) Rosa tutuklandığında orada olduğu için Meyer'in yanlış tarih vermesi daha da şaşırtıcıdır. "Dr. Ernst Meyer... ve Eduard Fuchs o Pazar günü Rosa'nın yanında gelmişlerdi eve. Mathilde Jacob kötü haberlerle onları bekliyordu, çok kuşkulu iki adam kimi broşürler hakkında Rosa'yla konuşmak istiyordu. Ertesi sabah alacakaranlıkta aynı adamlar yine göründüler, kendilerini gizli polis olarak tanıttılar, Rosa'yı tutukladılar ve kadınlar hapishanesine götürdüler..." Ralph H. Lutz, *Journal of Central European Affairs*, Ekim 1963, C. XXII, No: 3, s. 309. Bu öykü, belli ki, Mathilde Jacob'un mektuplarındaki ayrıntılardan derlenmiştir.

345) *Briefe an Freunde*, s. 45, Mathilde Wurm'a mektup, 28 Aralık 1916.

346) 20 Eylül 1916 tarihli *Spartakus* mektubunda Rosa Luxemburg'un iki (doğallıkla imzasız) yazısı vardır. İlki, "Der Rhodus" (*Hic Rhodus, hic salta* -alıntı, Marx, *The 18th Brumaire of Louis Bonaparte*, herhalde Temmuz ayındaki tutuklanışından önce kaleme alınmıştı (*Spartakusbriefe*, s. 211-217). İkincisi, "Liebknecht", Liebknecht'in 23 Ağustos'taki cümlesinin üstten geçirilmesiyle ilgilidir ve bu yüzden Barnimstrasse Hapishanesi'nden ya Mathilde Jacob, ya da Fanny Jezierska aracılığıyla gizlice çıkarılmış olsa gerektir (*a.g.y.*, s. 217-220).

yaller çıkarmayı sürdürdü, ama dışardaki mücadeleden koparılmış olarak, düşünceleri fazla gelişme göstermiyordu; bir yıl boyunca yazdıkları durağan, hatta tekrar tekrar söylenenlerden öteye gitmedi. Bitkin bir görüntü vermesini önleyen şey yalnızca ruhsal yapısı ve canlı üslûbuydu.

Yeni koşullarda kişiliğinin önünü tamamen açabilecek araçları bulmuştu yine de. Sonraki iki yılda dostlarına yazılmış pek çok mektupta kişiliği bir ahtapot gibi hapishanenin dışına uzanıyor; dostlarına kur yapıyor, kucaklıyor ve azarlıyor, onları kendi zekâsı ve duygularının yörüngesine çekiyordu. Politika, edebiyat ya da yaşam; neyle ilgili yazdığı değildi önemli olan. Hapishane yaşamı, onu boğmak bir kenara, göze çarpacak ölçüde ruhsal ve duygusal bir olgunluk kazandırıyordu; duygu ve düşüncelerindeki akışkanlığı bu sayede geliştirmekteydi. Sonraki iki yılda, yaşamının siyasal yönü, görece dar bir mekânda sıkışıp kalmış, patlayıp duran bir kişiliğin talepleri karşısında kesinlikle ikinci plana düşecekti.

14
ALMANYA'DA HAPİSLİK, RUSYA'DA DEVRİM

Liebknecht olayı savaş zamanındaki Almanya'nın yüzeyinde küçücük bir dalgalanmadan öteye gidememişti. Ne bu dar devrimciler grubuna fazlaca eğilmemiz, ne de polis raporlarındaki ciddi ve çok uzun ayrıntılar, Almanların büyük çoğunluğunun *Spartakus*'un varlığından haberli olduğu gerçeğini değiştirebilir. İlk zaferlerin yarattığı baş dönmesi havasının dağılmasıyla birlikte, 'dayanmak' *(durchhallten)* gerekliliği SDP'nin resmi politikası olmuştu ve o terim *Spartakus*'un küçümsemeyle yineleyip durduğu bir deyişti. Savaşın uzun süreceği ve pahalıya patlayacağı muhakkaktı artık. SDP liderleri arasında ilk kıpırdanmayı -henüz muhalefeti değilse bile- yaratan, en azından bunun bilincine vardıran şey bunun açığa çıkmasıydı. Hükümetin barışçıl ve salt savunmaya dönük niyetleri sık sık protesto

edişini göz önünde bulundurmaya, fetih savaşına karşı çıkmaya başlamışlardı. Pekiştirici bir anlam taşısın diye 21-23 Eylül 1916 tarihleri arasında bir Reich konferansı toplandı (bir süreliğine doğru düzgün bir parti kongresinin toplanması düşünülemezdi). SDP'nin yaşlı ve geniş bağrında her eğilimin temsilcileri son kez bir araya geliyorlardı; yönetimin, merkezcilerin ve *Spartakus*'un bir parti içinde karşı karşıya geldikleri son yer bu konferanstı.

Gruppe Internationale (*Spartakus* ismi 1918 sonuna değin resmen bilinmeyecekti) temsilci olarak Kathe Duncker'le Paul Frassek'i gönderdi. Savaş zamanına özgü olarak açık yerlerde dikkat edilmesi gereken kısıtlı bir dil kullanarak (salon polis kaynıyordu) *Spartakus*'un savaş konusundaki görüşlerini ortaya koymaya çalıştılar. Kendilerini merkezci *Arbeitsgameinschaft*'tan o kadar uzağa koyuyorlardı ki, attıkları laflar sık sık kahkalara yol açıyor, çoğunluğun alkışını topluyordu.[347]

Frassek'in sunduğu pasaj, muhalefetin SDP içindeki son resmi deklarasyonu olacaktı:

> Reich konferansı boğucu kuşatma koşullarında toplanmıştır... Kuşatma durumu ve sansür özgür politika tartışmalarını en başından olanaksızlaştırır; kuşatma durumu, parti içindeki çoğunluk denen kesimin destekçilerine her türlü avantajı sunarak, gerçek muhalefet yürütenleri oldukça dezavantajlı bir konuma getirir, kovuşturmalar, tutuklamalar ve askere almalarla sayılarını iyice azaltır. Her koşulda, delege seçimlerini tek tek seçim bölgelerindeki üyeler ya da delegeler yapmamış, parti örgütünün yerel komite ya da yönetimleri gerçekleştirmiştir. Bu koşullarda konferansın benimsediği kararların en ufak bir siyasal ya da ahlaki değer taşıyamayacağı bellidir.[348]

Spartakus'un bu konferansta ortaya attığı, daha güçlü bir dille vurgulanan başka bir deklarasyonsa, konferans başkanınca kabul edilmedi ve sonuçta *Protokoll*'de bile yer almadı.[349]

---

347) *Protokoll der Reichskonferenz der Sozialdemokratie Deutschlands von 21, 22 und 23 September 1916*, Berlin, tarihsiz, s. 85.
348) *A.g.y.*, s, 14.
349) Bkz. *Die Internationale*, 1927, C. 12, s. 379-380.

Spartakus, konferanstaki konuşma ve karar tasarılarının delegelerin çoğunluğunca benimsenmesini bekleyemezdi. Asıl amaç propagandaydı. Düşman meclislere seçilen bütün sosyalist temsilciler gibi iki *Spartakist* de 'pencereden dışarı', dışardaki dikkatle bekleyen -öyle sanılan- kitlelere sesleniyordu. Bununla hedefledikleri SDP yönetiminin Reich hükümetinin yardakçısı olduğunu açığa çıkarmaktı.

17 Ekim 1916'da nihayet *Vorwärts*'e karşı başarılı bir darbe girişimi yapıldı; sonunda, Rosa Luxemburg'un 1905'de birkaç haftalığına üyeliğini yaptığı "Kosher" yazı kurulu kaldırıldı. 5 Aralık'ta *Bremer Bürgerzeitung* ve 30 Mart 1917'de Brunswick'deki *Volksfreund* aynı yolu izlediler. Belli başlı gazeteler içinde merkezcilerin denetiminde bir tek *Leipziger Volkzeitung* bulunurken, Sol da yasal gazeteleri olarak 1 Temmuz 1916'da Duisberg'de çıkardıkları *Der Kampf*'a sıkışıp kalmıştı.

Yönetim her cephede bütün gücüyle karşı saldırıya geçmişken SDP içinde etkisini tamamen yitirmiş *Arbeitsgemeinschaft*'ın sürdürülmesinde bir yarar yoktu. Bu kesimden insanları partinin tamamen dışına çıkarmayı tasarlayan bir girişim de tezgâhlanmaktaydı. 7 Ocak 1917'de Sosyal-Demokrat muhalefet bu denemenin önünü kesmeye yönelik bir Reich konferansı topladı Berlin'de. Açık meydan okuma açık kopuşa vardı; SDP yönetimi resmi düzeyde konferansa katılanların bütün parti bağlarını koparmayı kararlaştırdı; konferansa katılanların kendi partilerini kurmalarından başka çıkar yol kalmamıştı artık. Almanya Bağımsız Sosyal-Demokrat Partisi'nin (USPD) kuruluş kongresi Gotha'da, Nisan'ın ilk haftasında, eski SDP'nin yaklaşık elli yıl önce aynı şehirde topladığı kuruluş kongresinin yarattığı nostaljik bir atmosferde yapıldı.

Komünist tarihçiler *Spartakus* grubuna, SDP'den, savaştan önce, özellikle 4 Ağustos 1914'ten hemen sonra örgütsel olarak ayrılamadılar diye ağır suçlamalar yöneltmişlerdir. Bu noktada apaçık başka bir fırsat daha vardı. Aynı tarihçiler, tarihsel bir el çabukluğuyla, Lenin'in bütünlüklü ama demokratik örgütlenmesine (liderlerle üyelerin uyum içinde olduğu) işaret ederler; oysa, kısa sürede, resmi müttefiği olmadan ve tek başına devleti bütünüyle ele geçirmeyi olanak-

lı kılacak bir örgütlenmeydi o. *Spartakus*'un salt örgütsel sorunlara ya az önem verdiği ya da hiç vermediği doğrudur. Üstelik bunun oldukça geçerli tarihsel nedenleri vardı; örneğin, savaştan önce büyük etkiye sahip bir kitle partisinin herkesten ayrı durmasıyla gururlanması ve Rosa Luxemburg'un öteden beri savunduğu kitlelerle ne pahasına olursa olsun kontağı sürdürmek gerektiği doğrultusundaki muhalif tezi bu nedenler arasında sayılabilir. Parti içinde tartışmak (1910'dan sonra bütün parti otoritesine muhalefet etmek) bir şeydi; Almanya'da örgütlü işçi sınıfının dışına doğru kendini kasmak başka bir şey. Rosa Luxemburg'un gözünde kitlelerle ilişkiyi korumak hatalı bir politikadan bile çok daha önemliydi. Dostu Henriette Roland-Holst'a 1908'de ısrarla bu çizgiyi salık vermişti.

> Marksistlerin parçalanması (düşünce ayrılığıyla karıştırılmamalıdır) ölümcül bir şeydir. Partiden ayrılmak istediğinizde, bütün gücümle sizi engellemeyi dilerim... SDAP'den (Hollanda *Social-Democratische Arbeiderspartij*) çekilmeniz Sosyal-Demokrat hareketten de çekilmeniz anlamına gelir. Bunu yapmamalısınız, hiçbirimiz yapmamalıyız! Örgütün dışında, kitlelerle ilişkiyi yitirerek ayakta kalamayız. *En kötü işçi sınıfı partisi bile hiç olmamasından daha iyidir.*[350]

6 Ocak 1917'de, parti muhalefetinin planlanmış konferansından önceki gün, şunları yazıyordu:

> En iyi unsurlarımızın sabırsızlığı ve hiddetlenmeleri ne denli anlaşılabilir ve övgüye değer olursa olsun... kaçış kaçıştır. Bizim için, egemenliği umutsuzca bir Scheidemann'a ya da Legien'e... burjuvaziye kaptıracak biçimde kitlelere ihanet etmektir... Önemli olan savaşmak, ama sonunda boğulmamaktır. Artık uygun değilse mezheplerden ve tarikatlardan 'ayrılınabilinir' ve her zaman yenileri bulunabilir. Ama, yalnızca 'ayrılıp' böylece cesurca bir örnek oluşturacak bütün proleterler kitlesini acı ve korkutucu yazgılarından kurtaracağından dem vurmak, bu, çocukça bir fantezidir; özgürlük jesti olarak parti kartını yırtıp atmak, parti kartının başlı başına bir güç aracı olduğu yanılsamasının bir karikatüründen başka bir şey değildir.

350) Roland-Holst, s. 221, 11 Ağustos (1908) tarihli mektup.

> İkisi de örgütsel kretinizmin, eski Alman Sosyal-Demokrasisi'nin yapısal hastalığının zıt kutuplarıdır sadece...[351]

Bununla birlikte, bu sözlerle dile getirilen, partide kalınmasını ve ihanet etmiş yetkililere karşı mücadeleyi içerden sürdürmeyi öğütleyen candan çağrı, Rosa Luxemburg'un, muhalefet konferansını toplamış olan insanların samimiyetsiz oldukları eleştirisinden bir milim bile ayrılması anlamına gelmiyordu.

Merkezci (ortacı) liderlerle politikalarının acımasızca eleştirilmesi, ama varolan parti örgütünden ayrılmama: *Spartakus*'un yeni Bağımsız Sosyalist Parti karşısındaki politikası, eski SDP'de izlediğinin yine aynısıydı. Jogiches, sempatizanlara 25 Aralık 1916'da dağıtılan bir genelgede *Spartakus* delegelerinin *Spartakus*'un de davet edildiği yakındaki muhalefet konferansında takınmaları gereken tutumla ilgili birtakım önerilerde bulunuyordu. SDP politikasının kitlelerin gözünde bulunabilen bütün yollarla (seçimler, toplantılar, el ilanları, vb.) teşhir edilmesi gerekliliğini vurguluyordu; burada da vurgu ayrı örgütlenme sorunlarında değil, kitlesel propagandadaydı.[352] Ve böylece, *Spartakus* konferansa 'beklemek ve görmek' için gitti. Siyasal çizgisini korumakta ısrarlıydı, ancak ayrı örgütlenme koşulları da getirmiyordu. Konferansta SDP'den ayrılıp yeni parti kurma kararına katıldılar. Bütün gereken, kendi kimliğinin korunmasıydı çünkü. "Bizim yönümüzü temsil edenler ortak bir konferansa (*Arbeitsgemeinschaft*'la birlikte) katılmaya karar verirse, elbette biz de ayrı, bağımsız ve kendine yeterli bir grup olarak ortaya çıkarız."[353] Sol'da, Bolşevik safların dışında kalan en profesyonel örgütçünün kaleminden çıkan sözlerdi bunlar. *Arbeitsgemeinschaft* bağımsız bir sosyalist partiye dönüşmemiş olsaydı -Rosa'nın öğütleri-

351) *Der Kampf*, No: 31, 6 Ocak 1917. Wronke'deki kaleden Mathilde Jacob'un yardımıyla gizlice çıkarılmış bu makale Gracchus sahte ismiyle çıkmıştı.
352) *Spartakusbriefe*, s. 206-210. Muhalefet konferansında *Spartakus*'un ortaya attığı karar tasarılarının temelini Jogiches'in taslak önerileri oluşturuyordu. *Protokoll... Gründungsparteltag der USPD 6-8 April 1917 in Gotha*, Berlin 1921, s. 98-99.
353) *Spartakusbriefe*, s. 207.

ne karşın- *Spartakus*, siyasal boşlukta kendi başına hareket etmektense, '4 Ağustos 1914'ün kokmuş cesedi' SDP içinde kalmayı yeğlerdi.

USPD liderleri (özellikle Haase) konferansta dikkatlerini temel ilkeler yerine pratik olaylarda yoğunlaştırdılar. Onlar da yeni bir birlik istiyordu; o zamanlar gerçekleştirilemez sayılan ilkelerin açıkça tartışılması yeni partiyi daha en başında bölmenin en iyi yoluydu. Her şey gelişmelerin nasıl biçimleneceğine bağlıydı; kendi görüşlerince savaştan önceki SDP'yi yoldan çıkarmış boş ilkelere sahte bir bağlılık göstermek saçmalıktı. USPD elini önceden bağlamamaya, öncelikle de *Spartakus*'e bağlamamaya kararlıydı. Sonunda, Jogiches'in istediği net tanımlamayı yapmadan, USPD'ye katıldı *Spartakus*. Ancak USPD içinde kendi politikasında ısrarcı olmaya devam ediyordu; Rosa Luxemburg o zamana kadar olduğu gibi aynı liderleri kamuoyu önünde gülünç duruma düşürmeyi bırakmamıştı yine.

Aralarındaki ilişki gergindi, ama *Spartakus*'un polemiklerindeki tonun akla getirebileceği kadar da değil. Tepede ifade edilen sivri suçlamalar aşağılara, amorf sosyalist üyeler tabanına kadar inmiyordu. Kautsky'ye göre, USPD'nin ana işlevi, iki Goliath'a karşı (bir yanda yağmacı SDP yönetimi ve öbür yanda *Spartakus)* döğüşen dürüst bir Davud olmaktı. Bununla beraber *Spartakus*'un merkezci (ortacı) görüşünde ince bir değişiklik olmuştu. 'Rosa Grubu'ndan (ihtiraslarıyla ufak ama sadık bir hizip grubunu demokratik bir kitle partisine yeğleyen bir avuç kibirli, zeki ve uzlaşmaz Marksist) söz etmenin yerine, USPD liderleri o anda etkili bir efsaneyle yüz yüzeydiler –Karl Liebknecht'in tapınılası kahramanlığı. Liebknecht'in Nisan ve Mayıs 1916'daki gösterileri muhalefet saflarını sıklaştırmakla kalmamış, en basit bir birleşme sloganı, çığlığı, bir isim de sağlamıştı. "Oğul Karl gerçek bir tehdit *(fürchterlich)* haline gelmiştir. Eğer biz, *Arbeitsgemeinschaft*'ta görünmesek ve bizim de varolduğumuzu kanıtlamasaydık, büyümesinin önünc geçilemeyecek olan muhalif dalga bütünüyle *Spartakus*'e kayardı. Bir ayrılıktan kurtulunmuş ve

Spartakus köşeye kıstırılmışsa, tamamen bizim sayemizdedir. Sağ kanat bize değil, *Spartakus*'e yardım etmişir."[354]

Kautsky hiç değilse bir noktada haklıydı: Liebknecht, Avrupa'nın en uzak köşelerinde bile, *Spartakus*'un canlı tutmak için elinden geleni yaptığı, dillerden düşmeyen bir ad haline gelmişti. Kimi Fransız askerler siperlerde savaşta ne aradıklarını anlatmaktadır birbirlerine.

> "Ama yine de," deri biri, "bak! Vahşi savaşın üstünde kalmış birisi var; cesaretinin bütün güzelliği ve önemiyle bir yıldız gibi parlıyor... Liebknecht..." Bertrand donuk sessizliğinden yine sıyrılmıştı. "Gelecek, gelecek. Geleceğin işi, bütün bunları kaldırıp atmak.. iğrenç ve utanç verici diye."[355]

Lenin de, savaşa karşı muhalefeti ve Almanya'daki devrimci hareketi giderek daha fazla Karl Liebknecht'in kişiliğiyle özdeşleştiriyordu. Herkesin rahatlıkla anlayacağı bir simge olmuştu: "Gelecek, görüşlerini *Bremer Arbeiterpolitik*'te izlediğimiz *Spartakus* grubunu yaratan Karl Liebknecht gibi bir insanı çıkarmış olanlarındır."[356] Liebknecht, *Spartakus'un* kendinde somutlaştığı biri olarak, Lenin'in düşüncelerinin pürüzsüzce ve kavranabilir biçimde iletildiği siyasal bağlantı kayışlarından birine dönmüştü. "*Spartakus* grubunun devrimci propagandası yoğunlaşmakta, Liebknecht ismi Almanya'da gün gün popülerleşmektedir."[357] *Spartakus*'un Liebknecht'in kişiliğiyle özdeşleşmesi önemli sonuçlar doğuracaktı. Ölü bir kahraman varislerince diledikleri gibi kullanılabilir, ama yaşayan bir kahraman, kahramanlığının olası dayatmalarının vardığı uç noktalara dek, beraberinde sürükleme eğilimindedir arkadaşlarını.

---

354) Victor Adler, *Briefwechsel*, s. 634-635: Karl Kautsky'den mektup, 28 Şubat 1917.

355) Henri Barbusse, *Le Feu/Journal d'une escouade* (Ateş/Savaşçının Günlüğü), Paris 1916 (Goncourt Ödülü) s. 280. Erich Maria Remarque'ın *Im Westen nichts Neues*'iyle (Batı Cephesi'nde Yeni Bir Şey Yok) birlikte, zamanın en ünlü savaş karşıtı romanlarından biri olmuştu.

356) Lenin, "Farewell letters to the workers of Switzerland", *Sochineniya*, C. XXIII, s. 363.

357) Lenin'in konuşması, 4 Kasım 1917, *Sochineniya*, C. XXVI, s. 258.

Spartakus'un Karl Liebknecht'in simgesi olduğu apayrı bir kimlik arayışını en net biçimde dile getiren Rosa Luxemburg'du. 'Basit' politikayı çok aşıyordu. *Spartakus* ile Bağımsızlar arasında, en temel yönlerinde farklılaşan iki yaşam anlayışı vardı. Her şeyi aşırı bir ikilik biçiminde (sözler ya da eylem, umut ya da arzu, yaşayan ya da ölen) değerlendirme yetisini kabul etmeden, Rosa Luxemburg'u siyasal bir kişilik olarak anlamak olanaksızdır. Basit siyasal farklılıklar, içtenlikten yoksun ve küçümseyici açıklamalardı; olup biten şey, kendisine özgü minyatür bir kişisel diyalektikti: *Arbeitsgemeinschaft*'ın toz ve külleri ortasında yeni bir dünyanın doğuşu. Rosa'nın *Spartakus* mektuplarına katkıları 'ya/ya da' çılgınlığıyla ayırt ediliyor, bu çılgınlığa gücünün yettiğince bütün ruhsal durumunu aşılıyordu; yine de, kişiliğinin özünde taşıdığı bu yolların ayrılması olgusunun bütün çıplaklığıyla izlenebileceği yer, yalnızca özel mektuplarıydı. Emmanuel Wurm'un karısına yazılmış aşağıdaki mektup, Rosa Luxemburg'u, resmi belgelerin yapabileceğinden çok daha iyi anlatır:

Wronke, 28Aralık 1916

Sevgili Tilde,

Christmas mektubuna hemen, neden olduğu öfkenin etkisinden kurtulmamışken yanıt vermek isterim. Evet, mektubun beni kesinlikle deliye döndürdü *(fuchsteufelswild)*, çünkü çevrene ne ölçüde hapsolduğunu *(im Bann deines Millieus stehst)* her satırında açık seçik gösterecek kadar kısa; bu ağlamaklı ton, sözde başkalarından kaynaklanan 'hayal kırıklıkları'na tuttuğun yas; oysa bir zamanlar insanlığın bütün gizinin kusursuz imgesini yakalamak üzere bakardın aynaya! 'Biz' sizin dilinizde özel lağımınızın öteki kara kurbağaları demektir şimdi; bir zamanlar benimleyken ise arkadaş grubun ve ben anlamına geliyordu. Tamam, öyleyse seninle arzu ettiğin çoğul zamiriyle ilişki kuracağım *(dann, wart, ich werde Dich per 'Ihr' behandeln)*.

Hüzünle 'yeterince radikal olmadığınızı' düşündürüyorsunuz. 'Yeterince değil', doğru bir sözcük gibi gelmiyor! Hiç radikal değilsiniz, sadece onurgasızsınız. *Derece olayı değil, tür olayı bu.* 'Siz'

benden bambaşka bir zoolojik türsünüz ve sizin sefil, itici, korkak ve yarı gönüllü varlığınızdan şimdiki kadar nefret etmemiştim asla. Radikal olmaya aldırma diyorsunuz, tek sorun içine çekilmek ve artık yararlı olamamak. Siz sefil, ayrıntıda boğulan ruhlar, bir miktar kahramanlık gösterisi yapmaya sonuna kadar hazırsınız, ama sadece paraya karşı ve hemen karşılığını alabileceğinizi görüyorsanız; düpedüz 'evet' -o dürüst ve dobra dobra konuşan adamın basit sözleriyle: "Burada duruyorum, başka bir şey yapamam, Tanrı bana yardım etsin" –bu sözlerin hiçbiri sizin için edilmedi.[358] Ne talih ki bugünkü dünya tarihini sizin gibi insanlar yapmıyor, yoksa bir daha düzeltilemezdi ve hâlâ feodalizme saplanmış kalırdık.

Bana gelince, ben hiç yumuşamadım, son aylarda parlatılmış bir çelik kadar sertleştim ve gelecekte, siyasal alanda da kişisel dostluklarımda da, en ufak bir ödün vermeyeceğim. Cıyaklama hissini duymak için siz kahramanlardan oluşan bir portre galerisini hayal etmem yeter. O tatlı Haase, itinalı sakalı ve Reichstag'taki kılı kırk yararı konuşmalarıyla Dittmann, kocanızın doğal olarak her türlü sıkıntıya katlanarak peşinden gittiği topal sığır çobanı Kautsky, muhteşem Arthur (Stadthagen) *-ah je n'en finirai!* (söyleyeceklerim bu kadar değil) Size yemin ederim, kahramanlarınızla 'döğüşmek', hatta biraz olsun ilgilenmektense, yıllarca burada kalmayı, cennete yaklaştığımı söylediğim bir yer olarak değil, tersine ışıksız, gözde şairlerimi ezberden okuduğum küçücük hücreli Alexanderplatz'daki delikte oturmayı tercih ederim. Graf Westarp'ı (*Reichstag'ta Muhafazakâr* Parti'nin lideri) tercih ederim; *Reichstag*'ta bir keresinde bademi kadifesi gözleriyle konuştuğu için değil, ama bir *insan* olduğu için. Sana yemin ederim, beni hapishaneden bıraksınlar, siz şarkı söylemeye kalkan kurbağalar sürüsünü borazanlar, kamçılar ve tazılarla avlayıp darmadağın edeceğim –Penthasilea gibi konuşmak isterdim, ama o zaman da Tanrı aşkına sen Achilles değilsin ki.[359] Yeni yıl selamım yeterli gelmedi mi? Öyleyse insan olmaya bak. Asıl

358) Kuşkusuz Martin Luther'in ünlü deyişi bu. Rosa, *Der Kampf*'daki makalesini aynı cümleyle bitirmişti. Yalnız deyiş değil, baştan aşağı anlayış da kendi görüşünü tamamen yansıtıyordu. Okuduğunuz mektubun ilginçliği söz konusu makaleyle aynı zamanda ve aynı ruh haliyle yazılmasından gelir, yine de biri siyasal sınırlılığı, ötekisi kişisel uzlaşmazlığı özetler.

359) Penthesilea, Truva'da Greklerle savaşan ve Achilles'in kılıçtan geçirdiği Amazonların kraliçesiydi.

önemlisi insan olmaktır, o da her şeye karşı ve her şeyden dolayı, güçlü, net ve *neşeli* olmak demektir, çünkü gözyaşları zayıflara göredir, insan olmak, yaşamını gerekirse 'yazgının terazisine bırakmak' demektir, her güzel gün ve her güzel bulut için sevinmektir; oh, sana nasıl insan olunacağının reçetesini yazamam, tek bildiğim nasıl insan *olunacağı*. Kaldı ki, Berlin dışındaki kırlarda birkaç saatlik yürüyüşlerimizde, mısırların üzerinde kızıl günbatımını izlediğimizde sen de bilirdin. Dünya bütün rezilliklere rağmen çok güzel, ahmaklarla korkaklar olmasaydı daha da güzel olurdu. Gel, yine de seni öpeyim, çünkü aslında iyi bir ruhun var. Mutlu yeni yıllar![360]

Mektubu alan kendini yiğitçe savunmuş olmalı ki, Rosa 16 Şubat'ta yeniden yazıyordu:

Aldırma, bana çok cesurca yanıt versen ve savaş ilan etsen bile seni hep iyi düşüneceğim. Bana kafa tutman beni güldürüyor. Sevgili yavrum, yerinde rahat rahat oturuyorum, kimse beni yerimden etmedi daha. Yapacak birini de görmek isterim doğrusu. Başka bir nedenle gülümsemek zorunda kaldım; kaldı ki bana meydan okumak istemezsin ve siyasal açıdan kabul etmeye hazır olduğundan çok daha yakınsın bana. Senin çevrende kalacağım, çünkü dürüst doğan, içinden benim yanılmaz yargılara sahip biri olduğumu anlatıyor sana –bu yüzden küçük küçük yıkıcı belirtileri umursamıyorum: Korku duymak, alışkanlığa kapılmak, başkalarının yargılarını etkileyen parlamenter kretinizm gibi... Sevgili yavrum, 'kitlelerden hüsrana uğramak' siyasal bir lider adına en yas tutulası özür olmuştur her zaman. Gerçek bir lider taktiğini kitlelerin tutumuna uydurmaz, tarihin gelişmesini izler. Hayal kırıklıklarına karşın taktiğinden şaşmaz ve tarihin işini bitirmesini bekler. Tartışmayı bu notla kapatalım. Dostun olarak kalmaktan mutlu olurum. Ama öğretmenin olarak da kalıp kalamayacağım, sana bağlı.[361]

Rosa, hapishanesinde, ne kadar uyuşmaz ve ağır da olsa, siyasal yaşamın gerçekliklerine eskisinden bile daha bağlı hissediyordu

360) *Briefe an Freunde*, s. 44-46, Mathilde Wurm'a. Altını Rosa Luxemburg çizmiş.
361) *A.g.y.*, s. 46-47.

kendisini.[362] Siyasal yaşam, politika değil; genişleme, daralma değil –içinde bulunduğu ortamın ürünü buydu. Her hareketi ve ilgisi yaşamını zenginleştiriyor, yaşantının herhangi ama can alıcı bir yönünü oluşturuyordu. Bu nedenledir ki hapishaneden dostlarına iyimser mesajlar gönderebiliyordu. Topluluğun kolektif yaşamından koparılmış birey, sakınmak yerine, daha da açılmak, yalnız kendi adına değil, her şey adına da konuşmak zorunluluğunu hissediyordu, insanların yerini olaylar alacaktı tabii –bitkiler, çiçekler, irili ufaklı hayvanlar. Eski Wronke kalesi Rosa'nın bütün dostlarının bilincine hitap edebilecek kadar güçlü kendi yasaları ve amaçları olan bir evrene döndü. Nitekim hepsi de gözlerini sabah postasıyla ovmuş, gerçeklikten kopan kişiler olup olmadıklarını merak etmiş olmalılar.

Rosa Luxemburg Wronke'de Ekim 1916'dan Temmuz 1917'ye kadar kaldı. Sorunsuz ve tekdüze bir yaşam vardı; olanaklar geniş, hatta ılımlı ölçülerde rahattı. Kalede gezebiliyor, otların bittiği duvarların üstünde yürüyebiliyor, manzaraya ve etraftaki kırların kokusuna dalıp gidebiliyordu.

> Bugün seller gibi yağmur yağdı, yine de küçük avluda iki saat dolaştım –her zamanki gibi şemsiyesiz, eski şapkam ve Büyükanne Kautsky'nin peleriniyle (Varşova'ya 1905 sonunda gittiğinde ona verilen tek hediye herhalde buydu.) Yağmur şapkadan geçip saçlara işlese ve burnumun üstünde küçük dereler aksa bile, yürürken düşünüp hayal kurmak sevimli bir iş. Kuşlar bile uyanıktı. Samimi olduğum biriyle birlikte yürüyorum, şöyle: Duvar boyunca bahçenin iki yanından yürürüm hep, kuş da çalıdan çalıya sıçrayarak, adımlarıma ayak uydurur. Hoş değil mi? İkimiz de her türlü havayı cesaret-

362) Hapishanenin devrimciler üzerindeki değişik etkileri ilginç bir inceleme konusudur. Parvus yalnızlık içinde elini kolunu bağlı hissediyor, sızlanmaktan başka bir şey yapamıyordu. 1906'da Peter-Paul Kalesi'nin birkaç hücre ötesindeki Troçki, bütünüyle soyut nitelikli, verimli siyasal çözümlemelere kaptırmıştı kendini; bu türde bir çalışma için gerekli rahatı ve huzuru sağlıyordu hapishane ortamı. Galiba daha uzun süre 'içerde' kalan Rosa olağan yaşamını yeniden kurmuştu; körler gibi elinde kalan iletişim olanaklarıyla (mektuplar) kişisel ilişkisizliği telafi edebiliyordu.

le karşılıyoruz; bir keresinde bir kar fırtınasında bile beraber yürüdük. Kuş bugün nefes nefese, ıslak ve bitkin görünüyordu, galiba ben de; ama çok iyi hissediyorduk kendimizi. Ama öğleden sonra öyle bir fırtına çıktı ki dolaşmaya cesaret edemedik. Kuş penceremin demirlerinde oturuyor ve camdan içeri bakmak için başını sağa sola sürtüyor. Bense masamda oturup, odaya rahatlık veren saatin tiktaklarını zevkle dinliyor ve öylece çalışıyorum.[363]

Yıllar önce büyülendiği ilgilerinden birine daha sarılmıştı:

Üç yıl önce olağan yoğun ilgimle, bütün benliğimle botaniğe eğildiğime ne kadar seviniyorum; o kadar ki, bütün dünya, parti ve işim gözümün önünden silindi ve biricik özlemim o oldu –bahar tarlalarında dolaşmak, kollarımı bitkilerle doldurmak ve sonra, onları eve bıraktıktan sonra, kitaplarımla gitmek. Bütün baharı humma ateşiyle geçirdim. Yeni bir bitkinin önüne oturduğumda ne kadar sıkıntı çekmiş, uzun süre tanıyamamış ve ismini çıkaramamıştım. Tam kendimden geçmiştim ki, Gertrud (Zlottko) bitkilerimi kaldırıp atmakla tehdit etti. Hiç değilse bu yeşil dünyada evimde gibiyim. Onu ele geçirdim –fırtınayla ve bağlılıkla; çünkü kendinizi öylesine yoğunlukla neye kaptırırsanız kaptırın, sizde muhakkak derin kökler salar.[364]

Ama savaş asla uzakta değildi. Yabanarılarının ve su kovalarının üzerinden görüntüsü geliyordu; doğanın yabanıl âlemi yatışır yatışmaz, kokunun yerini savaşan insanların şakırtıları alıyordu.

Yakınlarda öyle bir sancı geldi ki. Yürüdüğüm avluya sık sık, cepheden gelen kumanya torbaları, eski asker ceketleri ve gömlekleriyle -kan lekesi de olan- yüklü yük arabaları gelir. Onarılsın diye kadınların hücrelerine gönderilir, oradan tekrar kullanılsın diye orduya. Geçen gün bu arabalardan birini atlar yerine sığırların çektiğini gördüm. Daha önce o yaratıklara bu kadar yakından bakmamışım. Yapılan bizim öküzlerden çok daha güçlü, başları yassı ve boy-

363) *Briefe an Freunde*, s. 97, 98; Hans Diefenbach'a, 16 Nisan 1917.
364) *Briefe an Freunde*, s. 93; Hans Diefenbach'a, 30 Mart 1917.

nuzları kuvvetle aşağı eğriliyor, öyle ki kafaları sanki koyun kafası gibi. Renkleri siyah, kocaman, yumuşak gözleri var. Sığırlar Romanya'dan savaş ganimeti. Asker sürücüler, hep yabani dolaşan bu hayvanları yakalamanın çok zor, koşum vurmanınsa daha da güç olduğunu anlattılar. Acımasızca kırbaçlanmışlardı *"vae victis"* (altta kalanın canı çıksın) kuralına göre. Sadece Breslau'da yüz baş sığır var. Verimli Romen çayırlarına alışmışlar, burada zayıf ve kıt yemle yetinmek zorundalar. Hiç umursanmadan kullanılan, ağır yükler vurulan bu hayvanlar hemen ölecek kadar acımasızca çalıştırılıyor. Yine geçen gün paketlerle dolu bir araba daha geldi, öylesine yüklüydü ki sığırlar kapının eşiğine kadar sürükleyemediler bile. Yabani bir herif olan asker sürücü zavallı hayvanlara kırbacının enli ucuyla öyle vahşi darbeler indiriyordu ki gördüğü manzaraya hiddetlenen kapıdaki bekçi, hayvanlara hiç acımaz mısın sen diye sordu ona. Adamsa suratında iğrenç bir sırıtışla, "Biz insanlardan başka acınacak kimse yoktur," deyip darbelerini iki katına çıkardı. Uzun çabalar sonucu sığırlar yükü engelden aşırıp çekmeyi başardılar, ancak birinden kan gelmeye başladı. Sığırların derilerinin kalınlığı ve sertliğiyle ünlü olduğunu bilirsiniz, ama o bile yırtılmıştı. Yük boşaltılırken, bitmiş tükenmiş durumdaki hayvanlar sakince bekliyorlardı. Kan gelenin yüzünde koyu bir ifade vardı; yumuşak siyah gözleriyle ağlayan bir çocuk gibi bakıyordu, şiddetli bir dayak yemiş ve nedenini bilmeyen biri gibi, bu işkenceden nasıl kurtulacağını da bilmeden üstelik. Önlerinde durdum, hayvan bana baktı ve gözlerimden yaşlar akmaya başladı. İnan, çok sevgili bir erkek kardeşin acıları olsa, bu sessiz ızdırabın güçsüzlüğünden daha derin etkileyemezdi beni. Romanya'nın yeşil ve bereketli otlakları çok uzaklarda kalmış, bir daha geri gelmemecesine yitip gitmişti. Güneşin ışığı, rüzgârın esintisi ne kadar farklıydı; kuşların sesi, çobanların melodili seslenişleri ne kadar değişikti. Oysa iğrenç sokak, kötü ahır, sık otlar küflü samanla, tuhaf ve korkunç insanlarla nasıl birbirine karışıyordu –darbe üstüne darbe açık yaralardan akan kanlar. Zavallı, ben de senin kadar güçsüz ve dilsizim. Acımda, zayıflığımda ve özlemlerimde seninleyim.

Bu arada, kadın tutuklular işleri başlarından aşkın, arabayı boşaltıp ağır paketleri binaya taşırlarken birbirlerini itip kakıyorlardı. Eli cebindeki sürücü, ıslıkla bir ezgi tutturmuş, kendi kendine gü-

> lümseyerek avluda geniş adımlarla bir aşağı bir yukarı gezip duruyordu. Savaşın bütün şaşaasını orada gördüm işte!..."[365]

Rosa çiçekler ve bitkiler konusunda Zürih'te çok eskilerdeki incelemelerinden profesyonel bir bilgiye sahipti. Yetenekli bir amatörün kaleminden çıkmış aynı ölçüde yoğun sanat, edebiyat, müzik ve resim yorumları da yapıyordu. Ancak yine, sanatla daha yoğun ve sistemli bir ilgilenmeyi yüzeye çıkaran etken, yapayalnız bir tekdüzeliğin yansımaları olmuştu. Rosa artık bakıp okumuyor, yeniden özümsüyor, eleştiriyor ve çözümlüyor, sanatı bir bitki gibi dış gübreyle besliyordu –sunduğu bu ziyafetle kendini ve dostlarını eğlendiriyordu. Bu da Rosa'nın yeni kendine yeterlilik vakfının bir parçasıydı.

Rosa'nın her zamanki gibi apayrı tercihleri oluyordu. Aşırılık, çok süslü dekorasyon, basit ustalık -aslında aşırıydı o da- yaradılışında vardı. Basitlik hep çekmişti onu, çünkü toplumsal sorunlar özünde basitti:

> Ricarda Huch'un *Wallenstein*'ını yeni bitirdim... sonunda betimleme sıfır. O kadar ayrıntı ve süsleneden tam bir tablo çıkmıyor... Kendimi alamıyorum, Alman eksiksizliği bir çağın ya da bir kişinin incelikli, hassas biçimde resmedilmesini olanaksızlaştırır... Bir kadın olduğu halde, her ayrıntının işlenmesinin duyarlı bir insanı en sonunda mutlaka yorup soğutacağını düşündürmesi gereken zihinsel incelikten *(finesse)* yoksun..."[366]

Rosa'nın Rusça'ya ('geleceğin dili') ilgisi sıkılmaksızın ve azalmadan sürüyordu. Çeviri yapmak için Vladimir Korolenko'nun otobiyografisi *Çağdaşımın Tarihi*'ni *(Istoriye moege sovremennika)* seçti.

---

365) *Letters from Prison*, s. 56-58. Sonya Liebknecht nasıl yanıtlarsa yanıtlasın, Rosa'nın başkaları için hissettiği sıkıntıların kocasının dolaysız ızdıraplarına göre çok daha az olduğunu hissetmemezlik edemezdi ve Rosa Luxemburg'la kocası Karl'ın koşullarındaki farklılık konusunda derdini içtenlikle Mathilde Jacob'a dökmekteydi. Bkz. Ralph H. Lutz, "Rosa Luxemburg's Letters", *Journal of Central European Affairs*, Ekim 1963, C. XXIII, No: 3, s. 310.

366) *Briefe an Freunde*, s. 102-103.

Yayımcılarla ve Luise Kautsky'yle yazışmalarından, modern Rus yazını incelemelerinde bir boşluğu doldurmaya yardım etmeyi arzuladığı netlikle görülür. Ancak bu yapıt hem edebi, hem de toplumsal değer taşıyordu. Zaten çeviriye yazdığı önsözde bu bağlantıyı vurgulamıştı. Korolenko'yu Rus edebiyatının muhteşem geleneği içine yerleştiriyordu; Rosa Luxemburg asla değerli ve değersiz yanlara işaret eden bir edebiyat eleştirmenliğine soyunmamakla birlikte, yaşayan yazarlar arasında önemli bir pay biçiyordu Korolenko'ya. Ayrıca Korolenko'nun toplum tarihi bağlamındaki yazılarını da çözümlemişti. Yargılarına herhangi bir gem vurmamıştı. Tolstoy ve Korolenko gibi neyin ne *olduğunun* ve hangi tarzda değişeceğinin ayrımında olan insanlara, toplumsal gerçekliklerden uzaklaşıp iç gözlemlere ve uğraşlara yönelen kişilere göre daha olumlu bakıyordu. Toplumsal bilince sahip yazarlar grubu içinden özellikle Gorki'yle Korolenko'yu seçip karşılaştırmıştı. Korolenko hâlâ kırlarla, köylülerle ilgiliydi, oysa Gorki,

> Alman bilimsel sosyalizminin sadık izleyicisi, kent emekçisini ve onuru gölgesi lümpen-proleteryayı incelemeye koyulmuştu bile... Büyük saygı beslediği Turgenyev gibi Korolenko da bütünüyle lirik ve içe dönük bir doğaya sahipti, karamsar bir adamdı; Gorki'yse Dostoyevski geleneğini izliyordu, tamamen dramatik bir kavrayışa sahip, her yanından enerji fışkıran, eylem isteyen biri... tiyatro eylemin şiiri idiyse, (Korolenko'nun yazıları), yaşamın parçası olan her şey gibi, yarı şiirsel bütünüyle gerçektir.[367]

Korolenko, gösterişsiz bir edebi üslûbu -anlatıya dayalı ama derinden hissedilen- çevresindeki topluma sarsılmaz bir bağlılıkla birleştirmişti. Bu erdemler Rosa'nın sunuş yazısında yansımaktadır. İddialı bir sav yoktu, Marksizmin sloganlarının sözü edilmiyordu, ama bireysel olarak dile getirilse de durmaksızın sezilen toplumsal protestoya sevinç de hemen belli oluyordu. Rosa, Korolenko'nun özet bir biyografisini eklemişti. Öyle ki okur, Rosa'yla birlikte, akılcılaş-

367) *Die Geschichte meines zeitgenossen*, Berlin 1919-1920, s. 50 (Giriş).

tırılmış muhalif tezlerden çok protestoya ve eyleme duyulan dayanılmaz zorunluluğu hisseder. Korolenko (ve Rosa'nın kendisi) artık Ruslarla, Polonyalılarla ya da Yahudilerle değil, insanlarla uğraşıyorlardı.

> İnsan toplumunun, şu ya da bu nedenle bir parça rahatsız olduğu her keresinde, başka bir ulusun, ırkın, dinin ya da rengin üyeleri içinden günah keçisi araması, modern toplumun zorunluluklarından birisidir, ruhunun kötü yanlarını onlara boşaltarak kendi alışkanlıklarına taptaze olarak döner. Tabii, uygun günah keçilerinin hep ekonomik, tarihsel ve toplumsal bakımdan geri milliyetlerden seçilmesi de doğaldır.[368]

Rosa'nın eksiksizliği daha fazla vurgulamasıyla genişleyen protesto artık *yapmaktan* ibaret kalmıyor, *olmayı* da gerektiriyordu; tek tek protesto jestleri önemini yitiriyor, üstelik yarardan çok zarar veriyordu, "inatçı ***eppur si mouve*** (yine de dönüyor) -Galileo'nun yararsız ve boş jesti- Engizisyon'un kinini bilemekten başka pratik sonuç verdi mi ..."[369] Peki ya, Liebknecht'inki? O da genişleme dönemini hapishanede geçirdi, hem de Rosa'nın doğrudan ve iyi düşünülüp taşınılmış gelişmesi yerine şiddetli bir kemikleşme süreci biçiminde. Bu iki kişilikten herhangi birisinin savaştan önceki SDP'nin kişisel ve siyasal sınırlarına uyabileceği nasıl tasarlanabilirdi?

---

368) *A.g.y.*, s.44 (Giriş).

369) Yüzyıllardır karanlığa ve koyu cehalete karşı entelektüel başkaldırının (dinsel dogmalara karşı bilimsel gerçeğin) simgesi olmuş Galileo'nun küçümsenerek göz ardı edilmesi o günlerde yankı bulmamıştı, ancak hem kehanet niteliğinde, hem de büyüleyiciydi. Modern araştırmalar (Batı'daki, Doğu'daki değil), Galileo'nun, modern bilime saldırılara değil de barışın sorumsuz huzur bozucusu birine karşı eyleme geçmeye zorlanmış esnek, siyasal ve öncelikle sorumluluk duyan bir kilise karşısında uzlaşmaz bir dogmatik olduğunu açığa çıkarmıştır. (Bkz. George de Santillana, "Phases of the Conflict between Totalitarianism and Science", ed: Carl J. Friedrich, *Totalitarianism*, Cambridge (Mass.), 1954, s. 244-262, ve kitabı, *The Crime of Galileo.*) Sovyet bakış açısıyla kendiliğindenlikle disiplinin çelişkisi olarak Galileo'yla, diyelim Pasternak arasında benzerlik kurulmasının Sovyet kuramcılarını asla etkilememesi şaşırtıcıdır. Peki, Galileo'nun 'yararsız ve boş jesti'ni yok sayması karşısında Rosa Luxemburg'un kendiliğindenliğinin bedeli neydi?

Rosa, Korolenko çevirisiyle ve ekonomik yazılarıyla hapishanede kendi üstünde disiplin uyguluyordu. Varlığının sınırlarını zorluyordu hâlâ. Ara sıra yapılan ziyaretler ve gelen mektuplar dışardaki canlı dünyayla kurduğu tek iletişimdi. Ancak yaşamaya kararlıydı, belki de o ana dek yaşadığından çok daha eksiksiz bir kararlılıkla; sanki yaşamı dostlarına havale edilmiş, onlar da onu Rosa adına yaşamak üzere bastırıyor, bir kalıba sokuyorlardı. Başkalarını cesur ve kuvvetli olmaya yüreklendirsin yüreklendirmesin; candan konuşmalarda herhalde hiçbir zaman aramadığı kağıt üzerindeki semboller aracılığıyla Luise Kautsky ya da Marta Rosenbaum'la yeni bir yakınlık kurmakta ısrarcı olsun olmasın; Hans Diefenbach gibi kendisine yakın bir izleyicisini, yıldız gibi parlayan kişiliğini sürekli ortaya koyarak Diefenbach'ın yararına kullanmaya çalışsın çalışmasın; yaşam onun yaşamıydı, öbürlerininki önemli değildi.

Araç seçimi çok sınırlıydı –edebiyat, politika, bir de yaşama ilişkin, küçük küçük gözlemlerle yakalanan, anlık ve yerli yersiz esintiler; geniş temellere sahip yargıların yerini acımasızca eştirel iğnelemeler almıştı ve bütün bunlar sersemletici ve karmaşık bir süreçte birbirinin peşi sıra gelmekteydi. Şimdiki zaman ve geçmiş tek bir esnek bütünde kaynaşmıştı; oysa öteki mahkümlar bu zıtlık karşısında sızlanmayı yeğlerlerdi. Hapishane avlusunda küçük uçup giden bir görüntü yakalanır, geçmişte paylaşılan bir deneye başlanırdı düş kurarak. Rosa öyle hünerliydi ki, yaşamın soluğunu mektuplaştıklarına duyurabiliyor, onlar da yeni ve daha keskin boyutları kucaklıyorlardı. Rosa'yla yaklaşık aynı yaşlardaki Luise Kautsky'nin her şeyi bırakıp ruhsal olarak Wronke'deki Rosa'yla kenetlenmesi için bir ima, bir parmak işareti yetiyordu. Oysa Rosa bunun karşılığında soğuk, hatta yabani kesilebilirdi; okurlar, Luise'in dostuna, karşılık olarak aldığından çok daha fazla şeyi rehin bıraktığını, çünkü dostluğun asla eşit, hatta adil bile olmadığını bilir ya da hissederler. Luise Kautsky'nin Rosa'nın mektuplarını basıma hazırlarken çıkardığı bir pasajda, Luise'i, duruma olduğu gibi bakmayı ve başka bir adama duygusal olarak bağlandığını dürüstlükle kabul etmeyi

yine duygusal biçimde reddettiği için ironik sözlerle azarlıyordu Rosa.[370]

Bu, açıklayıcı bir pasajdır, çünkü Rosa'nın karakterinin, biyograficilerinden bir tanesinin bile değinmediği, belki sadece Luise Kautsky'nin farkında olduğu bir özelliğini göstermektedir. Rosa Luxemburg kadın haklarını baş ilke sayan bir kampanyaya hiç ilgi göstermemişti, dostu Clara Zetkin'den farklıydı.[371] Anti-semitizm gibi kadınların aşağı statüsü de ancak sosyalizmin gelişiyle ortadan kaldırılacak bir toplumsal özellikti; arada geçecek sürede üzerinde özel olarak durmanın bir yararı yoktu. Ancak sorunun genelindeki kayıtsızlık özel yaşamında umursamazlık demek değildi. 1907'de Leo Jogiches'le 'evliliği'nin bozuluşundan beri, kadın dostlarının ruhlarının (özellikle de siyasal karşıtları olan kocalara karşı) korunmasını amaçlayan bir kampanyaya girişmişti. Rosa bu konuda zekâsını ve duygularını her zamanki harmanlayışıyla ustaca ayartıcı olabilmişti; iki cephede savaş. Bu kampanyaya hapishaneden tam bir hız vermişti.

Adımların hızlanışı Hans Diefenbach'a mektuplarından da bellidir. Çok özel bir dostluktu bu; savaş sırasında ordudaki genç doktora yazdığı mektuplarda Rosa, asla bastıramadığı bir duygusal incelikle, çok tantanalı bir saldırının dizginlerini koyvermişti. Hapishaneden uzanan, tutkulu ve talepkâr bir ahtapotunkine benzeyen kollarını hissetmek bugün bile olanaklıdır. Duygunun, ahlakın, politikanın ve estetiğin karışımının daha ustaca ve düzenlilikle örüldüğü başkaca bir yer yoktur; geçmiş, şimdiki zaman ve gelecek, görünüşte doğrudan yürekten gelen kalp atışlarında görülenden daha diyalektik biçimde kaynaşmıştı. Çağdaşlarının anlatımlarından ve geriye kalan az sayıdaki mektuplarından, Hans Diefenbach'ın, oldukça söz sahibi ve etkili dostları arasında bir denge tutturmakta büyük güç-

370) Bu pasaj 19 Aralık 1917 tarihli 93 nolu mektupta geçer. Rosa'nın Kautsky'lere mektuplarının bütün orijinalleri IISH'dedir. Yaşamının bu özel boyutunun açığa vurulmaması Luise Kautsky'nin özel dileği olduğundan, kendimi bu yorumla sınırlamak durumundayım.

371) Clara Zetkin'in gözde temalarından biri Engels'ten bir alıntıydı (*Ursprung der Familie...*): "Ailede erkek burjuvayı, kadın proletaryayı oynar." Örneğin bkz. Clara Zetkin, *Ausgewählte Reden und Schriften*, Berlin 1957, C. I, s. 95.

lük çeken, çekingen ve bir parça dayanıklı bir genç olduğunu biliyoruz.[372] Rosa'nın dostluklarındaki hafif yamyamsı çizgi Diefenbach'ın sanata düşkünlüğüne indirilen merhametsiz balyozlarda yansıyordu: "Hanschen ne yazık ki bilgiden çok yeteneğe sahip...", diyordu, "... ve mizacın aşırı elenmiş bir beyaz una *(semmelblond)* benziyor ve hep soğuk duran ellerin beni zaman *zaman* sinirlendiriyorsa yine şöyle derim: 'Mizaçsızlık, onların mutlulukla ya da başka insanların huzuruyla asla değiştirilemeyeceği anlamına geldiği sürece, mizaçsızlar kutsanmış demektir." Kız kardeşine de Diefenbach'ın ölümünden sonra şunları yazıyordu:

> Onun zayıflıkları -doğallıkla vardı- yaşamın gerçekliklerinden mücadeleden ve kaçınılmaz vahşiliklerden nasibini almamış bir çocuğun zayıflıklarına benziyordu; yaşamdan biraz korkardı hep. Ben de yaşamın bütün fırtınalarının sillesini yemiş, iflah olmaz bir sanat düşkünü olarak kalabileceğinden korktum hep; yaşamda eninde sonunda bir kök salabilmesi için, elimden geldiğince nazikçe baskı uygulamaya çalıştım.[373]

Bu harika mektuplar onları alanları nasıl etkiliyordu? Diefenbach örneğinde bilmiyoruz. Rosa ona her zaman *"Sie"* -kibar biçimde- diye hitap ederdi, ancak başkaca bir kısıtlılık yoktu aralarında. Mektuplarının diğer yanları yoğun biçimde kışkırtıcı, erotik nitelikli, çekingen genç adamın şoktan kurtulamayacağı ve protesto edeceği kadar cesurdu neredeyse. Ancak karşılık almamış olsaydı bu doğrultuda sürdüremezdi. "Ulu Tanrım, birinin beni sevmediğini birazcıcık hissedersem, düşüncelerim ürküp kaçan bir kuşunkiler gibi onun varlığından uzaklaşır; benim için yüzüne bakmak bile çok fazla gelir o zaman."[374] Diefenbach'ın her an buhar olup havalanabilecek büyüleyici dostuna olan bağlılığı kalıcıydı, umutsuzlukla bezenmesi etkilemiyordu onu. Rosa'nın kasıtlı olarak bir sıcak, bir soğuk

372) Bkz Karl ve Luise'nin oğlu Benedikt Kautsky'nin özet taslağı. *Briefe on Freunde*, s. 16-17.
373) *Briefe on Freunde*, s. 77, 78, 134.
374) *Briefe on Freunde*, s. 77.

rüzgâr estirdiği yıllardan sonra bile. Sonra, 1914'te, dostluk ansızın ve esrarengiz biçimde bir derece değişiverdi. Konstantin Zetkin'in gitmesi ve siyasal ayrılıklar nedeniyle dostlar çevresinin daralmasıyla beraber, Rosa'nın bir erdem kızıllığıyla birlikte sunduğu yakın sevgi kâsesine, inançlı, romantik olmayan ama anlatılmaz derecede dürüst ve titiz Hans Diefenbach'dan çoğu kez alay konusu acımalara ve iğnelemelere hedef olan bu insandan başka kim uzanabilirdi? Biricik ve üstün bir sırdaşa duyduğu gereksinme, Wronke kalesindeki kişisellikten uzak tekdüzelik zamanından bile daha büyüktü. Rosa'nın dostlarının hepsi sevinçliydi -birbirlerine o kadar uyan al renkle mermerin evliliği, savaşın bitişiyle ilgili tutkulu ümitlerinin yerini tutmuştu.[375]

Ancak Diefenbach'ın Rosa Luxemburg'a duyduğu sevgide naifçe bir yan yoktu. Diefenbach kendisinin öne geçiş koşullarını fark etmemiş olabilir, ama Rosa'nın zayıflıklarını ve çok kuvvetli yanlarını biliyordu. Hafif alaycı bir sevgiyle isteyerek olanak sağlıyordu Rosa'ya: sıkı sıkı emanette tutulacak bir miktar para, ki Rosa onu 'siyasal amaçlar'la harcamasın diye. "Para sorumlu bir kişinin (örneğin, kız kardeşim) elinde olmalı ve ölüm tarihine kadar her yıl faiz alınmalı. Bu eğilimdeyim, çünkü benim mükemmel dostum kişisel ekonomisinde bütün toplumun ekonomik işleyişini anlamakta gösterdiği dehayı gösteremeyebilir."[376] Ne var ki, Diefenbach'ın 1917'de eylem içinde ölümünün ardından bunu öğrendiğinde, gururu okşanmaktan çok kızgınlık hissetmişti Rosa.[377]

Rosa'nın hapishane mektuplarının birçoğu ona aşırı bağlılıktan yayımlanmıştı. Böylece, kızıl devrimcinin, şiddetin ve imhanın coşkulu propagandacısının, aslında oldukça duyarlı, kolay incinebilen, donup kalan her arı için bile acı duyup yaşama ve canlı yaratıklara derin bir sevgiyle bağlanan, nazik bir kadın olduğunu göstermeyi

375) Bildiren, Blumenburg'dur. Ancak Luise Kautsky'nin evliliğin 'anlaşılan bir şey' olduğu yolundaki açıklaması eminim abartmadır –en azından Rosa açısından. Krş. 1. kitap, 9. bölüm.
376) *Gedenkbuch*, s. 53.
377) Luise Kautsky'ye mektup, 29 Mayıs 1918, *International Review of Social History*, 1963, C. VII, Kısım I, s. 106-107.

amaçlıyorlardı. Luise Kautsky'yle oğlu Benedikt'in yaptıkları şunu söylemekti örneğin: Açıktaki Rosa'yla özel yaşamındaki Rosa arasında seçim yapın; hiç değilse ikisi arasındaki zıtlığı gözlemleyin. Rosa olsa bu girişime herhalde kahkahalarla güler, böylesi bir duygusallığı aşağılardı. Çünkü, bununla ima edilen düşünce, bu mektupları başka bir Rosa'nın kanıtı olarak saymamız gerektiğidir: Yazılarındaki yoğun siyasal varlığa karşı çıkarılacak kendiliğinden haliyle ve çok daha insancıl bir Rosa. Hata, siyasal yazılarını yapay, mektuplarını ise ruhsal durumunun kaynağından fışkırıp aktığı doğal şeyler olarak görmektedir.

Aslında mektuplarda kendiliğinden tek bir şey yoktu. Alelacele yazılmışlardı, üstelik onları yazarken siyasal yapıtlarını yazdığı gibi disiplinli ve bilinçli bir iş yaptığı düşüncesini taşıyordu. Deyişler ve düşünceler satırlardan ansızın akla gelen esinlenmeler gibi dökülüyordu, oysa kendi başına sonuç değil, hammaddeydiler, oltaya takılan yemdiler. Her hecesi bir amaca hizmet etmektedir. Rosa'nın becerebildiği tek gerçek kendiliğinden hareketi vardı –suskunluk. Gerçekten dalıp gittiğinde iletişim kuramazdı. Ancak suskunluk aktarılamadığı, kayda geçirilemediği için, bu konudaki zaman zaman yaptığı değinmelere güvenmek zorundayız. Örneğin babasının ölümünün ardından Minna Kautsky'ye şunları yazmıştı: "Bu darbe beni öylesine derinden sarstı ki, aylarca mektupla olsun tek bir sözcükle olsun kimseyle bağ kuramadım."[378] Yaşamında yediği en kötü darbelerden biri olan sadık Hans Diefenbach'ın ölümü üzerine de, "Hans'ın düştüğü haberini yeni aldım. Şimdilik bir daha yazamam. Zor bir operasyonda olduğu gibi, özlü olma ve samimilik en şefkatli şeyler. Sözcük bulamıyorum," diyecekti.[379] Yıllar önce, kendi kendine sırdaşlık etme gerekliliği konusunda alaylı şeyler yazmış ve kendisinde öyle şeyler olup olmadığını merak eden (sanki korkunç bir olumsuzluk kanıtıymış gibi) kadın aynı kadındı.[380]

378) 30 Aralık 1900. IISH Archives, yeni basım *a.g.y.*, s. 97.
379) *Letters to Karl and Luise Kautsky*, s. 204, 10 ve 15 Kasım 1917.
380) Seidel mektupları, s. 70.

Sonuncusu, ama tabii en önemsiz olmayanı, oldukça yaylı olsa bile o rahat sosyolojik yatağa (asıl SDKPİL) çok benzeyen ideal bir arkadaş grubu olarak (siyasal amaçlarının ne olduğu bir yana) *Spartakus*'un derinden ve sessiz biçimde yeniden yaratılmasıydı.

Rosa, savaş bitince, ne olursa olsun, savaştan önceki partinin sıkıcı ve bürokratik öğütücü makinesine dönmeyeceğine yemin etmişti –"artık toplantı yok, artık tarikat yok. Büyük şeyler yapılırken, rüzgar kulakları sağır edercesine eserken, ben, günlük sıkıcı işlerde değil, fırtınanın göbeğinde olacağım."[381] Rosa o sırada ancak gerçek siyasal 'dostlar'la (İngilizce anlamıyla, benzer düşünceli insanlarla) ilişki kuracaktı, koşulların ve kendisinin yaptığı bir seçimdi bu; eski SDP'nin sosyolojisini şekilsizleştirmiş siyasal ödünlere, hassaslıklara ve ihtiyat paylarına gerek yoktu artık. Yeni arkadaş grubu Franz Mehring'in 70. doğum gününde bir araya geldi. "Yaşlı adamı hepsi de ciddi ve yerinde konuşmalarla onurlandırdık. Hatırlar mısın, Bebel'li o Jamboree'den (cümbüş) ne kadar farklı?"[382] Arkadaş grubu yer alanlara kişisel sorumluluklar yükler. Rosa hapishaneden bile yaşlı adamı bulabildiği her araçla cesaretlendiriyordu, çünkü o küçük çetenin her üyesi paha biçilmez değer taşıyorlardı.

> Yaşın nedeniyle ruhsal durumunun bozulduğunu düşünmekle ne kadar yanılıyorsun. Çalışmaya, döğüşmeye ve gülmeye düşkünlüğünün verdiği önüne geçilemez hazlardan daha iyi gençlik kanıtı olabilir mi, sen her gün böylesin –sen daha çok günler geçirirsin. Senin harika çalışma yeteneğinin, esnek düşüncelerinin ve hatta onayını alma umudunun beni nasıl teşvik ettiğini aklına bile getiremezsin. Seninle birlikte konuşup gülmek için rahat çalışma odandaki küçük masada yan yana oturmayı ne kadar özlüyorum.[383]

Mehring de Clara Zetkin de savaş sırasında bir süre gözaltında kalmışlardı ve ikisinin de sağlığı kötüydü. Rosa, Clara Zetkin yara-

381) Rosa Luxemburg'dan Clara Zetkin'e, 1 Temmuz 1917, fotokopi IML (B), NL 5iii-A/14.
382) Rosa Luxemburg'dan Clara Zetkin'e, 9 Mart 1916; Dosya 209, No: 494, IML (M).
383) *A.g.y.*, Dosya 201, No: 858, IML (M).

rına eksiksiz bir yardım hizmeti düzenledi, onu aramaları, en azından yazmayı kesmemeleri için dostlarına yakınıp duruyordu. Clara Zetkin'e uğramadan Stuttgart'ı ziyarete gittiği için Hans Diefenbach'ı haşlamaktan bile geri kalmamıştı.[384] Baş yardımsever de Rosa'nın sekreteri Mathilde Jacob'dan başkası değüdi. Mathilde'nin savaş zamanında Clara Zetkin'e yazdığı mektuplar korunmuştur; mektupların siyasal içeriği kısıtlıyken (Mathilde Jacob çok siyasal birisi değildi, yalnızca Rosa'ya sadıktı), Wronke ve Breslau'dan Clara Zetkin'e daha fazla özen gösterilmesini isteyen direktifler, sorular ve önerileri yansıtmaktadır. Clara Zetkin aşırı duyarlı, tatlı sözlerle kandırılması gereken bir kadındı; bu iş de, kitaplar ve çiçekler gibi somut saygı işaretleriyle süslenmiş Rosa'nın kesin direktifiyle, Mathilde'ye düşüyordu.[385]

Rosa'nın ilgilerinin 4 Ağustos 1914'ten sonra kızgınlıkla yumuşamış küçük entelektüeller grubuna, yaşlı kuşağa yöneldiğinin ayrımında olunmalıdır. AKP'nin başına daha sonra geçecek yeni radikal şok birliklerine, genç sempatizanlara çok seyrek değinmektedir; zaten onların birçoğu da Bolşevikleştirmenin baş döndürücü platformunda gözden yitip gideceklerdi. Rosa kişisel ilişkilerinde geleceğe değil, geçmişe bakıyordu. Çevresine yeni insanların katılması, ancak, eski bir felsefeyi etkili kılmakta gerekli değişik bir toplumsal örgütlenme bulunduğu zaman söz konusu oldu.

Rosa'ya yönelik bütün bu özen ve koruma çabaları tek bir amacı yansıtıyor değildi. Rosa Luxemburg'u hapishanenin zorunluluklarından kurtarmaya yönelik kararlı çabalardı; bunun duyulmadan kalmasının tek nedeniyse, düşüncenin yaratıcısı ve yönlendiricisinin her zamanki kadar gizlilik düşkünü Leo Jogiches olmasıydı. Ro-

384) *Briefe an Freunde, s. 102.*

385) Mektuplar için, IML (M). Mathilde Jacob'un öteki mektuplarından korunanlar için, Hoover Kurumu, Stanford Üniversitesi -Rosa Luxemburg'dan Mathilde Jacob'a gelen 10 Temmuz 1916/8 Kasım 1918 arasında yazılmış 125 mektup da vardır. Bu derlemenin ne yazık ki çok gelişigüzel ve sistemsiz bir tartışılması, Ralph H. Lutz, *Journal of Central European Affairs.* C. XXIII, No: 3, Ekim 1963, s. 303-312. Bu makalede birçok maddi hata olduğu halde, Mathilde Jacob'un mektuplarından alıntılara ve doğrudan gönderilmelere güvenilmesi gerekir.

sa'nın midesi zaten hassastı, durumu daha da ağırlaşmıştı; diyetini uygulaması için pirinç bulmak abluka altındaki savaş Almanyası'nda kolay bir iş değildi. Rosa'nın eski öğrencisi Rosi Wolffstein'ın bu çabalara büyük yardımı dokundu; Rosa'nın adına resmi teşekkürlerini sunmaya gelen yiğit Dr. Krystalowicz'le (Leo Jogiches) bir istasyon kafesinde gizlice buluşmaya çağrılmıştı.[386] Aslında Jogiches o günlerde Rosa'ya en dokunaklı tarzda adamıştı kendini ve böylelikle uzun süren, sık sık fırtınalarla dolu ilişkilerinin üçüncü ve son huzurlu dönemi açılmış oluyordu.

Rusya'daki Şubat devrimi, emperyalist savaşın cesaret verici biçimde tekdüze ilerleyişindeki ilk çatlaktı. Ancak, Petrograd'daki gelişmelerin eninde sonunda Rusya'nın Almanya'ya karşı ittifaktaki yerini bıraktıracağının düşünü görebilen yoktu. Tersine, daha tutulan bir hükümetin, ulusal enerjiyi savaşın daha etkili biçimde sürdürülmesine kanalize etmesi beklenmekteydi. Olayların ne anlam taşıyacağını kimse bilmiyordu; Almanya, hatta sosyalistler adına iyiye mi, kötüye mi işaret olduğu belli değildi. Rosa Luxemburg'un ilk tepkisi kişisel oldu: "Moskova, Petersburg, Orel ya da Riga'da yıllarca kilit altında tutulmuş bir sürü eski dost şimdi özgürce yürüyorlar! Hapisliğim ne kadar kolaylaşıyor. Tuhaf bir rol değişimi, değil mi? Ama hoşnutum ve *benim* şansımın kötüleşmesini getirse bile özgürlüklerinde gözüm yok."[387]

Temmuz 1917'de ve yine ertesi yıl, Rosa'nın Rus vatandaşı olduğunu iddia edip Marchlewski gibi sınır dışı edilme hakkından yararlanıp yararlanamayacağı sorunu ortaya çıkmıştı. Başka bir seçenek seçkin devrimcilerle ilgili özel bir takas durumuydu; böyle bir adım bir keresinde Karl Liebknecht için tasarlanmıştı. Rosa kararsızdı; "belki, olabilir -güç bir sorun." Sonunda geri çevirdi, önemli olan Almanya'daki kaçınılmaz devrimdi ve daha uzun süre hapiste yatmasını gerektirse bile orada kalmayı istiyordu.[388]

386) Bu hikâyeyi yazara Frau Frölich anlatmıştır.
387) *Briefe an Freunde*, s. 87-88, 27 Mayıs 1917.
388) Rosa Luxemburg'dan Mathilde Jacob'a, 29 Temmuz 1917, fotokopi IML (B), NL2 III-A/16, s.20.

Çünkü Rusya'daki gelişmeler hakkındaki bilgileri ister istemez gazetelerle sınırlıydı ve gazeteler ihtiyatlı bir dil kullanıyordu. Alman hükümeti en başından beri basının Rusya'daki olayları bildirmesine kesin sınırlar getirmişti. Rus devriminin doğurduğu yeni anayasal biçimlerin tartışılmasına izin verilmiyordu, çünkü "yalnızca bir karışıklık çıkması durumunda nasıl yol alınması gerektiğini göstermekteydiler." Açıkça Almanların işine gelen Ekim devriminden sonra bile Alman yetkililer, ancak Sovyet devletini ürkütücü bir örnek gibi gösteren yorumlara izin vereceklerdi; "Rusya'daki devrimcilerin yaptıklarını açıklayan ya da öven herkes cezalandırılmalıdır."[389]

Rosa'nın Nisan 1917 tarihli *Spartakus* mektubundaki ilk resmi tepkisi de ihtiyatlıydı.[390] Tarihsel ve geçmişe dönük bir çözümleme yapıyordu –kesin bir belirsizlik işareti. Bütün yapılabilecek olan 1905-1906'nın gelişmelerini öne çıkarmaktı. Sonraki amaçlar neredeyse hece hece yineleniyordu: Demokratik cumhuriyet, sekiz saatlik işgünü, büyük toprak mülklerine el konulması ve en önemlisi emperyalist savaşa son verilmesi. Barış, ileri sürülmesi gereken birkaç talepten birisiydi sadece; çünkü söz konusu olan barış umudundan çok, bu taleple işçi sınıfının eyleme dökülebilmesinin bir aracının bulunmasıydı. İsteklerin siyasal anlatımını değil de siyasal bir teşvik sürecini yansıtan, eskiye dayalı bir program düşüncesiydi. Daha bir yıl geçmeden Bolşeviklerin beklenmedik biçimde barışı getirmeleri karşısında *Spartakus*'un tepkisini anlamak istiyorsak bunu kavramamız önemlidir. Barış talebi, fiilen başarılması umulabilecek bir şey değil, bir silahtı.

Makalenin ikinci bölümü, Alman hükümetinin ve onun SDP'deki destekçilerinin, Rusya'ya karşı savaşın Çarlık mutlakiyetçiliğinden kurtuluş savaşı olduğu şeklindeki iddialarıyla hesaplaşmaydı:

---

389) *Revolutionäre Ereignisse und Probleme in Deutschland während der Periode der grossen sozialistischen Oktoberrevolution 1917-1918*, Berlin 1957, s. 282, İçişleri Bakanlığı'nın bir tutanağından aktarma.

390) "Die Revolution in Russland", *Spartakusbriefe*, s. 302-305. Rosa Luxemburg'a atıf benimdir.

> Rusya'daki olaylar Alman proletaryasını yaşamsal bir onur sorunuyla yüz yüze getirmiştir... Rus proletaryası iç cepheden apaçık bir devrimle dayanışmasını bütün heybetiyle gösterince Alman proletaryası savaşı desteklemeyi sürdürerek utanmazca sırtından hançerlemektedir onu. Doğu'daki Alman birlikleri bundan böyle Çarlıkla değil, devrimle savaşmaktadırlar; Rus proletaryası açıkça barış istediğini ortaya koyar koymaz Alman proletaryası sessiz kalarak (kalabiliyorsa) Rus kardeşlerine karşı işlenen açık ihanet suçuna katılmış olmaktadır. Rusya kendini kurtarmıştır, ama ya Almanya'yı askeri diktatörlükten, Junker gericiliğinden ve emperyalist kıyımdan kim kurtaracaktır?[391]

Mayıs 1917 tarihli bir sonraki *Spartakus* mektubunda Rosa Luxemburg'un uzunca iki makalesi çıkmıştı.[392] Okuyup düşünmeye zamanı vardı. Şimdiki zamanın daha acımasızca irdelenmesi sorunu gündeme gelince geçmişle uğraşmayı bir kenara bırakmıştı.

> Her şeyin üç yıldır fiilen boğulduğu Avrupa'nın kapalı havasında sonunda ardına kadar bir pencere açıldı, içeriye taze ve canlı bir hava akımı geldi... Ancak en büyük kahramanlıkları gösterse bile tek bir ülkenin proletaryası kendi başına (dünya savaşının) boğucu egemenliğini kıramaz. Bunun için Rus devrimi kaçınılmaz olarak uluslararası bir sorun niteliğine bürünmektedir. Rus işçilerinin barış çabaları, sadece kendi orta sınıflarıyla değil, İngiltere, Fransa ve İtalya'dakilerle de çok kuvvetli bir çelişki doğurmakta. Alman burjuvazisine gelince... O, sadece ülke dışındaki stratejik konumunun elverişsizliğini ve içerdeki malzeme yetersizliğini görerek, Rus proletaryasının iki cephede savaştan kurtulmakta yararlanmayı istiyor. Alman emperyalizminin Rus devriminden kendi çıkarı için yararlanmadaki salıtekârlığının aynısıdır bu; kaldı ki aynı yola öteki müttefik devletler de başvurmaktadır, yalnız zıt açıdan. Batılı devletler... Alman rakiplerini yenilgiye uğratmak üzere devrimin burjuva liberal eğilimine gem vurmayı istiyorlar. Alınan emperyalistleri devrim-

391) *A.g.y.*, s. 305.
392) "Der alte Maulwurf" (Yaşlı Köstebek), *Spartakusbriefe*, s. 322-329; "Zwei Osterbotschaften" (İki Paskalya Mesajı), *a.g.y.*, s. 347-351.

> den askeri yenilgiden kaçınmak düşüncesiyle yararlanmayı umuyor –ve niçin olmasın beyler? Alman Sosyal-Demokrasisi kitlesel kıyıma Rus Çarlığından 'kurtuluş' elbisesi giydirmekle çok uzun süreden beri inançla hizmet vermemiş midir? Şimdi de Rus Sosyal-Demokratları başarısızlıkla ilerleyen bir savaşa talihsizce bulaşmalarından sonra 'kurtarıcı' olarak yardım etmeye çağrılıyorlar.[393]

Scheidemann'ın Rusya'yla Almanya arasındaki arabulucu rolüne, Alman Dışişleri Bakanlığı'nın da onayıyla Parvus'un perde gerisindeki dolapları önayak olmuştu. Planın yaratıcılarının tam amacını henüz fark etmemekle birlikte, *Spartakus* grubu olayın bir kısmını biliyordu. Rosa, Ebert'in ve Scheidemann'ın Kopenhag'da kullandıkları inisiyatifin, savaşı desteklediklerini ilan etmiş Rus liberalleri *karşısına* Rus devrimcileriyle resmi flörtlerinin bir parçası olduğunu hissediyordu. Böyle bir misyonun "ancak her eğilimden Rus sosyalistlerinin tekmesiyle karşılaşabileceği"nden emindi, oysa yanılıyordu. Parvus o aşamada SDP devresine girmiş, Alman yetkililerini Petrograd'daki İşçi ve Askerler Sovyeti yerine, Lenin'le doğrudan ilişki kurmaya yönlendirmişti.[394]

Rosa, savaşan hükümetlerin ve destekçilerinin ilgilerini büyük bir doğrulukla çözümleyip, bir kez daha Rus ve Alınan işçi sınıflarının çıkarlarına çevirinişti gözünü. Ona göre, gerçek bir kurtuluş savaşından *Junius Broşürü*'nde işaret ettiği türden bir savunma savaşından söz etmek nihayet olanaklıydı artık.

> Savaşın patlaması ve proletaryanın güçlü bir konuma gelmesi Rusya'daki emperyalist savaşı(n karakterini) bütün ülkelerdeki yönetici sınıfların iddia ettiklerine benzer bir şeye çevirmiştir: Savunma savaşı Rus İstanbul'u hülyalarıyla liberallerin planları kursaklarında kalmıştır, yurtseverce bir savunma savaşı çözümü aniden gerçeklik oluvermiştir. Yine de, Rus proletaryası, başarılarını (devrimin kazanımları ve engel taramadan ilerlemesi) güvenceye aldığı zamandır ki vicdan rahatlığıyla savaşı bitirip barış yapabilir. Özgürlüğü,

393) *A.g.y.*, s. 323-325.
394) Philipp Scheidemann, *Memoiren eines Sozialdemokraten*, C. I, s. 420-427.

ilerlemeyi ve demokrasiyi gerçekten savunanlar, bugün sadece Rus işçileridir.[395]

Bu çözümleme Lenin'inkinden zaten ciddi ölçüde farklıydı. Rusya'dan dışarı bakınca, Nikola'yla bakanlarının yerine, Kerenski ve Çheidze'nin yürüttükleri aynı emperyalist savaştı ve tamamen aynı araçlarla sürdürülüyordu, bu araçlara Alman yardımı da dahildi üstelik. Almanya'dan dışarı bakıldığında ise, Rus devrimi, taktik nedenlerle Rusya'yla barış isteyebilecek ama uzun vadede devrimin mahvolmasına daha büyük bir istek duyan güçlü ve diri Alman gericiliğine karşı savunulmaya değer bir işi kotarmıştı. *Spartakus* sonraki on sekiz ayda özünde bu konumu savunacaktı. Devrimci ufukları daha da genişletmenin tek yolunun barış gerekliliği olduğunun farkındaydılar (tabii emperyal Almanya'ya zafer getiren bir barış değildi söz konusu olan.) Denklemdeki *x* Alman devrimiydi.

Birinin Bolşevik örgütlenmeyi, ötekinin 'sürekli' devrimin motoru olarak silahlı ayaklanmayı kabul ettiği Lenin'le Troçki arasındaki anlaşmadan da önce, Almanya'daki hapishanede, Rus devriminin tamamen başka yerlerdeki devrimlere bağımlı olduğunu bildirmişti Rosa Luxemburg. Rusya'daki devrimin başarılı olması için devrimci patlamaların kıvılcımını yakması (öncelikle Almanya'da) gerekiyordu. Anahtar buydu. Scheidemann'ın Rus devrimiyle Alman emperyalizmi arasında olası barış görüşmelerine, ancak tuhaf saçmalıklar olduğunu göstermek üzere değiniliyordu. Parvus, Karl Moor ve Alman Dışişleri Bakanlığı arasındaki yoğun görüşmeler hakkında, Lenin'le arkadaşlarının Almanya'dan Alman hükümetinin sağladığı mühürlü bir trenle seyahat etmesi hakkında hiçbir şey bilmiyordu. Böylesi sonuçların istenir ama olanaksız şeyler olduğuna inanıyordu. Kendisinin ve arkadaşlarının görevi Almanya'da devrimci patlamayı gerçekleştirmekti. *Spartakus*'un o andan sonraki her çabası bu hedefin başarılmasına yöneltilmişti: Keşke kitleler uyanıp kendi çıkarlarını görebilselerdi! Rosa artık bütün uğraşlarını bu amaca bağ-

395) *Spartakusbriefe*, s. 326-327.

lamış; Rus devrimini kurtarmaktan başka kaygılarla hareket eden yolcular arasına yararsız sonbahar yaprakları gibi düşen sözlerindeki sert ve alaycı tonu giderek ağırlaştırıyordu.

Spartakus Şubat olaylarını açıkça selamlamış, Almanya'da alabildiğine geniş bir propaganda yürütmüştü. Başka yoldaşların kaleme aldığı *Spartakus* mektuplarının Rosa Luxemburg'un çözümlemesine çok yakın olduğu kesindi. Ağustos 1917'de "Zamanın Yakıcı Sorunları" başlığını taşıyan bir makalenin tanınmamış yazarı Rusya'da proletarya diktatörlüğünün gelişini önceden görmüş, ama eklemişti: "Rus devriminin ölümcül yazgısı bu noktada başlar. Rusya'daki proletarya diktatörlüğünün yazgısı, Paris Komünü'nün yazgısının onun karşısında çocuk oyunu gibi kaldığı umutsuz bir yenilgiden kaçınamamaktadır –uluslararası proleter devrim uygun zamanda destek sağlamadıkça."[396] Rosa'nın Rus, daha sonra Alman devrimleri hakkındaki düşüncelerini karakterize eden kısa vadedeki derin kötümserliğinin ilk izleri de burada bulunabilir.Özellikle savaşın sürdüğü bir sırada, bunları açık seçik belirtmek kolay değildi. Daha Nisan 1917'de Marta Rosenbaum'a şunları yazıyordu Rosa:

> Elbette Rusya'daki mucizeler benim için yeniden hayata başlamak gibi bir şey. Hepimizi kurtaracak bir lütuf *(heilsbotschaft)*. Tek korkum, bunlan yeterince değerlendirememeniz, orada bizim davamızın kazandığının yeterince farkına varamamanız. Bütün dünyada yararlı bir etki *yapmalı* ve *yapacak*, Avrupa'nın bütününe doğru yayılmalı; yeni bir çığır açacağından ve savaşın uzun sürmeyeceğinden kesinlikle eminim.[397]

Ancak uzun bir gelecek adına duyulan bir coşkuydu bu. Çağ uzun vadeli bir kavramdı; dostları gelip de siyasal sahnenin dolayımsız ve elverişli olanaklarını ortaya koymaya başlar başlamaz hemen soğuk rüzgârlar estiriyordu: "Ne olursa olsun, iktidarı ele geçirme denemesi bizim Sosyal-Demokratlar'ımızın ve rezil Enternasyo-

396) *Spartakusbriefe*, s. 356. Bu makalenin üslübuna göre, Leo Jogiches de olabilir pekâlâ.
397) *Briefe an Freunde*, s. 157.

nal'in yüzüne indirilmiş bir şamar olsa bile, (Rusya'da) sürekli başarıya güvenmemeliyiz."[398] Luise Kautsky'ye yazarken de apaçık kestirimlerde bulunuyordu: "Bolşeviklerin kendilerini asla koruyamayacakları kuşkusuzdur."[399] Rosa yine *Spartakus* düşüncesini yansıtıyor, ayrıca kendisi yaratıyordu –ancak Franz Mehring ve Clara Zetkin Ekim olaylarının ardından daha iyimser görüneceklerdi.

Almanya'da, ne Ekim devriminin koşullarını, ne de Lenin'in barış ve köylülere toprak dağıtılması politikasının uzantılarını açıkça bilen biri vardı (belki Alman hükümeti dışında.) Özellikle de liderleri hapiste bulunan Sol, Rusya'daki gelişmelerde, kaçınılmazla özgül olanı, tarihsel alanla 'insan eseri' olanı ayırt edemiyordu. Bunun içindir ki, Bolşeviklerin hayatta kalmasını sağlayan faktörleri göremediler. Bu faktörleri görünce de onaylamamaları ve yargılarını değiştirmemeleri (Bolşevikler ileride yanlış bilgilendiklerinden kuşkulanmışlardı) göreceğimiz gibi bambaşka bir konuydu.

Temmuz 1917'de Alman güvenlik idaresinin çarkları Rosa'yı Wronke'deki kaleden Breslau'nun kent hapishanesine sevkettirdi. Gerek fiziksel mekân, gerekse ziyaret ve olanaklar açısından çok daha sıkıydı. Sevkin disiplinsizlikten kaynaklanan bir cezalandırma mı, Mathilde Jacob ve Marta Rosenbaum aracılığıyla yasadışı materyal çıkardığından kuşkulanıldığı için mi yapıldığının kanıtı yoktur.

> Burada tam bir mahkûm yaşantısı sürüyorum, yani gece gündüz hücreme kilitliyim, dışarıdan bütün görebildiğim erkekler hapishanesi... Doktorun sağlık nedenleriyle öngördüğü asgari manzarayla (öteki bütün tutukluların koşturduğunu görebildiğim avluda) sınırlıyım. Yürüyüşlerimde çevreye elimden geldiğince az bakıyorum. Wronke'yle farklılık her bakımdan çok büyük, yine de yakınmıyorum, sadece şimdilik, alışmış olduğum güllerin kokusu, gökyüzü-

398) *Briefe an Freunde*, s. 160-161. Alman Solu'nun Rus devriminin patlamasına karşı tepkilerini özetleyen Doğu Alman tarihçi Leo Stern sevinçli alıntıları verirse de kötümser olanları aklatmaz (*Der Einfluss der grossen Oktoberrevolution*, s. 79).

399) *Letters to Karl and Luise Kautsky*, s. 207.

nün mavi rengi ve bulut kümeleriyle bezenmiş mektuplar yazamazsam açıklama olsun diye bildiriyorum...[400]

Ayrıca Rosa'nın sağlık durumu yine kötüleşmişti. "Midem haftalardır alabora ve zamanın büyük bölümünü fiilen yatakta geçiriyorum; şimdi bile aslında sıcak bandajlar ve çok az çorbayla idare ediyorum. Nedeni belli değil, belki de genel koşullarımın birden kötüleşmesine sinirsel bir tepki."[401]

Rosa Luxemburg'un *Spartakus*'un taktikleri ve politikasına 1917 sonundan sonraki etkisi kuşkusuz azalmaktaydı. Kısmen Rosa'dan, kısmen koşullardan gelen çeşitli faktörlerin katkısı vardı bunda. Berlin'e aktarılmasıyla dışarıdan daha fazla kopmuş, ruhsal durumu ister istemez daha bir içine kapanmıştı. *Spartakus* mektupları sayesinde canlanıyor ve çaba gösteriyordu; Rosa da sık sık yazmasa mektuplar parlaklıklarını büyük ölçüde yitirirdi. Dahası, stratejinin ve taktiklerin ana kaynağı işlevini Rosa'nın gördüğü yakın siyasal dostlar çevresi de olaylar üzerindeki hakimiyetini kaybetmeye başlamaktaydı. Leo Jogiches 24 Mart 1918'de tutuklandı; yetkililer böylece *Spartakus* grubunun faaliyetlerinin asıl örgütleyicisini ve Rosa Luxemburg'un düşüncelerini istekle aktaran bağlantıyı ele geçirdiklerini biliyorlardı.[402] Sorumluluk yetmiş yaşına gelmiş Franz Mehring'e, Ernst Meyer'e ve Paul Levi'ye düşüyordu artık. Daha da önemlisi, Almanya'daki muhalefetin gelişmesi geçici olarak *Spartakist* etkinin aleyhine işlemekteydi. Biri Nisan 1917'de, öteki çok daha büyük kapsamda Ocak 1918'de iki grev dalgasına tanıklık edildi; ilki belirgin siyasal izler taşıyordu. *Spartakus* grubu bu olayları el ilanları ve çağrılarla tamamen desteklediği halde, ne onların yönetimi altında gelişiyor, ne de *Spartakus* ciddi bir etki yapabiliyordu.[403] Bu grevlerden ve onları yönetir durumda, Berlin'in büyük fabrikalarına dayalı,

400) *Briefe an Freunde*, s. 126-127.
401) *A.g.y.*, s. 127.
402) *Archivalische Forschungen*, 4/III, s. 1282. Ayrıca bkz. *Dokumente und Materialien*, C. II, s. 131.
403) Bu kanıtın özeti ve kaynakları için bkz. E.Kolb, *Die Arbeiterräte in der deutschen Innenpolitik, 1918-19*, Düsseldorf 1962, s. 49.

kolay kolay rastlanmayan bir işçiler örgütü ve beraberinde işçi konseylerinin ilk izleri başgösterdi. Tutuklamalara ve huzursuz işçilerin binlercesinin askere alınmasına karşın, örgüt savaşı az çok zararsız atlattı ve siyasal anlatımını Devrimci İşçi Temsilcileri'nde *(Revolutionäre Obluete)* buldu; Kasım 1918-Mart 1919 arası dönemde ciddi bir rol oynayacaktı bunlar.

Spartakus grubu 1917 sonundan itibaren Almanya'da olayları gerçekleştirmekten çok izleyici durumdaydı. *Spartakus*'e gelişkin programını ve gerekli Marksist çözümlemeleri sağlayan aydınların yerine getirecek önemli bir işlevleri kalmamıştı artık, hele hapishaneden. Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg o sırada oynamadıkları bir önderlik rolünü üstlenmeyecek kadar dürüst insanlardı; hapishane kuralları nedeniyle çok kısıtlı mektuplar yazabilen Liebknecht gelişmeler üzerine yorumlarını sürekli satır aralarına serpiştirirken, Rosa'nın mektuplarında rastgele, çaresiz göndermelerden başka şey yoktu. Uzaktılar, içlerine kapanmışlardı; Rosa bütün çabasını karşı konulmaz bir otoriteyle konuşabileceği tek bir olayda yoğunlaştırdı –Rus devrimi.

Bolşeviklerin Kasım 1917 başında kazandıkları zafere ilişkin ilk açık yorum yapanların arasında Rosa Luxemburg'a rastlanmaması dikkat çekiciydi. Maddi güçlüklerden kaynaklanmış olabilir tabii. En coşkulu desteği veren Radek'in Bremen'deki eski dostları ve Clara Zetkin'di.[404] Onların yazdıkları makalelerin ikisinde de, bir yandan tehlikeler ve güçlüklere parmak basılırken, Bolşeviklere doğrudan ve tam destek sözü de veriliyordu. Ancak Rosa Luxemburg özel bir mektupta Luise Kaulsky'ye 24 Kasım'da şöyle sormaktaydı:

> Ruslara seviniyor musun? İstatistikler Rusya'daki ekonomik gelişmenin akıllı koçanızın düşündüğü kadar çok geri olduğunu gösterdiği için değilse bile, oldukça gelişmiş Batı'daki Sosyal-Demokrasi'nin sakin sakin bakıp Rusların kan kaybından ölmelerine izin veren sefil ve rezil korkaklardan oluşması nedeniyle, büyücüler Sab-

404) *Arbeiterpolitik*, No: 46, 14 Kasım 1917. Ayrıca bkz. Clara Zetkin, *LV*'nin kadınlar eki, 30 Kasım 1917.

> bath'ında kendilerini koruyamayacakları kuşkusuz. Ancak böyle bir son, 'anayurt uğruna yaşamak'tan daha iyidir; tarihsel önemde bir hareketti ve izleri çağlar boyu silinmeyecektir, önümüzdeki yıllarda büyük şeyler bekliyorum, ama keşke dünya tarihine kafesimin parmaklıklarından bakarak hayran olmak zorunda kalmasam.[405]

Mathilde Wurm'a bir hafta önce yazmıştı: "Ruslar yüreğimi kabartıyor, Leninistlerin zaferinin sürekli olacağını ummuyorum, ama yine de, öyle bir son 'anayurt uğruna yaşamak'tan daha iyi."[406]

Kasım ortasında Bolşeviklerle yakında yapılacak barış görüşmeleriyle ilgili Alman basınında övücü yazılar çıktıkça, Rosa kişisel yorumlarını daha sivriltiyordu.

> Evet, Bolşevikler; bedeli ne olursa olsun barış yapmadaki fanatikçe kararlılıkları *(Friedensfanatizismus)* hoşuma gitmiyor, ama ilk suçlanacaklar onlar değil. Ellerinde çatlak bir sopa var ve iki dertten birini seçmek zorunda kalınca daha hafifini seçiyorlar. Rus devriminden şeytanın yararlanmasının sorumlusu başkaları... Sonuçta, ilkin kendi kapımızın önünü süpürelim. Genelde işler muhteşem gidiyor ve ölçülmesi olanaksız sonuçlar doğuracak.[407]

Rusların Alman emperyalizmiyle devrimci barış çizgisine beslenen kuşkular, *Spartakus*'un Ekim olayları üzerine çıkan ilk yorumunda dile getirilmişti. USPD'nin ve *Spartakus*'un rolü tuhaf biçimde değişmişti. USPD görüşmeler olasılığını sevinçle karşılıyor, Rusya'daki gelişmelerden Alman hükümetine Kautsky'nin eski ilhaksız,

---

405) *Letters to Karl and Luise Kautksy*, s. 207. Bu mektup, Rosa'nın yazma yeteneğinin duygusal olarak köreldiği bir dönemde, Hans Diefenbach'ın ölümünün hemen ardından kaleme alınmıştı.

406) *Briefe an Freunde*, s. 55, 15 Kasım 1917. Bu iki mektuptaki deyişlerin bir ölçüde birbirinin aynı olması Rosa'nın sözcükleri ve duyguları dikkatle 'tartması'nın ilginç bir örneğidir; mektuptan kendiliğinden değil bilinçli seçilmiş sözcüklerle yazılıyordu. (Ölmek yerine) "anayurt uğruna yaşama"nın aşağılanması, Heinrich Heine'nin, o zamanın Polonyalı devrimci mültecilerin kahramanca tutumlar takınmaları ama sürekli hayatta kalmayı düşünmelerinin alaycı biçimde çizilmiş portresinde temellenmektedir.

407) *Letters to Karl and Luise Kautsky*, s. 214-215, 19 Aralık 1917.

'adil' bir barış seması doğrultusunda baskı yapmakta yararlanmayı deniyordu.[408]

Böylelikle, proletaryadan bir şey kalacaksa, öncelikle bedeli ne olursa olsun barış yapmak şeklindeki *Spartakus*'un sloganını miras almış oluyorlardı. *Spartakus* ise Ruslarla barış yapmada sadece Alman emperyalizminin çıkarını görüyor, Almanların Rus devrimini mahvetme dileklerine yarayacağını düşünüyordu. Ocak 1918 tarihli *Spartakus* mektubundaki "Tarihsel Sorumluluk" makalesinde hırçın ve neşesiz bir ton vardı; imzasız yazar yakın geleceğin olası alternatiflerinde bir umut göremiyordu. Ateşkesten sonra, Almanya'yla Rusya arasında ayrı bir barış anlaşması yapılması sadece an sorunuydu.

> Bolşeviklerin en önemli sorun olan barış sorununda bir prestij yakalamak ve Rus halkına kendilerini başarılı göstermek istemeleri psikolojik bakımdan anlaşılır. Ancak değişik bir bakışla Bolşevikler başka bir yere konulur. Doğu'daki ateşkesin dolayımsız sonucu, Alman birliklerinin oradan Batı'ya taşınması olacaktır... Almanların en son Flanders ve Güney'deki kanlı ilerlemeleri, İtalya'daki yeni 'mucizevi' başarılar, Petersburg'daki Bolşevik zaferinin doğrudan sonuçlarıdır... İstikrarsız askeri durumunun Alman emperyalizmini şimdiye kadar takmak zorunda bıraktırdığı erdem ve çekingenlik maskesi Scheidemann'ların kucağına düşecektir. Tanrı'nın (kuşkusuz büyük taburların yanındadır) yardımıyla bir 'Alman barışı' dikte edilecektir.. Durum gerçekten böyledir ve Bolşevikler yeryüzünde barış melodisi dinlediklerini iddia ediyorlarsa kendilerini ve başkalarını kandırmaktadırlar... Rus devriminde şu ana kadar son gülen sadece ve sadece Hindenburg'la Alman milliyetçileri olmuştur.[409]

Ocak 1918 –güvenin ve umudun çekildiği en sığ sular. Bilinmeyen Jeremiah bile yararlı öğütler veremezdi, çünkü ilerlemenin önü tamamen tıkanmıştı. Aslında bir kitabenin bütün özelliklerini taşır bu:

---

408) *LV*, 12 Kasım 1917.
409) *Spartakusbriefe*, s. 406-409.

> Alman işçileri dehşetli manzaraya uslu gözlerle bakmayı, izleyici kalmayı sürdürüyor, bunun için Rusya'daki Sovyet egemenliğinin yazgısı Paris Komünü'nden değişik olamaz. Bu bağ (Almanya'yla Rusya arasında) Bolşevik politikasının bozuluşunda gözle görülebilmektedir. Almanya'da proletaryanın eyleme geçtiğinin işaretlerini umutsuzca arama, Bolşeviklerin bir an için olsun Alman resmi sosyalistleriyle görüşmeler yapma olanağı yaratmalarını açıklayabilir örneğin (özürü olmasa da). Bolşeviklerin Hindenburg ve Hertling'le (yeni Alman Şansölyesi) görüşmeleri onların gözünde kötü Alman koşullarına ışık tutan üzücü bir zorunluluktan başka bir şey olmayabilir, ama hiç değilse St. Petersburg'da iktidarda olanlara yansımasın. Devrimi Alman kitleleri içinde Parvus-Scheidemann gibi kirli kanallarla yaymayı gerekli görmeleri, onların da ilkesizliklerini (*zerfahrene Zweideutigkeit*), her zamanki katı ahlaklarıyla ve uzlaşmaya hoşgörüsüz bakmalarıyla tamamen çeliştiğini kanıtlamaktadır.[410]

Bolşeviklere yöneltilen en ağır eleştiri Alman Solu'nun ağzından çıkacaktı: o koyu karanlık dönemin derin kötümserliğinin ve yine içten içe kendine nefret duymanın tipik bir göstergesi.

Man 1918'de Brest-Litovsk'da barış yapılmasından sonra, *Spartakus*'un yorumu şaşırtıcı derecede daha olumlu bir çizgiye geldi. Lenin ayrı barışı açıklayıp haklı göstermek üzere büyük zahmetlere katlanmıştı; oldukça doğru biçimde, Almanya'da kesinlikle yanlış anlaşılacağını ve kızgınlık uyandıracağını hissedebiliyordu. Gür al-

410) *Spartakusbriefe*, s. 415-416. Bu kasvetli makalenin yazarını güvenle saptayabileceğimi sanmıyorum. Düpedüz ve uzlaşmaya yanaşmayan bir çaresizlik Rosa Luxemburg'un yanına bile uğramaz, öte yandan Polonya ve Litvanya'nın kendi yazgılarını belirleme sorunlarının uzun uzun tartışılması, yazarın Leo Jogiches olmasını en azından olasılıklardan biri durumuna getirir. Parvus ve Scheidemann'a değinmenin ilintisi, Sosyal-Demokrat liderlerin Ruslarla olası bir barışı görüşmek üzere Parvus'un ricasıyla Aralık 1917'de Stockholm'e yaptıkları ziyarettir. Ziyaret, Sovyet hükümetinin koşullarını öğrenmek amacıyla resmi olmayan kanallardan ağız aramak isteyen Alman yetkililerinin bilgisi ve onayıyla gerçekleşti. Parvus, yazdan beri Stockholm'deki Bolşevik Bürosu'yla mali ve siyasal temas kurmuştu. Girişim suya düştü; Ruslar sonunda SDP'yle ilişki kurmazken, SDP yönetimi de Rusların içerde gerçek bir barış ajitasyonu yürütme isteklerini karşılamaya hazır değildi. Bkz. Philipp Scheidemann, *Memoiren eines Sozialdemokraten*, C. II, s. 123ff.

kışlar arasında bildiriyordu: "Ne kadar ağır koşullar dayatırsa dayatsın... proletaryanın ve yoksul köylülerin çabalarının ayakta kalmasının tek çıkış yolu." Buna karşılık Alman işçi sınıfının hareketsiz kalmasına da bir özür bulmuştu: Herhalde ahlaki bir pazarlığın örtülü biçimiydi! "Alman işçileri devrim yapmamakla suçlamak haksızlıktır... İşler öyle yürümüyor. Devrimler ısmarlama yapılamaz... Tarihsel gelişmenin sonucunda olgunlaşırlar.."[411] Kaldı ki, ne olursa olsun, "(Alman) çalışan kitleleri anlayıp, 'Bolşevikler doğru hareket etti,' diyeceklerdir."[412]

Clara Zetkin'in duygusal coşkululuğunun ve dar çerçeveli Bremen grubunun onayı dışında, Bolşevikleri tarihsel olarak haklı çıkaran asıl kişilik Franz Mehring'di. Daha 1917 sonunda, Rosa Luxemburg'un özel mektuplarında belirtmekle yetineceği bir görüşü açık olarak benimsemişti.

> Devrimler uzun solukludur –gerçek olsalar bile; 17. yüzyıl İngiliz devrimi, 18. yüzyıl Fransız devrimi, kendilerini (tarihe) kabul ettirmek için kırk yıla gereksinmişlerdir; yine de Rus devriminin boğuşmak zorunda kaldığı sorunlara kıyasla, o devrimlerin görevleri ne kadar küçük (*önemsiz ayrıntılar* derecesinde bile denebilir) kalmaktadır.[413]

1918 başında ve o yıl boyunca Franz Mehring 'tarihin uzun soluğu' düşüncesini yaymayı sürdürdü. Olay, *Spartakus*'un ve -gönülsüzce de olsa- Rosa Luxemburg'un kabul ettiği herhangi bir bedelle Rusya'daki gelişmeleri açıkça haklı çıkarma gerekliliği de değildi. Luckau hapishanesinde neredeyse tamamen tecrit edilmiş ('Rus sorunlarını doğru kavrayamayan') Karl Liebknecht bile özel notlarında Bolşevik barış politikasına karşı çok erkenden patlamıştı: "Basılmalı! Tam bir ihtiyatla ve yanlış yönlendirme tehlikesi dolayısıyla

411) Moskova bölgesi fabrika komiteleri konferansındaki konuşma, 23 Temmuz 1918, *Pravda*, No: 153, 24 Temmuz; Lenin, *Sochineniya*, C. XXVII, s. 506-507.
412) Tüm-Rusya Merkez Yürütme Bürosu oturumundaki konuşma, 23 Şubat 1918, *Sochineniya*, C. XXVII, s. 26.
413) *LV*, 31 Aralık 1917.

Ancak tartışma zemininde düşünülebilir... Anti-Leninizme düşmekten sakınmalıyız. Almanların Rus proletaryasını eleştirmelerine çok büyük bir özen ve dikkat gösterilmeli!"[414] Mehring daha olumluydu; taktiklerle hiç ilgilenmezdi. Kendine ve dışarıya yönelik bütün nefretlerine karşılık, tarihin kişisel olmayan süreçlerine gerçek bir sevgi besliyordu. Rosa'nın öncelikle savaşta çalışan sınıftan insanların fiziksel olarak ortadan kaldırılmaları ve ızdıraplarından büyük acılar duyduğu noktada, Lenin'in ölümün ve yıkımın devrimin amaçlarına yaradığını gördüğü noktada, Franz Mehring sadece soyut bir tarihin yapılışını görüyordu. Bolşeviklere desteğinin artışı (ayrı barışı o da eleştirse bile) ve Bolşeviklerin hayatta kalmaları gerektiğine inanışı oldukça kişisel bir renk taşıyordu ve bu, Bolşeviklerin daha sonra ortaya attığı, eylemleriyle fiilen Alman proletaryasının en iyi çıkarlarına hizmet ettikleri şeklindeki tezi kanıtlamadı kesinlikle.

Mehring dışında, Alman çalışan sınıflarının Ocak 1918 tarihli *Spartakus* mektubunda ima edilen olumsuzluklarla sıkışmaması isteniyorsa, *Spartakus*'un Bolşeviklere giderek daha fazla bağlanması kaçınılmazdı. Brest-Litovsk anlaşmasının peşinden, Alman birlikleri 1918 ilkbahar ve yaz aylarında, Baltık Devletleri ve Finlandiya'nın geniş kesimleriyle birlikte, Ukrayna'yı da işgal ettiler. Rusya'nın geniş bölgelerinin pratik olarak ilhak edilmesine gösterilen tepkiyle amaçlanan kendilerine karşın Bolşeviklere yardım etmekti; bütün niyetler bir kenara, Almanya yine Rusya'yla savaş halindeydi ve ayrı barış yapmanın getirdiği vicdan sorunları geçmişte kalmıştı. Dahası, Rusya'daki Şubat ve Ekim olaylarını hoşnutlukla karşılamış USPD bile Bolşeviklere sivri eleştiriler yöneltiyordu. 15 Kasım 1917'de Rusya'daki koşulları çözümleyen Kautsky eksiklikleri saptamıştı; en iyi Marksist standartlara göre, Rusya'nın koşulları sosyalizmin egemenliği açısından olgun değildi. Bu tez Franz Mehring'den 5 Ocak 1918'de *Der Sozialdemokrat*'ta hemen tepki gördü; Rosa Luxemburg da o tezden hareketle özel mektuplarında ve kamuoyuna dönük

414) Karl Liebknecht, *Politische Aufzeichnungen*, s. 32. 102.

açıklamalarında Kautsky'yle alay ediyordu. İş USPD liderleriyle kavga etmeye ya da Kautsky'yle tartışmaya gelseydi, Rosa hemen Bolşevikler adına silaha sarılırdı.[415]

Ancak Rusya'daki devrimin uzun soluğu Almanların öngörülebilir bir gelecekle ilgili yorumlarını temelden sakat bırakmıştı. Rosa bunu açıkça söylemek istemese bile, Franz Mehring söyledi. Bolşeviklere açık bir mektup yazmıştı: "Keşke Alman işçi sınıfı dünyasının iç yaşamından daha iyi haberler gönderebilseydim size. Ama resmi sosyalizm, moral ve siyasal iflasa yakın olmakla ve gün gün daha yaklaşmakla birlikte, bir yağ lekesi gibi büyümekte."[416] Almanların devrimci potansiyelinin tümden iflasını ilan etmekle Mehring, ister istemez *Spartakus* politikasının tamamen başarısız kaldığını da kabulleniyordu; ona göre, bir liralık değil, bir kuruşluk bile entelektüel değeri yoktu. "Büyük bir yanılgıya düştük; şöyle ki, örgütsel açıdan ileri itebileceğimiz umuduyla bağımsızlara katıldık. Bu ümitten vazgeçmek zorundaydık..."[417] 5 Eylül 1918'de Ernst Meyer de Lenin'e çoklukla benzer şeyler yazıyordu.[418]

Rosa Luxemburg Rus devrimiyle ilgili eleştirilerini bir kitapçık biçiminde yayınlama niyetini açıklamış, Franz Mehring'e de aynısını yaptırmaya uğraşıyordu. Rosa'yı vazgeçirme çabaları başarısızlığa mahkûm görünüyordu.[419] Eylül 1918 tarihli *Spartakus* mektubunda Rosa uzun suskunluk dönemini kırdı ve Bolşeviklerin keskin bir eleştirisini yayınladı; editörler bu yazıyı ancak ihtiyatlı bir not düşerek bastılar.[420] Brest-Litovsk anlaşmasının ek protokollerine daha da

---

415) *Letters to Karl and Luise Kautksy*, s. 207.
416) *Dokumente und Materialien*, C. II, s. 158.
417) *A.g.y.*, s. 161.
418) *A.g.y.*, s. 195. Krş. oldukça değişik yorumuyla, *Rote Fahne*, 15 Ocak 1922: "Luxemburg Yoldaş'ı çok yakın gelecekte Almanya'da büyük devrimci olaylar bekleyebileceğimiz yönünde etkilemek için gösterdiği her türlü çabam boşa çıktı." Makale, Paul Levi'nin yayınına karşı AKP'nin savunması olarak yazılmıştı. Çok titiz birisi olan Meyer geçmişe dönük iyimserliğiyle hoş görülebilir.
419) Clara Zetkin, *Um Rosa Luxemburgs Stellung zur russischen Revolution*, Hamburg, 1922, yeniden basım Clara Zetkin, *Ausgewählte Reden und Schriften*, C. II, s. 385.
420) *Spartakusbriefe*, s. 453.

ağır saldıran başka bir makale daha yazdı –bu kez Levi, Meyer ve Levine basınamayı kararlaştırdılar.[421]

Mathilde Jacob'un her zamanki yardımıyla ikinci makale Berlin'e teslim edildikten sonra, Paul Levi, pişman olmak bilmeyen eleştirmenle son ve kesin bir görüşme yapmak üzere Breslau'ya gitti. Bu buluşmanın tek kaydı Paul Levi'nindir, ama kısacık bir değinmeyle.[422]

İnatçı ve uzunca bir tartışma yaptılar, ama Levi sonunda başarılı oldu (Rosa'nın yayınlama niyetinden söz ettiği bir yazıyı basmadığı, son on yıldaki herhalde tek örnek). O zaman bile kendisini ikna eden etken, sözlerinin düşmanlarınca kullanılacağı düşüncesiydi. Ama Levi ayrılır ayrılmaz Rosa hemen masaya oturdu ve Eylül 1918'de bir aracı sayesinde yine ona gönderdiği bir taslak hazırladı: "Bu kitapçığı yalnız senin için yazıyorum, *seni* inandırabilirsem çabalar boşa gitmemiş olur," diye yatıştırıyordu bir de.[423]

Nasıl Karl Liebknecht hapishanede özel defterlerine yazarken kısıtlama koymadan düşüncelerini kâğıda döküyorsa, Rosa Luxemburg da pratikte özel kalan bir tartışmada daha açıksözlü olabiliyor, ayrıntılara inebiliyordu. Tekrar ilk ilkelere dönmüştü. Kitapçığı Rus devriminin bir yorumundan ibaret değildi, sosyalist devrim düşüncesine yönelik eleştiriler de vardı. Hukuksal bir belge gibi başlıklar ve bölümler halinde kesin maddelere ayrılmıştı. Tabii ilkin çiçek demeti.

> Lenin'in partisi gerçekten devrimci bir partinin misyonu ve görevini kavramış tek partiydi; 'bütün iktidar proleterya ve köylülerin ellerine' sloganıyla devrimin sürekli ilerlemesini güvenceye alıyorlardı Bolşevikler bu sayede. Alman Sosyal-Demokrasisi'nin üstüne kâbus gibi çöken 'halkın çoğunluğunu kazanma' sorununu çözmüş-

421) Bkz. Ernst Meyer, "Rosa Luxemburgs Kritik der Bolschewiki", *Rote Fahne*, 15 Ocak 1922.
422) Paul Levi'nin girişiyle, Rosa Luxemburg, *Die Russische Revolution*, Berlin 1922.
423) *A.g.y.*, s. 1. Alıntılar İngilizce basımdan, Bertram D. Wolfe, *The Russian Revolution*, Ann Arbor (Michigan) 1961.

> lerdi... Ancak nasıl önderlik edileceğini, yani olayların nasıl ileri götürüleceğini bilen bir parti, fırtınalı zamanlarda destek toplar. En belirleyici anda Lenin'le yoldaşlarının tek çözüm olarak gündeme getirdikleri kararlılık... onları neredeyse bir gecede, liderleri Marat gibi bodrumlarda saklanmak zorunda kalan, kovuşturmaya uğramış, iftira edilen ve yasadışı ilan edilmiş bir azınlıktan durumun mutlak hâkimlerine dönüştürmüştü."[424]

Bu pasaj hep sorun çıkarmıştır. Bolşevikler bunu, hemen yapılan eksik bilgiye dayalı eleştiriyi bir parça değiştiren, tartışmaya açık bir onay vermenin oldukça çapraşık bir ifade yolu olarak değerlendirirler. Sosyal-Demokratlar içinse, kanıt ve mantıklı davranma isteklerini zorlamadan olmasa bile, Bolşevizmin keyfi zorbalığında bile demokrasi görmekte ısrar eden koyu bir demokratın olağanüstü örneğidir. Ve biçimsel demokratik zeminde Bolşeviklerin çoğunlukta olduğu düşüncesi saçmadır. Ancak Rosa Luxemburg'un kastettiği o değildi. Seçim ya da delegelik söz konusu değildi. 'Çoğunluğu kazanma', 1910'dan 1914'e değin SBP'deyken vazedip durduğu gibi, durağan bir muhalefete çare olarak devrimci eylem (katılığa karşı hareket) öğretisinin aynısıydı. Bolşevikler konuşmayı bırakıp harekete geçerek devrimci dönemden sonuna dek yararlanmışlar ve kitleleri beraberlerinde sürüklemişlerdi. O anlık. Ama sonra, genel övgü bolluğunu aniden indiriveren, ayrıntılı bir faturayla karşılaştılar.

1) Toprak Politikası. Sovyet hükümetinin büyük ve orta genişlikteki mülkleri tamamen ulusallaştırmaması suçlama konusu yapılamazdı.

> Lenin'le yoldaşlarından kısacık egemenlik sürelerinde en zor sorunlardan birini çözmelerini, hatta ciddi ciddi üzerine gitmelerini istemek ya da beklemek gerçekten çok insafsız bir hareket olur, çünkü toplumun sosyalist dönüşümünde en güç görev olduğunu kendimizden emin olarak söyleyebileceğimiz şey o sorundur... Yine de sosyalist bir hükümet iktidara gelince hiç değilse bir şeyler yapmalı, sosyalist tarım reformuna zemin hazırlayan önlemler almalıdır; hiç

424) *The Russian Revolution*, s. 38-39.

değilse geleceğin önlemlerinin yolunda engel olabilecek her adımdan sakınılmalıdır. Bolşeviklerin şimdiki sloganı ('topraklara hemen el konup köylülere dağıtılması') ister istemez zıt yöne götürdü. Sadece sosyalist olmayan bir önlem niteliği taşımamakla kalmıyor, öylesi önlemlerin yolunu da tıkıyor; tarımdaki ilişkilerin sosyalist dönüşümünün önüne aşılmaz engeller yığıyor... (Kısaca) Leninist tarım reformu kırda sosyalizm adına yeni ve güçlü bir düşman tabakası, direnişleri büyük aristokrat toprak sahiplerininkinden çok daha tehlikeli ve inatçı olacak düşmanlar kazandırmıştır.[425]

2) *Ulusal Sorun.* Bu bölüm, Rosa'nın ömrü boyunca savunduğu, Rus İmparatorluğunun ekonomik ve siyasal birliği görüşünün klasik bir yeniden açımlanması; ulusların kendi yazgılarını belirlemelerinin Rus imparatorluğunu oluşturan irili ufaklı her parçaya tanınmasının hata olduğunun yinelenmesiydi.

Sanki tam da Almanya'nın kuzey kıyısında yaşayan insanlar yeni bir ülke ve hükümet kurmak isterlermiş gibi bir durum var. Ve birkaç üniversite hocasıyla öğrencisinin bu gülünç tavırları Lenin ve yoldaşlarınca siyasal bir güç katına çıkarıldı... İlk başta basit bir fars olarak görünen şeye artık o kadar büyük önem vermektedirler ki fars ölümcül derecede önemli bir ciddi konuya döndü (hiç kökü bulunmayan... ciddi bir ulusal hareket adına değil, karşı devrimi altında toplayan tek ve birleştirici bir bayrak olarak). Brest-Litovsk'da Alman süngüleri çıktı bu çürük yumurtadan.[426]

Daha çok PSP'ye karşı böyle bir şey kaleme alınmış olabilirdi. Ama sonra argüman daha temel bir nitelik kazandı.

'Ulusların kendi yazgılarını belirleme hakkı' uluslararası sosyalizmle burjuvazinin gelecekteki hesaplaşmalarının savaş çığlığını oluşturmakladır. Açıktır ki... şu anda uluslararası sosyalizmin önündeki en büyük tehlike olan milliyetçi hareket... Rus devrimi ve Brest-Litovsk görüşmelerinden olağanüstü derecede kuvvetlenerek

425) *A.g.y.*, s. 43, 46.
426) *A.g.y.*, s. 54-55.

> çıkmıştır... Bütün terör dalgası ve demokrasinin boğazlanması hep bunun doğrudan sonucu oldu.[427]

Açıklama ne genel, ne özel olarak yeniydi. En parlak yanı, bu problemi özgül olarak terör sorununa bağlayan, sonundaki bir anlık sezgiydi. Devrimin zayıf kenarları nedeniyle, Ukrayna'da, Baltık devletlerinde ve başka yerlerde güçlü düzeyde düşman hareketlerin ve rejimlerin kurulmasına olanak tanıyan yanlış taktik nedeniyle, hükümet içerde, ulusların kendi yazgılarını belirleme hakkının keyfi biçimde kabul edilmesiyle içine hapsedildiği o parçayı korumak üzere en sert yöntemlere başvurmak zorunda kalmıştı. Rosa bu noktada haklıydı. Milliyetlerin merkezkaç yöndeki baskıları eninde sonunda Stalin'in, Ordjonikidze'nin ve Dzierjinski'nin baskıcı politikalarını doğuracaktı. Üçü de Rus olmayan bu kişilerin, ulusların kendi yazgılarını belirleme sorunundaki pratik görüşleri Lenin'inkilerden bütünüyle farklıydı Zaten Lenin son önemli çabalarını onların katı terör uygulamalarına yöneltmişti.[428]

3) *Kurucu Meclis ve Genel Oy Hakkı. Rus Devrimi*'ndeki sonraki iki madde Kurucu Meclis ve genel oy hakkı konusundaki Bolşevik politikayı ele alıyordu. Rosa Luxemburg, Bolşeviklerin kendilerinin topladıkları Kurucu Meclis'i dağıtmalarını ve oy hakkına kısıtlama getirmelerini eleştirmekteydi. Ayrıntılar önemli değildi ve onları (ama ancak onları) daha sonra geri aldı.[429]

Burada da taktiklerle ilgisi sadece ilkelerin örnekleri olması nedeniyleydi. Troçki'nin kuramına (Troçki de kuram geliştirmekte eli çabuktu) itiraz ediyordu; şöyle ki, kurumlar kendilerine özgü yaşamlar sürme eğilimi gösterirler ve kendilerine atfedilen özgül gerçekliği yansıtmıyorlarsa ortadan kaldırılmaları gerekirdi; Sovyetlerin yapısal pratiğinde güçlü biçimde varlığını sürdüren bir maddileşme korkusu. Rosa, bunun karşısına, kendisinin uzun süreden beri savunduğu, kitlelerin kurumlar *üstündeki* etkisiyle ilgili görüşünü çı-

427) *A.g.y.*, s. 55-56.
428) Ulusal sorunda Rosa Luxemburg'la Lenin'in ayrılıklarının bu ve başka tartışmaları için bkz. 16. bölüm.
429) Bkz. 15. bölüm.

karmaktaydı. "Halkın ruh halinin canlı akışkanlığı, sürekli temsili organlar çevresinde dolanması, onlara... burjuva parlamentolarında bile nüfuz eder, yol gösterir."[430]

Aynı biçimde genel oy hakkı üzerine:

> ...basın özgürlüğü, her türlü birlik kurma ve toplantı hakkı Sovyet rejiminin bütün muhaliflerine yasaklanmıştır... Öte yandan bilinen ve tartışılmaz bir gerçektir ki, özgür ve engellenmemiş bir basın olmadan, sınırsız birlik kurma ve toplantı hakkı olmadan halkın geniş kitlesinin rol oynaması hiçbir şekilde düşünülemez.[431]

Buna karşılık, bundan çıkarılabilecek tek anlam, varolan kurumların korunması, basın ve toplanma özgürlüğünün tamamen güvenceye alınması, vb. gerekliliği olabilir. Bolşevik egemenliğin geleceğin örneği olduğundan kuşku yoktu, nihai ve eninde sonunda gerçekleşecek sosyalist devrimin örneğiydi (Almanya'da da?); deformasyon ve uzlaşma pahasına iktidara yapışıp kalma örneği değildi basitçe. Bu yüzden, taktik başarılar yerine sosyalist ilkelerin katıksızlığının sürekli vurgulanması gerekiyordu. Daha da önemlisi, Rosa Luxemburg Bolşeviklerin yanılgılarının karşısına somut alternatiflerle çıkmıyordu. Bolşevikler için değil, gelecek için, Alman devrimcileri için yazıyordu Son çözümlemede şimdiki zaman önemsizdi; şimdiki zaman, geçmiş ve gelecek eşit ağırlıktaydı. Rusya'daki Kurucu Meclis üzerinde, onu ileri itip sosyalist niteliğini muhafaza eden bir tür kitle baskısı olduğunu varsayarken yanılıyordu; tam tersine. Bolşeviklerin ülkede ne ölçüde azınlığa düştüğünün farkında değildi; bir anlık Bolşevik egemenliğinin ancak köylülerin hoşgörüsü sayesinde, sosyalizmden çok barış ve toprakla ilgilenen köylüler sayesinde olanaklı olduğunu yakalayabilmişti sadece. Bir devrimden sonra elverişsiz kurumların ve popüler süreçlerin keyfi biçimde dar tutulmasının muhakkak bir tıkanmaya ve tekrara yol açacağı, hükümetin kitlelerle kontağını giderek koparacak kötü alışkanlıklara zemin ha-

430) *The Russian Revolution*, s. 60.
431) *A.g.y.*, s. 66-67.

zırlayacağı seklindeki daha genel bir önerme karşısında ikinci önemde kalıyordu o da.

4) *Diktatörlük*. Aynı yılgınlık hissi, diktatörlük sorununun ele alındığı son bölümlerde de dile getirilmekteydi.

> Yalnızca hükümeti destekleyenlere özgürlük, yalnızca bir partinin -sayısı ne kadar kabarık olursa olsun- üyelerine özgürlük asla özgürlük değidir. Özgürlük her zaman ve yalnızca farklı düşünenler için özgürlüktür. Fanatikçe bir 'adalet' anlayışıyla değil ama öğretici, yararlı ve siyasal özgürlüğü saflaştırıcı her şey o özsel karakteristiğe bağlı olduğu için; "özgürlük" özel ayrıcalığa döndüğünde bütün etkisini yitirir.[432]

Kuşkusuz burjuva demokrasisi çağrısı değildi yapılan. İstenen, sosyalistlerin hep yalnızca devrimden sonra olanaklı olacağına inandıkları bir demokrasiydi. Bolşeviklere beslenmeyen bir kitlesel coşku varsayıldığı kuşkusuzdu bu konuda, ama daha önemlisi, Bolşeviklerin demokrasiyi aşağıdan kurmaktansa yukarıdan dayattıklarının hissedilmesiydi.

> Lenin'in kullandığı araçlar tamamen yanlış. Kararname, fabrika müfettişinin diktatoryal gücü, ağır cezalar, terör egemenliği, bütün bunlar palyatif önlemlerden başka şey değil. Yeniden doğuşun tek yolu, bizzat toplum yaşamı okulu, en sınırsız, en geniş demokrasi ve kamuoyudur. Terörün egemenliği demoralize edicidir.[433]

Son noktada Bolşeviklerin kendilerini koruyup korumadıklarına aldırmayan Rosa Luxemburg (belki de Bolşeviklerle arasındaki farklılık buradan kaynaklanıyordu), başarısız bir devrimden çok yozlaşmış bir devrimden korkuyordu. Lenin'in örgütsel yeteneklerini ve amaçlarını ciddiye alıyor, onları zaman içinde kaçınılmaz sonuçlarına dek götürüyordu.

---

432) *A.g.y.*, s. 69.
433) *A.g.y.*, s. 71.

> 'Bir bütün olarak ülkede siyasal yaşamın baskı altına alınmasıyla Sovyetler'deki yaşam da mutlaka daha kötürümleşir... her kamu kuruluşunda hayat ölür, yaşamın benzerine dönüşür, tek aktif unsur olarak bürokrasi kalır. Toplum yaşamı zamanla uykuya dalar. Tükenmez enerjiye ve sınırsız deneyime sahip yirmi-otuz parti liderinin yönetimi ve egemenliği doğar. Aralarında en göze çarpan bir kısmı önderlik eder ve işçi sınıfının elit bir kesimi de zaman zaman liderlerin konuşmalarını alkışlamak, önerilen tasarıları oybirliğiyle kabul etmek üzere toplantılara çağrılır –bu durumda klikleşme başlar. Elbette bir diktatörlüktür bu; ama proletaryanın değil, burjuva anlamda bir avuç politikacının diktatörlüğü... evet, daha ileri gidebiliriz: Böylesi koşulların kaçınılmaz olarak toplum yaşamında vahşileşmeye yol açacağı kesindir..'[434]

Kruşçev aklına getirmiş olsaydı, Yirminci Kongre'de Stalin rejimini mahkûm ettiği konuşmasında bu sözlere yer verirdi! Çünkü uzun konuşmasında söylediği her şeyi çok daha kısa bir dille anlatmaktadır (önemli bir farklılık denebilirse, 'tek adam' yerine 'birkaç lider' denmiştir örneğin).

Rosa Luxemburg sonunda tekrar bu eğilimler için düşündüğü çareye döndü, "Lenin, Troçki ve dostları, dünya proletaryasına örnek olarak öne çıkan *ilk* insanlardı.. Ancak Rusya'da sorun sadece ortaya konabilirdi. Orada çözülemezdi. *Bu* anlamıyla her yerde gelecek Bolşevizmindir."[435]

Öyleyse Rosa Luxemburg ne kadar haklıydı? Almanya'da Sovyetler (İşçi ve Asker Konseyleri) nosyonunu kabul etmesi ve Alman Kurucu Meclisi'nin toplantıya çağrılmasına sert biçimde karşı çıkması, Alman devrimi sırasında Ruslarla eski polemiklerinin üstüne bir çizgi çekip Radek'le 19 Aralık 1918'de geldiğinde o konuda sıkı pazarlığa girişmemesi, birçok şeyde düşüncesini değiştirmiş Warszawski'yi kabul etmesi; bütün bunlar, komünist tarihçiler tarafından ileride eleştirilerini genelde geri çektiğinden söz edilmesine yol açmıştır.[436] Ama bana öyle geliyor ki tek yanlı bir yargı olur bu. Rosa

434) *A.g.y.*, s. 76-77.
435) Bkz. 16. bölüm.
436) Bkz. 15. bölüm.

ayrıntılarda kuşkusuz kafasını değiştirmişti, ama onlarda bile, Aralık 1918'de yapılan AKP'nin kuruluş kongresindeki konuşmasında, Kurucu Meclis'e karşı çıkışının Almanya'da hâlâ anti-komünist bir hükümet oluşuna, dolayısıyla Kasım 1917 Rusya'sıyla kıyaslamanın yanlışlığına dayandığına dikkat çekiyordu. Kafasını değiştirmekten daha önemlisi, Alman devriminin ortasında, Ruslara ait geçmişle oyalanmadaki isteksizliğiydi. Ve en önemlisi, Rus devrimi üzerine yazdığı kitapçık asıl olarak ayrıntılı politikaların tartışılması değildi. Devrimin temel önermelerinin irdelenmesiydi. Geleceği nasıl tasarladığına ilişkin Rosa'nın kaleminden dökülen tek pırıltılar oradaydı. Genel sonuçlarının eleştirmekte olduğu ayrıntılarla ya çok az ilgisi vardı, ya da hiç; tersine, iyi temellendirilmiş, sistemli sonuçlarını yeni olgulara uygulamaktaydı. 'Rus Devrimi', Rosa Luxemburg'un o sıralarda taktığı mercekten geçen belirli bir çerçevenin başlığı olsa gerekti. Bu anlamıyla tartışma tarzı sonuç çıkarmaya yönelikti; bir tutumdan (kendi özgül tutumu) olgulara sıçrıyor ve, ilk bakışta göründüğü gibi, bir devrim kuramı oluşturmak üzere Rusya'da mevcut olgulardan yararlanmıyordu.

Rosa Luxemburg, Lenin'den farklı olarak, parti yaşamıyla toplum yaşamını, partiyle devrimden sonraki toplumu ayırmıyordu; onun gözünde sosyalist devrim sosyalizmin partiden bütün topluma genişlemesinden başka bir şey değildi. *Sosyalistlerin kapitalist* toplumu denetlemeleri düşüncesi akla getirilemezdi; böyle bir statükoyu kabul etme, hatta geçici olarak kuvvetlendirme ve istikrarını isteme düşüncesi ancak delilik olabilirdi. Bolşevizmin zorunlu koşullarından biri buysa, Rosa gerçekten İkinci Enternasyonal'e demir atmış demekti. Lenin'se keskin bir ayrım yapmaktaydı. Elindeki her araçla yürürlüğe koyacağı bir parti disiplini ve örgütlenme kuramı geliştirmişti. Bununla beraber, devrimden sonraki toplum yaşamına yaklaşımı oldukça ampirikti; partinin doğru örgütlenmesi koşuluyla, taktikler değiştirilebilir, manevra yapılabilir, toplumdaki her kurum gerekirse ve isteğe göre kuvvetlendirilebilir ya da ortadan kaldırılabilirdi. Önemli olan partinin yapısıydı. Bolşeviklerin toplum görüşü, iktidar öğesi dışında, devrimden öncesi ve sonrasıyla değişiklik gös-

termiyordu pek; hâlâ 'biz' ve 'o' vardı. Parti disiplini gevşetilemezdi; tersine katılaştırıldı. Bütünlüğü yitirmeden hükümet politikasındaki hızlı taktik değişiklikler ancak bu yolla yürütülebilirdi. Resmi daha sonra Stalin tamamladı –önce, merkezden çevreye doğru, toplumu partinin mezarlık disiplinine uydurarak; sonra da, çevreden merkeze doğru, parti birliği için çok katı bir siyasal yön değişikliğiyle iktidarın yönünü tersine çevirip partiyi toplum kadar boşaltarak. Yöntemleri bir parça farklı da olsa, toplumla partiyi 'dengelemek'le Lenin'den çok Rosa Luxemburg'a yakındı Stalin.

Rosa Luxemburg'un Rus devrimi üzerine kitapçığı Bolşeviklerle ilgili neredeyse ortada bile görünmeyen şeyleri iddia eden bir suçlama olarak ün kazanmıştır. Kısmen haklı çıkmıştır ama. Yalnız, Rosa Luxemburg'un çalışmalarının çoğu gibi, eleştirel bir diyalog biçiminde (bu örnekte Bolşevik Ekim devrimiydi söz konusu olan) kurulmuş bir ideal devrim çözümlemesi olarak görmek istersek daha iyi bir amaca hizmet etmiş olur. Bolşevik devrimin temel özelliklerinin eleştirilmesine sevinenler gözlerini başka yerlere dikseler, daha iyi ederler.

15
1918 – ALMAN DEVRİMİ BAŞLIYOR

Spartakus, 1918 yazında siyasal açıdan en geri noktadaydı. Liderlerinin çoğu savaşın sürüklemesiyle birlikte ve karar veremeyecek durumda hapse atılmışlardı, ne zaman çıkacakları belli değildi. Çoğu basında çıkanlara ve resmi Alman tepkilerine bakılarak oluşturulmuş yargılarında Rus devrimine kasvetli gözlerle bakıyorlardı: Almanya'daki radikal öfkenin sürmesine yardımcı olan politikalarına karşın, Bolşeviklerin konumlarını korumaları olasılık dışıydı. "Oh Tanrım, sinirlerim, sinirlerim. Uyuyamıyorum," diye yazıyordu Rosa, Temmuz 1918'de Luise Kautsky'ye. "Clara'dan da uzun süredir ses çıkmadı, doğum günü mektubum için teşekkür bile etmedi, hiç yapmadığı bir şey. Korkumu içime saklayamıyorum... Kendi adımaysa cesaretle doluyum. Ama *başkalarının* üzüntüsünü taşıma ce-

sareti ve kuvvetinden yoksunum. Tüm bunlar sadece düşünceler, hayaletler..."[437]

Sonra, beklenmedik ve görülmeye değer biçimde, Eylül ayında Batı Cephesi çöktü. Alman Yüksek Komutası'nın en derin korkuları başkentte bile hissedildi; sık sık olduğu gibi, olaylar insanları aşmıştı, statükoya bağlı kalanları da, onu yıkmayı isteyenleri de. Eylül 1918'de yeni bir grev dalgası patladı. 28 Eylül'de Alman Genelkurmayı hükümete bir felaketten kaçınılması isteniyorsa ateşkes görüşmelerine girilmesinin gerekli olduğunu bildiriyordu. 1 Ekim'de Lenin, Rus hükümetinin harekete geçmesi açısından Almanya'daki ortamın olgunlaştığını söylüyordu arkadaşlarına.[438] Alman hükümeti gecikmiş bir adımla başarısız savaş politikasının terk edilmesine daha geniş siyasal grupları da ortak etmeye çalıştığı için, SDP ve USPD yönetimleri konumlarını gözden geçirmek zorundaydılar. 23 Eylül 1918'de SDP yönetimi ve *Reichstag*'taki SDP milletvekilleri grubu ortak bir açıklamayla hükümete katılmalarının asgari koşullarını belirlediler.[439]

USPD liderleri ve Devrimci İşçi Temsilcileri hevesle düzenli toplantılara başlamış, ortamın nasıl kendi lehlerine çevrilebileceğini tartışıyorlardı. Onlar da halka bir çağrı çıkardılar. Çağrıları hükümetten acil taleplerini içeriyordu (SDP'ninkinden daha aşırı bir ton ve içerikle).[440]

Spartakus Eylül ve Ekim 1918'de son iki mektubunu çıkardı, ikisinde de gelecek aylara ilişkin iyimser teşhisler, imparatorluk hükümetinin ötelerden beri öngörülen çöküşünün yakın olduğunun izleri yoktu. Eylül mektubunda Rosa Luxemburg'un Rusya'daki gelişmeler hakkında, daha önce tartıştığımız kasvetli bir çözümlemesi de yer almıştı. *Spartakus*'da gelecekteki devrimin yöntemleri ve teknikleri Rus deneyimine bakılarak ana hatlarıyla gösterilmiş olmakla birlikte, grubun o düşüncelerin yakın bir zamanda uygulamaya kona-

437) *Letters to Karl and Luise Kautsky*, s. 220-222, 25 Temmuz 1918.
438) Lenin, *Sochineniya*, C. XXXV, s. 300-302.
439) *Vorwärts*, 24 Eylül 1918.
440) *Documente und Materialen*, C. II, s. 207-210.

cağını öngördüklerinin bir kanıtı yoktu. Alman *Reichstag*'ında daha sonra yapılan Alman çöküşünün nedenleriyle ilgili soruşturmalar ve modern tarihsel araştırmalar, *Spartakus*'un 1918 yazı ve sonbahar başlarında Almanya'daki gelişmelere ne kadar az katkıda bulunabildiğini göstermektedir.[441] *Spartakus*'u yerden yere vurmaya olanak veren en ilginç ve tahmin edilmeyen kaynak Lenin'di; Lenin'in sadece devrimci potansiyeli değil, aynı zamanda zayıflığı ve etkisizliği de aynı oranda görebilecek keskin gözleri vardı. 20 Eylül 1918'de Stockholm'deki temsilcilerinden Vorovski'ye göre şunları yazıyordu:

> ...Mehring ve Zetkin gibi kişilerin bile Kautsky'ye *kuramsal* bir açıdan çok *ahlaki* (bu terim kullanılabilirse) bir açıdan karşı çıkmaya eğilim göstermeleri hoşgörülmeli midir? Kautsky'nin Bolşevikler aleyhine (polemikler) yazmaktan başka yapacak daha iyi işleri olması gerektiğini söylüyorlar.
>
> Bu nasıl bir akıl yürütme? İnsan kendi konumunu bu derece zayıflatabilir mi? Kautsky'yi karşılıksız silahlandırmaktan başka bir anlama gelmez ki.[442]

Saldırgan kuramsal mücadelenin yerine *Spartakus*'ün 'ahlaklılığı'nın çok fazla eleştirilmesi, açıkça, Lenin'in *Spartakus*'ün tükendi-

---

441) Bu araştırmalar. Alman milliyetçilerinin, Alman ordusunun 'onuru'nu kurtarmak üzere sol içi sabotajın etkili olacağı iddialarını mutlaka çürütür. Bu iddiaların dayandığı *Spartakus* faaliyetleriyle ilgili polis raporları yanıltıcıdır; her yerdeki gibi Almanya'da da polis muhbirleri, işverenlerinin bekledikleri türden bilgiler sağlamışlardır.

Bu bağlamda, kendi *Spartakus* kökenlerinin anlamını kâğıda dökmek için her türlü doğal özendiriciye sahip savaş öncesi komünist tarihçilerin bunu yer yer kararlılıkla reddetmeleri ilginç bir ironidir. Örneğin P. Langner, *Der Massenstreik im Kampf des proletariats*, Leipzig, 1931, s. 49: "1918'de Wilhelm Almanya'sının çöküşü işçi sınıfının emperyalist savaşa ve burjuvaziye karşı mücadelesi sayesinde gerçekleşmedi. İçerden, savaşı sürdürmedeki fiziksel güçsüzlüğü nedeniyle yıkıldı. Milliyetçi *Dolchstoss* (sırttan hançerleme) efsanesini bundan daha açık gösteren bir şey olamaz. Yine de, savaştan sonraki Doğu Alman tarihi *Spartakus*'un önemini abartma eğilimindedir. Doğu Alman literatürü dahil son zamanlardaki kanıtların bir ekte özetlenmesi için bkz. E.Kolb, *Die Arbeiterräte in der deutschen Innenpolitik 1918-19*, Düsseldorf 1962, s. 410-414.

442) İlk yayını, *Pravda*, No: 17, 21 Ocak 1925, akt. *Sochineniya*, C. XXXV, s. 299.

ğine ve gelecekteki olaylara hazır olmadığına ilişkin keşfinin bir göstergesiydi.

Ekim başlarında Alman hükümeti gözle görülür biçimde çözülmeye yüz tutmaktaydı. *Spartakus* ve Bremen'li Sol radikaller nihayet yakın işbirliği kararı almışlardı. Devrimci olanakların doğduğunu sonunda ikisi de anlamışlardı. Yapılacak ilk şey, varolan hükümetten, özelde sıkıyönetim durumundan kurtulmaktı. Bu yüzden *Spartakus* grubunun Ekim 1918'deki bir çağrısında insanlar ayağa kalkmaya, "işçilerin sınıf mücadelesinin, gerçek bir demokrasinin, gerçek ve kalıcı bir barışın, sosyalizmin koşullarını" yaratmaya çağrılıyordu.[443] Kısa süre sonra yapılan daha olumlu bir çağrıda işçilerin ve askerlerin örgütlenmesi istenmekteydi. Ancak örgütlenmenin biçimi belirlenmemişti henüz: "Askerler içindeki ayaklanmalar bütün araçlarla desteklenmeli ve silahlı ayaklanmaya, işçiler ve askerler adına bütün (devlet) iktidarı(nı) ele geçirme mücadelesi uğruna silahlı ayaklanmaya yönlendirilmelidir..."[444]

Spartakus 7 Ekim'de neredeyse iki yıldır ilk kez ulusal bir konferans topladı. Konferans tartışmaları hiç bilinmiyor gerçi, ancak yasadışı yollardan kararları ve işçilere bir çağrıyı içeren bir rapor dağıtılmış, bunun bir parçası Ekim ayındaki son *Spartakus* mektubunda yer almıştı.[445] Ortak konferansta dünyadaki durumun daha uzun bir çözümlemesi yapılıp daha kararlı ve kesin talepler öne sürülmüş, ancak otoritenin yıkılması yerine, varolan otoriteden birtakım ödünler koparma girişimine hapsolunmuştu. Süreç bütünüyle, devrimci görünümlerin durmaksızın çoğalması olarak öyle bir tasarlanıyordu ki, Alman çalışan sınıflarının hantal ve gönülsüz ejderhası nihayet kıpırdanıp harekete geçmeye teşvik edilebilirdi. Ne var ki gelecekteki mücadelenin örgütsel biçimlerine ilişkin yine bir şey görülmediği gibi, işçi sınıfının gelecekteki zaferinin hangi yolla yerine getirileceği konusunda da tek bir şey yoktu.

443) *D. and M.*, C. II, s. 225.
444) *A.g.y.*, s. 227.
445) Tam metin bkz. *D. and M*, C. II, s. 228-234.

12 Ekim'de Prusya hükümeti ve kimi eyalet hükümetleri siyasal mahkümlara genel af çıkardılar. Üç gün sonra *Bundesrat* (*Reich* yasama organının üst meclisi), *Bundesrat*'ın ve *Reichstag*'ın barış tekliflerine katıldığını resmen açıkladı. Alman hükümeti tabanını genişleterek otoritesini kurtarabileceğini umuyordu hâlâ, oysa müttefikler, ateşkes görüşmelerine başlanmasından önce imparatorun en azından feda edilmesi gerektiğini belirtmişlerdi bile. Genel af'la serbest bırakılan ilk kişiler arasında Karl Liebknecht de vardı. 23 Ekim'de Berlin'e; kalabalık bir işçi topluluğu eşliğinde istasyondan doğruca Sovyet Büyükelçiliği'ne gitti. Oradaki tartışmalarının ayrıntısıyla ilgili en ufak bir bilgi yoktur; Karl Radek'in bir parça sevimsiz cümleleri tam anlaşmayı doğrular yalnızca: "(Karl Liebknecht'in) serbest bırakılışından sonraki gece, Buharin, Karl'ın bizle tam bir görüş birliği içinde olduğunu söyledi... O günlerde bize gelebilmiş olsaydı Liebknecht'in Rus işçilerinden göreceği karşılamayı hiçbir kral göremezdi."[446]

Liebknecht, serbest kaldığı andan itibaren *Spartakus* grubunun liderliğini doğal olarak üstlendi. Ünü ve moral otoritesi doruğundaydı. 25 Ekim'de USPD yönetimi işbirliği önerdi, ancak Liebknecht, USPD'nin taktiklerini ve programını değiştirip *Spartakus*'la aynı çizgiye gelmesi halinde kabul edeceği koşulunu öne sürdü. Koşulu bütünüyle reddedilmese de USPD'nin coşkusunu söndürdü, yapılmak istenen de buydu zaten.

Tartışmalar sürerken Kiel deniz üssünde, Ağustos 1917'de savaşa ilişkin tek ciddi ayaklanmanın olduğu aynı yerde devrim patlak verdi. Hükümetin bir görüşme komisyonu göndermekten daha fazlasını yapamaması çalınan mayayı her yere sıçrattı. Kasım başından itibaren cephede Asker Konseyleri belirirken, Almanya'nın belli başlı kentlerinin çoğunda işçi konseyleri fışkırıverdi. Bunlar devrimin araçları olmaktan çok başkaldırının dışavurumlarıydı ve çoğu yerde

446) Karl Liebknecht, *Klassenkampf*, s. 108 (Ek: "Karl Liebknecht'in Anısına", ilk kez Şubat 1919'da *Izvestiya*'da yayımlandı). Üç Alman liderle ilgili anılarından oluşan biyografik bir taslakta Radek de aynı yorumu yapar: *Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg, Leo Jogiches*, Hamburg 1921.

yerel otoritelere ve komutanlara kendi otoritelerini (en azından varolma haklarını) dayatma girişimi dışında önlerinde net bir program yoktu. Kiel'deki Denizciler Konseyi'nin Moskova'ya yolladıkları radyo mesajını alan Rus liderler, Almanya'da devrimin başlamış olduğu sonucunu çıkardılar.

Kısa bir süre eyaletlerdeki hava Berlin'e göre daha devrimci oldu. USPD temsilcileri, Devrimci İşçi Temsilcileri ve Liebknecht'le Piek'in (ölümcül bir ortaklık) temsil ettiği *Spartakus* örgütlü bir ayaklanma planı hazırladılar ve gün olarak 4 Kasım'ı belirlediler. Ancak Devrimci İşçi Temsilcileri, tam üyeli bir toplantıda, ilke olarak onay vermekle beraber, belirlenen tarihi erken bulup reddettiler. Kiel'deki ayaklanmanın apaçık başarı sağlaması ve eyaletlerin de hareketlenmesi karşısında, birkaç gün sonra, 6 Kasım'da, Devrimci İşçi Temsilcileri nihayet 'gün' olarak 11'inde anlaştılar. Liebknecht'in o tarihi 8'ine alma önerisi toplantıda büyük çoğunlukla kaybetti. Olayların kendilerini aşacağı umudu mu vardı?

O sırada hükümet değişikliği görüşmelerine SDP de çekilmişti. Ancak yönetim, hem ayaklanma planlayanlar hem de hükümet (iktidarın barışçı yolla devredilmesi konusunda), iki tarafla da ilişki halindeydi. Not alışverişi sürüyordu; SDP, İmparator'un tahttan çekilmesi gerektiğinde ısrar edince, hükümetle görüşmeler çıkmaza girdi. Hükümet görüşmeler sırasında konumunu pekiştirmek amacıyla 7 Kasım'da belli başlı fabrikaları işgal etmek üzere asker getirmiş, Rus devriminin yıldönümünde yapılacak bir kutlama gösterisini yasaklamıştı. Aynı gün SDP liderleri Şansölye'ye bir ültimatom gönderdiler; bunu reddederse ayaklanmaya katılmakta kararlıydılar.

Sonunda bütün bu ayrıntılı planlardan hiçbir şey çıkmadı. 9 Kasım'da, kesin tarihten iki gün önce Berlin'de genel greve gidildi ve kalabalık silahlı işçi ve asker grupları sokakları doldurdu; imparatorluğun fiili sonu gelmişti. Şansölye Prens Max iktidarı resmen SDP Başkanı Ebert'e devretti. Ama o durumda bile SDP'nin iktidara gelişi kendi çabalarının ürünü olmamıştı. Gösterilerin potansiyelini doğru tahmin eden Liebknecht, öğlenden hemen sonra imparatorluk sarayı balkonundan yaptığı bir konuşmada, Sosyalist Cumhuri-

yet'i ilan etti. Bu gelişmelerin haberleri o sırada SDP grubunun sürekli oturum halinde bulunduğu *Reichstag*'a ulaştığında, Scheidemann Demokratik Cumhuriyet ilanına, *Spartakus*'un tam zaferinin orada engellenmesi gerektiğine ikna edildi.

> Nereye gidildiğini şimdi açıkça gördüm. (Liebknecht'in) sloganı(nı) (bütün yetkiler İşçi ve Asker Konseylerine) biliyordum, dolayısıyla Almanya bir Rus eyaleti, Sovyetlerin bir kolu olacaktı. Hayır, hayır, bin kere hayır!... Salondaki birkaç işçi ve asker de katıldı bana. "Scheidemann Cumhuriyet ilan etmiştir." Ne yaptığımı işitince Ebert'in yüzü öfkeden morardı... "Senin Cumhuriyet ilan etmeye hakkın yok, ister cumhuriyet ister başka bir şey. Almanya'nın ne olacağına kurucu meclis karar vermelidir."[447]

Eşit temsile dayalı ortak hükümet kurma perspektifiyle, iki sosyalist parti arasında görüşmeler yapıldı hemen. SDP cömert ödünler verdi; ancak karşılığında, SDP'nin itiraz ettiği ve Bağımsızların ortaya attığı neredeyse bütün radikal koşullar 'devrimci sosyalist kazanımların çimentosunu oluşturmak üzere' geri çekildi. Gün geldiğinde liderler arasında birlik baskısı güçlüydü. Halk Komiserleri Konseyi *(Rot der Volksbeauftragten)* olarak bilinen yeni Reich yönetimi üç SDP, üç USPD'li delegeden oluşuyordu.[448] USPD içinde elbette örgütlü bir baskı grubu olan *Spartakus* 7 Kasım'da, Bolşevik devriminin yıldönümünde, Rus gerçeklerini değilse bile en azından Rus ruhunu düşünerek, 'Rus örneği'nin izlenmesini istemişti. Uzlaşma demek değildi bu. Ne var ki Rus adının anılması iki sosyalist partinin liderlerini ölüm derecesinde ürkütüyordu. 9 Kasım'da *Spartakus* yeni *Rote Fahne*'ye özel bir ek bastı, orada devrimci adımlarla ilgili daha ileri ve ayrıntılı bir program hazırlanmasından söz ediliyordu. *Spartakus*'un talepleri başarı sürecine girmiş gerçeklikleri çok aşıyordu ve niyet oldukça açıktı. Devrimci faaliyetin önünün açılma-

447) Philipp Scheidemann, *The Making of a New Germany*, New York, 1929, C. II, s. 261-262.
448) Mektubun bir kısmının yeniden basımı, *D. and M.*, C. II, s. 331 (SDP) ve s 346 (USPD).

sıyla amaçlar da hemen bir ileri noktaya taşınacak, böylece sürekli bir ilerleme sağlanacaktı,

Rosa Luxemburg Breslau'daki kent hapishanesinden bırakıldığında durum böyleydi. Anlaşılan 12 Ekim affı yalnızca belirlenmiş bir suçtan ceza alanlara uygulanıyordu; idari emirlerle içerde tutulanların büyük kısmı ya unutulmuş, ya da idari zincirin belli bir halkasında kasıtlı olarak görmezlikten gelinmişti. Hapishane kapıları ancak devrim dalgası 9 Kasım'da Breslau'ya ulaştığında ardına dek açıldı. Son birkaç haftada Rosa'nın sinirleri ve sabrı son noktasına dek zorlanmıştı. Bütün ziyaretleri reddetti, çünkü,

> ruh halim öyle bir durumda ki dostlarımın gözünün üstümde olmasına katlanamam. Her şeye sabırla dayandım ve başka koşullar olsa daha çok sabrederim. Ama genel durum psikolojik duyarlılığımı mahvetti. Gözetim altındaki konuşmalar, beni gerçekten ilgilendiren şeylerden söz etmenin olanaksızlığı öyle bir yük bindirdi ki özgür insanlar olarak bir araya gelebilene kadar kimsenin ziyaretime gelmemesini yeğlerim. Böyle uzun süremez...[449]

Serbest kaldığı andaki ilk görevi, elbette, Breslau'nun ana meydanında bekleşen kalabalıklara, eski *Rathaus*'un balkonundan seslenmekti. Ne şehre, ne onlara yabancıydı. Çoktandır koparıldığı yeni ruh halini değerlendirebiliyordu artık.[450] Akşama doğru acele olarak Berlin'e yetişti. Orada, "eski dostlarının sevinci, ayrıca gizli hüzünle karşılaşmış, çünkü hapishane yıllarının Rosa'ya ne yaptığını ansızın fark edivermişlerdi. Korkunç yaşlanmış, siyah saçları tamamen beyazlaşmıştı. Hasta bir kadındı."[451]

Berlin'de devrimin patlaması ve genişlemesinin ancak hükümetin sevincine SDP ve USPD'nin de hızla katılması sonucunda önlenmesi, Rosa Luxemburg sahneye çıktığında zaten varolan bir kalıbı

449) *Letters from Prison*, s. 78, 18 Ekim 1918, Sonya Liebknecht'e.
450) Frölich, s. 288; LV, 10 Kasım 1918. Frölich serbest kalış tarihini yanlış olarak 9'u yerine 8'i diye verir. Breslau *Volkswacht*'ın yayımı hükümet tarafından birkaç hafta durdurulmuştu.
451) Frölich, *a.g.y.*

biçimlendirmişti. 9'unda resmi Sosyal-Demokrat liderlerle Bağımsızlar arasında yapılmakta olan düzenlemeleri değiştirme sorunu gündemde değildi. Gerçekte *Spartakus* de bu çözümü o anın ivedi gereklerinin yerine getirilmesini düşünerek onaylamıştı. Rosa Luxemburg'un sözleriyle: "Alman hükümetinin verdiği imaj Alman koşullarının içteki olgunlaşmasına denk düşmektedir. Bugünkü aşamada Alman devrimi için uygunu *(berufene)* Scheidemann-Ebert hükümetidir."[452] *Gruppe Internationale* adını bırakan ve nihayet 11 Kasım 1918'de resmi ismi olarak *Spartakus*'u benimseyen *Spartakus*'un görevi, devrimin sonraki aşamasının gerçekleşebileceği koşulları hazırlayıp hızlandırmaktı. 9 Kasım'da SDP'yi bir kenara itmeyi düşünmedikleri gibi, USPD'yi elimine etmeye, iktidarı bizzat devralmaya hiç kafa yormuyorlardı. Liebknecht'in Saray'dan "Sosyalist Cumhuriyet" ilanı bile pratik bir eylem önerisi olmaktan çok bir niyetin açıklanmasıydı, yani Bağımsızlar'ı ileri itmenin bir aracı. *Spartakus*, USPD içinde örgütlü ve bütünlüklü, canlı bir grup oluşturamayacak kadar kötü donanımlıydı; asıl ilgisini etki ve desteğini büyütmeye vermişti, kitlelere dayanarak harekete geçirilecek bir taktik oluşturmaya çalışıyorlardı. Hükümeti devralmak söz konusu değildi o an; başarı şansları Ekim 1917'deki Bolşeviklere göre çok daha azdı.

Demek ki ortam, grubun olanaklarının önüne nesnel sınırlamalar getirmekteydi. Ayrıca politikasının önünde ağır öznel sınırlılıklar da vardı. Kişiliği ve tutumlarıyla sonraki iki ayda *Spartakus*'un eylemlerinde en önde rol oynayacak Liebknecht, SDP'yle olsun Bağımsızlar'la olsun uzlaşmayı reddederken çok katıydı. Görüşmelere katılanların iki tarafa da önerdikleri 9 Kasım hükümetine katılmayı da kabul etmedi; gördüğümüz gibi, USPD yönetimi için bile çalışmayacaktı. *Spartakus* programını baştan sona kabul etmeyen partilere bağlılıktan uzak durma politikasını arkadaşları da paylaşıyorlardı kuşkusuz. Ancak programda bir şey daha vardı: Kurucu Meclis'e hayır; bütün iktidar İşçi ve Asker Konseyleri'ne! Rus deneyiminden ödünç alınmış bir politikaydı bu. Bu taktiğe tam bir gönül rahatlı-

452) *Die Rote Fahne*, 18 Kasım 1918.

ğıyla destek veren Radek'e göre, "Liebknecht ve biz, tamamen anlaşıyorduk."

Rosa Luxemburg'un durum değerlendirmesine de benimsenen taktiklere de onay vermediğini düşünmek için geçerli bir neden yoktur. Tıpkı 1905-1906'da Polonya Devrimi'nin yorumlanmasında öncülüğü ele aldığı gibi, aynı görevi Almanya'da da üstleniyordu. Gelişmeleri devrimci Marksist zeminde çözümlemede ve durumun gereklilikleri karşısında *Spartakus*'un rolünü vurgulamada her zamanki gibi özel bir hüneri vardı. Harika bir propagandacıydı. Bütün yazılarıyla, gerekliliklerin ve olanakların doğurduğundan daha fazla bilinçli olduğu sanılan bir proletaryaya sesleniyordu; proletarya, gerekli yöne doğru kılavuzluk bekliyordu sadece. Öncelikle açıklığa vurgu yapıyordu. Çok yıllar önce PSP'yle Polonya Sosyal-Demokrasisi arasına bir sınır hendeği kazmanın ve ayartıcılara kapılınmamasını sağlamanın gerekli olması gibi, o sırada da, yanlış siren seslerinin ortasında doğru bir işçi sınıfı politikasını doğru olarak ayırt edebilmek gerekiyordu. SDP, USPD, *Spartakus,* Devrimci İşçi Temsilcileri, militan kalabalıkları her yandan konuşma yağmuruna tutuyorlardı; bir de orta sınıfa ait çıkar gruplarını anmamız gerekiyor tabii. Bundan başka, meydan kavgasından tamamen kaçmak isteyen (tarih gümüş bir tepsiyle şanslarını önlerine sunana kadar her şeyi hor gören bir geri çekilişle) gençlerin oluşturduğu bir aşırı-radikaller grubunun ortaya çıkması da sorun yaratmıştı. Çünkü, bunun pratikte vardığı nokta, Bolşeviklerin 1906 Duma seçimlerine katılmayı kestirmeden geri çevirmeleri gibi, devrimin olası fırsatlarından yararlanmaktan vazgeçmekti. Karışıklık arttıkça ister istemez sözler de netleşiyordu. Rosa'nın kızıştırıcı ses tonu, ilk planda, olumlu devrimci eylemler doğurma arzusundan çok, çeşitli sosyalist partilerin ortalığa atıp durdukları öğütler ve öneriler seline sağlam ve hatasız bir kanal bulma arzusunu gözetiyordu. Açıklık, doğru çözümleme olduğu kadar, sesin gürlüğü ya da kısıklığında, yüksekliği ya da alçaklığında da görülmeliydi.

Rosa'nın yazılarına bakıp o aylarda Rus örneğine özel olarak onay verip vermediğinin araştırılması, tutumlarının ve durumunun

yanlış anlaşılmasına dayanmaktadır. Hapishanede yazdığı, Lenin'e ve Bolşeviklere yönelik keskin eleştiri yazıları, komünist tarihçiler tarafından, Kasını 1918'den sonra Rus progamını örtülü biçimde kabul etmesinin karşısına çıkarılmıştır. Rosa Luxemburg'un az sayıdaki özel açıklamaları belirli bir düşünce değişikliğinin paha biçilmez kanıtlarıymış gibi dikkatle seçilip derlenmiştir. Birkaç yıl sonra, Warszawski, Kasım sonunda Varşova'ya bir Alman askerin getirdiği bir mektubun alındığını bildiriyordu. Warszawski'nin Rus devrimine karşı benimsenmesi gereken tutumla ilgili sorularına Rosa'nın yanıtıydı o mektup. "Bizim partimiz (SDKPİL) Bolşevizmden coşku duyuyor ve aynı zamanda Bolşeviklerin yaptığı Brest-Litovsk barışına karşı çıkıyor, ayrıca ulusal sorunun çözümü olarak ulusların kendi yazgılarını belirlemelerini kabul etmiyorsa, o zaman, insanlar, eleştiri ruhuyla katlanmış bir coşkudan başka ne isteyebilirler bizden?" Eski SDKPİL liderlerinin çoğu o sırada Rusya'da bulunduğu ve Bolşeviklerle birlikte çalıştıklarına göre (Dzierjinski, Hanecki, Unszlicht, Leder, Radek ve Marchlewski: ayrılıklar çoktan giderilmişti), Almanya'da bulunan Rosa Luxemburg ve Jogiches'le resmi bağlarını hâlâ sürdüren Warszawski'nin başında yer aldığı yerel Polonya partisi üstünde doğallıkla büyük bir baskı vardı. Warszawski, "Ne yapacağım?" diye Rosa'ya sormuş ve devam etmişti:

> Bütün çekincelerini ve kuşkularını paylaşıyordum, ama en önemli sorunlarda onları bir kenara bıraktım, diğerlerinde ise asla senin kadar ileri gitmedim. Terörizm ciddi bir iç zayıflık kanıtıdır, ama Rusya dışındaki yabancı kapitalistlerden destek ve cesaret alan iç düşmanlara karşı kullanılmaktadır. Avrupa devrimi gelince Rus karşı-devrimcileri yalnız bu desteği yitirmekle kalmamış, daha önemlisi, bütün cesaretlerini de yitirmişlerdir. Bolşevik terör öncelikle Avrupa proletaryasının zayıflığının ifadesidir. Doğallıkla oradaki tarımsal koşullar Rus devriminin en hassas, en tehlikeli problemini yaratmıştır. Ama deyiş orası için de geçerlidir (en büyük devrimler bile toplumsal koşulların gelişmesi sayesinde, olgunlaşması ka-

> dar başarı sağlayabilir). Bu yara da ancak Avrupa devrimiyle iyileştirilebilir. Çok yakında![453]

Clara Zetkin de, aynı biçimde, Rosa'nın kendisinden, Mehring'in kendi çalışmaları temelinde Rus devriminin bilimsel ve eleştirel bir çözümlemesini yaptırması doğrultusundaki iki isteğine uymadığını, Rosa'nın o ricalara bir daha değinmediğini ya da gerek duymadığını bildiriyordu.[454]

İkisi de, Rosa Luxemburg'un ilk planda Rus devriminin belirli yönlerine ilişkin yanıldığı, ama hapishaneden bırakıldıktan sonra düşüncesini değiştirmiş olduğu sonucunu çıkarırlar. Rosa'nın Bolşeviklerin öteki partileri baskı altına almalarına yönelik eleştirisini, "bir parça şematik, soyut bir demokrasi anlayışı" olmasına bağlıyordu, Clara Zetkin. Yine, Rosa'nın Rusya'daki ayrımcı seçim yasalarını, Kurucu Meclis'in dağıtılmasını ve yenisinin seçilmesini kabul etmemelerini yanlış anladığını; "proletarya diktatörlüğünün özünü, terör gerekliliğini ve niteliğini, Bolşeviklerin kurduğu parti/kitleler ilişkisini kavrayamadığı"nı iddia etmektedir.[455] Warszawski'nin sonuçları da aynıydı. Eski ve parlak yoldaşının 'hataları'nı şöyle sıralıyordu:

> Rosa Luxemburg'un kitapçığında belirttiği düşüncelerin Kasım 1918'den sonraki ve ölümüne kadar savunduğu düşüncelere benzemediğini gördük. Bununla birlikte, çalışmasındaki bütün hata ve eksikliklere karşın, devrimci bir çalışmadır. Rosa Luxemburg'un eleştirisi oportünist eleştirilerden farklıdır, çünkü davaya ya da devrim partisine zarar vermez asla, ancak canlılık kazandırır ve yardım eder, çünkü devrimci eleştiridir.[456]

---

453 Adolf Warski, *Rosa Luxemburgs Stellung zu den taktischen Problemen der Revolution*, Hamburg 1922, s. 6-7.
454) Clara Zetkin, *Um Rosa Luxemburgs Stellung zur russischen Revolution*, Hamburg. 1922, yeniden basım Clara Zetkin, *Ausgewälte Reden und Schriften*, Berlin 1957, C. II. s. 385.
455) *A.g.y.* s. 392, 396-398, 393, 400, 404, 408.
456) Warski, *a.g.y.*, s. 37.

Adolf Warszawski de Clara Zetkin de (görünüşe bakılırsa Paul Levi'yle tartışmaya giren Komintern'in ve AKP yönetiminin direktifleri üzerine) Rosa'nın Rus devrimine karşı tutumunda temel bir değişiklik olduğu sonucuna varmışlardı. Rosa'nın değiştirmediği her şey hata sayılıyordu. Yine de, bir insanın görüşlerinin bir dönemden bambaşka bir döneme yansımalarını kapsayan bütün tartışmalarda görüldüğü gibi özellikle ölümünden sonra sorun ağırlıkla bağıntısını yitirmektedir. Rosa düşüncesini asla çabuk değiştirmezdi. Kendi çözümleme gücüne büyük güveni vardı ve inatçıydı, bu durumda pişmanlık duymaya gerek hissetmezdi hiç. Yeni koşullar düşüncelerinin pratik uzantılarını her zaman geçersiz kılabilirdi, ama mutlaka geçmişteki geçerliliklerini de yitirdikleri anlamına gelmezdi bu. Rus devriminin üç ay önce eleştirdiği yönlerine sonradan onay verdiğini düşünmek yersizdir; aslında eleştirilerinin birçoğunu yinelerken büyük sıkıntılara katlanmıştı.[457] Ne olursa olsun, Rus devriminin kötü özelliklerinden çoğunun Avrupa devriminin potasında eriyeceğini varsayıp durmuştu; Avrupa devrimi otomatik olarak sözlerinin çoğunun bağlamını değiştirdi ama. Bu durumda, 1918 yazında başına dert olmuş problemler ivediliklerini yitirmiş oluyorlardı.

Demek ki bütün kanıtlar, Rosa'nın Ruslarla işbirliği yapma, onların deneyiminden öğrenme ve devrimci Rusya'yla devrimci Almanya arasındaki bağı olabildiğince kuvvetle propaganda etmeye istekli ve üstelik hevesli olduğunu göstermektedir. *Spartakus* en başından beri, propaganda malzemesi sokarak diplomatik dokunulmazlığını kötüye kullandığı iddiasıyla 5 Kasım'da kapatılmış Sovyet Temsilciliğinin yeniden, olabildiğince çabuk açılması gerektiğini tekrarlamıştı. Ancak bununla, Alman taktiklerinin Moskova'nın emirlerine bağımlı kılınması, Rusya'ya öncelik verilmesinin kabul edilmesi ima ediliyor değildi. Göreceğimiz gibi, ömrünün son gününe dek bu olasılığa karşı koymuştu. Kasım 1918'de bu sorun ortadan kalkmıştı. Lenin ve Bolşevikler, Alman devriminin Rus devrimi karşısında öncelik taşıdığını değilse bile (gerçi onun kanıtları da

457) Bkz. 14 bölüm

vardı), en azından Almanya'daki komünistlerin başarılarının Sovyetler Birliği açısından can alıcı bir önem taşıdığını kabul etmeyi istiyorlardı. Bolşevikler bunun için gerçek özverilerde bulunmaya da hazırdı. Kısaca, 9 Kasım 1918'de, Rus devriminin doğrularıyla yanlışları ilintisini o an için yitirmişti.

1916 ilkbaharında olduğu gibi, *Spartakus*'un liderliği yine Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg ve Leo Jogiches'in (Berlin hapishanesinden 9 Kasım'da bırakılmıştı) ellerindeydi. Yönetimde onların yanısıra, *Spartakus*'u öteki liderlerin tutuklanışının ardından sırayla yönetmiş Meyer ve Levi, Lange, H. Duncker ve karısı Käthe, A. Thalheimer, Pieck, Eberlein ve savaş sırasında Zimmerwald Solu'nda yer aldıktan sonra tekrar sürüye katılan Paul Frölich vardı. Clara Zetkin Stuttgart'taydı; Mehring ise aktif olarak katılamayacak kadar yaşlı ve hastaydı. *Spartakus* 10 Kasım'da önceki günkü olaylara dayalı yeni programını çıkardı. Bütün parlamentolardan kurtulup, yerlerine Almanya'nın dört bir yanında İşçi ve Asker Konseyleri'nin geçirilmesi gerekliliğini, bütün yönetsel ve yasama yetkilerinin onlara verilmesini her zamankinden çok vurguluyorlardı. Merkezileşme gerekliliğinden yana çıkılıyor, 'birleşik Almanya Sosyalist Cumhuriyeti' sloganı kullanılıyordu. Milliyetçi haklara ilişkin saplantılarıyla Ruslardan farklı olarak, *Spartakist* Almanya'da federalizme yer yoktu; yarı özerk eyaletler sadece gericiliğe güven verirdi. Görünüşe bakılırsa, her biri kendinin efendisi yüzlerce konseyle el ele yürüyen bir ademi merkezileşmenin eyalet hükümetlerinden daha fazla kaosa neden olacağı kimsenin aklına gelmiyordu.

Aynı zamanda o ana dek başarı sağlayamamanın altı çizilmekteydi:

> Birkaç kabine sosyalistinin iktidarı elde etmesi hiçbir şey kazandırmaz... Ele geçirdiğiniz iktidarı elinizden bırakınamaya, kendi amacınız için kullanmaya bakın... Hükümette tek bir 'Scheidemann' yer almamalı, içinde kabine sosyalistleri varken hiçbir sosyalist hükümete girmemelidir. Dört yıldır size ihanet edenlerle işbirliği yapmayın.[458]

458) *D. And M.*, C. I, s. 341-342.

Spartakus'un ölümcül zayıflığı görünmeye başlamıştı, açık bir alternatif getiremeden o anki hükümeti ortadan kaldırmaya kışkırtıyordu sadece. Belirli bir taktiğe (ve yalnızca belirsiz bir düşünceye değil) dayanıyordu ama, göreceğimiz gibi, açıklığa değil karışıklığa yol açıyordu bu.

10 Kasım'da Circus Bush'da (geniş toplantıların geleneksel toplanma yeri) Berlin'deki bütün İşçi ve Asker Konseyleri'nin ortak bir toplantısı yapıldı. O toplantıda, ulusal çapta bir İşçi ve Asker Konseyleri Kongresi çağrısı askıya alınırken, onun görevlerinin havale edildiği ve temsilcisi işlevi görecek bir yürütme organı seçildi. Görevleri açıkça belirlenmemişti, ancak Konseyler'in kendiliğinden niteliği göz önüne alındığında, yürütme organı gibi somut bir şey çıkması mucizeydi. Toplantı altı Halk Vekili'nin geçici ulusal yürütmeyi oluşturmasını onaylamakla birlikte, kendi görevleri ve rolü belirsiz kalmıştı. Vekiller geçici bile olsa meşru yetkilerle donatılmış sayıyorlardı kendilerini. Ocak'ta ya da ne zaman yapılırsa seçilecek Kurucu Meclis'e karşı sorumluydular. Öte yandan, yüksek otorite olarak sadece sonraki ulusal konseyler kongresine karşı sorumlu İşçi ve Asker Konseyleri yürütme organını tanıyan *Spartakus,* hemen, iktidarın vekillere bırakılmasının aleyhinde ajitasyona girişti. Böylelikle farklı devrimci iktidar anlayışları iki uç sosyalist kamp arasında taktik bir ayrılık doğurmaktaydı. Sloganlarını ikisi de kurumlara bağlamışlardı; *Spartakus* Konseyler'e, SDP gelecekteki Kurucu Meclis'e. Arada sallanıp duran ve Kurucu Meclis'i kaçınılmaz sayan Bağımsızlar, devrimci olanakların sınırlarına ilişkin net bir anlayışa sahiptiler; ellerinden geldiğince ertelemek istedikleri seçimi askıya alarak, Konseyler'in devrimci iktidarının alabildiğine geniş biçimde kurulması gerekiyordu. Her iki taraftaki grupların da kabul etmeyeceği ikiliğin varlığını onlar teslim ediyordu; *Spartakus* parlamentoya karşıyken, SDP, meşru bir hükümetin doğması karşısında Konseyler'in giderek silinmesini bekliyordu.

Yinelemeliyiz ki, bu görüşler sadece tepede vardı. Berlin'deki İşçi ve Asker Konseyleri'nin üyelerine yansımadığı gibi, Almanya'nın diğer bölgelerinde hiç görülmüyordu. Berlin'de ve Reich'ın büyük

bölümünde, SDP üyeleri ya da herhangi bir partiye bağlı olmayan ama genel anlamıyla tutucu askerlerle siviller Konseyler'de çoğunluktaydılar. USPD, birkaç yerde Konseyler'e egemen olsa da, istikrarlı ve yer yer ciddi bir azınlıktı; sol kanadını oluşturan *Spartakus* ise Brunswick ve Stuttgart'ta birkaç konseyi kontrolunda tutuyordu. Bu yüzden, *Spartakus*'un bütün iktidarın Konseyler'e verilmesi çağrısı, öncelikle fiilen denetlemedikleri, hatta ciddi bir azınlık bile oluşturmadıkları kurumların konumunu yükseltmek amacıyla tasarlanmış değildi. Konseylerin daha fazla yetkiye sahip olmasının üyelerini radikalleştireceğini, tıpkı Rusya'da olduğu gibi sloganın kendisinin kuruma çok fazla vurgu yapmadan genel ortamı keskinleştireceğini umuyorlardı kuşkusuz. Yalnız o anlık, Konseyler'den yana güçlü ajitasyon yürütürken, en önde gelen liderlerini Berlin'deki Konseyler'in geçici yürütme organına bile sokamamışlardı. *Rote Fahne*'nin 10 Kasım 1918'de Rosa Luxemburg'un bu organa alınması isteği görmezlikten gelindi. *Spartakus* liderlerinin daha sonraki yürütme organının, ya da Aralık ayında Konseyler ulusal kongresinin toplantılarına katılma ya da etkileme yönündeki bütün girişimleri başarısızlıkla sonuçlandı; ince bir hukuksal nokta vardı önlerinde, Liebknecht ve Rosa Luxemburg ne işçi, ne de askerdiler! Alman titizliği ve düzenliliği özel kokusunu devrime bile sindirmişti. Rosa Luxemburg, Alman Sosyal-Demokrasisi'nin psikolojisi hakkında ettiği lafların hepsini unutmuş muydu?

Spartakus'un ve USPD'nin başka bir uğraşı gazetelerini bastırmaktı. Berlin'deki *Spartakus*, Jogiches'in önerisiyle, SDKPİL'nin Varşova'da 1905 devrimi sırasında başvurduğu yöntemi benimsemişti. Başında Liebknecht'in bulunduğu küçük bir grup 9 Kasım'da *Berliner Lokalanzeiger*'ın bürolarını işgal ederken, Berlin'deki öteki gazetelere de baskınlar yapılmaktaydı. İşgalciler gazetenin *De Rote Fahne* (Kızıl Bayrak) başlığıyla çıkarılmasında ısrarlıydılar. 9 Kasım Cuma günkü ikinci akşam sayısı ilk kez o başlığı taşıyordu. Ancak matbaacıların yöneticilere bağlılığı ve aletlerinin kırılıp mahvedileceği tehdidi üzerine başka sayı çıkarma şansı kalmamıştı. Rosa Luxemburg trenle Breslau'dan yeni gelmiş, doğruca gazetenin bürosuna

gitmişti; Alman devrimine ilk maddi katkısı matbaacıların proleter vicdanına (geçmişte militanlıklarıyla hiç ün yapmamışlardı oysa) şık bir seslenmeydi.[459] O da işe yaramadı; matbaacılar ertesi sabah eski yönetimin talimatıyla bir sayı daha basmayı kesin bir dille reddettiler. Bütün *Spartakus* yayınlarının çıkarılmasını üstlenmiş olan Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg 11 Kasım'da pes ettiler.[460] Yerel İşçi ve Asker Konseyi'ne yapılan başvuruyla işgalin yasadışı olduğu kararı alınmıştı. Bununla beraber 12 Kasım'da, Berlin Konseyleri yürütme organı *Rote Fahne*'nin basılması için basım ve dağıtım olanağı sağlanması yetkisi verdi. İşçilerin eşlik ettiği Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht yetki belgesini firmaların bürolarına kendi elleriyle götürdüler. Ancak yine geri çevrildiler (*Spartakus* korkusu ticari çıkarlar söz konusu olunca fazla değildi) ve matbaa sahipleri Ebert'e başvurdular: "Bu yetki belgesi uygulamaya konulacaksa firmamız vicdan azabı çekmektedir." Hükümetin barış ve huzur programına, özel mülkiyetin güvenliğini sağlayacağına güvenmekte kararlıyız. Oysa bu belgeyle firmanın kaynakları oldukça aykırı bir eğilimin hizmetine sunuluyor." Bunun üzerine Halk Vekilleri, İşçi ve Asker Konseyi'ne danıştılar; firmanın protestosuna kısa ve özlü bir yorum getirilmişti: "Yayımcıların aleyhine bir emir yerine getirilmez, bu tür başka emirler verilmeyecektir."[461] Karşılığında daha ticari bir anlaşma yapmayı denediyse de, hükümetin desteğine güvenen yöneticiler o isteği de reddettiler.[462]

Rote Fahne 18 Kasım'a dek bir daha çıkamadı. Sonunda yeni bir yayımcıyla elverişsiz ve *Spartakus*'e pahalıya patlayan bir sözleşme yapabilmişlerdi. Gerek bu durum, gerekse gazetede radikallere küçük bir yer ayrılması, dağıtımının kapsamına büyük engeller çıkarı-

459) Hermann Duncker, "Wie die erste Nummer der *Roten Fahne* erschien", *Einführungen in den Marxismus*, Berlin (Doğu) 1958, C. I, s. 395. Ayrıca *Rote Fahne*, 9 Kasım 1928.
460) Wilhelm Pieck, *Die Gründung der KPD*, Berlin 1928, yeniden basım: *Reden und Aufsätze*, Berlin (Doğu) 1951, C. I, s. 97-98.
461) *D. And M.*, C. II, s. 289-392.
462) *Der Ledebour-Prozess*, Berlin, 1919, s. 513, Meyer'in tanıklığı.

yordu. USPD de sıkıntı içindeydi; onların temel organı *Freiheit* ilk kez ancak 16 Kasım'da çıkabilmişti.[463]

Spartakus demek ki hükümetin temel organlarını doğrudan etkilemeyi ümit edemezdi. Bütün umabileceği, elindeki sınırlı araçla kitlelerin hakiki devrimci potansiyelini yönlendirip etkilemekti ve ondan sonra bütün çabalarını bu amaç üzerinde yoğunlaştırdı. *Spartakus* örgütünün henüz embriyon halinde olduğu rahatlıkla kabul ediliyordu. Ancak, daha sonraki birtakım anti-komünist tarihçilerin varsayımlarının tersine, *Spartakus,* açıkça kabul etmek işlerine gelmese bile, sınırlılıkların tamamen farkındaydı; ajitasyon politikasını bir ölçüde Liebknecht ve Rosa Luxemburg'un siyasal felsefesine uyduğu için benimsemişlerdi, ama başka bir neden de, koşullarının başka türlü hareket olanağı tanımadıklarını bu ikisinin ve arkadaşlarının çok iyi bilmesiydi. 9, 10 ve 11 Kasım'da *Spartakus* liderleri bir politika formüle edip gerek Devrimci İşçi Temsilcileri, gerekse USPD'yle yapılan görüşmeleri değerlendirmek üzere neredeyse aralıksız toplantı halinde kaldılar. Tıpkı Devrimci İşçi Temsilcileri'nin ayaklanma tarihi konusunda Liebknecht'i dikkate almamaları gibi, *Spartakus*'un bu iki gruptan istediği ajitasyon çalışmaları da durmaksızın geri çevriliyordu. Önemli bir noktaysa eğer, Liebknecht'in 9 Kasım'dan sonra SDP'yle yazışarak taleplerini formüle etmesine olanak tanıyan ve kendi yönetim organlarına girmesini istemiş USPD, Devrimci İşçi Temsilcileri'nden çok *Spartakus*'un etkisine açıktı.[464] USPD hâlâ eski yoldaşça bağlılıklarla idare ediyordu. Keşke *Spartakus* sürekli demagojiye başvurmak yerine daha ciddi görüşmelere hazır olsaydı! *Spartakus* görüşmelerde istismara yöneliyordu daha çok; Goliath'ın Davud'a tamamen bağlı kalmasına benzer koşullar öne sürmekteydi.

---

463) *Ledebour-Prozess*, s. 514.

464) Richard Müller, *Vom Kaiserreich zur Republik*, Berlin 1924-1925, C. II, s. 29; Pieck, *Reden*, C. I, s. 99. Württemberg'de (Stuttgart) sol eğilimli bir sosyalist kabineye katılmış Schreiner isimli bir Spartakist 15 Kasım'da istifaya zorlanmıştı, çünkü *Spartakus*, SDP'nin bulunduğu komisyon ya da hükümetlere girmiyordu (Wilhelm Keil, *Erlebnisse*, C. II, s. 107).

Devrimci İşçi Temsilcileri, fabrikadan fabrikaya göre değişmekle birlikte, etkili bir örgüte sahip üç eğilimden herhalde en iyisiydi ve bunu korumakta kararlıydılar. USPD'nin daha siyasal ilgilerinin karşısında, devrimci taleplerle örgütsel olanakları uyum içinde yürütme gerekliliğini vurguluyorlardı: Liebknecht'in sürekli kitle eylemi anlayışı 'devrimci cimnastik'ten öteye gitmezdi. *Spartakus* de onları "teknik hazırlıklara çok fazla ağırlık veren mekanik bir anlayışın" sıkıntısını çekmekle suçladı. *Spartakus*, dinlemek istemeyen kulaklara (en azından potansiyel müttefikleri açısından) sahip olduğu biricik dersi -kitle eylemi- işittirmek için avazı çıktığı kadar bağırıyordu.[465]

Spartakus liderleri etkili bir kitle örgütlerinin bulunmadığını biliyorlardı. Alman komünistlerinin o güne kadarki asıl tarihsel yükleri, Birinci Dünya Savaşı sırasında ve özellikle sonunda bir örgüt kurmadaki başarısızlıklarıydı. Ve bunun nedeni kesinlikle yanlış hareket etmeleri değildi. *Spartakus* liderleri Kasım 1918'de bir örgüt yaratmaya yönelik sürekli çabalardan bilerek vazgeçmeyi kararlaştırmışlardı. Devrimci olanakların bu çabaları gereksizleştireceğine inanıyorlardı; örgütsel çalışmada yoğunlaşır ve varolan ama belirsiz bir kitle hareketine önderlik etmeyi, esin kaynağı olmayı gözardı ederlerse, devrim arabasını tamamen kaçırabilirlerdi, 9 Kasım ayaklanmasının kendiliğinden gerçekleşmesi, örgütlü partilerin önderlik etmek yerine geriden gelmesi bu kararı haklı çıkarır görünüyordu. 11 Kasım tarihindeki toplantıda Rosa Luxemburg, kitleler *Spartakus* programına çekilebilsin ya da olanaklıysa Bağımsız liderler demokratik süreçlerle sahneden kaldırılabilsin diye, *Spartakus*'un USPD'nin örgütsel ağı içerisinde alabildiğine uzun süre kalması gerekliliğine özel bir vurgu yapıyordu. En önemlisi, hazır bir örgüt

---

465) Devrimci İşçi Temsilcileri için bkz. Richard Müller, *Vom Kaiserreich zur Republik*, C. 1, s. 129ff., Emil Barth, *Aus der Werkstatt der deutschen Revolution*, Berlin, tarihsiz, s. 30ff; Spartakus için, *Illustrierte Geschichte der deutschen Revolution*, Berlin 1929. Devrimci terimlerle görüşlerini kendisi için bir yerlere çiziktirme alışkanlığı edinmiş Liebknecht politikasını şöyle niteliyordu: "slogan *(Parole)* -kitle eylemi- (bütün taleplerin) daha yukarıya çıkarılması" (*Illustrierte Geschichte*, s. 203f).

vardı elde: USPD. Bütün bunları başarmak için tam kapsamlı bir USPD parti kongresi zorunlu görülüyordu. Rosa da hemen kongre istedi. Örgütsel olanakları herkesten daha iyi bilen Jogiches, Rosa'yı bütün kalbiyle destekleyince, toplantıda asıl vurgunun propagandaya yapıldığı bir program yeniden benimsendi. Rosa, daha kuramsal bir haftalık yayın olan, gençlere, kadınlara ve askerlere özel bölümlerin ayrıldığı, başyazıların diğer gazetelere satılmaya çalışıldığı *Sozialdemokratische Korrespondenz*'in izlerini taşıyan günlük gazetelerinin yeni sayısında ivedi görevleri sıraladı; son olarak orduda propaganda yürütecek özel bir bölüm kurulmalıydı.[466] Böyle bir gazete tabanına sahip bir devrim daha önce asla görülmemişti.

Dolayısıyla *Spartakus*'un örgütsel gelişmesi yavaştı; önemli taşra kentlerinin çoğunda örgütlü merkezleri ancak Aralık ayı içinde oluşturabilmişti; kimi yerlerde Şubat, Mart 1919'a değin onu bile kuramadı. Çarpıcı bir istisna Stuttgart'tı; Stuttgart, 1918 yazından beri önemli bir *Spartakus* merkezi olduğu gibi, Alman ordusundan kaçanlara kapı açan bir toplanma yeri işlevi görmekteydi.[467]

Aynı nedenle İşçi ve Asker Konseyleri üzerinde doğrudan ve kişisel baskı yapacak araçlardan da yoksundu *Spartakus*. Berlin İşçi ve Asker Konseyleri içinde *Spartakus* sempatizanları olarak grup toplantıları düzenleme girişimleri doyurucu sonuçlar vermedi; Berlin Konseyi içinde bağımsız bir komünist grubun oluşması için 20 Şubat 1919'u beklemek gerekecekti.[468] Tanınmış *Spartakus* liderlerini Berlin'deki İşçi ve Asker Konseyleri'ne seçtirme çabaları hep suya düşüyordu.

Kasım 1918'in ortasında *Spartakus* USPD yönetimini doğrudan etkileme kapasitesini tüketmiş, taktikler konusunda Devrimci İşçi Temsilcileri'yle açıktan kavgaya tutuşmuştu. Tamamen muhalif bir tutum benimseniyordu artık ve programlarının meyve vermesi için

466) Pieck, *Reden*, C. I, s. 100. H. Duncker, *Erinnerungen von Veteranen der deutschen Gewerkschaftsbewegung an die Novemberrevolution*, Berlin (Doğu), 1958, s. 21.
467) Keil, *Erlebnisse*, C. II, s. 12.
468) *Rote Fahne*, 21 Şubat 1919.

tek bel bağladıkları şey kitle eylemiydi. Rosa Luxemburg bu kümelenmeye yol açan ilk kararlara katılmadıysa da, karşı çıktığını düşünmek de yersizdir. *Rote Fahne*'deki makalelerini okurken, betimlediğimiz koşulların, bir yandan *Spartakus*'e dayatılmış olumlu taktik kararların, öte yandan gerek çoğunluk sosyalistlerden, gerekse Bağımsızlar'dan kısmen bilinçli, kısmen de ortam gereği tecrit oluşlarının ürünü olduğunu akılda tutmak temel önem taşır. *Rote Fahne*'nin basımındaki sorun giderildikten sonraki ilk sayısında, 18 Kasım'da, Devrim başlamıştır; başlamasının tek nedeni başarılan şeye sevinmek değil, yenilmiş düşman karşısındaki zaferin gündemi kaplaması da değil, başlamasının biricik nedeni olan çalışmayı sürdürme enerjisinin sapasağlam biçimde korunması ve en güçlü özeleştiridir. Başarılarımız önemsizdir ve düşman yenilmiş *değildir,"* diye yazıyordu.[469]

Halk Vekilleri geçici yürütme organının Kurucu Meclis'in olabildiğince çabuk toplanmasına dönük çağrı yapılması önerisi saldırının ilk hedefiydi.

> Kurucu Meclis burjuva çözüm, İşçi ve Asker Konseyleri sosyalist çözümdür. (Kurucu Meclis) sloganın(ın) yönetici sınıfların açık ya da gizli ajanları arasında yer alması doğaldır. Meclis *içinde* ya da meclis *hakkında* kapitalist para stoklarının bekçileriyle tartışmaya girmeyiz. Bağımsızlar ise şu anda bile bu yaşamsal sorunda sermayenin bekçileri arasında yerlerini almaktalar.[470]

Rosa yine de Bağımsız liderlerin iyi niyetine güvenerek birtakım ödünler veriyordu; Kurucu Meclis'in asıl doğasını yanlış anlamalarına yol açan etken Marksizmi hatalı biçimde ve yetersiz uygulamalarıydı.

> Burjuvazinin siyasal parti değil, yönetici sınıf olduğunu unuttular... hakikaten kârlar söz konusuyken, özel mülkiyet hakikaten tehlikedeyken, demokrasiyle ilgili her türlü rahat konuşmalar bir anda

469) *Rote Fahne*, 18 Kasım 1918.
470) "Die Nationalversammlung", *Rote Fahne*, 20 Kasım 1918.

> bitiverir.. Ünlü Kurucu Meclis gerçekten sosyalizmi tam ve eksiksiz olarak uygulamaya geçirmeye karar verir vermez... savaş başlar... Bunlar kaçınılmazdır. Bu savaşa girilmeli, düşman yok edilmelidir (Kurucu Meclis'le ya da onsuz). Devrimin alanından çıkarmaya çok hevesli oldukları 'iç savaş'tan kaçılamaz. Çünkü iç savaş sınıf savaşının başka bir isminden başka bir şey değildir; sosyalizme sınıf savaşı dışında varılabileceği, parlamentodaki çoğunluk kararıyla ulaşılabileceği düşüncesi gülünç bir küçük-burjuva anlayışıdır.[471]

Demek ki Kurucu Meclis *anlayışının* kendisi sınıf savaşının yadsınmasıydı, dolayısıyla sosyalistler bunu kabul edemezlerdi.

Hangi alternatifi getirdiklerinin en net açıklaması bir ay sonra, İşçi ve Asker Konseyleri Reich Konferansı, Halk Vekilleri'nin Kurucu Meclis önerisini benimsediği zaman yapıldı (Liebknecht'in edebi temeldeki sürekli yükselen devrimci dizisi içinde). Tarih, İngiliz devriminin tarihi, hizmete koşulmaktaydı:

> İngiliz devriminin yazgısına, Westminster Kilisesi'ndeki tartışmalarda değil (gerçi devrimin entelektüel merkezlerinden birisi olabilirdi yine de orası), Marston Moor ve Naseby savaş alanlarında; parlak nutuklarda değil, Cromwell'in süvari askerlerini oluşturan köylüler aracılığıyla karar verildi.[472]

Bu nedenle devrimin, hatta burjuva devriminin gerçekleştirilmesinde bile parlamentolar yararsızdı; parlamentolar, fiziksel ve toplumsal savaşla, başka araçlarla başarılan devrimin son ürünleriydi sadece.

Ne var ki nasıl kitlelerin durumları konusunda kafalarının net olması gerekiyorsa, *Spartakus*'u zaman zaman kitlelerin gözüyle savunmak da üzücü bir zorunluluktu. Rosa Luxemburg'u özel katkıda bulunmaya yönlendiren nokta burasıydı. Rosa özellikle bu noktada devrimci eylemin ivedi zorunluluklarının çok üstünde açıklamalar yaptı ve onun bu açıklamaları, proleter devrimde neyin en iyi oldu-

471) *A.g.y.*
472) "Nationalversammlung oder Räteregierung?", *Rote Fahne*, 17 Aralık 1918.

ğu konusunda yapılmış bütün zamanlar adına geçerli yorumlar olarak durmaktadır. Gerek devrimin temel bir parçası olarak, gerekse devrimin ahlaki amaçlarını değerden düşürenleri hedef alan taktik bir uyarıcı olarak, devrimin etiğine her zaman belki *Spartakus* üyelerinden bile daha fazla büyük ilgi göstermişti. Dedikoduculari aşağılayıcı sözler dökülüyordu dudaklarından.

> Liebknecht 200 subay öldürmüş, kendisi öldürülmüş, dükkânları yağmalamış, devrimi yok etmeye kışkırtmak üzere askerler arasında para dağıtmış... Ne zaman bir pencere camı kırılıp kaldırıma düşse, ne zaman sokakta bir lastik patlasa, dargörüşlüler hemen omuzlarının üzerinden bakarlar; saçları dimdik, tüyleri diken diken fısıldaşırlar: "Aha, *Spartakus* geliyor."
>
> *Spartakus*'un planladığı gelecekteki kitle kıyımından karısını, yeğenini ya da teyzesini kurtarması için dokunaklı kişisel ricalarla Liebknecht'e yazan birçok insan gördüm. Şanlı Alınan devriminin ilk yılı ve ilk ayında bu noktaya geldik!... Bu söylentilerin, gülünç fantezilerin ve arsız yalanların ardında ciddi bir amaç yatmakta. Her şey planlı... pogrom atmosferi yaratılmak ve *Spartakus* siyasal olarak arkadan kurşunlanmak isteniyor. Onlar (resmi Sosyal-Demokratlar) sosyalist amaçlarımızı bilerek ve kasıtlı olarak haydutluk diye göstermektedir. Komplolara, cinayetlere ve benzer pisliklere karşı feryat koparıp, sosyalizme anlam verirler... ama oyunu kazanamayacaklar... İşçi ve askerlerin kararsız kesimleri bizim aleyhimize kandırılsa bile. Karşı-devrimci dalganın bir anlık geri dönüşü bizi tekrar henüz yeni çıktığımız hapishanelere atsa bile –devrimin akışına karşı durulamaz. Sesimiz hep gür ve net çıkacak, kitleler bizi anlayacak ve sonra bütün ateşlilikleriyle sırtlarını nefret ve pogrom propagandacılarına döneceklerdir.[473]

Bir partinin durmadan terörle suçlanmasına karşı Rosa'nın söyleyecekleri bunlardı.

> 1,5 milyon Alman erkeğini ve gencini gözlerini kırpmadan mezbahaya gönderenler, dört yıldır ellerindeki her türlü araçla insanlı-

473) "Das alte Spiel", *Rote Fahne*, 18 Kasım 1918.

ğın şimdiye dek tanık olduğu en büyük kan banyosunu destekleyenler, şimdi boğuk seslerle 'terör' diye, proletarya diktatörlüğünün tehdit ettiği sözde 'gaddarlıklar' hakkında yaygara koparıyorlar. Bu beyler kendi tarihlerine baksınlar.

Onları iktidara getirmiş devrim çok önceleri güçten nasibini almıştı.

> Terör ve korku, burjuva devriminin yanılsamaları ve tarihin ana akışına umutsuz direnişi yıkmakta kullandığı silahlardı. Sosyalist proletarya ise, bilimsel sosyalizm kuramı sayesinde, devrimine yanılsamasız, tarihsel misyonun nihai sonuçlarını, toplumun giderilmez çelişkilerini, bütün olarak burjuva devrimine sert düşmanlığı açıkça kavrayarak adım atmaktadır. Devrimine tarihin akışına *aykırı* ütopyaca yanılsamaların peşinden gitmek için değil, gelişmenin değişmez zorunluluklarını tamamlamak, sosyalizmi *gerçeklik* haline getirmek üzere adımını atmaktadır... Bu yüzden, kendisiyle burjuva toplum arasında çelişki doğurmak düşüncesiyle, kanlı şiddet hareketleriyle kendi yanılsamalarını yıkma gereği duymaz. Gerekli olan, yeni bir sosyalist toplum inşa etmek üzere, özel sermayenin, ücretli köleliğin ve orta-sınıf egemenliğinin siyasal iktidarıdır bütünüyle. Ancak bugün teröre, anarşiye ve şiddetin egemenliğine gereksinen başkaları da vardır: Mülkleri, ayrıcalıkları ve kârları uğruna konumları sarsılan orta-sınıflar. Kendi gerçek komplolarının, gerçek anarşilerinin önünü temizlemek, proleter devrimini boğmak, sosyalist diktatörlüğü kaosa sürüklemek ve devrimin yıkıntıları üzerinde sermayenin ebediyete kadar sürecek bir sınıf diktatörlüğünü kurmak üzere, anarşi ve komplo efsaneleri uyduranlar, sonra uydurduklarının hepsini proletaryanın omzuna yıkanlar onlardır.[171]

Rosa Luxemburg'un sonraki haftalarda geliştirdiği terör anlayışı, ileride (yeterince radikal ya da net değil diye) komünistlerin ve ayrıca Rosa'nın söylediklerinde bütün sonuçlarıyla birlikte planlı ve gerekli terörü gizlemeyi amaçlayan deyişlerden başka bir şey görmeyen 'tarafsız' tarihçilerin saldırısına uğrayacaktı. Rosa Luxemburg'un

474) "Ein gewagtes Spiel", *Rote Fahne*, 24 Kasım 1918.

formülasyonları Ruslarınkinden, özellikle Radek'inkinden kesinlikle ve ciddi biçimde farklıydı. Alman komünistlerinin işlerinde gelecekteki birkaç yıl resmi Rus görüşünün sözcülüğünü yapacak Radek'e göre: "Hilferding ve Ledebour gibi Bağımsızlar, diktatörlüğü (ama terörsüz, zorsuz) kabul ettiklerini söylediklerinde, çalışan sınıfların diktatörlüğünü hiç kabul etmediklerini gösterirler... Terör uygulama isteği olmayan bir diktatörlük kenarsız bıçağa benzer."[475] *Spartakus*'un diğer üyeleri o sırada bu sorun üzerine yazmaya gerek görmediler; sadece hayatta kalanlar, çok sonraları, Stalin'in emriyle Rosa Luxemburg'un anlayışını suçlamışlardı. Radek 20 Aralık'ta yasadışı yollardan Berlin'e geldiğinde, Liebknecht ve Rosa Luxemburg'la tartıştığı ilk konulardan biri buydu: *Spartakus* mektuplarındaki yorumlar, Bolşeviklerin kabul etmeye hazır olduklarından daha etkili olmuş muydu?

> Tartışmamız çoklukla terörle ilintiliydi. Dzierjinski'nin Çeka (Rus gizli polisi) başkanlığı görevini üstlenmesi Rosa'yı incitmişti. "Her şey bir yana terör bizi asla yenemedi; öyleyse biz niçin ona bel bağlayalım?" Onu yanıtladım: "Ama terörün yardımıyla ve kovuşturmalarla bizi tam beş yıl geri attılar. Dünya devrimi planlıyorsak birkaç yıllık zamana ihtiyacımız var. Bu koşullarda terör gerekliliğini nasıl yadsıyabilirsin? Tamam, toplumdaki değişikliğin geleceğini temsil eden, dolayısıyla coşku ve özveri duygularıyla dolu genç bir sınıfa uygulandığında terörün değeri olamaz. Ama, durum farklı; söz konusu olan, tarihin ölüme mahkûm ettiği, ayrıca dünya savaşı suçunun sorumluluğunu taşıyan sınıflar." Liebknecht sıcak destek verdi bana. Rosa: "Belki haklısın, ama Josef (Dzierjinski) nasıl o kadar zalim olabilir?" Tyshka (Jogiches) güldü: "Gerekirse sen de yapabilirsin."[476]

475) Strulhahn (Karl Radek), *Die Enhvicklung der deutschen Revolution und die Aufgaben der Kommutdslischen Partei,* Stuttgart, 1919, s. 5.

476) Karl Radek, "Kasım Anılarımdan Küçük Bir Sayfa", özgün metin: *Krasnaya Nov,* 1926, No: 10, s. 139-175, yeniden basım: Otto-Ernst Schüddekopf, "Karl Radek in Berlin, Ein Kapitel deutsch-russischer Beziehungen im Jahre 1919", *Archiv für Sozialgeschichte,* 1962, C. II, s. 133. İleride Radek, *Diary,* diye aktarılacaktır.

Yine Rosa'nın anlayışlarını bağlamlarından koparmamak gerekiyor. Rosa'nın terör karşısında güçlü kişisel çekinceleri vardı, ancak Rusya'daki gelişmeleri ister istemez özgül koşulların ürünü diye kabullenmişti de. Almanya'daki devrim o koşulları düzeltmekte, iki ülkede de teröre başvurulmasını gereksizleştirmekteydi. Günlük propaganda bültenini izleyen Alman Komünist Partisi'nin kurucu üyeleri Rosa'nın uzak görüşlü açıklamasına kulak vermişlerdi: "İşçi sınıfı devrimi kendi amaçları adına teröre gerek duymaz, soğukkanlılıkla işlenmiş cinayetlerden tiksinir ve nefret eder."[477]

Rosa aynı zamanda, terörün devrim karşıtlarınca kendilerini savunma silahı olarak kullanılacağının da tamamen bilincindeydi; kendisi dahil birçok sosyalist o silaha kurban gidecekti nitekim. Rosa bilmez biri değildi; her türlü biçimiyle kitle eyleminin sıklıkla can ve mal kaybına yol açacağını bilirdi. Devrim salon oyunu ya da soyutlama olmadığından kaçınılmazdı bu. Ama bu yaklaşım, Rosa'nın mahkûm ettiği Rusya'daki devrimcilerin örgütlü ve bilinçli teröründen çok farklıydı. Bu nedenle Rosa Luxemburg'un terör teknikleriyle asla bizzat uğraşmadığı doğruyken, tutumu da "akıllı bir bilgiçlik", ya da "kendini aldatarak ve diyalektiğin inceliklerinin yardımıyla bu sorunla açıkça karşı karşıya gelmekten kaçınma" girişimi diye anlatılamaz.[478]

Rosa son olarak kitleleri uyanık ve tetikte tutmak için her yolu desteklemekteydi. *Spartakus* iki nedenle, birincisi hükümetin büyük provokasyonları diye nitelediği girişimlere yanıt olarak, ikincisi kitle desteğini ayakta tutma yeteneğini sürekli denetlemek amacıyla, gösteri üstüne gösteri düzenliyordu. Böylece 21 Kasım'da Berlin'de yapılan büyük toplantılarda, başkalarının yanısıra kalabalığa Liebknecht ve Rosa Luxemburg da hitap ettiler. 1 Aralık'ta altı açık toplantı daha yapıldı.[479] O andan itibaren *Spartakus* sokaklarda sürekli hareket halindeydi. Rosa Luxemburg kitle hareketlerini, "Acheron harekete geçti," diye çözümlüyordu:

477) *Bericht über den Gründungstag der KPD*, s. 53.
478) Kolb, *Arbeiterräte*, s. 140.
479) *Rote Fahne*, 2 Aralık 1918.

> Kitleleri gelecekte kurulacak demokratik bir parlamentonun vereceği altın ödüller vaadiyle kandırıyorlar... Ama proletaryanın sağlıklı sınıfsal güdüsü ve parlamenter kretinizm anlayışına karşı ayağa kalkıyor... Başını alıp gitmekte olan grev hareketi, siyasal devrimin toplumun temel yapısına çarptığının kanıtıdır. Devrim köklerine dönüyor, kabine değişiklikleri ve karar tasarılarının kâğıttan direklerini yıkıyor... ve bugünkü devrimde sahneye kendi adıyla giriyor. Son grevler ufak ufak ayrıntılara ilişkin sendikal anlaşmalar değil, kitlelerin, sermayenin Alınan emperyalizminin çöküşünün sonucunda geçirmekte olduğu sarsıntıya doğal yanıtıdır... Alınanya'da sermayeyle emek arasındaki genel bir kapışmanın ilk adımlarıdır... Acheron harekete geçti; küçük oyunlarıyla devrimin başını tutan cüceler ya sahneden çıkarılacak, ya da, en sonunda, içinde yer aldıkları tarihsel dramanın dev kapsamını anlamayı öğreneceklerdir.[480]

Kitle hareketinin yol açtığı bu neşeli baş dönmesi, durmadan eylem ve açıklık isteme, Karl Liebknecht'le Rosa Luxemburg'un öldürüldüğü umutsuz Ocak ayaklanmasının koşullarının yaratılmasına yardımcı olmuştu. Rosa'nın abartılı tonu ve keskin devrimci formülasyonla kaleme alınmış yazılarının yersiz ve zamansız bir hareketi kışkırttığı genel bir kabul görmektedir. Ancak bu yargı, en başta, genelde *Spartakus* çağrılarının ve özelde Rosa'nın yazılarının (o günün kesinlikle en iyi yazıları ve en kışkırtıcı meydan okumalarıdır) geniş çevrelere yayıldığını ve o tepkilere dayanarak harekete geçildiğini varsayar. Oysa *Spartakus* propagandasının kitleleri etkilediğinin dolaysız kanıtları yoktur elde; kitlesel gösterilerin fabrikalardaki *Spartakus* ya da USPD sempatizanlarının çağrılarıyla mı, yoksa basında çıkan açıklamaların sonucunda mı, kendiliğinden mi, ya da üç etkenin birleşmesiyle mi yapıldığını bilmiyoruz. Fabrikalarda, konseylerde ve öteki örgütlerde siyasal bağlılıkların çeşitli olması *Spartakus*'un etkisinin net biçimde saptanmasını olanaksızlaştırır. Üstelik 9 Kasım'da ve ondan önce öncü örgütleri aşan kitlesel eylemlerin etkili biçimde denetlendiğine ilişkin ciddi kanıtlar da yoktur. *Sparta-*

480) "Der Acheron in Bewegung", *Rote Fahne*, 27 Kasım 1918. Acheron, Hades'in ruhunu çözen mitolojik nehirdir.

kus propagandalarını doğrudan ve rastlantısal olarak Kasım, Aralık ve Ocak aylarındaki halk gösterilerine bağlayan sav hâlâ kanıtlanmayı beklemektedir.

Kaldı ki doğrudan eylem kışkırtıcılığı da değildi Rosa Luxemburg'un yazılarındaki başlıca amaç. Rosa'nın tarihsel paralellik ve bilimsel çözümlemelerle dolu denemeleri gelişmelere ilişkin oldukça vurgulayıcı yorumlar şeklinde tasarlanmış olabilir, ama heyecanlı ve yarı hareketsizleşmiş bir asker ve işsizler kitlesini hedef alınıyordu. *Rote Fahne*'ye ateşleyici bir görünüm sunan şey bu ortamdı (derginin) içeriği değil. Tek alternatifin varlığı söz konusu değildi; çağrıların tonu o anın -kızgın ya da donmuş ortamlar- taktik gerekliliklerine göre uyarlanıyor, Bebel'in savaştan önce SDP'yi yönetmesindeki gibi bir durulup bir yürünüyordu.

Görünüşteki bu açmazın yanıtı, savaş sırasında devrimci kararlılıklarını sergilemiş olan Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg'un, tarihsel zorunluluğun parçası olarak yaptıkları işin bütün sonuçlarını kabul etmiş olmalarıdır. Gerçekten kitleler ayaklandı ve yenildiyse, durum daha da aydınlığa kavuşur; devrimci bir durumda kaçınılmaz olan bir eğitim sürecinin parçasıydı bu. Son noktada, özgürlüklerini ve yaşamlarını isteyerek feda etmeye hazır liderler, bu fedakârlıklar özellikle de uzak ama kaçınılmaz bir zaferin gerekli bir parçasıysa, destekçilerini haklı olarak aynısını yapmaya çağırabilecek biricik kişilerdir. Devrim anlayışının baştan aşağı yanlış olabilmesi, Almanya'da uzun ya da kısa vadede zafer umudunun hakîkaten olmaması başka bir sorundur; koşullar ve *Spartakus* liderlerinin gelenekleri göz önünde tutulduğunda, o dönemde niçin 'Rus gibi' hareket etmediklerini sormak anlamsızdır. Bağımsızlar'ın Kurucu Meclis'in kaçınılmazlığını kabul edip onun içinde devrimci taktik geliştirilebileceğini uman uzlaşma politikası, *Spartakus*'un gözünde lanetli bir çizgiydi. Kurt Eisner Kasım ayının sonunda eyalet başbakanları konferansı için (o sırada Bavyera Başbakanı seçilmişti) Münih'ten Berlin'e geldiğinde, Liebknecht'le uzun bir diyaloga girdi. Eisner, o anki devrimci kazanımların hiç değilse korunabilmesi ve müttefiklerden doğru düzgün bir barış anlaşması koparılabilmesi düşüncesiyle, da-

ha ılımlı devrimcilerle ortaklık yapmaya, hatta ortak hükümetler oluşturmaya inandırmaya kalkışmıştı Liebknecht'i; ama katı bir "hayır"la karşılaştı. "Sosyalizmin başarı kazanması yalnızca her şey tamamen yıkılırsa olanaklıdır ve yalnızca bütün kapitalist sistemin yok edilmesinden sonra yeniden inşa başlayabilir."[481]

Dikkate değer bir durum, *Spartakus* üyeleri liderlerinden bile daha devrimciydi. Rosa Luxemburg'un hep öngördüğü gibi, eylem baskısı aşağıdan geliyordu. Aralık ayında yapılan çeşitli kitle gösterileri genç *Spartakus* üyelerinin oluşturduğu grupların kamu binalarına saldırmasına kadar vardı. 21 Kasım'da, Berlin Polis Şefi sol eğilimli bir Bağımsız (daha sonra komünist) ve herhalde başkentte *Spartakus*'a sempati besleyen tek yüksek görevli olduğu halde, polis merkezini basma denemesi yapıldı, sonuçta birçok kişi yaralandı.[482] 8 Aralık'ta bu müfrezeler bir toplantıdan çıkıp yine askeri karargâhlara gidip baskın düzenlediler.[483] Ve birçok *Spartakus* toplantısında resmi sözcülerin kürsüye kalabalık içinden beklenmedik üyeler çıkıyor; yer yer, bütün hapishanelerdeki mahkûmların serbest bırakılması ve önde gelen çeşitli simaların anında yakalanması dahil, insanın tüylerini diken diken eden ama ciddi biçimde öne sürülen taleplerle karşılaşılıyordu. Hemen her gün değişik grupların yaptıkları rakip toplantılarda çatışmalar çıktığı da oluyordu.[484]

Rosa Luxemburg devrimci alanlarda sorumsuz unsurların devrimci partilere yanaştıklarını bilirdi: "Proleter devrimi her zaman bu özel düşmanla ve karşı-devrimin aracıyla da hesaplaşıp döğüşmek zorunda kalacaktır."[485] Kalabalıklar içinde kuşkusuz başıboş kişiler de bulunuyordu, ama büyük kesimi, düşmanla uzlaşmaya karşı dur-

481) H. Roland-Holst, *Rosa Luxemburg*, s. 189-190. Başarısızlık üstüne kasvetli bir el yazısı yorumu içeren konuşmanın resmi notu için, *Geheimes Staatsarchiv München*, Political Archives, VII, Dizi 115, elyazısı konuşma notu Eisner-Liebknecht, 24 Kasım 1918.

482) Eduard Bernstein, *Die deutsche Revolution, ihr Ursprung ihr Verlaufund ihr Werk*, Berlin 1921, C. I, s. 71; *Geheimes Staatsarchiv München*, Political Archives, VII, No: 79, yaprak 7.

483) Pieck, *Reden*, C. I, s. 104.

484) *A.g.y.*

485) Rosa Luxemburg, *The Russian Revolution* (ed. Bertram D. Wolfe), s. 74.

maksızın yapılan uyarıların toplumun bütün uzantılarıyla tam bir kişisel kopuşa (eyleme, öncelikle eyleme) çevrilmesini isteyen, genç ve uzlaşmaya yanaşmayan radikallerdi. Eylem deneyinin başlıca dürtüsüyle ilgili her şeyi bilmeliyiz ki, başka koşullarda daha az devrimci olabilecek Amerikan ve Alman öğrencilerini anlayabilelim. 1918 sonundaki o fırtınalı haftalarda ve özellikle Alman Komünist Partisi'nin kuruluş kongresinde, liderler bu unsurların bir bölümüyle çatıştılar, halta terslendiler. Yine de proleter devrimi hamurunun bir parçasıydılar; tezcanlılar diye onları mahkûm etmekten daha önemli işler vardı. Bu görev 1918'deki ulusal lekenin oluşturduğu gübre yığınını eşelemeye meraklı Alman orta-sınıf tarihçilerine bırakılabilir –tıpkı 1967-1968'in solcu öğrencilerinin mahkûm edilmesinin, gönül rahatlığıyla, elbette sosyalistlerin de hatırı sayılır bir pay sahibi olduğu Kiesinger koalisyonunun koltuklarına kurulmuş beylerine bırakılabileceği gibi!

16
KARŞI KONULMAZ GÜÇ VE YERİNDEN KIPIRDAMAYAN NESNE

Halk vekilleri geçici hükümeti Berlin İşçi ve Asker Konseyleri'ne otoritelerini onaylattırdıktan sonra, çabucak o otoriteyi uygulanır hale getirmeye koyuldular. Meşruluk iktidara bir sınırlama değildi. "Toplumsal devrimden veba kadar nefret ederim," deyişi kesinlikle ona atfedilemezse de, Ebert, düzenin sağlanmasının ve olağan duruma dönülmesinin, koşulların dayattığı ivedi öncelikler olduğuna karar vermişti. Bütün sorumluluğu üstlenmeye istekliydi ve üstlenebilecek durumdaydı. Hükümetteki iki Sosyal-Demokrat arkadaşı Scheidemann ve Landsberg'den daha fazla meşruiyet anlayışına sahipti; öncellerinden miras kalan kurumlar konusunda da, 9 Kasım'da ilk kez ortaya çıkmış yeni iktidar biçimleri konusunda da aynı 'fazlalık' geçerliydi. Ebert hayal gücü az, düz bir adamdı. Savaştan

önce Bebel'in liderliğindeki SDP'nin ve kendisinin gerçekleşmez siogan olarak ortaya attıkları taleplerin çoğu ansızın gerçeklik oluvermişti. O anki aşamanın küçük bir adımdan öteye gitmediği devrim dizisi anlayışını saçma buluyordu. Gerekli olan devrimin sindirilmesi dönemiydi. Buna uygun olarak, hükümet, İşçi ve Asker Konseyleri yürütme organından koşullarla başa çıkmak üzere yetkilerinin artırılmasını istemiş ve almıştı. Ve 21 Aralık 1918'de Alman İşçi ve Asker Konseyleri Ulusal Kongresi, Ebert hükümetine onay mührünü basıp onu resmileştirdi.

'Barış ve huzur' dürtüsünün peşinden gelen aynı meşruiyet saplantısı nedeniyle vekaletini sağlama bağlamak için duraksamaksızın her araca başvurmuştu. En açık ve elverişli araç orduydu. Yüksek komutanlık Cumhuriyet'e bağlılık yemini etmişti ve yemine sadık olan Ebert gibi bir adam için bu bağlılık yeterli bir güvenceydi. Orduyla hassas görüşmelere girmeyi kendi görevi sayıyor ve USPD'li arkadaşlarının onayını almayı gerekli görmüyordu; çünkü her şey bir yana, bütün Halk Vekilleri'nin daha önceden görüş birliğine vardıkları bir amacın gerçekleştirilmesi düşüncesiyle atılan adımlardı bunlar. Ebert açısından, ordunun müdahale etmeye aşırı istekli olması *Spartakus*'un devrimci aşırılıkları (altüst olmuş bir ortamın kaçınılmaz sonuçları) cesaretlendirmesine bir tepkiydi sadece.

Gelişmelerin Aralık ve Ocak aylarında aldığı yön, ağırlıkla, hükümetin konumunu ağır ağır sağlamlaştırması sürecini rahatsız eder görünen çeşitli olaylara dayanıyordu. 6 Aralık'ta askeri birlikler *Rote Fahne*'nin yazışleri bürosunu işgal ettiler ve Berlin İşçi ve Asker Konseyi yürütme organını tutuklamaya kalkıştılar; ayrılmaya ikna edilebilmeleri çok güç oldu. Aynı sıralarda Ebert'in başkan yapılması çağrıları işitilmekteydi. Ebert'in bunu kendisinin körüklediğinin ya da dilediğinin kesin kanıtları yoksa da, yalanlamak, söylentileri çıkaranları suçlamak, cezalandırmak için de kılını kıpırdatmadı.[486]

486) Arthur Rosenberg, *Geschichte der deutschen Republik*, Karlsbad 1935, s. 84, Ebert'in suç ortaklığına ilişkin bir görüş için bkz. Walter Oehme, *Damals in der Reichskanzlei, Erinnerungen aus den Jahren 1918-1919*, Berlin (Doğu) 1958, s. 62ff. Bu tartışmalı olay bütün temel kaynaklarda hafif değişik versiyonlarla anlatılır.

Bu gelişmelerin arkasından kitlesel gösteriler ve grevler geldi. Sonra, 21 Aralık'ta, hükümet Deniz Halk Tümeni'yle *(Voiksmarinedivision)* başa çıkmakla uğraşmak zorunda kaldı. O tümen, imparatorluk Sarayı'nın ahırlarının bulunduğu Marstall'a yerleşmiş devrimci ve isyancıların bulunduğu bir birimdi ve devrim hükümetine hizmet ediyorlardı. Devrim hükümetine karşı hissettikleri idealizm duygusu, somut ücret ve ayrıcalık işlemleriyle bezenmişti. Kısmen bu konuda, kısmen birimin sürekliliği, hatta varlığı konusunda hükümetle yaptıkları görüşmeler, Berlin'in Sosyal-Demokrat komutanı Otto Wels'in emrindeki birlikler ahırlara başarısız bir saldırıya kalkıştığı sırada, ansızın kesiliverdi. Bu olay, görüşmelerin uç bir tavırla kesilmesi ve uyarısız saldırı girişimi, geçici hükümetteki üç bağımsız üyenin istifasıyla sonuçlandı. USPD ondan sonra yine tamamen muhalefetteydi. Nihayet, hükümetin Berlin'in sol eğilimli polis şefi Emil Eichhorn'u görevden alma girişimi 3 ve 4 Ocak'ta, Ocak ayaklanmasının olaylarını başlatan doğrudan neden oldu; Rosa Luxemburg'la Karl Liebknecht bu ayaklanmanın sonucunda öldürüldüler.

Bu olayların her biri, gerçek önemiyle karşılaştırılamayacak boyutta bir tepkiye yol açtı. Durum, hükümetin de karşıtlarının da denetiminden büyük ölçüde çıkmıştı. Hükümetin ve Bağımsız destekçilerinin karşı-devrimin ajanları olduğuna karar verdikten sonra, *Spartakus* bu olayların hepsinde önceden belirlenmiş bir yolun işaret direklerini görüyor, her fırsatta askerlere sesleniyordu. Bu durum her koşulda yıl sonuna değin sürüp gitmekle birlikte, devrimin *ilerlemesi* isteniyorsa, devrimi destekleyenlerin ilerlemekten çok hükümetin saldırılarına karşı varolan kazanımları savunmaya çağrılmaları zorunluluğuyla karşılaşılmıştı kısa sürede. Savunma çağrıları aslında daha fazla ilerleme çağrılarından daha etkili bir taktikti. *Spartakus* tam hızla kendi yolunda gidiyor, her cephede ilerleme kaydediyordu, öte yandan karşı-devrime karşı savunma konumunda gerçek ya da düşsel hazır müttefikler bulabilirdi ve nitekim buldu. Berlin işçileri, Devrimci İşçi Temsilcileri ve yanısıra USPD liderleri (özellikle üyeleri hükümetten ayrıldıktan sonra) bu tür hareketi desteklemeye çok daha eğilimliydi, çünkü kesindi, belirsizlik ya

da sorumsuzluk yoktu. Halk Deniz Tümeni arasıra, özellikle çıkarları tehditle yüz yüze gelince, desteğini açıklamayı sürdürdü. Ancak gelişmeler bu gruplara az çok işbirliği gerekliliğini dayattığı halde, fazla etkili olmadı bu. *Spartakus,* müttefiklerinin niyetlerine ve bağlılığına hiç güvenmemişti. Pratikte işbirliğine girdiğinde bile, konumunu onlarınkinden ayırıyor, onları korkaklar ve zayıf yaratıklar diye göstermeyi elden bırakmıyordu, Lenin'in hızlı taktik saf değiştirmelerine Almanya'da radikaller arasında bile hiç rastlanmadı. *Spartakus,* özel bir kuvvet kaynağı yerine açık silahlar olarak saflığa bağlı kalmasının ve ilkelerinin sınırlılıklarının cezasını çekiyordu. Taktik ayarlamalar bu yüzden olanaksızdı.

Bağımsızlar'ın yeniden hükümete muhalefete geçmesiyle *Spartakus*'la işbirliği sorununda ayrılık çıktı. 8 Aralık'ta sağ eğilimli üyelerinden Ströbel, açık bir dille, *Spartakus*'un ve USPD'nin Alman ve Rus yöntemleri arasındaki farklılık nedeniyle ulaşamayacaklarını belirtmişti. *Spartakus*'da Rus yöntemleri ve Bolşevik programının körü körüne taklitçilerini görüyordu; iktidarı bütünüyle Konseyler'e devretmek Almanya açısından yabancı ve uzak bir olguydu.[487] Ströbel ve arkadaşları USPD'nin Sol'dan da Sağ'dan da ayrılığını net çizgilerle çizmesi gerekliliğini savunuyorlardı. Bağımsızlar'ın parampara olmasının nedeni iki tarafla da çok fazla uzlaşmaya girilmesiydi. Alternatif, iki uç arasında durmaktı. "Politikamız yok. Çağrı yapıp başmakale yazıyoruz, nutuk atıyor karar tasarısı hazırlıyoruz, ama politikamız yok... USPD için sadece iki olasılık söz konusu: Kabineden çıkıp *Spartakus*'a katılmak, ya da hükümette kalıp Sol'la arasına belirgin bir mesafe koymak."[488]

Spartakus ile Bağımsız liderler arasında USPD politikasının denetlenmesi ve ciddi kadrolarının kazanılması uğruna verilen iç savaşım Aralık'ta doruğa çıktı. *Spartakus,* parti kongresi yapılsın diye bastırmaktaydı; USPD'nin 15 Aralık'ta Berlin genel toplantısının gündemini bu sorun kaplıyordu. USPD içinde etkili bir grup, alternatifler olarak Konseyler ya da Kurucu Meclis ikilemi tartışmasına

487) *Die Freiheit,* No: 43, 8 Aralık 1918.
488) Rudolf Breitscheid, *Der Sozialist,* IV (50), 12 Aralık 1918.

kendilerini bütünüyle kapatmıştı; "vakit kaybı" diyorlardı bunun için.[489] Hilferding toplantıda sunduğu karar tasarısında, sonraki görevin seçimlerin kaçınılmazlığını kabullenip Bağımsızlar adına olanaklı en büyük başarıyı kazanmak olduğunu öne sürüyordu. Aynı zamanda "devrimci kazanımlarımızın güvenliğini ve çoğalmasını tam bir kesinlikle ve elverişsiz uzlaşmalara girmeden sağlama" görevlerini sıralıyordu.

Rosa Luxemburg bu anlayışın özüne karşı hırslı bir konuşma yaptı. O ve Haase politika konusundaki temel sözcüler olarak kürsüye çıkıp farklı görüşlerini sunuyorlardı. Son birkaç haftanın tarihini ana hatlarıyla çizmekteydi Rosa:

> 9 Kasım'dan beri beş hafta geçti. Manzara bütünüyle değişmiştir. Gericilik bugün, devrimin ilk gününe göre çok daha kuvvetlidir. Haase de kalkmış "ne kadar muhteşem ilerlemeler kaydettiğime bakın" diyor. Onun görevi, bize, Haase'nin de üyesi olduğu hükümetin desteğiyle karşı-devrimin ilerlediğini göstermek olmalı... Doğru ilkeler temelinde sosyalist politika uygulayacaksa, hükümete girmeye bugün bile hazırız.

Varolan hükümetin politikasına bağlılık Bağımsızlar'ın bütün Almanya çapındaki ilk konseyler kongresi seçimlerinde oy kaybına neden olmuştu.

> Haase bizi kitlelerin görüşlerine boyun eğmekle de suçlamış. (Ona göre) biz kitlelerin onayı olmadan hükümeti devralmaya hazır değiliz. Biz boyun eğmiyoruz, sadece çevrede bekliyoruz... Evet, USPD icindeki ortama katlanmak olanaklı değil, çünkü içinde hiç ilgisiz unsurlar da var. Ya sosyal yurtseverlerle aynı yolda gitmeyi kabul edersiniz, ya da *Spartakus*'a katılırsınız. Bu soruna ancak parti kongresi karar verebilir, ama parti kongresi yapılmasını istediğimizde Haase'nin kulaklarının tıkandığını görüyoruz; tıpkı savaş sırasında benzer istemler güncleme getirdiğimizde Scheidemann'ın kulaklarının da tıkalı olduğunu gördüğümüz gibi.[490]

489) Rudolf Hilferding, *Die Freiheit*, No: 57, 16 Aralık 1918.
490) *Die Freiheit*, No: 57, 16 Aralık 1918.

Rosa Luxemburg, Hilferding'inkine karşı kendi tasarısını sunmuştu. Rosa, USPD üyelerinin hükümetten derhal çıkmalarını (Marstall olayına altı gün kalmıştı), Kurucu Meclis'e kararlılıkla karşı çıkmaya, iktidarın İşçi ve Asker Konseyleri'nce hemen ele geçirilmesini, Halk Vekilleri Konseyi'nin dağıtılmasını ve nihayet hemen bir USPD kongresinin toplantıya çağrılmasını istemişti. Tasarısı büyük çoğunlukla kaybetti, Hilferding'in 485 oyuna karşılık 195 oy almıştı. Berlin'li üyeler, Rosa Luxemburg'la Breitscheid'ın dayatmak istedikleri ikilemi kabul etmeye gönüllü değillerdi. USPD'nin ortadaki konumunun iki alternatife karşın korunabileceğini, doğru politikanın bu olduğunu hissediyorlardı.

Bu oylamayla, *Spartakus*'un, USPD liderlerini üyelerinin gözünden düşürme ya da hiç değilse parti kongresinden güvenoyu istemeye zorlama umutlarının o anlık ne kadar yanıltıcı olduğu da görülmüştü. Rosa'nın USPD liderliğini devre dışına çıkarma olanağına inanması, Clara Zetkin için yaptığı kişisel durum değerlendirmesiyle de doğrulanır. Rosa, halkın gerçekten de *Spartakus*'un arkasında olduğunu bildirmekteydi. *Freiheit*'ten çok daha fazla *Rote Fahne*'ye hayrandılar ve onun peşinden gidiyorlardı –aslında *Spartakus*'un Bağımsız liderleri yeterince zorlamadığını da hissediyorlardı. Onların gazetesini sadece Haase ve Hilferding savunmuştu –zayıf biçimde. "Bu nedenle parti kongresinde ısrarlıyız."[491] Oysa o sırada yapılacak bir parti kongresinde Berlin üyelerinin toplantısında görülenden farklı bir saflaşma ortaya çıkmazdı. Bu tür olumsuz oyların liderlerin dar kapsamlı manipülasyonlarının ürünü olduğu ve daha geniş tartışmaların daha radikal tutumlar yaratacağı kuruntusu çok köklüydü. *Spartakus* o anlık kayaya çarpmıştı; USPD içinde etkisiz ama canlı bir grup olarak kalmak yararsızdı artık. Liderler hemen ayrı parti kurulması hazırlıklarına giriştiler. Sonunda örgütsel kopuş

491) 29 Kasım 1918, fotokopi IML (B), NL5HI-A/15, s. 85. Bir ay sonra iyimserliği hâlâ elden bırakmamış olan Rosa, USPD'nin "tam dağılış sürecinde" olduğunu yazıyordu, "...taşrada USPD'nin ve Scheidemann'ın yeniden birleşmesi peşinde koşuluyorlu" (*a.g.y.*, s. 92). Rosa liderleri mi kitleleri mi kastediyordu? Merak etmeye değer doğrusu!

gerçekleşiyordu; ama o günlerde bile Rosa'nın ve Leo Jogiches'in ciddi kuşkuları silinmiş değildi.

USPD Kongresi toplatamadılarsa da, dört gün sonra, 20 Aralık'ta ulusal çaplı bir İşçi ve Asker Konseyleri Kongresi yapılmıştı hiç olmazsa. Kitlelerin 'sınanması'nın yeni bir fırsatıydı. *Spartakus* kongreye büyük umutlar bağlamış, kitle gösterilerinin onayla karşılanmasını istemişti –delegeler böylece kitlelerin ne denli radikalleştiklerini görecekti. Çoğunluk sosyalistlerin durum değerlendirmelerinde *Spartakus*'la aynı sözcüklere yer veriliyordu, yalnız anlamlar tuhaf biçimde değişikti.

> Kaçak Wilhelm'in kendisi kaçtığında, Junkerler ve orta sınıflar fare deliklerine sığındıklarında, Almanya'nın bütün çalışan sınıfları umutla geride kalan biricik siyasal güce, işçi hareketinin gücüne bakıyorlardı Bugün başlayan kongrenin bu güveni haklı çıkarmak, zayıflamaya yüz tuttuğu noktada pekiştirmek gibi onurlu bir görevi vardır. Kimi çevrelerden "Bütün iktidar İşçi ve Asker Konseyleri'ne" sloganı işitiliyor. Bugün en yüksek yetki kongrededir, çünkü, devrim hükümetini yıkabilecek ya da hükümetin önünde duran sayısız güçlüklerle başa çıkması için gereksindiği güçlü desteği verebilecek organ, devrimin parlamentosu kongredir. Kongre çoğunluğu... bileşiminin zayıflığının ayrımına varacak kadar duyarlıdır. Kongre seçimleri ne yazık ki ne genel, ne eşit, ne doğrudan, hatta bir sürü yerde de gizli oldu. Bu durumda tek bir çıkar yol vardı... tüm bu zayıflıklara karşın, biricik çare, yeni özgürlük ruhunda, Alman işçi sınıfı hareketinin temelinin bir parçasını oluşturan o güçlü haklılık duygusunda bulunabilir...
>
> "Kurucu Meclis mi, Konseyler mi?" tartışmasına buradaki nihai görüşmelerden önce bile sınırlama getirilebilir. Sosyal-Demokrasi bu alternatiflerin farkında değildir, çünkü onun kutsal görevi bütün halka olabildiğince çabuk kendi yazgısını belirlemenin eksiksiz ve demokratik olanaklarını yaratmak, böylelikle Kurucu Meclis seçimlerini olanaklı en erken tarihe almaktır. O zamana değin halkın güvenine sahip Reich hükümeti hareket özgürlüğünü elinde bulunduracaktır. Başka hükümetlere... hoşgörüyle bakılmamalıdır... bu, (kongre) oturumlar(ın) ağırbaşlı bir ruhla ve gündemdeki konula-

> rın öneminin tamamen kavranmasıyla yürütülüp yürütülmemesine (Sol Bağımsız-*Spartakist* harekete) bağlıdır. Görülebildiği kadarıyla, Bağımsızlar'ın sağ kanadıyla aynı oranda güvendiğimiz Sosyal-Demokratlar'ın engin bir çoğunluğu var... Aşırı Sol... seçimlerde tehdit olamaz. Ama "bütün iktidar Konseyler'e" diye bağıranlar onlar değil miydi? Öyleyse tamam! Onlar İşçi ve Asker Konseyleri'nin en üst otorite olduğunu fark ettiler ve hoşlanmasalar bile (Kongre) karar(ın)a uymak zorundalar.

Spartakus'u kendi kazdığı kuyuya düşürmek liderlerin gözüne ne kadar kolay görünüyor olmalı!

Delegelere yapılan tavsiyeler aşağıdaki cümleyle bitiyordu:

> Bu sıkıntılı zamanlarda halka önderlik etmek gibi müthiş bir görevi üstlenenler temkinli, net, sakin ve kesin davranışlara girmelidir. Laf ebelerine değil, eylem adamlarına ihtiyacımız var.[492]

SDP'nin ve *Spartakus*'un farklı devrim anlayışlarına ışık tuttuğu için bu açıklama uzun uzun aktarılmıştır; karışıklığın bir nedeni ayrı bir devrimci sözcük dağarcığının bulunmamasıydı, iki taraf da aynı eski sözcükleri kullanmak durumundaydılar. Programa gelince, SDP pekişmeden yanaydı. Devrimci kazanımları gerçek sayıyor, anlayışlarına uygun sosyalist toplumun avuçlarında olduğuna inanıyorlardı. 1920'lerde kendilerinin yarattıkları aynı demokratik sistemle iktidardan atılana dek bu fikre yapışıp kalacaklardı; Rusya ve Almanya'daki eski imparatorluk hükümetlerinin yaptığı gibi muhaliflerini sınıflandırma kaygısı duymayan Nazi hükümeti bile sosyalistlerle komünistlere ayrı muamele yaptığı halde, 1918'de görünümlerin gerçekliğine, tarihin ölü ilan ettiği güçleri yalnızca *Spartakus*'un aşırılıklarının dirilttiğine inanıyorlardı hâlâ.

Ne var ki sol ve sağ eğilimli sosyalistlerin ayrılığı sadece programatik kökenli değildi. Sosyal-Demokratlar kendilerini 'temkinli, sakin, kesin davranışlı' eylem adamları sayıyorlardı; *Spartakus* devrimci deyişlerin ucuz imalatçısıydı. Sorumluluk duygusundan yoksun-

492) *Vorwärts*, 16 Aralık 1918.

du. Zamanın parti konuşmalarında 'sakince kafa yorma' ve 'değerli' gibi deyişlere bol bol rastlanır. Güçlü bir miras anlayışı vardı; sadece güce ilişkin değil, savaştan önceki bütün suçlamaların kıskançlık gibi göründüğü bir kural geleneğine ilişkin de. Suçlanan artık sistemler değil, bireylerdi: Kayzer, Ludendorff, Bethmann-Hollweg. Sınıf dersleri rüzgâra terk edilmişti. Buna karşın eski sözcüklerin hâlâ karışıklığa yol açması Sol'u öfkelendiriyordu; o tür hırsızlıklara karşı neredeyse histerik bir kızgınlık duyulmaktaydı.

Miras kavgası, işbirliğinin gelecekte bile olanaksızlaşmasında program farklılıklarından daha büyük bir etkendi. Fransa'da ve İtalya'da, aynı ideolojik bölünmelere karşın, asla keskin bir toplumsal farklılaşma görülmemişti; belirli koşullar altında gelecekte komünistlerle sosyalistlerin 'Halk Cephesi' adıyla işbirliği yapabilecekleri kanıtlanmıştı. Almanya'da ise durum farklıydı; iki grup, kendilerini aynı ölçüde tehdit eden Nasyonal Sosyalistler'in yükselişine karşı bile işbirliği yapamadılar. USPD'nin ortadaki konumunu muhafaza etmesini olanaksızlaştıran neden buydu; kendi içinde Sağ ve Sol kümelenmelerin ayrışması kaçınılmazdı ve nitekim doğal yerleri olan SDP ve AKP'ye gittiler. Tercih sadece ideolojik değil, aynı zamanda toplumsal olduğundan daha keskindi.[493]

Spartakus'un programını kabul ettirmek için içerden ve dışardan yürüttüğü bütün çabalara karşın, kongre *Vorwärts*'in öngördüğü gibi gelişti. *Rote Fahne* açık toplantılarda Ebert'e ve kongredeki SDP çoğunluğuna karşı ortaya atılan tasarı üstüne tasarıyı basıp durduysa da, bir işe yaramadı.[494] Bir tasarıyı da *Spartakus* yöneliminin ağır bastığı Stuttgart Konseyi delegasyonu sunmuştu, çünkü Liebknecht ve Rosa Luxemburg'un 'danışma niteliğindeki söz hakkıyla konuk olarak' kongreye alınmaları büyük bir çoğunlukla yenilgiye uğramıştı.

Berlin'li Ortodoks bir SDP sözcüsü Karl Liebknecht'le Rosa Luxemburg'un alınmasında yarar görmediğini belirtiyordu, çünkü "biz en azından Berlin'de, sanıyorum Reich'ın her yanında, o yoldaşlar-

493) On iki yıllık ortak baskıya karşın toplumsal farklılaşma 1946'ya dek taşındı ve Doğu Almanya'da o günlerden beri SBP'nin bir özelliği olarak kaldı (birleşik parti içinde eski SDP unsurlarının tecrit edilmesinde somutlaşan bir durum).
494) Örneğin *Rote Fahne*, 17 Aralık 1918.

dan ne bekleyebileceğimizi çok iyi biliyoruz."[495] Oylamadan sonra delegelerden biri, kongrenin "dört yıl hapishanede kalan bir adam için ayağa kalkmasını" istedi, ama Almanların geleneksel *"pfui"* (sus) bağırışlarıyla sesi bastırıldı; aslanlar gibi olmasa bile hiç değilse kuzular gibi, hepsi de sıkıntı çekmemişler miydi?

Sovyet hükümeti kongreye bir heyet göndermeye kalkışmıştı. Berlin İşçi ve Asker Konseyleri hükümete heyetin kabul edilmesini tavsiye etmesine karşın, Doğu bölgesindeki yerel komutanlar heyetin geçmesine izin vermediler. Aslında SDP/USPD hükümeti uzun tartışmaların ardından Rus Temsilciliği'nin o anlık Berlin'e dönmesine izin vermemeyi kararlaştırmışlardı.[496] Başka konuda olmasa bile, Rusların Alman devrimine müdahalesinin tehlikeleri konusunda çoğunlukla Bağımsız Sosyalistler tamamen anlaşıyordu. Heyet, Alman askeri yetkililerine Kovno'da geri döndürüldüğünde, heyette yer alan Radek, Sovyet Halk Komiserleri Konseyi'nden sınırı yasadışı yollardan geçmeyi denemesine onay alınayı başarmıştı. Radek, Berlin'e 19 ya da 20 Aralık'ta vardı.[497] Kongrenin son iki oturumuna katılabildiyse de, *Spartakus* liderleri kongrede bulunmasının yararsızlığını (her şeyin aleyhlerine geliştiğini) anlattılar ona. Tam da daha fazla gecikmeden kendi partilerini kurmayı kararlaştırdıkları sırada gelmişti ve Radek de hazırlıklarına yardımcı oldu.

İyi ama son zamanlarda görüş değiştirmiş bir Leninist olarak, Radek'in ilk sorulan, *Spartakus* örgütüyle ilgiliydi.

---

495) *Allgemeiner Kongress der Arbeiter und Soldatenräte Deutschlands vom 16 bis 21 Dezember 1918, Stenographische Berichte,* Berlin, tarihsiz, s. 26-27.

496) Philipp Scheidemann, *Der Zusammenbruch,* Berlin 1921, s. 224. Sovyet heyeti konusundaki görüşmeler için bkz. *D. and M.,* Cilt II, s. 501 ve Scheidemann, s. 227.

497) Bkz. Radek, *Diary,* s. 132. Radek, Alman devrimi üstüne daha sonraki yazılarında, olgulara ve yorumlara giderek daha az güvendiği halde, bu günlüğü olayların betimlenişinden kısa süre sonra yazmıştı ve buradaki ilk ayrıntıların bir kısmı tamamen şu biyografinin etkisini taşır: Willy Brandt ve Richard Löwenthal, *Ernst Reuter. Ein Lebenfür die Freiheit,* Münih 1957. Ölümüne dek Batı Berlin Belediye Başkanı kalan Reuter, Birinci Dünya Savaşı'nın hemen peşinden gelen yıllarda, Reuter-Friesland diye tanınmış bir komünistti. Rusya'da savaş tutuklusu olmuş, Felix Wolf ya da Rackow adlı bir adamla birlikte Rusya'dan Berlin'e yasadışı yolculuğunda Radek'e eşlik etmişti.

> Kongrede kaç insanımız var? Bir *Spartakus* grubu bile yoktu... Ya, Berlin İşçi ve Asker Konseyinde? Orada da örgütlü bir grup değildik. Taşranın kimi yerlerinde işler daha iyiydi. Bremen'de Knief komutasında konseyin önemli bir kısmını kapmayı becermiştik.
>
> Chemintz'de Brandler çalışıyordu. "Peki, Berlin'deki örgütümüz ne kadar geniş?" diye sordum. "Daha güç toparlıyoruz. Devrim başladığında Berlin'de elli kişiden fazla değildik."
>
> Jogiches'le buluşmak üzere Paul Levi'yle birlikte Merkez Komitesi bürosuna gittik. Arı kovanı gibiydi. Beni eski sekreter Mathilde Jacob karşıladı... ve Jogiches'e götürdü. Eski öğretmenim hayli yaşlanmıştı. Aramızda belli bir gerginlik vardı hâlâ, Polonya Sosyal-Demokrasisinin 1912'deki bölünmesinden beri... eski konularda konuşmamıştık. Lenin'i, Troçki'yi, Zinovyev'i ve Dzierjinski'yi sordu. Birkaç dakika sonra eski açık ve yalın ilişkimize dönmüştük.[498]

Tuhaf bir andı, muzaffer Bolşeviklerin resmi delegesi Radek'in Berlin'e gelişi –güncel olayların fırtınası ortasında karışık duygu ve anıların canlandığı bir an. Polonya ve Alman Sosyal-Demokrasisi'nden atılmış, 1914'te Jogiches ve Rosa Luxemburg'a karşı kendini koruması için Lenin'in ceketine yapışmış ve zehirli bir kalemi olan kötü niyetli gazeteci Radek, Rosa'nın Bremen'li dostlarıyla ilişkilerini zehirlemiş "orospu *türünden*" adam, SDKİPL'deki bölünmeyi derinleştirmiş ve "Tyshka-Luxemburg kliğinin bittiği"ni yazmış insan –Lenin'in tam yetkili elçisiydi! Radek ilk buluşmanın üzerinde bıraktığı izlenimle hoş davranışlara giriyordu. Ve, savaş sırasında gerçekten olgunlaşmış Jogiches'in de çok geçmeden geçmişin gömülmesine izin verdiğine pekâlâ inanabiliriz; Lenin'de olduğu gibi, gerçek bir devrim eski kişisel kan davalarını sihirli molozlarının dibine gömmüştü. Ya Rosa? Radek hiçbir şey söylemiyordu. Ama o, ilk gün gerekli olandan bir saniye bile fazla yanında kalmadı, akşam yemeğine de gelmedi. Karşılaşmalarındaki soğukluk Komünist Parti'de herkesin dilindeydi.[499]

---

498) Radek, *Diary*, s. 132-134.

499) Ruth Fischer uç bir görüşteydi. "Luxemburg onu görmeyi bile reddetti ve onu böyle hareket edemeyeceğine ancak Levi ikna edebildi", *Stalin and German Communism*, Londra 1948, s. 76. Ruth Fischer o sırada Berlin'de olmadığından

Yeni parti programını baştan sona Rosa Luxemburg kaleme almış ve 14 Aralık'ta yayınlanmıştı.[500]

> Rosa bir parti program taslağı yazdı. Program liderler arasında tartışıldı ve itiraz gelmedi. Tek tartışma Kurucu Meclis'le ilişki konusunda çıktı. Liebknecht, sabahleyin seçimlere katılmaya karşı olarak uyanıp, akşam desteklediğini söyledi. Konseyler sloganının yanı sıra bir Kurucu (Meclis) anlayışına karşı çıkmak çok dikkat çekici bir düşünceydi, ama Konseyler Kongresi de Kurucu (Meclis'i) tercih etmişti. Bu olgu yok sayılamazdı. Rosa ve Liebknecht bunu kabullendiler ve Jogiches durmadan vurguladı. Ancak partili gençler (-1891 SDP'sindeki 'gençler' gibi-) sert biçimde karşı çıkıyorlardı. "Onları makineli silahlarla avlayacağız," (diyorlardı).[501]

Rosa, o haftalarda, başarının aslında uzun bir sürece yayıldığı, devrim süreçlerinin kaçınılmaz olmakla birlikte ağır işlediği anlayışının en tutarlı savunucusuydu. O anda taktik sloganlarla engellenmeden bu düşünceyi ayrıntılarıyla işleyebilirdi. Bunu Liebknecht de onaylıyordu, en azından özel konuşmalarında.[502] Ancak Liebknecht ortamın devrimci bir gerçeklik kazanmış olmasından çok daha fazla etkilenirken (toplantılarda hemen her gün konuşuyordu ve gerek USPD, gerekse Devrimci İşçi Temsilcileri liderleriyle yakın ilişki halindeydi), Rosa Luxemburg istikrarlı -neredeyse felsefi- bakışını hiç değiştirmedi. Taslak programı bunun yansımasıydı. Uzunca bir zaman dilimine yayılan 'katı, tükenmek bilmeyen bir mücadele'den söz açıp duruyordu.

Partide hitap ettiği kesimlerin yararlanabilmesi açısından, kaos ya da zafer alternatiflerini karşı karşıya getiriyor, sosyalistler ne tür

---

genelde güvenilemez; yer yer kasıtlı şeyler yazıyordu. Sonuçta, Rosa'yla ilgili doğrulanmayan yorumları kabul etmeye gönlü yoktu. Sözgelimi, "Liebknecht'le dostları Luxemburg'un anlayışına Almanya'daki ortamın tehlikeli biçimde gerçekdışı bir yorumu diye değerlendirip karşı çıktılar" (*a.g.y.*). Bu hikâye de gerçeğin tersine çevrilmesidir.

500) "Was will der Spartakusbund?", *Rote Fahne*, 14 Aralık 1918.

501) Radek, *Diary*, s. 134-135.

502) A. Rosenberg, *Geseschichte*, s. 28, 61, 73. En çok vurgu bu yazardadır, ayrıca Radek, *Diary*, s. 133.

hatalar yaparlarsa yapsınlar zaferin kaçınılmaz olduğu şeklindeki kolaycılığa kafa tutuyordu. *Rote Fahne*'de bunu sık sık ima etmişti; o anda da harekette yer alan ve baskılarını yoğunlaştıran radikal genç iyimserler için yineleniyordu. Karşı-devrimin sosyalizmin zaferini kabullenmektense kaosu yeğleyeceği yolunda ciddi bir uyarı yapmıştı onlara.[503]

Rosa'nın düşüncelerinin özu metnin en sonunda özet olarak açımlanmıştı:

> *Spartakus*'un savunduğu şey budur.
>
> Ve onları savunduğu, harekete geçirici ruhu bu olduğu içindir ki, devrimin bütün açık ve gizli düşmanları, devrimin nefret edilesi sosyalist vicdanını lekelemiş ve karalamışlardır. "Çarmıha gerin," diye haykırır kapitalistler, malları için titreşerek. "Çarmıha gerin," diye haykırır alt orta sınıflar, subaylar, Yahudi karşıtları, burjuvazinin gazete prenslikleri, sınıf egemenliğinin zevkleri için titreşerek.
>
> "Çarmıha gerin" sözü, işçi sınıfının ve askerlerin yanlış yönlendirilip kandırılan kesimlerinde, öfkelerini *Spartakus*'e kustuklarında aynı zamanda kendi soylarından insanlara da kusmuş olduklarını henüz fark etmeyen insanlarda da yankı bulur.
>
> Her türlü karşı-devrimci, toplum karşıtı, şüpheli, karanlık ve tehlikeli unsur, *Spartakus*'e karşı nefret ve karalamayla birleşir. Devrimin asıl yüreğinin *Spartakus*'le birlikte çarptığını, geleceğin onda olduğunu başlı başına gösterir bu. *Spartakus*, iktidarı çalışan sınıfların üzerinde ya da onları 'kullanarak' elde etmek isteyen bir parti değildir. *Spartakus* sadece proletaryanın özbilinçli kesimidir, geniş kitlelere her adımlarındaki tarihsel görevlerini gösterir, devrimin her aşamasında nihai amacı temsil eder ve ulus çapındaki bütün sorunlarda proletaryanın dünya devriminin çıkarlarına göre hareket eder. *Spartakus* orta sınıfların hizmetçileriyle, Scheidemann-Ebert'le hükümeti paylaşmayı reddeder, çünkü böylesi bir işbirliğini sosyalizmin temellerine ihanet sayar, karşı-devrimi kuvvetlendirmek olarak görür ve devrimin kötürümleştirilmesi diye değerlendirir.

---

503) *Berich über den Gründungsparteitag der kommunistischen Partei Deutschlands (Spartakusbund) vom 30 Dezember 1918 bis 1 Januar 1919*, Berlin tarihsiz, s. 53-55 (bundan böyle *Bericht KPD* diye aktarılacaktır).

> *Spartakus*, Scheidemann-Ebert çizgisi iflas ettiği ve Bağımsızlar onlarla işbirliği yapmaları nedeniyle çıkmaza sürüklendikleri için, iktidarı üstlenmeyi de reddeder.
>
> *Spartakus*, Almanya'nın proleter kitlelerinin büyük çoğunluğunun açık ve tartışma götürmez isteği dışında yönetimi almaya asla girişmeyeceği gibi, kitlelerin *Spartakus*'un düşünceleri, amaçları ve yöntemlerini bilinçle kabul ettiklerini görmeden bu işe hiç kalkışmaz. Proletaryanın yönetimi, adım adım, upuzun bir acılar, deneyimler, yenilgiler ve kurbanlar vadisinden geçip açıklığa ve hazırlığa ulaşarak savaşını sürdürebilir. *Spartakus* devrimin başında değil, sonunda zafer kazanır: Bu, sosyalist proletarya kitlelerinin zaferiyle aynı şeydir...[504]

Tarihçilerin düzenlilikten kaynaklanan rahatlığının gözünde, bu çağrı naif ve oldukça romantik görünse gerektir. Belki de öyleydi. Rosa ötelerden beri devrim beklemiş, çok etkili ve bilgili düşmanlara karşı savunmuştu (her zaman iddia ettiği gibi, parti manevralarının değil, proletaryanın kendi çıkarına ve kendi adına bilinçli eyleminin sonucuydu devrim). Gelgelelim bu inanç açıklamasını, bir parça cazip sıcaklıklar ekleyerek buz gibi hesapların üstünü örtme denemesi olarak görmezlikten gelmek de saçma olur. Katı örgütsel gerçekliklerin üstüne atılmış bir örtü değildi bu, *Spartakus*'un örgütün *yerine* sunmak durumunda kaldığı şeydi.

Daha iyi bir yaşamın engin ufuklarının açılması anlamında iyimser bir yaklaşımdı, ancak aynı zamanda, birincisi projeksiyonun uzaklığı, ikincisi yenilgi ve kederli günler uyarıları, pratikte ve yakın vadede tabloya derin bir kötümserlik halesi kazandırmaktadır. Görünüşün tersine, nesnel koşullara duyulan tarihsel inanç kötümserliğe eğilimlidir; kendi eylemlerine güvenenler, kendi dünyalarının çeperini ancak kişisel olanaklarının kapsamını kucaklayacak şekilde katı çizgilerle çizenler; asıl iyimserler onlardır. Bir partinin siyasal programına iliştirilmiş bu inanç açıklaması bir vasiyetname izleniini vermektedir. Lenin de ölmeden önce duvara böyle bir vasiyetname asmıştı; taktik polemik yıllarından, sağlam eylem önerilerinden sonra

504) *Bericht KPD*, s. 55-56.

ansızın neredeyse çare bulunamayacak bir nesnel duruma geçildiğinde, o son anda, Lenin, çok güçlü yardımcılarına meydan okumuştu: "Ömrümün sonuna dek Büyük Rus şovenizmiyle savaşacağım." *Spartakus* programı Rosa'nın vasiyetnamesi, aynı zamanda yaşam boyu süren çalışmalarının kısa bir özetidir. *Spartakus*'un yalnızca kitlelerin çoğunluğunun desteğinde iktidarı alacağını söylediği ünlü açıklaması oradaydı. Bu açıklama nedeniyle Sosyal-Demokratlar'la komünistler Rosa'nın entelektüel naaşının üzerinde sert kavgalara tutuşacaklardı. Daha ileride, Ruth Fischer'in liderliğindeki Alman Komünist Partisi'nin etkili bir kesiminin Rosa Luxemburg'un Alman işçi sınıfı hareketindeki etkisine 'frengimsi' teşhisini koymasına yol açan etken, işte bu idealizm, Ortodoks liberal demokrasiye bağlılıktı.

Rosa'nın düşüncesinde Ortodoks demokrasinin, ya da basitçe Çoğunluk demokrasisinin izlerini sürmenin yanıltıcı olduğunu bilmekteyiz.[505] Merkez Komitesi'nin dehasıyla bir sürü yetkinin doğru bir politika belirlenmesine yettiği düşüncesine belli ki inanmıyordu (ve sürekli buna karşı döğüşmüştü) Rosa. Ancak beklemek ya da kitlelere yalvarmak da söz konusu değildi. Kitleler eylem demekti - doğru ortamda; ortodoks demokrasideki gibi önce konsensüs, sonra belki eylem değil, çoğunluğun harekete geçmesi Rosa Luxemburg'un kitlelerin mutlaka eylemi -başka bir yolu değil- destekleyeceklerinden kuşkusu yoktu; ancak bu kesintisiz değil, alçalıp yükselen bir süreçti ve eninde sonunda iktidarın ele geçirilip sosyalizmin

505) Polonya'da ulusların kendi yazgısını belirleme talebiyle ve 'ulusun çoğunluğu'ndan bunu desteklediğini iddia edenlerle tartışmaya giren Rosa Luxemburg 1908'de şunları yazmıştı: "Bu ilkeyi (meşru çoğunluk egemenliği ilkesini) başa koyan Sosyal-Demokrat Parti'ye yazıklar olsun. Bu, Sosyal-Demokrasi'nin devrimci bir parti olarak ölüme mahkûm edilmesine eş olur... 'Ulusun iradesi', çoğunluğun iradesi, Sosyal-Demokrasi'nin önünde alçakgönüllü biçimde yere uzandığı bir Tanrı değildir, tersine, Sosyal-Demokrasi'nin bütün tarihsel misyonu öncelikle 'ulus'un -yani, fiili çoğunluğunun- iradesinin devrimcileştirilmesine, biçimlenmesine bağlıdır" (*Przeglad Socjaldemokratyczny*, No: 6, Ağustos 1908; *Wybor Pism*, C. II, s. 155ff.) Gebe deyişi 1918 Almanyası'ndan çok 1908 Polonyası'na uygun düştüğü halde duygular hakikidir. Luxemburgçuluğun çoğunluklara ve demokrasiye aşırı ölçüde bağlanmasını eleştiren daha sonraki Bolşevikler, Rosa'nın neredeyse bütün Lehçe yazılarını olduğu gibi, bu metni de görmemişlerdi.

gelişine varacaktı. Yalnızca iki alternatifin (Bolşevizm ya da Sosyal-Demokrasi) ortaya atılması tercih alanını daraltırdı; Rosa'nın o sıralardaki düşünceleri canlı bir üçüncü alternatifi oluşturuyordu.[506]

Bağımsız parti kurma kararı gördüğümüz gibi gelişigüzel alınmamıştı. USPD toplantısı ve Konsey Kongresi'ndeki başarısızlıklara karşın, özellikle Rosa Luxemburg, varolan bir örgüt içinde kalıp kitlelerle ilişkiyi sürdürme gereği üzerinde duruyordu hâlâ. Tecrit olmak örgütsel boşluk anlamına gelmekle kalmıyor, asıl sosyalizm dünyasından gereksiz yere çıkmak anlamına da geliyordu. Ama sonunda Rosa Luxemburg da çoğunluğun ayrı parti örgütlenmesi kararını kabul etti; liderler içinde fiilen aleyhte oy kullanan tek kişi, örgütlenme uzmanı Jogiches'ti. Jogiches'le birlikte bir tek Brunswick'li delegeler aleyhte oy kullandı.[507] Bununla beraber, Clara Zetkin, Rosa'nın ve Jogiches'in acil mektuplarıyla o anlık USPD içinde kalmaya ikna edilmişti. Kazanılması gereken doğru düşünceli üyeler vardı hâlâ, onları kazanmak Zetkin'in işiydi.[508] Jogiches'in örgütsel kopuşun mantığı hakkındaki kuşkuları, Radek'ten aşağı kalır yanı olmayan bir Leninistin kuşkularını yansıtıyordu; parti kongresinde bile, "Bir partinin varlığı içinde olduğumu hissetmiş değilim," demekteydi.[509]

---

506) Stalinist 'Sol' ile küçük-burjuva 'Sağ' (ya da ince sekterlik) arasındaki daralan koridor, Simone de Beauvoir'ın 1945'ten sonraki Fransız politikasıyla ilgili romanı *Les Mandarins*'de daha ilerideki (yine daha dar) bir döneme üzücü biçimde aydınlık getirir.

507) Hans Wenzel, *Das Revolutionsjahr 1918-19 in Braunschweig*, yayımlanmamış tez (Brunswick), s. 119; *Die Oktoberrevolution und Deutschland, Protokoll der mssenschaftlichen Tagung in Leipzig 25-30 November 1957*, Berlin (Doğu) 1958, s. 137.

508) Clara Zetkin, *Ausgewälte Rad'en*, Cilt II. Sunuş, s. xiii; ayrıca s. 100ff. Zetkin, USPD'den ancak Mayıs 1919'daki parti kongresinin peşinden ayrıldı.

509) Radek, *Diary*, s. 136. Radek, makalelerinin aşırı tonu hakkında Rosa Luxemburg'a çıkıştığında, şu karşılığı almıştı: "Sağlıklı bir çocuk doğunca çırpınır durur ve çığlık atar, ama melemez." Aynı argüman, pratik olarak aynı sözcüklerle Ocak 1918'de Almanlarla barış koşulları hakkında RSDlP'in Merkez Komitesi tartışmalarında da kullanılmıştı. Lenin, "Batı devrimleri henüz cenin halindeyken, Rus devriminin sesini dinletmek isteyen, sağlıklı ve bağırıp çağıran, çığlık atan bir çocuk olduğunu" söylüyordu (*Protokoly Tsentralnogo Komiteta RSDRP, Avgust 1917-Fevral 1918*, Moskova 1929, s. 198). Solcuların kullandıkları benzetmelerin ortak bir havuzdan çıktığını çarpıcı biçimde gösteren başka bir örnektir bu.

Ne var ki, *Spartakusbund*'un bütün Almanya'yı kapsayan bir hazırlık konferansında, 29 Aralık 1918'de yeni parti kurulması konusunda adım atılması kararı ezici çoğunlukla alındı. AKP'nın kuruluş kongresi Berlin Şehir Konseyi'nin kabul salonunda hemen yapıldı ve 30 Aralık 1918'den 1 Ocak 1919'a kadar sürdü. Siyasal ortam çok yoğundu. 24 Aralık'taki Halk Deniz Tümeni olaylarının ardından, *Spartakus* grupları *Vorwärts*'ı yeniden işgal edip, kendi davalarına sempatiyle bakan sayılar çıkarmaya zorlamışlardı.

Bağımsızlar birkaç gün önce hükümetten ayrılıp resmen muhalefete geçmişlerdi. Devrimle savaşmak üzere kurulan, askerlerle subayların oluşturduğu gönüllü birlikler olan ilk *Freikorps* grupları ortaya çıkmış; *Spartakus* liderlerinin öldürülmesini isteyen bildiriler dağıtılmaya başlanmıştı. Karl Liebknecht'in öldürüldüğüne ilişkin sürekli söylentiler çıkıyordu ve 7 Aralık'ta fiili bir girişim yapıldı.[510] AKP işte bu atmosferde oluşuyordu.

Yürütme organının çeşitli üyeleri günün önemli sorunları üzerinde raporlar sundular. Kongre, hem USPD'yle, hem de Devrimci İşçi Temsilcileri'yle daha fazla işbirliği yapmanın koşullarını belirledi; kuramsal açıdan işbirliği hâlâ *Spartakus* politikasına kayıtsız koşulsuz bağlı kalmalarına dayanıyordu. Sovyet hükümetine selam ve dayanışma telgrafı çekildi. Radek, Rus partisi adına söz alıp AKP'nin kuruluşunu resmen selamladığında, küçük bir sansasyon olmuştu; açık yapılan kongreyi izleyen bütün muhabirler, yasadışı bir Rus temsilcisinin (üstelik ne temsilci!) geldiğini bildirmek üzere telefona koşturmuşlardı. Ama kurnaz ve ihtiyatlı Pieck geçici olarak kapıları kilitletti.[511]

Sonra en heyecanlı an geldi. 1918'in son günü saat iki buçukta Rosa Luxemburg 'programımız ve siyasal durum' konulu uzun bir konuşma yaptı.[512] Uzlaşma gereği lokmaları, geniş partilerin örgütsel zorunluluklarına boyun eğme gereği lokmaları, eski ama yıkıcı derecede bir ihanet düşüncesine bağlılık gereği lokması –bütün bunlar

510) *Ich war, ich bin, Ich werde sein*, Berlin (Doğu) 1958, Sunuş, s. 20.
511) Radek, *Diary*, s. 136.
512) *Bericht KPD*, s. 18-42.

nihayet sona ermişti. Rosa Luxemburg ilk kez, bir Alman partisini, soylu izleyicilerinin sürdükleri cilalar ve sulandırma girişimleriyle bozulmamış Marx ve Engels kumaşına bağlıyorclu doğrudan doğruya. Konuşması *Komünist Manifesto*'ya göndermelerle doluydu.

Yeni partinin özelliklerinden birisi, Eski Ustalar'ın metinlerine daha büyük saygı gösterilmesiydi. Bu anlamıyla AKP'nin kuruluşu, Papa Kautsky'nin bağışlamaları karşısında, Marksist Reformasyon'du.

> Proletaryanın Sosyal-Demokrat, yani sosyalist programının tamamen yeni bir temele oturtulması gerektiği bir andayız. Partili yoldaşlar, Marx ve Engels'in yetmiş yıl önce *Komünist Manifesto*'yla ilk düğümünü attıkları örgüye biz devam edeceğiz... Bilinçle, son yetmiş yılın sonuçlarıyla çelişki içinde ve Erfurt programının üstünde temellendiği bütün anlayışla birlikle, bunların hepsini ve onunla birlikte doğrudan dünya savaşına yol açan sonuçlarını kaldırıp atıyoruz. Artık asgari ve azami program yoktur. Sosyalizm aynı anda onların ikisi birdendir ve sağlama zorunluluğunu duyduğumuz şey asgaridir.[513]

Son olarak Rosa Luxemburg kitleleri yine devrimin ana akımı katına çıkarmaktaydı.

> Sosyalizm uğruna savaş yalnızca kitlelerce, doğrudan kapitalizme karşı, her fabrikada ve özel işverenine karşı her proleter tarafından yürütülebilir.... En iyi ve en yetenekli sosyalist hükümet bile olsa ısınarlama sosyalizm olmaz ve olamaz. Devrimi kitleler yapmalıdır, tek tek her proleter. Proleterlerin sermayeye zincirle bağlı olduğu yerde zincir kırılmalıdır. Sosyalizm budur, sosyalizm ancak bu yolla kurulabilir. Peki, sosyalizm için nasıl mücadele verilir? Grevle. Bunun içindir ki ekonomik aşamanın devrimin ikinci döneminde ön plana çıktığına tanık olduk.[514]

513) *Bericht KPD*, s. 19, 26.

514) *A.g.y.* s. 33. Yazarın yararlandığı *AKP Bericht* kopyasında bu cümlelerin hepsi çıkarılmak üzere işaretlenmiştir. O kopya, basım için konuşmanın yeni bir versiyonunu (ekonomik 'kendiliğindenliğe' vurgu yapmayan) hazırlamakta olan 1930'lu yılların bir komünist gazetecisine aitmiş bir zamanlar.

Rosa Luxemburg'un 1906'dan beri temel devrim anlayışını koruduğunu, Almanya'da Bolşevik yöntemleri benimsemediğini daha açıkça gösteren bir şey yoktur. Ne var ki, az unutan o kadar az öğrenir; kitlesel kapışma öğretisi Rosa'nın düşüncesinin temelinde yer alıyordu.

Kongre, Marx formülasyonlarını, kitlelere bağlılığı, tarım konusunda edilen oldukça keskin ve biçimsel sözleri homurdanarak onayladı. "Sosyalist ekonominin en önemli anlayışı kentle kırın çelişkisini ve bölünmesini kaldırmaktır. Aynı ölçüde yeniden örgütlenmiş bir tarımla canlı bir bağlantı kurulmadan, sanayi sosyalist doğrultuda yeniden örgütlenemez." Rosa, SDP ve USPD liderlerine kişisel açıdan saldırdığında alkış fırtınası patladı. Doğu'daki asker yığınağına, hükümetin Almanya'daki askeri liderlerle at ticareti yaptığına dikkat çekiyordu. Kongre Liebknecht'i de alkışlamıştı: "Biz USPD içinde sadece onu ileri itmek, kırbacımızın menzili içinde tutmak ve en iyi unsurlarını yanımıza çekmek için kaldık... Belki liderleri kazanamadık, ama kitlelerde iyi bir yer edindik.[515] Ancak Rosa Luxemburg'la yakın arkadaşları öteki konularda konuşurken zorlanıyorlardı. Kongre, yürütme organının Kurucu Meclis seçimlerine katılma önerisini geri çevirdi, ilk gün Rosa'nın kürsüye çıkışı, seçkin bir devrimci lidere yakışan bir coşkuyla karşılanmıştı. Ancak seçimlere katılmaktan yana konuşunca 'zayıf alkışlar' alabildi.[516] Yürütmenin konuyla ilgili tasarısını sunup uzun uzun desteklemiş olan Paul Levi aralıksız karşı çıkışları göğüslemek zorunda kalırken, katılmaya öfkeyle itiraz eden taban sözcüleri büyük coşkuyla selamlandılar. Sonunda katılma konusu 23'e karşı 62 oyla reddedildi. Aklında Duma boykotunu tutan Rosa, delegeleri ılımlı bir dille paylanıştı daha sonra.

> Yürütmenin bakış açısına muhalefetin kaynaklandığı hareket noktalarını anlıyor ve değer veriyoruz. Ama sevincimiz tam değil. Yoldaşlar, radikalizminiz çok kolaycı. Her an patlayacak gibi sabır-

515) *A.g.y.*, s. 4.
516) *A.g.y*, s. 10-11.

> sızlığınızla birlikte ciddiliği ve düşünme gerekliliğini elden bırakmamalısınız. Kurucu (Meclis) karşısında Rus örneği geçerli değildir. Kurucu (Meclis) dağıtıldığında, Rus yoldaşlarımızın elinde bir Troçki-Lenin hükümeti vardı. Bizdeyse Ebert-Schediemann var.[517]

Öte yandan, böylesine zayıf örgütsel temeller üzerinde ayrı bir parti kurulmasına tek başına karşı çıkmış Leo Jogiches, arkadaşlarına, liderliğin taktikler gibi yaşamsal bir sorunda yenilgiye uğraması karşısında bütün AKP projesinden ve kongreden vazgeçilmesi gerektiği önerisinde bulunmuştu; ama kısa sürede önerisini geri almaya ikna edildi.[518]

SDP'li bir tarihçi, daha sonra, Komünist Parti Kongresi'nin temel çelişkisini şöyle belirlemişti: "Komünistler hükümetin hemen devrilmesini siyasal bir hedef olarak gündem dışı diye görüyorlarsa, izleyicileri arasında ellerindeki her araçla hükümetin devrilebileceği ümitlerini yükseltmekten kaçınmalıdır. Bu koşullarda işçileri sokaklara sürmek boşunaydı..."[519] Rosa'nın karşıtları, parti üyelerine yapılan bir konuşmayla kitlelere yapılan bir çağrının Rosa'nın gözünde temelden farklı iki şey olduğunu, yine de gerçeğin iki yarısını temsil ettiklerini anlamayı ne o zaman, ne de daha sonra başarabildiler. Radek, *Spartakus*'un gerçek potansiyelini çok aşan makalesindeki tona kuvvetle itiraz ettiğinde, Rosa, "Sağlıklı bir çocuk doğunca didinip durur ve çığlıklar atar, ama melemez," demişti.[520] Polonya ve Rusya siyasal sahnesinde güçlü dil kullanmak ölümcül bir alışkanlıktı.

Olayların baskısına ve yeni partinin henüz emekleme halinde olmasına karşın, gelişme büyüktü. Yeni parti Rosa'nın heyecanlı isteklerinin sonucu değilse bile ortaya çıkmıştı; artık hiç değilse benzer düşünen insanlar ayrı bile olsa toplu bir örgütteydiler. Kararın 'tek

---

517) *A.g.y.*
518) Paul Levi, "The Congress of the Communist Party", *Die Internationale*, 1920, C. II, No: 26, s. 43.
519) Hermann Müller, *Die Novemberrevolution Erinnerungen*, Berlin 1931, s. 252.
520) Radek, *Diary*, s. 133.

başına yürümek' biçiminde alınması karşısında Rosa ne üzüntü duyuyordu, ne de kuşku. 1914'ten beri en iyimser ruh haline kavuşmuştu. "USPD'den ayrılış *siyasal* nedenlerle kesinlikle kaçınılmaz bir hal almıştı," diye yazıyordu Clara Zetkin'e, "(ondaki) insanlar Gotha'ya (USPD'nin kuruluş kongresi) katılan aynı insanlar bile olsa, durum baştan aşağı değişmişti." Ve gelmediği için dostunu azarlıyor, Kurucu Meclis seçimlerine katılma konusunda yönetime karşı olumsuz oy kullandığı için dostunu çok ciddi biçimde üzebiliyordu.

> 'Yenilgi'niz, bir parça çocukça, yarı olgun ve dar düşünceli radikalizmin zaferi olmaktan öteye gidemedi. Ne olduysa konferansın başında oldu. Bizimle (yönetim) delegeler arasındaki ilişki daha sonra kuruldu... Başlangıçtakinden bambaşka bir atmosfer *(Resonanz)*... *Spartakistler,* 'eski iyi parti'nin kretenist geleneklerinden kurtulmuş, yepyeni bir kuşak... Olayı büyütmemeye ve fazla ciddiye almamaya oybirliğiyle *(Kabinettsfrage)* karar verdik.[521]

Programda ve ona eşlik eden konuşmada içeriği veda niteliği nota daha önce değinmiştik; Rosa'nın ömrünün son haftalarını yaşadığını fark etmiş olduğunu gösterebilirsek dramayı büyütmüş oluruz. Ancak, sonradan bakıldığında, kanıtlar tam tersini göstermektedir. Rosa eylemde ölüm olasılığının hep bilincindeydi ve bunu dostlarına art arda söyleyip durmuştu, yine de hiçbir zaman söylem düzeyine çıkarmadı.[522] 1918 sonundaki gelişmelerin öne çıkardığı bir şey değil, genel ve neredeyse soyut bir düşünceydi (belki son günleri dışta tutulabilir). Rosa 25 Aralık'ta Clara Zetkin'e, "resmi kaynaklardan", katillerin Karl'ı ve kendisini aradıkları, evde uyumamaları gerektiği konusunda "acil uyarılar" aldığını yazmıştı. "Sonunda sinirlerim bozulunca Südende'ye geri döndüm." Ve 11 Ocak'ta Rosa'nın

521) Photocopy IML (B), NL5, III-A/15, s. 118.
522) "Sevgili genç dostum, seni temin ederim ki daragacı tehdidinde bile kaçınayacağım, çünkü... fedakârlığın sosyalistlerin güçlü yanlarından biri olduğuna inanıyorum" (Walter Stöcker'e mektup, 11 Mart 1914, IML (B); bkz. *Selected Works,* C. II, s. 304).

kaleminden herhalde son gerçek mektubunun sözleri dökülüyordu: "Tam şimdi Berlin'de savaş kızıştı, birçok cesur delikanlımız düştü... Artık belirtmeliyim."[523] Durum elbette gerçekten tehlikeliydi, ama Rosa ya tam bilincinde değildi, ya da görmezlikten geliyordu.

Rosa Luxemburg'un o iki ay nasıl yaşadığı konusunda çok az şey bilinmektedir. Yazma ve *Rote Fahne*'yi çıkarma, program taslağı ve *Spartakus* çağrısını hazırlama işleri normal koşullarda bütün zamanını alırdı. Asıl kaygısı *Rote Fahne*'ydi: "Çıkacak mı, çıkmayacak mı? Nihayet çıkıyor... teknik olarak çok eksiği olsa da," diye yazıyordu Clara Zetkin'e, 18 Kasım'da.[524] Çıkacak her sözcüğü görmekle ısrarlıydı.[525] Bütün *Spartakus* liderleri, ama özellikle Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg aynı anda iki üç hayat birden yaşıyorlardı. Rosa yazar ve gazeteyi çıkarırken, Karl Liebknecht *Spartakus* içinde ve onun adına durmadan görüşmeler yapıyordu. *Spartakus* yönetimi uzun ve düzenli toplantılar yaptı, ikisi aynı zamanda açık toplantılara da katılıyordu. Haftada birkaç kez düzenlenen geniş toplantılar dışında, Berlin'in çeşitli semtlerindeki fabrikalarda toplantılar oluyordu. Aralık sonuna gelindiğinde Rosa ve Liebknecht'in kendi dairelerinde güvenle oturmaları olanağı kalmamıştı. Rosa ilk önce çeşitli otellerde birkaç gece yattı ve dairesine sadece posta ve elbiseleri için uğradı; Ocak ayaklanmaları sırasında ve daha sonra farklı sempatizanlarca saklanıyor, her gece yer değiştiriyorlardı. Rosa kendi evine ancak Christmas sırasında gidebilmişti ve çok az kaldı. Posta görevini yine Mathilde Jacob üstlenmişti.

---

523) Rosa Luxemburg'dan Clara Zetkin'e, 11 Ocak 1919, IML (M), Photocopy IML (B), NL5, III-A/15, kısmen akt. Luise Dornemann, *Clara Zetkin*, Berlin (Doğu) 1957, s. 288. Clara Zetkin bir hafta önce Berlin'e gelip gelmemesi konusunda tavsiye istemişti. Mektup, Berlin'deki Rosa'ya ancak 10 Ocak'ta ulaştı ve ertesi gün yanıtlandı. Clara Zetkin'in son yanıtı, en yakın dostuna son mektubu, gelecekteki kötü talihin neredeyse kahince bir yansımasıydı. "Bu mektup, sevgilim, sana ulaşabilecek mi?... Oh Rosa, ne günler! Eylemlerinin tarihsel büyüklüğünü ve anlamını çok çıplak biçimde görebiliyorum, ama bilgim karşısında yüreğimde uyananları yatıştıramıyorum, korkunç endişelerimi gideremiyor ve senin adına korkuyorum," (Clara Zetkin'den Rosa Luxemburg'a, 13 Ocak 1919, a.g.y., s. 290).

524) Photocophy IML (B), NL III-A/15, s. 75.

525) Clara Zetkin, *Reden*, C. III, s. 423.

Rosa, zaman zaman, devrim 'duygusu'nu yakalamak üzere, Berlin kalabalıkları arasında tanınmadan dolaşmaya çıkıyordu. Radek, Berlin'e geldiğinin ertesi günü Liebknecht, Jogiches ve Paul Levi'yle birlikte olduğu bir akşam yemeğini anlatır. "Taverna sahibi Liebknecht'e özel bir sevgiyle hizmet ediyordu ve hepimizden çok yiyecek verdi ona... Ardından yürüyüşe çıktık. Sokaklarda kalabalık halk kitleleri. Alışılageldiği gibi yayalar ve gezginler değil, yüzleri ilgi ve neşeyle dolu, politikadan söz eden insan kümeleri. Başka bir kafede şoförlerden biriyle politika konuştuk." Aynı gece Radek bir toplantıda konuştu ve Rusya'daki sıkıntıları anlatırken bir gericinin tepkisiyle karşılaştı. "Kimi işçiler savaş koşullarıyla ilgili sözlerimi yanlış anlamış. Devrimin gerçekte neye benzediğini hayal edemezler... Yeni Yıl'ı Liebknecht'le geçirdim. Bitkin olduğu halde bir çocuk kadar mutluydu."[526]

O heyecanlı haftalarda hiç değilse yakın dostlarından birkaçıyla bağını yitirmemek için ara sıra çaba harcıyordu Rosa, ne var ki bir daha göremedi onları. Zaman yoktu, dünya çok bölünmüştü. Yalnız Rosa ileride, dalganın kaçınılmaz geri çekilişi sırasında, yine her şeyin düzeleceğini umuyordu. O sırada dünyası, açık toplantılar, *Rote Fahne* personeli (sadık Mathilde Jacob ve Fanny Jezierska dahil) ve *Spartakus* yönetimindeki arkadaşlarıydı. Dar ama sıcak bir dünyaydı, dışarıdaki olaylar sıcaklığı koruyordu.

Kuşkusuz Rosa hep böyle bir yaşam tarzı dilemişti, bütün doğal sabırsızlığı ve enerjisi, kuramsal değil gerçek devrimin çok yönlü etkinliklerine bağlanmıştı ve sadece bir avuç candan dostu vardı yanında. En eski, en yakın dostu Leo Jogiches her zamanki gibi kaya kadar sertti. O haftalarda yanıp sönen parıltıları çok kısa sürdü, ama o Leo'ydu; Rosa'nın desteklenmesi ve korunması başlıca uğraşıydı onun. Sonunda kendi güçlü kişiliğini neredeyse tamamen ona bağımlı kılmıştı. Belki de onun varlığı Rosa'nın olağanüstü bir enerji geliştirmesine yardım ediyordu. Hapishane yıllarının uğraşlarını zorla kısıtlaması nihayet bir patlama etkisi göstermiş, onu her za-

526) Radek, *Diary*, s. 133-134, 136.

mankinden daha ateşli biçimde öne atıyordu sanki. Onu o haftalarda tanıyanlar tükenmez enerjisinden, yorgunluğunu, sürekli baş ağrılarını ve mide bulantılarını dikkate almadığından söz ederler hep. Hayatla kalsaydı sağlığıyla nasıl bir bedel ödemiş olurdu acaba?

Ocak kapışmasının kıvılcımını çakan olay, 9 Kasım'dan beri olâgelen diğer olaylar gibi, küçük bir olayla başladı. Berlin'de geniş kalabalıkların sürekli hareket halinde olması, gösteriler ve denetimsiz kitle toplantıları, pek çok ufak çaplı ve daha ciddi olay, hükümeti nihayet polis şefi Emil Eichhorn'a karşı harekete geçirmişti. Onun komutasında polis neredeyse devrimci bir kuruma dönmüştü. Bu hassas görevin artık Bağımsız karşıtlarından birince sürdürülmemesi gerektiğinde kararlıydı SDP. Hükümet güvenilir biri olarak sağ eğilimli bir Sosyal-Demokrat olan Ernst'i atadı. Bardağı taşıran damla, Eichhorn'un Prusya İçişleri Bakanı'nın otoritesini tanımamasıydı; son noktada sadece İşçi ve Askerler Konseyi yürütme organına sorumlu olduğunu iddia etmekteydi. *Vorwärts*, bir zamanlar bir Rus haber ajansına çalıştığına göre Rus ajanı olduğunu ima ederek, 1 Ocak'tan beri ona karşı kampanya yürütmekteydi; bütünüyle temelsiz bile olsa, elverişli ve etkili bir suçlamaydı.[527]

Bu meşru ama akıllıca olmayan görevden almanın alışılmış protestolar ve gösterilerden daha fazlasını doğuracağını düşünmek için geçerli bir neden yoktu. Eichhorn 4 Ocak'ta resmen kovuldu, ama bürosundan çıkmadı. Aynı günün akşamı Berlin USPD örgütü yürütme organının olağan bir toplantısında "Eichhorn'a yapılan saldırının püskürtülmesi gerektiği" şeklindeki ittifakla alınmış bir kararla birlikte habere tepki gösterildi, ancak ne yapılacağı, ne kadar ileri gidileceği konusu çözüme bağlanmamış, hatta uzun uzun tartışılmamıştı.[528] USPD bir kerelik kitlelerin potansiyelini sınamayı karar-

527) Paul Hircsh, *Der Weg der Sozialdemokratie zur Macht in Preussen*, Berlin 1929, s. 133ff. *Vorwärts*, 1 Ocak 1919'dan sonra; ayrıca *Preussischer Untersuchungsausschuss, Bericht über die Januar Unruhen in Berlin*, No: 4121 A, Col. 28ff. Eichhorn'un kendi hikâyesi için, Emil Eichhorn, *Uber die Januarereignisse*, Berlin 1919, s. 60ff.

528) Richard Müller, *Der Bürgerkrieg in Deutschland*, Berlin 1925, s. 30. Bütün kaynaklar o toplantıda herhangi bir yönde eylem kararı alınmadığında birleşirler.

laştırmıştı eyleminin yönünü belirlemeden önce. Ancak Bağımsızlar 5 Ocak'ta bir protesto gösterisi çağrısıyla yetinirken, *Rote Fahne* her zamanki pratiğine uygun olarak halkın çok kuvvetli tepki göstermesini istemişti.[529] *Spartakus* halkın termometre işlevi görmesini kabullenemezdi. AKP yönetiminin toplantısında hükümetin devralınması girişimleri özellikle reddedildi ("en çok iki hafta dayanabiliriz"); ama işçilerin silahlanması, askerlerin silahsız bırakılması yönünde olağan bir çağrı yine de çıkarıldı.[530]

5 Ocak'taki gösterilerin beklenenden daha kalabalık olduğu anlaşılmıştı. Devrimci liderler, özellikle AKP, politikalarının tamamen doğrulandığını görüyordu; böyle bir sonuç eylem gerektirmiyorduysa, hiç bir durumda gerekmezdi. Askerlerin de katılmaya hazır olduğu bildirilmişti (bu haberin yanlışlığı ileride anlaşıldı).[531]

Büyük an ansızın gelip çatmış gibiydi, devrimci gruplar o anın önünde eğildiler. Felaket getirecek derecede gevşek bir örgütsel işbirliği sağlandı. 5 Ocak'ta Berlin USPD yönetimi, Devrimci İşçi Temsilcileri ve AKP yürütme organı ortak bir bildiri yayınlayın kitleleri "hükümetin devrimi süngülerle boğma girişimini kabullenmemeye" çağırdılar. "Berlin polis yetkililerinin saldırısıyla birlikte, bütün Alman proletaryasının, bütün Alman devriminin yazgısı gündeme gelmiştir."[532] Benzer bir gösteri çağrısı da 6'sında yapıldı. O sırada *Vorwärts* büroları bir kez daha göstericilerce işgal edilmiş, ayın 6'sında ne olduğu belirsiz 'Berlin devrimci işçileri'nin himayesinde devrimci bir sayı çıkarılmıştı; özellikle Ebert ve Scheidemann gibi hainlerin görevden alınması, iktidarı Konsey'in üstlenmesi ve kitlelerin silahlanması isteniyordu.[533] Neredeyse aynı anlarda, aynı İşçi ve Askerler Konseyi (devrimcilerin sevgilisi) halka Eichhorn'un görevden alınmasını onayladığını bildirmiş, meşru yakınmaların son gerekçesini de ortadan kaldırmıştı.[534]

---

529) *Ledebour-Prozess*, s. 44, Ledebour'un tanıklığı; *Rote Fahne*, 5 Ocak 1919.
530) Richard Müller, *Bürgerkrieg*.
531) *Ledebour-Prozess*, s. 51.
532) *D. and M., C.* III, s. 10.
533) *A.g.y.*, s. 14.
534) *A.g.y.*, s. 15.

Üç devrimci grubun işbirliğinin ilk meyvaları, otuz üç üyeli bir Devrimci Yürütme'nin oluşumuydu. Böylece üçlü bir yönetim kuruldu: AKP, Bağımsızlar ve Devrimci İşçi Temsilcileri'ni temsilen Liebknecht, Ledebour ve Scholze. Bu yönetimin tam amacı konusunda pek çok kuşku vardır (katılanların daha sonra iddia ettiği gibi amaç yalnızca hareketin yönlendirilmesi miydi, yoksa varolan görevliler yerlerinden alınınca hükümetin devralınması mı?).[535] Alman Solu'nun ortaya attığı şekliyle klasik "bozuk" devrim buydu: Kurumları olaylar yönlendirsin. Kitlelerin kurumlara baskısı sayesinde kurumlar sonsuz derecede esnekleşebilecekti. Rosa Luxemburg'a özgü bir anlayış olabilir bu, ama o an için USPD'deki kişisel muhalifleri bile benimsiyordu.

Her grubun asıl hareket noktaları ve olayların kesin bağlantısı asla bütünüyle açıklığa kavuşmadı. Üç gruptan delegelerin hazır bulunduğu 5 Ocak toplantısında, hükümeti devirme kararı Devrimci İşçi Temsilcileri'nden güçlü bir azınlık grubun karşı çıkışıyla birlikte alınmıştı; o grup, örgütlü işçilerini sokağa dökmekte en aktif gruptu. AKP yönetimi de hükümetin devrilmesine tam destek vermemişti; aslında kanıtların çoğu ortak toplantılardaki AKP temsilcileri olan Liebknecht ve Pieck'in, partilerinin özgül talimatlarına *karşı* keskin tasarılara ve azami taleplere onay verdiklerini göstermektedir.[536] Anlaşılan, *Vorwärts*'le öteki gazete bürolarının işgali haberleri devrimci yönetime gelecekle ilgili kararsız kalışının ardından ulaşmış, büyük bir şaşkınlık doğurmuştu.[537] Sonuçta genel bir sevinç çılgınlığı dalgası kapladı ortalığı.

Sürekli varlığıyla Aralık sonunda hükümetle çatışmalarda halk desteği sağlayan Halk Deniz Tümeni, *Volksmarinedivision,* asilerin yanında yer almayı reddediyordu. Tarafsız kaldılar ve devrimci elçiler aracılığıyla yardımlarını alma girişimleri yapıldığında liderlerinin

535) *Ledebour-Prozess,* s. 53.
536) R. Müller, *Bürgerkrieg,* s. 32ff. Pieck, *Reden,* C. I, s. 115-116. Ayrıca bkz. Karl Heinz Luther, "Die nachrevolutionären Machtkämpfe in Berlin", *Jahrbücher für die Geschichte Mittel-und Ostdeutschlands,* C.VIII (1959), s. 212.
537) *Ledebour-Prozess,* s. 62, 82.

ortada görünmeyişi hemen göze çarpıyordu.[538] Böylelikle isyancılar biricik silahlı devrimci birliğin hizmetinden yoksun kalıyordu.

6'sının öğleden sonrası Devrimci Yönetim gelişmeleri denetleme yeteneği konusunda bir parça kuşkuluydu ve resmi USPD yönetiminin hükümetle görüşme girişimine destek vermeye başladı. 6'sı akşamı ve özellikle 7'si sabahı, hükümeti devirme şansı bulunmadığı herhalde netlikle görülebiliyordu. Doğruca Berlin'e asker sevk edildiği bilinmekteydi. Ancak herkes gibi gelişmelerin dalgasıyla sürüklenen komünistler o aşamada görüşmelerde bulunmayı tam bir ihanet, SDP yönetiminin 1910 taktiği gibi görüyorlardı. Rosa Luxemburg, "Devrimci eylemin en temel kurallarının tamamen gözardı edilmesi," diyordu. Asıl iktidar noktalarını işgal etme yerine sadece birkaç gazete ve haber ajansı ele geçirilmişti. Rosa bunun sorumluluğunu liderlere yüklüyordu, kitlelere değil.

> Ebert-Scheidemann hükümetine karşı çok keskin bir savaşımın ortasındayken aynı anda hükümetle 'görüşmeler'e başlanmaz.. O görüşmelerden iki sonuç çıkabilir: Ya uzlaşma, ya da (çok daha olası) Ebert'in adamlarının en vahşi baskı yöntemleriyle yürüteceği biçimde sahnenin dışına sürüklenme...
>
> Kitleler devrimci eylemi savunmaya, sosyalizm uğruna ateşin ve suyun içinden geçmeye hazırdır. Ancak kesin bir kılavuzluğa gereksinmeleri var, ayrıca kararlı ve amansız bir liderler kadrosuna... Almanya her zaman klasik örgütlenme ülkesi, hatta daha fazla fanatik örgütlenme anlayışı ülkesi olmuştur, ama... devrimci eylemler örgütü devrimin içinde öğrenebilir ve öğrenmelidir, tıpkı yüzmenin suda öğrenilebileceği gibi... Son üç günün dersi işçi liderlerine yüksek sesle bağırmaktadır: Konuşmayın, bitmek bilmeyen tartışmalara girmeyin, görüşmeyin, harekete geçin.[539]

Sanki Don Kişotvari biçimde Rosa Luxemburg ve AKP kendilerinin başlatmadıkları, amacını desteklemedikleri ama aynı ölçüde ba-

538) *A.g.y.*, s. 189-194, denizci Milowski'nin tanıklığı; ayrıca Eric Waldman, *The Spartakist Uprising of 1919 and the Crisis of the German Socialist Movement*, Milwaukee (A.B.D.) 1958, s. 176.
539) "Versäumte Pflichten", *Rote Fahne*, 8 Ocak 1919.

şarısızlıkla sonuçlanmasına izin vermemeleri gereken bir devrimci çabayı savunmak üzere ayağa fırlamışlardı. Ders belliydi, 1907-1910'nun eski dersiydi: Kalabalıkları istediğiniz gibi devrimci eylemlere sokup daha sonra keyfinize göre dışına çıkaramazsınız. O nedenle Rosa ve arkadaşları hükümeti devirmek üzere tasarlanmış ayaklanmaya ilk başta karşı çıkmışlardı. Ancak kitleler sokaklara dökülünce, sonuç kanlı bir yenilgi olacaksa bile, onların canları üzerinde pazarlığa girişemezsiniz. Diğer makalelerinde de aynı dersi uygulayarak yineliyordu; taktik sonuçlar bir yana, her şey kitlelere bağlılık sorunu çevresinde dönüyordu.[540] Vurgu sürekli olarak liderlere ve onların başarısızlıklarına yapılmaktadır ve yersiz de değildir: Devrimci liderler ne hareketi ileri itebildiler, ne de hızla sona erdirmek için görüşmeleri tam gönüllü olarak yürüttüler. Bunun için hükümet güçlükle karşılaşmadan karşı saldırışım tezgâhlayabildi, çıkmazı ya da kayıtsızlığı zafere çevirebildi. Radek bütün yapılanlara karşıydı, özellikle komünistlerin katılmasına. Tam zıtı bir yön tutulmasını ve geri çekilmeyi öğütlüyordu; AKP kavganın kesilmesi gerektiğini Devrimci İşçi Temsilcileri'ne resmen önermeliydi; gerekirse silahlı işçiler de silahlarını bırakmalıydı. Aynı anda, geri çekilmeyi haklı gösteren ve İşçi ve Asker Konseyleri'ne yeni seçim yapılmasını isteyen bir bildiri çıkarılacaktı.[541] Hataları acımasızca ve çabukça ortadan kaldırmanın Leninist taktiği böyleydi, öneri AKP yönetimince ilke olarak desteklendi ama, uygulamaya nasıl konacaktı?

Ertesi gün, 10'unda, AKP Merkez Komitesi, Devrimci Yürütme'ye iki temsilcisini çekmek üzere yazdığını iddia etmişti, "danışma yetkileriyle bile... (çünkü) devrimci hareketin açıklığı ve kuvveti Devrimci İşçi Temsilcileri'yle ilişkimizde hemen bir yön değişikliğini gerektirmektedir. Her zaman görüş değiştirebiliriz... ve omuz omuza dövüşeceğiz, gerçekten tam bir devrimci eylem tasarlanırsa eğer." Pieck

540) "Was machen die Führer?", *Rote Fahne,* 7 Ocak 1919. "Das Versagen der Führer", *Rote Fahne,* 11 Ocak 1919.

541) *Illustrierte Geschichte,* s. 282. Radek'in AKP yönetimine 9 Ocak tarihli mektubu ve oradaki olumsuz görüşleri yeniden (yalnız burada) basılmıştır. AKP'nin tavırlarıyla ilgili bir tartışma için, Eric Waldman, *The Spartakist Uprising.*

imzasını taşıyan mektup (dayanışma görüntüsü sunmak için; peki, Liebknecht imzalamayı reddetmiş miydi?) Devrimci Yürütme'nin pratik olarak dağılması nedeniyle tasarlandığı gibi elden verilemezdi; bunun üzerine 13 Ocak 1919'da *Rote Fahne*'de basıldı.

Ama pratik değeri kalmamıştı ve belki de niyet zaten o değildi; *Rote Fahne*'de mektubun yanı başında çıkan yazı kurulunun yorumu, bunun, AKP yönetiminin, başkaldırının kararsızlıkla yönetilmesinden kendini ayırdığı 'açıklık' sürecinin bir parçası olduğunu öne sürüyordu. Mektup gönderilmiş ya da buna niyetlenilmiş miydi? Gerçekten bilmiyoruz.

İç tartışmaların ayrıntıları pek bilinmemektedir. Daha sonra, başlıca komünist çevreler bir gelenek geliştirdi ve Devrimci Yürütme'deki AKP delegeleri, Liebknecht'le Pieck, bu geleneğe uyarak kendi parti yönetimlerinin direktiflerinin tersine hareket ettiler. AKP liderleri temsilcilerinin felaketle sonuçlanacak bir maceraya atılmalarını önlemek için başarısız bir deneme yaptı. Pieck anılarında nesnel güçlüklerin eksiksiz bir tablosunu çizerek kendi tutumunu ortaya koymuştu.

> AKP yönetimi kararlar hakkında bilgilendirilemezdi; (Devrimci Yürütme'nin) kararlarını bildirmek de olanaksızdı. Ancak AKP yönetiminin daha sonraki bir toplantısında, girişimin amacı olan hükümet yetkileri uğruna kavga için değil, hükümetin önlemlerine karşı mücadele konusunda aynı yaklaşımda oldukları anlaşıldı. Liebknecht'in ve benim atılım sırasında Devrimci İşçi Temsilcileri arasındaki faaliyetlerimize ilişkin büyük farklılıklar çıkmıştı. Bunun nedeni de USPD'nin ve Devrimci İşçi Temsilcileri'nin kararsızlığı ve açıklıktan yoksun oluşuydu; bunun üzerine USPD liderleri Sosyal-Demokratlar'la görüşmelere başlayıp ondan sonra doğallıkla ortak çabaların yoğunlaştırılmasına hiç ilgi göstermediler. AKP yönetimi buna karşın eylemi bütün kuvvetiyle destekledi ve yaptığı gösteri çağrılarına geniş kitleler uydular.[542]

Daha sonraki bir tarihçi olayı net koyuyordu: "10 Ocak'ta *Spartakusbund* İşçi Temsilcileriyle bağını yine koparmaya çalıştı. Liebk-

542) Akt. Pieck, *Reden*, C. I, s. 115-116.

necht'in katılımını yine yasakladı, ama etkisiz."[543] AKP liderleri Devrimci Yürütme'nin 'komplo' anlayışını da, USPD'yle Devrimci İşçi Temsilcileri'nin bir kesiminin kalkıştıkları deneme görüşmeleri de onaylamıyordu. Ancak onun yerine neyi savundukları belli değildi. Ocak olaylarında Berlin'de olmayan AKP kuruluş kongresi raportörü Rosi Wolffstein'a göre, Rosa, Liebknecht'e Devrimci Yürütme'nin bir toplantısından sonra parti bürosuna döndüğünde şu sözlerle yüklenmişti: "Ama Karl, nasıl yapabilirsin, programımız ne olacak?"[544]

Rote Fahne, hareketi tedbirsiz ve zamansız bir girişim olarak niteleyip olabildiğince uzak durmak isterken kesinlikle Radek'in öğütlerine göre hareket etmemişti. Tersine, kitle eylemi zafer olarak bildiriliyordu; açık seçik biçimde devrimci işçilere ihanet ve teslimiyet adını verdikleri şey sadece görüşmelerin yapılmasıydı. "Komünist Parti bu utanç verici politikaya doğallıkla katılmaz ve sorumluluk almaz. Devrimi ileri itmeyi görevimiz saymayı sürdürüyoruz... Bunun için İşçi Temsilcileri'nin ikircimli politikalarının ve Bağımsızlar'ın batağa düşmüş çizgilerinin tehlikelerini en keskin biçimde eleştirerek kitleleri uyaracağız."[545]

Eyleminin başarısızlıkla bittiği ve kentin öç ve baskı peşindeki askerlerce işgal edilmekte olduğu bir sırada durmadan açıklık konusunda ısrar edilmesi, sağduyulu davranıştan çok merhamet ve cesaret duyguları uyandırıyordu. 13 Ocak'taki durumu sanki güncel olaylar yeni tarihsel içgörülere kapı açıyormuş gibi, sanki tarih bağımsız liderlerin işçi sınıfının sahte dostları olduğu suçlamasını o an kayda geçiriyormuş gibi çözümlemek, yenilen işçilerin moralini düzeltmeye pek katkıda bulunamazdı.[546] Yenilgi anında tarihsel perspektifin vurgulanması, entelektüel seçkinlerin tipik tesellisidir.

---

543) Ruth Fischer, *Stalin and German Communism,* Londra 1948, s. 97. Ruth Fischer, Ocak eylemini kendisinin daha sonraki 'Bolşevikleştirme' politikasını ona çare diye tasarladığı örgütsüzlük durumunun iyi bir örneği olarak göstermeyi kendine yararlı sayıyordu. Ocak'ta Berlin'de değildi, ama herhalde abartılı haberler alıyordu (birkaç yılda yerleşecek bir gelenek).

544) Yazarla bir görüşmeden. Rosi Wolffstein, Paul Frölich'in dul karısıdır. Bu hikâye, Rosa'nın ve Karl'ın ölümlerinden sonraki haftalarda AKP'de destanlaşmıştı.

545) *Rote Fahne,* 11 Ocak 1919.

546) "Kartenhäuser", *Rote Fahne,* 13 Ocak 1919.

Uzun vadeli perspektifin güncel başarısızlığı da içerebileceğine içtenlikle inanan liderler, doğal olarak, böylesi bir çözümlemeye, gelecekteki daha büyük başarılara gerçekten katkıda bulunabileceği gerekçesiyle başvuruyorlardı. Bunun altında yatan niyet açıktı: O günkü eylemin başarsızlıkla sonuçlanmasının nedeni, ikisi de kararsız unsurlardan oluşan İşçi Temsilcileri ve Bağımsızlarla işbirliğine girmeleriydi. Ondan sonra kitleler, bütün kurguların ve sahte görünümlerin altında yatan gerçekliği fark edebilecek biricik örgütün (AKP) öncülüğünü izlemeliydiler.

Komünistlerin bağlarını koparma arzularıyla devrimci liderlerin görüşmeleri açıkça kınaması arasındaki göz alıcı çelişki ne olacaktı peki? Böylesi görüşmeler kitlelere ihanetti; Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht son makalelerinde bilerek ve isteyerek *Spartakus*'un ne denli felaketli bir yol olursa olsun açıkça kitlelerin eylemine bağlanmasını yeğliyorlardı yine. Hükümetin devrilmesini istememiş ya da o yönde çağrı yapmamış *Spartakus*'un (kendilerini ve kitleleri ilk başta erişilmesi olanaksız hedeflere bağlayan liderler kısa sürede politika yapma adına ya da gerekli diye izleyicilerine ihanet ederken) hâlâ halkı desteklediğini göstermek ileride olanaklıydı. O an düşünce geliştirmeye zaman yoktu; 15 Ocak akşamı hem Karl Liebknecht, hem de Rosa Luxemburg ölmüştü. Ama gelecekteki apolojyanın ana hatları belliydi, çizilmişti. Komünist liderler arasındaki farklılıklara gelince, durum yatışır yatışmaz ciddi özeleştiriler beklenebilirdi.

Gelgelelim görüşme denemeleri başarıya ulaşamamıştı. 11 Ocak'ta hükümet bütün koşullarının kabul edilmesinde ısrarlıydı, yoksa ele geçirilmiş *Vorwärts* binasına hücum edilerek karşı saldırıya geçilecekti. O zamana kadar harekete genel kitle desteği büyük ölçüde azalmış olduğu halde, Noske yönetimindeki hükümet birlikleri 13 Ocak'ta dış semtlerden Berlin'in merkezine doğru yürüyüşe geçtiler ve *Vorwärts* binasına hücum ederek zaptettiler. 12 Ocak'ta kıdemli askeri liderler herhangi bir koşulla *Spartakus*'le görüşmeleri daha fazla yürütmek istemediklerini bildirmişlerdi hükümete; yoksa kendi askerlerine de güvenilemezdi. Katıksız ordu propagandasıydı bu, çünkü *Spartakus* görüşmelere katılmayı bilerek reddet-

mişti; aslında bunu yapan tek gruptu. *Spartakus* isminin bütün isyancıların değişmez karşılığı haline geldiğine dikkat çekmek gerekir (hükümet, SDP ve ordu, hepsi aynı anlamda kullanıyordu). Ağırlıkla Devrimci İşçi Temsilcileri ve Bağımsızlardan oluşan hükümetle görüşecek delegeler hep *Spartakistler* diye anılıyordu.[547] Aynı zamanda, hükümetin örnek bir tarzda kendi iradesini Sol'a zorla kabul ettirmedeki kararlılığına, orduya karşı tavırlarında rastlanmıyordu. Ebert'in daha Kasım başında orduyla gizlice anlaştığı hikâyesinin aslı nasıl olursa olsun, Ocak başlarına gelindiğinde hükümet resmen silahlı kuvvetlerin hizmetine geçmişti. Kautsky şöyle yazıyordu: "Salt askeri bir açıdan, hükümetin kendisi, görüşmelerin şöyle ya da böyle sürmesinin engellenmesine izin verebilirdi... Hükümet bu savaştan hakikaten zaferle çıkmış, gerçekten kuvvet toplamış olabilir, ama bu zaferi, orta sınıfa ve askeri fabrikalara daha fazla yetki vererek, onların yardımıyla kazanabildi."[548] Aslında Ocak kapışmasındaki zafer nedeniyledir ki hükümet görece zararsız İşçi ve Asker Konseyleri'ni bile (*Spartakus*'le hesaplaşma, hukuku ve düzeni sağlama kisvesiyle) istenmeyen devrim kurumları diye gören topyekün bir saldırıya girişebilmişti.

Halkın gözünde başkaldırının sorumluluğu ağırlıkla *Spartakus*'te toplanıyordu. Propaganda yeteneğine de, aracına da asla sahip olmamış Devrimci İşçi Temsilcileri ağırlıkla tanınmayan kişiler olarak kalmış, fabrikalarında yeraltına geçmişlerdi. Ledebour daha 10-11 Ocak gecesi tutuklanmıştı. USPD yönetimi daha az inançlı sağ eğilimli liderlerin elinde kaldı; en açıkta duran, grup olarak *Spartakus*'tü. Orta sınıfın örgütleri ve *Freikorps* liderleri, komünist liderlerle kişi kişi baş edebildilerse, bütün sıkıntıların sonunun geleceği inancını körüklüyorlardı. Yine de Liebknecht'in öldürülmesini isteyen el ilanlarının dağıtılmasına neden olan bu yaklaşımı SDP asla cesaretlendirmedi. Kasım'dan beri birtakım kişilerin her şeyine el konmaktaydı, ama giderek azalmıştı bu olaylar. 13 Ocak'ta *Vorwärts*'e düzenli yazı yazanlardan Arthur Zickler imzasıyla bir şiir çıktı. Ora-

547) Noske, *Von Kiel bis Kapp*, s. 73.
548) *Die Freiheit*, 13 Ocak 1919.

da, dürüst işçiler öldürülürken, kafalarını gizlendikleri yerlere sokan *Spartakus* liderleri açık açık korkaklıkla suçlanıyordu:

Saflarda yüzlerce ceset,
İşçiler,
Karl, Rosa, Radek ve hempaları.
Hiçbiri yoktu orada,
İşçiler.

Dolayısıyla o günlerin Berlin'inin atmosferi göz önünde canlandırılabilir. *Spartakus*'un en tanınmış simaları olan Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'in ikisi de özellikle hedef tahtasındaydı. Sağcı özel şirketler en azından gayri resmi yollarla başlarına ciddi bir bedel koymuşlardı; Scheidemann da bunu biliyor ve cesaretlendirmiş olabilirdi.[549]

İkisi de her gece bir daireden ötekine koşuşturup duruyordu, isyan taktikleri konusunda hangi noktada ayrılırlarsa ayrılsınlar durumları aynıydı, çünkü dünyanın gözünde *Spartakus onlardı*, çift cinsiyetli bir bütünün iki yarısı.[550] AKP büroları ordu tarafından işgal edilip yağmalandı. O zaman bile, üstelik önde gelen arkadaşlarının üçü tutuklanmışken, Rosa ve Karl'ı güvenlikleri için daha iyi önlemler almaya ikna etmek gerekiyordu.[551] *Rote Fahne*'nin çıkarılmasında ısrarlıydılar. 12'si ve 13'ünde Neukolin işçi sınıfı mahallesinde kaldılar. Anlaşılan *Rote Fahne*'yle bağlantılı geliş gidişler o sığınağı da açığa çıkarmıştı; 14'ünde Wilmersdorf'da bir orta sınıf bölgesine taşındılar. Rosa Luxemburg son makalesini oradan yazdı: "Berlin'de düzen hüküm sürüyor" ve Karl Liebknecht de "Her şeye karşın" başlıklarıyla.[552]

549) Frölich, s. 330.
550) Bir adamla bir kadının eşit oranda yönettikleri bu parti düşüncesi, *gente der benex*'in gözlerinde devrimci sosyalizmin cazip olmayan bir yan ürünüydü. Çirkin imalar kesilmek bilmiyordu, Rosa'yla Karl'ın en azından âşık olduklarına inanıyorlardı. Dikkate alınmayı hak eden bir düşünce.
551) Pieck, *Reden*, C. I, s. 118.
552) "Die Ordnung herrscht in Berlin", *Rote Fahne*, 14 Ocak 1919; 'Trotz alledem", *Rote Fahne*, 15 Ocak 1919. Gazetenin yeraltına geçmesinden önceki son çıkış tarihi buydu, Şubat'a kadar yasal olarak çıkmadı bir daha.

"Berlin'de düzen hüküm sürüyor", bütün vahşilikleri ve baskısıyla, burjuva 'düzen'in egemenliğine ağır bir saldırıydı:

> Savaşın ortasındayken, karşı-devrimin zafer çığlıkları arasında bile, devrimci proletarya son olaylardaki muhasebesini yapmalı ve olaylarla sonuçlarını tarihin terazisinde ölçmelidir. Devrimin kaybedecek zamanı yok, devrim büyük görevlerine doğru (henüz dolmamış mezarlara basarak, 'zaferlere ve yenilgilere' basarak) yürüyor. Tam bilinçle devrimin arkasından gitmek uluslararası sosyalizmin askerlerinin ilk görevidir.[553]

Rosa soruyordu: Devrimci proletaryanın nihai zaferi ve Ebert-Scheidemann'ın devrilmesi beklenebilir miydi? Bir devrimci diktatörlük kurulabilir miydi? Alman proletaryasının olgunluk derecesi hesaba katılırsa, hayır. Bu bağlamda *sürekli* zafer henüz olanaklı değildi, isyanın yararsız ya da gereksiz olmamasının nedeni, hükümetin kışkırtmış olmasıydı.

> Eğer daha azgın çabalar konusunda karşı-devrimin cesareti kırılmamışsa, onun bu saldırısını bütün enerjisiyle savuşturmak devrim için *onur sorunuydu*... Kazanımlarına yapışıp kalmamak devrimin iç yasalarından biridir. Saldırı en iyi savunmadır... Şimdiye kadar devrimler bize yenilgiden başka bir şey kazandırmamıştır, ama bu kaçınılmaz yenilgiler nihai zafere giden yoldaki atlama taşlarıdır...
>
> Gelgelelim önderlik başarısız kaldı. Yine de önderlik kitleler içinden ve kitleler tarafından yeniden kurulabilir ve kurulmalıdır. Kitlelerin yaşamsal önemi var, devrimin nihai zaferi o kayanın üzerine inşa edilecek. Kitlelerin durumu zayıftı; bu yenilgiyi, uluslararası sosyalizmin kuvveti ve onuru olan tarihsel savaşlar zincirine bağladılar. Bunun içindir ki gelecekteki zafer bu 'yenilgi'den çiçek açacaktır.
>
> Berlin'de düzen hüküm sürüyor. Sizi budala çakallar! Sizin 'düzen'iniz kumdan inşa edilmiştir. Yarın devrim bir kere daha ayağa kalkacak ve trompet sesleri ortasında sizi dehşete düşürerek haykıracaktır: *"Buradaydım, buradaydım, hep burada olacağım!"*

553) *Rote Fahne*, 14 Ocak 1919.

Karl Liebknecht ertesi gün veda sözlerine şunları ekliyordu:

> Sıkı durun, Biz kaçmadık, yenilmedik... çünkü *Spartakus,* proleter devriminin ateşi ve ruhu, kalbi ve beyni, iradesi ve yaptıkları demektir. Çünkü *Spartakus,* bütün başarı özlemlerinden, sınıf bilinçli proletaryanın savaşta aldığı bütün kararlardan yanadır... Hepsi başarılana dek hayatta kalalım kalmayalım, programımız yaşayacaktır; özgür halklar dünyasına egemen olacaktır. *Her şeye karşın.*[554]

Vedanın geçici olması düşünülüyordu, aktörlerin oyunu temsilin sonuna gelmiş, destekçiler geri çekilmişti. Oysa iki lider aslında hayatın kendisine elveda diyorlardı.

15 Ocak'ta bir grup asker akşam saat dokuza doğru Karl Liebknecht'le Rosa Luxemburg'u tutukladı. Gizlendikleri yerin nasıl keşfedildiğini kimse bilmiyor, ancak, orta sınıftan insanların oturduğu saygın bloklarda iki tuhaf konuğun görülmesi sonucu kimi kiracıların orduya haber vermiş olmaları, onları devrim karşıtı savunma örgütlerinden birine bildirmeleri olasılığı yabana atılamaz.[555] Pieck tesadüfen oradaydı; komünist yönetimin direktifiyle onlara sahte belgeleri ve parti merkezinden en son haberleri getirmişti.[556] Daire sahibi bayan Markussohn daha sonra Rosa'nın görünüşünü Luise Kautsky'ye şöyle anlatıyordu: "Çökük yanaklar ve uykusuz gecelerin gözlerinin etrafında bıraktığı koyu halkalar fiziksel bitkinliğinin kanıtıydı, ancak irade gücü sarsılmamıştı."[557] Askerler geldiğinde Rosa dinleniyordu; sürekli baş ağrılarından şikayetçiydi zaten. Küçük bir bavul hazırladı, birkaç kitap aldı; hapiste bir süre kalması kaçınılmazdı. Sahte isim verme girişimi yararsızdı; askerler kiminle olduklarını iyi biliyorlardı.[558] İlkin Karl Liebknecht'i götürdüler, sonra başka bir arabayla Rosa Luxemburg ve Pieck'i. Araba, Berlin merkezindeki paramiliter takımlardan birinin geçici karargâhı olan Eden

554) "Trotz alledem."
555) H. Roland-Holst, *a.g.y.*, s. 207.
556) Wilhelm Pieck, "Der 15 Januar 1919"; ilk yayımı, *Internationale Presskorrespondenz,* Reden, C. I, s. 432. Tutuklamayla ilgili aşağıdaki anlatımda Pieck'in söyledikleri dikkate alınmıştır.
557) H. Roland-Holst, *a.g.y.*
558) Frölich, s. 332.

Hoteli'ne gitti. Gelişleri önceden bildirilmişti, çünkü Rosa Luxemburg'u alaycı sataşmalar ve hakaretlerle karşıladılar. Yüzbaşı Pabst adındaki birinin resmi sorgulamayı yürüttüğü otelin ilk katına götürüldü.[559] Gece geç vakitlere gelinmişti.

O geceki cinayetlerin nasıl tasarlandığı, öncesiyle sonrasıyla kaç insanın karıştığı asla tam bir netliğe kavuşmadı. Almanya'nın sonraki bütün olaylarını pek onurluca olmasa bile zarar görmeden yaşayan Pabst'ın 1962'de belirttiğine göre, "pratikte devlet otoritesi *Freikorps*'un ellerindeydi, ama Noske'nin tam desteğini almışlardı." Noske o sırada hükümet üyesi ve askeri işlerden sorumlu Halk Vekili'ydi.[560] Belki de Rosa'nın iğneleyici karşılıkları subayları daha ileri gitmeleri için öfkelendirmişti.[561] Jogiches'in kısa süre sonra yaptığı ve *Rote Fahne*'de Şubat'ta yayımlanan araştırmalara göre, plan önceden hazırlanmıştı, Rosa Luxemburg'la Karl Liebknecht'in yakalandığı ve onların karargâhına getirileceği o tümenin liderlerine bildirilir bildirilmez.[562] Cinayete katıldığı belli olanlar daha sonra askeri mahkemeye çıkarıldılar. Er Runge iki yıl iki hafta hapse mahkûm edilirken, Teğmen Vogel dört ay ceza aldı. Öteki sanıklar beraat ettiler. Özellikle o günkü olayların bilinmesi ve onaylanması söz konusu olduğunda, on yıl sonraki çeşitli iftira davalarında bu olaylara değinilmekteydi.[563]

---

559) Pabst'ın olaydaki rolü son zamanlarda ansızın açıklık kazanmıştır. Hâlâ yaşayan Pabst, Ocak 1962'de bir Alman gazetesinde 15 Ocak 1919 günündeki olayları anlatmıştı. Peşinden "Federal Alman Cumhuriyeti Basın ve Enformasyon Bürosu Bülteni" Pabst'ın anlatımının önemli ölçüde doğru olduğu şeklinde resmi bir yorum getirdi; iki devrimci liderin katledilmesi "sıkıyönetime uygun bir infazdı." (Standrechtliche Erschiessung) *Bulletin des Presse und Informationsarntes der Bunderregierung,* 8 Şubat, 1962, No: 27, s. 223. Editörleri kısa süre sonra başka konularda ihanet denebilecek faaliyetlerle suçlanan *Der Spiegel,* Pabst'la alaycı bir röportaj yaptı (*Der Spiegel,* No: 16, 18 Nisan 1962). Karl Liebknecht'in dul karısı ve bugün Doğu Berlin'de yaşayan Sophie (ya da Sonya), Batı Alman Enformasyon Bürosu başkanına karşı 'cinayeti övmek'ten yasal yollara başvuracağını bildirmişti. .

560) *Der Spiegel,* No: 16, s 38-39.

561) Maurice-Berger, *La nouvelle Allemagne,* Paris 1919, s. 275.

562) *Rote Fahne,* 13-16 Şubat, 19 Şubat 1919.

563) Bunlar çoğunlukla Jörns (ya da Jorns) çevresinde toplanmış, Rosa'nın ölümünün soruşturulmasıyla görevli yargıçlardı. Jörns'un kanıtları yok ettiğine, da-

Çelişik kanıtlar yığınını eşelemenin pek yararı yoktur, ama belli sınırlar içinde olayların akışı bir ölçüde açıktır denebilir. Hükümet, *Spartakus* liderlerinden herhangi birinin öldürülmesi için kesin emir vermiş değildi. Aynı zamanda Noske de kana susamış yardımcılarını engellemek için kılını kıpırdatmamıştı. *Freikorp* üyeleri, zamanında ve daha ileride, gündeme gelirse eğer, soruşturmalarda Noske'nin desteğine güvenebileceklerini hissediyorlardı. Ayrıca göstermelik hareketlerle birçok şeyin cezasız kaldığının örnekleri ortadaydı. *Vorwärts* binasını işgal eden grup adına görüşme yapanlar 11 Ocak'ta uzlaşma bayrağı taşırlarken kurşunlandılar ve öteki işgalcilerden ağır yaralananlar oldu.[564] Sorumlulara karşı işlem yapılamadığı gibi kim oldukları bile açığa çıkarılamadı. Tek tek devrimcilere saldırılar o zamana değin gündelik olaylar haline gelmişti.

Bununla birlikte, Pabst'ın ilk yüzbaşısı olduğu Garde-Kavallerie-Schützen-Division subayları, tanınmış iki *Spartakus* liderinin katledilmesinin sokak kavgalarında rehin düşenlerin kurşunlanmasından daha önemli bir olay olduğunu biliyorlardı. İki liderin yakalandığı haberi telefonla geldiğinde sorun tartışılmış ve resmi işlemler beklenmeden derhal halledilmesine karar verilmişti Üstlerinin kendisine haksızlık ettiklerini ve gazetelere kendisi adına demeç verdiklerini sonradan anlayan er Runge, o sırada, Eden Hotel'in yan kapısını tutması ve tüfeğinin dipçiğiyle *Spartakus* liderlerinin kafalarına vurması için ikna edilmiş, rüşvet yedirilmiş ya da emir almıştı (ya da üçü birden söz konusuydu).[565] Görüntü kurtarılsın diye Liebknecht

---

ha doğrusu yok edilmesi gerekebilecek hiçbir şeyin ortaya çıkmadığına ilişkin kuvvetli kuşkular vardı. 1928'de bu iddia *Das Tagebuch*'da basıldı (örneğin, 24 Mart) ve Jörns buna uygun olarak editör Josef Bornstein'a iftiradan dava açtı. O sırada Jörns, Reich Vekili (Reichsanwalt) olarak yerini sağlamlaştırmıştı. Daha sonra Nazi Halk Mahkemesi'ndeki kariyeri tamamen siyasal bir hukukçu olduğunu doğrular. Weimar Cumhuriyeti'nin ilk günlerinde bile, hukuksal kurumların Sol'a siyasal olarak yüklenmesinin kanıtları için bkz. J. Gumbel, *Vier Jahre Mord*, Berlin 1923, özellikle s. 81, 101-102; Sol ve Sağ'a karşı mahkümiyetlerin karşılaştırılmalı bir tablosu da vardır, Ayrıca bkz. F.K. Kaul, *Justiz wird zum Verbrechten*, Berlin (Doğu) 1953, s. 280.

564) *Ledebour Prezeis*, s. 206ff. Hermann Müller, *Novemberrecohborn*, s. 267.

565) Bkz. kendi 'itirafı', *Rote Fahne*, 11 Ocak 1921. Onun kanıtları Pieck'inkine kesinlikle uysa bile, ne uygun düşerse onu söyleyebilecek durumda olduğu çok açıktı.

ve Luxemburg'un Moabit'teki sivil hapishaneye götürülmesi talimatları verilecekti; devrimin o ana değin yakalanmış öteki liderleri Moabit'teydi. Sorgulanma odasının dışındaki geçitte bekleyen Pieck, subayların birbirlerine üçünden bir tekinin bile otelden canlı ayrılmayacağını söylediklerini işitmişti.

Askerlerle otelde kalan birkaç kişinin tuhaf ve sevimsiz bakışları altında ilkin Karl Liebknecht çıkarıldı dışarıya. Efsanevi *Spartakist* böyle görülüyordu işte! Yan kapıdan ıssız bir sokağa (cinayetin önceden planlanmışlığını sokaktan hiç yolcu geçmemesinden daha fazla gösteren bir şey yoktur) çıkarken Runge emirleri yerine getirdi ve tüfeğinin dipçiğiyle kafasına sert bir darbe indirdi. Liebknecht yarı sürüklenerek, yarı ittirilerek beklemekte olan bir arabaya bindirildi ve araba hapishanenin karşı yönünde hızla uzaklaştı. Tiergarten'de arabadan çıkarılıp birkaç adımdan kurşuna dizildi. Ölüm mermisini ateşleyen Yüzbaşı Von Pflugk-Hartung'tu. Yol kıyısında bulunmuş tanınmayan bir adamın cesediymiş gibi vücudu yerel bir morga teslim edildi. Eden Hotel'e döndüklerinde şeflerine Liebknecht'in "kaçmaya çalışırken vurulduğu"nu bildirdiler.

Az sonra sıra Rosa Luxemburg'a geldi. Daha otelin lobisindeyken askerlerden bir kısmı kaslarını üzerinde denemeye başlamışlardı. Pieck hizmetçi kadınlardan birini işitmişti: "Zavallı kadına nasıl vurup yere düşürdüklerini, yerde sürüklediklerini asla unutmayacağım."[566] Rosa Luxemburg'un nakledilmesi Teğmen Vogel diye birinin sorumluluğundaydı. Runge işini yine titizlikle yerine getirdi ve Rosa, yarı ölü halde sürüklenerek, ilerde bekleyen başka bir arabaya götürüldü. Görevli subayın başına sıktığı bir kurşunla kirli işlemler araba içinde çabucak bitirildi. Araba Landwehr Kanalı yakınında bir köprüde durdu ve cesedi bulanık sulara fırlattılar, orada Mart'a dek kaldı. Kızgın ayak takımının arabayı durdurup Rosa'yı bilinmeyen bir yere götürdükleri şeklinde bir hikâye daha anlatılmaktaydı. Askerlerin hepsi üzgündü; yazgısı hakkında bildirecek kesin bir şeyleri yoktu.

566) Pieck, "Der 15 Januar 1919".

Komünist liderler Liebknecht'in kaçmaya çalışırken öldürüldüğü şeklindeki raporun yalan olduğunu bilmelerine karşın, Karl'ın ölümünün ve Rosa Luxemburg'un kayboluşunun hikâyesine karşı öne sürebilecekleri verilerden yoksundular. *Rote Fahne* o anlık sahne dışı kaldığından, iki ölümle ilgili resmi hükümet bildirisine meydan okumak 17 Ocak'ta Bağımsızlar'ın *Freiheit*'ına düşüyordu; elbette ki katillerin anlaştıkları hikâyeye dayanacaklardı.[567] Bununla birlikte... Rosa'nın cesedinin bulunuşundan çok önce, gerçek veriler *Rote Fahne*'de çıkmaya başlamış ve yayımlanmıştı. Nisan ayında hükümet hareketin nedenlerini değilse bile gerçekleri kesinlikle biliyordu, ancak 16 Ocak açıklamasını değiştirmeyi de hâlâ reddediyordu. Bir süre için Rosa Luxemburg hakkında Barbarossa tipinde bir efsane dolaştı ortalıkta; sözde doğrudan operasyonlara girişmek üzere yeraltına geçmişti ve zamanı gelince ortaya çıkacaktı. Ama *Rote Fahne* bu sahte umudu silme görevini başarıyla yerine getirdi.

SDP çevrelerinde bile yaygın bir dehşet duygusu kaplamıştı her tarafı. *Rote Fahne* gerçekleri açıklamaya başladığında, *Vorwärts,* 13 Şubat'ta "katillere karşı yasaların bütün gücünün herekete geçirilmesi gerektiğini" yazıyordu. Berlin İşçi ve Asker Konseyi temsilcileri bir süre katillere karşı hukuksal işlemleri takip ettiler. Ama hukuksal zeminde tutunacak bir dal yoktu. Katillerin askeri mahkeme yerine sivil mahkemede yargılanması istekleri, hükümet tarafından, başlanmış olan hukuksal sürece karışmak olacağı gerekçesiyle geri çevrildi. Reich hükümetini altı sosyalist bakan oluşturunca, imparatorluk mahkemelerinde sınıfsal 'adalet' uygulandığı doğrultusundaki eski sosyalist inanç bir kenara bırakılmıştı. Bunun yanısıra, hukuksal sınıflama yetki sorununu haklı çıkarıyordu; suçlamalar görev

567) 17 Ocak'ta *Vorwärts*'de kısmen yayımlanmış bildirinin yeniden basımı, Ferdinand Runkel, *Die Deutsche Revolution,* Leipzig 1919, s. 217-220. SDP versiyonu, Hermann Müller, *Novemberrevolution,* s. 271-279. Freikorps'un görüşü de ortaya çıkmıştı. Her şey, askerlere emir veren, kana susamış sosyalist hükümetin hatasıydı; askerler meşru otoritenin basit uygulayıcılarıydı. F.W. von Örzizen, *Die deutschen Freikorps, 1918-23,* 2. basım, Münih 1937, s. 284-289. İkinci Dünya Savaşı'ndaki savaş tutuklularının iyice ayağa düşürdükleri, bütün sorumluluğun üst otoritelere yüklenmesi sahtekârlığı Hitler'le başlamamıştı.

sırasında işlenmiş hareketlere yönelikti çünkü. Verilen en alt düzeydeki cezalar gülünç suçlara bağlanmıştı; Teğmen Vogel için, bulduğu bir cesedi bildirmemek ve yasadışı yollarla ortadan kaldırmak, er Runge için adam öldürmeye *teşebbüs etmek*. Runge, Rosa Luxemburg'a gerçekten vurduğunu kabul etmişti (beklenmedik tanıklar çıkmıştı), ama ciddi ölçüde yaralayacak şiddette değil. Vogel'in rolü hiç açığa çıkmadı. Askeri mahkeme katillerin 'bilmezden gelme' şeklindeki asker dayanışmasını delmeye yönelik bir girişim yaptıysa da, boşunaydı. O durumda bile Vogel çok kısa bir tutukluluk süresinin ardından dostları tarafından sahte belgeyle aceleyle kaçırıldı ve genel affa kadar yurt dışında bekledi. Şubat sonunda soruşturma yargıcı Jörns, bir manevrayla İşçi ve Asker Konseyi temsilcilerini güçsüz durumda bırakmıştı; yargılama yapıldı, Konsey temsilcileri katılmadı ve *Rote Fahne* dışında yakışıksız soru soran çıkmadı.[568] Ayrıca sırada bekleyen başka duruşmalar vardı: Tadını almışken cinayetler peş peşe geliyordu: Eisner Şubat'ta Münih'te suikasta uğradı, Haase 1919 sonunda kurşunlandı ve en azından bir tane sansasyonel siyasal cinayetin işlenmediği yıl olmadı neredeyse. Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'in ölümlerinin trajik havası çok çabuk kayboluverdi.[569]

Siyasal uzantılarıyla birlikte cinayetlerin asıl hikâyesini hasıraltı etme girişimi sadece perde gerisinde hareket eden küçük çaplı ama güçlü ve inatçı bir kliğin işi gibi görülmemelidir. Ocak kapışması Almanya'da devrimci dalganın en kabardığı noktayı temsil etmekte-

568) İşçi ve Asker Konseyleri heyetinin çabaları konusunda Konsey'e sundukları raporlar için bkz. *Protokoll*, 56–57. *Sitzung des Zentralrates der deutschen Sozialistischen Republik. 15 Feb. 1919*. IISH'de daktilo biçiminde tutulan bu protokoller kısa sürede yayımlanacaktır.

569) Bu kısa anlatım, gazete raporlarına ve sorgu yargıcı Jörns'le bağlantılı bir dizi iftira hareketlerine karışanların tanıklıklarına dayanmaktadır. Ek olarak resmi kayıtlar da mevcuttur (Prusya Adalet Bakanlığı belgeleri, şimdi *Bundesarchiv Koblenz*, P. 135/11 759), ama gazetelerde çıkmayan yeni bir şey yoktur pek. Neredeyse bütün tanıklar, kadın erkek garsonlardı (polis ya da gizli servis adına fiilen çalışmadıklarında, polisin işlemlerine uygun düşmeyen tanıklık yapmak gibi tuhaf eğilimlerin taşındığı bir meslek). Katılanlar tarafından 'içerden öykü olarak' bir tek Runge'ninki yayınlanmıştı.

di. Onun ardından düzensizliğe karşı güçlü bir tepki görüldü ve bu tepki ifadesini hükümete örtük bile olsa yaygın bir destek verilmesinde buldu. Kararsızlar hukuk ve düzen (Rosa'nın içyüzünü son makalesinde teşhir ettiği 'düzen') tarafına geçtiler. *Spartakus* liderlerinin ölümünü bildiren burjuva basın, alışılmış ikiyüzlü deyişleri gevelemeye bile kalkışmadı. Orta sınıf Almanlarının engin çoğunluğunun yaşamını ve eylemlerini hiç kavrayamadıkları *Spartakus* liderlerinin ölümü, deliliklerinin kaçınılmaz sonucundan başka bir şeye benzemiyordu. *Tägliche Rundschau*, Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'in ölümlerinin "kendilerinin başlattıkları kan banyosunun kefareti..." olduğunu yazıyordu. "Kendi eyleminin sonuçları öldürmüştü Galiçya'lı *(sic)* kadını... Luxemburg ve Liebknecht'in yargı günü sona erdi. Almanya barışa kavuştu, tekrar soluk alabilir." *Spartakistler*'in yazgısı "iyiyle kötüyü ayırma yeteneğini çok önceleri yitirmiş katıksız ve basit suçluların" yazgısıydı. Sosyalist hükümetin kanatları altında böyle düşünceler ileri sürülürse, toplumun celladı sayılanları cezalandırma konusunda coşkulu olunması beklenemezdi. Sorun başkentte çözümlenmesine karşın, *Spartakistler,* hiç değilse sempati besleyenlerin gözünde, kuzeyde ve Münih'te titrek vuruşlarla çırpınıyordu hâlâ; ölü bile olsa ara ara tekme atmayı sürdürenlere açıkça sempati beslemenin pek yararı yoktu.

Çalışan nüfusun kafası açık kesimleri, cinayet haberlerini doğallıkla hükümete yönelik bir öfkeyle karşıladılar. Sovyetler Birliği'nden ve birçok ülkeden protesto telgrafları geldi. Yeraltına geçmiş Komünist Partisi Yürütme Kurulu 17 Ocak'ta Leo Jogiehes'in yazdığı bir çağrı çıkardı; destekçilerinin "hain hükümetin liderlerine karşı öç alma girişimlerine yönelik terör eylemleri"nden kaçınmalarını istiyorlardı. "Nihai savaş anı henüz gelmedi, düşüncesiz girişimlere karşı sizi uyarıyoruz."[570] Bağımsız liderlerin çağrısında ise, hükümetin bugün *Spartakistler*'e yaptığını yarın bütün işçilere yapacağı bildirilip destekçileri uyarılıyor, protesto grevi yapılması isteniyordu.[571] Aynı gün yapılan Berlin İşçi ve Asker Konseyleri Plenum toplantı-

570) *D. und M.*, C. III, s. 85ff.
571) *Die Freiheit*, 17 Ocak 1919.

sında cinayetlerin uyandırdığı nefret duygusu dile getirildi ve hükümetin *Spartakus*'u yenilgiye uğratmasından sonra teröre aşırı ölçüde başvurması protesto edildi.[572] Ancak işçiler tükenmişti ve greve çok cılız tepkiler geldi.

Ocak yenilgisinin ardından, *Spartakus*'le toplumun geri kalanı arasındaki ilişkide yeni bir sayfa açılmış oluyordu. Çünkü *bu* cinayetlerle birlikte komünistlerin kuramda çizdikleri cehennem tablosu gerçeklik halini almış ve tartışma götürmez biçimde mezar cehennemine dönmüştü; devrimci kuram ve taktik tartışmaları üzerinde, SDP liderliğinin fiilen cesaretlendirmese bile göz yumduğu iki liderin katledilmesinin sorumluluğu duruyordu.

Rosa'nın bir avuç yakın dostu onulmaz bir kayıp ve trajedi duygusuna sürüklenmişti. Dıştan katı bile görünse Leo Jogiches, eski bir devrimciye yakışan bir tarzda, Lenin'e 17 Ocak'ta kısa ve özlü bir telgraf gönderdi: "Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht son devrimci görevlerini yerine getirmişlerdir."[573] Clara Zetkin Stuttgart'ta 18 Ocak'ta Mathilde Jacob'a bir mektup yazdı. 16 tarihli gazetelerden Rosa'nın tutuklandığını, 17 sabahı ise belki de öldüğünü okumuştu Bu iyi kalpli ve sadık kadın, sosyalist ufuktaki en parlak yıldızın sönmesinden duyduğu kişisel ve siyasal kayıp hissini dile getirecek sözcükleri bulamıyordu.[574]

Berlin'in dış semtlerindeki bir senatoryumda bulunan Franz Mehring yaşlı ve çok zayıftı; dostları haber vermeye bile cesaret edemediler. Nihayet korkunç görevi Rosa'yla ortak dostlarından biri üstlendi.

> Korkunç habere nasıl tepki gösterdiğini tasavvur edemezsiniz. Böyle bir şeyin olanaklılığına inanmak istemiyordu yaşlı adam... odasında saatlerce bir aşağı bir yukarı dolaştı... sonra yaşlı vücudu tükenmiş biçimde sandalyeye çöktü. Ama hemen tekrar kalktı ve huzursuz adımlarına devam etti. Gözleri kuruydu ancak kini ve hır-

572) *D. und M.*, C. III, s. 104.
573) Clara Zetkin, *Reden*, C. II, s. 444.
574) *A.g.y.*, C. III, s. 71.

sı yüzünden belli oluyordu. "Bugüne kadar hiçbir hükümet bu kadar alçalmadı," diye mırıldanıp durdu.[575]

Karısı da hastaydı ve ona yardım edemiyordu; birkaç gün sonra Mehring akciğer iltihabına yakalandı, yaşayacak gücü kalmamıştı. 29 Ocak 1919'da, büyük ölçüde dostlarının ölümünün kurbanı olarak hayata gözlerini yumdu.

Jogiches ruh halini pek belli etmiyordu. Ama varlığının un ufak olduğunu herkesten fazla hissetmiş olsa gerek. Oldukça siyasal bir kişiliğin olanak verdiğince son haftalarını asıl olarak Rosa'yı aramakla geçirdi –aralarındaki uyumsuzluktan iz kalmamıştı artık. Kendisi de 14 Ocak'ta tutuklanmış ama kimliği saptanmadan kaçmayı becermişti. Karl Radek onu 16 Ocak akşamında gizli bir dairede gördüğünde on yıl yaşlanmış gibiydi. "Hararetle geçmişten, eski kavgalarımızdan söz etmeye başladı. 'Rosa artık bizle değil, eski dostlarımızı yeniden toparlamalıyız'." Aralık'ta Rosa Luxemburg ve AKP yönetiminin çalışmalarında yardımcı olması ricasıyla Rusya'ya giden Marchlewski'nin dönüşünü her zamankinden daha sabırsızlıkla bekliyordu.[576] İki adam ertesi gün buluştular. Radek güvenlik için güneye gitmeyi düşünüp düşünmediğini sorduğunda Jogiches gülümsemeyle yanıtlamıştı: "Birinin kalması gerekiyor, en azından hepimizin mezar taşlarını *yazmak* için."[577]

Jogiches ve Clara Zetkin, Rosa'nın belgeleri, daha doğrusu askerler Rosa'nın Südende'deki dairesini aradıktan sonra kalanlar üzerinde çalışmaya koyuldular. Jogiches *Spartakus* liderliğini kendisi üstlenmekle birlikte kalbi geçmişteydi; en başta katillerin kimliklerinin saptanıp cezalandırılması, Rosa'nın yazılarından olabildiğince fazla miktarının kurtarılmasıyla ilgileniyordu. "Rosa gitti, hepimiz sımsıkı birbirimize yapışmalıyız," diyordu Clara Zetkin'e. Geleceği neredeyse yalnızca geçmiş bağlamında tartışıyorlardı. "Bunların çoğu atılabilir çünkü Rosa hepsinde düşüncesini değiştir-

575) Akt. Schleifstein, *Mehring*, s. 76.
576) Julian Marchlewski, s. 92; Pieck, *Reden*, C. I, s. 547.
577) Radek, *Diary*, s. 139-140.

mişti," diye eklediği bildirilir. Kafası belli ki Rosa'yı ölümsüzleştirmeye takılmıştı.[578]

Jogiches de uzun yaşamadı. Kendi güvenliğine önem vermiyordu. 10 Mart'ta tutuklandı ve hemen tanındı. Alexanderplatz'daki polis merkezinde görevli dedektiflerden biri eski başçavuş Tamschich'ti, bir zamanlar korku salan bir kabadayıydı. *Spartakus* liderlerinden biri olarak tanıdığı Jogiches'i ilk fırsatta soğukkanlılıkla öldürdü. Yargılanması yoluna bile gidilmedi.[579]

Pieck birkaç gün sonra kaçmayı becermişti. Liebknecht ve Rosa'yla birlikte tutuklandığında üzerindeki belgeler sahteydi ve anlaşılan kimliğini bulamamışlardı, aslında pek tanınan biri de değildi. İki liderin tutuklanmasıyla ilişkili olduğunu gösterir bir belirti asla görünmedi, yalnız Pabst, daha sonra, öteki *Spartakus*'çulardan bilgi alıp tutuklanmalarını kolaylaştırdığı gerekçesiyle serbest bırakıldığını söyledi. Pabst'ın açıklamaları karışık ve çelişkilidir. Yine de AKP'nin ilerideki lideri Thälmann'ın, misilleme olarak, 1928'de kendisini AKP liderliğinden atmaya yönelik başarısız bir girişime karıştı diye Pieck'i suçlamasını sağlayacak kadar kuşkulanma gerekçesi vardı. 1929'da komünist askeri aygıtın başında bulunan ve *Reichstag* üyesi olan Kippenberger'in başkanlığında bir onur kurulu oluşturulmuştu partide. Bulgular su yüzüne çıkmadı ve başka adım atılmadı, Kippenberger'in Paris'te sürgündeyken Ulbricht'le arası açılacaktı ve Rusya'da 1936'da sessiz sedasız idam edilen birçok Alman komünisti arasında bulunuyordu.[580] 25 Ocak 1919'da Ocak kapışmasında öl-

578) *A.g.y.*, ayrıca Clara Zetkin, *Reden*, C. II, s. 387.

579) Tamschick kısa süre sonra Halk Deniz Tümeni liderlerinden Dorrenbach'ı da aynı şekilde, arkadan kurşunlayarak öldürdü. Prusya polisinde yükselirken ılımlı bir kariyeri vardı oysa. Askeri geçmişi için bkz. talebelerinden birinin oldukça renkli anıları, *Neues Deutschland*, 13 Haziran 1959.

580) Bu hikâye şurada uzun uzun anlatılır: Erich Wollenberg, "Eter Apparat; Stalins fünfte Kolonne", *Ost Probleme*, C. III, No: 19, 12 Mayıs 1951, s. 576-578. Tarafsız olmayan bir dergide çıkmış bu anlatımda Kippenberger'in idamı Pieck'in entrikasına bağlanır, ama başkaca kanıt yoktur bunun için. Pieck'e karşı soruşturma açılması, söylentinin varlığı ve AKP içindeki güç politikasının yöntemleri dışında bir şey açıklamaz; Thälmann'ın liderliği aleyhindeki kampanya onun değilse bile, kayınbiraderinin bulaştığı bir mali skandala temelleniyordu.

dürülen otuz iki yoldaş, Karl Liebknecht'le birlikte gömüldü. Karl'ın yanında boş bir tabut bırakıldı. Rosa Luxemburg'un cesedi ancak 31 Mayıs'ta ansızın kanalın havuzlarından birinden çıkarıldı ve son dinlenme yerine 13 Haziran'da götürüldü. Hükümet büyük çaplı gösteriler yapılmasından korkmuştu ve Noske defin işlemini erteleyerek cesedin yerel bir ordu kampında bekletilmesini emretti. Yas tutanlar uzun bir kortej oluşturmalarına karşın, gösteri sessiz ve düzenli geçti. Cenaze töreni o sırada önde gelen bütün komünist liderlerin ortak kabri haline gelmiş Friedrichsfelde'de yapıldı. 13 Haziran 1926'da son dinlenme yerlerinin anısını yaşatmak için bir anıt yapıldı: Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht, Franz Mehring, Leo Jogiches ve 1925'te bir İtalyan senatoryumunda ölmüş, saygın bir kıdemli Bolşevik yetkili olan Julian Marchlewski.[581] Mezarlık Naziler döneminde yerle bir edildi ve savaştan sonra Doğu Alman Hükümeti'nce yeniden inşa edildi; parti üyeleri her yıl bu kutsal yeri ziyaret etmekte, ama kabirden çok Ulbricht'i görmektedirler.

Gerek Rosa Luxemburg, gerekse Karl Liebknecht eylem içinde ölümün bir Sosyal-Demokrat adına en büyük onur olacağını düşünmüşlerdi. Rosa açısından, kendisini Stalin'in özel onursuzlaştırma biçiminden korumaya yardım eden, uygun bir sondu. Rosa'nın düşüncelerinde hayattan önemli şeyler vardı. Devrimci politikaya adanmış bir yaşama bağlanmıştı, ama bu katılıkta insani değerlere ve kültüre derin bir saygı da yerini alıyordu. Davasının sonunda kazanacağına ilişkin sağlam bir inançla öldü; yaşarken olduğu kadar

---

AKP Merkez Komitesi'nin Thälmann'ın görevden alınması kararı Pieck'in entrikalarından çok Stalin'in kişisel emriyle iptal edilmişti. Pieck 1920'lerde arkadaşları arasında avare avare dolaşsa bile katı ve becerikli bir militan olarak ün yapmıştı.

Bununla birlikte, Runge'nin kendi anlatımı -Pieck bunu doğrulamıştı (*Rote Fahne*, 11 Ocak 1921)- aşağıdaki oldukça tuhaf pasajı da içine alınaktadır (altı çizili olarak). Runge *Rote Fahne* editörünü (yanlışlıkla Pieck sanılmıştı) otel koridorunda öldürme emri almıştı. "*Rote Fahne*'li adam üstüme doğru gelip yerine getirilecek bir işlemi (*Auftrag zu erledigen*) olduğunu söylediğinde... kuşkulandım. Bir odaya götürüldü, çıktığında bir subay muhafızlardan birine talimat veriyordu: 'Bu adamı götürün ve başına bir şey gelmemesine dikkat edin.'

581) *Die Rote Fahne*, 15 Haziran 1926. Marchlewski'nin külleri Mart 1950'de Polonya hükümetinin ricası üzerine Polonya'ya geri getirildi.

ölürken de davasına hizmet edebilirdi. Öldüğü sırada Almanya'da geçici bir yenilgiye uğratıldığını anlamıştı, ancak bu yenilgi oradaki ve Rusya'daki büyük ilerlemeler bağlamında gerçekleşiyordu. Almanya'da Rosa'nın kanatları altında gerçekten Marksist bir parti yaratılmıştı ve partinin gelecekteki gelişmesinin ana ilkelerini Rosa belirlemişti. Gözleri, o kadar yürekten inandığı uluslararası devrimin en naclide parçası olarak nihayet boy göstermeye başlayan Alman devriminde kapandı. Almanya'da yıllarca ve aslında heyecan duymadığı bir ortamda kalması tamamen haklı çıkmış gibiydi. Bolşeviklerin Rusya'daki başarısını değerlendirebilmekle birlikte, uluslararası hareketi onların yönetmesini ya da kendi partisinin Bolşeviklere bağlanmasını kabullenmeye isteksizdi. Son iki ayda Lenin'e dostu ve eşiti gibi davranmıştı –daha fazla değil. Lenin'e 20 Aralık 1918'da Rusça ve aceleyle karalanmış bir mektubu bir eşite duyulan saygıyı sergiler, boyun eğiş yoktur ama.

Sevgili Vladimir,

Ailenin, Karl, Franz (Mehring) ve diğerlerinin yürekten selamlarını göndermek üzere amcanın yolculuğundan yararlanıyorum. Tanrı biliyor ki gelecek yıl dileklerimiz yerine gelecek. Her şey en iyi olsun! Amca hayatımızı ve yaptıklarımızı anlatacak sana, bu arada elini sıkıyorum.

En iyi dileklerle, Rosa.[582]

Mektubu taşıyan 'amca' Eduard Fuchs'du, *Spartakusbund* üyesi bir avukat ve gazeteci. Fuchs'un Moskova ziyareti hakkında hiçbir ayrıntı bilinmemekte, ama Rusların yeni Enternasyonal planlarıyla ilgili olarak gittiği kesindi. Fuchs'un görevi, hem Rosa Luxemburg'un hem de Leo Jogiches'in yeni kuruluş tasarısına karşı taşıdıkları güçlü çekinceleri Lenin'e iletmekti. Bu ikisi aynı zamanda Lenin'in kesin niyetlerini de öğrenmek zorundaydı. Bolşevik liderle

582) *Pravda*, 15 Ocak 1925; kopya olarak yeniden basım, *Selected Works*, C. II, s. 624.

görüşmeler gizli değildiyse bile sıkı sıkı gayri-resmi düzeyde tutulmuştu; Lenin'in arkadaşlarından hiçbirisi resmen bilgilendirilmemişti. Ancak Almanların çekinceleri ve itirazları, Lenin'in Üçüncü Enternasyonal'in olabildiğince çabuk kuruluşuna hız verme kararlılığını doğrulamaktan başka işe yaramadı. "Üçüncü Enternasyonal'in kurulacağı uluslararası sosyalist konferans hazırlıklarında acele ('Spartakist'in ayrılışından önce) davranmalıyız."[583]

Fuchs dönüşünde Lenin'in niyetlerini bildirdi. Rosa Luxemburg'un en korktuğu şey doğrulanmıştı: Rosa, Alman partisinin katılmaması gerektiğinde her zamankinden daha kararlıydı. Alman delegelere o zamanda ve o günkü koşullarda yeni bir Enternasyonal kurulmasının aleyhine oy kullanmaları direktifini vermişti. Tek bir ülkeden başında istikrarsız biçimde duran tek bir sosyalist partinin bulunmasını kuruluş açısından olgunlaşmamış diye değerlendiriyor ve, kurulursa eğer, yeni Enternasyonal'in bütünüyle Rusların egemenliğinde kalacağından (gerçekte de olduğu gibi) korkuyordu.[584] Bunun üzerine kuruluş kongresindeki tek Alman delegesi Eberlein Üçüncü Enternasyonal'in kurulması tasarısının aleyhine oy kullanmış, ama Rusların güçlü baskısına boyun eğip oyunu çekerek sadece çekimser kalmıştı. O zamana kadar geçen sürede (Mart 1919) Rosa Luxemburg ölmüştü.

Rosa'nın ölümünden sonra Alman komünistlerinin politikası

---

583) Lenin, *Sochineniya*, 5. basım, C. L, s. 227-230. Ayrıca bkz. *a.g.y.*, s. 460, n. 246.

584) Hugo Eberlein, yolculuk yapabilecek tek Alman delegesiydi. Gittiğinde gelişigüzel bir toplantıyla karşılaştı. Moskova'ya gelebilmiş çeşitli milliyetlerin temsilcileri kendilerini ülkelerinin delegeleri diye saydırmışlardı. Başlangıçta Ruslar, hayati önem taşıyan Alman partisinin itirazlarını ele almayı ve çalışmalarını kurucu nitelikten çok hazırlık niteliğinde değerlendirmeyi önerdiler. Ne var ki Eberlein, Rusların güçlü baskısı karşısında, Bolşeviklerin planlarına itiraz etmeyecekti ve aldığı talimatın tersine Enternasyonal'in kurulması oylamasında çekimser kaldı. Bkz. *Der 1 Kongress der Kommunistischen Internationale: Protokoll der Verhandlungen in Moskau vom 2 bis zum 19 Marz 1919*, Hamburg 1921, C. I, s. 131. Resmi Rus yorumu, Rus partisinin Eberlein'ın vicdan bunalımına tahammül gösterdiğini ve Almanların yaşamsal oyunu dengeye getirmek için Bolşeviklerin baskısından çok görüşünü kendiliğinden değiştirdiğini vurguluyordu. Bkz. G.Zinovyev'in raporu, *Vosmoi s'ezd RKP (B), Mart 1919 goda, Protokoly*, Moskova 1959, s. 135.

(aslında bütün parti) bir süre boşlukta sallanıp durmuştu. Berlin'deki Ocak ayaklanmasını Bremen ve Münih'te başarılı yerel ayaklanmalar izlerken, başka kentlerde denemelere tanık olundu. Hükümet sırayla hepsiyle başa çıkabildi; devrimci başkent üzerine yürümesi için güç toparlayabilen yer sadece Bavyera bölgesinde Münih'teydi. Orada komünistler ilk başta karşı çıktıkları umutsuz bir duruma sürüklendiler ve sonuçlarına katlandılar. Eberlein'le birlikte Rusya'ya gitmesi gereken Eugen Levine onun yerine Münih'e gönderildi ve Haziran 1919'da idam edildi. Almanya'daki yönetim yeraltına geçti. *Rote Fahne* Şubat'a kadar bir daha çıkamamıştı; ilk uğraşı cinayeti işleyenlerin saptanmasıydı tabii ki. Komünistlerin siyasal faaliyetleri bir süre çevreye sıkıştı; Marchlewski Ruhr'da, Clara Zetkin Württemberg'de çalışıyordu. Leo Jogiches'in ölümünün ardından parti liderliği Paul Levi'ye geçmişti. Levi'nin sonraki on iki ayda asıl görevi bir örgüt kurup komünist güçlerin yeniden örgütlenmesi oldu. Levi Ocak'tan dersini almıştı. Eylemciler isyan bayrağını yükseltmek üzere Mart 1921'de bu kez daha dikkatli 'planlanmış' ve daha iyi 'örgütlenmiş' yeni bir denemeye kalktılar, ama halkın desteği yetersiz olunca, Levi kalkışmaya sert biçimde karşı çıkıp, Rosa Luxemburg'un sözlerinin ağırlığına yaslandı. Rosa'nın Rus devrimi üzerine kitapçığını yayımlamış ve Ocak'ta komünist liderler arasında geçen tartışmalara dokunmuştu üstü kapalı olarak. Sonra AKP'den dramatik kopuşlar dizisinde bir yenisine tanık olundu. Levi de Merkez Komitesi de Rosa Luxemburg'un kendi bakış açılarını doğruladığını iddia ediyor, onun yazılarından uygun alıntılarla birbirlerine saldırıyorlardı. Sonraki on yıl sol politikanın alışkanlıklarından biri de bu olacaktı.

Rusya'daki ve diğer yerlerdeki komünist liderler Alman devrimci sosyalizminin parlak liderlerini yitirdiğinin iyice farkındaydı. Leningrad ve Moskova'da Bolşevik liderlerin Alman yoldaşlarına borçlarını ödedikleri toplantılar düzenlendi. Almanya'daki bu darbenin uluslararası devrim umutlarını geri bıraktıracağı muhakkaktı. Yalnız Ruslar için gelişmenin yararlı bir yanı vardı, böylece Rosa Luxem-

burg ve Leo Jogiches'le birlikte Bolşeviklerin uluslararası sosyalizmi denetleme çabalarının iki kararlı karşıtı sahneden çıkmış oluyordu. Bundan böyle Ruslar isteklerini Alman partisine daha kolay kabul ettirebileceklerdi. 1920 yazında USPD'nin geniş kesiminin AKP'ye katılışından sonra komünistler nihayet gerçek bir kitle tabanı bulabildiler. Sonraki on iki yıl, Ruslar kıskacı daraltıp Alman komünizminin yönelimini o anki gereksinimlerine uydururken, ateş çemberinden çıkan kıvılcımlar gibi partinin ana gövdesinden koparılmış bütün hiziplere ve kişilere karşın, AKP kitlelerin en azından bir bölümündeki örgütsel dayanağını asla yitirmedi.

Rosa yaşasaydı ne olurdu? Ocak kapışmasının Almanya'nın savaşan sonraki gelişmesinin devrimci aşamasını bitirdiği tartışmasız olduğundan, o anlık hiçbir şey diriltilemezdi. Hükümet zaferden yararlanarak Almanya'daki bütün devrimci kurumlara iradesini dayattı; bekleyip duran ordu da hükümetin gölgesinde ve *Freikorps*'un desteğiyle iyice güçlenmiş, devrimin gönüllü düşmanları bir araya toplanmıştı. Birlikte iktidar boşluğuna atıldılar. Burjuvazinin çok geçmeden Sosyal-Demokrat ajanlarından kurtulup iktidarı kendi adına üstleneceği şeklindeki Rosa Luxemburg'un alaycı öngörüsü Mart 1920'deki Kapp komplosuyla doğrulandı; yalnız, Rosa'nın her zaman kesin bir nefret beslediği sağcı sendika liderlerinin örgütledikleri beklenmedik genel grev ordudaki isyancıların zaferini fiilen önledi. Ocak'tan sonra bütün bunlar kaçınılmazdı.

Gizemli soru şudur: Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'in yönetimindeki bir komünist liderlik, USPD'nin katılmasıyla ortaya çıkan kitlesel güçten nasıl yararlanırdı? Birleşmenin koşullarını aslında Moskova dayatmıştı ve herhalde yine benzeri bir süreç gelişirdi. Rosa Luxemburg, Bağımsız liderleri bir kenara itip destekçilerini yanına çekerek, böyle bir perspektifin rüyasını her zaman görmüştü. Rosa böyle bir kitle tabanıyla Zinovyev'in Üçüncü Enternasyonal ve Rus partisi adına kullandığı inisiyatife karşı direnebilirdi, ancak Almanya içinde devrim motorunu yeniden canlandırabilir miydi canlandıramaz mıydı, orası ayrı bir soru. İkisi de dikkatle hazırlanıp yö-

netilen ve başarı ümidi bulunmayan 1921 Mart ayındaki ve 1923'teki iktidara el koyma girişimlerine karşı çıkardı kuşkusuz. Ama daha ileri gidemeyiz. Kimsenin başaramadığı Stalinleştirmeye başarıyla karşı koyabileceğini söylemek ne kadar olanaklıydı? Ya da, Mart 1921 eylemi kendisi karşı çıktığı halde uygulamaya konsaydı, Paul Levi'yle birlikte ayrılır mıydı?

Peki, uzun vadede ne oldu? SDP ya da AKP, Nazi toplama kampı ya da göç (ya da, öyle denebilirse, Batı ya da Doğu, 1933'de Stalin'in dünyası), altmış üç yaşındaki bir kadın için tuhaf biçimde tanınmadık (ve o kadın için tehlikeli) bir yer oluyordu. Papyon kravatlarıyla tarafsız genç akademisyenlerin temiz hayranlıklarını üstünde toplamış olarak, kalın bir siyah apolojya kitabı yazmış, Harvard'da özel bir profesörlük alır mıydı? Belki de zeki Avrupalı Marksistlerin sığınağı olan sosyolojiyi seçerdi? Ya da, son çare, Marta Rosenbaum ve kalpleri kırık ciğerleri gibi intihar ederdi? Bilemeyiz, çünkü Rosa hepsinden bir parça taşıyordu.

Biyograficiler açısından kahramanların ölümünü bir dönemin sonu saymak her zaman elverişli bir yoldur. Kandırıcı kolaylıkların dışında yer yer haklılık payı da olabilir. Rosa'nın savunduğu ilkeler ve yaptığı etki, hayatta kalsaydı belki sürmezdi. Başarılı bir Alman devrimi olmadan, her taraftaki komünist partiler üzerinde Rusların gücünün ve denetiminin artması kaçınılmazdı; Almanya niçin bu gelişmenin dışında kalsındı? Pek çok komünist liderin bu nedenle sancılı bir süreçte bağlılıklarını yitirmeleri Rosa ya pek dokunmadı, yine de düşünceleri (ağırlıkla düşüncelerinin yanlış sunuluşu) dünya komünist hareketi içindeki iktidar oyununda bir futbol topu işlevi görmekten kurtulamadı ama, Ortodoks olarak öldüğü için dinlenilme hakkına sahipti. Troçki, Buharin ya da Karl Kautsky'nin yaptığı gibi, doğru yönden bilinçli olarak ayrılmış biri sıfatıyla kalemine sarılabilecek biri değildi Rosa; asla.

Rosa Luxemburg'un entelektüel ve siyasal mirası konusundaki uzun süren, vesayet davası, bir çarpıtma tarihidir de. Gerçekler ve Rosa'nın yeri yalındır. Marx iki büyük alternatif bırakmıştı; biri temel, öteki türev. Temel değişken devrimdi –biçimsel ya da gerçek,

nesnel ya da özel, rastgele olan ya da yapılması gereken bir olay. (Bunlar uç konumlardır, aralarında sonsuz olasılıklar yer alır.) Olasılıkları uzlaşmaz alternatiflere dönüştüren tamiri olanaksız kopuş 1910'da, Rosa Luxemburg'la Karl Kautsky'nin kısa bir sopanın iki ucundan tuttukları sırada gerçekleşti. (Revizyonizm tartışması 'ne' hakkında değil, 'nasıl' hakkındaydı; büyük gelecek hakkında değil, dar ufuklu şimdiki zaman hakkındaydı –aslında ikinci dereceden bir tartışma.) İlk kopuştan ikinci değişken türedi: Devrimi *yapan*, ya da *öncülük eden* sosyalistler. Rus Ekim Devrimi'nin çekim gücü ara konumları gelişmekten alıkoyuyordu ve yeni bir sağcı kopuşa neden oldu –Rosa Luxemburg'un gelişmesini önleyen, kendi alternatif devrimci Marksist geleneğine uygun bir önderliği savunmasını alıkoyan ölümü olmuştu. Bununla birlikte, konumunu hak etmişti Rosa. Bu konum, Troçki dahil daha sonra Bolşevik topluluktan kopanların verdiği bir ödül değil, birçok sosyalizm anlayışına ait ve hiçbirine ait olmayan, kuvvetli, hep yabancı kalmış bir kadının kendi ödülüydü. Modern Marksizmin her iki büyük ayrılığında aktif olarak yalnız Rosa Luxemburg yer almıştı ve kısmen o ayrılıklarda payı bulunmuştu. Rosa'nın tarihteki rolü ve bu kitabın yazılmasının nedeni budur.

Rosa'nın etkisi aynı zamanda Marksizmin resmi sınırlarını çok aşar. Herhangi bir yere bağlanmamış siyasal düşünce öğrencilerinin hiçbirisi, diyalektik materyalizme tam bağlılıkla devrimci demokrasinin hümanist ve kendini özgürleştirici boyutlarında mutlak ısrarı birleştiren bir düşünceler kümesini görmezlikten gelemez. Değişimin ve ilerlemenin disiplinin ağırlıkla kendi üstünde etkili olması gerektiğine, Batı'nın modern sanayi ekonomisinin insan ruhunun en sıkı hapishanesi ve kurtuluşunun biricik anahtarı olduğuna inananlar; kısaca, ileri yönde atılmış devrimci adımların, görece geri toplumlarda ilerlemeye hizmet eden dar bir seçkinler grubunun tarihsel açıdan geriye dönük denetimi dışında, doğrudan doğruya üst düzeyde gelişmiş kapitalizmden sosyalizme varması gerektiğini savunanlar, Rosa Luxemburg'un yaşamı ve çalışmalarından daha iyi bir kılavuz ya da esin kaynağı bulamazlar. Devrimci tükeniş, Batı'nın

ileri derecede gelişmiş sanayi toplumlarının materyalist iç gözlemlere dönüşü birdenbire yeni (bu kitap yazılırken henüz büyüme halindeki) toplumsal protesto hareketlerine (bir ölçüde devrimci renkler de taşıyarak) yol açmıştır. Entelektüeller, öğrenciler ve azgelişmiş ırklardan azınlıklar, toplumsal devrim ölçütünü örgütlü emeğin donuk ellerinden kapmıştır ve heyecanla yukarı taşımaktadırlar. Değişim itkisinin ileri derecede sanayileşmiş toplumlardan gelebileceği, ayrıca (yalnız onlara karşı ve onlarsız da değil) Asya'da ve Latin Amerika'dan da çıkabileceği yönünde bir umut belirmiştir yeniden.

Rosa Luxemburg'un fiili çözümleri ütopyacı karakter taşıyabilir. Ama, Avrupa deneyiminin geçerliliği ve o deneyimin daha fazla ilerlemenin bir yolu olduğunun kabul edilmesi gündemden çıkmıyorsa, o durumda Rosa'nın genel katkısı da geçerliliğini büyük ölçüde korumaktadır.

§

EK:
ULUSAL SORUN

Sosyalizmle ulusların kendi yazgısını belirlemesinin çelişkili düşünceler olabileceği anlayışını Rosa Luxemburg geliştirmedi. Pratik politikada bu iki sorunun doğru vurgularını ve ilişkisini yakalamanın güçlüğü daha 1880'lerin başlarında Polonyalı sosyalistleri çileden çıkartmıştı. Bu sorun Polonya bağlamında sosyalizm kadar eskidir. Marx ve Engels'e değin uzanır. Marx her ne kadar Polonya'nın yeniden kurulmasını ilerici ve Birinci Enternasyonal'in desteğini almaya değer bir olay diye karşıladıysa da, çıkış noktası basit bir soyut hak ya da adalet anlayışına dayanıyor değildi. Uzun vadeli bir tarihsel bakışı olan Karl Marx buna uygun uzun vadeli bir devrimci strateji çıkarmıştı; büyük ölçüde Rusya'nın yenilmesi hedef alınıyordu. Rusya o zaman Avrupa gericiliğinin jeo-politik kalbiydi. Marx ve

Engels'in Avrupa'nın ulusal-coğrafik açıdan yeniden düzenlenişi konusundaki anlayışları genelde dört ölçüte dayanıyordu: ilerleme düzeyi, büyük ölçekli ekonomik birimlerin yaratılması, devrimci olanaklara uygun olup olmamanın oranı ve Rusya'ya özel düşmanlıkları.[1] Marx ve Engels'in Polonya'ya karşı tutumları (ısrarla bu sorunu işin içine sokarak) bakışlarının genel çerçevesine uymakta, aslında çerçevelerine ışık tutmaktadır.

Alman devrimini ileri götürebilmek için Almanya'yı Rusya'dan ayırmak gerekiyordu. Demokratik bir Polonya'nın kurulması, demokratik bir Almanya'nın yaratılmasının ilk önkoşuluydu. Bu formülasyonun Prusya hükümetinin Alman olmayan azınlıklara ilişkin özümleyici politikalarla çelişmesi Marx'ın daha da işine geliyordu.[2] Marx'ın Polonya'nın yeniden kurulması gerekliliğinde Almanya'nın onurunun söz konusu olduğunu vurgulaması, materyalistçe olmayan güdülenimlere gerçek bir bağlılığın kanıtı sayılabileceği kadar, propaganda silahı olarak da düşünülebilir. Bir zamanlar Londra'da sürgündeyken, hak ve onur sorununa yapılan vurgu büyük ölçüde kaybolmuştu. Rus karşıtı vurgu giderek güçlenmekteydi. Doğu Avrupa'nın siyasal açıdan arzu edilir bir şekilde kümelenmesi, ünlü Rus karşıtı güvenlik kordonu *(cordon sanitaire)* haline gelmişti.[3] Engels, Avrupa'da devrimden sonraki yeni durum üzerine düşüncelerini Mayıs 1851'de Marx'a şöyle yazıyordu: "Tarih hakkında ne kadar düşünürsem, Polonyalıların ancak Rusya tarım devrimine çekilene değin bir araç olarak yararlı bir *nation foutue(sefil ulus)* olduğunu o kadar netlikle görüyorum. Bu andan itibaren Polonya'nın varlık nedeni *(raison d'être)* kesinlikle kalmamıştır."[4]

---

1) Bkz. Wehler, *Sozialdemokratie*, s. 15.

2) Bkz. *Neue Rheinische Zeitung*, 12 Temmuz, 12 Ağustos, 20 Ağustos 1948.

3) Ed: K.Bittel, *Neue Rheinische Zeitung*, yeni basım, Berlin (Doğu) 1955, No: 2, Şubat 1850, s. 116ff. Ayrıca bkz. F. Engels, *Sozialdemokrat*, Zürih, 13 Mart 1884.

4) 23 Mayıs 1851 tarihli mektup. Ayrıca bkz. W. Conze'nin Sunuş'u, ed: W. Conze ve D. Hertz-Eichenrode, Karl Marx, *Manuskripte über die polnische Frage (1863-1864)*, s'Gravenhage (Hollanda) 1961, s. 25ff (bundan böyle "Conze" diye aktarılacaktır.)

Özerk çıkarların, Rusya'nın yenilmesini, en azından denetim altında tutulmasını içeren daha geniş kapsamlı bir stratejik zorunluluğa bağımlı kılınması, özellikle İngiltere'de, Marx'ın pek çok arkadaşı arasında Polonyalıların ulusal özlemlerine yaygın bir destek verilmesi sonucu bir ölçüde törpülendi. Marx 1863 ayaklanması sırasında bu denli devrimci çabaların tarihsel bir ödülle taçlandırılmasını bir kez daha kuvvetle savundu.[5] Ancak, Polonya'nın kendi yazgısını belirlemesine ilginin canlandığı sırada bile, yeniden kurulmuş bir Polonya'ya desteğin genel bir kendi yazgısını belirleme öğretisi şeklinde genişletmeye kalkışılmadığı dikkat çekicidir. Marx'ın Birinci Enternasyonal'in özgül bir Polonya politikası saptaması girişimleri de o örgütte genel bir coşkuyla karşılanmadı.[6] "Marx ve Engels, bir ulus olarak değil ama devrimci ve stratejik bir potansiyel olarak, 'Avrupa'yla Asya arasındaki 20 milyon kahramanla ilgilenmekteydiler."[7] Polonya'nın devrime araç olacak bir işlevsel rol (zaman olarak Rusya'daki devrimin kıvamına gelmesinin şafağıyla sınırlı bir rol) oynadığını vurgulamaya özellikle Engels yatkındı. 1870'lerin sonlarında *Narodnikler* devrimci bir potansiyelin ilk işaretlerini verdiklerinde, Polonya'nın önemi Engels'in bakışında hızla geriledi.[8]

Yalnız aynı zamanda, Polonya'nın işlevsel rolündeki gerileme, Engels'in Polonya'nın özgül ulusal sorununu biraz daha dikkatli bir biçimde incelemesine yolaçtı. 1880'lerde ayrı bir Polonya sosyalist hareketi belirmeye başladığı için, olanaklıysa geniş kapsamlı bir çağrı biçiminde, taktik belirleme sorunuyla karşılaşmıştı Engels. Dev-

5) Bkz. Marx'tan Engels'e, 2 Aralık 1856, ve 13, 17, 19, 21 Şubat 1863. Konuyla ilgili bir tasarı, Leon Wasilewski,"Karl Marx und der Aufstand von 1863", *Polen*, C. I, No: 27, Viyana 1915, yeniden basım: *Conze*, s. 91-96.

6) Bkz. N. Rjasanoff, "Karl Marx and F. Engels, on the Polish question", *Archiv für die Geschichte des Sozializmus und der Arbeiterbewegung*, 1916, No: 6, s. 192ff., 210ff. Bkz. özellikle, Marx'ın Enternasyonal'in ilk konferansındaki savları, *a.g.y.*, s. 194ff.

7) Wehler, *Sozialdemokratie*, s. 21, Aktarılan deyiş için: Ed: Paul W. Blackstock ve B.F. Hoselitz, *The Russian Menace to Europe by Karl Marx and Friedrich Engels*, Glencoe (Illinois), 1952, s. 108.

8) Helmut Krause, *Marx und Engels und das zeitgenössische Russland*, Giessen 1959, s. 37, 78ff.; *Conze*, s. 23ff.

rimci ilerlemeyle ulusal devletler ilişkisine daha kesin bir tez geliştirdi. Ulusal birim "Avrupa burjuvazisinin olağan siyasal yapısı"ydı, en iyi o çerçevede gelişebilirdi. "Ulusal bağımsızlığa sahip olmadığı sürece, hiçbir büyük halk iç sorunlarını ciddi biçimde tartışamaz." Sosyalist politikayla ulusal birlik ve bağımsızlık arzusu sırasında çelişki doğmasından kaçınmak için, Polonya sosyalistlerinin "ülkelerinin özgürlüğünü programlarının başına koymaları" zorunluydu. "Uluslararası bir proleter hareket... ancak bağımsız ulusların bağrından gelişebilir."[9]

Demek ki, Marx da Engels de, özelde Polonyalıların kendi yazgılarını belirlemeleri, genelde (hiç olmazsa büyük halklar açısından) ulusların kendi yazgılarını belirlemesi olayına proletaryanın destek vermesi geleneğini oturtmuşlardı. Almanya, Avusturya ve başka yerdeki Sosyal-Demokrasi liderleri de bu geleneği devralıp geliştirdiler. Özellikle Wilhelm Liebknecht, genelde ve Polonya'ya ilişkin yanlarıyla, bu tezin başlıca savunucularındandı. Ne var ki zaman içinde çıkış noktaları değişti. Devrimci strateji budandı; buna göre, Polonya, Rusların kontrol altına alınması ve yok edilmesi politikasında bir çark dişlisi haline geldi. Polonya'da sosyalist hareketin baş göstermesi ve Engels'in Polonya'nın yeniden dirilmesinin arzu edilir olacağını söyleyip bakışını daraltmasının peşinden, daha geniş stratejinin yerini hak ve adalet sorunu aldı. Wilhelm Liebknecht (ve bir derecede arkadaşı Bebel), gelişmekte olan Alman Sosyal-Demokrat hareketindeki liderlik konumlarının ideolojik meşruiyetini, Prusya devletinin ve Alman imparatorluğunun genişlemeci politikalarının özellikle yadsınmasına dayandırıyordu. Polonya'nın önemli bölgelerinin işgali çirkin bir örnekti; bu nedenle, Polonya'nın kendi yazgısını belirlemesini desteklemenin, varolan topluma ve siyasal üstyapısına törensel biçimde (ve yıldan yıla) yöneltilen 'ölümcül düşmanlık' çizgisinin ayrılmaz bir parçası olması doğaldı.[10] Alman Sosyal-

9) Bkz. Engels'in Kautsky'ye mektubu, 7 Şubat 1882, Friedrich Engels, *Briefwechsel mit K. Kautsky*, 2. basım, Viyana 1955, s. 50. Kautsky ömrünün geri kalan kısmında kesinlikle bu tutumu sürdürecekti.

Demokrasisi açısından sorun, özellikle anti-sosyalist yasaların kaldırılışının ardından, hükümetle sürekli kapışmanın bir parçası olmaktan çıkmıştı. 1890'larda Almanya'daki Polonyalılar kendi yeni Polonya Sosyalist Partisi'nde örgütlenmekteydi; iki partinin ilişkisi pratik bir soruna dönüşmüştü. Polonya'nın bağımsızlığına entelektüel bağlılık konusu da yerini alacaktı. Bir kavrama geleneksel bağlılıkla, kavramın ülke içinde hassas ama kolay halledilemeyen örgütsel sorunlara uygulanması gelecekte ciddi bir sıkıntı kaynağını oluşturacaktı.

1892 sonunda PSP'nin kuruluşu, üç işgal bölgesinde birden örgütlü Polonya sosyalizminin görünmesi sürecini tamamladı. Avusturya, Almanya ve Rusya Polonyası'ndaki üç parçanın her biri Polonya devletinin canlanması uğruna döğüşmeye hazırdı. Üç ayrı parti kurulmak zorunda kalınması, Polonya'nın bölünmesi karşısında geçici bir ödünden öteye gitmiyordu. Üç ayrı parti sıkı işbirliğine yönelik her türlü çabayı harcadılar ve Londra'da çalışmalarını koordine edecek bir örgüt kurdular,

Rosa Luxemburg'la dar arkadaş çevresi 1893'te Rusya Polonyası'ndaki PSP'den ayrıldıklarında, asıl uzlaşmazlık konusunu ulusal sorun oluşturuyordu. Ulusal sorun ayrılıkta kuşkusuz ciddi rol oynamıştı, ancak daha kişisel ve açık polemiklere pek uygun düşmeyen başka sorunlar da vardı. Ulusal sorun hem neden, hem de farklılaşma aracıydı; yani hem bir hendek kazınanın nedeni, hem de derin ve aşılmaz biçimde kazacak araç. Ulusal sorun farklılıkları denek taşı olana dek, amaçlar ve araçlar çığ gibi büyüdü.

SDKP'nin Polonya sorunundaki tutumunun tam kapsamlı bir kuramsal açımlanması 1895'e değin yayımlanmadı.[11] Rosa Luxemburg, 1895'le 1897 arasındaki bir dizi makalede, kendi anti-milliyetçi konumunun kuramsal temellerini attı ve Polonya bağlarının ötesinde genişletti. Henüz tarihsel kökleri bulunan (ve dolayısıyla geri-

10) Liebknecht'in tavrı için bkz. makalesi, 'The process of education", *Neue Deutsche Rundschau*, 1898, No: 9, s. 396-406; ayrıca bkz. *Reichstag* konuşması (6. Yasama Dönemi, birinci oturum, C. I, s. 422, 17 Aralık 1874).

11) M. Rozga, *Niepodlegla Polska a sprawa robotnicza*, Paris, 1895.

ci) bir kavram olarak ulusların kendi yazgısını belirlemeleri tamamen mahkûm ediliyor değildi, ama Polonya deneyimi ve öncelikle çözümleme yöntemi öteki alanlara doğu genişletilmekteydi. Rosa'nın savı iki temel varsayıma dayanıyordu. Birincisi, ulusal ve sosyalist özlemler bağdaşmazdı, sosyalist partilerin ulusların kendi yazgılarını belirlemelerini benimsemeleri bu partileri mutlaka burjuva milliyetçiliğine bağımlı kılardı. Bu yüzden, sosyalizmi sınıf düşmanının arabasına bağlayan bir oportünizme ilişkin Rosa Luxemburg'un ortaya attığı pek çok kanıttan birincisi, ulusların kendi yazgısını belirleme programı olmuştu. Bu kapsamda, Rosa Luxemburg, sosyalist hareket içinde burjuva (yani, düşman) etkisi olarak, modern sosyalist oportünizm anlayışını, öyle karakterize edilip özdeşleştirilmesi düşüncesini geliştirmişti. İkincisi, ulusların kendi yazgısını belirleme hakkının öncüllerine özgül Rus sorunu bağlamında saldırıyordu Rosa Luxemburg. Gericiliğin kalesi olarak yıkılması, ya da milliyetçi devrim sonucu Çarlık imparatorluğundan çıkmış bağımsız devletlerce kontrol altında tutulması gerekmeyen Rusya, toplumsal devrim çağına doğru ilerliyordu –henüz, 1905 devriminden sonraki gibi olası bir merkez değildi, ama, burjuva ve nihayet proleter devriminin olgunlaşabileceği, gelişmekte olan Avrupa kapitalizmi zincirinde bir halkaydı. Çarlık imparatorluğunda yer alan öteki Rus-olmayan bölgeler gibi Rusya Polonya'sı da kurtuluşu için Rusya'dan milliyetçi bir ayrılmaya değil, Rusya içindeki proleter devrime bel bağlamalıydı. Ulusal ayrılık aslında geriye dönük bir adımdı. Polonya'nın sanayideki gelişmesi bütün Rusya bağlamında yayılabilirse, Rusya Polonyası'ndaki devrim çabuklaşırdı; Polonya sanayisini Rusya'daki pazarlarından koparınanın tek sonucu Polonya'nın sanayideki gelişmesinin (dolayısıyla sınıf mücadelesinin gelişmesinin) geciktirilmesi olurdu.[12] Bu akıl yürütmenin taşkınlığı, savunulan tezin kendisinden çok, Marx ve Engels'in (hiç değilse onların görüşünün o anki kavranışının) bilinerek değiştirilmesi ve revize edilme-

12) Ekonomik sav Rosa Luxemburg'un doktora tezinde geliştirilmişti: *Die industrielle Entwicklung Polens*, Leipzig 1898.

sinden kaynaklanıyordu. Eleştirmenlerine göre, Rosa Luxemburg Rusya'nın devrimci potansiyelini çok fazla abartıyordu. 1970'lerin sonunda ve 1980'lerin başında yanan titrek devrim ışığı çoktan sönüp gitmişti; Wilhelm Liebknecht ya da Victor Adler gibi insanların yüreğini okşayacak türden örgütlü bir kitlesel çaba neredeyse yok gibiydi. PSP, Rosa Luxemburg'un ekonomik mantık yürütmesinden çelişki çıkarmak için elinden geleni esirgemiyordu; en etkili iddialarla, Rosa'nın politikasının doğrudan nefret edilesi Rus otokrasisinin eline koz verdiğini ileri sürüyorlardı; bundan Rus polisinden başka kimse yarar sağlayamazdı. Polonya ve Rus göçmenlerinin söylentiye açık çevrelerinde, SDKP'yle Varşova Jandarmasından Albay Markgrawski'nin işbirliği (ittifak) yapmasının sürdüğü lekeden sonuna kadar yararlanılacaktı. Almanların gözünde Rosa Luxemburg'un çözümlemesi, başka her şeye ek olarak, Reich'taki kıt olanaklarla yaşayan Polonyalılara karşı ahlaki yükümlülüklerine ihanet gibi görünüyordu.

Tartışma daha derinde genel bir sorun olan kendi yazgısını belirleme sorununda yoğunlaşıyordu. Rosa Luxemburg, asla yaşayamayacak ufak ufak yeni kapitalist devletler kurmanın Sosyal-Demokrasi'nin görevi olmadığını iddia etmekteydi. Kuzey Almanya kıyısını örnek verdi; ayrı lehçeye sahip her grup kendi devlet hakkını iddia edebilirse, Avrupa gerçekten feodal bir anarşiye yuvarlanırdı.[13] Ulusların kendi yazgısını belirlemesinin gerçekten ilerici sayıldığı günler çok gerilerde kalmıştı. Ama tarihsel önemi sürüyordu; Marksist tekniklerin günün koşullarına doğru uygulanması sosyalistleri elbette ki, ekonomik gelişme ve ilerlemede acizliğini kanıtlamış Türkiye gibi umutsuz çokuluslu birimlerde, Rusya'ya karşı bir arkaik canavarlara arka çıkmak yerine, ulusların kendi yazgılarını belirlemelerinin istenmesine yönlendirmeliydi.[14] Rosa Luxemburg Marx'ın teknikle-

13) İngiliz tarihine ve toplumsal koşullara daha duyarlı olsaydı, tezinin klasik açıklaması olan örneği çekip çıkarabilirdi –Galler. Ve İskoçya'nın, egemen burjuva eğilimine karşı, sanayi devriminden beri İngiltere'yle ekonomik bütünleşmeden yana milliyetçi kitle hareketleri geliştirmeyi başaramaması.

14) Rosa Luxemburg'un Türk sorunu üzerine makaleleri ve çağdaşlarının yanıtları için, bkz. bu kitapta birinci bölüm.

rini değişik bir duruma uygularken Ortodoksluğunu koruduğunu ne kadar vurgularsa vurgulasın, Liebknecht, Kautsky ve Plehanov, Rosa'nın önerdiği değişiklikleri kabul edilemez (düpedüz günahkârlık değilse bile) bulup dikkate almadılar. Rosa Luxemburg Marksist stratejiyi tamamen başaşağı çevirmişti. Marx, Rusya zayıflasın diye bağımsız bir Polonya ve güçlü bir Türkiye istemişken, Zürih'teki tartışmacı tavuk Polonya'nın bağımsızlığı olanağı ve onun değeriyle alay ediyor, tersine Türk imparatorluğunun dağılmasını istiyordu. Marx'ın düşünüş tarzının büyük ölçüde stratejik nitelik taşıması ve Rusya'da devrimci bir durumun gelişmesinden soyutlanması gözardı ediliyordu bu yorumla. Polonya'nın bağımsızlığı birdenbire Marksist amaçlardan birine dönmüştü, tıpkı astronomların tartışmalarının üstüne düşen bir meteor gibi.

Tartışma kızışınca Rosa Luxemburg kuşkusuz uç ve uzlaşmaz bir konuma sıçradı. Polonya'nın özerkliğine açıkça bağlı kaldığı halde, özerklik olmadan da yürümeyi tercih ederdi.[15] Marchlewski gibi kimi arkadaşları temel tutumunu onayladılar, ama tamamen onun yolundan gitmediler (özellikle konuyla ilgili açık polemiklere girmeye doymak bilmez bir iştah duyduğu noktalarda).[16] Ama Rosa Luxemburg, genelde, Sosyal-Demokratlar'ın Avrupa coğrafyasını gördükleri gibi değerlendirmeleri gerektiği, kendi yazgısını belirlemenin burjuvaziye taktik ve entelektüel bir ödün olduğu, Polonya Sosyal-Demokrasisi'nin bir Rus devriminin çerçevesi içinde proleter amaçlarını yerine getirmesi gerektiği görüşünün hem çatısını, hem de gerekçelerini sağlıyordu. Bu tutumuna ölümüne değin inatla bağlı kaldı. Bu yaklaşım, PSP'yle yirmi yıllık polemiğin ana dayanağı, Bolşeviklere Ekim devriminden sonra yöneltilen en önemli eleştiri ve Rosa'nın Birinci Dünya Savaşı sırasında yurtseverce teslimiyetlerle karşı karşıya koyduğu aşırı enternasyonalizmin sarsılmaz direğiydi.

15) "(Bildiride) özerkliği pek uygun görmemeyi bile becerdim." Jogiches mektupları, 11 Nisan 1894, *Z Pola Walki*, Moskova 1930, No: 9-10, s. 127. O dönemde 'özerkliğe ödün'e ilişkin çeşitli değinmeler vardır.

16) Marchlewski'nin bu sorunla ilgili yazılarına dikkat çekilmesi için bkz. J. Kaczankowska, *Bibliografia prac Juliana Marchlewskiego*, Bodz 1954. Ayrıca bkz. bu kitapta I. bölüm.

"Öfkeden çılgına dönmüş emperyalizm çağında artık ulusal savaş olamaz. Ulusal çıkar (iddia edilmesi) yalnızca halkın kandırılmasının, ölümcül düşmanları emperyalizm karşısında çalışan kitlelere ihanet edilmesinin bir yolu işlevini görebilir."[17]

1908 yılında, Rosa Luxemburg'un genelde ulusal sorun üzerine ve yıllarca Almanya, Rusya ve Polonya partilerindeki siyasal kampanyalarda işlenmiş görüşleri, ilk kez sistemli bir açınlama biçiminde ele alındı.[18] Yerleşik bir kuramdan pek çok dağınık örnek ve olguyu atlayarak, bilinçli bir sonuç çıkarma işlemiydi bu. Kendi tezini o anki tarihsel çağın ürünü diye ortaya koyuyordu; diğer görüşler yanlıştı, çünkü eskimişti. Toplumdaki ilişkilerin genel ilerlemesi ve onlara ilişkin son elli yıldaki Marksist çözümleme bilimsel materyalizmin öncesi olan ütopik idealizme sızabileceği bir gedik bırakmıştı. "Bütün politikasını bilimsel tarihsel materyalizm yöntemine ve sınıf savaşına dayandıran Sosyal-Demokrasi ulusal sorunda istisna yaratamaz."[19] Boşluk keşfedilince hemen yararlanmak gerekiyordu. Rosa Luxemburg'un ulusal sorundaki tezinin bütün temeli, diyalektiği yeni ve büyük olasılıkla güvencesiz düzeylere çıkarmaktansa, bilimsel sosyalizmin her yerde erişmiş olduğu düzeye getirilmesiydi basitçe. 'Hak', 'etik', 'görevler' ve 'yükümlülükler' gibi sözcükler, eskimiş düşünce kalıplarının açık kanıtlarıydı. En etkili benzetme çalışma hakkıyla ilgiliydi:

> 1840'larda 'çalışma hakkı' formülasyonu Fransız sosyalizminin aziz ve sevgili önermesiydi, bütün toplum sorunlarına ivedi ve eksiksiz çözüm getiriyordu. Ama, 1848 devriminde pratiğe dökmeye yönelik en kısa süreli denemeden sonra bu 'hak' tam bir fiyaskoyla sonuçlandı...[20]

17) *Die Krise der Sozialdemokratie*, ek, beşinci tez; akt. Rosa Luxemburg, *Selected Works*, C. 1, s. 395.
18) "Ulusal sorun ve özerklik", *Przeglad Socjaldemokratyczny*, Ağustos 1908, No: 6, yeniden basım: *Wybor pism*, C. II, s. 114-166. Bildiğim kadarıyla başka dillere hiç verilmedi.
19) *Wybor Pism*, C. II, s. 114.
20) *Ag.y.* s. 135.

Soyut haklar anlayışı, hor görülerek, Çernişevski'nin 'her insanın altın tabaklardan yeme hakkı' gibi niteleniyordu (sadece anarşistleri cezbeden bir bakış). Ulusların kendi yazgısını belirleme hakkını propaganda eden sosyalistlerle pek çok soyutlama yapılmasında ustalaşmış anarşistlerin özdeş olduğu ileri sürülüyordu durmaksızın.[21] En olasılık dışı rakipleri 'çiftleyerek' kırma yöntemi (bu örnekte burjuva milleyetçileriyle anarşistler) Rosa Luxemburg'u klasik Marksist polemiklerin ana merkezine yerleştirmektedir. Rosa'nın kendisi ölümünden birkaç yıl sonra yöntemin seçkin bir kurbanı olacaktı.

Rosa Luxemburg'un argümanının en ilginç yönlerinden birisi, 'ulus' kavramının kendisinin geçici olduğunun ima edilmesiydi. Mutlak ve kalıcı bir ölçüm standardı değil, ancak burjuva toplumunun yapısal düzenlemesini açıklayan özgül bir biçim olabileceğini, tarihin kapitalist aşamasının sona erişiyle birlikte kaybolup gideceğini öne sürüyordu. O an yaklaşmaktaydı ve Marksistlerin geçmişe yapışmayıp geleceği kavramaları gerekmekteydi.

> Ulusların kendi yazgısını belirleme hakkından söz açmakla bütün ulus düşüncesinden vazgeçiyoruz. Ulus böylece basit bir toplumsal ve siyasal birim (ölçüm yararına) haline gelmektedir. Ama tam da burjuva ideolojisinin kategorilerinden biri olarak bu uluslar kavramıydı ki, Marksist kuram ona en sert saldırılar yöneltiyor, 'ulusların kendi yazgısını belirlemesi', 'yurttaşların özgürlüğü' ve 'yasa önünde eşitlik' sloganlarının ardında her zaman kaypak ve sınırlı bir anlam yattığına işaret ediliyordu. Sınıflara dayalı bir toplumda tekbiçimli bir toplumsal-siyasal bütün olarak ulus yoktur.
>
> Tersine, her ulus içinde uzlaşmaz çıkarları ve 'hakları' olan sınıflar vardır. Mülk sahibi sınıfların ve kendinin bilincinde bir proletaryanın bir ve aynı konumu üstlenebileceği, farklılaşmamış bir ulusal bütün gibi görünebilecekleri, harfi harfine bir toplumsal arena (en kuvvetli maddi ilişkilerden en ince ahlaki ilişkilere değin) yoktur.[22]

21) *A.g.y.*, s. 140.
22) *A.g.y.*, s. 147-148.

Milliyet ve ulus kavramlarının tarihsel sınırlılığına sadece geçerken değiniliyordu. Kautsky'nin olsun Lenin'in olsun, Ortodoks Marksizm, Rosa Luxemburg gibi birini ötekinin *içine katmaktansa*, ulusal çıkarla proletaryanın çıkarını *eşitlemeyi* tercih ediyordu. Ne olursa olsun olaylar Rosa Luxemburg'un teşhisinin yanlışlığını kanıtladı (en azından yakın gelecekteki uygulamalarda); savaşın patlaması, çatırtı işitildiğinde ulusal dayanışmanın sınıfsal antagonizmaları ezip geçtiğini açık seçik gösterdi. Belki bunun içindir ki Lenin, içine katmaktansa eşitlemeyi yeğliyordu; bunun içindir ki Rosa Luxemburg 1914'te dünya görüşünün bin parçaya ayrıldığını hissedebilmişti.

Ulusların kendi yazgısını belirlemesinin tarihsel açıdan aşılmış bir ütopya olduğu iddiası aldatıcı görünüyordu, ama Rosa Luxemburg iddiasını tarihsel örneklerle de donattı. Marx'ın ve Engels'in Polonya ulusu sorununa hangi ölçüde stratejik açıdan yaklaştıklarının (aralarındaki özel mektupların çoğu henüz basılmamıştı) ayrımında olmayan Rosa, Marx'ın soyut ya da doğal haklara duygusal bir bağlılığa kapılamayacak kadar kendi yöntemlerinin iyi bir uygulayıcısı olduğunu anlayacak sezgilere sahipti. Rosa Luxemburg, on dokuzuncu yüzyıl ortasında ulusal hareketlerin kuvvetli ve zayıflığına ilişkin özgül kestirimlerin aşırı derecede yanıltıcı olduklarının kanıtlandığını, Marx'ın kendi çözümlemesinin geçerliliğinin, daha sonra anlaşıldığı gibi, umutsuz Türk imparatorluğuna verdiği hatalı destekle ya da Çek milliyetçiliğini kötülemesiyle hiç ilgisi bulunmadığını vurguluyordu.[23] O sırada Rosa Luxemburg Polonya örneğine fazla bel bağlamayacak kadar dikkatliydi (İkinci Enternasyonal'de Polonya'ya dayalı genel bir çözümlemeyi kimse kabul etmezdi). Ama yaşadığı Polonya deneyiminden hareketle ütopyacı milliyetçilikten bilimsel enternasyonalizme doğru ilerlemeye açıklık getirdi.

23) *A.g.y.*, s. 123-128. Dikkat çekilmesi gerekiyor ki bunlar Rosa'nın Alman tarihinin, komşularının tarihinin habercisi olduğunu düşündüğü bir dönemin sonunda yazılmışlardı.

> 1830'lar Almanya'sında başıboş at koşturan, Karl Grun'la Moses Hess'in temsil ettiği mistik ve duygusal sosyalizm, kırk yıl sonra Limanowski'nin düşüncelerinde karmakarışık bir versiyonla yeniden ortaya çıktı; geçen yüzyılın 80'lerinin başında *Lud polski*, sonunda *pobudka;* iyi ve güzel şeyler için uğraşlar. PSP'nin daha sonraki lideri Bay Limanowski, sosyalizmin tartışmasız güzel bir düşünce, yurtseverliğin de en az onun kadar güzel bir düşünce olduğu temeline dayanarak Polonya sosyalizmini birleştirdi; "öylesi iki güzel düşünce niçin bir araya gelmesin?"[24]

Rosa Luxemburg idealizmin ve güzelliğin karşısına hep tarihsel zorunluluğun kötümserliğini çıkarırdı. İnsan doğasının iç potansiyelini nihai olarak kesinlikle devrim özgürleştirecekti; ama o andaki görevi Marksist devrimin burjuva kötüleyicilerine ve onların 'hukuk ve düzen'ine karşı ahlaki boyutunu vurgulamak değil, tam tersine, tarihsel yasaların genellikle katı zorunluluklarına dikkat çekmekti. İşçi sınıfının potansiyel ama geçici müttefiklerine ucuz propaganda çağrıları ancak ölümcül nitelik taşıyabilirdi. Üstelik bilimsel sosyalizm geleneğine kesinlikle aykırıydı.

> Marx ve Engels gerçekte parti ya da sınıf egoizmine hiç prim vermediler ve Batı Avrupa demokrasisinin gereksinimlerini ilk bakışta görünebileceği gibi sınıf kavramına kesinlikle feda etmediler. Sosyalistler bütün bağımlı uluslar için genel ve evrensel bir af ilan ettiklerinde genç aydınların coşkulu imgelemlerine çok daha cömert ve cazip bir görünüm sunulduğu doğrudur. Ama bütün uluslara, ülkelere ve gruplara ve insan yaratısı olan her şeye tek bir kalem oynatmayla özgürlük, eşitlik ve mutluluk lütfetme girişimi sosyalist hareketin büyüme çağında olduğunu gösterir yalnızca –hatta anarşizmin kendini göklere çıkaran deyişlerine uygundur bile denebilir.
>
> Modern işçi sınıfının sosyalizmi -bilimsel sosyalizm- toplumsal ve ulusal çelişkilerin cömert görünen çözümlerine düşkün değildir... Sosyal-Demokrasi programındaki alicenaplıkla ayırt edilmez ve üstelik bu konuda bilimsel bir öğretiyle eli kolu bağlı olmayan sosyalist partilerin sürekli gerisinde kalır. Onların cepleri herkese

24) *A.g.y.*, s. 150-151.

> dağıtacak albenili hediyelerle doludur. Örneğin Rusya'da Sosyalist Devrimciler, ellerinin altında köylülerin yararına bir reçete bulunduğunu bilerek, tarıma çözüm getirmede Sosyal-Demokrasi'nin çok ilerisinde gitmektedirler, çünkü, sanayi sermayesinin devrimle elimine edilmesinin uygun koşullarını geliştirirken (bizim) sıkıcı refakatimize gerek kalmadan sosyalizmin kıra tedricen sokulmasını düşünüyorlar. Tıpkı Marx'ın cömert ve her şeyi vaat eden Bakunin'e kıyasla yoksul kalması gibi, böyle partilerle kıyaslandığında Sosyal-Demokrasi yoksul bir partidir ve hep öyle kalacaktır..[25]

Herhalde, Rosa Luxemburg'un, SDKPİL'nin köylüleri görmezlikten gelmesine destek verdiği ve daha sonra *Spartakusbund*'a eksiksiz bir kuramsal gerekçe sağladığı tek konu buydu. Ne var ki bu konum mantıksal olarak ulusal sorunla ilgili genel çözümlemesinin ürünüdür. Nasıl milliyetçilik sosyalist özlemlerin yakışıksız bir yatak arkadaşıysa, köylülerin hoşnutsuzluğu da işçi sınıfı sosyalizmini küçükburjuva kanallara akıtabilirdi yalnızca. Rosa Luxemburg'a göre 1905-1906 Rus devriminde proletaryanın birincil derecedeki rolü (Bolşeviklerin tamamen katıldığı bir yaklaşım) ister istemez burjuva liberallerle olduğu sağlamlıkta köylülerle ve milliyetçilerle ittifaka girmeyi reddettiriyordu. Mantıksal bir sonuçtu bu, ama Lenin'e göre mantığı soyut ve dogmatikti. Rosa Luxemburg'un anlayışına farklı bir mantıkla karşı çıkacaktı: Proletaryanın özerk rolüne, evet –ama geri gitmeden önce (devrimci bir anlamda) tarihsel açıdan ileri gitmek zorunluluğu hisseden bütün unsurlarla ittifak. Öte yandan, devrimci tutumlarının son noktasına dek gelmiş ve ne yaptıklarını *ne kadar söylerlerse söylesinler* aslında geri gitmekte olan liberallerle ittifaka, hayır.

Rosa Luxemburg'un argümanının en zayıf kaldığı nokta, özellikle Rusya'ya uygulanmaya kalkışılınca ortaya çıkıyordu. Makalesinin son bölümü, bu sorunun Rusya'nın devrimci geleceğiyle ilgili herkesin düşüncesinde bıraktığı derin ve kişisel bir çarpıtılmasıdır. Her

25) *A.g.y.*, s. 134.

paragraf "varsayın ki" diye başlar; gerçekliğin yerine soyutlamaların konulmaya hazır olunmasının kanıtı.[26]

Rosa Luxemburg'un, aralarında çok az farklılık bulunsa bile, ulusal sorun konusunda Bolşevik değil de Menşevik bir formülasyonu aktarıp eleştirmesi taktik açıdan belki önemlidir (ama daha fazlası değil). Ve bu, Lenin'in bütün gazabını ona yöneltmesini kesinlikle önlemiyordu. Lenin yanılmaz biçimde Rosa'nın argümanındaki en zayıf noktayı çekti çıkardı; yine de, başka nedenlerle Berlin Polonyalılarına biraz çamur sıçratmayı uygun gördüğü altı yıl sonraya dek gündeme getirmedi bunu.

Pratikte Rosa Luxemburg'un PSP'ye ve PSP'nin kendi yazgısını belirleme politikasına itirazları, kendisini, SDP'nin Almanya'daki azınlıklar adına örgütsel bütünleşme politikasının en etkili müttefiği haline getiriyordu. Bütün Rusları kapsayan bir partiyle bütünleşme düşüncesinde de aynı oranda bağlıydı –en azından kuramda; yalnız Rus partisinin durumu ve SDKPİL'nin işlerliğine son verilmesini istememeleri bu politikanın uygulamaya koyulmasını engelliyordu. Sözcükleri olgularla tartmadaki başarısızlık PSP'li karşıtlarına yeterli cephaneyi sağlıyordu. Bunun için Rosa Luxemburg'un yazılarının büyük kısmının SDKİPL'nin bir parti olarak hep bağımsız kalmasını haklı göstermeye yönelik girişimlere ayrılması gerekmişti. Rosa'nın taktikleri genel yönelime uymakla birlikte, parti politikasıyla ulusal politika arasındaki ilişkinin kesin boyutu asla öğrenilemedi. Rosa örgütlenmenin mantığı noktasına gelinir gelinmez her zamanki gibi suskundu. Kendi yazgısını belirleme politikasına karşı çıkabilir ve bunu savunan partilere çatabilirdi, ama kendi partisinin ulus-üstü aşırı bütünlerde eritilmeye karşı direnişini inatla savunuyordu. Avusturya partisi ve liderlerinin sosyo-politik bir bağlamda ulusların kendi yazgılarını belirlemesini savunmalarına Rosa bu yüzden saldırırken, Bolşevikler de tam zıt bir nedenle (ulusların kendi yazgılarını belirleme haklarına parti temelinde somut bir örgütsel ifade kazandırdıkları için) saldırıyordu. Avusturyalılar belli ki kimseyi memnun edememişlerdi Ama daha önemlisi, gerek

26) *A.g.y.*, s. 156ff.

SDKPİL'nin gerekse Bolşeviklerin konumlarının ciddi ve kendini çürütücü çelişkiler barındırmalarıdır.

Bolşevik parti/toplum ikiliği onları 1917'den sonra uygun düşmeyen uyarlamalara sürükleyecek, nitekim Stalin, bu aşırı geleneksel ayrımı silmek için eski partiyi neredeyse yok edecekti. Ama hiç değilse Lenin, ayrılığı haklı gösterme gereğinin farkındaydı. Bu yüzden, toplum bağlamında ulusların kendi yazgısını belirlemeyle, parti bağlamında örgütün merkeze mutlak bağlılığı arasındaki diyalektik birliği işleyip durmuştu. Rosa Luxemburg ne problem ne de çelişki görüyor; partinin bağımsızlığıyla, ulusların bağımsızlık özlemi duymasını tanımamayı birleştiriyordu. Parti örgütünün toplumsal sorunların kuramsal ya da pratik çözümüyle işlevsel biçimde ilintilendirilebileceği yaklaşımı devrim sonrası toplum için örnek oluşturamazdı, bütünüyle gerçek dışı sayıyordu. Devrim sürecinin en ciddi anlamının partiyle toplumun eşitlenmesi, kaynaşması (olduğuna inanan biri açısından) bir sosyalist partinin ötekine örgütsel açıdan bağımlı kalması ya da bağımsızlığı önem taşıyamazdı ve dolayısıyla herhangi bir devrim kuramına uydurmak gerekmiyordu.

Rosa Luxemburg kendi düşüncesini paylaşmayanlar arasında bir ayrım yapmaya kalkışmazdı pek. Lenin'in bir zamanlar çeşitli muhaliflerini tasfiyecilerle oportünistler damgalı birkaç çöp sepetine tıkıştırması gibi, Rosa Luxemburg da aşırı basitleştirilmiş milliyetçiler ya da sosyal-yurtseverler kategorisi yaratmıştı. Nasıl komünistler daha ileride 1914'ten sonraki Ortacılıkla Reformculuk arasında ciddi bir farklılık görmek istemedilerse, Rosa Luxemburg da Polonya hareketinde sağ eğilimli PSP'nin açık milliyetçiliğiyle PSP-Sol'un politikasını ayırmayı; ayrıca, daha geniş bir bağlamda ulusların kendi yazgısını belirlemesini mutlak bir öncelik katına çıkaranlarla, Lenin ve Kautsky gibi ona koşullu ve sınırlı destek verenleri ayırt etmeyi reddediyordu.[27] Özellikle Lenin'le tartışmasına bütünüyle farklı sorunlar da karışmıştı. Bunlar kabaca iki kategoriye ayrılabilirdi. İlki, dev-

27) Rosa Luxemburg'un polemik metodolojisindeki öncü rolü pek ilginç değildir. Marksist 'çiftleme' yöntemini o icat etmedi (Marx'ın kendisi bulmuştu), ama Lenin'in önünde uzman uygulayıcı yılları geçirmişti. İkinci Enternasyonal'deki oportünizm kısmen Rosa'nın keşfiydi –kesinlikle o kavramlaştırmış ve sosyal-yurtseverliği o 'icat etmişti.'

rimci politikanın bir unsuru olarak kendi yazgısını belirleme sorunu; ikincisi, çokuluslu bir ortamda parti ilişkileri sorunu.

Kautsky 1914'e dek hemen hemen bütün konularda olduğu gibi ulusal sorunda da Marksizmin baş yorumcusuydu. Lenin ulusal sorun üstüne önemli yazılarının çoğunu öncelikle Kautsky'ye dayandırmıştı. Rosa Luxemburg da rakipleri içinde en ağır top olarak Kautsky'yi sayıyordu. Rosa'nın onların görüşlerini PSP'ninkilerle karıştırma girişimleri genellikle kasıtlı bir mistifikasyondu. Aslında Kautsky'yle Lenin apaçık ınilliyetçilikle sosyalist kendi yazgısını belirleme politikası konusunda belirgin bir farklılık içindeydiler. Ulusal özlemlerin geçerliliği kabul görmekle beraber, bunlar resmen ve her durumda sınıf savaşımının gerekliliklerine uyduruluyordu. 1903'te ikinci kongre adına bir platform hazırlayan Lenin ve Martov, kendi yazgısını belirleme hakkını kabul etmelerinin sosyalist devrimden kesinlikle uzaklaşma demek olmadığını, tersine daha da yoğunlaşma anlamına geldiğini açık bir dille belirtmişlerdi. Özellikle Lenin'e göre ulusal sorunun ikili bir önemi vardı. Çarlık otokrasisini zayıflatıp yıkmakta tükenmez bir devrimci potansiyel kaynaktı. Rosa Luxemburg'un kendi politikasını soyut bir biçimde etnik gruplara kendi yazgılarını belirleme hakkı tanınmasının ütopyacı bir güvencesi biçiminde karikatürize etmesine en ufak bir değer vermiyordu. Çünkü bu etnik gruplar, coğrafi ve başka nedenlerle, asla ayrı bir devlet kuramazlardı ve geçmişte de kuramamışlardı. Ama Lenin, aynı zamanda, köylülerde olduğu gibi, ulusal politikada da, devrimci enerjinin basitçe bu doğrultuya kanalize edilmesinden daha ileri gidiyordu. Taktik etkenleri aşan Büyük Rus şovenizminin zararlılığını yürekten hissediyordu. Lenin'in bu konuda, gerektiği gibi yaklaşıp uzaklaşmadığı, kişisel bir doğru/yanlış görüşüne bağlandığını düşündüren kanıtlar vardır.[28] Rus parti programının 7. maddesine kendi yazgısını belirleme hakkının konmasında ısrar ederek (Sovyetler Birliği anayasasına alınana dek on beş yıl programda duracaktı), Rus devriminin belirgin taktik gerekliliklerinin yanısıra derin inançları-

28) Lenin ömrünün sonunda bile bu sorunda en yakın takipçileriyle çatışmaya girmeye hazırdı. 1922 sonunda partinin topluca izlediği milliyetler politikasına karşı tek başına kampanya yürütmeye de hazırdı, ama ikinci kalp krizi nedeniyle buna gücü yetmedi. Bkz. notları, *Sochineniya*, C. XXXVII, s. 553-559; Sovyet-

nın da peşinden gidiyordu. 1890'ların Narodniklerinden en çok bu konuda ayrılıyordu ve bu yüzden yirminci yüzyılda Sosyalist Devrimciler'le aralıksız bu kapışmaya girecekti.

Gelgelelim, Lenin'in devrim programında ulusal sorunun yerine ilişkin görüşleriyle, RSDİP içinde farklı partilerin ilişkisi konusundaki düşünceleri arasında açık bir farklılık vardı. Lenin bu konuda ödünsüzdü. Nitekim *Iskra*'nın *Bund*'u ikinci kongreden çekilmeye zorlama manevralarının başlıca etkeni, Yahudilerin ulusal ayrılık isteminden çok *Bund*'un partide özerklik istemedeki ısrarıydı. Lenin Polonyalılarla geçici olarak anlaşmaya hazır bile olsa onlarla birlikte federal bir yapıda bir arada bulunmaya karşı çıkıyordu. 1906'da Stockholm'de bir uzlaşmaya varıldı, Polonyalılarla Letonyalıların RSDİP'e üye ayrı parti olma konumları sürdü, ama Lenin rahat değildi bu durumdan; bu yer yer yararlı ama güvenilmez müttefikleri 1912'den sonra partiden uzaklaştırdığına çok memnun olmuştu. Demek ki, devrimin propaganda silahlarından biri olarak kendi yazgısını belirleme olayıyla onun parti yapısında uygulanması arasında ciddi bir farklılık ortaya çıkıyordu; Lenin parti olaylarında katı biçimde üniter ve merkezciydi, bu tutumundan vazgeçmedi.

Kendi yazgısını belirlemenin devrimci potansiyelinden yararlanıldıktan sonra, yani devrimden sonra bu iki karşıt görüş nasıl birleştirilecekti? Lenin vadettiği kendi yazgısını belirleme hakkını suya atmış değildi; gerçekten de 1917 ve 1918'de yoldaşlarından birçoğunun homurdanmalarına aldırış etmeden buna bağlı kaldı.

> Kendi yazgısını belirleme (gerekirse ayrılma) hakkı genel merkezci politikamızın istisnasıdır. Büyük Rusların aşırı gerici milliyetçilikleri karşısında bu istisna mutlak bir gerekliliktir. Bu istisnadan en ufak biçimde vazgeçilmesi oportünizme eş bir tavırdır. Büyük

---

ler Birliği'nde (ilk yayımı) 1956'dır. Stalin'in karakterine yönelttiği son suçlamaları kısmen Gürcü Bolşeviklerini kullanış tarzından kaynaklanıyordu. Bkz. I. Deutscher, *Stalin, A Political Biography*, Londra 1949, s. 241 ff. Lenin'in ulusal sorundaki tutumu ve politikasının kısa ama doğru bir özeti için bkz. Alfred G. Meyer, *Leninism*, 2. basım, New York, 1962, s. 145-155; özellikle s. 152ff. Kendi partisinin yönetimindeki şovenist eğilimlere karşı ortaya konulan ilk argümanları için.

> Rusların aşırı gerici şovenizmlerine basitçe teslim olmak anlamına gelir.[29]

Ancak bununla, eskiden beri ezilen sınırdaki uluslara, Sovyetler Birliği'yle gevşek biçimde birleşmeyi seçme hakkını tanıyor da değildi. Onlar ya bu hakkı kullanıp ayrıldılar, ya da Sovyetler Birliği'nde kaldılar; ara bir kısmı birlik biçimi olanaklı olmadı. O ülkelerin komünist partileri söz konusuyken federal ilkeye ne olursa olsun ödün verilemezdi; tek olanaklı parti ilişkisi demokratik merkeziyetçilikti. İktidara gelir de Rusya'yla bütünleşmeyi seçerlerse (Lenin'in özgürce atmalarını beklediği mantıksal adım) parti/toplum ilişkisi kendiliğinden çözülürdü. Ayrıca Bolşevik Rusya'nın cömertliğiyle yerel müttefiklerin talihine yardım edilebilirdi.

Görülüyor ki, Rosa Luxemburg'la Lenin'in pratik olaylardaki ayrılıkları temel sorunlardaki polemikleri kadar ciddi değildi. Rosa Luxemburg'a oranla, Lenin kendi tezinin genelgeçerliğinde daha az ısrarlıydı. Lenin'in bütün istediği, görüşlerini kendi partisinde uygulamada bir başına kalmaktı; ulusların kendi yazgılarını belirleme hakkına inanmakla birlikte, her partinin bu hakkı benimsemesi için özel bir kampanya yürütmüyordu.

> Şimdiye değin hiçbir Marksist Polonya Sosyal-Demokratlarını Polonya'nın ayrılmasına karşı çıktıkları için suçlamayı düşünmedi. O Sosyal-Demokratlar tek hatayı, Rosa Luxemburg gibi, kendi yazgısını belirleme hakkının Rus Marksistlerinin programına alınması zorunluluğunu yadsımayı denedikleri zaman yapıyorlar.[30]

Üç yıl sonra, birinci ve ikinci Rus devrimleri arasında, öteki partilerin kendi yazgısını belirleme konusundaki en uygun saydıkları görüşlerini ortaya koyma özgürlüklerinin tanınması diyalektik bir karşıtlık (alternatif) biçiminde belirginleşmişti.

> Onların (SDKPİL) Polonya'nın ayrılmasına karşı çıkmaya tamamen hakları var, ama enternasyonalizm propagandası yapılacaksa,

29) Lenin, S.G. Şaumyan'a mektup, *Sochineniya*, 3. basım, C. XVII, s. 90.
30) Lenin, "On the right of nations to self-determination", *Sochineniya*, C. XX, s. 400.

> birbirimizin sözlerini tamı tamına yinelememiz gerekmediğini anlayamıyorlar. Polonya'da bağımlı ulusların birleşme haklarını vurgulamamız gerekirken, Rusya'da bağımlı halkların ayrılma hakkını vurgulamamız gerekir.[31]

'Olabilir', 'olmalı'ya dönüşmüştü; 'biz' zamiri hem Rusya hem de Polonya için geçerliydi. O zamana kadar etkili bir Polonyalı grubu katılmıştı Bolşeviklere ve gerek Rus, gerekse Polonya bağlamlarında 'biz'den söz etmek doğal görünmekteydi. Farklı ulusal bölgelerde farklı taktikler uygulanabilirdi, ama tek bir Bolşevik merkezden bir ve aynı politika belirleniyordu. Elbette Polonyalılar Lenin'in daha sempatik formülasyonunu da onaylamadılar, Wronke'de hapis yatan Rosa Luxemburg da öyle yaptı. Dzierjinski, Marchlewski ve Hanecki gibi sadık Bolşevikler Rus partisi içinde eski ve değişmemiş SDKPİL tezini propaganda etmeyi sürdürdüler.[32] Yalnızca Polonya'nın işgalinin açıkça başarılamaması nedeniyle Rus ve Polonya partilerinde bu görüş destek buldu. Polonya'nın kendi yazgısını belirlemesinin belki en sert muhalifi olan Dzierjinski neredeyse ömrünün sonuna kadar bu düşünceden vazgeçmemişti herhalde.[33]

Böylece Lenin'in 1914'te ulusal sorunda Rosa Luxemburg'a yönelttiği saldırı belirli bir perspektife konmuş olur. Lenin'in ağır tonu aynı sıralarda Radek ve öteki *roslamowcy*'yle yaptığı ve ulusal sorunla pek ilgisi olmayan polemiklerin tonuna benziyordu. Lenin, Rosa Luxemburg'un kendisine doğrudan yönelmekten çok, Rusya'da ikinci sınıf muhalifleri hedef alıyordu (makalesinde bunu ka-

---

31) Lenin'in 29 Nisan (12 Mayıs) 1917'de Tüm Rusya RSDİP (Bolşevikler) konferansında ulusal sorun üzerine Dzierjinski'ye yanıt konuşması; bkz. *Sochineniya*, C. XXIV, s. 265. Altını ben çizdim.

32) Lenin parti çevrelerindeki içten içe gelişen milliyetçiliği en ağır sözlerle suçladığında, Mart 1919'daki 8. parti kongresinde aynı sorun yine aynı biçimde gündeme getirilmişti; *Protokoly VIII s' 'ezda RKP (B)*, Moskova 1933, s. 107. Özgül Polonya bağlamında Lenin ve Marchlewski hep aynı tartışmayı yürütüyorlardı; Marchlewski hâlâ Rusların başaramadığı noktada Polonyalıların kendi yazgısını belirleme politikasında başarılı olacağını iddia etmekteydi. Lenin, *Sochineniya*, C. XXIX, s. 153-154.

33) Feliks Dzierjinski 'kendi yazgısını belirleme konusundaki yanılgı'dan ancak 3 Ekim 1925'te söz etmişti, "Do robotnikow Dolbysza", *Pisma Wybrane*, Varşova 1952, s. 416.

sıtlı olarak yaptığını kabul etmişti).[34] Ayrıca Rosa Luxemburg'un saldırı metni 1908'de yazılmış ve Lenin tarafından 1914'ten çok önce kesinlikle okunmuştu; kaldı ki işbirliklerinin en yoğun anlarıydı o günler. Lenin, Rosa Luxemburg'un Rus partisinin programında ulusal soruna verilen yere ilişkin eleştirisinin taktik bir anlamı bulunmadığını kendisi kabul etmişti.

> Polonyalılar 1906'da (bizim) partiye girdiklerinde... Rus partisinin 9. (o zaman 7.) maddesini değiştirmek üzere asla tek bir tasarı getirmediler. Bu bir olgudur. Ve bu olgu, bütün iddiaların ve teminatların tersine, Rosa Luxemburg'un dostlarının ikinci kongrenin program komisyonundaki tartışmayı kongre kararıyla çözülmüş saydıklarını, hatalarını sessizce kabullendiklerini ve 1903'te parti kongresini terk ettikten sonra *doğru partili tavrıyla* 9. maddenin gözden geçirilmesi sorununu yeniden ele almaya ilişkin tek bir denemede bulunmaksızın 1906'da yeniden partiye girdiklerinde yararlandıklarını açık seçik biçimde kanıtlar.
>
> Rosa Luxemburg'un makalesi... 1908'de çıktı (partili yazarların programı eleştirme haklarını yadsımak doğallıkla kimsenin aklına gelmez), ama makalesinden *sonra* bile Polonya Marksistlerinin *tek* bir resmi organında olsun 9. maddenin gözden geçirilmesi sorunu tekrar masaya konmadı.[35]

Lenin'in farkında olduğu gibi, "Rosa Luxemburg... neyin söz konusu olduğunu net ve kesin bir dille hiç ortaya koymadan, kendi yazgısını belirleme hakkında genel yorumlar selinde boğulup gitmektedir –bütün dünyanın ulusal hareketlerinin hukuksal tanımlamaları ve deneyimleriyle yetinme."[36]

Demek ki Rus ulusal sorunu organik biçimde taktik etkenler (farklı ülkelerin değişik koşullarına göre uyarlanabilecek) ve strateji sorunları (her zaman birleşik, bütünlüklü bir partinin merkezi denetiminde olacak) biçiminde bölünmüştü. İki boyut arasındaki di-

34) Lenin, "On the right of nations to self-determination", *Sochineniya*, C. XX, s. 365, Ayrıca bkz. "Critical remarks on the national question", *a.g.y.*, s. 34.
35) *Sochineniya*, C. XX, s. 416-417.
36) *A.g.y.*, s. 366.

yalektik bağ devrim hazırlığı gündemde olduğu sürece açıktı. Ama devrim yapılır yapılmaz, tamamlayıcılar paradokslara dönüştü ve kuramsal paradoks kısa sürede siyasal bağdaşmazlıkla pekişti. Lenin, bütün pratik güçlüklere ve arkadaşlarının muhalefetine karşın, formülasyonundan ve varsayımlarından vazgeçmedi. O varsayımlar olmasa, doğru yorumlanmış tezi, ulusal sorunla başa çıkmanın kendi tasarladığından oldukça farklı bir yolunu yaratırdı. Savaştan önce Lenin'in yol göstericiliğinde ulusal sorun üzerine yazan Stalin, Avusturyalıların federal partisine saldırmıştı:

> Bu yolla birleşik bir sınıf hareketi ayrı ulusal nehirlere dağılmıştır... İşçi sınıfı hareketinin birliğini fiilen ortadan kaldıran ve işçiler arasında ulusal farklılığı besleyip aralarındaki sürtüşmeleri kızıştıran koşulların yaratılmasıyla problemi ağırlaştırıp karıştırmaktan başka bir şeye yardımı olmaz bunun.[37]

Gerekirse ulusal ayrılık pahasına partinin birliğine yapılan bu vurgu önemliydi. Stalin 1918'de milliyetler sorununda partinin uzmanı olarak Lenin'in tezini daha da vahim bir biçimde yeni baştan tanımlamıştı (neredeyse Rosa Luxemburg'un bir karikatürü gibi):

> Sonuçta vardığımız yer, kendi yazgısını belirleme ilkesini burjuvazinin yararına değil ulusun çalışan kitlelerinin yararına (yalnız ve yalnız onların yararına) yorumlama gerekliliğidir. Kendi yazgısını belirleme ilkesi sosyalizm mücadelesinde bir araç olmalı ve sosyalizm ilkelerine bağlı kılınmalıdır.[38]

---

37) Stalin, "Marxism and the national question", *Sochineniya*, C. II, s. 331-332.

38) Stalin, "Report on the national question (1918)", *Sochineniya*, C. IV, s. 31-32. Rosa Luxemburg sık sık şunu belirtmişti: Ulusların kendi yazgılarını belirlemeleri tamamen sosyalizme bağlı kılınsaydı, sosyalizmin gerçekten ileriye götürülmesinde kabul edilebilir olsaydı, hiçbir anlam taşımayacağı için kendi kuyusunu kendisi kazardı. Böylesi soyut bir kendi yazgısını belirleme görüşünü savunan kimse olmadığından kesinlikle kısır bir sav gibi görünmekteydi bu. Oysa Stalin, ona bağlı kalarak Leninizmi yeniden yorumlamışken, diğerleri daha dürüst bir yolla Lenin'in resmi tezlerini yeniden formüle etmeye çalışıyor, dolayısıyla Lenin'le açıktan çatışıyorlardı. Bkz. *Protokoly, VIII s'ezel RKP (B)*, s. 88ff., 92ff.

Kendi yazgısını belirleme özel anlamını yitirmişti artık. Stalin'in dilsel çabalarının birçoğu gibi, yararlı ve oldukça keskin sözcüklerin içeriği, genelde içeriksizleşmiş bir dizi dümdüz sloganlar şeklinde boşaltılmıştı. Ondan sonra ayrılma talebini burjuva bir talep olarak nitelendirmek ve onun karşısına işçi kitlelerinden geldiği (varsayılan) ilerici Ruslarla birlik talebini çıkarmak güç olmazdı; ikisi de kendi yazgısını belirleme diye nitelendirilebilirdi. Bu yolla kitleler adına azınlığın konuşması savunulabilir ve Ruslar herhangi bir sınır ulusunun ayrılma (hatta özerklik) isteğini ancak burjuva talep olabileceği, dolayısıyla kitlelerin iradesini yansılamayacağı gerekçesine dayanarak güvenle reddedebilirlerdi.

Pratikte yapılan da budur zaten.[39] Ama Rosa Luxemburg'un istediği tabii ki bu değildi. Ulusların kendi yazgısını belirleme hakkının terk edilmesi Rusya tarafından dayatılmamış, Polonyalılar ve Letonyalılardan gelmişti. Bolşeviklerin kendi yazgısını belirlemeyi cesaretlendirmeleri nedeniyle, Rosa Luxemburg'un zamanında yas tutup durduğu gibi, 1918'de devrimin kalbi ciddi ölçüde zayıflamıştı. Rosa *Rus Devrimi*'nde Bolşeviklerin kendilerini böyle zayıflatmalarından hareketle kendi elleriyle yarattıkları problemi çözmek için eninde sonunda sert ve katı tutumlara sürüklenebileceklerini öngörmüştü. Terör ve bütün gazetelerle partilerin yasaklanması Lenin'in ölümcül derecede yanlış politikasının türevleriydi. Rosa, Stalin'in zorunluluğun eşiğinde yaptığı gibi bu hakkı modası geçmiş kendi yazgısını belirleme hakkının aşırı kurnazca ama baskıcı bir tarzda yorumlanması yerine, açıkça tartışılmasını yeğlerdi. Gerek Stalin'in gerekse Rosa Luxemburg'un politikaları aynı kapıya çıkabilirdi (farklı milliyetler adına kültürel ve yerel özerklik, ancak merkezi denetime bağlı olarak Sovyetler Birliği'nin çatısı altında kalacak bir yönetsel ve siyasal yapı), ama Rosa Luxemburg bunun eninde sonunda sağlandığı yöntemleri kesinlikle benimsemezdi. Kaldı ki Rosa'nın

39) Pratikteki Sovyet ulusal politikasının en iyi işlendiği yer, Richard Pipes, *The Formation of the Soviet Union*, Cambridge (Mass.) 1954; E.H. Carr, *A History of Soviet Russia*, Londra 1951, C. I, kısım 3. Sorunun bugüne kadarki evriminin kapsamlı bir ele alınışı için bkz. Walter Kolarz, *Communism and Colonialism*, Londra 1964.

keskin, neredeyse düşsel bir biçimde Bolşevik milliyetler politikasının metodolojik sonuçlarını nitelemesidir ki, entelektüel çapını daha da yükseltmişti (yoksa hep ön planda kalmasının nedeni milliyetçiliğin kuvvetini ve devrimci potansiyelini yadsıması değildi). Belki de tarihsel çözümü olanaksız -köylü sorunu gibi- bir sorundu, Lenin'in politikası da herhalde Stalin'in pratik uygulamalarına yönelebilirdi ve belki Rosa Luxemburg'un milliyetçiliği dışlayan bir devrimci sosyalizm kampanyası kuram alanında sıkışıp kalmaya mahkûmdu.

Rosa Luxemburg'un aşırı ve iddialı enternasyonalizmi pek çok yorumcuyu hayrete düşürmüştür. Komünist tarih bunu anormal bir durum diye değerlendirir, ama ancak 'doğru' Leninizme karşı anlaşılabilecek bir sapma, 1920'lerin başında saldırı için bunun seçilmemiş olması genelde Rosa'nın görüşlerine sempatinin yanısıra Rus partisindeki eski arkadaşlarının önemli yerlerde olmasından kaynaklanır. Paul Frölich gibi komünist olmayan (ya da eski komünist) yazarlar, Rosa Luxemburg'un anti-milliyetçiliğini, ikinci sınıf bir yaşantı süren azınlık grubun bir üyesi olan toplumsal kökenine bağlamaya çalışmışlardır. Rosa'nın enternasyonalist felsefesinde yer yer Yahudi boyutu yakalamaya yönelik girişimlere de rastlanmıştır.

Basit bir sorun değildir bu. Birincisi, Polonya'nın kendi yazgısını belirleme hakkının reddedilmesi vardı (Polonya ulusunun reddedilmesiyle aynı şey değildir yalnız). Rosa bu apayrı ulusal kimliğin hep ayrımındaydı. Taktik nedenlerle kendisi de Polonya'nın özerkliğine ilk başta istediğinden daha fazla ağırlık vermeye başladığı halde, Polonyalı kökenini ortaya sürmesi, hiç hoşlanmadığı Almanlardan farklılığını belirtmenin kalıcı bir yoluydu. Ama hep Yahudi kökeninden çok Polonyalı olduğunu öne çıkarırdı. Etkili Yahudi deyişlerini kullanmaya tutkundu, ama, davranış kalıbı olarak da kişisel kimliğinin temeli olarak da bilinçli bir Yahudiliğe zamanı yoktu. 1917'de dostlarından birçoğu çaresizliklerine akılcı gerekçeler aramaya başladıklarında, duygusallığından dolayı Mathilde Wurm'a ağır sözlerle çıkışmıştı:

> Niçin Yahudi kederlerini üstünden atmıyorsun? Ben Afrika'daki zenciler, Putamayo'daki sefil kızılderili kurbanlar için de aynı üzüntüyü duyuyorum... Daha önce işitilmemiş feryatların yansıttığı 'sonsuzluğun kibirli suskunluğu' bende öyle güçlü duygular uyandırıyor ki, kalbimin köşesinde gettolara özel bir yer ayıramıyorum. Bulutların, kuşların ve insani gözyaşlarının bulunduğu dünyanın her köşesinde kendimi evimde hissederim.[40]

Bu nedenle ulusal bilinçle yurtseverliği ayırmamız gerekiyor. Biri kişiseldi, Rosa'nın başkalarında (ve, varsayılabilir, kendisinde de) hoşlandığı ya da hoşlanmadığı karakteristiklerin seçilmesi. Bu konuda kısıtlama bilmeyen genellemelere gitmeye tutkundu: *X* kişisi tipik Alman'dı, *Y* özelliği tipik Rus'tu, İskandinavların canı cehennemeydi, genelde İngilizlerin de. Lenin'in takıntısı 'Tatar-Moğol vahşeti'ydi. Ve benzeri. Ancak bunlar açıkça olsun, bilinçaltıyla olsun politikaya hiç bulaştırılmıyordu; Rosa'nın Alman biyograficilerinden hiçbirisi, Rosa'nın yaşamını bağladığı bir toplumun erkeklerinden ve *âdetlerinden* hoşlanmadığının farkında gibi görünmezler. Ulusal bilinci yurtseverlik bilincine çeviren şey, kişisel duygularla bütünlüklü bir inançlar ve tutumlar sistemi arasında bağ kurularak, kişisel duyguların politika diliyle kavramlaştırılmasıdır. Kulaklara alışık gelmediğinden bu ayrım yapay görünebilir. Çoğu insanın gözünde güçlü ve eleştirel bir simgeler anlayışı duygusu otomatik olarak yurtseverlik bilinci sistemine döner. Ama Rosa Luxemburg'da değil. Ulusal anayurt, hatta özel bir kültürel yurt anlayışı Rosa'ya bütünüyle yabancıydı.

Öyleyse Rosa Luxemburg, milliyetin sıradan ölümlüler için ifade ettiği aynı derinlikteki ve kişisel anlamda bir enternasyonalistlik kavramı oluşturabilecek ilk dünya vatandaşlarından birisi miydi? Olağan yanıt böyledir. Ama ben bu yanıtın yanlış olduğuna inanıyorum. Böylesi bir enternasyonalizm olumlu değil olumsuz bir niteliğe sahiptir; daha geniş, daha yaygın bir birliği kucaklamaktan öte ulusal hayal kırıklığına bir başkaldırıdır. Böylesi isyanların çoğu yeni bir ateşli milliyetçilik peşinde koşarken, bir kısmı da millenaryan (bin yıllık) (ya da başka) bir dine bağlanır, birkaç tanesi dünya va-

40) *Briefe an Freunde*, s. 48-49, tarih 16 Şubat 1917.

tandaşı olur, ama hepsi de yadsımayla. Marksistler açısından yeni kinler ve yeni bağlılıklar daha kolay gelir. Komünistler kişisel ilişkilerini katı bir toplulukla birlikte nesnelleştirirler. Genellikle yurtseverlik eliyle uygulamaya konan duygular güdükleşir, sonuçta boşluklar daha fazla çoğalır. Ancak yurtseverce karakteristik ve özelliklerin pek çoğu ortadan kalkmaz. Lenin, Rus şovenizmine beslediği kesin ve belirli kini, Rus kültürünün ve tutumlarının tamamen benimsenmesiyle birleştiriyordu; öyleyse enternasyonalist miydi? Rosa Luxemburg'un 'yurtseverce' duyguları kesin ve yoğun olarak kaldı –ama coğrafi sınırların ya da etnik benzerliklerin *temelinde* kökleşemediler. Bağlılıklarını *ulustan sınıfa* el değdirmeden aktarmayı başka Marksistlerden çok daha iyi başarmıştı Rosa.

> Kamu Savcısı, görevi yurtsuz bir yaratık olan bana karşı Alman Reich'ının onurunu ve namusunu kollamak olan yurtsever Alman vatandaşı konusundaki kesin mütalaasıyla şehre gitti. Kendi vatanından uzaklaşmış biri olma sorununa gelince, kamu savcısından aşağı kalır bir yanım yok. Prusyalı savcıdan daha aziz, daha geniş bir yurdum var... Muazzam büyüklükteki çalışan erkek ve kadınlar kitlesinden başka vatan var mıdır? Yaşamın ilerletilmesinden, ahlakın ilerletilmesinden, bir halkı oluşturan geniş kitlelerin entelektüel gücünün arttırılmasından başka vatan var mıdır?[41]

Rosa Luxemburg yurtseverlik bilincinin bütün enerjisini ve doyumlarını sınıf bilincine -işçi sınıfına- aşılamıştı. Bu, ne zekânın bir çabası, ne de ideolojik katıksızlaşmanın bir ürünü, tersine sınıfın kişisel bağlılıkların oclağını oluşturup hakiki bir amaç haline gelmesiydi.[42] Bağlılıklar ister istemez her kişide sınırlıdır; insanın kişiliği bütünüyle yeniden yapılanmadıkça yeni kavram ya da yapılara ayrı-

41) Rosa Luxemburg'un Freiburg'daki konuşması, *Volkwacht,* Freiburg, No: 57, 9 Mart 1914, yeniden basım, *Rosa Luxemburg... gegen.... Militarismus,* s. 97.

42) Böyle bir aktarmanın olanaklı olması, bana, Ralf Dahrendorf ve okulunun aşırı ama ileri olmayan neo-Marksist sosyolojisini geçersizleştiriyor gibi görünmekte. Sınıf (Dahrendorf'un toplum çözümlemesinin hâlâ temel aracı) otorite işlevi gören ya da üzerinde otorite uygulanan toplumsal birim diye tanımlanmaktadır. Güzel. Peki, sözde yurtseverce bir bağlılık nesnel bir toplumsal işleve nasıl dönüştürülür?

lacak yedek bağlılık olamaz. Bütün olanaklı olan aktarmadır; birinden alıp ötekine verme. Ya birtakım bağlılıklar ötekinin zararına söner gider, ya da dokunulmadan farklı bir ilişkiler bütününe aktarılır. Rosa Luxemburg bunu başarmıştır. Sadece kendisi değil, uzun süre beraber çalıştığı 'onun' Polonyalılar grubunun hepsi (kimisi Yahudi, kimisi değil). Bunu Marchlewski'nin kendi aristokrat kişiliğine hiç uygun düşmeyen bir işçi sınıfı yaşamına kendini kaptırışında görmekteyiz. Bunu Bolşeviklerin öteki bütün öğretilerini hararetle benimsemesine karşın ulusların kendi yazgısını belirleme konusundaki Bolşevik politikayı kabul etmemekte ısrar eden Dzierjinski'de görmekteyiz. Nihayet hem nefret ettiği, hem de ulusal erdemlerini bilinçle vurguladığı gibi dönmeyi özlediği Almanya'da *épater les bourgeois* (burjuvaziyi teşhir etme) yönündeki hınzırca arzusuyla Radek'te görmekteyiz. Hepsi de çeşitli yollardan, kurumlarda olsun bireylerde olsun, yurtseverliğin dışavurumlarına doğrudan duyarlıydılar. Milliyetçiliğe karşı kampanyaları, partilerin belirli politikalarına karşı olmaktan daha çok, çağdaşlarının içten içe işleyen, elle tutulamayan ve salt kişisel nitelikli yurtseverliklerine karşıydı.

Yurtseverlik bilincinin yerine sınıf bilincini geçirmeyi ve ayrıca ulus *yerine* sınıfla haşır neşir olmayı başaramayan birinin Marksist olması olanaklı mıdır? Rusya ya da Çin'deki önde gelen Marksistlerden bugün bunu başaran var mı? Yoksa ulusal birime bir olgu ve kavram olarak geri dönüş en gerici adım mıdır? Rosa Luxemburg başlıca toplumsal referans noktası olarak Marksist sınıf kavramını işlerlikli hale getirme ve alternatif olan eski ulus dayanağını sonsuza değin kırma girişimlerinin doruğunda durmaktadır. Bu konudaki katkısı kimsenin gerisinde değildir.

"Devrim muhteşem bir şeydir, başka her şey zırvalıktır!"

Polonya ve Alman Sosyal-Demokrasisi'nin yıldızı olan Rosa Luxemburg, örgütlenmeye olan inancı, mücadelenin başlıca vasıtası olarak kitle grevini görmesi ve parti yönetimlerinin dar kadrolarından ziyade eylem içindeki kitlelerin kendi deneyimlerinden ders çıkarmalarını her zaman öne çıkaran yaklaşımıyla hâlâ önemini koruyan bir devrimcidir. Ayrıca, yine hareketin liderlerinden Leo Jogiches'le aşkında sergilediği gibi, kadınlığını taviz vermeden yaşamasıyla günümüzün bağımsız devrimci kadın figürünün öncülerindendir.

Döneminin Lenin'e kafa tutan tek ismi olan ve anti-milliyetçiliği bir eksiklik değil, gurur kaynağı sayan Rosa Luxemburg'un günümüzle ilintisini de, küreselleşme denilen bu yeni-emperyal çağda savaş arzularının belkemiğini oluşturan milliyetçilik belasına karşı kararlı tutumuna işaret ederek açıklayabiliriz.

"Başlangıçta eylem vardı!" ABD İmparatorluğu'nun başını çektiği yeni çılgınlıkların eşiğinde, bir de sosyalistlerin üzerine serili ölü toprağını düşündüğümüzde, umutla sarılınacak bir yol olarak bundan daha güzel bir işaret fişeği olabilir mi?

Paramiliter gruplarca, Alman Reichtag'ında savaşa karşı çıkan tek sosyal-demokrat olan Karl Liebknecht'le birlikte öldürülen ve kanala atılan cesedi üç ay sonra bulunan Rosa, ölümünden önceki son yazısında şöyle haykırıyordu:

"Berlin'de düzen hüküm sürüyor. Sizi budala çakallar! Sizin 'düzen'iniz kumdan inşa edilmiştir. Yarın devrim bir kere daha ayağa kalkacak ve trompet sesleriyle haykıracaktır: Buradaydım, buradayım, hep burada olacağım!"

ISBN 975-289-053-9
9 789752 890534